

GİRİŞ

Kur'an, özgüveni çok yüksek olan bir belgedir. Hiç kimseden koruma ve himaye talep etmediği gibi, Kur'an'a iman ettiğini söyleyenlere ayetlerini dost düşman gözetmeden herkese ulaştırma görevini yüklemektedir. İnanıp benimseyen veya inanmayıp benimsemeyen herkesi kendisini incelemeye, iddia ettikleri gibi bünyesinde çelişkiler olduğu/olacağı söylemlerinde samimi iseler bunları deşifre etmeye çağırmaktadır. O bu özgüvenini ilk önce Alemlerin Rabbi olan Yüce Allah'ın kelamı olmaktan aldığını söyler.^[1] Kendisi hakkında şüphe duyanlara, her fırsatta bu şüphelerini kanıtlamaları için meydan okur. Hatta bu konuda özgüveni o kadar fazladır ki; şüphelerini ispat etmek için iş birliği yapabilecekleri herkesi yardıma çağırma görevini bile söyler.

Bakara 2/23

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

Eğer kulumuza (Muhammed'e) indirdiğimiz (Kur'an) hakkında şüphede iseniz, haydin onun benzeri bir sûre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi çağırın (ve bunu ispat edin). (DİB meali)

Kur'an'ın "benzeri bir pasaj siz de getirin" şeklindeki meydan okumasından bu yana geçen zaman içinde bunu yapabilen çıkmamış bundan sonra da çıkması mümkün değildir. Çünkü ne kadar uğraşılırsa uğraşılınsın herhangi bir açığı, birbirini tutmaz yerlerinin olduğunu tespit etmek imkansızdır.

Kehf 18/1

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا

Hamd, kuluna Kitab'ı (Kur'an'ı) indiren ve onda hiçbir eğrilik yapmayan Allah'a mahsustur. (DİB meali)

Yüce Allah hem elçileri vasıtasıyla gönderdiği vahiyleri hem de yarattığı her bir varlığı ayet olarak isimlendirmiştir.^[2] Resulleri aracılığıyla gönderdiği vahiyleri açığı gediği olmayan bir yapıda indirdiği gibi yarattığı ayetleri de herhangi bir açığı gediği olmayacak yapıda yaratmıştır. Bu yüzden eksik, gedik ve tutarsızlık bulma çabasında olanlara, aynı çabayı kevnî ayetlerde de tekrarlamalarını söyleyerek meydan okumaktadır. Yarattığı ayetlerde de herhangi bir eksiğin, herhangi bir gediğin bulunmadığını, isteyen bu eksiği ve gediği aramasını ama bu arayışının hüsrarla sonuçlanacağını söylemektedir.

Mülk 67/3-4

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَّا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِن تَفَوتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُورٍ

(3) O, yedi göğü tabaka tabaka yaratandır. Rahmân'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Bir kere daha bak! Hiçbir çatlak (ve düzensizlik) görüyor musun?

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ حَاسِنًا وَهُوَ حَسِيرٌ

(4) Sonra tekrar tekrar bak; bakışların (aradığı çatlak ve düzensizliği bulamayıp) âciz ve bitkin hâlde sana dönecektir. (DİB meali)

Yüce Allah indirdiği veya yarattığı hiçbir ayetinde eksik gedik bırakmadığı gibi asla uyumsuz ve çelişkili de indirmemiş ve yaratmamıştır. Zira yarattığı veya vahyettiği ayetlerinde uyumsuzluk olması halinde bu, aslında bizzat kendisinde bir eksiklik olduğu anlamına gelecektir. Ama O her türlü eksiklikten münezzehtir. Kaldı ki insanoğlu varlığından bu yana her türlü imkanını kullanarak kevni ayetleri incelemiş, eksik gedik bulmak bir yana inceledikçe ayetlerdeki uyum ve netlik onu aciz bırakmıştır.

Yüce Allah'ın ayet dediği yaratılmış her bir varlık, hep birlikte muhteşem bir birliktelik oluşturmuş, göz kamaştırıcı bir ahenk ile uyumlu hale gelmiştir. Küçük, büyük, uzak, yakın yaratılmış her bir varlık kopmaz bağlarla birbirine bağlanmış biri diğerini açıklar, biri diğerini anlamlı kılar hale getirilmiştir. Varlıkların devamlılıklarını sağlamaları bu bağların daima ilkeli, canlı ve geçerli bir halde olmasıyla mümkün kılınmıştır. Yüce Allah'ın akıl sır ermez bir şekilde oluşturduğu bu bağlardan herhangi birinin kopması durumunda oluşacak zararın sadece birini değil hepsine etki edeceği, geri plana görünür bir şekilde yerleştirilmiştir. Herhangi birinde oluşacak işlev ve konum kaybının, bir şekilde diğerlerini de etkileyeceği en geçerli kanun olarak varlığa konmuştur.

Yüce Allah'ın kelamı olan Kur'an da tıpkı kevni ayetler gibidir. Onda da herhangi bir gedik, herhangi bir eksik, herhangi bir tutarsızlık yoktur.

Zümer 39/28

قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

Biz onu, Allah'a karşı gelmekten sakınsınlar diye hiçbir eğriliği bulunmayan Arapça bir Kur'an olarak indirdik. (DİB meali)

Nisa 4/82

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ ۚ وَلَوْ كَانِ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا

Hâlâ Kur'an'ı düşünüp anlamaya çalışmıyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı. (DİB meali)

Yüce Allah tıpkı varlık ayetlerinde olduğu gibi, Kur'an ayetlerini de her bir harfini, kelime, cümle, pasaj ve surelerin diğerleriyle kopması mümkün

olmayan bağlar kurarak oluşturmuştur. Yüce Allah'tan başka hiç kimsenin oluşturmayacağı bu bağlar, eşsiz ve benzersiz bir ahenkle biri diğerini açıklayan, biri diğerini anlamlı kılan bir bütün halinde gelmiştir. Yüce Allah'ın kurduğu bu bağların hiçbirinde gevşeklik olmadığı gibi, oluşan her bir kelime, cümle ya da pasajlarda ne bir eksik ne bir gedik ne de bir tutarsızlık yoktur ve olabilmesi de mümkün değildir.

Doğal olarak bu evsafa bir kitap olan Kur'an, kullandığı dil, bahsettiği konular, koyduğu hükümler, verdiği örnekler, anlattığı kıssalar yönünden de eksiksiz ve tutarlıdır. Kullandığı dilin, başkası tarafından düzeltilebilecek bir yanlışı, eksik ve açık anlatmamasından kaynaklanan bir bulanıklığı, her okuyanın başka şekilde anlayabileceği çelişkili ifadeleri, kuralsız ve rasgele kurduğu cümlelerden kaynaklanan bir belirsizliği yoktur.

Her söz, söyleyenin özelliklerini üzerinde taşır. Söyleyenin nezaketi ya da kaballığı, bilgeliği ya da cahilliği, kararsızlığı ya da kararlılığı, güçlülüğü ya da güçsüzlüğü kesinlikle sözlerine de yansımaktır. Kur'an Allah kelamıdır ve bu kelam onu kullarına vahyeden Yüce Allah'ın özelliklerini üzerinde taşımaktadır. Zamana ve mekâna mâhkum olmayan Yüce Allah'ın kelamı da zamana ve mekâna mâhkum olmayacaktır. Nasıl ki zamanın yıpratıcılığının ve aşındırıcılığının, mekânın ise sınırlandırıcı baskısının Yüce Allah'ın üzerinde bir etkisi olamayacaksa, onun kelamı üzerinde de bir etkisi olmayacaktır. Nasıl ki Yüce Allah tüm zaman ve mekanları kuşatmışsa, onun sözlerinin de öyle olması gerekmektedir. Çünkü her söz sahibinin özelliklerini yansıtan bir aynadır.

Nasıl ki varlık alemindeki her ayette Yüce Allah'ın kudretinin yansımaları çok zorlanmadan görülüyorsa, Kur'an'ın her ayeti de Yüce Allah'ın kudretinin bir yansımasıdır. Varlık alemi içinde Yüce Allah'ın öngörmediği herhangi bir durum yoksa, Kur'an'ın içinde de Yüce Allah'ın öngörmediği hiçbir şey yoktur.

Yüce Allah bu Kur'an'ı kullandığı kelimelerden, kurduğu cümlelerden, verdiği örneklerden, anlattığı kıssalardan tutun da kelimelerin diğer kelimelerle, cümlelerin diğer cümlelerle, cümlelerin varlık alemiyle bağlarına varana kadar her şeyini kendisi oluşturmuştur[3]. Yüce Allah kelimelerini, cümle yapılarını, hükümlerini, üzerinden örnekler verdiği kıssalarını ne zaman, nerede ve ne şekilde indirileceğini tamamen kendisinin belirlediği bu Kur'an'la kullarını muhatap kılmış ve onları bu Kur'an'a uymakla mükellef tutmuştur. Kişilik oluşumlarından aile oluşumuna, tasavvur oluşumundan toplum oluşumuna, kendini anlamaktan varlığı anlamaya, geleceğe hazırlanmaktan geçmiş bilmeye varana kadar her şeylerini bu kitapla yapmalarını ısrarla söylemiştir.[4]

İnsana böylesi bir mükellefiyet yükleyen, Yüce Allah'ın kendi kudretiyle belirleyerek gönderdiği Kur'an'ın insanla ilgili her şeyi kuşatmış ve öngörmüş olması doğal olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü kapalı, açıklanmak için başkasına muhtaç, boşlukları bulunan, sorulan sorulara cevap vermede yetersiz kalan, başkaları tarafından şekilden şekle sokulan bir metnin insanı

kuşatacak yapıda olması, insana her konuda yeterli olabilmesi mümkün değildir.

İlmi her şeyi kuşatmış olan Yüce Allah, kelimelerini, cümle yapılarını, üzerinden misaller getirdiği kıssalarını her şeyini kendi belirlediği metinle muhatap kıldığı kullarının sorması muhtemel sonsuz sayıda sorularını da kuşatmış ve cevapları mutlaka vermiştir. Her şeyini kendisinin belirlediği metinden doğacak soruları öngörememiş, bilememiş ve cevaplarını verememiş olması ihtimali bile imkân dışıdır. Hele boşluklar bırakıp bunları başka şeylerin doldurmasına müsaade etmiş olması alemlerin hükümdarı olan Yüce Allah'ın şanına asla yakışmamakta ve bu O'na yapılmış iftira olmaktadır.

Kur'an'da anlatılan her kıssa, zikredilen her isim, verilen her örnek bizzat Yüce Allah tarafından insanlığın gündemine taşınmıştır. Hatta insanın oluşturacağı tüm gündemlerin Yüce Allah'ın belirlediği bu gündeme göre olması emredilmiştir.

Şu hâlde Kur'an, oluşturduğu bu gündeme dair tüm soruların cevaplarını bünyesinde barındırmak zorundadır. Eğer kendisi gündem oluşturuyor, gündemin kodlarını kendisi belirliyorsa, doğal olarak belirledikleri ile ilgili soruları da cevaplaması gerekmektedir. Hem gündem oluşturup hem de gündem oluştururken kullandığı olay ve kişilikler hakkında söylediklerinden kaynaklanan sorulara cevap veremiyorsa (haşa) bu eksiklik ve yetersizlik anlamına gelmektedir. Kur'an bundan münezzehtir.

Öte yandan Kur'an'da anlatıldığı halde kim oldukları bilinmeyen ve haklarında yüzlerce efsane oluşmuş kişiliklerin olduğu da bir gerçektir. Mesela; *Lokman*, *Zil Kifl* ve *Zel Karneyn*... Kur'an bu kişiliklerden bahsetmesine hatta bu kişilikleri insanlığın gündemine taşımaya rağmen, haklı olarak sorulan “*Kim bunlar?*” sorusu onlarca farklı şekillerde cevaplanmıştır.

“*Kim bunlar*” sorusuna verilen onlarca farklı cevap acaba Kur'an'ın bu konuda net olmamasından ya da cevaplamaya ihtiyaç olmadığından mı kaynaklanmıştır yoksa bu onlarca cevabın sebebi başka şeyler midir?

Cevaplamaya ihtiyaç duymamıştır dememiz doğru olmayacaktır çünkü; insanlık bu soruyu sormuş ve her türlü imkânı kullanarak bu sorunun cevabını aramıştır. Bu cevap arama girişimleri Kur'an'ın bahsettiği bu kişilikler etrafında sayısız efsanenin oluşmasına neden olmuştur.

Hakkında en fazla efsanenin olduğu isim ise *Zülkarneyn* olmuştur. Henüz tam olarak kim olduğu bilinmeyen *Zülkarneyn* için “*kim olduğunun ne önemi var, mühim olan mesaj*” denilerek farklı bir tavır içine girilip, merakların bastırılması da söz konusu değildir. Zira; bu ismin Kur'an gündemine taşınması onun hakkında sorulan sorular üzerinden olduğu, kıssanın daha en başından anlaşılmaktadır.

Kehf 18/83

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الَّذِينَ قَتَلُوا عَلِيَّكُمْ مِنْهُ ذَكَرًا

Sana Zilkarneyn hakkında soruyorlar. De ki “Size onun doğru bilgisini^[5] tilavet edeceğim.

“Sana soruyorlar” denilerek kıssası anlatılmaya başlanan ve insanlığın gündemine bizzat Yüce Allah tarafından taşınan bir kişilik hakkında kim bu? sorusunu sormamak ve soranlara da “kim olduğunun ne önemi var mühim olan mesaj” demek herhalde çok absürd olacaktır.

Nitekim her tefsir yazarı Zülkarneyn kimdir? sorusunu sormuş, bulabildiği her bilgiyi tefsirine koyarak sayfalar dolusu cevaplar oluşturmuştur. Fakat verilen çok çeşitli cevaplar Kur’an’da kıssası anlatılan Zülkarneyn’in adı etrafında daha da fazla gizemin ve aklın sınırlarını zorlayan efsanelerin oluşmasına sebep olmuştur.

Makedonyalı Aleksandr, Bilge Kağan, Pers ve Med kralları, Süleyman hatta Muhammed (a.s) olduğu bile söylenen Zülkarneyn’in, Kur’an’da anlatılan yolculukları da efsanevi bir hale bürünmüştür. Son zamanlarda Zülkarneyn’in bir uçan daireye bindiği, ışık hızıyla zamanda yolculuk yaptığı geçmişe gidip ne olduğuna, geleceğe gidip ne olacağına bile baktığını söyleyen kitaplar yazılmıştır. Kimi müellifler ise Zülkarneyn’in temsili (yani sanal) bir kişilik olduğunu, Kur’an’ın indiği ortamda Arap-cahiliye aklını etkilemek için böyle bir kıssa anlatıldığını söylemişlerdir.^[6]

Zülkarneyn hakkında söz söylemeye, araştırma yapmaya kalkışan tüm müellifler, anlatımlarına şu ifadelerle benzer cümleler kurarak başlamaktadırlar. “*Kur’an, Zülkarneyn’in kişiliği, yaşadığı yer ve dönem hakkında hiçbir bilgi vermemekte, kıssası ise son derece veciz ama müphem (kapalı) bir şekilde anlatılmaktadır.*”

Konuya “*bilgi bulunmuyor ve müphem*” denilerek başlanması Zülkarneyn’in anlaşılması için Kur’an dışı kaynakların konu üzerinde söz sahibi olmasına yol açmıştır. Konuyu “müphem” diyerek tarif etmenin “*Allah müphem konuştu!*” anlamına geleceği ise gözden kaçırılmıştır.

Oysa, eğer Yüce Allah bir meseleyi ya da kıssasını anlattığı bir kişiliği kapalı tutarsa acaba onu açmaya kimin gücü yetebilir? Allah’ın açmadığını kim açabilir, Allah’ın tanıtmadığını kim tanıtabilir ki? Şu hâlde Allah’ın müphem bıraktığı bir konuyu açmaya kalkışmak, tanıtmadığını tanıtmaya kalkışmak Allah’tan rol çalmak anlamına gelmez mi? Yüce Allah’ın insanlığa en büyük rahmeti hiç şüphesiz Kur’an’dır. Eğer bu Kur’an’da bir kıssa anlatılmış ve o kıssada geçen kişilik hakkında bilgi verilmemiş veya müphem bırakılmışsa bu Yüce Allah’ın göndermeyip yanında tuttuğu bir rahmet anlamına gelmektedir.

Fatır 35/2

مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا^٥ وَمَا يُمْسِكُ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ^٦ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

Allah'ın rahmetinden bir şeyi kullarına açmasını tutabilen biri asla yoktur. Allah'ın (göndermeyip) tuttuğu şeyi de O'nun ardından gönderebilecek biri de elbette yoktur ve O El Aziz, El Hâkim'dir.

Kapalı olanı açan, anlaşılmaz olanı anlaşılır kılan, bilinmeyeni bilinir kılan, saklanmışı ortaya çıkaran, kelimenin, eşyanın, varlığın doğru anlaşılmasını sağlayan Kur'an'dır. Eksikleri tamamlayan, tutarsızlıkları ortaya koyan, düğümleri çözen, anlaşmazlıkları bitiren, karanlıkları aydınlatan Kur'an'dır. Nasıl olur da bir yaratılmış saymaya hiç kimsenin güç yetiremeyeceği üstün özellikleri olan Kur'an'dan daha açık ve anlaşılır olabilir ki?

Kur'an arkeolojik kazı sonucunda toprak altından çıkmış tarihi bir tablet, onun içindeki ayetler de birtakım uzmanlar tarafından çözülmeye muhtaç çivi yazıları değildir. Kur'an'ın bahsettiği kişiler veya olaylar hakkında bir müphemlik ortaya çıkıyorsa bunun iki kaynağı vardır.

Birincisi; Gerçekten Kur'an meseleyi müphem bir şekilde anlatmıştır ki; böyle bir şeyi söylemek (haşa) Allah'ın ilminin üstünde bir ilme sahip olmayı gerekli kılmaktadır!.. Çünkü; Yüce Allah gönderdiği Kur'an'ın açık ve açıklanmış bir yapıda olduğunu defalarca belirtmiştir.

Hud 11/1

الرَّ كِتَابٌ أَحْكَمْتُ آيَاتُهُ ثُمَّ فَصَّلْتُ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ حَبِيرٍ

ELİF! LÂM! RÂ! (Bu), Ayetleri sağlamlaştırılmış, sonra da Hakim ve Habir olan tarafından ayrıntılı açıklanmış bir kitaptır.

Enam 6/114

أَفَعَزَّ اللَّهُ ابْتِغَى حَكْمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا^٥

(De ki) "Allah'tan başka bir hakem mi ararım?" Kitap'ı size detaylıca açıklanmış olarak indiren O'dur...

Enam 6/126

وَهَذَا صِرَاطٌ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا^٥ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ

Bu, Rabbinin dosdoğru yoludur. Doğru bilgi elde etmek isteyen bir kavim için ayetleri detaylıca açıkladık.

Araf 7/52

وَلَقَدْ جِئْتَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

Andolsun ki, inanacak bir kavim için, bir rehber ve bir rahmet olan kitabı bir ilim üzere ona açıklamıştk.

Bu ayetlere rağmen Kur'an'ın bahsettiği kıssalara müphem yani açıklanmamış demek, yukarıdaki ayetleri gönderenin üstünde bir ilme sahip olmayı gerekli kılmaz mı? Bu yüzden müphemliğin Kur'an'dan kaynaklandığını söylemek cidden ağır sorumluluk gerektiren bir yaklaşım biçimidir! Kur'an'ın içinde Kur'an'ın nasıl bir yapıda olduğunu bildiren yani Kur'an'ı tanıtan yüzlerce ayet vardır ve bu ayetlerin hiçbirinde Kur'an'ın "müphem" özelliğinden hiç bahsedilmemiştir. Tam tersi hiçbir şekilde onda bir müphemliğin olmadığı ve olamayacağı belirtilmiştir. Kur'an'ı müphem şeklinde bir sıfatla nitelemek sanırız hiçbir Mümin'in kabul edebileceği bir şey değildir. Şu durumda Kur'an kıssalarında geçen isimler üzerinde oluşan müphemliğin kaynağı asla Kur'an'ın kendisi değildir sonucunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

İkincisi; Müphemlik, Kur'an'ı anlamak için doğru yöntemleri kullanmadıklarından herhangi bir sonuç elde edemeyen ulemanın(!) kendisinden kaynaklanmaktadır... Kur'an'ı daha anlaşılır kılmak için çok erken dönemlerde tefsir yazma geleneğini başlatan ulema, kendilerinden sonrakiler için cidden hatırı sayılır bir müktesebat bırakmıştır. Her birinin kendisine göre belirlediği yöntemlerle yazılmış bu tefsirler, tarih boyunca Kur'an'ı anlamak isteyenler için ana başvuru kaynakları olmuştur. Son yüzyıllarda başlayan Kur'an'a meal yazma geleneği de çok büyük oranda bu kaynaklardan beslenmiştir. Bu tefsirleri yazan müfessirler eserlerini bakış açıları üzerine temellendirmişlerdir. Aynı zamanda müfessirlerin Kur'an'ı anlama metotlarını da ifade eden bu bakış açılarıyla yazılan eserler; rivayet tefsiri, dirayet tefsiri, ahkam tefsiri, bilimsel tefsir, batini tefsir, zahiri tefsir gibi birçok isimle adlandırılmıştır.

Sonradan gelenler tarafından adeta aşilamaz bariyerlere dönüştürülen bu tefsirlerin hepsinin ortak özelliği, Kur'an'a tefsir yazıp Kur'an'ı dikkate almamalarıdır. Kur'an özelliği itibariyle soru sorduran bir kitaptır. Okunan her ayetten onlarca soru çıkarmak mümkündür. Nitekim tefsirlerin yazılma amaçları da Kur'an'dan kaynaklanan bu soruları cevaplamaktır. Fakat, Kur'an'dan kaynaklanan soruların cevabı Kur'an'dan başka her yerde aranmış ama o soruların cevaplarının Kur'an'da olabileceği hiç hesaba katılmamıştır. Ne demek istediğimizin tam olarak anlaşılabilmesi için, çok itibar gören bir müfessirimizin Zülkarneyn kıssasının anlatıldığı Kehf suresindeki ayetleri tefsir etmeye başlamadan önce, Zülkarneyn'in kimliği hakkında oluşan soruya verdiği cevapları aktarmamız yerinde olacaktır.

Alimler, Zülkarneyn'in kim olduğu hususunda şu değişik görüşleri zikretmişlerdir.

Birinci Görüş: *O Yunanlı İskender (Filip'in oğlu) idi. Bunun delili şudur: Kur'an Zülkarneyn adındaki o padişahın memleketinin, batının en uç noktasına kadar uzandığını göstermektedir. Çünkü Hak Teala, "Nihayet güneşin battığı yere ulaştınca, güneşi kara bir balçıkta batar buldu" (Kehf 86) buyurmaktadır. Yine Kur'an, onun mülküniün doğunun en uzak noktalarına kadar uzandığını da gösterir. Bunun delili de, "Nihayet, güneşin doğduğu yere ulaştığı zaman, onu öyle bir kavmin üzerine doğuyor buldu ki" (Kehf 90) ayetidir. Onun mülkü Kuzeyde de en uzak bir yere kadar uzanıyordu. Bunun delili de, Türk kavimlerinden bir topluluk olan Ye'cûc ve Me'cûc'un Kuzey'in en uzak noktasında yerleşmiş olmalarıdır. Yine bunun delili, Kur'an'da bahsedilen o seddin tarih kitaplarında bunun Kuzey'in en uzak yerlerine yapılmış olduğunun söylenmesidir. Binaenaleyh Kur'an'da Zülkarneyn diye bahsedilen bu insanın mülküniün doğu-batı ve kuzeyin en uç noktalarına kadar uzandığına, ayetler delalet etmektedir. Yeryüzünde mamur ve meskûn olan bütün yerler, bundan ibarettir. Böylesine yaygın bir mülkün, fevkalâde bir şey olduğunda şüphe yoktur. Böyle bir mülke sahip olan bir kralın adının, uzun zaman hatırlarda kalması gizli ve bilinmez kalmamış olması gerekir. Tarih kitaplarında mülkü böyle olarak şöhret bulmuş hükümdar ise, sadece **İskender**'dir. Çünkü babası ölünce o, daha evvel kabileler halinde olan Rumların krallarını emri altında bir araya toplamış, sonra da batının krallarına hâkim olup onları emri altına almış. Böyle el-Bahru'l Ahdar'a dayandı. Sonra Mısır'a dönüp İskenderiye şehrini yaptı ve oraya kendi adını verdi. Daha sonra Şam'a girdi ve İsrailoğullarına yöneldi. Derken Beyt-i Makdis'e geldi ve orada kurban kesti. Sonra Ermenistan'a ve Babu'l Ebvab'a yöneldi. Böylece Irak'lular, Berberi'ler ve Kıpti'ler ona boyun eğdiler. Daha sonra da Dara oğlu Dara'ya yöneldi ve onu defalarca yendi. Sonunda muhafız kıtası komutanı Dara'yu öldürdü. Böylece İskender İranlıların mülküne de sahip oldu. Sonra Hindistan'a, Çin'e yöneldi. Uzak diyarlardaki milletlerle savaştı. Sonra Horasan'a döndü. Pek çok şehirler yaptı. Irak'a geldi ve Şehrizur'da hastalandı ve orada öldü. Binaenaleyh Zülkarneyn'in bütün dünyaya yahut dünyanın tamamına yakın kısmına sahip olmuş bir kral olduğu Kur'an ile sabit olduğuna ve tarih ilmüne göre de, bu vasıfta kral İskender olduğuna göre ayette Zülkarneyn diye bahsedilen şahıs ile Yunanlı Filip oğlu İskender'in kast edildiğini kesin olarak söylemek gerekir.*

Daha sonra âlimler, bunun o adı almasının sebebi hususunda şu izahı yapmışlardır.

O, bu lakabı, tıpkı Erdeşir b. Brehmen'in nüfuzunun istediği heryerde geçmesinden dolayı, "Tavilu'l Yedeyn (iki eli uzun) lakabını alması gibi, bu da güneşin iki karn'ına yani doğusuna batısına ulaştığı için iki karn sahibi (Zülkarneyn) diye lakablanmıştı.

Farslılar şöyle iddia etmişlerdir: Büyük Dara, Filip'in kızıyla evlenmişti. Ona yaklaşınca, onun kötü koktuğunu hissetti ve onu babası Filip'e geri gönderdi. Kız ise, ondan İskender'e hamile kalmıştı. Kız babasının yanına döndükten sonra İskender'i doğurdu. Böylece İskender Filip'in yanında kalmış oldu. Filip aslında Büyük Dara'nın oğlu olan İskender'i kendisinin oğlu diye takdim etti. Bunun delil şudur: İskender, Dara oğlu Dara'ya son nefesinde yetişince onun başını kucağına aldı ve "Ey babacığım, bunu sana yapanı söyle, ondan intikamını alayım" dedi. Bu Farslı'ların iddia ettiği şeydir. Onlar sözlerine devamla şöyle derler: "Böyle olması halinde İskender'in babası Büyük Dara, annesi de Filip'in kızı idi. O halde İskender iki farklı

asıldan, yani Rum ve Fars asıllarından doğmuş bir çocuktur.” Farslılar bunu, İskender’i kendi krallarının soyundan saymak istedikleri, böylece de, kendi krallarının soyunun dışından böyle büyük bir kralın olmasını kabul edemedikleri için, bu fikri ileri sürmüşlerdir ki bunlar gerçekte tamamen yalandır. Çünkü İskender Büyük Dara’ya tevazu göstermek için babam demiş ve ona ikram etmek için böyle hitap etmiştir.

İkinci Görüş: Münecim Ebu Reyhan el-Herevi el Buruni “el-Asaru’l Bakiye ani’l Kurunu’l-Haliye” (Geçmiş asırlardan geride kalan eserler) adını verdiği kitabında şöyle der: “Rivayete göre Zülkarneyn, Ebu kerb Şemr b. Ubeyb Efrik’ış el-Himyeri’dir. Çünkü bunun mülkü yeryüzünün doğusundan batısına uzanmıştı. Bu, Himyer şairlerinden birisinin şöyle derken övündüğü kimsedir.

“Zülkarneyn, benden önce yeryüzünde hüküm sürmüş, Müslüman bir kraldı. Beni de yalanlamazdı. Kerim bir kişiden hakimiyet vesilelerini elde etmek arzusuyla, doğu ve batıya ulaşmıştı.”

Ebu Reyhan sonra şöyle der: “Bu görüş doğruya yakın görünüyor. Çünkü ezivvayı (başında zû bulunan isimleri) Yemenliler kullanır. Çünkü Yemenli hükümdarların isimleri hep zû ile dir. Zu’n-Nadi, Zu-Nüvas, Zü’n-Nun gibi.

Üçüncü Görüş: Zülkarneyn Allah’ın yeryüzüne hâkim kıldığı, salih bir kimse idi. Allah ona ilim ve hikmet vermiş ona heybet elbisesini giydirmiştir. Fakat biz onun tam tamına kim olduğunu bilemiyoruz.

Alimler bu kimseye Zülkarneyn denilmesi ile alakalı olarak şu izahları yapmışlardır.

İbnu’l Kevva’ Hz. Ali (r.a)’ye, Zülkarneyn’in kim olduğunu, bir kral mı yoksa bir peygamber mi olduğu sorulduğunda, Hz. Ali: “O, ne bir kral ne de bir peygamber idi. O, sağ karn’inden (alının sağ tarafından), Allah’a itaat yolunda vurulmuş ve böylece ölmüş. Daha sonra Allah Teala onu diriltmiş. Sonra bu sefer de, sol karn’inden (alının sol tarafından) vurulup ölmüş. Derken Allah onu tekrar diriltmiştir. O, böyle salih bir kuldur. İşte bundan dolayı, o, “Zülkarneyn” adını almış ve o mülke sahip olmuş” demiştir.

Onun hayatı boyunca, iki karn (nesil) insan gelip geçtiği için, “Zülkarneyn” (iki karn sahibi) adını almıştır.

Onun başının iki yanı bakırdan olduğu için bu adı aldığı da söylenmiştir.

Onun başında, iki boynuz benzer iki şey olduğu için bu adı almıştır.

Tacının iki boynuzu olduğu için bu adı almıştır.

Hz. Peygamber (as)’den, “O dünyanın iki karnini, yani doğusunu batısını dolaştığı için bu adı almıştır” dediği rivayet edilmiştir.

Onun iki karni, iki saç örüğü olduğu için bu adı almıştır.

Allah Teala, hem nuru hem zulmeti (karanlığı ve ışığı) onun emrine vermişti. Bundan dolayı o yürüdüğünde, ışık önünden onu gideceği yere iletir, karanlık da arkasından uzar gider.

Akranlarını adeta boynuzlayıp yendiği için cesur insanlara, “koç” denildiği gibi, Zülkarneyn de cesaretinden dolayı böyle lakablanmış olabilir.

O, rüyasında kendisinin feleklere (yıldızlara) tırmandığını ve güneşin iki tarafından (karn'inden) tutunduğunu görmüştü. İşte bu sebeple bu adı almıştır.

Nura ve zulmete girdiği için bu adı almıştır.

Dördüncü Görüş: Zülkarneyn, meliklerden bir melektir. Hz. Ömer (r.a)'den rivayet edildiğine göre, Hz. Ömer bir adamın “Ya Zülkarneyn” dediğini işitti ve şöyle dedi: “Affet Allah'ım, Demek siz, peygamberlerin isimlerini koymaktan hoşlanmıyorsunuz da, meliklerin isimlerini, (isim olarak) koyuyorsunuz ha!” İşte bu konuda söylenenlerin hepsi bunlardır.

Birinci görüş, zikrettiğimiz şu delilden ötürü, daha açıktır: Böylesine büyük bir kralın, ehl-i dünyaca halinin bilinir olması gerekir. Böylesine hali (herkesçe) biliner büyük kral da, İskender'dir.

Binâenaleyh “Zülkarneyn”den murad onun olması gerekir. Fakat bu görüşte, şöyle güçlü bir müşkil bulunmaktadır: O, Feylesof Aristo'nun talebesi idi ve onun inancı üzere idi. Binâenaleyh (Kur'an'da) Allah'ın onu yüceltmesi Aristo'nun mezhebinin (inanç ve düşüncesinin), hak ve doğru olduğuna hükmetmeyi gerektirir. Halbuki buna imkan yoktur. Allah en iyi bilendir.*

Zülkarneyn Nebi mi?

Âlimler, Zülkarneyn'in peygamber olup olmadığı hususunda ihtilaf etmişler ve bazıları, “O bir peygamber idi” deyip, buna şu birkaç bakımdan istidlal etmişlerdir:

1) Allah Teâlâ, “Doğrusu, biz ona yeryüzünde imkan verdik” buyurmuştur. Bu imkan vermenin, din hususunda imkan verme manasına olması daha evlâdır. Dinde tam manasıyla imkan verme ise, peygamberlik (verme)dir.

2) Allah Teâlâ, “Ona her şeyin vesilesini bahsettik” buyurmuştur. Peygamberlik de, bu her şey cümlesindedir. Çünkü, “Ona her şeyin vesilesine bahsettik” ayetinin umûmî manası, Allah'ın ona, peygamberlikle de bir vesîle (imkân) vermiş olmasını gerektirir.

3) Cenâb-ı Hak, “Dedik ki: “Ey Zülkarneyn, onlara azab etmekte, yahut haklarında güzellik (tarafını) tutmakta (serbestsin)” (Kehf. 86) buyurmuştur. Allah Teâlâ'nın kendisi ile konuştuğu kimsenin, bir peygamber olması gerekir.” Diğer âlimler ise, “O, sâlih (iyi) bir zât idi, ama bir peygamber değildi” demişlerdir.[7]

Görüldüğü gibi müfessirimiz, Kur'an'daki kıssadan kaynaklanan Zülkarneyn kimdir? sorusunun cevabı için başvuracak kim varsa başvurmuş, Farslıların, Yunanlıların, tarihçilerin, ravilerin, ulemanın dediklerini delil saymış ama bu sorunun cevabının Kur'an'da olması gerektiğini aklına hiç getirmemiştir. Sonuçta sorulan soruya verilen cevaplar koleksiyonu, meseleyi daha karmaşık ve daha içinden çıkılmaz hale getirmekten başka bir işe yaramamıştır. Ne yazık ki tefsir geleneği işte bu yaklaşım biçimleri üzerinden oluşmuştur. Tefsir geleneğinde Zülkarneyn kimdir sorusuna verilen en insafli cevap *“kim olduğunu bilmediğimiz Salih bir kuldur”* şeklinde olmuştur. Kaldı ki bu insafli açıklama bile içine girilen muammaya engel olamamış, bizzat Kur'an'a iman ettiğini söyleyenler Zülkarneyn kimdir sorusunu sormaya devam etmiş ve kendilerince farklı cevaplar bulmuşlardır. Sonuçta etrafında binlerce efsane ve masalın oluştuğu ama kimsenin kim olduğunu bilmediği devasa bir Zülkarneyn müktesebatı oluşmuştur.

Son yıllarda Zülkarneyn konusu yine gündeme gelmiş ve bu konuda birkaç çalışma kitap olarak da yayınlanmıştır. Bu çalışmalar zamanın değişmesine paralel meselenin fantastik boyutunu zamana uyarlayarak Zülkarneyn kıssasını uzaya taşımış, yapılan yolculukların kapsamını dünyanın doğusu ve batısından güneş sisteminin dışına kadar genişletmişlerdir.

Zülkarneyn insanlığın gündemine Kur'an'ın taşıdığı bir isimdir. Dolayısıyla onun kimliği ve kişiliği hakkında soru soracakların cevap arayacakları yegâne kaynak yine Kur'an olmak zorundadır. Kur'an'ın, bünyesine aldığı ve insanlığa bildirdiği bir kişiliği, kim olduğu bilinmeyen müphem biri olarak bırakması, sonra da ona iman etmekle yükümlü tutması mümkün değildir. Zülkarneyn ve hatta diğer Kur'an kıssaları etrafında oluşan efsanevi anlatımlar, daha en baştan Kur'an'ın bu kişiler ve kıssalar hakkında net olmadığına inanılmasının bir sonucudur. Bu inanç Kur'an kıssalarının ve ayetlerinin birbiriyle kopmaz bağlarla bağlı olduğunun görülmemesi sonucunda oluşmuştur. Bu yüzden Kehf suresinde anlatılan mağara arkadaşları, Musa – bir kul ve Zülkarneyn kıssaları Kur'an'ın diğer yerlerinden kopuk anlaşılmaya çalışılmış ve bilinen efsanevi sonuçlara ulaşılmıştır.

Kur'an'da anlatılan kıssaların Kur'an'ın diğer kıssalarıyla veya ayetleriyle hiçbir bağının olmaması mümkün değildir. Çünkü Kur'an birbirinden kopuk parçalardan oluşmamıştır. Bir kelimesinin Kur'an'daki tüm kelimelerle sıkı bir bağı vardır. Nasıl ki bir vücuttan koparılan el tek başına bir şey ifade etmiyorsa, Kur'an bütünlüğünden koparılan her parça da bir şey ifade etmeyecektir. Kur'an'ın kullandığı kelimelerin, anlattığı kıssaların diğer yerlerle bağının olmadığını düşünmek, bu yönde çıkarımlarda bulunmak kelimenin tam anlamıyla Kur'an'ı parçalamaktır.

Hicr 15/91-92

الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ
فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ

(91) *İşte onlar Kur'ân'ı birbirinden kopuk parçalar haline soktular.*

(92) *Rabbine yemin olsun ki elbette onlara tamamını soracağız.*

Kur'an birbirinden kopuk parçalar olmamasına, tıpkı varlık ayetlerinde olduğu gibi, her ayetin tüm ayetlerle, her kelimenin tüm kelimelerle kopmaz bağlarının olmasına rağmen Kehf süresinde anlatılan Zülkarneyn kıssası Kur'an'da anlatılan hiçbir olay, kişi veya kıssayla bağı yokmuş gibi anlaşılmaya çalışılmıştır. Aslında tüm açmazlar işte bundan kaynaklanmıştır.

Zülkarneyn Kur'an'ın ortaya koyduğu bir şahsiyettir ve kimdir sorusu Kur'an'a sorulmalı ve cevabı da kesinlikle Kur'an'da aranmalıdır. Zülkarneyn'i başka yerlerde aramak boşuna bir gayrettir. Zülkarneyn'in kim olduğunun bulunması, onun kıssasında geçen kelimelere Kur'an'ın yüklediği anlamlarda ve bu kelimelerin Kur'an'ın bütünüyle olan sınıksız bağlarını keşfetmekte yatmaktadır. Aslında sadece Zülkarneyn değil, Kur'an'ın doğru anlaşılmasının tek yolu Kur'an kelimelerinin Kur'an'daki karşılığını anlamaktan geçmektedir.

SORANLAR KİM?

YES'ELUNEKE (SANA SORUYORLAR)

Zülkarneyn kıssası sadece Kehf suresinde anlatılmaktadır. Kıssanın, “*sana Zülkarneyn hakkında soruyorlar*” şeklinde başlaması, bu kişiliğin sorulan bir soru üzerine Kur'an'a konulduğu izlenimi vermektedir. Kıssanın bu şekilde başlaması hakkında soru sorulan kişiden önce, böyle bir soruyu soranların kimliğini tespit etmeyi gerekli kılmaktadır. Çünkü sorulan soru Yüce Allah tarafından dikkate alınmış ve cevaplanmıştır. Bu durumda Yüce Allah'ın dikkate almaya değer görüp sorularını meşru ve haklı bularak cevap verdiği bu kişilerin tespiti en az Zülkarneyn'in kimliğinin tespiti kadar önem kazanmaktadır.

Bu soruyu soranlar kimlerdir ve acaba neyi amaçlamaktadırlar? Bu ayetlerin indiği ortamı düşündüğümüzde (aslında her zaman ve her mekânda), bu soruyu sorabilecek kişileri şu şekilde gruplandırmamızda bir sakınca olmayacaktır.

- Kur'an'a inanmış mü'minler.
- Mekkeli veya Mekkeli olmayan müşrikler.
- Yahudiler
- Hıristiyanlar.

Soru soracaklar dört grup olmasına rağmen, böyle bir soruyu sormalarındaki amaç nedir? şeklinde bir soru sorulduğunda bu dört grup ikiye düşmektedir.

Allah resulüne olan bağlarını kuvvetlendirmek, Kur'an'a imanlarını daha pekiştirmek için bir şekilde gündeme gelen Zülkarneyn'i daha iyi anlamak ve inanmak için.

Her fırsatta aşağıladıkları ve yalancı olmakla suçladıkları Muhammed (a.s)'i köşeye sıkıştırmak, O'nun insanlara tebliğ ettiği vahiylerin kaynağı ile ilgili şüphe oluşturmak ve bu yolla Muhammed (a.s)'in bir Allah resulü olmadığını ispatlamak yani inanmamaya gerekçe kılmak için.

Kısacası Zülkarneyn kimdir diye soru soranlar ya inanmak ya da inanmamaya gerekçe kılmak için bu soruyu sormuşlardır. Bu soru Muhammed (a.s)'e sorulmuş ama cevap Yüce Allah'tan gelmiştir. Şu hâlde soru soranların Muhammed (a.s)'in genel kültürünü ölçmek için değil, O'nun misyonunu hedefledikleri kendiliğinden anlaşılmaktadır. Yani bu soruyu soranların önemsedikleri kişi Abdullah'ın oğlu Mekkeli Muhammed değil, Allah Resulü Muhammed (a.s)'dir. Hem onu sevenler ve inananlar hem de onu sevmeyip inanmayanlar Resul olmadan önce ne Zülkarneyn ne de başka bir konu hakkında ona soru sormamıştır. Ona sorulan tüm sorular "ben Allah'ın resulüyüm" demesinden sonra başlamıştır. Bu durum Zülkarneyn kimdir sorusu da dahil sorulan tüm soruların O'nun vahiyle yani Allah ile olan ilişkisi üzerine sorulduğunun göstergesidir.

Soru sormanın inanmak veya inanmamak şeklinde iki amacının olduğunu belirtmiştik. İnanmak için sorulan sorularda, soru soran kişi hakikaten sorduğu konuda yetersiz olduğunu bilmekte ve soru sorduğu kişinin de sorduğu soruyu cevaplayabilecek nitelikte olduğunu kabul etmektedir. Sorulacak her sorunun muhatabı sorunun içeriği ile alakalı belirlenir. Mesela; Kafamızda resme dair bir soru belirirse bir ressama, elektrik ile ilgili bir soru için elektrik mühendisine, yıldızlarla ilgili bir soru için ise uzay bilimcilerine başvururuz. Fakat soru soracağımız kişiler hakkında soru sormadan önce kişiyle alakalı olarak bizde cevap alabileceğimize dair bir kanaatin oluşması gerekmektedir. Bu kanaatler sorunun önemine paralel olarak önem kazanmaktadır. Herhangi bir ressamın cevaplayacağı bir soruysa o zaman çok ayırım yapmaz ulaşabildiğimiz ilk ressama sorumuzu sorarız. Ama Picasso'nun bir tablosunu satın almak istiyorsanız ve bu tabloya servet ödemeye hazırsanız size lazım olan herhangi bir ressam değil Picasso uzmanı bir ressamdır. Hatta bu kişinin sadece Picasso uzmanı olması da yetmemekte üstüne sözüne güvenilir dürüst bir

insan olması gerekmektedir. İşte bunlar oluştuktan sonra soruları sorar ve verilen cevapların doğru cevaplar olduğuna emin olabilirsiniz.

Tıpkı bunun gibi Zülkarneyn kimdir sorusunu soranlar eğer ona inanmak için sormuşlarsa onlar da Muhammed (a.s)'in soruyu cevaplama yeterliliğine ve şahsi olarak da güvenilir doğru bir insan olduğuna dair kanaatlerin oluşmuş olması da kendiliğinden anlaşılacaktır.

İnanmamak için soruların amacı ise soru sorulan kişinin getirdiği bilgilerin yalan ve uydurma olduğunu, kendisinin cahil ve bilgisiz olduğunu deşifre etmektir. Biraz önce inanmak için soru soranlar hakkında anlattıklarımızın tam tersi bir durum ortaya çıkmaktadır. Soru soran bilgili, kültürlü ve güvenilir, soru sorulan kişi ise yetersiz ve güvenilmez olmaktadır.

Amaç ister inanmak ister inanmamak olsun soru sormanın tek bir amacı vardır, "gerçeğe ulaşmak." Bu gerçek, soru sorulan kişinin güvenilir ve yeterli olması veya tam tersi yönde tezahür edebilir. Fakat her durumda gerçeği arayan kişi soru soran olmak durumundadır ve sorusu karşısında verilen doğru cevapları kucaklayacak nitelikte olmalıdır. Soru soran açısından bir üçüncü durum daha vardır. Sorduğu soru karşısında hiç bilmediği bir gerçekle karşılaşarak, hayatı boyunca gerçek bildiği şeylerin yalan olduğunu öğrenmek!

Zülkarneyn kıssasının en başında geçen **يَسْأَلُونَكَ** "yes'eluneke" (sana soruyorlar) ibaresinin kök harfleri **سأل** (s+e+l) dir. Kur'an'da "sormak, sorgulamak,**[8]** istemek, beklemek**[9]**, sorumluluk**[10]** anlamlarında kullanılan bu kelimedenden 129 kullanım bulunmaktadır. Fakat Zülkarneyn kıssasındaki gibi 14 kullanım bulunmaktadır.

- Sana hilalleri soruyorlar; (Bakara 2/189)
- Sana neyi infak edeceklerini soruyorlar; (Bakara 2/215)
- Sana haram ayda savaşmayı soruyorlar; (Bakara 2/217)
- Sana içki ve kumarı soruyorlar; (Bakara 2/219)
- Sana hayra neyi harcayacaklarını soruyorlar; (Bakara 2/219)
- Sana yetimler hakkında soruyorlar; (Bakara 2/220)
- Sana kadınların aybaşı hallerini soruyorlar; (Bakara 2/222)
- Sana kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar; (Maide 5/4)
- Sana kıyamet saatini soruyorlar; (Araf 7/187)
- Sana ganimetlerin nasıl pay edileceğini soruyorlar. (Enfal 8/1)
- Sana ruh hakkında soruyorlar; (İsra 17/85)
- Sana Zülkarneyn hakkında soruyorlar; (Kehf 18/83)
- Sana dağlar hakkında soruyorlar; (Ta Ha 20/105)
- Sana kıyametin ne zaman kopacağı hakkında soruyorlar; (Naziat 79/42)

Bu kadar soru içinde bir insanın kimliği hakkındaki tek soru soru Zülkarneyn ile ilgili olmalıdır.

Konuları itibariyle içinde Zülkarneyn'in kıssasının da anlatıldığı Kehf süresinin Mekke'de inmiş olduğuna dair herhangi bir şüphe yoktur. Surenin içinde, süreye ismini veren Ashab-ı Kehf, bahçe sahipleri, Musa ve bir kul ve nihayetinde konumuz olan Zülkarneyn kıssaları anlatılmaktadır. Kur'an'ın iniş süreci dikkate alındığında galiba ilk defa Allah Resulüne sorulan soru Zülkarneyn hakkında sorulan soru olmalıdır.

Kur'an'ın 23 yıllık nüzul dönemini hakkında çalışma yapanlar, Kehf süresini 10 veya 11 yıla ve iniş sırası olarak 62.sıraya konumlandırırılar. Kur'an'da müspet veya menfi yönde kıssası anlatılan onlarca isim geçmektedir. Bu isimlerden hiçbirinin merak konusu olmaması ama belki de sorulmasa Kur'an'a konulmayacak bir ismin merak konusu olması, üzerinde dikkatli bir şekilde durmayı zorunlu kılmaktadır.

Kur'an'da ismi geçenlerin muhataplarınca nasıl algılandığı veya önceden nasıl bilindiği konusu da üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Kur'an'da ismi olumlu geçen 27 ismin tamamı en azından daha önce ilahi vahye muhatap olmuş Yahudi ve Hıristiyanlar tarafından bilinmektedir. Tevrat ve İncil Kur'an'dan önce indirilmiştir ve Kur'an'da geçen isimlerin hemen hemen tamamı o iki kitapta da geçmektedir. Hatta bu isimlerin hem Kur'an'da hem de Tevrat ve İncil'de anlatılan kıssaları çok benzerdir. Fakat kıssalar benzeşmesine rağmen hemen hemen her isimle alakalı olarak Kur'an'ın söylediği ile Yahudi ve Hıristiyanların ellerinde bulunan ve ne yazık ki tahrif edilerek, değiştirilerek, insan sözü karıştırılarak, gizlenerek ihanete uğramış Tevrat ve İncil'in söyledikleri çok farklıdır.

O iki kitapta Allah her şeyi altı günde yaratmış, yedinci gün istirahate çekilmiştir,[\[11\]](#)

Kur'an ise Allah'ın her şeyi altı günde yarattığını ama O'nun herhangi bir yorgunluğu düçar olmadığını söylemektedir.[\[12\]](#)

O iki kitap ilk yaratılan insanın Adem olduğunu, onun kaburga kemiğinden eşi Havva'nın yaratıldığını, her doğumda ikiz doğan Adem oğullarının kardeş kardeşe çapraz evlilik yaptığını insanlığın bu şekilde türediğini anlatmaktadır. Üstelik Adem'in yasak meyveyi yemesinin sebebinin eşi Havva olduğunu söylemektedir.[\[13\]](#)

Kur'an, Adem'in ilk insan olmadığını ama ilk nebi olduğunu, insanların tıpkı bitki gibi yerden çıkarıldığını, hiç kimsenin ensest ilişki kurmadığını, yasaklanan meyveyi yemenin sorumluluğunun eşit oranda Adem ve eşinde olduğunu söylemektedir.[\[14\]](#)

O iki kitap Nuh'un içki içip kendini kaybeden bir insan olduğunu, evlatları arasında ayırım yaptığını anlatmaktadır[15].

Kur'an Nuh'un Ulu-l Azm olduğunu söylemektedir.[16]

O iki kitap İbrahim'in yeri geldiğinde yalan söyleyebilen biri olduğundan bahseder ama İbrahim'in inşa ettiği Kabe'den tek laf etmez.[17]

Kur'an Yüce Allah'ın İbrahim'e dostum dediğinden ve tüm insanlığa hediyesi Kabeyi inşasından bahseder.[18]

O iki kitap İbrahim soyundan gelen İsmail'i, annesi köle olduğu için bir Allah elçisi olarak görmez ve hatta O'nun soyundan asla bir elçinin gelemeyeceğinden bahseder.[19]

Kur'an İsmail'in hilim ve ilim sahibi bir resul olduğundan ve onun soyundan son elçinin geleceğinden bahseder.[20]

Konuyu uzatmaya gerek yoktur... Denilmek istenen şudur; Ellerinde (muharref) Tevrat ve İncil bulunduran ehli kitap, kendi kitaplarında ismi geçen tüm resullerin Kur'an'da çok farklı anlatıldığını görmekteler, duymaktalar. Kur'an'ın anlattığı İsa, Musa, Davut, Süleyman, İbrahim ve diğerleri onların bildiklerine benzememekte hatta Kur'an onlar hakkında ehli kitabı yalanlamaktadır. Ama buna rağmen hiçbiri merak konusu olmamış ve sormamışlardır. Zülkarneyn hakkında soru soranların onlar olduğunu farz ettiğimiz de gerçekten bu çok garip bir durum olmaktadır.

Soru soranların müşrikler olduğunu farz ettiğimizde ise daha da garip bir durum ortaya çıkmaktadır. Bilindiği gibi Mekke müşrikleri kendilerinin İsmail oğulları olduğunu söylemekte ve İbrahim'in Hanif dinine inandıklarını iddia etmektedirler. Buna rağmen ellerinde İbrahim'den kalma herhangi bir yazılı belgeleri bulunmamaktadır. İbrahim hakkında bildikleri efsanelerden başka bir şey değildir.

Kur'an, müşriklerin soy ve din olarak kendilerini atfettikleri İbrahim'in hikayesini çok detaylı olarak anlatmaktadır. Ayrıca Yahudi ve Hıristiyanların sahiplendiği tüm resullerin de İbrahim soyundan geldiğinden bahsetmektedir. O resullerle İbrahim arasındaki ilişki de uzun uzun anlatılmaktadır. Eğer Zülkarneyn hakkında soru soranlar onlar ise, İbrahim hakkında anlatılan kıssaları merak edip sormamaları, kendi tarihlerinde olmayan ve üstelik davranış olarak kendileriyle terslik arz eden birini sormaları tuhaf hem de çok tuhaf bir durumdur.

İşte bu durum bize Zülkarneyn hakkında soru soranların aslında bir şey öğrenmek amacıyla soru sormadıklarını, tam tersi cevabını zaten bildikleri bir soru sorarak kendi ellerinde bulunan daha eski bilgi ile Kur'an'ın vereceği

bilginin nasıl çelişkili olduğunu göstermek amacıyla bir mizansen olduğunu düşündürmektedir.

Yahudi, Hıristiyan ve müşriklerin Kur'an'ın anlattığı isimler hakkında aldıkları bu anlaşılmaz tavır bizi bu isimler hakkında daha detaylı, daha şüpheli olmaya sevk etmektedir. Tam burada biraz önce sorduğumuz soru daha bir önem kazanmaktadır.

Zülkarneyn hakkında soru soranlar neyi amaçlamaktadır?

Kehf süresinin iniş yılını 23 yıllık nüzul sürecinin 11. yılı olarak kabul edildiğinde ve bu sureden önce inmiş 61 süreyi de hesaba kattığımızda, yaşanan süreçte Kur'an'ın muhataplarının artık anlama, tavır geliştirme, üzerinde düşünme aşamalarını çoktan geçmiş olmaları gerekmektedir. O günün muhatapları arasında Allah resulüne tarihi bir kişiliği soracak ve aldığı cevaba göre iman edecek bir muhatap yoktur. Kaldı ki Zülkarneyn hakkında soru soranlar tekil kişilikler değil bir zümre, bir grup veya bir din mensubu olmak durumundadır.

Kur'an'da Allah resulüne sorulan soruların hepsine baktığımızda sorulan sorular tekil olsa bile, cevapların sadece o çağda yaşamış olanları değil bilakis kıyamete kadar herkesi ilgilendiren cevaplar olduğu rahatlıkla görülecektir. Sana haram ay ve onda savaşmayı soruyorlar, sana neyi infak edeceklerini soruyorlar, sana yetimler hakkında soruyorlar, sana kadınların özel durumlarını soruyorlar gibi sorulara verilmiş cevaplar kıyamete kadar geçerli evrensel cevaplardır.

Hal böyleyken Zülkarneyn hakkında sorulan sorunun ve verilen cevabın da böyle bir özelliğinin olması gerekmektedir. İşte bu durum göz önüne alındığında Zülkarneyn hakkında soru soranların amacının ikna olmak değil, ikna olmamak hatta belki de neden inanmadıklarına haklı bir gerekçe elde etmek olduğu anlaşılmaktadır. Hatta sorularına verilen/verilecek cevap, onlardan sonra, onların inançlarını takip edenlerin de Kur'an'a inanmamalarının gerekçesi olsun diye sorulmuş bir sorudur.

O çağda Kur'an'ın muhatapları olanların Kur'an'a davranışı, ona karşı aldıkları pozisyon bu sorunun kim tarafından ve ne amaçla sorulduğunu ortaya koymaya yeterli olacağı kanaatindeyiz.

MÜŞRİKLERİN TAVRI

Kur'an karşısında hem Mekke hem Medine ortamında en net ve en anlaşılır tavır müşrikler göstermiştir. Onlar daha baştan bir beşerin resul

olamayacağını, olsa bile yanında melekler olması, gökten üzerine hazine yağdırılması, kendisine ait bağlarının bahçelerinin olması gerektiğini söylemişlerdir.

İsra 17/92

أَوْ تُسْفِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسْفًا أَوْ تَأْتِي بِنَا وَأَلْمَلِكَةَ قَبِيلًا

“Yahut da iddia ettiğin gibi, göğü tepemize parça parça düşürmeli, ya da Allah’ı ve melekleri karşımıza getirmelisin” (DİB meali).

Müminun 23/24

فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأُولِينَ

Bunun üzerine kendi kavminden inkâr eden ileri gelenler şöyle dediler: “Bu ancak sizin gibi bir beşerdir, size üstünlük taslamak istiyor. Eğer Allah dileseydi, bir melek gönderirdi. Biz önceki atalarımızdan böyle bir şey duymadık.” (DİB meali)

Her yönüyle hayranlık uyandıran Kur’an’ın ya başkalarından öğrenilerek yazıldığını ya cinlerin, şeytanların vahyettiğini ya da Muhammed (a.s)’in kendinin uydurduğunu söylemişlerdir.

Furkan 25/4

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ ظَفَقَدَ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا

İnkâr edenler, “Bu Kur’an, Muhammed’in uydurduğu bir yalandan başka bir şey değildir. Başka bir topluluk da bu konuda ona yardım etmiştir” dediler. Böylece onlar haksız ve asılsız bir söz uydurdular. (DİB Meali)

Bundan başka hem Kur’an’ın bahsettiği tarihi olaylara duyarsız kalıp ilgi duymamış hem de Kur’an’da geçen isimler kendilerini de yakından ilgilendirmesine rağmen hiçbir şekilde ilgi duymamışlardır.

Yasin 36/31

أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ

Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi; onların artık kendilerine dönmeyeceklerini görmediler mi? (DİB meali)

Secde 32/26

أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِينِهِمْ ۗ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأَفَلَا يَسْمَعُونَ

Yurtlarında gezip dolaştıkları nice nesilleri helâk etmiş olmamız, onlar için yol gösterici olmadı mı? Şüphesiz bunda ibretler vardır. Hâlâ duymayacaklar mı? (DİB meali)

Kendileriyle de alakalı önceki nesillerin nasıl helak edildiğini anlatan onca ayete rağmen duyarsız ve ilgisiz davranmış, onlar hakkında hiçbir şekilde soru sormamışlardır. Kendileriyle direk bir alakası olmasa da yollarının üzerinde helak edilmiş eski nesillerin yaşadıkları yerlerin kalıntıları olmasına rağmen, onlara bile ilgi duymamış tek bir soru sormamışlardır.

Hicr 15/74-76

فَجَعَلْنَا عَلَيْهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ

(74) Hemen onların altını üstüne getirdik. Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ

(75) Şüphesiz bunda düşünüp görebilen kimseler için ibretler vardır.

وَإِنَّهَا لَئِسْبِيلٍ مُّقِيمٍ

(76) O şehrin kalıntıları hâlâ mevcut olan bir yol üstünde duruyor. (DİB meali)

Onların ilgisizliği sadece Kur'an'da geçen isimler veya tarihi olaylarla sınırlı değildir. Kur'an'ın önerdiği sosyal toplum düzenine, Kâbe ile ilgili anlatılanlara, hatırası hala canlı duran meşhur fil vakasına ve daha birçok şeye de oldukça ilgisiz kalmışlardır.

Bilindiği gibi Mekkeli müşrikler kitabi bir toplum değildi. O çağda siyasi olarak herhangi bir varlıkları olmadığı gibi, daima o günkü süper güçlerin uydusu olmuşlardır. İلمي gelişmişlik seviyeleri son derece geri olmasına rağmen, Kur'an'ın; daha ilk inen ayetlerde insanın ana karnındaki aşamalarından, yeryüzündeki kevnî düzenden, gökyüzündeki yağmurun oluşumundan, yıldızlardan, gök cisimlerinin yörüngelerinden ve daha birçok kevnî ama insanı birebir etkileyen olaydan bahsetmesine ilgisiz kalmışlardır. Bunun yanında kendi başlarına asla elde edemeyecekleri geçmişe ait bilgiler vermiş ama bunlara da ilgisiz kalmışlardır. Bütün bunlar hakkında tek bir soru sormayan Mekkeli müşriklerin, belki de kim oldukları hakkında hiç bilgilerinin olmadığı bir kişilik (Zülkarneyn) hakkında soru sormuş olmaları çok tuhaf ve pek akla yatkın gelmemektedir.

Diyelim ki Zülkarneyn hakkında soruyu soran onlardır. Bu soruyu sormakla neyi amaçlamışlardır. Sordukları sorunun cevabını aldıklarında bu onların ne işine yarayacaktır. Herhalde “bu soruya cevap verirsen sana inanacağız” dememişlerdir. Kaldı ki Zülkarneyn hakkında sorulan soru

cevaplanmış ve bu cevap onların inatlarında herhangi bir değişim meydana getirmemiştir.

Bundan dolayı, Zülkarneyn hakkında soru soranların kesinlikle müşrikler olamayacağı kanaatini oluşturmaktadır.

Burada detaylı bir eleştiriye girmeden, genelde Kehf süresinin, özelde Zülkarneyn kıssasının nüzul sebebi olarak anlatılan rivayete de değinmek istiyoruz.

Rivayete göre Allah Resulünün davetini boşa çıkarmak, insanlar arasında Kur'an'a karşı bir şüphe uyandırmak gayretiyle yola çıkan Mekke'li müşrikler, başvurdukları Medineli (Hayber) Yahudilere akıl danışmışlardır. Onlar Muhammed'e sorulmak üzere üç soru hazırlamışlardır. Bu sorular Ashab-ı Kehf kimdir? Zülkarneyn kimdir? Ve Ruh nedir? Şeklindedir. Bazı rivayetlerde üçüncü sorunun olmadığı söylenmiştir. Rivayete göre bu sorularla Mekke'ye dönen müşrikler Muhammed (a.s)'e gelerek bu soruyu sormuşlar ve eğer geçekten Allah elçisi ise bunları cevaplayabileceğini söylemişlerdir. Yine rivayete göre Muhammed (a.s) size yarın cevap vereceğim demiş ama *inşallah* demediği için Allah vahiy göndermemiş bu yüzden de müşrikler O'nun Allah Resulü olmadığına hükmetmişlerdir. On beş gün sonra gelen sorularının cevabı ise onları ikna etmeye yaramamıştır.[\[21\]](#)

Rivayete göre, Zülkarneyn sorusunu Yahudilerden ödünç alan müşrikler Zülkarneyn hakkında hiçbir şey bilmemektedirler. Bu onların cevabını bilmedikleri bir soruyu sorduklarını göstermektedir. Nihayetinde sordukları sorunun cevabını almışlardır ama bu cevabın doğru mu yoksa yanlış mı olduğunu nereden bilecekler? Diyelim ki vahiy onların beklemediği bir cevabı verdi, bu cevaba nasıl karşılık vereceklerdir. Rivayete göre onlar bu soruyu inanmak için değil tam tersi Allah elçisiyim diyen ama kendilerinin yalancı dedikleri hemşerileri Muhammed (a.s)'in nasıl bir yalancı olduğunu ispatlamak için sormuşlardır. Hiç bilmedikleri bir konu hakkında cevabını kendilerinin bile bilmediği emanet bir soruyla bunu yapmış olmaları pek mümkün gözükmemektedir. Kaldı ki sorulan soruya verilen cevaba karşılık herhangi bir itirazlarının olduğu vaki olmamış, Zülkarneyn senin anlattığın gibi değil, sen bilemedin dememişlerdir.

Dediğimiz gibi Kur'an'ın iniş sürecinin tamamı ve Kur'an'da anlatılan müşriklerin en başından beri vahye karşı takındıkları tavır Zülkarneyn hakkında sorulan sorunun sahibinin en azından müşrikler olamayacağını göstermektedir.

EHLİ KİTABIN TAVRI

İbrahim'in oğlu İsmail'in soyundan gelme Mekkeli Muhammed (as)'in ortaya çıkıp "*ben Allah'ın elçisiyim*" demesi en çok ehli kitabı zorlamıştır. Halbuki vahye inanan, ellerinde ilahi kökenli kitapları olan, onlarca elçiye iman eden de yine onlardır. Dışardan bakıldığında ben Allah elçisiyim diyen Mekkeli Muhammed (as) ile birçok ortak noktaları vardır. Yani yeryüzündeki herkesten daha çok inanmaya en yakın olanlar onlardır.

Ortak konular saymakla bitmeyecek kadar çoktur. Farklı tezahürleri olsa da Allah'a evlat edindi isnadında bulunsalar da sonuçta onlar da tek ilaha inanmaktadırlar. Belki garip gelecek ama onlar da şirk koşmayı çok büyük bir günah saymaktadırlar. Sadece şirkin tanımı onlarda farklıdır.

Bunun yanında onlar da tıpkı Muhammed (a.s) gibi öğretilerini aynı isimler üzerine temellendirmektedirler. Kur'an'da ismi geçen tüm elçiler (biri hariç) onlar tarafından da elçi olarak kabul edilmektedir. Aradaki anlaşmazlık isimler konusunda değil, o isimlerin içeriği hakkındadır. Aslında bu halledilmeyecek bir problem değildir. Ama ne o zaman ne şimdi ve herhalde ne de gelecekte aynı isimler hakkındaki farklı içerikler halledilmeyecek gibi gözükmemektedir.

Tarih ve tefsir kitaplarında Yahudi ve Hıristiyanların Muhammed (as) gelmezden önce bir elçi beklentisi içerisinde olduklarını ama Muhammed (as)'in İshak soyundan gelmediği için çekememezlik ve kıskançlık (belki de ırkçılık) yaparak ona inanmadıkları bilgisi vardır. Hatta bu bilgi neredeyse herkesin bildiği en popüler bilgidir.

Aslında durum bu kadar basit değildir. Yahudi ve Hıristiyanların bir sürü ortak nokta olmasına rağmen neden son elçiye inanmadıkları sorusu esaslı ve çok kapsamlı bir cevabı hak edecek kadar önemli bir sorudur. (Bu soruyu kapsamlı olarak cevaplamayı başka bir çalışmaya bırakıyoruz. Burada biraz değinmekle yetinilecektir.)

Sorduğumuz sorunun cevabı biraz empati yapmayı zorunlu kılmaktadır. Bir an kendimizi 610 yılının şaban ayının son gününde ve coğrafya olarak da Mekke'de olduğumuzu farz edelim. O gün Allah yolunda yürümeye karar veren biri olmuş olsaydık yapmamız gereken tek şey her kelimesinin bozulmamış Allah kelamı olduğu söylenen Tevrat ve İncil'e inanmak olduğudur. Daha Kur'an gelmemiş, elde bulunan vahiylerle yapılan kötü muamele ve ihanet deşifre edilmemiştir. Belki ortalıkta kitapların bozulduğu söylemi vardır. Ama bunu söyleyenler iddialarını temellendirecek mukayeseli bir kaynağa sahip olmadıkları için marjinal kalmış ve dışlanmış kişilerdir. Ezici bir çoğunluk elde bulunan Tevrat ve İncil'in tek harfi bile bozulmamış Allah kelamı olduğuna inanmaktadır. Bu durumdamiladi 610 yılının şaban ayının son gününde Allah'a iman etmenin anlamı o kitaplara kesin inanmak olarak karşımıza çıkardı.

O tarihte karar verip inandığımızı ve samimi bir mümin olarak elimize aldığımız Allah'ın kitabı olan Tevrat ve İncil'e sıkı sıkıya bağlandığımızı farz edelim... Artık onu okumak ve ona uymak imani bir zorunluluk olmaktadır. İbadetleri kitabın buyruğuna göre yaptığımız gibi o kitabın Allah elçileri hakkında anlattığı kıssalara da kesin olarak inandığımızı farz edelim. Artık bizim için o kitapta geçen isimlerin kıssaları Allah tarafından anlatılmış kıssalardır. O kıssalar hakkında şüphe duymak imansızlığa denk olduğu ve hiç şüphe etmeden o kıssalara inandığımız için, yaklaşık bir ay sonra ben Allah elçisiyim diyerek ortaya çıkacak Muhammed (as)'e tavrımızı kesin olarak inandığımız o kitap belirleyecektir.

O kitabı açıp okuduğumuzda karşımıza iman etmekle yükümlü olduğumuz şöyle bir pasaj çıkmaktadır.

Avram doksan dokuz yaşındayken RAB ona görünerek, "Ben Her Şeye Gücü Yeten Tanrı'yım" dedi, "Benim yolumda yürü, kusursuz ol. Seninle yaptığım antlaşmayı sürdüreceğim, soyunu alabildiğine çoğaltacağım."

Avram yüzüstü yere kapandı. Tanrı, "Seninle yaptığım antlaşma şudur" dedi, "Birçok ulusun babası olacaksın. Artık adın Avram değil, İbrahim olacak. Çünkü seni birçok ulusun babası yapacağım. Seni çok verimli kılacağım. Soyundan uluslar doğacak, krallar çıkacak. Antlaşmamı seninle ve soyunla kuşaklar boyunca, sonsuza dek sürdüreceğim. Senin, senden sonra da soyunun Tanrısı olacağım. Bir yabancı olarak yaşadığın toprakları, bütün Kenan ülkesini sonsuza dek mülkünüz olmak üzere sana ve soyuna vereceğim. Onların Tanrısı olacağım."

Tanrı İbrahim'e, "Sen ve soyun kuşaklar boyu antlaşmama bağlı kalmalısınız" dedi, "Seninle ve soyunla yaptığım antlaşmanın koşulu şudur: Aranızdaki erkeklerin hepsi sünnet edilecek. Sünnet olmalısınız. Sünnet aramızdaki antlaşmanın belirtisi olacak. Evinizde doğmuş ya da soyunuzdan olmayan bir yabancından satın alınmış köleler dahil sekiz günlük her erkek çocuk sünnet edilecek. Gelecek kuşaklarınız boyunca sürecek bu. Evinizde doğan ya da satın aldığımız her çocuk kesinlikle sünnet edilecek. Bedeninizdeki bu belirti sonsuza dek sürecek antlaşmamın simgesi olacak. Sünnet edilmemiş her erkek, halkının arasından atılacak, çünkü antlaşmamı bozmuş demektir."

Tanrı, "Karin Saray'a gelince, ona artık Saray demeyeceksin" dedi, "Bundan böyle onun adı Sara olacak. Onu kutsayacak, ondan sana bir oğul vereceğim. Onu kutsayacağım, ulusların anası olacak. Halkların kralları onun soyundan çıkacak."

İbrahim yüzüstü yere kapandı ve güldü. İçinden, "Yüz yaşında bir adam çocuk sahibi olabilir mi?" dedi, "Doksan yaşındaki Sara doğurabilir mi?" Sonra Tanrı'ya, "Keşke İsmail'i mirasçım kabul etseydin!" dedi.

Tanrı, "Hayır. Ama karın Sara sana bir oğul doğuracak, adını İshak^[c] koyacaksın" dedi, "Onunla ve soyuyla antlaşmamı sonsuza dek sürdüreceğim. İsmail'e gelince, seni işittim. Onu kutsayacak, verimli kılacak, soyunu alabildiğine çoğaltacağım. On iki

beyin babası olacak. Soyunu büyük bir ulus yapacağım. Ancak antlaşmamı gelecek yıl bu zaman Sara'nın doğuracağı oğlun İshak'la sürdüreceğim." Tanrı İbrahim'le konuşmasını bitirince ondan ayrılıp yukarıya çekildi.

İbrahim evindeki bütün erkekleri –oğlu İsmail'i, evinde doğanların, satın aldığı uşakların hepsini– Tanrı'nın kendisine buyurduğu gibi o gün sünnet ettirdi. İbrahim sünnet olduğunda doksan dokuz yaşındaydı. Oğlu İsmail on üç yaşında sünnet oldu. İbrahim, oğlu İsmail'le aynı gün sünnet edildi. İbrahim'in evindeki bütün erkekler –evinde doğanlar ve yabancılardan satın alınanlar– onunla birlikte sünnet oldu. (Yaratılış 17/1-27)

Bu pasaj her kelimesinin Allah kelamı olduğuna inandığımız kitabın aktardığı tarihi bilgilerdir. Kutsal kitaba göre İbrahim'in iki evladı vardır. *İsmail*ve bir sene sonra doğacak *İshak*. İsmail oğulları büyük bir ulus olacak hatta çok geniş egemenlik alanları da olacaktır ama Tanrı ile İbrahim'in taptığı sözleşmeye göre oğlu İsmail'in soyundan herhangi bir resul gelmeyecektir. Yapılan sözleşmeye göre Resullük sadece İshak soyundan gelenlerin hakkı olacaktır. Zaten kitapta İbrahim'den sonraki resullerin hepsinin *İshak*soyundan geldiği anlatılmaktadır.

Şimdi yeniden kendinizi 610 yılının şaban ayının son gününde işte bunları söyleyen kutsal kitaba inanmış biri olarak düşünün!.. Bu Kutsal kitaba inanan samimi bir Mümin olarak yaklaşık bir ay sonra ortaya çıkacak olan İsmail soyundan gelme Muhammed (as)'e inanmanız mümkün müdür?

Tabi ki mümkün değildir. İşte Kur'an'ın indiği çağda ve her çağda Yahudi ve Hıristiyanların Muhammed (as)'e ve ona vahyedilen Kur'an'a inanmamalarının ana sebebi budur. Onunla savaşmalarının temelinde ellerinde bulundurdukları ve her harfinin Allah kelamı olduğuna inandıkları kitap yatmaktadır.

Ehli kitap Kur'an'a karşı tavır takınırken ellerinde bulundurdukları kitabı baz almışlardır. O kitap onlara Muhammed (as)'e inanmaları durumunda kâfir olacaklarını söylemektedir. Bunun yanında peyderpey inen Kur'an, durmadan onların ellerinde bulunan kitapları Allah'ın gönderdiğini söylemesine rağmen, Yahudi ve Hıristiyanların kitaba ihanet ettiklerini söylemektedir. Kendi kitaplarında anlatılan tüm isimleri Kur'an da konu edinmekte ama onların kitaplarında bulunanın çok dışında portreler çizmektedir. Kur'an onların değer verdiği isimlere onlardan daha fazla değer vermektedir. Yine onların kitaplarında da konu olan kötü isimler Firavun, Nemrut, Yusuf zamanındaki kardeşler, krallar, kadınlar gibi kişilikler hakkında kötü konuşmaktadır.

Kur'an Tanrının oğlu dedikleri İsa'ya, Nemrut karşısında yiğitçe duran İbrahim'e, Firavuna karşı destansı bir mücadele veren Musa'ya ve diğer isimlere saygısızlık etseydi, kabul etmeseydi, hatta aşağılasaydı Kur'an'a ve Muhammed (as)'e karşı tavır geliştirmeleri daha kolay olurdu. Ama Kur'an onların tüm değer verdiği isimleri ehli kitaptan ayırt ediyor ve daha saygılı davranıyordu. Kur'an, tam tersi onları İsa'dan, Musa'dan, İbrahim'den ayırıp

öteliyor hatta dışlıyordu. İşte bu yüzden onlarca ortak nokta olmasına rağmen onların Kur'an'a ve Allah elçisi Muhammed (as)'e inanmaları mümkün gözükmemektedir. Nitekim çok kısa bir zaman içinde halkı müşrik, putperest, Mecusi olan coğrafyalar akın akın İslam'a girmiş ama halkı Yahudi veya Hıristiyan olan coğrafyalar ne o gün ne de ondan sonra İslam'a girmemişlerdir.

İşte bu durumda olan ehli kitabın, Kur'an'a karşı dururken takındıkları tavrın temelini sanıldığından çok daha sağlama almaları gerekirdi. Bunu da, Tevrat ve İncil'de olup Kur'an'da da olan bilgilerin esaslı bir şekilde çelişmesiyle sağlayabilirlerdi. Mesela kendi kitaplarında ve insanlığın hafızasında olan iyi bir ismi Kur'an'ın kötü tanıtması olabilirdi. Veya Onların kitaplarında ve insanlığın hafızasında kötü olarak tanınan birinin Kur'an tarafından iyi olarak tanıtılmasıyla sağlayabilirlerdi.

Kanaatimizce Zülkarneyn hakkında sorulan soru tam da bu arayışla sorulmuş bir sorudur. Ama öte yandan Tevrat ve İncil'de Zülkarneyn isimli ya da sıfatlı birinin kıssası hiç yoktur. Zülkarneyn hakkında nakledilen rivayetlerde müşriklerin Zülkarneyn ile ilgili bilgiyi Yahudilerden aldıkları ve bu bilgi üzerine Muhammed (a.s)'e gelerek Zülkarneyn kimdir sorusunu sordukları anlatılmaktaydı.

Zülkarneyn ile ilgili bilgi Tevrat'ta yoksa, Yahudilerin böyle bir bilgiyi Muhammed (as)'i sıkıştırmak ve hatta Onun Allah resulü olup olmadığının anlaşılması için müşriklere vermesinin hiçbir anlamı kalmamaktadır. Kur'an'dan önce indirilmiş kitaplarda olmayan, kim olduğu efsaneler üzerinden anlaşılan bir kişiliği sormalarının vahiyle veya Muhammed (as)'in Resullüğü ile alakası nasıl kurulacaktır! Farz edelim ki Zülkarneyn, müfessirimiz Razi'nin iddia ettiği gibi İskender'dir ve Hayberli Yahudiler kendilerine gelen Mekkeli müşriklere Muhammed (as)'in resul olup olmadığını anlamaları için İskender kimdir? sorusunu sormalarını söylemişlerdir. Muhammed (as)'in bu soruya vereceği ya da veremeyeceği cevabın onun Resullüğü ile nasıl bir alakası olacaktır. Muhammed (as)'in resul olması demek, alakalı alakasız sorulan her soruya cevap vermesi anlamına mı gelmektedir? Ya da Yüce Allah Muhammed (as)'e sorulan her soruyu dikkate mi almaktadır? Unutulmamalıdır ki, Zülkarneyn hakkında sorulan soruyu dikkate alan ve Zülkarneyn kıssasını Kur'an'ın bir parçası haline getiren Muhammed (as) değil Yüce Allah'tır. Muhammed (as)'in kendisiyle alakalı olsun ya da olmasın, herhangi bir şeyi Kur'an'a eklemesi, Kur'an'ın bir parçası haline getirmesi mümkün değildir.

Hakka 69/44-47

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ

لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ

ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ

فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ

(44) Eğer (Peygamber) bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı,

(45) Elbette onu kısıvrak yakalardık.

(46) Sonra onun can damarını koparırdık (onu yaşatmazdık).

(47) Hiçbiriniz buna mâni de olamazdınız. (TDV meali)

Yüce Allah “Zülkarneyn kimdir?” sorusunu dikkate almışsa, bu sorunun amacının kesinlikle vahiy veya vahyi insanlara ileten resulle alakası var demektir. Çünkü bu soruyu soranların amacı; bilmedikleri bir kişiyi vahiy yoluyla öğrenip iman etmek değil, tam tersi resulün gerçek bir resul olmadığını yani onun yalancı bir sahtekâr olduğunu ispatlamaktır. Öte yandan Kur’an’ın ellerinde bulunan Tevrat ve İncil’den farklı anlattığı resulleri değil de neden Zülkarneyn’i sordukları da dikkate alınmalıdır. Eğer Zülkarneyn ile ilgili Tevrat ve İncil’de herhangi bir şey yoksa, sorulan sorunun da verilecek cevabın da hiçbir anlamı kalmamaktadır.

Kur’an; Tevrat ve İncil’de de geçen; Adem, Nuh, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup, Yusuf, Musa, Harun, Davut, Süleyman, Yunus, İlyas, Eyüp, Zekeriyya, Yahya, İsa gibi resullerin kıssalarını anlatmıştır. Eğer Yahudiler iyi niyetli ve inanmak isteyen insanlar olarak meseleye yaklaşmış olsalardı, anlatılan bu kadar resulü bir kenara bırakıp Zülkarneyn diye birini sormamaları gerekirdi. Kaldı ki onlardan yardım isteyen Mekke’li müşrikler de Zülkarneyn kimdir sorusunu inanmak için değil tam tersi inanmamak için sormuşlardır.

Yahudiler’in inanmamak için Zülkarneyn gibi bir bahaneye ihtiyaçları da yoktur. Çünkü ellerinde bulunan Tevrat’a göre İsmail soyundan herhangi bir elçinin çıkması söz konusu değildir ve Muhammed (as) İsmail soyudur. (İlgili Tevrat pasajı yukarıda aktarılmıştı.) Bunun yanında onlar Muhammed (as)’den önce gelen İsa’yı da inkâr etmiş onun Resullüğüne inanmamışlardı. Ama Muhammed hem İsmail soyudur hem de İsa’nın resul olduğunu söylemektedir. Bu iki bahane bile onların inanmaması için yeterlidir. Şu hâlde ellerinde bu kadar sağlam deliller olmasına rağmen, üzerinde akıl almaz efsanelerin olduğu tarihi bir kişiliği sorarak onun resul olmadığını ispatlamaya çalışmaları ve bunu da inanmamalarının gerekçesi haline getirmeleri çok anlamsız ve saçma bir hareket olarak gözükmemektedir.

Muhammed (a.s) 63 yıllık ömrünün 53 yılını Mekke'de geçirmiştir. Mekke'de Ona inanan veya inanmayanların hemen hepsinin bir şekilde Onun akrabası olduğu tarihi olarak sabittir. Muhammed (as)'i herkesten daha iyi tanıyan Mekkeli müşriklerin bin bir zahmete katlanarak Hayber'e gitmeleri, cevabını kendilerinin dahi bilmedikleri bir soruyu alıp gelmeleri ve bununla Muhammed (as)'in gerçekten resul olup olmadığını anlamaya çalışmaları gerçek dışı bir şey olarak gözükmektedir. Onların Muhammed (as) Risalet'ini reddetmek için bahaneye ihtiyaçları yoktur. Çünkü daha işin en başında Muhammed (as) onlara Tevrat ve İncil'de de isimleri geçen onlarca resulün kıssalarını anlatmaktadır. Mekkeli müşrikler Muhammed (as) gelmezden önce de ne İsa'ya ne Musa'ya ne de diğer resullere inanmamış, ehli kitabın dinini benimsememiştir. Muhammed (as)'in daha öncesinde inanmadıkları resullerin kıssalarını anlatması bile ona karşı durmaları için yeter sebeptir. İşte tüm bu sebeplerden dolayı, "Zülkarneyn kimdir?" sorusu Müşrikler ve Yahudiler açısından basit bir genel kültür sınavı olmanın ötesinde anlamlara sahip olmalıdır.

Her şeyden önce Zülkarneyn diye adlandırılan kişinin tarihteki bir şahsiyet olmaması, tam tersi onun ehli kitabın tanıdığı bildiği ve hatta ellerinde bulunan Tevrat ve İncil'de geçen bir kişi olması gerekmektedir. Çünkü eğer bu soru Muhammed (as)'in resullüğünü sınamak için yapılıyorsa, sorulacak sorunun cevabının da ancak vahiyle bilinebilen bir şey olması gerekmektedir. Muhammed (as) "ben Allah tarafından gönderilmiş resülüm" dediğinde, resullüğünün ispatı olarak vahiyleri göstermiştir. Zaten Muhammed (as) hakkında duyulan kuşku da işte bu vahiyler yüzünden olmuştur. O kendisine gelen vahiyleri insanlara iletğinde Mekkeli müşriklerden aldığı cevap, bunların vahiy olmadığı tam tersi onu Muhammed (as) uydurduğu, birileri tarafından ona öğretildiği, şeytanların vahyettiği, yabancı dildeki birinden öğrendiği gibi şeyler olmuştur.

Furkan 25/4-5

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا

وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا

4)İnkâr edenler, "Bu Kur'an, Muhammed'in uydurduğu yalandan başka bir şey değildir. Başka bir topluluk da bu konuda ona yardım etmiştir" dediler. Böylece onlar haksız ve asılsız bir söz uydurdular.

5)"(Bu Kur'an, başkalarından) yazıp aldığı öncekilerin satırlarıdır. Bunlar ona sabah akşam okunmaktadır" dediler.

Nahl 16/103

وَلَقَدْ نَعَلْنَا أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّلسَّانِ الَّذِي يُلْحَدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ

Andolsun ki biz onların, “Kur’an’ı ona bir insan öğretiyor” dediklerini biliyoruz. İma ettikleri kimsenin dili yabancıdır. Bu Kur’an ise gayet açık bir Arapça’dır. (DİB meali)

Şuara 26/210-212

وَمَا تَنْزَلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ

وَمَا يُبْغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ

إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعَزُولُونَ

(210) O Kur’an’ı şeytanlar indirmemiştir.

(211) Zaten bu onların harcı değildir, buna güçleri de yetmez.

(212) Çünkü onlar (vahyi) işitmekten uzaklaştırılmışlardır. (DİB meali)

Vahiy ve Muhammed (as) hakkında bunları düşünen Mekkeli müşriklerin, daha öncesinde dost olmadıkları ve dinlerine de inanmadıkları Hayber Yahudilerine kadar gidip, “Zülkarneyn kimdir?” sorusuyla dönmelerinin arka planında, bu soruya cevap verememesi durumunda onun yalancı olduğunu ispatlamak değil, tam tersi cevap vermesi durumunda yalancı olduğunu ispatlamak yatabilir.

Mekkeli müşriklerin gelen vahiyler için “*eskilerin satırları, başka birilerinden öğreniyor*” demelerinin arka planında Kur’an’ın önceki resullerden bahsetmesi yatmaktadır. Kur’an’ın anlattığı resul kıssalarının tamamı yüzyıllardır Tevrat ve İncil’de de anlatılmaktadır. Yani Muhammed (as) insanlığın hiç duymadığı resullerden değil, Yahudi ve Hıristiyanların yüzyıllardır bahsettiği resullerin kıssalarını anlatmaktadır. İşte bu resullerin kıssaları satırlara dökülmüş haliyle sadece Tevrat ve İncil’de bulunmaktadır. Onların Muhammed (as)’in getirdiklerine “*esatirul evvelin*” (*eskilerin satırları*) demelerinin sebebi, onun resul kıssalarını Tevrat ve İncil’den iktibas ettiğine inanmalarından dolayıdır. Yani onlara göre Muhammed (as)’in anlattıkları vahiy yoluyla öğrenilmiş bilgiler değil, basitçe önceki kitapların içinden derleme bilgilerdir. Zaten bu yüzden önceki kitapları Muhammed (as)’den daha iyi bilen Yahudilere gitmiş, onlardan Zülkarneyn kimdir? sorusunu almışlardır.

İşte bu yüzden Zülkarneyn’in Yahudiler tarafından çok iyi bilinen ve kesinlikle Tevrat’ta adı geçen bir resul olması gerekmektedir.

Müslüman müfessirlerin Zülkarneyn'in Makedonyalı İskender (Alexandre le Grand İÖ 356-323) olduğunu söylemeleri ciddiye alınıp eleştiri yapılacak bir söylem bile değildir.

Neredeyse her yazımızda değinmeden geçmeyeceğimiz bir şeyi ilke edinmek boynumuzun borcu olmuştur. O da Kur'an'ı anlamının bir tek yolunun yine Kur'an üzerinden olması gerçeğidir. Kur'an'ı Kur'an'la anlamak piyasada bulunan metotlar arasından bir metot değildir. Bu konuda hiç kimsenin seçme hakkı yoktur. Kur'an Kur'an'dan başka bir şeyle ya da kişiyle asla doğru anlaşılabilir. Kapalı olanı açan, anlaşılmasız olanı anlaşılır kılan, bilinmeyenini bilinen hale getiren, saklanmıştı ortaya çıkaran, kelimenin, eşyanın, varlığın doğru anlaşılmasını sağlayan Kur'an'dır. Eksikleri tamamlayan, tutarsızlıkları ortaya koyan, düğümleri çözen, anlaşmazlıkları bitiren, karanlıkları aydınlatan Kur'an'dır. Nasıl olurda bir yaratılmış, saymaya hiç kimsenin güç yetiremeyeceği üstün özellikleri olan Kur'an'dan daha açık ve anlaşılır olabilir ki? İşte bu yüzden Kur'an'ı Kur'an'la anlamak İmani bir zorunluluktur.

Şüphesiz Zülkarneyn ismi Kur'an'ın gündeme taşıdığı bir isimdir. Dolayısıyla onun kimliği ve kişiliği hakkında soru soracakların cevap arayacakları yegâne kaynak yine Kur'an olmak zorundadır. Kur'an'ın bünyesine aldığı ve insanlığa tanıttığı bir kişiliği kim olduğu bilinmeyen bir kişilik olarak bırakması mümkün değildir. Üstelik Kur'an'da anlatılan Zülkarneyn kıssasının Kur'an'ın diğer kıssalarıyla hiçbir bağının olmaması asla mümkün değildir. Çünkü Kur'an birbirinden kopuk parçalardan oluşmamıştır. Her kelimesinin Kur'an'daki tüm kelimelerle sıkı bağları vardır. Nasıl ki bir vücuttan koparılan el, tek başına bir şey ifade etmiyorsa, Kur'an bütünlüğünden koparılan her parça da bir şey ifade etmeyecektir. Kur'an'ın kullandığı kelimelerinin anlattığı kıssalarının diğer yerlerle bağının olmadığını düşünmek, bu yönde çıkarımlarda bulunmak, kelimenin tam anlamıyla Kur'an'ı parçalamaktır ve Kur'an kendisine böyle bir muameleyi reva görenleri hiç iyi anmamaktadır.

Bunun yanında bizim söyleyeceklerimiz de Zülkarneyn koleksiyonuna eklenen bir resim olarak kalacaktır. Mamafih biz söylediklerimizin/söyleyeceklerimizin Kur'an'ın kendisi olmadığını sadece bizim Kur'an'dan anladıklarımız olduğunu itiraf ediyoruz. Hatta kalın çizgilerle bunun altını çiziyoruz. Kur'an çalışmaları yapanların yazdıklarının başına "Kur'an'a göre" ibaresini eklemeyi de asla tasvip etmiyoruz. İlla da yapılan çalışmanın Kur'an çerçevesinde yapıldığı vurgusu verilmek isteniyorsa "*Kur'an'dan bizim anladığımıza göre*" şeklinde yapılmasının daha doğru olduğunu düşünüyoruz.

Gücümüz nispetinde Kur'an kelimelerine Kur'an'dan karşılık bulacak, kelimelerin kullanımları arasındaki farklılıklarının sebebini Kur'an'dan anlamaya çalışacağız. Ama her ne olursa olsun çalışmamız eninde sonunda bizim Kur'an'dan anlayabildiklerimizden başka bir değer taşımayacaktır. Biz ne söylersek söyleyelim ne kadar isabet kaydedersen kaydedelim değer açısından bundan daha öte bir anlam taşımayacaktır. Asla Kur'an değildir, Kur'an'a göre değildir. Sadece Kur'an'dan bizim anladıklarımızdır.

KARN KELİMESİ

Herhangi bir metni anlamının yolu evvela kelimeleri doğru anlamayı gerektirmektedir. Eğer Zülkarneyn kimdir? sorusunun cevabının peşine düşülecekse en başta Zülkarneyn kelimesinin ne anlama geldiğinin bilinmesi gerekmektedir. Çünkü bu kelime yapısından da anlaşıldığı gibi bir isim değil, bir unvan veya bir lakaptır. Kelime bir işaret ismi (إِشَارَةٌ) [22] ve tesniye (ikili) bir isimden (الْقَرْنَيْنِ el-karneyn) oluşmuş bileşik bir tamlamadır.

Biraz önce Zel-karneyn kimdir sorusunun cevabının anlaşılabilmesi/bulunabilmesi için en başta kelimenin ne anlama geldiğinin bilinmesi gerektiğini belirtmiştik. Çünkü sorulan kişi ona atfedilen Zel-karneyn unvanı üzerinden tanınmıştır. Öyleyse bu unvanın neden ve hangi sebeplerden dolayı bu kişiye verildiğinin anlaşılabilmesi için, unvanın ne anlama geldiğinin bilinmesi gerekmektedir. Sonuçta bu kelime isim değil bir sıfat bir nitelemedir. İsimler ile unvanlar arasında şu fark vardır.

Aslında her ismin bir manası vardır fakat kişiye verilen ismin kast ettiği mananın o ismi taşıyan kişide olması şart değildir. Mesela, "Mustafa" ismi anlam olarak "türü arasında en iyisi olduğu için seçilmiş" manasına gelmektedir. Yeryüzünde Mustafa isminde binlerce hatta yüzbinlerce insan bu ismi taşıdığı halde "seçilmiş" olan tek bir kişi yoktur. Hasan ismi güzel anlamında olduğu halde güzel olmayan binlerce insan bu ismi taşımaktadır. Kemal ismi tamama ermiş, olgunlaşmış anlamında olduğu halde olgunlaşmamış binlerce kişi bu ismi taşımaktadır. İnsanlara isim verilmesi o kişide ona verilen ismin manası olduğundan dolayı değil, o ismin manası onda olsun diye daha doğar doğmaz verilmektedir. Adı Abdullah (Allah'ın kulu), Abdurrahman (Rahmanın kulu) olduğu halde Allah'tan başkasına kul olan binlerce insanın olması da bu yüzdendir.

Fakat sıfatlar, unvanlar böyle değildir. Bir kişinin herhangi bir sıfatla nitelenmesi veya ona bir unvanın verilmesi, o unvan ve sıfatın tüm özelliklerinin, nitelenen kişide olmasını zorunlu kılmaktadır. Uzun adam dendiğinde adamın uzun, beyaz gül dendiğinde gülün beyaz olması gerektiği gibi. Mustafa siyahidir dendiğinde Mustafa'nın türünün en iyisi olduğu için seçilmiş olması gerekmektedir ama siyahi olması mutlaka gerekmektedir. Çünkü bu kişinin Mustafa ismini alması anne-babası tarafından, Mustafa kelimesinin taşıdığı anlamın onda olup olmadığına bakılmadan doğduğunda verilmiştir. Fakat ona siyahi denmesi kesinlikle siyahi olduğundan dolayıdır. Sıfatlar ve unvanlar bir kişinin kendisini değil bulunduğu hali ya da konumunu belirten kelimelerdir.

İnsanların isimlendirilmesi kişinin kendisine verilen ismin manasını hak ettiğinden dolayı değildir ama sıfatlar ve unvanlar sadece kişi o sıfat ve unvanı hak ettiği için verilmektedir. Bir kişiye uzun, kısa, kibar, siyahi, beyaz, asker,

komutan, müdür, bakan, onurlu, yönetici, akıllı, muttaki, takva sahibi vs sıfatların verilmesi ancak bu sıfatların nitelenen kişi de olması durumunda geçerlidir değilse iftira ya da yalan olmaktadır. Siyahi olmayan birine siyahi, yönetici olmayan birine yönetici, takva sahibi olmayan birine muttaki, asker olmayan birine asker denmesi yalan ya da iftiradır.

İşte bu çerçeveden sıfat ya da unvan olarak gelen Zel-karneyn kelimesi de bu sıfatla nitelenen kişinin, kelimenin kast ettiği manayı üzerinde taşıması gerekmektedir. Yani eğer Zel-karneyn değilse bu kişinin bu niteleme ile nitelenmesi asla doğru olmayacaktır. Bu kişiye Zel-karneyn sıfatını münasip gören Yüce Allah'tır. Allah asla bir kişiyi onda olmayan bir sıfatla nitelemeyeceği için, yapılması gereken bu sıfatın ne anlama geldiğini tespit etmek ve ardından hangi olaydan dolayı veya niçin ona bu sıfatın verildiğini Kur'an'da bulmaktır.

Birkaç bölüm önce bir müfessirimizden yaptığımız alıntıda Zel-karneyn kelimesinin anlamları hakkında şunlar söylenmişti.

İbnu'l Kevva' Hz. Ali (r.a)'ye, Zülkarneyn'in kim olduğunu, bir kral mı yoksa bir peygamber mi olduğu sorulduğunda, Hz. Ali: "O, ne bir kral ne de bir peygamber idi. O, sağ karn'inden (alnının sağ tarafından), Allah'a itaat yolunda vurulmuş ve böylece ölmüş. Daha sonra Allah Teala onu diriltmiş. Sonra bu sefer de, sol karn'inden (alnının sol tarafından) vurulup ölmüş. Derken Allah onu tekrar diriltmiştir. O, böyle salih bir kuldür. İşte bundan dolayı, o, "Zülkarneyn" adını almış ve o mülke sahip olmuş" demiştir.

Onun hayatı boyunca, iki karn (nesil) insan gelip geçtiği için, "Zülkarneyn" (iki karn sahibi) adını almıştır.

Onun başının iki yanı bakırdan olduğu için bu adı aldığı da söylenmiştir.

Onun başında, iki boynuz benzer iki şey olduğu için bu adı almıştır.

Tacının iki boynuzu olduğu için bu adı almıştır.

Hz. Peygamber (as)'den, "O dünyanın iki karnini, yani doğusunu batısını dolaştığı için bu adı almıştır" dediği rivayet edilmiştir.

Onun iki karni, iki saç örüğü olduğu için bu adı almıştır.

Allah Teala, hem nuru hem zulmeti (karanlığı ve ışığı) onun emrine vermişti. Bundan dolayı o yürüdüğünde, ışık önünden onu gideceği yere iletir, karanlık da arkasından uzar gider.

Akranlarını adeta boynuzlayıp yendiği için cesur insanlara, "koç" denildiği gibi, Zülkarneyn de cesaretinden dolayı böyle lakablanmış olabilir.

O, rüyasında kendisinin feleklere (yıldızlara) tırmandığını ve güneşin iki tarafından (karn'inden) tutunduğunu görmüştü. İşte bu sebeple bu adı almıştır.

Nura ve zulmete girdiği için bu adı almıştır.[23]

Zel-karneyn kelimesinin anlamları hakkında bu kadar çok seçenek sunulmasına rağmen seçeneklerin hepsinin herhangi bir delile dayanmadığı, ulaşılan sonuçların hepsinin yorumdan başka bir şey olmadığı izaha ihtiyaç duymayacak kadar ortadadır. *Zel-karneyn* kelimesi Kur'an'ın bir kelimesidir ve bu kelimeye hangi asla dayandığı belli olmayan yorumlarla anlam yüklemek asla doğru bir yaklaşım biçimi değildir. Yüce Allah hiç kimseyi onda olmayan bir sıfatla nitelemez.

الْقَرْنَيْن *Karneyn* kelimesi ق ر ن (k+r+n) kök harflerinden türemiş bir kelimedir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 36 kelime bulunmaktadır.

اِقْتِرَانٌ *İktiran* sözcüğü iki ya da daha fazla nesnenin herhangi bir manada bir araya toplanması anlamına gelişi itibariyle اِزْدِوَاجٌ *izdivacun* sözcüğü gibidir. (Zuhuf 43/53) İki deveyi (bir iple) bir araya getirdim topladım anlamında قَرْنَتْ كَرَنْتُ الْبَعِيرَ بِالْبَعِيرِ *karentu'l baira bi'l bairi* denir. Develerin kendisiyle bağlandığı ip قَرْنٌ *karanun* şeklinde adlandırılır. Ayrıca (yine fiil olarak) teksir yoluyla قَرْنَتْهُ *karrentuhu* da denir (İbrahim 14/49). Filan kişi doğum zamanı itibariyle filanın dengi demek istendiğinde قَرْنٌ فُلَانٍ *fulanun karnu fulanin* şeklinde, celadet/yiğitlik, kuvvet ve başka durumlarda filanın dengi demek istendiğinde قَرْنُهُ *karinuhu* ve قَرْنُهُ *kirnuhu* şeklinde söylenir. (Saffat 37/51) الْقَرْنُ *Karnu* aynı zaman diliminde bulunma açısından bir araya gelmiş topluluk nesil, göbek, kuşak. (Yunus 10/13 – İsra 17/17 – Meryem 19/98) الْقَرْنُ *El karunu*; nefis, bedenle bir arada, toplu bulunmasından dolayı böyle adlandırılmıştır. الْقَرْنُ *Elkaranu*; okluk, sadak, الْقَرَانُ *el kiranu*; hac ve umreyi ayrıca iki nesneyi cem etmek, قَرْنُ الشَّاةِ وَالْبَقَرَةِ *Karnu's şati ve'l bakarati*; koyun ve sığırdaki bulunan boynuz. قَرْنُ الشَّمْسِ *Karnu's şemsi*; doğuşu esnasında, güneşin ilk görünen kısmı ve en üst tarafı ya da güneşin ilk şuaası.[24]

Bu kelime Kur'an'da; nesil,[25]arkadaş,[26]bağlanmış,[27]hükmedilen, hizmet altına alınan,[28]yakınlaştırılan, yan yana getirilen,[29]karun isim,[30]şeklinde geçmiştir.[31]

ذِي الْقَرْنَيْنِ *Zil-karneyn* ve ذَا الْقَرْنَيْنِ *Zel-karneyn* kelimelerinin başında gelen ذِي "zi" ve ذَا "ze" Arapça'da esma-i hamse[32] (beş isim) adı verilen gruptaki bir kelimedir. Erişil-dişil, müfred (tekil), tesniye (ikili), cem'i (çoğul) formları bulunan bu kelimenin çekimleri şu şekildedir.

Esmâ-i Hamseden ذُو (zu)'nun çekimi

Cem'i (çoğul) Merfu, Mansub, Mecrur halleri.	Tesniye (ikili) Merfu, Mansub, Mecrur halleri.	Müfred (tekil) Merfu, Mansub, Mecrur halleri.
ذَوُو – ذَوِي.	ذَوَا – ذَوِي	ذُو – ذَا – ذِي
ذَوَاتُ – ذَوَاتِ	ذَوَاتَا – ذَوَاتِي	ذَاتُ – ذَاتِ – ذَاتِ

Bu kelime Kur'an'da “zi, ze, zu, zave, zavey, zate, zevate, zevatey şeklinde ve sayabildiğimiz kadarıyla 113 defa geçmektedir. ذَا الْقَرْنَيْنِ *Zel-karneyn* kelimesinin başında olduğu gibi tekil ve müzekker (eril) haliyle ذُو “zu” şeklinde 33 kez ذِي “zi” şeklinde 22 kez, ذَا “ze” şeklinde ise 21 kez olmak üzere toplamda 76 kez geçmektedir.

Kelimenin Kur'an kullanımlarda 33 defa ذُو “zu” şeklinde (Merfu) gelenlerin 27 tanesi ve ذِي “zi” şeklinde 22 kez (Mecrur) geçenlerin sadece 5 tanesi Yüce Allah'a atfen gelmektedir. Fakat toplamda 21 kez ذَا “ze” şeklinde (Mansub) gelen kullanımlardan hiçbiri Allah'a atfen gelmemektedir.

Yukarıdaki tabloda da gösterildiği gibi; ذُو “zu” kelimenin “Merfu” hali, ذَا “ze” Mansub, ذِي “zi” ise Mecrur halidir. Kelimenin bu halleri kullanım amaçlarının farklılığından ve cümle içindeki konumundan dolayıdır. Arapça da bir ismin Merfu, Mansub ve Mecrur oluşunun farklı sebepleri olsa da bu durum aynı zamanda kelimelerin cümle içindeki konumları ve anlamlarından kaynaklanmaktadır.

Kelimenin her üç hali de basit mana da “sahib” anlamına gelmektedir. Zel-karneyn ise “iki karn'ın sahibi” anlamındadır. İşte kelimenin Merfu, Mansub ve Mecrur halleri bir şeye sahipliğin farklı cephelerini göstermektedir. Bu farklılığın ne olduğunun anlaşılması Kur'an'daki kullanımlar üzerinden daha iyi anlaşılacaktır.

KELİMENİN MANSUB (ذَا ZE) KULLANIMLARI

Kelimenin Kur'an'da Mansub olarak 21 kere geçtiğini ve bunlardan tek bir tanesinin dahi Allah'a atfen kullanılmadığını biraz önce belirtmiştik. Kelimenin Kur'an kullanımları şu şekildedir.

- **“Yakınlık sahibi”** anlamında ذَا الْقُرْبَىٰ *ze'l kurba* şeklinde marife olarak ya da ذَا قُرْبَىٰ *ze kurba* nekira olarak 6 kez; (Beled 90/15; Maide 5/106; Enam 6/152; İsra 17/26; Rum 30/38; Fatır 35/18)
- **“Ezilmiş, sömürülmüş, fakir hale getirilmiş, yoksul”** anlamında ذَا مَتْرَبَةٍ *ze metrabetin* şeklinde bir kez; (Beled 90/16)

- **“Boğazı tıkayan, boğazı kapatıp nefes aldirmayan yiyecek”** anlamında ذَاغَصَّةٍ *ze ğussetin* şeklinde bir kez; (Müzzemmil 73/13)
- **“Evlât ve mal”** sahibi anlamında ذَامَالٍ وَبَيْنٍ *ze malin ve benin* şeklinde bir kez; (Kalem 68/14)
- **“Yük sahibi, kefalet sahibi”** anlamında ذَاالْكَفْلِ *“ze’l kiflin”* şeklinde iki kez; (Enbiya 21/85; Sad 38/48)
- **“Güç kuvvet sahibi”** anlamında ذَاالْأَيْدِي *ze eydin* şeklinde bir kez; (Sad 38/17)
- **“Kimmiş o sahib”** anlamında مَنْذَا الَّذِي *men ze’l lezi* şeklinde 5 kez; (Bakara 2/245, 255; Ali İmran 3/160; Ahzap 33/17; Hadid 57/11)
- **“Şiddetli azap sahibi”** anlamında ذَاْعَذَابٍ شَدِيدٍ *ze azabin şedidin* şeklinde bir kez; (Müminun 23/77)
- **“Nun sahibi”** anlamında وَذَاالنُّونِ *ze’n nun* şeklinde bir kez; (Enbiya 21/87)
- ذَاالْقُرْنَيْنِ *Zel-karneyn* şeklinde ise iki kez; (Kehf 18/86, 94)

Bu kullanımların tamamına bakıldığında sahip olunan şeyin hep başkası tarafından verildiği ve bunu başkasına geçirmenin imkanının olmadığı görülecektir. Yani kişi bir şeye sahiptir ama sahip olduğu şeyi kendisi elde etmediği gibi, bir başkasını da sahip olduğu şeye sahip kılması mümkün değildir. Mesela akrabalık, yakınlık sahibi kullanımlarını düşündüğümüzde, hiç kimse kimin akrabası olacağını seçmemektedir. Birine akraba olmaktan dolayı birtakım haklar ve yükümlülükler elde etmektedir ama bu aynı haklar ve yükümlülükleri başkasına devretme hakkına sahip değildir. Yani birinin kızı, oğlu, babası, dayısı, amcası veya başka bir yakınlığa sahip olması doğumla ona verilen bir şeydir ve kimse kimin akrabası olarak doğacağını seçmemekte ve devredememektedir.

Davut (as)’u niteler şeklinde kullanılan ذَا الْأَيْدِي *ze eydin* güç sahibi anlamı da öyledir. Davut bu gücü kendisi elde etmemiş ona verilmiştir ve bu gücü kendi kafasına göre birisine devretme hakkına sahip değildir. Çünkü bu güç ona resul olduğu için verilmiştir ve onun resul olması Davut’un bir kararı değil, Yüce Allah’ın bir seçimidir.

Boğaz tıkayıcı özelliği olan yiyecek bu özelliği kendiliğinden almamış o öyle kılınmıştır ve bu özelliğini kendi başına başkasına devretmesi mümkün değildir. Zil Kifl yani sorumluluk, kefalet sahibi kelimesi Meryemin bakımı Yüce Allah tarafından kendisine yüklendiği için Zekeriyya’yı nitelemektedir (3/37) ve Zekeriyya bu kefaleti kendisi almamış Yüce Allah ona yüklemiştir. Bu kefaleti kendiliğinden başkasına devretmesi asla mümkün değildir. *“Kimmiş şefaata edecek o sahib veya Allah’a borç verecek o sahib”* şeklindeki kullanımlarda da hem elde edilen mal hem elde edilecek şefaata ancak Allah’ın bağışlaması sonunda oluşan/oluşacak olan şeylerdir. Bunun da başkasına devri söz konusu değildir. Çünkü dünyadayken kişiyi mal mülk sahibi kılan sadece Allah’tır. Ahirette de şefaata yetkisi verecek olan da sadece Allah’tır.

Kelimenin Mansub olarak kullanımlarının tamamı bu şekildedir.

Şu halde anlama çalıştığımız ذَا الْقَرْنَيْنِ Zel-karneyn kelimesi de Mansup olduğu için aynı özelliklerin onda da olması gerekmektedir. Yani sahip olunan karneyn (ne olduğu belirtilecektir) her neyse, sahip olan kişi bunu kendiliğinden elde etmemiş, o şey bir başkası tarafından ona bağışlanmış, bir başkası tarafından ona verilmiştir. Zaten Kehf suresindeki kıssaya bakıldığında sahip olduklarının Yüce Allah tarafından ona verilmiş olduğu, birkaç defa belirtilmektedir.

Kehf 18/84

إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَآتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا

(Allah buyuruyor ki) Yeryüzünde onun konumunu kesinlikle biz belirlemiş ve her şeyin sebebini ona biz vermiştik.

Kehf 18/95

قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا

Dedi ki “Rabbimin beni bu şekilde konumlandırması en hayırlıdır. Siz gücünüzle yardımcı olun; sizinle onların arasına bir set yapayım.

Görüldüğü gibi Zel-karneyn sahip olduğu şeyleri kendisi elde etmemiş tam tersi Yüce Allah tarafından ona bağışlanmıştır. Bu aynı zamanda bu kişi sahip olduklarını elde etmek için ne yaparsa yapsın Allah bağışlamadıkça elde edemeyeceği anlamına da gelmektedir. Yani Zel-karneyn olmak, müfessirimizin iddia ettiği gibi kılıçla dünyayı önünde diz çöktürerek elde edilebilecek bir paye değildir. Bu ayetlere rağmen Zel-karneyn Filip'in oğlu Makedonyalı Alaxandre gibi bir açıklamayı getirip, Zel-karneyn olmanın kılıçla elde edilebilecek bir şey olduğunu söylemek hakikaten sözün bittiği yerdir. İşin tuhaf tarafı ne Filip'in oğlu Alaxandre'nin kendisi ne ondan sonra gelen halefleri ne tarihçiler ne Yahudiler ve Hıristiyanlar Zel-karneyn nitelemesini Filip'in oğlu için kullanmamışlardır. Onu Zel-karneyn diye niteleyen, sadece Müslüman Ulema'dır!

ذَا الْقَرْنَيْنِ Zel-karneyn kelimesinde dikkat çekilmesi gereken bir başka nokta da ifadenin ikinci kelimesinin marife yani ال takısıyla gelmiş olmasıdır. Bilindiği gibi kelimelerin başında ال takısı olması, o kelimenin tanınan bilinen bir anlama sahip olmasını zorunlu kılmaktadır. Öte yandan kelimenin الْقَرْنَيْنِ el-karneyn şeklinde gelmesi Zel-karneyn kelimesini marife bir isim tamlaması (izafet terkibi) haline getirmektedir. Bu durumda Zel-karneyn kelimesi hem ikinci kelimenin başında ال takısı olmasından dolayı, hem de marife (tanınan, bilinen) bir isim tamlaması olmasından dolayı kesinlikle bilinen, tanınan ve Kur'an'da açıklaması olan şeylerden bahsediyor demektir. Yani Zel-karneyn kelimesinin ne anlama geldiğini anlamak için biraz önce görüşlerini aktardığımız değerli! Müfessirimiz gibi zar atmaya, fal bakmaya, kapı kapı dolaşarak tarihçilere, Farslılara, Yunanlılara, Makedonlara, Yahudilere, Hıristiyanlara ağız açmaya gerek yoktur. Kelimenin yapısı bize Zel-karneyn kelimesinin anlamının

açıklamasının Kur'an'da yapılmış olduğunu göstermektedir. Fakat dediğimiz gibi müfessirimiz/müfessirlerimiz Kur'an haricinde her yere bakmaktan, bu kadar açık işaretler olmasına rağmen kelimenin Kur'an'da anlamının olabileceğini akıllarına bile getirememişlerdir.

Arapça'da isim tamlamalarında gelen birinci isim "tamlanan" (muzaf), ikincisi ise "tamlayan" (muzafun ileyh) adı verilen iki isimden oluşmaktadır. Bir isim tamlaması; tamlanan (muzaf) yani tamlamada gelen birinci ismin;

- Kime ve neye ait olduğunu (كَلْبُ الْحَرَسِ; "Bekçinin köpeği" gibi)
- Hangi şeyden yapıldığını (تَوْبُ حَرِيرٍ; "İpek elbise" gibi)
- Neye benzediğini belirtmek suretiyle "tamlanan (muzaf) kelimenin anlamındaki bir kapalılığı" giderme amacı taşır (كُوبُ شَايٍ; "Çay bardağı" gibi).[\[33\]](#)

Bir isim tamlamasını oluşturan muzaf (tamlanan) ve muzafun ileyh (tamlayan) ile ilgili olarak şunlar söylenebilir.

Bir isim tamlaması yapılırken her iki isim başında (ال) takısı bulunan marife bir isimse; birinci ismin (muzaf) başındaki (ال) takısı kaldırılır. Fakat kelimenin başındaki (ال) takısının kaldırılması o kelimeyi nekira (bilinemez) yapmamaktadır. Çünkü ikinci ismin başındaki (ال) takısı her iki isimde bilindir olduğu anlamına gelmektedir. Mesela, isim tamlaması olarak كَلْبُ الْحَرَسِ şeklinde gelen bu kelimeler anlam olarak "bilinen o bekçinin köpeği" anlamına gelmektedir.

İzafet terkiplerinde muzafun ileyh (ikinci isim) bir cümlenin temel öğelerinden kabul edilen mübteda, haber, fail, meful gibi müstakil bir görevi üstlenemezler. Muzafun ileyh'in (ikinci ismin) cümlede oynadığı tek rol, kendinden önceki muzafı (birinci ismi) bir biçimde tamlayarak ondaki anlamsal kapalılığı gidermeye çalışmaktan ibarettir. Yani isim tamlamasının asıl amacı birinci ismi daha iyi tanıtmak ve daha anlaşılır kılmaktır. Fakat daha anlaşılır kılabilmesi için ikinci ismin bilindir ve tanınır olması gerekmektedir.

Bu açıklamalardan sonra anlamaya çalıştığımız ذَا الْقَرْنَيْنِ *Zel-karneyn* kelimesine tekrar dönecek olursak, ذَا *ze* muzaf (tamlanan) الْقَرْنَيْنِ *elkarneyn* ise muzafun ileyh (tamlayan) olmaktadır. Bu tamlamanın yapılış amacı ذَا *ze* "sahip" kelimesi üzerindeki kapalılığı gidermek, ikinci isim kanalıyla sahip kelimesinden kimin kast edildiğini daha anlaşılır hale getirmektir. Yani hakkında bilgi sahibi olunmak istenen kişiyi daha iyi tanımak ikinci ismin daha iyi bilinmesiyle mümkün hale gelmektedir.

Şu halde الْقَرْنَيْنِ *elkarneyn* şeklinde marife olarak gelen bu kelime başında (ال) takısı olduğu için "**o iki karn**" anlamına gelmektedir. ذَا الْقَرْنَيْنِ *Zel-karneyn* kelimesi ise "**o iki karn'ın sahibi**" anlamına gelmektedir. Bu tamlama bize "**karn**" şeklinde belirtilen şeyi bilmemiz durumunda "sahip" diye tanıtılan

kişiyi bilebileceğimizi göstermektedir. O halde tamlamada kast edilen “el karneyn” nedir? sorusu doğru soru olacaktır.

Burada unutulmaması gereken şey *ذَا الْفُرَيْنِ Zel-karneyn* (o iki karn'ın sahibi) tamlamasındaki ذَا “ze” kelimesinin kast ettiği sahipliğin Mansub bir sahiplik yani kişinin kendisinin elde etmediği, başkası tarafından ona verilen ve başkasına devredemeyeceği bir sahiplik olduğudur. Zaten Kehf suresindeki kıssada *Zel-karneyn*'in sahip olduklarının Allah tarafından ona verildiğini belirten ayetleri biraz önce belirtmiştik. Bu durumda yapmamız gereken işte bu vasıflara uyan iki karn ve bu iki karn'ın kendisine Yüce Allah tarafından verildiği kişiyi aramamızdır.

Aslında aradığımız kişi Kur'an'ın inişinden beri gözümüzün önünde durmaktadır!.. Fakat müfessir ve ulema! tarafından gözlerimize çekilen perdeler yüzünden burnumuzun dibini bile göremez hale geldiğimiz için ibareyi görmüyor, göremiyoruz.

Sad 38/35-39

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ
فَسَحَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُحَاءً حَيْثُ أَصَابَ

وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بِنَاءٍ وَغَوَاصٍ

وَأَخْرَيْنَ مُفْرِنِينَ فِي الْأَصْفَادِ

هُدًى عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

(35) *Süleyman, “Ey Rabbim! Beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye lâyük olmayacak bir mülk (hükümranlık) bahşet! Şüphesiz sen çok bahşedicisin!” dedi.*

(36) *Bunun üzerine biz de, istediği yere onun emriyle kolayca giden rüzgârı,*

(37) *bina kuran ve dalgıçlık yapan şeytanları,*

(38) *demir halkalarla bağlı diğer yaratıkları onun emrine verdik.*

(39) *“İşte bu bizim ihsanımızdır. Artık sen de (istediğine) hesapsızca ver yahut verme” dedik. (DİB meali)*

Evet bu kişi Süleyman'dır. O iki karn'a yani görünen ve görünmeyen varlıklara hükmetmiştir. Bu hükmetme becerisini kendisi elde etmemiş Yüce Allah hepsini bağlayıp onun emrine vermiştir. Sad suresinin 38. ayetinde bu açıkça ifade edilmektedir. Yüce Allah görünen ve görünmeyen alemde birçok varlığı zincirleyip onları Süleyman'ın yararlanmasına müsait hale getirmiştir. Üstüne üstlük onların Süleyman'ın emrinden dışarı çıkmamaları için sürekli gözlem ve gözetim altında tutmuştur.

Enbiya 21/82

وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ ۗ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ

Bir de şeytanlardan, Süleyman için dalgıçlık eden ve daha bundan başka işler yapanları da onun emrine verdik. Hep onları zapteden bizdik (DİB meali).

Neml 27/17

وَخَشِيرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودَهُ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ

Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları onun önünde toplandı. Hep birlikte düzenli olarak sevk ediliyorlardı. (DİB meali)

Sebe 34/12

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوها شَهْرٌ وَرَوَاحَهَا شَهْرٌ ۖ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ ۗ وَمِنَ الْجِنَّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۗ وَمَنْ يَزِغُ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ

Süleyman'ın emrine de, sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay (lık yol) olan rüzgârı verdik. Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık. Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız. (DİB meali)

Burada hemen belirtelim ki bu ayetlerin meallerinin kesinlikle harf harf üzerinde durulması gerekmektedir. Çünkü DİB mealinde olduğu gibi diğer meallerde de kelimelere verilen manalar efsaneler üzerindedir. Bu çalışmanın konusu sadece hakkında her türlü efsaneye başvuru olan Zel-karneyn'in kim olduğuyla sınırlıdır. Allah dilerse hem Zel-karneyn'in Kehf suresinde anlatılan kıssasını hem de Süleyman kıssalarını ele alacağımız çalışmayı, ilerleyen zamanlarda yayınlayacağız. Bu çalışmayı yaparken Yukarıya aldığımız DİB mealiyle beraber diğer mealleri de inceleyeceğiz. Burada sadece Zel-karneyn ve Süleyman'ın aynı kişilikler olduğu konusu üzerinde durulacaktır.

Ramazan DEMİR

[1]Bkz. Şuara 26/192; Secde 32/2; Yasin 36/5; Zümer 39/1; Mümin 40/2; Fussilet 41/2, 42; Casiye 45/2; Ahkaf 46/2; Vakıa 56/80

[2]Bkz. Rad 13/2, 4; Nahl 16/65-69; İsra 17/12; Ankebut 29/44; Yasin 36/33-38

[3]Bkz. Yunus 10/61; Rad 13/19; İbrahim 14/1; Hud 11/1, 2; Enam 6/105; İsra 17/41, 89; Nahl16/2

[4]Bkz. Zümer 39/27; Rum 30/58; Kasas 28/85; Kehf 18/54; İsrâ 17/41, 89

[5]Ayette geçen “zikir” kelimesi hatırdan çıkarılmaması gereken doğru bilgi demektir. bkz. R.El İsfahani, El Müfredat ZKR md.

[6]Bahsettiğimiz şekilde konuyu anlatan kitapların ve yazarlarının adının verilmemesi, bu çalışmanın amacının kitap veya tefsir eleştirisi yapmak olmamasındandır.

[7]F. Er Razi, Tefsir-i Kebir c.15.s.247

[8]Bkz. Mearic 70/1; Bakara 2/186; Maide 5/101, 102; Mülk 67/8; Nisa 4/153; Kehf 18/83; Lokman 31/25; Ahzap 33/20; Saffat 37/27, 50; Müddesir 74/40; Hicr 15/92; Tekvir 81/8; Nahl 16/56, 93; Yasin 36/21

[9]Bkz. Şuara 26/109, 127, 145, 164, 180; Yunus 10/72; Bakara 2/61, 177, 273; En'am 6/90; Hud 11/29, 51; Yusuf 12/104; Furkan 25/57; Nisa 4/32; İbrahim 14/34; Ta Ha 20/36, 132

[10]Bkz. İsrâ 17/36; Furkan 25/16; Ahzap 33/15

[11]Eski Ahit, Yaratılış 2/1-3

[12]Bkz. Kaf 50/38

[13]Eski Ahit, Yaratılış 2/4-25

[14]Bkz. A'raf 7/11-26

[15]Eski Ahit, Yaratılış 9/18-28

[16]Bkz. Ahkaf 46/35

[17]Eski Ahit, Yaratılış 12/10-20

[18]Bkz. Bakara 2/124-144

[19]Eski Ahit, Yaratılış 17/17-27

[20]Bkz. Bakara 2/129 – Meryem 19/54

[21]İbn Kesir, Hadislerle Kur'an'ı Kerim Tefsiri.c.10.s.5062

[22]Zu, zi, ze Arapça'da Esmâ-i Sitte konu başlığı altında toplanan kelimelerdir. Bu kelimenin eril-dişi, Müfred (tekil), tesniye (ikili) ve cem'i (çoğul) şekilleri vardır.

[23] F. Er Razi, Tefsir-i Kebir c.15.s.247

[24] R. El İsfahani, El Müfredat KRN md.

[25] Bkz. Kaf 50/36; En'am 6/6; Meryem 19/74; Müminun 23/31, 42; Sad 38/3; Yunus 10/13; Hud 11/116; Ta Ha 20/51, 128; Furkan 25/38; Kassas 28/43, 45, 78; Secde 32/26

[26] Bkz. 37/51; Nisa 4/38; Saffat 37/51; Zuhruf 43/36, 38; Kaf 50/23, 27; Fussilet 41/25

[27] Bkz. İbrahim 14/49; Furkan 25/13; Sad 38/38

[28] Bkz. Zuhruf 43/13

[29] Bkz. Zuhruf 43/53

[30] Bkz. Kassas 28/76, 79; Ankebut 29/39; Mümin 40/24

[31] Mehmet Okuyan, Kur'an Sözlüğü KRN md.s.679

[32] Bazılarına göre Esmâ-i sitte

[33] Doç.dr. Hüseyin Günday – Doç. Dr. Şener Şahin, Arapça Dilbilgisi Nahiv Bilgisi s.67

NEDEN ZİL KARNEYN? -2-

Birkaç bölüm önce Zil-karneyn hakkında soru soranların amacının, bilmedikleri bir kişiliği sorup öğrenmek olmadığını, tam tersi tuzak bir soru olduğunu belirtmiştik. Geleneksel anlayış Zil-karneyn kimdir sorusunu soranların amacını, Kehf suresindeki Zel-karneyn kıssasının nüzul sebebi bağlamında aktarılan rivayet üzerinden şu şekilde açıklamaktadır.

Kureyş'liler Nadr b. Haris ve Utbe b. Ebu Mu'ayt'ı, Medine'deki Yahudi alimlerine gönderip, onlardan, "Muhammed (as)'i ve onun durumunu sorun. Onlara, Muhammed (as)'in sözlerini nakledin. Zira onlar önceki kitap sahipleridir. Dolayısıyla onlar bizim bilmediklerimizi de bilirler" dediler. Bunun üzerine onlar çıkıp Medine'ye geldiler ve Yahudi alimlerine Muhammed (as)'in durumunu sordular. Onlar da, "Ona şu üç şeyi sorun:

1. Asırlar önce kaybolan gençlerin (Ashab-ı Kehf'in) durumunu sorun. Çünkü bunların kıssası enteresandır.
2. Doğu-batı her yere ulaşabilen o seyyahın hadisesini sorun.
3. Ona ruhu ve ruhun ne olduğunu sorun. Eğer o size, bunların cevabını verirse bilin ki Peygamberdir. Aksi halde peygamber olduğunu uyduran birisidir" dediler.

Nadr ve arkadaşı Mekke'ye dönünce, Kureyş'e: Biz, bizimle Muhammed arasında kesin hükmü ortaya çıkaracak bir şeyi getirdik" dediler ve Yahudilerin söylediklerini onlara haber verdiler. Kureyş, Resulullah'a gelip, bu soruları sordular. Hz. Peygamber "inşaallah" demeden, "sorduklarınıza yarın cevap veririm" dedi. Bunun üzerine Mekkeliler çekip gittiler. Hz. Peygamber onların sorduğu şeylerin cevabını onbeş gün bekledi. Böylece Mekkeliler, onun hakkında ileri geri konuşmaya başladılar ve "Muhammed bize 'yarın' dedi ama, bugün onbeşinci gün. Galiba ona zor geldi" dediler. Derken Cebrail (as) Hz. Peygambere Kehf suresini getirdi ki bu surede Cenab-ı Hakk'ın, Hz. Peygamber'i Mekkeliler iman etmiyorlar diye üzüldüğünden ötürü kınaması, Ashab-ı Kehf'in ve o seyyah (Zülkarneyn)'in haberi vardır.[1]

Bu rivayete göre soru soranların amacı Muhammed (as)'in gerçek resul olup olmadığını anlamaktır. Rivayetteki: *Eğer o size, bunların cevabını verirse bilin ki Peygamberdir. Aksi halde peygamber olduğunu uyduran birisidir" şeklindeki Yahudi söylemine dikkat edilirse Muhammed (as)'in gerçek resul olup olmadığı bu sorulara cevap vermesi durumunda anlaşılacaktır.*

Mekkeliler müşriklerin kendilerinin İbrahim dini üzerinde olduklarını yani "hanîf" olduklarını söyledikleri herkes tarafından bilinmektedir. Zaten onların Kâbe'ye hürmetleri, Hac etmeleri de İbrahim'den dolaydır. Onlar kendilerini İbrahim'in dinine nispet etseler de ellerinde ondan kalma ilahi bir vahiy yoktur. Elleri ilahi bir vahiy olmadığı için, kendi içlerinden çıkmış her şeyini çok iyi bildikleri Muhammed (as)'in gerçekten resul olup olmadığını anlamalarını sağlayacak

bir kriterleri yoktur. Ama bu kriter Yahudilerde vardır. Zaten Mekkeli müşrikler bu yüzden Medineli Yahudilere başvurmuşlardır.

Kehf suresinin nüzul sebebi bağlamında aktarılan bu rivayete göre Yahudilerin Muhammed (as)'in gerçek resul olup olmadığının kriteri ona sorulan yukarıdaki üç sorudur. Nüzul sebebi olarak bu rivayeti aktaran müfessirimizin daha önce Zülkarney'in Filip'in oğlu Makedonyalı Alexandr olduğunu söylediği uzun alıntıyı aktarmıştık. Buna göre Yahudilerin bir kişinin resul olup olmadığını anlamının kriterlerinden biri de Tevrat'ta ve İncil'de geçmeyen Makedonyalı Alexandr'ı bilmek olmaktadır!.. Bilindiği gibi Yahudiler İsa'nın bir Allah resulü olduğuna inanmamış, ona sihirbaz, büyücü, yalancı gibi birçok sıfat vermelerine rağmen Allah resulü dememişlerdir. Acaba ona da Makedonyal'ı Alexandr'ı, ruhu ve Ashab-ı Kehf'i sordular da İsa bunları bilemediği için mi inanmadılar? Yani bu üç soru Yahudilerin, resullerin gerçek olup olmadığını anlamak için geliştirdikleri kriterleri midir?

Elbette ki değildir. Yahudilerin ellerinde Kur'an'a göre tahrif edilmiş de olsa bir kitap vardır. Tevrat adı verilen bu kitap Musa'ya ve Musa'dan sonra İsa'ya kadar gelen resullere verilen vahiylerin toplamıdır. Kur'an bu kitabın Yüce Allah tarafından gönderildiğini söylemektedir.

Al-i İmran 3/3

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ

Gerçekleri içeren ve kendinden öncekileri tasdik eden bu Kitab'ı sana, O indirmiştir. Tevrat'ı ve İncil'i de O indirmiştir.

Fakat, Tevrat ve İncil'i Yüce Allah'ın indirdiğini buyuran Kur'an; aynı zaman da bu kitaplara ihanet edildiğini, korunması gerekirken korunmadığını ve tahrif edildiğini de söylemektedir. Bir çok ayette bahsedilen bu tahrif faaliyeti genel de şu başlıklar altında toplanmıştır.

Kelimeleri Allah'ın Koyduğu Yerlerden Kaydırarak Tahrif;

Maide 5/13

فَبِمَا نَفْسُهُمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ ۖ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ ۗ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ ۖ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

İşte, verdikleri sözlerini bozmaları sebebiyledir ki onları lânetledik, kalplerini de kaskatı kıldık. Kelimeleri yerlerinden kaydırarak (tahrif edip) değiştiriyorlar. Akıllarından çıkarmamaları istenen şeylerden önemli bir kısmını da unuttular. (Ey Muhammed!) İçlerinden pek azı hariç, onların daima bir hainliğini görüyorsun.

Yine de sen onları affet ve aldırış etme. Çünkü Allah, iyilik yapanları sever. (DİB meali)

Yüce Allah'ın Vahiylerinden Bir Kısmını Gizleyerek Tahrif;

Maide 5/15

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ
وَكِتَابٌ مُبِينٌ

Ey Ehl-i Kitap (Kitaplarında uzman olan kişiler!) size, Kitap'tan gizlediğiniz birçok şeyi açıklayan, birçoğuna da dokunmayan Elçimiz (Kitabımız) geldi. Size Allah'tan bir nur ve açık bir kitap geldi. (DİB meali)

Yüce Allah'ın Kelamını Değiştirerek Tahrif;

Araf 7/162

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ

Onlardan zulmedenler hemen sözü, kendilerine söylenenden başka şekle soktular. Biz de zulmetmelerine karşılık üzerlerine gökten bir azab gönderdik. (DİB meali)

Yüce Allah'ın Vahyine İnsan Sözü Karıştırarak Tahrif;

Bakara 2/79

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُمُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ
وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ

Vay o kimselere ki, elleriyle Kitab'ı yazarlar, sonra da onu az bir karşılığa değiştirmek için, "Bu, Allah'ın katındandır" derler. Vay ellerinin yazdıklarından ötürü onların hâline! Vay kazandıklarından dolayı onların hâline! (DİB meali)

Önceki kitapların bu şekillerle tahrif edildiğini bildiren bu ayetler haricinde daha onlarca ayet vardır. Fakat Kur'an önceki kitapların tahrif edildiğini söylese de Yahudiler her zaman bunun aksini savunmuş ne geçmişte ne de şimdi hiçbir şekilde Allah'ın vahyini tahrif etmediklerini, hatta tek bir harfine bile dokunmadıklarını söylemişlerdir.

Rambam, her Yahudi'nin sorumlu olduğu 13 inanç prensibini listelerken, sekiz ve dokuzuncu sırada şunlara yer vermiştir.

8. Elimizdeki Tora'nın, öğretmenimiz Moşe'ye verilmiş olanla aynı olduğuna tam bir inançla inanıyorum.

9. Bu Tora'nın değiş tokuş edilemeyeceğine ve Mübarek Yaratıcı'nın başka bir Tora vermeyeceğine tam bir inançla inanıyorum.

Tora'nın her bir harfi Tanrı tarafından Moşe Rabenu'ya verilmiştir; değiştirilmemiştir ve değiştirilemez; Tora'ya hiçbir şey eklenmemiştir ve eklenemez. Gerçekten de Talmud, Tora'nın tek bir harfinin ya da geleneksel olarak kabul edilmiş herhangi bir açıklamasının geçerliliğini sorgulayan bir kişinin, Tora'nın tümünü inkâr etmeye kadar gideceğini önemle vurgular.[2]

İşte Yahudilerin tek harfinin bile değiştirilmediğine, hahamları tarafından titizlikle korunduğuna inandıkları Tora'da:[3] bir kişinin gerçekten resul olup olmadığının anlaşılması için şu kriterler belirlenmiştir.

Avram doksan dokuz yaşındayken RAB ona görünerek, "Ben Her Şeye Gücü Yeten Tanrı'yım" dedi, "Benim yolumda yürü, kusursuz ol. Seninle yaptığım antlaşmayı sürdüreceğim, soyunu alabildiğine çoğaltacağım."

Avram yüzüüstü yere kapandı. Tanrı, "Seninle yaptığım antlaşma şudur" dedi, "Birçok ulusun babası olacaksın. Artık adın Avram değil, İbrahim olacak. Çünkü seni birçok ulusun babası yapacağım. Seni çok verimli kılacağım. Soyundan uluslar doğacak, krallar çıkacak. Antlaşmamı seninle ve soyunla kuşaklar boyunca, sonsuza dek sürdüreceğim. Senin, senden sonra da soyunun Tanrısı olacağım. Bir yabancı olarak yaşadığın toprakları, bütün Kenan ülkesini sonsuza dek mülkünüz olmak üzere sana ve soyuna vereceğim. Onların Tanrısı olacağım."

Tanrı İbrahim'e, "Sen ve soyun kuşaklar boyu antlaşmama bağlı kalmalısınız" dedi, "Seninle ve soyunla yaptığım antlaşmanın koşulu şudur: Aranızdaki erkeklerin hepsi sünnet edilecek. Sünnet olmalısınız. Sünnet aramızdaki antlaşmanın belirtisi olacak. Evinizde doğmuş ya da soyunuzdan olmayan bir yabancından satın alınmış köleler dahil sekiz günlük her erkek çocuk sünnet edilecek. Gelecek kuşaklarınız boyunca sürecek bu. Evinizde doğan ya da satın aldığınız her çocuk kesinlikle sünnet edilecek. Bedeninizdeki bu belirti sonsuza dek sürecek antlaşmamın simgesi olacak. Sünnet edilmemiş her erkek halkının arasından atılacak, çünkü antlaşmamı bozmuş demektir."

Tanrı, "Karin Saray'a gelince, ona artık Saray demeyeceksin" dedi, "Bundan böyle onun adı Sara olacak. Onu kutsayacak, ondan sana bir oğul vereceğim. Onu kutsayacağım, ulusların anası olacak. Halkların kralları onun soyundan çıkacak."

İbrahim yüziüstü yere kapandı ve güldü. İçinden, “Yüz yaşında bir adam çocuk sahibi olabilir mi?” dedi, “Doksan yaşındaki Sara doğurabilir mi?” Sonra Tanrı’ya, “Keşke İsmail’i mirasçım kabul etseydin!” dedi.

Tanrı, “Hayır. Ama karın Sara sana bir oğul doğuracak, adını İshak^{İsl} koyacaksın” dedi, “Onunla ve soyuyla antlaşmamı sonsuza dek sürdüreceğim. İsmail’e gelince, seni işittim. Onu kutsayacak, verimli kılacak, soyunu alabildiğine çoğaltacağım. On iki beyin babası olacak. Soyunu büyük bir ulus yapacağım. Ancak antlaşmamı gelecek yıl bu zaman Sara’nın doğuracağı oğlun İshak’la sürdüreceğim.” Tanrı İbrahim’le konuşmasını bitirince ondan ayrılıp yukarıya çekildi.

İbrahim evindeki bütün erkekleri –oğlu İsmail’i, evinde doğanların, satın aldığı uşakların hepsini– Tanrı’nın kendisine buyurduğu gibi o gün sünnet ettirdi. İbrahim sünnet olduğunda doksan dokuz yaşındaydı. Oğlu İsmail on üç yaşında sünnet oldu. İbrahim, oğlu İsmail’le aynı gün sünnet edildi. İbrahim’in evindeki bütün erkekler –evinde doğanlar ve yabancılardan satın alınanlar– onunla birlikte sünnet oldu. (Yaratılış 17/1-27)

Şimdi bu Tevrat pasajı dururken ve tüm Yahudiler buna iman edilmemesi durumunda kafir olunacağını bilirken, Medineli Yahudiler İshak soyundan olmadığı bilinen bir adamın gerçekten resul olup olmadığını Filip’in oğlu Makedonyalı Alexandre üzerinden mi anlamaktadırlar!.. Yani müfessirimize göre Muhammed (as) kendisine sorulan Zil-karneyn kimdir? sorusuna hemen cevap verseydi, Yahudiler ve hatta Mekkeli müşrikler anlamış olacaktı ve herhalde inanacaktı. Bu durumda İsmail soyundan herhangi bir Allah resulü çıkmayacağını söyleyen bu Tevrat pasajı Yahudiler için Makedonyalı Alexandre kadar önem taşımamaktadır. Dahası Muhammed (as)’in Tevrat’ın,

“İşte hamilesin, bir oğlun olacak,

Adını İsmail koyacaksın.

Çünkü RAB sıkıntı içindeki yakarışını işitti. Oğlun yaban eşeğine benzer bir adam olacak,

O herkese, herkes de ona karşı çıkacak.

Kardeşlerinin hepsiyle çekişme içinde yaşayacak.” (Tevrat, Yaratılış 16/11-12)

Şeklinde tanıttığı İsmail soyundan olmasının da bir önemi yoktur. Görüldüğü gibi müfessirlerin Kur’an’ı tefsir etmek için başvurdukları yöntemler gerçeğe ulaşmaktan daha çok gerçeğin üzerine kalın perdeler çekmektedir. Müfessirleri ve hastalıklı yöntemlerini bir kenara bırakıp tekrar konumuza dönelim.

Yahudilerin bir kişinin resul olup olmadığını anlaşılması için tek harfine bile ihanet etmediklerini söyledikleri Tevrat’ın belirlediği ilk kural, “ben Allah

resulüyüm” diyen kişinin İshak soyundan olması gerekmektedir. Yukarıdaki Tevrat pasajını açıklayan Yahudi din bilginleri şunları söylemektedirler.

Tanrı'nın Avraam'a verdiği, “seni milletler haline getireceğim” sözü, Avraam soyundan gelecekte birçok milletin çıkacağı anlamına gelmektedir. Yişmael (İsmail), bu söz verildiğinde çoktan doğmuş olduğu için, bu pasukta ima edilen milletlerin içinde yer almamaktadır; zira bu söz gelecekte ortaya çıkacak milletlerden bahsetmektedir. Burada bahsedilen milletler Yaakov (12 Yisrael kabilesi), Esav yani Avraam'ın ileride evleneceği Ketura'nın doğuracağı çocuklardır.

Bu kehanetin, Yişmael'in soyu (yani Araplar) için İslamiyetin yükselişi sonucunda 2337 yıl sonra gerçekleştiğini görmekteyiz (m.s.624). Tüm bu süre boyunca Yişmael'in soyu özlem içinde bu kehanetin gerçekleşmesini beklemiş ve sonunda buna şahit olup, dünya üzerinde büyük bir hakimiyet sağlamışlardır. Yitshak'ın soyundan gelen ve kendilerine verilmiş olan sözlerin işledikleri günahlar sebebiyle ertelendiği bizler de bizimle ilgili kehanetlerin mutlaka gerçekleşeceğine dair ümidimizi yitirmemeli ve tanrının sözlerinin her an gerçekleşebileceğini tam bir inançla bilmeliyiz.[4]

İşte tam olarak bunlara inanan Yahudilerin; Muhammed (as), sorulan bu sorulara ve daha binlerce soruya cevap da verse, onun resul olduğuna hükmetmeleri mümkün değildir. Çünkü Muhammed (as) İshak soyundan değil İsmail soyundandır. Kaldı ki tek başına İshak soyundan olmak bile onun resul olduğunun anlaşılması için yeterli sebep değildir. Çünkü İshak soyundan olmasına rağmen İsa'ya inanmamış, ona yalancı, sihirbaz, büyücü, bozguncu gibi sıfatları uygun görmüş ve hatta onu öldürmeye bile kalkışmışlardır. İşte bunun sebebi bir kişinin resul olup olmadığının anlaşılmasını sağlayacak ikinci kuraldan kaynaklanmaktadır.

Yahudiler, Tevrat'ta ismi geçen resullerin tamamına inansalar da Yahudi dininde asıl belirleyici olan Sinay dağında Musa'ya verilen kitaptır. Musa'dan sonra gelen hiçbir resul bu kitapla çelişen şeyler getiremez. Çünkü Yahudilere göre Musa'ya verildiğinden beri olduğu gibi muhafaza edilen bu kitabın sonradan gelen bir resul tarafından değiştirilmesi demek, aslında Tanrı'nın kendi sözünü değiştirmesi anlamına gelmektedir. Tanrı'nın önce başka sonra başka konuşması ise ona asla yakışmayacak bir davranıştır çünkü bu fikir değiştirmek anlamına gelmektedir. Oysa Tanrı mükemmeldir ve mükemmel olanın sözü de mükemmeldir. Mükemmel bir söz ise geliştirilemez, değiştirilemez.

Diğer yandan mantık, insanın Tanrı'nın sözüyle hiçbir şekilde oynayamayacağını gerektirmektedir. Sadece insan zekasının Tanrısal zekayla boy ölçüşemeyecek çok düşük bir boyutta olmasından değil, aynı zamanda Tanrı'nın ve bilgeliğinin “Mükemmel” olmasından dolayıdır...ve tanım gereği “mükemmellik” geliştirilemez.[5]

İşte bu şekilde Tanrı'nın mükemmel sözünü değiştirmesi doğru olmayacaksa ve Musa'ya verilen Tora tek bir harfi bile değişmeden ortada duruyorsa, Musa'dan sonra gelen resullerin tek bir amaçları vardır.

“Hahamlarımız şöyle öğretiler: Yisrael için kırk sekiz (erkek) peygamber ve yedi (kadın) peygamber peygamberlik etmiştir ve (bu peygamberler, Purim’de) Megila okunması haricinde (Tora’da) yazılı olanlardan hiçbir şey eksiltmemiş ve onlara bir şey eklememişlerdir...”

“Moşe’nin Yisrael ulusunun doğuşundaki kili rolü nedeniyle, kendisine, diğer hiçbir peygamberde olmayan, başlı başına bir peygamberlik sınıfı teşkil eden bir görüş berraklığı bahşedilmiş ve Tanrı’nın sözüne çok daha yüksek düzeyli bir erişim yeteneği verilmiştir. Moşe’nin peygamberlik düzeyinin benzeri olmamıştı ve ebediyen de olmayacaktır – herhangi bir kişi Moşe ile aynı düzeyde bir tsadik (tasdik) olacak kadar yükselse bile onunla aynı peygamberlik düzeyine erişemeyecektir.”[6]

Yisrael günah işlemiş olsaydı, kendilerine yalnızca Moşe’nin beş kitabı ile, Erets Yisrael’in sınırlarını içeren Yeoşua Kitabı verilecekti... Tanah’taki kitapların çoğuna – yani yirmi dört kitap içinde on sekizine – Yisrael’in günah işlemesi nedeniyle ihtiyaç duyulduğu gerçeği, kayıtlı peygamberliğin, ulusunu düşük manevi düzeyiyle mücadeleyi amaçladığını göstermektedir. Raşi, kırk sekiz erkek ve yedi kadın peygamberin peygamberliklerinin nedenini açıklarken bunu açıkça belirtmektedir. Raşi bu peygamberliklerin “teşuva veya kanun öğretme” amacı için gerekli olduğunu söylemektedir.[7]

Musa’dan sonra gelen resullerin resullükleri işte bu kriterlere dayanmak zorundadır. Musa’ya verilen Tora’da Yahudiliğin en önemli kurallarından birinin Şabat olduğu belirtilmiştir. Çünkü Şabat Tanrı ile yapılan ilahi anlaşmanın göstergesidir.

İsraililer, sonsuza dek sürececek bir antlaşma gereği olarak, Şabat Günü’nü kuşaklar boyu kutlamaya özen gösterecekler. Bu, İsraililer’le benim aramda sürekli bir belirti olacaktır. Çünkü ben, RAB yeri göğü altı günde yarattım, yedinci gün işe son verip dinlendim. (Çıkış 31/16-17)

Şabat Günü’nü tutmalısınız, çünkü sizin için kutsaldır. Kim onun kutsallığını bozarsa, kesinlikle öldürülmeli. O gün çalışan herkes halkının arasından atılmalı. Altı gün çalışılacak; ama yedinci gün RAB’be adanmış Şabat’tır, dinlenme günüdür. Şabat Günü çalışan herkes kesinlikle öldürülmelidir. (Çıkış 31/14-15)

İshak soyundan gelen ve herkesin gözü önünde onlarca mucize gösteren İsa’nın, işte bu Şabat’a uymadığı, onun kurallarını hiçe saydığı için Yahudiler nezdinde resul olmasının imkanı yoktur. Şabat Musa’ya verilen kitabın yani Tora’nın en temel kuralıdır. Tanrı sözünü değiştirmeyeceğine, din adamları da Tora’yı olduğu gibi muhafaza ettiğine göre İsa’nın resüllüğü Tora’yı onaylamak zorundadır. Ama o onaylamamış tam tersi uydurma olduğunu söylemiştir.

²¹ İsa, “Ben bir mucize^[b] yaptım, hepiniz şaşkına döndünüz” diye yanıt verdi. ²² “Musa size sünneti buyurduğu için –aslında bu, Musa’dan değil, atalarınızdan kalmadır– Şabat Günü birini sünnet edersiniz. ²³ Musa’nın Yasası bozulmasın diye Şabat Günü biri sünnet ediliyor da, Şabat Günü bir adamı tamamen

iyileştirdim diye bana neden kızılıyorsunuz? ²⁴ Dış görünüşe göre yargılamayın, yargınız adil olsun.”[8]

Eskiden kör olan adamı Ferisiler’in yanına götürdüler. İsa ’nın çamur yapıp adamın gözlerini açtığı gün Şabat Günü’ydü. Bu nedenle Ferisiler de adama gözlerinin nasıl açıldığını sordular. O da, “İsa gözlerime çamur sürdü, yıkandım ve şimdi görüyorum” dedi.

Bunun üzerine Ferisiler’in bazıları, “Bu adam Tanrı ’dan değildir” dediler. “Çünkü Şabat Günü’nü tutmuyor.”

Ama başkaları, “Günahkâr bir adam nasıl bu tür belirtiler gerçekleştirebilir?” dediler.

Böylece aralarında ayrılık doğdu. Eskiden kör olan adama yine sordular: “Senin gözlerini açtığına göre, O’nun hakkında sen ne diyorsun?”

Adam, “O bir peygamberdir” dedi.

Yahudi yetkililer, gözleri açılan adamın annesiyle babasını çağırmadan onun daha önce kör olduğuna ve gözlerinin açıldığına inanmadılar. Onlara, “Kör doğdu dediğiniz oğlunuz bu mu? Peki, şimdi nasıl görüyor?” diye sordular.

Adamın annesiyle babası şu karşılığı verdiler: “Bunun bizim oğlumuz olduğunu ve kör doğduğunu biliyoruz. Ama şimdi nasıl gördüğünü, gözlerini kimin açtığını bilmiyoruz, ona sorun. Ergin yaşadadır, kendisi için kendisi konuşsun.” Yahudi yetkililerden korktukları için böyle konuştular. Çünkü yetkililer, İsa ’nın Mesih olduğunu açıkça söyleyeni havra dışı etmek için aralarında sözbirliği etmişlerdi. Bundan dolayı adamın annesiyle babası, “Ergin yaşadadır, ona sorun” dediler.

Eskiden kör olan adamı ikinci kez çağırıp, “Tanrı hakkı için doğruyu söyle” dediler, “Biz bu adamın günahkâr olduğunu biliyoruz.”

O da şöyle yanıt verdi: “O’nun günahkâr olup olmadığını bilmiyorum. Bildiğim bir şey var, kördüm, şimdi görüyorum.”

O zaman ona, “Sana ne yaptı? Gözlerini nasıl açtı?” dediler.

Onlara, “Size demin söyledim, ama dinlemediniz” dedi. “Niçin yeniden işitmek istiyorsunuz? Yoksa siz de mi O’nun öğrencileri olmak niyetindesiniz?”

Adama söverek, “O’nun öğrencisi sensin!” dediler. “Biz Musa ’nın öğrencileriyiz. Tanrı ’nın Musa’yla konuştuğunu biliyoruz. Ama bu adamın nereden geldiğini bilmiyoruz.”

Adam onlara şu karşılığı verdi: “Şaşılacak şey! O’nun nereden geldiğini bilmiyorsunuz, ama gözlerimi O açtı.Tanrı’nın, günahkârları dinlemediğini biliriz. Ama Tanrı, kendisine tapan ve isteğini yerine getiren kişiyi dinler. Dünya var olalı, bir kimsenin doğuştan kör olan birinin gözlerini açtığı duyulmamıştır. Bu adam Tanrı’dan olmasaydı, hiçbir şey yapamazdı.”

Onlar buna karşılık, “Tamamen günah içinde doğdun, sen mi bize ders vereceksin?” diyerek onu dışarı attılar.[9]

Kısaca “bu adam Tanrı’dan değildir, çünkü Şabat gününü tutmuyor” şeklinde kendisini ifade eden bu değişiklik, İsa’ya inanmamanın en büyük gerekçesi sayılmıştır. İsa tarafından gösterilen onca mucize, insanlara tebliğ ettiği Tanrı sözlerinin hiç önemi yoktur. Çünkü asıl olan Tora’dır ve Tora’da Şabat Yahudiliğin temeli kılınmıştır.[10]İsa’nın resul olduğunu ispatlaması için en başta Tanrı’nın Musa’ya verdiği gündeki gibi tek harfine bile dokunulmamış Tora ile aynı şeyleri söylemesi gerekmektedir. İşte Yahudilere göre bu kriterlere uymayan İsa’nın her ne yaparsa yapsın ne söyleser söylesin resul olması mümkün değildir. Çünkü o Tanrı’nın mükemmel ve değişmez sözünün (Tora’nın) aksine hareket etmektedir.

Bu açıklamalardan sonra konumuz olan Zel-karneyn’e dönecek olursak, müfessirlerimizin Zil- karneyn kimdir? sorusu bağlamında aktardıklarının ne kadar saçma şeyler olduğu ortaya çıkmaktadır.

Yahudilerin “Zil-karneyn kimdir” şeklinde bir soruyu üretmelerinin arka planında Muhammed (as)’in gerçekten resul olup olmadığını anlamak değil, zaten inanmadıkları ve inanmalarının da mümkün olmadığı bir adamın yalancı olduğunu ortaya çıkarmak yatmaktadır. Müşrikler Yahudilere giderlerken Muhammed (as) hakkında kafaları karışık değildi. Çünkü en başından beri hem Nadr b. Haris hem Ebu Muayt hem de Mekke kodamanlarının tamamı daha en baştan Muhammed (as)’i inkâr etmiş ne onun resul olduğuna ne de onun Allah’tan aldığı vahiyelere inanmamışlardır. Onlar Yahudilere, Muhammed (as)’in gerçek resul olup olmadığını nasıl anlayacaklarını sormak için değil, onu nasıl alt edeceklerini sormak için gitmişlerdir. Zira eğer onların gerçek niyetleri Muhammed (as)’e inanmak olsaydı, on beş gün gecikmeli de olsa tüm soruları cevaplanmıştı ama ne onlar ne de Yahudiler ona iman etmemiş ve daima ona yalancı demeye devam etmişlerdir.

İşte bu yüzden Mekkeli müşrikler Muhammed (as)’e inanmak için değil, tam tersi yalancı olduğunu ispatlamak için Yahudilere koşmuşlardır ve Zil-karneyn kimdir? sorusu o günkü dini anlayışa göre tam da böyle bir sorudur. Çünkü; Hem Yahudilerin ellerinde bulunan ve kesinlikle tahrif ettikleri Tevrat hem de Kur’an biri dışında tüm resuller konusunda aşağı yukarı aynı şeyleri söyler. Kıssalarında ve çizilen portrelerinde farklılıklar olsa da Âdem’den İsa’ya kadar gelen tüm resuller her iki kitapta da resul olarak ve iyilerin önderleri olarak tanıtılırlar. Aynı zaman da resullerin karşısında durmuş Nemrut, Firavun, Hâman, Karun gibi kötüler de her iki kitapta kötü olarak tanıtılırlar. İşte bu

tanıtımlarda Tevrat ve Kur'an'ın ayrı şeyler söylediği ve resullüğü hususunda birbiriyle çeliştiği tek resul Süleyman'dır.

Kur'an çeşitli surelerde kıssasını anlattığı Süleyman'ı resul olarak tanıtır. Onun doğumundan, ölümüne hayatının çeşitli safhalarını anlatır. Bu anlatımların hiçbirinde Süleyman'ın Allah'ın dinine ihanet ettiği söylenmez. Kur'an'a göre Süleyman Yüce Allah'ın kendisine yüklediği resullük görevini hakkıyla yerine getirmiş ve o şekilde Rabbine kavuşmuştur. Fakat Tevrat, Kur'an'ın bu şekilde tanıttığı Süleyman hakkında bambaşka şeyler söylemektedir.

Kral Süleyman firavunun kızının yanısıra Moavlı, Ammonlu, Edomlu, Saydalı ve Hititli birçok yabancı kadın sevdi. Bu kadınlar RAB'bin İsrail halkına, "Ne siz onların arasına girin, ne de onlar sizin aranızda girsinler; çünkü onlar kesinlikle sizi kendi ilahlarının ardınca yürümek üzere saptıracaklardır" dediği uluslardandı. Buna karşın, Süleyman onlara sevgiyle bağlandı. Süleyman'ın kral kızlarından yedi yüz karısı ve üç yüz cariyesi vardı. Karıları onu yolundan saptırdılar. Süleyman yaşlandıkça, karıları onu başka ilahların ardınca yürümek üzere saptırdılar. Böylece Süleyman bütün yüreğini Tanrısı RAB'be adayan babası Davut gibi yaşamadı. Saydalılar'ın tanrıçası Aştoret'e ve Ammonlular'ın iğrenç ilahı Molek'e taptı. Böylece RAB'bin gözünde kötü olanı yaptı, RAB'bin yolunda yürüyen babası Davut gibi tam anlamıyla RAB'bi izlemedi. Yeruşalim'in doğusundaki tepede Moavlılar'ın iğrenç ilahı Kemoş'a ve Ammonlular'ın iğrenç ilahı Molek'e tapmak için bir yer yaptırdı. İlahlarına buhur yakıp kurban kesen bütün yabancı karıları için de aynı şeyleri yaptı.

İsrail'in Tanrısı RAB, kendisine iki kez görünüp, "Başka ilahlara tapma!" demesine karşın, Süleyman RAB'bin yolundan saptı ve O'nun buyruğuna uymadı. Bu yüzden RAB Süleyman'a öfkelenerek, "Seninle yaptığım antlaşmaya ve kurallarına bilerek uymadığın için krallığı elinden alacağım ve görevlilerinden birine vereceğim" dedi, "Ancak baban Davut'un hatırı için, bunu senin yaşadığın sürede değil, oğlun kral olduktan sonra yapacağım. Ama oğlunun elinden bütün krallığı almayacağım. Kulum Davut'un ve kendi seçtiğim Yeruşalim'in hatırı için oğluna bir oymak bırakacağım.[11]"

İşte Süleyman'ın müşrik karılarının putlarına tapıp Tanrı'nın yolundan ayrıldığını söyleyen bu Tevrat pasajına göre resul olduğunu söyleyen birinin en başta Tevrat'ta geçen bu bilgiyi onaylaması gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki Yahudiler bu Tevrat pasajının Tanrı nasıl gönderdiyse öyle korunduğuna inanmaktadırlar. Şimdi; eğer Muhammed (as) bir resul olduğunu iddia ediyorsa yapması gereken ilk iş kendisinden önceki resulleri tasdik etmesi yani Yahudilere göre onaylaması gerekmektedir. Oysa Muhammed (as) Tevrat'ın bu söyleminin aksine Süleyman'ın asla Yüce Allah'a ihanet etmediğini söylemektedir. İşte bu söylem Yahudilere göre onun yalancılığının tescillenmesi anlamına gelmektedir.

Zil-karneyn kimdir sorusunun amacı ona hiç bilemeyeceği ve cevaplayamayacağı bir soru sorarak susturmak değil, tam tersi zaten cevabını

bildikleri bir soruyu ona cevaplatmak ve bu cevapla onun yalancı olduğunu tescilleme. Bu onlar açısından; bir nevi daha önce duygusal, fevri ve ilimden yoksun olan karşı koyuşlarını ve itirazlarını ilmi temeller üzerine oturtmak gibidir.

Peki neden Süleyman kimdir? şeklinde değil de Zil-karneyn kimdir? şeklinde sormuşlardır. Aslında bu soru yanlış bir sorudur. Çünkü Kehf suresinde “*Yes’eluneke an zil-karneyn*” yani “*sana zil-karneyn hakkında soruyorlar*” şeklinde geçmektedir. Onlar Zil-karneyn kimdir diye sormamış, her iki tarafında bildiği bir kişi hakkında içerik sorusu sormuşlardır. Eğer Zil-karneyn kimdir şeklinde sormuş olsalardı ayetin, “Yes’eluneke men zil-karneyn” şeklinde olması gerektir. Fakat ayette bir kişinin kim olduğunu soran soru edatı olan مَنْ “men” değil, bilinen bir şeyin içeriğinden haber verilmesi istendiğinde kullanılan عَنْ “an” harfi cer’i kullanılmıştır. Yani aslında ortada Zil-karneyn kimdir? şeklinde bir soru yoktur ve hiç olmamıştır. Bu sorunun ortaya çıkışı Kur’an’daki anlatımdan değil, Kur’an’ı anlamamak ve belki de anlaşılır olmasını engellemek için her yola başvuran tefsir ve meal müelliflerinden kaynaklanmaktadır. Kur’an ifadesi son derece açıktır; وَيَسْأَلُونَكَ عَنْ ذِي الْقُرْنَيْنِ سANA ZIL-KARNEYN HAKKINDA SORUYORLAR.” Eğer bu soruyu soranlar Zil-karneyn’in kim olduğunu bilmiyor veya ilk defa duymuş olsalardı. Kur’an “sana zil-karneyn hakkında soruyorlar” şeklinde ki bir soruyu önce Zil-karneyn’in kim olduğunu açıklamakla başladılar. Ama “*sana zil-karneyn hakkında soruyorlar*” şeklinde başlayan ayet فَلْ سَأَلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا “deki; size ondan bir zikir tilavet edeceğim” şeklinde devam etmektedir. Yani kimden bahsedildiği hem soru soran hem de soruyu cevaplayan açısından bilinmektedir. Zaten Zil-karneyn kelimesi marife bir isim tamlaması olduğundan dolayı, bilinmemesi mümkün değildir.

(عَنْ) An: kelimesi Arapçada tek başına anlam ifade etmeyen ancak önüne geldiği isimlere; -den, -dan, tarafından, -den dışarı, – e dayanarak, -e göre, -güvenerek, hakkında, -ye, -ya anlamları katan harf-i cer grubundandır. Bu harfi cer’e göre وَيَسْأَلُونَكَ عَنْ ذِي الْقُرْنَيْنِ cümlesinin anlamı “sana zil-karneyn’den soruyorlar” şeklinde bilinen birinden bazı şeyler sorma anlamında veya “sana zil-karneyn hakkında soruyorlar” şeklinde bilinen birinin içeriği hakkında olmalıdır. Ama her hâlükarda kimden sorulduğu kesinlikle bilinmektedir. Kıssanın devamına bakıldığında tercih edilmesi gereken doğru anlamın “sana zil-karneyn hakkında soruyorlar” şeklindeki içerikle alakalı kullanım olması gerekmektedir.

Biraz önce Zil-karneyn kimdir? sorusunun Kur’an’ın bir sorusu olmadığını ve bu sorunun Kur’an’dan kaynaklanmadığını söylemiştik. Fakat madem Zil-karneyn ve Süleyman aynı kişidir o halde Kehf suresinde neden Süleyman’ın kendi ismi değil de bir niteleme olan Zil-karneyn üzerinden soru sorulmuştur? Üstelik Süleyman ismi Kur’an’ın değişik yerlerinde tam 17 defa geçmekteyken, Zil-karneyn nitelemesi Kehf suresinde bulunan kıssadaki 3 kullanım dışında hiçbir yerde geçmemektedir. Şu hâlde neden çok açık bir şekilde “*sana Süleyman hakkında soruyorlar*” denmemiştir?

İşte bu soru haklı ve yerinde bir sorudur. Bilindiği gibi Süleyman Davut'un oğludur ve birçok yönden babasından daha farklı bir konumdadır. O babasından sonra resullüğe seçilmiş ve ilahi vahyi insanlara iletme vazifesi onun omuzlarına yüklenmiştir. Kur'an'da onun hayatının birçok yönleri anlatılmaktadır. Sad suresinde onunla ilgili şöyle bir kıssa geçmektedir.

(Önemli Not: Öncesinde ve bundan sonrasında dikkat edilirse hep Diyanet İşleri Başkanlığının mealini vermekteyiz. Bu bizim bu meallerin doğru olduğunu kabul ettiğimiz anlamına gelmemelidir. Çalışmanın çok daha ileri bölümlerinde ayetlere verilen mealleri DİB meali dışında kalan mealleri de göz önüne alarak incelemeye çalışacağız. Burada şimdilik Zil-karneyn ve Süleyman'ın neden aynı kişiler olduğu üzerinde durulmaktadır)

Sad 38/31-35

إِذْ عَرَضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ

(31) Hani ona akşamüstü bir ayağını turnağı üstüne dikip üç ayağının üzerinde duran çalmlı ve soylu atlar sunulmuştu.

قَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ

(32) Süleyman, “Gerçekten ben malı, Rabbimi anmamı sağladığından dolayı çok severim” dedi. Nihayet gözden kaybolup gittikleri zaman

رُدُّوهَا عَلَيَّ طَفْفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ

(33) “Onları bana geri getirin” dedi. (Atlar gelince de) bacaklarını ve boyunlarını okşamaya başladı.

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَأَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ

(34) Andolsun, biz Süleyman'ı imtihan ettik. Tahtının üstüne bir ceset bıraktık. Sonra tövbe edip bize yöneldi.

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

(35) Süleyman, “Ey Rabbim! Beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye lâıyk olmayacak bir mülk (hükümranlık) bahşet! Şüphesiz sen çok bahşedicisin!” dedi. (DİB meali)

Tam burada durmak ve ayetlere biraz dikkat etmek gerekmektedir. Süleyman 35. ayette “benden sonra kimseye layık olmayacak bir mülk bahşet” diye dua ettiğinde zaten tahtı olan bir kraldır. Bu durumda istediği şey sahip olduklarının çok üstünde bir şeydir. Öyle bir mülk olmalıdır ki kendisinden sonra kimseye nasip olmamalıdır. Eğer onun bu istediği toprak fetihleriyse insanlık tarihinde Cengiz han, Makedonyalı Alexandre, Hülagu, Pers İmparatorluğu, Roma

İmparatorluğu, Sümer'in büyük kralı Sargon, Atilla gibi birçok hükümdar onun sahip olduğu topraklardan daha fazlasına sahip olmuştur. Kaldı ki bir Allah resulünün bunu istemesi doğru da olmayacaktır. O benden sonra kimseye nasip olmayacak derken, insanları, kralları veya başka birilerini değil, kendisinden sonraki resulleri kast etmektedir. Bu mülkün ne olduğu ve hangi şekillerde ona verildiği devam ayetlerden anlaşılmaktadır.

Sad 38/36-39

فَسَحَرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُحَاءَ حَيْثُ أَصَابَ

(36) Biz de rüzgârı onun buyruğuna verdik. Rüzgâr, onun emriyle dilediği yere hafif hafif eserdi.

وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ

(37) Bina ustası olan ve dalgıçlık yapan her bir şeytanı,

وَأَخْرَيْنَ مُفْرَّيِينَ فِي الْأَصْفَادِ

(38) Bukağulara bağlı olarak diğerlerini de onun emrine verdik.

هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

(39) “İşte bu bizim ihsanımızdır. Artık sen de (istediğine) hesapsızca ver yahut verme” dedik. (DİB meali)

Verilenlerin tamamına bakıldığında hepsinin birbirine bağlanarak (مُفْرَّيِينَ) Süleyman'a verildiği görülmektedir. (مُفْرَّيِينَ) Mukarrenine kelimesi Zil-karneyn kelimesindeki el-karneyn kelimesinin de türediği aynı köke mensuptur. Süleyman bunların hepsine zaten kralken sahip olmuştur.

Tevrat'taki Süleyman kıssasına bakıldığında orada onun kral olduktan sonra babası Davut'un yolundan saptığı söylenmektedir. Yani o babasından devraldığı gücü doğru istikamette kullanmamış, bu gücün sarhoşluğuna kapılmıştır. Genelde Müslümanlar Yahudiliğin tek bir çatı altında toplandığı görüşündedirler. Fakat bu doğru değildir. Yahudiler kendi içinde birçok farklı gruba bölünmüşlerdir. Bu bölünme içtihat farklılıklarından oluşan mezhebi bir bölünme olmanın çok ötesindedir. Mesela, Samiriler, hem Tora hususunda hem ibadetler hususunda hem de Kutsal Mabet hususunda diğer Yahudi gruplarından temelde ayrılmaktadırlar. Birçok Yahudi grubuna göre Kutsal Topraklar “Yaruşalayim” şehri, Kutsal Mabet (Bet ha- Mikdaş) ise bu şehirde bulunan ve genelde Süleyman mabedi olarak bilinen yerdir. Fakat Samiriler, Kutsal toprakların Yaruşalayim değil Nablus'taki Gerizm dağı olduğuna inanırlar. Aynı şekilde Kudüs'ün lanetliler şehri (Arure Şalem) olduğunu söylerler. İşte bu Samirilere göre Davut Kutsal Mabedi Yaruşalayim şehrinde

başlattığı için, Süleyman'da babasının başlattığı mabedi bitirip ahit sandığını Yaruşalayim'e taşıdığı için kafir olmuşlardır.**[12]**

Öteki taraftan diğer Yahudi gruplar Davut hakkında böyle bir şey söylemezken, Süleyman'ın Yahudi kiblesini bırakıp karılarının putperest kiblesine yöneldiği için kafir olduğuna inanmaktadırlar. Bununla ilgili Tevrat pasajını biraz önce aktarmıştık. **Yani Samiriler, Gerizm dağındaki kibleye uymadığı için, Ortodoks Yahudiler ise Yaruşalayim şehrindeki kibleye uymadığı için Süleyman'ı kafir ilan etmişlerdir.****[13]** Her hâlükarda tüm Yahudilere göre Tanrı'nın kendisine verdiği imkanları kötüye kullanan Süleyman kafir olmuştur. Tüm Hıristayanlar da Tevrat'a inandıkları için onlarda Süleyman hakkında aynı inancı paylaşılmaktadırlar.

İşte bu yüzden Yahudiler gidip Süleyman'ı değil de Zil-karneyn'i sorun demişlerdir. Çünkü Süleyman'ın sapıtması kendisine verilen eşsiz gücü elde etmesinden sonra olmuştur. Fakat sapıtan bu Süleyman Muhammed (as) tarafından iyi olarak tanıtılmakta ve iyilere örnek gösterilmektedir. Resul olduğunu iddia eden birinin, gerçek resul olması durumunda Tevrat'taki Süleyman'ın kafir olduğu bilgisini bilmemesi mümkün değildir. Mekkeli müşrikler Yahudilerin Süleyman'ın mülkü hakkında söylediklerinin doğru olduğunu kabul etmiş ve o bilgiye göre hareket etmişlerdir.

Bakara 2/102

وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُو الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ ۖ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا

Süleyman'ın hükümranlılığı hakkında şeytanların (ve şeytan tıynetli insanların) uydurdukları yalanların ardına düştüler. Oysa Süleyman (büyü yaparak) küfre girmedir. Fakat şeytanlar küfre girdiler... (DİB meal)

GÖRÜNEN VE GÖRÜNMEYEN

Hiç şüphe yoktur ki; Süleyman ve Zel-karneyn haklarında en fazla efsane ve yorumun üretildiği iki isimdir. Her iki ismi ayrı kişiler olarak düşündüğümüzde bile Kur'an'daki kıssalarında en fazla olağanüstülüklerin olduğu kişiler Zel-karneyn ve Süleyman'dır. Süleyman; şeytanlara, cinlere, insanlara, kuşlara ve rüzgarlara hükmeden, karıncaların konuşmalarını anlayan biridir. Zel-karneyn ise güneşin doğduğu ve battığı yere yolculuk yapan, bilinmeyen bir yerde kıyamet habercisi olan Yecüc ve Mecüc kavimlerini hapsedmek için olağanüstü bir set inşa eden kişidir.

İşte bu oldukça sembolik anlatım, eski yeni tüm müfessirlerin, meal yazarlarının ya da konuya özel ilgi gösterenlerin Kur'an'dan ya da Kur'an dışı

her türlü dayanağı kullanarak sonu gelmez yorumlara girişmesine neden olmuştur. Zaman ve zemine göre kendisini durmadan yenileyen bu yorumlar; Zel-karneyn ve Süleyman kıssalarının da çeşitlenmesine yol açmıştır. Öyle ki hangisi Kur'an'ın anlattığıdır, hangisi rivayettir, hangisi İsrailiyat'tır seçilemez olmuştur.

Değişen zaman içinde Zel-karneyn ve Süleyman hakkında çizilen portreler de gelişmiş çok farklı kişilikler ortaya çıkmıştır. Önceki zamanlarda özellikle Zel-karneyn, yalın kılıç dünyayı fetheden bir kral, bilge bir alim, bilinmeyen bir peygamber, esrarengiz bir seyyah şeklinde tanımlanırken, modern zamanlarda bu kişilikler yerini uzay aracına binip güneş sisteminin dışına hatta kara deliklere yolculuk yapan birine bırakmıştır. Zaman yolculuğu hakkında fantastik teorilerin konuşulduğu şu günlerde, Zel-karneyn de bu bilimsel! teorilerin gerisinde bırakılmamış, Kur'an'daki kelimelerden yola çıkarak bir şekilde ona da ışık hızıyla hareket eden bir araç bulunmuş, geçmişe ve geleceğe yolculuk yaptırtılmıştır. Yani zaman değiştikçe, teknoloji geliştikçe Zel-karneyn de değişmiş, zamanın ruhuna uygun hale getirilmiştir. Elbette ki bu yorum ve değişimlerin hepsinde ihtiyaç duyulan dayanak her zaman Yüce Allah'ın kitabından bulunmuştur. Zel-karneyn hakkında birikmiş efsanelerin hiçbirinin Kur'an'ın anlattıklarına uymadığını gören bir kısım ulema! Zel-karneyn'in hayali bir kişilik, Kur'an'da anlatılan kıssasının ise gerçekliği bulunmayan bir mesel olduğunu bile söylemişlerdir. Onlara göre Zel-karneyn'in kim olduğunun hiç önemi yoktur ve asıl olan da anlatılan kıssadan hisse çıkarmaktır.

Sonuçta şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır. Yüce Allah kullarına karanlıklardan aydınlığa çıksınlar, ihtilafları çözümlensinler, varlıkla uyum içinde yaşasınlar, toplumsal ve bireysel yaşamlarında dengeli olsunlar, dünyanın tabii düzenini korusunlar, ne yapacağını bilmez bir halde kalmasınlar diye bizzat kendi ilmiyle bir kitap göndermiş, dünya ve ahiret mutluluğunun bu kitabı doğru anlamaktan geçtiğini belirtmiştir. Bu yönüyle olaya bakıldığında Zel-karneyn ve Süleyman kıssaları Kur'an'ın içinde ama Kur'an'ın diğer yerleriyle bağı olmayan, açık ama anlaşılmayan, basit ama anlamak için zaman yolculuğuna çıkmayı gerektiren, herkes için ama kimsenin işine yaramayan, açıklanmış ama anlaşılması için binlerce kere daha açıklanması gereken bir hale bürünmüştür. Zel-karneyn'in ortaya konuluş biçimlerine baktığımızda kıssa Alemlere Rahmet kitabın parçası olarak değil, bilimsel veya tarihsel bir ansiklopedinin parçası gibi durmaktadır. Yani bu efsanelere göre Zel-karneyn imanın konusu değil, genel kültürün konusudur.

Her şeyden önce Kur'an'da geçen her şey gibi Zel-karneyn de genel kültürün değil imanın konusudur. Yüce Allah tarafından Muhammed (as)'e vahyedilen Zel-karneyn kıssasına iman etmek demek, basit manada Kur'an'da Zel-karneyn'den bahsedilmiş olduğuna iman etmek demek değildir. Tam tersi Kur'an'daki kıssada bahsi geçen her şeyin içeriğine iman etmek demektir. Bu durumda ulemanın! konuyu ortaya koyuş biçimine göre Yüce Allah'ın Zel-karneyn hakkında buyurduklarına iman etmemiz mümkün değildir. Çünkü hem kim olduğu bilinmemektedir hem yaptığı yolculukların uzayda mı yoksa

dünyada mı olduğu bilinmemektedir hem de Allah resulü olup olmadığı bilinmemektedir. Şu hâlde biz neye iman edeceğiz?

- Zel-karneyn'in Filip'in oğlu Makedonyalı Alexandre olduğuna ve yalın kılıç dünyayı feth ettiğine mi? [\[14\]](#)
- Ölümsüzlük suyunu aramaya çıkmış İranlı bir hükümdar olduğuna mı? [\[15\]](#)
- Türklük bayrağını doğulara ve batılara taşıyan Büyük Türk hükümdarı Bilge Kağan olduğuna mı? [\[16\]](#)
- Son Peygamber Hz. Muhammed (as) olduğuna mı? [\[17\]](#)
- Işık hızıyla hareket eden uzay aracına binip, galaksiler arasında yolculuk yapan bir uzay kahramanı olduğuna mı? [\[18\]](#)
- Geçmiş ve geleceğe zaman yolculuğu yapan, kıyametin kopuş zamanını bilen lakabı Zül-karneyn olan Süleyman Aleyhisselam olduğuna mı? [\[19\]](#)
- Aslında Zel-karneyn diye bir kişiliğin olmadığına, Kur'an'da anlatılan kıssanın o günkü Arap cahiliye aklını etkilemek için anlatılmış, dersler çıkarılacak bir mesel olduğuna mı? [\[20\]](#)
- Kur'an'da geçtiği halde ne kim olduğu ne yolculuklarının amacı ne de Kur'an'ın başka bir yeriyle nasıl bir bağının olduğu bilinmeyen Mücmel (kapalı ve anlaşılabilir) bir kişilik olduğuna mı? [\[21\]](#)

Listeyi daha uzatmak ve çeşitliliği çoğaltmak mümkündür. Bu hale gelen Kur'an'daki Zel-karneyn kıssasına iman etmek, sadece kıssanın Kur'an'da geçmiş olmasından öteye geçmeyecektir. Böyle bir imanın ne işe yarayacağı ise apayrı bir konudur. Dediğimiz gibi bu haliyle Zel-karneyn imanının değil, genel kültürün bir konusu olmaktadır.

Zel-karneyn hakkında bu kadar farklı anlayışlar oluşmasına rağmen, görüşlerin arkasında bulunan ulemanın! hepsinin birleştiği ortak nokta, Kehf suresindeki Zel-karneyn kıssasını anlamamanın, kıssadan kaynaklanan soruların cevaplarını bulmanın yolu Kur'an'dan geçmediği gibi kıssanın Kur'an'ın başka yeriyle kopmaz bağlarının olduğuna inanmanın da imkânı yoktur.

Tam burada tekrar belirtelim ki; bu çalışmanın ortaya koyduğu tüm sonuçlar sadece çalışmayı yapanların Kur'an'dan anladıklarıdır. Bunun ötesinde bir iddiası ve anlamı yoktur. Fakat bu çalışmayı yapanlar her rivayetin, yorum ve fantazinin peşine takılıp yanılmaktansa, Kur'an kelimelerinin peşine takılıp anlamaya çalışırken yanılmayı tercih etmektedirler!..

Daha önceki bölümlerde Zel-karneyn kelimesinin anlamının görünen ve görünmeyen iki karn'a hükmetmek anlamına geldiğini belirtmiştik. Fakat bu tanım beraberinde şu soruyu getirecektir. İki karn'den biri olan insanları karn (nesil) olarak adlandırmak mümkündür fakat görünmeyen alemin varlıkları olan cinleri ve şeytanları karn olarak adlandırmak mümkün müdür? Sonuçta "karn" üreme yoluyla oluşan topluluk anlamına gelmektedir. Cinleri ve şeytanları karn olarak adlandırmak beraberinde bunların da cinsel birliktelik yoluyla nesil sahibi olduklarını kabul etmek manasına gelecektir. Şu hâlde cinlerin ve

şeytanların dişileri ve erkekleri mi vardır? Onlar da insanlar gibi nesil sahibi olmakta mıdır?

Bu sorunun en bariz cevabı yine Kehf suresinde bulunmaktadır.

Kehf 18/50

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ ۗ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ ۗ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا

Hani biz meleklere, “Âdem için saygı ile eğilin” demiştik de İblis’ten başka hepsi saygı ile eğilmişlerdi. İblis ise cinlerdendi de Rabbinin emri dışına çıktı. Şimdi siz, beni bırakıp da İblis’i ve neslini, kendinize dostlar mı ediniyorsunuz? Hâlbuki onlar sizin için birer düşmandırlar. Bu, zalimler için ne kötü bir bedeldir! (DİB meal)

Bu ayet **الْجِنِّ** KAN’IN İBLİSİNİ “iblis cinlerdendi” buyurarak ilk önce İblis ve cinlerin aynı varlık türünden olduğunu bildirmekte, sonra da **أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ** “onu ve zürriyetini dost mu ediniyorsunuz” buyurarak, cinlerin de zürriyet sahibi olduklarından haber vermektedir. Ayette geçen **ذُرِّيَّتَهُ** “zürriyyetehu” kelimesi ذ ر ج (z+r+r) kök harflerinden türemiştir [22] ve Kur’an’da bu kökten türemiş 38 kelime bulunmaktadır. Kelime Kur’an’da geçtiği yerlerin büyük çoğunluğunda, nesil, soy, çocuklar, anlamında kullanılmıştır. [23] Bu durumda cinlerin de soy, nesil sahibi oldukları ve onların tıpkı insanlar gibi “karn” olarak adlandırılacakları ortaya çıkmaktadır.

İşte bu durum görünmeyen alem üzerinde biraz durmamızı ve Zel-karney’nin yani Süleyman’ın görünmeyen âlem üzerinde nasıl etkili olabildiğini anlamamızı gerektirmektedir.

Süleyman kıssaları Kur’an’da Enbiya, Neml, Seb’e, Sad surelerinde geçmektedir. Bakara 102. ayette Süleyman’ın mülkü hakkında şeytanların anlattıklarına uyulduğundan bahseden kıssa, Süleyman’dan çok sonraki bir dönemden bahsetmektedir. Bu kıssaların tamamına bakıldığında Süleyman’ın emrine şunların verildiğini görmekteyiz.

Enbiya 21/81-82

وَلَسَلِّمَانَ الَّرِّيْحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا ۗ وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِمِينَ

(81) Süleyman’ın hizmetine de güçlü esen rüzgârı verdik. Rüzgâr, onun emriyle içinde bereketler yarattığımız yere eser giderdi. Biz, her şeyi hakkıyla biliniz.

وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ ۗ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ

(82) Bir de şeytanlardan, Süleyman için dalgıçlık eden ve daha bundan başka işler yapanları da onun emrine verdik. Hep onları zapteden bizdik.

Neml 27/16-17

وَوَرَّثَ سُلَيْمَانَ دَاوُودَ ۖ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلَّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَأَوْتَيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ۖ إِنَّا هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ

(16) Süleyman, Dâvûd'a varis oldu ve, "Ey insanlar, bize kuş dili öğretildi ve bize her şey verildi. Şüphesiz bu, apaçık bir lütuftur" dedi.

وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ

(17) Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları onun önünde toplandı. Hep birlikte düzenli olarak sevk ediliyorlardı.

Sebe 34/12-13

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحُ غُدُوها شَهْرٌ وَرَوَاحُها شَهْرٌ ۖ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ ۖ وَمِنَ الْجِنِّ مَن يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۖ وَمَن يَزِغُ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ

Süleyman'ın emrine de, sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay (lık yol) olan rüzgârı verdik. Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık. Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız.

يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانِ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ ۚ اعْمَلُوا آلَ دَاوُودَ شُكْرًا ۚ وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّاكِرِينَ

Cinler, Süleyman için dilediği biçimde kaleler, heykeller, havuz gibi çanaklar ve sabit kazanlar yapıyorlardı. Ey Davûd ailesi, şükredin! Kullarımdan şükredenler pek azdır.

Sad 38/35-39

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِّنْ بَعْدِي ۚ إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

(35) Süleyman, "Ey Rabbim! Beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye lâıyk olmayacak bir mülk (hükümranlık) bahşet! Şüphesiz sen çok bahşedicisin!" dedi.

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُحَاءً حَيْثُ أَصَابَ

(36) Biz de rüzgârı onun buyruğuna verdik. Rüzgâr, onun emriyle dilediği yere hafif hafif eserdı.

وَالشَّيَاطِينِ كُلِّ بِنَاءٍ وَعَوَاصٍ

(37) Bina ustası olan ve dalgalılık yapan her bir şeytanları

وَأَحْرَبِينَ مُفَرِّقِينَ فِي الْأَصْفَادِ

(38) *Bukağulara bağlı olarak diğerlerini de, onun emrine verdik.*

هَذَا عَطَاؤُنَا فَأَمْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

(39) *“İşte bu bizim ihsanımızdır. Artık sen de (istediğine) hesapsızca ver yahut verme” dedik.*

Bu meallere göre Süleyman’a verilenleri şu şekilde tasnif edebiliriz.

- 1- Rüzgâr.
- 2- Cinler.
- 3- Şeytanlar.
- 4- İnsanlar.
- 5- Kuşlar.

Kehf suresindeki 50. ayette İblis’in de cinlerden biri olduğu söylenmişti. Fakat Süleyman’a verilenlere bakıldığında Şeytanların ve Cinlerin ayrı ayrı sayıldığı görülmektedir. Bunun sebebi şeytanların cinlerden olduğu ama cinlerin hepsinin şeytan olmamasından dolayıdır. Zaten bu gerçek Cin suresinde *“bizim içimizde Salihler de vardır, bunun dışında olanlarda”* (Cin 72/11) şeklinde ifade edilmektedir. Kaldı ki hem Cin suresinde hem de Ahkaf suresinde geçen cinlerle ilgili kıssalarda, cinlerin de kendi içinde ayrı yollar tuttuğu, onların da kendi aralarında iman edenler ve etmeyenler şeklinde ayrıldığı ifade edilmektedir. Her halükârda yukarıdaki ayetlerden her iki grubun Süleyman’a boyun eğdirildiği anlaşılmaktadır.

Fakat bu hakimiyetin nerede başlayıp nerede bittiğinin, Süleyman’ın görünmeyen ve görünmemesi gereken aleme mensup olan cinler ve şeytanlar üzerindeki hakimiyetini nasıl ve ne şekilde sağladığının kesinlikle anlaşılması gerekmektedir. Cinler ve şeytanlarla ilgili kimi müelliflerin “bunlar tanınmayan bilinmeyen insanlardır” şeklindeki bir söylemin açtığı tartışmayı buraya taşımayı gereksiz görmekteyiz. Çünkü bahse konu olan cin ve şeytanların görünmeyen varlıklar olduğu gayet açıktır.

Yukarıdaki Seb’e suresinin 12. ayetine bakıldığında Süleyman ve görünmeyen alemin varlıkları arasındaki ilişkinin Yüce Allah tarafından şu temel üzerine oturtulduğu anlaşılmaktadır. *وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ* *İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız.*

Bu cümleye dikkat edilirse “kim emrimizden çıkarsa” buyurulmaktadır. İşte bu Süleyman ve cinler arasında kurulan ilişkinin her iki tarafın da Yüce Allah’ın emrine uyması üzerine kurulmuş olduğunu göstermektedir. Öte yandan cümlede geçen *أَمْرِنَا* *emrina* “emrimiz” kelimesinin marife bir isim tamlaması

olmasından dolayı her iki tarafa da bir çerçeve belirleyen söz konusu emrin, hem bir sınırının olduğu hem de bilinen bir emir olduğu anlaşılmaktadır. Yani bu cümle bir yandan Süleyman'ın sınırsız bir yetkiye sahip olmadığını gösterirken diğer yandan cinlerin itaatinin de belli konularda olduğunu göstermektedir.

Süleyman'ın cinler üzerindeki yetkisi sınırlı olsa da bu yetkisini kullanabilmesi için görünmeyen alemi görmesi, neye sahip olduğunu bilmesi gerekmektedir. Değilse ne ona verilen yetkinin ne de cinlerin itaatinin herhangi bir anlamı olmayacaktır. Bu durumda "Süleyman cinler üzerindeki otoritesini nasıl gerçekleştirdi" sorusu gündeme gelecektir. Kur'an bütünlüğüne bakıldığında cinlerin ve şeytanların insanlara görünmediği anlaşılmaktadır. Mesela, Cin ve Ahkaf surelerinde Allah resulü Kur'an okurken kendisini dinleyen hatta neredeyse üzerine çullanacak olan cinlerden, ancak Yüce Allah'ın kendisine vahiy etmesiyle haberdar olmuştur (Cin 72/1, 19 – Ahkaf 46/29-32). Yine En'am suresinde, şeytanların aldatmalarını vahiy ederek yaptıklarından bahsedilmektedir.

Enam 6/112

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا ۗ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ ۗ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ

İşte böylece biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı laflar vahyeder. Rabbin dileyeydi, bunu yapamazlardı. O hâlde, onları iftiralarıyla baş başa bırak. (DİB meali)

Enam 6/121

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ ۖ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ ۖ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ

Üzerine Allah adı anılmayan (hayvan)lardan yemeyin. Çünkü bu şekilde davranış fasıklıktır. Bir de şeytanlar kendi dostlarına sizinle mücadele etmeleri için mutlaka vahyederler. Onlara boyun eğerseniz şüphesiz siz de Allah'a ortak koşmuş olursunuz. (DİB meali)

İşte bu ayetlere göre cinler insanlara görünmemektedirler. Bu durumda Süleyman cinlere ve şeytanlara onları görmeden mi hükmetmiştir?

Kur'an'ın birçok yerinde iman etmemiz gereken şeylerden birinin gayb olduğu buyurulmaktadır. Kesinlikle iman etmemiz gereken gayb'ın içine ölümden sonraki hayatta karşılaşacağımız şeyler girdiği gibi, göklerden, yere, insandan, hayvana, nehirlere, denizlere kadar varlığın ilk nasıl yaratıldığı da girmektedir. Bunun yanında kendi çabalarımızla asla ulaşamayacağımız geçmişe ait haberler ve şu görünür alemi, gözlerimizle görüp idrak

edemeyeceğimiz melek, cin, şeytan gibi varlıklarla bölüştüğümüze dair haberler de girmektedir.

Mü'min olarak bizler Yüce Allah'ın bir melek resul vasıtasıyla insan resullere vahyettiğine asla görmediğimiz halde inanırız. Meleklerden dostlarımız olduğuna, onların Yüce Allah'ın emrine daima sadık kaldıklarına, her birinin bir işle görevlendirilmiş olduğuna, bazılarının yaptığımız veya yapmamız gerekirken yapmadığımız şeylerin kayıtlarını tuttuğuna inanırız. Tıpkı bunun gibi yine bir mü'min olarak görmediğimiz halde şeytan ve cinlerin var olduklarına, unların bazısının mü'min bazılarının kafir olduğuna, şeytan olanlarının insanlığa her zaman düşmanlık yaptığına, fısıldayarak, vahyederek, vesvese vererek insanları doğrulardan koparmaya çalıştıklarına, sürekli hile ve desiseler kurduklarına ve daha birçok olumsuz işler yaptıklarına iman ederiz. İşte bunlar gayb'dır. Yani duyulara kapalı ve ancak Yüce Allah'ın bildirmesi ile haberdar olunan şeylerdir.

Gaybe muttali olma konusunda resullerin hepsi biz sıradan insanlara göre farklı bir konumdadırlar. Çünkü onlara Yüce Yüce Allah'ın vahiyleri indirilmektedir.

Şura 42/51

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكْلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بَأْذَنِهِ مَا يَشَاءُ ۗ إِنَّهُ عَلِيُّ حَكِيمٍ

Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder. Şüphesiz O yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir. (DİB meali)

Vahyin geliş şekillerini bildiren bu ayetlerdeki tüm şekiller bizim için gayb'ken, resuller için bunlar gayb değildir. Çünkü onlar kendilerine gelen melek resulleri hem de asli suretlerinde görmüşlerdir. Nitekim bu gerçek birkaç yerde şu şekilde bildirilmiştir.

Tekvir 81/22-24

وَمَا صَاحِبُكُمْ بِمَجْنُونٍ

(22) (Ey Kureyşliler!) Sizin arkadaşınız (Muhammed) bir deli değildir.

وَلَقَدْ رَأَهُ بِالأُفُقِ المُبِينِ

(23) Andolsun o, Cebrâil'i apaçık ufukta gördü.

وَمَا هُوَ عَلَى العَيْبِ بضَيِينِ

(24) O, gayb hakkında cimri değildir. (DİB meali)

Necm suresinin 5-14. ayetlerinde yine Cebrail'in görünmesinden ve hatta oldukça yaklaşmasından bahsedilmektedir. İşte bu durum gayb bilgisi hususunda onları biz sıradan insanlardan ayırmaktadır. Fakat resullerin melekleri gördüğüne dair ayetler olmasına rağmen, onların şeytanları ve cinleri gördüklerine dair herhangi bir ayet yoktur. Tam tersi onların da şeytanları göremediğine dair ayetler bulunmaktadır ve resullerin de gayb'e muttali olmalarının da oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir. Fakat Yüce Allah sınırlı olan bu gayb bilgisini resullerinden bazılarına açabileceğini bildirmiştir.

Cin 72/26-27

عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا

(26) O, gaybı bilendir. Hiç kimseye gaybını bildirmez.

إِلَّا مَن ارْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْأَلُكُم مِّن بَيْن يَدَيْهِ وَمِن خَلْفِهِ رَصَدًا

(27) Ancak resullerden uygun gördüğü kimse başka. Fakat O, Resûlün önünde ve arkasında gözetleyiciler yürütür. (DİB meali)

Bu ayetlere dikkat edilirse gayb bilgisinin resullerin tamamına değil, resuller içinden razı olunana açılacağı buyurulmaktadır. Her resul Yüce Allah'tan vahiy alırken, vahiy alma şekillerinde aynı şeylere muhatapken, gaybe muttali olma hususunda hepsinin aynı seviye de olmadığı anlaşılmaktadır. İşte Süleyman yani Zel-karneyn bu hususta diğer resullerden farklı bir konumdadır. Çünkü Kur'an'da kıssaları anlatılan resullerden hiçbiri sınırlı da olsa Süleyman gibi cinler ve şeytanlar üzerinde bir otoriteye sahip olmamıştır. İşte zaten onu Zel-karneyn yapan da bu olmuştur. Çünkü yeryüzünde yaşayan her nesil bir karn olabileceği gibi, cinler ve insanlar da iki karn'dır. **Hatta Zel-karneyn kelimesinde geçen El-Karneyn (o iki karn) kelimesinin marife olmasından dolayı kast edilen iki karn'ın cinler ve insanlar olması daha uygundur.**

Kur'an'da anlatılan Süleyman kıssalarında onun cinler ve şeytanları gördüğü, onlarla konuştuğu ve hatta ordular halinde sevk ettiğinden bahsedilmektedir. [24] Bu durumda Yüce Allah Süleyman'a gaybi açmış, gayb konusunda onu diğer resullerden daha farklı bir konuma taşımıştır. Fakat burada şu sorunun da cevaplanması gerekmektedir. Süleyman'ın kendisi cinler ve şeytanlardan oluşmuş ordusunu görmektedir ama diğer insanlar Süleyman'ın gördüklerini görmekte midirler?

Süleyman'ın gördüğü cinler ve şeytanları diğer insanların görmesi mümkün değildir. Zira Yüce Allah cin suresinde az önce aktardığımız ayetlerde gaybı sadece resullerden uygun bulduğuna açacağını buyurmuştur.

Bakara 2/102

وَاتَّبِعُوا مَا نَتَلُو الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مَلِكٍ سُلَيْمَانَ ۖ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا

Süleyman'ın hükümranlığı hakkında şeytanların (ve şeytan tıynetli insanların) uydurdukları yalanların ardına düştüler. Oysa Süleyman (büyü yaparak) küfre girmedi. Fakat şeytanlar küfre girdiler... (DİB meali)

Bu ayette de Süleyman'a kafir olduğu yakıştırmaları yapanların kendilerinin kafir olduklarını, bunu diyenlerin Süleyman'ın mülkü hususunda Şeytanların anlattıklarına uydukları bildirilmektedir. Kur'an'da Süleyman'ın cinler ve şeytanlar üzerindeki otoritesini kullanarak binalar yapmak, denizin altına dalabilenlere iş yaptırmak, Seb'e kraliçesinin tahtını olağanüstü bir şekilde bir yerden bir yere nakletmek gibi sıradan insanlara olağanüstü gelecek işler yaptığından bahsedilmektedir. Yapılan bu işler insanlar tarafından görülmekte ama işleri yapanlar görülmemektedir. İşte bu durum Yahudilerin Süleyman hakkında söylediklerinin ana temeli olmalıdır. Nitekim hem Yahudiler hem Hıristiyanlar Süleyman'ı bir resul olarak değil olağan üstü bir kral olarak tanımlamaktadırlar.

Sonuç olarak Yüce Allah Süleyman'a gaybı açmış, onun şeytanlar ve cinler gibi gaybi varlıklar üzerinde bazı konularda otorite kurmasına müsaade etmiştir. **Onun bu iki aleme hükmedecek bir otoriteye sahip olması onu Zel-Karneyn yani görünen ve görünmeyen varlıklardan oluşmuş "o iki karnın sahibi" konumuna getirmiştir. Ona bu nitelenin yapılması, özellikle bu ayrımın yapılması için olmalıdır.**

Ramazan DEMİR

[1] Razi, Tefsir-i Kebir c.15.s.108

[2] Gözlem Yayınevi; Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara 1.kitap BEREŞİT önsöz.

[3] Tora; Yahudilere göre Sinay dağında Musa'ya yazılı halde verilen kutsal kitabın adıdır. Bugün elimizde bulunan Tevrat'ın ilk beş bölümü işte o kitaptır ve Yahudilere göre verildiği günden bugüne kadar nasıl vahyedilmişse o şekilde korunmuştur.

[4] Gözlem Yayınevi; Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla TORA ve Aftara 1.kitap BEREŞİT s. 115

[5] Gözlem Yayınevi; Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla TORA ve Aftara 1.kitap BEREŞİT önsöz.

[6] Yeoşua, Tanah; Gözlem Yayın Evi giriş.

[7] Yeoşua, Tanah; Gözlem Yayın Evi giriş.

[8] İncil, Yuhanna 7/21-24

[9] İncil, Yuhanna 9/13-34

[10] Şabat konusuyla ilgili bkz. H. Mustafa Arslan, Yorgun Maymunlar Günü Sebt (Şabat).

[11] Eski Ahit, 1.Krallar 11/1-13

[12] Nuh Arslantaş, Samirilerde Dini ve Sosyo-kültürel Hayat s.117

[13] Burada çok tuhaf bir durum ortaya çıkmaktadır. Tüm Yahudi gruplar Süleyman'ın ne Kudüsteki ne de Gerizm dağındaki kibleye uymadığını söylemektedirler. Fakat İslami kaynaklar Kudüsteki Süleyman mabedinin ikinci kible olduğunu ve Süleyman'ın Kabe'yi değil de burayı kible haline getirdiğinden bahsetmektedirler. Bu tam bir paradokstur.

[14] Razi, Tefsir-i Kebir, c.15.s.245

[15] Firdevsi, Şehname

[16] Oktan Keleş, Türk tarihine Ait Yeni Sırlar.

[17] Hakkı Yılmaz, Tebyinu'l Kur'an c.7.s.173

[18] İskender Türe, Zülkarneyn s. 65-102 – Serhat Ahmet Tan, Zamanın Sahibi Zülkarneyn.

[19] Mehmet Alagaş, 2012 ve İki Deniz arası s.51

[20] Mustafa Öztürk, Din Bilimleri, Dergi c.1.sayı 1 – Mustafa İslamoğlu, meal, s.573.

[21] Ömer Özsoy – İlhami Güler, Konularına Göre Kur'an, s.830

[22] Bu kelimenin köküyle ilgili üç farklı görüş vardır. Bkz; R. El İsfahani, El-Müfredat ZRV md.

[23] Bkz: 2/124, 128, 266 – 3/34, 36, 38 – 4/9 – 6/84, 87, 133 – 7/172, 173 – 10/83 – 13/23, 38 – 14/37, 40 – 17/3, 62 – 19/58 – 25/74 – 29/27 – 36/41 – 37/77, 113 – 40/8 – 46/15 – 50/21 – 57/26

[24] Süleyman kıssaları için bkz: Enbiya 21/80-82 – Nemi 27/16-44 – Seb'e 34/12-14 – Sad 38/30-40

ŞEYTanLARIN TİlavETİ

Süleyman'ın mülkü hususunda şeytanların tilavet ettiklerinin ardına düşüldüğünü söyleyen Bakara 102. Ayet; bir yandan Yahudilerin Süleyman hakkında şeytanların peşine düşecek kadar savrulduklarını deşifre ederken, diğer yandan insanlar arasında şeytanların anlattığı Süleyman kıssalarının daha revaçta olduğunu haber vermektedir.

Bakara 2/102

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُو الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ ۗ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَانُ وَلَٰكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا

Süleyman'ın hükümranlığı hakkında şeytanların (ve şeytan tıynetli insanların) uydurdukları yalanların ardına düştüler. Oysa Süleyman (büyü yaparak) küfre girmedir. Fakat şeytanlar küfre girdiler... (DİB meali)

Bu durumda ortada dolaşan Süleyman kıssalarından hangisinin şeytanların anlattığı, hangisinin gerçek olduğunun tespitinin yapılması önem kazanmaktadır. Aslında “*tabi ki Kur'an'ın anlattığı gerçek, diğerleri şeytanın uydurması*” gibi kolaycı bir saptamayla işin içinden çıkılabilirdi. Fakat ne yazık ki durum bu kadar basit değildir. Zira şeytan, herhangi bir konuda insanları saptırırken kendisini şeytan olarak tanıtarak değil, melek olduğunu söyleyerek yapmaktadır. Nitekim, bugün Tevrat'a inandığını söyleyen ehli kitap yani Yahudi ve Hıristiyanlar Süleyman'ın (haşa) kafir olduğunu bildiren Tevrat pasajını (*Tevrat, 1. Krallar 11/1-13*) şeytanın uydurduğuna değil, Tanrı'dan bu şekilde vahy edildiğine inanmaktadırlar. Sonuçta şeytan onları eğri yolu doğru göstererek değil, doğru yolu eğriterek kandırmıştır. Çünkü şeytan daha en baştan doğru yolun üzerinde oturacağını, doğru yolu eğritmeye çalışacağını ilan etmiş, Yüce Allah da bu gaybi bilgiyi lütfedip bize bildirmiştir.

Araf 7/16-17

قَالَ فِيمَا أُغْوَيْتَنِي لِأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ

ثُمَّ لَا يَأْتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ ۗ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ

(16) Şeytan dedi ki: “(Öyle ise) beni azdırmana karşılık, yemin ederim ki, ben de onları saptırmak için senin dosdoğru yolunun üzerinde elbette oturacağım.”

(17) “Sonra (pusu kurup) onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından ve sollarından sokulacağım ve sen onların çoğunu şükreden (kimse)ler bulamayacaksın.” (DİB meali)

Ortada Zel-Karneyn'in kim olduğuyula ilgili bir sürü kıssa dolaşıyorsa, bu kıssalar “şeytanların anlattığı kıssalar” denilerek değil, tam tersi “Yüce Allah'ın anlattığı kıssa” denilerek tedavüle sokulmuşlardır. Daha basit bir anlatımla ifade edecek olursak, şeytanlar Süleyman'ın mülkü hakkında kıssalar uydururlarken, uydurduklarının altına müellif olarak kendi isimlerini değil, en itibar edilen kişilerin isimlerini yazmışlardır. Zaten ne geçmişte ne de günümüzde “bunlar şeytanların anlattığı kıssalardır” denilen tek bir kıssa yoktur. Ne kadar uydurma olurlarsa olsunlar, tüm kıssalar hep hak oldukları iddiası ile tedavüle sürülmüşlerdir.

Birkaç bölüm önce Yahudi din bilginlerinin bugün elimizde bulunan Tevrat'ın Tanrı tarafından vahy edilmesinden sonra tek bir harfinin bile değişmediğini, değiştirilmediğini ve değiştirilmesinin de mümkün olmadığını söylediklerini aktarmıştık. Onlara göre Yahudiler tarih boyunca gerçek ilahi vahyin koruyuculuğunu yapmış Tanrı'nın adamlarıdır. Kendileri ilahi vahye ihanet etmedikleri gibi, onu her türlü ihanetten de korumuşlardır. Hatta onlar bu korumayı, Kur'an'ın hak olduğunu bildirdiği kendi içlerinden çıkan Resul ve Nebîlere rağmen yapmış ve yapmaya devam etmektedirler. Onlara göre aşağıdaki Tevrat pasajı şeytanların uydurması değil, Tanrı'nın bir vahyidir.

Kral Süleyman firavununun kızının yanısıra Moavlı, Ammonlu, Edomlu, Saydalı ve Hititli birçok yabancı kadın sevdi. Bu kadınlar RAB'bin İsrail halkına, “Ne siz onların arasına girin, ne de onlar sizin aranızda girsinler; çünkü onlar kesinlikle sizi kendi ilahlarının ardınca yürümeğe üzere saptıracaklardır” dediği uluslardandı. Buna karşın, Süleyman onlara sevgiyle bağlandı. Süleyman'ın kral kızlarından yedi yüz karısı ve üç yüz cariyesi vardı. Karıları onu yolundan saptırdılar. Süleyman yaşlandıkça, karıları onu başka ilahların ardınca yürümeğe üzere saptırdılar. Böylece Süleyman bütün yüreğini Tanrısı RAB'be adayan babası Davut gibi yaşamadı. Saydalılar'ın tanrıçası Aştoret'e ve Ammonlular'ın iğrenç ilahı

Molek'e taptı. Böylece RAB'bin gözünde kötü olanı yaptı, RAB'bin yolunda yürüyen babası Davut gibi tam anlamıyla RAB'bi izlemedi. Yeruslaim'in doğusundaki tepede Moavlular'ın iğrenç ilahı Kemoş'a ve Ammonlular'ın iğrenç ilahı Molek'e tapmak için bir yer yaptırdı. İlahlarına buhur yakıp kurban kesen bütün yabancı karıları için de aynı şeyleri yaptı.

İsrail'in Tanrısı RAB, kendisine iki kez görünüp, "Başka ilahlara tapma!" demesine karşın, Süleyman RAB'bin yolundan saptı ve O'nun buyruğuna uymadı. Bu yüzden RAB Süleyman'a öfkelenerek, "Seninle yaptığım anlaşmaya ve kurallarına bilerek uymadığın için krallığı elinden alacağım ve görevlilerinden birine vereceğim" dedi, "Ancak baban Davut'un hatırı için, bunu senin yaşadığın sürede değil, oğlun kral olduktan sonra yapacağım. Ama oğlunun elinden bütün krallığı almayacağım. Kulum Davut'un ve kendi seçtiğim Yeruslaim'in hatırı için oğluna bir oymak bırakacağım." [1]

Tanrı'dan geldiğine inanılan bu pasaja göre Süleyman, (haşa) Tanrı'nın yolundan sapan bir putperest olmuştur. Bu pasaj Tanrı'nın kitabının içine Şeytanların sözleri olarak değil, Tanrı'nın sözleri olarak konulmuş ve ehli kitap konulduğu günden beri buna Tanrı'nın sözü diyerek inanmış ve hala da inanmaktadırlar.

Yüce Allah Kur'an'ın birçok yerinde Tevrat'ı kendisinin vahy ettiğini bize bildirmiştir. [2] Aslında bugün elimizde bulunan Tevrat'a baktığımızda Tanrı'nın sözlerinin arasına karıştırılan şeytani sözlerin sadece Süleyman ile sınırlı olmadığı, Kur'an'da da kıssaları anlatılan tüm resuller ve hatta bizzat Yüce Allah'ın kendisiyle ilgili binlerce şeytani sözün de Tanrı'nın sözleri arasına karıştırılmış olduğu hiç zorlanmadan görülecektir.

- *Varlığı altı günde yaratıp dinlenen Tanrı (Yaratılış 2/1-3)*
- *Adem'in kemiğinden yaratılmış eşi Havva (Yaratılış 2/21-25)*
- *Yılan şekline giren şeytanın Havva'yı, Havva'nın da Adem'i kandırması (Yaratılış 3/1-14)*
- *İçki içip sarhoş olduğu için kendisini bilmez bir halde çırılçıplak dolaşan Nuh (Yaratılış 9/18-28)*
- *İbrahim'in İsmail soyundan bir resul çıkmayacağına dair yaptığı anlaşma (Yaratılış 17/1-27)*
- *Yalan söyleyen İbrahim (Yaratılış 12/10-20)*

- *Kendi kardeşini aldatarak risaleti gasp eden Yakup (Yaratılış 27/1-46)*
- *Tanrı ile güreşip İsrail (Tanrı ile güreşen) adını alan Yakup (Yaratılış 32/22-31)*

Daha binlerce şeytani söz Tanrı'nın sözü olarak Tevrat'a konmuş ve yüzyıllardır bunlara Tanrı'dan geldiği gibi korunan sözler olarak inanılmıştır. Peki nasıl olmuştaki bu kadar şeytani söz Tanrı'nın kitabına karıştırılmış? Dahası nasıl olur da hiç zorlanmadan anlaşabilecek bu zırvalar binlerce yıldır hiç sorgulanmamış ve hala da sorgulanmadan Tanrı sözü olarak kabul edilmiştir? Tarihte yaşamış milyonlarca insan, bugün yaşayan iki milyardan fazla ehli kitap arasından bunu kimse fark edememiş, kimse sorgulamamış, kimse anlamamış mıdır?

Bu şekilde uzayıp giden soruların cevapları Yahudilik ve Hıristiyanlığın üzerine oturduğu temelleri anlamaktan geçmektedir. Her şeyden önce Yahudilik ve Hıristiyanlık ayrımının doğru yapılması gerekmektedir. İnsanların büyük çoğunluğu Yahudilik ve Hıristiyanlığı iki farklı din olarak görse de gerçek durum böyle değildir. Aslında bu iki oluşturulmuş din, tek olandan (tevhid) ayrıştırılmış bir dinin iki farklı cephesinden farklı bir şey değildir. Genelde bu iki oluşturulmuş dinin kaynağının Yahudilerin Tevrat'a inanıp İncil'i kabul etmemesi, Hıristiyanların ise İncil'e inanıp Tevrat'ı kabul etmemesi sonucunda ortaya çıktığına inanılmaktadır. Fakat bu bilgi de doğru bir bilgi değildir. Evet Yahudiler asla İncil'i Tanrı'nın bir vahyi olarak kabul etmezler. Ama Hıristiyanlar tam tersi İncil ve Tevrat'ın Tanrı'nın vahyi olduğunu kabul eder ve buna iman ederler. Olaya bu çerçeveden bakıldığında her iki dinin sorununun kendisinden öncesi ile ilgili değil, kendisinden sonrası ile ilgili olduğu anlaşılacaktır. Yahudiler İncil ve Kur'an'ı, Hıristiyanlar ise Kur'an'ı kabul etmemektedirler. Yahudi ve Hıristiyanlar İncil konusunda anlaşamaları bile Tevrat'ın Tanrı sözü olduğunda ama Kur'an'ın Yüce Allah'ın vahyi olmadığı hususunda aynı fikirdedirler. Her Hıristiyan İsa'dan önce inmiş tüm resullere ve bu resullere verilen vahiylerin koleksiyonu olan Tevrat'a kesinlikle iman eder. İşte bu durum Yahudi ve Hıristiyanların Tevrat konusunda aynı imanı paylaştıklarını göstermektedir. Yani Tevrat'ın Tanrı sözü olduğuna, tek harfinin bile değiştirilmeden korunduğuna sadece Yahudiler değil, Hıristiyanlar da inanmaktadırlar. Zaten bugün elimizde

bulunan İncillere bakıldığında orada Adem'den, İsa'ya kadar uzanan resullerin kıssalarının olmadığı görülecektir. Hıristiyanlar İsa'dan önceki resullerin tamamına Tevrat üzerinden iman ederler.

Bu durum Yahudilik gibi Hıristiyanlık dininin temellerinin İncil'den daha çok Tevrat üzerine kurulmuş olduğu anlamına gelmektedir. Peki nedir bu temel?

Kabul edelim veya etmeyelim, tahrif edilmiş veya edilmemiş olsun fark etmez. Tevrat; bugün insanlığın elinde bulunan ve bir inanca, bir dine kaynaklık etmiş, disiplini olan, derli toplu en eski metindir. Kur'an'ın inişinden çok önceleri ortaya çıkmış bulunan Yahudilik ve Hıristiyanlık dinlerinin mensupları, Tanrı sözü olduğundan asla şüphe etmedikleri işte bu metnin dinlerine kaynaklık ettiğini söylemektedirler. Fakat işin aslı hiç de böyle değildir. Zira Yahudiler, Tevrat'ın Tanrı sözü olduğuna inanıyor olmalarına rağmen ne dini hükümlerde ne sosyal yaşamın düzenlenmesinde ne diğer insanlarla kurulan ilişkilerde ne bireysel ne de toplumsal yaşamda Tevrat'ın değil din adamlarının söylediklerinin geçerli olduğuna inanmaktadırlar.

“Tora[3]Tanrı'nın eseridir. Bizim anlamak ya da açıklamak bir yana hayal bile edemeyeceğimiz bir kaynaktan gelmektedir. Dolayısıyla eldekinin salt bir metin, bir hikâye, misal, ders ya da kural kitabı olduğunu düşünmek, en baştan itibaren yanlıştır. Tora'yı orijinal metninden inceleyen bir kişi, birçok cümlede çok yersiz görünen kullanımlar, bariz tekrarlar, bir dilbilgisi uzmanının basitçe “anlatım bozukluğu” olarak tanımlayacağı garipliklerle karşılaşacaktır. Açıkçası bir insan bu kitabı yazmış olsaydı, bu kadar göze batan hatalar içeren bir kitabı kesinlikle piyasaya sürmezdi.

Oysa Tora'nın Tanrı'dan geldiğini bilen kişiler, tüm bu garip, yersiz ya da gereksiz görünen kullanımların içinde mutlaka sonsuz değer ve miktarda mesajın varlığını görürler. Tora sadece okunmayı değil, analiz edilmeyi gerektiren bir metindir. Ancak bunun da belirli kuralları vardır ve bu analiz sadece Tanrı'nın Moşe Rabenu'ya,[4]onun da bizlere öğretmiş olduğu yöntemler kullanarak yapılabilir.

Yetmiş yüze sahip Tora'nın en ufak detayıyla ilgili sayısız ve bazen birbiriyle çelişen açıklamanın varlığı sürpriz olmamalıdır. Tora bir yaşam kitabıdır ve hayatın her alanıyla ilgilenir. Dahası Tora sadece bir kitap değildir. Burada yazılı olanın kat kat fazlası, uygulamalar, değerler ve

ayrıntılar şeklinde Yahudi belleğinde mevcuttur. Tora'nın tek bir değer üzerinde durması elbette beklenemez. Bu açıdan öğretmenlerimiz olan hahamlarımız, çeşitli açıklamalara çeşitli mesaj ve dersler gizlemişlerdir. Bu da, Tora ile ilgili birbirinden çok farklı açıklamaların temelidir.

Ancak biz Yahudiler'i ve Yahudilik hakkında gerçek bilgi almak isteyen kişileri asıl ilgilendirmesi gereken, Tora'nın metninin salt çevirisi değil, bu metnin ardındaki köklü kanuni ve felsefi geleneğin eşliğinde "Yahudilerce anlaşılma ve uygulanma" şekli olmalıdır. Zira Tora'nın herhangi bir çevirisi, metinsel ve filolojik bakımdan ne kadar doğru görünürse görünsün, geleneksel bazı açıklamaların refakati olmadığı sürece yanıltıcı – hatta özellikle Yahudi kanunu söz konusu olduğunda "yanlış" – olmaktan kurtulamaz.

Tora'nın kendine özgü dili, çeşitli sebeplerden dolayı şifrelidir ve bazı durumlarda bir kanunun uygulaması ile ilgili metin okunduğunda varılan sonuç, o kanunun pratikteki uygulamasıyla farklılık gösterebilir. [5]

Tanrı'nın sözü kutsaldır, muhteşemdir, çok güzeldir ama esrarlı ve şifrelidir. Bu sözler sıradan insanlar tarafından okunarak anlaşılacak sözler değildir. Çünkü sıradan okumayla kitaba yaklaşıldığında birçok gramer hatalarının, çelişkilerinin, birbirini tutmaz yanlarının olduğu görülecektir. Dolayısıyla bunları tefsir eden din adamlarının açıklamaları olmadan kitabın anlaşılması mümkün değildir. Hatta din adamlarının söyledikleri ile kitabın çelişmesi durumunda Tanrı'nın sözleri değil, din adamlarının söyledikleri geçerli sayılmalı ve ona uyulmalıdır.

Hem Hıristiyanlık hem de Yahudilik işte bu temel üzerine kurulmuştur.[6]Aslında çelişkiler, yanlışlar, hatalar hep görülmüş ama işini ustaca yapan din adamları bunları tevil etmesini bilmişlerdir. Bu açıdan olaya bakıldığında, "Yahudilik ve Hıristiyanlık Tevrat ve İncil'e inanmanın sonucunda değil, din adamlarının arkasına takılmanın sonucunda oluşmuş dinlerdir" dememizde hiçbir sakınca olmamalıdır. Nitekim Kur'an bu gerçeğe sık sık dikkat çekmiştir.

Tevbe 9/31

اتَّخَذُوا أَحْبَابَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحِ ابْنِ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا ۗ لَآ إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۗ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ

(Yahudiler) Allah'ı bırakıp, hahamlarını; (hıristiyanlar ise) rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih'i rab edindiler. Oysa, bunlar da ancak, bir olan Allah'a ibadet etmekle emrolunmuşlardır. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, onların ortak koştukları her şeyden uzaktır (DİB meali).

Tevbe 9/34

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْأَحْيَارِ وَالرُّهْبَانِ لِيَآكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

Ey iman edenler! Hahamlardan ve rahiplerden birçoğu, insanların mallarını haksız yollarla yiyorlar ve Allah'ın yolundan alıkoyuyorlar. Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele. (DİB meali)

Bu ayetlerin bahsettiği din adamlarının kendilerine zemin bulmaları yukarıdaki TORA tefsiri alıntılarında olduğu gibi “Tanrı'nın kitabının sıradan insanlar tarafından anlaşılamayacak kadar kapalı ve şifreli” olduğu söylemi üzerinden olmaktadır. İşte bu yüzden ne geçmişte ne de günümüzde gerçekler görülmemiş görülemediği ve şeytanların uydurmaları, Tanrı'nın sözleri gibi Tevrat'ın içine konmuştur. Aslında şeytanların bizzat kendileri olan ehli kitabın din bilginleri, hahamları, rahipleri, akademisyenleri her zaman dinin tek kaynağı olmuş, yığınlarca halk kitlesi daima bunların peşine takılmıştır. Yani şeytanlar asli kimlikleriyle değil “*din adamı, aziz, rabbani, patrik, haham, kardinal, papa*” gibi kimliklere bürünerek insanları peşlerine takmış, şeytanlardan aldıkları sözleri Tanrı sözü olarak insanlara kabul ettirmişlerdir.

Yüce Allah'ın gönderdiği gerçek din hakkında son derece bilgili olan bu şeytanlar, neyi nasıl tevîl edeceklerini, nereye ne sokuşturacaklarını, neyi nasıl saklayacaklarını, neyi neyle değiştireceklerini de çok iyi bilmektedirler.

“Tora'yı orijinal metninden inceleyen bir kişi, birçok cümlede çok yersiz görünen kullanımlar, bariz tekrarlar, bir dilbilgisi uzmanının basitçe “anlatım bozukluğu” olarak tanımlayacağı garipliklerle karşılaşacaktır. Açıkçası bir insan bu kitabı yazmış olsaydı, bu kadar göze batan hatalar içeren bir kitabı kesinlikle piyasaya sürmezdi.”

Bunları diyerek bir insana yakıştıramayacakları kitabı Tanrı'ya yakıştırmakta beis görmeyeceklerdir. Kitaptaki hataların, çarpıklıkların, kapalılık ve anlaşılabilir hale gelmesinin sebebinin kendi elleriyle yaptıkları yüzünden olduğunu asla söylemeyecek, hep gizleyecek ve imla hatalarının, çarpıklıkların, uyuşmazlıkların kaynağının Tanrı olduğunu söyleyeceklerdir. Daha sonra ise anlatım bozukluğuyla dolu olan bu kitabın editörlüğünü üstleneceklerdir.

Burada yazılı olanın kat kat fazlası, uygulamalar, değerler ve ayrıntılar şeklinde Yahudi belleğinde mevcuttur. Tora'nın tek bir değer üzerinde durması elbette beklenemez. Bu açıdan öğretmenlerimiz olan hahamlarımız, çeşitli açıklamalara çeşitli mesaj ve dersler gizlemişlerdir. Bu da Tora ile ilgili birbirinden çok farklı açıklamaların temelidir.

İşte bu şekilde Yahudilik ve Hristiyanlık; imla hataları ve anlatım bozukluğuyla dolu Tanrı'nın kitabının(!) editörleri haline gelen din adamlarının anlattıkları din olmuştur. İmla hatalarıyla dolu kitabın imlasını bunlar düzeltmiş, anlatım bozukluklarıyla dolu kıssaları bunlar yeniden düzenleyerek insanlara kabul ettirmişlerdir. Anlatım bozuklukları, hatalar ve birbirini tutmaz şeylerle dolu olan kitaptan kanunları, hükümleri, doğruları, yanlışları, gerçekleri bunlar ortaya çıkarmış, anlaşılır hale getirmiş ve bunlarla Tanrı'ya inananların hayatını düzenlemişlerdir.

Geçmişte ve günümüzde özellikle Yahudiler Tanrı'nın kitabı dışında, din adamları tarafından oluşturulan ve Talmud adı verilen fıkıh kitaplarına göre yaşamaktadırlar. *Babil Talmud'u, Filistin Talmud'u* gibi çeşitleri bulunan bu kitaplar belli bir yazara ait olmayıp, tarih içinde çok çeşitli din adamı tarafından özellikle rivayetlere dayanarak yapılmış içtihatları barındırmaktadır. Musa'nın hadisleri üzerine bina edilmiş bu kitaplar sözlü (rivayet) Tora olarak adlandırılmakta ve dinin asıl kaynağının bunlar olduğuna inanılmaktadır. Yahudilere göre, Talmud (Musa'nın hadisleri) olmadan dinin anlaşılması mümkün değildir.

Talmud "l-m-d" kökünden gelen "çalışma, öğrenme, öğretim" manasında İbranice bir kelimedir. Aynı kökten türeyen talmid (Ar. tilmîz) "öğrenci" anlamındadır. Yahudi geleneğinde Tevrat'ın yorumu olarak görülen Talmud hukukî, etik, felsefî-teolojik ve tarihî konular üzerine "rabbi/rabban" diye anılan Yahudi din âlimleri tarafından yapılmış (m.s.

II-VI. yüzyıllar) tartışma ve yorumlardan meydana gelen öğretiyi ifade eder. Mişna ve Gemara adlı iki bölümden oluşur. Tanah'tan (Ahd-i Atik) sonra en kutsal Yahudi metni kabul edilen Talmud, Tevrat ve diğer Ahd-i Atik bölümleri üzerine tefsir mahiyetindeki Midraş metinleriyle birlikte Rabbani literatürü teşkil eder.

Rabbani gelenekteki inanişaya göre Tanrı, Sina dağında Hz. Mûsâ'ya yazılı Tevrat'ın (Torah şebikhtav) yanı sıra onun açıklaması niteliğindeki sözlü Tevrat'ı da (Torah şebe'al pe) vermiş, bu Tevrat şifahî yolla Mûsâ'dan Yeşu'ya, ardından sırasıyla İsrâiloğulları'nın ileri gelenlerine (hâkimler), peygamberlere, büyük meclis üyelerine, yazıcılara, nihayet Yahudi din âlimlerine aktarılmış (Pirke Aboth, 1/1), milâttan sonra III-VII. yüzyıllar arasında bu âlimler tarafından Mişna, Tosefta ve Talmud metinlerini oluşturacak biçimde derlenmiştir. Tevrat'ta Tanrı'nın Sînâ dağında Mûsâ'ya hitaben söylediği, "Taş levhaları ve yazdığım şeriat ve emirleri öğretmek için sana vereceğim" ifadesinde geçen (Çıkış, 24/12) "taş levhalar", "şeriat", "emirler" ve "öğretmek" lafızları sırasıyla on emir, Tevrat kitabı, Mişna ve Gemara şeklinde anlaşılmıştır. (Berakoth, 5a)

*Rabbani literatürde, Hz. Mûsâ'ya yazılı Tevrat'ın yanında onun tam manasını ortaya koymak üzere sözlü Tevrat'ın verildiği şeklindeki inancı desteklemek için Tevrat'ta yer alan bazı muğlak ve çelişkili ifadelerin yahut Tevrat'ta yer almadığı halde kendisine atıf yapılan birtakım açıklamaların varlığına dikkat çekilmiştir (meselâ bk. Tesniye, 16/3-4, 8, 12/21; Levililer, 16/31). Yine Tesniye kitabında yer alan, "O göklerde değil ... Tanrı'nın sözü size çok yakındır; uyanız için ağzınızda ve yüreğinizdedir" ifadesi (30/12, 14) şifahî yorum geleneğinin onaylanması şeklinde kabul edilmiş (Baba Metzia, 59b), yorum geleneği olmadan Tevrat'ın doğru anlaşılamayacağına, hatta okunamayacağına işaret edilmiştir (Shabbath, 31a). Bu geleneğin sözlü yolla aktarılması, Tevrat prensiplerinin yeni durum ve şartlara uyarlanarak canlılığını ve gelişimini sürdürmesi ihtiyacına atıfla açıklanmıştır. Geç Roma döneminde unutulma ve kaybolma tehlikesine karşı yazıya geçirilen sözlü Tevrat, Rabbani gelenek tarafından ifade edildiği üzere bir yandan getirdiği yeni kurallar ve açıklamalar yoluyla yanlış yorumlanma veya ihlâl edilme tehlikesine karşı yazılı Tevrat'ın etrafında bir nevi koruyucu duvar görevi görmekte, diğer yandan zıt görüşlere yer vermesi sebebiyle Tevrat'ın var olduğu kabul edilen yetmiş farklı yönünü, yani çok anlamlı yapısını ortaya koymaktadır (Pirke Aboth, 1/1).**[7]***

Bu çerçeveden bakıldığında Yahudiliğin Tanrı'nın dini olmadığı, tam tersi Yahudi din bilginlerinin uydurduğu bir din olduğu görülmektedir. Yüce Allah'ın şeytanlar olarak nitelediği bu din adamlarının söylediklerinin peşine ne yazık ki Müslüman ulema! da takılmış, onların söylediklerine ve yazdıkları kitaplarında oldukça geniş yer vermişlerdir. Tefsir kitaplarımızın özellikle geçmiş resullerle ilgili yazdıklarına bakıldığında ne dediğimiz daha iyi anlaşılacaktır. Bugün İslam dünyasında Kur'an'da geçen Tuva Vadisi, Mukaddes Topraklar, İsrailoğulları'nın tüm kıssaları, Yusuf kıssası, Davut zamanında Kâbe'nin kible olmaktan çıkarılmış olması ve daha birçok mesele kesinlikle İsrailiyat'a göre şekillenmiş ve anlaşılmıştır.

Yüce Allah'ın Bakara 102. ayette "Süleyman'ın mülkü hakkında şeytanların anlattıklarına tabi oldular" şeklindeki buyruğu; görünmeyen bilinmeyen şeytanların, görünmez alemde görünür aleme gelerek ve kendilerini de ben şeytanım diye tanıtarak anlattığı şeylerden bahsetmemektedir. Din adamı kılığındaki şeytanların kendilerini Tanrı'nın hizmetkârı olarak tanıtarak anlattıklarından bahsetmektedir. Yüce Allah sadece cinlerden değil, insanlardan da şeytanlar olduğunu buyurmaktadır.

Enam 6/112

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا ۗ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ ۗ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ

İşte böylece biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlardan bazısı bazısına aldatarak yaldızlı laflar vahyeder. Rabbin dileseydi, bunu yapamazlardı. O hâlde, onları iftiralarıyla baş başa bırak. (DİB meali)

Cin ve insan şeytanlar daima iş birliği yapmış, cinlerden olan şeytanlar daima insanlardan olan şeytanlara vahiy[8] ederek Yüce Allah'ın dosdoğru dinini eğri hale getirmişlerdir. Görünmez ve asli kimliğinden başka kimliğe bürünemez olan cin şeytanları, görünür ve din adamı kimliğindeki şeytanlara vahiy ederek, kendi sözlerinin Tanrı'nın sözü olarak Tevrat'ın içine girmesini sağlamışlardır. Fakat sorun olan bu değildir. Çünkü Yüce Allah Kur'an göndermiş, şeytanların bu oyununu deşifre etmiştir. Sorun olan ise Kur'an'ın gönderilmesinden sonra Kur'an'ı açıkladığını, tefsir ettiğini, daha anlaşılır hale getirdiğini söyleyen Müslüman din adamlarının, Yüce

Allah'ın "şeytanların anlattıkları" olarak nitelediği Ehli kitabın dediklerini (İsrailiyat'ı) Kur'an'ın açıklaması olarak görmeleridir.

Onlar da tıpkı Yahudiler gibi Kur'an'ın Allah kelamı olduğunu, mükemmel olduğunu ama aynı zamanda kapalı (mücmel) ve anlaşılabilir olmadığını, hatta imla ve anlatım bozuklukları olduğunu söyleyerek önce Allah'ın kitabı ile insanların arasını açmış, daha sonra kapalılığı açmak, imla hatalarını (!) düzeltmek için araya girmişlerdir. Kur'an'ı daha anlaşılır kılmak için her türlü kaynağa başvuran din adamlarının Kur'an'ın inişinden sonraki çabalarının tamamı işe yaramamış, Kur'an'ı daha anlaşılır kılmak yerine, daha anlaşılabilir ve hatta ihtilaf üreten bir kitap haline getirmişlerdir.[9]

Din adamlarının toplumlar nezdinde itibar ve değer bulmasının tek sebebi vardır, Yüce Allah'ın vahiylerine gereken değeri vermemek. Allah'a hamdolsun ki elimizde Yüce Allah'ın vahyi bulunmaktadır. **Fakat vahiylerle iman ettiğini söyleyen Müslüman dünya vahyi, ilahiyatçılar ve din adamlarının mesleki enstrümanı olarak görmektedirler.** Din adamlığı mesleği İslam'ın asla kabul etmediği bir şey olmasına rağmen, İlahiyatçı (İlahçı demektir) profesör, doçent ve doktorların, camide namaz kıldırımdan dini öğretmeye kadar varan görevleri yerine getiren din adamlarının, hatta din adına bir bakanlık bile kurulmasını içselleştirilmiş, ve bu normal bir hal gibi algılanmaya başlanmıştır. Din konusunda daima kendisini çaresiz ve güdülen konumunda gören Müslüman halk kitlesinin aklına hiçbir zaman Kur'an'a sımsıkı yapışmak ve onu kendi nefesinden bile daha değerli görmek gelmemektedir.

Eğer, Kur'an'a iman ettiğini iddia eden toplumlar onu kendi nefeslerinden bile değerli görselerdi, Kur'an'ın tıpkı hava gibi teneffüs edilmesi son derece kolay ve her yerde bulunabilen, ulaşılabilen bir şey olduğunu görürlerdi. Kur'an'ın dilinin Arapça olması bu dili bilmeyenler açısından asla bahane olmazdı. Bugün ana dilleri Arapça olan halk kitlelerinin Kur'an'ı anlamıyor olması başka nasıl izah edilebilir ki?

İşte bu yolla oluşan Zel-karneyn kıssaları elbette ki, Filip'in oğlu Makedonyalı Alexandre'den başlayacak, geçmiş ve gelecek zamanlara yolculuk yapan Süleyman'da bitecektir. Mücmel mesel, anlaşılabilir, sanal, tarihsel, hikâye, darb-ı mesel olacaktır ama hiçbir zaman Kur'an'ın bir parçası olmayacaktır. Çünkü Kur'an'ın bir

parçası olması durumunda; onu açıklayacak bir din adamına, ahkam kesen bir akademisyene, derin felsefi çıkarımlarda bulunan bir profesöre, nasihat ve öğütler elde edilen bir vaize, Kur'an savunuculuğu yaptığı halde Süleyman'a zaman yolculuğu yaptıran yazara, Zel-karneyn'i ışık hızıyla hareket eden bir araca bindirerek güneş sisteminden kara deliklere yolculuk yaptıran tv programlarının vazgeçilmezi haline gelmiş komplo teorisyenlerine ihtiyaç kalmayacak ne yazdıkları ne söyledikleri ne de kendileri kıymet bulmayacaktır.

Din adamları kitlesinin oluşması için Kur'an'ın sıradan insanların içinden çıkamayacağı kadar karışık, akademik konumu olmayanların anlayamayacağı kadar üst düzey ve kapalı olması gerekmektedir. Ne yazık ki büyük halk kitlelerinin Kur'an hakkındaki imanı tam da bu yönde gelişmiştir. Bu din adamlarına göre Yüce Allah 1400 küsur yıl önce Mekkeli Muhammed (as)'e Kehf suresini vahy ederek Zel-karneyn diye birinden bahsetmiştir. Fakat bu Zel-karneyn'i o kadar kapalı ve sembolik anlatmıştır ki; sadece onun kim olduğunu tespit etmek için bile Kur'an'ın inişinden sonra geçen on dört asır yetmemiştir.

İtiraf etmek gerekir ki, bu çalışma ve varılan sonuçlar isabetli olsun ya da olmasın Zel-karneyn'in kimliği ile ilgili oluşan devasa koleksiyonda bir resim olacaktır. Öte yandan çalışmayı yapanların sıradan insanlar olmasından kaynaklanan tüm eksiklik, hata ve yanlışları bünyesinde taşıyacaktır. Mamafih; bu çalışmayı yapanlar İsrailiyatın, hayalin, fantastik fikirlerin peşine düşüp yanılmaktansa, Kur'an kelimelerini Kur'an'la anlamaya çalışırken istemeden de olsa hata yapmanın daha Müslim bir tavır olduğuna inanmaktadırlar. Aynı samimiyet ve ilkeler çerçevesinde muhtemel hataları tespit edip gösterenlere karşı kesinlikle müteşekkir olunacağından da kimsenin şüphesi olmamalıdır. Yüce Allah'ın kullarının tutunması, sımsıkı sarılması için gönderdiği Kur'an, hamdolsun ki elimizdedir. Bu kitabın rehber yani hidayet kaynağı olduğu onlarca ayette vurgulanmıştır. Onun rehberliğine, kılavuzluğuna kesin iman ederek kelimelerini anlamanın peşine düşmek, her türlü soruyu onunla cevaplamaya çalışmak yapılacak en doğru harekettir. Eğer bir soruya yanlış cevap bulunuyorsa ya da hiç cevap bulunmuyorsa bunun tek sebebi, ona başvuran kişilerin kalbinde ona olan güven eksikliğidir. Çünkü Yüce Allah kullarını yanlış yola sürüklemekten,

cevapsız bırakmaktan veya yanlış sonuçlara vardırırmaktan münezzehtir, yücedir. Onda bir eksiklik yoktur ve olamaz da. Kur'an her şeyiyle mükemmel ve eksiksiz olan Yüce Allah'ın sözüdür ve bu söz sahibinin özelliklerini taşımaktadır.

Kehf 18/1

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا

Hamd, kuluna Kitab'ı (Kur'an'ı) indiren ve onda hiçbir eğrilik yapmayan Allah'a mahsustur. (DİB meali)

İsra 17/88-89

قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَىٰ أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا

(88) De ki: “Andolsun, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine de destek olsalar, yine onun benzerini getiremezler.”

(89) Andolsun, biz bu Kur'an'da insanlara her türlü misali değişik şekillerde açıkladık. Yine de insanların çoğu ancak inkârda direttiler. (DİB meali)

Furkan 25/33

وَلَا يَأْتُونَكَ بِمِثْلِ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا

Onlar sana hiçbir misal getirmezler ki (buna karşılık) sana gerçeği ve en güzel açıklamayı getirmiş olmayalım. (DİB meali)

Her türlü misale en güzel açıklamayı getirdiğini buyuran Yüce Allah'ın bu ayetleri dururken, başka açıklamalar aramak asla mü'mince bir tavır olmayacaktır. Yüce Allah Zel-karneyn hakkındaki soruyu Kur'an'daki Zel-karneyn kıssasını anlatarak cevap verirken, bu cevabın tartışma yaratmasını, kafaların karışmasını, bilinenin bilinmeyen ve esrarengiz hale gelmesini sağlamak için değil, tam tersi tartışmanın bitmesini, karışıklığın ortadan kalkmasını, yanlış bilinen ve esrarengiz bir kişiliğe büründürülmüş Zel-karneyn'in,

doğru bilinmesini ve doğru tanınmasını sağlamayı hedeflemiştir. Çünkü Yüce Allah Kur'an'ı kulları karanlıkta, ne yapacağını bilmez halde, yanlışlar içinde bocalaması için değil, karanlıklardan aydınlığa çıkarsın diye göndermiştir.

Nisa 4/174-175

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمًا

(174) Ey insanlar! Size Rabbinizden kesin bir delil (Hz. Muhammed) geldi ve size apaçık bir nur (Kur'an) indirdik.

(175) Allah'a iman edip ona sınıksız sarılanları ise (Allah), kendisinden bir rahmet ve lütfâ kavuşturacak ve onları kendisine varan doğru bir yola iletacaktır. (DİB meali)

İşte bu yüzden Zel-karneyn yani Süleyman hakkında arkasından gidilecek ve uyulacak tek kaynak Kur'an'dır. Çıkmış ya da çıkacak her türlü sorunun cevabının aranacağı, uzak ya da yakın her türlü bilinmezle kendisiyle bilinir kılınacağı, açıkta ya da gizlilikte her türlü ihtilafın kendisiyle çözüleceği yegâne kaynak kesinlikle Kur'an'dır. Kur'an gibi bir mucizeyi ellerimizin arasında tutuyorken onu yetersiz görüp başka bir dayanak aramak asla bir Mümin bir davranışı olmayacaktır. Hatasız bir kitabı her zaman hata yapma potansiyeli olan bir kul olduğumuzu unutmadan ve her türlü hatanın bizden kaynaklanacağını peşinen kabul ederek, Süleyman'ı Yüce Allah'ın kelimeleri üzerinden anlama çabamıza devam edelim...

Ramazan DEMİR

[1]Tevrat, 1.Krallar 11/1-13

[2]Bkz: Ali İmran 3/3, 48, 50, 65, 93 – Maide 5/43, 44, 46, 66, 68, 110 – Araf 7/157 – Tevbe 9/111 – Fetih 48/29 – Saf 61/6 – Cum'a 62/5

[3]Yahudilere göre Tora, Sinay dağında Musa'ya verilen ve elimizde bulunan Tevrat'ın ilk beş bölümünü oluşturan kitaptır.

[4]"Rabbimiz Musa" demektir.

[5]Gözlem Yayınevi; Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla TORA ve Aftara 1. kitap. BEREŞİT önsöz.

[6]Aslında Müslümanların durumu da bundan farklı değildir.

[7]TDV Ansiklopedisi. S. Leyla Gürkan, Talmud md. c.39.s.550

[8]Bkz: En'am 6/121

[9]Kur'an'ın ihtilaf üreten bir kitap olduğu söylemi bize değil, Türkiye'nin önde gelen üniversitelerinden birinin İlahiyat Fakültesinde Tefsir Ana Bilim Dalı'nda başkanlık yapan bir profesöre aittir.

GAYB ve TARİH

Kur'an'da bulunan kıssalarının tamamı geçmiş zamanlarda yaşamış resulleri ve onlara inanıp yanında olanlarla, inanmayıp karşısında duranları konu edinmiştir. İçeriği ne olursa olsun, kimden bahsederse bahsetsin kıssaların geçmişte yaşanmış olaylar olması onların tarihi bir zemine sahip oldukları anlamına gelmektedir. Bu durum bahsedilen olayların içeriğine geçmeden önce, tarihsel olayları anlamak özgün bir bakış açısını geliştirmeyi zorunlu kılmaktadır. İşte tam bu noktada böyle bir zorunluluğu gören İslam uleması özellikle Kur'an'ın anlattığı geçmişe ait kıssaları anlamak için çeşitli bakış açıları geliştirmişlerdir. Geleneksel, tarihsel, evrensel gibi başlıklar altında toplanan bu bakış açıları bazı noktalarda birbirinden ayrılabilir her üç görüşte olanların tamamı Kur'an'la tarihin anlaşılmasının mümkün olamayacağı hususunda hemfikirdirler. "Kur'an tarih kitabı değildir" söylemi üzerinden geliştirilen bakış açıları, Kur'an kıssalarından öğüt, nasihat, hikmet, hüküm, fıkıh elde etmekten daha öteye gidilmemesi gerektiğini temel almaktadırlar. Onlara göre mesela, Kur'an'da anlatılan Musa kıssalarından Mısır ve İsrâiloğulları'nın, Yunus kıssalarından Ninova'nın, Davut ve Süleyman kıssalarından Yaruşalayim'in veya diğer resul kıssalarından tüm insanlık tarihinin elde edilmesi mümkün değildir. Çünkü kıssalar bir süreci kronolojik bir sıra takip ederek değil, tam tersi bir sürecin birbirinden kopuk parçalarını sıra gözetmeden kısa kesitler sunarak anlatmaktadır. Bu kesitlerin her biri hem kendi içerisinde birbirinden kopuktur hem de yaşanmış gerçeklikten yani tarihten kopuktur.

Bu bakış açısıyla Kur'an kıssalarına anlam vermeye çalışan ulema, Kur'an'da anlatılan birçok kıssayı Kur'an'ın diğer yerleriyle bağı olmayan kesitler olarak anlamıştır. Bundan dolayı mesela;

- Yasin suresi 13-32 ayetleri arasında anlatılan bir karye'nin kıssası.
- A'raf suresi 171-173 ayetleri arasında anlatılan meşhur "kalı bela" kıssası.
- A'raf suresi 175-176 ayetleri arasında anlatılan köpeğe benzetilen adamın kıssası.
- Kehf suresi 9-27 ayetleri arasında anlatılan Ashab-ı Kehf kıssası.
- Kehf suresi 83-102 ayetleri arasında anlatılan Zel-karneyn kıssası.
- Bakara 259.ayette anlatılan 100 yıl ölü kaldıktan sonra diriltilen adamın kıssası.
- Lokman suresine adını veren ve ulemanın resul olup olmadığı hususunda ihtilaf ettiği Lokman'ın kıssası.
- Bakara 249-251 ayetleri arasında anlatılan Talut kıssası.
- Maide 27-32 ayetleri arasında anlatılan Âdem'in iki oğlunun kıssası.
- Fil suresinde anlatılan ordunun kıssası.

- Tebbet suresinde geçen Ebu Leheb kıssası.

Gibi daha birçok kıssa Kur'an'ın diğer yerleriyle herhangi bir bağı olmayan, kendi başlarına menkıbe kesitlerine dönüştürülmüştür. Bunun yanında birçok yerde anlatılan kıssalar da birbiriyle bağı olmayan kıssadan hisse alınacak pasajlara dönüştürülmüştür. Bundan dolayı mesela;

- Kehf suresinde 60-82.ayetler arasında anlatılan "Musa – bir kul" kıssasının, Kur'an'ın birçok yerinde anlatılan diğer Musa kıssalarıyla,
- Bakara 258.ayette anlatılan İbrahim-kuşlar kıssasının diğer İbrahim kıssalarıyla,
- Bakara 249-252 ayetleri arasında anlatılan Davut kıssasının diğer Davut kıssalarıyla,
- Bakara 102. ayette anlatılan Süleyman'ın mülkü kıssasının diğer Süleyman kıssalarıyla,

Bağlarının olduğu düşünülmemiş, her bir kıssa parçacı bir anlayışla kendi içinde anlaşılmaya, hikmet, öğüt, nasihat, ders, hüküm, fıkıh çıkarılmaya çalışılmıştır. Meseleyi bu noktaya getiren bu çarpık anlayışlara göre kıssalarda adı geçen iyi veya kötü kişilerin kimliği de önemli değildir. Mesela, Tebbet suresinde adı geçen Ebu Leheb'in, Musa kıssalarında adı geçen Haman, Karun, Firavun ve Samiri'nin, Zel-karneyn kıssasında geçen Zel-karneyn'in, Ashab-ı Kehf kıssasında geçen gençlerin, Musa kıssasında geçen bir kulun ve diğerlerinin kim olduğunun hiçbir önemi yoktur. Önemli olan ders ve hikmetler çıkarmaktır. İşte bu şekilde Kur'an'da bilinsin, anlaşılsın, karıştırılmasın, yanlış anlaşılımlar ve ihtilaflar bitsin diye anlatılan Zel-karneyn kıssası da bilinmezlik üreten bir merkeze dönüştürülmüştür.

Bunun yanında bir bütün olarak anlaşılrsa da resullerin kıssalarının diğer resul kıssalarıyla bir bağının olmadığı düşünülümüştür. Mesela, Kur'an'da anlatılan İbrahim kıssalarının, İshak kıssalarıyla, İshak kıssasının Yakup ve Yusuf kıssalarıyla, ikisinin kendilerinden sonra gelen Esbat ile, Esbat'ın Musa ve Harun ile onların kıssalarının da onlardan sonra gelen resullerin kıssalarıyla bir bağı ve ilişkisi yoktur. Tek ilişki bu kıssalar bağlamında tekrar tekrar çıkarılacak dersler ve hikmetlerdir. Onlara göre kıssaların anlattığı olayların arka planındaki tarihi zemin ise tamamen sis perdesi altında olduğu için, bunlardan o zemini anlamamızı sağlayacak bilgilerin elde edilmesi mümkün değildir. Meseleyi bu noktaya getiren bu çarpık anlayışlara göre kıssalarda adı geçen iyi veya kötü kişilerin kimliği de önemli değildir. Önemli olan çıkarılacak mesaj, ders ve hikmetlerdir. Mesela, Tebbet suresindeki Ebu Leheb'in, Musa kıssalarındaki Haman, Karun, Firavun ve Samiri'nin, Zel-karneyn kıssasındaki Zel-karneyn'in, Ashab-ı Kehf kıssasındaki gençlerin, Musa kıssasında geçen bir kulun ve diğerlerinin kim olduğunun hiçbir önemi yoktur. Onlara göre önemli olan her müellifin kendi bilgi birikimi ve durduğu yere göre çıkaracağı mesaj, öğüt, nasihat ve derslerdir. İşte bu yaklaşım Kur'an'ı herkese şekil veren bir özne olmaktan çıkarıp, herkesin kendisine göre şekil vereceği nesne

konumuna getirmektedir. Şüphesiz ki Yüce Allah'ın kelamından ders ve nasihat çıkarmak elbette önemlidir. Fakat Alemlerin Rabbi'nin insanlarla konuşması olan Kur'an'ın bundan çok daha öte anlamlar taşıması gereklidir. Kur'an tarih çizgisi içinde geçmişte bir yerde icat edilmiş bir nesne değildir. Geçmiş, şimdiki, gelecek zaman kavramları sadece yaratılmış olanlar için geçerlidir. Yüce Allah zamanın mâhkumu değil yaratıcısıdır. O kullarıyla konuştuğunda sadece belli bir zamanı ve belli bir kesimi, ırkı ya da sınıfı kapsayacak şekilde değil, Alemlerin rabbi olduğu için tüm alemi, alemdeki her oluşumu yoktan var eden olduğu için tüm zamanları kapsayacak şekilde konuşur. Ne yerde ne göklerde kendisinden hiçbir şeyin gizli kalmayacağı Yüce Allah zaman hakkında tanıtıcı bilgiler vermeyecekse kim verebilir ki?

Kur'an'ı zamanın bir nesnesi olarak gören çarpık bakış açılarından çıkan sonuç, Kur'an üzerinden sahih bir tarih anlayışının geliştirilmesinin mümkün olmadığı şeklinde özetlenebilir. Geçmiş zamandaki olayları anlamak için her zaman manipüle edilmiş tarih ilmine Kur'an'dan daha çok güvenmiş olan bu akıl, kendi çıkarımlarını Kur'an'dan daha değerli görmüştür. Çıktıkları tv programlarında avurtlarını şişirerek Kur'an tarih kitabı değildir, Kur'an bilim kitabı değildir, Kur'an anayasa kitabı değildir, Kur'an şu değildir bu değildir diyerek Kur'an'a yer belirleyenler ya Kur'an'a iman etmiyorlar ya da kendilerini Kur'an'dan daha akıllı ve daha etkin görüyorlardır. Şu bilinmelidir ki Kur'an her şeyin kitabıdır.

İsra 17/89

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا

Andolsun ki bu Kur'ân'da insanlar için her misali değişik şekillerde verdik. Buna rağmen (misalleri) görmezden gelenlerin dışındaki insanların birçoğu da (misalleri) kabul etmemiştir.

İnsanlık tarihini anlamak için Kur'an dışındaki her türlü bilgiyi Kur'an'dan daha değerli görenler sonunda Kur'an'ı anlayamaz ve içinden çıkılamaz bir kitap haline getirmişlerdir. Çünkü Yüce Allah'ın Kur'an'ında anlattığı birçok olay Kur'an dışı kaynaklar üzerinden anlaşılmaya çalışılmış ve hatta Kur'an kıssaları devşirilen o hikayelere uydurulmaya çalışılmıştır. Mesela; Yüce Allah Mukaddes belde olarak sadece Mescidi'l Haram bölgesini ilan etmişken, Kur'an dışı kaynaklardan devşirilen Yaruşalayim (eski adları Ur-Salim, Yebus (Jebus), Hierosolyyma, İlia veya Aelia Capitolina, Beyt Mikdaş ve Abdülmelik b. Mervan zamanında Kudüs) şehri ikinci bir kutsal belde ilan edilmiştir. İshak, Yakup, Yusuf, Esbat, Musa, Harun, Davut, Süleyman ve devamında gelen resuller sadece Yüce Allah'ın tek dini olan İslam üzerine gelmişken, özellikle Yahudilerin anlattığı tarih üzerinden bu resuller kiblesi, namazı, haccı başka bir dinin resulleri haline getirilmişlerdir. Bugün Müslüman dünya bir yandan "hiçbir resulü ayırmadan hepsine iman ederim" şeklinde imanını dillendirirken öte yandan Kur'an'da adı geçen resullerin birçoğunu İslam'ın değil, Yahudiliğin resulleri olarak görmektedirler. Çünkü bunlarla ilgili bilgilerin neredeyse

tamamı Kur'an'dan değil, Kur'an dışı kaynaklardan elde edilen bilgilerdir. Birçok insan Yahudilik ve Hıristiyanlığın Musa'nın ve İsa'nın izinden gidenlerin dini olduğunu zannetmekte hatta buna inanmaktadır. Çünkü bu resuller hakkında söz söyleyen ulemanın neredeyse tamamı, elde ettikleri bilgilerini hep İsrailiyat'tan almışlardır. Oysa Kur'an'a göre bu dinler Musa ve İsa'nın izinden gidenlerin değil, tam tersi gitmeyenlerin uydurduğu dinlerdir. Ne yazık ki bu akıl dönmesi Kur'an'ın geçmişe ait verdiği bilgileri yetersiz görmenin bir sonucudur.

Şüphesiz ki geçmişini anlamak için tarih ilminden faydalanmak yasaklanmış bir şey değildir. Fakat Kur'an'ın anlattığı kıssalar ile tarih ilmi kullanarak elde edilen bilgiler arasında kesin bir ayrımın yapılması gerekmektedir. En başta değer, doğruluk, kesinlik, güvenilirlik, derinlik, kapsamlılık, netlik açısından Kur'an'ın verdiği bilgilerin dengi olabilecek hiçbir şey yoktur. Bunun dışında gelen bilgilerin hepsi değişken ve her an yalanlanabilir bilgilerdir. Fakat olaya işlev açısından bakıldığında Kur'an'ın geçmişe ait verdiği haberler ile diğer kaynaklardan geçmişe dair elde edilen bilgilerin her ikisi de gayb haberleridir. Bu söylem tuhaf gelse de durum budur. Tarih ilmi dediğimiz şey bir kişinin adı değil, birçok kişinin bir prensip çerçevesinde yaptığı işin adıdır. Birçok kişi çeşitli yöntemler kullanarak ele geçirdiği nesnelere ya da haberler üzerinden çıkarımlar yaparak geçmişte yaşanmış olayların bilgilerine ulaşmaktadırlar. Onlar hakkında bilgi ettikleri olayı ya da kişiyi görmemişlerdir. Kaldı ki görmüş dahi olsalar verdikleri bilgiler bizim için gayb bilgileridir.

Dediğimizin yanlış anlaşılması için tarih ilminden, bu ilmi oluşturan prensiplerden ve bilgiye ulaşma yöntemlerinden biraz bahsetmek gerekecektir.

Tarih ilmi genel olarak **"İnsan topluluklarını, bu toplulukların yaşayışlarını, birbirleriyle ilişkilerini, kültür ve medeniyetlerini, yer ve zaman göstererek, sebep-sonuç ilişkisine dayalı olarak anlatan bilim dalıdır"** şeklinde tanımlanmaktadır. Aslında bu bilim dalı geçmişle ilgili bilgilere ulaşırken daha birçok bilimden de yararlanmaktadır.

- COĞRAFYA: Tarihî olayların meydana gelişinde, insan topluluklarının yaşadıkları coğrafi bölgelerin önemini inceler.
- ARKEOLOJİ: Kazı bilimidir. Tarihi buluntuların ne zaman ve kimler tarafından yapıldıklarını araştırır ve değerlendirir.
- KRONOLOJİ: Takvim bilgisidir. Tarihî olayların zamanlarını belirleyerek, meydana geliş sıralarını düzenler.
- ETNOGRAFYA: Toplumların örf, âdet ve geleneklerini inceleyen bilim dalıdır.
- PALEOGRAFYA: Eski yazıların okunmasını sağlayan bilim dalıdır.
- EPİGRAFYA: Anıtlar üzerine yazılmış kitâbeleri (yazıtları) inceleyen bilim dalıdır.

- NÜMİZMATİK: Diğer adı “meskûkât” olup, eski paraları inceleyen bilim dalıdır.
- FİLOLOJİ: Dil bilimidir. Tarihte yaşamış topluluklarla günümüzdeki milletlerin dillerini inceler.
- ANTROPOLOJİ: Toplumların sosyal ve kültürel yapılarını inceleyen bilim dalıdır.
- SOSYOLOJİ: Sosyal olayları inceler. Sosyal olayların kaynaklarını ve kanunlarını tespit eder.
- KİMYA: Karbon 14 deneyi ile tarihî buluntuların yaşayışını belirler.
- DİPLOMATİK: Günümüze kadar gelmiş olan resmî belgeleri, fermanları, beratları inceleyen bilim dalıdır.

İnsan soyunun geçmişinde yaşanmış olayları bir disiplin haline getiren tarih ilmi işte her biri bir disipline bağlı olan bu bilim dallarını ve hatta son zamanlarda teknolojinin bir hayli gelişmesinden dolayı fizik, astro fizik, biyoloji, anatomi, tıp, matematik, geometri, jeoloji gibi bilim dallarından da faydalanmaktadır.

İtiraf etmek gerekir ki göz kamaştırıcı imkanlara kavuşan bilim, eskilerin masallar ve menkıbeler haline getirdiği tarihi olaylar hakkında daha inandırıcı sonuçlara ulaşmıştır. Bunların küçümsenmesi mümkün değildir. Fakat tüm bu imkanlarına rağmen tarih ilminin bilgi kaynakları;

1. a) Yazılı kaynaklar: Hatıralar, devlet arşivleri, anlaşmalar, vakfiyeler, eski kitaplar, araştırmalar, kitabeler, üzerinde yazı bulunan herşey,
2. b) Yazılı olmayan kaynaklar: Eskiden kalma eşyalar, kalıntılar, fosiller, buluntular, binalar şeklindedir.

İşte tarih ilmi geçmişten gelen bu şeyler üzerinde bilimin her türlü imkanını kullanarak araştırma yaparak veriler elde eder, daha sonra elde ettiği bu veriler üzerinden çıkarımlarda bulunur. Yaptığı bu çıkarımları incelenen döneme göre yer ve zaman göstererek anlatır. Fakat her ne olursa olsun elde edilen bilgilerin tamamı bilim adamının kendi çıkarımıdır ve bu çıkarımların doğruluğu her an değişebilecek şekildedir. Mesela, Tarihçiler daha önce elde ettikleri bulgular üzerinde yaptıkları araştırmalar, incelemeler, deneyler üzerinden yakın zamana kadar insanlığın yerleşik bir hayata M.Ö 7000’li yıllarda geçtiği çıkarımını yapmış ve bu şekilde literatür oluşturmuşlardı. Tüm tarih çizgisi bu çıkarıma göre şekillendirilmiş, tarihi dönemler bu çıkarım baz alınarak belirlenmişti. Fakat yakın zamanda Urfa Göbekli Tepe’de M.Ö 11.000 yıllarına ait bir şehir kalıntısının bulunması tüm bu çıkarımları bir anda yerle bir etmiş, tarih anlayışını kökünden değiştirmişti.

İşin özüne bakıldığında aslında tarih ilminin yaptığı şey, görünen üzerinden görünmeyenin, bilinen üzerinden bilinmeyenin bilgisine ulaşmaktır. Yani gayb’a ulaşmak. Tarih ilminin ulaştığı bilgilere inanmak ise aslında bir nevi gayb

hakkında onların verdiği bilgiye inanmak anlamına gelmektedir. Çünkü, bir insanın bizzat kendisinin şahit olmadığı her şey aslında gayb'dır.

Mesela, 1453 yılında Fatih'in İstanbul'u fethettiği bizim görmediğimiz, şahit olmadığımız bir gayb olduğu gibi o dönemden haber veren tarih kitaplarını yazarlar içinde gayb'dır. O dönemi aydınlığa kavuşturmak yani o dönemle ilgili gayb bilgisine ulaşmak isteyen tarihçi, eline geçirdiği yazılı belgeler, eşyalar, kalıntılar, daha önce yazılmış kitaplar, görgü şahitleri olduğu söylenen kişilerin aktarımlarını alır, faydalanabildiği her türlü bilimsel ve teknolojik imkanları da kullanarak çıkarımlarda bulunur. İşte kitabına aldığı ve adına tarih dediği şeylerde bunlar olmaktadır. Eninde sonunda o da eline geçirdiği ve güvenilir belge dediği şeyler üzerinden bilinmeyen yani gayb'ın bilgisine ulaşmıştır. Ulaştığı bilgilerin doğruluğu her zaman için tartışmalı ve yalanlanması mümkün bilgilerdir. Zaten kendini bilen tarihçilerin hiçbiri ulaştığı bilgilerin kesin gerçek yani "El Hak" olduğunu iddia etmemektedir. Tarihçilerin ulaştığı gaybi bilgiler doğruluk açısından yüzde yüz doğru olsalar bile, aktarılan bilgiler sadece olayın bir kısmı ile alakalı olacaktır.

Olayı daha basit bir şekilde anlatacak olursak, tarih ilmi denilen ve geçmişe ait haberleri yer ve zaman göstererek anlatan bilim dalı, çanak çömlek, şehir veya mezar kalıntısı, yazılı ya da yazılı olmayan her türlü nesneyi alır, inceler, deney yapar sonunda çıkarımlarda bulunur. Bu çıkarımların hepsi geçmişte yaşanmış olayların nasıl gerçekleştiği ile alakalı gayb haberleridir. Bu haberlerin yalanlanması insana bir şey kaybettirmeyeceği gibi, doğrulanması da insana bir şey katmayacaktır. Bunun yanında tarih ilmi her zaman manipülasyona, suiistimale, yönlendirmeye açık bir sahadır. Bu, hem bu ilmi oluşturan kişiler açısından hem de bilgi kaynakları açısından böyledir. Mesela, hakkında ne fazla araştırma, arkeolojik kazı, inceleme, bilimsel deney ve daha birçok şeyin yapıldığı Antik Mısır'da bugüne kadar Yakup, Yusuf, Esbat, Musa, Harun gibi elçilerin yaşadığına dair herhangi bir bulgu bulunamamıştır. Bulunamamış olması henüz araştırmaların o seviyeye gelmediğinden dolayı değil, seküler ve dinler tarihçilerinin olaya Tevrat eksenli bakmalarından kaynaklanmaktadır. Neredeyse Firavunların günlük yemek menülerini bile bulan tarihçiler nedense Mısırı yok olmanın eşiğine getirmiş müthiş bir kıtlıktan hem de güçlenmiş bir şekilde kurtaran Yusuf'tan, Firavuna karşı destansı bir mücadele vermiş Musa'dan bahseden tek bir delil dahi bulamamışlardır. Bugün Antik Mısır dönemini anlatan tarih kitaplarının tamamı bu resullerden tek bir satır dahi bahsetmemektedirler. Bu durum sadece Musa ve Yusuf ile sınırlı değildir. Tarihi oluşturan adamlar kasıtlı olarak insanlık tarihinin en etkin özneleri olan resulleri ve o resullere verilen vahiyleri görmemekte, onlarsız bir tarih anlayışı oluşturmaktadırlar. Yani bu adamlar şu an yaşadığımız çağa onlar olmadan geldiğimizi, onların insanlığın tarih çizgisinde yerlerinin olmadığını varsa bile bu yerlerin dikkate alınamayacak kadar değersiz olduğunu söylemektedirler. İşte bu da onların gaybı düzenlemek, insanlar üzerinde geçmişe ait farklı gayb algıları oluşturmak için nasıl bir manipülasyon

içinde olduklarını göstermektedir. Elbette ki insafılı ve dürüst olanlarda mutlaka bulunmaktadır.

Kur'an'ın anlattığı şeylerde gayb haberleridir. Ama yalanlanması durumunda insan kesin kaybedecek, doğrulanması durumunda ise insan kesin değer kazanacaktır. Çünkü bu bilgiler her şeyi kuşatan, her şeyden haberdar olan, kendisinden hiçbir şeyin gizlenmesinin mümkün olmadığı Yüce Allah tarafından vahyedilmiş bilgilerdir. İşte Kur'an bu bilgilerden oluşmuş bir kitaptır.

Gayb'a iman etmek İslam'ın temel şiarlarından en başında gelen ilkelerinden biridir. Fakat gayb'a iman denilince daha çok ölümden sonraki hayatta karşılaşacağımız şeyler anlaşılmaktadır. Oysa Kur'an'a bakıldığında resullerin kıssalarının da gayb olarak adlandırıldığı görülecektir.

Yusuf 12/3

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْعَافِينَ

Sana vahyettiğimiz işte bu (Arapça) Kur'an'la, bundan önce iç yüzünü bilmeyenlerden[1]biri olduğun kıssaların en güzelini sana biz anlatıyoruz

Al-i İmran 3/44

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلقُونَ أَقْلَامَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ

Ey Muhammed!) Bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindedir. Meryem'i kim himayesine alıp koruyacak diye kalemlerini (kur'a için) atarlarken sen yanlarında değildin. (Bu konuda) tartışırken de yanlarında değildin. (DİB meali)

Hud 11/49

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ

İşte bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindedir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. O hâlde sabret. Çünkü (iyi) sonuç, Allah'a karşı gelmekten sakınanların olacaktır. (DİB meali)

Yusuf 12/102

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ

İşte bu (kıssa), gayb haberlerindedir. Onu sana biz vahiy yolu ile bildiriyoruz. Yoksa onlar tuzak kurarak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin. (DİB meali)

Meseleye bu açıdan bakıldığında Kur'an'ın tamamı gayb kapsamına girmektedir. Çünkü Kur'an'ın verdiği bilgilere arkeolojik kazı yaparak, eşyaları

üzerinde karbon 14 testi uygulayarak, tarih kitapları karıştırarak, eski kitabeler üzerindeki çivi yazılarını, duvarlardaki hiyeroglifleri deşifre ederek ulaşılabilecek bilgiler değildir. Allah vahiy etmese asla elde edemeyeceğimiz bilgilerdir. İşte bu yüzden Kur'an insanların gördüğü, görebileceği en değerli bilgidir. İşte bu yüzden Kur'an tartışmasız tek gerçektir. İşte bu yüzden Kur'an en büyük mucizedir. Onu tahminler, çıkarımlar, manipülasyonlar, yönlendirmeler üzerinden elde edilmiş tarihi bilgiler seviyesine düşürmek ona yapılacak en büyük haksızlardan biri olacaktır. Hele onda geçen bilgilerin tarih ilmi üzerinden daha açık ve anlaşılır hale gelebileceğini düşünmek tarihi imkânsız bir zulüm olacaktır. Tarih ilmi Kur'an'ı açıklayamaz, açık hale getiremez. Çünkü tarihin kendisi karışık, kapalı, yanlış ve parçacıdır. Ama Kur'an tarihi daha açık ve anlaşılır hale getirir. Yalanla gerçeğin, manipülasyonla kesin bilginin arasını kesin bir şekilde Kur'an açar. İhtilaflar Kur'an'la sonlandırılır, bilinmezlikler Kur'an'la bilinir hale gelir. Tekrar edelim ki Kur'an tarihin nesnesi değil öznesidir.

Gayb kavramına yüklenen dar anlam ne yazık ki geçmiş zaman algımızın Kur'an dışı kaynaklar üzerinden şekillenmesine yol açmıştır. Oysa gayb sadece geçmiş veya geleceği kapsayan bir kelime değildir. Aynı zamanda yaşadığımız şu anı da kapsamaktadır. Yani gayb kelimesinin kapsam alanına girmeyen hiçbir zaman yoktur. Mesela, yaşadığımız şu anda gökyüzüne baktığımızda yıldızları, ayı, güneşi gök cisimlerini görürüz. Ama gördüğümüz bu şeyleri yöneten ve yönlendiren Yüce Allah'ın kudretini – ki bu da gayb'dır – göremeyiz. İşte bu bilgiyi bize Kur'an verir. Yaşadığımız an itibariyle yaptığımız veya yapmadığımız şeyleri görebiliriz ama bunları kayıt altına alan melekleri göremeyiz. İşte bundan da Kur'an haber vermektedir ve hepsi de gayb'dır.

Yeryüzünün nehirlerini, dağlarını, ovalarını, bitkilerini canlılarını inceleyebilir, üzerinde deney yapabilir bunların ilk oluşumları ile ilgili bilgiler elde edebilirsiniz. Ama tüm bunları Yüce Allah'ın yoktan var ettiği bilgisine asla ulaşamazsınız. İşte bunu bize Kur'an haber verir ve bunlar da gayb haberleridir. Kısacası gaybın kuşatmadığı bir alan, gaybın kuşatmadığı bir zaman dilimi yoktur ve bunların hepsinden ancak Yüce Allah'ın bildirmesi ile haberdar olmaktadır. Yüce Allah'ın verdiği bu bilgilere gözlerimizle görmüşçesine iman etmek ise işte gayb'a imanın ta kendisi olmaktadır.

Bu çerçeveden anlamaya çalıştığımız Zel-karneyn yani Süleyman kıssaları ile ilgili Yüce Allah'ın bize bildirdiği her şey gayb olmaktadır. Gayb ile ilgili bilgileri Yüce Allah'tan başkasının açıklaması, uzatıp sündürmesi, çoğaltması, eksiltmesi mümkün değildir. Bu bilgileri açıklayacak kişinin Yüce Allah'tan daha çok gayb'a muttali olması gerekmektedir. Kehf suresinde anlatılan Zel-karneyn kıssası, Enbiya, Neml, Seb'e ve Sad surelerinde anlatılan Süleyman kıssaları işte bu temel üzerinden değerlendirilmeli, bu temel üzerinden keşfedilmelidir.

Yüce Allah hiçbir işini eksik bırakmadığı gibi vahyini de eksik bırakmamıştır. Kur'an yapısı gereği kıssaları tek bir yerde ve kronolojik bir sıra takip etmeden

anlatmıştır. Bunun en önemli sebebi hiçbir kıssanın Kur'an'dan bağımsız anlaşılmasını sağlamak içindir. Kıssaların parça parça ve tüm Kur'an'a serpiştirilmiş olması demek, Kur'an'ın parçalanamaz homojen bir yapısı vardır demektir. Tıpkı su gibi, tıpkı hava gibi. İki hidrojen ve bir oksijen atomundan oluşan suyu birbirinden ayırdığınızda nasıl ki ateşi söndüren sudan ortaya yanıcı ve parlayıcı maddeler çıkıyorsa, bütünlüğünden koparılan her Kur'an kıssası da derde deva olmayan bir yangın ortaya çıkaracaktır. Kur'an'da anlatılan her kıssa parçalanması, ayrılması mümkün olmayan bir bütündür. Kur'an içinde geçen konuları, kıssaları önem sıralamasına dizilmesi mümkün olmayan tek kitaptır. Çünkü her ayeti, her kelimesi ve her harfi önemlidir.

Zel-karneyn'in yani Süleyman'ı hatta herhangi bir şeyi Kur'an'daki tüm bağlarından koparıp ayrı hale getirdiğinizde Kur'an bunu ihanet sayacak ve asla kendisini açmayacaktır. Sadece Süleyman kıssaları değil, hiçbir kıssa, hiçbir ayet, hiçbir kelime Kur'an'dan kopararak anlaşılabilir. Çünkü bunlar gayb haberleridir. Gayb haberlerini, gayb haberlerinin bütünü olan Kur'an'dan kopararak parçacı olarak anlaşılır kılmak nasıl mümkün olabilir ki?

Bunun yanında Süleyman kıssalarında gaybi varlıklar olan cinler ve şeytanların onun emrine musahhar kılındığından bahsedilmektedir. Şeytanlar ve cinler hakkında Yüce Allah bizi bilgilendirmez ise bizim bilgi sahibi olmamız mümkün değildir. Kısmi olarak birtakım bilgiler elde etsek bile bu bilgiler onları tastamam anlamamızı asla sağlayamazlar. Yüce Allah bize haber vermemiş olsaydı şeytanın bize apaçık düşman olduğunu biz nasıl bilebilirdik ki? Yüce Allah bize bildirmemiş olsaydı, şeytanın bu düşmanlığına Âdem zamanında başladığına ve kıyamete kadar da devam ettireceğine nasıl vakıf olabilirdik ki?

Süleyman kıssalarında bahsedilen şeytan ve cinlerin, Zel-karneyn kıssasında bahsedilen yolculukların ve tabii ki inanılmaz efsaneler üretilen Ye'cüc ve Me'cüc'ün anlaşılması ancak Kur'an bütünlüğünün dikkate alınması durumunda mümkündür. Yüce Allah Kur'an'ında Zel-karneyn'den bahsederek bize çözülmesi zor bir bulmaca sormamıştır. O kıssada konu ettiği yolculukları, karşılaşılan durumları fantaziler üretelim diye de anlatmamıştır. O kıssanın Kur'an'da olmasının tek sebebi karışıklık, bilinmezlik ve cehaletin karanlığından kurtulalım, aydınlanıp hidayete erelim dindedir. Kıssanın asırlardır çözülmesi imkânsız bulmaca haline gelmesi Kur'an'ın değil, Kur'an'ın bir kıssası olmasına rağmen, onu anlamak için Kur'an dışı kaynaklara başvuran hatta bu kaynaklara Kur'an'dan daha çok güvenenlerden dolayıdır.

İşte bu çerçeveden sadece Kur'an'ı önceleyerek Zel-karneyn kıssası anlamaya gayret edeceğiz. Bunu yaparken ilk önce anlamaya çalışacağımız ayetlerin meallerini çok bilinen bir meal üzerinden verecek, daha sonra kelimeler üzerinde yaptığımız çalışmalardan elde edilen sonuçlardan ayete kendi öngördüğümüz meali vereceğiz. Şu unutulmamalıdır ki bu çalışma da ulaşılan her sonuç isabetli olsun ya da olmasın sadece bu çalışmayı yapanların Kur'an'dan anladıklarıdır. Bundan daha öte bir anlam verilmesi asla doğru değildir. Mamafih bizi böyle bir çalışmaya teşvik eden şey, meal ve tefsir

müelliflerinin Kur'an kelimelerine anlam verirken önü alınamaz bir keyfilikle hareket etmiş olduklarını görmemizdir. Hesap görücü olarak Allah yeter.

Ramazan DEMİR

[1] رَمَازًا kelimesi bir harfi cer ve bir ismi mevsulden oluşmuş bir kelimedir. "şeylerle" ya da "şeyle" anlamı vermektedir. Kelimede kullanılan ismi mevsulün tekili ve çoğulu aynıdır.

HER ŞEY (külli şey'in)

Kehf 18/84

إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَآتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا

Biz onu yeryüzünde kudret sahibi kıldık ve kendisine her konuda (amacına ulaşabileceği) bir yol verdik. (DİB meali)

Zel-karneyn kıssası, onun hakkında sorulan bir soru üzerine başlamakta ve onun üç yolculuğundan bahsedilmektedir. Bu ayet yolculuklara çıkmadan önce Zel-karneyn hakkında bilgi veren tek ayettir. Bundan sonra verilen bilgilerin hepsi Zel-karneyn'in yolculukları ve yolculukları sırasında yaşadığı olaylar üzerinden verilmektedir. Yukarıdaki mealde ayetin başında gelen *إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ* (*inna mekkenna lehu fil ard*) bu ilk cümleye “onu yeryüzünde kudret sahibi kıldık” şeklinde anlam verilmiştir. Fakat ayetin Arapça metninde *kudret – sahip – kıldık* kelimeleri bulunmamaktadır. Bunun yanında böyle bir meal beraberinde, yeryüzünde kudret sahibi kılınmanın kast ettiği anlam bilinmediğinde, elde edilen kudretin yeryüzünün her tarafında hem de bir tek insan tarafından uygulanabiliyor olmasını gerekli kılmaktadır. Bu kıssada anlatılan yolculuklara bakıldığında, Zel-karneyn'in tek başına yolculuk yaptığı yanında herhangi bir ordusunun ya da kudretini yeryüzünde uygulayacak yardımcılarının bulunmadığı görülecektir. O halde bu nasıl bir kudrettir ki “Bir tek insan kudretini tek başına tüm yeryüzünde geçerli hale getirebiliyor?” sorusu mutlaka cevaplandırılması gereken bir soru haline gelecektir. Ayette geçen bu ilk cümle ile ilgili diğer meallerde şu anlamlar bulunmaktadır.

- (Allah buyuruyor ki) Onu ülkesinde iyi bir makama getirmiş...[1]
- Biz, gerçekten de onu yeryüzünde yerleştirip yüceltmıştik.[2]
- Biz onun için yeryüzünde güç ve saltanat hazırladık[3]
- Gerçekten biz Zülkarneyn'i iktidar, kudret, itibar ve imkân sahibi yaptık.[4]
- Gerçekten biz onu yeryüzünde güçlü bir iktidar sahibi kılmış[5]
- Gerçekten biz, Zül'-Karneyn'i (Rûm hükümdarı İskender'i) yeryüzünde iktidar sahibi yaptık[6]
- Şüphesiz, biz, ona yeryüzünde imkân sağladık[7]
- Evet, onun (iktidarı) için yeryüzünde uygun bir zemin hazırladık[8]
- Ona yeryüzünde güvenli bir yer sağladık[9]

Çalışmayı yaparken faydalandığımız diğer mealler de bu manalardan birini tercih etmiştir. Cümleye verilen bu manalara göz atıldığında ayetin Arapça metninde geçen *مَكَّنَّا mekkenna* kelimesine kimi meallerde *makama getirmek*, kimisinde *yerleştirip yüceltmek*, kimisinde *güç ve saltanat*, kimisinde ise *iktidar, kudret, itibar ve imkân* manaları verildiği görülecektir. Hatta bir tanesi Zel-karneyn'in Filip'in oğlu Makedonyalı Alexandre olduğuna o kadar inanmış ki bunu mealine taşımakta bir beis görmemiştir. Müracaat ettiğimiz mealler

içerisinde sadece iki tanesi *mekkanna* kelimesine “imkân sağladık” manası vermiştir. Bu cümleye güç, iktidar, saltanat, itibar şeklinde manalar verilmesi hakikaten çok tuhaftır. Çünkü aynı şekilde bu cümle En’am 6/6’da *önceki nesillerin tamamı için*, A’raf 7/10’da *insanlık için*, Yusuf 12/21’de bir köle olarak Mısır’a geldikten hemen sonra *Yusufla*, Kasas 28/57’de *Mekkeli müşrikleri için*, Ahkaf 46/26’da ise *Ad kavmi için* hem de aynı formda kullanılmaktadır. Kelimenin Kur’an’da geçtiği diğer yerler göz önüne alındığında, *مَكَّنَّا mekkenna* kelimesine yüklenen “güç ve iktidar” anlamlarının, Kur’an bütünlüğünü dikkate almaktan daha çok, kıssa hakkında anlatılan rivayetleri dikkate almaktan kaynaklandığını göstermektedir. Bunun yanında cümlede geçen *الأرض El-Ard* kelimesine tüm yeryüzü şeklinde bir anlam yüklendiğinde ortaya Zel-karneyn’in yeryüzünün tamamında geçerli bir saltanat sahibi olduğu gibi bir mana ortaya çıkmaktadır. Oysa Zel-karneyn kıssasının devamına bakıldığında her üç yolculuğunda da saltanatının yolculukları sırasında rastladığı kavimler tarafından bilinmediğini göstermektedir. Tüm kaynaklarımız üçüncü yolculuğunda karşılaştığı Ye’cüc ve Me’cüc kelimelerinin iki azgın kavmi ifade ettiğini söylemektedir. Geleneksel anlayışın kıssayı ortaya koyuş biçimine göre bu iki kavim Zel-karneyn’in saltanatına boyun bükmemiş, Zel-karneyn onları engellemek için aşılması mümkün olmayan bir set yapmak zorunda kalmıştır. Böyle olunca Zel-karneyn’e verilen saltanatın kapsamına bu iki kavim girmemiş olmaktadır. Yani Zel-karneyn’e verilen saltanat tüm yeryüzünde geçerli değildir. Bu durum; hem *مَكَّنَّا mekkenna* kelimesine yüklenen saltanat, güç, iktidar anlamlarının hem de *الأرض El-Ard* kelimesine yüklenen yeryüzü anlamının doğru olamayacağını göstermektedir.

Öte yandan cümlede geçen *الأرض El-Ard* kelimesi (ister yeryüzü manasına gelsin isterse bir ülke) son zamanlarda Zel-karneyn’in yolculukları hakkında ortaya atılan uzay seyahatleri söyleminin ne kadar içi boş bir söylem olduğunu göstermektedir. Yüce Allah’ın kelimeleri gayet açık bir şekilde *مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ mekkenna lehu fil’l ard* “yeryüzünde/ülkesinde ona saltanat/imkân verdik” buyurmaktadır. Yani Zel-karneyn’e verilen ister saltanat olsun ister imkân olsun ve cümlede geçen *الأرض El-Ard* kelimesi ister tüm yeryüzü isterse yeryüzünün bir parçası olsun fark etmez, her ne olmuşsa, yeryüzünde olmuş anlamına gelmektedir. Çünkü cümlede geçen *الأرض El-Ard* kelimesinin başında Arapçada harf-ı tarif olarak bilinen ve kelimelerin bilinir tanınır (marife) olduğunu gösteren *ال* takısı bulunmaktadır. Bu kelimenin uzayda bilinmeyen bir yeri göstermesi mümkün değildir.

مَكَّنَّا Mekenna kelimesi *م ك ن* (m+k+n) kök harflerinden türemiş bir kelimedir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 18 kelime bulunmaktadır. Bunlardan üç tanesi sıfat, [10] bir tanesi isim, [11] geri kalan 14 kullanım ise çeşitli formlarda fiil olarak geçmiştir. Dilciler arasında kelimenin *ك و ن* (k+v+n) kök harflerinden türediğini söyleyenler de bulunmaktadır. [12]

Kur'an'da kelimenin fiil olarak geçtiği yerlerde ön plana çıkan anlam daha çok imkan vermek, olanak tanımak şeklindedir.

Yusuf 12/21

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لَامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا ۚ وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ ۚ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

Mısır'da Onu satın alıp kadınına: “Bize faydalı olacağını veya evlat edinmeyi umduğum için asıl konumunu (özgürlüğünü) ona bağışla” diyen de o kişiydi. İşte bu şekilde; Hadiselerin tevilinden ona öğretmemiz için o yerde Yusuf'a imkân verdik. Allah o tuzağa karşı üstün gelendir fakat insanların çoğu bunu bilmiyor.[13]

Mesela bu ayette Mısır'a köle olarak gelen Yusuf'un herhangi bir iktidarı, saltanatı olmamasına rağmen, tıpkı Kehf suresinde olduğu gibi (مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي (الْأَرْضِ) aynı cümle kullanılmıştır. Cümlenin devamından ona bir iktidar ve saltanat değil, hadiselerin tevilinden öğrenmesi için imkân verildiği anlaşılmaktadır. Kelimenin mekân verdik, yerleştirdik anlamına gelmesi de mümkün değildir. Zira Yusuf oraya bir köle olarak gelmiştir. Kaldı ki yerleştirdik, mekan verdik anlamına gelen kelime başka kök harflerinden (كون k+v+n) türemiş ve Kur'an'da da bu kökten gelen kelimeler çeşitli formlarda (مَكَانِ 32) defa kullanılmıştır.

Yanı sıra anlamaya çalıştığımız Kehf 84. ayetteki مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ mekkenna lehu fil' l ard cümlesine “iktidar güç saltanat verdik” şeklinde anlam veren meallerin bir çoğu, kıssanın devamındaki ayette geçen aynı kelimeye “ imkan verdik” anlamını vermişlerdir.

Kehf 18/95

قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا

Zülkarneyn, “Rabbimin bana verdiği (imkân ve kudret, sizin vereceğiniz vergiden) daha hayırlıdır. Şimdi siz bana gücünüzle yardım edin de sizinle onların arasına sağlam bir engel yapayım” dedi. (DİB meali)

Kelimeye ısrarla güç, saltanat, iktidar anlamı verilmesi, kelimenin geçtiği bazı ayetlerin de tamamen yanlış yönde anlaşılmasına sebep olmuştur.

Kasas 28/6

وَنُفِخَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُم مَّا كَانُوا يَحْذَرُونَ

Onlar için o topraklarda bir vatan oluşturacak ve Firavun'un, Haman'ın ve bunların ordularının korktuklarını başlarına getirecektik. (A. Bayındır meali)

Mesela bu meal ayette geçen ve *وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ* *numekkinne lehum fil ardcümlesine* “Onlar için o topraklarda bir vatan oluşturacak” manası vermiştir. Oysa Kur’an’da geçen Musa kıssalarına bakıldığında Mukaddes Tuva vadisinde resul olarak seçilen Musa’ya yüklenen görev, yine aynı meal tarafından şu şekilde belirtilmiştir.

Şuara 26/16-17

فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ

أَنْ أَرْسِلَ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ

(16) Firavun’una varın da deyin ki: “Biz, varlıkların sahibinin elçisiyiz,

(17) İsrailoğullarını bırak da bizimle gelsinler.” (A. Bayındır meali)

Üstelik sadece burada da değil, aynı meal A’raf 7/105, Ta-Ha 20/47 ayetlerinde de Musa’ya yüklenen görevin *Mısır’ı vatan edinmek* değil, tam tersi İsrailoğulları ile beraber *Mısır’ı terk etmek* olduğunu belirtmektedir. Bu durumda bu meale göre Yüce Allah Kasas 28/6 da amacının bir yandan ezilenlere, “*Mısır’da iktidar verip onlara orayı vatan kılmak*” olduğunu belirtirken, diğer yandan *Musa’ya*, “*İsrailoğullarını Mısır’dan çıkar!*” demiş olmaktadır. Yani en başta orayı onlara vatan kılacağım demiş ama devamında kendilerine vatan kılacağını söylediği kişilere Mısır’ı terk etmelerini emretmiştir. Bu çelişkiler meal müelliflerinin *مَكَّنَّا mekkenna* kelimesine mana verirken Kur’an bütünlüğünü gözetmemelerinin sonucunda oluşmaktadır. Elbette ki Kur’an’da kelimelerin çok anlamlılığı vardır ama bu çok anlamlılık bir çelişki oluşturacak şekilde değil, tam tersi çelişkileri ortadan kaldıracak şekildedir.

Kelimenin Kur’an kullanımları göz önüne alındığında anlamaya çalıştığımız cümlede geçen *مَكَّنَّا mekkenna* kelimesine yüklenecek anlamın “*imkân verdik*” şeklinde olması daha isabetli olmalıdır. Bu kelimeye *imkân verdik* şeklinde bir mana belirlenmesi durumunda hemen devamında gelen *الْأَرْضِ el-ard* kelimesine “*yeryüzü*” ya da “*o ülke*” anlamı verilmesi bir sorun oluşturmayacaktır. Bu kelimenin tüm yeryüzünü mü yoksa yeryüzünün belirli bir parçasını mı kast ettiği kıssanın ilerleyen ayetlerinde daha iyi anlaşılacaktır. Fakat her halükârda *الْأَرْضِ el-ard* kelimesinin başında *ال* takısı olması, kast edilen şeyin bilinen tanınan (marife) bir yer olmasını zorunlu kılmaktadır. Kelimenin manasının yeryüzü olmaması durumunda “*o ülke*” şeklinde bir anlama gelmesi gerekecektir. İşte bu durum kast edilen o ülkenin neresi olduğunu da bilmemizi gerekli kılacaktır. Fakat kelimenin tam olarak neyi kast ettiği kıssanın ilerleyen bölümlerinde açığa çıkacağı için şimdilik “*o ülke*” veya “*yeryüzü*” anlamlarından birini tercih etmeyeceğiz. Bu açıklamalara göre anlamaya çalıştığımız cümlenin daha isabetli anlamı şu şekilde olmalıdır.

إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ Muhakkak ki ona yeryüzünde/o ülkede imkan verdik...

Daha önce de belirttiğimiz gibi ayette geçen مَكَّنَّا *mekkenna* kelimesine güç, iktidar, saltanat, servet vermek gibi manalar verilmesi hep Zel-karneyn'in doğuları batıları kılıcıyla fetheden bir kral ve hatta Filip'in oğlu Makedonyalı Alexandre olduğu ön kabulü üzerinden olmaktadır. Kelimenin Kur'an'da geçtiği diğer yerler de göz önüne alındığında kelimeye **“imkân verdik”** şeklinde bir anlamın verilmesi daha isabetli gözükmemektedir. Elbette ki kelimeye “imkân verdik” anlamının verilmesi beraberinde “Verilen imkanlar nedir?” sorusunu getirecektir. İşte zaten Kur'an'da anlatılan Zel-karneyn ve Süleyman kıssaları, hep bu imkanların ne olduğunu anlatmaktadır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Süleyman'ı Zel-karneyn haline getiren de onun görünür alemde insanlara, görünmez alemde şeytanlara ve cinlere hükmetmiş olmasıdır. İşte ona verilen imkanlar da bunlardır. Kıssa ilerledikçe ve kıssanın Kur'an'daki diğer yerlerle bağları ortaya çıktıkça bunlar da daha anlaşılır hale gelecektir.

İzlediğimiz yöntem zaten oluşmuş bir yargıyı ortaya koyup onu ispatlamak için deliller aramak değil, her bir kelimeyi tek tek ele alarak ve kelimelerin Kur'an'daki bağlantılarını tespit ederek meseleyi doğru anlamaya çalışmaktır. Hedefimiz önceden inandığımız bir sonucu dikte etmek değil, anlamak için bir çaba ortaya koymaktır.

Ayetin ikinci cümlesine gelince. *وَأَتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا* ve *eteyna min külli şey'in sebebe*: Bu cümle müracaat ettiğimiz mealler tarafından şu çeşitlikte anlamlandırılmıştır.

- Her şeye bir yol bulma imkânı vermiştik.[14]
- Her şeyin yoluna yordamına ait ne bilgi varsa vermiştik ona.[15]
- Onu, her konuda maksadına doğru araçlarla ulaşma bilgisi, kudreti, imkânları ve maharetiyle donattık.[16]
- Ona her şeyden bir yol vermiştik.[17]
- Ona (gayesine ulaşmak için) istediği her şeyden bir vasıta (sebe) verdik.[18]
- Ve her şeyi ona, araç ve gereç olarak verdik.[19]
- Kendisine her şeye ulaşacağı bilgiyi verdik.[20]
- Biz ona yeryüzünde yönetim gücünü ve her türlü imkânı verdik[21]
- Ve ona her şeyden bir sebep verdik.[22]
- Ve onu, [ulaşacağı] her şeye doğru araçlarla ulaşma [bilgisiyle]donattık;[23]
- Ve ona eşyanın yasalarıyla uyumlu araçların (bilgisini) bahşettik;[24]
- Ve onun ihtiyaç duyduğu her konuda sebep ve vasıtalar ihsan ettik.[25]

Sadece dört kelime bir zamir ve bir harfi cer'den oluşmuş kısacık bir cümleye bu kadar farklı anlamlar verilmesinin sebebi, Kur'an'da kullanılan kelimelerin bu anlamların hepsini barındırıyor olmasından kaynaklanmamaktadır. Bu meallere göre Zel-karneyn'e ne verildiğini tespit etmenin ve kıssayı anlamının imkânı yoktur. Meseleyi bir meal eleştirisine getirmemek için sadece bu kadar değinmekle yetinerek Kur'an bütünlüğünde anlama çabamızı sürdürüelim.

Ayette geçen *وَأَتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا* ve *eteynahu min külli şey'in sebebe* ifadesini düz bir okumayla anladığımızda “ona he şeyin bir sebebini verdik” şeklinde bir anlam karşımıza çıkmaktadır. Arapça, lastik gibi anlamların oraya buraya çekilebileceği bir dil değildir. Dolayısıyla cümlede geçen “her şey” ibaresi, verilen şeylerin bir sınırının olmadığı şeklinde bir manayı vermektedir. “Her şey” denilince artık bunun içine bildiğimiz her şeyin girmesi gerekecektir. Ayetteki kelimeleri incelemeden önce Kur’an’da geçen benzer cümleleri tespit etmemiz meseleyi anlamamızı kolaylaştıracaktır.

Cümlede geçen *كُلِّ شَيْءٍ külli şey'in* “her şey” ifadesini oluşturan *كُلِّ külli* kelimesi tek başına Kur’an’da 377 defa, *شَيْءٍ şey'in* kelimesi ise 519 defa geçmektedir. Her iki kelimenin ayette olduğu gibi *كُلِّ شَيْءٍ külli şey'in* şeklinde beraberce geçtiği yer sayısı ise 119 dur. Bu kullanımlardan 96 tanesinde her iki kelime de Allah’a atfen gelmektedir.

- *وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ* “Allah her şeye kadirdir.” [26]
- *وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ* “Allah her şeyi bilendir.” [27]
- *إِنَّا لِلَّهِ كَانِ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا* “Şüphesiz ki Allah her şeye şahittir.” [28]
- *وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتِنًا* “Allah her şeyin karşılığını verendir.” [29]
- *إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا* “Allah her şeyi hesaplayandır.” [30]
- *وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّجِيبًا* “Allah her şeyi kuşatmıştır.” [31]
- *وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا* “Rabbim her şeyi bir ilimle kapsamıştır.” [32]
- *وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ* “Her şeyi O yarattı.” [33]
- *وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ* “Her şeyin vekili Allah’tır.” [34]
- *وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ* “Rahmetim her şeyi kuşatmıştır.” [35]
- *شَٰرِبًا نَّارًا* “Şüphesiz ki rabbim her şeyi muhafaza edendir.” [36]
- *وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ* “Her şeyin rabbi O’dur.” [37]
- *وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ* “Onun yanında her şey bir ölçüyledir.” [38]
- *صُنْعَ اللَّهِ الَّذِي أَتَقَنَ كُلَّ شَيْءٍ* “Her şeyi sapasağlam yapan Allah’ın sanatıdır.” [39]
- *وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ* “Her şey O’nundur.” [40]
- *وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَّقِيبًا* “Allah her şeyi gözetleyendir.” [41]
- *إِنَّهُ يَكُلُّ شَيْءٍ بَصِيرٌ* “Şüphesiz ki O her şeyi görür.” [42]
- *الَّذِي يَبْدِئُ مَلَكُوتَ كُلِّ شَيْءٍ* “Her şeyin mülkü O’nun elindedir.” [43]

Allah’a atfen gelen bu kullanımların dışında kalanlar ise şu şekillerde gelmiştir.

- *وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا* “Her şeyi bir kitapta sayıp yazmışsınız.” [44]
- *وَإِحْطَابًا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا* “(Allah) onların nezdinde olup bitenleri çepeçevre kuşatmış ve her şeyi bir bir saymıştır (kaydetmiştir).” [45]
- *وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ* “Ona yaptıkları her şey o zübürdür.” [46]
- *تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا* “O (rüzgar) Rabbinin emriyle her şeyi yıkar.” [47]
- *قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ* “Her şeyi konuşuran Allah, bizi de konuşturdu.” [48]
- *وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ* “Biz, her şeyi apaçık bir kitapta (levh-i mahfuz’da) sayıp yazmışsınız.” [49]
- *هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ* “O’nun zâtından başka her şey yok olacaktır.” [50]

- *يُجِيبَالِيَهُنَّ مَرَاتٍ كُلِّ شَيْءٍ رِزْقًا مِّنْ لَّدُنَّا “Biz onları, kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği.”[51]*
- *وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ “Her canlıyı sudan oluşturduk”[52]*
- *وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا “Her şeyi tafsilatlı olarak açıkladık”[53]*
- *وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ “Ayrıca bu Kitab’ı da sana, her şey için bir açıklama, bir hidayet ve rahmet kaynağı ve müslümanlar için bir müjde olarak indirdik.”[54]*
- *وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْرُونَ “Orada her şeyi bir ölçüye göre bitirdik.”[55]*
- *وَلَكِنَّا نَصْبِقُ الَّذِي بَيَّنَّا فِيهِ وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ “Fakat o, kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi açıklayan (bir kitaptır); iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir.”[56]*
- *وَكُنْتُمْ فِي الْأَوَّاحِ مِنَ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ “Nasihat ve her şeyin açıklamasına dair ne varsa hepsini levhalarda yazdık.”[57]*
- *ثُمَّ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً “Sonra iyilik edenlere nimetimizi tamamlamak, her şeyi açıklamak, hidayete erdirmek ve rahmet etmek amacıyla Musa’ya da Kitab’ı verdik.”[58]*
- *وَلَوْ أَنَّا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَى وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا لِيَوْمِنَا إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ “Eğer biz onlara melekleri indirseydik, ölüler de onlarla konuşsaydı ve her şeyi toplayıp karşılıklarına getirseydik, Allah dilemedikçe yine de inanacak değillerdi.”[59]*
- *“O, gökten su indirendir. İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik.”[60]*

İçinde *كُلِّ شَيْءٍ külli şey’in* “her şey” geçen ayetlerin hepsi işte bunlardır... Tüm bunların dışında bu ibarenin insanlara atfedildiği 3 kullanım daha vardır. Bunlardan bir tanesi anlamaya çalıştığımız Zel-karneyn kıssasındaki kullanımdır. Diğer iki tanesinden bir tanesi Nemi suresinde Süleyman kıssasında geçen Seb’e kraliçesi içindir.

Nemi 27/23

إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ

“Ben, onlara (Sebe halkına) hükümdarlık eden, kendisine her şeyden bolca verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadın gördüm”. (DİB meali)

Diğeri ise yine Nemi suresinde Süleyman için kullanılmıştır.

Nemi 27/16

وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُودَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلِمْنَا مَنَظِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ

Süleyman, Dâvûd’a varis oldu ve, “Ey insanlar, bize kuş dili öğretili ve bize her şey verildi. Şüphesiz bu, apaçık bir lütuftur” dedi. (DİB meali)

Verdiğimiz bu bilgileri toparlayacak olursak, tüm Kur’an’da kendisine her şeyin verildiği üç kişi ortaya çıkmaktadır. **Zel-karneyn, Süleyman ve Seb’e**

kraliçesi... İşte bu durum bunlara verilen her şeyin kapsamına nelerin girip nelerin girmediğini sorgulamayı gerektirmektedir. Çünkü *her şey* demek herhangi bir sınırın olmaması anlamına gelmektedir. Oysa “*her şey*” ifadesinin Yüce Allah’a atfedildiği yerlerde “her şey”in sadece Allah’ın denetimi, yönetimi ve mülkiyeti altında olduğu defalarca belirtilmişti. Öte yandan Süleyman ve Zel-karneyn’e göre daha sıradan olan Seb’e kraliçesine de her şeyin verilmiş olması üzerinde durulması gereken bir konudur.

Bu durumun anlaşılması için önce her iki kelimenin de tam olarak neyi kast ettiklerinin anlaşılması gerekmektedir.

Zel-karneyn, Süleyman ve Seb’e kraliçesi için kullanılan ifadelere bakıldığında her üç yerde de ibarenin *مِنْ كُلِّ شَيْءٍ* *min külli şey’in* şeklinde, başında *مِنْ* *min* harfi cer’i ile beraber geldiği görülecektir. Biraz önce içinde *كُلِّ شَيْءٍ* *külli şey’in* geçen tüm ayetleri vermiştik. Bu üç tanesi haricinde başında *مِنْ* *min* harfi cer’i bulunan sadece iki kullanım daha vardır. Cümlelerin başında *مِنْ* *min* harfi cer’i bulunmasının cümleye nasıl bir anlam katkısında bulunduğunu anlamak için, tek başına herhangi bir anlamı olmayan bu harfi cer üzerinde biraz durmak gerekecektir.

مِنْ *Min* harfi cer’i tüm Kur’an’da 3223 defa kullanılmaktadır. İsimlerin önüne gelen bu harf cümleye şu anlam katkılarında bulunur.

1. Yer ve mekânda başlangıç belirtir. *سِرْتُ مِنَ الْمَدِينَةِ* “Şehirden itibaren yürüdüm.”
2. Zaman olarak başlangıç belirtir. *صَامَ مِنْ يَوْمِ الْاِثْنَيْنِ* “Pazartesi gününden itibaren oruç tuttu.”
3. Bir şeyin cinsini belirtir. *خَاتَمٌ مِنْ فِضَّةٍ* “Gümüş yüzük.”
4. Ziyadeten te’kid belirtir. *مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ* “Kendilerine gelen her resulü mutlaka alaya alırlardı.”
5. Teb’iz (cüz, parça) belirtir. *مِنْهُمْ مَنْ آمَنَ وَ مِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ* “Onların inananları da inkâr edenleri de vardır.”
6. ...den beri anlamı belirtir. *تَسْتَمِرُّ هَذَا التَّقْلِيدُ مِنْ أَلْفِ سَنَةٍ* “Bu gelenek bin yıldan beri devam etmektedir.”

Harfi cer’in kelimeye kattığı bu anlamlar içerisinde, anlamaya çalıştığımız cümleye en uygun kullanım “*parça, cüz, sınırlama katkısı*”olan kullanımdır. Anlamaya çalıştığımız *وَأَتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ* *ve eteyna min külli şey’in* cümlesinde gelen “*min*” harfi cer’i *herşeyin verildiğini* değil, *her şeyin bir kısmından verildiğini* belirtmektedir. Zira bir insana her şeyin verilmesi hem insan aklının alabileceği bir şey değildir, hem de her şeye sahip olmaya yaratılmış hiçbir varlığın gücünün yetmesi mümkün değildir. Kaldı ki “her şeye” sahip olmak demek tıpkı Yüce Allah gibi var olmuş her bir varlığı bilmek ve onları yönetme kabiliyetine sahip olmayı gerektirecektir. Değilse, sahip olmanın herhangi bir anlamı olmayacaktır. Çünkü sahip olmak, sahip olunan varlık üzerinde tasarruf etmek demektir. Yoksa bir insana asla gidemeyeceği, göremeyeceği, üzerinde herhangi bir irade uygulayamayacağı ve hatta içeriğini bilmediği şeyleri

vermenin anlamı yoktur. Asla gidemeyecek, gitse bile herhangi bir tasarrufta bulunamayacak birine Venüs, Jüpiter, Satürn gezegenlerini ve hatta tüm evreni vermenin ne anlamı olabilir ki!.. İradesiz varlıkların birine verilmesinin anlamı, şeylerin kendisine verildiği kişinin onlar üzerindeki tasarrufunun görülmesi ile anlaşılabilen bir şeydir. Fakat iradeli varlıkların birine verilmesi ancak verilen ve alan kişilerin iradelerinin aynı doğrultuda olması ile mümkündür. Mesela; Süleyman Neml 16. ayette وَأَوْتَيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ *ve utina min külli şey* “bize her şey verildi” demektedir. Verilen eğer bildiğimiz mana da mevcut olan her varlık ise, bunun içine iradeli varlıkların da girmesi gerekmektedir. Bu durumda nasıl ki Süleyman “bize her şey verildi” diyor ve bunun içine iradeli varlıkların girdiğini biliyorsa, iradeli varlıkların da kendilerinin Süleyman’a verildiklerini bilmeleri ve hatta bunu kabul etmeleri gerekmektedir. Değilse ne Süleyman’ın onlara sahip olmasının ne de her şeyin ona verilmesinin bir anlamı kalmamaktadır. Yani eğer Yüce Allah Süleyman’a her şeyi vermişse ve her şeyin kapsam alanına iradeli veya iradesiz tüm varlıklar giriyorsa, iradeli varlıkların tamamının bundan haberdar olması, bunu bilmesi dahası buna razı olmuş olmaları gerekmektedir. Oysa Kur’an’da anlatılan Süleyman kıssalarına baktığımızda Seb’e kraliçesi kendisinin Süleyman’a verildiğini bilmemekte, dahası onun otoritesini tanımamaktadır. Aynı şekilde Seb’e kraliçesinin kavmi, Süleyman’ın mektubunu aldıklarında ona karşı koymayı ve hatta savaşmayı bile göze almaktadırlar. Seb’e kraliçesi Süleyman’ın hışmından korunmak için ona hediye göndermektedir. Eğer Süleyman’a verilen her şeyse bunun içine hem hediye gönderenler hem hediyeleri götürülenler hem de hediyelerin kendisinin girmiş olması gerekmektedir.

Aynı durum Zel-karneyn için de geçerlidir. Yolculuklarında karşılaştığı kişiler kendilerini Zel-karneyn’e verilmiş görmemekte hatta yapacağı set karşılığında ona ücret bile teklif etmektedirler.

Her şey kelimesi kişiden kişiye, durumdan duruma farklılık arz eden göreceli bir anlam ifade etmektedir. Her insan için “her şey” sadece bildikleri ve kavradıkları ile sınırlıdır. Okyanusu ve okyanusta yaşayan varlıkları bilmeyen birisi her şey dediğinde bunlar aklına gelmeyecektir. Okyanusu bilen ama uzayı bilmeyen birisi her şey dediğinde uzayı aklına getirmeyecektir.

Neml suresinin 16. ayetinde Süleyman’ın ordusunda bir nefer olan Hüdhdüd Seb’e kraliçesi için şunları söylemektedir.

Neml 27/23

إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ

“Ben, onlara (Sebe halkına) hükümdarlık eden, kendisine her şeyden bolca verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadın gördüm.”

Meale göre Seb'e kraliçesine herşeyden bolca verilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda Seb'e kraliçesi hakkında konuşan Hüdhüd'ün, kadına verilmiş olan her şeyi görmüş, bilmiş, anlamış olması gerekmektedir. Eğer her şey verilmişse, bunun içine hem kendisi hem Süleyman hem de Süleyman'ın ordularının da girmesi gerekmektedir... Üstelik Neml suresinin 16. ayetinde Süleyman kendisine her şeyin verildiğini söylerken, aynı surenin 23. ayetinde Seb'e kraliçesini gören Hüdhüd, o kadına her şeyin verildiğini söylemektedir. Nasıl oluyor da "her şey" hem Süleyman'a hem de Seb'e kraliçesine verilmiştir?

İşte tüm bunlar göstermektedir ki Süleyman, Zel-karneyn ve Seb'e kraliçesine atfen gelen "her şeyden verdik" ifadesinin kapsam alanına bildiğimiz manada tüm mevcudatın girmemiş olması gerekmektedir.

Fakat bu, meselenin sadece bir yönüdür. Ayetlerde kast edilen "her şey" bildiğimiz manada tüm mevcudat değilse nedir? Eğer kast edilen her şeyin ne olduğu anlaşılmaz ise bu durum beraberinde Zel-karneyn'in uzay aracıyla galaksiler arası yolculuklar yaptığı, Süleyman'ın ışık hızından da hızlı giden bir aracın içinde zamanda geçmişe ve geleceğe yolculuk yaptığı yorumlarının önü alınamayacaktır.

Görüldüğü gibi her üç kullanımda geçen *atayna min külli şey'in* cümlesine "ona her şeyden verdik" şeklinde bir anlam verilmesi hem kaos hem de çelişki hem de insanoğlu tarafından anlaşılması mümkün olmayan bir şey olacaktır. Çünkü insan her şeye sahip olmaya güç yetiremeyeceği gibi her şeye sahip olmayı anlayamaz bile. İşte bu yüzden cümlede geçen *min* harfi cer'inin cümleye sınırlama, tahdit belirten bir anlam katkısının olması daha isabetli olacaktır. *Min* harfi cer'inin cümleye *sınırlama* anlamı katkısında bulunduğu Kur'an'da yüzlerce örnek bulunmaktadır.

Bakara 2/266

أَيُّودُ أَحَدِكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ ۗ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ

Herhangi biriniz ister mi ki, içerisinde her türlü meyveye sahip bulunduğu, içinden ırmaklar akan, hurma ve üzüm ağaçlarından oluşan bir bahçesi olsun; himayeye muhtaç çocukları var iken ihtiyarlık gelip kendisine çatsın; derken bağı ateşli (yıldırım) bir kasırga vursun da orası yanıversin? Allah, düşünesiniz diye size âyetlerini böyle açıklıyor. (DİB meal)

Mesela bu ayette meyveleri olan bir bahçeden bahsedilmektedir. Ayette geçen *lehu min külli semarati* "onun için orada her meyveden" şeklinde bir cümle geçmektedir. Takdir edilmelidir ki bu cümlede geçen "her meyveden" ifadesinin içine yeryüzündeki her meyvenin girmesi mümkün değildir. Çünkü yeryüzündeki tüm meyvelerin, dünyanın herhangi bir

bölgesindeki küçük bir bahçeye sığması mümkün olamayacağı gibi, her meyvenin aynı toprak üzerinde yetişmesi de mümkün değildir. Zira her meyve farklı bir iklim, farklı bir toprak istemektedir. Her ne kadar yukarıdaki meal dikkate almamış olsa da cümle مِنْ *min* harfi cer'i ile başlamaktadır. İşte bu harfi cer misal verilen bahçede yeryüzündeki her meyvenin değil, yeryüzündeki meyvelerden bir kısmının olduğunu belirten bir anlam katkısında bulunmaktadır.

Nisa 4/41

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا

Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onların üzerine bir şahit yaptığımız zaman, bakalım onların hâli nice olacak! (DİB meali)

Yine bu ayette geçen مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ *min külli ümmetin* “her ümmetten” ifadesinde gayet açık bir şekilde bir genelleme değil bir sınırlama olduğu anlaşılmaktadır. Hatta bu sınırlama her ümmetten bir şahit şeklinde de belirtilmiştir. İşte cümleye bu sınırlama anlamını veren مِنْ *min* harfi cer'idir.

Belirttiğimiz gibi Süleyman, Zel-karneyn ve Seb'e kraliçesi için kullanılan وَأَنْبِيَاءُ ve atayna *min külli şey'in* cümlesinde geçen مِنْ *min* harfi cer'i, cümleye sınırlama, tahdit etme yönünde bir anlam katkısında bulunmaktadır. Bu durumda cümle “her şey verdik” değil, “her şeyden bir kısmını verdik” anlamına gelmektedir.

Anlamaya çalıştığımız مِنْ كُلِّ شَيْءٍ *külli şey'in* ifadesinde “her” şeklinde çevrilen ك ل ل (k+l+l) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 410 kelime bulunmaktadır.

كُلُّ *küllün* Lafzı “bir nesnenin cüzlerini bir araya toplama” anlamını ifade etmek için kullanılır. İki çeşittir.

Birincisi: bir nesnenin zatını ve kendisine mahsus olan hallerini bir araya toplayan ve “tam” تَامٌ anlamı taşıyan كُلُّ *küllün* lafzı (mesela: 17/29).

İkincisi: Zatları bir araya toplayan كُلُّ *küllün* lafzı. Bu bazen marife ve çoğul bir isme, bazen tekit için, bazen müfret ve nekira isme izafe edilerek, bazen de izafetten ari olarak kullanılır.[61]

- كَلَّ فُلَانٌ – كَلًّا.....Yorulmak, becerememek usanmak.
- طَالِبٌ لَا يَكُلُّ وَ لَا يَمَلُّ..... Yorulmak, usanmak nedir bilmeyen bir öğrenci.
- كَلَّ الشَّيْءُ – كُلُولًا – كَلَالَةً.....Zayıflamak, körelmek, zayıf düşmek, güçsüz olmak.
- إِذَا قَلَّ الْأَمْكَانُ كَلَّ اللَّسَانُ.....İmkân az olunca dil de suskun olur.
- كَلَّلَ فُلَانٌ – تَكْلِيلًا..... Çoluk çocuğunu bırakıp gitmek.

- كَلَّلَ فُلَانًا.....Taç giydirdi
- اِكْلِيلٌ.....Taç, çiçek buketi, çiçeğin yaprakları
- كَلٌّ..... Anne, baba ve çocuğu olmayıp başkası tarafından geçindirilen, asalak, zayıf, güçsüz.
- كُلٌّ..... Hep, bütün, her, tüm..
- كُلُّ النَّاسِ.....Bütün insanlar.
- بِكُلِّ جَوَانِبِهَا..... Bütün yönleriyle.
- كُلُّ اِنَاءٍ يُرْتَبِحُ مَا فِيهِHer kap içindekini sızdırır.
- كُلُّ مَنْ - كُلُّ امْرِئٍ.....
- كُلُّ وَاحِدٍ.....Her biri
- كُلُّ وَقْتٍ..... Her zaman[62]

Biraz önce bu terkipteki birinci isimle ilgili lügat bilgilerini vermiştik. Şimdi birinci ismin daha iyi tanınmasını sağlayan ikinci ismin lügat manalarına bakalım.

Şey'in kelimesi ش ي ا (ş+y+e) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 519 kelime bulunmaktadır.

Şey'un sözcüğü;

1. Bir görüşe göre "bilinmesi ve hakkında haber verilmesi mümkün olana şey" anlamına gelir.
2. Kelamcıların çoğuna göre, "ortak anlamlar taşıyan bir addır." Zira Yüce Allah ile ilgili de kullanılmıştır, O'ndan başka şeylerle ilgili de kullanılmıştır. Mevcut olanı da olmayanı da kapsar.
3. Bazılarına göre ise şey'un sözcüğü mevcut olanı ifade eder.

Bu kelime temelde شاء şâe fiilinin mastarıdır. Bununla Yüce Allah vasfedildiğinde شاء şâin (irade eden, dileyen, isteyen) anlamına gelir. Ondan başkası vasfedildiğinde ise مَشِيءٌ meşîun (irade edilen, dilenen, istenen) anlamına gelir.[63]

- شاء الشيء - مَشِيءٌ..... İstemek, dilemek.
- شاءه عَلَى الأمر..... e sürükledi, ...e götürdü.
- اَشَاءَ فُلَانًا عَلَى اِشَاءَةٍ..... Sığınmaya zorlamak, mecbur etmek, sevk etmek.
- تَشَاءُ فُلَانٌ تَشَاءً..... Öfkesi dinmek.
- شَيْءٌ - اَشْيَاءٌ.....Varlık, mevcut olan şey, nesne.
- شَيْءًا..... Azar azar, yavaş yavaş, peyder pey.
- مَشِيءٌ..... İrade istek.
- حَصَلَ عَلَيْهِ بِدُونِ شَيْءٍ مِنَ الْجُهْدِ Onu hiçbir çaba sarf etmeden elde etti.[64]

Aslında ayette geçen كُلِّ شَيْءٍ külli şey'in ifadesi iki isimden meydana gelmiş nekira bir isim tamlamasıdır (izafet terkibi). Çünkü hem كُلِّ külli hem de كُلِّ شَيْءٍ şey'in kelimesi isimdir.

Arapça da isim tamlamasında gelen birinci isim "tamlanan" (muzaf), ikincisi ise "tamlayan" (muzafun ileyh) adı verilen iki isimden oluşmaktadır. Bir isim tamlaması; tamlanan (muzaf) yani tamlamada gelen birinci ismin;

1. Kime ve neye ait olduğunu (كَلْبُ الْحَرَسِ; "Bekçinin köpeği" gibi)
2. Hangi şeyden yapıldığını (تَوْبُ حَرِيرٍ; "İpek elbise" gibi)
3. Neye benzediğini belirtmek suretiyle "tamlanan (muzaf) kelimenin anlamındaki bir kapalılığı" giderme amacı taşır (كُوبُ شَايٍ; "Çay bardağı" gibi).^[65]

Bir isim tamlamasını oluşturan muzaf (tamlanan) ve muzafun ileyh (tamlayan) ile ilgili olarak şunlar söylenebilir.

Bir isim tamlaması yapılırken her iki isim başında (ال) takısı bulunan marife bir isimse; birinci ismin (muzaf) başındaki (ال) takısı kaldırılır. Fakat kelimenin başındaki (ال) takısının kaldırılması o kelimeyi nekira (bilinemez) yapmamaktadır. Çünkü ikinci ismin başındaki (ال) takısı her iki isimde bilinir olduğu anlamına gelmektedir. Mesela, isim tamlaması olarak كَلْبُ الْحَرَسِ şeklinde gelen bu kelimeler anlam olarak "bilinen o bekçinin köpeği" anlamına gelmektedir.

İzafet terkiplerinde muzafun ileyh (ikinci isim) bir cümlenin temel öğelerinden kabul edilen mübteda, haber, fail, meful gibi müstakil bir görevi üstlenemezler. Muzafun ileyh'in (ikinci ismin) cümlede oynadığı tek rol, kendinden önceki muzaf'ı (birinci ismi) bir biçimde tamlayarak ondaki anlamsal kapalılığı gidermeye çalışmaktan ibarettir. Yani isim tamlamasının asıl amacı birinci ismi daha iyi tanıtmak ve daha anlaşılır kılmaktır.

Bu açıklamalar ışığında anlamaya çalıştığımız كُلِّ شَيْءٍ külli şey'in ifadesinde asıl olan muzaf'ın (كُلِّ) yani birinci ismin anlaşılmasıdır. İkinci ismin (شَيْءٍ) bu terkipteki görevi birinci ismin daha iyi anlaşılması içindir. Şu halde كُلِّ شَيْءٍ külli şey'in ifadesine mana verirken mutlaka birinci ismi ikinci isme izafe ederek mana verilmesi gerekmektedir. İfadeye "her şey" manası verilmesi durumunda; birinci ismin (muzaf) ikinci isme (muzafun ileyh) izafesi olmadığı gibi birinci isim üzerindeki kapalılık da giderilmemektedir. Normal olarak bu terkipteki birinci kelimeye "her" ikinci kelimeye "şey" manası tercih edildiğinde "şey'in tamamı – şeyin hepsi – ya da şeyin bütünü" şeklinde mana verilmesi gerekmektedir. Anlamaya çalıştığımız Kehf 84. ayette cümle مِنْ كُلِّ شَيْءٍ min külli şey'in şeklinde, başında sınırlama getiren مِنْ min harfi cer'i ile beraber geldiği için anlamın mutlaka sınırlama belirtir şekilde "şey'in tamamının bir kısmından – şeyin hepsinden bir kısmından – ya da şeyin bütünü'nün bir kısmından" olması gerekmektedir.

Bunun yanında مِنْ *min* harfi cer'i cümleye "ile" anlam katkısında da bulunmaktadır. Harfi cer'in bu yönde kullanımı çok yaygın olmasa da Kur'an'da mevcuttur. Mesela;

Rad 13/11

لَهُ مُعَقَّبَاتٌ مِّنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ ۗ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ ۗ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ

İnsanı önünden ve ardından takip eden melekler vardır. Allah'ın emriyle onu korurlar. Şüphesiz ki, bir kavim kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez. Allah, bir kavme kötülük diledi mi, artık o geri çevrilemez. Onlar için Allah'tan başka hiçbir yardımcı da yoktur. (DİB meali)

Görüldüğü gibi ayette geçen *min* emrillahifadesi "Allah'ın emriyle" şeklinde çevrilmiştir. Tıpkı bunun gibi مِنْ *min* harfi cer'inin cümleye "ile" anlam katkısında bulunduğu başka ayetler de bulunmaktadır.[66] Biraz ileride anlamaya çalıştığımız cümleye daha isabetli olduğu öngörülen mana verilirken, مِنْ *min* harfi cer'inin cümleye kattığı, "ile" anlam katkısı tercih edilecektir.

Mümin 40/15

رَفِيعَ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ

O, dereceleri hakkıyla yükseltendir, Arş'in sahibidir. Buluşma günü hakkında (insanları) uyarmak için, irâdesiyle ilgili vahyi kullarından dilediğine, kendi indirir.

O, dereceleri yükseltir, Arş'in (yönetimin) Sahibidir. Yüzleşme günü konusunda uyarılarda bulunsun diye seçtiği kişiye, emirlerini içeren bilgiler verir.

Bu mana üzerinden daha önce belirttiğimiz ibarenin Yüce Allah'a atfen geldiği yerlerdeki manaların da şöyle olması gerekmektedir.

- وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ "Allah şeyin tamamına ölçü koyandır.
- "Allah şeyin tamamını bilendir." [67] وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ
- "Şüphesiz ki Allah şeyin tamamı üzerinde şahittir." [68] إِنَّا لِلَّهِ كَانٌ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا
- "Şüphesiz ki Allah şeyin tamamı üzerinde hesaplayıcı olmuştur." [69] إِنَّا لِلَّهِ كَانٌ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا

Her şey ile şey'in bütünü ya da şeyin hepsi arasında ne gibi bir fark vardır ve bunun anlama katkısı nedir?

Biraz önce *شَيْءٍ şeyin* kelimesinin lügat manalarını vermiştik. Kelime istemek, dilemek kök anlamından türemiş bir isimdir. Bir varlığın sayılabilir, görülebilir, müşahede edilebilir olması için en başta Yüce Allah'ın onu yaratmayı dilemiş olması gerekmektedir. Bu yüzden var olan her bir varlığın bizzat kendi

varlıkları, onların dilenmiş olmaları anlamına gelmektedir. İşte Yüce Allah'ın onların var olmasını dilemiş olması varlığı "şey" yani dilenmiş, istenmiş haline getirmektedir. Bir varlığın herhangi bir varlık grubu içinde "her" olabilmesi için önce "şey" olması gerekmektedir. Varlık önce Yüce Allah'ın iradesi ile var edilip "şey" haline geldikten sonra; her, bütün, tamamı, hepsi, bir kısmı, her biri şeklinde tasnife tabi tutulabilir. Henüz yaratılmamış ve şey haline gelmemiş bir nesneyi tasnif etmek, onu varmış gibi değerlendirmek insan için mümkün değildir.

İnsan 76/30

وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ ۗ

Allah'ın dilemesi dışında siz dileyemezsiniz (şey olamazsınız).

Eğer Allah dilemese hiçbir varlığın dilemesi, dileyen bir varlık olarak var olması, yani şey olması mümkün değildir.

Bakara 2/255

وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ

O'nun dilemiş oldukları dışında, O'nun ilminden herhangi bir dilenmiş (şeyi) kavrayamazlar.

İnsanın herhangi bir varlığa "her" demesi için önce o varlığın var olması yani "şey" olması gerekmektedir. İşte bu yüzden *كُلِّ شَيْءٍ külli şey'in* ter kibine "her şey" şeklinde bir anlam değil, dilenmişin tamamı, dilenmişin hepsi, şeyin tamamı, şeyin hepsi şeklinde bir mana verilmesi daha uygun olmalıdır.

Anlamaya çalıştığımız Kehf 84. ayetteki *وَأَتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ve eteyna min külli şey'in sebebe:* bu cümlelerin sonunda gelen *سَبَبًا sebebun* kelimesi Kur'an'da 2 tanesi fiil olmak kaydıyla 11 defa geçmektedir. İsim olarak geçenlerden 4 tanesi *لِأَسْبَابٍ El- Esbab* şeklinde hem marife ve çoğul olarak geçmektedir. Tekil ve nekira olarak gelen diğer beş kullanımdan dördü Kehf suresinde ve Zulkarneyn kıssası bağlamında, diğer bir tanesi ise Hac 22/15. ayette geçmektedir.

سَبَبًا Sebeben kelimesi *س ب ب* (s+b+b) kök harflerinden türemiştir.

السَّبَبُ Es-sebebu; kendisiyle hurma ağacına çıkılan veya tırmanılan ip.
سَبَبٌ Sebebu; başka bir şeye vasıl olmada, ulaşmada veya erişmede vasita edilen her şey. Uzunluk yönüyle "ipe" benzetilerek sarık, başörtüsü, yaşmak, uzun elbise ya da bez parçası *سِبُّ sibbu* olarak adlandırılmıştır. Aynı şekilde açık, belli yol da *سَبَبٌ sebebun* sözcüğüyle nitelenir. *السَّبُّ Es-sibbu;* Acı verecek, dertlendirecek veya kederlendirecek şekilde kötü, çirkin söz söylemek veya sövmek.[70]

Bu kelime herhangi bir olay için kullanıldığında iyi ya da kötü bir duruma yol açan *sebepe*, *nedenlanlamına*; herhangi bir nesne ile bir şeye ulaşılmaya çalışıldığında *aracı*, *vasıta*; bir insan üzerinden bir şeye ulaşılmaya çalışıldığında ise *aracı*, *aracılığınlanlamlarına* gelmektedir. Bunun yanında kelime; *dostluk*, *yakınlık ilişkisi*, *iki insan arasındaki dostluk ilişkisininlanlamına* da kullanılmaktadır.

- لَيْسَ بَيْنِي وَ بَيْنَهُمْ سَبَبٌ.....Aramızda yakınlık / ilgi / dostluk yoktur.
- سَبَبٌ..... İp, sebep, neden, araç, vesile, vasıta, dostluk, yol, dostluk ilişkisi.
- كَانَ ذَلِكَ بِسَبَبِكَ..... Bu senin yüzündendir.
- تَقَطَّعَتْ بِهِ الْأَسْبَابُ..... Çıkış yolu / çaresi kalmadı.
- تَقَطَّعَتْ بِهِ الْأَسْبَابُ بَيْنِي وَ بَيْنَهُ.... Aramız açıldı, aramızdaki dostluk ilişkisi koptu.
- اسْبَابِ الرَّاحَةِ..... Konfor araçları.
- شَاطِرُهُ بِأَسَابِ الْمَسْرَةِ..... Mutluluk sebeplerini paylaştı.
- وَصَلَ أَسْبَابَ الصَّدَاقَةِ بَيْنِي وَ بَيْنَهُ.. Aramızda dostluk oluştu.

Kelimenin *isimanlamalarında* ön plana çıkan mana, *bir şeye ulaşmak için edinilen şey* şeklindedir. Rahata ulaşmak için araçlar edinmek, birinin yakınlığını elde etmek için dostluk edinmek, bir şeye ulaşmak için bir şeyi kullanmak gibi. Bu çerçeveden yola çıkıldığında bu kelimenin kast ettiği dostluk ilişkisi daha çok çıkar üzerine kurulu bir dostluk olmaktadır. Nitekim aşağıdaki ayet bunu vurgulamaktadır.

Bakara 2/166

إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَرَأُوا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ

Nitekim, kendilerine uyulanlar, azabı görünce uyanlardan uzaklaşacaklar ve aralarındaki çıkar üzerine kurulu dostluk ilişkileri kesilecektir.

Bu ayetin öncesi ve sonrasına bakıldığında kurulmuş olan dostlukların, bir çıkar üzerine, bir şeye ulaşma üzerine olduğu görülecektir. Bu açıklamalar çerçevesinde anlamaya çalıştığımız *سَبَبًا* "min külli şey'in sebebe" bu cümlede geçen *sebebekelimesine* "bir şeye ulaşmak için edinilen aracı, dostluk ilişkisi" şeklinde bir mana vermek daha uygun olacaktır.

Cümlenin başında gelen *وَ اتَّبَعُوا* ve *ateynahu* fiiline gelince; **bu fiil, if'al babında olan bir fiildir**. Bu babın en büyük özelliği iki meful (nesne-yüklem) almasıdır. Bu yönden cümleye baktığımızda cümle içinde geçen birinci yüklem fiilin sonunda gelen (۵) zamiri, ikinci yüklem ise *min külli şey'in sebebe* ifadesi olmaktadır.

وَأَتَيْنَاهُ *Ve ateynahu* kelimesi أ ت ي (e+t+y) kök harflerinden türemiş bir kelimedir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 549 kelime bulunmaktadır. Bu kelime Kur'an'da şu anlamlarda geçmektedir.

Gelmek,[71]gelen,
gerçekleşen,[72]getirmek,[73]getiren,[74]vermek,[75]verilmek,[76]verenler,[77]
yaklaşmak,[78]varmak,[79]gitmek,[80]yapmak,[81]girmek,[82]başlamak.[83]

Kelimenin lügat manalarıyla ilgili bazı kullanım biçimleri şu şekildedir.

- أَتَى بِشَيْءٍ لَمْ يُسْمَعْ مِثْلَهُ..... Eşi benzeri görülmeyen bir şey icat etti.
- أَتَى الْمَكَانَ..... Bir yerde olmak.
- أَتَى عَلِيَّ الْأَخْضَرَ وَالْيَابِسَ..... Hepsini bitirdi, hepsini yok etti.
- أَتَى عَلِيَّ..... Uğramak.
- أَتَى صَلَاتَهُ..... Yerine getirmek, eda etmek.
- أَتَى الْأَمْرَ مِنْ أَبِيهِ..... Başlamak, girişmek.
- أَتَى الْمَرْأَةَ..... Cinsel ilişkide bulundu.
- لَقَدْ حَالَ الزَّمَانُ إِلَى أَمْرٍ لَا يَأْتِي عَلَيْهِ النَّعْتُ.... Zaman anlatılamayacak derecede değişti.
- أَتَى عَلَيْهِ الدَّهْرُ..... Helak oldu, zaman onu perişan etti.
- أَتَى الْجَيْشَ - يُوعَى..... Gafil avlanmak, tongaya düşmek.
- أَتَى فُلَانًا شَيْئًا..... Vermek, sunmak.
- أَتَاهُ عَلَى الْأَمْرِ..... Uygun bulmak.
- أَتَى فُلَانًا لِلشَّيْءِ..... Celbetmek, üzerine çekmek, ...mesine sebep olmak, ..mesini kolaylaştırma.[84]

Tüm bu açıklamalardan sonra anlamaya çalıştığımız Kehf 84. ayete daha isabetli olduğunu öngördüğümüz mana şu şekilde olmalıdır.

Kehf 18/84

إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَآتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا

Yeryüzünde ona sunduğumuz şeyin tamamına bir aracıyla ulaşmayı ona mümkün kıldık.

Zel-karneyn hakkında şablonların ve uzay hikayelerinin cirit attığı ortamda ayete tercih edilen bu mana beraberinde; "Aracı kim?.. Verilen direk değil de neden aracıyla verildi?.." gibi daha birçok soruyu beraberinde getirecektir. Bu

soruların cevabı kıssanın ilerleyen bölümlerinde (Allah dilerse / Enyeşaallah) cevabını bulacaktır.

Ramazan DEMİR

Not; Aşağıdaki dipnotlarda konu edilen mealler www.kuranmeali.com sitesinden alınmıştır.

[1]A. Bayındır

[2]A. Baki Gölpinarlı, Abdullah Parlıyan.

[3]Y. Nuri Öztürk.

[4]Ahmet Tekin.

[5]Ahmet Varol, Ali Bulaç, Bahaeddin Sağlam, Cemal Külünkoğlu, TDV, H. B. Çantay.

[6]A. Fikri Yavuz

[7]B. Bayraklı, Hayrat Neşriyat.

[8]M. İslamoğlu.

[9]M. Esed.

[10]Mürselat 77/21, Tekvir 81/20, Mü'mininun 23/13

[11]Bkz. Kur'an; Yusuf 12/54

[12]R. El İsfahani, El Müfredat MKN md.

[13]Bkz, YUSUF-2, Ramazan Demir, "YUSUF'U SATIN ALAN ADAM ve KARISI" Sh. 9-18; internet e-kitap, www.tuvavadisi.org

[14]A. Bayındır.

[15]A. Baki Gölpinarlı, Abdullah Parlıyan

[16]Ahmet Tekin.

[17]Ahmet Varol, Ali Bulaç

[18]A. Fikri Yavuz, Süleyman Ateş.

[19]Bahaeddin Sağlam.

[20]B. Bayraklı, Mehmet Türk

[21]Edip Yüksel.

[22]Elmalılı, H. Basri Çantay, Hayrat Neşriyat, Kadri Çelik, Ö. Nasuhi Bilmen, Y. Nuri Öztürk.

[23]M. Esed.

[24]M. İslamoğlu.

[25]Suat Yıldırım.

[26]Bkz. Kur'an; 2/20, 106, 109, 148, 259, 284; 3/26, 29, 165, 189; 5/17, 19, 40, 120; 8/41; 9/39; 11/4; 16/76, 77; 22/6; 24/45; 29/20; 30/50; 33/27; 35/1; 41/39; 42/9; 46/33; 48/21; 57/2; 59/6; 64/1; 65/3, 12; 66/8; 67/1; 18/45

[27]Bkz. Kur'an; 2/29, 231, 282; 4/32, 176; 5/97; 6/101; 8/75; 9/115; 21/81; 24/64; 29/62; 33/40, 54; 42/12; 48/26; 49/16; 57/3; 58/7; 64/11

[28]Bkz. Kur'an; 4/33; 22/17; 33/55; 34/47; 41/53; 55/6; 85/9

[29]Bkz. Kur'an; 4/85

[30]Bkz. Kur'an; 4/86

[31]Bkz. Kur'an; 4/126; 41/54; 65/12

[32]Bkz. Kur'an; 6/80; 7/89; 20/98

[33]Bkz. Kur'an; 6/101, 102; 51/49; 54/49; 13/16; 20/50; 25/2; 32/7; 39/62; 40/62

[34]Bkz. Kur'an; 6/102; 11/12; 39/62

[35]Bkz. Kur'an; 7/156; 40/7

[36]Bkz. Kur'an; 11/57; 34/21

[37]Bkz. Kur'an; 6/164

[38]Bkz. Kur'an; 13/8

[39]Bkz. Kur'an; 27/88

[40]Bkz. Kur'an; 27/91

[41]Bkz. Kur'an; 33/52

[42]Bkz. Kur'an; 67/19

[43]Bkz. Kur'an; 36/83; 23/88

[44]Bkz. Kur'an; 78/29

[45]Bkz. Kur'an; 72/28

[46]Bkz. Kur'an; 54/52

[47]Bkz. Kur'an; 46/25

[48]Bkz. Kur'an; 41/21

[49]Bkz. Kur'an; 36/12

[50]Bkz. Kur'an; 28/88

[51]Bkz. Kur'an; 28/57

[52]Bkz. Kur'an; 21/30

[53]Bkz. Kur'an; 17/12

[54]Bkz. Kur'an; 16/89

[55]Bkz. Kur'an; 15/19

[56]Bkz. Kur'an; 12/111

[57]Bkz. Kur'an; 7/145

[58]Bkz. Kur'an; 6/154

[59]Bkz. Kur'an; 6/111

[60]Bkz. Kur'an; 6/99

[61]R. El İsfahani, El Müfredat KLL md.

[62]Yrd. Doç. Dr. İlyas Karslı, Yeni Sözlük, KLL md.s.1870

[63]R. El İsfahani, El Müfredat ŞYE md.

[64]Yrd. Doç. Dr. İlyas Karslı, Yeni Sözlük, ŞYE md.s.1381

[65]Doç.Dr. Hüseyin Günday – Doç. Dr. Şener Şahin, Arapça Dilbilgisi Nahiv Bilgisi s.67

[66]Bkz. Kur'an; Nahl 162; Neb'e 78/14; Kadr 97/4; Mü'min 40/15

[67]Bkz. Kur'an; 2/29, 231, 282; 4/32, 176; 5/97; 6/101; 8/75; 9/115; 21/81; 24/64; 29/62; 33/40, 54; 42/12; 48/26; 49/16; 57/3; 58/7; 64/11

[68]Bkz. Kur'an; 4/33; 22/17; 33/55; 34/47; 41/53; 55/6; 85/9

[69]Bkz. Kur'an; 4/86

[70]R. El İsfahani, El Müfredat SBB md.

[71]Bkz. Kur'an; 71/1; 63/10; 61/6; 2/210; 7/169; 41/11; 20/126; 27/87; 85/17; 74/47; 43/66; 32/3

[72]Bkz. Kur'an; 29/5; 6/134; 15/85; 22/7

[73]Bkz. Kur'an; 2/23, 109, 118, 148, 258; 3/93, 161, 183; 10/15, 38, 79; 35/16; 20/133; 9/70

[74]Bkz. Kur'an; 20/10; 27/7, 39, 40; 28/29; 44/19

[75]Bkz. Kur'an; 2/53, 63, 87, 177, 251, 269; 9/5, 11; 21/48, 51, 74, 79; 47/36; 33/50; 30/39

[76]Bkz. Kur'an; 2/101, 110, 136, 145, 213; 84/7; 69/19; 30/38; 27/33; 28/60; 69/25

[77]Bkz. Kur'an; 4/62

[78]Bkz. Kur'an; 16/1

[79]Bkz. Kur'an; 2/222; 7/81; 26/165; 27/55; 29/29

[80]Bkz. Kur'an; 26/10, 16; 20/47

[81]Bkz. Kur'an; 7/80; 21/3; 27/54; 4/15, 16, 25; 3/188; 5/108

[82]Bkz. Kur'an; 2/189

[83]Bkz. Kur'an; 12/93

[84]Yrd. Doç. Dr. İlyas Karılı, Yeni Sözlük ETY md.s.35

İZ SÜRMEK

Kehf 18/85

فَأْتَبَعَ سَبَبًا

O da (Batı'ya gitmek istedi ve) bir yol tuttu. (DİB meali)

Bu mealde parantez içi (batıya yönelmek istedi ve) şeklinde bir cümlenin ayetin Arapça metninde olmadığı, meal müelliflerinin bir takdiri olduğu gayet ortadadır. Sadece iki kelimesi olan bir ayetten “batıya yönelmek istedi ve” gibi bir çıkarım yapılabilmesini mümkün kılacak herhangi bir dayanak bulunmamaktadır. Başvurduğumuz mealler bu iki kelimelik cümleye şu manaları vermişlerdir.

- *O da bir yol tuttu.[1]*
- *O da (batıya ulaşmak için) bir yol tuttu.[2]*
- *Ve bu sayede, O da yaptığı her işte, doğru ve meşru araçlara başvurdu.[3]*
- *O da bir sebebi izledi.[4]*
- *O da bir sebep ve aracın ardına (bir yola) düştü.[5]*
- *O da kendisini (amacına) ulaştıracak bir araca başvurdu.[6]*
- *Böylece (o da) bir sebep (batıya doğru, bir yol) ta'kid etti.[7]*

Ayette geçen سَبَبًا sebeben kelimesi üzerinde biraz önce durmuş ve bu kelimeye “istenen bir şeye ulaşmada edinilen aracı” anlamı verilmesinin daha isabetli olacağını belirtmiştik. Bu ayetle ilgili her şeyden önce فَاَتَّبَعَ feetbaa kelimesin başında (ف) fe bağlacı üzerinde durmak gerekmektedir. Zira Arapçada bu bağlacın kelimelerin başına gelmesinin bir hayli geniş anlamı vardır ve başına geldiği kelimeler bu kullanımlara göre anlam kazanmaktadır. (ف) Fe bağlacının kullanımları şu çeşitlerde olmaktadır.

1- Sıralama belirten (ف) fe bağlacı: Genellikle kelime, sıfat ve cümleler arasında sıralı ve ardı ardına oluş ifadeli bağlantı kurmak için kullanılır. Genelde “önce, sonra, hemen önce, hemen sonra, ilk önce, en son, önceki, sonraki, peşinden, ardı sıra, öncesinden, arkasından” manası verir.

2- Ardışıklık belirten (ف) fe bağlacı: Bağlantı kurduğu çeşitli aktarım birimleri arasında oluş sırası esasına bağlı kalarak anlatma ve bir sonraki aktarımın öncekini sıralı bir düzen içinde takip ettiğini bildirir. “Ardından, akabinden, peş peşe, peşi sıra, yanı sıra” anlamı verir.

3- Eş zaman belirten (ف) fe bağlacı: Eş zamanlı yapılan iki eylem arasında bağlantı kurmak için kullanılır. Çoğunlukla eşzamanlı eylemlerde bağlanan bağlanılanın sebep olduğu bir sonuç olarak ortaya çıkar. “İşte tam..., aynı zamanda, aynı anda, ...sıyla ...mesi bir..., tam o sırada, o anda” anlamı verir.

- 4- Mutlak ilgi belirten (ف) *fe* bağlacı: Mutlak bağlama göreviyle çeşitli yapılar arasında bağlantı kurar. "İşte, artık, binaenaleyh, zira, ...ki" anlamı verir.
- 5- Cevap ifadesi oluşturan (ف) *fe* bağlacı: Arapçada şart cümlesine açıklama getirmek için her tür cümle, cevap cümlesi olarak gelemaz. Şarta cevap olarak getirilecek cümlelerin bazı özellikleri taşıması zorunludur. Bazen de gerekli şartları taşımayan cümleler, cevap cümlesi olabilmek için (ف) *fe* bağlacının başa gelmesine ihtiyaç duyar. Özel durumlarda cevap cümlesinin başına getirilen (ف) *fe* bağlacıyla cevap cümlesi oluşturulur. Bu şekildeki (ف) *fe* bağlacı "...de, ...da, ...ki" anlamı verir.
- 6- (ف) *Fe* bağlacılı isim cümlesi: Arapça da isim cümlesi cevap cümlesi olabilecek özellikte olduğu kabul edilmez. Ancak cevap cümlesi olması gerektiğinde başına (ف) *fe* bağlacı getirilerek bu özellik kazandırılır. Bu şekildeki bağlacı çoğunlukla "...ki" anlamı verir.
- 7- (ف) *Fe* bağlacılı dilek-istek cümlesi: Dilek-istek cümlelerinde eğer, fiil cizm edilmeye uygun bir durumda değilse, cevap cümlesinin başına (ف) *fe* bağlacı getirilir.
- 8- (ف) *Fe* bağlacılı çekimsiz fiil cümlesi: Fiili çekimsiz olan cevap cümlelerin başına (ف) *fe* bağlacı getirilmesi zorunludur.
- 9- (ف) *Fe* bağlacılı olumsuz (ما) *ma* ile başlayan cümle: Olumsuzluk anlamı (ما) *ma* edatıyla başlayan cümlelerin cevap cümlesi olabilmesi için cümlelerin (ف) *fe* bağlacıyla bağlantı kurması gerekmektedir.
- 10- (ف) *Fe* bağlacılı olumsuz (لَنْ) *len* ile başlayan cümle: Olumsuzluk anlamı (لَنْ) *len* edatıyla başlayan cümlelerin cevap cümlesi olabilmesi için cümlelerin (ف) *fe* bağlacıyla bağlantı kurması gerekmektedir.
- 11- (ف) *Fe* bağlacılı anlam ve yapısı mazi cümle: Cümlelerin fiili yapı ve anlam olarak mazi olduğunda cevap cümlesi olabilmesi için başına (ف) *fe* bağlacı getirilmesi gerekir.
- 12- (ف) *Fe* bağlacılı gelecek ifade eden cümle: Gelecek ifade eden harflerden (التنفيس) biriyle başlayan cümlelerin cevap cümlesi olabilmesi için (ف) *fe* bağlacıyla başlaması gerekir.
- 13- Sebep sonuç ilişkisi kuran (ف) *fe* bağlacı: Arapçada (ف) *fe* bağlacı çoğu zaman sıra ve ardışıklıkla birlikte sebebiyet de ifade eder. Cümleye sebebiyet anlamı katması için bağlanan, bağlanılanın sebep olduğu bir eylemi gerçekleştirmiş olması gerekir. Sebep sonuç ilişkisi kurulan bağlantıda (ف) *fe* bağlacı cümle üzerinde hem yapısal hem de anlamsal etki kurar. Bu işlevde kullanıldığında açık olarak yazılmasına ihtiyaç duyulmayan fakat varlığı kabul edilen (أَنَّ) *en* edatının (ف) *fe* bağlacını izleyen fiili nasb ettiği varsayılır. Ancak sebep-sonuç ilişkisini kuran (ف) *fe* bağlacını takip eden muzari fiiller

üzerinde yapısal etkisinin olması için cümlelerin sebep bölümünde “emir, yasak, soru, istek, teşvik, beklenti, dua, olumsuz, şart veya cevap” fiillerinden birinin olması gerekir. Genellikle cümleye “için, ...den, ...den dolayı, ...ki, böylece, de, sonra” anlamı verir.

14- Açıklama belirten (ف) *fe* bağlacı: Arapçada anlatılan bir konu ve onun sonuçları ayrıntılı olarak açıklanmak istendiğinde, konunun girişine eklenecek açıklamalar (ف) *fe* bağlacıyla bağlanır. Cümleye “*bu yüzden, bu sebeple, işte, gerçekten, ne var ki, zira, nitekim*” anlamları verir.

15- Cümle başı başlama belirten (ف) *fe* bağlacı: Bu bağlaç kendinden sonraki cümleyi, kendisinden sonraki cümleye bağlama işlevi yüklenmez. “*Nitekim, artık, işte, gerçekten, ne var ki, zira, elbette*” anlamı verir.

16- Uyarı ifade eden (ف) *fe* bağlacı: Bağlaçtan sonraki cümlelerin hükmü gerçekleşmediğinde ortaya çıkacak sonucun istenmeyen bir sonuç olacağı anlamında bir uyarı niteliği taşır.

17- Karşıtlık ifade eden (ف) *fe* bağlacı: (ف) *fe* bağlacı bazen bağlantıya ögeler arasında farklılık, ayrılık, değişiklik, zıtlık veya düzensizliğin olduğu anlamlarını katabilir.

18- Sonuç açıklama ifade eden (ف) *fe* bağlacı: Arapçada bazen şart cümlelerinde bulunan şart edatı ile onun başında bulunduğu fiil hazf edilebilir, hazf edilen bu iki ögenin anlam ve görevlerini cevap cümlesinin başına gelen (ف) *fe* bağlacı yüklenir. “*Nitekim, artık, işte, gerçekten, ne var ki, zira, elbette, fakat*” anlamı katar.

19- Soru edatı bağlam görevli (ف) *fe* bağlacı: Soru cümlesi ile ondan önce geçen kısım arasında mantıki bir ilişki olduğunda soru cümlesi önceki kısma (ف) *fe* bağlacı ile bağlanabilir. “*Sözün kısıtı, demek ki... değil, ancak gerçekten, ne var ki, zira, elbette, fakat*” anlamı verir.

20- Söz başı ifade eden (ف) *fe* bağlacı: Konuya yapılan hazırlık, başlangıç ve girişin yanlış anlaşılmaya sebep olmaması veya konu değişikliğini ifade etmek için (ف) *fe* bağlacı getirilir. Bu bağlaç cümleye “...e gelince, sözün kısıtı, demek ki, gerçekten, ne var ki, zira, elbette, fakat, bununla beraber” şeklinde anlam katkısında bulunur.

21- Eşanlam ifade eden (ف) *fe* bağlacı: Diğer bağlaçlarda olduğu gibi (ف) *fe* bağlacı da diğer bağlaçlarla eş anlamlı olarak kullanılabilir.

Bu açıklamalardan sonra anlamaya çalıştığımız فَاتَّبَعَ *faatbaa* kelimesinin anlamı başındaki (ف) *fe* bağlacının bu kullanımlardan birine göre anlam kazanacaktır. Buna göre kelime ya lazımlı (geçişsiz) ya da müteaddi (geçişli) bir anlama kavuşacaktır.

فَاتَّبَعَ *Feetbaa* kelimesi ise ت ب ع (t+b+a) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 172 kelime bulunmaktadır.

Onun izini ya da adımını takip etti, onu izledi anlamında *تَبِعَهُ* *tabiahuve* *اتَّبَعَهُ* *etbeahu* denir. Bu takip etme, izleme kimi zaman bedenle takip etme, izleme şeklinde olur kimi zaman da “emre, buyruğa itaat etme, uyma” şeklinde olur.[8] “Peşine düşüp arkasından ona yetişti” anlamında *اتَّبَعَهُ* *etbeahudenir*. Filan kişi kendisinden borç olarak alınan malın ödenmesi için filan kişiye gönderildi, havale edildi anlamında *اتَّبَعَ فُلَانٌ بِمَالٍ* denir. *تَبِعَ* *Tabiun* sözcüğü ise annesini izleme döneminde olan inek yavrusu, buzağı için tahsis edilmiştir. *المتبع* Yavrusu tarafından izlenen, takip edilen hayvan.[9]

Kur'an'da ت ب ع (t+b+a) kökharflerinden türemiş kelimeler şu anlamlarda geçmektedir. Takip etmek, tabi olmak,[10] peşinden getirmek, takip ettirmek,[11] takip edilmek, uyulmak,[12] teba, tabi olanlar,[13] izini sürmek,[14] yönelmek,[15] etkilemek,[16] arka çıkmak,[17] peş peşe,[18] yardımcı,[19] yemen krallarının unvanı.[20]

Anlamaya çalıştığımız *فَاتَّبَعَ* *feetbaa* kelimesi “if'al” babında olan bir kelimedir. Öneme binaen bu baktan gelen kelimelerin uğradığı anlam değişikliğini anlamak için, “if'al babının özelliklerinden bahsetmek yerinde olacaktır.

İf'al babının özellikleri:

1. İf'al babı, lazım[21] fiili müteaddi[22] yapar. Mesela: نَزَلَ الْفُرْآنُ “Kur'an indi.” manasındadır. أَنْزَلَ اللَّهُ الْفُرْآنَ dediğimizde ise mana “Allah Kur'an'ı indirdi.” şeklinde olur. Gördüğünüz gibi, lazım fiil, if'al babıyla müteaddi olmuştur.
2. İf'al babı, fiilin müteaddiliğini artırır. Yani fiil bir mefulün bih (nesne) alırken, if'al babına girdiğinde iki mefulün bih alır. Mesela: شَرَبَ الْوَلَدُ “Çocuk suyu içti.” manasındadır. Burada شَرَبَ fiili müteaddi bir fiildir. Bu fiili if'al babına sokarak: أَشْرَبْتُ الْوَلَدَ الْمَاءَ dediğimizde ise mana “Çocuğa suyu içirdim.” şeklinde olur. Bu cümlede, الْوَلَدُ kelimesi 1. mefulün bih; الْمَاءَ kelimesi ise 2. mefulün bihtir. Gördüğünüz gibi, شَرَبَ fiili if'al babına sokulduğunda müteaddiliği artmış ve iki mefulün bih almıştır.
3. İfal kalıbına giren fiil, bir değişime – bir yere – bir hale – bir zamana girmek anlamı kazanabilir.

Maide 5/30

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ

Derken nefsi onu kardeşini öldürmeye itti de (nefsine uyararak) onu öldürdü ve böylece ziyan edenlerden oldu. (DİB meali)

Mesela bu ayette فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ “böylece ziyan edenlerden oldu” cümlesinde geçen فَأَصْبَحَ fiili “İf'al” babından gelmiştir ve öncesiyle sonrası arasında bir

değişimi haber vermektedir. Kelime cümleye; “katil değildi katil oldu, ziyan edenlerden değildi ziyan edenlerden oldu” anlamı kazandırmıştır. Bundan başka bir yere girmek anlamı şu şekilde ifade edilmektedir. أَعْرَقَ Irak; – عراق Irak’a girdi; gibi.

4. İf'al babının bir başka özelliği ise bazı isimlerden fiil türetilmesidir. Mesela; مَطَرٌ yağmur (isim) – اَمْطَرَ yağmur yağdırdı (fiil) gibi.

Bu teknik bilgileri daha basit bir şekilde anlatacak olursak:Üç harfli herhangi bir fiil, bu babın kalıbına sokulduğunda indi, çıktı, girdi, bildi, bindi, yaklaştı yaptı gibi etkisi yapan kişi üzerinde görülen fiiller indirdi, çıkardı, bildirdi, girdirdi, bindirdi, yaklaştırdı, yaptırdı şeklinde değişerek etkisi başkası üzerinde gözükken fiillere dönüşürler.

نَزَلَ..... İndi	أَنْزَلَ	indirdi.
رَكِبَ..... Bindi	أَرْكَبَ	Bindirdi.
عَلِمَ..... Bildi	أَعْلَمَ	Bildirdi.
دَخَلَ..... Girdi	أَدْخَلَ	Girdirdi.
خَرَجَ..... Çıktı	أَخْرَجَ	Çıkardı.
قَرَّبَ..... Yaklaştı	أَقْرَبَ	Yaklaştırdı.
عَجَزَ..... Aciz oldu	أَعَجَزَ	Aciz kıldı.
لَبَسَ..... Giydi	أَلْبَسَ	Giydirdi.

Eğer bu baba sokulan kelimeler vurdu, açtı, kırdı, sordu, itti, öldürdü, kesti gibi etkisi bir başkası üzerinde görülen fiillerse, o zaman her fiil mutlaka iki nesne almak durumunda olmaktadır. Mesela, ona değnekle vurdu, kapıyı kilitle açtı, bardağı çekiçle kırdı, ona Ahmed'i sordu, onu damdan itti, onu bıçakla öldürdü, saçını makasla kesti gibi.

Kelimenin geçişli anlam almaması ancak önceki cümle ile sonraki cümle arasında bir sebep sonuç ilişkisi kurulduğunda mümkün olmaktadır. Yani kelimenin önceden öyle değildi, o hale geldi anlamı alabilmesi ancak bir önceki cümlede belirtilen şeyin etkisi ile olmak durumundadır. Bu durumda mealler tarafından bir önceki cümleye verilen anlamı tekrar hatırlamamız gerekecektir.

- *Her şeye bir yol bulma imkânı vermiştik.[23]*
- *Her şeyin yoluna yordamına ait ne bilgi varsa vermiştik ona.[24]*
- *Onu, her konuda maksadına doğru araçlarla ulaşma bilgisi, kudreti, imkânları ve maharetiyle donattık.[25]*
- *Ona her şeyden bir yol vermiştik.[26]*

- *Ona (gayesine ulaşmak için) istediği her şeyden bir vasıta (sebeup) verdik.[27]*
- *Ve her şeyi ona, araç ve gereç olarak verdik.[28]*
- *Kendisine her şeye ulaşacağı bilgiyi verdik.[29]*
- *Biz ona yeryüzünde yönetim gücünü ve her türlü imkânı verdik[30]*
- *Ve ona her şeyden bir sebep verdik.[31]*
- *Ve onu, [ulaşacağı] her şeye doğru araçlarla ulaşma [bilgisiyle] donattık;[32]*
- *Ve ona eşyanın yasalarıyla uyumlu araçların (bilgisini) bahsettik;[33]*
- *Ve onun ihtiyaç duyduğu her konuda sebep ve vasıtalar ihsan ettik.[34]*

Bu meallere göre bir sonraki ayette gelen فَاتَّبَعَ *feetbaa* kelimesinin “uydu, takip etti, ardından gitti” şeklinde geçişsiz bir anlam alması için işte bu cümleler sebep, bir sonraki ayete verilen aşağıdaki mealler ise sonuç olmak zorundadır. Çünkü فَاتَّبَعَ *feetbaa* kelimesine ancak sebep-sonuç ilişkisi kurulduğu durumlarda geçişsiz bir mana verilebilir. Elbette ki bu durumda kelimenin başındaki (ف) *fe* bağlacı biraz önce kullanım alanlarını belirttiğimiz 13. maddedeki sebep-sonuç bildiren (ف) *fe* bağlacı olmak zorundadır.

- *O da bir yol tuttu.[35]*
- *O da (batıya ulaşmak için) bir yol tuttu.[36]*
- *Ve bu sayede, O da yaptığı her işte, doğru ve meşru araçlara başvurdu.[37]*
- *O da bir sebebi izledi.[38]*
- *O da bir sebep ve aracın ardına (bir yola) düştü.[39]*
- *O da kendisini (amacına) ulaştıracak bir araca başvurdu.[40]*
- *Böylece (o da) bir sebep (batıya doğru, bir yol) ta' kib etti.[41]*

Bu mealleri önceki ayete verilen meallerle ardışık olarak yazdığımızda mesala birinci sıradakiler “Her şeye bir yol bulma imkânı vermiştik[42] (84. Ayet – sebep), O da bir yol tuttu.[43] (85. ayet- sonuç) şeklinde olacaktır. İşte bunu kabul ettiğimizde فَاتَّبَعَ *feetbaa* kelimesine uydu, tuttu, yola düştü, araca başvurdu, yol takip etti” şeklinde geçişsiz bir mana verilebilmektedir. Fakat فَاتَّبَعَ *feetbaa* kelimesinin başındaki (ف) *fe* bağlacının sebep-sonuç bildiren bir anlam verebilmesi şu şekildeydi. Cümleye sebebiyet anlamı katması için bağlanan, bağlanılanın sebep olduğu bir eylemi gerçekleştirmiş olması gerekir. Sebep sonuç ilişkisi kurulan bağlantıda (ف) *fe* bağlacı cümle üzerinde hem yapısal hem de anlamsal etki kurar. Bu işlevde kullanıldığında açık olarak yazılmasına ihtiyaç duyulmayan fakat varlığı kabul edilen (أَنَّ) *enedatının* (ف) *fe* bağlacını izleyen fiili nasb ettiği varsayılır. Ancak sebep-sonuç ilişkisini kuran (ف) *fe* bağlacını takip eden muzari fiiller üzerinde yapısal etkisinin olması için cümlenin sebep bölümünde “emir, yasak, soru, istek, teşvik, beklenti, dua, olumsuz, şart veya cevap” fiillerinden birinin olması gerekir.

İşte tüm bunları göz önüne aldığımızda فَاتَّبَعَ *feetbaa* kelimesine İf'al babının özelliklerinden olan ve kelimeye “bir hale, bir zamana girmek” üzerinden mana verildiğinde kelimeyi geçişsiz kılan bir anlam verilemeyeceği görülmektedir.

Anlamaya çalıştığımız ayette geçen فَاتَّبَعَ *feetbaa* kelimesi kök itibarıyla تَبَعَ *tebaa* fiilinden türemedir. Bu fiil, uymak, tabi olmak, izlemek, takip etmek

şeklinde, etkisi bir başkası üzerinde değil, yapan üzerinde görülen lazımlık (geçişsiz) bir fiildir. Bu kurallar dikkate alındığında ayette geçen فَاتَّبَعِ *feetbaa* kelimesinin anlamı takip etti, izledi şeklinde değil, izlettirdi, takip ettirdi, peşinden gönderdi şeklinde olmalıdır.

Konu daha iyi anlaşılсын diye bu kelimenin Kur'an'da aynı babtan gelen diğer kullanımlarından bazı örnekler vermemiz yerinde olacaktır.

Kasas 28/42

وَأَتَّبَعْنَاهُمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ

Bu dünyada onları lânete uğrattık. Kıyamet gününde de onlar iğrenç kılınmış kimselerden olacaklardır. (DİB mealı)

Anlamaya çalıştığımız kelime bu ayette وَأَتَّبَعْنَاهُمْ *ve etbağ'nehum* şeklinde gelmiş ve yukarıdaki meal kelimeye "uğrattık" manası vermiştir. Kelimeye verilen mana her ne olursa olsun, görüldüğü gibi mana geçişli bir hal almıştır. Yani if'al babının özelliklerine uyulmuştur.

Araf 7/175

وَأَتَّلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْعَاوِينَ

Kendisine âyetlerimizi verdiğimiz hâlde, onlardan sıyrılıp da şeytanın kendisini peşine taktığı, bu yüzden de azgınlardan olan kimsenin haberini onlara anlat. (DİB mealı)

Yine aynı meal, bu ayette فَاتَّبَعَهُ *feetbaahu* şeklinde if'al babında geçen kelimeye "peşine taktı" manası vermiş, yani if'al babının özelliklerine uymuştur.

Yunus 10/90

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَّبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَعْثًا وَعُدْوًا حَتَّىٰ إِذَا أَدْرَكَهُ الْعَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ

İsrailoğullarını denizden geçirdik. Firavun da, askerleriyle birlikte zulmetmek ve saldırmak üzere, derhal onları takibe koyuldu. Nihayet boğulmak üzere iken, "İsrailoğulları'nın iman ettiğinden başka hiçbir ilâh olmadığına inandım. Ben de müslümanlardanım" dedi. (DİB mealı)

Hud 11/99

وَأَتَّبِعُوا فِي هَذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ بِئْسَ الرِّفْدُ الْمَرْفُودُ

Onlar, hem bu dünyada, hem de kıyamet gününde lânete uğrattıldılar. Ne kötü destektir onlara verilen destek! (DİB mealı)

Bunlar gibi daha onlarca ayette “ifal” babından gelen bu kelime hep, takip ettirildi, uğratıldı, ardından gidildi, peşinden gönderildi” şeklinde çevrilmiştir.[44] Fakat aynı kelime Kehf suresinde 3 defa aynı baktan gelmiş ve hep “takip etti, izledi, uydu” manası verilmiştir. Oysa bu manaya gelen fiil ayette geçtiği şekliyle فَاتَّبَعَ *faatbaa* değil, başka birçok yerde geçen تَبَعَ *tebaa* fiilidir.[45]

Kök anlamında geçişsiz (lazım) olan bu fiilin ifal babına gelmesi onun geçişli (müteaddi) bir anlama bürünerek, etkisini bir başkasının üstünde göstermesi gerekmektedir. Kökünde تَبَعَ *tebaa* uydu, izledi manasında olan kelime فَاتَّبَعَ *faatbaa* şeklinde ifal babına geldiğinde izlettirdi, takip ettirdi, peşinden gönderdi şeklinde bir anlama bürünmesi gerekmektedir.

Fakat bölüm başında meallerde kelimeye “peşine düştü, başvurdu, yol tuttu” şeklinde geçişsiz (lazım) manalar verildiğini aktarmıştık. İf’al babının özelliklerine göre böyle bir mananın verilmesi ancak öncesi ile sonrası arasında bir değişim olması durumunda mümkündür. Şu hâlde eğer kelimeye bu özellik üzerinden mana verilecekse bunun, daha önceden bir yol tutmamıştı, tutar hale geldi, bir vasıta edinmemişti, edinir hale geldi şeklinde olması gerekmektedir. Mesela; Kasas suresinde anlatılan Musa kıssasında, Musa bir adam öldürmüştür. Bundan dolayı onun önceki haliyle sonraki hali arasında bir değişim olmuştur ve bu, şekilde ifade edilmiştir. فَاصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ *Korkarak, etrafı gözetleyerek şehirde sabahladı. (Kasas 28/18)* Yani Musa daha önce bu halde değildi, adam öldürdüğü için bu hale geldi anlamı vermektedir.

Meallerin anlamaya çalıştığımız Kehf 85. ayette geçen فَاتَّبَعَ *faatbaa* kelimesine verdikleri “peşine düştü, başvurdu, yol tuttu” şeklindeki geçişsiz (lazım) manaları doğru kabul ettiğimizde, 85. ayet ile 84. ayet arasında bir sebep-sonuç ilişkisi kurmamız gerekecektir.

فَلَصَّبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ

Bu açıklamalardan sonra daha isabetli olduğunu öngördüğümüz Kehf 85. ayetin meali şu şekilde olmalıdır.

Kehf 18/85

فَاتَّبَعَ سَبَبًا

Nitekim bir aracıya iz sürdürdü.

Ayete daha isabetli olduğunu öngördüğümüz bu mana yine “if’al” babının özelliklerine göre iki meful (nesne) alması gerekmektedir. Bu mefullerden biri “bir aracıya” şeklinde çevirdiğimiz سَبَبًا *sebeben* kelimesidir. Fakat izi sürdürülen ikinci meful belli değildir. Elbette ki burada kimin izini sürdürdü sorusu cevapsız kalmaktadır. İşte hemen bu ayetten sonra gelen ayet kimin izini sürdürdü sorusunun cevabı olacaktır.

Biraz önce meallerimizin bu iki kelimelik ayete, bir yol izledi, bir sebebi takip etti, bir vasıtaya uydu şeklinde mana verdiklerini aktarmıştık. Bu manaların hepsinde ayette geçen سَبَبًا *sebeben* kelimesi “yol, vasıta, araç, sebep” gibi manalara gelmektedir. Bu manalardan hangisi tercih edilirse edilsin her halükârda سَبَبًا *sebeben* kelimesi akılsız bir varlık olmaktadır. Kur’an’da تَبَعَ *tebaa* kökünden türemiş 173 kelimenin (hangi baktan gelirse gelsin) tamamına bakıldığında kelimenin hep; hidayete tabi olmak,[46] şeytanın tilavetine tabi olmak,[47] millete tabi olmak,[48] hevaya tabi olmak,[49] resule tabi olmak,[50] kibleye tabi olmak,[51] şeytanın adımlarını izlemek,[52] Allah’ın indirdiğine uymak,[53] ataların izine uymak[54] gibi, bilinçli bir takip gerektiren şeylerle alakalı geldiği görülecektir.

Meal ve tefsirlerimizin bu ayete “*bir yolu izledi, bir sebebi izledi, bir yol tuttu*” şeklinde mana vermeleri, şu anlama gelmektedir. Zel-karneyn nereye götürdüğü, karşısına ne çıkacağını bilmediği bir yolu izlemekte sonuçta tesadüfen güneşin kara balçık gibi bir çamurun içinde battığı bir yere gelmekte ve orada da yine tesadüfen bir kavim bulmaktadır. Oysa فَاتَّبَعَ *feetbaa* kelimesi tam olarak bilinçli olmayı gerektiren bir anlama sahiptir. Bu kelimeye rasgele bir yola girdi ve rasgele o yolda yürüdü şeklinde bir anlam verilmesi mümkün değildir. Kaldı ki yol, sebep vasıta gibi akılsız ve iradesiz varlıklara ittiba edilmesi mümkün değildir. Kaldı ki yol, sebep, vasıta gibi şeyler tabi olunan, ulaşılmak istenen, uyulmak istenen şeyler değil tam tersi ulaşılmak istenene götürülen vesilelerdir. Ayete meallerde olduğu gibi mana vermek, vesile olanı asıl amaca çevirmek anlamına gelecektir. Yani bunlar izlenecek, peşinden gidilecek, tabi olunacak şeyler değil, izlenilene, takip edilene, tabi olunana götürülen şeylerdir.

Ramazan DEMİR

- [1]A. Bayındır, A. Varol, A. Bulaç, B. Bayraklı, TDV, E. Yüksel, K. Çelik, Ş. Piriş.
- [2]A. Baki Gölpınarlı, A. Fikri Yavuz, DİB, S. Yıldırım, H. B. Çantay.
- [3]A. Parlıyan, A. Tekin, M. Esed
- [4]Y. Nuri Öztürk, Ü. Şimşek, M. Türk, Elmalılı.
- [5]Bahaeddin Sağlam.
- [6]M. İslamoğlu.
- [7]Hayrat Neşriyat.

[8] Mesela bkz; 2/38, 102, 168; 36/20, 21; 20/123; 7/3; 26/60, 111; 12/38; 45/18; 44/23; 38/26; 18/66; 31/15; 28/42; 23/44

[9] R. El İsfahani, El Müfredat TBA md.

[10] Bkz. Kur'an; 2/38, 102, 120, 166, 167, 170, 178, 262, 263; 3/20, 53, 55, 68, 73, 162; 7/18, 157, 175, 176, 203; 10/90; 14/36; 20/78; 13/37

[11] Bkz. Kur'an; 2/262; 77/17

[12] Bkz. Kur'an; 11/60, 99; 19/35

[13] Bkz. Kur'an; 14/21; 40/47

[14] Bkz. Kur'an; 44/23; 26/52

[15] Bkz. Kur'an; 2/143, 145

[16] Bkz. Kur'an; 7/715

[17] Bkz. Kur'an; 17/69

[18] Bkz. Kur'an; 58/4; 4/92

[19] Bkz. Kur'an; 17/69

[20] Bkz. Kur'an; 44/37; 50/14

[21] **Lazım fiil:** Mefulün bih sarihe ihtiyaç duymayan, yapılan işin failde kaldığı fiillerdir. Yani geçişsiz fiildir. Başka bir ifadeyle lazım fiil: Türkçede nesne almayan fiil demektir. Mesela: حَضَرَ التَّلَامِيذُ “Öğrenciler geldi.” manasındadır. Bu cümledeki حَضَرَ fiili lazım bir fiildir. Cümle, bir fiil ve failden meydana gelmiştir. Anlam bu ikisi ile tamamdır. Mefulün bihe ihtiyaç yoktur. Duyan kişinin aklına cümle ile ilgili başka bir soru gelmez. O halde حَضَرَ fiili lazım bir fiildir..

[22] **Müteaddi fiil:** Mefulün bih sarihe ihtiyaç duyan, yapılan işin mefule geçtiği fiillerdir. Yani geçişli fiildir. “Neyi?” ve “Kimi?” sorularına cevap verir. Başka bir ifadeyle müteaddi fiil: Türkçede nesne alan fiil demektir. Mesela: شَرِبَ الطِّفْلُ الْمَاءَ “Çocuk suyu içti.” manasındadır. Bu cümledeki شَرِبَ fiili müteaddi bir fiildir. Şöyle ki: شَرِبَ الطِّفْلُ الْمَاءَ cümlesinden الْمَاءَ kelimesini kaldırdığımızda cümlede bir eksiklik meydana gelir. شَرِبَ الطِّفْلُ “Çocuk içti.” denildiğinde, “Çocuk neyi içti?” sorusu aklımıza gelir. Bu sebeple شَرِبَ fiili mefulün bih sarihe ihtiyaç duyduğu için müteaddi bir fiil olmuş olur.

[23] A. Bayındır.

[24] A. Baki Gölpinarlı, Abdullah Parlıyan

[25]Ahmet Tekin.

[26]Ahmet Varol, Ali Bulaç

[27]A. Fikri Yavuz, Süleyman Ateş.

[28]Bahaeddin Sağlam.

[29]B. Bayraklı, Mehmet Türk

[30]Edip Yüksel.

[31]Elmalılı, H. Basri Çantay, Hayrat Neşriyat, Kadri Çelik, Ö. Nasuhi Bilmen, Y. Nuri Öztürk.

[32]M. Esed.

[33]M. İslamoğlu.

[34]Suat Yıldırım.

[35]A. Bayındır, A. Varol, A. Bulaç, B. Bayraklı, TDV, E. Yüksel, K. Çelik, Ş. Piriş.

[36]A. Baki Gölpınarlı, A. Fikri Yavuz, DİB, S. Yıldırım, H. B. Çantay.

[37]A. Parlıyan, A. Tekin, M. Esed

[38]Y. Nuri Öztürk, Ü. Şimşek, M. Türk, Elmalılı.

[39]Bahaeddin Sağlam.

[40]M. İslamoğlu.

[41]Hayrat Neşriyat.

[42]A. Bayındır.

[43]A. Bayındır, A. Varol, A. Bulaç, B. Bayraklı, TDV, E. Yüksel, K. Çelik, Ş. Piriş.

[44]Kelimenin İf'al babından gelen diğer kullanımları için bkz: 11/60; 23/44; 15/18; 37/10; 20/78; 26/60; 77/17

[45]Kelimenin bu kullanımı için bkz: 2/38; 3/73; 7/18; 17/63; 38/85; 14/36; 2/145

[46]2/38

[47]2/102

[48]2/120

[49]2/120

[50]2/143

[51]2/145

[52]2/168

[53]2/170

[54]2/170

BAĞLAÇLAR

Kehf 18/86

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَا دَا الْقُرْنَيْنِ إِنَّمَا أَنْ تَعْبُدَ وَإِمَّا أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا

Güneşin battığı yere varınca, onu siyah balçıklı bir su gözesinde batar (gibi) buldu. Orada (kâfir) bir kavim gördü. “Ey Zülkarneyn! Ya (onları) cezalandırırsın ya da haklarında iyilik yolunu tutarsın” dedik. (DİB meali)

Bu ayet Zel-karneyn’in doğuları ve batıları fetheden Filip’in oğlu Makedonyalı Alexandre olduğunu söyleyenlerin de; ışık hızıyla hareket eden bir araçla galaksiler arasında yolculuk yapan bir uzay gezgini olduğunu söyleyenlerin de; geçmişe ve geleceğe zaman yolculuğu yapan Süleyman olduğunu söyleyenlerin de kendilerine dayanak olarak aldığı ayetlerin başında gelmektedir. Tüm bu söylemlerin üzerine temellendiği ifade ise birkaç istisnası hariç tüm meal ve tefsirler tarafından “güneşin battığı yer” olarak çevrilen مَغْرِبَ الشَّمْسِ mağrîbe ‘ş şems ifadesidir. Bunun yanında yine ayette geçen ve genelde yukarıdaki mealde olduğu gibi “onu (güneşi) siyah balçıklı bir su gözesinde batar (gibi) buldu” şeklinde çevrilen تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ tağrubu fî aynin hamietin cümlesi de bu tür söylemlerin beslendiği cümle olmuştur.

Teknolojinin gelişmediği, güneş hakkında daha az şeylerin bilindiği dönemlerde yaşayan müelliflerden bir kısmı, güneşin gerçekten kara bir balçıkta battığını söylemiş hatta bununla ilgili bir sürü rivayeti dayanak olarak getirmişlerdir. Birçok müellif ise bu görüşü akıl dışı bularak eleştirmiştir. Mesela bunlardan biri olan Razi şunları söylemiştir.

a) Zülkarneynin mülküünün sınırları batıya ulaşıp, ondan daha ileri gidilecek -meskûn bir yer kalmayınca, her ne kadar aslında böyle değilse de güneşi bir gözede, karanlık bir çukura batıyormuş gibi gördü. Bu tıpkı, denizde yolculuk eden kimsenin güneşi, gerçekte denizin ötesinde kaybolduğu halde, sahili göremediği için, sanki denize batıyormuş gibi görmesine benzer. Bu izahı, Ebu Ali el-Cübbâi, Tefsir’inde yapmıştır.

b) Yeryüzününün batı tarafında, denizce kuşatılmış yerler vardır. Binâenaleyh güneşe bakan, onun sanki o denizde batıp kaybolduğunu sanır. Batı denizinin, çok sıcak olduğunda şüphe yoktur. Dolayısıyla, bu deniz bu açıdan “hamiye” (sıcak-hararetii) olmuş olur. Yine kendisinde balçık, kokuşmuş çamur çokça bulunduğu için “hamie” (balçık) olmuş olur. O halde ayetteki, “Onu kara bir balçıkta batar buldu” ifadesi, yeryüzününün batı tarafını denizin kuşattığına ve orasının çok sıcak olduğuna bir işarettir.

c) Ehl-i Ahbar (rivayetçiler), “Güneş, suyu ve balçığı çok bir gözede batar” demişlerdir. Bu, son derece akıldan uzak bir şeydir. Çünkü, ayın tutulmasını gözetlediğimizde ve bunu araştırdığımızda, batılların, “Bu tutulma işi, gecenin

evvelinde olduğunu söylediklerini; doğuluların ise bu işin, gündüzün evvelinde vuku bulduğunu söylediklerini gördüğümüzde; o zaman, batılılara göre gecenin başlangıcı olan zamanın, doğululara göre, gündüzün başlangıcı olduğunu anlamış oluruz. Hatta bize göre gecenin başlangıcı olan o vakit, bir başka beldede ikindi, bir başka beldede öğle, bir diğer beldede kuşluk, dördüncü bir beldede, güneşin doğuş vakti, beşinci bir beldede de gece yarısı olduğunu anlarız. İşte bu durumlar, istikra (arama-tarama) ve araştırmalardan sonra elde edilen bilgiler olup, biz de güneşin bütünü bu vakitlerde doğmuş, mevcut, görünürde olduğunu anladığımızı göre, güneşin bir çamura, kokmuş bir balçık gözeye battığının söylenmesi, bu yakînî bilginin aksine olmuş olur. Allah Teâlâ'nın kelamı ise böyle töhmetlerden berîdir. Binâenaleyh geriye, zikrettiğimiz, önceki yorumlara başvurmak kalır.[1]

Gelinen denizin hangi deniz olduğu hususunda ihtilaflar olsa eski ve yeni birçok müellif bu görüşü benimsemiştir. Buna göre ayette geçen مَغْرِبِ الشَّمْسِ mağrîbe 'ş şems ifadesi "güneşin batarmış gibi gözüktüğü yer" anlamına gelmektedir. Yine bu görüşe göre hemen devamında gelen وَجَدَهَا تَعْرُبُ فِي عَيْنٍ vecedeha tağrubu fî aynin hamietin cümlesinin manası da "onu (güneşi) kara balçıklı bir gözede batar gibi buldu" şeklinde anlaşılmıştır. Yukarıdaki DİB mealine bakıldığında cümleye tam da bu şekilde mana verildiği görülecektir. Yani ne güneşin battığı bir yer vardır ne de güneş, kara balçıklı bir gözede batmıştır. Bunların hepsi sadece deniz kıyısına gelen Zel-karneyn'in ufka bakarak öyleymiş gibi sanmasından başka bir şey değildir.

Fakat ayette bu görüşü destekleyecek en ufak bir delil bulunmamaktadır. Ayetin mealine takdir kullanarak "gibi" veya "sanki" kelimelerini eklemek gelinen bir çıkmazdan kaynaklanmaktadır. Çünkü gerçekten de hacim olarak 1.3 milyon, kütle olarak 333.000, çap olarak 109 kat ve içine 960.000 dünya sığacak kadar dünyadan daha büyük ve 150 milyon km uzakta olan güneşin dünya üzerinde battığı bir yerin olması mümkün değildir.

Öte yandan ayette bahsedilenlerin Zel-karneyn'in sanması, zannetmesi, öyle olmadığı halde öyleymiş gibi görmesi olduğuna dair herhangi bir dayanağın ve delilin olmadığını gören bazı çağdaş müellifler, güneşin battığı yerin Zel-karneyn'in çıktığı uzay yolculuğunda geldiği solar apeks takım yıldızı, güneşin kara balçıklı bir gözede batmasını ise, güneşin çekim gücüne kapıldığı bir kara delik olduğunu söylemişlerdir. Zel-karneyn'in Süleyman olduğunu söyleyen daha iddialı başka bir çağdaş müellif ise, onun zamanda geleceğe yolculuk yaptığını, kıyamet öncesi güneşin bir kara delikte son kez batışını gördüğünü söylemiştir.

Zel-karneyn'in bu yolculuğu ile ilgili yorumlar sadece bunlarla sınırlı değildir. Fakat hepsini buraya aktarmak ve eleştiride bulunmak bu çalışmanın konusu değildir. Ne yazık ki tefsir ve meal müellifleri Kur'an kelimelerine mana verirken kendilerine dayanak olarak buraya aldığımız ve almadığımız bu yorumları temel almaktadırlar.

Daha önceki bölümlerde Yüce Kur'an'ın verdiği bilgilerin tamamının mutlak şekilde inanılması gereken gayb haberleri olduğunu belirtmiştik. Yüce Allah'ın bildirdiği bu haberlerin yanına, arkasına, önüne devşirilmiş bilgiler, hayal gücünün ürettiği fanteziler eklemek ayeti daha anlaşılır kılmayacaktır. Çünkü Yüce Allah'ın kitabındaki her anlatımda ne fazlalık vardır ne de eksiklik. Eğer Yüce Allah Zel-karneyn'in ilk yolculuğunu anlatmak için bu ayetteki kelimeleri seçmiş ise bu, kulların anlaması için gereken her şeyin bu ayette olduğu anlamına gelmektedir. Unutulmamalıdır ki her mü'minin iman etmesi gereken prensiplerden bir tanesi de Yüce Allah'ın kelimelerinin denizler mürekkep ağaçlar kalem olsa bile bitirilemeyecek zenginlikte olduğudur.

Kehf 18/109

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا

De ki: “Rabbimin kelimelerini yazmak için denizler mürekkep olsa ve bir o kadar da ilave etsek (denizlere deniz katsak); Rabbimin sözleri tükenmeden önce denizler tükenirdi.” (DİB meali)

Kur'an'ın her ayeti, ayetlerin her bir kelimesi, kelimelerin her bir harfi işte böylesine engin bir hazinedir. Herhangi bir yaratılmışın Kur'an kelimeleri ile ilgili yorum yapması, hayal kurması ancak bu denizlerin bitirilmesi durumunda söz konusu olabilir. Elbette ki bu çalışmayı yapanlar da dahil Kur'an'ı anlama çabası içine giren her insanın hata yapma, yanlış anlama olasılıkları her zaman bulunmaktadır. Fakat Kur'an'ı Kur'an'a hiçbir şey katmadan, hayal ve fantezilere dalmadan yapılan anlama çabalarının içine düştüğü yanlışlar her zaman yine Kur'an ile düzeltilme imkanına sahiptir. İşte bu ümitle ayetin kelimelerini anlamaya çabalayacağız. Dayanağımız sadece Yüce Allah'tır.

Kehf 18/86

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَا دَا الْقُرْنَيْنِ إِنَّمَا أَنْتَ تُعَذِّبُ وَإِنَّمَا أَنْتَ تُنذِرُ فِيهِمْ حُسْنًا

Güneşin battığı yere varınca, onu siyah balçıklı bir su gözesinde batar (gibi) buldu. Orada (kâfir) bir kavim gördü. “Ey Zülkarneyn! Ya (onları) cezalandırırsın ya da haklarında iyilik yolunu tutarsın” dedik. (DİB meali)

Müelliflerin bir çoğunun tüm dikkatlerini ayetin birinci cümlesinde geçen “güneşin battığı yer” ve “onu kara balçıklı bir su gözesinde batar buldu” cümlelerine vermeleri ve bu yerin neresi olduğuyla ilgili yorumların içine girmeleri, ayetin devam cümlesinde gelen çok önemli bir şeyi gözden kaçırmalarına sebep olmuştur. Ayete dikkat edilirse (gelinen yer her neresi olursa olsun) orada bir kavimle karşılaşıldığından ve Yüce Allah'ın bu kavimle ilgili Zel-karneyn'e “Ey Zülkarneyn! Ya (onları) cezalandırırsın ya da haklarında iyilik yolunu tutarsın dedik” şeklinde bir hitabından bahsedildiği görülecektir. Eğer Zel-karneyn (meal ve tefsirlerimize göre) tesadüfen bir yola girdiyse ve

bu yol onu daha önce hesaplamadığı bir yere getirmişse, geldiği yerde de ilk defa daha önce hiç tanımadığı ve bilmediği bir kavimle karşılaşılırsa; Yüce Allah neden ona “ister onlara azap edersin, istersen iyilik yolunu tutarsın” demektedir. Kur’an tamamında yüzlerce kere hem bu dünyada hem ahirette ceza ve mükafatın sadece yapılanların bir karşılığı olacağını bildiren Yüce Allah nasıl olurda Zel-karneyn’in daha önce hiç tanımadığı ve bilmediği bir kavme ceza verebileceğini söylemektedir. Merhameti, bağışlamayı, kısas cezalarında bile öldürülenlerin yakınlarına affetmeyi tavsiye eden, savaşta bile cezalandırmak için acele etmemeyi emreden Yüce Allah nasıl olur da ilk defa karşılaşılan bir kavme azap edilebileceğini söyler?

Yüce Allah’ın bu hitabı karşısında Zel-karneyn’in verdiği cevap sorduğumuz soruyu daha da büyütülmektedir.

Kehf 18/87-88

قَالَ أَمَا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُّكْرًا
وَأَمَا مَنْ آمَنَ وَعَمَلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا

(87) (Zülkarneyn), “Ancak kim zulmetmişse yakında ona azap edeceğiz. Sonra Rabbine döndürülür. O da kendisini görülmedik bir azaba uğratar.”

(88) “Fakat kim inanmış ve salih amel işlemişse onun için o en güzel mükafat vardır. (Üstelik) ona emrimizden kolay olanı yakında söyleyeceğiz” dedi.

Hem bir önceki ayetin, bilinç ve ulaşılacak istenen bir hedef olmasını zorunlu kılan “bir aracıya iz sürdürdü” şeklinde gelmesini, hem bu ayette Yüce Allah’ın Zel-karneyn’e hitabını hem de Zel-karneyn’in cevabi cümlelerini göz önüne aldığımızda yolculuğun ve yolculukta karşılaşılan şeylerin tesadüfi olmadığı, hepsinin bir plan dahilinde olduğu izlenimi oluşmaktadır. Aslında bir önceki ayeti dikkate aldığımızda bunun başka bir şekilde olmasının imkânı olmadığı anlaşılacaktır. Bir önceki ayete meallerimizde “bir sebebi izledi, bir yolu izledi, bir vesileyi izledi” şeklinde manalar verildiğini daha önce belirtmiştik.

سَبَبًا *Sebeben* kelimesinin “kendisiyle bir şeye ulaşılan vasıta, araç, aracı” olduğunu da belirtmiştik. Hurma ağacındaki hurmaları toplamak için kendisine tutunularak tırmanılan ipe de “sebeben” dendiğini belirtmiştik. O halde herhangi bir gaye olmadan, herhangi bir amaç olmadan, ulaşılacak herhangi bir hedef olmadan bir sebebe tabi olmanın herhangi bir anlamı olmayacaktır. Kişinin bir şeyi vesile edinmesinin tek sebebi vardır, istediği bir şeye ulaşmak! Ucunda nelerin olduğu bilinmeyen bir ipi, güzergahında ve sonucunda ne olduğu bilinmeyen bir yolu, yakınlığıyla ne elde edileceği bilinmeyen bir kişiyi, hangi işe yaradığı bilinmeyen bir vasıtayı vesile, sebep, aracı edinmek nasıl mümkün olacaktır ki?

Meal ve tefsirlerimizin hemen hepsinin 84. ayete “Biz onu yeryüzünde kudret sahibi kıldık ve kendisine her konuda (amacına ulaşabileceği) bir yol verdik” (DİB

meali) şeklinde meal verdiklerini daha önce aktarmıştık. Bu meallere göre her şeye sahip olma imkânı olan Zel-karneyn nereye götürdüğü bilinmeyen bir yola, neye ulaştıracağını bilmediği bir sebebe uymuş ve sonunda hiç bilmediği ve tanımadığı bir kavimle karşılaşmış olmaktadır. Meal ve tefsirlerimizin çizdiği portreye göre Zel-karneyn, bir yandan her şeye ulaşma imkanına sahip biriyken, diğer yandan uyduğu yolun sonunda nelerle karşılaşacağını ya da uyduğu sebebin kendisini nereye götüreceğini bilmeyen biridir ve yolculuklarında karşılaştığı her şey planlanmamış tesadüfi şeylerdir. Ama böyle olmasına rağmen Yüce Allah ona karşılaştığı bir kavim için “ister azap et ister iyilikle davran” demektedir.

İşte bu durum göstermektedir ki Zel-karneyn’in bu ilk yolcuğu ve devamındaki diğer yolculukları plansız, programsız, hedefsiz, gayesiz değil, tam tersi bir hedefe, bir amaca ulaşmak içindir. Değilse bir sebebe, bir yola, bir aracıya ya da bir vasıtaya uymanın hiçbir amacı bulunmamaktadır şeklinde bir anlam ortaya çıkacaktır. Bu hedeflerin ne olduğu kısra ilerledikçe açığa çıkacaktır. Kissanın bu yönüne dikkat çektikten sonra ayetteki kelimeleri anlama çabamızı sürdürebiliriz.

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ “Güneşin battığı yere varınca” (DİB meali)

Ayetin bu ilk cümlesine bakıldığında *حَتَّىٰ* hatta ve *إِذَا* iza edatları ile başladığı görülecektir. Arap dilinin yardımcı kelimeleri olan edatların her birinin cümleye kattığı anlamlar bulunmaktadır. Yukarıdaki DİB mealinin cümleyi “güneşin battığı yere varınca” şeklinde çevirmesi iki edattan birinin kaybolmasına neden olmuştur. Yani bu çeviride edatlardan birinin cümle üzerinde herhangi bir anlam katkısı olmamıştır.

حَتَّىٰ Hatta bağlacı Kur’an’da 95 defa kullanılmıştır. Türkçeye de geçmiş olan bu bağlaç Arapçada, bağlanılanın ister hissi veya manevi ister iyi veya kötü, her ne olursa olsun bağlantı kurduğu cümlelerin ifade ettikleri anlamlarda aşırıya gidildiğini ifade eder. İfadede söz konusu olan fazlalık ise fazlalıkta, eksiklik ise eksiklikte aşırılığın olduğunu vurgular. Genel olarak *حَتَّىٰ* hatta bağlacı bağlanılan eylem sınırının sonuna ulaştığını bildirmenin yanı sıra sebebinin açıklamayı da ifade eder. Bu bağlacın Arap dilindeki kullanımını 4 başlık altında toplamıştır.

1. Eylem Sınırını Belirleyen *حَتَّىٰ* Hatta Bağlacı

Bu bağlacın bağlantıya kattığı anlamların başında hedef belirleme, hedefe ulaşma veya arzu edileni elde edebilmek için ulaşılabilecek son noktayı ifade etmesi gelir. Bu anlamlar “...e kadar, ...e dek, ...ta ki” gibi sonuç ifadeleriyle

Türkçeye aktarılabilir. (جاء الخير حتى الينا) “*Haber bize kadar ulaştı.*” Bu cümlede *hatta* bağlacı haberin son noktaya ulaştığı anlamını cümleye katar. (تابع (المحاضر حتى تنتهي محاضراته) “*Konferansı bitinceye kadar konferans vereni takip ediyorum.*” Bu örnekte eylemin son bitim anına kadar, takip etme eyleminin sürdüğü ifade edilmektedir.

Sadece isimleri bağlama görevi yüklendiğinde, eylemle bağlantılı ismin en sonuna kadar eylemin devam ettiğini ifade eder. (اكلت السمكة حتى راسها) “*Balığı başına varıncaya kadar yedim*” cümlesinde (*hatta*) bağlacı, önünde bulunduğu (راس) ismi ile ilgili eylemin sonuna kadar sürdüğünü ifade etmektedir. Yine (سرت النهار حتى الليل) “*gündüz boyunca hatta geceye kadar yürüdüm*” cümlesinde de yürüme eyleminin *hatta* bağlacından sonra gelen isme kadar devam ettiği anlamı verir. Bağlacın “eylemin bitimi” anlamında kullanımında mutlaka eylemin en son noktasına varıldığı ifadesinin olması gerektiği kabul edilir. Çünkü eylem zamanının bitimi veya sınırının en son noktasına vardığı ifade edilmeden bağlacın kullanıldığı anlamın tam ve doğru olarak anlaşılacağı kuşku olabilir.

Eylemin son noktaya vardığını ifade etmeyen cümlelerde *hatta* bağlacının kullanımı doğru bulunmaz. Arapçada *hatta* bağlacının eylemin son sınırını belirtmek için kullanımı oldukça yaygındır. Bu bağlacın Kur’an kullanımlarının birçoğu bu yöndedir.[2]

2. Cümle Başı Başlama Belirten (حتى) Hatta Bağlacı

Bu bağlaç, başlama cümlesinin başında geldiğinde, cümleye ek bir açıklama getirir. Çoğunlukla anlamı farklı bir açıdan genişletir ve açıklamayı “üstelik” anlamında cümleye bağlar. Bağlacın kullanımının gerekçesi; (*hatta*) bağlacından önceki cümlelerin durum veya olayın ifade edilmesinde yetersiz kalmasıdır. Yetersizliği gidermek için hemen arkasından daha fazla aydınlatma ve açıklama yapmak amacıyla (*hatta*) bağlacıyla bağlantı yapılır. Bağlanılan cümleye bir ek açıklama anlamı kazanması için (*hatta*) bağlacı “bile, de/da, öyle ki” bağlaçlarıyla da bağlaç grubu oluşturarak birlikte kullanılabilir. Bu kullanımda (*hatta*) bağlacı tekid (pekiştirme) ifade eder.

Arapçada (*hatta*) bağlacı, biri diğerinden bağımsız cümleleri cümle başı bağlama göreviyle bağlar. Cümle başı bağlama bağlacı işlevi yüklenen (*hatta*) bağlacı hem isim cümlelerinin hem de fiil cümlelerinin başına gelir. İsim cümlesinin başına geldiğinde (*hatta*) bağlacından sonra yeni bir cümle başlar. (فوائد الكتاب لا تنتهي حتى اقتناؤه زينة في البيت) “*Kitabın faydaları sınırsızdır, hatta onun evde bulunması bile bir süstür.*” Burada bağımsız iki isim cümlesi (*hatta*) bağlacı ile birbirine bağlanmıştır. Aradaki bağlaç kaldırıldığında her iki cümle bağımsız cümleler haline gelirler. Aynı şekilde

(حَتَّى) *hatta* bağlacı fiil cümlelerini de birbirine bağlayabilir. (عمّ استعمال الحاسوب حتى) (دخل كل ميدان) “Bilgisayar kullanımı yaygınlaştı, **hatta** öyle ki her alana girdi.”

Fakat (حَتَّى) *hatta* bağlacının fiil cümlelerini bağlaması için başına geldiği cümle içeriğinin (حَتَّى) *hatta* bağlacından önce gelen cümlelerin sonucunu gösteren bir anlam içermesi gerekmektedir. Fiil cümlesinin başında geldiğinde (حَتَّى) *hatta* bağlacından önce başka merfu bir fiili muzarinin (geniş/şimdiki/gelecek zaman belirten fiiller) gelme şartı aranır. Ancak zayıf bir görüş olsa da, bu fiilin mazi olabileceği de kabul edilir.

Arapçada cümle başı başlama ifade eden (حَتَّى) *hattabağlacı* Türkçeye çoğunlukla “hatta, nihayet, sonunda, kadar, bile, de/da, öyle ki” bağlaç veya bağlaç gruplarıyla tercüme edilir.[3]

3. Cümleler Arası Bağlantı Kuran (حَتَّى) Hatta Bağlacı

Türkçede iki cümle arasında yer alan (حَتَّى) *hatta* bağlacı, cümle başında kullanılan (حَتَّى) *hatta* bağlacı ile aynı anlamdadır. Aralarındaki fark sadece bazen cümleye “üstelik” anlamı katması olarak gösterilebilir. Yine bir önceki başlıkta incelediğimiz cümle başı (حَتَّى) *hatta* bağlacında görülen özelliklerin aynısı, iki cümle arası bağlama ifade eden bağlaçlarda da görülür. İki cümle arası bağlama ifade eden bağlaçların anlamlandırılmasında “bile, de/da” gibi kullanılan diğer unsurların da anlamın oluşumuna katkısı vardır. “Üstelik” ifadesi veren iki cümle arasındaki (حَتَّى) *hatta* bağlaçlı cümlelerde abartma anlamı daha çok sezilebilir. Yine bu anlamı kazanmasında “ki, dahi” ile birlikte kullanımının da anlama katkısı vardır.

Arapçada diğer bağlaçlara göre (حَتَّى) *hatta* bağlacının cümle başında kullanımı daha az görülür. Bundan dolayı (حَتَّى) *hatta* bağlacı, çoğunlukla isimler arasında bağlantı yapar.bağlantı kurduğu isimler arasında hem anlam hem de yapı olarak etki gösterir. (حَتَّى) *hatta* bağlacı, bağlantı koşulları sağlandığında bağlantı yapabilir. Bağlantı yapılabilmesi için bağlananın isim olması gerekir. Çünkü (حَتَّى) *hatta* bağlacı harf, fiil veya cümleleri bağlama görevi yüklenemezler. (استخدمت وسأعل للنتقل حتى الطيارة) “Taşınması için araçlar kullanıldı, **hatta** uçaklar **bile**.” Örnekte olduğu gibi cümle bağlacı olmadığı durumlarda, sadece kelimeleri cümlelere veya kelimeler arası bağlantı yapabilir.

Cümleler arasında (حَتَّى) *hatta* bağlacının kurduğu bağlantılara (و) bağlacıyla kurulanlar gibi genel bir bağlantı özelliği gösterebilir. Şayet bağlanan kelimenin cümlede yüklendiği işlevi değişirse bağlanan da aynı işlevi yüklenir.

- Kelimeler arasındaki (حَتَّى) *hatta* bağlacının bağlaç görevini yüklenebilmesi için bağlanan, bağlanılanın bir parçası veya bunu anımsatan bir durumda olması gerekir. (قدم الحجاج حتى المشاة) “Yayalara kadar tüm hacılar geldiler.”
- Çeşitli yapılar arasında (حَتَّى) *hatta* bağlacının bağlantı kurulabilmesi için bağlanan, bağlanılanın çoğul anlamları arasından biri kast edildiğinde bağlantı kurulabilir.
- Çeşitli yapılar arasında (حَتَّى) *hatta* bağlacının bağlantı kurulabilmesi için bağlanan ile bağlanılan arasında üstünlük veya aşağılık gibi bir anlam ilişkisinin söz konusu olmaması gerekir. Çünkü (حَتَّى) *hatta* bağlacı ile yapılan bağlantılarda üstünlük değil eşitlik unsuru aranır. Bağlanan ile bağlanılan arasında eşitlik değil, üstünlük söz konusu olduğunda kurulan bağlantı doğru olmayacaktır. Arapçada iki cümle arasında bağlama ifade eden (حَتَّى) *hatta* bağlacı Türkçede çoğunlukla “hatta, nihayet, sonunda, kadar, bile” bağlaç veya bağlaç gruplarıyla ifade edilir.[4]

4. Eylem Sebebini Açıklayan (حَتَّى) Hatta Bağlacı

Neden ifade eden ve fiil cümlesinin başına gelen (حَتَّى) *hatta* bağlacı hem yapısal hem de anlamsal işlevi olan bir bağlaçtır. Anlam olarak (حَتَّى) *hatta* bağlacı, (ف) bağlacı gibi cümleye sebeplilik anlamı katarak bağlantı kurar. Bunun için (حَتَّى) *hatta* yerine sebeplilik ifade eden (ف) konulduğunda bağlantıda pek anlam farkı olmaz. Eylem sebebini açıklayan (حَتَّى) *hatta* bağlacının işlevini yerine getirebilmesi için sebeplilik ifade eden cümlenin başında gelmesi gerekir. Sebeplilik ifade eden (حَتَّى) *hatta* bağlacı, genellikle bağlantıda şu eşanlamları ifade etmek için kullanılır.

- Muzari (geniş/şimdiki/gelecek zaman) fiilden sonra gelen (حَتَّى) *hatta* bağlacı “bitim” ifade eden (الى) harfi cer’i ile eşanlamlı kullanılır.
- Muzari (geniş/şimdiki/gelecek zaman) fiilden sonra gelen (حَتَّى) *hatta* bağlacı sebep ifade eden (كى) edatına yakın bir anlam ifade eder.
- Muzari (geniş/şimdiki/gelecek zaman) fiilden sonra gelen (حَتَّى) *hatta* bağlacı istisna ifade eden (الا – ان) ile eşanlamlı olarak kullanılır.
- Başına (حَتَّى) *hatta* bağlacının gelmesiyle yapısal etkisini gösteren fiili muzarinin gelecek ifadeli veya geleceğe yorumlanabilecek özellikte olması gerekir.

Arapçada eylem sebebini açıklayan (حَتَّى) *hatta* bağlacı, Türkçeye “hatta, nihayet, sonunda, kadar, değin, bile, ne var ki” bağlaç ve bağlaç gruplarıyla tercüme edilir.[5]

Bu zorunlu açıklamalara göre anlamaya çalıştığımız Kehf 86. ayetin başında gelen (حَتَّى) *hatta* bağlacının açıklamada belirtilen maddelerin birincisi yani eylem sınırını belirleyen (حَتَّى) *hatta* bağlacı olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu bağlacın cümleye kattığı anlamın anlaşılması ancak hemen sonrasında gelen ve grup oluşturduğu (إِذَا) *iza* edatının anlaşılması ile mümkündür. Çünkü (حَتَّى) *hatta* bağlacı kendisinden sonraki cümleyi kendisinden öncesine bağlarken (إِذَا) *iza* edatı ise kendisinden sonraki cümleye bir anlam katkısında bulunmaktadır. Cümlelerin anlaşılması her ikisinin cümleye yaptığı anlam katkısı göz önüne alındığında mümkündür.

(إِذَا) *iza* edatı Kur'an'da 415 defa geçmektedir. Bu edat başına geldiği cümleye şu anlam katkılarında bulunur.

- (إِذَا) *iza* edatının Cezmetmeyen şart edatı (zarfı)dır. Şartı mazi (geçmiş zaman) veya mazi manalı fiil olur. Cevabı ise muzari (geniş/şimdiki/gelecek zaman) gelir. Mazi bile olsa, muzari manası verilir. Bu edatın mazi fiili muzariye çevirdiğine dair Kur'an'da oldukça fazla örnek bulunmaktadır. Mesela, Tekvir, İnfitar, İnşikak, Zilzal surelerinde oldukça sık kullanılan bu edat, orada önüne geldiği mazi (geçmiş zaman) fiillerin tamamını müzariye (gelecek zamana) çevirmiştir.
- (إِذَا) *iza* edatı müfacea (sürpriz) edatı da olur. İsim cümlesinin başına gelir ve; birden, bir de baktım ki, bir de ne göreyim şeklinde bir anlam katkısında bulunur. Kur'an'da edatın bu şekilde kullanımı oldukça azdır. Örnek olarak (7/107 – 30/36) ayetlerine bakılabilir.[6]

Tüm bu açıklamalardan sonra anlamaya çalıştığımız Kehf 86. ayetin başında gelen (حَتَّى) *hatta* bağlacı bir önceki ayette başlayan “takip ettirme, izlettirme” fiilinin sonuna geldiğini, amacına ulaştığını belirtirken, (إِذَا) *iza* edatı kendisinden sonra gelen ve mealler tarafından “ulaştı” anlamı verilen بَلَغَ *belağa* mazi (geçmiş zaman) fiilinin anlamını “ulaşacağı zaman, ulaşacağında” şeklinde muzariye (gelecek zamana) çevirmektedir.

Bu açıklamalar çerçevesinde meal müelliflerinin ayetin ilk cümlesine verdikleri anlamlara baktığımızda ortaya tuhaf bir durum çıkmaktadır.

1. Uzak batıya ulaşınca.[7]
2. Nihayet güneşin battığı yere gelince.[8]
3. Batıya doğru giderek günün birinde, varabileceği en uzak noktaya vardı.[9]
4. Nihayet, güneşin battığı tarafta, en uç batıda, bir yerleşim bölgesine ulaştığı zaman.[10]
5. Nihayet güneşin battığı yere (okyanus kıyısına) vardığı zaman.[11]
6. Tâ gün batıya vardığı vakit.[12]
7. [Batıya doğru giderek] günün birinde güneşin battığı yere vardı.[13]

Bu meallerin 1, 3, 7 sırada olanları zaten çevirilerine hem (حَتَّى) *hatta* bağlacını hiç yansıtmamış, bağlacı yok saymış hem de başında (إِذَا) *iza* edatı bulunan ve gelecek zaman manası verilmesi gereken بَلَغَ *belaga* fiiline ulaşınca (1) ve vardı (3, 7) manaları vererek bu edatın işlevini de yok saymışlardır.

Diğerleri (حَتَّى) *hatta* bağlacına “nihayet” manası vererek doğru yapmış ama بَلَغَ *belaga* fiiline “vardı, vardığı zaman” şeklinde mana vererek her iki edatında işlevini düşürmüşlerdir. Meallerin kelimelere verdiği manaları doğru kabul ettiğimizde verilmesi gereken mananın “nihayet güneşin battığı yere ulaşacağı zaman” şeklinde olması gerekmektedir. Öte yandan edatın ve bağlacın cümle üzerindeki etkisinin görülmemesi 86. ayetin bir önceki ayetle olan bağını da koparmıştır.

Özellikle ayetin başında gelen (حَتَّى) *hatta* bağlacı bir önceki ayette başlayan fiilin rasgele ve hesapsız olmadığını, tam tersi tam anlamıyla bilinçli ve tercihli olduğunu göstermektedir. Fakat hem tefsirler hem de mealler hem de Zulkarneyn hakkında müstakil çalışmalar ortaya koyanlar, yolculukların plansız, yolculukta karşılaşmaların ise tesadüfi olduğunu ortaya koymuşlardır. Oysa görüldüğü gibi bunların plansız ve tesadüfi olmasını mümkün değildir.

Ayetin başında gelen bağlaç ve edat ile ilgili bu zoraki açıklamalardan sonra kelimelerin anlamları üzerinde durduğumuzda (حَتَّى) *hatta* bağlacının ve (إِذَا) *iza* edatının cümleye nasıl bir anlam katkısında bulunduğu daha net anlaşılacaktır.

Ramazan DEMİR

[1]F. Er Razi, Tefsir-i Kebir c.15.s.251

[2]Mesela bkz; 97/5 – 2/55, 102, 109, 120, 187, 191, 193, 196, 214, 221, 222, 230, 235 – 3/92, 179, 183 – 4/15, 43, 65, 89, 140 – 5/22

[3]11/40

[4]63/7

[5]Doç. Dr. Candemir Doğan, Bağlaçlar s.325

[6]Dr.M. Meral Çörtü, Sarf Nahiv Edatlar s.428

[7]A. Bayındır, E. Yüksel, S. Yıldırım.

[8]A. B. Gölpınarlı, A. Varol, A. Bulaç, B. Sağlam, B. Bayraklı, TDV, H. B. Çantay, K. Çelik, M. Türk, M. İslamoğlu, Ö. N. Bilmen, S. Ateş, Ş. Piriş, Y. N. Öztürk.

[9]A. Parlıyan.

[10]A. Tekin, Hayrat Neşriyat.

[11]A. F. Yavuz. C. Külünkoğlu.

[12]Elmalılı.

[13]M. Esed.

ARACI ULAŞACAĞI ZAMAN

حَتَّى إِذَا بَلَغَ مَرْبَ الشَّمْسِ *Güneşin battığı yere varınca. (DİB meali)*

Bu cümledeki (حَتَّى) *hatta* bağlacının ve (إِذَا) *iza* edatının cümle üzerindeki anlam katkılarının ne yönde olması gerektiği bir önceki başlık altında detaylı belirtilmişti. Bu cümlede direk olarak her ikisinden etkilenecek kelime, بَلَغَ *belaga* fiilidir. (حَتَّى) *hatta* bağlacı bu fiilin kast ettiği işin bir önceki ayette bahsedilen işin devamı olduğunu belirtirken, (إِذَا) *iza* edatı mazi (geçmiş zaman) olan bu fiili muzariye çevirmiştir. Böyle olmasına rağmen başvurduğumuz meallerin kelimeyi geçmiş zaman olarak çevirdiklerini, yani (إِذَا) *iza* edatının kelime üzerindeki etkilerini yok saydıklarını önceki başlık altında belirtmiştik.

بَلَغَ *belaga* kelimesi (b+l+ğ) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 77 kelime bulunmaktadır. Bu 77 kelimenin 51 tanesi çeşitli formlarda fiil, 3 tanesi sıfat, 23 tanesi ise isim olarak geçmektedir.

(الْبُلُغُ – الْبَلَغُ) : Bir mekan olsun, zaman olsun ya da takdir edilmiş, kararlaştırılmış veya belirlenmiş herhangi bir iş, durum ya da olay olsun, onda en nihai amaca ve en nihai noktaya ulaşmak, varmak ya da gelmek. Bazen nihai noktaya ulaşılmamış olsa da ulaşılmak üzere olduğunu ifade etmek için kullanılır.[1]

الْبَلَاغُ: (Bir mesajı, selamı ya da haberi) tebliğ etme, ulaştırma, erişirme ya da iletme (تَبْلِيغٌ)

[2]

الْبَلَاغُ: Bir şeyde kifayet ve yeterlilik.[3]

Bazı yerlerde nihai noktaya ulaşmak üzere olmak anlamında kullanılmıştır (örnek; 65/2). Fiil olarak “ona haberi tebliğ ettim, ulaştırdım ya da ilettilim” anlamında بَلَّغْتُهُ الْخَبَرَ şeklinde[4] kullanılır.[5]

- بَلَغَ فلان الشيء – بُلُوغًا – بَلَغًا Erişmek, ulaşmak, varmak, yetişmek.
- بَلَغَ به الجهد Yorulup yere yığıldı, yorgun argın düştü.
- بلغت الدماء الثمن Bıçak kemiğe dayandı, canına tak etti.
- بَلَغَ أشده Güçlenip kuvvetlendi.
- بَلَغَ الامر مبلغ الجد İş ciddiye vardı.
- بَلَغَ الاوج Zirveye ulaştı.
- بَلَغَ الدين اجله Borcun vadesi doldu, ödeme zamanı geldi.
- بَلَغَ منه كل المبلغ Birinin zararına çalışmak.
- بَلَغَ المال مبلغا عظيما Değeri arttı.
- بَلَغَ السيل الزبي Ok yaydan çıktı, iş işten geçti.[6]

Kelimenin anlamaya çalıştığımız Kehf 86. ayette إِذَا بَلَغَ *iza belaga* şeklinde başında edatla gelmesi, bu anlamlardan hangisi tercih edilirse edilsen, mananın mutlaka muzari (geniş/şimdiki/gelecek zaman) olmasını gerektirmektedir. Nitekim tıpkı burada olduğu gibi

75/26 – 65/2 – 56/83 – 46/15 – 24/59 – 4/6 – 2/234 kelime başında إِذَا *iza* edatıyla gelmiş ve hepsine gelecek zaman manası verilmiştir. Daha önce de belirtmiştik, bu edatın önüne geldiği mazi (geçmiş zaman) fiilin manasını muzariye (gelecek zaman) çevirdiğine dair Kur'an'da oldukça fazla örnek bulunmaktadır.

Bu kelime Kur'an'da şu anlamlarda kullanılmıştır: ulaşmak, ulaştırmak, tebliğ etmek,[7] ulaşılan yer, sınır,[8] ulaşan,[9] duyuru,[10] yerine getirmek,[11] üstün, kesin,[12] geçerli,[13] etkili.[14]

Anlamaya çalıştığımız ayetin başında gelen (حَتَّى) *hatta* bağlacının bir önceki fiil cümlesini, bir sonraki fiil cümlesine bağlama özelliğinde olduğunu belirtmiştik. İşte bu kelime bir önceki ayette başlanan işin amacına ulaşıldığını ya da ulaşılmak üzere olduğunu bildirmesi gerekmektedir. O halde bu kelimeyi bir önceki ayetle beraber okuduğumuzda şöyle bir mana ortaya çıkmaktadır.

(18/85) فَأَتْبَعَ سَبَبًا **Bir aracıya iz sürdüdü**

(18/86) حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ **nihayet ulaşacağı zaman...**

Verilen bu meale dikkat edildiğinde 85. ayette Zel-karneyn bir aracıyı bir şeye ulaşması için peşinden göndermiştir. Yani kendisi bir yere gitmemiş herhangi bir yolculuğa çıkmamıştır. O ulaşmak istediğinin arkasından bir aracı göndermiştir. Bu durumda 86. ayette bir şeye ulaşacak olan Zel-karneyn değil, onun görevlendirdiği aracıdır. Yani 85. ayetteki görevlendirme fiilinin faili Zel-karneyn, 86. ayetteki “ulaşma” fiilin faili ise سَبَبًا *sebeben* kelimesinin belirttiği “aracı” olmaktadır. O halde ayete meal verirken bunun parantez içi belirtilmesi gerekmektedir.

(18/85) فَأَتْبَعَ سَبَبًا **Bir aracıya iz sürdüdü**

(18/86) حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ **nihayet (aracı) ulaşacağı zaman...**

Elbette ki bu meal bilinen tüm Zel-karneyn efsanelerinin tersine bir söylem olduğu gibi beraberinde “aracı kim? Kime ulaşmaya çalışıyor? Neden Zel-karneyn'in kendisi gitmedi de bir aracı yolladı? Gibi daha bir çok soruyu beraberinde getirecektir.

Bunun yanında bu çalışmanın amacı ne birine ters düşmek ne de birini doğrulamaktır. Bu çalışmanın bir tek amacı vardır. Yüce Allah'ın kelimelerini yine Yüce Allah'ın kelimeleri ile anlamak! Defalarca söylediğimiz gibi; yaptığımız her çıkarım bizim Kur'an'dan anladıklarımızdır. Fakat bunu yaparken şablonlardan, efsanelerden ve özellikle Kur'an kelimelerini Yüce Allah'ın koyduğu yerden, oynatmadan yapmaya çalıştık. Tefsir, meal ve Zel-karneyn hakkında müstakil çalışmalar yapan müelliflerin peşine takılıp ona: Kafir ve müşrik olduğu besbelli Makedonyalı Alexandre; ışık hızıyla Solar Apex takım yıldızının yanındaki varlığı ispatlanmamış, sadece teorilerden ibaret olan kara deliğe yolculuk yapan bir uzay gezgini; Kur'an'da zamanın, tekrarı olmayan Yüce Allah'ın belirlediği süre olduğu yüzlerce ayette belirtilmesine rağmen ne ilmen, ne aklen herhangi bir delili olmayan, sadece fantastik fütürist söylemlerin ve holywood filmlerinin konusu zaman yolculuğuna çıkmış, geçmişe ve geleceğe giden bir zaman gezgini diyerek yanılmaktansa, Yüce Allah'ın kelimelerini anlamak için son gayretimizi sarf etmemize rağmen yanılmayı tercih ederiz.

Ramazan DEMİR

[1]Bkz. Kur'an: 46/15; 2/232; 40/56; 37/32

[2]Bkz. Kur'an: 14/52; 46/35; 36/17; 13/40

[3]Bkz. Kur'an: 21/106

[4]Bkz. Kur'an: 7/62; 5/67; 11/57; 3/40

[5]R. El İsfahani, El Müfredat BLĞ md.

[6]Yrd. Doç. Dr. İlyas Karşlı, Yeni Sözlük BLĞ md. s.236

[7]Bkz. Kur'an: 2/196, 231, 232, 235; 3/40; 6/19, 128, 152; 7/62, 68; 12/22; 24/59; 28/14; 4/6; 65/2; 13/14; 17/23; 33/39; 22/5; 40/67, 80

[8]Bkz. Kur'an: 53/30

[9]Bkz. Kur'an: 16/7 – 40/56

[10]Bkz. Kur'an: 3/20; 5/92, 99; 13/40; 14/52; 16/35, 82; 21/106; 24/54; 29/18; 36/17; 42/48; 64/12; 72/23

[11]Bkz. Kur'an: 65/3

[12]Bkz. Kur'an: 6/149; 54/5

[13]Bkz. Kur'an: 68/39

[14]Bkz. Kur'an: 4/63

مَغْرِبَ الشَّمْسِ *mağribe 'ş şemsi: Güneşin battığı yer (DİB meali).*

Hemen belirmeliyiz ki bu ifadenin her iki kelimesi (مَغْرِبَ “mağrib” ve الشَّمْسِ “şems”) Kur’an’da birçok yerde geçmesine rağmen, ikisinin yan yana gelerek bir izafet terkibi (isim tamlaması) oluşturduğu tek yer burasıdır. Bu terkipteki الشَّمْسِ “şems” kelimesi Kur’an’da bir tanesi hariç diğerleri tıpkı bu ayette olduğu gibi marife bir isim olarak toplamda 33 defa geçmiştir ve meal müelliflerinin tamamı geçtiği her yerde kelimeye hep “güneş” anlamını vermişlerdir.

Terkibin ikinci ismi olan مَغْرِبَ “mağrib” kelimesinde durum biraz farklılaşmaktadır. Bu kelime غ ر ب (ğ+r+b) kök harflerinden türemiştir ve Kur’an’da bu kökten türemiş, ikisi fiil, biri sıfat diğerleri isim olmak üzere 19 kelime bulunmaktadır.

Meal ve tefsirler üzerinden yaptığımız tasnife göre mağrib, mağribeyn, meğarib, ğarib kelimelerinin hepsine “batı, iki batı, batılar” anlamları verilirken, anlamaya çalıştığımız مَغْرِبَ الشَّمْسِ *mağribe 'ş şemsi* izafet terkindeki مَغْرِبَ “mağrib” kelimesine hepsinden farklı olarak “battığı yer” anlamı verilmektedir. Bu kelimeye “batı ve battığı yer” şeklinde yüklenen iki farklı anlam aynı zamanda kast edilen şeyin tamamen değişmesine de sebep olmaktadır.

Bilindiği gibi “batı” kelimesi herhangi bir yeri değil, belli bir yönü işaret etmektedir. Üstelik bu yön kişiden kişiye, coğrafyadan coğrafyaya, konumdan konuma farklılık arz etmektedir. Çünkü tüm yönler mutlaka yeryüzündeki herhangi bir yerin dünyadaki diğer yerlere göre konumunu belirtmek için kullanılmaktadır. Dünyanın herhangi bir yerine batı, doğu, kuzey ya da güney denilebilmesi için mutlaka insanlığın tamamının kabul ettiği ve tüm yönlerin ona göre belirlendiği bir röper yani sıfır (nirengi) noktasının olması gerekmektedir. Günümüzde bu nokta Londra’daki Greenwich olarak belirlenmiş ve tüm dünya ülkeleri bu sıfır noktasını kabul etmişlerdir. İşte bu kabule göre belirlenen o noktanın güneşin doğuşu istikametinde kalan her yer doğu, batış istikametinde bulunan yerler ise batı olmaktadır. Bu noktayı önünüze alıp güneşin doğuş istikametini arkanıza aldığınızda, sağınızda kalan yerler kuzey, solunuzda kalan kısımlar ise güney olmaktadır. Sıfır meridyeni bu noktadan geçmekte ve dünyadaki herhangi bir yerin koordinatları işte bu nokta baz alınarak belirlenmektedir. Denizde ve havada giden araçlar konumlarını tespit eden koordinatları bu noktayı merkeze alarak belirlemekte, batı ya da doğuda olduğunu buna göre tespit etmektedirler. Liman ya da havalimanlarında uçak ve gemilerin rotalarının tespiti hep bu nokta merkeze alınarak belirlenmekte ve tarif edilmektedir. Bunun yanında saatlerin ayarlanması [1], gün başlangıcı ve Meridyenler arası 4 dakikalık zaman farkı da bu nokta sıfır noktası kabul edilerek hesaplanmaktadır. Bazı coğrafyalara isimler bu noktaya olan uzaklık ya da yakınlığına göre verilmektedir. Mesela; Ürdün, Filistin, Suriye gibi ülkelerin bulunduğu yerlere Ortadoğu; Çin, Japonya, Tayland gibi ülkelere Uzakdoğu denmesinin sebebi bu yerlerin Greenwich’e göre güneşin doğuş istikametinde bulunmalarından dolayıdır.

1884 yılına kadar dünyanın sıfır noktası olarak İstanbul'u başkent yapan Büyük Konstantin'in, "dünya merkezi alameti" olarak diktiği (MS 4.yy) ve bugün hala Ayasofya'dan Beyazıt'a giden yol üzerinde bulunan ve "milyon taşı" olarak da bilinen bir anıt kabul edilirdi. Ondan öncesinde ise sıfır noktası Roma'da bulunmaktaydı. Bu taşın bulunduğu nokta uzun yıllar dünyanın merkezi olarak kabul edilmiş, tüm uzaklıklar ve yön hesaplamaları bu nokta baz alınarak yapılmıştır.

Aslında Müslüman dünya tarafından hiç önemsenmeyen ve aptalca bir mukallitlikle kabul edilen Greenwich sıfır noktası, Müslümanların uğradığı hezimetin ne boyutlarda olduğunu göstermesi açısından ibretlik bir anıt gibidir. Greenwich'in dünyanın sıfır noktası olmasının insanlığın üzerinde birleşebileceği hiçbir bağlayıcı işareti yoktur. Fakat buna rağmen insanlık bu nokta üzerinde birleşmiş ve günümüzde haritalar, saat dilimleri, zaman ayarları, gün başlangıçları, uçak ve gemilerin rotaları, yönler, coğrafyaların koordinatları bu nokta baz alınarak belirlenmiştir.

Tıpkı bunun gibi yeryüzünde herhangi bir yere batı, doğu, kuzey veya güney denilebilmesi için mutlaka bir röper yani nirengi noktasının olması gerekmektedir. Mesela, dünyada önemli roller oynayan yön kavramlarının uzay boşluğunda hiçbir ehemmiyeti yoktur. Çünkü uzayda hangi noktayı alırsanız alın hepsi güneşi kesintisiz görecektir. Bu çerçeveden hareket edildiğinde nirengi noktası olarak dünyanın hangi noktası alınırsa alınsın batı yönü güneşin kaybolduğu, doğu yönü ise güneşin belirlediği yön olacaktır. Bu istikametlerde binlerce nokta olmasına rağmen nirengi noktasına göre bu yerlerin tamamı batı ya da doğudur. Mesela, Greenwich'e göre İstanbul bir doğu şehridir ama Ankara'ya göre İstanbul bir batı şehri olacaktır. Bu yüzden batı herhangi bir yerin ya da noktanın adı değil kabul edilen nirengi noktasına göre güneşin gözden kaybolduğu istikamet yani yöndür ve bu yönde kalan her yer batıdadır. Yeryüzünde yaşayan insanların kendi konumlarını nirengi noktası olarak alıp diğer yerleri batı ya da doğu olarak adlandırmaları ise sadece koordinat belirlemek içindir. Mesela herhangi birinin "senin evin benim evimin batısındadır" demesi gibi. Takdir edilmelidir ki bu konuşma içinde geçen batı kelimesi sadece bu iki kişi için geçerlidir. Çünkü bu sözü söyleyen kişi nirengi noktası olarak kendi evini belirlemiştir.

Anlamaya çalıştığımız *مَغْرِبُ الشَّمْسِ* *mağrîbe 'ş şemsi* "güneşin battığı yer" ifadesi ise batı yönünü kast eden bir kelime değil belli bir mekânı kast eden bir isim tamlamasıdır. Zaten tüm meal ve tefsirlerde *مَغْرِبُ الشَّمْسِ* *mağrîbe 'ş şemsi* ifadesi mekân ismi (mef'ulü fih) olarak geçmektedir. Yani içinde herhangi bir işin veya fiilin yapıldığı mekân ismidir. O yerde fiili yapan fail güneş, yaptığı fiil ise batmak fiilidir. İşte güneşin battığı yer ifadesi bu anlamı vermek zorundadır. Yani güneşin içinde batma fiilini gerçekleştirdiği mekân. Üstelik *مَغْرِبُ الشَّمْسِ* *mağrîbe 'ş şemsi* izafet terkinin (isim tamlamasının) marife yani tanınan bilinen olması bu yerin bir tane ve herkes tarafından bilinen bir yer olmasını gerektirmektedir.

İşte bu yüzden eski yeni müelliflerin tamamı, hacim olarak 1.3 milyon, kütle olarak 333.000, çap olarak 109 kat ve içine 960.000 dünya sığacak kadar dünyadan daha büyük ve 150 milyon km uzakta olan güneşin dünya üzerinde battığı bir yerin olmasının aklen ve ilmen mümkün olmadığını söylemiş ve bundan sonrasında bilinen yorumlarına girişmişlerdir. Müelliflerin kimisi bu yerin okyanus kıyıları, kimisi güneşin altı ay boyunca görünmediği kutup bölgesi, kimisi uzayda bir kara delik olduğunu söylemiştir. Fakat bu yer hakkında ne söylenirse söylensin sonuçta güneşin ne bu dünyada ne de uzayda herhangi bir yerde batmadığı, bir mekânın içine girip gözden kaybolmadığı reddedilemez bir gerçek olarak ortada durmaktadır. Yani ne dünyada ne de uzayda güneşin battığı herhangi bir yer yoktur.

Dünya gezegeni güneş sisteminde bulunan diğer gezegenler ile birlikte güneşin uydusu konumundadır. Üzerinde yaşadığımız gezegenin küre olmasından dolayı aynı anda dünyanın bir kısmında güneş batmış ve gece yaşanırken, dünyanın diğer kısmında güneş doğmuş ve gündüz başlamıştır ama ışın aslına bakıldığında güneş ne doğmuş ne de batmıştır. Gece ve gündüzün oluşması güneşin doğmasından ve batmasından dolayı değil, dünyanın, bir yandan güneş etrafında belli bir rotada ilerlerken aynı zamanda kendi eksenini etrafında dönmelerinden kaynaklanmaktadır. Eğer dünya gezegeni kendi eksenini etrafında dönmeyi bıraksa, dünyanın bir bölgesinde güneş hiç gözden kaybolmayacak sürekli gündüz yaşanacak, diğer bölgesinde ise hiç görülmeyecek sürekli gece yaşanacaktır. Yani aslında güneş hiç batmamakta ve hiç doğmamaktadır sadece yerküre üzerinde yaşayan bizler dünyanın kendi eksenini etrafında dönmelerinden dolayı onu öyle görmekte, öyle algılamaktayız. Fakat böyle olmasına rağmen ayetteki kelimeler şüpheye yer bırakmayacak bir dille, herhangi bir algıdan veya zandan değil hakiki manada güneşin battığı bir yerden bahsetmektedir.

Öte yandan ayetteki kelimelerin güneşi batıyormuş gibi gördüğümüz/sandığımız işte bu yerlerden birini kast ettiğini söylememiz de mümkün değildir. Çünkü yerküre üzerinde yaşayan her insan ve her bölgeye göre güneşin battığını zannettiği yer farklılık arz etmektedir. Ama مَغْرِبِ الشَّمْسِ *mağribe*'ş *şemsi*:ifadesi marife bir isim tamlaması olduğundan, her insana ve bölgeye göre değişen bu yerlerden herhangi bir yeri değil, herkesin bildiği o yeri kast etmektedir. Değilse kelimelerin marife (tanınan bilinen) olmasının hiçbir anlamı kalmamaktadır.

Güneşin içine girip kaybolduğu belli ve bilinen bir mekânın olabilmesi mümkün değilken müelliflerin ayetin devamında gelen cümleye “*onu (güneşi) kara balçıklı bir gözede batar buldu*” şeklinde manalar vermesi ise, güneşin battığı yer ile ilgili içine düşülen çıkmazı daha da büyütüştür. Verilen bu manalara göre güneşin battığı bir yer vardır, orası kara balçıklı bir gözede ve Zülkarneyn bu yere ulaşmış, gözleriyle görmüş dahası güneşin battığı bu kara balçıklı gözenin yanında yaşayan bir kavim de bulmuştur.

Böyle bir yerin bulunmasının mümkün olmadığını daha baştan kabul eden müelliflerin büyük çoğunluğu, içine düşülen çıkmazdan kurtulmak için, söz konusu bu yerin ilk yolculuğunu batı yönünde yapan ve nihayet okyanus kenarına gelen Zülkarneyn'in, güneşin batış istikametindeki ufka bakıp, onu kara balçıklı bir gözede batıyormuş gibi zannetmesi olduğunu söylemişlerdir. Aklen ve ilmen güneşin battığı bir yerin bulunmasının mümkün olamayacağını kabul eden bu müellifler, işin içinden ayette anlatılan şeylerin bir sanı, öyle değil ama öyleymiş gibi görünen bir yer olduğunu söyleyerek çıkmışlardır. Fakat hem ayette anlatılan şeylerin Zel-karneyn'in bir sanısı olduğunu gösterecek herhangi bir delil yoktur hem de ileriki bölümlerde göreceğimiz gibi bu yaklaşım çok daha büyük sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

Teknolojinin gelişmesi ile beraber uzay ve güneş hakkında daha fazla malumat sahibi olan bir takım çağdaş müellifler ise işi daha ileri boyutlara taşıyarak Zel-karneyn'in galaksiler arasında yolculuk yapan bir uzay gezgini, cümlenin devamında gelen *عَيْنِ حَمِيَّةٍ* "aynin hamietin" tamlamasının ise güneşin içine girip kaybolduğu uzaydaki bir kara delik olduğunu söylemişlerdir. Aslında Zel-karneyn'in uzaya gidip güneşin kara bir delikte battığını gördüğünü söyleyen tezlerin üzerinde durulacak bir tarafı yoktur çünkü; Zel-karneyn kıssasının daha en başında Yüce Allah "ona yeryüzünde imkân verdik" buyurarak, olayın boyutlarının dünya dışı olmadığını zaten bildirmişti.

Ne tuhaftır ki "güneşin kara balçıklı bir gözede battığı yeri" bulmak için alakalı alakasız herkese ve her şeye başvuran müelliflerin aklına bu çıkmazın Kur'an kelimelerine tercih ettikleri manalardan kaynaklanmış olabileceği ihtimali hiç gelmemiştir. Hem bizzat kendileri ayetteki cümleye "güneşin battığı yere ulaşınca, onu (güneşi) kara balçıklı bir gözede batar buldu" şeklinde manalar vermiş hem de ilmen ve aklen güneşin battığı bir yer yoktur o halde bu ayetteki bahsedilen şey bir sanı, bir zannetme, öyle olmadığı halde öyle görmedir diyerek olayı bambaşka bir boyuta taşımışlardır. Ne yazık ki bu yaklaşım biçimleri üzerinden oluşturulan Zel-karneyn kıssası, Kur'an'ın diğer yerleriyle hiçbir bağı olmayan apayrı bir anekdota dönüştürülmüş, bu yolla oluşturulan müktesebat ise Allah resullerini olağanüstü ve gizemli varlıklar olarak gören insanlar arasında revaç bulmuştur. Her şeyden önce şunun tekrar tekrar hatırlanması hatta hiç akıldan çıkarılmaması gerekmektedir. Allah'a iman ettiğini söyleyen her mü'min için Kur'an'ın Allah'tan gelen vahiy olduğuna, ondaki her harfin Yüce Allah tarafından belirlendiğine, geçmişten, şimdiki zamandan ve gelecekte verildiği haberlerin gözle görülmüşçesine hak ve gerçek haberler olduğuna kesinlikle inanma zorunluluğu vardır.

Meal müellifleri anlamaya çalıştığımız *مَغْرِبَ الشَّمْسِ* *mağribe* 'ş şemsi ifadesine şu manaları vermişlerdir.

مَغْرِبَ الشَّمْسِ *mağribe* 'ş şemsi.

- *Uzak batıya ulaşınca.[2]*
- *Nihayet güneşin battığı yere[3]*

- *Batıya doğru giderek günün birinde, varabileceği en uzak noktaya vardı.[4]*
- *Nihayet, güneşin battığı tarafta, en uç batıda, bir yerleşim bölgesine ulaştığı zaman.[5]*
- *Nihayet güneşin battığı yere (okyanus kıyısına) vardığı zaman.[6]*
- *Tâ gün batıya vardığı vakit.[7]*
- *[Batıya doğru giderek] günün birinde güneşin battığı yere vardı.[8]*

Görüldüğü gibi bir kısım müellif مَغْرِبِ الشَّمْسِ *mağrîbe* 'ş *şemsi* ibaresine “uzak batı” anlamı vermişlerdir. Bu çeviriye göre ibarede geçen مَطْلَعِ الشَّمْسِ *eş-şems* kelimesi “uzak”, مَغْرِبِ *mağrib* kelimesi ise “batı” anlamına gelmektedir. Oysa biraz önce değindiğimiz gibi bir yere “uzak batı” denilebilmesi için bilinen ve kabul edilen bir nirengi noktasının olması gerekmektedir. Bu meal müelliflerimizin ifadeye uzak batı anlamı vermeleri tıpkı Greenwich noktası baz alınarak bir yere uzak doğu denmesi gibi ilkesiz bir yaklaşımdır. Doğrusu bu müelliflerin مَغْرِبِ الشَّمْسِ *mağrîbe* 'ş *şemsi* ibaresine hangi temele ve hangi nirengi noktasına dayanarak “uzak batı” anlamını verdiklerini biz çıkaramadık. Aynı müelliflere göre birkaç ayet sonra (90. doğu,batı,ayet) gelecek olan مَطْلَعِ الشَّمْسِ *matlia* 'ş *şemsi* ibaresi ise “uzak doğu” anlamına gelmektedir. Oysa uzak batı ve uzak doğu kavramları bir nirengi noktasına göre belirlenmektedir. Eğer bir nirengi noktası yoksa her insanın durduğu nokta dünyadaki diğer insanlara göre hem uzak doğudur hem uzak batıdır. Yani bir nirengi noktası alınmaması durumunda bir kişinin yüzünü güneşe dönmesi diğer insanlara göre uzak doğudur, arkasını dönmesi ise uzak batıdır. Mesela, günümüzde Greenwich noktası sıfır noktası kabul edilerek Çin'e uzak doğu denmektedir. Bunun sebebi Greenwich'e göre güneşin Çin'de yaklaşık 7 saat önce doğmasıdır. Fakat aynı zamanda güneş orada 7 saat önce batmaktadır. Bu durumda nasıl ki herhangi bir yere güneşin 7 saat önce doğuşu baz alınarak uzak doğu deniliyorsa aynı şekilde güneşin 7 saat önce batışı baz alınarak uzak batı denmesi gerekmektedir. Meseleyi biraz daha açmak için şöyle bir örnek verebiliriz. Bilindiği gibi dünya kendi eksenini etrafındaki dönüşünü 24 saatte tamamlamaktadır. Fakat dünya kendi eksenini etrafında dönerken aynı zamanda yıl içinde 23 derecelik aşağı ve yukarıya doğru (!) bir eğim de gerçekleştirmektedir. Günlerin uzayıp kısılması da işte bu sebeple olmaktadır. Dünyanın kendi eksenini etrafındaki dönüş hızı, güneş etrafındaki rotası ve hızı, güneşe olan uzaklığı hiçbir şekilde değişmemektedir. Zaten bunlardan herhangi birinde küçük bir sapma olması durumunda dünyadaki canlıların yaşama imkânı kalmamaktadır. İşte böylesine muhteşem bir gezegende insanlık kendisine sıfır noktası olarak Greenwich denilen bir kasabadaki müzenin bahçesine dikilen demirden bir işareti baz almış ve demiştir ki bu nokta dünyadaki zamanın başlangıç noktasıdır. Mesela Türkiye'de yaşayan insanlara göre Cuma günü saat, gündüz 12 yi gösterdiğinde, aynı an Havai adalarında Perşembe gecesi saat 12 dir. Tabi ki bu, dünyanın sıfır noktası olarak Greenwich kabul edildiğinde böyledir. Fakat sıfır noktası olarak Greenwich değil de Havai adaları alındığında bu sefer bizim Cuma dediğimiz gün bir gün geriye kayıp Perşembe olacaktır. Bu durumda bize göre uzak batı olan aynı nokta sadece sıfır noktasının değişmesiyle uzak doğu olacaktır.

Müslüman dünya tarafından önemsiz görülen bu konu, üzerinde çok derin araştırmaların yapılmasını hak edecek kadar önemlidir. Çünkü bir mü'min Yüce Allah'ın emrettiği ibadetleri belirlenen zamanlar üzerinden yapmak mecburiyetindedir. Bir mü'min'in zamanla mukayyed ibadetlerini yapabilmesi ancak ve ancak dünya üzerinde belirlenen bir nirengi noktası üzerinden olmak zorundadır. Mü'min için ibadetlerini şaşırmadan yapabileceği ve kıyamete kadar değişmeyecek tek nirengi noktasının Yüce Allah'ın ta en başta insanlık için emin belde, toplanma merkezi olarak belirlediği Mescidi'l Haram'dan başka bir yerin olması söz konusu bile değildir. Fakat değiştirilmesi ve hatta değiştirilmesinin söz konusu bile olmadığı bu nokta çoktan değiştirilmiş ve Müslüman dünya buna gıkını bile çıkarmamış ve hala da çıkarmamaktadır. Oysa bir Müslümanın saat ve gün başlangıçları için Kabe'den başka bir yeri benimsemesi her şeyin tepetaklak olması anlamına gelmektedir. Farzı misal, sıfır noktasının Hawaii olarak benimsenmesi durumunda Cuma dediğimiz gün bir gün geriye kayacak Perşembe denilen gün Cuma'ya dönüşecektir.

Konumuza tekrar dönecek olursak; birtakım müelliflerin ayette geçen "mağribe's şemsi" ibaresine uzak batı anlamı vermeleri derin bir ilkesizliğin göstergesi olmaktadır. Bunun yanında الشَّمْسِ *eş-şems* kelimesinin ne Kur'an'da ne lügatlerde ne de başka bir yerde "uzak" anlamı bulunmamaktadır. Hiçbir ilke gözetmeden ibareye "uzak batı" anlamı verenlerin her ortam ve fırsatta Kur'an ancak Kur'an'la anlaşılır diyen müelliflerden olması ise trajik bir ironi gibidir.

Yukarıya aldığımız meallerde ibareye "*en uzak nokta*" şeklinde mana veren meal müellifine gelince, doğrusu bu müellifin مَغْرِبِ الشَّمْسِ *mağribe's şemsi* ifadesinde bulunan hangi kelimeden bu anlama ulaştığı anlaşılır ve açıklanır gibi durmamaktadır. Anlaşılan o ki, bu müellifler için aslolan şey; Yüce Allah'ın kelimelerini anlamak değil, kendi kafalarındaki hikayeleri Kur'an'a dikte etmektir.

İfadeye "ta gün batıya vardığı vakit" şeklinde anlam veren müellif ise bir mekânı bildiren مَغْرِبِ الشَّمْسِ *mağribe's şemsi* ibaresini bir zamana çevirmiştir. Bu müellife göre Zülkarneyn bir yere değil, bir zamana ulaşmıştır. Aslında gramer açısından "mef'ulü fih" (bir işin içinde yapıldığı mekân ya da zaman) olan bu ibare hem mekânı hem de zamanı gösterebilmektedir. Fakat ibareye "ta gün batıya vardığı vakit" şeklinde bir mana verilmesi durumunda hemen devamında gelen وَجَدَهَا *vecedeha* "onu buldu" kelimesindeki هَا *ha* zamiri işlevsiz kalmakta, karşılığını bulamamaktadır. Kaldı ki cümlede "gün" anlamı verebileceğimiz herhangi bir kelime bulunmamaktadır. İlla da bu yaklaşım üzerinden kelimelere mana verilecekse bunun "gün batıya vardığı zaman" şeklinde değil "güneşin batısına vardığı zaman" şeklinde olması gerekmektedir. Halbuki güneşin battığı bir yer olmadığı gibi güneşin batısı, doğusu, kuzeyi, güneyi gibi yönler de bulunmamaktadır. Hepsinden öte "gün" ne batıya varır ne doğuya. Gün zaten dünya gezegenin bir yandan güneş etrafında bir rotada giderken diğer yanda kendi eksenini etrafında dönmesi üzerinden oluşan bir şeydir. Evet Türkçede gün doğumu ve gün batımı gibi

ifadeler bulunmaktadır. Ama bu ifade günün kendisini değil, güneşin hareketlerini belirtmek için kullanılmaktadır.

Bu ibarenin doğru anlaşılması her şeyden önce marife bir isim tamlaması olduğunu göz önünde bulundurmaya gerektirmektedir. Birkaç bölüm önce isim tamlamalarıyla ilgili genel bir bilgi vermiştik ama aynı bilgilerin burada tekrarlanması fazladan olmayacaktır.

Arapça da isim tamlamasında gelen birinci isim “tamlanan” (muzaf), ikincisi ise “tamlayan” (muzafun ileyh) adı verilen iki isimden oluşmaktadır. Bir isim tamlaması; tamlanan (muzaf) yani tamlamada gelen birinci ismin;

1. Kime ve neye ait olduğunu (كَلْبُ الْحَرَسِ; “Bekçinin köpeği” gibi)
2. Hangi şeyden yapıldığını (تَوْبُ حَرِيرٍ; “İpek elbise” gibi)
3. Neye benzediğini belirtmek suretiyle “tamlanan (muzaf) kelimenin anlamındaki bir kapalılığı” giderme amacı taşır (كُوبُ شَايٍ; “Çay bardağı” gibi).^[9]

Bir isim tamlamasını oluşturan muzaf (tamlanan) ve muzafun ileyh (tamlayan) ile ilgili olarak şunlar söylenebilir.

Bir isim tamlaması yapılırken her iki isim başında (ال) takısı bulunan marife bir isimse; birinci ismin (muzaf) başındaki (ال) takısı kaldırılır. Fakat kelimenin başındaki (ال) takısının kaldırılması o kelimeyi nekira (bilinemez) yapmamaktadır. Çünkü ikinci ismin başındaki (ال) takısı her iki isimde bilinir olduğu anlamına gelmektedir. Mesela, isim tamlaması olarak كَلْبُ الْحَرَسِ şeklinde gelen bu kelimeler anlam olarak “bilinen o bekçinin köpeği” anlamına gelmektedir.

İzafet terkiplerinde muzafun ileyh (ikinci isim) bir cümlenin temel öğelerinden kabul edilen mübteda, haber, fail, meful gibi müstakil bir görevi üstlenemezler. Muzafun ileyh’in (ikinci ismin) cümlede oynadığı tek rol, kendinden önceki muzaf’ı (birinci ismi) bir biçimde tamlayarak ondaki anlamsal kapalılığı gidermeye çalışmaktan ibarettir. Yani isim tamlamasının asıl amacı birinci ismi daha iyi tanıtmak ve daha anlaşılır kılmaktır.

İzafet terkipleri ile ilgili bu bilgiler üzerinden anlamaya çalıştığımız مَغْرِبَ الشَّمْسِ mağrîbe’ş şemsi isim tamlamasına geri döndüğümüzde, izafet terkiplerinin marife (tanınan bilinen) olmasından dolayı, kast edilen anlamın veya mekânın kesinlikle bilinen, tanınan bir yeri belirtmesi ve verilecek anlamın “güneşin battığı o yer” şeklinde olmasını gerektirmektedir. Yani bu iki kelimenin kast ettiği anlamın anlaşılması için uzay aracına binip galaksiler arası yolculuk yapmaya, elde kılıç ülkeler fethetmeye, zamanda yolculuğa çıkmaya gerek yoktur. İzafet terkiplerinin marife olması demek, her iki kelimenin de kast ettiği manaların Kur’an’da bulunduğu, anlatıldığı, açıklandığı anlamına gelmektedir. Hatta bu iki kelimenin marife bir isim tamlaması şeklinde gelmesi demek, bu iki

kelimenin açıklamasının Kur'an'dan başka bir yerde bulunmadığı ve başka yerde aranmaması gerektiği anlamına gelmektedir.

İzafet terkinin yapılış amacı göz önüne alındığında, anlamaya çalıştığımız terkipte altı çizilen ve üzerinde kapalılık bulunduğundan dolayı daha iyi anlaşılması için الشَّمْسُ “şems” kelimesine izafe edilen kelime مَغْرِبٌ “mağrib” kelimesi olmaktadır. Yani daha iyi anlaşılması, tanınması, bilinmesi istenen kelime مَغْرِبٌ “mağrib” kelimesidir.

Fakat anlamaya çalıştığımız izafet terkinine مَغْرِبُ الشَّمْسِ *mağrîbe 'ş şemsi* “güneşin battığı o yer” şeklinde mana verilmesinin bizi bir çelişkiye getireceği muhakkaktır. Çünkü güneşin battığı yer diye bir mekânın olmadığı ve olamayacağı izaha ihtiyaç duymayacak kadar ortadadır. Bu durumda daha iyi anlaşılın, tanınsın, bilinsin diye belli bir isme izafe edilerek açıklanan “mağrib” kelimesi daha da anlaşılmaz hale gelmektedir. Ne tuhaftır ki Kur'an'da tek başına geçtiği diğer yerlerde bir izafet terkihi olmadığı halde bile gayet açık bir şekilde anlaşılan “mağrib” kelimesi, çok daha iyi anlaşılın diye bir izafet terkihiyle gelince anlaşılmaz hale gelmektedir.

Bu bariz çelişiyi, okyanus kenarına gelen Zel-karneyn güneşi kara balçıklı bir gözede batıyor **zannetti**, **sandı** veya güneşin uzaydaki bir kara delikte battığını gördü şeklinde açıklamaya çalışmak ise, açıklamak değil meseleyi daha karmaşık ve anlaşılmaz kılmaktadır. Çelişkinin Kur'an'dan kaynaklanıyor olması mümkün olmadığına göre, **ya** مَغْرِبُ الشَّمْسِ *mağrîbe 'ş şemsi* tamlamasında geçen *eş-şems* الشَّمْسِ kelimesine yüklenen “güneş” ve مَغْرِبٌ *mağrib* kelimesine yüklenen “battığı yer” anlamları doğru değildir **ya da** anlatılmak istenen şey meal ve tefsirlerin belirttiğinin çok dışında bir şeydir.

Bu iki kelimeye “güneşin battığı o yer” manası verilmesi durumunda, izafet terkinin marife olmasından dolayı, güneşin battığı o yerin sadece kara deliklerin yanına gidebilenlerin ve sadece zamanda yolculuk yapabilenlerin görebileceği bir yer değil, herkes tarafından bilinen ve tanınan bir yer olması gerekmektedir. O halde uzaya çıkıp güneşin battığı bir yer aramaktansa Kur'an'a bakıp bu kelimelerin tam olarak neyi kast ettiklerini anlamaya çalışmak daha mü'mince bir davranış olacaktır.

▪ مَغْرِبٌ MAĞRİB

مَغْرِبٌ “*Mağrîbe*” kelimesi غ ر ب (ğ+r+b) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş, ikisi fiil, biri sıfat diğerleri isim olmak üzere 19 kelime bulunmaktadır.

مَغْرِبٌ Güneşin ufkun içinde kaybolması. Fiil olarak (Güneş ufkun içinde kayboldu anlamında) تَغْرَبُ – تَغْرَبْتُ şeklinde kullanılır. Bu fiilin mastarı – غَرَبُ – مَغْرِبُ الشَّمْسِ Mağribu'ş şems Güneşin batış zamanı ve غُرُوبٌ şekillerinde gelir.

yeri. الشَّمْسُ مُعْرَبَانُ Güneşin batış zamanı. Uzakta olan her türlü şeye ve kendi cinsi arasında benzeri olmayan her türlü şeye غَرِيبٌ denmiştir. كَرَابُ Karga uzaklaşır şekilde gitmesinden dolayı böyle adlandırılmıştır. Kılıcın, vurulduğu insanın ya da başka herhangi bir şeyin içinde kaybolup batmasından dolayı غَرِبُ السَّيْفِ denmiştir. Tıpkı dilin, kılıca benzetilmesi gibi, kılıcın keskinliği de dilin keskinliğine benzetilerek “filancanın dili keskin” anlamında غَرِبُ اللِّسَانِ denmiştir. Kuyudaki uzaklığı ya da uzaklaşması göz önünde bulundurularak “kova” كَرَابٌ diye adlandırılmıştır. Altın diğer cevherler arasında az bulunduğundan dolayı غَرَابٌ şeklinde adlandırılmıştır. Meyve vermeyen ağaç, meyve veren ağaçlardan uzak oluşundan dolayı aynı adla adlandırılmıştır. غَرَابِيْبٌ Siyahlık yönüyle kargaya benzeyen bir şeyin adı. [10]

- غَرِبَ فُلَانٌ – غُرُوبًا Batmak, kaybolmak, gizlenmek, uzakta olmak, gurbete çıkmak, geçmek.
- لَا يَصِحُّ أَنْ يَغْرُبَ عَنْ بَالِهِ Hiç aklımdan çıkmaz.
- غَرِبَ الشَّيْءُ – غَرَابَةٌ Tuhaf olmak, garip olmak, acayip olmak, gizli olmak, anlaşılmasız olmak.
- غَرِبَ عَمَلُهُ Acayip şeyler yaptı.
- أَغْرَبَ فُلَانٌ – إِغْرَابًا Batıya gelmek, batı yönüne gitmek, tuhafılık yapmak, acayip bir hareket yapmak.
- مَغْرَبٌ Batış yeri, batı, batış zamanı.

مَغْرَبٌ *Mağrib* kelimesi Kur'an'da 19 defa geçmesine rağmen مَغْرَبٌ الشَّمْسِ *mağribe* 'ş şemsi şeklinde bir izafet terkibi (isim tamlaması) olarak sadece anlamaya çalıştığımız Kehf 86. ayette geçmektedir. Bu kelimenin geçtiği ayetlerin tamamına baktığımızda kelimenin isim ve fiil olarak kullanımlarını şu şekilde tasnif etmemiz mümkündür.

- وَالْمَغْرَبُ “el-mağrib” şeklinde 7 defa geçmiştir (2/115, 142, 177, 258 – 18/86 – 26/28 – 73/9). Meal ve tefsirlerin tamamı anlamaya çalıştığımız Kehf 86. ayetteki kullanıma “güneşin battığı yer” anlamı vermişken diğer 6 kullanıma “batı” anlamı vermişlerdir.
- الْمَغْرِبَيْنِ *El-mağribeyn* şeklinde tesniye (ikili) olarak bir defa geçmiştir (55/17). Meal ve tefsir müellifleri bu kelimeyi “iki batı” şeklinde çevirmişlerdir.
- وَالْمَغَارِبِ وَ مَغَارِبَهَا *meğaribaha* ve *el-meğarib* şeklinde çoğul olarak iki defa geçmiştir (7/137 – 70/40). Meal ve tefsirlerimiz ikisi de marife olan bu kullanımlara “batılar” anlamı yüklemişlerdir.
- الْغَرْبِيَّ *El-ğarbiyyi* (28/44) şeklinde marife olarak ve غَرْبِيَّةً *ğarbiyyetin* (24/35) şeklinde nekre olarak iki defa geçmiştir. Müellifler bu iki kullanımlardan birisini “batıya ait” şeklinde mana vermişken diğerine “batısında” anlamı vermişlerdir.
- غُرُوبَهَا *El-ğurubiha* (20/130) ve الْغُرُوبِ *el-ğurub* (50/39) şeklinde yine marife olarak geçmiş ve müellifler bu iki kullanıma “batış” anlamı vermişlerdir.
- الْغُرَابِ *el-ğurab* (5/31) şeklinde iki defa “karga” anlamında geçmiştir.

- *وَعَرَابِيْبُ Ğarabibu* (35/27) şeklinde bir defa “simsiyah” anlamında geçmiştir.
- Kelime her ikisi de Kehf suresinde olmak kaydıyla bir defa mazi fiil olarak *عَرَبَتْ ğarabet* (18/17) şeklinde, bir defa da muzari fiil olarak *تَعْرُبُ tağrubu* (18/86) şeklinde geçmiştir.

Bu kullanımların tamamına dikkat edildiğinde meal müelliflerinin kelimenin tekil, ikili ve çoğul (*وَالْمَغْرِبُ*; el-mağrib; *الْمَغْرِبَيْنِ El-mağribeyn*; *وَالْمَغَارِبِ el-meğarib*) olması fark etmeden hepsine “batı – iki batı – batılar” şeklinde anlamlar verdikleri görülecektir. Fakat biraz önce belirttiğimiz gibi Kehf 86.ayetteki “mağrib” kelimesine bu kullanımlardan farklı olarak “güneşin battığı yer” anlamı vermişlerdir. Kelimenin ikili olarak “iki batı” ve çoğul olarak “batılar” şeklinde kullanımları ise çok farklı şekillerde yorumlanmıştır.

Her ne şekilde yorumlanırsa yorumlansın bu kelimenin tekil-ikili-çoğul şekilde kullanılması ve hepsinin de marife (belirli) olarak geçmesi, anlamaya çalıştığımız *مَغْرِبَ الشَّمْسِ mağrîbe 'ş şemsi* ifadesinin kast ettiği anlamın onlardan sadece birisi şeklinde olmasını zorunlu kılmaktadır. Mesela kelimenin *الْمَغْرِبَيْنِ El-mağribeyn* (iki batı) şeklindeki kullanımını ele alalım. Bu kullanım şunu ifade etmektedir. *الْمَغْرِبُ el-mağrib* (o (1) mağrib)+ *الْمَغْرِبُ el-mağrib* (o (1) mağrib)= *الْمَغْرِبَيْنِ El-mağribeyn* (o (2) iki mağrib). Yani kelimenin ikili gelmesi $1+1 = 2$ anlamına gelmektedir. Kelimenin *وَالْمَغَارِبِ el-meğarib* şeklinde çoğul gelmesi ise en az $1+1+1 = 3$ anlamına gelmektedir. Kaldı ki bunun üçten çok daha fazla bir sayıyı göstermesi pekâlâ mümkündür. O halde *مَغْرِبَ الشَّمْسِ mağrîbe 'ş şemsi* (güneşin battığı o yer) bunlardan hangisini ifade etmektedir.

Bunun yanında anlamaya çalıştığımız cümle meal ve tefsir ulemasının büyük çoğunluğu tarafından “güneşin battığı yere ulaşıncaya” şeklinde çevrilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken şey ulaşılan şeyin güneş değil, güneşin battığı yerlerden bilinen, tanınan bir yer olmasıdır. Güneş dünyanın tamamında yaşayan insanlar için bir yıl içinde tam 365 defa değişik yerden doğmakta ve değişik yerden batmaktadır. Bu yerlerin hepsi insanlar tarafından gözlemlenebilen yerlerdir. Fakat böyle olmasına rağmen coğrafi konumlar dikkate alındığında güneşin battığı yerler herkese göre farklılık arz edecektir. İşte *مَغْرِبَ الشَّمْسِ mağrîbe 'ş şemsi* ifadesine “güneşin battığı yer” anlamı verilmesi durumunda, kast edilen şey her insana göre değişen bu yerlerden sadece bir tanesi olmak zorundadır.

Doğu, batı, kuzey, güney şeklinde belirlenen yönlerin tamamı güneş için belirlenen yönler değil, güneş baz alınarak dünya üzerinde yaşayan insanların kendi konumlarını anlamaları için belirlenen farazi koordinat noktalarıdır. Bu yönlerin güneş için belirlenmesi ve güneşin doğusu, güneşin batısı, güneşin kuzeyi ya da güneyi şeklinde tarif edilmesi mümkün değildir. Anlamaya çalıştığımız *مَغْرِبَ الشَّمْسِ mağrîbe 'ş şemsi* ifadesini bu anlayış üzerinden çevirdiğimizde ifadenin manası “güneşin batısı” şeklinde olacaktır. Fakat güneşin batısının ya da başka bir yönünün olması mümkün değildir. İnsanlar

doğu ve batı derlerken, dünya üzerindeki herhangi bir noktayı ya da yeri değil, kendi konumlarına göre güneşin doğduğu ve battığı yönü kast etmektedirler.

Fakat böyle olmasına rağmen Kur'an'da güneşin doğuşu ve batışı baz alınarak namaz vakitlerinin belirlendiğini bildiren ayetler bulunmaktadır.

Ta Ha 20/130

فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ أَنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَىٰ

O hâlde, onların söylediklerine sabret ve güneşin doğuşundan ve batışından önce Rabbini hamd ile tespih et. Gece vakitlerinde ve gündüzün uçlarında da tespih et ki hoşnut olasın (DİB meali).

Hemen belirtelim ki bu ayette geçen ve neredeyse tüm mealler tarafından tıpkı yukarıdaki gibi *güneşin doğuşundan ve batışından önce* şeklinde çevrilen قَبْلَ طُلُوعِ kable tului 'ş şemsi ve kable ğurubiha cümlesinde geçen قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا kable tului 'ş şemsi ve kable ğurubiha cümlesinde geçen قَبْلَ طُلُوعِ şemsi hem de ğurubiha ifadeleri marife isim tamlamalarıdır. Bu ifadelerin marife isim tamlaması şeklinde gelmeleri arka plana "bildiğiniz güneşin bildiğiniz tüm gözükme ve tüm gözden kaybolmaları sırasında namaz kılın" şeklinde bir anlamı yerleştirmeyi zorunlu kılmaktadır. Güneşin doğmaları ve batmaları akli olan her canlının hiçbir öğreticiye ihtiyaç duymadan ve herhangi bir şekilde kast edilen şey hakkında şüpheye düşmeden kolayca bilebileceği bir şeydir. İşte bu ayet üzerinden doğu batı kavramlarını anlamaya çalıştığımızda her insana, her coğrafyaya her mevsime ve hatta her güne göre farklılık arz etse de **doğu; güneşin ortaya çıkıp belirmeye başladığı yön, batı; güneşin gözden kaybolduğu yön** şeklinde bir anlama bürünmektedir.

Bakara 2/258

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أَحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şımarıp böbürlenerek) Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi? Hani İbrahim, "Benim Rabbim diriltir, öldürür." demiş; o da, "Ben de diriltir, öldürürüm" demişti. (Bunun üzerine) İbrahim,

“Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirir, sen de onu batıdan getir” deyince, kâfir şaşırıp kaldı. Zaten Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez (DİB meali).

Bu ayet açık bir şekilde **المَشْرِقُ** *el-maşrik* kelimesinin güneşin belirttiği, görüldüğü yön, **وَالْمَغْرِبُ** *el-mağrib* kelimesinin ise güneşin kaybolmaya başladığı yön olduğunu ortaya koymaktadır. Kur'an'da namaz vakitleri hep güneşin durumu üzerinden bildirilmiştir. Aslında güneş durumunu hiç bozmamasına ve hep aynı kalmasına rağmen, dünyanın hareketleri bizim onu farklı şekillerde görmemize neden olmaktadır. Çünkü güneşin görünmeye ya da kaybolmaya başladığı taraf, insan ne kadar gitse de ve bu gidişini milyonlarca yıl sürdürse de son noktasını bulamayacağı bir yöndür. Dünyanın dönüş hızıyla aynı hıza sahip bir araçla güneşin doğduğu yöne doğru gidildiğinde güneş hiç gözden kaybolmayacak, güneşin gözden kaybolduğu yöne doğru gidildiğinde ise güneş hiç gözükmeyecektir. Her ne olursa olsun güneşin belirmesi, tepeye çıkması, tepeden yavaş yavaş kaybolmaya başlaması nihayet tamamen gözden kaybolup ortalığın kararmaya başlaması yeryüzünde yaşayan her canlının gözlemleyebileceği bir şeydir. Bırakın insanları bitkiler bile bu durumu algılamakta, ona göre yaprak veya çiçek açmakta ona göre fotosentez yapmaktadırlar.

Bu arada yönlerle ilgili şunu belirtmekte fayda vardır. Kur'an'da yön olarak sadece doğu ve batı yönleri geçmekte kuzey veya güney yönleri hiç geçmemektedir. Bunun sebebi kuzey ve güney yönlerinin faraza yönler olmasıdır. Dünyayı sanal olarak ekvator çizgisiyle ikiye bölüp bu sanal çizginin bir tarafına kuzey (yukarı) diğer tarafına güney (aşağı) denmesinin hiçbir dayanağı yoktur. Çünkü neresinin dünyanın aşağısı neresinin dünyanın yukarısı olduğunu bilmenin tek yolu evrenin tamamını ve kuruluş düzenini bilmeyi gerekli kılmaktadır. Uzay boşluğunda duran dünyanın aşağısını yukarısını tespit etmenin başka bir yolu yoktur. Ama bunun yanında doğu ve batı yönlerinin hem dayanağı vardır hem de bu dayanak dünya üzerinde yaşayan tüm canlılar tarafından bilinmekte ve hissedilmektedir. Hatta tarlada yetişen günebakanlar bile güneşin belirlemeye başladığı ve kaybolmaya başladığı yönü bilmektedirler. Fakat güneşin doğmaya başladığı yerin sağında kalan kısma yukarı ya da solunda kalan kısma aşağı dememizin imkânı yoktur. Bunun yanında dünya üzerinde bulunan tüm doğu, batı, kuzey, güney yönleri sadece dünyada geçerli yönlerdir. Dünya atmosferinden uzaya çıkıldığında bu yönlerin hiçbir hükmü yoktur. Çünkü uzayda herhangi bir gök cisminin arkasında kalmadan güneşe bakıldığında güneş hiç batmayacak, hiç doğmayacaktır. Güneşin battığı veya doğduğu yönü ifade eden doğu-batı kavramları bile sadece atmosfer altında geçerlidir. Yani uzayda yön kavramı tamamen kaybolmakta, yönleri ifade etmek için başka kavramlar devreye girmektedir. Mesela uzayda güneşe bakıp, güneşin sağı solu, aşağısı yukarısı şeklinde bir cümle kurmamız oldukça saçma olacaktır.

Bakara 2/115

وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ ۚ فَأَيْنَمَا تُولُوۡا فَنَمَّ وَجْهُ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir (DİB meali)

Mesela bu ayette “doğu da batı da Allah'ındır” buyurulmuş olmasına rağmen Kur'an'da kuzey de güney de Allah'ındır şeklinde bir ibare bulunmamasından yola çıkarak, kuzey ve güney Allah'ın değildir şeklinde bir sonuca gitmek mümkün değildir. Çünkü kuzey ve güney yönlerinin alameti de güneşin doğduğu ya da battığı yönlerdir. Yani tüm yönler güneşin doğuş ve batış (aslında görmeye başladığımız, görememeye başladığımız) yönlerine göre belirlenmektedir. Bundan dolayı doğu ve batı kelimelerinin arka planında güneşin aydınlattığı her yer, gecenin kararttığı her yer anlamı bulunmaktadır. Kaldı ki dünyadaki her yer aynı zamanda hem batı hem de doğudur. Yani bu yönlerin dünya üzerinde başlangıç ve bitiş noktaları yoktur. Dünya döndükçe her yer batı ve her yer doğu olacaktır.

Tıpkı yönler gibi Seher, Fecir, Sabah, Kuşluk, Öğlen, İkinci, Akşam, Yatsı, Gece gibi zaman belirleyen vakitlerin hepsi de güneşin hareketlerinden dolayı değil, dünyanın hareketlerinden dolayı oluşmaktadır. Hatta mevsimler bile dünyanın güneş etrafında dönerken aldığı pozisyona göre belirlenmektedir. Yani ne mevsimlerin ne yılların ne ayların ne günlerin ne saatlerin belirlenmesinde güneşin bir etkisi yoktur. Güneş Yüce Allah'ın kendisine belirlediği rotayı izlemektedir. Yıl, mevsim, ay, gün, saat gibi zamanlar sadece bu dünyada geçerlidir ve uzaydaki her gök cismine göre bu zaman ölçüleri farklılık arz etmektedir. Mesela;

1 Merkür yılı = 88 dünya günü (1 Merkür günü, yaklaşık 5, 79 dünya saati)

1 Venüs yılı = 224 dünya günü (1 Venüs günü yaklaşık 14,81 dünya saati)

1 Dünya yılı = 365 gün.

1 Mars yılı = 686 dünya günü (1 Mars günü yaklaşık 45 dünya saati)

1 Jüpiter yılı = 12 dünya yılı (1 Jüpiter günü yaklaşık 288 dünya saati)

1 Satürn yılı = 30 dünya yılı (1 Satürn günü yaklaşık 720 dünya saati)

1 Uranüs yılı = 85 dünya yılı (1 Uranüs günü yaklaşık 2040 dünya saati)

Görüldüğü gibi bu gezegenlerin yıl, gün, ay oluşumu bizim kullandığımız ölçülerden çok farklı olmaktadır. Çünkü bunların hiçbiri güneşin hareketleri üzerinden belirlenmemekte hepsi bu gezegenlerin kendi etrafında dönmesi ve güneş etrafında izledikleri rota üzerinden oluşmaktadır. Olaya bu yönüyle

baktığımızda tüm bu gezegenlerin ve hatta güneş sisteminde bulunan diğer gök cisimlerinin varlığını devam ettirmesi güneşin hiçbir şekilde batmamasına bağlıdır. Çünkü eğer güneş batarsa güneş sistemi diye bir şey kalmaz.

Fakat anlamaya çalıştığımız 86. ayetinde geçen *بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ* *beleğa mağribe* 'ş *şemsi* ifadesine “güneşin battığı yere ulaşıncaya” manası veren müelliflerimize göre hem güneşin battığı yer vardır hem de bu yere ulaşmak mümkündür. Dahası cümlenin devamında ulaşılan bu yerin *تَعْرُبُ فِي عَيْنِ حَمَّةٍ* “*siyah balçıklı bir su gözesinde batar (DİB meali)*” şeklinde bir tarifi bile yapılmıştır. Bu cümlede geçen ve mealin “batar” şeklinde mana verdiği *تَعْرُبُ* *tağrubu* kelimesi “mağrib” kelimesinin de türediği fiilin muzari (geniş zaman), müfred (tekil), müennes (dişil) veznidir. Bu ifadeler şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde güneşin gözden kaybolduğu bir yerin olduğunu bildirmektedir.

İfadelerin şüpheye yer bırakmayacak derecede açık olmasından yola çıkarak “bu deniz kenarına gelen Zülkarneyn’in güneşi kara balçıklı bir gözede battığını zannetmesidir” şeklinde açıklayıp ayetin mealine “zannetti, sandı, gibi” kelimelerini eklemek ayeti daha anlaşılabilir bir hale getirecektir. Çünkü ayette bunun Zülkarneyn’in zannetmesi olduğunu bildiren herhangi bir delil bulunmamaktadır. Yahut bunu “Zülkarneyn uzay gemisiyle Solar Apeks takım yıldızına gitti orada güneşi bir kara delikte batar buldu şeklinde açıklamanın da imkânı yoktur. Çünkü bırakın güneşin kara bir delikte batmasını, dünyadan biraz uzaklaşsa ya da yaklaşırsa ne dünyada hayat kalır ne de güneş sistemi diye bir sistem varlığını devam ettirebilir. Yahut Zülkarneyn zaman yolculuğuna çıktı, geleceğe gidip güneşin kıyamet öncesi son kez bir kara delikte batışını gördü şeklinde bir söyleme girişiminin de bir dayanağı yoktur.

Ama bu durum *مَغْرِبَ الشَّمْسِ* *mağribe* 'ş *şemsi* “güneşin battığı yer” ifadesine açıklık getirmeyecektir. Hiç batmayan bir güneşin uydusu olan bir dünyada yaşıyorken dahası bunu her gün binlerce defa gözlemlene imkânına sahipken nasıl olur da Kur’an güneşin battığı bir yer bulunduğunu hatta bunun kara balçıklı bir göze olduğunu söyler?

Her ne olursa olsun ayetteki ifadeler birçok müellifi güneşin kara balçıklı gözede battığı bir yer aramaya teşvik etmiş ve her müellif kendisine göre burayı tarif etmeye girişmiştir. Biraz önce *مَغْرِبَ* *mağrib* kelimesinin anlamlarını verirken hem ismi mekân hem de ismi zaman anlamında olduğunu belirtmiştik. İsmi mekân olarak “güneşin battığı yer” anlamına gelen *مَغْرِبَ الشَّمْسِ* *mağribe* 'ş *şemsi* ifadesi aynı zamanda ismi zaman olarak “güneşin battığı zaman” anlamına gelmektedir. Fakat bu ibareyi güneşin battığı zaman olarak anlamamızın imkânı yoktur çünkü devam cümlesinde *تَعْرُبُ فِي عَيْنِ حَمَّةٍ* “*siyah balçıklı bir su gözesinde batar*” (*DİB meali*) şeklinde gelen ifadeler bir zamanın değil bir yerin tarifini yapmaktadır.

İnsan oğlunun bildiği şu güneş hiç batmamasına ve onun battığı bir yerin olabileceğini hayal dahi edememesine rağmen Kur’an’ın hem de marife bir isim tamlamasıyla “güneşin saklandığı, gözden kaybolduğu yer” şeklinde bir

yerden bahsetmesinin, bu yeri “kara balçıklı bir göze” olarak tarif etmesinin dahası bu gözenin yanında yaşayan bir kavmin olmasının, bir tek anlamı vardır. Meal ve tefsirlerin güneş anlamını verdikleri الشَّمْسُ eş’şems kelimesi bildiğimiz gök cismi olan güneşi değil, başka bir şeyi kast etmektedir.

Zira dünyadan kütle olarak dünyadan 1.3 milyon kez daha büyük, çap olarak dünyadan 109 kere daha geniş ve alan olarak içine 960.000 bin dünya alabilecek güneşin battığı yerin olduğunu farz etsek bile, bu yerin görülebilmesi ve hatta bu yerin yanında bir kavmin yaşayabilmesi mümkün değildir. Bu kadar büyük bir güneşi futbol topu büyüklüğüne indirgeyip dünyada veya uzayda ona battığı bir yer bulmanın mantıksızlığı ortadadır. Güneşi içine alıp kaybedecek büyüklükte bir yerin olması insan gözünün sınırlarının çok ötesinde bir şeydir. Kaldı ki güneşin böyle bir yerin içinde batması demek dünyanın güneşsiz kalması demek olur ki bu durumda dünyanın varlığını devam ettirmesi mümkün değildir.

İşte bu yüzden الشَّمْسُ eş’şems kelimesi tepemizde duran, aydınlatan, ısıtan gök cismi olan güneşi değil, başka bir şeyi ama yine insanların bildiği, tanıdığı bir şeyi kast ediyor olmalıdır.

▪ ŞEMS (الشَّمْسُ)

Kelimesi الشَّمْسُ (ش م س) kök harflerinden türemiştir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 33 kelime bulunmaktadır. Bu kullanımların sadece bir tanesi şemsan [11] şeklinde nekira bir isim, diğerlerinin hepsi eş’şems şeklinde marife isim olarak geçmektedir. Kelime fiil ya da sıfat olarak hiç geçmemektedir.

Sözcüğü güneş tekeriyle ilgili ve ondan yayılan ışıkla ilgili kullanılır. (شَمَسَ) Şemsün güneş veya güneş ışığı sahibi haline geldi. Falan kişi korkup kaçtı ve sabit, sakin bir şekilde durmadı anlamında شَمَسَ فُلَانٌ denmiştir. Sabit ve sakin bir şekilde durmaması yönüyle güneşe benzetme yapılarak böyle denmiştir. [12]

İsfahan’ın bu açıklamalarından Şems kelimesinin, fiil olarak yerinde durmamak, ürkererek kaçmak, sabit ve sakin olmamak anlamlarında olan kökten türediği anlaşılmaktadır. Her gün farklı bir yerden belirmesinden, ortaya çıkmasından dolayı bu kelime güneşe isim olmuştur. Bu açıklamalar üzerinden güneş kelimesinin isim olarak anlamının “sakin ve sabit olmayan” olduğunu söylememizde bir engel olmamalıdır. Ona bu ismin verilmesi onun öyle olmasından dolayı değil, insanların onu her gün farklı yerlerden belirirken görmesinden dolayıdır. Yoksa güneş, Yüce Allah’ın onu koyduğu yerde

durmakta, ona çizdiği rotada ilerlemektedir. Bu kelime lügatlerde bildiğimiz güneş anlamı dışında ise şu anlamlara gelmektedir.

- شَمَسَ لَهُ..... Eziyet vermeye hazırlanmak.
- شَمَسَتِ الدَّابَّةُ..... Ürkerek kaçmak.
- شَمَسَ الرَّجُلُ..... Kafa tutmak, inat etmek, karşı çıkmak.
- شَمَسَتِ الْمَرْأَةُ..... Kadın erkeğin huzuruna çıkmaktan utandı.
- شَمَسَ فُلَانٌ فُلَانًا مُشَامَسَةً شِمَاسًا..... İnatlaşmak, dik kafalılık yapmak, diklenmek.
- شِمَاسٌ..... İnatlaşma, birine karşı dikleşme, direnme.
- شَمُوسٌ..... Dik kafalı, inatçı, uyumsuz.
- شِمَاسٌ Kilise görevlisi.
- تَشَمَسَ فُلَانٌ Cimri olmak.

Kelimenin lügatlerdeki bu anlamlarını dikkate aldığımızda *الشَّمْسِ eş 'şems* kelimesinin bildiğimiz güneş anlamı dışında “dik başlı, uyumsuz, dikleşen, ürkerek kaçan” anlamları olduğunu da görmekteyiz. Şu hâlde anlamaya çalıştığımız *مَعْرَبَ الشَّمْسِ mağribe 'ş şemsi* izafet terkinin anlamı “güneşin battığı yer” değil, “o dikleşenin/inatçının/kararsızın/kafa tutanın saklandığı yer” şeklinde olmasının önünde herhangi bir engel olmamalıdır.

İşte tam burada Kur'an'a iman eden bir mü'min olarak bu kelimeye mana belirlerken bir yol ayırımına gelmekteyiz. Ya *الشَّمْسِ eş 'şems* kelimesinin bildiğimiz güneşi kast ettiğini söyleyecek ve güneşin battığı bir yeri bulmak için uzaya çıkacak galaksiler arasında yolculuk yaparak kara deliklere göz atacağız, ya yine *الشَّمْسِ eş 'şems* kelimesine güneş anlamı vereceğiz ama güneşin battığı bir yerin olmadığını bunun sadece bir sanı bir öyle zannetme olduğunu söyleyeceğiz ya da *الشَّمْسِ eş 'şems* kelimesine dikleşen/inatçı/kararsız/kafa tutan anlamlarından birini verecek ve bunun ne veya kim olduğunu anlamak için Kur'an'a yöneleceğiz.

Tefsir ve meallere bakıldığında ileri sürdüğümüz üç seçenekten ikisinin zaten yapılmış olduğunu görmekteyiz. Fakat onların öyle yapmaları ayeti anlamayı kolaylaştırmamış tam tersi çok daha büyük soruların ortaya çıkmasına neden olmuştur. İleri sürdüğümüz üçüncü seçenek bugüne kadar yapılmamış bir seçenektir. Hiçbir müellif *الشَّمْسِ eş 'şems* kelimesinin bildiğimiz güneşten başka bir şey olabileceğini aklına dahi getirmemiştir. Güneşin battığı yeri bulmak için Makedonyalı Alexander'in, Bilge Kağan'ın, zamanda ve uzayda yolculuk yapanların peşine takılmıştır ama kendisini bu beyhude çabaya sürükleyen şeyin *الشَّمْسِ eş 'şems* kelimesine yüklediği anlamlar olduğunu hiç aklına getirmemiştir.

Elbette söylediğimiz üçüncü şıkkı bugüne kadar kimsenin yapmamış olması tehlikeli ve bir o kadar da zahmetlidir. Çünkü en başta “bugüne kadar o kadar alim yapmadı da siz mi..?” şeklinde başlayan cümlelere muhatap olunacaktır. Sonrasında ise ortaya sürülen bu yepyeni! tezin arkasının reddedilemez delillerle doldurulması gerekmektedir. Çünkü en başından beri bizim iddiamız Kur’an kelimelerini Kur’an üzerinden anlamaktır. Hem bunu söyleyip hem de “bana göre bu böyle” şeklinde bir cümleyle tezimizi savunmamız en hafif deyimle iki yüzlülük olacaktır.

Olaya bu yönden yaklaşıldığında tek başına الشَّمْسُ *eş’şems* kelimesine Kur’an’ın verdiği anlamı keşfetmek bile başlı başına bir çalışmayı gerekli kılmaktadır. Öte yandan الشَّمْسُ *eş’şems* kelimesine yukarıya aldığımız dikleşen/inatçı/kararsız/kafa tutan/ürküp kaçan şeklindeki lügat manalarından birini tercih etmek beraberinde “Bu kim?” sorusunu getirecektir.

Doğrusu hem bu soru hem Zel-karneyn hakkında oluşmuş müktesebat bu çalışmayı yapanları korkutmakta ve ürkütmektedir. Fakat Yüce Allah’ın resulü olan Zel-karneyn’e, o resul değildi ve Mü’min dahi olmayan Alexander veya Pers krallarından biriydi, savaşa savaşa okyanus kenarına geldi, ufka baktı ve güneşi kara balçıklı bir gözede batıyormuş gibi zannetti demek bizi daha çok korkutmaktadır. Yahut Zel-karneyn bir uzay gezginiydi, ışık hızıyla giden gemisine atlayıp Solar Apex takım yıldızına ulaştı, orada güneşi bir kara delik içinde kaybolurken gördü, onun yanında da kara delikle azaplandırılan bir kavme rastladı demek bizi daha çok titretmektedir. Çünkü bu anlamlara ulaşmak için Yüce Allah’ın kelimelerini konuldukları yerden kaydırmak, marife kelimeleri nekre yapmak, gramer kurallarını hiçe saymak, kıssayı Kur’an’dan koparmak, hiçbir resulle ve hiçbir resul kıssasıyla bağ kuramaz hale getirmek gerekmektedir. Böyle bir yaklaşım Kur’an kelimelerini anlamaya çalışanları herkese muhtaç hale getirecektir. Zira Makedonyalı Alexandre, Pers krallarını veya Bilge Kağanı anlamanın yolu Kur’an’dan değil Tarih, Felsefe, Kelam, Rivayet, İsrailiyat, Menkıbe gibi şeylerden geçmektedir. Eğer Kur’an’ın tanıttığı bir kişiliği anlamanın yolu Kur’an’dan değil de bunlardan geçiyorsa o halde Zel-karneyn’e iman etmek ancak tarihçilerin anlattığı şekilde olacak demektir ki nitekim zaten öyle de olmuş, şeksiz şüphesiz iman etmemiz gereken Zel-karneyn imanının bir konusu olmaktan çıkıp genel kültürün konusu haline gelmiştir.

الشَّمْسُ *eş’şems* kelimesine dikleşen/inatçı/kararsız/kafa tutan/ürküp kaçan şeklindeki lügat manalarından birini tercih etmek bir yandan meseleyi uzaydan alıp dünyaya getirirken, diğer yandan مَغْرِبُ الشَّمْسِ *mağrîbe’ş şemsi* izafet terkinin marife (tanınan, bilinen) bir tamlama olmasından dolayı bizim de bilmemiz gereken “o dik başlının” kim olduğunu sorgulamamızı ve saklandığı yeri tespit edecek bilgileri Kur’an’da bulmamızı zorunlu hale getirmektedir. İşte bu zorunluluk Zülkarneyn kıssasını Süleyman kıssalarına bağlayan organik bir bağ olmaktadır. Allah dilerse kıssa ilerledikçe Zel-karneyn kıssasının ne kadar Kur’an’la içiçe ve kopmaz bağlarının olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Fakat ayetin diğer kelimelerine geçmeden önce Kur'an'da 33 defa kullanılan *الشَّمْسِ* eş 'şems kelimesiyle ilgili dikkat çeken bazı hususları belirtmek yerinde olacaktır.

Bilindiği gibi *الشَّمْسِ* eş 'şems kelimesi semai müennes olan bir kelimedir. Bu yüzden ona atfedilen fiil ve zamirlerin de müennes olması gerekmektedir. Çünkü Arapçada müennes (dişil) bir varlığa müzekker (eril) zamir ya da fiillerin atfedilmesi asla doğru değildir. Türkçede kelimelerin eril-dişil ayrımı olmadığı için Türkçede böyle bir gramer kuralı yoktur. Türkçede "o geldi" cümlesinde "o" diye belirtilen kişinin kadın veya erkek olduğunun anlaşılması ancak ilave bir kelimeyle mümkündür. Ama Arapçada böyle değildir. Tek bir kelimedenden ayrıca kadın veya erkek olduğunu belirtmeden kast edilen kişinin erkek mi yoksa kadın mı olduğu anlaşılmaktadır. Bu kural sadece Arapçada değil aynı zamanda İngilizce, Rusça, Farsça, İbranice gibi ve daha birçok dilde bulunmaktadır.

İşte bu kuralı baz aldığımızda *الشَّمْسِ* eş 'şems kelimesi "semai müennes" bir kelime olduğu için ona atfen gelen fiil ve zamirlerin de müennes gelmesi gerekmektedir.

Fussilet 41/37

وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۚ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ

Gece, gündüz, güneş ve ay Allah'ın varlığının delillerindendir. Güneşe ve aya secde etmeyin. Eğer gerçekten Allah'a kulluk ediyorsanız, onları yaratan Allah'a secde edin (DİB meali).

Bu ayette "güneşe ve aya secde etmeyin, onları yaratan Allah'a secde edin" cümlesinde geçen *خَلَقَهُنَّ* "onları yarattı" kelimesinde güneş ve aya atfen gelen *هُنَّ* (hunne) zamiri müennes (dişil) bir zamirdir. Aynı şekilde aşağıdaki ayetlerde güneş için kullanılan zamirler de müennestir.

Şems 91/1-2

وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا

وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَّهَا

(1) Güneşe ve onun aydınlığına andolsun,

(2) Onu izlediğinde Ay'a andolsun (DİB meali).

Bu iki ayette geçen *هَا* zamiri güneşi gösteren bir zamirdir ve görüldüğü gibi müennes (dişil) bir zamirdir. Bunun dışında *Bakara 2/258 – Kehf 18/86, 90 – Ta-Ha 20/130 – Yasin 36/38, 40 – Fussilet 41/37* ayetlerinde de *الشَّمْسِ* (Eş Sems)

kelimesini gösteren zamirler hep müennes gelmektedir. Aynı şekilde birçok ayette الشَّمْسُ (Eş Sems) kelimesine atfen gelen fiiller de müennes (dişil) geçmektedir.

Kelime semai müennes olduğu için ona müennes fiil ve zamirlerin atfedilmesi zaten olması gerektir. Fakat şu ayette güneşe hem müennes hem de müzekker (eril) fiiller atfedilmiştir.

Yasin 36/40

لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ ۚ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ

Ne güneş aya yetişebilir ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzmektedir (DİB meali)[13]

الشَّمْسُ (Eş Sems) kelimesine atfen gelen يَنْبَغِي fiili müzekker, تُدْرِكَ fiili ise müennestir. Yani bu meallere göre bir kelimeye hem de aynı ayet içerisinde hem müzekker hem de müennes fiiller atfedilmiştir.

Enam 6/78

فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسُ بَارِغَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ

Güneşi doğarken görünce de “İşte benim Rabbim! Bu daha büyük” dedi. O da batınca (kavmine dönüp), “Ey kavmim! Ben sizin Allah’a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım” dedi (DİB meali)

Bu ayette geçen أَفَلَتْ (batınca) fiil ve بَارِغَةً (doğarken) ismi fail[14] olan kelimeler الشَّمْسُ (Eş Sems) kelimesine atfen müennes olarak gelmiştir. Kehf 18/17, 86, 90 – Tekvir 84/1 ayetlerinde de الشَّمْسُ (Eş Sems) kelimesine atfen gelen fiiller müennes olarak geçmektedir.

Fakat bu ayete dikkat edilirse الشَّمْسُ (Eş Sems) kelimesine atfen gelen fiiller müennes (dişil) olmasına rağmen kullanılan işaret zamiri هَذَا şeklinde müzekker (eril) olarak gelmiştir. Bir başka yerde ise çok daha farklı bir durum ortaya çıkmaktadır.

Aynı gök cisimlerinin bir yerde müennes (dişil) bir yerde müzekker (eril) zamirle nitelenmesi kelimelerinin anlamının her yerde aynı anlama gelemeyeceği ihtimalinin bulunduğunu göstermektedir. Bu şekildeki farklı kullanımlar sadece örneğini verdiğimiz bu iki ayetle de sınırlı değildir.

Bunun yanında الشَّمْسُ (Eş Sems) ve الْقَمَرَ (El Kamer) kelimelerinin aynı ayette geçtiği yerlerin birçoğunda fiiller müennes olarak gelmiştir.[15]

الشَّمْسُ (Eş Sems) ve الْقَمَرَ (El Kamer) kelimelerinin Kur’an’daki kullanımlarının tamamına bakıldığında çoğunlukla الشَّمْسُ (Eş Sems) kelimesi müennes (dişil)

الْقَمَرَ (El Kamer) kelimesi ise müzekker (eril) olarak geçmektedir. Fakat bazı ayetlerde güneş ve aya müennes zamir atfedilirken, başka yerlerde ise müzekker zamir atfedilmiştir. Mesela:

Fussilet 41/37

وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ۚ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ

Gece, gündüz, güneş ve ay Allah'ın varlığının delillerindedir. Güneşe ve aya secde etmeyin. Eğer gerçekten Allah'a kulluk ediyorsanız, onları yaratan Allah'a secde edin (DİB meali).

Bu ayette “güneşe ve aya secde etmeyin, onları yaratan Allah'a secde edin” cümlesinde geçen خَلَقَهُنَّ “onları yarattı” kelimesinde güneş ve aya atfen gelen هُنَّ zamiri müennes (dişil) bir zamirdir. Fakat burada da zamir tesniye (ikili) gelmesi gerekirken gelmemiş, üç veya daha fazla varlığı gösterir şekilde cem’i (çoğul) gelmiştir.

Ama öte yandan الشَّمْسِ (Eş Sems) ve الْقَمَرَ (El Kamer) kelimelerinin aynı ayet içinde gelen bazı kullanımlarına baktığımızda bu seferde her ikisine atfen gelen fiiller müennes (dişil) değil eril olarak gelmektedir.

Zümer 39/5

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ يُكَوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ ۚ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۚ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْعَفَّافُ

Gökleri ve yeri hak ve hikmete uygun olarak yaratmıştır. Geceyi gündüzün üzerine örtüyor, gündüzü de gecenin üzerine örtüyor. Güneşi ve ayı da koyduğu kanunlara boyun eğdirmiştir. Bunların her biri belli bir zamana kadar akıp gitmektedir. İyi bilin ki O, mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır (DİB meali)

Ayette gündüz, gece, güneş ve ay sayıldıktan sonra hepsine atfen gelen يَجْرِي “akıp gider” fiili müzekker (eril) olarak gelmektedir. **[16]**

الْقَمَرَ (El Kamer) kelimesinin tek başına geldiği yerlerin bir çoğunda ise ona atfedilen fiil ve zamirler çoğunlukla eril olarak gelmektedir. Mesela;

Enam 6/77

قَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِعًا قَالَ هَذَا رَبِّي ۖ قَلَمًا أَقَلَّ قَالَ لَئِن لَّمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ

Ay’ı doğarken görünce de “İşte Rabbim!” dedi. Ay da batınca, “Andolsun ki, Rabbim bana doğru yolu göstermezse, mutlaka ben de sapıklardan olurum” dedi (DİB meali).

Bu ayette الْقَمَرَ (El Kameran) kelimesine atfen gelen hem أَقْلَ fiili hem de هَذَا işaret zamiri müzekker (eril) formda gelmiştir.

Görüldüğü gibi Kur'an'da geçen الشَّمْسَ (Eş Sems) ve الْقَمَرَ (El Kameran) kelimelerinin tüm kullanımlarına bakıldığında bu kelimelere bazen müzekker (eril) fiil ve zamirler atfedilirken bazı yerlerde tam tersi müennes (dişil) zamir ve fiiller atfedilmiştir. Bu durum الْقَمَرَ (El Kameran) kelimesinde nispeten daha azken, özellikle الشَّمْسَ (Eş Sems) kelimesinde daha yoğundur.

الشَّمْسَ (Eş Sems) ve الْقَمَرَ (El Kameran) kelimelerinin bu durumu ne ifade etmektedir? Aynı kelimeye bir yerde müennes, başka bir yerde müzekker fiil, sıfat ve zamirlerin atfedilmesinin Arap dili açısından açıklaması nedir? Bu farklı kullanımların anlama etkisi nedir? Bu şekilde uzayıp giden sorular الشَّمْسَ (Eş Sems) kelimesi üzerinde çok daha geniş kapsamlı bir çalışmayı gerektirmektedir. Fakat bunu burada yapmamızın imkânı bulunmamaktadır.

Bu açıklamalardan sonra tekrar anlamaya çalıştığımız Kehf 86.ayetteki مَغْرِبَ الشَّمْسِ mağribe 'ş şemsi izafet terkibine verdiğimiz "o dikleşenin/inatçının/kararsızın/kafa tutanın saklandığı yer" şeklindeki manaya dönecek olursak. Bu ibare bizi Kur'an'ın diğer yerlerinde anlatılan Süleyman kıssasına bağlamaktadır. Bu bağlantının ne olduğuna bu ayetteki tüm kelimeler üzerinde durulduktan sonra girilecektir. Diğer kelimeler incelendiğinde bu bağlantı daha bariz bir hale gelecektir. Bu açıklamalar ışığında ayetin ilk cümlesine daha isabetli olduğunu öngördüğümüz meal şu şekilde olmalıdır.

مَغْرِبَ الشَّمْسِ **nihayet (aracı) dik başlının/ürküp kaçanın saklandığı o yere ulaşınca ...**

Hatırlanacağı üzere bir önceki ayeti فَاتَّبَعَ سَبَبًا "Bir aracıya iz sürdüdü" şeklinde çevirmiş ve bu kısa cümle içinde geçen فَاتَّبَعَ feetbaa kelimesinin geldiği if'al babından dolayı iki meful alması gerektiğini belirtmiştik. Bu mefullerden birinin kendisine iz sürdürülen "aracı" manası verdiğimiz سَبَبًا "sebeben" kelimesi olduğunu söylemiştik. İşte bu ayette de "dikbaşı/ürküp kaçan manası verdiğimiz الشَّمْسِ eş 'şemskelimesi ikinci meful olmaktadır. Yani Zel-karneyn takip ettiren, aracı takip eden, dikbaşı/ürküp kaçan ise takip edilen olmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi مَغْرِبَ الشَّمْسِ mağribe 'ş şemsi izafet terkiбинin marife olmasından dolayı hem "o dik başlı/o ürküp kaçanın" hem de saklandığı yerin bilinen tanınan, Kur'an'da bahsi geçmiş yani daha önce mutlaka bildirilmiş olmasını zorunlu kılmaktadır.

مَغْرِبَ الشَّمْسِ **nihayet (aracı) dik başlının/ürküp kaçanın saklandığı o yere ulaşınca ...** şeklinde anlam verilen bu cümle aynı zamanda yaşanan olayın öncesinin olduğunu da bildirmektedir. Zira peşinden gidilenin ürküp kaçması, dik başlı olmasının bir nedeni olmalıdır ve bu neden kesinlikle Kur'an'da bulunmalıdır...

Ramazan DEMİR

[1] Mesela Türkiyenin bağlı bulunduğu saat dilimi basitçe GMT harfleri ile ifade edilmektedir. Bu harflerin açılımı şudur. Greenwich Mean Time

[2] A. Bayındır, E. Yüksel, S. Yıldırım.

[3] A. B. Gölpınarlı, A. Varol, A. Bulaç, B. Sağlam, B. Bayraklı, TDV, H. B. Çantay, K. Çelik, M. Türk, M. İslamoğlu, Ö. N. Bilmen, S. Ateş, Ş. Piriş, Y. N. Öztürk.

[4] A. Parlıyan.

[5] A. Tekin, Hayrat Neşriyat.

[6] A. F. Yavuz. C. Külünkoğlu.

[7] Elmalılı.

[8] M. Esed.

[9] Doç.Dr. Hüseyin Günday – Doç. Dr. Şener Şahin, Arapça Dilbilgisi Nahiv Bilgisi s.67

[10] R. El İsfahani, El Müfredat ĞRB md.

[11] İnsan 76/13

[12] R. El İsfahani, El Müfredat ŞMS md; İbn Faris “sabit ve sakin bir şekilde durmamayı bu maddenin (şms md.) temel anlamları arasında zikretmiştir.

[13] DİB mealinin bu ayete verdiği mana da sorunludur. Zira ayetin Arapça metninde *الشَّمْسُ* kelimesine atfen iki fiil (*يُنْبَغِي* – *تُدْرِكُ*) gelirken, çeviriye bir tek fiil yansıtılmış, fiillerden biri ise hiç çevrilmemiş, sanki yokmuş gibi görülmüştür.

[14] DİB meali ayette geçen *بَارِعَةً* kelimesini fiil olarak “doğarken” şeklinde çevirmiştir. Oysa bu kelime fiil değil ismi faildir. Kelime, belirlemek, ortaya çıkmak, görünmek anlamlarına gelen “Bezağa” fiilinden türetilip ismi fail haline getirildiği için anlamı, doğucu, ortaya çıkıcı, görünen şeklinde olmalıdır.

[15] Mesela: Bkz; 21/33 – 22/18 – 30/29 – 35/13 – 39/5

[16] Bu ayet gibi başka ayetlerde de fiil müzekker olarak geçmektedir. Bkz: 21/33 – 22/18 – 30/29 – 35/13

وَجَدَهَا تَعْرَبُ فِي عَيْنِ حَمِيَّةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا...Onu (güneşi) siyah balçıklı bir su gözesinde batar (gibi) buldu.Orada (kâfir) bir kavim gördü.... (DİB mealı).

Güneşin battığı bir yerin olmayacağını kabul eden birçok meal müellifi, ayetin bu cümlesine ya yukarıdaki gibi parantez içi (gibi) ya da parantez dışı “adeta, sanki, zannetti” kelimelerini eklemiştir. Daha önce buna biraz değinmiş ve ayetin Arapça metninde cümleye bu şekilde ekleme yapmanın herhangi bir dayanağının olmadığını belirtmiştik. Tuhaf olan şey; güneşin battığı bir yerin olmayacağını kabul eden meal müelliflerinin sadece “onu kara balçıklı bir gözede batar buldu” cümlesine takılmış olmalarıdır. Esasında biraz önce incelediğimiz “güneşin battığı yere ulaştı” şeklinde mana verilen “mağribeş şemsi” ifadesi de bir o kadar anlaşılmalıdır. Meal müelliflerine göre güneşin battığı yer diye bir yer vardır ve oraya ulaşmak mümkündür ve bunda herhangi bir zannetme, sanma olması mümkün değildir. Sorun olan güneşin battığı yere varıp onu kara balçıklı gözede batıyor bulmasıdır. Halbuki asıl şaşılacak olan şey güneşin battığı yere varıp onu orada batıyor bulmamasıdır çünkü vardığı yer güneşin battığı yerdir. Güneşin battığı yere varıp, onu batar halde bulmaktan daha doğal ne olabilir ki? Güneş battığı yerde olmayacaksa ya nerede olacaktı? Bu tıpkı birinin yattığı yere varıp onu yatağında bulmak gibi olması gereken bir şeydir. Eğer güneşin battığı yere varılması mümkünse kesinlikle orada güneşi batar halde bulması gerekmektedir. Bulamadığı zaman orası güneşin battığı yer olmaktan çıkacak başka bir yere dönüşecektir.

Aslına bakıldığında geleneksel anlayışın kıssayı ortaya koyuş biçimine göre “güneşi batar buldu” cümlesi hiçbir çerçevesi olmayan ilim, bilim ve mantık dışı bir cümledir. Müelliflerin kelimelere verdikleri manalardan karşımıza, Zülkarneyn’in yolcuğa çıktığı ve bir akşam vakti güneşi kara balçıklı bir gözede batar halde gördüğü şeklinde bir sahne çıkmaktadır. Bu şu demektir. Zülkarneyn bu yolculuğunu gündüz yapmış, akşam üzeri varacağı yere varmıştır. Zülkarneyn bu yolculuğu gündüz yapmışsa güneş ona hiç mi görünmemiştir ki birdenbire onu bulmuştur. Zaten bu yolculuğu sırasında güneş daima onun görüş alanında olacaktır. Sürekli görüş alanında olan bir şey nasıl olacak da bulunacaktır? Hiç kaybolmayan bir şeyi bulmak ne demektir? Kaldı ki güneşin batması Zülkarneyn’in hayatında sadece bir defa gördüğü bir olay mıdır ki onu batar bulmuş olsun.

Bunun yanında cümleye “gibi, sanki, zannetti” şeklinde kelime eklemek, cümlenin başında gelen ve yine meal müellifleri tarafından “buldu, gördü” şeklinde mana verilen *وَجَدَهَا* *vecedeha* fiilinin kast ettiği anlamın fiziki anlamdan soyut bir anlama dönüşmesine neden olacaktır. Yani güneşin battığı yer vardır ve Zel-karneyn bu yere ulaşmıştır ama güneş bu kara balçıklı gözede batmamaktadır. Sadece Zel-karneyn’e öyle görünmüş, o öyle olduğunu zannetmiştir. Bu durumda *وَجَدَهَا* *vecedeha* fiilinin kast ettiği “bulmak” anlamı gerçek manada bir şeyi bulmayı değil, soyut manada bir şeyi öyleymiş gibi sanmayı, zannetmeyi ifade etmiş olmaktadır.

وَجَدَهَا *Vecedeha* fiilinin hem maddi hem de soyut anlamda bir şeyi bulmak anlamı bulunmaktadır ama her iki kullanımın kendisine göre kuralları vardır. Bu fiil maddi anlamda bir nesneyi, kişiyi veya yeri bulmak anlamını kast ettiğinde Arapçadaki diğer müteaddi^[1](geçişli) fiiller gibidir ve sadece bir nesne ile yetinmektedir. Fakat zannetmek gibi soyut bir anlam kast ettiğinde müteaddiliği (geçişliliği) artmakta ve ikisi de aynı kişi veya şeyi gösteren iki mef'ul (nesne) almaktadır. Nitekim aşağıdaki meallerde kelime soyut anlamda bir bulmayı kast eder şekilde kullanılmıştır.

Muhammed Esed Meali

(Güneş) ona kopkoyu, bulanık bir suya dalıyormuş gibi göründü.

Mehmet Türk Meali

(Güneş) ona, kapkara (ve kızgın) bir suda batıyormuş gibi geldi ve orada bir topluma rastladı.

Kadri Çelik Meali

Ve güneşi (adeta) kara balçıklı bir suda (denizin üstündeki ufuklarda) batıyor buldu, yanında da bir kavim gördü.

Bayraktar Bayraklı Meali

Güneşi kopkoyu bir suda batıyormuş gibi gördü. Orada bir topluluğa rastladı.

Cemal Külünkoğlu Meali

Güneşi adeta kara bir balçıkta suya batar (gibi) buldu. Ve orada (kötülüğün her çeşidini işleyen) bir kavme rastladı.

Ali Fikri Yavuz Meali

Güneşi, (sanki) siyah bir çamura batıyor buldu. Bir de bunun yanında bir kavim buldu.

Abdullah Parlıyan Meali

Orada güneş O'na, kopkoyu bulanık bir suya dalıyormuş gibi göründü. Ve orada bir topluluğa rastladı.

Ahmet Tekin Meali

Güneşi, bir kavmin üzerinden, sanki kara balçıklı bir suda batıyor buldu.

Hayrat Neşriyat Meali

Onu (o güneşi) balçıklı bir suda batıyor (gibi) buldu ve yanında (kâfir) bir kavim buldu.

Gramer kitaplarında ظَنَّ *zanne ve benzerleri, iki mef'ul alan fiiller veya ef'ali kulub* başlığı altında incelenen fiiller vardır. Bu fiiller fiziki manada bir işi, bir hareketi kast ettiği gibi “zannetmek, bilmek, sanmak” gibi kalpte olan fiilleri de kast etmektedirler. Bu fiillerin kalpte veya zihinde olan bir fiili kast etmelerinden dolayı onlara “ef'ali kulub” (kalbi fiiller) adı verilmiştir. Bu fiiller üç başlık altında toplanmıştır.

▪ **Bilmek manasına gelen fiiller (أَفْعَالُ الْيَقِينِ):**

تَعَلَّمَ	Bil ki	دَرَى	– عِلِمَ	Bildi	رَأَى	Gördü	أَلْفَى	– وَجَدَ	Buldu
-----------	--------	-------	----------	-------	-------	-------	---------	----------	-------

▪ **Zan manasına gelen fiiller (أَفْعَالُ الظَّنِّ):**

هَبَّ	farzet	رَعِمَ	خَالَ	عَدَّ	ظَنَّ	حَسِبَ	zannetti, sandı, kendisine öyle geldi
-------	--------	--------	-------	-------	-------	--------	---------------------------------------

▪ **Değiştirme Fiilleri (أَفْعَالُ التَّخْوِيلِ):**

إِتَّخَذَ	Edindi	رَدَّ	Çevirdi
صَيَّرَ	– جَعَلَ	– حَوَّلَ	Kıldı, bir halden bir hale çevirdi, etti, yaptı.

Görüldüğü gibi anlamaya çalıştığımız وَجَدَهَا *vecedeha* fiili “kesinlik” bildiren birinci gruba dahildir. Bu ne anlama gelmektedir?

İçinde anlamaya çalıştığımız وَجَدَهَا *vecedeha* fiilinin de bulunduğu birinci grup fiiller eğer maddi anlamda bir şeyi görmeyi, bulmayı değil de bir şeyi bir halde, bir durumda görmeyi ve bulmayı yani soyut bir manayı kast ediyorlarsa bu durumda bir yandan kesinlik ifade ederlerken diğer yandan her ikisi de aynı şeyi veya kişiyi kast eden iki nesne almaları gerekmektedir.

Mesela: aşağıdaki ayetlerde kelime fiziki manada bir şeyi veya bir kişiyi bulmak anlamında kullanılmış ve bir mef'ul almışlardır.

وَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ “Orada iki adam buldu” (Kasas 28/15).

إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً “Gerçekten ben bir kadın buldum” (Neml 27/13)

وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ “Yüklerini açınca sermayelerini buldular” (Yusuf 12/65).

فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً “Bir su bulamazsınız” (Nisa 4/43)

وَإِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا “Eğer siz yolculuk halindeyken bir katip bulamazsınız” (Bakara 2 /283)

Kelimenin bu şekilde kullanımı bir hayli fazladır. Aşağıdaki ayette ise kelime soyut manada bir şeyi bulmak anlamında kullanılmıştır.

يَجِدِ اللهُ غُفُورًا رَحِيمًا, Allah'ı çok yarlıgayı ve esirgeyici bulacaktır” (Nisa 4/110).

Bu ayette geçen bulmak fiili, maddi anlamda bir şeyi bulmaktan değil manevi anlamda bir şeyi bulmaktan, anlamaktan, görmekten bahsetmektedir. Çünkü Yüce Allah bulunabilecek bir nesne değildir. İşte bu cümlede hem “Allah” lafzı hem de غُفُورًا رَحِيمًا “ğafuran, rahimen” kelimeleri ayrı ayrı iki mef’ul olmaktadır. Fakat dikkat edilirse iki ayrı mef’ul olmasına rağmen kast edilen mef’uller iki ayrı kişiyi değil tek bir kişiyi göstermektedir.

وَجَدْنَا أَكْثَرَ هُمْ لَفَاسِقِينَ Onların çoğunu yoldan çıkmış bulduk (A’raf 7/102).

Takdir edilmelidir ki Yüce Allah için bir şeyi bulmak diye bir şeyin olması mümkün değildir. Burada da kelime maddi anlamda bir şeyi bulmaktan değil, bir şeyi bir halde görmekten bahsetmektedir ve fiil her ikisi de aynı kişileri ifade eden iki meful almıştır. Yani hem أَكْثَرَ هُمْ “onların çoğu” hem de لَفَاسِقِينَ “elbette fasıklardır” kelimelerinde kast edilen kişiler aynı kişilerdir.

إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا Gerçekten biz onu (Eyyub’u) sabırlı bulmuştuk (Sad 38/44)

Burada da bulmak kelimesi maddi anlamda değil soyut anlamda kullanıldığı için fiil ikisi de aynı kişiyi kast eden iki mef’ul almıştır. Hem ayette geçen (ص) zamiri hem de صَابِرًا sabıran kelimesi aynı kişiyi gösteren iki mef’uldür. Bu şekilde onlarca örnek vermek mümkündür ama bu kadarı meseleyi anlamak için kafidir. Burada anlamaya çalıştığımız kelimeyle alakalı olarak dikkat edilmesi gereken şey kelimenin sadece aynı kişiyi gösteren iki mef’ul alması değil aynı zamanda soyut bir anlamda kullanılan bulmak fiilinin kesinlik ifade etmesidir. Yani bu kelime soyut anlamda bir bulmayı kast ettiğinde, bulunan şey hakkında herhangi bir şüphe, zan, ikilem, tereddüt veya hayalin olmaması gerekmektedir. Zaten yukarıya aldığımız tablolara dikkat edildiğinde kelimenin zan bildiren fiil grubu arasında değil, kesin bilmek anlamı taşıyan fiil grubu arasında olduğu görülecektir. İşte bu yüzden kelimeye sanma, zannetme, öyleymiş gibi görme, ...miş gibi görme, ...miş gibi bulma anlamlarının verilmesi mümkün değildir. Zaten kelimenin böyle bir anlamı ne lügatlerde ne de Kur’an’da bulunmamaktadır.

وَجَدَ Vecedefiili (v+c+d) kök harflerinden türemiştir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 107 kelime bulunmaktadır.

Bu kelimenin kast ettiği “bulmak” anlamı şu şekillerde olmaktadır.

- Beş duyudan biri aracılığıyla bulmak. Örneğin; وَجَدْتُ زَيْدًا Zeydi buldum. وَجَدْتُ طَعْمَهُ Tadını buldum (tattım). وَجَدْتُ صَوْتَهُ Sesini buldum (duydum). وَجَدْتُ حَسَنَتَهُ Sertliğini, katılığını buldum (dokundum) şeklindeki kullanımlarda olduğu gibi.
- Şehvet kuvvesi aracılığıyla bulmak, الشَّبَعُ وَجَدْتُ “doygunluğunu buldum, tattım ya da hissettim” sözünde ifade edildiği gibi olur.
- Gazap, öfke kuvvesi aracılığıyla bulmak, وجود الحزن و السَّخَطِ “hüznü; kederi ve şiddetli öfkeyi bulmak, tatmak ya da hissetmek” sözünde ifade edildiği gibi olur.
- Akılla ya da akıl aracılığıyla bulmak ise, Allah’ı bilmek ve nübüvveti bilmek sözlerinde ifade edildiği gibi olur.^[2]
- وَجَدَ فُلَانٌ – وَجَدًا Çok sevmek, aşırı derecede sevmek.
- وَجَدَ عَلَى فُلَانٍ – مَوْجِدَةً Kızmak öfkelenmek.
- وَجَدَ فُلَانٌ Mal sahibi olmak, zenginliğe sahip olmak.
- وَجَدْتُ أَنْسَاءَ كَثِيرِينَ Çok insanlar tanıdım.
- أَوْجَدَ الشَّيْءَ – إِيجَادًا Bulmak, temin etmek, sağlamak, keşfetmek, var etmek, zengin kılmak.
- تَوَجَّدَ فُلَانٌ – تَوَاجُدًا Vecde kapılmak, cezbeye dalmak, bulunmak, aşık olma belirtisi göstermek.
- تَوَجَّدَ فُلَانٌ لِ Üzülme, kederlenmek.
- تَوَجَّدَ فُلَانًا “...dan dert yandı, ...den şikayet etti.
- وَاجِدٌ Bulan, çok seven, bilip tanıyan, anlayan.^[3]

Tekrar belirtelim ki, anlamaya çalıştığımız fiilin bu sözlük anlamlarından hangisi olursa olsun soyut bir şeyi ifade etmek için kullanıldıklarında bir yandan kesinlik ifade ederken diğer yandan aynı kişiyi veya aynı şeyi ifade eden iki meful (nesne) almak durumundadır. Kelime bu şekilde olmasına rağmen yukarıya aldığımız birçok meal müellifi kelimeye tam tersi yönde zan ifade eden “sandı, zannetti, gibi buldu” manalar yüklemiştir. Kelimeye bu yönde mana yüklenmesinin ayetin Arapça metninde herhangi bir dayanağı bulunmamaktadır. Ayrıca devamında gelen cümlenin yapısı gramer açısından “zannetti, sandı, gibi buldu” şeklinde bir anlam yüklemeye asla müsaade etmemektedir.

Esasında güneşin sadece kara balçıklı bir gözede batması zannetme veya sanı değildir. Tam tersi güneşin bir dağın arkasında, okyanus ufkunda, çölde veya herhangi bir yerde batışlarının hepsi sanmak, zannetmektir. Çünkü güneş sadece kara balçıklı bir gözede değil hiçbir yerde ve hiçbir şekilde ne doğmaktadır ne de batmaktadır. Sadece dünya üzerinde yaşayan insanlar onu öyle sanmakta öyle görmektedir. Dağların yanında yaşayanlar güneşi bir dağın arkasında, çölde yaşayanlar kum tepelerinin ardında, okyanus kenarında yaşayanlar sularda güneşi batıyormuş gibi görürler. Çünkü dünyanın

neresinden bakılırsa bakılsın güneş göze küçük hem de çok küçük görünmektedir. Bu görüntü gerçek bir görüntü değildir. Bizim onu böyle görmemizin nedeni çok uzak ve çok büyük olmasından dolayıdır. Fakat her ne şekilde olursa olsun dünya üzerinde güneşin battığı zannedilen yere varmak mümkün değildir. Çünkü battığı zannedilen yere varıldığında bu sefer güneş ufukta başka bir yerde batıyor olacaktır. Yeryüzünde yaşayan her insanın güneşin battığı yer hususunda biraz tefekkür etmesi bunun anlaşılması için yeterlidir.

Bir önceki bölümde “mağribe’ş şemsi” ifadesine “*o dikbaşlının/ürküp kaçanın saklandığı yer*” anlamı vermemizin gerekçelerinden biri de budur.

Ramazan DEMİR

[1] Bir önceki ayette müteaddi ve lazım fiiller ile ilgili açıklama yapılmıştı.

[2] R. El İsfahani, El Müfredat VCD md.

[3] Yrd. Doç. Dr. İlyas Karlı, Yeni Sözlük VCD md.s.2073

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا

...*Güneşin battığı yere varınca, onu (güneşi) siyah balçıklı bir su gözesinde batar (gibi) buldu.Orada (kâfir) bir kavim gördü.... (DİB meali).*

Anlamaya çalıştığımız ayetin en sorunlu hale getirilmiş ibaresi hiç kuşkusuz عَيْنٍ حَمِئَةٍ “aynin hamietin” ifadesidir. Bu ibareye meallerde genel olarak “kara balçıklı göze” şeklinde mana verilmiştir. Fakat kelimelere manalar verilmesi o kelimelerin kast ettiği anlamların anlaşılması anlamına gelmemektedir. Nitekim öyle olmuş ve hem geçmişte hem de günümüzde ifade anlaşılmamış ve “kara balçıklı göze nedir?” sorusu durmadan sorulmuş ve her müellif kendi çapında bu soruyu cevaplamıştır. Bu soruya verilen cevapları buraya almak bile epey zahmetli bir iştir. Fakat verilen cevaplar her ne olursa olsun tüm tezlere kaynaklık yapan “aynin hamietin” ifadesi olmuştur. Tüm tezler “aynin hamietin” ifadesine verilen “kara balçıklı göze” manasının doğru olduğunu kabul etmiş ve bu kabulden sonra “kara balçıklı göze nedir/neresidir? Sorusunu sorarak cevap aramaya girişmiştir. Bu cevap arama çabaları müellifleri okyanustan okyanusa, kutuplardan kutuplara ve hatta samanyolu galaksisinin dışına götürmüştür. Sonuçta elimizde iman etmek zorunda olduğumuz ama kim olduğu, nerelere/niçin yolculuk yaptığı bilinmeyen bir Zülkarneyn ve onunla ilgili devasa bir muktesabat kalmıştır. Bu konuda kalem oynatan müellifler söylemlerine hep “kara balçıklı göze nedir? şeklinde başladıklarından kimse geleneğin “aynin hamietin” kelimesine verdiği “kara balçıklı göze” manasının doğru olup olmadığını sorgulamamıştır bile. Sorgulamadan kabul edilen manalar üzerine oluşturulan tezlerin yanına tarihi rivayetler, İsrailiyat, alimlerin yorumları, müellifin hayal gücü de eklenince iki kelimelik “aynin hamietin” ifadesi tüm Zülkarneyn tezlerinin en gizemli ifadesi haline dönüşmüştür. Bu gizem, Kur’an’da anlatılan diğer kıssalara nazaran Zülkarneyn kıssasını daha çekici hale getirmiş müelliflerin birbirinden iddialı şeyler söylemesine sebep olmuştur. Bundan sonrası söylemin fantezi, akıl, bilim, hadis, rivayet, İsrailiyat ile desteklenmesi şeklinde tezahür etmiştir. Bu devasa iddiaların neredeyse tamamı tezlerine “kara balçıklı göze nedir/neresidir? şeklinde başladığı için görece daha mütevazi olan “aynin hamietin” ne demektir? şeklindeki gayet mütevazi bir soru hiç sorulmamıştır. Ara sıra soran çıksa bile bu soruyu Kur’an’a değil, Kur’an’dan başka herkese sormuş ve onların verdiği cevaplar üzerine tez oluşturmuştur.

Bu tezlerin oluşturduğu devasa muktesabatı buraya aktarmak yerine, o muktesabattan devşirilmiş meallerin bir kısmını almakla yetineceğiniz.

Abdulaziz Bayındır Meali

Uzak batıya ulaşınca onu, güneşi balçıklı bir kaynaktabatar buldu. Orada bir topluluğa rastladı.

Abdülbaki Gölpınarlı Meali

*Nihayet güneşin battığı yere gelince görmüştü ki güneş, **kara bir balçığ**abatmada ve orada bir topluluğa rastladı.*

Ahmet Varol Meali

*Nihayet güneşin battığı yere ulaşınca onu **kara balçıklı bir gözenini**çinde batar gördü. Onun yanında da bir kavim buldu*

Ali Bulaç Meali

*Sonunda güneşin battığı yere kadar ulaştı ve onu **kara çamurlu bir gözedebat**makta buldu, onun yanında bir kavim gördü. ‘*

Bahaeddin Sağlam Meali

*Nihayet güneşin battığı yere ulaştıklarında, güneşin **sıcak, çamurlu bir çeşmenin** içinde battığını gördü. Ve orada bir toplum ile karşılaştı*

Diyanet İşleri Meali (Eski)

*Sonunda güneşin battığı yere ulaşınca onu, **kara balçıklı bir sudabatıyor** gördü. Orada bir millete rastladı.*

Diyanet Vakfı Meali

*Nihayet güneşin battığı yere varınca, onu **kara bir balçıkta** batar buldu. Onun yanında (orada) bir kavme rastladı.*

Edip Yüksel Meali

*Uzak batıya varınca güneşi **büyük bir okyanustabatar** buldu ve orada bir topluluk ile karşılaştı.*

Elmalılı Meali (Orjinal)

*Tâ gün batıya vardığı vakit onu **balçıkla bir gözede**gurub ediyor buldu, bir de bunun yanında bir kavim buldu.*

Hasan Basri Çantay Meali

*Nihayet güneşin battığı yere ulaşınca onu **kara bir balçıkda**batar buldu. Bunun yanında da bir kavim buldu.*

Mustafa İslamoğlu Meali

*Nihayet güneşin battığı yere ulaştınca, orada **kara balçığa (benzer) bir su gözesinde**(güneşi) batar buldu; ve orada yerleşik bir topluluğa rastladı.*

Ömer Nasuhi Bilmen Meali

*Tâ ki, güneşin battığı yere vardı, onu **siyah bir çamur gözesinde** gurub eder (gibi) buldu ve onun yanında bir kavim de buldu.*

Süleyman Ateş Meali

*Nihayet güneşin battığı yere ulaştınca onu, **kara balçıklı bir göze**de batar buldu. Onun yanında da bir kavim buldu.*

Şaban Piriş Meali

*Sonunda, güneşin battığı yere varınca, onu **kara bir çamurda**, bir göze de batarken buldu. Orada da bir kavim buldu.*

Ümit Şimşek Meali

*Nihayet batıya vardığında, güneşi **balçıklı bir sud** batarken gördü; orada da bir kavim buldu.*

Yaşar Nuri Öztürk Meali

*Nihayet, Güneş'in battığı yere varınca onu **kara balçıklı bir göze**de batar buldu. Onun yanında bir de kavim buldu.*

Görüldüğü gibi عَيْنِ حَمِيَّةٍ “aynin hamietin” ifadesine küçük farklılıklar olmasına rağmen çoğunlukla “kara balçıklı bir göze” şeklinde mana verilmiştir. Bu müelliflerden sadece bir tanesi “aynin hamietin” ifadesine “büyük bir okyanus” manası vermiştir. Her platformda “Kur’an yeter” söylemini dillendiren bu müellifin hangi asla, hangi kurala ve en önemlisi hangi vicdana dayanarak bu manayı verdiğini doğrusu biz tespit edemedik. Çünkü “aynin hamietin” ifadesinde geçen her iki kelimenin ne dilde ne sözlüklerde ne de Kur’an’da böyle bir manası yoktur. Kur’an’ın matematiksel sistemi üzerinde bir hayli çaba sarfeden bu müellifin, kelimelerin matematik işlemlerinde bir sayı olmaktan başka manaları olabileceğini de göz önüne alması gerekmektedir.

عَيْنِ “aynin kelimesindeki harfler aynı zamanda o kelimenin kök harfleridir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 65 kelime bulunmaktadır. Kelimeye bildiğimiz su üzerinden mana verilmesi durumunda temiz, saf ve kesintisiz su pınarı anlamına gelmektedir. Hatta öyle ki bu kelimenin pınar anlamında geçtiği her yerde ayrıca bir “su” kelimesinin sarf edilmesine gerek kalmadan hep temiz su gözesi anlaşılmıştır.

Bakara 2/60

وَإِذِ اسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ ۖ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللَّهِ وَلَا تَعْنُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ

Hani, Mûsâ kavmi için su dilemişti. Biz de “Asanı kayaya vur” demiştik, böylece kayadan on iki pınar fişkırması, her boy kendi su alacağı pınarı bilmişti. “Allah’ın rızkından yiyin, için. Yalnız, yeryüzünde bozgunculuk yaparak fesat çıkarmayın” demiştik (DİB meali).

Mesela, tüm meal müellifleri bu ayette geçen “aynen” kelimesine pınar manası vermiş ayetin Arapça metninde “su” manası verilecek herhangi bir kelime bulunmamasına rağmen “içilecek temiz su” olduğu anlaşılmıştır. Hatta yukarıdaki meal sadece “meşrebhum” kelimesine “su alınacak pınar” manası vermiştir. Bunun dışında tüm mealler kelimenin geçtiği 88/5, 12 – 83/28 – 77/41 – 76/6, 18 – 55/50, 66 – 54/12 ve daha birçok ayette kelimeye “temiz, saf su kaynağı” manası vermişlerdir.

Fakat aynı meal müellifleri عَيْنِ حَمِيَّةٍ “aynin hamietin” tamlamasının ikinci kelimesi olan حَمِيَّةٍ hamietin kelimesinin geçtiği diğer yerlerde hep pisliği ifade eden “kara, kokmuş çamur” manası vermişlerdir.

Hicr 15/26

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ

Andolsun, biz insanı kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş bir balçıktan yarattık (DİB meali).

Hemen belirtelim ki birçok meal müellifi bu ayette geçen “hamain” kelimesine “kokmuş çamur” manası vermişlerdir.^[1] Geri kalanlar ise tıpkı yukarıdaki meal gibi “balçık” manası vermişlerdir. Bu durumda meallerimize göre Kehf 86. ayette geçen “hamietin” kelimesinin manası kimine göre “kokmuş çamur” kimine göre ise “balçık” olmaktadır. Sonuçta her iki manadan hangisi tercih edilirse edilsin ortaya çok tuhaf ve çelişkili bir durum çıkmaktadır. Çünkü meallerimizin neredeyse tamamı Kehf suresinde geçen “aynin hamietin” kelimesine kara balçıklı bir göze manası vermişlerdir. Oysa balçık; karasıyla beyazıyla suyun akmaması sonucu dibe çöken çamuru ifade etmektedir ama “aynin” kelimesi durmadan akan saf ve temiz bir suyu ifade eden bir kelimedir. Üstelik “aynin hamietin” kelimesi bir sıfat tamlamasıdır. Hamietin kelimesi “göze, pınar” manası verilen “aynin” kelimesinin sıfatıdır. Kelimelere pınar ve çamur üzerinden mana verildiğinde biri akışkanlığı ve temizliği, diğeri durağanlığı ve kokuşmuşluğu ifade eden iki zıt kelime olmaktadır. “Aynin” kelimesine “pınar, göze” manası verilmesi durumunda, bu suyun durmadan akan temiz bir su, hamietin kelimesine “kokmuş çamur” manası verilmesi durumunda ise suyun akmaması, durağan olması gerekmektedir. Biri olduğunda diğerin olmaması gereken iki mana zorla da olsa yan yana

getirilmiş ve “kara balçıklı bir pınar” manasına ulaşılmıştır. Oysa kara balçık akışkanlıkla oluşan bir çamur değil, tam tersi suyun akmamasından dolayı oluşan bir çamurdur ve genelde kuyu diplerinde ve durağan sularda biriken çamuru ifade etmek için kullanılmaktadır.

Hamietin kelimesi Kehf 86 ayeti dışında 3 defa Hicr suresinde geçmektedir. Biraz önce belirttiğimiz gibi meal müelliflerin kimisi bu kelimeye “kokmuş çamur” manası vermişken diğer bir kısmı ise “kara balçık” manası vermişlerdir. Hicr suresinde kelimeye verilen bu manalar üzerinden Kehf suresindeki “aynin hamietin” ifadesine mana vermemiz durumunda meallerimizin bir kısmına göre mananın “kara balçık pınarı” diğer bir kısmına göre ise “kokmuş balçık pınarı” şeklinde olması gerekmektedir. Oysa suyun durağanlaşması sonucu oluşan kara veya kokmuş balçıktan bir pınarın olması da mümkün değildir. Çünkü bu durumda bu pından kuru çamurun veya kara balçığın akması, gerekmektedir.

Zel-karneyn hakkında müstakil çalışmalar yapan bir takım çağdaş müellifler ise “aynin hamietin” kelimesinin ışığı dahi yuttuğu söylenen uzaydaki bir “kara delik” olduğunu söylemişlerdir. Tuhaf olan şudur ki kara delikler hakkında söz söyleyen bilim adamları, kara delikten dışarıya bir şeyin fıskırdığını aktığını değil tam tersi onun her şeyi yuttuğunu söylemektedirler. Oysa bir şeyi yutan şeye hiçbir şekilde pınar denmesi mümkün değildir. Zaten her şeyi yuttuğu için ona pınar değil, “delik” denmiştir. Bu müellifleri anlamak mümkün değildir. Ne Kur’an’da ne sözlüklerde “aynin” kelimesinin delik, “hamietin” kelimesinin ise tek başına “kara” manası bulunmamasına rağmen böyle bir manaya nereden ve hangi ilkelerle vardıkları anlaşılır gibi değildir.

Bu kelimelere “kara balçıklı bir göze veya büyük bir okyanus veya kara delik” şeklinde mana vermek ayetin kelimelerinden değil, Zel-karneyn ile ilgili rivayet, İsrailiyat ve yorumlarla oluşmuş arka plandaki muktesabattan kaynaklanmaktadır.

Biraz önce belirtmiştik عَيْنِ “aynin” kelimesi aynı kök harflerinden türemiştir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 65 kelime bulunmaktadır.

Asıl itibariyle العين “ayn” kelimesi bildiğimiz mana da göz organını ifade eden bir kelimedir. Fakat aynı zamanda gözün sahibine ve bir şeyi bakıp gözeten kimseye de عَيْنُ “aynun” denmektedir.

فلان بعيني (fulanun bi ayni) Falan kişiyi korurum ve onu bakıp gözetirim.[2]

Tur 52/48

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ

Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen gözlerimizin önündesin, kalktığında Rabbini hamd ile tespih et (DİB meali).

Bu kelimenin koruma, gözetme, denetim anlamına geldiği birçok ayet vardır.[3] Bunun yanında عَيْنُ “aynun” kelimesi müstear olarak çeşitli anlamlarda kullanılır ki bunlar, çeşitli bakış açılarına göre bu organda mevcut olan anlamlardır. Biçim olarak ve kendisinden suyun akması noktasında göze benzetilerek, müstear olarak tulumdaki deliğe عَيْنُ “aynun” denmiştir.

‘Bakması’ noktasında göze benzetilerek “casusa” عَيْنُ “aynun” denmiştir. Göz organının organlarının en üstünü olmasından dolayı, cevherlerin en üstün olması noktasında göze benzetilerek ‘altın’a عَيْنُ “aynun” denmiştir. Bu noktadan hareketle bir kavmin en üstünkişilerine اعيان القوم (Ea’yenu kavmi) denmiştir. İçinde su olması yönüyle göze benzetilerek su kaynağına عَيْنُ “aynun” denmiştir.[4]

Asıl itibariyle Arapçada organları ifade eden kelimelerin hepsi meüennes kabul edilmesine rağmen bu kelime bir kavmin lideri anlamında kullanıldığında müzekker varlıklar içinde kullanılmaktadır. Kelimenin bu anlamdaki kullanımının müzekker veya müennes bir varlığı kast edip etmediği devamında gelen kelimelerden anlaşılmaktadır. Anlamaya çalıştığımız عَيْنِ حَمِيَّةٍ “aynin hamietin” ifadesinde nitelenen varlığın müennes olduğu “hamietin” kelimesinin müennes olmasından anlaşılmaktadır. Zira bu kelime bir sıfat tamlamasıdır ve sıfat tamlamalarında sıfat ve mevsuf arasında her yönden tam bir uyumun olması gerekmektedir. İşte bu yüzden “aynin” kelimesinin hakiki manada müennes bir varlığı ifade etmiş olması gerekmektedir.

Tamlamanın ikinci kelimesi olan حَمِيَّةٍ “hamietin” ise (ha+mim+elif) kök harflerinden türemiştir ve Kur’an’da bu kökten türemiş sadece 4 kelime bulunmaktadır. Ragıp El İsfahani gibi kimi dilciler bu kelimenin kök harflerinin (ha+mim+ya) olduğunu da söylemişlerdir. Hatta Ragıp bu kelimeyi El Müfredat’ında (ha+mim+ya) başlığı altında incelemiştir. Kelimenin hangi kökten geldiğine dair yapılan tartışmalara girmeden (ha+mim+elif) kökünden gelen kelimelere verilen anlamları aktaralım.

Kadının kocası tarafından olanların tümüne امرأة احماء denir. Kadının himaye edicileri, koruyucuları olmalarından dolayı böyle adlandırılmışlardır. İbn Faris şöyle demiştir. El ham’u kocanın babası ve erkeğin eşinin babası. İbnu’l Esir ise kocanın akrabaları demiştir. El hamau – El Ham’etu pis kokulu siyah balçık. حمات البعر (hame’tu’l bi’re) Kuyunun pis kokulu siyah balçığını çıkardım. احمات البعر (Ehma’tu’l bi’re) Kuyuya pis kokulu siyah balçık attım.[5]

Bu kelimenin tam olarak ne anlama geldiği Kur’an’da geçtiği diğer üç yerdeki kullanımına bakmayı zorunlu hale getirmektedir. Çünkü bu kelime sadece burada değil geçtiği diğer yerlerde de olması gereken anlamın çok dışındadır. Fakat oralara geçmeden önce şu hatırlatmayı tekrar yapmakta fayda vardır.

Az önce “aynin” kelimesinin akan temiz su, “hamietin” kelimesinin ise durağan olduğundan dolayı suyun dibinde oluşan kötü kokulu çamur anlamına geldiğini dolayısıyla bu iki kelimenin birleşmesinden oluşan “aynin hamietin” ifadesinin

“kara balçıklı bir göze” anlamına gelmesinin mümkün olmadığı belirtmiştik. Yeryüzünde yaşayan herkes bilir ki akan bir su içine başka madde karışmadığı müddetçe kötü kokmaz. Bir suyun hem pınar hem de kötü kokulu, kara balçıklı olması mümkün değildir. Bu kelime akan nehirlerin dibine çöken çamuru değil, akmayan bir suyun dibine çöküp hem kendisi hem de suyu kötü kokutan çamuru ifade etmek için kullanılmaktadır. İşte bu yüzden kelimenin Kur’an’da geçtiği diğer yerler üzerinde biraz daha titizlikle durmak anlamamız açısından daha bir önem kazanmaktadır. Bu kökten türeyen diğer üç kullanımın hepside Hicr suresinde insanın ve beşerin ilk yaratılış süreçlerinde geçmektedir. Öneme binaen bu kelimenin üzerinde detaylı durmak gerekmektedir.

Fakat burada okuyucu için bir uyarıda bulunmamız gerekmektedir. Birazdan anlamaya çalışacağımız ayetler bizi asıl konumuz olan Zel-kerneyn kıssasından bir hayli uzaklaştıracaktır. Bu durumda bir seçimle karşı karşıya kalmaktayız. Ya asıl konumuzdan uzaklaşmamak için anlamaya çalıştığımız kelimeye kısaca “şu anlama gelmektedir” diyerek kısa kesip verdiğimiz anlama nasıl ulaştığımızı belirtmeyeceğiz, ya da ne kadar uzun olursa olsun ne kadar uzaklaştırırsa uzaklaştırsın aldırmandan ulaştığımız manaların gerekçelerini belirteceğiz. İşte bu durumda biz seçimi ikinciden yana yapmaktayız. Kelimelere yüklediğimiz anlamlara nasıl ulaştığımızın gerekçelerini belirtmememiz durumunda bu sanki bizim şahsi görüşümüzmüş gibi anlaşılacaktır. Böyle bir yanlış anlaşılmayı göze almaktansa konudan uzaklaşma pahasına ulaştığımız anlamlara nasıl eriştiğimizin gerekçelerini çok uzun da olsa belirtmek daha uygun olmaktadır. “Hamietin” kelimesi ile ilgili vardığımız sonuçların gerekçelerini belirttikten sonra asıl konumuza tekrar dönecektir.

Az önce Kehf 86. ayette geçen hamietin kelimesine kimi meallerin “kara balçık” manası verdiklerini tekrar hatırlattıktan sonra diğer 3 kullanıma geçebiliriz.

Anlamaya çalıştığımız “Hamietin” kelimesi Hicr suresinde ilk olarak 26. ayette geçmektedir.

Hicr 15/26

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ

Andolsun, biz insanı kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş bir balçıktan yarattık (DİB meali).

Görüldüğü gibi “hamietin” kelimesi bu ayette insanın yaratılış sürecinden bahseden “min salsalin min hamain mesnun” ifadesi içerisinde geçmiştir. Kehf suresindeki kullanımdan farklı olarak, kelime burada ve diğer iki kullanımda hep müzekker formda geçmektedir. Kelimenin de içinde bulunduğu مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ “min salsalin min hamain mesnun” kelimeler grubuna meallerde şu çeşitlikte manalar verilmiştir.

- *Kurumuş, yıllanıp kokuşmuş kara balçıktan...[6]
- *Kuru, kokmuş, şekil ve suret verilmiş balçıktan...[7]
- * Kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan...[8]
- * Kokuşmuş bir balçıktan, pişmemiş bir çamurdan (topraktan)...[9]
- * (pişmiş) kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan...[10]
- * Kurumuş, yıllanmış balçıktan...[11]
- *Şekillenmiş (kötü kokan kara bir) balçıktan (alınmış) kuru bir çamurdan...[12]
- *Ses veren balçıktan, biçim verilebilir, özlü, kara bir balçıktan...[13]
- *Süzme, kurumuş, ses veren bir balçık türünden; özgün bir biçim almaya elverişli, tabiatı değiştirilmiş, koyu ve yoğun çamur nevi bir şeyden...[14]
- *Pişmemiş çamurdan, değişmiş cıvık balçıktan...[15]
- *Kuru bir çamurdan, olgunlaşmış bir balçıktan...[16]

Aslında مِنْ صَلَّالٍ مِنْ حَمًا مَسْنُونٍ “min salsalin min hamain mesnun” kelimeler grubuna verilen anlam çeşitliliği bundan daha fazladır. Baktığımız her meal ve tefsirde kelimeler farklı anlamlara bürünmektedir. Arapça bilmeyen ve Kur’an’ı mealler üzerinden anlamaya çalışanlar, kelimelere bu kadar değişik manalar verilmesinin sebebinin Kur’an’ın Arapça metninden ve onun gramer yapısından kaynaklandığını sanabilirler. Fakat durum hiç de öyle değildir. Toplamda sadece üç tane kelimesi bulunan bir cümleden bu kadar farklı manalar çıkarmak gerçekten hayret uyandırıcıdır. Daha da hayret uyandırıcı olanı meallerin bazılarının birbirinin zıddı anlamlara bürünmeleridir. Bu meallerin kelimelere verdikleri manaların hangisi hangisidir seçmek mümkün değildir.

Bu meallerin hemen hemen hepsi Kehf 86. ayette geçen *hamietin* kelimesine “kara balçık” manası vermişlerdi. Aynı mealler bu ayette geçen aynı kelimeye; “kokuşmuş kara balçık – kokmuş balçık – yıllanmış balçık – kötü kokan kara balçık – özlü kara balçık – cıvık balçık – olgunlaşmamış balçık” şeklinde mana vermişlerdir.

مِنْ صَلَّالٍ مِنْ حَمًا مَسْنُونٍ “min salsalin min hamain mesnun” kelimeler grubunda en başta dikkat edilmesi gereken kelime en sonda gelen مَسْنُونٍ “mesnun” kelimesidir. Bu kelime müzekker bir ismi mef’ul yani yapılan bir işten etkilenen nesne konumundadır. Sülasi mücerred (üç harfli) ve rubai mücerred veya mezid (dört harfli) fiillerden türetilen ismi mef’uller cümle içinde çoğunlukla sıfat, bazen de isim olarak geçerler. Cümle içinde anlam olarak türetildiği fiilin

kök manasının meçhul fiili gibidirler. İsmi mef'uller sadece kök manası müetaaddi (geçişli) olan fiillerden yapılırlar. Kök manası lazım (geçişsiz) olan fiillerden ve isimlerden veya isimleşmiş kelimelerden ismi mef'ul türetilmez.

Sülâsi fiillerden ism-i mef'ul türetme için kullanılan kalıp (مَفْعُولٌ) kalıbıdır. Örnekler:

مَكْتُوبٌ	كَتَبَ
Yazılmış, yazılan	Yazdı
مَكْسُورٌ	كَسَرَ
Kırılmış, kırılan	Kırdı
مَنْصُورٌ	نَصَرَ
Yardım edilmiş, yardım edilen	Yardım etti
مَقْتُولٌ	قَتَلَ
Öldürülmüş	Öldürdü

Anlamaya çalıştığımız مَسْنُونٌ “mesnun” kelimesi سنن (sin+nun+nun) kök harflerinden türemiş bir kelimedir. Çok bilinen “sünnet” kelimesi de bu kökten türemiştir. Ayette ismi meful olarak geçtiği ve ismi mef'uller de fiillerden yapıldığı için kelimenin fiil olarak manalarına bakmak durumundayız. Kur'an'da aynı kökten türemiş 21 kelime bulunmaktadır.

Fiil olarak bu kelimenin kök manasına bakılırken kelimenin türememiş olmasına dikkat etmek gerekmektedir. Mesela bu kökten türeyen اسَنَّ “esenne” (yaşlandı) kelimesi de fiildir. Ama bu fiil başına elif (إ) harfi olarak türemiş bir fiil haline gelmiştir. Zaten bu şekillerdeki fiillerden türetilen ismi mef'uller başka bir bab'a girmektedirler. “Mesnun” kelimesi yalın olarak سنن (sin+nun+nun) kök harflerinden türemiş olduğu için kelimenin işte bu köküdeki fiil manasına bakılmak durumundadır.

Bu çerçevede kelimenin kök manaları; “bilemek, keskinleştirmek, inceltmek, belirlemek, yasalaştırmak, kural koymak, bir şeyi sürekli yaparak adet haline getirmek, yöntem yapmak, usul belirlemek” şeklindedir.[\[17\]](#)

Bu fiilin kast ettiği anlamlarda öne çıkan şey; her ne için kullanılırsa kullanılsın yapılan şeyin değişken, farklılaşan, şekilden şekle sokulan, eklenen olmaması gerekmektedir. Yani fiilin kast ettiği anlam değişken olmak değil tam tersi değişken olmamaktadır. Yani eğer bu kelime سنّ قانوناً (senne kanunen) “kanun koymak” şeklinde kullanılırsa, ön plana çıkan anlam o kanunun değişken olmayacağı, değişmeyeceği şeklindedir. Bu fiil sürekliliği olmayan, arada sırada yapılan şeyler için kullanılamaz. Mesela; سنّ الله سنّةً “Allah doğruyu gösterdi – Allah yasayı belirledi” şeklinde gelen bir ifadede ön plana çıkan anlam; Yüce Allah’ın doğruyu göstermesinin veya yasa belirlemesinin zaman zaman yaptığı bir iş değil her zaman değişmeden yaptığı iş olduğudur. Kelimenin Kur’an kullanımları da hep bu şekildedir.

Çok bilinen “sünnet” kelimesi de bu kökten türemiştir. Allah resulü Muhammed (s.a)’in sünneti dendiğinde ön plana çıkan anlam, onun zaman zaman yaptığı işler değil, her zaman değişmeden yaptığı işler anlaşılacak durumundadır. İsim olarak sünnet kelimesi zaten değiştirmeden, ertelemeyen, farklılaştırmadan yapılan şeyler anlamına gelmektedir.

Bu açıklamalardan sonra en başta verdiğimiz meallerde bu kelimeye verilen “değişmiş – değişken – olgunlaşmamış – biçim verilebilir – özgün bir biçim almaya elverişli” şeklindeki manaların hiçbir temelini olmadığı anlaşılmaktadır. Tefsir ve ansiklopedik sözlüklerde kelimenin “şekil verilmiş” yani değiştirilmiş manasına gelebileceğine dair birtakım görüşler bildirilmiştir. Fakat bu manaya yorumla ulaşıldığı ve doğru bir görüş olmadığı, tartışmalı olduğu da bildirilmiştir.

Bu kelime سنن (sin+nun+nun) kök harflerinin kast ettiği fiil anlamı üzerinden anlam almak zorundadır çünkü ismi mef’ul olmasının anlamı budur. Dolayısıyla kelimeye yüklenecek anlam bir değişkenliği değil, tam tersi değişmemeyi ifade etmek zorundadır. Kelimenin “belirlemek, kanunlaştırmak, yasa haline getirmek” kök anlamları göz önüne alındığında bu kelimenin anlamının “yasalaştırılmış, belirlenmiş, adet haline getirilmiş, sürekli yapılan bir şey haline getirilmiş” anlamında olması gerekmektedir.

Zaten kelimenin Kur’an’da geçtiği yerlerin tamamına bakıldığında da kelimenin kast ettiği anlamın değişken olmamak şeklinde olduğu görülecektir. Mafih bu kelime Kur’an’da geçtiği 21 yerin tamamında fiil olarak hiç geçmemiş hep isim olarak geçmiştir. Biraz önce ismi mef’ullerin cümle içinde “meçhul fiil” olarak anlam kazanabileceğini belirtmiştik. Zaten dikkat edilirse biraz önce belirttiğimiz kelimenin olması gereken anlamların bu yönde olduğu görülecektir. Yasalaştırdı değil yasalaştırılmış, belirledi değil belirlenmiş, adet haline getirdi değil adet haline getirilmiş, sürekli yaptı değil sürekli yapılmış. Bu şekilde verilen anlam o şey her neyse onu yapanın “meçhul” olduğu anlamını vermektedir. Yani kendisi o hale gelmemiş başka biri tarafından o hale getirilmiş demektir. Tıpkı “maktul” (öldürülmüş) kelimesinin kast ettiği anlam gibi. Yani o kişi kendisi ölmemiş, ölme durumuna kendisi gelmemiş başkası onu o hale getirmiş demektir.

Kelimenin tüm Kur'an kullanımlarında zaten "belirlenmiş, değişmeyen yasa, kural" anlamına geldiğini belirtmiştik. Kelimenin geçtiği yerlerle ilgili aşağıya aldığımız dipnotta belirtilen ayetlere bakılabilir. **[18]** Fakat burada mesele daha iyi anlaşılсын diye bir ayetin üzerinde durmak istiyoruz.

İsra 17/77

سُنَّةٌ مِّنْ قَدْرٍ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُّسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا

Senden önce gönderdiğimiz peygamberlerimiz hakkındaki kanun böyledir. Bizim kanunumuzda hiçbir değişme bulamazsın (DİB meali).

Anlamaya çalıştığımız kelime bu ayette "sünnet" şeklinde iki defa geçmektedir. Bu ayet hemen hemen tüm meallerde yukarıya aldığımız gibi geçmektedir. Bu ayetin sonundaki سُنَّةٌ مِّنْ قَدْرٍ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُّسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا cümlesine "Bizim kanunumuzda hiçbir değişme bulamazsın" şeklinde mana verilmiştir. Bu mealde (ve diğerlerinde) ayette geçen "sünnet" kelimesine salt manada "kanun" anlamı verilmiş, değişme kelimesi ayetin sonunda gelen "tahvil" kelimesi ile belirtilmiştir. Oysa "sünnet" kelimesi zaten "değişmeyen yasa" anlamındadır. Yani değişmeme anlamını vermek için ayrıca bir değişme kelimesine ihtiyaç yoktur. Çünkü değişen bir şey zaten "sünnet" olarak adlandırılmaz. Eğer bu ilke gözetilerek cümleye mana verilecek olsa cümle "değişmeyen kanunumuzda değişme bulamazsın" şeklinde absürd bir manaya bürünecektir. Bu cümlecğin böylesine absürd bir manaya gelmesi cümlede geçen تَجِدُ (tecidu) kelimesine verilen anlamdan kaynaklanmaktadır.

Hatırlanacağı üzere kök harfleri وَجَدَ *vecede* olan bu kelime üzerinde durmuştuk. Bu fiil Arapça gramer kitaplarında Ef'ali Kulub (kalbi fiiller) veya Zanne ve kardeşleri başlığı altında incelenen bir fiildir. Bu fiilin Ef'ali kulub sınıfına girmesi, bahse konu "bulmak" fiilinin somut bir şeyi değil soyut bir şeyi kast etmesi durumundadır. Fiziki manada bir şeyi bulmayı kast ettiğinde bu fiil Ef'ali Kulub sınıfına girmemektedir. Bu fiil somut yani fiziki manada bir şeyi bulmayı kast ettiğinde sadece bir mef'ul almakla yetinmektedir. Fakat fiil soyut manada bir bulmayı kast eden "Ef'ali Kulub" sınıfına sokulduğunda ikisi de aynı şeyi veya kişiyi kast eden iki mef'ul almak zorundadır. Hatta bu iki mef'ulden hangisini kaldırırırsanız mana da bir değişmenin olmaması gerekmektedir. Bununla ilgili Kur'an'da oldukça fazla örnek bulunmaktadır. Fakat kelimenin üzerinde daha önce durduğumuz için sadece bir örnek vermekle yetineceğiz.

Nisa 4/64

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا

Biz her peygamberi sırf, Allah'ın izni ile itaat edilmek üzere gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan günahlarının bağışlamasını

dileseler ve Peygamber de onlara bağışlama dileseydi, elbette Allah'ı tövbeleri çok kabul edici ve çok merhametli bulacaklardı. (DİB meali)

Vecede kelimesi bu ayetin sonunda somut bir bulmayı kast etmemiştir. Zira Yüce Allah bir nesne gibi bulunacak bir varlık değildir. Yani “vecede” fiilin kast ettiği bulmak anlamının soyut bir mana olduğu ve fiilin de “Ef’ali Kulub” olduğu gayet açıktır. İşte bu yüzden cümlede ikisi de aynı kişiyi gösteren iki hatta üç mef’ul bulunmaktadır. Cümlenin içindeki bu mef’ullerden hangisini kaldırırırsanız kaldırın anlamda bir değişme olmayacaktır.

- لَوْجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا Elbette Allah'ı Tevvab ve Rahim olarak bulmuş olurlardı.
- لَوْجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا Elbette Allah'ı Tevvab olarak bulmuş olurlardı.
- لَوْجَدُوا اللَّهَ Elbette Allah'ı bulmuş olurlardı.

Görüldüğü gibi mef’uller eksilse bile anlamda bir değişme olmamaktadır. Tıpkı bunun gibi eğer وَجَدَ *vecede* fiili somut olmayan bir manayı kast ederse ikisi de aynı kişi veya aynı şey olan en az iki mef’ul almak zorundadır. Şimdi bu çerçeveden hareketle değişmeyen yasa anlamına gelen “sünnet” kelimesine örnek verdiğimiz İsra 77. ayette “bizim kanunlarımızda değişiklik bulamazsın” şeklinde anlam verilen وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا cümlesine bakalım. Bu cümlede geçen وَلَا تَجِدُ la tecidu (bulamazsın) kelimesinin kast ettiği anlamın da soyut bir şeyi kast ettiği gayet açıktır. Çünkü Yüce Allah'ın sünneti bir eşya ya da herhangi bir fiziki varlık gibi somut bir şey değildir. Bu durumda kural gereği bu cümlede aynı kişiyi ya da şeyi kast eden en az iki mef’ul bulunması gerekmektedir ve bu mef’ullerden hangisi kaldırılırsa kaldırılırsın anlamda bir değişimin olmaması gerekmektedir. Bu kuralı verilen DİB mealine uyguladığımızda karşımıza şu çıkmaktadır.

- وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا *Bizim kanunumuzda hiçbir değişme bulamazsın”*
- وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا *Bizim kanunumuzu bulamazsın”*
- وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِ *kanunu bulamazsın”*

Görüldüğü gibi anlamda bir hayli değişiklik olmaktadır. İşte bu durum cümlede geçen وَلَا تَجِدُ “la tecidu” fiilinin anlamının müteaddi (geçişli)[19] değil lazım (geçissiz)[20] bir anlamda olmasını zorunlu kılmaktadır. وَجَدَ *vecede* fiilinin manalarına baktığımızda kelimenin “bulmak” anlamı dışında “arzuyla istemek, aşık olmak, vecde kapılmak, istek duymak” manaları olduğu da görülecektir kaldı ki bu manaların bir çoğu “lazım” (geçişsiz) manalardır. Buna göre içinde “değişmeyen” yasa anlamına gelen sünnet kelimesinin iki defa geçtiği İsra 77. ayete verilmesi gereken daha isabetli mananın şu şekilde olması gerekmektedir.

İsra 17/77

سُنَّةَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا

(Bu durum) Hiç şüphe yok ki Senin öncende gönderdiğimiz Resullerimizden olan o kimseler değişmeyen bir yasadır. (Sen de) değişmeyen kanunumuz için herhangi bir başkalaşma oluşturmuyorsun.

Bu ayetten önceki ayetlere bakıldığında hitabın hep “sen” şeklinde olduğu görülecektir. Bu yüzden kast edilen anlamın genel bir anlam değil özel bir anlam olması gerekmektedir. Bu ayette hitap “sen” şeklinde geçmiş olmasına rağmen, sanki bu sözler ortaya söylenmiş genel sözler olarak algılanmıştır. Oysa ayetin öncesi hitabın genel değil özel olduğunu göstermektedir. Yani bu sözlerin muhatabı “sen” şeklinde belirtilen kişidir. Risalet ve onunla bağlantılı konularla alakalı bir pasajın içinde geçen bu ayet, risaletin değişmeyen yasalarla belirlendiğini ve hiçbir resulün bunu değiştirmesinin imkânı olmadığını bildirmektedir. Risaletle ilgili değişmez yasalara tüm resullerle birlikte “sen” şeklinde hitap edilen resulün de tabii olduğu ve bunun da herhangi bir değişiklik anlamına gelmediği belirtilmektedir.

İşte tüm bunlar göstermektedir ki Hicr 26. ayette مِنْ صَلَّالٍ مِنْ حَمًا مَسْنُونٍ “min salsalin min hamain mesnun” kelimeler grubunda geçen “mesnun” kelimesinin “değişmeyen yasa haline getirilmiş, sürekli uygulanan kural” anlamında olduğu ön plana çıkmaktadır.

“Mesnun” kelimesini ele almamızın sebebi Kehf suresinde geçen “hamietin” kelimesini anlama çabamızdan dolayıdır. “Hamietin” kelimesi Kehf 86. Ayet dışında 3 defa Hicr suresinde ve hep مِنْ صَلَّالٍ مِنْ حَمًا مَسْنُونٍ “min salsalin min hamain mesnun” kelimeler grubu içinde geçmektedir. İşte yüzden “hamietin” kelimesinin kast ettiği anlamın tam anlaşılması bu kelimeler grubundaki diğer kelimelerin anlaşılmasına bağlıdır.

Gruptaki صَلَّالٍ “salsalin” kelimesi tüm Kur’an’da yine üç tanesi Hicr süresinde bir tanesi Rahman suresinde olmak üzere sadece dört defa geçmektedir. Bölüm başına aldığımız meallerde kelimeye; “kurumuş çamur, pişmemiş çamur, pişmiş çamur, ses veren çamur, süzme çamur” anlamları verilmiştir.

Razi ve İbn Kesir tefsirlerinde bu kelimenin anlamlarının; pişmemiş, vurulduğunda uzun ses çıkaran kuru çamur veya kokan, bozulmuş olan şey olduğunu söylemişlerdir.^[21] Kurtubi kelimeyi biraz daha detaylı incelemiş ve kelime hakkındaki görüşleri de naklederek kelimenin kast ettiği anlamın; Kuru çamur, kuma karıştırılmış sıcak çamurun kuruduktan sonra ses vermesi, kokuşmuş çamur, demir gibi ses veren çamur şeklinde olduğunu belirtmiştir.^[22]

İsfahani ise bu kelimenin anlamının; kuru bir nesneden çıkan sesin gidip gelmesi, titremesi – su artığı – pis kokulu balçık şeklinde olduğunu belirtmiştir.^[23]

Kelimenin bu anlamlarda olduğunu söyleyen meal ve tefsir uleması Hicr suresindeki 3 kullanıma daha önce aktardığımız manaları verirlerken Rahman suresindeki kullanıma ise şu anlamları vermişlerdir.

Rahman 55/14)

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ

Abdulaziz Bayındır Meali – O insanı (Adem'i) çanak çömlek gibi kurumuş balçıktan yarattı.

Abdülbaki Gölpınarlı Meali – İyice pişmiş gibi kupkuru balçıktan, insanı halketti.

Abdullah Parlıyan Meali – O insanı çömlek gibi, vurulduğunda çınlayan, kupkuru bir çamurdan yarattı.

Ahmet Tekin Meali – Allah insanı, ses veren, pişmiş çamura benzeyen kuru balçıktan yarattı.

Ahmet Varol Meali – Andolsun ki, biz insanı ateşte pişmiş gibi kuru bir çamurdan yarattık.

Ali Bulaç Meali – İnsanı, ateşte pişmiş gibi kuru bir çamurdan yarattı.

Ali Fikri Yavuz Meali – O (Rahmân), insanı (onun aslı olan Adem'i) yanmış kerpiç gibi kuru bir çamurdan yarattı.

Bahaeddin Sağlam Meali – İnsanı; sert, sağlam, öz bir çamurdan dönüştürerek yarattı;

Bayraktar Bayraklı Meali – Allah, insanı, çömlek gibi pişmiş çamurdan yarattı.

Cemal Külünkoğlu Meali – O, (ilk) insanı pişmiş gibi kuru bir balçıktan yarattı.

Diyanet İşleri Meali (Eski) – O, insanı pişmiş çamur gibi kuru balçıktan yaratmıştır.

Diyanet İşleri Meali (Yeni) – Allah, insanı pişmiş çamur gibi bir balçıktan yarattı.

Diyanet Vakfı Meali – Allah insanı, pişmiş çamura benzeyen bir balçıktan yarattı.

Edip Yüksel Meali – İnsanı, çömlek gibi kuru bir çamurdan yarattı.

Elmalılı Hamdi Yazır Meali – Allah insanı, pişmiş bir çamura benzeyen bir balçıktan yarattı.

Elmalılı Meali (Orjinal) – Fağfur gibi bir salsâlden insanı yarattı

Hasan Basri Çantay Meali – O, insanı bardak gibi (çınlayan) kupkuru bir balçıktan yarattı.

Hayrat Neşriyat Meali – (O,) insanı pişmiş çamur gibi kuru bir balçıktan yarattı.

Kadri Çelik Meali – İnsanı ateşte pişmiş gibi kuru bir çamurdan yarattı.

Mehmet Türk Meali – O, insanı ateşte pişmiş gibi kuru bir çamurda yarattı.

Muhammed Esed Meali – O, insanı çömlek gibi pişmiş çamurdan yarattı,

Mustafa İslamoğlu Meali – O insanı ateşte pişirilmiş gibi kuru, ses veren balçıktan yarattı,

Ömer Nasuhi Bilmen Meali – İnsanı pişmiş çamurdan yapılmış çanak gibi bir kurumuş ses verir balçıktan yarattı.

Suat Yıldırım Meali – İnsanı kiremit gibi pişmiş çamurdan yarattı.

Süleyman Ateş Meali – İnsanı kiremit gibi pişmiş çamurdan yarattı.

Şaban Piriş Meali – İnsanı iyice pişmiş gibi kuru balçıktan yarattı.

Ümit Şimşek Meali – O, insanı ateşte pişmiş gibi kupkuru çamurdan yarattı.

Yaşar Nuri Öztürk Meali – İnsanı, pişirilmiş çamur gibi kuru bir balçıktan yarattı.

Bu meallerin “salsalin” kelimesine “kupkuru çamur, kuru balçık, pişmiş çamur, ses veren balçık” şeklinde manalar verdiği görülmektedir. Bu manalar içinde en tuhafı kelimeye kuru balçık şeklinde bir mananın verilmiş olmasıdır. Çünkü bir çamurun hem balçık hem de kuru olması mümkün değildir. Her ne mana verilirse verilsin sonuçta hem Hicr suresindeki hem buradaki ayetlerde anlatılanlar tarih boyunca mücmel kalmış ve hiç kimse tarafından anlaşılmamıştır. Kimi çağdaş yazarlar bunlar ve Kur’an’da geçen insanın yaratılması ile ilgili kelimelerden yola çıkarak “evrim” teorisine ulaşmıştır. Bu ayetlerin hep insanın embriyolojik yapısı ile alakalı olduğu düşünülmüş yorumlar bu yönde yapılmıştır.

Doğrusunu söylemek gerekirse bugüne kadar insanlığın ve hatta varlığın ilk nasıl yaratıldığı ile ilgili Kur’an üzerinden insanlığı ikna edici bir anlayışa ulaşılamamıştır. Bu durum ilk yaratılışın Kur’an’da olmadığından değil, yaratılışla ilgili çalışmalarını kimsenin sadece Kur’an’ı önceleyerek yapmadığından dolayıdır. Eski müellifler yaratılışla ilgili her rivayeti değerlendirmiş, her söze kulak vermiş, her İsrailiyatı bilgi zannederek eserlerine aktarmışlardır. Daha sonrakiler ise Kur’an’daki kelimelere arka planında bu tür hikayelerin olduğu açıklamalar üzerinden mana vermişlerdir. Yaşadığımız çağda elimizde varlığı yaratan Yüce Allah’ın vahyi olmasına

rağmen varlığın, dolayısıyla insanlığın ilk yaratılışıyla ilgili vardığımız en üst nokta “Adem” ilk insan mıdır, değil midir? tartışmasıdır. Oysa sorun ilk kimin yaratıldığı değil, nasıl yaratıldığı sorunudur. Bu konuda varlığı yoktan var edenin bize verdiği bilgiler cevap sunmayacaksa daha kim insanlığa ilk yaratılışla ilgili sahîh bilgi verebilir ki?

Fakat elimizde Allah’ın vahyi olmasına rağmen, bu vahye uygun görülen tefsirler vahyin önüne geçmiş, Alemlerin Rabbinin buyurmadığı şeyleri tefsirler söylemiştir. Mesela, ilk yaratılış konusunu tefsirinde işleyen Kurtubi şunları söylemiştir;

Es-Suddi’nin Ebu Malik ve Ebu Salih’ten, onların İbn Abbas ve Murre El Hemdani’dan, onun İbn Mesud’dan Hz. Adem’in yaratılış kıssası ile ilgili yaptıkları nakle göre Abdullah b. Mesud şöyle demiştir: Yüce Allah Cebrail’i oradan bir çamur getirmek üzere yere gönderdi. Yer dedi ki: benden bir şey eksiltmeden yahut bana çirkin bir iş yapmandan Allah’a sığınıyorum. Bunun üzerine Cebrail bir şey almaksızın geri döndü ve şöyle dedi: Rabbim, o benden sana sığındı ben de onun sığınmasını kabul ederek ona ilişmedim. Bu sefer Yüce Allah, Mikail’i gönderdi. Aynı şekilde ondan da Allah’a sığındı, o da onun sığınmasını kabul etti, geri döndü ve Cebrail’in söyledikleri gibi söyledi. Bu sefer Allah ölüm meleğini gönderdi. Bundan da Allah’a sığınınca ölüm meleği de: Ben de emrini yerine getirmeksizin geri dönmekten Allah’a sığırım, dedi ve yeryüzünden bir miktar aldı ve karıştırdı. Alacağını tek yerden almadı. Kırmızı, beyaz ve siyah topraktan ayrı ayrı aldı. İşte bunun için Adem oğulları değişik değişik çıktı. Ve işte o (mayası) yeryüzünden alındığından dolayı ona “Adem” adı verildi. (Ölüm meleği alacağını aldı) ve onları yüce divana çıkardı. Şanı yüce Allah, ona: “Sana yalvarıp yakardığında yere şefkat etmedin mi?” diye sorunca şu cevabı verdi: Ben senin emrini yerine getirmeyi onun sözlerinden daha gerekli gördüm. Bunun üzerine Yüce Allah şöyle buyurdu: “Adem’in çocuklarının canlarını almana sen uygun bir kimsesin.” Daha sonra Allah toprağı yapışkan bir çamur haline (tinun lazib) getirinceye kadar ıslattı. Lazib ise birbirine yapışan çamur demektir. Daha sonra kokuncaya kadar bırakıldı. İşte Yüce Allah bu aşama hakkında şöyle buyurmaktadır: “Kokuşmuş çamurdan...” (Hicr 15/26, 28, 33). Daha sonra Yüce Allah meleklerle şöyle buyurdu: “Muhakkak ki Ben çamurdan bir beşer yaratacağım, onu tamamlayıp içine ruhumdan üflediğimde onun için secdeye kapanın” (Sad 38/71-72). İblis ona büyükleşmesin diye Yüce Allah Adem’i bizzat eliyle yarattı...[24]

İşte Yüce Allah’ın kelimelerine verilen meallerin mana tercihlerinin arka planında bu tefsirler! bulunmaktadır. Bu durum tek başına kelimelere verilen manaların yanlış olduğu anlamına gelmez elbette ama eninde sonunda ayetler ve ayetlerdeki kelimeler işte bu tefsirlerin oluşturduğu bakış açılarına göre şekillendirilmiştir. Bu rivayete biraz vicdanla bakıldığında bunları söyleyen aklın normal bir akıl olmadığını görmemek mümkün değildir. Burada sorun olan şey bu rivayetin uydurma veya yalan olduğu değildir. Burada sorun olan şey Kur’an’ı tefsir ettiğini, daha açık ve anlaşılır hale getirmek için bir hayli hacimli kitaplar yazdığını gördüğümüz müfessirin böyle bir rivayeti Kur’an’ın açıklaması olarak ayetlerin arkasına koymaya cüret etmesi akıl sağlığının buna müsaade edecek seviyede olmasıdır. Bunu yapan sadece bu müfessir

olsaydı bir nebze kendimizi avutabilirdik. Fakat ne yazık ki tefsir geleneğimizin ezici çoğunluğu bu durumdadır. Yukarıya aldığımız hikâyenin devamında Adem'in kaburga kemiğinden Havva'nın yaratıldığını, Havva'nın bir batında sayısı tartışmalı çocuklar doğurduğunu, kardeşlerin kendi aralarında çapraz evlendiğini ve bu evlilikler sonucunda insanlığın türediğini alıntılama gerekeceğini duymadık.

Ne yazık ki: Allah haber vermez ise asla elde edemeyeceğimiz bu bilgileri nasıl elde ettikleri belli olmayan rivayetler, tefsir geleneğimiz eliyle ruh dünyamıza sirayet etmiş ve bu rivayetler üzerinden ayetlerdeki kelimelere mana tercihleri yapılmış. Elimizde bulunan mealler ise bu tefsirlerden süzülerek oluşmuştur. Bu şekilde geldiğimiz noktada çok büyük bir meseleymiş gibi sunum yapılmış olsa bile Âdem ilk insan mıdır- değil midir? gibi basit bir soru bile büyük tartışmalara yol açmıştır. Çünkü ne bu sorunun ne de "ilk yaratılış nasıl başladı?" sorusunun cevabı belki de hiçbir zaman Kur'an üzerinden cevaplanmaya çalışılmamıştır.

Kur'an sadece Kur'an ile anlaşılır dendiğinde aklına hadis ve sünnet düşmanlığı yapıldığından başka bir şey gelmeyen Müslüman dünya, alemlerin Rabbi'nin kelamını insanların açıklamasına, tefsirine, savunmasına, korumasına muhtaç olarak görerek indirgemeci bir mantıkla Yüce Allah'ın Musa'ya verdiği kitabı tahrif eden Yahudilerin içinde bulunduğu durumun aynısını yaşadığını fark etmemiştir bile. Tuhaftır, Kur'an'ın şahitliği ile Yüce Allah'ın vahiylerini durmadan tahrif eden Yahudiler ve Hıristiyanlar ile Müslüman dünya, ilk yaratılış hususunda küçük farklılıklar olsa bile hemen hemen aynı şeyleri söylemektedirler. Aslında içinde bulunulan durumu göstermesi açısından tek başına bu tıpatıp benzerlik bile üzerinde düşünülmeğe değerdir.

Eleştirileri bir kenara bırakıp tekrar anlamaya çalıştığımız "salsal" kelimesine dönecek olursak. Hicr suresi dışında sadece Rahman suresinde bir defa geçen bu kelime, مِنْ صَلَّالٍ كَالْفَحَّارِ (min salsalin kel fahhar) buyurularak "fahhar"a benzetilmiştir. Kelimeleri hiç çevirmeden mana verdiğimizde "el fahhar gibi salsaldan" şeklinde bir anlam karşımıza çıkmaktadır. Kelimenin başka bir kelimeye benzetilmesi aynı zamanda "salsal" kelimesinin anlaşılması için bir imkan oluşturmaktadır. Madem salsal elifahhar gibidir o halde Kur'an'da 6 defa geçen "fahhar" kelimesi üzerinden "salsal"ın benzediği şeyi anlayabilir, onun üzerinden salsalı biraz daha tanıyabiliriz.

Bunun için iki kelime arasında benzerlik olduğunu bildiren ve genelde "gibi" şeklinde çevrilen (ك) edatından bu benzerliğin hangi boyutlarda olduğunu bilmemiz gerekmektedir. Çünkü iki şey arasındaki benzerliği bildiren başka edatlarda vardır. Kur'an'da benzetmelerle ilgili tespit edebildiğimiz kadarıyla kelimelerin kullanımı şu şekildedir.

- Tek başına (ك) “ke” edatı (harfi cer).
- Tek başına (مَثَلٍ) “mesel” kelimesi.
- İkinin birlikte geçtiği (كَمَثَلٍ) “kemeseli” kelimesi.

Her ne kadar meallerimizde Kur'an'da geçtiği yerlerin birçoğunda bunların üçüne de aynı anlam verilmiş olsa da aralarında farklar olduğu aşikardır. Meallerimizin bu kelimelere aynı anlamı vermeleriyle ilgili bir örnek vermek yerinde olacaktır.

Al-i İmran 3/59

إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ ۖ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı. Sonra ona “ol” dedi. O da hemen oluverdi (DİB meali).

Enam 6/38

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ ۚ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ

Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla uçan her tür kuş, sizin gibibirer topluluktan başka bir şey değildir. Biz Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonunda hepsi Rablerinin huzuruna toplanıp getirilecekler (DİB meali)

Nisa 4/47

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ آمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلَىٰ أَدْبَارِهَا أَوْ كَمَالَعْنَا أَصْحَابَ السَّبْتِ ۚ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ۚ نَلْعَنُهُمْ

Ey kendilerine kitap verilenler! Birtakım yüzleri silip de tersine çevirmeden yahut cumartesi halkını lânetlediğimiz gibionları lânetlemeden, yanınızda bulunanı (Tevrat'ı) doğrulayıcı olarak indirdiğimiz bu kitaba (Kur'an'a) iman edin. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecektir (DİB meali).

Görüldüğü gibi bu mealde her üç kelime de “gibi” olarak çevrilmiştir. Bu durum sadece bu mealde ve bu ayetlerle sınırlı değildir. Fakat bu kadarı meselenin anlaşılması için yeterlidir. Arapçanın hatta her dilin temel kurallarından biri de “kelimelerin farklılığı anlamın farklılığına delalet eder” kuralıdır. Bu üç kelimenin geçtiği cümleler içinde, cümleye birbirinden farklı olmayan anlam katkılarında bulunmaları mümkün değildir. Birinin diğerinin yerine kullanılması da mümkün değildir. Çünkü her birinin cümleye kattığı anlamlar farklıdır. Konumuz olan (ك) “ke” harfinin 6 değişik kullanım alanı vardır.

- Teşbih (benzetme) edatı.
- Zaid olarak tekid (pekiştirme) edatı.
- Bitişik zamir.
- Hitap harfi.
- Fiil ismine bitişik olarak kullanılması.
- İsti'la harfi olarak kullanılması.

Anlamaya çalıştığımız Rahman suresindeki ayette teşbih yani benzetme edatı olarak kullanılmıştır. Fakat ayete dikkat edilirse benzetilenle, kendisine benzetilen arasındaki benzerliğin altı çizilip özel bir şey belirtilmemiştir. Bu durumda ayette geçen مِنْ صَلَّالٍ كَالْفَخَّارِ (min salsalin kel fahhar) “elfahhar gibi salsaldan” cümlesinde belirtilen benzerliğin hangi hususlarda olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Meal ve tefsirlerimiz “Fahhar” kelimesine “ateşte pişmiş çamur”, “Salsal” kelimesine ise “kuru çamur” manası vermişlerdir. Bu durumda iki cisim arasındaki benzerliğin sadece ateşte pişme açısından mı? içerik açısından mı? ses çıkarma açısından mı? veya sonuç açısından mı? olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Çünkü bir şeyi bir şeye benzetirken, benzeyen yönlerinin belirtilmemiş olması benzerliğin anlaşılmasına ya da kast edilen benzerlikten başka bir şeyin anlaşılmasına yol açacaktır. Mesela, “Ahmet Muhammed gibidir” şeklinde bir cümle kurulduğunda benzerliğin hangi şeyde olduğu asla anlaşılmayacak, isteyen herkes “gibidir” kelimesiyle kast edilen benzetmeye kendine göre mana verecek ya da hiç mana veremeyecektir. Nitekim tefsirlerimizin hemen hepsi bu benzerliğin sadece ateşte pişirilerek sertleştirilen (aslında seramik haline getirilen) çamurun vurulduğunda ses çıkarması olduğunu söylemişlerdir. Buna göre Salsal; ateşte pişirilip sertleştirilen çamura vurulduğunda ses çıkaran bir çamur gibi ses çıkaran bir çamur olmaktadır. Tuhaf olan şudur ki vurulduğunda ses çıkarmak bir şeyin asli özelliklerinden biri bile değildir hatta özellik bile değildir. Bir durumda bir şeye karşı aynı tepkileri vermektir. İki varlık birbirine benzetilirken onların birtakım hallerde aynı tepkileri vermesi değil, asli özellikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Mesela; Seramik haline gelmiş bir çamurla, henüz seramik haline gelmemiş kuru bir çamuru yan yana koyup arada hangi benzerliklerin olduğu tespit edilmeye çalışıldığında ikisine de vurulduğunda ses çıkarması onların birbirlerine benzer yanları sadece vurulduklarında aynı tepkileri veriyor olmalarıdır ki bu benzerlik değildir. İşte bu durum Arapçada teşbih (benzetme) konusunun biraz daha detaylandırılmasını zorunlu kılmaktadır.

Teşbihin Sözlük anlamı: Bir şeyi başka bir şeye benzeterek daha anlaşılır kılmasını sağlamak.

Terim anlamı: Konuşmacının arzuladığı bir amaç için benzetme edatlarından biri vasıtasıyla iki veya daha fazla şey arasında benzerlik kurması ve o iki şeyi bir veya daha fazla nitelikte birleştirmesidir. Bir başka tanım ise; ifadeyi kuvvetlendirmek için aralarında benzerlik bulunan iki kavramdan zayıf veya

üzerinde kapalılık bulunanın daha güçlü ve açık olana benzetilmesi şeklindedir.

Örnek

زيد كالأسد في الشجاعة Zeyd cesarete aslan gibidir.

1- Teşbih'in Unsurları:

Teşbihin dört ana unsuru bulunmaktadır.

a) Müşebbeh (benzeyen) Birbirine benzetilen nesne veya kavramlarda nitelikçe daha güçsüz olan

b) Müşebbeh bih (kendine benzetilen). Bu ikisine teşbihin iki tarafı denilir.

c) Teşbih edatı: Benzeme mânâsını ifade eden kelimedir.

d) Vech-i şebeh (benzetme yönü): Müşebbeh (benzetilen) ile müşebbeh bihin (kendisine benzetilen) kendisinde birleştirilmeleri kast edilen özel bir vasıftır. Yani benzetilen husus.

Örnek:

في الشجاعة	الأسد	ك	زيد
Cesarete	Aslan	Gibi	Zeyd
Benzetme yönü (Veçhi şebeh); Birbirlerine benzetilen nesne ve kavramlar arasındaki ortak nitelik.	Kendisine benzetilen (Müşebbehün bih); Kendisine benzetilen, birbirine benzetilen nesne ya da kavramlardan nitelikçe daha güçlü, daha üstün olan	Benzetme edatı (Teşbih edatı); Nesne ve kavramlar arasında benzetme ilgisi kuran ilgeç ya da ilgeç işlevi gören sözcük.	Benzeyen (Müşebbeh); Birbirine benzetilen nesne ya da kavramlardan nitelikçe daha güçsüz, zayıf olan.

2. Teşbihin Çeşitleri

Teşbihler, vech-i şebah (benzetme yönü) itibariyle temsilî teşbih ve gayr-i temsilî teşbih olmak üzere iki kısma ayrılır.

1. Temsili teşbihler: Benzetme yönü, değişik birkaç unsurdan elde edilen itibarî bir şekil ise buna temsili teşbih denir.
2. Gayr-i temsilî teşbihler: Eğer benzetme yönü böyle değilse (iki şey, bir veya birkaç vasıfta birbirine benziyorsa) gayr-i temsilî teşbih denir.

Ayrıca teşbihler, vech-i şebah (Benzer yönler)'in hususiyetlerine göre de; «mufassal» ve «mücmel» diye iki kısma ayrılır.

Birincisi (mufassal teşbih); Müşebbeh, müşeb-beh bih, vech-i şebah ve benzetme edatının her dördü birlikte zikredilen teşbihlerdir. Misâl: «Yârin dişleri ve benim gözyaşların inciler gibi parhyorlar»

İkincisi (mücmel teşbih): Vech-i şebah zikredilmeyen, teşbihtir.

Örnek:

MÜCMEL TEŞBİH

	الأسد	ك	زيد
	Aslan	Gibi	Zeyd
Benzetme yönü (Veçhi şebah);	Kendisine benzetilen (Müşebbehün bih); Kendisine benzetilen, birbirine benzetilen nesne ya da kavramlardan nitelikçe daha güçlü, daha üstün olan	Benzetme edatı (Teşbih edatı); Nesne ve kavramlar arasında benzetme ilgisi kuran ilgeç ya da ilgeç işlevi gören sözcük.	Benzeyen (Müşebbeh); Birbirine benzetilen nesne ya da kavramlardan nitelikçe daha güçsüz, zayıf olan.

Teşbihler; Benzetme edatı itibariyle; «Müekked» ve «Mürsel» teşbih olmak üzere iki kısma ayrılırlar:

1. Müekked teşbih; Benzetme edatı hazfedilmiş teşbihtir.
2. Mürsel teşbih; Benzetme edatı zikredilen teşbihtir.

3. Teşbihin Gayeleri

Teşbih, şu maksatlar için yapılır:

- a) Müşebbehe isnâd olunan şeyin, mümkün olduğunu açıklamak.
- b) Veya müşebbehin halini belirtmek için yapılır.
- c) Veya müşebbehin halinin miktarını ortaya koymak için yapılır.
- d) Veya müşebbehin halini (misal ile) isbât etmek için teşbih yapılır.
- e) Veya müşebbehi süslemek için teşbih yapılır.

Teşbih (benzetme) ile ilgili bu kurallar ışığında anlamaya çalıştığımız مِنْ صَلَّالٍ كَالْفَخَّارِ (min salsalin kel fahhar) “fahhar gibi salsaldan” cümlesinde olması gereken unsurları tespit ederek, ayetteki teşbihin (benzetmenin) hangi türde bir benzetme olduğunu anlamaya çalışalım.

	الْفَخَّارِ	ك	مِنْ صَلَّالٍ
	El Fahhar	Gibi	Salsal'dan
Benzetme yönü (Veçhi şebah);	Kendisine benzetilen (Müşebbehün bih); Kendisine benzetilen, birbirine benzetilen nesne ya da kavramlardan nitelikçe daha güçlü, daha üstün olan	Benzetme edatı (Teşbih edatı); Nesne ve kavramlar arasında benzetme ilgisi kuran ilgeç ya da ilgeç işlevi gören sözcük.	Benzeyen (Müşebbeh); Birbirine benzetilen nesne ya da kavramlardan nitelikçe daha güçsüz, zayıf olan.

Görüldüğü gibi anlamaya çalıştığımız “min salsalin kel fahhar” cümlesinde benzetme yönü yani benzetilen husus bulunmamaktadır. Teşbih’le ilgili yukarıya aldığımız bilgilere dikkat edilirse teşbih yönünün belirtilmediği durumlarda yapılan teşbihe “mücmel teşbih” denildiği görülecektir. Yani benzetilen varlık ile kendisine benzetilen varlık arasındaki benzerlik hususunun zikredilmediği teşbih.

Biraz önce Rahman suresindeki مِنْ صَلَّالٍ كَالْفَخَّارِ (min salsalin kel fahhar) ifadesine meallerde şu manaların verildiğini aktarmıştık.

- Çanak çömlek gibi kurumuş balçıktan.
- İyice pişmiş kupkuru balçıktan.
- Çömlek gibi, vurulduğunda ses çıkaran çamurdan.
- Ses veren, pişmiş çamura benzeyen kuru balçıktan.
- Ateşte pişmiş gibi kuru bir çamurdan.
- Yanmış kerpiç gibi kuru bir çamurdan.
- Pişmiş çamur gibi bir balçıktan.
- Çömlek gibi kuru bir çamurdan.
- Bardak gibi (çınlayan) kupkuru bir balçıktan.
- Ateşte pişirilmiş gibi kuru, ses veren balçıktan.
- Pişmiş çamurdan yapılmış çanak gibi bir kurumuş ses verir balçıktan.
- Kiremit gibi pişmiş çamurdan.

Aslında hiçbir şey anlatmayan bu meallerden anlaşıldığı kadarıyla elfahhar kelimesine yüklenen genel anlam “pişmiş çamur veya kupkuru balçık” şeklindedir. Kelimeye yüklenen bu anlam hakikaten çok tuhaftır. Eğer her nesneye bu mantık üzerinden anlam verilecekse ayrına, su katılmış yoğurt, yoğurt’a maya çalınmış süt, süt’e inek yada diğer hayvanlar tarafından üretilmiş beyaz sıvı, beyaz sıvıya otları yiyen hayvanların dönüştürdüğü bitki – ekmeğe pişirilmiş hamur, hamura su katılmış ve yoğrulmuş un, una öğütülmüş buğday, buğdaya, un yapılacak maddeye dönüşmüş tohum denmesi gerekmektedir.

Bir çamur pişirilmişse ona hala çamur demenin ne anlamı vardır. O artık çamurluktan çıkmış, çamur olmanın özelliklerini asla göstermeyen ve göstermeyecek olan başka bir şeye dönüşmüş demektir ve onun da o hale geldikten sonraki adla isimlendirilmesi gerekmektedir. Nitekim Arapçada seramik, kiremit, testi, çanak, çömlek gibi topraktan yapılmış şeylere “Fahhar” denmektedir. Zaten yukarıya aldığımız meallerden bir kısmında bu kelimeye çanak, çömlek, kiremit, bardak gibi manaların verildiği görülmektedir. O halde ayette geçen cümleye “çanak çömleğe benzeyen bir çamurdan” şeklinde mana verilmesi diğerlerine göre daha ilkeli olmaktadır. Fakat bu mana diğerlerine göre daha ilkeli olsa bile hiçbir şey anlatmayan bir mana olmaktadır.

Her şeyden önce her teşbihin (benzetmenin) bir gayesi olmak zorundadır. Bu gaye aynı zamanda kelimelere mana tercihinde bulunurken büyük rol oynamaktadır. Mesela, “Ahmet cömertlikte deniz gibidir” şeklinde bir cümle

kurduğunuzda Ahmet'in denizin kendisine değil, onun sürekli insanları besleyecek şeyler sunmasına benzetmiş olursunuz. İşte bu deniz kelimesine yüklenen anlamın da farklılaşmasına yol açmaktadır.

Biraz önce مِنْ صَلَّالٍ كَالْفَخَّارِ (min salsalin kel fahhar) cümlesinde bir benzetmede olması gereken dört husustan birinin yani benzetme yönünün (veçhi şebeh) bulunmadığını belirtmiştik. Bir benzetmede iki şey arasındaki benzerliğin hangi hususlarda olduğu belirtilmiyorsa bu benzetmeden ne amaçlanmış olabilir?

- **Müşebbehe'ye isnâd olunan şeyin, mümkün olduğunu açıklamak;**

Fakat bu durum sadece benzetme yönünün belirtilmesi durumunda geçerlidir. Eğer benzetilme hususu belli değilse isnat olunan şeyin diğerinde mümkün olup olmadığını, bir diğerinin de o hususta onun gibi olacağını anlamak mümkün değildir. Mesela, "bu toprağa ceviz ekerseniz o da elma gibi verimli olur" şeklinde bir cümle kurduğunuzda kast ettiğiniz şey, ekildiğinde cevizden de verim alınabileceğini yani bunun mümkün olduğunu kast etmiş olursunuz. Bu durumda eğer benzetme "salsalı ateşte pişirirseniz o da fahhar gibi olur" şeklinde bir benzetme olsaydı, kast edilen benzetmenin sadece ateşte pişirilme olduğunu ve bu yapıldığı takdirde onun da onun gibi olacağını anlayabilirdik. Fakat مِنْ صَلَّالٍ كَالْفَخَّارِ (min salsalin kel fahhar) cümlesinde benzetme hususu belirtilmemiştir. İki kelime ortadadır ve hiç çevirmeden "fahhar gibi salsal'dan şeklindedir. Yani aradaki benzerlik hususu belirtilmeden bu benzerliğin şu ya da bu şekilde olduğunu söylemek asla mümkün değildir.

Fakta bu teşbih türünde şöyle bir ayrıntı vardır. Bir şey eğer bir diğerine bu şekilde benzetme yönü belirtilmeden teşbih kılınıyorsa, bu durum bir benzetmeden daha çok birinin diğerine aynı kategoride, aynı şey olabileceği anlamına da gelmektedir. Mesela, "Allah resullerinden herhangi birinin yolundan gitmek hepsinin yolundan gitmek gibidir" şeklinde bir cümle kurulduğunda, burada kast edilen benzerlik birinin diğerinin yerine geçebileceği şeklindedir. Bu yönde Kur'an'da bir hayli kullanım bulunmaktadır.

Hud 11/109

فَلَا تَكُ فِي مَرِيَّةٍ مِمَّا يَعْبُدُ هَؤُلَاءِ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ آبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِنَّا لَمُوقِفُوهُمْ نَصِيْبُهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ

Şunların taptıkları şeylerin batıl olduğu konusunda şüpheye düşme. Onlar sadece, daha önce babalarının taptığı gibi tapıyorlar. Şüphesiz biz onlara (azaptan) paylarını eksiksiz olarak tastamam vereceğiz (DİB meali).

Mesela bu ayette geçen "babalarının taptığı gibi tapıyorlar" cümlesinde kast edilen benzetme birinin diğeri gibi olduğu, birinin anlaşılması durumunda hepsinin aynı olduğu anlamındadır.

Enbiya 21/5

بَلْ قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ بَلْ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ الْأُولُونَ

Onlar, “Hayır, bunlar karma karışık yalancı düşlerdir. Hayır, onu kendisi uydurdu; hayır, o bir şairdir. Eğer böyle değilse, önceki peygamberlerin (mucizelerle) gönderildikleri gibi o da bize bir mucize getirsin” dediler (DİB meali).

Bu ayette de kast edilen şey bir benzerlikten daha çok, önceki resullerin gösterdiği mucizeler gibi bir mucize göstermesidir. Yoksa, Musa’ya verilen asaya benzer yahut İbrahim’in ateşte yanmamasına benzer bir mucizeden bahsedilmemektedir. Gösterilmesi istenen şey içerik olarak onların benzeri değil, onlar gibi mucize sayılacak bir şeydir.

Kasas 28/19

فَلَمَّا أَنْ أَرَادَ أَنْ يَبْطِشَ بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ لَهُمَا قَالَ يَا مُوسَى أَتُرِيدُ أَنْ تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْأَمْسِ إِنَّ تُرِيدُ إِلَّا أَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ

Musa, ikisinin de düşmanı olan adamı yakalamak isteyince, o adam dedi ki: Ey Musa! Dün bir cana kıydığın gibi, bana da mı kıymak istiyorsun? Demek, düzelticilerden olmak istemiyor da bu yerde ille yaman bir zorba olmayı arzuluyorsun sen! (DİB meali).

Bahsettiğimiz şey bu ayette çok daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Adam Musa’ya “dün bir cana kıydığın gibi, bana da mı kıymak istiyorsun?” demektedir. Musa dün öldürdüğü adamı tek bir yumrukla öldürmüştür. Adam burada “dün tek bir yumrukla adam öldürdüğün gibi beni de tek bir yumrukta mı öldüreceksin” dememektedir. Burada kast edilen benzerlik öldürme şekillerinde değil, öldürme fiilinin tekrarındadır. Yani her iki fiil de biri diğeri için bedeli bir fiildir. Yoksa öldürme şekilleri çok farklı da olsa sonuçta her ikisi de haksız yere adam öldürmektir.

- **Veya müşebbehin halini belirtmek için yapılır.**

İçinde bulunulan hali anlatmak için başka birinin içinde bulunduğu hale benzetme yapılıyorsa, bu kesinlikle kendisine benzetilen varlığın halini bilmeyi gerektirir. Salsalın hali fahharın hali gibidir şeklinde bir cümle kurulduğunda Elfahhar’ın halinin bilinmesi zorunludur. O halde meallerimizin el fahhar kelimesine yükledikleri ateşte pişmiş çamur manası üzerinden “min salsalın kel fahhar” cümlesine mana verdiğimizde bu ateşte pişme sürecini değil, sürecin bitmiş halini belirtmesi gerekmektedir. Bu durumda mana “seramik haline gelmiş çamur gibi bir çamurdan” şeklinde olmak durumundadır ki bu oldukça saçma bir mana olacaktır. Bu hususun üzerinde biraz daha durmak gerekmektedir. Çünkü meallerimizin hemen hepsi bu cümleye “ateşte pişmiş çamur gibi bir çamurdan” şeklinde mana vermişlerdir. Buna göre “ateşte pişmiş çamur” nedir? diye bir soru sorulduğunda karşımıza “kiremit, seramik, testi”

gibi şeyler çıkmaktadır. Bir cisim bir işlemde geçirilip başka bir hale getirildiğinde ona başka bir ad verilmekte, o şey başka şekilde anılmaktadır. Mesela, evlerimizde kullandığımız seramik aslında ateşte pişmiş çamurdur. Ama hiç kimse onu ateşte pişmiş çamur olarak anmamakta ve bilmemektedir. Çünkü o artık çamurluktan çıkmış, önceki haline hiç hem de hiç benzemeyen bir şekle bürünmüştür. Bir çamurun hem ateşte pişmesi hem de ateşten piştikten sonra hala çamur olarak anılması mümkün değildir. O halde ya Elfahhar kelimesine verilen ateşte pişmiş çamur manası doğru değildir ya da ayette benzetme yoktur.

Biraz empati yaparak meallerin kelimelere verdiği manaları tasavvur etmeye çalışalım. Mealler salsal kelimesine kuru çamur manası vermişlerdir, Elfahhar kelimesine ise ateşte pişmiş çamur manası vermişlerdir. Meallerin verdiği bu manaları bir an doğru kabul edelim ve ayette geçen “El Fahhar gibi salsal” ifadesini anlamak için arada ne gibi bir benzerliğin olduğunu tasavvur etmeye çalışalım. Ateşte pişen çamur, bu işlemde sonra çamur olma özelliğini yitirmiş ve bir daha eski çamur haline dönmesi mümkün olmayan bir nesneye dönüşmüştür. Nitekim denizin altında kalan yüzlerce yıllık çamurdan yapılmış küpler hala aynı durumda durmaktadır. Şu halde biri çamur diğeri çamur olma özelliğini yitirmiş iki nesne arasında nasıl bir hal benzerliği olabilir ki? Bu durum El Fahhar kelimesine yüklenen “ateşte pişmiş çamur” manasının doğru olmadığını göstermektedir. Çünkü ateşte pişmiş çamura testi, seramik, kiremit, tabak, bardak denir ama çamur denmez. Nitekim meal müelliflerinden bazıları çamur dememiş; kiremit, bardak, çömlek demişlerdir.

- **Veya müşebbehin halinin miktarını ortaya koymak için yapılır.**

Min salsalin kel fahhar cümlesinde miktarla alakalı bir durum olmadığı için benzetmenin bunun için yapıldığını söylememiz mümkün değildir.

- **Veya müşebbehin halini (misal ile) isbât etmek için teşbih yapılır.**

Anlamaya çalıştığımız cümle için böyle bir durumda söz konusu değildir.

- **Veya müşebbehi süslemek için teşbih yapılır.**

Böyle bir durum da yoktur.

Ayetteki benzetmenin gayesi insanlara seramik yapma sanatını öğretmek değil, yaratılış konusunda savrulmalara girilmesini engellemek ve doğru anlayışlara sahip olunmasını sağlamaktır. Yani konu insanın yaratılışıdır ve benzetme de bu konunun anlaşılmasını sağlama gayesi için yapılmıştır. O halde Rahman suresindeki ayetin tamamını göz önüne aldığımızda şöyle bir sonuç kendiliğinden çıkmaktadır. İnsan “salsal” denilen bir şeyden yaratılmıştır. Salsal ise Fahhar denilen bir maddeye benzemektedir. Fakat ayette bu benzerliğin hangi konularda ya da hangi özelliklerde olduğu belirtilmemiştir.

Ayette benzetme edatı olarak sadece ك (ke) edatının kullanılması bu benzerliğin kısmi olduğunun delilidir. Eğer Fahhar ile Salsal kelimeleri arasındaki benzerlik her yönden olmuş olsaydı gelmesi gereken benzetme kelimesinin (كَمَثَلٍ) “kemeseli” olması gerekirdi.

Bu açıklamalardan sonra ayette geçen ve aslında benzetmeden dolayı “salsal” kelimesini daha iyi anlamamızı sağlayacak olan Fahhar kelimesinin anlamlarına geçebiliriz.

Bu kelime فخر (fa+ha+ra) kök harflerinden türemiştir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 6 kelime bulunmaktadır. Kelimenin Kur’an kullanımlarına bakıldığında anlamaya çalıştığımız konu daha da ilginç bir hale gelmektedir. Çünkü bu kelime geçtiği diğer yerlerin hepsinde nekira (belirsiz) bir isim olarak geçerken sadece anlamaya çalıştığımız ayette marife (belirli) olarak geçmektedir.^[25] Daha önce de belirttiğimiz gibi; bir kelimenin marife olması onun bilenebilir olmasını gerekli kılmaktadır. Kelime ayette الْفَخَّارُ şeklinde mübalağa belirten ismi fail (فَعَّالٌ) vezninde gelmiştir. Bu vezindeki kelimeler bir varlıktaki bir niteliğin aşırı derecede bulunduğunu belirtirler. Asıl olarak fiilden türeyen bu vezindeki kelimeler sıfat olmalarına rağmen bazen sıfatlıktan uzaklaşıp isim haline de gelmektedirler. Aşırılık sıfatı olan bu vezindeki kelimeler bazı durumlarda isimden de türemiş olabilirler.

Mal ve makam gibi insanın dışında bulunan şeylerle övünme yarışına girmeye الفخر (el fahru) denmiştir. رجل فخور (raculun fahurun) “çok fazla övünen adam. فخر (Fahru) Üstün özellikleresahip olma. Her türlü nefis ve değerli şey için فاحر (fahirun) denir.

الفَخَّار (El Fahhar) Ateşte pişirilmiş, büyük testi ya da çamur. Kendisine bir nesneyle (özellikle de sivri uçlu bir nesneyle) çıkardığı sesinden dolayı böyle adlandırılmıştır. Sanki burada o, bolca övünen bir kimse gibi tasavvur edilmiştir.^[26]

İsfahanin açıklamalarına dikkat edilirse kelimenin “ateşte pişirilmiş testi ya da çamur manasını almasının istiare veya tasavvur yoluyla olduğu görülecektir. Bu ne demektir? Bu aslında “fahhar” kelimesinin kök anlamları arasında “ateşte pişmiş çanak çömlek veya çamur” gibi bir anlamın olmadığı, bu manaya benzetme yoluyla ulaşıldığı anlamına gelmektedir.

Bu durumda Rahman suresindeki ayette geçen Fahhar kelimesine ses çıkaran, ateşte pişmiş çömlek manası verilmesi durumunda aslında bir benzetme ile varılan bir anlam verilmiş olmaktadır. Bu da zincirleme bir benzetmeyi beraberinde getirmektedir. Ateşte pişmiş çamura (seramik, çömlek, kiremit vs) vurulduğunda çok ses çıkardığı için çok fazla övünen kişiye benzetilerek Fahhar benzetmesi yapılmış, Salsal da benzetme yapılan varlığa benzetme yapılmıştır. Nitekim kelime Kur’an’da geçtiği diğer 5 yerde hep övünmek, böbürlenmek anlamında kullanılmıştır. Bu kelimenin diğer sözlük manaları fiil olarak: Övünmek, gurur duymak, hava atmak, caka satmak, böbürlenmek, iftihar etmek, değerli bilmek, değerli görmek şeklindedir. İsim

olarak ise: değerli, kıymetli, lüks, seramik, iftihar, övünç, gurur, böbürlenilen, övünen, onursal, fahri şeklindedir.[\[271\]](#)

El fahhar kelimesinin isim olarak geldiği (فَعَّالٌ) vezninin mübalağa içeren ismi fail olduğunu belirtmiştik. Kur'an'da bu vezinde hem yüce Allah'a hem de başkalarına atfen gelen yüzlerce kelime bulunmaktadır. Meselenin daha iyi anlaşılması için bazı örnekler vermek yerinde olacaktır.

Mübalağa ile İsm-i Fail	Mazi fiil veya isim
كَذَّابٌ	كَذَّبَ
Çok yalancı	Yalan söyledi
وَهَّابٌ	وَهَبَ
Çok veren	Verdi
رَزَّاقٌ	رَزَقَ
Çok rızık veren	Besledi, rızık verdi
الْقَهَّارُ	قَهَرَ
Çok kahredici	Kahretti
الْفَتَّاحُ	فَتَحَ
Çok açan	Açtı
جَمَّاعٌ	جَمَعَ
Toplayıcı	Topladı
حَبَّازٌ	حَبَّرَ
Çokça ekmek yapan (ekmekçi)	Ekmek yaptı
طَبَّاحٌ	طَبَخَ
Çokça pişiren (aşçı)	Pişirdi

جَمَّالٌ	جَمَلٌ
Deveci	Deve (isimlerden yapılan mübalağa ismi faile örnek)
فَحَّامٌ	فَحْمٌ
Kömürcü	Kömür
حَمَّالٌ	حَمَلٌ
Çokça taşıyan (hamal)	Taşıdı

Görüldüğü gibi anlamaya çalıştığımız الْفَخَّارُ “El Fahhar” kelimesinin de bağlı bulunduğu vezindeki kelimeler bu şekilde anlam kazanmaktadır. Aynı kuralı anlamaya çalıştığımız kelimeye uyguladığımızda mana şu şekilde olmaktadır.

Mübalağa İsmi fail	Mazi fiil
فَخَّارٌ	فَخَّرَ
Çokça övünen, çokça böbürlenene, çokça üstün gelen	Övündü, böbürlendi, üstün geldi

Bu kelimenin ateşte pişmiş çamura yani testi, çömlek, seramik gibi şeylere isim olması, böbürlenmenin, övünmenin boş bir toprak testiye vurulduğunda çıkarılan sese benzetilmesinden dolayıdır. Kelimenin aslına bakıldığında ne isim ne de fiil manaları arasında toprak, çamur, pişmek ya da buna benzer bir anlamı bulunmamaktadır. Az önce verdiğimiz örneklere dikkat edilirse tüm mübalağa ismi faileri türetildikleri kelimenin kök anlamları ile paralel şekilde anlam kazanmışlardır. Ekmek yaptı – ekmekçi; topladı – toplayıcı; deve – deveci; taşıdı – taşıyıcı gibi. İster mübalağa iel ismi fail, isterse sadece ismi fail olsun, tüm kelimeler ismi fail olduklarında türedikleri kelimenin kök manasına göre anlam kazanmak zorundadırlar. Dolayısıyla kök manasında testi yapmak, ateşte çamur pişirmek gibi manalar bulunmayan bir kelimedenden nasıl olurda “ateşte pişmiş çamur” şeklindeki bir manaya ulaşılabilir?

Bu mananın bir benzetme ile testi, seramik, çömlek gibi şeylere isim yapıldığını İsfahani'den yaptığımız alıntıda belirtmiştik. Yani kelimenin aslında bu manayı verecek herhangi bir anlamı bulunmamaktadır sadece benzetme ile bu anlama ulaşılmıştır. Öyleyse kelimeye ateşte pişmiş çamur manasının verilmesi ayetteki “min salsalin kel fahhar” cümlesine “ateşte pişmiş çömlek gibi kuru bir çamurdan” mana verilmesi, benzetilene benzetmek anlamına gelmektedir ki böyle bir benzetme Salsal kelimesinin üzerindeki anlam kapalılığını gidermeye, daha iyi anlaşılmasını sağlamaya yaramayacaktır,

nitekim tarih boyunca yaramamıştır. Unutulmamalıdır ki Salsal ile fahhar arasındaki benzerliği Yüce Allah yapmıştır. Ama Fahhar yani seramik, kiremit çanak çömlek ile böbürlenmiş kişi arasındaki benzetmeyi Yüce Allah yapmamıştır. Kaldı ki Kur'an'da çanak, çömlek, kap kacak ile ilgili başka kelimelerde bulunmaktadır. Mesela, Seb'e 13. ayette geçen وَقُدُورٍ "kudurin" kelimesine İsfahani çömlek ve tencere, yine aynı ayette geçen جَفَانٍ "Cifanın" kelimesi ise sözlüklerde büyük yemek çanağı olarak geçmektedir. Zuhuruf 71. ayete geçen بِصِحَافٍ "sihafin" kelimesi yine meallerin hemen hepsinde testi olarak geçmektedir. Kur'an cennette kullanılacak birçok eşyanın ismini belirtmiştir. Kadeh, tepsi, bardak, testi, tepsi gibi. Fakat hepsinde de ya "altından tepsi" ya da "billur kadeh" gibi kullanımlar söz konusudur. Yani hangi elementten yapılmış olduğu belirtmiştir. Bu durumda eğer bunlar sayılmışsa ve ayrıca hangi elementten yapıldığı ayrıca belirtilmişse, belirtilmemesi durumunda pekala bunların da topraktan yapılmış, ateşte pişirilmiş çamurdan yapılmış eşyalar olarak anlamamızın önünde bir engel kalmazdı.

Tüm gramer kitaplarında İsmi fail veya mübalağa ile ismi fail haline getirilen kelimeler ile ilgili şu kurallar bulunmaktadır.

- İsm-i Fail: eylemi üstlenen veya onu yapanı ifade eden türemiş kelimelerdir.
- Mübalağa ile ism-i fail olan kelimeler çoğunlukla sülasi (üç harfli) fiillerden türetilen kelimelerdir. Sülasi olmayan fiillerden nadiren türetilirler.
- Mübalağa ile İsm-i fail olan kelimeler semaidirler.
- İsm-i fail, cümle içinde fiil gibi amel eder. Lazım fiilden türemiş ise failini ref eder, müteaddi fiilden türemiş ise hem failini hem de mefulun bih'ini nasb eder.
- İsm-i fail iki durumda fiil gibi amel eder:

a) Birincisi; elif-lam (ال) takısı almış ise;

b) İkincisi; şimdiki ya da gelecek zamana delalet etmesi ve ayrıca olumsuz cümlede, soru cümlesinde, mübtedanın haberi olarak veya sıfat olarak kullanılmasıdır.

Bu kurallar ister mübalağa ile ismi fail olsun isterse ismi fail olsun hepsi için geçerli kurallardır. [\[28\]](#)

Meal ve tefsirlerimizin kelimeye peşinen çanak, çömlek manası vermeleri kelimeyi Mübalağa ile ism-i fail olmaktan çıkarıp özel isim şekline çevirmektedir. Kaldı ki bu durumda bile bu özel ismin kast ettiği anlamın bilinen olması gerekmektedir. Eğer bu özel isimden kasıt aslı çamur olan ev eşyalarının ateşte pişirildikten sonra aldıkları hali kast eden bir isimse aslı çamur olan tüm ev eşyalarının El Fahhar şeklinde adlandırılması

gerekmektedir. Oysa hem Kur'an'da hem de Arap dilinde her eşyaya verilen isim başka başkadır. Bu durumda salsal hepsi fahhar olan bu eşyalardan hangisine, hangi hususlarda benzemektedir sorusu gündeme gelecektir.

İbn Kesir ve Kurtubi tefsirlerinde Fahhar kelimesi üzerinde hiç durmazken Razi şunları söylemektedir.

Fahhar, ateşte pişmiş çamur olup, tuğla-kiremit manasınadır. Binaenaleyh burada asıl lügat manası üzerine kullanılmış olur. O halde fahhar, fahir kelimesinin mübalağa siğası olup tıpkı allem kelimesinin alimin mübalağası olması gibidir. Bu böyledir. Çünkü un ufak olma özelliğindeki o toprak, suyu ve sıvaları içinde tutabilecek bir çömlek haline gelip, ufalanmayıp, yarılmayıp içindekileri sızdırmayacak bir hal alınca, sanki hem cinslerine karşı fahretmiş (öğünmüş) gibi olur.[29]

Razi de tıpkı İsfahani gibi fahhar kelimesinin bir benzetme ile çanak, çömleğe isim olduğunu söylemektedir.

Anlamaya çalıştığımız min salsalin kel fahhar cümlesi ile ilgili üzerinde durulması gereken bir başka durum ise El Fahhar kelimesinin marife olmasıdır. Kelime Kur'an'da 6 defa kullanılmasına rağmen diğer yerlerde nekira olarak geçmişken sadece burada marife gelmektedir. Bu ne anlama gelmektedir?

Salsal Kur'an'da geçtiği 4 yerde hep nekira olarak geçmesi bu kelime üzerinde bir anlam kapalılığı oluşturmaktadır. Kelimenin üzerindeki bu kapalılığın giderilmesi için o, bilinen ve üzerinde anlam kapalılığı bulunmayan el fahhar kelimesine benzetilmiştir. Eğer bu benzetmede hem salsal hem de fahhar nekira olsaydı, benzetme yapmanın hiçbir anlamı kalmazdı çünkü bu her ikisi de bilinmeyen iki şeyin birbirine benzetilmesi anlamına gelirdi. İkisi hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığımız ya da net bilgi sahibi olmadığımız şeylerin birbirine benzetilmesi anlamayı sağlamayacağı gibi kafa karışıklığına da sebep olacaktır. İşte bu durumda birbirine benzetilen iki şeyden en az birinin çok iyi bilinen bir şey olması gerekmektedir. ElFahhar'a ateşte pişip çömlek, kiremit, seramik, tabak, çanak haline gelmiş eşyaların genel ismi anlamı verildiğinde salsal bunlardan hangisine benzeyecektir. Çünkü bunların hepsi ayrı bir çamurdan ve farklı ısı işlemlerine tabi tutularak elde edilen şeylerdir. Yani hem çamuru hem de üzerinde yapılan işlemler farklı farklıdır. Hatta çamurun içine karıştırılan su ve kum gibi yan maddeler de farklı farklıdır.

Buraya kadar ortaya koyduklarımızdan şu çıkmaktadır. Rahman suresinde salsal kelimesini daha iyi anlayalım diye kendisine benzetilen Fahhar kelimesine tefsir ve meallerimiz gibi "ateşte pişmiş çamur" manası vermek pek mümkün gözükmemektedir. Bu kelimenin mübalağa ismi fail olması, fiilin kök manalarında bulunan anlamlardan birini hatta en temel anlamı taşıması gerekmektedir. Kelimenin fiil olarak kök manalarının, övünmek, nispet etmek, üstünlük kurmak, gurur duymak, hava atmak, caka satmak, böbürlenmek, iftihar etmek, değerli bilmek, değerli görmek şeklinde olduğunu belirtmiştik. Bu

durumda mübalağa ile ismi failin işte bu anlamlardan biri üzerinden mana alması gerekmektedir.

Buraya kadar anlattıklarımızı maddeler halinde bir daha özetledikten sonra Rahman suresindeki ayete daha isabetli olduğunu öngördüğümüz meali verebiliriz.

- مِنْ صَلَّالٍ كَالْفَخَّارِ (min salsalin kel fahhar) Cümlesi veçhi şebeh'i bulunmayan mücmel bir teşbihtir.
- Ayette geçen صَلَّالٍ kelimesi daha güçsüz bir ismi fail, الْفَخَّارِ kelimesi ise mübalağa ile ismi faildir. Yani bir fail daha güçlü olan bir faile benzetilmiştir.
- İster mübalağa ile isterse düz fail olsun, her ismi fail fiil olarak taşıdığı kök manalar üzerinden anlam kazanmak zorundadır.
- Cümle içinde geçen bir ismi fail eğer başına harfi tarif almış ise muzari fiil gibi amel edebilirler.
- Gramer kitaplarının tamamında Teşbihin gayelerinden birinin Müşebbehe'ye isnâd olunan şeyin, mümkün olduğunu açıklamak; şeklinde olduğu belirtilmektedir. Bu müşebbeh'te müşebbeh bih haline gelme, onun yerine geçme, ona bedel olma potansiyelini barındırdığını göstermek için yapılan teşbihtir. Bu durumda teşbih edatına yüklenecek "benzer, gibi" manaları bir hususta benzerliği değil, görev, işlev ya da genel olarak birinin diğeri gibi olma anlamını vermesi gerekmektedir. Ne yazık ki Türkçede böyle bir teşbihi bir kelime ile ifade etmek mümkün değildir. Çünkü Türkçede yapılan teşbihler ancak cümlenin tamamı ve hatta cümlenin öncesi ve sonrası bilindikten sonra anlaşılabilir. Mesela, "her tohum ağaç gibidir" şeklinde bir cümle kurulduğunda tohumun ağaçla olan benzerliği değil, gerekli şartlar oluştuğunda tohumun da ağaç haline geleceği manası vardır. Tahlillerimde yanılmadıysam مِنْ صَلَّالٍ كَالْفَخَّارِ cümlesi işte böyle bir teşbihtir. Yani صَلَّالٍ kelimesinin potansiyelinde كَالْفَخَّارِ haline gelmek bulunmaktadır.

Bu özetten sonra sonuç olarak ayete şu mananın verilmesi daha isabetli olmaktadır.

Rahman 55/14

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلَّالٍ كَالْفَخَّارِ

(O) İnsan türünü nispet edilip övünç haline gelecek tek bir su kırıntısından yarattı.

İşte bu durum ayette geçen صَلَّالٍ salsal kelimesinin anlamının "nispet ve övünç kaynağı haline gelecek bir su kalıntısı" olduğunu göstermektedir. Bu ayetteki tüm kelimelerin müzekker olması bu nispetin erkek tarafından

olacağını göstermektedir. Yani bu ayet insanı yaratılışının elementer yapısından değil, yaratılışa hâkim olan kurallardan bahsetmektedir.

Hatırlanacağı üzere bu ayetle ilgilenmemizin sebebi Hicr suresindeki ayetlerden dolayı idi. Hicr suresindeki ayetlerle ilgilenmemiz ise asıl konumuz olan Zel-karneyn ile ilgili Kehf 86.ayette geçen “hamietin” kelimesi ile ilgiliydi. Şimdi ana konumuza dönmek için önce Hicr suresindeki ayete oradan da Kehf suresine tekrar dönüş yapalım.

Hicr 15/26

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ

Andolsun, biz insanı kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş bir balçıktan yarattık (DİB meali).

Konumuz olan Kehf suresi 86. ayette geçen “hamietin” kelimesi Kur’an’da 4 defa geçmektedir ve bunların üçü yukarıdaki ayette olduğu gibi hep مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ (min salsalin min hamain mesnun) kelimeler grubunda geçmektedir. Kelimenin kast ettiği anlamın daha doğru anlaşılabilmesi için diğer kelimelere de bakma zorunluğu hissetmiştik. Ayet sonunda geçen “mesnun” kelimesi üzerinde başlarda durmuş ve kelimenin anlamının مَسْنُونٍ “değişmeyen yasa” anlamına geldiğini söylemiştik. Biraz önce Rahman suresindeki ayetten de Salsal kelimesinin “dipte kalan son su kııntısı” anlamında olduğuna ulaşmıştık. Fakat bu su kııntısında nispet edilip değerli görülme, temsil edilip gurur duyma haline gelme potansiyeli de bulunmaktadır. Ulaştığımız bu manalardan Hicr suresine verilmesi gereken daha isabetli mana şu şekilde olmalıdır.

Hicr 15/26

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ

Andolsun, insanı bir su kııntısından, değişmeyen yasa ile belirlenmiş akrabalıklardan yarattık.

Anlamaya çalıştığımız Kehf suresi 86.ayette geçen “hamietin” kelimesi orada müennes formda burada ise müzekker formda geçmektedir. Hicr suresindeki her üç kullanımda kelimenin müzekker formda geçmesi akrabalığın oluşmasında müzekkerlerin yani erkeklerin etkin olduğunu göstermektedir. Bu ne demektir?

Bu konunun anlaşılması beraberinde ilk yaratılışın nasıl başladığının da irdelenmesini gerektirmektedir. İlk yaratılış ile ilgili ne yazık ki bugüne kadar Kur’an merkezli yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Yaratılış konusu din sahibi insanlarla din sahibi olmayan ilim adamlarını farklı kulvarlara sürüklemiştir. Çünkü hem ilahi kaynaklı! din sahibi olduklarına inanılan

Yahudiler ve Hıristiyanlar hem de Kur'an'a iman ettiğini söyleyenler, İlk yaratılışla ilgili aşağı yukarı aynı şeyleri söylemektedirler. O söylem kendisini şu şekilde özetlemektedir.

Allah yeryüzü toprağından Âdem ismi verilen erkek bir insan yarattı, bir şekilde bu erkek insandan adı Havva olan bir kadın yarattı. İkisinin cinsel birlikteliğı sonucunda kadın hamile kaldı. Bir batında ikiz çocuklar doğurdu. Hepsisi de kardeş olan bu çocukların cinsel birlikteliğı sonucunda insan soyu türedi.

Bu söylem ufak tefek değişikliklerle ilahi! kökenli olduğuna inanılan dinlerin ortak söylemidir. Son zamanlarda Kur'an Kur'an ile anlaşılmalıdır söylemini savunan ismi lazım olmayan bir ilahiyatçı bir profesör de bu söylemi savunmaktadır. Katıldığı bir tv. programında, böyle bir inanışın beraberinde ensest ilişkinin meşruluğunu getireceğine dair bir soruya "size ne kardeşim Allah o zaman ensest ilişkiyi serbest bıraktı sonra yasakladı, siz Allah'ın işine ne karışyorsunuz" şeklinde cevap veren bu profesörün söylediklerine Kur'an'dan tek bir delil getirmediğini söylemeye gerek yoktur sanırım.

Ne yazık ki ellerinde Yüce Allah'ın kitabı bulunan Müslüman dünya ilk yaratılışla ilgili insanlığı ikna edecek bir görüşe ulaşamamış, söylenen her şey rivayet, hikâye ve masallardan öteye geçememiştir. Bu hikayelerle ilgili tefsirlerimizde özellikle yaratılış konusunu anlatan ayetler bağlamında mebzul miktarda örnek bulunmaktadır.

Her ne söylenirse söylensin şurası kimsenin itiraz edemeyeceğı bir gerçektir. Bir insanın oluşumunda tek başına erkek hiçbir işe yaramamaktadır. Fakat Kur'an'da tek başına bir kadının hem de hiçbir erkekle teması olmadığına dair Meryem gibi devasa bir örnek durmaktadır. Her ne kadar Meryem'in evli olduğuna ve o evlilikten dolayı hamile kaldığına dair birtakım görüşler olsa da bu görüşlerin kendilerine temel alabilecekleri tek bir ayet hatta tek bir kelime yoktur. Meryem bir erkek olmadan hamile kalmış ve İsa'yı doğurmuştur. Bu örnek dururken bir erkekten insan soyunun türemiş olduğunu, erkeğın kadına bir üstünlüğünün olduğu sonucuna ulaşmak asla mümkün değildir. Fakat şurası da reddedilemez bir gerçektir. Kur'an'a bakıldığında kadın ve erkek ilişkilerinden doğan aile hukukunu belirlerken hep erkeğı merkeze almaktadır. Özellikle miras hukukuna bakıldığında kadının miras bırakmasının daha dar kapsamlı olduğu görülecektir. Hele bir ayet vardır ki bu ayet soy atfının tamamen erkekte olduğunu göstermektedir.

Ahzab 33/4

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ ۖ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمْ اللَّائِي تَنْظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ ۚ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ ۖ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ

Allah, hiçbir adamın içine iki kalp koymamıştır. Kendilerine zihâr yaptığınız eşlerinizi de anneleriniz yapmamıştır. Yine evlatlıklarınızı da öz çocuklarınız (gibi) kılmamıştır.

Bu, sizin ağızlarınızla söylediğiniz (fakat gerçekliği olmayan) sözünüzdür. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola iletir.

Ahzab 33/5

ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ ؕ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا
أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَكِنْ مَا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ ؕ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

Onları babalarına nispet ederek çağırın. Bu, Allah katında daha (doğru ve) adaletlidir. Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Hata ile yaptığınız bir işte size hiçbir günah yoktur. Fakat kasten yaptığınız şeylerde size günah vardır. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.

Bu iki ayete göre Kur'an evlatlık denilen müesseseyi kabul etmemekte ve evlatlık edinilenlerin kendi öz babalarına nispet edilerek çağırılmasını emretmektedir. Ama "eğer babalarını bilmiyorsanız analarına nispet ederek çağırın" dememekte tam tersi onları öncesi olmayan bir birey olarak görmemizi bildirmektedir. Babası bilinmeyen birinin anasına nispeti söz konusu değildir. Çünkü her nispet beraberinde bir hukuku getirecektir. Bir çocuğun babasının bilinmemesi durumunda anasına nispet edilmesi nasıl bir hukuk oluşmaktadır?

Hamile olduğu belli olan bir kadının doğal fiziki durumu kendisi hiçbir şey söylemese bile onun anne olacağını bildirmektedir. Fakat o kadının karnındaki bebeğin babasının kim olduğunu belli edecek fiziki hiçbir durum söz konusu değildir. Onun babasının kim olduğu ancak kadının yaptığı nikah akdi sonucunda tespit edilmektedir. Kadın kocasını aldatmış ve başkasından hamile kalmış olsa bile bu dünyada kimse bilmediği sürece o nikah akdine göre baba, aslında babası olmayan ama nikah akdi gereği babası görülen kişi olmaktadır. Böyle olmasına rağmen o çocuk bu adama mirasçı olmakta, o çocuktan doğan çocuklar dahi onun soyu sayılmakta ve mirasçı olmaktadır.

Bu durumda meseleye tarafsız bir gözle bakıldığında "babamızın babamız olduğunu söyleyenin annelerimiz olduğunu görürüz." Çünkü koca bir hukuk onun doğru söylediği, babaları aldatmadığı, başkasından hamile kalmadığı söylemi üzerine kurulmaktadır. Bu haliyle bile kadın tarafında süistimal edilmiş binlerce örnek bulmak mümkündür. Bir kadın bir çocuğu babası olmadığı halde bir başkasının çocuğu olarak gösterebilir. Ama bir erkek ne yaparsa yapsın babası olmadığı halde kendisini bir çocuğun babası olarak gösteremez. Çünkü kendisini olmadığı halde başka birinin çocuğunu baba olarak sahiplenmesi aynı zamanda ı-onun zina yapmış olduğunu da göstermiş olacaktır. Nikah akdi yapmış olduğu kadın anne olmadığına göre bunun başka şekilde olma imkânı yoktur. Bu durum başka bir hukukun devreye girmesine neden olacaktır.

Öte yandan birçok erkekle cinsel birliktelik oluşturan ve bu yönle hamile kalan kadının, çocuğun babasının kim olduğunu bilmemesi de mümkündür. İşte bu durumda kimin çocuğun babası olduğu kadının insafına kalmaktadır. Günümüzde DNA testlerinin olması da nihai bir çıkarıdır. Çünkü DNA

çocuğun babasının kim olduğunu söylemekle birlikte kim olmadığını da söylemektedir. Kim olduğunu söylediğinde durum açıklığa kavuşabilir ama kim olmadığını söylediğinde karışıklığa neden olacaktır. Mesela, otuz yaşına gelmiş, babası da ölüm döşeginde olan birinin, ölmek üzere olan adamın kendi babası olmadığını öğrendiğini bir düşünün. Bu durumun oluşturacağı şey kaostan ve hukuksuzluktan başka bir şey değildir. Hele ölüm döşeginde ölen adam da bunu bilmiyorsa ve ömrü boyunca da bilmemişse bu bir aile faciasından öte hukuk karmaşası oluşturacaktır. Yani aslına bakıldığında aile hukukunun merkezinde erkek varmış gibi gözükmemektedir ama aslında tüm sistem kadın üzerine kurulmuştur.

Erkeğin ön plana çıkarılması kadın lehine olan bu durumun kadın tarafından süistimalini engellemek içindir. İşte bu yüzden soyun devamının babaya nispeti gerekmektedir. kısaca değindiğimiz bu mesele devasa bir meseledir. Bu konuda Kur'an merkezli çok daha geniş çalışmaların yapılması elzemdir.

İşte bu yüzden insan türünün ilk yaratılması ile ilgili hep müzekker terimler kullanılmıştır. Çünkü hukuku başlatan her şey kadın yumurtasının erkek tarafından aşılması ile başlamaktadır.

Bugün tabiat içerisinde erkeği olmayan ve buna rağmen soyunu devam ettiren varlık türleri vardır. Bu varlık türlerinin erkeklerinin olmaması soyun devamında erkek aşılmasının olmadığı anlamına gelmemektedir. Tam tersi o tür aşılması için kendisine lazım olan erkek genlerini kendisi üretmektedir. Yani her hâlükarda dölleme erkek hücre üzerinden olmaktadır.

Örneği yine Meryem üzerinden verelim. Meryem herhangi bir insanla cinsel birliktelik kurmadan hamile kalmıştır ama karnında bir çocuğun oluşumunu başlatacak olan erkek genlerini kendi bünyesinde oluşturmuştur. Nitekim doğan çocuk erkek olmuştur. Bu onun bir erkekle cinsel birliktelik kurduğunun değil, Yüce Allah'ın fiziki olarak erkek cinsi olmadan da üremek için lazım olan erkek genlerini kadın vücudunda yarattığının delilidir. Sonuçta Meryem'in hamile kalması zaten kendisinde bulunan kadın yumurtasının yine kendi vücudunda yaratılan (belki de üretilen) erkek hücreler tarafından dölleme ile mümkün olmuştur. Tabiatta erkeği olmadığı halde üreyen ve hatta bazı hayvanlarda erkeği bulunmasına rağmen erkeksiz üreyen birçok varlık bunun mümkün olduğunu göstermektedir.

İşte bu durum yaratılış ayetlerinde neden hep müzekker kelimeler kullanıldığının göstergesi olmaktadır. Kaldı ki yaratılış konusunda her yerde müzekker terimler kullanılmamış hatta ana ayetlerde müennes kelimeler kullanılmıştır. Mesela Nisa suresinin birinci ayetinde geçen يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ مِنَ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَالَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ "bir tek nefisten" ifadesinde geçen her iki kelime de *eril değil dişil* kelimelerdir. Aslında tek başına bu ifade bile insan soyunun kökeninde bir erkeğin değil bir kadının olduğunun en açık göstergesidir. Evet insan soyu bir erkekten değil bir kadından türemiştir ve Âdem ilk insan değil, İlk nebi'dir. O insanlığın atası değil, nebilerin atasıdır.

Beraberinde bir çok sorunun geleceğine inandığımız bu söylemin devamını başka bir çalışmaya bırakarak anlamaya çalıştığımız konuya dönmek yerinde olacaktır.

Hicr 15/26

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ

Andolsun, insanı bir su kırıntısından, değişmeyen yasa ile belirlenmiş akrabalıklardan yarattık.

Bu ayette **حَمَإٍ** kelimesi “erkek tarafından oluşturulan akrabalık” anlamındadır. Nitekim sözlük ve lügatların tamamında **حَمَإٍ** “hamain” kelimesi bir evlilikte erkek tarafından olan akrabalıkları, tıpkı Kehf 86. ayette geçen **حَمِيَّتٍ** “hamietin” kelimesi ise bir evlilikte kadın tarafından olan akrabalıkları ifade etmek için kullanılan kelimeler olarak anlamlandırılmışlardır. Hatta kelimenin birinci anlamları bunlardır.

Hatırlanacağı üzere tüm bu uzun analizlere Kehf suresinde geçen, meal ve tefsirlerimizde “kara balçıklı göze, kara delik, büyük okyanus” gibi manalar verilen **عَيْنِ حَمِيَّةٍ** “aynin hamietin” ifadesinin kast ettiği doğru anlamı bulmak için girmiştik. Buraya kadar anlattıklarımız çerçevesinde bu ifadeye verilecek anlamın “akraba bir kadın lider” şeklinde olması daha isabetli olmaktadır. Evet ortada bir okyanus ya da uzayda bir kara delik yoktur. Zel-karneyn emri altına girmesi gereken birini, emri altında bulunan başka birine takip ettirmiştir. O peşine düştüğü kişinin saklandığı yere ulaştığında onu akrabası olan bir kadının himayesinde saklanır bulmuştur. Bu kadın kavminin “aynin”i dir yani lideridir. Zaten devamında gelen kelimeler bunu daha açık bir şekle getirecektir.

Bu ayet sonunda konu tekrar toparlanırken bunlara bir kez daha değinilecektir. Şimdilik zaten uzattığımız mevzuyu daha fazla uzatmamak ve daha sonraki kelimelere geçmek için bu bölümü “aynin hamietin” ifadesinin anlamının “**akraba olan kadın lider**” şeklinde olduğunu söyleyerek kapatmamız yerinde olacaktır.

عَيْنِ حَمِيَّةٍ **Akraba olan kadın lider.**

Ramazan DEMİR

[1]Bkz. A. Bayındır, A. B. Gölpınarlı, A. Parlıyan, B. Sağlam, K. Çelik.

[2]R. El İsfahani, El Müfredat AYN md.

[3]Bkz.54/41 – 11/37 – 20/39

[4]R. El İsfahani, El Müfredat AYN md.

[5]R. El İsfahani, El Müfredat HMY md.

[6]A. Bayındır,

[7]A. B. Gölpınarlı, A. Parlıyan,

[8]A. Bulaç, A. F: Yavuz, B. Bayraklı, C. Külünkoğlu,

[9]B. Sağlam

[10]TDV,

[11]E. Yüksel, Elmalılı, H. B. Çantay, Hayrat Neşriyat, M. Türk

[12]K. Çelik

[13]M. Esed

[14]M. İslamoğlu

[15]S. Ateş, Y. N. Öztürk

[16]Ş. Piriş

[17]Yrd. Doç. Dr. İlysa Karslı, Yeni Sözlük SNN md.s.1296

[18]Kelime verdiğimiz ayetlerin bazılarında 2 ve 3 defa geçmektedir. 3/137 – 4/26 – 5/45 – 6/38 – 15/26, 28, 33 – 17/77 – 18/55 – 33/38, 62 – 35/43 – 40/85 – 47/23

[19]**Müteaddi fiil:** Mefulün bih sarihe ihtiyaç duyan, yapılan işin mefule geçtiği fiillerdir. Yani geçişli fiildir. “Neyi?” ve “Kimi?” sorularına cevap verir. Başka bir ifadeyle müteaddi fiil: Türkçede nesne alan fiil demektir. Mesela: شَرَبَ الطِّفْلُ الْمَاءَ “Çocuk suyu içti.” manasındadır. Bu cümledeki شَرَبَ fiili müteaddi bir fiildir. Şöyle ki: شَرَبَ الطِّفْلُ الْمَاءَ cümlesinden شَرَبَ kelimesini kaldırdığımızda cümlede bir eksiklik meydana gelir. شَرَبَ الطِّفْلُ “Çocuk içti.” denildiğinde, “Çocuk neyi içti?” sorusu aklımıza gelir. Bu sebeple شَرَبَ fiili mefulün bih sarihe ihtiyaç duyduğu için müteaddi bir fiil olmuş olur.

[20]**Lazım fiil:** Mefulün bih sarihe ihtiyaç duymayan, yapılan işin failde kaldığı fiillerdir. Yani geçişsiz fiildir. Başka bir ifadeyle lazım fiil: Türkçede nesne almayan fiil demektir. Mesela: حَضَرَ التَّلَامِيذُ “Öğrenciler geldi.” manasındadır. Bu cümledeki حَضَرَ fiili lazım bir fiildir. Cümle, bir fiil ve failden meydana gelmiştir.

Anlam bu ikisi ile tamamdır. Mefulün bihe ihtiyaç yoktur. Duyan kişinin aklına cümle ile ilgili başka bir soru gelmez. O halde حَضَرَ fiili lazım bir fiildir..

[21] F. Er Razi, Tefsiri Kebir c.14.s.90-91 – İbn Kesir, Hadislerle Kur'an Tefsiri c.9.s.4389

[22] Kurtubi, El Camiu Li Ahkami'l Kur'an, c.10.s.36-37

[23] R. E. İsfahani, Müfredat SLL md.

[24] Kurtubi, El Camiu li Ahkami'l Kur'an, c.1.s.557-558

[25] Kelimenin geçtiği yerler bkz: 57/20, 23 – 55/14 – 31/18 – 11/10 – 4/36

[26] R. El İsfahani, El Müfredat FHR md.

[27] Yrd. Doç. Dr. İlyas Karşlı, Yeni Sözlük FHR md.s.1716

[28] Aslında bu kurallar tüm gramer kitaplarında bulunmaktadır. Örnek olarak bkz: En-Nahvu'l Vadih, Ali El Carim, Mustafa Emin s.237-240

[29] F. Razi, Tefsiri Kebir, c.2.s.87

... وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا

Orada (kâfir) bir kavim gördü.... (DİB meali)

Bu cümlede geçen “vecede” fiili üzerinde birkaç kere durmuş, asıl mana itibariyle somut olarak bir şeyi bulmak anlamına gelen bu fiilin, görmek, hissetmek, fark etmek gibi soyut bir manada kullanılması durumunda “Ef’ali Kulub” (kalbi fiiller) grubuna gireceğini bu durumda ise aynı şeyi veya aynı kişiyi kast eden en az iki mef’ul alması gerektiğini belirtmiştik. Yukarıya aldığımız meal ve diğer birçok mealin cümlede geçen kelimeye “gördü” şeklinde mana vermeleri bu kelimenin kast ettiği anlamın somut olmaktan soyuta dönüşmesine neden olmaktadır. Fakat görüldüğü gibi ikisi de aynı şeyi kast eden iki mef’ul bulunmamaktadır. Yani bu fiile “gördü” şeklinde bir mananın verilmesi mümkün değildir. Bunun yanında Kur’an’da “görmek” anlamına gelen ve ر أ ي (ra+elif+ya) kök harflerinden türemiş 328 kelime zaten bulunmaktadır. Bu kadar yaygın kullanılan bu fiil dururken, kök manaları içinde somut olarak “görmek” anlamı bulunmayan bir kelimeye de “görmek” manası vermenin ne dilbilgisi açısından ne de anlam açısından hiçbir kuralı ve ilkesi yoktur. Cümleye bakıldığında fiile atfedilecek iki mef’ul’un olmaması kelimenin kast ettiği anlamın “somut” bir anlam olması gerektiğini çok açık bir şekilde göstermektedir. Yani kelime bildiğimiz mana da “bulmak” anlamındadır. Çok sık olarak tekrarladığımız gibi, kelimelere bu şekilde anlam yüklemek ne dil kurallarından ne Kur’an bütünlüğünden ne de anlama çabasından kaynaklanmamaktadır.

Yine tıpkı yukarıdaki mealde olduğu gibi birçok mealde cümlede geçen عِنْدَهَا “indeha” kelimesine “orada” şeklinde mana verilmiş ve “orada” denilerek kast edilen yerin de “kara balçıklı göze” olduğu belirtilmiştir. Kelimeye “orada” şeklinde mana verilmesi hakikaten çok tuhaftır. Çünkü عِنْدَهَا “indeha” kelimesi bir kelimedenden değil iki ayrı kelimedenden oluşmuş bir tamlamadır. Bu kelimelerden biri عِنْدَ (inde) diğeri ise هَا (ha) zamiridir. Bu yüzden sözkonusu terkibe “orada” şeklinde mana vermek iki kelimedenden oluşan terkinin kelimelerden birinin kaybolmasına neden olmuştur. Diğer bazı meallerde ise bu terkinin görülmüş ve kelimeye “onun yanında” şeklinde mana verilmiştir. Bu şekillerdeki meallerde de “onun yanında” şeklinde verilen manadan kast edilen şeyin de “kara balçıklı gözenin yanında” olduğu ortadadır. Yani ister “orada” isterse “onun yanında” manası verilsin kast edilen yer aynıdır. Tefsir ve meallerin kıssayı ortaya koyuş biçimine göre Zülkarneyn güneşin battığı yere ulaşmış, onun (güneşi) kara balçıklı bir gözede veya büyük bir okyanusta veya uzaydaki kara bir delikte veya kutup bölgelerinde güneşin aylarca görünmediği yerde batarken bulmuştur. Onun yanında ise yani güneşin battığı yerin yanında ise bir kavim bulmuştur... Başından beri bu hikayelerin temelini olmadığını ortaya koymaya çalıştık. Bu yüzden daha fazla eleştirerek zaman kaybetmek gereksizdir.

Anlamaya çalıştığımız terkinin birinci kelimesi olan عِنْدَ (inde) kelimesi aynı (ayn+nun+dal) kök harflerinden türemiştir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 201 kelime bulunmaktadır.

Bu kelime (عِنْدَ) “yakınlık” anlamında vaz edilmiş bir lafızdır. Bu yakınlık şu şekillerde kendisini göstermektedir.

- *Bazen mekânda yakınlık anlamında.*
- *Bazen inançta yakınlık anlamında.*
- *Bazen de derecede ve konumda/mertebede yakınlık anlamında kullanılır. (3/169 -7/206 – 41/38)*

Bunun yanında bu kelimenin kendi yanında bulunan şeyi beğenmek, kendi yanında bulunan şey ile övünme yarışına girmek, karşı çıkan, baş kaldıran, muhalefet eden kimse. Hedeften, asıl maksattan sapan/uzaklaşan kimse ve hüküm noktasında yoldan sapan kimse. Bir kişiye ya da nesneye sıkıca yapışmak, ondan ayrılmamak anlamları da bulunmaktadır. [1]

عِنْدَهَا “indeha” kelimesi aynı zamanda mekân zarfıdır. Bu kelime tıpkı meallerde olduğu gibi mekân zarfı olarak kullanıldığında şu anlama gelmektedir.

(عِنْدَ).. -in yanında, -in katında, -in nezdinde, -in huzurunda.

Nitekim Kur’an’da bu anlamların hepsine dair pek çok örnek bulunmaktadır. Normal şartlarda عِنْدَهَا “indeha” ifadesi bir izafet terkihi yani isim tamlamasıdır. İsim tamlamalarında esas olan şeyin bir ismin diğer bir isme atfedilmesi ile daha anlaşılır hale gelmesini sağlamak olduğunu daha önceki bölümlerde birkaç kere belirtmiştik. Tek başına عِنْدَهَا “indeha” kelimesine mana verilmesi durumunda verilecek mananın kesinlikle “onun yanı, onun huzuru, onun nezdi, onun katı” şeklinde olması gerekmektedir. Bu terkinin “onun yanında” şeklinde mana alması ancak başına bir في harfi cer’inin gelmesi durumunda olmaktadır. Fakat mekân zarflarında bu harfi cer olmasa dahi varmış gibi kabul edilmektedir.

Bu kelimenin Kur’an kullanımlarına bakıldığında “hüküm altında olmak, sahip olmak” manalarının da olduğu görülmektedir. Fakat Yüce Allah’a da atfen gelen bu kelimeye “katından” manası verilmesi birçok ayette mananın ya yanlış anlaşılmasına ya da hiç anlaşılmasına neden olmuştur.

Al-i İmran 3/37

فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولِ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا طَيِّبًا يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ

Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriya’yı da onun bakımıyla görevlendirdi. Zekeriya, onun bulunduğu bölme her girişinde yanında bir yiyecek bulurdu. “Meryem! Bu sana nereden geldi?” derdi. O da “Bu, Allah katından” diye cevap verirdi. Zira Allah, dilediğine hesapsız rızık verir (DİB meali).

Mesela bu ayette yanında bulunan yiyecekleri “bu sana nereden geldi” diye soran Zekeriya’ya cevap veren Meryem عِنْدِ اللَّهِ هُوَ مِنْ demektedir. Mealler tarafından “bu Allah katından” şeklinde çevrilen cümleden, sanki Allah’ın bir katı vardır ve o katta yiyecek deposu vardır, onlar da oradan gelmektedir şeklinde anlaşılmaktadır. Nitekim tefsirlerimizde bu yiyeceklerle ilgili efsanevi anlatımların ardı arkası kesilmemiştir. Allah’ın katındandır demek hiçbir şekilde kendisini bir mekân içinde tasavvur edemeyeceğimiz Yüce Allah’a bir mekân, bir kat vermek anlamına gelecektir. Allah’ın yanı, çevresi, katı gibi onu cisimleştirecek kullanımlar son derece özensiz kullanımlardır. Ayette geçen هُوَ عِنْدَ اللَّهِ ifadesinden kast olunan şey, yiyeceklerin Yüce Allah’ın hükmü, gücü kuvveti, egemenliği altında olduğudur.

Enam 6/57

قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ ۚ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ ۚ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ يَفْصُلُ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ

De ki: “Şüphesiz ben, Rabbinden (gelen) kesin bir belge üzereyim. Siz ise onu yalanladınız. Sizin acele istediğiniz azap benim elimde değil. Hüküm yalnızca Allah’a aittir. O, hakkı anlatır. O, hakkı batıldan ayırt edenlerin en hayırlısıdır.” (DİB meali)

Mesela; bu ayette geçen مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ cümlesine “sizin acele istediğiniz azap benim elimde değil” şeklinde mana verilmiştir. Açıktır ki bu cümlede geçen عِنْدِي kelimesinin kast ettiği şey “hükümüm altında değil, benim karar verdiğim bir şey değil” anlamındadır. Yani عِنْدِي kelimesi bu ayette hükmü altında, idaresinde, anlamında kullanılmıştır. Kelimenin bu şekilde kullanıldığına dair Kur’an’da pek çok örnek vardır.

Enam 6/58

قُلْ لَوْ أَنَّنْ عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَفُضِيَ الْأَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ ۗ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ

De ki: “Sizin acele istediğiniz azap şayet benim elimde olsaydı, benimle sizin aranızda iş elbette bitirilmiş olurdu.” Allah, zalimleri daha iyi bilir (DİB meali)

Rad 13/43

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْنَا مُرْسَلًا ۚ قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ

İnkâr edenler, “Sen peygamber değilsin” diyorlar. De ki: “Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve bir de yanında kitap (Kur’an) bilgisi bulunanlar yeter” (DİB meali).

Bu ayetin sonunda gelen عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ cümlesine neredeyse tüm meallerde bu mealde olduğu gibi “bir de yanında kitap (Kur’an) bilgisi bulunanlar” şeklinde mana verilmiştir. Takdir edilmelidir ki bilgi kişinin yanında taşıyabileceği bir eşya değildir. Zaten bilgi somut değil soyuttur ve hep insanın

aklında olan bir şeydir. O halde “yanında kitap bilgisi olanlar” şeklinde bir çeviri asla doğru olmayacaktır. Bu cümlenin “*kitap bilgisine sahip olanlar veya kitap bilgisine vakıf olanlar*” şeklinde olmak zorundadır. Aslında bilinen her bilgi kişinin hegemonyasına girmiştir. Yani hükmetme alanıdır. Bilgi, insanın aklına girdikten sonra onun ne zaman nerede ve ne şekilde kullanılacağına insan karar vermektedir. Yani insan adeta bilgiye hükmetmektedir. Bu durum bize **عِنْدَهُ** kelimesinin buradaki kullanımının “hükmü altında tutmak” anlamında olduğunu göstermektedir.

Sad 38/9

أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ

Yoksa mutlak güç sahibi ve çok bağışlayan Rabbinin rahmet hazineleri onların yanında mıdır? (DİB meali).

Her ne kadar bu meal anlamaya çalıştığımız kelimeye “yanında” manası vermiş olsa da bundan kast edilen şeyin hükmü altında olmak, sevk ve idare etmek anlamında olduğu açıktır. Daha isabetli meal “*Yahut El Aziz, El Vehhab olan Rabbinin rahmet hazineleri onların idaresinde mi?*” şeklinde olmalıdır.

Tur 52/41

أَمْ عِنْدَهُمُ الْعَيْبُ فَمَا يَكْتُوبُونَ

Yoksa, gayb ilmi onların yanında da ondan mı yazıyorlar? (DİB meali).

Kelimeye her yerde “yanında” şeklinde mana vermek tıpkı bu ayette olduğu gibi anlam kargaşasına yol açmaktadır. Çünkü gayb denilen olgu somut bir eşya değildir ki birileri onun yanında ya da o birilerinin yanında olsun. Kaldı ki ayette “ilim” şeklinde bir kelime yoktur. Yani ayetin konusu gayb ilmi değil bizzat gaybın kendisidir. Gayb meselesini daha önceki bölümlerde ele almış ve bunun tüm zamanları kapsayan şeyler olması gerektiğini belirtmiştik. O halde bu ayete “*Yoksa o gayb onların hükmündedir bundan dolayı mı onlar yazıyorlar*” şeklinde mana verilmesi daha isabetli olacaktır.

Anlamaya çalıştığımız kelimenin manasının hüküm ve idare altında tutmak manası olduğuna dair daha pek çok örnek vermek mümkündür. Fakat bu kadar örnek meselenin anlaşılması için yeterlidir. Bu açıklamalardan sonra anlamaya çalıştığımız Kehf 86. ayetteki cümleye aşağıdaki gibi mana vermek daha isabetli olacaktır.

وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا

Ve onun (kadın liderin) hükmü altında (katında) bir kavim buldu.

Ramazan DEMİR

[1]R. El İsfahani, El Müfredat AND md.

Kehf 18/86

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا ۗ

Nihayet o dik başlının/ürküp kaçanın gözden kaybolduğu (saklandığı) yere ulaştığı zaman, onu akraba bir kadın liderin başkanlığında gözden kayboluyor (saklanıyor) buldu ve onun (kadın liderin) hükmü altında da (nezdinde) bir kavim buldu...

Buraya kadar anlattıklarımız çerçevesinde ayetin ilk cümlesine yukarıdaki gibi bir meal vermek daha isabetli olacaktır. Fakat verdiğimiz meale dikkat edilirse iki defa parantez içi (gözden kaybolduğu) şeklinde bir açıklamamızın olduğu görülecektir. İşte bu durum ayetin devamına geçmeden önce bir açıklama yapmaya mecbur bırakmıştır. Aslına bakıldığında ayette geçen مَغْرِبَ (mağrib) kelimesinin sözlük manaları içinde “saklanan yer” şeklinde bir mana bulunmamaktadır. Ama aynı kelimenin “gözden kaybolunan yer” şeklinde bir manası da bulunmamaktadır. Doğrusu kelimeye “batı” şeklinde mana verilmesi de kelimenin aslından değil bir benzetmeden dolayıdır. Kelime kök olarak “uzaklaşmak, garipleşmek, ayrı düşmek, giderken gözden kaybolmak, görüş alanından çıkmak, bir tarafa doğru yönelmek, tuhaf olmak, gözle görülmeyecek kadar uzaklaşmak, uzak memleketlere yolculuk yapmak” şeklinde manalara sahiptir. Bu kelimenin kök harflerinden (ğayn+ra+ba) türetilerek elde edilen ismi ismi fail ve ismi mef’ullerin de türetildiği fiilin kökünde bulunan anlamlardan biri olmak zorundadır. Dolayısıyla cümle içinde ismi mekân (mef’ulü fih) olan مَغْرِبَ (mağrib) kelimesine de “gözden kaybolunan yer” şeklinde bir mananın verilmesi daha uygun düşmektedir.

Biraz önce kök anlamlarını belirttiğimiz bu kelimeye bir yönü belirtir “batı” denmesi de “görüş alanında bulunan güneşin ufuk çizgisinde gözden kaybolmasından dolayıdır. Bu kelimenin tüm kök anlamlarına şekil veren anlam aslında uzaklaşmak, kaybolma ve az olmak üzerinden olmaktadır. Bu kelimedenden bu üç vurguya da sahip kelimeler bulunmaktadır. Mesela;

غرب السيف (ğarbu’s seyfi) : Kılıcın, vurulduğu herhangi bir insanın ya da başka bir şeyin içinde batıp kaybolması.

غرب (ğarbu) : Kuyudaki uzaklığı ya da uzaklaşırken gözden kaybolması göz önüne alındığı için “kova”

الغرب (El ğarbu) : Yeryüzündeki diğer cevherlere nazaran daha az olması, yani daha az görülmesinden dolayı altın” denmesi gibi.

Kendinden insanların az olmasından dolayı gidilen uzak memleketlere gurbet, kendi türünden insanların az olmasından dolayı yalnız kalan kişiye garip, alışlagelmiş olana benzemediği veya alışlagelmişin dışında (ender) olduğu için tuhaf anlamında garip denmesi de hep bundan dolayıdır. Bu anlamların hepsi kelimenin kökünde bulunmaktadır. Fakat her üç anlamın birbiriyle şöyle bir ilişkisi vardır. Uzaklaşan bir şey yavaş yavaş azalır nihayet gözden

kaybolur. Tıpkı bunun gibi ufuk çizgisine doğru uzaklaşan güneş yavaş yavaş azalır ve nihayet gözden kaybolur. İşte bundan dolayı “batı” anlamı çıkmaktadır.

Yukarıda ayete tarafımızdan verilen mealde مَغْرِبٌ (mağrib) kelimesine parantez içinde (saklandığı yer), yine fiil olarak kullanılan تَغْرُبُ (tağrubu) kelimesine ise (saklanıyor) şeklinde açıklama yapılmıştır. Bu açıklamanın gerekçelerinden biri cümle mazi (geçmiş zaman) olmasına rağmen تَغْرُبُ (tağrubu) kelimesinin muzari (geniş, şimdiki, gelecek zaman) kipinde gelmiş olmasıdır. Başlangıcı geçmiş zaman olan bir cümlenin devamında muzari fiil gelmesi, o fiilin hala devam ettiğini göstermektedir. Bu durumda fiilin failinin “gözden kaybolma” işini birilerinin gözünden kaçmak için bilinçli olarak yaptığı ve hala da yapıyor anlamı çıkmaktadır. Yani gözden kaybolmak istediği için bu fiili yapmaktadır. Sonuçta gözden kaybolmanın amacı saklanmak, görünmemek için olmaktadır. İşte parantez içi (saklanıyor) şeklindeki açıklamamızın gerekçesi budur.

İkinci bir gerekçe de cümlede geçen فِي harfi cer’i’dir. Tek başına anlamları olmayan harfi cer’ler cümle içinde çok önemli roller oynamaktadırlar. Ayette geçen فِي fi harfi cer’i cümleye, de, da, içinde, arkasında manaları vermenin yanında hemen öncesinde geçen تَغْرُبُ (tağrubu) fiilinin geçişli olan manasını geçişsiz hale getirmektedir. Bu ne demektir?

Daha önce müteaddi (geçişli) fiilleri, fiilin etkisinin başkası üzerinde görülmesi (vurdu, kırdı, açtı vs gibi); lazım (geçişsiz) fiilleri ise fiilin etkisinin fiili yapan üzerinde görülmesi şeklinde açıklamıştık (oturdu, güldü, kaçtı, yattı, uyudu vs gibi). Normal olarak ayette geçen تَغْرُبُ (tağrubu) kelimesi “gözden kayboldu” şeklinde geçişli (müteaddi) bir anlama sahiptir. Ufukta batan güneşin herhangi bir gözden kaybolma gibi bir amacı yoktur. O kendi fiiline mutad olduğu şekilde devam etmektedir. O gözden kaybolmaya uğraşmadığı halde onun yaptığı bu fiil gözlerde gözden kaybolma olarak tezahür etmektedir. İşte bu durum onun fiilinin geçişli bir fiil olduğunu göstermektedir.

Lokman 31/29

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

Görmez misin Allah, geceyi gündüzün içine sokar, gündüzü de gecenin içine sokar. Güneşi ve ayı hizmete sokmuştur; her biri belirlenmiş eceline kadar akar gider. Allah yaptığınızı her şeyin iç yüzünü bilir.

Mesela bu ayette gece, gündüz ve ay ile birlikte güneşe يَجْرِي (yecri) “akıp gider” fiili atfedilmiştir. Yani ayete göre güneş boyun eğmiş ve kendisine belirlenen yörüngede akıp gitmektedir. İşte güneşin hep yapageldiği fiil budur. Fakat bu fiil dünyanın küre şeklinde olması ve kendi eksenini etrafında dönmesinden dolayı bizim için ufuk çizgisinde batmak olarak görünmektedir. Bu durum bizzat insanın kendi gözlerinin ölçü alınmasından dolayıdır. Fakat

güneşin herhangi bir yerde batmak gibi bir fiili hiç olmamasına rağmen, dünyadaki insanların kendi bakış açıları merkeze alındığında, güneş ufukta batmış olmaktadır. Fakat bu durum Türkçe de böyledir. Arapça da ise ona kullanılan fiil ayette olduğu gibi تَغْرُبُ (tağrubu) yani “uzaklaşırken azala azala gözden kaybolmak” fiilidir. Fakat belirttiğimiz gibi bu fiilin ona atfedilmesi, onun bu fiili yapması değil, gözlerin onu öyle algılamasıdır. Fakat ayette olduğu gibi fiilin hemen sonrasında gelen فِي fi harfi cer’i bu fiilin başkalarına öyle gözüktüğünü değil bizzat onun o işi yaptığını göstermektedir. Yani fiil geçişli halden geçişsiz hale dönüşerek fiilin etkisinin failin üstünde kalmasını sağlamıştır. Bu durum fiilin bizzat fail tarafından işlenmiş olduğunu göstermektedir. Daha açık ifade ile fail başkasının gözünden kaybolmaya çalışmaktadır. Yani saklanmaya. İşte tarafımızdan ayet mealine konulan parantez içi (saklandığı yer) ve (saklanıyor) şeklindeki açıklamamızın gerekçesi budur.

Daha önceki bölümlerde güneşin battığı yer diye adlandırılabilir bir yerin olmasının mümkün olamayacağı üzerinde uzunca durmuştuk. Bu kelimelerden yola çıkan müelliflerin olmamasına rağmen güneşe battığı bir yer bulmak için kutup dairelerinden okyanus kenarlarına, batı denizlerinden uzaydaki kara deliklere kadar gezindiklerinden de bahsetmiştik. Ayetin ilk cümlesinin bahsettiği konunun Neml suresinde anlatılan Süleyman kıssası ile benzerliği artık iyice ortaya çıkmıştır. Fakat ayetin devam cümlesi zaten kurulmuş olan bu organik bağın daha da kuvvetlenmesini sağlamaktadır.

فُلْنَا يَا ذَا الْقُرْنَيْنِ إِمَّا أَنْ تُعَذِّبَ وَإِمَّا أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا

Orada (kâfir) bir kavim gördü. “Ey Zülkarneyn! Ya (onları) cezalandırırsın ya da haklarında iyilik yolunu tutarsın” dedik (DİB mealı)

Neredeyse mevcut meallerin tamamında bu cümleye yukarıdaki DİB mealinde olduğu gibi mana verilmiştir. Aslında bu cümle Zel-Karneyn hakkında anlatılan tüm efsaneleri yerle bir eden cümle olmasına rağmen bin dereden su getirilerek cümlenin ayet üzerindeki derin etkisi yok edilmiştir. Zel-Karneyn hakkında anlatılan tüm efsanelerde o yolculuklara çıkmış bilge biridir. Bu yolculuklar, kutup bölgelerinden, okyanus kenarlarına ve hatta uzaydaki kara deliklere kadar uzanmaktadır. Yolculukların yapıldığı yerler değişse de tüm efsanelerde Zel-Karneyn’in karşılaştığı şeylerle ilk defa karşılaştığı değişmemektedir. Yani güneşin battığı yere ilk defa gitmiş, onu kara balçıklı bir gözede batarken ilk defa görmüş, kara balçıklı gözenin yanında bulunduğu kavimle ilk defa karşılaşmıştır. Fakat böyle olmasına rağmen Yüce Allah ona Orada (kâfir) bir kavim gördü. “Ey Zülkarneyn! Ya (onları) cezalandırırsın ya da haklarında iyilik yolunu tutarsın” dedik şeklinde vahyetmiştir. Hayret edilecek şey bu cümle karşılaşılan bu kavimle Zel-Karneyn arasında yaşananların bir öncesi olduğunu açıkça göstermesine rağmen bunun görülememiş/görülmemiş olmasıdır. Tıpkı yukarıdaki mealde olduğu gibi birçok mealde ayetin Arapça metninde olmamasına rağmen bu kavmin kafir kavim olduğunu belirten parantez içi eklemeler yapılmıştır. Bu eklemenin gayesi

ayette geçen “onlara azap edersin” şeklindeki cümledir. Öyle ya bu kavme azap edilmesi için kafirlik gibi çok geçerli bir gerekçenin olması gerekmektedir. Yoksa daha önce hiç karşılaşılmamış bir kavme azap etmenin gerekçesi olmazdı. Nitekim bu saikle hareket eden müfessirlerimiz o kavimle ve onlara uygulanacak azapla ilgili şunları söylemişlerdir.

Cenâb-ı Allah daha sonra, “Dedik ki; “Ey Zülkarneyn, onlara azab etmekte yahut haklarında

güzellik tarafını tutmakta serbestsin” buyurmuştur. Bu ifade ile İlgili birkaç bahis vardır:

Birinci Bahis: Bu ifade, Allah Teâlâ'nın, Zülkarneyn ile vasitasız olarak konuştuğuna delâlet eder. Binâenaleyh bu ifadeyi, “Cenâb-ı Hak ona, bir peygamber vasıtası ile hitab etmiştir” manasına hamletmek, ayetin zahirinden sapmak demektir.

İkinci Bahis: Ehl-i Ahbar, bu yeri anlatırken, acâip şeyler söylemişlerdir. Ibn Cüreyc şöyle demiştir: “Orada, onikibin kapısı bulunan bir şehir vardı. Oradakilerin sesleri ve gürültüleri olmasaydı, insanlar güneşin batarken (çıkardığı sesi) duyarlardı.’

Üçüncü Bahis: Ayetteki bu ifade, batının en uç noktasında oturanların kâfir olduklarına delâlet etmektedir. Bundan dolayı Allah Teâlâ, küfürlerinde ısrar ederlerse onlara azab etme ile, onlara minnet edip, affetme arasında Zülkarneyn’i serbest bırakmıştır. Bu serbest bırakma işi,

Cenâb-ı Hakk'ın Hz. Peygamberi, müşrikleri (salıp; minnet etme (başa kakma) ile öldürme arasında muhayyer bırakmasında olduğu gibi. bu iki işin en uygununu düşünüp bulma manasında bir muhayyer bırakmadır. Ekser âlimler şöyle demişlerdir: “Ayette bahsedilen azab etme” öldürme; onlar hakkında güzellik tarafını tutma ise, onları öldürmeme, sağ bırakma manasınadır.[1]

Görüldüğü gibi en insafli tefsirlerimizde bile mesele yolculukta ilk defa karşılaşılmış olmasına rağmen bu kavmin öldürülmesine kadar vardırılmıştır. Kur'an'ın hiçbir yerinde bir insanın ya da bir kavmin sırf kafir olmalarından dolayı öldürülmeleri gerektiğine dair tek bir işaret dahi olmamasına rağmen bu sonuca varılması hiç de şaşırtıcı değildir. Böylesi tefsirleri okuyan ve onlara güvenen insanların “eğer Yüce Allah Zel-Karneyn'e daha önce hiç karşılaşmadığı kafir bir kavmi öldürme yetkisi veriyorsa, biz de onların izinden gidenler olarak aynı şeyleri yapmalı, kafirleri öldürmeliyiz” şeklinde bir sonuca varmalarına ve bu uğurda hem kendi canlarını hem de başkalarının canlarını heder edecek eylemlere girişmelerine hiç şaşırılmamalıdır. En insafli ve muteberlerden biri sayılan tefsircimizin kurduğu “Ekser âlimler şöyle demişlerdir: “Ayette bahsedilen azab etme” öldürme; onlar hakkında güzellik tarafını tutma ise, onları öldürmeme, sağ bırakma manasınadır” bu cümleden daha önce hiç karşılaşılmamış bir kavmin hem de topluca öldürülmesinin birçok alimin görüşü olduğu sonucu kendiliğinden çıkmaktadır. Eleştirmekle

sonunu getiremeyeceğimiz bu tefsirleri Allah'a havale ederek anlama çabamıza devam edelim.

Hatırlanacağı üzere bu çalışma da en başından beri Zel-Karneyn'in Süleyman olduğunu, uzaya, güneşin battığı yere, okyanus kenarına, kutuplara veya herhangi bir yere kendisinin yolculuk yapmadığını, bir aracıyı yani kendisiyle bir hedefe ulaşabileceği şimdilik kim olduğu bilinmeyen bir kişiyi, bir başka kişiyi bulması, takip etmesi için gönderdiğini ortaya koymaya çalıştık. Sonunda o aracı dik başlı veya ürküp kaçan o kişinin saklandığı o yere ulaşmış ve ulaştığı yerde liderlik eden bir kadın ve onun emri altında olan bir kavim bulmuştur. Anlaşılan o ki bu aracı bu kadın liderin gücünü kullanarak saklanan kişiyi tanımakta ve bilmekte ama kadın lideri ve emri altındaki kavmini bilmemektedir. Yüce Allah'ın bu lider ve kavmi için "ister azap et ister iyilik" şeklinde bir önerme de bulunmasının sebebi de saklanmaması gereken kişiyi saklamaları, arka çıkılmamaları gereken kişiye arka çıkmalarından dolayıdır.

Ayetlerin kıssayı ilk önce aracı üzerinden anlatması, daha sonrasında birden "Ey Zel-Karneyn" şeklinde hitaba geçmesi, dik başlının ardından gönderilen aracının, yakalaması ve belki de getirmesi gereken kişinin arkasında bu kadın liderin ve kavminin olduğunu görmesi ve bunu gelip Zel-Karneyn'e söylemiş olmasındandır. Kur'an'ın olayların akışında kullandığı bu üslup sadece burada değil birçok kıssada bulunmaktadır. Müellifler Kur'an'ın kıssa anlatırken bu şekilde sıçrama yapmasını bir boşluk olarak algılamış ve bu boşluğu ellerine geçirdikleri her türlü rivayet ve İsrailiyat ile kendileri doldurmaya kalkışmışlardır. Hatta rivayet ve İsrailiyat'ta bulamadıklarını kendi hayal güçlerini kullanarak doldurmuşlardır.

Bu üslup ve olayların akışındaki sıçramanın boşluk oluşturduğu en azından birçok soru işareti oluşturduğu bir hakikattir. Fakat Yüce Allah bu boşlukların hayal, rivayet ve İsrailiyat ile doldurulsun diye bırakmamıştır. Tam tersi baştan sona anlatılmayan bir kıssa Kur'an'ın tamamına müracaatı zorunlu hale getirsin diye bu şekilde anlatılmıştır. Onlarca kere vurguladığımız gibi, Kur'an; binlerce kopuk parçalardan oluşmuş bir kitap değildir. O Yüce Allah'ın ilmiyle, her bir parçası diğeriyle kopması mümkün olmayan bağlar oluşturularak gönderilmiştir.

Ayetlerde kullanılan üslup oluşturulan bu bağların ne şekilde olduğunu gösteren işaretlerdir. Mesela bu kıssa "sana Zil-Karneyn hakkında soruyorlar" şeklinde başlamış, başka hiçbir yerde geçmeyen bir ismi gündeme getirmiştir. Devamında yine hiçbir yerde kullanılmayan kelimeler kullanmış, Zel-Karneyn'in emrinde olan bir aracının başka birinin peşinden gönderildiğinden bahsetmiştir. Kur'an'ın tamamını okuyan için hem Zel-Karneyn ismi, hem aracıya uygun görülen "sebeben" kelimesi, hem bu aracının gittiği "mağribeş şems" terkihi, biraz ilerisinde gelen "aynin hamietin" sıfat tamlaması Kur'an'ın başka yerinde geçmeyen kelimelerdir. Bu yönüyle bakıldığında bahsedilen olaylar Kur'an'ın diğer yerleriyle bağı olmayan kelimeler gibi durmaktadır. Fakat bu şekilde akan kıssa birdenbire ilk defa karşılaşılan bir kavim için üslup değişikliğine gitmekte

ve “Ey Zel-Karneyn onlara ister azap et, istersen iyilik yap” demektedir. Ayete ve hatta devamında gelen ayetlere bakıldığında bu kavmin azabı hak edecek herhangi bir şeyinden bahsedilmediği rahatlıkla görülecektir. Bu kavmi “kafir, müşrik, günahkar, zalim, fasık, mücrim” gibi olumsuz tanıtan tek bir ibarenin dahi geçmediği de görülecektir. Öyleyse Yüce Allah Zel-Karneyn’e neden bu kavme azap edebileceğini söylemektedir. Ayetin devamında gelen Zel-Karneyn’in konuşmasına bakıldığında soru daha da büyümetedir.

Kehf 18/87

قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكَرًا

Zülkarneyn, “Her kim zulmederse, biz onu cezalandıracağız. Sonra o Rabbine döndürülür. O da kendisini görülmedik bir azaba uğratar” dedi (DİB meal).

Bu mealde (ve diğerlerinde) “her kim zulmederse” şeklinde mana verilen *أَمَّا مَنْ ظَلَمَ* *emma men zaleme* ibaresi üzerinde durmak istiyoruz. Bu kısa cümlede bir edat (أَمَّا), bir ismi mevsul (مَنْ), bir de mazi (geçmiş zaman) fiil (ظَلَمَ) bulunmaktadır. Tüm Arapça gramer kitaplarında bahsi bulunan ismi mevsuller daima marife yani bilinen konumdadırlar. Cümlede geçen (مَنْ) kelimesi de marife bir ismi mevsuldür ve manasının “o kimse” şeklinde olması gerekmektedir. Hemen bu ismi mevsulden sonra gelen mazi (geçmiş zaman) fiil ise bağlı bulunduğu sigada (mazi, müfred, müzekker, ğaib) “zulmetti” anlamındadır. Yani geçmişte yapılmış bir fiildir. Yukarıdaki meale ve hatta diğer meallere bakıldığında kelimeye verilen mananın “zulmederse” şeklinde geniş zaman olarak verildiği görülecektir. Bu kısa cümlenin olması gereken manası “o zulmetmiş kişiye gelince” şeklindeyken, “her kim zulmederse” şeklinde çevrilmesi kıssanın yönünün birdenbire geçmiş zamandan gelecek zamana dönmesine neden olmuştur. O halde bu manaya göre henüz ortada bir zulüm, küfür ya da başka bir kabahat yoktur. Bundan sonra kim zulmederse anlamına gelmektedir.

Oysa ayette bahse konu olan “zulmetme” gelecekte olacaklar için değil, geçmişte olmuş bir şeyden bahsetmektedir. Kendisine (مَنْ) “o kimse” denilen kimse ise gelecekte zulmedecek ve bilinmeyen herhangi bir kimse değil, zulmettiği bilinen “o kimse”dir.

İşte bu üslup anlatılan kıssanın burayla sınırlı olmadığını bir öncesinin ve hatta bir sonrasının olduğunu göstermektedir. Burada yapılması gereken hayaller, yorumlar, rivayet ve İsrailiyat peşinde koşarak kıssayı Yüce Allah’ın anlattığından başka bir şekle sokmak değil, kıssanın Kur’an’daki diğer parçalarını bulmaya çalışmaktır. Kıssanın bir geçmiş olduğu hem Yüce Allah’ın karşılaşılan kavim için “ister azap et, ister iyilik” buyurmasından hem de Zel-Karneyn’in “zulmetmiş o kimseye gelince” ifadesinden açıkça anlaşılmaktadır. Kıssanın devamı olduğu ise yine Zel-Karneyn’in zulmetmiş o kimse için vereceği cezaları “geniş zaman” fiilleri üzerinden anlatmasından anlaşılmaktadır. Fakat aynı şekilde ayette geçen gelecek zaman fiilleri

üzerinde de özensizce oynanmış onlarda olması gereken anlamdan başka anlamlara kaydırılmıştır. Mesela ayette geçen فَسَوَفُ نُعَذِّبُهُ (fesevfe nuazzibuhu) bu cümle mealler tarafından tıpkı yukarıdaki DİB mealinde olduğu gibi biz onu cezalandıracağız şeklinde çevrilmiştir. İki kelimelik bu kısa ibareye verilen bu mana فَسَوَفُ (fesevfe) kelimesinin yok olmasına sebep olurken, نَجْنُ *necnu* zamirinin eklenmesine neden olmaktadır. DİB mealinde geçen “biz onu cezalandıracağız” cümlesini Türkçeden Arapçaya çevirirsek ayetteki gibi bir ifade değil نُعَذِّبُهُنَّ (nahnu nuazzibuhu) şeklinde bir ifade karşımıza çıkmaktadır. Oysa ifadenin manası “biz onu cezalandıracağız” değil “çok yakında ona azap edeceğiz” şeklinde olması gerekmektedir. İşte bu kıssanın burada bitmediğini devamının olduğunu göstermektedir.

Aslında her şey dönüp dolaşıp Kur’an’a yaklaşım biçimleri üzerine gelmektedir. Eğer Kur’an birbirinden kopuk kıssa parçalarından öğütler, nasihatler, hikmetler çıkaracak bir kitap olarak görülüyor ve bu anlayışla Kur’an’a iman ediliyorsa, Kur’an’daki kelimelerin mazi, muzari, müennes, müzekker, isim, fiil olduğu hiç önemsenmeyecek ve ötelenecek, kişinin kendi çabasıyla elde ettiği çıkarımlar ön plana geçecek demektir. Ya da insani müdahale olmaz ise Kur’an’daki cümleler tek başlarına anlam ifade etmezler denilerek Kur’an isteyen istediği şekilde şekil verdiği bir nesneye dönüştürülecektir. Ne yazık ki tefsir ve meallerimiz her ikisine de verebileceğimiz binlerce örnekle doludur ve yine ne yazık ki Kur’an kelimeleri ve kıssaları mü’min’lerin kafalarında ve imanlarında bu anlatımlarla bilinir hale gelmiştir.

Ayete gösterilecek küçücük bir dikkat bile bahsedilen kıssanın bir öncesi ve bir sonrası olduğu hiç zorlanmadan açıkça görülmektedir. İşte bu görülenler Zel-Karneyn’in Süleyman, bahse konu olan kıssanın öncesinin ve hatta sonrasının ise Neml suresi 15-44 ayetleri arasında anlatılan kıssa olduğunu göstermektedir. Zel-Karneyn kıssasının Kehf suresinde anlatılan devamının anlaşılması da Neml ve diğer surelerde anlatılan Süleyman kıssalarının anlaşılmasına bağlıdır.

Çok sık olarak ifade ettiğimiz bir şeyi burada bir kez daha ifade etmekte fayda vardır. Zel-Karneyn kıssasının Süleyman kıssalarına bağlanması gerektiği bizim kendi çabalarımız sonucu elde ettiğimiz şeylerdir. Bu çalışmayı yapanlar ilke ve iman olarak Kur’an kelimelerine verilen rasgele ve ilkesiz manalar üzerinden çizilen Zülkarneyn portesine inanıp, hayallerin ve hikayelerin çizdiği rotaların peşinden galaksiler arası yolculuklar, kutup dairelerinde dolaşmalar, kafir olduğu aşikar olan Alaxandre le Grande, Bilge kağan, Pers kralları gibi şahsiyetler peşine takılıp bir savaştan diğerine yolculuk yapmaktan ve bu saçmalıklardan hikmet çıkarma çabasına girmektense, Yüce Allah’ın kelimelerine tutunmayı ve kelimeler nereye götürüyorsa oraya gitmeyi tercih etmektedirler. İnsan olarak kelimelere tutunduk ve o kelimeler bizi Süleyman’a götürdü. Daha ilk satırlarda hangi ilke ve metotları kullandığımızı detaylıca belirttik. Anlamaya çalıştığımız her kelime ile ilgili haddinden fazla detayı hem de okuyucuyu sıkma pahasına belirttik. Çıkarım, sonuç ve yönelmelerimizi nelere dayanarak yaptığımızı defalarca tekrar ettik. Bile isteye bir kelimeyi

hatta bir harfi bile yerinden oynatmadık, başka anlamlar yükledik. Arapçanın gramer kurallarını kendi başımıza ihlal edecek tüm davranışlardan özenle kaçındık. Tüm bunlardan sonra Yüce Allah'ın Zel-Karneyn olarak tanıttığı kişinin Süleyman olduğuna ulaştık.

Biz de herkes gibi yanlış yapma ve yanlış anlama ihtimali olan Allah'ın bağışlamasına daima muhtaç olan kullarız. Yüce Allah'ın tertemiz sözleri herkesten ve her türlü eksiklikten münezzehtir. En başından beri belirttiğimiz metot ve usul çerçevesinde bize gösterilen yanlışlarımıza asla sahip çıkmayacağımızı ve bunları bize gösterenlere müteşekkireceğimizi da defalarca deklere ettik.

Tüm bunlardan sonra yegâne sığınak Yüce Allah'ın sonsuz merhametidir. Tüm bunlardan sonra içinde bulunduğumuz karanlıklardan bizi aydınlığa çıkaracak yegâne kılavuz Yüce Allah'ın kitabıdır. Ondan başka kılavuzun ondan başka hidayet kaynağının olma ihtimali bile mümkün değildir.

Bu satırlardan sonra Neml suresindeki Süleyman kıssalarını irdeleyecek ve iki kıssa arasındaki kopmaz bağları keşfetmeye çabalayacağız.

Ramazan DEMİR

[1]F. Razi Tefsir-i Kebir

İLKELER

Kur'an'da adı geçen ve kıssaları anlatılan resullerin tamamı, Yahudi ve Hıristiyanların ellerinde bulunan İncil(ler)'de ve Tevrat(lar)'da da geçmektedir.^[1] Hem Yahudi ve Hıristiyanlar hem de Müslümanlar bu isimleri her gün binlerce defa anmakta ve hepsi de çocuklarına aynı isimleri vermektedirler. Dilden kaynaklanan telaffuz farklılıklarını bir kenara bırakırsak, Âdem, Nuh, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup, Yusuf, Musa, Harun, Davut, Süleyman, İlyas, Eyüp, İsa, Yahya, Zekeriyya ve diğerleri, bu dinlerin mensupları tarafından çocuklara oldukça sık verilen isimlerdir.

Kur'an, İncil(ler) ve Tevrat(lar)'da resullerin isimleri büyük oranda birbirine benzemesine rağmen, Kur'an'ın anlattıkları ile diğerlerinin anlattıkları arasında uzlaştırılması mümkün olmayan farklar bulunmaktadır. Kitaplar arasındaki bu farklılıklar, İslam ulemasının(!) bahse konu olan resullerle ilgili, rivayet ve yorum yoluyla müktesabat haline getirdikleri de eklenince, hiçbiri hakkında sahipsiz bilgi elde etmenin imkânı kalmamaktadır. Bu durum, isimleri çocuklara konulan her bir resulün, kişilikleri ile ilgili onlarca değişik ve birbirini tutmaz portrelerin oluşmasına neden olmuştur. Bu ayrılıklar ve değişik portreler, kalın duvarlar arkasından birbirine düşman olan dinler arasında olduğu gibi, her dinin kendi içinde de olmaktadır. Mesela, her ikisi de Musa'ya indirildiği söylenen Tora'ya iman eden Samiri ve Ortodoks Yahudiler arasında, Musa dendiğinde isimleri aynı olan iki farklı kişilik ortaya çıkmaktadır. Bu farklılık, sadece kişiliklerinde değil aynı zamanda kıssalarında da kendisini göstermektedir. Bu farklılıktan dolayısıdır ki, Ortodoks Yahudiler için "Kutsal Şehir" olan Jerusalem şehri, Samiriler için "lanetliler" şehri olmaktadır. Aynı durum, Hıristiyanlar için de geçerlidir. Mesela, monofizit Hıristiyanlar için İsa beşer bir resulken, Ortodokslar için Tanrı'nın bir parçası ve hatta oğlu olarak görülmektedir.

Bu ayrılıklar, din sahiplerini ayrı dünyalara mâhkum ederken kendi içinde de onları bir daha asla bir araya gelemeyecek parçalara bölmüştür. Protestanlar ile Katoliklerin kendi kimliklerini ve inançlarını muhafaza ederek uzlaşması veya Samiriler ile Ortodoks Yahudilerin kendi kimliklerini muhafaza ederek bir araya gelmeleri de asla mümkün değildir. Bunların bir araya gelmeleri, ancak ve ancak inandıklarının büyük bir kısmından vazgeçmeleri ile mümkündür. Mesela, Samiriler, Kutsal belde olduğuna inandıkları "Şekem" topraklarını kutsal bir yer olarak kabul etmezlerken, yeni ve uydurulmuş Jerusalem'i kutsal şehir olarak ilan eden Davud'u, kafirlikle itham edip onu resul olarak görmezler. Ortodoks Yahudiler, Samirilerin Kutsal belde dedikleri yerin, yani 'Şekem' topraklarını, özü itibarıyla Yahudi olmayan, Yahudileri saptırmak için Yahudiler arasına karışmış kişilerin uydurdukları, Kutsal olmayan yurtları olarak görmektedirler. Her iki grubun, bu inançlar üzerinde kaldıkları müddetçe, bir araya gelmeleri, Davut hakkında aynı şeyleri söylemeleri ve aynı şeylere inanmaları mümkün değildir.

Aynı durum Müslüman gruplar arasında da mevcuttur. Mesela, tarikat ehlerinden biri de kendi çocuğuna Muhammed ismini vermektedir, onunla taban tabana zıt bir inanca sahip olan, mutezili mezhebine mensup biri de... Ama her iki kesimin kafasında ve inancında, son vahyin resulü olan iki farklı Muhammed bulunmaktadır. Örnekler çoğaltılabilir fakat bir isim vardır ki hangi grup, mezhep ve meşrebe bağlı olursa olsun Yahudilerin ve Hıristiyanların tamamı onun hakkında aynı şeyleri söylemektedir. Süleyman!

Tüm Yahudi ve Hıristiyan mezheplerinde, Süleyman, resullüğe ihanet etmiş ve onun ihanetinden dolayı nesli cezalandırılmış, hak dinden saparak putperest olan karılarının putlarına tapınmış kafir biridir. Süleyman bu yönüyle, tüm Yahudi ve Hıristiyanların üzerinde anlaşabildikleri tek isimdir. Onun haricindeki hangi ismi ele alırsanız alın, hem Yahudi ve Hıristiyanları hem de mezheplerini, o isim üzerinde uzlaştırmak mümkün değildir.

Bu arada, çok bilinen bir yanlış da düzeltmekte fayda vardır: Genel kanaate göre Hıristiyanlar, sadece İncil(ler)'e inanmakta, İsa'nın öncesinde gelen kitapları ve resulleri ise reddetmektedirler. Oysa bu çok yanlış bir inanıştır. Çünkü Hıristiyanlar, İsa'dan önce gelen tüm resullere ve onlara verildiği söylenen tüm kitaplara inanırlar. Hatta İncillere konu olan resuller dışında kalan resullerin tamamına Tevrat üzerinden inanırlar. Onların geçmiş resullerle ilgili tüm bilgileri de Tevrat üzerinden olmaktadır. Aslında olaya bu yönüyle bakıldığında, Hıristiyanlık Yahudilikten ayrı bir din olarak değil, Yahudiliğin biçim değiştirmiş hali olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Yahudiliğe ait birçok değer, ilke ve inanış, olduğu gibi Hıristiyanlara da geçmiştir. Mesela, Hıristiyanlıktaki din adamlığı müessesesi, tıpkı Yahudilikte olduğu gibidir. Aralarındaki tek fark, Yahudilikte, din adamlığının genetik olarak nesilden nesile geçtiğine inanılırken, Hıristiyanlıkta, din adamlığı için bu şartın kaldırılmış olmasıdır. Ama işlev olarak her ikisi de aynı görevi üstlenmektedir. Yahudilikte de Tanrı sözleri üzerinde din adamlarının sınırsız tasarrufu vardır, Hıristiyanlıkta da. Yahudilikte de Tanrı sözleri ile gelenek çelişirse geleneğin dediği geçerlidir, Hıristiyanlıkta da. Her ikisinde de Tanrı ile direk bir ilişkinin kurulması söz konusu bile değildir. Her ikisinde de din adamları, Tanrı sözünün editörlüğü görevini üstlenmiştir. Fakat, şekil olarak dini yapı aynı olmasına rağmen, her iki dini yapıdan birbiriyle asla uyuşmayan farklı sonuçlar çıkmaktadır. Her konuda uyuşması mümkün olmayan farklı sonuçlara çıkan her iki dinin tüm mezhep ve fraksiyonları, iş Süleyman'ın (haşa) kafirliğine gelince tam bir uyum ve uzlaşma içine girilmektedir.

Her iki dini, aynı şeyde uzlaştıran etken, şüphesiz ki Tevrat ve din adamlarının yorumlarıdır. Bu da çok gariptir. Her konuda her iki grubu ayırıştırıcı ve onları, uzlaşması mümkün olmayan parçalara bölen Tevrat, tüm Yahudi ve Hıristiyanları, hem de tüm alt grupları ile birlikte bir konuda uzlaştırmıştır.

Kral Süleyman firavunun kızının yanısıra Moavlı, Ammonlu, Edomlu, Saydalı ve Hititli birçok yabancı kadın sevdi. Bu kadınlar RAB'bin İsrail halkına, "Ne siz onların arasına girin ne de onlar sizin aranızda girsinler; çünkü onlar kesinlikle

sizi kendi ilahlarının ardınca yürümek üzere saptıracaklardır” dediği uluslardandı. Buna karşın, Süleyman onlara sevgiyle bağlandı. Süleyman’ın kral kızlarından yedi yüz karısı ve üç yüz cariyesi vardı. Karıları onu yolundan saptırdılar. Süleyman yaşlandıkça, karıları onu başka ilahların ardınca yürümek üzere saptırdılar. Böylece Süleyman bütün yüreğini Tanrısı RAB’be adayan babası Davut gibi yaşamadı. Saydalılar’ın tanrıçası Aştoret’e ve Ammonlular’ın iğrenç ilahı Molek’e taptı. Böylece RAB’bin gözünde kötü olanı yaptı, RAB’bin yolunda yürüyen babası Davut gibi tam anlamıyla RAB’bi izlemedi. Yeruşalim’in doğusundaki tepede Moavlular’ın iğrenç ilahı Kemoş’a ve Ammonlular’ın iğrenç ilahı Molek’e tapmak için bir yer yaptırdı. İlahlarına buhur yakıp kurban kesen bütün yabancı karıları için de aynı şeyleri yaptı. İsrail’in Tanrısı RAB, kendisine iki kez görünüp, “Başka ilahlara tapma!” demesine karşın, Süleyman RAB’bin yolundan saptı ve O’nun buyruğuna uymadı. Bu yüzden RAB Süleyman’a öfkelenerek, “Seninle yaptığım antlaşmaya ve kurallarına bilerek uymadığın için krallığı elinden alacağım ve görevlilerinden birine vereceğim” dedi, “Ancak baban Davut’un hatırı için, bunu senin yaşadığın sürede değil, oğlun kral olduktan sonra yapacağım. Ama oğlunun elinden bütün krallığı almayacağım. Kulum Davut’un ve kendi seçtiğim Yeruşalim’in hatırı için oğluna bir oymak bırakacağım.”[2]

İşte onları, aynı fikirde birleştiren şey bu pasajlardır. Süleyman’ın Tevrat’ta anlatılan tüm kıssalarında O, babası Davut’un mirasçısı olarak başladığı işi oldukça ilerilere götürdükten, bilge ve karşı konulamaz bir kral olduktan sonra, sayısı binden fazla olan cariye ve karılarının putlarına taparak, Tanrı’ya ve babasının mirasına ihanet etmiş ve kafir olmuştur. Sonucu böyle olsa da Tevrat’ta anlatılan kıssalara bakıldığında, Süleyman ile ilgili söylenenlerin tamamında bir olağanüstülük yoktur. Ülkeler fethetmiş, imar faaliyetlerinde bulunmuş, düşmanlarını haraca bağlamış, kendi halkını refaha kavuşturmuş bir kraldır. Kıssaların detaylarında ve anlatılış biçiminde, kahramanlıklar ve üstünlükler bulunsa da ortada öyle aklın sınırlarını zorlayan olağan üstü bir durum yoktur.

Yahudi ve Hıristiyanlar’ın algılarında Süleyman böyle biriyken, Müslümanların hiçbir grubu Süleyman’a (haşa) kafir oldu dememekte, hatta tüm Müslüman gruplar, ona böyle bir yakıştırmada bulunanların bizzati kendilerinin kafir olacağına inanmaktadır. Şu kesindir ki, Müslümanlar’ın tüm grup, tarikat, fraksiyon ve mezhepleri, Süleyman’ın resul oluşu, bu resullüğünü hakkıyla yerine getirdiği ve babası Davut’un mirasına ihanet etmediği hususunda Yahudi ve Hıristiyanlarla en ufak bir benzerliğe sahip değillerdir. Bu yönüyle, onlarla Müslümanlar arasında aşılabilir engeller vardır. Fakat, Müslümanların onlarla ayrıldığı tek nokta bu değildir.

Tevrat’ta, dolayısıyla Yahudi ve Hıristiyanlar arasında, Süleyman hakkında anlatılanlar, her kralda görülebilecek sıradan ve olağan şeylerken, Müslüman dünyada, Süleyman, olağanüstü bir kişiliğe bürünmektedir. Hatta öyle ki, hiçbir resul, olağanüstülükte onun yanına bile yaklaşmamaktadır. Geleneksel anlayışın, resulleri olağanüstülükler üzerinden tanıdığı ve tanıttığı tartışılmaz

bir gerçektir ama Süleyman hakkında anlatılanlar, olağanüstülüğün de ötesinde, bir sıra dışılığa sahiptir.

Müslüman dünyanın, bu olağanüstülükleri, Kur'an'a dayandırdığını söylemek, sanırız yanlış olmayacaktır. Çünkü elimizde bulunan tüm tefsir ve meallerde, hatta hakkında müstakil olarak yapılan tüm çalışmalarda, Süleyman, sadece insanlara değil aynı zamanda gaybi varlıklar olan cinlere ve şeytanlara da hükmetmektedir. Rüzgarlara ve kuşlara hükmetmesi, karıncaların konuşmasını duyması ve anlaması ise zaten olağanüstü olan Süleyman portresini daha da sıra dışı hale getirmektedir.

Dolayısıyla Müslümanlar arasında Süleyman hakkında anlatılan bu olağanüstü kıssaların oluşmasında, İsrailiyat'ın etkisi yok denecek kadar azdır. Çünkü Tevrat'ta ve Yahudi kaynaklarında, Süleyman'ın cinlere, şeytanlara, kuşlara, karıncalara hükmettiğine, akıllı varlıklar gibi kuşlarla ve karıncalarla karşılıklı konuştuğuna dair anlatımlar bulunmamaktadır. Bulunsa dahi, bu anlatımlar Müslüman gelenekten onlara geçmiş olmalıdır.

Süleyman kıssalarının olağanüstü olması, ister istemez onunla ilgili birçok sorunun da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çoğunlukla, cevap aramak yerine bastırılan bu sorular ya hiç cevap bulamamış ya da çağa göre değişen yorumların oluşmasına sebep olmuştur. Mesela, Süleyman'ın rüzgarlara hükmetmesi geçmişte uçan halısı ya da yelkenli gemileri olduğu yorumlarına yol açmışken, çağımızda ise bu uçan halılar, yerini ışık hızıyla galaksiler arasında yolculuk yapan uzay araçlarına bırakmıştır. Hatta daha da ileri gidilmiş, Süleyman'ın zaman yolculuklarına gittiği bile söylenmiştir. Sonuçta, geçmişte ister yelkenli gemilere bindirilsin isterse günümüzde uzay araçlarıyla yolculuk yaptırılsın, Süleyman'ın Kur'an'da kıssaları anlatılan diğer resullere oranla daha olağanüstü ve hatta gizemli olduğu gerçeği değişmemiştir. Değişen sadece yolculuk yaptığı araçlar olmuştur.

Süleyman'ın, rüzgârın önünde yelkenli gemilerle veya uzay araçları ile yolculuk yapmasını bir kenara koysak bile, onun üzerinde, derin bir gizem olduğu gerçeği hiç değişmemektedir. Çünkü, O, en başta gaybi varlıklar olan cinlere ve şeytanlara hükmetmiş, onları emri altına almış, bir ırgat gibi onlara iş gördürmüştür. Bu durum bile, tek başına gizem perdesinin oldukça kalınlaşmasına neden olmaktadır. Sonuçta, her zaman çekinilen ve korkulan varlıklar olan cinler ve şeytanlar, bilmediğimiz bir alemin varlıklarıdır. Aslına bakılırsa, Süleyman'ın cinlere, şeytanlara, rüzgâra ve kuşlara hükmediş biçiminin içeriği ile alakalı beliren sorulara somut ve ikna edici cevaplar bulunmamaktadır. Mesela, Süleyman'a saraylar, kazanlar, heykeller yapan cinler, gaybi yani görünmeyen varlıklardır ama yaptıkları görünür olan şeylerdir. Bu durumda olaya dışarıdan bakan insanlar, sarayları, heykelleri ve diğer şeyleri yapan cinleri görmüşler midir? Diğer insanların cinleri değil ama yapılan işleri gördüklerini farz ettiğimizde olay, diğer insanların gözünde kendi kendisine şekil alan taşlar, yapıcısı görünmediği halde göz önünde örülen duvarlar, yükselen binalar, demiri eritmekten başlayarak, ateşte tavlama, örste

dövme, şekil alma aşamalarını kendi başına geçerek oluşan kazanlar şeklinde görülecektir. Tüm bu işlemler yapılırken, üzerinde işlem yapılan şeyler, maddi eşyalar olduğu için, çıkarılan seslerin hepsi insanlar tarafından da duyulmuş olacaktır. İşte bunları gören bir insanın imanından daha çok, şaşkınlığı artacaktır. Çünkü bu olağanüstü bir durumdur.

Bugün teknolojik üretim bantlarında, bir taraftan giren demirin diğer taraftan tencere olarak çıkması olağan bir şeydir. Fakat bunların herhangi bir teknolojik üretim bandı olmaksızın ortaya çıkması, teknoloji harikalarına alışmış bugünün insanı için bile, olağanüstü bir durumdur. Mesela, görüntüyü anında binlerce km uzaklara iletmenin çocuk oyuncağı haline geldiği günümüz dünyası için bile, çok uzaklardaki bir eşyayı hem de göz açıp kapamaktan daha kısa bir zamanda getirmek olağanüstü bir şeydir.

Süleyman kıssalarına serpiştirilmiş harikulade olaylara “mucize” demek de meseleyi çözmektedir. Çünkü, Kur’an’da anlatılan diğer resullerin mucizeleri ile Süleyman’ın mucizeleri (!) arasında en ufak bir benzerlik yoktur. Bu durum, bir taştan anında on iki göze fişkırması, asanın yılanı dönüşmesi, denizin yarılması gibi olaylardaki akılsız varlıkların aniden başka bir şekle hem de bir kereliğine girmesi gibi değildir. Bir kere, olaylara akıl ve irade sahibi varlıklar dahil olmuştur. Daha yaratılış aşamasında bizzat kendi emrine isyan ederek “senin kullarını saptıracağım!” şeklinde düşmanlığını ilan eden İblis’i dahi muhayyer bırakan Yüce Allah, nasıl olurda heykel, kazan ya da saray yapmak gibi çok önemsiz işler için şeytanları zincire vurarak onların iradelerini yok eder! Kur’an’da geçen yaratılış kıssalarında, ön plana çıkan şeylerden biri de Yüce Allah ve İblis arasında geçen şu diyalogtur:

Hicr 15/36-37

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ

قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ

(36) (İblis) Dedi ki “Rabbim! Bunların tekrar dirilecekleri güne kadar bana süre ver.”

(37) (Allah) Dedi ki “Sen kendisine süre verilenlerdensin.

Bu ayetlere göre Yüce Allah’ın emrine itaat etmeyen İblis, Yüce Allah’tan kendisine tekrar dirilme gününe kadar izin vermesini istemektedir. Yüce Allah da bu izni vermektedir. Kur’an’ın birçok ayetinde Yüce Allah kendisinin verdiği bir sözden ya da vaatten asla dönmeyeceğini ve caymayacağını bildirmiştir. Söz verdiği, vaatte bulunduğu kişilerin kimliğinin İblis, cin yahut şeytanlar olmasının hiçbir önemi yoktur. O her kime söz vermişse kesinlikle sözünden caymaz!

Meseleye bu çerçeveden bakıldığında, Yüce Allah yaratılış aşamasında İblis'e verdiği sözden geçici bir süre de olsa (haşa) caymış olmaktadır! Hem de tencere, heykel, saray yapmak gibi oldukça önemsiz konular için. Çünkü şeytanlar bile isteyerek, kendi iradeleri ile Süleyman'a boyun eğmemişlerdir. Tam tersi, iradeleri yok edilerek bukağılara ve zincirlere vurularak esir edilmişlerdir.

Enbiya 21/82

وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ

Bir de şeytanlardan, Süleyman için dalgıçlık eden ve daha bundan başka işler yapanları da onun emrine verdik. Hep onları zapteden bizdik (DİB mealı).

Sad 38/37-38

وَالشَّيَاطِينِ كُلِّ بَنَاءٍ وَغَوَاصٍ

وَأَخْرَيْنَ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ

Bina ustası olan ve dalgıçlık yapan her bir şeytani, bukağılara bağlı olarak diğerlerini de onun emrine verdik (DİB mealı).

Sebe 34/12

وَلَسَلِّمَانَ الرِّيحَ غُدُوها شَهْرٌ وَرَوَاحَهَا شَهْرٌ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ وَمِنَ الْجِنَّ مَنْ يَعمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ

Süleyman'ın emrine de sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay(lık yol) olan rüzgârı verdik. Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık. Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız (DİB mealı).

Tüm bu ayetler Süleyman'ın emrine verilen cinlerin ve şeytanların kendi istekleri ile onun emrine girmediklerini, tam tersi istekleri olmadan hem de iradeleri yok edilerek ve üstelik üzerlerine gözetleyiciler dikilerek esir edilmiş olduklarını göstermektedir. İşte bu durum "mucize" denilerek geçiştirilemeyecek bir sorunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kendi emrini yerine getirmesi için bile şeytani zincirlemeyen, onu serbest bırakan ve diriliş güne kadar ona mühlet veren Allah, nasıl olur da kazan, heykel veya bina yapmak gibi önemsiz bir konu için verdiği sözden döner?

Dinde zorlamanın hiçbir türünün olmayacağını, kafir olmaya bile bir ceza verilemeyeceğini, inanmak ya da inanmamak hususunda akıllı ve iradeli varlıkların muhayyer olduklarını onlarca ayette belirten Allah, nasıl olur da Süleyman'ın emrine girmesi için cinleri ve şeytanları zincirler? İstemeye istemeye gelinen namazı bile münafıklık alameti olarak gösteren Yüce Allah,

nasıl olur da cinleri ve şeytanları istemedikleri halde Süleyman'a boyun eğdirir?

Tevbe 9/54

وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَىٰ وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهِونَ

Harcamalarının kabul edilmesine, yalnızca, Allah'ı ve Resûlünü inkâr etmeleri, namaza ancak üşene üşene gelmeleri ve ancak gönülsüzce harcamaları engel olmuştur (DİB meali).

Tüm bunlara ve hatta Kur'an'da anlatılan diğer olağanüstü şeylere "mucize" diyerek aklın sorduğu soruları dışlamanın ve aklı istemediği bir şeye zorlamanın bir çıkış yolu olmadığı ortadadır. Elbette Yüce Allah'ın her şeye gücü yetmektedir, elbette onun gücüne kısıtlama getirmek mümkün değildir ve elbette o insanların kendisine biçeceği her türlü sınırlamalardan da münezzehtir. Ama tüm bunlar, O'nun herhangi bir ilkeye ve kurala asla dayanmadan iş yapması anlamına da gelmemektedir. Eğer mucize gibi olağanüstü bir şeyle insanı muhatap kılıyorsa, mucizenin bile insanın ona karşı doğru tavır almasını sağlayacak bir ilkesinin olması gerekmektedir. Değilse, ister olağan isterse olağanüstü olsun, her isteyenin istediği gibi anlayacağı durumlar ortaya çıkmış olmaktadır.

İnsanın içinde yaşadığı şu evrende, hiçbir varlık ilkesizce ve amaçsızca yaratılmamıştır. Her bir zerre bir amaca mebni olarak ve o amacı gerçekleştirecek kapasitede yaratılmıştır. Yani varlıkların kapasiteleri ile o varlıkların amaçları birbiriyle uyumludur. Zaten öyle de olmak zorundadır. Varlığa konulan amaçlar ve bu amaçları gerçekleştirecek kapasitelerin miktarını, şeklini, oluşum biçimini, içlerindeki potansiyelin ortaya çıkacağı uyumlu ortamları yaratan Yüce Allah'tır. Onun herhangi bir varlığı, kapasitesini aşacak bir emirle yahut herhangi bir işle muhatap kılması mümkün değildir. Mesela, Yüce Allah insana orucu emretmektedir. Bu orucun nasıl olması gerektiğini tarif ettiği gibi ne zaman başlanması ve ne zaman bitirilmesini de tarif etmiştir. Buna göre, tutulması gereken oruç, imsak vaktinden biraz sonra başlayacak, akşam güneş batana kadar devam edecektir. Bu süre içinde yemek, içmek, herhangi bir gıdayı herhangi bir yolla almak, cinsel ilişki kurmak ve Kur'an'da belirtilen diğer şeyler yasaklanmıştır. Yüce Allah'ın insanı muhatap kıldığı bu emir, onun kapasitesinin üstünde, yerine getirmesi mümkün olmayan bir şey değildir. Fakat Yüce Allah orucu hiç yemek yemeden ve su içmeden bir ay gibi bir süre olarak belirleseydi, şu vücut yapısıyla insanın bunu yerine getirmesi asla mümkün olamazdı. Yüce Allah her zaman yarattıkları ile yarattıklarını zorunlu kıldığı amaçlar ve emirler arasında en ideal dengeyi kurmuştur. Çünkü yaratan, şekil veren, kapasite belirleyen O'dur ve O yarattıklarını her yönüyle bilendir.

Ta Ha 20/49-50

قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يَا مُوسَىٰ

قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَىٰ كُلَّ شَيْءٍ حَلْفَهُ ثُمَّ هَدَىٰ

(Firavun): “Kimdir ikinizin rabbi ey Musa?” dedi.

(Musa): “Her şeye ölçüsünü veren sonra da kılavuzluk edendir ikimizin rabbi” dedi.”

Gücünün ve kudretinin sınırı olmamasına rağmen, hiçbir zaman ilkesiz hareket etmeyen Yüce Allah, her şeye bir ölçü koyduktan sonra kılavuzluk etmektedir. Çünkü kılavuza ihtiyaç duyan insanın, hedefleri ile bizzat kendisinin, ölçüsü belirlenmiş ve uyumlu olması zorunludur. Kur'an'ın tamamında, ölçsüzlük ve ilkesizlik her zaman için dışlanmış hatta lanetlenmiştir. Mesela, Kur'an'da en nefret edilen inanış grubu olarak münafıklar gösterilmiştir. Bunun nedeni, münafıklık yapanların, geçerli olan herhangi bir ilkelerinin ve ölçülerinin olmamasından dolayıdır. Genelde iki yüzlü olarak anlaşılan münafık kelimesi, fare deliği anlamına gelen “nifak” kelimesinden türemiştir. Bir tarla faresi, kendisine bir yeri yuva edindiğinde, ona onlarca giriş ve onlarca çıkış yapmaktadır. Girdiği yer bilinse bile çıktığı yer, çıktığı yer bilinse bile gireceği yer belli değildir. Bu yüzden münafıklık, iki yüzlülük değil belki de bin yüzlülük anlamına gelmektedir. İşte hangi yüzü, hangi sebepten ve hangi zamanda kendisine çehre edineceği bilinmediği için o kişilere münafık denmiştir. Kelime derinlemesine tahlil edildiğinde “ilkesiz ve çerçevesiz olmak” anlamına ulaşılacaktır.

Buna mukabil, Kur'an'da sıkça kullanılan “takva” ve “muttaki” kelimeleri derinlemesine tahlil edildiğinde, “ilke ve ilkeli olmak” anlamına ulaşılacaktır.

Bakara 2/2

ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

İşte bu, ilkeli olanlar için kılavuzluk eden, kendisinde şüphe olmayan o kitaptır.

Evet, Muttaki olmak ilkeli olmak demektir. İlkesiz olana yol gösterilmesi, kılavuzluk edilmesi mümkün değildir. Yüce Allah'ın din olarak beğendiği İslam, işte bu ilkelerin adıdır. İslam, sadece insana konulan ilkeleri değil aynı zamanda Yüce Allah'ın bizzat kendisinin de ilkelerini bildirmektedir. İslam, hayata kısıtlama getiren, insanı dar bir alana hapseden, özgür iradenin önüne durmadan set çeken, anlamaya ayarlı insan aklını anlamadan inanmaya zorlayan, yaşanılan şu hayatı tatsız tuzsuz bir yük haline getiren emirler yığını değildir. İslam, ilkeli Yüce Allah ile ilkeli insanının doğru ve uyumlu ilişki kurabilmesini sağlayan prensiplerdir. Bu prensiplere, ilk önce Yüce Allah bağlıdır. Bu bağlanma, ona kısıtlama getirme anlamında değil, tahmin edilebilme, anlaşılabilme, bilinebilme anlamındadır. Ne yapacağı

kestirilemeyen bir ilahı, nerede ne zaman hangi tepkiyi göstereceği bilinemeyen bir otoriteyi, bilinemediğinden dolayı kendisine karşı bir tavır geliştirmenin mümkün olmadığı bir efendiyi, ona karşı gösterilen saygı ve sevgiye kafasına estiği gibi cevap veren bir sahip'i, hangi şeyi ne şekilde ne zaman öğreteceği ve öğrettiklerine ne kadar sadık kalacağı belli olmayan bir öğreticiyi memnun etmenin ve onunla ilkeli bir ilişki kurmanın, ona karşı dengeli bir tavır takınmanın ve hatta saygılı olmanın imkanı yoktur.

Kur'an'ın her tarafı Yüce Allah'ın önce kendisi daha sonra insan için belirlediği ilkelerle doludur. Tüm "Allah sever" ifadelerinin geldiği ayetler O'nun sevme ilkelerini, tüm "Allah sevmez!" ifadelerinin geçtiği ayetler O'nun sevmeme ilkelerini, tüm "Allah yol gösterir" ifadeleri O'nun kılavuzluk yapma ilkelerini, tüm "Allah yol göstermez!" ifadeleri O'nun kılavuzluk etmeme ilkelerini göstermektedir. Yüce Allah sadece yaptığı şeylerin değil aynı zamanda yapmadığı şeylerin ilkelerini de belirlemiş ve bunları kullarına bildirmiştir. Aynı şekilde kullarından yaptıklarında ya da yapmadıklarında ilkeli olmalarını istemiş ve bu ilkeleri de kullarına bildirmiştir.

Üstelik bu durum, sadece fiziki hallerle sınırlı da değildir. Aynı zamanda anlatmanın ve anlamının, fark ettirmenin ve fark etmenin, hissettirmenin ve hissetmenin, bildirmenin ve bilmenin de karşılıklı ilkelerini belirlemiştir. Bu ilkeler hem onun kapasitesine hem de bizim kapasitemize uygun ve içinde bulunulan konuyla da uyumludur.

O, her şeyin tek sahibi Allah'tır. Her şeyin tek sahibi O olduğu için, sahip olduklarını beslemek, onlara fiziki varlıklarıyla çelişmeyecek uyumlu ortamlar var etmek, O'nun ilkesi olmak zorundadır.

İçinde bulunduğumuz şu dünyada, insanın fiziki varlığının ihtiyaç duyduğu her şeyin kendisiyle tam bir uyum içinde olması ve hem de hiçbir bedel ödenmeden elde edilmesi, işte O'nun bu ilkesini yerine getirdiğinin milyonlarca kanıtından biridir.

O, tek sahip olduğu için yarattıkları üzerinde yönetme yetkisini tek başına elinde bulundurma ve tüm bu yönetme işini uyumlu yapma ilkesine de sahip olmak zorundadır.

En yakından en uzağa, en küçükten en büyüğe sayısını ancak kendisinin bilebileceği şu varlık aleminin tam bir uyumla ve tam bir dakiklikle gözümüzün önünde serili durması, onun bu ilkesine sonuna kadar uyduğunun delilidir. Sahip olduğu ve yönettiği varlıklardan tek bir tanesini dahi insana vermiş olsaydı, insan derhal onu bozar ve belki de yaşamın sonunu getirirdi. Çünkü tek bir varlığı yönetmek bile, o varlığın evrende ilişki içinde olduğu tüm diğer varlıkları bilmeyi ve onlara tam bir otorite ile hâkim olmayı gerektirmektedir. Çünkü varlıktaki en küçük zerre, evrendeki diğer varlıkların tamamı ile sıkı bağlar içindedir. İnsanın tüm bunları gözeterek herhangi bir varlığa hükmetmesi mümkün değildir. Bırakın yönetirken bozmayı, şu güzelim dünyayı

ondan yararlanırken bile yaşanmaz bir yere çevirmiştir. Canlı türlerinin soyunu kurutmuş, bitkilerin özünü oynayarak onları faydasız samanlara çevirmiş, insanın yaşaması için olmazsa olmazı olan havayı kirletmiş, dünyadaki içilebilir suların yüzde yetmişini barındıran, iklimlerin dengeli olmasında en kilit rolü oynayan kutup buzullarını eritmeye başlamış, bir diğerini kendisine kul köle etmek için tüm varlığa zarar verecek silahlar geliştirmiş, bu silahları kullanacağı savaşlar çıkarmış, oluk oluk kan akıtarak kendi türünden olanların bile soyunu kurutmuştur. Yani hem kendi yaşamını hem de yaşadığı ortamı cehenneme çevirmek için elinden geleni yapmaktadır.

İşte Kur'an, Yüce Allah'ın ilkeyle yaratıp var ettiği şu evrende insana ilkeli olmayı ve bu ilkelere uyulduğunda veya uyulmadığında nelerle karşılaşacağını bildirmektedir.

Her şeye böylesine şaşmaz ve uyumlu ilkeler koyan Yüce Allah, anlamak ve öğrenmek için de şaşmaz ve uyumlu ilkelerini elbette belirlemiştir. Bu alanı boş bırakmış olması mümkün değildir. Yüce Allah irade gerektiren hiçbir ilkesine uymak için kimseyi zorlamadığı gibi, anlamak için koyduğu ilkeler için de bir zorlamada bulunmamıştır. O, ilke koymuştur ama bu ilkeye uymak için kimseye zor kullanmamıştır. İşte bu ilkelere kendi iradeleriyle gönülden bağlı olanlara Mü'min denmekte, varlığın her tarafında trilyonlarca delili olmasına rağmen bu ilkeleri görmezden gelenlere ise "kafir" denmektedir. Olaya bu gözle bakıldığında kafir olanların, kafir olarak varlıklarını devam ettirmeleri bile Yüce Allah'ın ilkelerindedir.

Yunus 10/99

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا ۖ أَفَأَنْتَ تُكْرَهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ

Eğer Rabbin dileyseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi elbette topyekûn iman ederlerdi. Böyle iken sen mi mü'min olsunlar diye, insanları zorlayacaksın? (DİB meali).

Nahl 16/61

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَجِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً ۚ وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ

Eğer Allah, insanları zulümleri yüzünden hemen cezalandırıyorsa, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat onları belirli bir süreye kadar erteler. Ecelleri geldiği zaman ise ne bir an geri kalabilirler ne de öne geçebilirler (DİB meali).

Kafir olanın, kafir olarak varlıklarını devam ettirmelerine bile ilke koyan Yüce Allah'ın, kullarını karanlıklardan aydınlığa çıkarırsın diye gönderdiği ayetlerini anlamamanın, bilmenin, öğrenmenin ilkelerini koymamış olması asla mümkün değildir. Kullarına her konuda kılavuzluk etsin diye kelimeler gönderen Yüce Allah'ın, bu kelimeleri doğru anlamak için ilkeler koymamış olması, her önüne

gelenin istediği anlamı yükleyebileceği, istediği çıkarımı yapabileceği şekilde oluşturmuş olması asla ve kat'a mümkün değildir. Mümkün değildir çünkü en başta O'nun şanına yakışmamakta ve onun ilkeli duruşuyla çelişmektedir. Her önüne gelenin istediği şekilde anlam yükleyebileceği kelimeler; anlamının değil anlamsızlığın, aydınlığın değil karanlığın, tevhidin değil kausun, uyumun değil uyumsuzluğun, hidayet olmanın değil hidayetsizliğin, birliğin değil ihtilafın kaynağı olacaktır. Yüce Allah'tan kullarını ihtilafa, şaşkınlığa, bilinmezliğe, anlamsızlığa, ihtilafa, karanlığa sevk edecek kelimelerin sadır olması asla ve kat'a mümkün değildir.

Araf 7/52

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

Andolsun ki inanacak bir kavim için onlara, bir ilim üzere (kimseye ihtiyaç duymayacak şekilde) açıkladığımız, tek yol gösterici ve tek kılavuz kitabı getirdik.

Bunun gibi daha onlarca ayet, Yüce Allah'ın ilkesi gereği kitabın açıklandığını, anlamının ilkelerinin belirlendiğini göstermektedir. Evet, onu kimseye muhtaç olmayacak şekilde açıklamak Yüce Allah'ın ilkesidir. Bu ilkeye karşılık insanın anlaması için belirlenmiş ilke ise, tam bir teslimiyetle birlikte ona bir şey katmadan, ondan bir şey eksilmeden, Yüce Allah'ın kelimelerini, yine Yüce Allah'ın kelimeleri ile anlamaktır. Hatta öyle ki bu ilkeyi, insanlığın en şerefli olan resullerin bile çiğnemesine müsaade edilmemiştir.

Hakka 69/40-47

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ

(40) O(Kur'an), hiç şüphesiz çok şerefli bir elçinin (Allah'tan alıp tebliğ ettiği) sözüdür.

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَّا تُؤْمِنُونَ

(41) O, bir şairin sözü değildir. Ne de az inaniyorsunuz!

وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ

(42) Bir kâhinin sözü de değildir. Ne de az düşünüyorsunuz!

تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ

(43) O, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmedi.

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ

(44) Eğer (Peygamber) bize isnat ederek bazı sözler uydurmuş olsaydı,

لَا خَدْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ

(45) Mutlaka onu kudretimizle yakalardık.

ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ

(46) Sonra da onun şah damarını mutlaka keserdik.

فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ

(47) Hiçbiriniz de bu cezayı engelleyip ondan savamazdı (DİB meali).

Evet, bu sözler, kâhinlerin ya da şairlerin sözü değildir. Ama aynı zamanda bizzat bu sözleri getiren resullerin de sözleri değildir. Onların, bu sözlerin içine Yüce Allah'ın demediği bir şeyi katmaları durumunda işte bu ayetlerde bildirilen şeyle karşılaşacaklardır. Allah resulü Muhammed (as)'in ve diğer resullerden herhangi birinin şah damarı koparılmadığına göre, onlardan hiçbiri Allah'ın demediğini Allah'a mal etmemişler demektir.

Evet bu sözler kâhin ve şairlerin ve hatta resullerin sözleri değildir ama aynı zamanda hiçbir tefsir veya meal müellifinin, herhangi bir ravinin veya herhangi bir yaratılmışın kelimeleri de değildir. Bu kelimeler, Alemlerin Rabbi olan Yüce Allah'ın kelimeleridir. Bu kelimeler üzerinde hiç kimsenin tasarruf yetkisi, kelimeleri konuldukları yerden başka yerlere kaydırma ya da gönderildiği şekilden başka bir şekle sokma hakkı yoktur. Sözlerini kullarına iletmiş diye resul edindiklerinin, o sözlerin içine, olmayan bir şey karıştırmaları durumunda şah damarlarını kesme ile tehdit eden Yüce Allah'ın, o sözleri açıklamamış olması, anlama ilkelerini belirlememiş olması asla mümkün değildir!

Böyle olmasına rağmen tefsir geleneğinde, ayetlerden kaynaklanan binlerce ihtilaf, yüzlerce çözülmemiş mesele, onlarca birbirinin tam tersi hükümler çıkarılmış olduğu da bir realite olarak karşımızda durmaktadır. Bunun yanında, gizemi çözülmemiş veya ne oldukları bilinmeyen onlarca meselenin olduğu da ortadadır. Mesela, "kalı bela" ayetleri (7/171-175), İbrahim ve dört kuş ayeti (2/260), yüzyıl uyumasına rağmen yiyeceği bozulmamış adam ayeti (2/259), üç yüz dokuz yıl uyuyan mağara arkadaşları kıssası (18/9-24), Musa – bir kul kıssası (18/60-82), Meryem'in babasız İsa'yı doğurma meselesi, İsa'nın göğe çekilme meselesi, insanın ilk yaratılışı ve nasıl çoğaldığı meselesi, Tuva vadisi meselesi gibi bir çok meselenin yanında konumuz olan Zel-karneyn ve Süleyman'ın cinlere ve şeytanlara hükmetme, kuşlarla konuşması ve karıncaları duyma meseleleri çözülmemiş bir gizem olarak hala karşımızda durmaktadır.

İşte tam burada, sorulması gereken çok önemli bir soru ortaya çıkmaktadır. Bu soruya verilecek cevap, kişinin Kur'an'a, dolayısıyla Allah'a imanının yönünü belirleyecektir. O soru şudur:

Birbirini tutmaz yüzlerce ihtilaf, taban tabana zıt onlarca hüküm, çözülmemiş onlarca gizemli mesele ve bunlarla beraber bugün elimizde bulunan yaklaşık üç yüzden fazla değişik mealin, binlerce farklı tefsirin ortaya çıkmasına Kur'an mı yol açmaktadır?

Tarihselci, gelenekçi ve selefi, olarak bilinen kişilere göre, bu sorunun cevabı, "Evet, Kur'an yol açmaktadır!" şeklindedir.^[3]Aslında tüm tefsir geleneğinde, Kur'an'dan çıkarılan birbirini tutmaz farklı anlamlara, Kur'an kelimelerinin kendisinin yol açtığına dair binlerce söylem bulunmaktadır.

Açıkça böyle ifade edilmese bile yürürlükte olan anlayış budur. Halbuki, Kur'an'ın ihtilaf çıkarıcı bir kitap olması durumunda, yeryüzünde yaşayan tek bir insanın bile ona inanma yükümlülüğü kalmamaktadır. Hatta tam tersi, eğer ihtilaf çıkarıyorsa, ona inanmamak yükümlülük olmalıdır! Nitekim, Kur'an'a iman denilen olgu, tefsire veya meale iman haline gelmiştir. Bugün tüm yeryüzünde Müslümanların inanç yönünü belirleyen Kur'an değil, beğenilen müellifin veya ulemanın meali veya tefsiri olmuştur. Yani kişiler hakkındaki anlayışlar Kur'an üzerinden değil, Kur'an hakkındaki anlayışlar ve hatta imanlar, kişiler üzerinden olmaktadır.

Kişilerin ellerinde, bir enstrümandan farkı kalmayan Kur'an ayetlerinin arkasına sıralanan nüzul sebepleri, rivayetler ve İsrailiyat ise, müelliflerin kendilerini yasladıkları ana kaynaklar haline gelmiştir. Bu yönde meal ve tefsir yazarlar, Kur'an'daki kelimelerin mazi, muzari, fiil, isim, müennes, müzekker olduklarına veya kelimelerin konulduğu yerlere hiç itibar etmemiş, kendi kafalarında tasarladıkları manaları ayet meali ya da tefsiri olarak telif etmede herhangi bir kural tanımamışlardır. Bu dediklerimizle ilgili delil olabilecek yüzlerce ayeti, buraya kadar yaptığımız çalışmalarda zaten ortaya koymaya çalıştık. Ama detaylı bir tefsir ve meal taramasında, bunu binlere çıkarmak hiç de zor değildir.

İşte bu çalışmada, ele aldığımız Süleyman ve Zel-Karneyn kıssaları da bu süreçlerden geçerek şekillendirilmiş ve ne yazık ki Kur'an'a iman ettiğini söyleyenlerin kafasında ve kalbinde, şekil verilmiş bu kıssalar yer etmiştir. Aslında İslam dünyasında bir tıkanmışlığın ve bir tükenmişliğin olduğunu herkes görmektedir. İşin daha da garibi, herkes de bundan şikâyet etmektedir. Fakat buna rağmen geleneğin şekillendirdiği Kur'an anlayışından kurtulabilme cesaretini göstermek mümkün olmamaktadır.

Bu çalışma çözülmemişi çözmek, tüm ihtilafları bitirmek, tüm karanlıkları aydınlatmak iddiası ile ele alınmış bir çalışma değildir. Bu çalışmanın tek iddiası vardır; O iddia da, bu çalışmayı yapanların imanını oluşturan şu iddiadır:

Cinler ve insanlar bir araya gelseler dahi Kur'an'ın cevap veremeyeceği bir soruyu soramazlar.

Yeryüzünde ittifak eden iki kişi kalmayacak şekilde ihtilaf edilse dahi, Kur'an'ın bitiremeyeceği ve içinden çıkamayacağı bir ihtilaf oluşturamazlar.

Yeryüzünün her santimi savaşa boğulsa dahi, Kur'an'ın barış getiremeyeceği bir savaşı çıkaramazlar.

Yeryüzünün tüm imkânları insanlar tarafından tüketilse dahi, Kur'an'ın imkânlarından birini bile yok edemezler.

Anlayışların ve imanların üzerine varlığın tamamını örtseler ve üzerine milyonlarca perdeler gerseler dahi, Kur'an'ın aydınlatamayacağı bir karanlığı oluşturamazlar.

Yeryüzünün tüm yollarını, yönlerini, anlayışlarını bozsalar, düğümler üzerine milyonlarca düğümler atsalar dahi, Kur'an'ın çözemeyeceği bir düğümü atamazlar.

Vesveselerine şeytanların tüm vahiylerini, yorumlarına İblis'in tüm kurnazlıklarını katsalar dahi, Kur'an'ın gideremeyeceği bir endişeyi oluşturamazlar.

Şeref, haysiyet, onur, namus, vicdan, merhamet gibi değerleri, maskeler olarak kullansalar ve bu maskelerin üzerine milyonlarca maske geçirseler dahi, Kur'an'ın ortaya çıkaramayacağı bir yüzü asla çehre edinemezler.

Nerden girdikleri ve çıktıkları belli olmayan nifak tohumlarını yeryüzündeki tüm dimağlara ekseler dahi, Kur'an'ın kökünden koparamayacağı bir nifaki oluşturamazlar.

Ustalıklarına ustalık katarak, tüm bilgi birikimlerini kullanarak, cinler ve insanlardan taifelerini de yardıma çağırarak Allah'ın kelimelerinden tek bir tanesini bile kendi sözleriyle yerinden kaydırmaya uğraşsalar dahi, Kur'an'ın ortaya çıkaramayacağı bir komployu kuramazlar.

Evet, bunlar bu çalışmayı yapanların imanını oluşturmaktadır. Bu çalışma, bu iman gereği olarak yapılmış bir çalışmadır. Bu çalışma, Kur'an'ın kelimelerine sınımsız yapıldığında, karanlıkların nasıl aydınlandığını, ihtilafların nasıl sona erdiğini göstermesi açısından acemi bir çabadır. Bu çalışmada elde edilen/edilecek olan hiçbir şey Kur'an'a bir değer katmamakta, tam tersi, bu çalışmaya Kur'an değer katmaktadır. Evet öyledir! Yüce Allah'ın tertemiz kelimelerini, bizim onları anlayacak, üzerinde çalışma yapacak şekilde indirmesi bize değer katmıştır. Varlığın tamamı bir araya gelse, akıllı ve akılsız varlıklar birbiriyle yardımlaşa bile Kur'an'a tek bir değer katamazlar. Tam tersi Kur'an onlara değer katar.

Bu yüzden, bu satırlardan önce ve sonra varılan sonuçlar, elde edilen anlamlar, belirtilen görüşlerin hiçbiri Kur'an değil, bu çalışmayı yapanların bir

ilke çerçevesinde, kendi başlarına çabalayarak Kur'an'dan elde ettikleridir. Bundan öte bir anlam taşınması, bundan daha öte bir değerde olması mümkün değildir ve asla böyle bir iddiası yoktur. Şahit olarak Allah yeter.

Çok sık olarak tekrarladığımız gibi hata, yanlış, yanlış yapma, yanlış anlama, bilememe biz insanlar içindir. Oluşacak tüm hatalar bizden, bizim eksikliğimizdendir. Fakat tüm gayretimizle ilkeler çerçevesinde hareket etmekteyiz. Hatalı olduğumuzu söyleyenlerin veya söyleyecek olanların da bu ilkelere riayet etmesi gerekmektedir. Mesela, "bugüne kadar kimse fark edemedi de siz mi fark ettiniz?" şeklindeki bir söylem asla dikkate almayacağımız bir söylemdir. Çünkü bu söylem ilke olarak kendisine, "kim bir şeyi ne kadar çok dillendirmişse o doğrudur" şeklinde bir kuralı benimsemiştir. Kişilerin söylediklerinin, kendi imanını üzerinde derin etkisi olduğunu söylemiş olmakta ve bizi de buna çağırmış olmaktadır. Yapışacağı sağlam kulp olarak çoğunluğu göstermiş olmaktadır. Oysa bu çalışmayı yapanlar, "sünnet düşmanı" olma yaftasını göze almalarına rağmen Allah'ın kelimelerinden başka tutunacak tüm kulpları reddetmişlerdir.

Çalışma boyunca ulaşılan her sonuca hangi metot ve ilkeler çerçevesinde ulaşılmış olduğu belirtilmiştir ve bundan sonra da belirtilecektir. Bizim gibi eksik insanlar tarafından uygulanan her metodun, dosdoğru; varılan tüm sonuçların ise eksiksiz ve sıfır hatalı olması mümkün değildir. Eksiksiz olan sadece Yüce Allah ve onun kitabı Yüce Kur'an'dır. İşte bu prensiplerle, bize bildirilecek her eleştiriye şimdiden teşekkür ediyor ve anında yanlışımızdan döneceğimizi beyan ediyoruz. Her durumda tek kılavuz, tek rehber Yüce Allah'ın tertemiz kelimeleridir.

Ramazana DEMİR

[1] Bu cümlede Yahudi ve Hıristiyanların ellerinde bulunan kitaplar için İncil(ler) ve Tevrat(lar) şeklinde bir açıklamada bulunmamızın sebebi, her ikisinden de birden fazla bulunmasından dolayıdır. Bugün elde bulunan İncil zaten dört kitap ve birçok ilave bölümden oluşmuştur ve bunlar Markus – Lucas – Yuhanna – Matta İncilleri olarak yazarlarına atfedilmiştir. Bu dört kitap dışında hepsi derleme olan ilave 22 bölüm daha vardır. Bugün İncil denilen kitap işte bunlardan oluşmaktadır. Ayrıca Türkçeye de tercüme edilmiş kaynağı tartışmalı da olsa Barnabas İncili bulunmaktadır. Tevrat ise, zaten birçok ayrı kitabın ve kıssanın birleştirilmesi ile oluşmuştur. Yahudilere göre yaklaşık 10 tanesi kadın olmak üzere 55 resulün kıssası anlatılmaktadır. Bunun yanında Musa'ya verildiği söylenen ve Tevrat'ın ana bölümü olarak kabul edilen (ilk beş bölüm) Tora'nın en az beş değişik versiyonu vardır. Daha en başta Aramca'dan İbraniceye çevrildiği söylenen Tevrat'ın hem İbranicelerinde farklılık vardır hem de araları uzlaştırılmaz şekilde birbirlerine zıt şeyler barındırmaktadır. Mesela, Samirilerin elindeki Tora ile Ortodoks Yahudiler arasındaki Tora'da yaklaşık 7 bin farklılık olduğu bizzat Yahudiler tarafından

söylenmektedirler. Üstelik bu iki kesimde birbirlerini “din dışı” olarak itham etmektedirler. İşte bu yüzden Tevrat(lar), İncil(ler) şeklindeki açıklama zaruri olmuştur.

[2] Kitabı Mukaddes, 1. Krallar 11/1-13

[3] Günümüzde Tarihselci denilen görüşü savunan ya da öyle bilinen isimlerin başında tefsir ana bilim dalı bölüm başkanlığı da yapmış olan prof.dr. Mustafa Öztürk gelmektedir. Aslında onun bu şekilde ön plana çıkması görüşlerini açıkça ifade etmesinden kaynaklanmaktadır. Yoksa geri planda onun gibi binlerce akademisyen bulunmaktadır. Bu kişi “Kur’an ihtilaf üreten bir kitaptır” söylemini yüzlerce kere hem de yüzlerce akademisyenin huzurunda dile getirmiş ve bu söyleminden dolayı alkışlanmıştır. Küçük bir internet veya kitap taramasında bile onun bu yöndeki görüşlerini tespit etmek mümkündür. İtibar etmediğimiz bir görüş olduğu için ona veya onun gibilere ait yazılı bir metni kaynak olarak göstermedik. Bunun yanında, sık sık “Kur’an ancak Kur’an ile anlaşılır” söylemini dillendirdikleri halde, tefsir, meal veya konuşmalarında Kur’an’ın rivayet olmadan anlaşılamayacağını söyleyen veya bu yönde kitap telif edenler vardır. Bunların da tarihselci olduklarına dair en bariz örnek Kur’an’da geçen Sebt meselesi, Tebbet suresi ve Yusuf kıssasını ortaya koyuş biçimleridir. Bu konularla ilgili yaptığımız üç ayrı çalışma da yine bu sitede yayınlanmaktadır.

GAYB'IN KAYNAKLARI

Sad 38/35-38

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

(35) Süleyman, “Ey Rabbim! Beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye lâyük olmayacak bir mülk (hükümranlık) bahşet! Şüphesiz sen çok bahşedicisin!” dedi.

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ

(36) Biz de rüzgârı onun buyruğuna verdik. Rüzgâr, onun emriyle dilediği yere hafif eserdi.

وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَعَوَّاصٍ

(37) Bina ustası olan ve dalgıçlık yapan her bir şeytani.

وَأَخْرَجْنَا مَقَرَّينَ فِي الْأَصْفَادِ

(38) Bukağılara bağlı olarak diğerlerini de onun emrine verdik (DİB meali).

Sebe 34/12

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوها شَهْرٌ وَرَوَاحُها شَهْرٌ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ

Süleyman'ın emrine de sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay (lık yol) olan rüzgârı verdik. Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık. Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız (DİB meali).

Neml 27/16-19

وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُودَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلِمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ

(16) Süleyman, Dâvûd'a varis oldu ve “Ey insanlar, bize kuş dili öğretilti ve bize her şey verildi. Şüphesiz bu, apaçık bir lütuftur” dedi.

وَحَشِيرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودَهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ

(17) Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları onun önünde toplandı. Hep birlikte düzenli olarak sevk ediliyorlardı.

حَتَّىٰ إِذَا اتُّوا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

(18) Sonunda, karıncaların bulunduğu vadiye geldiklerinde bir dişi (kraliçe) karınca: “Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Süleyman’ın ordusu farkına varmadan sizi ezmesin” dedi.

فَتَبَسَّمْ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

(19) Süleyman, onun bu sözüne tebessüm ile gülerek dedi ki: “Ey Rabbim! Beni; bana ve ana-babama verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın salih ameller işlemeye sevk et ve beni rahmetinle salih kullarının arasına kat!” (DİB meali).

Süleyman’ı diğer resullerden ayırıp olağanüstü biri haline getiren şeyler bu ayetlerde emrine verildiği söylenen varlık türlerinden dolaydır. Çünkü her bir varlık türü ile ilgili bilgilerimizin tamamı olağan dışılıktan uzaktır. İnsanlık tarihinin hiçbir döneminde akıllı ve iradeli varlıklar gibi konuşan kuşlar, ürkülen ve çekinilen varlıklar olmalarına rağmen bir beşerin hizmetinde iş gören cinler, daha yaratılış aşamasında Allah’a isyan etmiş ve düşmanlığını ilan etmiş olmasına rağmen zincirlenerek bir beşerin hizmetinde dalgıçlık veya duvar ustalığı yapan şeytanlar olağan olaylar olarak görülmemiştir. Hatta bu durum o kadar olağan dışıdır ki, insanlık tarihinde benzeri ikinci bir olayın olması bile söz konusu değildir. Meallerin ayetlere verdikleri manaları doğru kabul ettiğimizde hayvanlar alemi ile insanlar alemi, cinler ve şeytanlar alemi ile insanlar alemi arasında hiçbir sınır kalmamıştır. Akılsız ve iradesiz varlık türünden olduğu için herhangi bir emir veya yaptırımla muhatap olmayan karıncaların basbayağı iradeli ve akıllı varlıklar gibi konuşması, bu konuşmaları da Süleyman’ın duyması ve anlaması asla olağan bir olay değildir.

Bir önceki bölümde belirttiğimiz gibi Yüce Allah ilkeli olduğu ve her şeyin ilkeler çerçevesinde olması gerektiğini bildirdiği için olağan dışı olsa bile bu olaylarda mutlaka ilkelerin olması gerekmektedir. Öte yandan varlığa koyduğu ilkelerin değişmeden devam ettiği her gün gözümüzün önünde cereyan eden binlerce ve hatta milyonlarca doğa olayından da anlaşılmaktadır. Değilse bu ayetleri anlamamanın, akletmenin ve hatta iman etmenin imkânı kalmamaktadır. Zira varlığa konulan değişmez ilkelerin yürürlükte olması her varlık için bir kural olmanın dışında varlık sebebi de olmaktadır. Güneşin hiç değişmeden dünyayı aydınlatması ve ısıtması, dünyanın hiç değişmeden belirlenmiş bir yörüngede ona uydu olması, güneş sistemindeki diğer gezegenlerin mevcut konumlarını ve yörüngelerini bozmadan sürdürmeleri onlar için bir kural olmanın çok ötesinde var olma sebepleridir. Çünkü bunlardan herhangi birinin durumunu değiştirmesi sadece kendi sonunu değil onunla organik bağı olan diğerlerinin de sonunu getirecektir. Çünkü varlık düzeni içinde hiçbir şey diğer şeylerden bağımsız, alakasız ve bağımsız değildir.

Gök cisimleri için geçerli olan bu ilkelerin tamamı atmosfer altı canlılar ve cansızlar için de geçerlidir. Onların kendi halleri ve konumları aynı zamanda onların kaos olmadan varlıklarını devam ettirmelerinin sebebi olmaktadır. Mesela, yeryüzündeki kuşların tamamının birden akıllı ve iradeli varlıklar haline

gelmesi, kendi türleriyle birlikte atmosfer altında yaşayan bir çok canlı türünün de yok olmasına sebep olacaktır. Yok olmasalar bile dünyadaki düzenin bilinenin çok dışında olacağı muhakkaktır. Kuşların akıllı varlıklar olması varlık düzeni içinde kapladıkları kendi yerlerini ve diğer varlıkları da sorgulamalarını beraberinde getirecektir. Çünkü akıl ve irade doğal olarak kendi varlığını anlamayı ve etrafındaki varlıkları da sorgulamayı beraberinde getirecektir. Kuşlardan bir ordu oluşturmak bir emir komuta zinciri gerektireceği gibi kuşların verilen emirleri anlamasını da zorunlu kılmaktadır. Bir kuşun eğitilmesi ve bazı şeylere alıştırılması onun iradeli ve akıllı olduğunun delili sayılamaz. Mesela, yakaladığınız bir papağanı ya da maymunu eğitebilirsiniz. İnsanlara ait birtakım hareketleri yapmalarını ya da bazı konuşmaları da öğretebilirsiniz. Fakat hiçbir maymuna varlık içinde nasıl bir yer kapladığını, yaptığı hareketlerin kendi lehinde ya da aleyhinde olup olmadığını öğretemezsiniz. Ne kadar çok şey öğretirseniz öğretin sonuçta yapılan şeylerin tamamı bir maymunun insanlara ait birtakım davranışları irade ve akıl kullanmadan yapmasıdır yani taklittir. Hatta öyle ki maymun bu taklidin bile farkında değildir. Bir papağan insanlara ait konuşmaları öğretmeniz o papağanın söylediği şeylerin ne anlama geldiğini bilerek söylemesi değildir. Onunki de insanların çıkardığı sesleri taklit etmekten öte bir anlam taşımaz asla. Bir papağanın, papağan olarak insanlara ait birtakım konuşmaları yapması papağan kaldığı müddetçe sevimlidir. Fakat birden akıllı ve iradeli hale gelen, hayatı sorgulama ve etrafındaki varlığı anlama ve anlamlandırma kapasitesine sahip bir papağan için çıkardığı her ses çirkin, anlamsız ve çok ilkel olacaktır.

Yukarıya aldığımız Neml suresindeki ayetlere bakıldığında bırakın bir kuşu bir karınca bile akıllı ve iradeli insanlar gibi konuşmaktadır.

Neml 27/18

حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّعْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

Sonunda, karıncaların bulunduğu vadiye geldiklerinde bir dişi (kraliçe) karınca: “Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Süleyman’ın ordusu farkına varmadan sizi ezmesin” dedi.

Süleyman’ın akıllı ve iradeli varlıklardan yani cinlerden, insanlardan ve şeytanlardan oluşmuş ordusuna bunları söyleyecek bir karınca akıllı ve iradeli bir varlık demektir. O sadece insan, cin ve şeytan ayrımını yapmamıştır aynı zamanda bunlar arasında kimin Süleyman olduğunu dahi bilmektedir. Doğrusu bu sözleri söyleme kapasitesinde olan biri, yaptığı hareketlerin sonuçlarını bilme kapasitesine de sahip biri olmak zorundadır. Bu durumda yaptığı her şey ceza ve mükafat gerektiren davranışlar olmak zorundadır. Şuurdan bahseden bir karıncanın şuursuz, akıllı varlıklar önünde ezilmemek için kaçmaktan bahsedenin akılsız, yuvaya girme iradesi ortaya koyacak birinin iradesiz olması söz konusu bile değildir. O halde bu varlık yaptığı her hareketin sorumluluğunu da üstlenebilir demektir. Dolayısıyla, insanların ekinlerinden yemesi ceza gerektiren hırsızlık, birini ısırması kısas gerektiren bir davranış

olmak zorundadır. Çünkü neyi neden yaptığını bildiği gibi karşısındakinin de varlık içinde nasıl bir yer kapladığını bilmekte hatta bunu sorgulamaktadır.

Bu durum “mucize” denilerek geçiştirilemez. Kaldı ki bu mucize değildir. Bir taştan birden su fıskırmasına mucize diyebilirsiniz ama arka planına bakıldığında o taşta yarıma, suda da yer altından fıskırma potansiyeli vardır. Bu potansiyellerin beklenmedik bir anda görünür bir sebep olmadan ortaya çıkması mucizedir. Fakat akıllı ve iradeli varlık olmak gibi bir potansiyeli hiç bulunmayan kuşların ve karıncaların birdenbire akıllı ve iradeli varlıklar haline gelmeleri mucize değil, Allah’ın yaratma ilkelerinde değişiklik olduğu anlamına gelmektedir. Elbette ki Yüce Allah’ın her şeye gücü yetmektedir. Ama Yüce Allah’ın her şeye gücünün yettiğini göstermesi için kuşları ve karıncaları akıllı ve iradeli varlıklar haline getirmesine ihtiyacı yoktur. Üstelik bu onun her şeye gücünün yettiğinin değil, ilkelerinde değişiklik yaptığının göstergesi olacaktır. Etrafımızı saran şu kadar varlığın varlığına devam etmesi, muhteşem bir uyum içinde olması zaten O’nun her şeye güç yetirdiğinin apaçık göstergesidir.

Aslında varlığa gören gözlerle bakıldığında etrafımızı saran her şeyin olağanüstü olduğu rahatlıkla görülecektir. Bir yaprağın dalından düşmesinden, yağmurun yağmasına, güneşten en uzaktaki yıldızla gördüğümüz ve görmediğimiz, bildiğimiz ve bilmediğimiz her şey olağan üstüdür. Fakat tüm bu olağanüstü şeyler rutindir. Yani dünyanın kendi etrafında saatte 1600 km hızla dönmesi ve bunu hiç bozmaması olağanüstüdür ama rutindir. Onun bu rutinliği yaşanan olayları olağan hale getirmiş ya da insan tarafından o şekilde algılanmasına yol açmıştır. Fakat bu rutinlik aynı zamanda Yüce Allah’ın ilkeleridir ve bu ilkesinin hangi durumda ve hangi ilkeyle biteceğini de belirtmiştir. Kıyamet!..

Yüce Allah hem bize rutin gelenin hangi ilkeler çerçevesinde devam edeceğini hem de bu rutinliği sona erdirecek diğer ilkeleri bildirmiştir.

Kuşların ve karıncaların varlığı hiç şüphesiz ki muhteşem bir olağanüstülüğe sahiptir. Fakat bu olağanüstülük, onların rutin olarak davranan akıllı ve iradeli varlıklar olmamasındandır. Bu şekilde varlıklarını devam ettirmeleri Yüce Allah’ın ilkeleridir. Bu varlıkların birdenbire akıllı ve iradeli varlıklara dönüşmesi bu rutinin bozulduğu anlamına gelmektedir. İşte bu rutinliği bozan veya ortadan kaldıran bir ilkenin de olması gerekmektedir.

Eğer Yüce Allah Süleyman dediği bir resulden ve onun kuşlarla konuştuğundan, cinlere ve şeytanlara hükmettiğinden, karıncaları duyduğundan ve anladığından bahsetmemiş olsaydı bunları bilmemize ve bu soruları sormamıza imkân yoktu. Fakat O bizim bilmemizi ve dahası iman etmemizi istemiştir ki ondan uzun uzadıya bahsetmiştir. İlk yaratılandan son doğana kadar dünyaya ne kadar insanın geleceğini ancak Allah bilebilir. Fakat iman ettiğimiz Kur’an’a insanlığın sicili gözüyle baktığımızda Yüce Allah Kur’an’a yalnızca 27 kişinin (resulün) ismini almıştır, kaldı ki bu isimlerden bazıları aynı resulün bir lakabıdır.^[1] Uzun insanlık tarihini ve bundan sonraki

insanları da göz önüne aldığımızda bu sayı hakikaten yok denilecek kadar azdır. Süleyman, işte böylesine az olan resullerden sadece biridir.

İnsanlık tarihinde ender bulunan beşerlerden olan resuller yine insanlık tarihinde ender bulunan metinlerden olan Kur'an'ın içinde anlatılmaktadır. Ne bu resullerin ne de bu kitabın bir daha bir tekrarı olmayacaktır. İşte bu durum onları ve onlarla ilgili kıssaları anlatırken kullanılan her bir kelimeyi ve olayı çok değerli bir konuma getirmektedir. Elimizde 27 ismin hayatını anlatan sadece 6236 cümle (ayet) bulunmaktadır. Bu cümlelerden elde ettiklerimiz üzerinden hayatımızı düzenlemek, prensipler edinmek, varlığı tanımak, geçmişini anlamak, geleceğe hazırlanmak zorundayız. Bu kadarcık cümleden (ayetten) yaklaşık 100 tanesi Süleyman'a tahsis edilmiştir. Varlığın en değerli kitabından, varlığın en değerli kelimelerinden oluşmuş, varlığın en değerli ayetlerinden 100 tanesi... İşte bu ayetlerde anlatılan her bir şey, insanın anlaması ve bunlarla karanlıklardan aydınlığa çıkması içindir. Eğer Süleyman kıssalarında geçen cinlerin ve şeytanların bukağulları emir altına alınması, kuşların iradeli ve akıllı varlıklar gibi konuşmaları, rüzgarlara hükmedilmesi insan aklına hitap etmiyorsa, bu olaylar bir kereye mahsus yaşanmış ve geçmiş gitmiş olaylarsa, varlığı anlamaya hizmet etmeyecekse böylesine değerli bir kitabın, böylesine değerli cümleleri heba edilmiş demektir.

Süleyman'ın cinlere, şeytanlara, kuşlara, rüzgarlara hükmettiği neden bize anlatılmıştır?

Yüce Allah'ın her şeye gücünün yettiğini ispat etmek için mi?

Şu muhteşem düzene bakıpta Yüce Allah'ın her şeye gücünün yettiğini anlamayacak olan, tarihte olmuş bitmiş ve asla anlama imkânı bulunmayan olayları anlatan kıssalardan mı Allah'ın her şeye gücünün yettiğini anlayacaktır?..

Görmediğimiz cinlerin ve şeytanların, bilmediğimiz bukağulları ve zincirlerle emir altına alınmasının, görmediğimiz ve asla anlayamayacağımız yollarla bina, heykel, kazan yapmasının insana hiçbir şey söylemediği ortadadır. Bir daha tekrarı olmayan bir kıssanın hiçbir örneğinin olmayacağı da ortadadır. Nasıl örnek alabiliriz ki, cinleri ve şeytanları görmek bizim için mümkün olmadığı gibi bunlarla yan yana durmak bile bize yasaklanmıştır. Biz hiçbir zaman kuşların akıllı ve iradeli varlıklar gibi olduğu bir ortamda bulunmayacağız, hiçbir zaman karıncaların konuşmalarını duyup onların akıllı ve iradeli varlıklar gibi cümleler kurmalarına tebessüm etmeyeceğiz. Öyleyse bu kıssa bize neden anlatılmıştır?

Kur'an'ın bütünlüğü ve anlatılan diğer kıssalar göz önüne alındığında Süleyman kıssalarının da bize anlatılmasının hiçbir zaman geçerliliğini yitirmeyecek, demode olmayacak, zaman geçtikçe eskiyip aktüel değerini yitirmeyecek ilkelerinin olması gerekmektedir. Ne Süleyman kıssaları ne de diğer kıssalar (haşa) uzun ve sıkıcı bir kitaba renk katsın, okuyucuyu sıkmasın

diye anlatılmamıştır. Kur'an'ın her bir kelimesi ister kıssa içinde geçsin, isterse hüküm belirten ayetler içinde biri diğerinden daha az değersiz, biri diğerinden daha önemsiz değildir. İster bin kere geçsin ister bir kere geçsin hiçbir kelime (haşa) gereksiz ve yersiz değildir. Hepsinin bir hedefi olup hepsi bir ilkenin köşe taşıdır. Üstelik bu hedefler ve ilkeler kitabının yazarı olan Yüce Allah'ın şanı ile uyumludur.

Tüm kıssalarda olduğu gibi Süleyman kıssalarında da kullanılan her bir kelimenin karşılığı ancak Kur'an'dan bulunduğu anlam kazanacaktır. Süleyman kıssalarında geçen kelimelerin hassaten bir zorluğu vardır. Bu zorluk kelimelerin gramer yapısında değil, anlam olarak kapsamındadır. Çünkü en başında Süleyman kıssalarında geçen cin ve şeytan kelimeleri **bilinebilir, görülüp müşahede edilebilir alemdeki varlıkları değil gayb alemindeki varlıkları kast etmektedir. Bu kelimelerin kast ettiği varlıkları anlamak her şeyden önce Yüce Allah'ın gayb alemi için belirlediği ilkeleri anlamayı zorunlu kılmaktadır.**

Bazı müelliflerin cin kelimesinden kast edilen şeyin tanınmayan bilinmeyen varlıklar, şeytan kelimesinden ise emir altına gelmeyen dik başlı insanlar olduğunu söylemeleri Kur'an'dan delilleri olan söylemler değildir. Biz şimdilik bunların ne tür varlıklar olduğunu söylemeyeceğiz ama bu varlıklar onların dediği gibi olsa bile bu sonuca yorumla ulaşmak gerçeğe saygısızlık etmekten başka bir anlama gelmeyecektir. Gözlerin görmediği gayb alemi ile ilgili yorum yapmak ya şeytan ya cin ya da ilah olmayı gerektirir. Yüce Allah'ın bildirdiği bir bilgi üzerine temellendirilmiş her söylem mutlaka Yüce Allah'ın bildirdiği başka bilgilerden kendisine delil bulmak zorundadır. Değilse bu karanlığı taşlamaktan başka bir işe yaramayacaktır.

Süleyman kıssalarına geçmeden önce, kıssaya konu olan şeytan ve cinlerin kimler ya da neler olduğu üzerinde mutlaka durmak gerekmektedir. Sonuçta Süleyman bir tarafı gayb'a diğer tarafı müşahede edilebilir aleme bakan bir konuma sahiptir. Onun konumunun anlaşılması bu iki alemin anlaşılmasına bağlıdır. Elbette ki Süleyman'ın bu müstesna konumu, diğer resul kıssalarından çıkması mümkün olmayan birçok soru işaretinin de çıkmasına neden olmuştur. Çalışma ilerledikçe bu sorular sorulacak ve cevaplarına ulaşılmaya çalışılacaktır.

Gayb alemi insanın duyularına kapalı bir alandır. Bu alan hakkında sahih bilgileri bulabileceğimiz yegâne kaynak elbette ki Kur'an'dır. Bizim gayb alemine gidip müşahede etmemiz mümkün değildir. O halde gayb alemi ile ilgili bilgi edineceğimiz kaynaklar, o alemde olanlar eliyle olmak zorundadır. Bu kaynaklar gayb aleminin varlıkları;

Cinler

Şeytanlar

Melekler

Bu varlıkların hepsi hem gayb alemine hem de insanlık alemine ulaşabilen varlıklardır. Onlar hem gayb aleminde hem de insalık aleminde bir kıssanın parçası olabilirler. Mesela, melekler hem beşerin halife kılınmasında yaşanan olayların anlatıldığı gayb alemindeki bir kıssanın (2/30-39) hem de müşahade aleminde İbrahim (11/69-76), Lut (11/77-82) Meryem (3/34-50) kıssalarının bir unsuru olabilmektedirler. Cinler de hem gayb aleminde (72/1-28), hem de müşahade aleminde (46/29-33) bir kıssanın unsuru olabilmektedirler. Şeytanlar da öyledir. O halde bu üç varlığın da bize gayb aleminden haber verebilme imkanları bulunmaktadır.

Fakat meleklerin Allah'ın bildirmediği ve görev vermediği bir şeyi insanlara getirmesi mümkün değildir. Cinler ve şeytanların ise doğru bilgi vermeyeceği birçok ayette bildirilmektedir. O halde güvенеbileceğimiz yegâne kaynak gayb ve müşahade alemini her yönüyle kuşatmış olan Yüce Allah'ın tertemiz kelimeleridir...

Ramazān DEMİR

[1]Örneğin, Lokman, Zel-Karneyn, Zilkifl, İdris gibi isimler...

DÜŞÜNMENİN VE AKLETMENİN KOORDİNATLARI

Süleyman kıssalarını anlamak için ilk başta yapılması gereken şey, doğru bir başlangıç noktası tespit etmektir. Bu nokta, hem meselenin ilk yapı taşı oluşturulan delil, hem de insan düşüncesi için ilk koordinat noktası olma özelliğine sahip olmalıdır. Meselenin böylesine geniş bir düzleme yayılması, Süleyman kıssalarının ana konusunun, gaybi varlıklar üzerinden anlatılmasıdır. "Cinler ve şeytanlar Süleyman'ın emrine verildi" cümlesini dille telaffuz etmek kolaydır ama bu cümlenin tasavvurlarda oluşturması gereken karşılığını anlamak, hiç de kolay değildir. Bir kere, cin ve şeytan kelimelerine yükleyebileceğimiz her anlam, tasavvurumuzu oluşturan müşahade aleminin dışında olacaktır. Yolda görsek tanıyamayacağımız, anlatılsa anlayamayacağımız, gösterilse bile göremeyeceğimiz varlıklara, tasavvur dünyamızda doğru karşılıklar vermeden, onların Süleyman'ın emrine girmelerini asla anlayamayız.

Yüce Allah bir şeyi yoktan var ederek, ona, varlık aleminin gayblerinde yahut müşahade aleminin bilinirliğinde yer vermişse, o şey hakkında her türlü soru sorulabilir demektir. Çünkü yoktan var edilerek varlık alemine getirilen her bir şey, aynı zamanda anlamın da konusu olmaktadır. Hele bu varlıkları, kendi kelimelerinin konusu yapmışsa, onu anlamak, hayati derecede önem kazanmış demektir. Çünkü Kur'an'ın bize ulaştırılmasının tek sebebi, anlaşılın dıyedir. Kendisi, baştan sona anlamın konusu olan bir kitap, bahsettiği konulardan herhangi birine anlaşılmadan inanılmasını doğru karşılamayacaktır. Zaten bir şeye anlamadan inanmanın ağızda gevelenen boş sözden öte bir kıymeti de yoktur.

Tüm varlıklar içinde varlığı sorgulanmayacak tek kişi, Yüce Allah'tır. Çünkü her şeyi başlatan ama başlangıcı olmayan, her şeyi sonlandıran ama sonu olmayan tek zat, O'dur. Bir insanın onun varlığını sorgulaması için, her şeyden önce yokluk denen şeyi kavraması, sonsuz denilene ulaşması gerekmektedir. Düşünce düzlemi var olan üzerinden olan insanın, O'nun varlığını sorgulaması, komik ve bir o kadar da mantıksızdır, akıl dışıdır. Çünkü akıl denilen şeyin tüm kapasitesine rağmen, yokluk denilen şeyi kavrayamadığı ve kavrayamayacağı her insanın yokluk üzerine birazcık düşünmesi ile anlaşılabilir bir şeydir. Hele son derece aptalca bir tavırla "her şeyi Allah yarattı tamam, peki onu kim yarattı?" şeklinde bir soruyu aklın bir sorusu olarak görmek, kelimenin tam anlamıyla patolojik bir durumdur. Sanki bu soruyu soran akıl, Allah'ı kavradı, onu ihata etti, daha kaba bir tabirle onu tüketti de şimdi tüketemeyeceği daha üst bir değer peşine düşmektedir. Aklın hudutları gayet ortadadır. Akıl sadece varlık alemine getirilmiş olanı, başlatılmış olanı ve sonlandırılabilir olanı kavrar ve ihata eder. Bu hudutların ötesini kavrayamayan bir aklın, başlangıcı olmayanı sorgulaması için, önce o sınırın ötesine geçmesi gerekmektedir. O sınırlar da gayet ortadadır, buyursun geçsin eğer geçebiliyorsa!

O sınırın geçilmesi mümkün olmadığı için, o sınırın ötesiyle alakalı bilgileri, o sınırın ötesindeki tek kişi olan sadece Allah verebilir. İşte resullerin getirdikleri bilgiler, o bilgilerdir. Buna inanmak veya inanmamak kişilerin kendi iradelerindedir. Aslında o bilgiler de ortada ve kolayca ulaşılabilir durumdadır. Yeryüzünde Kur'an kadar kolay ulaşılabilen başka bir metin yoktur.

İnsan akli, herhangi bir varlığın ilk nasıl başladığı ile ilgili binlerce soru sorsa bile gidip dayanacağı en uç nokta, Yüce Allah'ın o varlığı yoktan var ederek varlık sahnesine getirdiği o an olacaktır. Bu durum varlık alemine getirilmiş her bir yaratık için geçerlidir. Aslında varlık alemine gelmiş her şey için kullanılması gereken doğru kelime, "yaratılmış" kelimesidir. Evet tüm varlık aleminin ortak paydası, yaratılmış olmaktır. İnsan, hayvan, bitki, taş gibi tür farklılıkları ve daha özel tanımlamalar bundan sonrasında başlamaktadır. Hangi formda ve şekilde olursa olsun, görülebilir veya görülemez olsun, yaratılmış olmak demek, bir mekân ve o mekânın hareketlerinden ortaya çıkan ve her gök cismine göre farklı anlamlar taşıyan bir zamanın içinde olmak demektir. İşte her yaratılmış için geçerli olan bu durum, aynı zamanda onların bilenebilir, kavranabilir ve tavır geliştirebilir olması anlamına gelmektedir. Aklın ulaşamadığı ve kavramadığı varlık sınırının ötesidir. Ama bir şey var olmuşsa, o sınırın ötesinden bu tarafa geçmiş ve aklın sınırlarına girmiş demektir.

Bir varlığı anlamanın en önemli göstergesi, ona karşı tavır geliştirebilme imkanına sahip olmaktır. Tavır geliştirilemeyen ve onun konumuna göre pozisyon alınamayan bir varlık, ya bilindiği halde dikkate alınmıyordur ya da bilinmiyor demektir. Herhangi bir varlığa karşı doğru tavır ve pozisyonun alınamaması, insan hayatında hem büyük güçlükler yaratmakta hem de gerçeğin çok farklı görünmesine sebep olmaktadır. Mesela, mikro organizmaların bilinmediği dönemlerde, insanların çaresiz kaldığı veba, kolera, tifo gibi salgın hastalıkların sebepleri ile ilgili insanların tarihte, cadı, uğursuzluk, şeytani güçler gibi tanımlamalar getirerek çok komik tavırlar takındığı bilinen bir şeydir. Görünen veya görünmeyen ama bilinen bir varlığa doğru tavırların geliştirilmesi, ancak o varlığa getirilen doğru tanımlamalarla mümkündür.

İnsanın yaratılmış varlıklar karşısında doğru tavır takınamadığı, bu yüzden hem kendi dengesini hem de kendi dışında kalan varlıkların dengesini bozduğu, izaha ihtiyaç duymayacak kadar ortadadır. Savaşlar, açlık, katliamlar, sömürü, ahlaksızlık, kötülüğün ve çirkin işlerin alabildiğine yayılması, bencillik, kalabalıklar arasında yalnızlık, işte bunun, yani insanın var olana karşı doğru tavır geliştirememesinin sonucudur. Tüketim ve yararlanma adına, denizlerin kirlenmesi, buzulların erimesi, solunan havanın her gün daha da kötü bir hale gelmesi, bitki ve hayvan türlerinin giderek daha da azalması hatta birçok türün yok olması da, işte bunun sonucudur. Gördüğü ve yararlandığı varlık türlerine karşı doğru tavır takınmamanın bedeli elbette bir gün ödenecektir, hem de en ağır şekliyle. Hem de iyisiyle kötüsüyle, doğrusuyla yanlışıyla herkes ödeyecektir.

Araf 7/155

وَاخْتَارَ مُوسَىٰ قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِّمِيقَاتِنَا ۖ فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُم مِّن قَبْلِ وَإِيَّايَ أَتَهْلِكُنَا ۖ بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنِّي ۖ

Musa belirlediğimiz gün için halkından yetmiş adam seçti. Bunlar bir depremle sarsılınca dedi ki “Rabbim! Tercihini sen yapsaydın onları da beni de daha önce etkisiz hale getirirdin. Aramızdaki akılsızların yaptıkları yüzünden bizi yok mu edeceksin? ...

İçimizdeki beyinsizlerin yeryüzünü fesada uğratmasının bedeli, elbette herkesten çıkacaktır. Yüce Allah her bir varlığı yoktan var etmiş, onu varlık düzlemine getirerek anlaşılabilir, bilenebilir ve doğru tavır geliştirilebilir kılmıştır. Bununla yetinmemiş, insanlara mütemadiyen resuller ve onlarla birlikte vahiyler göndererek varlığa karşı takınılması gereken doğru tavırları en ince detayına kadar anlatmıştır.

Bakara 2/213

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبْتَلِينَ وَمُنذِرِينَ ۖ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيُحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِي مَا اختلفُوا فِيهِ ۖ وَمَا اختلف فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۚ فَهَدَىٰ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اختلفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ ۗ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

İnsanlar tek bir ümmetti. Allah, müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdi ve beraberlerinde, insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler konusunda, aralarında hüküm vermek üzere kitapları hak olarak indirdi. Kendilerine apaçık âyetler geldikten sonra o konuda ancak; kitap verilenler, aralarındaki kıskançlık yüzünden anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah iman edenleri, kendi izniyle, onların hakkında ayrılığa düştükleri gerçeğe iletti. Allah, dilediğini doğru yola iletir (DİB mealî)

Fakat, insan daha en başında varlığa karşı doğru tavır takınması için kendisine gönderilen vahiyleri kulak arkası etmiş ve onsuz da varlığa doğru tavır geliştirebileceğini düşünmüştür. Ve hala da böyle düşünmekte ve davranmaktadır. İnsanı bu şekilde derin bir aldanmanın içine iten şey, etrafındaki varlıklarla interaktif bir ilişki kurabiliyor olmasındandır. Bu varlıkları görüyor, üzerinde deney ve araştırma yapıyor, onları şekilden şekle sokuyor, kapasitelerinden faydalanıyor olması, aynı zaman da onun en büyük yanılgısı olmuştur. Çünkü o tüm bunları ulaşabildiği bilgi seviyesi üzerinden yapmaktadır ve varlıklar üzerindeki bilgisi durmadan değişmekte, hatta bazen taban tabana zıt olmaktadır. Durmadan değişen bilgiler üzerinden varlığa karşı tavır alması onu stabil bir anlayıştan, oradan oraya savrulan ve her savrulmada çok şey kaybeden nesne haline getirmiştir. Mesela, çok değil yüzyıl önce petrol denilen şey, insanlığın ittifakla üzerinde birleştiği nimet ve zenginlik kaynağı olarak görülürdü. Ama şimdi aynı maddenin insanlığın sonunu getirebileceğine inanılmaktadır. Çok kısa bir zaman öncesine kadar bitkilerin genleriyle oynayıp, onları daha verimli, daha güzel hale getirmek revaçta iken, şimdi genleriyle oynanmış bitkilerin, insanlığa hiçbir yararının

olmadığı anlaşılmaktadır. Fakat heyhat iş işten geçmiş, değerli ve önemli gördüğü bu şeyler çoktan dünyasını karartmıştır. Bunu gören insanlık şimdi bu işten kendisini kurtaracak çareler aramaktadır.

Müşahede edebildiği alemle ilgili, müşahede etmesine rağmen bu savrulmalara kendini mahkûm eden insanlık, var olan ama müşahede edemediği alemle ilgili ötekenden daha beter bir savrulmanın içine girmiştir. Kur'an diliyle gayb dediğimiz alemle alakalı, insanlık iki temel gruba ve yüzlerce alt gruba bölünmüştür. İki temel grup; gayba inananlar ve inanmayanlar şeklindedir. Gayb'i bir aleme veya gayb'i varlıklara inanmamayı tercih edenlere karşı geliştirebilecek yegâne tavır, anlayacak akıl dilemekten başka bir şey değildir. Aslında gayba iman etmemek, müşahede edilebilir alemleri doğru tanımlamamanın ve doğru tavır geliştirememenin doğal bir sonucudur. Yani şu görünen alem doğru anlaşılmaz ise, gayb'a iman etmek mümkün değildir. Her neyse bizi ilgilendiren gayb'a iman etmemek değil, iman etmektir.

Daha önceki bölümlerde gayb alemleri hakkında doğru bilgi alabileceğimiz ve bu bilgiler üzerinden doğru tavırlar geliştirebileceğimiz tek kaynağın Yüce Allah'ın vahiyleri olduğunu belirtmiştik. Tam burada akla gelen bir soruyu sormak ve bu bilgilerin nedenlerini doğru tespit gerekmektedir.

Görmediğimiz, bilmediğimiz, künhüne vakıf olmadığımız varlık türlerine karşı bilgi edinme ihtiyacı nereden doğmaktadır? Bunlara karşı doğru bir tanım ve bu tanımlar üzerinden tavır geliştirmeye ihtiyacımız var mıdır?

Eğer bize bildirilen gayb aleminin varlıklarının, hayatımız üzerinde birebir etkisi olmasaydı, elbette ki ne onları anlamaya ne de onlara karşı doğru bir tavır geliştirmeye ihtiyaç duymayacaktık. Bu durumda, inanılsa bile edinilen bilgi sadece meraklılarını ilgilendiren akademik ve spesifik bir konu olarak kalacaktı. Fakat, Yüce Allah'ın bildirdiğine göre gayb aleminin varlıklarına karşı doğru tanım ve tavır geliştirmek, her insanın yapması gereken bir şeydir. Çünkü vahyin bize tanıttığı bu varlıklar, her insanla interaktif bir ilişki içindedir. Her bir insanı her an gözetleyen ve onun yaptıklarını veya yapması gerekirken yapmadıklarını kaydeden, her insanın ölümünde aktif rol oynayan melekler, insana düşman olan ve bu düşmanlığından bir an olsun vazgeçmeyen şeytanlar, sadece meraklısının ilgilendiği bir konu olamaz!

Birazcık empati yapıldığında, kişinin meleklerle olan mesaisinin varlık türlerinin hiçbirinde olmadığı anlaşılacaktır. Çünkü ondan ayrılmayan, nereye gitse onunla giden, hayatıyla ilgili her türlü şeyi en ince detayına kadar kaydeden ikinci bir varlığı bulması imkansızdır.

İşte bundan dolayı, gayba inandığını söyleyen her insanın bu varlıklarla ilgili doğru bir tanıma ve doğru bir tavra vazgeçilmez ve ihmal edilemez şekilde ihtiyacı vardır. Fakat durum böyle olmasına rağmen, gayb'a iman ettiğini söyleyen kitlelerin, bu varlıklarla ilgili tavrı, sadece dilde "meleklerle iman ettim"

demekten öteye geçmemektedir. Müşahede aleminin görünürlüğüne aldanıp, edindiği bilgiler üzerinden gayb'a inanmadığını söyleyen insan ile inandığını söyleyen insan arasındaki tek fark, ne yazık ki sadece dildeki bu söylemdir. Söylemde inanmadığını söyleyenlerden ayrılan inanan kesim, eylemde diğerlerinden hiçbir fark göstermemektedir.

Fakat iş gayb aleminin kötü varlıkları olan şeytana gelince, şeytanın varlığını kabul eden insanlarla, inanmadığını söyleyen insanlar arasında hem eylemde hem de söylemde büyük farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Ama ne yazık ki bu farklılıklar iyi yönde değil kötü yöndedir. Çünkü şeytan denilen figür, inanan kesimin tüm eksiklik, saçmalık, günah ve sapkınlarını kendisine yüklediği bir perde gibi olmuştur.

Kendisi bir cana kıyar, şeytana uydum der,

Kendisi zina yapar, şeytana uydum der,

Her türlü rezilliği yapar, şeytan beni saptırdı der,

İşin aslına bakılırsa inanan kesim arasında şeytan, melekten daha etkin bir figür haline gelmiştir. Bu yüzden inanan kesimin gayb alemi ile ilgili bilgisi ve geliştirdiği tavır, inandığı halde onu doğru bir yöne sevk etmemiş ve etmemektedir.

Mesela Yüce Allah, şeytanın insanın düşmanı olduğunu, insanın da onu düşman edinmesi gerektiğini birçok ayette söylemesine, şeytanın bu düşmanlığını nasıl yaptığını en ince detayına kadar bildirmesine ve bununla ilgili onlarca müşahhas örnek verilmesine rağmen onu düşman edinen ve onunla mücadele eden insanlar, neredeyse yok gibidir. O varlıklarla ilgili tüm bilgilerimiz, temeli olmayan yorumlar üzerinden olmaktadır.

Hemen belirtelim ki, gayb aleminin varlıkları ile elde edilen bir bilgi, Yüce Allah'ın vahyine dayanmıyorsa, o kesinlikle şeytanın insanlara üflediği bilgidir. Çünkü herhangi birinin gayb alemi ile ilgili bilgi vermesi, ancak ve ancak o aleme vakıf olması ya da o alemde biri olması ile mümkündür. Bu yüzden gayb alemi ile ilgili tek doğru bilgi, Yüce Allah'ın vahyidir.

Tüm bu açıklamalardan sonra konumuza geri dönecek olursak, Yüce Allah, Kur'an'ında, diğer resullerden hiçbir şekilde ayırmadan iman etmemiz gereken Allah resulü Süleyman'dan bahsetmiştir. Ona mübarek kitabında hiç de azımsanmayacak bir yer vermiştir. Geçmiş ve gelecek ile ilgili tüm bağlarını kurmuştur. Bize düşen, Yüce Allah'ın bize bildirdiği bu şeylerin tamamını anlamak ve kesinlikle Süleyman'ın Allah'ın bildirdiği gibi bir resul olduğuna iman etmektir. Yüce Allah mübarek kitabında şunu buyurmuşsa;

Sebe 34/12-13

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوها شَهْرٌ وَرَوَاحُها شَهْرٌ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقَظْرِ ۖ وَمِنَ الْجِنَّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۖ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ

Süleyman 'ın emrine de, sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay(lık yol) olan rüzgârı verdik. Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık. Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çikarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız.

يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانَ كَالْجَوَابِ وَفُؤُورٍ رَاسِيَاتٍ ۚ اعْمَلُوا آلَ دَاوُودَ شُكْرًا ۚ وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ

Cinler, Süleyman için dilediği biçimde kaleler, heykeller, havuz gibi çanaklar ve sabit kazanlar yapıyorlardı. Ey Davûd ailesi, şükredin! Kullarımdan şükredenler pek azdır.

Sad 38/37-38

وَالشَّيَاطِينِ كُلِّ بِنَاءٍ وَغَوَاصٍ

Bina ustası olan ve dalgıçlık yapan her bir şeytanı.

وَأَخْرَيْنَ مُفَرَّيِينَ فِي الْأَصْفَادِ

Bukağılara bağılı olarak diğerklerini de onun emrine verdik (DİB meali).

Evet, Yüce Allah bunları -ki buyurmuş- burada yapılması gereken şey, tefsircilerimizin yaptığı gibi cinlerin nereli oldukları, hangi işlerde nasıl çalıştırıldıkları, içinde at gezinen kazanların boyutlarını, yapılan heykellerin ne heykeli olduğunu bildiren (!) rivayetleri, hikaye ve efsaneleri, ayetlerin açıklaması olarak getirmek değil, şeytan, cin, rüzgar, kuş veya diğerklerinin ne olup olmadığını, Yüce Allah'ın kelimeleri ile tespit etmeye çalışmaktır. Yüce Allah'ın bu şeyleri bize haber vermesinden kaynaklanan iman zorunluluğu, heykellerin hangi şeyden yapıldığına ve neyin heykelleri olduğuna, kazanların neden yapıldığına ve boyutlarına iman değildir. Bizden istenen, Süleyman isminde bir resülün olduğuna ve bu resulün gaybi varlıklara da hükmetmiş olduğuna imandır. Bu imanın yerine getirilebilmesi, ancak gaybi varlıkların ne olduğu ya da ne olmadığını bilmekle mümkündür. Bu imanın yerine getirilmesi, ancak duyularımıza kapalı gayba bir beşerin nasıl hükmedebildiğini anlamamızla mümkündür. Değilse, Süleyman ve onunla ilgili anlatılanlar, imanın bir konusu değil, efsanelerin bir konusu olacaktır.

Bakara 2/136

قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

Deyin ki: “Biz Allah’a, bize indirilene (Kur’an’a), İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve Yakuboğullarına indirilene, Mûsâ ve İsa’ya verilen (Tevrat ve İncil) ile bütün diğer peygamberlere Rab’lerinden verilene iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz ona teslim olmuş kimseleriz” (DİB meali).

(Not: Bu ve bunun gibi dört ayette geçen “esbat” (وَالْأَسْبَاطِ) kelimesi, tüm meallerde ya yukarıdaki gibi “Yakupoğulları” şeklinde ya da “torunlar” şeklinde çevrilmiştir. Bu kelime ile ilgili bir çalışmayı yine bu sitede e kitap olarak yayınlanan Yusuf kitabında yayınlamış bulunmaktayız.)

Evet, hiçbirini diğerinden ayırmamak bize düşen imandır. Fakat ne yazık ki hem tefsir geleneğinde hem de yürürlükte olan anlayışlarda, Süleyman, Yahudilere gönderilmiş, bizi ilgilendirmeyen, hayatı ve kıssalarından örnek alınması ve hatta iman edilmesi gerekmeyen bir resuldür. Yani bırakın Süleyman kıssalarında geçen cinler, şeytanlar, rüzgâr ve kuşların doğru tanımlanmasını, bizzat Süleyman’ın kendisi doğru yere konumlandırılmamıştır.

Şu unutulmamalıdır ki, kıssalarında anlatılan olayların boyutu ve derinliği ne olursa olsun Yüce Allah’ın tüm resulleri, insanlığın şeksiz şüphesiz peşinden gitmesi gereken imamlardır. Hiçbirinin kıssası, her okuyanın kendi kafasına göre hiçbir ilke tanımadan, öğüt, nasihat ve dersler çıkarması için anlatılmamıştır. Bu kıssalar hikâye değildir. Adım adım izlenmesi ve hiç şüphe edilmeden bu izlerin doğru olduğuna kesin iman edilmesi gereken işaretler yani ayetlerdir.

Yüce Allah’ın Süleyman üzerinden gayb aleminin varlıklarını anlatması, bizim o gayb alemini bilip doğru tanımlar ve doğru tavırlar geliştirmemiz içindir. Kaldı ki doğru tanım getirmediğiniz bir şeyden, doğru öğütleri ve nasihatleri çıkarmak asla mümkün değildir. İman, anlamın üzerine bina edilir. Anlamı olmayana iman edilmesi, istense bile mümkün değildir. Tavır ise, anlaşılıp iman edilen üzerinden geliştirebilir.

Melekler, cinler ve şeytanlar, gayb aleminin varlıklarıdır ve biz bunlardan, meleklerin dostumuz, gözetleyicilerimiz, yaptıklarımızı veya yapmamız gerekirken yapmadıklarımızı kaydedicilerimiz olduğuna, şeytanların düşmanlarımız ve daima onlara karşı uyanık olmamız gerektiğine, cinlerin ise bizim gibi inananları olan ve olmayan ilişki kurmamız gereken varlıklar olduğuna iman etmemiz gerekmektedir. Fakat her biri için doğru tavırları belirlememiz, ancak onların içeriğini anlamamızla mümkündür. Bunlar için, bize gerekli olan doğru bilgileri verebilecek kaynak ise sadece Kur’an’dır.

Çalışmanın bundan sonrasında, işte bu varlıklar tek tek ele alınacak, istenilen derinlikte olmasa bile onlara karşı doğru tavır almamızı sağlayacak saptamalar yapılacak, en azından bu varlıkların Süleyman kıssalarında nasıl bir rol oynadığı anlaşılmaya çalışılacaktır. Her durumda, Yüce Allah, kullarına kılavuzluk ederek onları karanlıklardan aydınlığa, anlamsızlıktan anlama, şaşkınlıktan gerçeğe ulaştıran, hiçbir şekilde ortağı, dengi, benzeri olmayan tek İlah'tır. O'na sığındık, O'na dayandık, O'na güvendik.

Ramazan DEMİR

SÜLEYMAN (as) ve ZULKARNEYN -17- VARLIK TÜRLERİ

Kur'an'da anlatılan Süleyman kıssalarında cinler ve şeytanlardan bahsedilmesi, zoraki olarak bu varlıkların anlaşılması gerektiği sonucunu beraberinde getirmiştir. Bu varlıkları anlamak, onların ne olduklarını veya ne olmadıkları tespit etmek ise onlarla ilgili Kur'an'da anlatılan her şeyin dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır. Onlarla ilgili elde edilecek bilgilerin doğru şekillenmesi ise her şeye en başından başlamayı gerekli kılmaktadır. Yani en başa, varlıkların ilk yaratılış aşamasına gitmek zorundayız. Çünkü bir beşer ve bir resul olarak Süleyman'ın onlara hükmetmesi ve iş gördürmesi, onların potansiyelinde beşerin hizmetine girmek gibi bir yönlerinin de olduğunu göstermektedir. Yani onlar hiçbir şekilde beşerle ilişkiye geçemez, gayb aleminden görünür aleme intikal edemez varlıklar değildir. Üstelik sadece görünmez, aynı zamanda görünür alemde dalgıçlık, bina ustalığı gibi işleri yapmış, heykel, kazan, mihrap gibi eşyaları da üretmişlerdir.

İşte bu durum insana kapalı gayb alemindeki varlıkların, müşahade edilebilir hale gelmesi anlamına gelmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu duruma Süleyman'ın mucizeleri denilip geçilmesi mümkün değildir. Tam burada okuyucunun müsaadesine ve sabrına müracaat ederek mucize konusuna biraz değinmek yerinde olacaktır.

İnsanoğlunun şahit olduğu yani onun gözü önünde cereyan eden hiçbir mucize ne yazık ki onda olumlu yönde bir değişme meydana getirmemiştir. Hatta bazı durumlarda tam aksi yani olumsuz yönde değişme meydana getirmiştir. Kelime olarak "aciz bırakan" anlamına sahip mucize konusu da diğer konular gibi Kur'an üzerinden anlaşılmamış, hep aktarımından ibaret olan geleneksel müktesabat üzerinden anlaşılmıştır. Konuyu tüm yönleriyle burada ele almamızın imkânı yoktur ama en azından bazı ilkeleri burada zikretmemiz Süleyman kıssalarında görülen olağanüstü birtakım şeyleri anlamamıza yardımcı olacaktır.

MUCİZE ve MUHATAPLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Kur'an'da anlatılan bazı resul kıssalarında mucize diyebileceğimiz hususlar da zikredilmiştir. Nuh tufanı, Hud'un kavmini yok eden rüzgâr, Salih kavmini biçilmiş ekine çeviren ses, İbrahim'i yakmayan ateş, yılanı dönuşen Musa'nın asası, Firavun kavminin üstüne gökten çekirge, kurbağa vs yağması, İsrailoğulların'ın içinden geçtiği ve Firavun'un boğulduğu denizin yarılması, buzağıyı tanrı edinen İsrailoğulları'nın öldürölüp tekrar diriltilmesi, Ashabı Kehf'in üçyüz yıldan fazla uyuması gibi... Tekrar belirtelim ki saydıklarımız ve saymadıklarımızın her biri üzerinde Kur'an'ın ortaya koyduğu ilkeler çerçevesinde henüz bir çalışma bulunmamaktadır. Bahsettiklerimiz hususunda

spekülatif yorumlara girmeyecek, sadece mucize denen olgunun bir mü'min'e ne şekilde yansması gerektiği hususunun altını çizmeye çalışacağız.

Mucize olarak nitelendireceğimiz herhangi bir olayda, üzerinde mucize gerçekleşen kişi ya da cisimlerin hangi halden hangi hale geçtiği bilinmekte, görülmekte ve müşahede edilmektedir. Zaten kişinin gerçekleşen olağanüstü olay karşısında aciz hale gelip ona mucize demesi de ona şahit olması ve onun nasıl gerçekleştiğini kavrayamamasından dolayıdır. Aslında üzerinde mucize gerçekleşen şeyin hem önceki durumu hem de sonradan aldığı hal bildiği tanıdığı hallerdir. Bilinemeyen ve kavranamayan şey bizzat dönüşümün kendisidir. Mesela; Musa'nın yılanı dönüştürme asasının hem odun hali hem de yılan hali insanın bildiği ve tanıdığı hallerdir. İnsan asanın odun ve yılan haline mucize dememekte, sadece odunun yılanı dönüşmesine mucize demektedir. Çünkü tanıdığı bildiği ve hatta her gün kullandığı odunun içinde yılan dönüşme potansiyeli olduğunu bilmemektedir. İnsanın rutin bilgisinin dışında tanıdığı ve bildiği bir odun parçasının yine tanıdığı ve bildiği bir yılan dönüşmesi ve hatta yılanın tekrar oduna dönüşmesinin harikulade bir iş olduğu reddedilemez gerçektir. Fakat yaşanan ve şahit olunan mucize ne kadar büyük olursa olsun anlamanın, bilmenin, akletmenin konusu değil tam tersi acziyetin bir konusudur. Bilinenin aksine Kur'an'da anlatılan mucizeler hiçbir şekilde iman sebebi olmamış tam tersi iman etmemenin gerekçesi olmuştur. Mucize gören hiçbir kul secdeye kapanıp iman etmemiş, içinde bulunduğu yanıltan dönmemiştir.

Böyle bir cümle kurmamız hemen akıllara Musa ve iman eden sihirbazlar kıssasını getirecek ve haklı olarak bir itirazın temelini oluşturacaktır. Fakat o kıssa doğru okunduğunda mucizelerin imanın konusu olduğunun değil tam tersi iman etmemenin konusu olduğu rahatlıkla görülecektir. Kur'an'da anlatılan Musa kıssalarının tamamına bakıldığında onun sihirbazlar ile karşılaşmasının bir bayram gününde (20/59) ve çok büyük bir kalabalığın önünde (26/38-40) gerçekleştiği belirtilir. Fakat böylesine büyük bir kalabalığın gözleri önünde gerçekleşen mucizeye sadece ve sadece birkaç sihirbazdan başka kimse inanmamıştır. Verebileceğimiz örnek sadece bununla da sınırlı değildir. Musa kıssalarının en başına gittiğimizde Musa'ya Tuva vadisinde resulük verildiğinde bizzat onun gördüğü asa'nın yılanı dönüşme mucizesine ilk başlarda Musa bile iman etmemiş, secdeye kapanmamış tam tersi gördüğü mucize karşısında arkasını dönüp kaçmıştır. Yani mucize Allah resulü Musa üzerinde bile olumlu bir etki yapmamıştır.

Neml 27/10

وَأَلْقَ عَصَاكَ فَلَمَّا رَأَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَا مُوسَى لَا تَخَفْ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ

“Değneğini at.” (Mûsâ değneğini attı.) Onu yılanmış gibi hareket eder görünce, dönüp ardına bakmadan kaçtı. (Allah, şöyle dedi): “Ey Mûsâ, korkma! Benim katımda peygamberler korkmazlar.”

Asa'nın yılanı dönüşmesi mucizesine hem de Yüce Allah ile konuşmasından sonra şahit olan Musa'yı Yüce Allah durdurmasaydı kim bilir soluğu nerede alacak ve gördüğü mucize hakkında neler konuşacaktı? Öyle de olmak zorundadır. Çünkü zoraki bir acziyet insanın kabul edebileceği ve anlayabileceği bir şey değildir. Musa kıssalarında bahse konu olan diğer mucizeler de insanlar üzerinde olumlu etki yapmamış, gösterilen onca büyük mucizeye rağmen insanların küfürdeki inatları artarak devam etmiştir.

Araf 7/130

وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصِ مِنَ التَّمْرَاتِ لَعْلَهُمْ يَنْدَرُونَ

(7-130) Andolsun biz, Firavun ailesini, öğüt alsınlar diye yıllarca süren kıtlık ve ürün eksikliği ile cezalandırdık.

فَإِذَا جَاءَتْهُمْ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ ۗ أَلَا إِنَّمَا طَائِرُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

(7-131) Fakat onlara iyilik geldiği zaman, “Bu bizimdir, (biz çalışıp kazandık)” derler. Eğer başlarına bir kötülük gelirse, Mûsâ ve beraberindekilerin uğursuzluğuna yorarlardı. İyi bilin ki, onların uğursuzluk sebebi ancak Allah katında (yazılı)dır. Fakat çokları bilmezler.

وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِنَسْحَرَنَّ بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ

(7-132) Ve dediler ki: «Bizi sihirlemek için ne mucize getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz.»

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالْدَّمَ آيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ

(7-133) Biz de, her biri ayrı ayrı birer mucize olmak üzere başlarına tufan, çekirge, ürün güvesi (haşarat), kurbağalar ve kan gönderdik. (Hiçbirinden ders almadılar.) Büyüklük tasladılar ve suçlu bir kavim oldular.

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَىٰ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ۗ لَئِن كَشِفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ

(7-134) Üzerlerine azap çökünce, “Ey Mûsâ! Rabbinin sana verdiği söz uyarınca bizim için dua et. Eğer azabı üzerimizden kaldırırsan, mutlaka sana inanacağız ve İsrailoğullarını seninle birlikte elbette göndereceğiz” dediler.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الرِّجْزَ إِلَىٰ أَجَلٍ هُمْ بِالْعُوهِ إِذَا هُمْ يَنْكُتُونَ

(7-135) Fakat erişecekleri bir süreye kadar biz azabı üzerlerinden kaldırıncaya hemen yeminlerini bozarlar.

فَانتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ

(7-136) *Bu yüzden onlardan intikam aldık. Âyetlerimizi yalanlamaları ve onları umursamamaları sebebiyle kendilerini denizde boğduk (DİB meali).*

Bu ayetlere dikkat edilirse inanmayanlar bile gerçekleşen şeylerin Musa'nın rabbi tarafından gerçekleştirildiğini bilmektedirler. Fakat bu bilgi onları secde ettirmeye yeterli gelmemekte ve Musa'ya gelip, yaşanan bu mucizeleri bitirmesi durumunda iman edeceklerini söylemektedirler. Oysa o kaldırılmasını istedikleri şeylerin hepsi mucizelerdir. Yani "mucizeleri gördük iman ediyoruz" demiyorlar tam tersi "mucizeyi gördük, aciz kaldığımızı da anladık ama iman etmemizi istiyorsan bu mucizeyi bizden uzaklaştır" demektedirler. Hatta iman edenler bile gösterilen mucizeden dert yanmaktadırlar. Nitekim ne Firavun ne de bunları görenlerin hiçbiri mucize görüp iman etmemişlerdir. Aciz kalmış hatta bu acizyetlerini itiraf dahi etmişlerdir ama buna rağmen gördükleri tüm mucizeler onlarda bir iman oluşturmamış tam tersi onların nefretini artırmıştır.

Musa kıssalarının devamına bakıldığında mucizelerin, iman edenler üzerinde de olumlu yönde bir etki yapmadığı görülecektir. Tüm inananların gözü önünde deniz yarılmış ve hepsi de yarılmış denizin içinde karşıya geçmiş yani mucizenin içinde bulunmuş, bizzat onu yaşamışlardır. Fakat bu olaydan hemen sonra, neredeyse tamamı buzağıyı tanrı edinmiştir. Bunun üzerine yine bir mucize yaşanmış ve hepsini yıldırım çarpmıştır. Aciz kalıp af diledikten sonra ise "bize Allah'ı açıkça göstermezsen sana iman etmeyiz" (2/55) demişlerdir. Ardından devam eden mucizelerin hiçbiri iman ettiğini söyleyenler üzerinde olumlu yönde etki yapmamıştır.

Bu durum sadece bunlarla da sınırlı değildir. Aynı şekilde bir şehir dolusu insanın gözü önünde ataşe atılan İbrahim'in mucizevi bir şekilde ateşten sağ çıkması üzerine hiç kimse secdeye kapanıp iman etmemiştir... Çünkü mucize iman etmenin değil acizyetin konusudur.

Bir mü'min için mucize, zaten bile isteye gördüğü ve itiraf ettiği acizyetinin altının çizilmesinden başka bir şey değildir. Bir mü'min şu varlık içindeki acizyetini bir odun parçasının yılanı dönüşmesi ile fark etmez.

Yasin 36/80

الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقَدُونَ

O, sizin için yeşil ağaçtan ateş yaratandır. Şimdi siz ondan yakıp duruyorsunuz (DİB meali).

Mü'min'in Yüce Allah karşısında acizyetini itiraf etmesi için o odunun odun hali yeterlidir. Keza dünya denilen gezegenin mucize olduğunu anlaması için de onun tersine dönmesi gerekmemektedir. Onun her hali mucizedir. Zaten mü'min olmak bu değil midir? Mü'min; kimse tarafından zorlamadan, boynundan tutulup aciz bırakılmadan etrafındaki sayısız olağan üstülükleri görüp, fark edip, anlayıp kendi isteği ve rızasıyla Yüce Allah karşısında

acziyetini itaraf ederek iman eden kişi değil midir? Onun için bir yaprağın dalından düşmesi, bir damla sudan kendisi gibi olağan üstü ve komplike insan yaratılması, mevsimlerin art ardına gelmesi, gece veya gündüz, su veya hava, ay veya güneş, karınca veya fil, sinek veya aslan ne görüyorsa ne duyuyorsa mucize değil midir? Bir mü'min için evrendeki tüm dizaynın hem de gözü önünde başka bir şekle gelmesi de mucizedir ama asıl şu an rutin haliyle işleyen evren bir mucizedir. Biri diğerinden küçük veya daha önemsiz değildir. Yüce Allah Kur'an'ın birçok yerinde iman edilmesi için sadece varlığa göz gezdirmenin yeterli olduğunu bildirmektedir. Etrafımızı saran varlığın gördüğümüz hallerinin hepsi mucizedir.

İşte olaya bu yönüyle bakıldığında bir Mü'min'in Süleyman'a iman etmesi için onun cinler ve şeytanlarla bina ve heykeller yapması gerekmemektedir. Bir mü'min'in Süleyman'a iman etmesi için onun Yüce Allah'ın resulü olması yeterlidir. Üstelik onun Yüce Allah'a resul olması, bir odunun yılanı dönüşmesinden, gökten çekirge ve kurbağa yağmasından, denizlerin yarılmasından ve hatta güneşin batıdan doğmasından daha büyük bir mucizedir. Şu varlık içinde Yüce Allah'ın yarattıkları ile ilişki içine girmesinden, kullarını karanlıklardan aydınlığa çıkarması için kelimeler göndermesinden daha büyük bir mucize yoktur. Onun kelimelerinden daha değerli bir şeyin olması mümkün değildir. Tüm varlık, onun tek bir kelimesinin karşılığıdır. Ol demiş ve her şey olma sürecine girmiştir. Evet şu evren ve içindekilerin tamamı Yüce Allah'ın tek bir kelimesinin karşılığıdır. Oysa Yüce Allah insan için tek bir kelime değil on binlerce kelime göndermiş, bu da yetmemiş bu on binlerce[1] kelimedenden cinler ve insanlar bir araya gelseler, birbirleriyle yardımlaşsalar dahi bir benzerini getiremeyecekleri 6236 cümle kurmuştur. Bundan daha büyük bir mucize olabilir mi?

Yüce Allah'ın insana verdiği en büyük onur ise; bu kelimeleri acziyetin değil imanın konusu yapmasıdır. Değilse yeryüzündekilerin tamamının iman etmesi için yine O'nun tek bir kelimesi yeterlidir.

Yunus 10/99

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا ۖ أَفَأَنْتَ تُكْرَهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ

Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi elbette topyekûn iman ederlerdi. Böyle iken sen mi mü'min olsunlar diye, insanları zorlayacaksın? (DİB meal).

Yüce Allah tek bir sözü ile seçeneksiz bırakacağı insana kelimeler göndermiş ve bu kelimeleri acziyetin değil iradenin, akılsızlığın değil aklın, anlamamanın değil anlamamanın, düşünmemenin değil düşünmenin, hissedememenin değil hissetmenin, bilmenin, farkına varmanın yani kısacası imanın konusu yapmıştır. İnsan için bundan daha büyük bir değer, onur ve şerefin olması asla mümkün değildir.

İşte tam da bu yüzden Süleyman kıssalarında geçen gaybi varlıkların olağan üstü bir şekilde bir beşerin hizmetine verilmesi, mucizenin değil anlamının konusudur. Üstelik gaybi varlıkların beşerle alakaya geçmesi sadece Süleyman ile sınırlı değildir. Aynı şekilde Yüce Allah'ın vahyini alan tüm resuller o vahyi getirenlerle alakaya girmişlerdir. Hatta bu alakaya geçiş sırasında yaşanan olayların bir kısmına diğer insanlar da şahit olmuşlardır.

GAYBİ VARLIKLAR ve ONLARLA OLAN İLİŞKİLERİMİZ

Mesela, İbrahim'e gelen elçileri annemiz olan eşi, Lut'a gelenleri tüm şehir halkı, İsa'yı müjdeleyen ruhu da Meryem görmüştür. Fakat bu olaylarda anlatılan gaybi varlıkların hepsi görüntü olarak hep insan şeklinde olmuşlardır. Öyle ki en başta bizzat resullerin kendisi bile onların gaybi varlıklar olduğunu anlamamıştır. Burada konumuz onların bunu anlayıp anlamamaları değil, gaybi varlıkların müşahede aleminde insan kılığında dolaşıyor olabilme imkanlarıdır.

Onların melekler olmaları, tek başına gayb aleminden müşahede alemine insan kılığında gelebilmeleri için yeterli sebep değildir. Bunun bir ilkesi olmak zorundadır. Çünkü varlık türü olarak melekler ve cinler hatta şeytanlar aynı varlık türüdür. İlkesi yoksa, nasıl ki melekler insan kılığında gayb aleminden müşahede alemine geçiyorsa ve eğer bu yaratılıştan gelen bir özellikse aynı şeyi cinler ve şeytanlar da yapabilir demektir. Meleklerin varlığı ile ilgili kulaktan dolma bilgilerle onlara iman ettiğini söyleyenler için elbette ki bu cümle itiraz sebebidir. Bunun açıklanması ve üç ayrı isimle (melek, cin, şeytan) anılan gaybi varlıkların aynı türden olduklarının ortaya konulması gerekmektedir.

Kur'an'ın tamamına bakıldığında gaybi varlıklar olarak şunların geçtiği görülecektir.

1. Cebrail (2/97-98).
2. Mikail (2/98)
3. Melekler (tekil, ikili ve çoğul formda 88 kez)
4. İblis (sadece tekil formda 11 kez)
5. Şeytan/lar (tekil ve çoğul formda 88 kez)
6. Cinler (tekil-çoğul, müennes-müzekker formda 54 kez)

Tek başına Cebrail ve Mikail isimleri daha başka bir çalışmanın konusudurlar. Çünkü; özellikle Cebrail Kur'an'da birçok sıfatla nitelenmiş ve birçok farklı olayın içinde geçmiştir. Bu yüzden bu iki ismi şimdilik konu dışı tutmak gerekmektedir.

Kur'an'ın tamamına bakıldığında bu saydığımız varlıklardan sadece cinlerin yaratılmasından bahsedildiği görülecektir. Cinlerin haricinde kalanların nasıl ve hangi şeyden yaratıldıklarına dair herhangi bir bilgiye biz ulaşamadık.

Hicr 15/27

وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ

Cinleri de daha önce dumansız ateşten yaratmıştık (DİB meali)

Rahman 55/15

وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ

“Cin”i de yalın bir ateşten yarattı (DİB meali).

(NOT: burada tekrar bir hatırlatma yapma zorunluğu vardır. Bu mealleri buraya alınılamamız onlara katıldığımız anlamına gelmemelidir. Nitekim yukarıya alınıladığımız mealde Hicr süresinde geçen (وَالْجَانَّ) kelimesine “cinleri” şeklinde çoğul verilmişken, Rahman suresinde aynı kelimeye tekil olarak “cin” manası vermişlerdir. Bizim bu meallerden alıntı yaparken gördüğümüz her yanlış üzerinde durmamız şu anda mümkün değildir. Konunun anlaşılmasına büyük etki ettiği durumlarda zaten müdahalede bulunmaktayız. Okuyucunun bu mealleri bölüşmemizin onlara katıldığımız anlamına gelmeyeceğini bilmesi gerekmektedir.)

Bu iki ayet dışında cinlerin yaratılış aşamasından bahseden başka ayet bulunmamaktadır. Bunun yanında gayb aleminin varlıkları olarak isimleri geçen Melek/lerin, şeytan/ların ve İblis'in de yaratılmasından bahseden bir ayet yoktur. Fakat İblis'in cinlerden olduğunu açıkça ortaya koyan bir ayet bulunmaktadır.

Kehf 18/50

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا

Hani biz meleklerle, “Âdem için saygı ile eğilin” demiştik de İblis'ten başka hepsi saygı ile eğilmişlerdi. İblis ise cinlerdendi de Rabbinin emri dışına çıktı. Şimdi siz, beni bırakıp da İblis'i ve neslini, kendinize dostlar mı ediniyorsunuz? Hâlbuki onlar sizin için birer düşmandırlar. Bu, zalimler için ne kötü bir bedeldir! (DİB meali).

Bu ayet İblis'in de varlık türü olarak “cin” olduğunu hiç şüpheye yer bırakmadan ortaya koymaktadır. Aslında bu ayet sadece İblis'in cinlerden olduğunu ortaya koymamaktadır aynı zamanda meleklerin de varlık türü olarak cin olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü eğer İblis ve melekler farklı varlık türlerine mensup olsalardı Yüce Allah Âdem için secde emri verirken

“meleklerle ve iblise Âdem için secde edin” şeklinde onun ismini de ayrıca belirtmesi gerekirdi.

Hicr 15/28-31

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ

(15/28) *Hani Rabbin meleklerle, “Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım.*

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ

(15/29) *Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin” demişti.*

فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ

(15/30) *Meleklerin hepsi de hemen secde ettiler.*

إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ

(15/31) *Ancak İblis, saygı ile eğilenlerle beraber olmaktan kaçındı (DİB meali).*

Bu ayetlere dikkat edilirse 28. ve 29. ayetlerde secde emri verilirken hep melekler buyurulmakta, İblis ayrı bir varlık olarak belirtmemektedir. Secde edenlerin tamamını belirten 30. ayette كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ibaresi kullanılmaktadır. Bu ibare “onların hepsi, hep birlikte” anlamındadır. Son ayet ise إِلَّا “illa” edatı ile başlamaktadır. Bu edat öncesinde geçen tüm olaylarda İblis’in de onlardan biri olduğunu ve hatta secde etme aşamasına kadar hep onlarla birlikte hareket ettiğini, tam secde aşamasında ise onlardan ayrıldığını yani bir istisna olduğunu bildirmektedir. İstisna edatı olan إِلَّا hemen bir önceki ayetle bağlantılı okunduğunda “meleklerin hepsi secde ettiler, İblis hariç” şeklinde bir anlam ortaya çıkmaktadır. Yani melek olma yönünden iblis de onlardan biridir, önceki olayların tamamında onlarla birlikte hareket etmektedir ama iş secde etmeye gelince, o ana kadar birlikte hareket ettiği gruptan farklı bir davranış sergilemiş olmaktadır. Yani varlık türü olarak değil, davranış biçimi olarak onlardan ayrılmıştır.

Aslında Melekler ve İblis’in aynı varlık türünden oldukları bu ve aynı süreçten bahseden tüm ayetlerde çok açıktır. “Meleklerle secde edin dedik, İblis hariç hepsi secde etti” bu kadar açık bir cümleden başka bir anlamın çıkması mümkün değildir. Yani aslında izaha bile gerek yoktur. O halde aynı varlık türünden olmalarından dolayı az önce cinlerin ilk yaratılma sürecinden bahseden ayetlerdeki hususlar melekler için de geçerli olmaktadır. Aslında varlık türlerinin sadece iki olduğu birçok ayetten de anlaşılmaktadır.

Zariyat 51/56

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım (DİB meali).

Hemen herkesin bildiği bu ayet bile varlık türlerinin sadece iki tane olduğunu ortaya koymaya yeterlidir. Cinler ve insanlar sadece Allah'a kulluk etsinler diye yaratılmışsa ve eğer melekler cinlerden değilse öyleyse onlar ne için yaratılmışlardır? Oysa Kur'an'ın birçok yerinde gaybi varlıklar içinde en halis kulluğu meleklerin yaptığına dair birçok ayet vardır. Evet Kur'an bize varlık türlerinin iki tane olduğunu bildirmektedir. Biri gayb diğeri müşahede aleminin varlıkları olan bu iki tür, kendi içinde birçok gruba ayrılmaktadır. Her iki türün kendi içinde farklı gruplara ayrılmasının biyolojik veya anatomik sebepleri olduğu gibi Yüce Allah'ın koyduğu ilkeler karşısında takındıkları tavırlara göre de gruplara ayrılmaktadırlar. Mesela, insan türünün kadın-erkek şeklinde ayrılmasının temelini onların anatomik yapıları oluşturmaktadır. Aynı şekilde siyah, beyaz, sarı gibi farklı renklerde ve yapılarda insanların olmasının temelini de biyolojik yapı oluşturmaktadır. Daha alt grup olarak Kürt, Türk, İngiliz, Fransız, Rus, Arap, İbrani gibi ırksal gruplaşmaların temelinde ise insanların biyolojik olarak kendilerini, bir asla atfetmeleri yatmaktadır. Mü'min, kafir, müşrik, fasık facir, müslim gibi gruplaşmaların temelinde ise Yüce Allah'ın vahyi karşısında takınılan tavırlar bulunmaktadır. İnsan türünün en başta kadın-erkek şeklindeki ayrımı onların asla değiştiremeyecekleri temel yapıdır. Bunun ötesindeki tüm gruplaşmalar asıl ve değişmez şeyler değildir. Mesela, Türk olmayan bir grubun zaman içinde Türkleşmesi, Arap olmayan birinin zaman içinde Araplaşması mümkündür. Nitekim Allah resulü Muhammed (s)'in bağlı bulunduğu Kureyş kabilesi aslen Arap olmadığı halde sonradan Araplaşanlar anlamına gelen "arabı mustearabe"dir. Aynı şekilde Yüce Allah'ın vahiyleri karşısında takınılan tavırlara göre oluşan mü'min, kafir, müşrik vb grupları da değişebilme imkânı olan gruplardır. Yani kafir olan birinin mü'min, mü'min olan birinin müşrik haline gelmesi gayet mümkündür.

İnsan türünün kadın-erkek şeklinde iki farklı anatomik yapıda olmasının bir adım daha ötesine gidersek anatomik olarak kadının da erkeğinde aynı su türünden yaratıldığına ulaşmaktayız. Aslında ortada iki farklı anatomik yapıdan ziyade ikisi bir arada olmadığı takdirde, insan denilen türün ortaya çıkmasının mümkün olmadığı iki farklı suyun bir araya gelme şekilleri kadın ve erkek denilen yapıları oluşturmaktadır. Meseleyi buraya kadar getirmemiz ister istemez insan türünün ilk nasıl başladığı sorusunu yani ilk yaratılış meselesini gündeme getirecektir. Bu meseleyi de tüm yönleriyle buraya almamız mümkün değildir. Ama en azından yaratılış meselesinin temeli ile alakalı birkaç şey söylememiz fazladan olmayacaktır.

Ne yazık ki elimizde Yüce Allah'ın kitabı bulunmasına rağmen insan türünün ilk nasıl başladığı hususunda genelde tamamen bir Yahudi safsatası olan insan soyunun bir erkekten (Âdem'den) türediğine inanılmaktadır. Hatta öyle

inanılmıştır ki bu inanış uğruna Yüce Allah'ın kelimelerini tahrif etmekten bile kaçınılmamıştır. İşin en acı tarafı tüm Kur'an'da Âdem'in yaratılışı ile ilgili tek bir ayet olmamasına rağmen bu yapılmıştır.

Hemen belirtelim ki insanlığın ilk yaratılışı erkeklerden değil kadınlarla başlamıştır. Bu hem onlarca Kur'an ayetinde hem de etrafımızı saran milyarlarca ayette böyledir. Mesela, herkesin çok bildiği ve çok kullandığı şu ayete bakalım.

Nisa 4/1

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

Ey İnsanlar! Atanızı bir tek nefisten yaratan, eşini de o nefisten yaratan, o ikisinden pek çok erkeği ve kadını üreten Sahibinizden çekinerek kendinizi koruyun Birinden bir şey isterken adını andığınız Allah'a, bir de akrabalık bağlarına saygılı olun. Allah sizi gözetlemektedir (Süleymaniye Vakfı mealı).

Hemen belirtelim ki bu meal “Kur'an yeter” söylemiyle tanınan bir vakfın mealidir. Bu mealde ayetin ilk cümlesine “Ey İnsanlar! Atanızı bir tek nefisten yaratan” şeklinde bir mana verildiği görülmektedir. Oysa ayetin metninde “atanız” şeklinde bir kelime bulunmamaktadır. Bu mealı yapanların kafasında ilk insanın bir erkek (Âdem) olduğu inancı olduğu için, kafalarındaki anlamın karşılığının ayetlerde olup olmadığına aldırmadan sanki ayetin metninde “atanız” ibaresi varmış gibi ayete anlam vermişlerdir. Bunların dışında kalan birçok müellif ise ayette geçen *وَاحِدَةٍ* “min nefsin vahidetin” ibaresini “bir tek nefisten (Âdem'den)” şeklinde çevirmişlerdir. Çok az Arapça bilenler dahi küçük bir gayretle *وَاحِدَةٍ* *مِنْ نَفْسٍ* ifadesinde geçen her iki kelimenin de müennes yani dişil kelimeler olduğunu anlayabilirler. Bunu anlamak için sular seller gibi Arapça bilgisine gerek yoktur. İbarede geçen *نَفْسٍ* “nefsin” kelimesi semai müennes yani kuralsız dişil bir kelimedir. Fakat o kelimenin müennes olduğunun delili sadece bu değildir. Çünkü bu kelime hem müzekker hem de müennes için kullanılabilir. Hemen devamında gelen *وَاحِدَةٍ* “vahidetin” kelimesi de “nefsin” kelimesinin müennes (dişil) bir kelime olduğunun altını çizmekte ve tüm yanlış anlaşılmalara dışlamaktadır.

Aslına bakılırsa Arapça da kelimelerin – *نَفْسٍ* “nefsin” kelimesinde olduğu gibi- nekira ve sonunun tenvinli gelmesi zaten “bir tek” anlamı vermekte, ayrıca bir sayı belirtilmesi gerekmemektedir. Zaten “bir tek” anlamı veren nekira bir kelimenin önüne sayının müennes (dişil) olarak gelmesi, hata ve yanlış mana verilme ihtimalini sıfıra indirmektedir. Arapçada sayıların kullanımları farklı farklıdır. Mesela 1 ve 2 sayılarını belirten kelimeler, sayı ile sayılan arasında erillik-dişillik açısından tam bir uyum gerektirmektedirler. 3-10 arasındaki sayılarda ise sayılan ile sayı arasında tam bir zıtlık olması gerekmektedir. Yani sayılan müennes ise sayı müzekker, sayılan müzekker ise sayı müennes olmak zorundadır. Diğer sayılarda ise başka kurallar vardır. Ayette geçen sayı

1 sayıdır. O halde sayılan ile sayı arasında erillik-dişillik açısından tam bir uyumun olması gerekmektedir. Yüce Allah gerekmemesine rağmen نَفْسٍ “nefsin” kelimesinin, dişî bir kelime olduğu hiçbir şekilde ihtilaf konusu olmasın diye ibareyi مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ “min nefsin vahidetin” şeklinde vahyederek kelimelerin müennes olduğunun altını çizmiştir. Fakat buna rağmen hiçbir ilkesi olmayan meal müellifleri sırf kendi kafalarındaki anlayışları Kur’an kelimelerine giydirmek için “atanızı” ya da (Âdem) şeklinde çeviriler yapmışlardır. Kur’an’ı bu mealler üzerinden anlamaya çalışan gariban insanlar ise Yüce Allah’ın bu meallerdeki gibi vahiyler gönderdiğini sanmış ve ilk insanın erkek olduğu inancına sıkı sıkıya yapışmışlardır. Oysa ayette geçen ibare çok açık bir şekilde مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ “min nefsin vahidetin” tek bir (dişî) nefisten” şeklindedir.

Yine Kur’an yeter diyen bazı müellifler ise daha başka bir yorumun içine girmişlerdir. Onlara göre burada kast edilen şey hem erkeğin hem de kadının yaratıldığı bir özdür. Yani ortada bir şey vardır Yüce Allah o şeyden önce erkeği sonra kadını yaratmış ve insanlık bu şekilde türemiştir. Bu anlayışa göre ayette geçen مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ “min nefsin vahidetin” ibaresinde geçen “nefsin” kelimesi hem erkeklerin hem de kadınların yaratıldığı işte o öz olmaktadır. Oysa kelimenin ne Kur’an’da ne sözlüklerde ne lügatlerde böyle bir manası asla bulunmamaktadır. Üstelik kendisinden yaratılan şey artık nefis haline yani kişilik haline gelmiş dişî bir varlıktır. Aynı müellifler نَفْسٍ kelimesinin Kur’an’da geçtiği diğer yerlerin tamamında hep “nefs” manası vermişlerdir. Bu ilkesizlikler ve Yahudi inancından devşirilmiş anlayışların Kur’an’a giydirilmesi ne yazık ki tahmin edilemez boyutlardadır.

Allah dilerse yakın zamanda insanın yaratılış süreci ile ilgili oldukça hacimli bir çalışmayı yayınlayacak ve insan soyunun ilk kadınlarla başladığını ortaya koymaya çalışacağız. Bu meseleyi tüm boyutları ile burada ele almamız, zaten toparlamakta zorlandığımız Süleyman ve Zel-Karneyn kıssalarının daha da zorlaşmasına neden olacak ve asıl konudan bizi oldukça koparacaktır. Bu yüzden şimdilik meseleyi burada bırakıp asıl konumuza devam edeceğiz.

Yüce Allah kendi iradeleriyle, bilerek ve isteyerek kulluk etsinler diye iki tür akıllı ve iradeli varlık yaratmıştır. Cinler ve İnsanlar! Müşahede aleminin akıllı varlıkları olan biz insanlar eğer gaybi boyutta yaşayan varlıklarla hiç iletişime geçmemiş ve geçmeyecek, onlardan etkilenmemiş ve etkilenmeyecek bir yaşam sürseydik onları anlamak için çaba sarf etmemize gerek kalmazdı. Ama bırakın onlardan etkilenmeyi varlık içinde hiç kimseyle olamayacak kadar her an onlarla iç içeyiz. Sadece yaptıklarımızı veya yapmamız gerekirken yapmadıklarımızı kayıt alan melekleri düşündüğümüzde bile bu iç içe olmanın boyutlarının her şeyden daha fazla olduğu rahatlıkla anlaşılacaktır. İnsan, melekler gibi kendisinden hiç ayrılmayan başka bir varlıkla böylesine kopmaz bir birliktelik oluşturmamıştır. Hepsinin üstüne meleklerin imanımızı oluşturan en temel unsurlardan biri olması onları tanımanın ve neye niçin iman ettiğimizi bilmenin vaz geçilmez bir gereklilik olduğunu ortaya koymaktadır.

Akıllı ve iradeli varlıklar içinde ilk yaratılanların cinler olduğunu aşağıdaki ayet açıkça ortaya koymaktadır.

Hicr 15/26-27

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ

(15/26) *Andolsun, insanı bir su kırıntısından, değişmeyen yasa ile belirlenmiş akrabalıklardan yarattık*

وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ

(15/27) *Cinleri de daha önce dumansız ateşten yaratmıştık (DİB meali).*

(Not: 26. ayetteki kelimeler üzerinde daha önce bir çalışma ortaya koymuş ve ayetin mealinin yukarıya aldığımız gibi olmasının daha isabetli olacağını belirtmiştik. Bu yüzden o ayete gerekçelerini daha önce belirttiğimiz meal tercih edilmiştir.)

Bu ayetlere göre akıllı ve iradeli varlık olarak cin türünün yaratılması insan türünden daha önce olmuştur. Varlığın tamamının yaratılış sürecinde Kur'an'ın ortaya koyduğu kronolojiyi göz önüne aldığımızda cinler, insanlardan önce ama göklerin ve yerin yaratılmasından sonraki bir aşamada var edilmişlerdir.

Kehf 18/50-51

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا

(18/50) *Hani biz meleklerle, “Âdem için saygı ile eğilin” demiştik de İblis'ten başka hepsi saygı ile eğilmişlerdi. İblis ise cinlerdendi de Rabbinin emri dışına çıktı. Şimdi siz, beni bırakıp da İblis'i ve neslini, kendinize dostlar mı ediniyorsunuz? Hâlbuki onlar sizin için birer düşmandırlar. Bu, zalimler için ne kötü bir bedeldir!*

مَا أَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتُمْ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا

(18/51) *Ben onları ne göklerin ve yerin yaratılışına ne de kendilerinin yaratılışına şahit tuttum. Sapıranları da hiçbir zaman yardımcı edinmiş değilim (DİB meali).*

Bu iki ayeti beraber almamızın sebebi özellikle 51. ayette geçen zamirlerin bir önceki ayette geçen melekler, iblis ve cinleri göstermiş olduğunun anlaşılması içindir. Bu ayetlerden anlaşıldığına göre göklerin ve yerin yaratılmasına cinler şahit kılınmamıştır. İşte bu durum onların göklerin ve yerin yaratılma aşamasından sonraki bir dönemde yaratılmış olduklarını göstermektedir. Süreç olarak insanın yaratılmasından daha önceki bir dönemde yaratıldıkları için cinlerin insanın yaratılmasına ya da en azından var olma aşamalarına

şahit olmaları gerekmektedir. Yani cinlerin akıllı varlıklar olarak varlık sahnesine gelmelerinin insandan daha önce olduğu açıkça ortadadır.

Yukarıdaki ve aynı süreçten bahseden diğer ayetlerin hepsinde Yüce Allah'ın melekler kavramını kullanması cinlerin içinde "melekler ve cin" şeklinde bir ayrımın artık gerçekleşmiş olduğunu da anlamaktayız. Yüce Allah Âdem için secde etme emrini cinlerin tamamına değil, cinlerden melek olanların tamamına vermiştir. Bu süreci dikkatli okuduğumuzda özellikle İblis'in meleklerin arasında yani onun da bir melek olduğunun altının çizilmesi gerekmektedir. İblis cinlikten meleklığe oradan da iblisliğe geçmiştir. Bu süreci anlamak için şu sorunun sorulması kaçınılmaz olmaktadır! Madem cin, iblis, melekler ve daha sonra ortaya çıkacak olan şeytan kavramlarının hepsi bir tek varlık türüdür, o halde melek, iblis, cin, şeytan gibi farklı kavramlar kullanılmasının gerekçesi nedir?

Bu ayrımın nedenlerini irdilemeden önce İblis, cin, şeytan, melek kavramlarının ne anlama geldiklerinin ortaya konması gerekmektedir. Hepsisi de aynı varlık türü olduğu için cin kavramından başlamak daha doğru olacaktır.

Cin kelimesi ج ن ن (cim+nun+nun) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 201 kelime bulunmaktadır.

- الجَنُّ (el cannu) sözcüğü temelde "bir nesneyi duyudan saklamak ya da gizlemek" anlamına gelir.
- جَنَّهُ (cannehu) Onu sakladı ya da gizledi.
- اجْنَهُ (ecennehu) Falan kişi ona kendisini saklayacak ya da gizleyecek يَجْنُهُ (yecennuhu) şeyi yaptı, hazırladı ya da verdi. Bu kullanımlarıyla (ölüyü defnettim, kabre koydum anlamında) قَبَّرْتَهُ (kabbertuhu) ve (ona içine defnedileceği bir yer yaptım, tahsis ettim ya da hazırladım anlamında) اَقْبَرْتَهُ (ekbartuhu) ve (ona bir içeceği dilediği şekilde alıp kendisinde tasarrufta bulunabileceği veya içebileceği şekilde verdim veya tahsis ettim anlamında) اسْقَيْتَهُ (eskaytuhu) demeye benzetmektedir.
- فَلَما جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ "Üzerini gece kaplayınca ..." (6/76).
- الجنان Duyudan saklı ya da gizli olduğundan dolayı böyle adlandırılmıştır.
- Sahibini gizleyen, saklayan ya da koruyan kalkan.
- اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً "Yeminlerini kalkan edindiler..." (58/16).
- الجَنَّة Ağaçlarıyla yeri gizleyen, saklayan ya da örten, ağaçlık her tür bahçe.
- الجنين Henüz doğmamış çocuk. Anasının karnında bulunduğu sürece böyle adlandırılır.
- وَإِذْ أَنْتُمْ أَجْنَةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ "Sizler analarınızın karnında ceninler iken..." (53/32).
- جِنٌّ (cinnun) Sözcüğü iki anlamda kullanılır.

Birincisi “beş duyardan gizli, saklı ya da örtülü olan ruhani varlıklar” için kullanılır. Bu anlamda (el cinnu) sözcüğünün kapsamına melekler ve şeytanlar da girer. Bu itibarla her melek bir cindir fakat her cin bir melek değildir. Bu çerçevede Ebu Salih “meleklerin tümü de cindir” demiştir.[2] Şöyle denmiştir: Bilakis cinler ruhanilerin bir bölümüdür. Çünkü ruhaniler üç kısma ayrılırlar:

1. **Hayırlılar:** bunlar meleklerdir.
2. **Şerliler:** bunlar şeytanlardır.
3. **Ortada bulunanlar:** içlerinde hayırlı olanlarda vardır şerli olanlarda vardır. İşte bunlar cinlerdir.

(Not: yapılan bu tasnif hakikaten çok tuhaftır. Şerliler olarak sayılan İblis ortada bulunanlar olan cinlerin arasından değil, hayırlılar olarak sayılan meleklerin arasından çıkmıştır. Eğer bu tasnif bir kural ve değişmez olsaydı, meleklerin içinden İblis’in çıkması mümkün olamazdı)

الجنة (cinnat) Delilik. الجنون (el cünun) Nefisle akıl arasına giren bir engel.

جَنَّ فلان (Cunne fulanu) sözüne gelince.

1. Bir görüşe göre “filan kişiyi cin tuttu” anlamındadır.
2. Bir görüşe göre “kalbi rahatsızlandı” anlamındadır.
3. Başka bir görüşe göre ise “nefsiyle aklı arasına bir engel girdi. Böylece bu engel nedeniyle aklı saklı ya da gizli kaldı anlamındadır. [3]

Kelime hakkında verilen bu lügat manalarının tamamı göz önüne alındığında ortaya cin denilen varlıkla ilgili şöyle bir tanım çıkmaktadır: duyu organlarıyla kavranması mümkün olmayan gaybi varlık türü.

Kur’an’da anlatılan tüm cin kıssalarına bakıldığında (Süleyman kıssaları hariç) onların görülebildiğine, duyu organları vasıtasıyla onların varlığına şahit olunabildiğine dair tek bir anlatım dahi yoktur. Mesela, cinlerle ilgili birçok özelliğin anlatıldığı cin suresinde, resulden Kur’an dinleyen cinlerin varlığı o resule vahiy yoluyla bildirilmiştir. Yani resulün kendisi cinleri görmemiştir. Yüce Allah vahiy yoluyla ona, onu cinlerin dinlediğini bildirmemiş olsaydı o resul, bu durumu hiç bilmeyecekti.

Cin 72/1

قُلْ أَوْحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا

De ki: “Bana cinlerden bir topluluğun (Kur’an’ı) dinleyip şöyle dedikleri vahyedildi: “Şüphesiz hayranlık verici bir Kur’an dinledik” (DİB meali).

Ahkaf 46/29

وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ

Hani Kur’an’ı dinlemek üzere cinlerden bir grubu sana yöneltmiştik. Onlar, onun huzuruna gelince birbirlerine, “Susun!” dediler. Kur’an’ın okunması bitince de uyarıcı olarak kavimlerine döndüler (DİB meali).

Konusu cinler olan bu iki kıssada da söz konusu olan resuller cinleri görmemiş, duyu organlarıyla onları müşahede etmemiş, onların varlıklarından ancak vahiy yoluyla haberdar olmuşlardır. Diğer taraftan ise gayb aleminin varlıkları olan şeytanlar ve cinlerin insanla uğraştığı, insan soyunu saptırmak için her türlü düzeni kurdukları da Kur’an’ın birçok yerinde anlatılmaktadır. Acaba onlar bu saptırmaları gayb aleminden müşahede alemine geçerek, insanın karşısına dikilerek mi yapmışlardır?

Kur’an’da anlatılan tüm cin ve şeytan kıssalarına bakıldığında vereceğimiz cevap, hayır onlar bu saptırmalarını gayb aleminden müşahede alemine geçerek değil, vesvese vererek ve vahy ederek yapmışlardır. Mesela, Kur’an’da anlatılan Âdem kıssalarında şeytan aktif bir şekilde anlatılmaktadır. Bilindiği gibi Âdem ve eşini yasak ağaçtan yemeleri için şeytan aldatmış ve onların cennetten kovulmalarına sebep olmuştur. İşte bu kıssa, bağlamında şeytanın Âdem ile olan diyaloglarından bahsetmektedir. Bu diyalogların tamamına bakıldığında Âdem’in şeytana söylediği tek bir sözün dahi olmadığı görülecektir. Konuşma karşılıklı bir konuşma değil tek taraflı bir konuşmadır ve bu konuşma sesli, sözlü bir konuşma değil vesvese türü bir konuşmadır. Aşağıdaki ayetlerde Âdem ile şeytan arasındaki diyalogun vesvese olduğu açıkça ortaya konmaktadır.

Araf 7/20

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوَاتِحِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنِ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَن تَكُونَا مَلَكَتَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ

Derken şeytan, kendilerinden gizlenmiş olan avret yerlerini onlara açmak için kendilerine vesvese verdi ve dedi ki: “Rabbiniz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız, ya da (cennette) ebedî kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı” (DİB meali).

Ta Ha 20/120

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَىٰ

Nihayet şeytan ona vesvese verip şöyle dedi: “Ey Âdem! Sana ebedîlik ağacını ve yok olmayan bir saltanatı göstereyim mi?” (DİB meali).

Bunun yanında sadece şeytanın değil aynı zaman da cinlerin de insanları vesvese yoluyla aldattığına dair şu ayetler delil olmaktadır.

Nas 114/1-6

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ
مَلِكِ النَّاسِ
إِلٰهِ النَّاسِ
مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ
الَّذِي يُوسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ
مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ

(1-6) De ki: “Cinlerden ve insanlardan; insanların kalplerine vesvese veren sinsi vesvesecinin kötülüğünden, insanların Rabbine, insanların Melik’ine, insanların İlâh’ına sığınırım” (DİB meali).

Gaybi varlıkların en kötü karakteri olan şeytanın insan üzerindeki oyunlarının tamamını onlara görünmeden ve onlara vesvese vererek, vahy ederek yaptığına dair daha başka ayetler de mevcuttur.

Araf 7/27

يَا بَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا ۗ إِنَّهُ يَرَآكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِمَّنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ۗ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ

Ey Âdemoğulları! Avret yerlerini kendilerine açmak için, elbiselerini soyarak ana babanızı cennetten çıkardığı gibi, şeytan sizi de saptırmayın. Çünkü o ve kabilesi, onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz, şeytanları, iman etmeyenlerin dostları kılmışızdır (DİB meali).

Enam 6/112

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ اِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا ۗ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ ۗ فَذَرَهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ

İşte böylece biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı laflar fısıldarlar. Rabbin dileseydi, bunu yapamazlardı. O hâlde, onları iftiralarıyla baş başa bırak (DİB meali).

İşte bu ayetler gaybi alemin varlıkları olan cinler ve şeytanlarla müşahede aleminin varlıkları olan insanlar arasındaki ilişkinin boyutlarını belirtmektedir. Onlar yani cinler ve şeytanlar bizi görmekteler ama biz onları görememekteyiz. Yine onlar insana olan düşmanlıklarını insanlar içinden edindikleri dostlarına vahyederek sürdürmekte ve gerçekleştirmektedirler. Yani cinler ve şeytanlar gayb aleminden müşahede alemine geçiş yapamamaktadırlar ve tam tersi olarak insanlar da müşahede aleminden gayb alemine geçiş yapamamaktadırlar. İşte bu iki alem arasında konulmuş ilkedir.

Fakat hemen akla, İbrahim'e, Lut'a, Meryem'e gelen ve hatta onlara görünen melekler gelecektir. Üstelik Lut'a gelen melekleri sadece Lut değil, sapıklığı tescillenmiş bir şehir dolusu insan da görmüştür. O halde varlık türü olarak cin gurubuna mensup melekler, insan kılığında da olsa müşahede alemine geçiş yapabiliyorlarsa diğer varlıkların da müşahede alemine geçmesinin önünde ne gibi bir engel vardır?

Meleklerin tamamının ister insan kılığında ister kendi asli suretlerinde müşahede aleminin varlıkları olan resullere ve insanlara görünmeleri ancak ve ancak Yüce Allah'ın izni ile gerçekleşmektedir. Bu izin kağıt üzerine yazılmış bir izin belgesi gibi algılanmamalıdır. Bu izin olmadan isteseler dahi müşahede alemine herhangi bir şekilde geçiş yapamamaktadırlar.

Kadr 97/4

تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ

Melekler ve Ruh (Cebrail) o gecede, Rablerinin izniyle her türlü iş için iner de iner (DİB meali).

Bakara 2/97

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ

De ki: "Her kim Cebrail'e düşman ise, bilsin ki o, Allah'ın izni ile Kur'an'ı; önceki kitapları doğrulayıcı, mü'minler için de bir hidayet rehberi ve müjde verici olarak senin kalbine indirmiştir" (DİB meali).

Şura 42/51

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكْلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بَأْذَنِهِ مَا يَشَاءُ ۗ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ

Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder. Şüphesiz O yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir (DİB meali).

İster asli suretlerinde ister insan kılığında ister müjdeli bir haber için isterse beşer olan resuller aracılığıyla insanlara ulaştırılması gereken Yüce Allah'ın

buyrukları için olsun, melekler her ne yapıyorlarsa; bu, ancak Yüce Allah'ın izin vermesi ile gerçekleşebilen bir şeydir. Bu izin olmadan onların insanlarla ilişki içine girebilmeleri isteseler bile mümkün değildir. Bu izin sadece melekler için değildir. Cinler ve şeytanların da Yüce Allah izin vermediği müddetçe isteseler dahi gayb aleminden müşahede alemine geçmeleri mümkün değildir. Nitekim Süleyman'ın emrine verilen cinlerin onun emrinde çalışabilmesi ancak bu izin verildikten sonra mümkün olabilmıştır.

Sebe 34/12

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوها شَهْرٌ وَرَوَاحُها شَهْرٌ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ وَمِنَ الْجِنَّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ

Süleyman'ın emrine de, sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay (lık yol) olan rüzgârı verdik. Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık. Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız (DİB meali).

Bu ayetler bir yandan gayb aleminin varlıkları ile müşahede aleminin varlıklarının organik bir ilişki içine girebilme potansiyelleri olduğunu ortaya koyarken diğer yandan bu potansiyelin ancak Yüce Allah'ın izin vermesiyle gerçekleşebileceğini ortaya koymaktadır. İşte gaybi varlıkları melek, cin veya şeytan şeklinde farklılaştıran da bu potansiyelin kullanımudur. Biraz önce cin kavramı üzerinde durmuş ve tüm gaybi varlıkların duyularla algılanması mümkün olmayan varlıklar olduğunu söylemiştik. Fakat Süleyman kıssalarında emir altına alınan cinleri ve şeytanları bir kenara bıraksak bile tüm resuller yine gaybi varlıklardan olan en azından vahyi getiren varlığı yani Cebrail'i görmüşlerdir. Hatta onu asli görüntüsünde bile gören olmuştur. Evet onun gelmesi de Yüce Allah'ın izniyledir ama tek başına bu gaybi varlıkların cin, şeytan ve melekler şeklinde farklı isimlerle anılma nedenleri anlamaya yeterli değildir. Bunun nedenlerini irdelenmeden önce melek kavramının anlamları üzerinde durmak gerekmektedir.

MELEK – ŞEYTAN – CİN – İBLİS

Melek kelimesi م ل ك (mim+lam+kef) harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 206 kelime bulunmaktadır.

الملك (mulku): Cumhur içinde, emrederek, buyurarak, nehy ederek ve yasaklayarak tasarrufta bulunmak. Özellikle akıl sahiplerinin yönetilmesiyle, idare edilmesiyle ilgili kullanılır. ملك الناس "insanların meliki" denir ama ملك الاشياء "nesnelerin meliki" denmez.

Milk مَلِكٌ iki çeşittir:

- Bir şeye zorla, cebren ya da mutlak anlamda sahip olmak;ve deruhte etmek, üstlenmek demek olan milk.
- Deruhte etmiş olsun ya da etmiş olmasın buna gücü, kuvveti olmak demek olan milk.

Melik (مَلِكٌ) sözcüğü, yönetme, idare etme gücüne, erkine sahip kimse demektir. Bu özellik:

1. Ya onun zatında bulunur. Bunun olabilmesi ise o kişinin kendi kuvvetlerinin gemine sahip olmasına ve onları kendi hevasına uymaktan döndürebilmesine, çevirebilmesine bağlıdır.
2. Ya da zikredildiği gibi bunu deruhte etmiş olsun ya da etmiş olmasın başkasında bulunur.

Mulk (مُلْكٌ) kendisinde tasarrufta bulunulan bir nesneyi, hüküm yoluyla; ihtiyatlı, basiretli bir biçimde ya da yerinde kararlarla, korumak, muhafaza etmek ya da onun bakımıyla meşgul olmak demektir.

Memleket (الْمَمْلَكَةُ) : hükümdarın tebaası içindeki gücü, erki; zorla/cebren sahibi olduğu arazi parçası.

Melek (مَلِكٌ) sözcüğüne gelince:

1. Nahivcilerin bunun مَلَائِكَةٌ lafzından geldiğini düşünerek sözcükteki “م” harfini zait görmüşlerdir.
2. Muhakkiklerden biri bunun (mülk) sözünden geldiğini söyleyip devamlı şunu ifade etmiştir: Melaike’den yönetme, idare etme çevresinde herhangi bir şey üstlenene, deruhte edene fethalı olarak (melek), beşerden bu işi yapana ise kesralı olarak (melik) denir.[4]

Melek kelimesi hakkında yapılan bu açıklamalardan çıkan ortak payda ise otorite veya hakimiyetin üzerinde görülebileceği bir şeye sahip olmak şeklindedir. Melekleri, cinlerden ve şeytanlardan ayıran şey tam da budur. Şeytanlar ve cinler müşahede alemine sadece vesvese vererek ve vahy ederek etki etmektedirler. Bunun ötesinde onların herhangi bir güçleri veya herhangi bir otoriteleri yoktur. Zaten bu durum Kur’an’da onlarca ayette beyan edilmiştir.

İbrahim 14/22

وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعَدَّ الْحَقَّ وَوَعَدْتُمْ فَأَحْلَقْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلْمُزُونِي وَلَوْمُوا أَنْفُسَكُمْ مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

İş bitirilince şeytan da diyecek ki: “Şüphesiz Allah, size gerçek olanı söz verdi. Ben de size söz verdim ama yalancı çıktım. Zaten benim sizi zorlayacak bir gücüm yoktu. Ben sadece sizi çağırdım, siz de hemen bana geliverdiniz. O hâlde beni kınamayın, kendinizi kınayın. Artık ben sizi kurtaramam, siz de beni kurtaramazsınız. Şüphesiz ben, daha önce sizin, beni Allah’a ortak koşmanızı kabul etmemiştim. Şüphesiz, zalimlere elem dolu bir azap vardır (DİB meali).

Müşahede aleminde onların fail olduğu tek iş vesvese vererek veya vahy ederek insanları saptırmaktır. Bunu bile açık bir fail olarak değil habersizce yapmaktadırlar. Üstelik bu durum dahi onları faili oldukları işin maliki haline getirmemektedir. Çünkü şeytanların vesveselerine veya vahiylerine uymak ya da uymamak, buna maruz kalan kişinin takdirindedir. Fakat meleklerin müşahede alemindeki etkinlikleri reddedilmesi, değiştirilmesi ve kaçılıp saklanması mümkün olmayan şeylerdir. Ne yaptıklarımızı ya da yapmamız gerekirken yapmadıklarımızı yazan meleklerden ne insanın canlılığını bitiren ölüm meleklerinden ne de vahiy getiren meleklerden ve onların bu işler üzerinden kurdukları otoriteden kaçmak mümkün değildir. Bunun yanında insan kılığında göründüklerinde bile ne İbrahim ve Meryem’de olduğu gibi getirdikleri müjdeli haberlerden ne de Lut kavminde olduğu gibi getirdikleri helak haberlerinden kaçmak ve kurtulmak mümkün değildir. Bunların yanında onların hem müşahede aleminde hem de gayb aleminde yaptıkları her işin arka planında Yüce Allah’tan aldıkları izin vardır. Bu izin onları yaptıkları işlerde meşru ve tarif edilmiş bir otorite sahibi haline getirmektedir. Kelime aşağıdaki ayette tam da bu anlamda hatta insanlar için kullanılmıştır.

Yasin 36/71

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ

Görmediler mi ki, biz onlar için, ellerimizin (kudretimizin) eseri olan hayvanlar yarattık da onlar bu hayvanlara sahip oluyorlar (DİB meali).

Bu ayette geçen مَالِكُونَ kelimesi, insanların Yüce Allah’ın yarattığı ve boyun eğdirdiği hayvanlar üzerindeki meşru otoritesini belirtmektedir. İşin aslına bakılırsa insanı yaratan da, hayvanı yaratan da ve hayvana boyun eğdiren de Yüce Allah’tır. Her ikisinin yaşamını ve yaşamı için gerekli olan şeylerin tamamını veren Yüce Allah’tır. Aslında insanın ona malik olması mümkün değildir çünkü bizzat insanın kendisi Yüce Allah’ın mülküdür. Fakat böyle olmasına rağmen Yüce Allah insana, hayvana sahip olma ve onun üzerinde otorite kullanma iznini vermiştir. İşte bu izin onu malik haline getirmektedir. Yani insanı hayvanlar üzerinde otorite sahibi haline getiren şey hayvanlara hükmetmesi değil, Yüce Allah’tan aldığı izindir.

Zuhruf 43/12-13

وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ

لِتَسْتَوُوا عَلَى ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ

O, bütün çiftleri yaratan, üzerlerine kurulasınız, sonra da, kurulduğunuzda, Rabbinizin nimetini hatırlayasınız ve “Bunu hizmetimize veren Allah’ın şanı yücedir. Bunlara bizim gücümüz yetmezdi. Şüphesiz biz Rabbimize döneceğiz” diyersiniz diye sizin için bindiğiniz gemileri ve hayvanları yaratandır.

Kur’an’ın tamamına bakıldığında akılsız ve iradesiz varlıkların tamamına boyun eğdirilmiş ve onların işleyiş tarzları Yüce Allah tarafından değişmez şekilde belirlenmiştir. Akıllı ve iradeli varlıklara ise bu varlıklardan yararlanma izni verilmiştir. İşin daha da temeline inerse şu varlıkta insan oğlu her ne yapıyorsa hepsi Yüce Allah’ın izni iledir. Hatta iman etmesi ve inkâr etmesi bile. Evet Yüce Allah insana iman etme izni vermiştir. Bu izin en başta onun vahyine ve yarattığı varlıkların tamamına erişim iznidir. Eğer Yüce Allah tertemiz kelimelerine erişim izni vermeseydi o kelimeler müşahede aleminin en görünür yerinde olsaydı bile kimse ona erişemezdi. Dahası Yüce Allah insana, o kelimeleri anlama izni vermiş hatta onları zorlanmadan anlasın diye kolaylaştırmıştır. Kimseye bırakmadan da onları bizzat kendisi açıklamıştır.

Ahzab 33/45-46

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا

وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا

Ey Peygamber! Biz seni bir şahit, bir müjdeleyici, bir uyarıcı; Allah’ın izniyle kendi yoluna çağıran bir davetçi ve aydınlatıcı bir kandil olarak gönderdik

İşte bu izinler müşahede aleminde resul olanlara verilmişken gayb aleminde ise melekler verilmiştir. Melekler tarafından müşahede alemine getirilmezden önce, şeytanların ve cinlerin o vahye erişim izni bulunmamaktadır.

Şuara 26/210-212

وَمَا تَنْزَلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ

(26/210) Kur’ân’ı şeytanlar indirmedir.

وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ

(26/211) Zaten bu onların harcı değildir, buna güçleri de yetmez.

(26/212) Çünkü onlar (vahyi) işitmekten uzaklaştırılmışlardır (DİB meali).

Burada hemen belirtelim ki şeytanların ve hatta cinlerin Kur'an'ı dinleme ve erişim izinlerinin olmaması sadece vahy edilme aşamasındadır. Yani şeytanlar ve cinler kaynağından hedefine gelene kadar vahye erişememektedirler. Değilse Yüce Allah'ın iradeli varlıklara ulaşsın diye gönderdiği tüm vahiyler aynı zamanda bir ilan ve bildiridir ve onların bu bildirilere ulaşımın engellenmesi onları o bildirilerin getirdiği sorumluluktan muaf hale getirecektir. Evet onlara ne vahyi taşıma ne de vahyi hedefine ulaştırma izni verilmemiştir. Fakat hedefine ulaştıktan sonra hem duyma hem anlama hem de iman etme izni onlara da verilmiştir. Yukarıdaki 211. ayete dikkat edilirse وَمَا يَسْتَطِيعُونَ (güç yetiremezler) şeklinde bir kelimenin geçtiği görülecektir. Cinlerden olan şeytanlar buna güç yetirememektedirler ama yine cinlerden olan melekler vahyi taşımaya ve hedefine getirmeye güç yetirebilmektedirler. Meleklerin kendilerine yüklenen bu misyonu yerine getirebilmeleri gayb aleminden müşahede alemine geçiş yapmalarını zorunlu hale getirmektedir. Yüce Allah onlara bu izni de vermiştir. Zaten bu izni vermemesi durumunda onların bu görevlerini yapmaları imkânsız hale gelecek, insana ulaştırmaları için vahyin kaynağına erişim izinlerinin olması hiçbir işe yaramayacaktır. Kimi durumlarda bu izin sadece bir insanı kapsamakta kimi zaman ise tüm bir şehri kapsamaktadır. İbrahim ve Lut da olduğu gibi.

Biz insanlar için meleklerle iman tam da burada başlamaktadır. Yüce Allah'tan Cebrail'e, ondan beşer resule gelene kadar vahyin geliş biçimleri bize tamamen kapalı ve erişim iznimiz olmayan bir ortamda gerçekleşmektedir. İşin aslına bakılırsa bizim şahit olduğumuz tek şey sadece, içimizden birinin "ben Allah'ın resulüyüm, size Allah'tan kelimeler getirdim" demesidir. Ne bunun gayb alemindeki boyutu ne de müşahede aleminde gerçekleşen Cebrail'den beşer resule aktarılma aşaması bizim gördüğümüz, şahit olduğumuz şeyler değildir. Hatta öyle ki tüm vahiyleri kendisine Cebrail denilen bir varlığın getirdiğini bile beşer resul söylemiştir. O beşer resulün elinde bizim kendisine inanmamızı sağlayacak, delil diye öne sürdüğü tek bir şey vardır. Yüce Allah'tan aldığı söylediği kelimeler... İşte o kelimeler bize Yüce Allah'ın kulları olduğumuzu, şu hayata onun bizi yoktan var ederek getirdiğini, gördüğümüz ve yararlandığımız tüm varlıkların onun tarafından var edildiğini ve yararlanmamız için izin verdiğini, bu iznin geçici olduğu bildirilen şu dünyada imtihana tabi tutulmamızın tabi sonucunda verilmiş ve imtihanımızı başarı ile geçmemiz için sağlanmış kolaylıklar olduğunu, tüm bunların sebebinin Yüce Allah'ın rahmeti olduğunu, karşı karşıya kaldığımız bu rahmetin, rahmet olarak kalabilmesi için ilkeler bulunduğunu, bu ilkeleri Yüce Allah'ın koyduğunu, koyduğu ilkeleri biz kullara iletmek için görmediğimiz, bilmediğimiz ve tasavvur dahi edemeyeceğimiz gayb aleminde varlıklarından olan cinlere izin verilerek melekler haline getirildiğini ve onların görevlendirildiğini, üstelik onların şu varlık içinde bildiğimiz herkes ve her şeyden daha çok bizimle iç içe olduğunu, bizi gözetlediklerini, hakkımızdaki her şeyi kayıt altına

aldıklarını, ahirette bu kayıtlara göre hesap vereceğimizi bildirmektedir. Tam burada ya iman edilecek ya da “ben bu kelimeleri Allah’ın kendi (haşa) ağzından çıkarken duymadım, onun bu kelimelerini bize iletmesi için herhangi bir kişiyi görevlendirdiğine şahit olmadım, gayb alemler diyen bir alemin varlığına da görmesem inanmam, üstelik bu melekler madem gayb aleminin varlıklarıdır neden içimizden sadece bir kişiye görünmektedirler, bize de görünsünler, ellerindeki izin belgesini gösterebilirler ki onlara ve resule inanalım, dahası onların Yüce Allah’tan aldıkları kelimeleri değiştirmediklerine, kendi sözlerini karıştırmadıklarına ya da bir çıkar sağlamak için başka bir şey yapmadıklarına nasıl emin olacağız? Gördüğümüz alemin dışında bir alemin olduğunu, bizi gözetleyen görünmeyen bir düşmanımız (şeytan) olduğunu, bizi gözetleyen görünmeyen dostlarımız olduğunu bize söyleyen yine kendisini çok iyi tanıdığımız bildiğimiz ve bugüne kadar olağan üstü hiçbir şeyini görmediğimiz beşer resul söylemekte, üstelik elindeki kelimelerden başka hiçbir delil ortaya koymuyor” denilerek inkâr edilecektir.

Evet gayb’a ve dolayısıyla meleklerle iman etmek için elimizde Yüce Allah’ın kelimelerinden başka somut hiçbir delil bulunmamaktadır. O kelimeler; Yüce Allah’ın bizzat kendi kelimeleri olduğunu söylediği o kelimeleri yetersiz görüp iman etmemeye de Yüce Allah’ın izin verdiğini söylemektedir. Söylenenlerin gerçek olup olmadığını bizzat şahit olarak öğrenmenin bir tek yolu vardır. Ölmek! Kelimeleri yeterli görerek ve anlatılanların tamamının gerçek olduğuna inananlar öldükten sonra öğrenmenin hiçbir fayda sağlamayacağını bilirler ve iman ederek mü’min olurlar. İnanmayanlar ise bunun dışında kafir, fasık, mücrim, müşrik, münafık ve daha birçok şey olabilirler. Buna getirilmiş bir kısıtlama da bulunmamaktadır.

Kendilerine kelimelerin yetmeyeceği kişiler, melekleri hemen şimdi ve burada görmek isterler. Çünkü kelimelere karşı bir güvensizlikleri vardır. Çünkü Yüce Allah’ın güç ve yetki vermesi durumunda yani melekler ve resuller olma durumunda bu müthiş ve büyük imkândan kendi çıkarına bir yarar sağlamadan sadece iman etmenin mümkün olamayacağına inanmaktadırlar. Çünkü kendileri öyledir.

Furkan 25/7-8

وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أَنْزَلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونُ مَعَهُ نَذِيرًا

Dediler ki: “Bu ne biçim peygamber ki yemek yer, çarşıda pazarda dolaşır. Ona bir melek indirilseydi de, bu onunla beraber bir uyarıcı olsaydı ya!” (DİB meali).

أَوْ يُلْقَىٰ إِلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنَّا تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا

“Yahut kendisine bir hazine verilseydi veya ürününden yiyeceği bir bahçesi olsaydı ya!” Zalimler, (inananlara): “Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz” dediler (DİB meali).

Müminun 23/24

فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأُولَى

Bunun üzerine kendi kavminden inkâr eden ileri gelenler şöyle dediler: “Bu ancak sizin gibi bir beşerdir, size üstünlük taslamak istiyor. Eğer Allah dileseydi, bir melek gönderirdi. Biz önceki atalarımızdan böyle bir şey duymadık” (DİB meali).

Fakat Yüce Allah’ın kelimelerini her şeyden daha yeterli görenler, ona varlığın içindeki en değerli şey olarak iman eden melekleri görmezler, görme ihtiyacı hissetmezler ama buna rağmen her an onlarla iç içe olduklarını bilirler ve ona göre yaşarlar. Kelimeleri yeterli görenler; onların gaybi varlıklar olduğuna, müşahade aleminde görünmelerinin ancak ilkeler boyutunda olabileceğine ya müjdeli bir haberi ya da yok edici bir azabı getirmek için görünebileceklerine, işte o kelimeleri duyup okuyarak anlar ve iman ederler. Bunun için İbrahim kendisine İshak ve Yakup’u müjdelemek için gelen insan kılığındaki meleklerden korkmuştur. Çünkü meleklerin görünmesi demek iş işten geçmiştir anlamına gelmektedir.

Enam 6/8

وَقَالُوا لَوْلَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ لَوَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكَ لَفُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنظَرُونَ

Bir de dediler ki: “Ona (açıktan göreceğimiz) bir melek indirilse ya!” Eğer (öyle) bir melek indirseydik artık iş bitirilmiş olurdu, sonra da kendilerine göz açtırılmazdı (hemen helâk edilirdi) (DİB meali).

Biraz önce belirttiğimiz gibi burada çok küçük bir kısmına değindiğimiz gaybi varlıklarla ilgili Kur’an’ı Kur’an ile anlama metodu çerçevesinde çok daha detaylı bir çalışmanın yapılması gerekmektedir. Çünkü onlar ve hatta diğer gaybi varlıklarla ilgili bilgilerin çoğu ya kulaktan dolma ya da İsrailiyat kökenlidir. Mesela, bu bilgilerden en yanlış olanlardan bir tanesi de meleklerin cinsiyetine dair söylenenlerdir. Geleneksel anlayış meleklerin herhangi bir cinsiyet sahibi olmadıklarını söylemektedir. Bu yönüyle geleneksel anlayış Yahudi ve Hıristiyanlarla aynı söyleme sahip olduğunun farkında bile değildir. Çünkü onlar da meleklerin herhangi bir cinsiyetinin bulunmadığını ya da cinsiyetlerinin belirsiz olduğunu söylemektedirler.

MELEK: Kutsal Kitap’ta melek olarak kullanılan iki sözcük vardır: Bunlardan İbranice mal’ak sözcüğü, “bir görevle gönderilen haberci, elçi” anlamına gelirken; Grekçe angelos sözcüğü, “haber getiren haberci” anlamına gelmektedir. Kutsal melekler görevlerini Tanrı’dan alırlar, düşmüş melekler ise şeytanın hizmetindedirler.

Melekler dünyanın yaratılışından önce Tanrı tarafından yaratılmışlardır (Eyü. 38:4-7; Mez. 148:2, 5). Gökte yaşamaktadırlar (Mar. 13:32). Bedenleri olmayan ruhsal varlıklardır (İbr.1:4), ama bir bedene bürünerek de ortaya çıkabilirler (Yu.20:12; İbr.3:2, Va.14:6). Evlenip çoğalmazlar (Mat.22:29-30), cinsiyetleri tam olarak belirtilmemiştir. [5]

Özellikle meleklerin cinsiyeti hakkında geleneksel İslami inanış da, tıpkı Hıristiyanlar ve Yahudiler gibi meleklerin cinsiyetinin olmadığı şeklindedir. Fakat Yüce Allah'ın kelimeleri, var edilmiş her varlık gibi cinler arasından seçilerek melek kılınmış varlıkların da cinsiyetlerinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Kehf 18/50-51

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا

Hani biz melekler, “Âdem için saygı ile eğilin” demiştik de İblis'ten başka hepsi saygı ile eğilmişlerdi. İblis ise cinlerdendi de Rabbinin emri dışına çıktı. Şimdi siz, beni bırakıp da İblis'i ve neslini, kendinize dostlar mı ediniyorsunuz? Hâlbuki onlar sizin için birer düşmandırlar. Bu, zalimler için ne kötü bir bedeldir!

مَا أَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتُمْ مُتَّخِذِ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا

Ben onları ne göklerin ve yerin yaratılışına ne de kendilerinin yaratılışına şahit tuttum. Sapıranları da hiçbir zaman yardımcı edinmiş değilim (DİB meali).

Daha önce de değindiğimiz bu ayetlere dikkat edilirse *وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ* “Şimdi siz, beni bırakıp da İblis'i ve neslini, kendinize dostlar mı ediniyorsunuz?” (DİB meali) şeklinde bir cümlemin olduğu görülecektir. Melekler içinde bulunan İblis'in soyunun olması demek aynı zamanda aynı varlık türüne mensup meleklerin de soylarının olduğunu ortaya koymaktadır. Yani melekler cinsiyetsiz varlıklar değil, erkeği ve dişisi olan ve üstelik üreyebilen varlıklardır. Unutulmamalıdır ki melekler, iblis, şeytan ve cinlerin hepsi gaybi varlıklardır ve varlık türü olarak hepsi de cindir. Cinlerin erkeğinin ve dişisinin olduğuna daha önce değinmiştik. Aynı varlık türüne mensup meleklerin cinlerden farklı olarak herhangi bir cinsiyetinin olmaması mümkün değildir.

Yasin 36/36

سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ

Yerin bitirdiği şeylerden, insanların kendilerinden ve (daha) bilemedikleri (nice) şeylerden, bütün çiftleri yaratanın şanı yücedir (DİB meali).

Bildiklerimiz ve bilmediklerimiz yaratılmış her ne varsa zevç olarak yaratılmıştır. Cinler, melekler ve İblis gibi varlıklar da yaratılmışlardır ve onların erkeği dişisi vardır dahası onların da zürriyetleri yani soyları vardır.

Kur'an'da melekleri konu alan ayetlere bakıldığında genelde onlara atfedilen fiil ve zamirlerin müzekker yani eril formda geldiği görülecektir. Fakat yine melekleri konu alan birçok ayette onlara atfedilen fiillerin müennes yani dişil formda olduğu görülecektir. Mesela, Meryem'e müjdeyle gelen meleklerle atfedilen fiiller müennestir.

Al-i İmran 3/42

وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ

Hani melekler, “Ey Meryem! Allah, seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı” (DİB meali).

Üstelik meleklerle müennes fiillerin atfedildiği tek yer burası da değildir. Şu ayetlerde de aynı şekilde meleklerle müennes fiiller atfedilmiştir. (3/39, 45 – 6/158 – 16/28, 32, 33 – 35/1 – 41/41 – 47/27 – 70/4) Tüm bunlar tıpkı diğer gaybi varlıklar gibi meleklerin de erkeği ve dişisi olduğunu ortaya koymaktadır. Hem cinlerden olmaları ve hem de tek cinsiyetli olmaları zaten mümkün değildir.

Üstelik bu anlayış İblis denen varlığı anlamamızı da engellemiştir. Biraz önce verdiğimiz ayetlerde Yüce Allah, İblis'in bir zürriyeti olduğunu belirtmişti. Unutulmamalıdır ki; İblis Yüce Allah'a isyan ettiğinde o da melekler arasında bir melekti. Daha en başta melekleri cinsiyeti olmayan varlıklar olarak tanımlayan geleneksel anlayış, bir zamanlar melekler arasında olan İblis'in de soyu olmayacağına hükmetmiş ve tamamen farklı bir kişilik olan şeytan/ları İblis olarak nitelemiştir. Sonuçta neredeyse tüm tefsir kitaplarımızda şeytan ve İblis aynı kişi olarak tasvir edilmiş ve bu anlayış inanç olarak yerleşmiştir. Oysa bu ikisinin aynı kişiler olması söz konusu bile değildir. İblis ismi Kur'an'da genelde Âdem kıssaları bağlamında geçmektedir. Bu anlatımlar içinde İblis ve şeytan kelimeleri arasındaki farkı en bariz şekilde görebileceğimiz yer ise Bakara suresindeki anlatımdır.

Bakara 2/30-34

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَتْ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

(2/30) Hani, Rabbin meleklerle, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.” demişler. Allah da, “Ben sizin bilmediğinizi bilirim” demişti.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

(2/31) Allah, Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklerle göstererek, “Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin” dedi.

قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

(2/32) Melekler, “Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin” dediler.

قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ

(2/33) Allah, şöyle dedi: “Ey Âdem! Onlara bunların isimlerini söyle.” Âdem, meleklerle onların isimlerini bildirince Allah, “Size, göklerin ve yerin gaybını şüphesiz ki ben bilirim, yine açığa vurduklarınızı da gizli tuttuklarınızı da ben bilirim demedim mi?” dedi.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ

(2/34) Hani meleklerle, “Âdem için saygı ile eğilin” demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kâfirlerden olmuştu (DİB meali).

İşte bu ayetlerin anlattığı süreç, meleklerden biri olan iblis’in Yüce Allah’ın emrine karşı geliş sürecinin arka planını anlatmaktadır. Fakat son ayete dikkat edilirse “kafirlerden biri oldu” şeklinde bittiği görülecektir. Bu cümlenin “kafirlerden biri oldu” şeklinde bitmesi sadece iblisin kafir olduğunu değil aynı zamanda ondan başka kafirlerin de olduğunu göstermektedir. Buraya kadar anlatılanlarda secde etmeyen ve Yüce Allah’a karşı gelen kişi İblistir. Kur’an’da anlatılan tüm Âdem kıssalarını kronolojik bir sıralamayla okuduğumuzda bundan sonrasında İblis ismi hiç geçmemekte, onun yerine Şeytan ismi kullanılmaktadır.

O AĞACA YAKLAŞMAYIN!

Bakara 2/35-36

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ

(2/35) *Dedik ki: “Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz” (DİB meali).*

فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ

(2/36) *Derken, şeytan ayaklarını oradan kaydırdı. Onları içinde buldukları konumdan çıkardı. Bunun üzerine biz de “Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır” dedik (DİB meali).*

Araf 7/20

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوَاتِحِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَتَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ

Derken şeytan, kendilerinden gizlenmiş olan avret yerlerini onlara açmak için kendilerine vesvese verdi ve dedi ki: “Rabbiniz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız, ya da (cennette) ebedî kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı.”

Aynı olayın anlatıldığı tüm diğer yerlerde de Âdem ve eşine vesvese veren İblis değil şeytandır. Anlatılan olaylar birbirinin devamı olsa da isim değişmektedir. Geleneksel anlayışın, İblis ve Şeytanı aynı kişilik olarak belirtmesinin arkasında ne yazık ki yine Yüce Allah'ın kelimelerine İsrailiyat üzerinden mana yükleme girişimleri vardır. Daha önce de değindiğimiz gibi geleneksel anlayışa göre ilk insan bir erkektir ve eşi de o erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kur'an'dan hiçbir temeli olmayan bu anlayış İsrailiyat üzerinden kitlelerin inancının bir parçası haline getirilmiştir. Fakat ne yazık ki iş sadece burada da kalmamış tüm kıssa, tıpkı Yahudilerin dizayn ettiği hale sokulmuştur. Bugün elimizde bulunan ve Yahudiler tarafından tahrif edilmiş olduğuna Kur'an'ın şahitlik ettiği Tevrat'ta bu kıssa şöyle geçmektedir.

RAB Tanrı Adem'e derin bir uyku verdi. Adem uyurken, RAB Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Adem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Adem'e getirdi.

Adem,

“İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik,

Etimden alınmış ettir” dedi,

“Ona ‘Kadın denilecek,

Çünkü o adamdan alındı.”

Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacak. Adem de karısı da çıplaktılar, henüz utanç nedir bilmiyorlardı.[6]

RAB Tanrı'nın yarattığı yabani hayvanların en kurnazı yıldı. Yılan kadına, “Tanrı gerçekten, ‘Bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin’ dedi mi?” diye sordu.

Kadın, “Bahçedeki ağaçların meyvelerinden yiyebiliriz” diye yanıtladı “Ama Tanrı, ‘Bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini yemeyin, ona dokunmayın; yoksa ölürsünüz’ dedi.”

Yılan, “Kesinlikle ölmezsiniz” dedi “Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyile kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız.”

Kadın ağacın güzel, meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yanındaki kocasına verdi, o da yedi. İkisinin de gözleri açıldı. Çıplak olduklarını anladılar. Bu yüzden incir yaprakları dikip kendilerine önlük yaptılar.[7]

İşte Tevrat'ta geçen bu kıssa neredeyse tüm İslam uleması tarafından olduğu gibi alınarak Kur'an'ın açıklaması denilerek tefsir kitaplarına konulmuştur. Aşağıdaki satırlar bir Yahudi hahamının Tevrat'ta geçen yukarıdaki pasajı açıklaması değil, çok muteber kabul edilen bir müfessirin Kur'an daha iyi anlaşılın! diye açıklamalar yaptığı tefsirinden alınmıştır.

Âdem (a.s) zevcesi Havva (a.s)'dır. Ona bu ismi ilk veren yine Âdem'dir. Havva, Hz. Âdem'in kaburga kemiğinden farkına varmaksızın yaratılmıştır. Eğer bundan dolayı bir acı çekmiş olsaydı, hiçbir erkek hanımına şefkat göstermezdi. Uyandığında: Bu kimdir diye sorulmuş, Hz. Âdem de: Bu bir kadındır, cevabını vermiş. Ona: Adı nedir, diye sorulunca o da: Havva demiş. Niye bir kadındır (imrae) dedin diye sorulunca o: Çünkü (kişi anlamına gelen) mer'den alınmadır. Bu sefer: Neden peki Havva adını verdin, diye sorulunca, Hayy (diri)'den yaratılmıştır, cevabını vermiş.

İbn Mesud ve İbn Abbas der ki: Âdem cennete yerleştirilince, yalnızlıktan sıkıntılı bir halde yürüyüp durdu. Uykuya dalınca Havva, sol tarafından, kısa kaburga kemiğinden yaratıldı ki, onunla sükûn bulsun ve onunla yalnızlıktan kurtulsun. Âdem uyanıp da onu görünce sen kimsin, diye sormuş, o da: Ben bir kadını, benimle sükûn bulsun diye, senin kaburga kemiklerinden yaratıldım, cevabını vermiş. İşte Yüce Allah'ın şu buyruğunun anlamı da budur: “Sizi tek bir candan yaratandır O. Bu candan da onunla sükûn bulsun diye eşini yaratmıştır.” (7/189)

İlim adamları derler ki: İşte bundan dolayı kadında bir eğrilik vardır. Zira kadın eğri kaburga kemiğinden yaratılmıştır...Denilir ki: Yasak ağaçtan ilk yiyen İblis'in aldatması ile Havva olmuştur ve İblis ilk olarak Havva ile konuşmuştur. Çünkü Havva yastığın vesvesecisidir (erkeğe vesvese kadından gelir anlamındadır). Kadınlar aracılığıyla erkeklerin ilk maruz kaldığı fitne de budur. İblis Havva'ya şöyle dedi: Sizin bu ağacı yemekten alıkonulmanızın tek sebebi bunun ebedilik ağacı olmasıdır. Çünkü İblis her ikisinin de ebedi kalmayı sevdiğini öğrenmişti. O bakımdan onların hoşuna gidecek sevdiği bir şeyi öne sürdü. Zaten kişinin bir şeyi çok sevmesi onu kör ve sağır eder. Havva, Âdem'e yeme teklifini yapınca o, bu teklifini reddetti ve Allah'ın kendisine verdiği emri hatırlattı. İblis, Havva'ya ısrar etti, o da Âdem'e ısrar etti. Nihayet Havva şöyle dedi: O ağaçtan senden önce ben yiyeyim. Bundan dolayı bana bir zarar gelirse sen kurtulmuş olursun. Havva ağaçtan yediği halde zararını görmedi. Âdem'e gelip: Ye, ben yedim ve bana bir zarar olmadı, deyince Âdem de yedi ve bu sefer onların ayıp yerleri görünmeye başladı...

Nakledildiğine göre yılan cennette Âdem'in hizmetçisi idi. Allah'ın düşmanı İblis'e böyle bir imkân vererek cennette Âdem'e karşı düşmanlığını açıkça ortaya koyarak Âdem'e ihanet etmiştir. Cennetten yeryüzüne indirilmeleri üzerine aralarındaki düşmanlık pekişti ve rızık olarak ona toprak verildi. Ona şöyle denildi: Sen Âdemoğlunun düşmanısın, onlar da senşn düşmanıdır. Onlardan seni kim görürse başını ezer.

Sakine bint el-Cad, Serra bint Nehban el-Ğaneviyye'nin şöyle dediğini rivayet etmektedir: Resulullah (s.a) 'ı şöyle derken dinledim: "Küçük olsun büyük olsun, siyah olsun beyaz olsun yılanları öldürünüz. Çünkü km yılan öldürürse bu onun cehennemden kurtulmalık fidyesi olur ve kim yılan tarafından öldürülürse o da şehid olur.[8]

Muteber! tefsircimizin yazdıkları sadece bununla sınırlı değildir. Fakat bu kadarı meseleyi anlamak için yeterlidir. Bu alıntının Kur'an'a iman ettiğini söyleyen bir müfessir tarafından yazılmış Kur'an tefsiri mi yoksa Yahudi bir hahamın yukarıdaki Tevrat pasajına getirdiği tefsir mi olduğunun takdirini vicdanlara bırakarak konuya devam ediyoruz.

İşte bu tefsirler üzerinden Yüce Allah'ın ayetlerindeki kelimelere mana verilmiştir. Bu anlatıma göre aşağıdaki ayette yasaklanan şey bir ağaçtır.

Bakara 2/35

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ

Dedik ki: "Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz" (DİB meali).

Ayette geçen "ağaca yaklaşmayın" cümlesi üzerine getirilen tefsirleri okumaya da, aktarmaya da sabrımız yetmemektedir... Şunu belirtelim ki, "ağaç" diye mana verilen الشَّجَرَةَ (şecera) kelimesi ağaç anlamında değil, soy kabile, boy,

zürriyet anlamındadır. Yüce Allah Âdem'e bir ağaca yaklaşmamayı değil, İblis soyuna yaklaşmamayı emretmiştir. Bu kelimeye ağaç manası verilmesi sadece ve sadece İsrailiyat'tan dolaydır. İşte bu kelimeye ağaç manasının verilmesi, İblis ve şeytanın aynı kişilik olarak anlaşılmasına neden olmuştur. Oysa şeytanlar İblisin soyudur ve Yüce Allah'ın yaklaşmayın dediği ağaç değil, işte bu soydur. Takdir edilmelidir ki bu çalışmanın konusu "ilk yaratılış" meselesi değildir. Allah dilerse tüm bu konuların detaylıca ele alınacağı yaratılış meselesiyle ilgili bir çalışma yine bu sitede istifadeye sunulacaktır. Şimdilik bu konuyu burada kesip asıl konumuza dönelim.

Kökeni hakkında müfessirler arasında bir hayli tartışmanın bulunduğu İblis kelimesi بلس (ba+lam+sin) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 16 kelime bulunmaktadır. Kök manası "aşırı ümitsizlikten kaynaklanan hüznün, keder, tasa" olan bu kelime Kur'an'da 11 defa İblisin ismi olarak geçmektedir. Aşırı ümitsizliğe düşene "mublis", çoğunlukla suskun olduğundan ve kendisini ilgilendiren şeyleri unuttuğundan dolayı, bir kimse sustuğunda ve ortaya koyacak delili kalmadığında ona "eblesa" denmiştir.[9]

Aynı şekilde bu kökten: "Hayret etmek, şaşmak, hayretinden dolayı suskun kalmak, üzgün ve bezgin olmak, başını eğmek, sus pus olmak, cevap verememek" anlamlarına gelen fiiller ve "ümitsizlik, suskun, şaşkın, hücre gibi isimler türemiştir.[10]

Müfessirlerimiz tıpkı İblis kelimesinde olduğu gibi şeytan kelimesinin kökü ile ilgili de ihtilaf etmişlerdir. Hatta Kur'an'da 88 defa geçen bu kelimenin Arapça olmadığını söyleyenler bile çıkmıştır. ش ط ن (şın+tı+nun) kök harflerinden ismi tasğir bir isim olan bu kelime "uzak olmak, muhalefet etmek, karşı çıkmak" anlamlarındadır. Bu kelime sadece gayb aleminin varlıkları olan cinler için değil aynı zamanda insanlar içinde kullanılmıştır.

Enam 6/112

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا ۗ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ ۗ فَذَرَهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ

İşte böylece biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı laflar fısıldarlar. Rabbin dileseydi, bunu yapamazlardı. O hâlde, onları iftiralarıyla baş başa bırak (DİB meali).

Bu ayetten şeytanların cinlerden olduğu ve insanların da aynı isimle isimlendirilebileceği anlaşılmaktadır. Nasıl ki tüm insanlar şeytan değilse tüm cinler de şeytan değildir. Bu her şeytanın bir cin olduğu ama her cin'in şeytan olmadığı anlamına gelmektedir...

.....

Gaybi varlıklarla ilgili Süleyman kıssaları bağlamında söyleyebileceğimiz şeyleri bu kadarla sınırlı tutmak, daha fazla uzatmamak gerekmektedir. Çünkü hem asıl konumuzdan bir hayli uzaklaştık hem de ele aldığımız konuların hepsi çok daha büyük çalışmaları hak edecek kadar önemlidir. Buraya kadar anlattıklarımız yeterli olmasa da gaybi varlıklarla ilgili genel bir bakış açısı oluşturacağını ümit etmekteyiz.

Asıl konuya dönmeden önce kısa bir hatırlatma yapmak yerinde olacaktır...

Hatırlanacağı üzere gaybi varlıklar konusuna girişimiz Kehf suresinde anlatılan Zel-Karneyn kıssasının bizi Süleyman'a götürmesinden dolayı idi. Zel-Karneyn, kendi emrine girmesi gerekirken kaçan dikbaşlı birinin peşinden yine kendi emrinde olan başka birini göndermişti. O gönderilen aracı, dikbaşlının kaçıp saklandığı yere gelmiş, onu bir kavme liderlik yapan dişi bir liderin gücünü kullanarak saklanırken bulmuştu. Yüce Allah Zel-Karneyn'i yani Süleyman'ı; kendi emrine girmesi gerekirken girmeyen o dik başlıyı sakladıkları ve ona arka çıktıkları için o kavmi cezalandırıp cezalandırmama konusunda muhayyer bırakmıştı. Bu kıssanın, Neml suresinde anlatılan Süleyman kıssasının bir parçası olduğunu söylemiştik. İşte o kıssa, zoraki olarak bize gayb aleminin varlıkları hakkında buraya kadar anlatılan açıklamaları yapmaya mecbur etti. Çünkü Süleyman kıssalarına gaybi varlıklar karışmış, onlar Süleyman'ın emrine verilmiştir. Bunun nasıl bir ortamda ve hangi ilkelerle gerçekleştiğinin ortaya konulması gerekmektedir...

Şimdi kıssaya kaldığımız yerden devam edebiliriz. Yoluna dürüstlikle gireni karanlıklardan aydınlığa çıkaran Yüce Allah'tır.

Ramazan DEMİR

[1]Kur'an'daki kelime sayısı yaklaşık 77.500 dür.

[2]Abdullah b. Salih, Ebu Salih el-Mısri, el-Leys'in katibidir H.122 tarihinde vefat etmiştir. Bkz. Takribu't Tezhib, s.308.

[3]R. El İsfahani, El-Müfredat CNN md.

[4]R. El İsfahani, El Müfredat MLK md.

[5]Pastör Dr. Behnan Konutgan, Pastör Levent Kınran, Pastör İhsan Özbek, Dr. Mine Yıldırım, İlahiyat ve Arkeoloji uzmanları Ken Wiest, Dr. Paul Lavrance, Pam Richardson; Kutsal Kitap Sözlüğü, Melek md. s.447.

[6]Tevrat, Yaratılış 2/21-25

[7]Tevrat, Yaratılış 3/1-7

[8]Kurtubi, El Camiu Li Ahkami'l Kur'an; c.1.s.596-599

[9]R. El İsfahani, El Müfredat BLS md.

[10]Yrd. Doç. Dr. İlyas Karılı, Yeni Sözlük BLS md.s.234.

MİRAS

Kur'an'da anlatılan Süleyman kıssalarında “cinlerin ve şeytanların Süleyman’ın emrine girmesi, kuşlara ve rüzgarlara hükmetmesi, kuşlarla basbayağı akıllı ve iradeli varlıklar gibi karşılıklı konuşması ve üstelik kuşların da Süleyman’a cevap vermesi, karıncaların da tıpkı kuşlar gibi akıllı ve iradeli varlıklar şeklinde konuşmaları ve Süleyman’ın da onları duyup anlaması, çok uzak mesafelerden koca bir tahtın göz kırpmaktan daha kısa bir zamanda getirilmesi gibi konular aslında Kur’an okuyan herkesin kafasında yığınlarca soru işareti oluşturan şeylerdir. Fakat bu sorular ya Yüce Allah’ın hikmetinden sual olunmaz denilerek bastırılmış ya müfessirler eliyle hiç alakası olmayan konuların temeli haline getirilmiş ya da kimi çağdaş müellifler gibi Süleyman’ın uzay maceraları ve zaman yolculuklarına dönüştürülerek modern anlayışa uygun hale getirilmiştir. Sonuçta Süleyman kıssalarındaki bu sıra dışı olaylar ya suskunlukla geçiştireceğimiz zoraki bir kabule ya da beyin fırtınası estirip teknolojinin tüm imkanlarından yararlanacağımız fantastik bir maceraya dönüştürülmüştür.

Tüm bunların üstüne bir de Müslüman dünyanın İshak’tan İsa’ya kadar gelen tüm resullerin İsrâiloğulları’nın yani Yahudilerin resulleri olarak görmeleri ve inanmaları eklenince, genelde tüm resullerin özelde Süleyman kıssaları sadece imanın konusu olması gereken resul kıssası olmaktan çıkıp, öğütler çıkaracağımız efsanevi bir kralın menkıbeleri haline dönüşmüştür. Hatta bu durum o kadar ileri boyutlardadır ki son dönemlerde “Kur’an yeter” söylemiyle tanınan müellifler bile açıkça Süleyman kıssalarının öğüt çıkarılacak menkıbe olduğunu söylemekten kendini alamamışlardır.

Neml suresinde en geniş yeri, Süleyman ve Belkıs “menkıbesi” tutar. Bu bağlamda “Sultan Süleyman da olsan bir karıncayı dahi incitme” öğüdüyle iktidar ve güç ahlakı, farklı bir boyutta güç-hikmet ilişkisi ele alınır.^[1]

Daha en başta meal-tefsir olarak telif ettiği eserinde henüz mealini vermediği ve tefsirini bile yapmadığı Neml suresine bu girişle başlayan müellif aslında çoktan kararını vermiş, o surede anlatılan Süleyman ve adını nereden aldığını bilmediğimiz Belkıs kıssasının öğüt çıkarılacak “menkıbe” olduğunu söylemiştir. Yüce Allah’ın biz kullarına karanlıklardan aydınlığa çıkalım diye anlattığı kıssalar bir kere “menkıbe” boyutuna indirgenince asıl olan anlatılanlar değil, zeki müelliflerinin çıkaracağı birbirinden değerli öğütler olacaktır. Kıssalar menkıbe ve asıl olan da öğüt çıkarmak olunca, anlatılanların olağanüstü veya olağan olmasının hiçbir önemi kalmamaktadır. Çünkü kıssa artık tıpkı La Fontaine masallarında veya Celaleddin Rumi’nin mesnevisinde olduğu gibi hayvanların akıllı varlıklar gibi konuştuğu ve içinde sublimel mesajlar barındıran öğüt yumağı haline gelmiştir. Artık bu öğüt yumağından eldiven, kazak, şapka veya daha başka bir şey elde etmek müellifin becerisine kalmaktadır. Nasıl ki hayvanların akıllı varlıklar gibi konuştuğu bu masallara

“Hayvanlar hiç konuşur mu?” şeklinde akıllı sorular sormak doğru değilse, Süleyman kıssalarında konuşan kuşlara ve karıncalara da soru sormak doğru değildir. Çünkü artık bunun bir önemi yoktur asıl olan bunlardan öğüt çıkarmaktır.

En başta bu temele oturtulan kıssada hedef, öğüt ve nasihat elde etmek olunca ne gramer kurallarının ne kelimelerin manasının ne olayların örgüsünün ne anlatılan olaylara hâkim olan Yüce Allah'ın ilkelerinin ne de sorulması gereken binlerce sorunun bir önemi kalmamaktadır. Nitekim kalmamıştır... Artık bundan sonrasında özellikle Kur'an'ı bu müelliflerin yazdığı mealler ve tefsirler üzerinden anlamaya çalışan mü'minler kendi tıynetine ve mizacına uygun bulunduğu değerli müelliflerimizden birinin karşısına geçecek ve onların Yüce Allah'ın menkıbe! olarak anlattığı kıssalardan çıkardığı çok değerli öğütlerini din diye alacak, Yüce Allah'ın insanlığın imamı olarak belirlediği Süleyman ile ilgili iman bu müelliflerin anlattığı biçimde şekillenecektir. Haliyle tıpkı yukarıya aldığımız alıntıda müellifin yaptığı gibi varlığın en değerli kelimeleri olan ayetler “sultan Süleyman da olsan karıncayı incitme” öğüdünün nesnesi haline gelecektir. Bir an bu müellifin yaklaşım biçimini doğru kabul ettiğimizde ortaya şöyle bir durum çıkmaktadır. “Sultan Süleyman da olsan karıncayı incitme” şeklindeki 5 kelimelik bir öğüdü vermek için yaklaşık 100 ayetin ve yaklaşık 800 kelimenin sarf edilmesi, işin içine konuşan kuşların ve karıncaların sokulması, dahası cinlerin ve şeytanların gayb aleminden çıkarılıp müşahade alemine getirilmesi ya (haşa) dinleyen aptallığı ya anlatıcının beceriksizliğidir.

Kıssalar menkıbe, kıssaların anlatılma amacı da öğüt elde etme boyutuna indirgenince Kur'an'ın Arapça metninin de bir önemi kalmamaktadır. Sadece metnin de değil, hatta metne hâkim dil kurallarının, cümle biçimlerinin, kelimelerin aldığı şekillerin bile önemi kalmamaktadır. Çünkü artık asıl olan bunlar değil, her müellifin kendi zekâ ve bilgi kapasitesine göre elde edeceği birbirinden değerli öğütler ve çıkarımlardır.

Mesela, herkesin de bildiği gibi Süleyman kıssalarının en meşhur olaylarından biri olan göz açıp kapayıncaya kadar kadın kraliçenin tahtının getirilmesi hadisesini ele alalım. Aynı müellif Neml suresinin 40. ayetinde anlatılan taht getirme olayı ile ilgili şu tefsiri yapmıştır.

Tefsirlerdeki malumat ışığında, Belkis'in tahtının Yemen'den Kudüs'e biri üç saatte diğeri bir anda getirebilme imkanına dikkat çekmiştir. Bu ayetler şöyle de anlaşılabilir. Bu mümkündür ve potansiyel olarak tabiatta vardır. Bunu keşfetme hedefi insana gösterilmiştir. İnsan çaba gösterirse bu hedefe ulaşır.[2]

Masum gözüken bu açıklamalarda müellifimiz şunu demektedir.

- Süleyman Kudüs'tedir.
- Neml Suresinde anlatılan kadın kraliçenin adı Belkis'tır.
- Hüküm sürdüğü ülke Yemen'dir.
- Taht Yemen'den Kudüs'e göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir sürede gelmiştir, eşyada bu potansiyel vardır ve bu potansiyel hedef olarak insana gösterilmiştir.

Oysa Kur'an'da; Süleyman'ın Kudüs'te kadının ise Yemende bulunduğu, kadının adının Belkis olduğuna dair tek bir işaret bile yoktur. Her fırsatta Kur'an yeter söylemini dillendiren bu müellifimizin Yüce Allah'ın vermediği bu bilgileri "yeterli" dediği Kur'an'dan almadığı ortadadır. Tahta gelince; çok az Arapça bilenler dahi gramer kuralları gereği akılsız olan eşyaları göstermesi gereken zamirlerin müennes zamirler olduğunu bilirler. Hatta öyle ki akılsız varlıklar milyon tane de olsalar onları tekil-müennes bir zamirle anmak mümkündür. Oysa Neml suresindeki ayetlere dikkatle bakıldığında akılsız varlık olan taht için hem akıllı varlıkları gösteren hem de müzekker zamirler kullanıldığı görülecektir.

Neml 27/42

فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَرْشُكَ فَقَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ ۗ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ

(Seb'e kraliçesi) gelince, ona "Senin tahtın da böyle miydi?" denildi; o da "Sanki bu tıpkı o" dedi. Ve (Süleyman şöyle dedi): "Hakikatin bilgisi ondan önce de bize verilmişti, bu yüzden de biz Müslüman olduk (Mustafa İslamoğlu meali).

Ayete bu meali veren müellif, nasıl olur da Arapça metinde كَأَنَّهُ هُوَ (keennehu huve) şeklinde geçen ve sadece akıllı varlıklar için kullanılması gereken hem de iki tane zamirin akılsız bir varlık olan tahtı gösterdiğini hiç sorgulamamış hatta buna ihtiyaç bile duymamıştır. Çünkü bu ve benzeri müellifler için metin önemli değildir, sadece bir enstrumandır! Asıl önemli olan çıkarılması gereken öğüt ve nasihatlerdir. Yüce Allah'ın kelimelerini arka plana itip kendi çıkarımlarını önceleyen bu tür yaklaşımlar ne yazık ki sinsi bir kanser hücresi gibi tüm müktesebatı ele geçirmiş ve herkes kendi payına düşeni almıştır. Elbette Kur'an ayetlerinden nasihat ve öğüt elde etmek mümkündür ama hiçbir zaman ve hiçbir şekilde insanın kendi çabasıyla Kur'an'dan elde ettiği anlamlar, öğütler, nasihatler, tefsirler veya mealler Yüce Allah'ın kelimelerinin karşılığı değildir. Üstelik Kur'an'dan hiçbir ilke gözetilmeden herkesin kendi kafasına göre elde ettiği öğütler değil sadece Yüce Allah'ın verdiği öğütler alınmalıdır. Öğüt çıkarma gayretiyle Yüce Allah'ın kelimelerinden hatta harflerinden bir tanesini bile zayi etmek, onu Allah'ın gönderdiği biçimden başka bir şekle sokmak veya var olan kurallarını hiçe saymak, öğüdü kazanıp ahireti ve hatta dünyayı kaybetmek anlamına gelecektir, nitekim gelmiştir!.. Kendisini İslam'a nispet edenlerin ellerinde, varlığın en değerlisi Yüce Allah'ın

kelimeleri olmasına rağmen; peşlerinde sürüklediklerinin içlerinde buldukları değersizlik, açlık, zillet, ihtilaf, başıbozukluk, kan dökücülük, ahlaksızlık, kafirleri taklitçilik ve saymaya yürek yetmeyen birçok kötü durum bunun izah gerektirmeyen en büyük delilidir.

Kur'an'ın tüm kıssalarında önceliği, kendilerince çıkarılacak nasihatlere vermek, kelimelerin kast ettiği anlamların ve gramer kurallarının ötelenmesine ve hatta önemsizleşmesine sebep olmuştur. Bunun üstüne Kur'an'da ismi geçen resullerin bize değil onlara yani Yahudilere geldiği inancı eklenince, Yüce Allah'ın kelimeleri üzerine kafa yormak, anlamaya çalışmak önemsiz bir iş haline gelmiştir. Bu yaklaşım biçimlerinden Allah'a sığınırız.

Anlamaya çabaladığımız Süleyman kıssaları Kur'an'ın birçok yerine serpiştirilmiştir. Bunlar arasında Neml suresindeki kıssa, içlerinde en uzun ve en detaylı olan kıssadır. Bu yüzden biz de bu kıssayı merkeze alarak Süleyman olarak bildiğimiz Allah resulüne neden Zel-Karneyn dendiğini anlamaya çalışacağız. Aslında Neml suresindeki kıssayı merkeze alsak bile Kur'an bizi Kur'an'ın tamamına yönlendirecektir. Çünkü Kur'an başlangıcı olmayan bir kitaptır. Neresinden başlarsanız başlayın o sizi tüm Kur'an'a yönlendirecek başladığınız yeri sizin için başlangıç yapacaktır.

Yüce Allah'ın Kur'an'ında buyurduğu resul kıssalarından hangisi anlaşılmaya çalışılırsa çalışılsın, bir ilke olarak tüm resullerin insanlığın tamamının imamı olduğu unutulmadan okunmalıdır. Yüce Allah hiçbir resulünü herhangi bir menkıbenin konusu olsun diye resul kılmamış, anlattığı kıssalardan herhangi birini de her müellifin kendi kafasına göre elde edeceği nasihatler ambarı olsun diye kitabına koymamıştır.

Nisa 4/64

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ

Biz resullerden herhangi birini Allah'ın izniyle itaat edilmesinden başka bir amaçla göndermedik...

Nisa 4/150-151

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا

أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا

Şüphesiz, Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler, Allah'a inanıp peygamberlerine inanmayarak ayırım yapmak isteyenler, “(Peygamberlerin) kimine inanırız, kimini inkâr ederiz” diyenler ve böylece bu ikisinin (imanla küfrün) arasında bir yol tutmak isteyenler var ya; işte onlar gerçekten kâfirlerdir. Biz de kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır (DİB meali).

Evet Yüce Allah tüm resullerini insanlığa imamlık etsinler, önderlik etsinler, onlara verilen vahiylerle insanlığı karanlıklardan aydınlığa çıkarsınlar, herkesin bir gün mutlaka öleceği şu dünya hayatını birbirlerine zindan etmesinler diye göndermiştir.

Bakara 2/213

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيُحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِي مَا اختلفُوا فِيهِ ۖ وَمَا اختلف فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۗ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اختلفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ ۗ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

İnsanlar tek bir ümmetti. Allah, müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdi ve beraberlerinde, insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler konusunda, aralarında hüküm vermek üzere kitapları hak olarak indirdi. Kendilerine apaçık âyetler geldikten sonra o konuda ancak; kitap verilenler, aralarındaki kıskançlık yüzünden anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah iman edenleri, kendi izniyle, onların hakkında ayrılığa düştükleri gerçeğe iletti. Allah, dilediğini doğru yola iletir (DİB meal).

Hiçbir resul sınırlı bir bölgeye ve sınırlı sayıda insana gönderilmemiştir. Tam tersi insanlığın tamamına gönderilmiştir. Resullerin bir bölgede yaşayıp ölmeleri hatta Yunus gibi Yüce Allah'tan izin almadan kendilerine belirlenen görev sahasını terk edememeleri, onların Yüce Allah'tan alıp insanlara ulaştırdığı şeylerin ve risaletlerinin belli bir bölgeyle ve bir kısım insanla sınırlı olduğu anlamına asla gelemez. Bir kısım insanların dikkate alındığı ve muhatap kabul edildiği, diğerlerinin hiç önemsenmediği anlamına gelecek bu durum; en başta tüm yarattıklarına karşı sonsuz merhamet sahibi olan Yüce Allah'ın şanına yakışmayacaktır. Bunun yanında kendilerine ayrı bir resul gönderilmeyen diğer bölgelerdeki insanlık nezdinde, resullerin meşruiyeti de kalmayacaktır.

Fakat öte yandan Kur'an'da ismi geçen tüm resullerin belli bir bölgede oldukları da bir gerçektir. Mesela, Güney Amerika'daki Latin ülkelerden herhangi birine veya Çinlilere veya Japonlara veya Avustralya'daki Aborjin yerlilerine veya Ruslara gönderilmiş bir resul olduğuna dair ne Kur'an'dan ne de tarihi rivayetlerden sadra şifa bir delil bulmak mümkün olmamıştır. Bu milletlerin tarihindeki birtakım efsaneler üzerinden yapılan yahut Kur'an'daki Tin suresinde geçen "incir" kelimesinden yola çıkarak Hindistan'daki Buda'nın veya Mecusilik dinindeki Ahuramazda ve Ehrimen'den yola çıkarak düalist Tanrı anlayışına temel olan görüşler belirtmiş Zerdüş'tün resul olduğu çıkarımları delil değeri taşımayan tam bir saçmalaktır.

Tarihsel kayıtları doğru kabul ettiğimizde: Nuh ve Hud Yemen'de; Salih Arabistan'ın kuzeyindeki Hicr bölgesinde; İbrahim Mezopotamya, Mısır, Filistin ve Mekke bölgelerinde; İsmail sadece Mekke'de, İshak sadece Filistin'de; Yakup Filistin ve Mısır'da; Yusuf sadece Mısır'da; Musa ve Harun Mısır ve Filistin bölgelerinde; onlardan sonra gelen Davut, Süleyman, İlyas, Üzeyr,

Zekeriyya, Yahya ve İsa Kudüs'te, Yunus Irak'daki Ninova bölgelerinden çıkmış ya da en azından bu bölgelerde bulunmuş resullerdir. Sonuçta coğrafyayı en geniş ölçülerde alsak bile resullerin geldiği bölge kuzeyde Suriye ve Irak, doğu ve güney doğuda Yemen, batıda Mısır, kuzey batıda ise Filistin gibi dar bir bölgede olmaktadır. Ancak tabii ki bu durum, tarihsel veriler doğru kabul edildiğinde böyledir. Tarihsel veriler doğru kabul edilmediğinde ise bölge daha da daralmaktadır. Sonuçta Kur'an'dan Hindistan, Çin veya uzak doğu, Kuzey ve Güney Amerika, Afrika'nın ortaları ve en güney kısımları, Avustralya gibi yerlere resuller gönderildiğine dair açık bir delilin olmadığı ortadadır.

İşte bu durum beraberinde tüm insanlığa imam olarak gönderilen resullerin neden böylesine dar bir bölgeden çıkmış oldukları sorusunu gündeme getirecektir. Evet Kur'an'da kıssası anlatılan, ismi bildirilen resuller olduğu gibi ismi bildirilmeyen, kıssası anlatılmayan resuller olduğunu bildiren ayetler de bulunmaktadır. Ama bu ayetlerden dünyanın her bölgesine resul gittiği anlamını çıkarmak mümkün değildir.

Nisa 4/164

وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ ۗ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا

Daha önce kıssalarını sana anlattığımız peygamberler gönderdik. Anlatmadığımız (nice) peygamberler de gönderdik. Allah, Mûsa ile de doğrudan konuştu (DİB meali).

Mümin 40/78

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ۗ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ فُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ

Andolsun, senden önce de peygamberler gönderdik. Onlardan sana anlattıklarımız da var, anlatmadıklarımız da var. Hiçbir peygamber, Allah'ın izni olmadan bir mucize getiremez. Allah'ın emri gelince de hak yerine getirilir. İşte o zaman bunu batıl sayanlar hüsrana uğrarlar (DİB meali).

Bu ayetlerden dünyanın diğer bölgelerine de resul gönderildi şeklinde bir çıkarıma ulaşırsak bile ortaya cevaplanması gereken çok daha önemli sorular çıkmaktadır. Ortadoğu'ya gönderdiği resulleri anlatmak için bu kadar ayet ayıran Yüce Allah'ın dünyanın başka bölgelerine gönderdiği resullerin adını bile anmaması, onlardan hiç bahsetmemiş olması yine insanlığın geri kalanına bir haksızlık olacak ve yine meşruiyet sorunu ortaya çıkacaktır. Kaldı ki adı anılmayan başka resuller de olduğunu bildiren yukarıdaki ayetlerden, dünyanın tüm bölgelerine resul gönderildi şeklindeki bir sonuca ulaşmak zaten mümkün değildir.

Bu anlaşılabilir durum hem Kur'an'ın birbirinden kopuk parçalar haline getirilmesinden hem de resullerin birbirleriyle organik bağı olmayan bireysel kişiler olarak algılanmasından kaynaklanmaktadır.

Yaşadığımız şu dönemde geleneksel olsun veya olmasın tüm İslam anlayışlarına göre; Yakup ve İsa arasındaki resullerin tamamı farklı şeriatleri, farklı kibleleri, farklı misyonları olan resullerdir. Yine bu geleneksel anlayışa göre son nebi Muhammed (s) ise dinin ana temellerinde diğerleriyle farklılık olmasa bile özellikle şeri düzen açısından daha başka kanunlarla muhatap kılınmıştır. Daha en baştan resullerin getirdiği dindeki hükümlerin değişikliğini temel alan bu tür görüşler, farklılıkları delillendirmek için birçok şeyi örnek olarak getirmişlerdir.

Mesela, geleneksel ve hatta gelenek karşıtı anlayışlara göre; Yahudilerin bugün dahi sıkı sıkıya yapıştıkları Sebt (Şabat) uygulaması, Allah tarafından İsrailoğullarına farz kılınmış hatta buna uymayanlar maymunlara çevrilerek cezalandırılmıştır. Ama aynı uygulama Muhammed (as)'in getirdiği son dinde bulunmamaktadır, (!) yani nesh edilmiştir.[3] Detaylarda daha birçok farklılık olmasına rağmen resullerin getirdiği şeriatler arasında fark olduğunu iddia edenlerin kendilerini yasladıkları en büyük delil kible değişikliğidir. Geleneksel ve hatta son zamanlarda Kur'an yeter söylemiyle tanınan birçok çağdaş müellife göre[4] Yüce Allah'ın daha önce İbrahim zamanında insanlığın toplanma merkezi haline getirdiği Kabe'nin hükmü Davut ve Süleyman zamanında kaldırılmış, onun yerine Jarusalem (İbranicesi Yaruşalayim) şehri kutsal belde, kible ve insanlığın toplanma merkezi haline getirilmiştir. Hatta bu durum Muhammed (s)'in ilk resul olduğu yıllarda da devam etmiş, o bile ilk başlarda namaz kılarken yönünü Kudüs'e dönmüştür. Yaklaşık 13 yıl Kâbe ile Kudüs'ü aynı istikamete alarak namaz kılan Muhammed (s), hicretten sonra yaklaşık 16 ay namaz kılarken Kâbe arkasında kalacak şekilde yönünü Kudüs'e dönmüş, ancak kiblenin tekrar Kâbe olması ile yönünü Mekke'ye çevirebilmiştir.

Elbette ki kiblenin ve insanlığın toplanma merkezinin değişmesi demek İbrahim ile bildirilen Hac'cın ve hac kurallarının da değişmesi demektir. Bu anlayışa göre İbrahim'e bildirilen hac zamanı, ihram, kurban, tavaf, say, itikaf, müzdelife, Arafat vakfesi, saçları traş etmek, hac yasakları, hacda kesilecek hayvanlarla ilgili bildirimler, haram aylar gibi daha birçok hükümlerin ve insanlığın gelip sığınacağı emin belde ile ilgili hükümlerin tamamı tedavülden kaldırılmış ve sadece Yahudileri bağlayan yeni hükümler ihdas edilmiştir. Böylelikle İshak'tan İsa'ya kadar gelen resullerin hepsi kiblesi, misyonu, hükümleri, ritüelleri, şeriatleri farklı olan başka bir dinin resulleri haline getirilmiştir.

Kible değişikliği ile ilgili neredeyse tüm İslam aleminde tam bir ittifak vardır. Fakat konu hep Medine'ye hicret etmiş Muhammed (s) ile o gün onun etrafında bulunan Yahudiler düzleminde ele alınmış ve kible değişikliği derken hep Kudüs'ten tekrar Mekke'ye dönülmesi anlaşılmıştır. Oysa asıl kible değişikliği bu değildir. Bu olsa olsa Kible iadesidir. Kible değişikliğini olması gereken bağlamından koparıp Muhammed (s) zamanına taşımak ve bunu da resullerin getirdikleri şeriatlerin (aslında dinlerin) farklılığına delil olarak öne

sürmek Yüce Allah'ın bu dinin temeline koyduğu Tevhid ilkesini yerle bir etmek, yerine ilkesizliği, parçalanmayı, ihtilafı koymak demektir.

Çünkü Yüce Allah Kâbe'nin insanlığın toplanma merkezi, emin belde, hidayet kaynağı olduğunu Nebilerin sonuncusu Muhammed (s) zamanında değil ilk Resul olan Âdem zamanında ilan etmiştir.

Al-i İmran 3/96

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ

Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke'de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâ'be'dir (DİB meali).

(Not: Bu mealde ayetin ilk cümlesine إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ “insanlar için kurulan ilk ibadet evi” şeklinde bir mana verilmiştir. Oysa ayetin Arapça metninde “ibadet” manası vereceğimiz herhangi bir kelime bulunmamaktadır. Bu cümle “İnsanlık için kurulan ilk ev” şeklindedir. Daha önce de belirtmiştik bu meallerden alıntı yapmamız onlara katıldığımız anlamına gelmemektedir. Mecburiyettendir.)

Kur'an'da anlatılan Kâbe tarihinin İbrahim'den öncesine değinmesek bile İbrahim zamanında bir kez daha insanlığın toplanma merkezi olduğu ilan edilmiştir.

Hac 22/27

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ

İnsanlar arasında hacı ilan et ki gerek yaya olarak gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler (DİB meali).

Ayetlerde kullanılan kelimelere birazcık dikkat edilirse hep “insanlık için, insanları çağır” şeklinde olduğu, oraya gelmesi/gitmesi gerekenlerin herhangi bir gurup veya herhangi bir kabile ya da sadece Müslümanlar olmadığı tam tersi tüm insanlık olduğu rahatlıkla görülecektir. Bu çağrıya iman ederek veya iman etmemiş halde icabet etmek Yüce Allah'ın insanlık üzerindeki hakkıdır.

Al-i İmran 3/97

فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ ۖ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا ۗ وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya kim girerse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin hacetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanınmazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır.) (DİB meali).

İnsanlardan kim oraya sığınırsa emin olacaktır. Yüce Allah'ın bu çağrısı tüm insanlığadır ve çağrıya icabet etmek için geçerli tek şart insan olmaktır. Yani o ev sadece Müslümanların[5] girebileceği bir kulüp, hac ise sadece Müslümanların katılabileceği festival veya panayır değildir. O ev insanlık için kurulmuştur ve hiçbir zaman insanlık ondan engellenmemelidir. Çünkü insanlığın tüm yeryüzünde girip emin olduğu, ayırım gözetmeksizin tüm insanların dokunulmazlığı olduğu tek yer bu evin bulunduğu yerdir. Burası insanlığın dertlerine çare arayacağı kongre merkezidir. Kendisini Yüce Allah'a adayanlar, tüm insanlığı toplayacak, onların hizmetini görecek, onlardan hiçbir şey beklemeden dertlerine Yüce Allah'ın vahiyleriyle çözüm bulacaklardır. Bu ve Kur'an'da geçtiği her yerde Kâbe ile ilgili söylemlerin tamamı hep insanlıkla alakalıdır. Orası insanlığın giremeyeceği yasak bölge değil tam tersi ırk, din, dil ayrımı yapılmaksızın, birini diğerinden üstün görmeksizin insanlığın gelip sığınacağı ve güvenlikte olacağı tek emin beldedir. Çünkü İbrahim'e sadece iman edenleri değil tüm insanlığı çağırması bizzat Yüce Allah tarafından emredilmiştir.

Hac 22/27

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ

İnsanlar arasında hacı ilan et ki gerek yaya olarak gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler (DİB meali).

Evet İbrahim insanlığı oraya çağıracaktı çünkü o yer insanlığın merkezi, dünyanın başkenti, günlerin ve yönlerin nirengi (sıfır) noktası, zaman ve saat ayarlarının yapıldığı, rotaların belirlendiği, takvim hesaplarının ona göre yapıldığı tek meşru yerdir. Bunun haricinde insanlık için ilan edilen tüm toplanma yerleri, tüm birleşmiş milletler karargahları, tüm takvim hesaplamaları ve diğerleri gayri meşrudur. Milletlerin birleşebilecekleri tek ilke vardır İslam, milletlerin toplanacakları tek yer vardır Kâbe, milletlerin ardından gideceği tek önderler, imamlar vardır Yüce Allah'ın resulleri, o resullerin temsil edildikleri ve meşru olacakları bir tek makam vardır, مَقَامُ إِبْرَاهِيمَ İbrahim Makamı. Bunların hepsi tek bir yerdedir. İnsanlığın başkentinde...

Enam 6/92

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا ۗ وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ ۗ وَهُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

İşte bu (Kur'an) da bereket kaynağı, kendinden öncekileri (ilâhî kitapları) tasdik eden ve şehirler anasını (Mekke'yi) ve bütün çevresini (tüm insanlığı) uyarasın diye indirdiğimiz bir kitaptır. Ahirete iman edenler, ona da inanırlar. Onlar namazlarını vaktinde kılarlar (DİB meali).

Yüce Allah İbrahim'i insanlık için imamların imamı kılmış ve onun soyundan gelecek resullerin de insanlığın imamı olacağını ilan etmiştir.

Bakara 2/124

وَإِذْ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ ۖ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا ۗ قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي ۖ قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ

Bir zaman Rabbi İbrahim'i birtakım emirlerle sınamış, İbrahim onların hepsini yerine getirmiş de Rabbi şöyle buyurmuştu: "Ben seni insanlara önder (imam) yapacağım." İbrahim de "Soyumdan da (önderler yap, ya Rabbi!)" demişti. Bunun üzerine Rabbi, "Benim ahdim (verdiğim söz) zalimleri kapsamaz" demişti (DİB meali).

Evet İbrahim ve o'nun soyundan gelme tüm resuller insanlığın tek tevhid dini İslam'ın meşru imamlarıdır. İbrahim'den sonra gelen tüm resullerin onun soyundan olduğu artık her yönüyle insanlığın bildiği bir şeydir. Hepsinin uyması gereken işte bu ilkelerdir. Bundan başka ilkelerin olması, söz konusu bile değildir. Ondan sonra gelenlerin bu ilkeleri değiştirmesi veya Yüce Allah'ın bunu değiştirmiş olması mümkün değildir.

Bakara 2/130

وَمَنْ يَرْغَبْ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ ۚ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا ۗ وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ

Kendini bilmeyenden başka İbrahim'in dininden kim yüz çevirir? Andolsun, biz İbrahim'i bu dünyada seçkin kıldık. Şüphesiz o ahirette de iyilerdendir (DİB meali).

Bakara 2/135

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ تَهْتَدُوا ۗ قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۗ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

(Yahudiler) "Yahudi olun ve (Hıristiyanlar da) "Hıristiyan olun ki doğru yolu bulasınız" dediler. De ki: "Hayır, hakka yönelen İbrahim'in dinine uyarız. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi" (DİB meali).

Al-i İmran 3/95

قُلْ صَدَقَ اللَّهُ ۖ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۗ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

De ki: Allah doğruyu söylemiştir. Öyle ise, hakka yönelmiş olarak İbrahim'in dinine uyunuz. O, müşriklerden değildi (DİB meali).

Nisa 4/125

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۗ وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا

Kimin dini, iyilik yaparak kendini Allah'a teslim eden ve hakka yönelen İbrahim'in dinine tabi olan kimsenin dininden daha güzeldir? Allah, İbrahim'i dost edindi (DİB meali).

Enam 6/161

قُلْ إِنِّي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

De ki: “Şüphesiz Rabbim beni doğru bir yola, dosdoğru bir dine, Hakk’a yönelen İbrahim’in dinine iletti. O, Allah’a ortak koşanlardan değildi” (DİB meali).

Hac 22/78

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ۚ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۚ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ ۚ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ۚ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ ۖ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ

Allah uğrunda hakkıyla cihad edin. O, sizi seçti ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yükledi. Babanız İbrahim’in dinine uyun. Allah, sizi hem daha önce hem de bu Kur’an’da müslüman diye isimlendirdi ki, Peygamber size şahit (ve örnek) olsun, siz de insanlara şahit (ve örnek) olasınız. Artık namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah’a sarılın. O, sizin sahibinizdir. O ne güzel sahip ne güzel yardımcıdır! (DİB meali).

(Not: Yukarıya aldığımız ayetlerin meallerinde “İbrahim’in dini” manası verilen izafet terkihi Arapça metinde مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ “millete İbrahim” şeklinde geçmektedir. Millet kelimesine din anlamı vermek tam bir ilkesizlik ve hatta ahlaksızlıktır. Çünkü zaten Kur’an’da د ي ن (dal+ya+nun) kök harflerinden türemiş الدِّينَ “ed din” kelimesi tam 101 defa geçmektedir. Bunun yanında Kur’an’da 18 defa geçen ve 10 kere sadece İbrahim’e atfen gelen “millet” kelimesine de din anlamı vermenin ilmi, vicdani ve tutarlı bir tarafı yoktur.)

Bu ayetlerde bahsedilen İbrahim Milletine uymak sadece Muhammed (s)’e bildirilmiş bir emir değildir. Bu onun torunları olan tüm resuller için değişmez ilkedir. Yüce Allah’ın bu ilkeleri dururken, şimdi birilerinin kalkıp Davut ve Süleyman zamanında kible değişti demesi için en az bu ayetler kadar delil getirmesi gerekmektedir. Çünkü kible değişti demek sadece namazda dönülecek yönün değişmesi demek değil insanlığın başkenti, toplanma merkezi, hidayet kaynağı, emin belde ve hatta İbrahim makamı değişti demek anlamına gelecektir. İbrahim’e Kâbe ile ilgili bildirilen tüm düzenlemelerin hükmünü yitirmesi ve hatta İbrahim’e bildirilen dinin değişmesi demektir. Hepsisi de İbrahim torunu olan resullerin, dedelerinin makamına sırtını dönmeleri bizzat kendi meşruiyetlerinin kaybolması anlamına gelmektedir. Çünkü İbrahim’den sonra gelen tüm resullerin meşruluğu onun torunu olmalarından kaynaklanmaktadır.

Hadid 57/26

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ

Andolsun, biz Nûh'u ve İbrahim'i peygamber olarak gönderdik. Peygamberliği ve kitabı onların soylarına da verdik. Onlardan kimi doğru yola ermiştir, ama içlerinden birçoğu da fasık kimselerdir (DİB meali).

Nisa 4/54

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا

Yoksa, insanları; Allah'ın lütfundan kendilerine verdiği şey dolayısıyla kıskanıyorlar mı? Şüphesiz biz, İbrahim ailesine de kitap ve hikmet vermişizdir. Onlara büyük bir hükümranlık da vermiştik (DİB meali).

İbrahim'den sonra gelen tüm resuller işte bu ilkeler çerçevesinde anlaşılacak zorundadır. Tüm bunlardan sonra İbrahim'in öz torunları olan Davut ve Süleyman zamanında kiblenin değiştiğini iddia etmek, Kur'an'ın birçok ayetini yok saymak anlamına gelecektir. Ne İbrahim ne Davut ve Süleyman ne de başka bir resul Yüce Allah'ın en başından beri gönderdiği tek din olan İslam'ın, bırakın kiblesini tek bir harfini bile değiştirmeye yetkili değillerdir.

Hakka 69/40-46

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ

(69/40) Hiç şüphe yok ki o kerim bir resulün kavlidir.

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَا تُؤْمِنُونَ

(69/41) O herhangi bir şairin sözü değildir. Ne de az inanıyorsunuz.

وَلَا يَقُولِ كَاهِنٍ قَلِيلًا مَا تَدَّكُرُونَ

(69/42) Herhangi bir kâhinin sözü de değildir. Ne de az doğru bilgi kullanıyorsunuz.

تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ

(69/43) Alemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ

(69/44) Eğer o kavillerden bazılarını bize atfetseydi.

لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ

(69/45) Ondan tüm gücünü kesinlikle alırdık.

(69/46) Ardından onun can damarını koparırdık.

Sadece Yüce Allah'ın beşerler arasından seçtiği değil, gaybi varlıklar arasından seçtiği resullerden herhangi birinin bile Yüce Allah'a onun buyurmadığı bir şeyi atfetmesi mümkün değildir.

İşte bu yaklaşım biçimleri resulleri ve Yüce Allah'ın gönderdiği tek dini birbirinden çok farklı dinler haline getirmiştir. Bundan sonrasında istesenez bile Muhammed ile Musa'yı, İbrahim ile Davut'u, İsa ile Süleyman'ı (a.s.m) bir araya getirmeniz ve aynı ilkeler çerçevesinde anlamınız mümkün değildir. Dedesi İbrahim'in makamı bulunan Kabe'ye sırtını dönmüş bir Musa'yı, yönünü atası İbrahim'in ilan ettiği Kâbe'den başka bir yöne çevirmiş İsa'yı, insanlığın toplanma merkezini dedesi İbrahim'in yeniden insanlığa kazandırdığı Kâbe'den başka bir yer haline getirmek için Jarusalem kentinde başka bir kutsal belde oluşturan Süleyman'ı istesenez bile aynı dinin resulleri haline getiremezsiniz. Çünkü bu durumda artık (haşa) Yüce Allah'ın tek bir din değil, ilkeleri ve kuralları farklı birkaç din göndermiş olduğunun en büyük göstergesi haline gelmiştir.

İşte bu yaklaşım biçimleri ile anlaşılmaya çalışılan meseleler ne yazık ki insanlığı, geçerli ve meşru tek din olan İslam etrafında birleşmekten alıkoymakta, resulleri insanlığın imamları olmaktan çıkarıp, belli bir bölgenin, belli bir kabile veya milletin kralları haline gelmelerine sebep olmaktadır. Oysa ki Resullerin hepsi tek bir dinin resulleridir ve birini diğerinden ayırmadan iman etmek Yüce Allah'ın insanlığa koyduğu en temel prensiptir.

Bakara 2/136

قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

Deyin ki: "Biz Allah'a, bize indirilene (Kur'an'a), İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve Yakuboğullarına indirilene, Mûsâ ve İsa'ya verilen (Tevrat ve İncil) ile bütün diğer peygamberlere Rab'lerinden verilene iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz ona teslim olmuş kimseleriz" (DİB meali).

İşte anlamaya çalıştığımız Süleyman da bu tek dinin resulüdür. Onun isminin Kur'an'da geçmesinin tek sebebi onun da diğer resuller gibi Yüce Allah'ın tek dini olan İslam'ın resulü olmasıdır. Yoksa o hiçbir zaman ne Yahudi'dir ne de sadece Yahudilere gönderilmiş bir resuldür!.. Yahudilik Yüce Allah'ın dinine uymanın, resullere iman etmenin, sadece onları önder edinmenin sonucunda değil, tam tersi Allah'ın vahiylerine iman etmemenin, resulleri önder edinmemenin sonucunda ortaya çıkmıştır. Süleyman Yüce Allah'ın insanlığa gönderdiği imamdır, Allah'ın resulüdür. Onun dini diğer tüm resuller gibi Yüce Allah'ın tek dini olan İslam'dır.

İşte bu ilkeler anlamaya çalışacağımız Neml suresindeki Süleyman kıssasının ana zeminidir. Kıssanın üzerine oturduğu bu zemini yok sayarak anlamak mümkün değildir.

Neml 27/15

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ

(27/15) *Andolsun! Biz Dâvûd'a ve Süleyman'a ilim verdik. Onlar, "Hamd, bizi mü'min kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a mahsustur" dediler (DİB meali).*

وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُودَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلَّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَأَوْتَيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ۖ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ

(27/16) *Süleyman, Dâvûd'a varis oldu ve "Ey insanlar, bize kuş dili öğretildi ve bize her şey verildi. Şüphesiz bu, apaçık bir lütuftur" dedi (DİB meali).*

Diğerleri gibi Süleyman isminin de Kur'an'da geçmesinin tek sebebi onun insanlığın imamı bir Allah resulü olmasındandır. Onun bu vasfı alabileceği diğer tüm vasıfların üstündedir ve tek belirleyici olandır. Çünkü bu vasıf çabalamayla elde edilecek, savaşmayla ele geçirilecek, biriktirmeye ulaşılacak yahut altınla, parayla satın alınabilecek bir vasıf değildir. Allah'a resul olmak isteğe veya tam tersi istememeye bağlı bir şey de değildir. Nitekim bir resulün öz oğulları olan Yusuf'un kardeşleri, kendilerinden biri resul olsun diye Allah'a savaş açmayı bile gözü almalarına, resul olacağını bildikleri Yusuf'u hadım ederek işledikleri zulme karşın Yüce Allah, bırakın onlardan birini, onların çocukları içinden bile bir resul seçmemiştir. Yüce Allah Tuva vadisinde Musa'yı resul olarak seçtiğini bildirdiğinde o, bu vasfı almaya istek duymamış kendi yerine kardeşi Harun'un görevlendirilmesini istemiştir.

Şuara 26/12-14

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ

(26/12) *Mûsâ, şöyle dedi: "Ey Rabbim! Muhakkak ki ben, beni yalanlamalarından korkuyorum."*

وَبِضْيِقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَى هَارُونَ

(26/13) *Benim göğsüm daralır, dilim tutulur; Harun'u elçi yap.*

وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ

(26/14) *"Bir de onlara karşı ben suçlu durumundayım. Bu yüzden onların beni öldürmelerinden korkarım" (DİB meali).*

Herhangi bir insanın zor olsa bile yeryüzünün tek hükümdarı, kralı ya da imparatoru olması imkânsız değildir. Fakat tüm varlık bir araya gelse ve

birbirleriyle yardımlaşsa dahi herhangi birini risalet makamına getirmeleri mümkün değildir. Çünkü risalet makamına getirilecek kişileri belirleyen sadece ve sadece Yüce Allah'tır.

Fakat her şeye güç yetiren Yüce Allah, yaptığı her işinde olduğu gibi resul seçiminde de ilkeli davranmış ve bu ilkeleri bize bildirmiştir. Süleyman'ın resul olması da bu ilkeler çerçevesindedir. Yukarıya aldığımız Neml suresindeki Süleyman kıssası ayetleri “Süleyman Davut'a mirasçı oldu” şeklinde bir cümle ile başlamaktadır. Bu cümle doğal olarak beraberinde Süleyman Davut'un neyine mirasçı oldu? şeklinde bir sorunun çıkmasına neden olacaktır. Müfessirlerimizin çoğu bunun Davut'un risaleti veya saltanatı veya her ikisinin birden olduğunu söylemişlerdir. Her şeyden önce risaletin miras yoluyla babadan oğula geçemeyeceği ortadadır. Çünkü risalet Davut'un kendi çabalarıyla elde ettiği bir şey değildir ki miras yoluyla onu oğluna intikal ettirebilsin. Öte yandan eğer risalet babadan oğula miras yoluyla geçen bir şey olsaydı, Davut'un diğer aile fertlerinin oğullarının ve hatta kızlarının da bu mirastan pay almaları gerekirdi.

Bu mirastan kastedilenin Davut'un hükümdarlığı olması durumunda ise daha farklı bir sorun ortaya çıkmaktadır. Bilindiği gibi özellikle totaliter yönetim biçimlerinde, sistemin devamlılığı liyakatı olsun ya da olmasın giden hükümdarın çocuklarının babalarından kalan yönetim erkini devralması ile sağlanmaktadır. Eğer Süleyman'ın mirasçı olmasından bu kast ediliyorsa o zaman yönetimi babadan oğula devreden tüm totaliter rejimler meşru hale gelecektir. Evet Süleyman şahsi olarak liyakatli biri olmuş olabilir, fakat liyakat denilen şey toplumdan topluma değişen göreceli bir ölçüdür. Eğer Yüce Allah “Süleyman Davut'a mirasçı oldu” derken babasının hükümdarlığını kast ediyor olsaydı en başta yönetime mirasçı olma hakkını nereden ve hangi ilkelerle elde ettiğini yani hükümdarlığa hangi liyakat ölçüsü ile mirasçı olduğunu açıklaması gerekirdi. Öte yandan “miras” denilen şeyin babadan evlatlara geçmesi için ilkeleri bildirilmiş liyakat esas alınacaksa o şeye miras demenin hiçbir anlamı kalmamaktadır. Çünkü liyakat çaba ile elde edilen bir şeyken, mirasçı olmak ise sadece irsi bağlarla babadan evlada geçen bir şeydir. Kur'an'daki tüm miras ayetlerine baktığımızda evladın babasına mirasçı olması için herhangi bir liyakatin şart koşulmadığı tam tersi irsi bağların esas alındığı görülecektir.

Eğer ayette geçen “Süleyman Davut'a mirasçı oldu” cümlesinden kast edilen mal, mülk ya da başka maddi bir değer ise bunun Davut'un ve Süleyman'ın resul olup olmamaları ile hiçbir alakası yoktur ve yeryüzünün ilk miras bırakanı Davut, son mirasçısı da Süleyman değildir.

Bakara 2/251

فَهَزَمُوهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُودُ جَالُوتَ وَآتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ
بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ

Derken, Allah'ın izniyle onları bozguna uğrattılar. Davud, Câlût'u öldürdü. Allah, ona (Davud'a) hükümdarlık ve hikmet verdi ve ona dilediğini öğretti. Eğer Allah'ın; insanların bir kısmıyla diğerlerini savması olmasaydı, yeryüzü bozulurdu. Ancak Allah, bütün âlemlere karşı lütuf sahibidir (DİB meali).

Ayete dikkat edilirse hem mülk hem de hikmet Yüce Allah tarafından ona verilmiş, elde ettiği ilim ise ona öğretilmiştir. Hikmet ve ilimin irsi olarak babadan oğula geçemeyeceği izaha gerek olmayacak şekilde ortadadır. Eğer öyle olsaydı resullerin soylarının tamamının ilim ve hikmet sahibi olması gerekirdi. Oysa her zaman vahye karşı en zalimce tavrı takınanlar resullerin kendi soyları olmuştur ve hep onlar ilim ve hikmetin karşısında durmuştur.

Süleyman'ın babasına mirasçı olmasının Risâlet ve onunla beraber gelen sorumluluklardan başka bir şeyi kast etmiş olması mümkün değildir. Yüce Allah'ın Davut'un malını mülkünü veya hükümdarlığını kast eder şekilde "Süleyman Davut'a mirasçı oldu" gibi bir cümle kurması hem içerik hem ilkeler hem de Yüce Allah'ın şanı açısından mümkün değildir. Kaldı ki Davut'un hem hükümdarlığı hem malı mülkü hem de resul olması ne miras yoluyla ne de çalışıp çabalayarak elde ettiği bir şeydir.

Peki risalet irsi olarak babadan oğula geçebilen, mirasçı olunabilen bir şey midir?

Risalet babadan oğula irsi yollarla geçen bir şey değildir ve olamaz da ama resullerin soylarının babadan oğula geçmesinin irsi olmaktan başka bir yolu yoktur. Çünkü yeryüzünde yaşayan tüm insanlar gibi resuller de soylarını irsi gen aktarımlarıyla sürdürmektedirler. Onların da soy sahibi olmalarının başka bir yolu yoktur.

Hadid 57/26

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النَّبُوَّةَ وَالكِتَابَ فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ

Andolsun, biz Nûh'u ve İbrahim'i peygamber olarak gönderdik. Peygamberliği ve kitabı onların soylarına da verdik. Onlardan kimi doğru yola ermiştir, ama içlerinden birçoğu da fasık kimselerdir (DİB meali).

Nisa 4/54

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا

Yoksa, insanları; Allah'ın lütfundan kendilerine verdiği şey dolayısıyla kıskanıyorlar mı? Şüphesiz biz, İbrahim ailesine de kitap ve hikmet vermişizdir. Onlara büyük bir hükümranlık da vermiştik (DİB meali).

Daha önce de verdiğimiz bu ayetlere göre Nübüvvet kesinlikle İbrahim soyuna has kılınmıştır. Zaten ondan sonra gelmiş tüm resullerin onun soyundan

olması bunun en büyük göstergesidir. Üstelik bu, daha İbrahim hayattayken Yüce Allah tarafından ona da bildirilmiştir. Fakat durum böyle de olsa risalet bir mal gibi babadan oğula miras kalmamakta sadece Yüce Allah'ın seçimi ile olmaktadır. Kaldı ki Süleyman'ın resul kılınması babası öldükten sonra değil daha o hayattayken olmuştur.

Enbiya 21/78-79

وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَسَتَ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَاهِدِينَ

(21/78) Dâvûd ile Süleyman'ı da hatırla. Hani bir ekin tarlası hakkında hüküm veriyorlardı. Çünkü halkın koyunları o ekine girmişti. Biz de hükümlerine şahit olmuştuk.

فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ ۖ وَكُلًّا آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا ۗ وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ ۗ وَكُنَّا فَاعِلِينَ

(21/79) Biz hüküm vermeyi Süleyman'a kavratmıştık. Zaten her birine hükümler ve ilim vermiştik. Dâvûd ile birlikte, Allah'ı tespih etmeleri için dağları ve kuşları onun emrine verdik. Bunları yapan biz idik.

Bu ayetler hem risalet, hüküm ve ilmin Yüce Allah tarafından Süleyman'a verildiğini bildirmekte hem de Süleyman'ın daha babası hayattayken bunlara sahip kılındığını göstermektedir.

O halde “Süleyman Davut'a mirasçı oldu” cümlesinden ne anlamalıyız?

Bunun için biraz daha geriye gidip Davut'un oğlu Süleyman'a miras bırakacak neyin olduğunu bulmak gerekecektir.

Enbiya 21/105

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

Andolsun, Zikir'den (Tevrat'tan) sonra Zebûr'da da “Yere muhakkak benim iyi kullarım varis olacaktır” diye yazmıştık.

(Not: Bu mealde “zikirden (Tevrat'tan) sonra” şeklinde meal verilen cümle مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ şeklindedir ve cümlenin anlamı “zikirden sonra” dır. Ayetteki sıralamaya göre önce Zikir ardından Zebur gelmektedir. Zikir kelimesinden kast edilenin Musa'ya, Zebur kelimesinden ise Davut'a verilen vahiyler olduğu gayet açıktır. Fakat meale parantez içinde (Tevrat'tan) şeklinde bir açıklama yapılması hepten ortalığın karışmasına neden olmaktadır. Çünkü Tevrat Musa ile İsa arasında gelmiş tüm resullere verilen vahiylerin toplamının adıdır.)

Enbiya 21/106

إِنَّ فِي هَذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ

Şüphesiz bunda Allah'a kulluk eden bir toplum için yeterli bir mesaj vardır (DİB meali).

Bu iki ayete verilen mealler biraz dikkatli okunduğunda şöyle bir anlam ortaya çıkmaktadır. Yüce Allah hem Musa'ya verdiği vahiylerde hem de Davut'a verdiği vahiylerde Salih kullarının yeryüzüne mirasçı olacağını bir yasa olarak belirlemiş yani söz vermiştir. Bu meali doğru kabul ettiğimizde Yüce Allah'ın bizzat kendisinin yasa olarak belirlediği bu söz hiçbir zaman yerine gelmemiş bir sözdür. Çünkü Kur'an'da ismi geçen hiçbir resul hem de onlara defalarca Salihler denmesine rağmen hiçbir zaman yeryüzüne mirasçı olmamışlardır. Resuller içinde bir hükümdarlık sahibi olan resuller Yusuf, Davut ve Süleyman'dır. Onların haricindeki hiçbir resul bırakın hükümdarlığı kendilerine sadece bir avuç insan inanmış kendi vatanlarında bile garip yaşamışlardır.

Enam 6/83-86

وَبَلَّغْنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِ ۖ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَّنْ نَّشَاءُ ۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ

(6/83) İşte kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimiz. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ۗ كُلًّا هَدَيْنَا ۗ وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ ۗ وَمِن دُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَىٰ وَهَارُونَ ۗ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

(6/84) Biz ona İshak'ı ve Yakub'u armağan ettik. Hepsini hidayete erdirdik. Daha önce Nûh'u da hidayete erdirmiştik. Zürriyetinden Dâvud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yûsuf'u, Mûsâ'yı ve Hârûn'u da. İyilik yapanları işte böyle mükâfatlandırırız.

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ ۗ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ

(6/85) Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı, İlyas'ı doğru yola erdirmiştik. Bunların hepsi salih kimselerden idi.

وَإِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا ۗ وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَىٰ الْعَالَمِينَ

(6/86) İsmail'i, Elyasa'ı, Yûnus'u ve Lût'u da doğru yola erdirmiştik. Her birini âlemlere üstün kılmıştık (DİB meali).

Bu ayetlerde tam 18 tane resul ismi sayılmakta ve onlar için 85. ayette **كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ** "hepsi Salihlerdendir" buyurulmaktadır. Yüce Allah önce Musa'ya verdiği Zikir de daha sonra Davut'a verdiği Zebur da yeryüzüne mirasçı olacağını yazdığını da bildirmektedir az önce ayeti vermiştik. Fakat yeryüzüne

o kadar resul geldiği halde bunlardan hiçbiri yeryüzüne hâkim olamamıştır. Davut ve Süleyman gibi resuller hükümdarlık elde etmiş olsalar bile onların hükümdarlığı yeryüzünün tamamına hâkim olmak gibi bir seviyeye gelmemiştir. O halde (haşa) Yüce Allah sözünde durmamış mıdır? Bu sakat durum az önce aldığımız ayete verilen meallerden kaynaklanmaktadır.

Bir şeye ya da bir yere mirasçı olmak ancak ve ancak o yerle ilgili meşru bir ilişkinin olmasını gerekli kılmaktadır. Salih kulların yeryüzüne mirasçı olmaları da böyle bir ilişkinin olmasını zorunlu kılmaktadır. Yeryüzünün Salih kullara miras olarak kalması demek onların bunu fetih yoluyla fethetmesi anlamına asla gelmemektedir. Böyle olması durumunda devreye miras hukuku değil savaş hukuku girmektedir. Salih kullar haricindeki herkesin ölüp yeryüzünün onlara kalması anlamına da gelmemektedir. Çünkü böyle olması durumunda bile bir Mü'min'in hiçbir şekilde mirasçı olma hakkını elde edeceği bağlar olmadan bir başkasının toprağını, vatanını evini barkını alması doğru olmayacaktır.

Şimdi Yüce Allah hem Musa'ya verdiği hem de Davut'a verdiği vahiylerde bir yasa olarak yeryüzüne salih kulların mirasçı olduğu söylüyorsa, biz sıradan kulların üzerine düşen bu sözlere hiç şüphe etmeden iman etmek ve Yüce Allah'ın vadinin yerine gelmesi için Salih olmaya çalışmaktır. Fakat Âdem'den Muhammed (a.s.m)'e kadar gelen resuller ve onlarla beraber olan salih kullar bugüne kadar yeryüzüne mirasçı olmamışlarsa ya söz veren sözünden dönmüştür ya da bu sözün gerçekleşmesini sağlayacak salih kullar henüz gelmemiş demektir. Eğer bu söz gelen onca resul üzerinde gerçekleşmemişse -ki onların hepsinin salih olduğunu bize yine Yüce Allah bildirmiştir- onlarda mı bu sözün gerçekleşmesini sağlayacak seviyede salihliğe ulaşamadılar sorusu sorulacaktır. Onların ulaşamadığı salihliğe onlardan sonra ulaşabilecek birilerinin olması mümkün müdür?

Nur 24/55

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفْنَا فِي الْقُدُسِ آلَ إِسْرَائِيلَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا ۗ يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا ۗ وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

Allah, içinizden, iman edip de salih ameller işleyenlere, kendilerinden önce geçenleri egemen kıldığı gibi onları da yeryüzünde mutlaka egemen kılacağına, onlar için hoşnut ve razı olduğu dinlerini iyice yerleştireceğine, yaşadıkları korkularının ardından kendilerini mutlaka emniyete kavuşturacağına dair vaadde bulunmuştur. Onlar bana kulluk eder ve bana hiçbir şeyi ortak koşmazlar. Artık bundan sonra kimler inkâr ederse, işte onlar fasıkların ta kendileridir (DİB meali).

Bu ayet mealini biraz dikkatli okuduğumuzda ise soru daha da büyümekte ve daha anlaşılabilir bir durum oluşmaktadır. Çünkü bu meale göre Yüce Allah "öncekileri yeryüzüne hâkim kıldığı gibi onları da yeryüzüne mutlaka egemen kılacağına söz vermiştir" buyurmaktadır. Yani Yüce Allah salih ameller işlendiği

takdirde mü'min kullarını tıpkı öncekilerde olduğu gibi “yeryüzüne” egemen kılacağına söz vermiştir.

Fakat meseleye bu meallerin çizdiği çerçeve üzerinden baktığımızda ortaya çok çelişkili bir durum çıkmaktadır. Çünkü Kur'an'da yeryüzüne egemen olmuş herhangi bir kimseden bahsedilmemektedir. Dediğimiz gibi Kur'an'da hükümlerlik yani egemenlik sahibi olmuş kişiler Yusuf, Davut ve Süleyman'dır ama bunların egemenliği tüm yeryüzünde değil, yeryüzünün küçük bir bölgesinde olmuştur. Öyleyse mealde geçen; “kendilerinden önce geçenleri egemen kıldığı gibi onları da yeryüzünde mutlaka egemen kılacağına söz verdi (DİB meali)” bu cümlede daha önce yeryüzüne egemen olanlar kimlerdir? Bu sorunun cevabı mutlaka bilinmek zorundadır. Çünkü Yüce Allah salih olunduğu takdirde biz kullarını “onlar gibi” yeryüzüne egemen kılacağını vaad etmektedir. Yani Yüce Allah'ın bize olan yeryüzü egemenliği vadinin ne olduğu, ancak bizden önce yeryüzüne egemen olmuş kişilerin üzerinden anlaşılabilir durumdadır.

Ayetin Arapça metnine dikkat edildiğinde mealde “egemen kılmak” şeklinde mana verilen kelimenin لَيْسَتْخَلْفَهُمْ (leyestahlifennehum) olduğu görülecektir. Kök harleri خ ل ف (hı+lam+fa) olan bu kelime ayette biri mazi diğeri muzari olmak kaydıyla ikisi de istif'al babında geçmektedir. Üstelik muzari kullanımın başında anlamı pekiştirip kesinlik kazandıran tekid lam'ı bulunmaktadır. Meallerin “egemen kılmak” şeklinde meal verdiği kelime aslında “halife haline getirmek” manasındadır. Ayette geçen ve içinde Yüce Allah'ın vadinin olduğu ilk cümlenin doğru anlamı şu şekildedir. وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ “Allah sizin içinizden iman edip salih amel işlemiş kişilere onlardan öncekileri halife haline getirdiği gibi o yerde kesinlikle onları da halife haline getireceğine söz verdi.”

Bu sözün kapsam alanı cümlede geçen فِي الْأَرْضِ (fi'l ard) kelimesine yüklenen anlam üzerinden anlaşılabilir. Meallerin hemen hepsi bu kelimeye “yeryüzünde” şeklinde mana vermişlerdir. Kelimeye yeryüzü manası verilmesi durumunda halife kılınmaktan kaynaklanan egemenliğin tüm yeryüzünde geçerli olması gerekmektedir. Oysa Kur'an bizden önce geçenler arasında resul olsun ya da olmasın tüm yeryüzüne egemenlik sağlamış yani halife olmuş tek bir kişiden bile bahsetmemektedir.

Sad 38/26

يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يُضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ

Ona dedik ki: “Ey Dâvûd! Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık. İnsanlar arasında hak ile hüküm ver. Nefis arzusuna uyma, yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır. Allah'ın yolundan sapanlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azap vardır” (DİB meali).

Bu ayete verilen meali doğru kabul ettiğimizde ise Davut'un yeryüzünde halife kılınmış olduğu anlamı çıkmaktadır. Oysa ayetin tamamına bakıldığında halife olmasına rağmen onu Allah'ın yolundan saptıracak kişilerin de var olduğu görülecektir. Kur'an'ın tamamına bakıldığında Davut'un tüm yeryüzünde halife olduğunu yani egemenlik kurduğunu bize gösterecek tek bir anlatımın dahi olmadığı rahatlıkla görülecektir. Bunun yanında bırakın salih olanları, salih olmayan kişiler arasında bile tüm yeryüzüne hâkim olmuş tek bir kişi bile yoktur.

Tüm bu karışıklıklar ve kavram kargaşaları ayetlerde geçen الأَرْض (el ard) kelimesine yüklenen manalardan kaynaklanmaktadır. Kur'an'da 461 defa geçen bu kelime 7 tanesi hariç geçtiği yerlerin tamamında hep marife olarak geçmektedir. Bir kelimenin marife olmasının anlamı nedir?

Ma'rife (المعرفة): Muayyen (belirli) bir nesneyi gösteren isimdir.

Ma'rife İsimler:

1- Başında "harf-i ta'rif" (ال) bulunan isimler:

Bahçe الحديقة Ev البيت Bilgisayar الحاسوب

2- Alem (اسم العلم) özel isim)ler:

Osman عثمان Ömer عمر Ayşe عائشة

3- Zamirler (الضمائر):

Ben أنا Sen أنت O هو

4- İsm-i mevsul (اسم الموصول)ler:

Ki o şey ما Ki o kimse مَنْ Ki o الذي

5- İsm-i işaret (اسم الإشارة)ler:

Şurası, şurada هناك O تلك Bu هذا

6- Ma'rife isme muzaf olan isimler:

Onun ismi اسمه Fatmanın kalemi قلمُ الفاطمة

Bu açıklamalar ışığında Kur'an'da geçen (el ard) kelimesinin marife olmasının sebeplerini şu şekilde tasnif edebiliriz.

Kelime geçtiği bazı yerlerde “yeryüzü” manasında olduğundan ve “yeryüzü” kelimesinden kast edilen yerin üzerinde yaşadığımız şu gezegen olduğunu herkes bildiğinden dolayı marife olmuştur.

Bakara 2/22

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ ۗ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

Yeryüzünü sizin için dayalı döşeli hale getiren, göğü de bina gibi yapılandıran O'dur. Gökten su indirir de onunla oluşan ürünlerden size yiyecek çıkarır. Öyleyse bile bile, Allah'a benzer nitelikler yükleyeceğiniz varlıklar uydurmayın.

Mesela; bu ayette geçen الْأَرْضِ kelimesinin tüm yeryüzü olduğu izaha gerek duymayacak kadar açıktır.

Kelime geçtiği bazı yerlerde anlatılan olay bağlamında kast edilen yerin yeryüzünün tamamı olmadığı tam tersi açıklandığı ve belirtildiği için yeryüzünün bir kısmı olduğu herkes tarafından bilindiği için marife olmuştur.

Yusuf 12/21

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَنَوَاهُ عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا ۗ وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ ۗ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

Onu satın alan Mısırlı kişi, hanımına dedi ki: “Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniriz.” İşte böylece biz Yûsuf'u o yere (Mısır'a) yerleştirdik ve ona (rüyadaki) olayların yorumunu öğretilim diye böyle yaptık. Allah, işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler (DİB meali).

Mesela bu ayette geçen فِي الْأَرْضِ (fil ard) kelimesinden kast edilen yerin yine aynı ayette geçen Mısır olduğu, tüm yeryüzünü kast etmediği de gayet açıktır. Zaten yukarıya aldığımız DİB meali kelimeye “o yere (Mısır'a)” şeklinde mana vermiştir.

Bunun yanında bahsedilen olayın tüm yeryüzünde olmasa bile yeryüzünün bir kısmında geçmiş olmasından dolayı da kelime marife olabilmektedir.

Bakara 2/11

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ

Bunlara, “Yeryüzünde fesat çıkarmayın” denildiğinde, “Biz ancak ıslah edicileriz!” derler (DİB meali).

Mesela bu ayette geçen “yeryüzünde fesat çıkarmayın” ibaresinin tüm yeryüzünü kapsamadığı gayet açıktır. Eğer kelime tüm yeryüzü anlamına

gelmiş olsaydı “yeryüzünde fesat çıkarmayın” diyen kişilerin o fesat çıkarıcıların yeryüzünde çıkardığı tüm fesatları görmüş ve bilmiş olmaları gerekirdi ki buna ne fesat çıkarıcıların ne de fesat çıkarmayın diyenlerin gücünün yetmeyeceği gayet açıktır.

Bu açıklamalar ışığında tekrar konumuza döndüğümüzde daha önce verdiğimiz ayetlerle ilgili şu sorular çıkmaktadır.

Enbiya 21/105

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

Andolsun, Zikir’den (Tevrat’tan) sonra Zebûr’da da “Yere muhakkak benim iyi kullarım varis olacaktır” diye yazmıştık (DİB meali).

Bu ayette geçen الْأَرْضَ “el ard” kelimesinden kast edilen anlam tüm yeryüzü müdür yoksa belli bir toprak parçası mıdır?

Sad 38/26

يَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّ اللَّهَ لَهْمٌ عَذَابٌ شَدِيدٌ ۖ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ

Ona dedik ki: “Ey Dâvûd! Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık. İnsanlar arasında hak ile hüküm ver. Nefis arzusunun uyma, yoksa seni Allah’ın yolundan saptırır. Allah’ın yolundan sapanlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azap vardır” (DİB meali).

Bu ayette geçen ve Davut’un halife kılındığı الْأَرْضَ “el ard” kelimesi tüm yeryüzünü mü kapsamaktadır yoksa belli bir toprak parçası mıdır?

Nur 24/55

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا ۗ يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا ۗ وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

Allah, içinizden, iman edip de salih ameller işleyenlere, kendilerinden önce geçenleri egemen kıldığı gibi onları da yeryüzünde mutlaka egemen kılacağına, onlar için hoşnut ve razı olduğu dinlerini iyice yerleştireceğine, yaşadıkları korkularının ardından kendilerini mutlaka emniyete kavuşturacağına dair vaadde bulunmuştur. Onlar bana kulluk eder ve bana hiçbir şeyi ortak koşmazlar. Artık bundan sonra kimler inkâr ederse, işte onlar fasıkların ta kendileridir (DİB meali).

Yüce Allah’ın bu ayette bahsettiği ve daha öncekiler gibi sonrakiler içinden salih amel işleyenleri halifeler kılacağına dair söz verdiği yer tüm yeryüzü müdür yoksa belli bir toprak parçası mıdır?

Kur'an'da 461 defa geçen الْأَرْضَ "el ard" kelimelerinden bu soruları daha da uzatmamız mümkündür fakat bu kadarı meselenin anlaşılması için yeterlidir. Bu ayetlerin hepsinde Yüce Allah'ın tüm yeryüzünü değil de belli bir toprak parçasını kast ettiği gayet açıktır. Çünkü tüm yeryüzü manası verilmesi durumunda (haşa) Yüce Allah hiçbir zaman vaadini yerine getirmemiş olmak gibi bir duruma düşmüş olacaktır. Zira ne önceki ne de sonraki Salihler arasında tüm yeryüzüne hâkim, halife veya mirasçı olmuş hiç kimse yoktur ve olmayacaktır. Çünkü bu eşyanın tabiatına aykırı olduğu gibi Yüce Allah'ın birçok ayetine de terstir. Yüce Allah Salih olunması durumunda kullarına zenginlik, mal, mülk, servet, güç ve iktidar vaad etmemektedir. Çünkü bizzat kendisi bize bu yeryüzünün geçici bir imtihan sahası olduğunu, az bir geçimlik olduğunu, kısacık bir hayat olduğunu, buraya yapışmamız gerektiğini bildirmektedir.

Al-i İmran 3/14-15

رُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ۗ ذَلِكَ مَتَاعُ الدُّنْيَا ۗ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ

(3/14) Kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin şiddetle arzuladığı şeyler insana süslü gösterildi. Bunlar dünya hayatının geçimliğidir. Oysa asıl varılacak güzel yer ancak Allah'ın katındadır (DİB meali).

قُلْ أَوْفَيْتُكُمْ بِحَيْرٍ مِنْ دُلْكُمْ ۗ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ

(3/15) De ki: "Size, onlardan daha hayırlısını haber vereyim mi? Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için Rableri katında, içinden ırmaklar akan, içinde ebedi kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve Allah'ın rızası vardır." Allah, kullarını hakkıyla görendir (DİB meali).

Dünyanın tüm değerlerinin geçici olduğunu bildiren ayet sayısı Kur'an'da bir hayli fazladır. Dünya bir imtihan salonudur ve Yüce Allah imtihanı geçenlere imtihan salonunu vaad etmemiştir. Dolayısıyla Salih olmanın karşılığında verilecek halifeliğin dünya ile değil ahiretle alakalı olması gerekmektedir. Salih olunması durumunda bu dünyada hakimiyet sağlayacak bir krallığın ya da halifeliğin olması da mümkündür ama bizzat bu halifelik de imtihan olacaktır. Çünkü halifelik elde edildiğinde amel defterleri kapanmamakta, yaptıklarımızı ya da yapmamız gerekirken yapmadıklarımızı kaydeden melekler kalemlerini kırmamaktadırlar. O kalemler ancak biz ölüp ilahi mahkemeye çıktığımızda hüküm verilirken kırılacaktır. Öyleyse Salih olmak sadece imtihanda kazanılan bir mevzidir. İster Davut gibi güç ve iktidar sahibi olunsun isterse Zekeriyya gibi tek başına bir ağaç kovuğunda ikiye biçilsin salihlik kaybedilmemesi gereken bir konumdur. Salih olunurken elde edilenlerin hiçbiri salih olmanın sonucu değil ancak ve ancak enstrümanıdır. Halifelik, krallık ya da yalnız başına ölmek hepsi imtihandır. Öyleyse Yüce Allah imtihanında salihlik derecesine gelen kullarına yine bir imtihan vaad etmiş hatta belki de soruları biraz daha

zorlaştırdığı bir imtihan vaat etmiş olmaktadır. Nitekim Mekke gibi küçük bir kasabada birkaç kişiyle başlayan Muhammed (as)'den sonra ele geçirilen devasa güç halife olmanın, güç ve iktidar sahibi olmanın Mekkeli müşriklerin işkenceleri altında ölürken salih kalmaktan kat be kat daha zor olduğunu göstermiştir. Güç ve iktidar beraberinde çok daha ağır sorumluluklar getirmektedir ve İslam tarihi güç ve iktidar altında bırakın salihliği insanlığından dahi eser kalmamış yüzlerce halife, kral, sultan ve imparator örnekleriyle doludur.

Yüce Allah'ın vaat ve sözlerinin bunlarla alakası olmayacağı gayet açıktır. Yüce Allah'ın vaadinde geçen الْأَرْضَ "el ard" kelimelerinden kast edilenin yeryüzünün tamamı olmadığı da açıktır. Öyleyse Yüce Allah neyi ve nereyi vaad etmiştir?

Bu soruya cevap aramadan önce الْأَرْضَ "el ard" kelimesi üzerinden bir yerin veya bir şeyin marife olması durumunda, onun marife oluşunun geçerlilik suresi ile ilgili bir detayın açıklanması gerekmektedir.

Nur 24/55

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْقَاسِيُونَ

Allah, içinizden, iman edip de salih ameller işleyenlere, kendilerinden önce geçenleri egemen kıldığı gibi onları da yeryüzünde mutlaka egemen kılacağına, onlar için hoşnut ve razı olduğu dinlerini iyice yerleştireceğine, yaşadıkları korkularının ardından kendilerini mutlaka emniyete kavuşturacağına dair vaadde bulunmuştur. Onlar bana kulluk eder ve bana hiçbir şeyi ortak koşmazlar. Artık bundan sonra kimler inkâr ederse, işte onlar fasıkların ta kendileridir (DİB mealı).

Bu ayette Yüce Allah "onlardan öncekiler" dediği birtakım kişilerin فِي الْأَرْضِ (fil ard) adını verdiği bir yere halife kılındığından bahsetmektedir. Sonrakilerin Salih olması durumunda aynı yere onların da halife kılınacağına söz vermektedir. İşte bu durum فِي الْأَرْضِ (fil ard) kelimesine yüklenen anlam ne olursa olsun kast edilen yerin öncekiler ile sonrakiler hatta daha sonrakiler ve hatta yeryüzünün son insanına kadar aynı şeyi kast ediyor olmasını zorunlu kılmaktadır. Biraz daha açacak olursak. Öncekilerin halife kılındığı فِي الْأَرْضِ (fil ard) kelimesinden kast edilen yer, sınırları belli, tarifi belli bir yerdir. Aynı yerin sonrakiler için الْأَرْضِ (el ard) olması o sınırların ve tarifi hiç değişmemiş olması durumunda geçerlidir. Mesela yeryüzü ilk insan için de son insan için de الْأَرْضِ (el ard) olma vasfı aynı olan bir yerdir. Yani yeryüzü genişlemeyecek, büyümeyecek, küçülmeyecektir. Kendi içinde kıtaların yer değiştirmesi bile onun الْأَرْضِ (el ard) olma vasfına zarar vermeyecektir. Çünkü bu kelimedeki kast edilen şey dünya gezegenidir. Üzerinde yaşadığımız bu gezegenin hacmi, çapı, ağırlığı, hep aynıdır değişmemiştir. Bundan yüzbin yıl önce yaşayan içinde burası yeryüzüdür, yüzbin yıl sonra yaşayacak olan için de yeryüzüdür.

İşte bu yüzden yeryüzü anlamı veren الأَرْض (el ard) kelimesindeki marifelik her zaman ve herkes için geçerlidir.

Fakat, الأَرْض (el ard) kelimesini belli bir toprak parçası olarak ele aldığımızda, eğer o toprak parçası zaman içinde küçülmüş veya büyümüşse veya bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya taşınmışsa o halde o yerin الأَرْض (el ard) oluşu tüm zamanlar için değil sadece belli bir zaman içindir. Mesela az önce örneğini verdiğimiz Yusuf suresindeki ayette Mısır'a الأَرْض (el ard) şeklinde bir anlam verilmiştir. İşte Mısır için kullanılan الأَرْض (el ard) kelimesinin marifeliği sadece Yusuf zamanı ile alakalı bir şeydir. Ondan sonrasında gelenlerin Mısır'ı ile Yusuf zamanındaki Mısır artık aynı yer değildir.

Zuhruf 43/51

وَنَادَى فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِن تَحْتِي أَفَلَا تُبْصِرُونَ

Firavun, kavmine seslenerek dedi ki: “Ey kavmim! Mısır hükümdarlığı benim değil mi? Şu nehirler de benim altımdan akıyor (değil mi?) Hâlâ görmüyor musunuz?”

Burada kast edilen Mısır ile Yusuf suresinde kast edilen Mısır arasında الأَرْض (el ard) yani marifelik açısından şöyle bir fark vardır. Yusuf zamanındaki Mısır'ın الأَرْض (el ard) oluşu Yusuf zamanı ile yani Yusuf kıssaları bağlamı ile sınırlıdır, Firavun zamanındaki Mısır'ın الأَرْض (el ard) oluşu da Firavun kıssaları bağlamıyla sınırlıdır. Yoksa o zamandan beri Mısır durmaktadır. O topraklara şimdi de Mısır denmektedir. Ama Yusuf zamanındaki Mısır ile Firavun zamanındaki Mısır, Firavun zamanındaki Mısır ile şimdiki zamanın Mısır'ı aynı Mısır değildir. Yani الأَرْض (el ard) oluşu zaman içinde farklı anlam ve içerik kazanmıştır.

İşte bu durumda Yüce Allah'ın öncekiler gibi sonrakileri de halife kılacağını vaat ettiği الأَرْض (el ard) kelimesindeki yerin öncekiler ve sonrakiler için aynı olması ve hiç değişmemiş olması gerekmektedir. Aynı şekilde önce Zikir'de ardından Zebur'da Salih kulların mirasçı olacağını yazıldığı الأَرْض (el ard) o yerin de aynı olması değişmemiş olması gerekmektedir. Davut'un halife olduğu yer için ise şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır.

Enbiya 21/105

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِن بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

Andolsun, Zikir'den (Tevrat'tan) sonra Zebûr'da da “Yere muhakkak benim iyi kullarım varis olacaktır” diye yazmıştık (DİB meali).

Bu ayette önce gelen Zikir'de ve sonra gelen Zebur'da o topraklara Salih kulların varis olacağı bildirilmiştir.

Sad 38/26

يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۗ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ

Ona dedik ki: “Ey Dâvûd! Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık. İnsanlar arasında hak ile hüküm ver. Nefis arzusuna uyma, yoksa seni Allah’ın yolundan saptırır. Allah’ın yolundan sapanlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azap vardır” (DİB meali).

Bu ayette ise Salih bir kul olduğu pek çok ayette bildirilen Davut’un o topraklarda halife kılındığı bildirilmektedir. Bu durumda ya Davut’un halife olduğu yer ile mirasçısı olacağı yer farklı iki yerdir ya da ikisi aynı yerdir.

Bu yerler neresidir?

İslam ulemasının! tamamı Davut’un halife kılındığı yerin tüm yeryüzü olmadığı, belli bir toprak parçası olduğu ve bu yerin de Kudüs olduğu görüşünde tam bir ittifak halindedirler. Yine İslam ulemasının tamamına göre Kudüs kutsal bir bölgedir ve Davut zamanında yapımına başlanan Süleyman zamanında bitirilen ve Yahudilerin Bet Ha Mikdaş Müslümanların ise Beyti Makdis dedikleri mabet hem de Yüce Allah tarafından İslam’ın kiblesi haline getirilmiştir. İşte bu durum Davut’u o yerin halifesi yapmaktadır. Sonrasında ise Süleyman ona mirasçı olmuş yani hilafet babadan oğula geçmiştir.

Yine İslam ulemasına göre de Yüce Allah’ın daha önce Zikir’de sonra da Zebur’da Salih kulların mirasçı olacağı dediği yer de burasıdır. Fakat bu anlayışın bir sorun çıkardığı ortadadır. Eğer Davut’un halife olduğu ve Salih olmasından dolayı mirasçısı olduğu yerin, sadece Kudüs şehriyle sınırlı olduğu söylenirse, ve kast edilen Kudüs ise, bu yerin kast ettiği anlamın, ondan öncesinde ve ondan sonrasında da aynı anlama gelmesi gerekmektedir. Üstelik bu yerin الْأَرْضِ (el ard) şeklinde marife olabilmesi için tarifi yapılmış olması gerekmektedir. Yani hem sınırları tam olarak tarif edilmiş olmalı hem de bunun hiçbir zaman değişmemiş ve değişmeyecek olması gerekmektedir. Çünkü o yer sadece ona değil ondan önce ve ondan sonra gelen Salih kullarının tamamına vaad edilmiş bir yerdir.

Olaya bu çerçeveden bakıldığında bu yerin ondan önce gelmiş Nuh, İbrahim, İshak, İsmail, Yakup, Yusuf, Harun Musa gibi resullere de vaat edilmiş olması gerekmektedir. Çünkü Davut’un Salih olduğunu söyleyen ayetler aynı zamanda bunların da Salih olduğunu bildirmektedir.

Enam 6/83-86

وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَّنْ نَّشَاءُ ۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ

(6/83) İşte kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimiz. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ۗ كُلًّا هَدَيْنَا ۗ وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ ۗ وَمِن ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَىٰ وَهَارُونَ ۗ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

(6/84) Biz ona İshak'ı ve Yakub'u armağan ettik. Hepsini hidayete erdirdik. Daha önce Nûh'u da hidayete erdirmiştik. Zürriyetinden Dâvud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yûsuf'u, Mûsâ'yı ve Hârûn'u da. İyilik yapanları işte böyle mükâfatlandırırız.

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِيلَاسَ ۗ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ

(6/85) Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı, İlyas'ı doğru yola erdirmiştik. Bunların hepsi salih kimselerden idi.

وَإِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا ۗ وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَىٰ الْعَالَمِينَ

(6/86) İsmail'i, Elyasa'ı, Yûnus'u ve Lût'u da doğru yola erdirmiştik. Her birini âlemlere üstün kılmıştık (DİB meali).

Özellikle 85. ayete ve ayetteki الصَّالِحِينَ "hepsi Salihlerden idi" cümlesine dikkat etmek gerekmektedir. Davut dışındaki resuller de Salihlerden ise -ki Salihlerdendirler- o halde Yüce Allah'ın mirasçı ve halife kılacağını söylediği ve hatta söz verdiği ve hatta bunu bir yasa olarak belirlediği "o yerin" onlar içinde aynı anlamı taşıyor olması gerekmektedir. Yani Yüce Allah'ın söz verdiği yasa olarak belirlediği الأرض (el ard) "o yer" sadece Davut için değil resullerin tamamı için "o yer" olmak zorundadır.

Oysa seküler ve dinler tarihçilerine göre ilk adı Jebus (Yebus) daha sonra "Salem"^[6] "Yaruşalim,^[7] Hierosolyma veya Hierusalem,^[8] Elia Capitolone olan şehrin en eski tarihi M.Ö 2600 lü yıllardan daha öteye geçmemektedir. Kur'an'a göre ise bu şehrin esamesi bile okunmamaktadır. O halde İslam ulemasının iddia ettiği gibi nasıl olacak da Davut buraya halife kılınacak ve mirasçı olacaktır. Üstelik Davut'un oraya halife olması için oranın bir öncesi olması gerekmektedir çünkü bir yere halife olmak demek bir şeyin anlam ve içeriğini değiştirmeden başkasından devralmak demektir. İslam tarihinde Allah resulü Muhammed (as)'den sonra gelen ve yönetimi elinde bulunduran Ebubekir, Ömer, Osman, Ali ve devamındakilere halife denmesinin sebebi, bir şeyi değiştirmedikleri Allah resulü ne belirlemişse onun üzerine olduklarını vurgulamak için belirlenmiş bir isimdir.

Şu yeryüzünde en başından en sonuna, hem resuller hem Salihler hem mü'minler hem de tüm insanlar için الْأَرْضِ (el ard) olabilecek ve bu özelliğini ilk günden son güne koruyacak ve tüm zamanlarda aynı anlama gelecek sadece iki yer vardır. Birincisi yeryüzünün kendisi ki yeryüzünün kütesinde, hacminde, büyüklüğünde ya da ağırlığında yaşam devam ettiği müddetçe hiçbir zaman bir değişme olmayacaktır. İkincisi ise Mescidi'l Haram topraklarıdır. Bu topraklar yeryüzünde yaşam devam ettiği müddetçe her zaman ve her çağda aynı anlamı taşıyan ve hiçbir zaman değişmeyen الْأَرْضِ (el ard) "o yer" olacaktır.

Al-i İmran 3/96

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ

Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke'de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâ'be'dir (DİB meali).

Çünkü bu yer daha ilk kurulduğunda insanlık için toplanma yeri kılınmış ve bu özelliği Yüce Allah tarafından hiç değiştirilmemiştir. İşte bu durum Salih insanların halife ve mirasçı olacağı yerin sadece Mekke'deki bu yer olabileceğini göstermektedir. Resuller bu yerin doğal mirasçısıdır çünkü o yerde ataları İbrahim'in makamı vardır.

Al-i İmran 3/97

فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا ۗ وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya kim girerse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse (bu hakkı tanınmazsa), şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağnidir. (Kimseye muhtaç değildir, her şey O'na muhtaçtır.) (DİB meali).

Resuller bu yerin doğal mirasçılarıdır çünkü Yüce Allah'ın İbrahim'e sözü vardır.

Bakara 2/124

وَإِذْ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ ۖ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا ۗ قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي ۖ قَالَ لَا يَنْتَلِي عَهْدِي الظَّالِمِينَ

Bir zaman Rabbi İbrahim'i birtakım emirlerle sınamış, İbrahim onların hepsini yerine getirmiş de Rabbi şöyle buyurmuştu: "Ben seni insanlara önder (imam) yapacağım." İbrahim de "Soyumdan da (önderler yap, ya Rabbi!)" demişti. Bunun üzerine Rabbi, "Benim ahdim (verdiğim söz) zalimleri kapsamaz" demişti (DİB meali).

Resuller oranın doğal halifesidirler, çünkü ataları İbrahim'in yüklendiği misyonların tamamı onlara geçmiş, onlar da ataları gibi insanlığa imam kılınmışlardır. İnsanlığın İmamı insanlığın tek meşru başkentinde (ümmül

kura), tek meşru makamında (makamı İbrahim) olmak zorundadır. Burada olacaklar çünkü Yüce Allah ataları İbrahim'e şunu buyurmuştur.

Bakara 2/125

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنَا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلِّينَ ۖ وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

Hani, biz Kâbe'yi insanlara toplantı ve güven yeri kılmıştık. Siz de Makam-ı İbrahim'den kendinize bir namaz yeri edinin. İbrahim ve İsmail'e şöyle emretmiştik: "Tavaaf edenler, kendini ibadete verenler, rükû ve secde edenler için evimi (Kâbe'yi) tertemiz tutun" (DİB meali).

Nasıl ki İbrahim'den sonra gelen resullerin resul olabilmeleri Yüce Allah'ın İbrahim'e verdiği sözün gereği ise Yüce Allah'ın İbrahim ve İsmail'e yüklediği bu görevleri onların üstlenmeleri de resul olmalarının, imam olmalarının, mirasçı olmalarının ve halife olmalarının gereğidir. Çünkü Yüce Allah hepsine İbrahim'in milletine yani onunla bildirilen sorumluluklara tabi olmalarını emretmiş, dahası bunu gidecekleri tek yol olarak belirlemiştir.

Bakara 2/135

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ تَهْتَدُوا ۗ قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

(Yahudiler) "Yahudi olun ve (Hıristiyanlar da) "Hıristiyan olun ki doğru yolu bulasınız" dediler. De ki: "Hayır, hakka yönelen İbrahim'in dinine uyarız. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi" (DİB meali).

Al-i İmran 3/95

قُلْ صَدَقَ اللَّهُ ۖ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

De ki: Allah doğruyu söylemiştir. Öyle ise, hakka yönelmiş olarak İbrahim'in dinine uyunuz. O, müşriklerden değildi (DİB meali).

Nisa 4/125

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۗ وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا

Kimin dini, iyilik yaparak kendini Allah'a teslim eden ve hakka yönelen İbrahim'in dinine tabi olan kimsenin dininden daha güzeldir? Allah, İbrahim'i dost edindi (DİB meali).

Enam 6/161

قُلْ إِنِّي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

De ki: “Şüphesiz Rabbim beni doğru bir yola, dosdoğru bir dine, Hakk’a yönelen İbrahim’in dinine iletti. O, Allah’a ortak koşanlardan değildi” (DİB meali).

Hac 22/78

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ۚ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۚ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ ۚ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ۚ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ ۖ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ

Allah uğrunda hakkıyla cihad edin. O, sizi seçti ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yükledi. Babanız İbrahim’in dinine uyun. Allah, sizi hem daha önce hem de bu Kur’an’da müslüman diye isimlendirdi ki, Peygamber size şahit (ve örnek) olsun, siz de insanlara şahit (ve örnek) olasınız. Artık namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah’a sarılın. O, sizin sahibinizdir. O ne güzel sahip ne güzel yardımcıdır! (DİB meali).

(Not: Yukarıya aldığımız ayetlerin meallerinde “İbrahim’in dini” manası verilen izafet terkihi Arapça metinde مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ “millete İbrahim” şeklinde geçmektedir. Millet kelimesine din anlamı vermek tam bir ilkesizlik ve hatta ahlaksızlıktır. Çünkü zaten Kur’an’da د ي ن (dal+ya+nun) kök harflerinden türemiş الدِّينَ “ed din” kelimesi tam 101 defa geçmektedir. Bunun yanında Kur’an’da 18 defa geçen ve 10 kere sadece İbrahim’e atfen gelen “millet” kelimesine de din anlamı vermenin ilmi, vicdani ve tutarlı bir tarafı yoktur.)

Şimdi bu kadar ayetten sonra hiçbir asla dayanmayan kutsallıklar ilan ederek ve bunu da haşa Davut’a mal ederek yepyeni mukaddes beldeler ihdas etmek dahası İbrahim mirasını yerle bir ettikten sonra onun torunları ile alakasını tamamen keserek Davut’un ikinci bir kible tayin ettiği iddiasında bulunmanın hiçbir mantığı, delili ve ilkesi kalmamaktadır. Davut’un atası İbrahim’dir ve onun halife olacağı tek yer dedesinin halife olduğu yerdir. Davut İbrahim soyudur ona miras kalacak tek yer daha en başta hiç kimse yokken İbrahim’in ailesini yerleştirdiği[9] bu yerdir. Çünkü o yerin gerçek sahibi bunlardır.

İşte Neml suresinde anlatılmaya başlanan Süleyman kıssasındaki وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ ذَاوُدَ “Süleyman Davut’a mirasçı oldu” cümlesinde kast edilen miras da bu mirastır.

Ramazan DEMİR

[1]Mustafa İslamoğlu, Hayat Kitabı Kur’an, Gerekçeli Meal-Tefsir. s.710

[2] Mustafa İslamoğlu, Hayat Kitabı Kur'an, Gerekçeli Meal-Tefsir. s.718

[3] Sebt (Şabat) ile ilgili çok daha geniş bir çalışma için bkz: H. Mustafa Arslan, Ramazan Demir, Yorgun Maymunlar Günü Sebt (Şabat).

[4] A. Bayındır, M. İslamoğlu, M. Okuyan, C. Taslaman, B. Bayraklı gibi isimlerin hepsi Kur'an yeter söylemini her fırsatta dillendiren kişilerdir. Ama böyle olmasına rağmen Kur'an bizzat onlara yetmemiş arkasına tek bir ayet bile koyamayacakları kıble dolayısıyla insanlığın toplanma merkezi değişikliğini savunmaktadırlar. Geleneksel anlayışı her fırsatta aşağılayan ve tek bir rivayeti bile kabul etmediğini açıkça ilan eden Edip Yüksel ise işi bir adım daha ileri götürmüş, asıl kutsal beldenin Kudüs olduğunu, Mekke'nin ise paganist müşriklerin kıblesi olduğunu iddia etmektedir. Tuhaf olan bu söylem değil bu söylemin arkasına koyduğu delillerdir. Kendi çıkarımlarından, arkeolojik kazılardan, tarihçilerden, Yahudi ve Hıristiyanlardan ve daha kim varsa hepsinden yararlanmasına rağmen tek başına yeter dediği Kur'an'dan tek bir delil dahi getirmeyen, getirme ihtiyacını bile hissetmeyen o ve onun gibilerin Kur'an yeter söyleminde ne kadar samimi olduklarını göstermesi açısından tek başına bu bile yeterli bir örnektir.

[5] Muhammed (as)'e inananların...

[6] Bu isim Kenanilerin büyük Tanrı dedikleri İlah'ın adı olduğundan dolayı şehre verilmiştir.

[7] Bu ismin nedense! özellikle İslam uleması tarafından "barış şehri" anlamında olduğu söylenmiştir. Oysa daha önce kenanilerin hakimiyetinde olan bu şehir kenanilerin büyük tanrısının adı olan Salem şeklinde adlandırılmıştır. Yaruşalim ise Salem'in şehri anlamına gelen İbranice bir isim tamlamasıdır. Bu şehrin İbranice barış şehri anlamına gelen YARUŞALOM ile karıştırılması çok tuhaftır.

[8] Kenan dilindeki Salem'in şehri tamlamasının Aramcası

[9] Bkz. Kur'an; İbrahim 14/37

SÜLEYMAN (as) ve ZULKARNEYN -19- BİZ BİLDİRİLDİK

Neml 27/15-16

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَ الْخَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلْنَا عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ

Andolsun! Biz Dâvûd'a ve Süleyman'a ilim verdik. Onlar, "Hamd, bizi mü'min kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a mahsustur" dediler.

وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُودَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ

Süleyman, Dâvûd'a varis oldu ve "Ey insanlar, bize kuş dili öğretildi ve bize her şey verildi. Şüphesiz bu, apaçık bir lütuftur" dedi (DİB mealı).

Müfessirlerimizin tamamı bu ayetleri birbirinin devamı olarak görmüşler ve açıklamalarını bu yönde yapmışlardır. Ayetler arasındaki zaman ve üslup değişikliğini önemsememiş her iki ayette kullanılan fiil ve zamirleri biri diğerini gösterir şekilde algılamışlardır. Oysa ayetlerin meallerine dahi biraz dikkat edildiğinde, her iki ayette geçen konuşmaların farklı zaman ve kişiler tarafından yapılmış olduğu hemen anlaşılacaktır. Mesela; 15. ayette konuşma iki kişi yani Davut ve Süleyman tarafından yapılmaktadır. Zaten ayette kullanılan fiil وَقَالَ (ve kala) "ikisi dedi" şeklindedir. Yani 15. ayette وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلْنَا عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ "Hamd, bizi mü'min kullarının birçoğundan üstün kılan Allah'a mahsustur" şeklinde geçen bu konuşmayı Süleyman ve Davut birlikte yapmışlardır. Bunun yanında bu cümlede kullanılan ve meal müelliflerinin hemen hepsi tarafından "bizi üstün kılan" şeklinde mana verilen فَضَّلْنَا (faddalna) fiilinin öznesinin Allah olduğu yani bu fiilin Allah'a atfedildiği فَضَّلْنَا الَّذِي فَضَّلْنَا "hamd Allah içindir ki o bizi üstün yaptı" cümlesinden rahatlıkla anlaşılacaktır. Yine فَضَّلْنَا (faddalna) fiilinin sonuna bitişmiş, iki veya daha fazla kişiyi göstermesi gereken نا na "biz" zamirinden kast edilenlerin Davut ve Süleyman olduğu da gayet açıktır. Yani bu ayette geçen fiiller malum, özneler (failler) açık, mef'uller (nesnelere) gayet bellidir.

Fakat 16. ayete baktığımızda durum değişmektedir. En başta ayetin وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُودَ "ve Süleyman Davut'a mirasçı oldu" şeklinde başlaması her iki ayette bahsedilen olayların ve konuşmaların aynı zaman aralığında olmadığını göstermektedir. İkinci olarak; 15. ayette konuşanın iki kişi olduğu وَقَالَ (ve kala) fiilinin tesniye yani ikili formda olduğundan anlaşılıyordu. Oysa 16. ayetteki وَقَالَ "ve dedi" fiilinden bu konuşmanın sadece Süleyman tarafından yapıldığı anlaşılmaktadır. Yine 15. ayette gelen فَضَّلْنَا (faddalna) fiilinin öznesinin (failinin) Allah olduğu rahatlıkla anlaşılırken 16. ayette gelen ve meallerde عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ "bize kuş dili öğretildi ve her şey verildi" şeklinde mana verilen bu cümlede geçen أُوتِينَا (utina-bize verildi) ve عُلِّمْنَا (ullimna-bize öğretildi) fiilleri meçhul yani öznesi belli olmayacak şekilde gelmiştir.

Bunların yanında 15. ayette geçen نا(na)“biz” zamirinden kast edilenin Davut ve Süleyman olduğu ikisinin birden “Allah ikimizi üstün kıldı” demeleri gayet açık bir şekilde anlaşılırken, 16. ayette tek başına konuşan Süleyman’ın hem de Davut’a mirasçı olduktan sonra hala “biz” zamirini kullanması şu soruyu da beraberinde getirecektir.

عَلَّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَأَوْتَيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ *“Bize kuş dili öğretildi ve bize her şey verildi”* cümlesinde Süleyman’ın sürekli olarak “bize” demesinden ondan başka kendisine kuş dilinin öğretildiği ve yine kendisine her şeyin verildiği en az bir kişinin daha olması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu kimdir veya Süleyman “bize” derken kimleri kast etmektedir?

İki ayet arasındaki bu farkların sebebini irdelemeden peşinen Süleyman’ın “biz” dediğinde kast ettiği kişilerin babası Davut ve kendisi olduğunu söylemek de çözüm olmayacak tam tersi daha büyük sorunların çıkmasına neden olacaktır. Çünkü tüm Kur’an’da kendisine her şeyin verildiğinin belirtildiği sadece 3 kişi vardır. Bunların birisi işte bu ayette geçmiş, diğeri yine bu surenin 23. ayetinde ileride Süleyman’ın karşılaşacağı kadın yönetici yani Melike için geçmiş, diğeri ise Kehf suresinin 84. ayetinde Zel-Karneyn için geçmiştir. Davut’a ve hatta bu üçü haricinde başka bir kişiye her şeyin verildiğine dair tek bir ima dahi yoktur (en azından biz bulamadık).^[1] Sadece bu da değil Davut’un kuşların dilini öğrendiğine veya kuşlarla konuştuğuna dair de herhangi bir delil bulunmamaktadır.

Sad 38/18-19

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ
وَالتَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ

Kendisiyle birlikte tesbih etsinler diye biz, dağları ve toplanıp gelen kuşları Dâvûd’un emrine verdik. Onların her biri Allah’a yönelmişlerdi (DİB meali).

Enbiya 21/79

فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ ۗ وَكُلًّا آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا ۗ وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُودَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ ۗ وَكُنَّا فَاعِلِينَ

Biz hüküm vermeyi Süleyman’a kavratmıştık. Zaten her birine hükümranlık ve ilim vermiştik. Dâvûd ile birlikte, Allah’ı tesbih etmeleri için dağları ve kuşları onun emrine verdik. Bunları yapan biz idik (DİB meali).

Sebe 34/10

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ مِنَّا فَضْلًا ۗ يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ ۗ وَآلْنَا لَهُ الْحَدِيدَ

Andolsun, Davud’a tarafımızdan bir üstünlük verdik. «Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber tesbih edin» dedik. Ona demiri yumuşattık (DİB meali).

Bu ayetler tüm Kur'an'da Davut'un kuşlarla olan ilişkisinin onlarla konuşmak şeklinde değil, kuşların Davut'a dağlarla beraber boyun eğdirildiği şeklinde olduğunu göstermektedir. Kaldı ki yukarıya aldığımız Sad suresinin ayetlerinde "onların her biri Allah'a yönelmişlerdi" şeklinde mana verilen cümleden ve Seb'e suresindeki ayette geçen ve meal müellifleri tarafından "ey dağlar ve kuşlar onunla beraber tespih edin" şeklinde mana verilen يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرُ, bu cümleden nasıl olurda akılsız varlıklar olan kuşların ve hem akılsız hem de cansız varlıklar olan dağların akıllı ve iradeli varlıklar gibi Allah'a yönelmiş olmaları hatta bu yönde emir almış olmaları ayrı bir soru işareti oluşturmaktadır. Allah dilerse çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bunlar üzerinde durulacaktır.

Neml suresinin 15 ve 16. ayetler arasındaki az önce belirttiğimiz farklara dönecek olursak, o farklar arasında en ön plana çıkan şey; عَلَّمْنَا مَنطِقَ الطَّيْرِ وَأَوْتَيْنَا "Bize kuş dili öğretildi ve bize her şey verildi" bu cümlede geçen fiillerin meçhul formda gelmesidir. Müfessirlerimiz cümlede geçen fiillerin meçhul olmasına aldırmadan hemen أُوتَيْنَا (utina-bize verildi) ve عَلَّمْنَا (ullimna-bize öğretildi) fiillerin failinin Allah olduğuna hükmetmişlerdir. Elbette düz bir okuyuşla ve kelimelere verilen manaları doğru kabul ettiğimizde herhangi bir kula kuşları boyun eğdirebilecek, onların dilini öğretebilecek ve yine bir kula herşey verebilecek Yüce Allah'tan başka bir kişinin olmayacağı sonucu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Fakat tam da bu sebepten dolayı cümle çok dikkat çekmektedir. Madem şu varlık içinde kuşların dilini öğretebilecek ve her şeyi verebilecek ikinci bir varlık yoktur o halde neden fiiller sanki başka failer de olabilirmiş gibi meçhul gelmektedir? Üstelik gramer kuralları açısından bir ayet önce malum olan fiilin ve açık olan öznenin bir ayet sonra meçhule dönmesi anlaşılır gibi değildir. Öznesi herkese belli bir fiili öznesi meçhulmüş gibi kullanmak ne akla uygundur ne de gramer kurallarına.

عَلَّمْنَا مَنطِقَ الطَّيْرِ Ullimna mantık eltayr "Bize kuş dili öğretildi" cümlesinde geçen "öğretildi" kelimesi fiil meçhul geldiği için mutlaka "kim öğretti" sorusunu sormayı gerekli kılmaktadır. Fakat ne yazık ki ne fiilin meçhul oluşu ne tef'il babından gelişi ne de Ef'ali kulub (kalbi fiiler)'den oluşu hiç önemsenmemiş, sonuçta tüm mealler cümleye "bize kuş dili öğretildi" şeklinde mana vermiş ve bundan da Süleyman'ın basbayağı akıllı varlıklarmış gibi kuşlarla konuştuğu tefsirine ulaşılmıştır.

"Süleyman'ın يَا أَيُّهَا النَّاسُ "ey insanlar" ifadesine gelince, bundan maksat Allah'ın nimetini izhar etmek, onu yüksek sesle dile getirmek ve insanları, kuşların dilini bilme şeklinde olan mucizeyi zikretmek suretiyle, tastik ve imana davet etmektir. Keşşaf sahibi şöyle demiştir: "Mantık, konuşmak, bir mana ifade etsin ya da etmesin, tek tek kelimeleri ya da cümleleri söylemek, sesle ifade etmektir. Yakup kitabına Islahu'l Mantık başlığını koymuştur. Halbuki o, o kitabında sadece müfret kelimeleri düzeltmiştir. Araplar şöyle derler "güvercin nutk etti, seslendi." Süleyman'ın kuşların diline dair öğrendiği şey ise, kuşların maksat ve gayelerinden bazısını bazısından ayırıp seçmesi, fark etmesidir..."

Bu ise, ancak Süleyman'ın kendi gayesi ve muradında tasarruf sahibi olmasıyla mümkün olur. Bu tasarruf da ancak mevcut olduğu zaman mükellefiyetin söz konusu olduğu "akıl" bulunduğu zaman olur. Yahut da Süleyman, mükellif çağına yaklaşmış bir müharik iken olmuştur. İşte bundan ötürü, "Allah Teala, Süleyman zamanında, kuşları akıllı varlıklar kılmıştır. Her ne kadar Cenab-ı Hak, ihtiyaç duydukları incelikleri kuşlara ilham etmiş veya arı gibi hayvanlara kullara menfaatli olma özelliği vermiş ise de "zamanımızdaki kuşlar böyle akıllı değildir" diyoruz.[2]

Bu müfessirimiz Süleyman kıssaları bağlamında kuşların akıllı ve iradeli varlıklar gibi konuşmalarını ve hareket etmelerini Süleyman zamanındaki kuşların kendi zamanındaki kuşlarla aynı olmadığını söyleyerek çözmüştür. Üstelik olay Süleyman zamanında bir kereye mahsus olmak üzere gerçekleşmiş bir mucizedir. Burada dikkat çekmek istediğimiz müfessirlerimizin şu ya da bu yorumları değildir. Dikkat edilmesi gereken ayetteki fiiller meçhul olmasına rağmen bunun hiç konu edilmemesi, fiil meçhul olsa bile peşinen öznenin Yüce Allah olduğunun söylenmesidir. Yani bir kere kafaya Yüce Allah'ın Süleyman'a kuş dilini öğrettiği konmuştur ve Kur'an'daki kelimeler ne olursa olsun o kelimelere kafalardaki manalar verilecektir. Bir başka müfessirimiz çitayı bir adım ileri götürmüş, Süleyman'ın hangi tür kuşlarla neler konuştuğunun dökümünü yapmıştır.

"Yüce Allah'ın: "Dedi ki: Ey insanlar" buyruğu şu demektir: Süleyman İsrailoğullarına Yüce Allah'ın nimetlerine şükrünü ifade etmek üzere "bize kuşların dili öğretildi" dedi. Yani Yüce Allah, Davut'tan miras olarak aldığımız ilim, peygamberlik ve yeryüzünde halifeliğine mirasçı oluşumuzdan ayrı olarak, bizlere kuşların çıkardığı seslerden içlerindeki manaları kavrama lütfunu da ihsan etmiştir.

Mukatil bu ayet-i kerime hakkında şöyle demektedir: Bir gün Süleyman oturur iken yanında belli bir şeyin etrafında dönen bir kuş geçti. Yanında bulunanlara: Bu kuşun ne dediklerini biliyor musunuz? Bu kuş bana şunları söyledi: Ey saltanat sahibi hükümdar ve ey İsrailoğullarının peygamberi selam sana! Allah sana ikramda bulunmuştur. Seni düşmanlarına karşı muzaffer kılmıştır. Ben şimdi yavrularımın yanına gideceğim, ikinci bir defa sana geleceğim. O biraz sonra bize ikinci defa gelecek derken kuş döndü, Süleyman dedi ki: Bu kuş şöyle diyor: Ey saltanat sahibi hükümdar selam sana. Eğer izin verirsen ben yavrularım için bir şeyler kazanayım taki yetişsinler, sonra senin yanına geleyim o vakit bana istediğini yap. Süleyman onlara kuşun söylediklerini bildirdi, ondan sonrada ona izin verdi, kuş da gitti.

Ferkad es-Sebehi dedi ki: Süleyman bir ağacın üzerinde kafasını oynatan, kuyruğunu hareket ettiren bir bülbülün yanından geçiyordu. Arkadaşlarına: Bu bülbülün ne dediğini biliyor musunuz? diye sordu. Onlar: Hayır ey Allah'ın peygamberi dediler. Süleyman dedi ki: Bu bülbül şöyle diyor: Ben bir meyvenin yarısını yedim. Artık bundan sonra dünya umurumda değil. Yine bir ağacın üzerinde bir Hüdhüd kuşu gördü, küçük bir çocuk da ona bir tuzak kurmuştu.

Süleyman: Ey Hüdühüd dikkat et dedi, kuş: Ey Allah'ın peygamberi bu akılsız bir çocuktur, ben onunla dalga geçiyorum, dedi.

Daha sonra Süleyman geri döndüğünde kuşun çocuğun tuzağına yakalanmış olduğunu ve çocuğun elinde bulunduğunu gördü. Ey Hüdühüd bu da ne? Dedi: Hüdühüd: Ey Allah'ın peygamberi ben o tuzağı göremedim ve nihayet ona düştüm dedi. Süleyman: Yazık sana, sen yerin altındaki suyu görüyorsun da sana kurulan tuzağı nasıl görmüyor musun? Hüdühüd dedi ki: Ey Allah'ın peygamberi tedbirin takdire faydası yoktur...[3]

Bu fantastik tefsir “*Ey Allah'ın peygamberi tedbirin takdire faydası yoktur!*” cümlesi ile bitmemektedir. Devamında Süleyman, güvercin, kumru, üveyik, tavus kuşu, göçeğen kuşu, bağirtlak kuşu, kırlangıç, karga, papağan, çaylak, kartal, kuş olmasa bile kurbağa, turaç, horoz, tavşancıl gibi kuşlarla konuşmaktadır. İşte Süleyman'ın kuşlarla konuşmasının arkasında bu ve buna benzer tefsirler! bulunmaktadır. Bu tefsirleri buraya almamızın nedeni müfessirlerin Yüce Allah'ın kelimelerine mana verirken Kur'an'ın metnini değil, oluşmuş hikâye, kıssa, rivayet ve İsrailiyatı baz aldıklarını göstermek içindir. Ne yazık ki çağdaş meal müellifleri, arka planında böylesine fantastik görüşlerin bulunduğu tefsirler üzerinden meallerini telif etmişlerdir. Bugün elimizde bulunan meallerin tamamı Kur'an kelimelerinin karşılığı değil, bu tefsirlerin bir özeti gibidir.

Biraz önce belirttiğimiz gibi, Naml suresinin 15. ayeti ile 16. ayeti arasında göz ardı edilmesi mümkün olmayan bariz farklar bulunmaktadır. Bu farkların sebebini anlamak sadece ve sadece Yüce Allah'ın kelimelerine tutunmakla mümkündür.

Meal ve tefsirlerin tamamında *عَلَّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ* “*Bize kuş dili öğretildi*” şeklinde anlam verilen cümledeki *عَلَّمْنَا* (ullimna) fiili daha önce de belirttiğimiz gibi hem meçhul hem tef'il babında hem de Ef'ali kulub olan bir fiildir.

Her şeyden önce fiilin mazi yani geçmiş zaman kalıbında gelmesi, fiilin ifade ettiği anlamın artık gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir. *عَلَّمْنَا* (ullimna) fiili *ع ل م* (ayn+lam+mim) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 854 kelime vardır. Bu kullanımlardan yaklaşık 461 tanesi çeşitli formlarda fiildir. İsfahani El Müfredat'ta bu kelime ile ilgili şunları söylemiştir.

العِلْمُ (El-İlmu): Bir şeyi hakikatiyle idrak etmektir. Bu da iki şekilde olur.

Birincisi: Bir şeyin zatını idrak etmek.

İkincisi: Bir şeyle ilgili, kendisinde mevcut olan başka bir şeyin, kendisinde mevcut olduğuna hükmetmek ya da kendisinde olmayan bir şeyin kendisinde olmadığına hükmetmek. Birinci durumda (*عَلِمَ* “alime” fiili) tek bir mef'ule geçişli olur.

لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ... “Sizin bilmediğiniz Allah’ın bildiği (düşman) kimseleri”(8/60).

İkinci durumda ise, iki mef’ule geçişli olur.

فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ... “Eğer onların (gerçekten) inanmış olduklarını anlarsanız”(60/10)

(Not: İsfahanin belirttiği iki mef’ul alması bizim az önce bahsettiğimiz Ef’ali kulub fiillerinden olması durumundadır. Birazdan kelimenin bu yönüne daha detaylı değinilecektir.)

İlim, bilgi (العِلْمُ) başka bir yönden de iki kısma ayrılır. Nazari ve ameli ilim, bilgi.

Nazari olan, örneğin alemdeki varlıkların bilinmesi gibi, bilindiğinde kişinin kemale ulaşmış olacağı ilimdir, bilgidir.

Ameli olan ise, örneğin ibadetleri bilmek gibi, ancak fiile döküldüğünde tamam olabilecek ilimdir, bilgidir. Son kısım da ikiye ayrılır. Akli olan ve işitmeye dayalı olan ilim, bilgi.

اعْلَمْتُهُ (i’lemun) (ea’lemtuhu) ve عَلَّمْتُهُ (allemtuhu) fiilleri temelde aynıdır. Fakat (i’lemun) sözcüğü özellikle “süratli haber verme yoluyla gerçekleşen bilgi verme” anlamında kullanılır. عَلَّمْتُهُ (ta’limun) sözcüğü ise özellikle “öğrenenin nefsinde, aklında bir iz oluşturuncaya kadar tekrarlama ve (bunu ya da bilgi vermeyi) artırma yoluyla (gerçekleşen bilgi verme)” anlamında kullanılır. Bazıları ise ta’lim için “tasavvur etmek için nefsin/aklın ilgisini uyandırmaktır” demişlerdir.

العَلْمُ (Alem): Bir nesnenin bilinmesini sağlayan eser, iz, işaret.

العَالِمُ Bir felekle, onun içerdiği cevherlerin ve arazların, kendisiyle bilgi sahibi olunan şeyin adıdır. Bir alet gibi olmasından dolayı yapısı bu siygada oluşturulmuştur. Alem, kendisini yaratana delalet noktasında bir alettir.[4]

Kök itibariyle عَلِمَ (aleme) Damgalamak, işaretlemek, işaret koymak, bir şeyin kolayca anlaşılması için işaret ya da damga koymak olan bu fiilden türeyen kelimelerin hepsi ya bilmek ya bilinir kılmak ya bilgiyi aktarmak ya da aktarılan bilgiyi edinmek çerçevesinde anlam kazanmaktadır. Mesela, عَلِمَ (alime) “bildi” manasına gelen bu fiil, bir şeyin ne olduğunu veya ne olmadığını anlamayı sağlayacak bilgiyi elde etti anlamındadır. Aynı kelimenin isim hali olan عَالِمٌ ve عَلِيمٌ ifadeleri ise şeylerin ne olduğunu ya da ne olmadığını bilmek için gerekli bilgiye diğerlerinden daha fazla sahip olan anlamındadır. Çokça kullanılan öğrenmek fiili bir şeyin ne olduğunu ya da ne olmadığını anlamayı sağlayacak bilgiyi çeşitli yollarla edinmek, öğretmek fiili ise o bilgiyi okumak, duyurmak, göstermek, dokundurmak, koklatmak gibi çeşitli yollarla başkasına aktarmaktır. Mesela bir kumaşın yumuşaklığı hakkındaki bilgi dokunma yoluyla, bir çiçeğin kokusu hakkındaki bilgi koklamayla, bir şeyin diğerinden daha uzun ya da

büyük olduğuna dair bilgi görmeyle, bir sesin güzel olup olmadığına dair bilgi ise duyma yoluyla elde edilmektedir.

Biraz önce belirttiğimiz gibi anlamaya çalıştığımız Neml suresi 16. ayetteki **عَلَّمَنَا** **مَنْطِقَ الطَّيْرِ** (*ullimna mantika't tayri*) cümlesinde geçen **عَلَّمَنَا** (ullimna) kelimesi tef'il babında meçhul bir fiil olmasının yanında "Ef'ali kulub" olan bir fiildir. Bunların her birinin kelimeye ve cümleye farklı anlam katkıları bulunmaktadır.

1. Meçhul Fiil Olmasının Anlamı.

Arap dilinde fiillerin tamamı hangi bab ve hangi zaman olduğuna bakılmaksızın malum ve meçhul şeklinde bir ayrıma tabidirler. Fiillerin bu şekilde temel bir ayrıma tabi tutulması, fiillerin kendisinden değil, o fiili yapan öznesinden dolaydır. Her fiilin bir varlık tarafından gerçekleştirildiği izaha gerek duymayacak kadar açıktır. Bir fiilin olması için ilk önce o fiili yapacak bir varlığın var olması gerekmektedir. İşte Arap dilinde fiillerin malum ve meçhul şeklinde iki ana kategoriye ayrılması buradan sonrasında başlamaktadır.

Diğer birçok dilde olduğu gibi Arap dilinde de kelimeler dişil ve eril şeklinde bir ayrımla kullanılmaktadır. Malum dediğimiz fiiller işte bu fiilleri yerine getirenin kadın mı erkek mi, bir, iki veya daha fazla kişi mi olduğunun sadece kelimeye bakarak anlaşıldığı fiillerdir. Bundan sonrasında fiilin geçmişte mi, her zaman mı, şimdi mi yoksa gelecekte olduğunu bildiren zamanlar devreye girmektedir. Ama zamanların fiilin malum veya meçhul oluşuyla alakası yoktur. Arap dilinde fiillerin anlam kazanma sıralaması şu şekildedir.

- Eril-dişil (eril ve dişilin ortak olduğu siğa da bulunmaktadır).
- Malum- Meçhul.
- Mazi-Muzari-Emir

İşte fiillerle ilgili gramer kurallarının tamamı bu temel üzerine oturtulmaktadır ama fiilin anlam kazanması işte ilk bunlarla başlamaktadır. Arap dilindeki bir fiil eril-dişil olarak aşağıdaki tabloda vereceğimiz şekillerden biridir.

ÇOĞUL	İKİLİ	TEKİL	
Onlar (eril)	O ikisi (eril)	O (eril)	ERİL – GAİB: Fiili yapanın eril olduğu bilinmesine rağmen, öznenin hazırda olmaması.
Onlar	O ikisi (dişil)	O (dişil)	DİŞİL GAİBE: Fiili yapanın dişil

(dişil)			olduğu bilinmesine rağmen, öznenin hazırda olmaması.
Sizler (eril)	Siz ikiniz (eril)	Sen (eril)	ERİL-MUHATAB: Fiili yapanın eril ve öznenin hazırda olması
Sizler (dişil)	Siz ikiniz (dişil)	Sen (dişil)	DIŞİL-MUHATABA: Fiili yapanın dişil ve öznenin hazırda olması
	Biz ikimiz veya çoğul olarak bizler (eril-dişil)	Ben (eril-dişil)	ERİL-DIŞİL; Ortak siyga.

İşte Arap dilindeki tüm fiillerin en temelinde bu tablo bulunmaktadır. Arap dilindeki fiillerin bu tablodaki kutucuklardan birinde olması, ayrıca eril dişil şeklinde bir belirtmeye ihtiyaç duymadan o fiilin öznesinin kim olduğunun anlaşılmasını sağlamaktadır. Türkçe de kelimelerin eril-dişil şeklinde bir ayrımı olmadığı için, fiilin öznesinin cinsiyeti ayrıca belirtilmek zorundadır. Aynı şekilde Arap dilindeki fiillerin bu kutucuklardan birinde olması tekil-ikili veya çoğul olduğu ayrıca sayı belirtmeye ihtiyaç duymadan anlaşılmaktadır. Yine aynı şekilde fiillerin bu kutucuklardan birinde olması demek öznenin kişinin kendisi veya karşısındaki veya hazırda olmayan birisi olduğunu göstermektedir.

Bu temel ayrım üzerine fiillerin malum ve meçhul ayrımı gelmektedir. Malum fiil dediğimizde ve herhangi bir fiili bu tabloda gösterdiğinizde o fiili yapan öznenin eril-dişil, tekil-ikili-çoğul olduğu anlaşılmaktadır. Yani malum fiillerde tablodaki kutucuklarda belirtilenler o fiilin öznesidir. Örnek olarak anlamaya çalıştığımız عَلِمَ (alime) "bildi" fiilini geçmiş zaman kalıbında ele alalım.

چوغل جمع	İkil تثنیة	Tekil مفرد	
عَلِمُوا	عَلِمَا	عَلِمَ	مُذَكَّرٌ Eril (üçüncü şahıs)
(onlar bildiler)	(ikisi bildi)	(o bildi)	
عَلِمْنَ	عَلِمَتَا	عَلِمَتْ	مُؤَنَّثٌ Dişil (üçüncü şahıs)
(onlar bildiler)	(ikisi bildi)	(o bildi)	

عَلِمْتُمْ (sizler bildiniz)	عَلِمْتُمَا (İkiniz bildiniz)	عَلِمْتَ (sen bildin)	مَذَكَّرٌ Eril (üçüncü şahıs)
عَلِمْتُنَّ (sizler bildiniz)	عَلِمْتُمَا (İkiniz bildiniz)	عَلِمْتَ (sen bildin)	مُؤَنَّنَةٌ Dişil (ikinci şahıs)
عَلِمْنَا Biz ikimiz veya bizler bildik)	عَلِمْنَا Biz ikimiz veya bizler bildik)	عَلِمْتُ (Ben bildim)	مُتَكَلِّمٌ (Birinci şahıs)

Hangi bab, hangi zaman veya hangi şekillerde gelirse gelsin tüm fiillerde bu tablo esastır. Fiillerin geldiği zaman, babları ya da başka şekilleri değişebilir, aldığı ekler de değişebilir ama bu tablo değişmez bir kuraldır. Malum ya da meçhul olmasında da fiiller anlam olarak değişikliğe uğrarlar ama tablo aynıdır.

Bu tablo değişmediği halde fiilin malum iken meçhul hale gelmesi fiilin anlamını ve öznenin durumunu tam tersine çevirmektedir. Yukarıya aldığımız tabloya dikkat edilirse parantez içi verdiğimiz anlamlarda kişiler hep özne yani fiili yapan faildir. Fakat meçhul fiillerde durum tersine dönmekte o kutucuklardaki kişiler fiilin öznesi değil nesnesi olmaktadır. Yine aynı fiil üzerinden örnek verelim.

جَمْعٌ Çoğul	تَنْبِيْهُهُ İkil	مُفْرَدٌ Tekil	
عَلِمُوا (Onlar bilindi)	عَلِمَا (İkisi bilindi)	عَلِمَ (O bilindi)	مَذَكَّرٌ Eril (üçüncü şahıs)
عَلِمْنَ (Onlar bilindi)	عَلِمَتَا (İkisi bilindi)	عَلِمْتَ (O bilindi)	مُؤَنَّنَةٌ Dişil (üçüncü şahıs)
عَلِمْتُمْ (Sizler bilindiniz)	عَلِمْتُمَا (İkiniz bilindiniz)	عَلِمْتَ (Sen bilindin)	مَذَكَّرٌ Eril (üçüncü şahıs)

عَلِمْتَنَ	عَلِمْتُمَا	عَلِمْتَ	مُؤَنَّتْ
(Sen bilindin)	(Sen bilindin)	(Sen bilindin)	Dişil (ikinci şahıs)
عَلِمْنَا	عَلِمْنَا	عَلِمْتُ	مُتَكَلِّمٌ
(Biz bilindik veya bizler bilindik)	(Biz bilindik veya bizler bilindik)	(Ben bilindim)	(Birinci şahıs)

Görüldüğü gibi kutucuklardaki tüm kişiler, *bilme* fiilini gerçekleştiren öznelere değil, tam tersi *bilme* fiilinin nesnesidirler. Bu kutucuklardaki kişileri bilenler yani öznelere ise meçhuldür yani kim ya da kimler oldukları belli değildir. İşte malum ve meçhul fiiller arasındaki fark budur. Anlamaya çalıştığımız *عَلِمْنَا* (ullimna) fiilinde meçhuldür. Dolayısıyla bu fiilin öznesinin kim ya da kimler olduğu bilinmezken, yukarıdaki tablodaki tüm kişiler bu fiilin nesnesi yani bilme fiilinin konusu olmaktadır. Arapçada sadece malum müteaddi yani nesne alan geçişli fiillerden meçhul fiil türetilmektedir. Nesne almayan lazımlar (geçişsiz) fiillerden meçhul fiil türetilmemektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken kelimenin malum iken meçhul haline gelmesi herhangi bir harf ilavesi ile değil sadece hareke değişikliği ile olduğudur. Yani fiili oluşturan harfler malum ve meçhulde aynıdır sadece hareke değişikliği vardır. Eğer bu fiil tef'il bab'ında olmasaydı tıpkı yukarıdaki gibi *عَلِمْنَا* (ulimna) şeklinde gelecek ve anlamı “**biz bilindik**”olacaktı. Fakat kelime tef'il babında gelmiştir ve bunun kelimeye nasıl bir anlam katkısında bulunduğunu anlamak için tef'il babından biraz bahsetmek gerekecektir.

2. Tef'il Bab'ında Olmasının Anlamı

Arapçada kök harflerin üç tane olan ve onlardan birinin *ا-و-ي* (elif+vav+ya) olmadığı fiillere “sülasi mücerred fiiller” denir. Harflerinden biri ya da iki tanesi *-ا-و-ي* (elif+vav+ya) olan üç harfli fiiller bu harflerin başta-ortada-sonda oluş şekillerine göre farklı isimleri ve farklı kuralları vardır. Anlamaya çalıştığımız *عَلِمْنَا* (ullimna) fiilinin kök harflerinden biri bu harflerden biri olmadığı için kelitemiz “sülasi mücerred” bir fiildir. Arapçada “sülasi mücerred” fiiller bir takım harf ilaveleri ile çeşitli bablara sokularak farklı anlam kazanmaları sağlanır. Mazi bir fiilin bu bab'a getirilmesi kelimenin orta harfinin aynısından bir tane daha eklemek suretiyle olmaktadır. Bu durum o harfi iki defa yazarak değil orta harfin üzerine bir şedde koyarak gerçekleştirilmektedir. Örnek:

فَرَّحَ Ferraha فَرَّحَ Ferraha

فَعَلَ Feale فَعَّلَ Fe'ale

غَلَقَ Ğalaka..... غَلَّقَ Ğallaka

Fiilin tef'il babına getirilmesi bu şekilde bir harf ilavesiyle olurken anlamda da değişme olmaktadır. Anlamdaki değişiklik ise kelimenin kök manasının müteaddi (geçişli) veya lazım (geçişsiz) oluşuna göredir. Daha önce de birkaç kere değindiğimiz gibi: müteaddi fiil, fiilin etkisinin başkası üzerinde görüldüğü, gerçekleşmesi için mutlaka bir nesneye ihtiyaç olduğu fiildir. Vurdu, öldürdü, sevdi, kesti, parçaladı, birleştirdi, övdü gibi fiillerin gerçekleşmesi ancak bir başka kişinin veya şeyin olması ile mümkündür. İşte bu tür fiiller müteaddi fiillerdir. Lazım (geçişsiz) fiiller ise gerçekleşmesi için mutlaka bir nesnenin şart olmadığı fiillerdir. Gördü, oturdu, çıktı, vardı, sevindi, rahatladı gibi fiillerin gerçekleşmesi için bir nesnenin olması şart değildir. İşte tef'il babına getirilen bir fiil bu müteaddi veya lazım oluşuna göre mana kazanır.

Kök manası müteaddi yani geçişli olan bir fiil zaten kendi kökünde gerçekleşmesi için bir nesneye ihtiyaç duyduğu için bu bab'a getirildiğinde ya bir tane daha nesne alır ya da fiilin şiddetinde bir çokluk ve abartı meydana getirir. Örnek.

ضَرَبَ (Darabe) Vurdu ضَرَّبَ (Darrabe) Çok vurdu.

طَوَّفَ (Tavafa) Tavaf etti..... طَوَّفَ (Tavvafa) Çok tavaf etti.

غَلَقَ (Ğalaka) Kapattı غَلَّقَ (Ğallaka) Çok sıkı kapattı veya çok şey kapattı.

Bu fiiller tek başlarına böyle bir anlam kazanmalarına rağmen cümle içinde fiilin çoğunlukla iki mef'ule (nesneye) yansımalarını da sağlarlar. Örnek:

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ "O kitabı sana indirdi" (3/3)

Bu ayette tef'il bab'ında olan نَزَّلَ (nezele) fiili iki mef'ul almıştır. Hem عَلَيْكَ *aleykehem* de الْكِتَابَ *el kitap* fiilden direk etkilenmiştir.

İşte anlamaya çalıştığımız عُلِّمْنَا (ullimna) fiili de böyle bir etkiye sahip olmalıdır. Fakat bu dediklerimiz fiilin malum olması durumundadır. Bu fiilin mazi malumdan mazi meçhule geçerken ve tef'il babına gelirken geçirdiği anlam değişikliğini şu şekilde gösterebiliriz.

Malum, mazi: عَلِمْنَا (alimna) biz bildik Meçhul, mazi: عُلِّمْنَا (ulimna) biz bilindik.

Tef'il babı malum mazi: عَلَّمْنَا (allemna) Biz iyice bildirdik (veya öğrettik).

Tef'il Babı meçhul mazi: عُلِّمْنَا (ullimna) biz iyice bildirildik (veya öğretildik)

İşte fiilin gramer kuralları gereği alması gereken anlam bu iken, tüm meal ve tefsirlerde Neml suresi 16. ayette de عَلَّمْنَا (ullimna) şeklinde meçhul mazi olarak geçen kelimeye “bize öğretildi” manası verilmiştir. Oysa bu kelimeye bize öğretildi manasının verilmesi ancak عَلِّمْنَا (ullima bina) şeklinde gelmesi ile mümkündür. Bu kelimenin sonunda gelen نَا (biz) zamiri öğretilmenin hedefi değil, öğretilmenin bizzat konusu olmak zorundadır. Yani bu zamire bir şey öğretilmemiş, bu zamir kimi ifade ediyorsa o başkalarına öğretilmiştir. Kelimenin kök anlamının bilmek olduğunu göz önüne aldığımızda عَلَّمْنَا (ullimna) fiilinin manası “biz bildirildik” şeklinde olmak zorundadır. Aslında çok basit olan bu kuralların koca koca tefsirciler ve hepsi de şahane Arapça bilen meal müellifleri tarafından bilinmiyor olması mümkün değildir. Ama ne müfessirler ne de meal müellifleri; Kur’an kelimelerine mana verirken, Kur’an’a bakmak yerine o konuda oluşmuş müktesebata bakmaktadırlar. Aslında baksalar ve görseler dahi müktesebattan vazgeçemedikleri için yine de kelimelere o müktesebata göre mana vermektedirler.

3. Ef’alu Kulub Olmasının Etkisi

Aslında daha önceki bölümlerde de “ef’alu kulub” yani kalbi fiiller hakkında bilgi verilmişti. Gramer kitaplarında daha çok “zanne (ظَنَّ) ve benzerleri” başlığı altında incelenen fiiller bulunmaktadır. Bu fiiller 3 ayrı kategoride incelenmektedir. Fakat her ne kategoride değerlendirilirse değerlendirilsinler bunların hepsi “soyut” fiilleri ifade etmektedirler. Soyut fiil “zannetmek, bilmek, anlamak, hayal etmek gibi insanın kalbinde yani iç dünyasında gerçekleşen fiiller olduğu için bu fiillere de “ef’alu kulub” (kalbi fiiller) denmiştir. Diğerlerinden farklı olarak tek mef’ülle yetinmeyen **iki mef’ûl alan fiiller**dir. İsim cümlesinin başına gelip mübtedâ ve haberi iki mef’ûl halinde nasb ederler. 1) Bilgi fiilleri. 2) Zan fiilleri. 3) Değiştirme fiilleri; şeklinde üç ana grupta incelenen fiillerdir. Anlamaya çalıştığımız عَلَّمْنَا (ullimna) fiili birinci gruptaki bilgi fiillerindendir.

Bilmek, görmek, algılamak, bulmak şeklinde anlamlara sahip bu gruptaki fiiller, elde edilen bilginin tartışılmaz şekilde kesin bilgiler olduğunu belirttikleri için “yakîn fiiller” olarak da adlandırılmışlardır. Bu fiillerin iki mef’ul (nesne) aldıklarını belirtmiştik fakat iki nesnenin ikisinin de aynı şeyi ya da aynı kişiyi gösterir şekilde olması gerekmektedir.

عَلَّمْتُ أَخَاكَ كَرِيمًا “Kardeşinin cömert olduğunu bildim.”

Bu örnekte hem أَخَاكَ kardeşinin kelimesi hem de كَرِيمًا cömert kelimesi ikisi de aynı kişiyi gösteren iki mef’ul’dür. Bunların ikisinin aynı kişiyi kast edip etmedikleri en kolay şekilde yer değiştirmek şeklinde anlaşılabilir. Yani cümledeki mef’ullerin sıralaması değişse bile anlamda bir değişiklik olmamaktadır.

عَلِمْتُ كَرِيماً أَخَاكَ “Cömertin kardeşin olduğunu bildim.”

Görüldüğü gibi mef'uller yer değiştirmesine rağmen cümlelerin anlamında bir değişiklik olmamaktadır. Şimdi aynı kuralı anlamaya çalıştığımız cümleye uygulamaya çalışalım.

عَلِمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ “Bize kuş dili öğretildi”

Cümleye meal ve tefsirlerde bu şekilde mana verilmişti. Bu manaya göre cümledeki birinci mef'ul, fiile birleşmiş نا(na) zamiri, ikinci mef'ul ise bir isim tamlaması olan مَنْطِقَ الطَّيْرِ ifadesidir. Aslında ne yaparsak yapalım cümlelerin şeklini bozmadan mef'ullerin yer değiştirmesi mümkün değildir. En başta birinci mef'ul olan نا(na) zamiri değişmek zorundadır. Muttasıl (birleşik) bir zamirken, نَحْنُ(nahnu) şeklinde munfasıl (ayrı) bir zamire dönüşmesi gerekmektedir. Bir an bunu göz ardı ederek zamirleri değiştirelim ve cümleye o şekilde mana vermeye çalışalım.

عَلِمَ مَنْطِقَ الطَّيْرِ نَحْنُ “Kuş diline biz öğretildik”

Zorlayarak, cümlelerin yapısını değiştirerek, zamirleri farklılaştırarak da olsa ortaya çıkan bu cümleye baktığımızda mananın tam tersine döndüğü görülmektedir. Süleyman hakkındaki tüm efsanelerin temelinde olan bu cümle, ne yazık ki müktesebatın kurbanı olmuş ve hiç verilmemesi gereken bir mana verilerek Süleyman'ı kuşlarla akıllı ve iradeli varlıklarmış gibi sohbet eden, bir efsanevi masal kahramanına dönüştürmüştür. Bu cümledeki “kuş dili” مَنْطِقَ الطَّيْرِ diye anlam verilen (mantıke't tayr) ifadesi üzerinde birazdan duracağız. Bu iki kelimeye hiç anlam vermeden ele aldığımız cümleyi Türkçeye aktardığımızda عَلِمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ “Tayrın mantığına bildirildik” şeklinde bir anlam verilmesi gerekmektedir. عَلِمْنَا(ullimna) fiiline birleşmiş نا(na) yani biz zamiri öğrenme fiilinin hedefi değil konusudur. Yani Süleyman'ın biz dediği bu kimselere bir şey öğretilmemiş tam tersi bu kimseler başkalarına öğretilmiş ya da doğru ifadeyle iyice bildirilmiştir. Bu cümleden “bize kuş dili öğretildi” şeklinde bir mananın çıkması mümkün değildir. Daha önce de onlarca kere değindik... Meal ve tefsir müelliflerine göre; eğer müdahalelerde bulunup birtakım düzeltmeler yapmazlarsa, Kur'an'dan gramer kurallarına uygun tam ve doğru cümleler elde etmek mümkün değildir. Onlara göre karşılıklarında kuralsız, eciş bücüş, ne dediği tam olarak anlaşılabilen eksik, hatalı ve anlatım bozuklukları ile dolu bir metin vardır. Onlar ömürlerini harcayarak bu metinden anlamlı cümleler çıkarmaktadırlar. Buraya kadar yayınladığımız makalelerde ve ücretsiz yayınladığımız Sebt ve Yusuf kitaplarında meal ve tefsir müelliflerinin Kur'an'ın metnine asla sadık olmadıklarına dair yüzlerce örnek vermiş bulunmaktayız. Bunun için onlarla daha fazla zaman kaybetmenin gereği yoktur.

Sonuç olarak عَلِمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ:bu cümlede geçen (ullimna) fiilinin manası “bize öğretildi” değil, “biz bildirildik” şeklindedir.

Ramazan DEMİR

[1] Sitemizde yayınlanan Zel-Karneyn-5 dosyasında “her şey” ifadesi üzerine daha geniş malumat verilmiştir.

[2] Razi, Tefsiri Kebir, c.17.s.410-411

[3] Kurtubi, El Camiu Li Ahkami'l Kur'an c.13.s.131

[4] R. El İsfahani, Müfredat, ALM md.

KUŞLARIN DİLİ

Anlamaya çalıştığımız ve meal müelliflerinin hemen hepsi tarafından “kuş dili veya kuşların dili” olarak mana verilen مَنْطِقُ الطَّيْرِ (mantika't tayr) ifadesi her şeyden önce marife bir isim tamlaması (izafet terkibi)'dir. Daha önce de birkaç kere değindiğimiz izafet terkipleri ile ilgili kısa bir hatırlatmada bulunmak fazladan olmayacaktır.

Arapçada ve hatta diğer dillerde izafet terkipleri (isim tamlamaları); üzerinde kapalılık bulunan veya tam anlaşılmayan veya başkası ile karıştırılma ihtimali bulunan isimlerin, anlamca daha kuvvetli ve diğerine göre daha bilinen bir isme atfedilerek daha açık bilinir hale getirmek için yapılır. Mesela, Türkçe de “parmağı kırdım” denildiğinde, kırılan parmağın kimin parmağı olduğunu anlamak mümkün değildir. Böyle bir cümle yeryüzündeki tüm parmaklardan herhangi bir parmağı anlattığından meseleyi tam olarak anlamak mümkün değildir. Ama cümledeki parmak; “hasanın parmağını kırdım” şeklinde daha bilinen bir isme atfedildiğinde, bu sefer anlam tam tersine dönecek ve yeryüzündeki parmaklardan herhangi bir parmak değil, bilinen kişinin parmağından başkası akla gelmeyecektir. Arapçadaki isim tamlamaları da tam bu amaç için yapılır.

Bir ismin diğerine atfı ile yapılan isim tamlamalarındaki birinci isme *muzaf*, ikinci isme ise *muzafun ileyh*denmektedir. Bir isim tamlamasında muzafun ileyh olan ikinci isim, cümle içinde hiçbir şekilde rol alamaz. Onun tek görevi vardır o da kendisine atfedilen ismi daha tanınır hale getirmektir. Bu yüzden cümle içinde hareke değişikliğine neden olan unsurlardan etkilenmezler.

أَوْلَادٌ	قَلَمٌ	Çocuğun kalemi	الْبَيْتِ	بَابُ	Evin kapısı
Muzâfun ileyh	Muzâf		Muzâfun ileyh	Muzâf	

Verilen örneğe dikkat edilirse isim tamlamaları Türkçeye aktarırken kelimeler yer değiştirir. Arapçada “kalemi çocuğun” şeklinde yazılan tamlama Türkçeye “çocuğun kalemi” şeklinde aktarılmalıdır. Muzaf olan (birinci isim) hiçbir zaman başına ٱtakısı ve sonuna tenvin alamaz. Ama muzafun ileyh (ikinci isim) hem başına ٱtakısı hem de sonuna tenvin alabilir. İsim tamlamalarında müenneslik-müzekkerlik açısından bir uyumun olması şart değildir. Müennes olan bir isim müzekkere veya tam tersi müzekker olan bir isim müennese atfedilebilir. Müfred, tesniye veya cem'i olma açısından da bir uyumun olması gerekmemektedir.

Arapçadaki isim tamlamaları her nerede ve ne şekilde geçerse geçsin, isim tamlamalarının amacının daha az bilinen birinci ismi (muzaf) daha tanınır hale

getirmek olduğu asla unutulmamalıdır. Şimdi bu prensipler ışığında; مَنْطِقَ الطَّيْرِ (mantika't tayr) ifadesinde geçen (mantık) kelimesi muzaf, yani hakkında daha az malumat olan ve tanınması için daha çok bilinen bir isme atfedilen isim, (et-tayr) kelimesi ise muzafun ileyh, yani cümledeki tek rolü kendisine atfen gelen ismi daha tanınır hale getirmek olan, diğerine göre anlamca daha kuvvetli ve bilinen isim olmaktadır.

Meal ve tefsir müelliflerinin tamlamaya verdiği "kuşların dili" anlamını doğru kabul ettiğimizde bu tamlama bize "sizin bildiğiniz o kuşların bildiğiniz dili" anlamını vermektedir. Oysa bildiğimiz kuşların hiçbiri bildiğimiz bir lisanı konuşmamaktadırlar. Bu durumu fark eden bazı müfessirler olayı şu şekilde açıklamışlardır.

"Süleyman'ın يَا أَيُّهَا النَّاسُ "ey insanlar" ifadesine gelince, bundan maksat Allah'ın nimetini izhar etmek, onu yüksek sesle dile getirmek ve insanları, kuşların dilini bilme şeklinde olan mucizeyi zikretmek suretiyle, tastik ve imana davet etmektir. Keşşaf sahibi şöyle demiştir: "Mantık, konuşmak, bir mana ifade etsin ya da etmesin, tek tek kelimeleri ya da cümleleri söylemek, sesle ifade etmektir. Yakup kitabına Islahu'l Mantık başlığını koymuştur. Halbuki o, o kitabında sadece müfret kelimeleri düzeltmiştir. Araplar şöyle derler "güvercin nutk etti, seslendi." Süleyman'ın kuşların diline dair öğrendiği şey ise, kuşların maksat ve gayelerinden bazısını bazısından ayırıp seçmesi, fark etmesidir..."

Bu ise, ancak Süleyman'ın kendi gayesi ve muradında tasarruf sahibi olmasıyla mümkün olur. Bu tasarruf da ancak mevcut olduğu zaman mükellefiyetin söz konusu olduğu "akıl" bulunduğu zaman olur. Yahut da Süleyman, mükellif çağına yaklaşmış bir müharik iken olmuştur. İşte bundan ötürü, "Allah Teala, Süleyman zamanında, kuşları akıllı varlıklar kılmıştır. Her ne kadar Cenab-ı Hak, ihtiyaç duydukları incelikleri kuşlara ilham etmiş veya arı gibi hayvanlara kullara menfaatli olma özelliği vermiş ise de "zamanımızdaki kuşlar böyle akıllı değildir" diyoruz.[1]

Bu müfessirimiz açıklamalarını "zamanımızdaki kuşlar böyle akıllı değildir" diyoruz" şeklinde bitirerek, marife olan isim tamlamasını "bilmediğimiz kuşların bilmediğimiz dilleri" şeklinde çevirmiştir. Eğer bu kuşlar müfessirimizin yaşadığı çağdaki kuşlarla aynı kuşlar değilse, bu aynı zamanda Kur'an'ın kendisine indiği Muhammed (s) zamanındaki kuşlarla, Süleyman zamanında yaşayan kuşların aynı kuşlar olmadığı anlamına gelecektir. Yani konuşan kuşlar sadece ve sadece Süleyman zamanındaki kuşlardır ve bunun sonraki gelen insanlar tarafından bilinmesi mümkün değildir. Tuhaf olan şu ki; (haşa)Yüce Allah sanki bu müfessirimizin fark ettiğini fark edememiş, bizim hiçbir zaman anlayamayacağımız kuşları ve dillerini bilinmek için kullanılan marife bir isim tamlaması ile anlatmıştır.

Tefsir ve meallerin tamamında anlamaya çalıştığımız tamlamada geçen مَنْطِقَ kelimesinin نطق kökünden türemiş bir masdar olduğu söylenmiştir. Kelimenin kökünden masdarına kadar nasıl bir anlam değişikliğine uğradığını anlayabilmek için *masdar* konusu üzerinde biraz durmak gerekmektedir.

Masdar: Bir iş ve oluşu, zamana bağlı olmaksın anlatan isim cinsinden kelimelerdir. Gitmek, konuşmak, okumak, gelmek gibi kelimeler masdar grubuna giren kelimelerdir. Masdar Türkçede fiillerin sonuna “-mek, -mak” takısı getirilerek yapılır. Arapçada ise her fiilin ayrı bir masdar şekli vardır. Üç harfli fiillerin masdarları semâidir (yani duyma yoluyla bilinebilir). Ancak sözlüğe bakarak veya bir bilenden duyarak öğrenilir.

Sülasi (üç harfli) fiillerin masdarları semâi iken, rubai (dört harfli) mücerred ve mezid babların masdarı belirli vezinlerde gelir. Masdarlar isim cinsinden oldukları için ismin bütün özelliklerini taşırlar. Örneğin harf-i tarif olan “el” takısı alabilir ya da tenvin alabilir.

Şu noktaya da dikkat çekmek istiyoruz: Masdarlar hem malum fiilin masdarıdır hem de meçhul fiilin masdarıdır. Meçhul fiillerin ayrı bir masdarı yoktur.

Masdarlar müennes kabul edilirler. Bu yüzden cemileri “cem’i müennes-i salim” kalıbında gelir. Mesela: جَلَسَ (Oturdu) fiilinin masdarı جُلُوسٌ (Oturmak) şeklindedir. Mesela: جُلُوسٌ *Culus* masdarının cem’i ise جُلُوسَاتٌ şeklindedir. Gördüğünüz gibi, masdarın cem’i, “cem’i müennes-i salim” kalıbında gelmiştir. Masdarların en çok müfredleri kullanılır.

Anlamaya çalıştığımız مَنطِقٌ kelimesine masdar denmesi durumunda -ki masdardır- o zaman kelime gramer kitaplarında “mim’li masdar” olarak anlatılan guruba girmektedir çünkü başında mim (م) harfi vardır. Üç harfli kelimelerin masdar haline gelmesi fiilden elde edilmek istenen amaca göre değişmektedir. Her bir masdar vezninin ifade ettiği şey farklı farklıdır. Bu masdar türleri genelde ek almamış kök harflerinden türetilen masdarlarla aynı anlamı taşırlar. Bizim anlamaya çalıştığımız مَنطِقٌ kelimesinin Sülasi mücerred masdarı نُطُقٌ (nutuk) şeklindedir. İşte meal ve tefsirlerde kelimeye نُطُقٌ (nutuk) masdarı üzerinden “dil” anlamı verilmiş ve ayette geçen مَنطِقَ الطَّيْرِ (mantık’t tayr) tamlamasına da “kuşların dili” manası verilmiştir.

Aslında Kur’an’da ve Arapça dilinde kendisiyle bir şeylerin ifade edildiği dile “lisan” denmektedir. Nutuk kelimesine lisan anlamı vermek asla doğru bir yaklaşım değildir. Eğer nutuk kelimesi lisan kelimesinin yerine kullanılacaksa -ki kullanılamaz- o zaman Türk diline, Türk nutku, İngiliz diline, İngiliz nutku, Fransız diline, Fransız nutku denmesinde de bir beis olmaması gerekmektedir. Nutuk bir lisanın adı değil, herhangi bir lisanın kelimelerini kullanarak, çerçevesi belirlenmiş bir konuda konuşmaktır. Bu konuşmaya nutuk denmesi kullanılan kelimelerden değil, hakkında konuşulan konudan dolayıdır. Hem mantık hem de nutuk kelimesi bir hayli geniş anlam yelpazesine sahiptir.

النُّطُق (nutk) Sözcüğü yaygın kullanımda “dilini ortaya çıkardığı ve kulakların duyduğu kesik kesik seslere” denir. Neredeyse yalnızca insanla ilgili kullanılır. Onun dışındakilerle ilgili ise sadece tabi olma, izleme yoluyla kullanılır. Örneğin; النَّاطِقُ وَ الصَّامِتُ (en natiku ve’s samitu) sözünde olduğu gibi. Zira النَّاطِقُ (natik) sözcüğüyle “sesi olan” الصَّامِتُ (samit) sözcüğüyle ise herhangi bir sesi

olmayan kast edilir. النَّاطِقُ (natik) sözcüğü hayvanlarla ilgili yalnızca kayıtlı olarak ve teşbih yoluyla kullanılır.

Mantıkçılar konuşmanın kaynağı olan kuvveyi نُطْقُ (nutkun) olarak adlandırırlar. Onlara göre نُطْقُ (nutkun) sözcüğü, konuşmayı sağlayan insana ait kuvve ve sesle ortaya çıkarılan söz” anlamına gelen müşterek: eşadlı bir lafızdır. Ayrıca النَّاطِقُ (natik) sözcüğü bir nesneye delalet eden şey anlamında kullanılır.

Fussilet 41/21

وَقَالُوا لَجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

Onlar derilerine, “Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?” derler. Derileri de der ki; “Bizi her şeyi konuşuran Allah konuşurdu. İlk defa sizi O yaratmıştı ve yine yalnızca O’na döndürülüyorsunuz” (DİB meali)

(Not: Bu ve diğer ayetler alıntının kendisinde olan ayetlerdir. Alıntıda ayetlerin bir kısmı alınmıştır. Biz mesele daha iyi anlaşılın diye ayetlerin tamamının alınmasını daha uygun gördük.)

Bununla ibret; öğüt almanın kastedildiği söylenmiştir. Çünkü nesnelere tümü yalnızca ibret olma: öğüt verme bakımından konuşurlar.

عَلَّمَنا مَنطِقَ الطَّيْرِ “Bize kuş dili ta’lim buyuruldu.” Yüce Allah burada, kendilerini anlayan Süleyman göz önünde bulundurularak kuşların seslerini نُطْقُ (nutkun) olarak adlandırmıştır. Zira kim bir nesneden bir şey anlarsa, o nesne -sami, konuşmayan bir şey olsa da- o kimseye nispetle bir natik: konuşan olur. Natik: konuşan bir şey olsa bile, ondan herhangi bir şey anlamayana nispetle de sami; konuşmayan bir şey olur.

Casiye 45/29

هَذَا كِتَابُنَا يُنطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ إِنَّا كُنَّا نَسْتَنسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

İşte kitabımız, size karşı gerçeği söylüyor. Çünkü biz yapmakta olduklarınızı kaydediyorduk (DİB meali).

Yüce Allah’ın bu ayette buyurdıklarına gelince: Bu kitap konuşmaktadır. Fakat onun konuşmasını göz algılar. Nitekim benzer bir şekilde söz de bir kitaptır, yazıdır fakat onu da kulak algılar.

Fussilet 41/21

وَقَالُوا لَجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

Onlar derilerine, “Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?” derler. Derileri de der ki; “Bizi her şeyi konuşuran Allah konuşurdu. İlk defa sizi O yaratmıştı ve yine yalnızca O’na döndürülüyorsunuz” (DİB meali).

Bir görüşe göre bu, duyulan sözle olacaktır.

Başka bir görüşe göre ise, “ibret, öğüt alma” şeklinde olacaktır.

Şöyle denmiştir, نُطِقُ (nutk) sözcüğü gerçekte, “bir araya toplanması, getirmesi ve kuşatması, çevrelemesi bakımından kuşak, kemer gibi olan lafız demektir. الْمِنْطَقُ (el mintaku) ve الْمِنْطَقَةُ (el mintakatu) bele bağlanan şey, kuşak.[2]

İsfahani'nin bu açıklamalarından مَنْطِقَ الطَّيْرِ (mantika't tayr) ifadesinin: aslında kuşların konuşmadığı ve konuşamayacağı, sadece onların çıkardığı seslerin bilen tarafından anlaşılacağı şeklinde bir anlamı olduğu ortaya çıkmaktadır. Ona göre ayetlerdeki kuşların konuşması teşbihtir. Bu açıklama gerçekten çok tuhaftır. Çünkü kuş sesini duyan her kişi ondan kendi ruh durumuna ve bilgi kapasitesine göre mutlaka bir çıkarımda bulunacaktır. Bu durumda aslında ortada kuşların dili diye bir dil yoktur ama kişi onu öyle anlamaktadır gibi bir sonuca ulaşılmaktadır. Fakat مَنْطِقَ الطَّيْرِ (mantika't tayr) ifadesi açıkça مَنْطِقَ الطَّيْرِ kelimesini طَّيْرُ kelimesine izafe etmiştir. Bu, her ne anlam verilirse verilsin مَنْطِقَ الطَّيْرِ kelimesini طَّيْرُ kelimesine ait, onların olan bir şey yapmaktadır.

Zaten مَنْطِقَ (mantık) kelimesi herkesin kendi kafasına göre anlam çıkaracağı bir şey değildir. Üstelik hem her ses çıkarma konuşma değildir, mantık kelimesi de konuşulan lisan değildir. Köken olarak bir şeyi çevrelemek, sınırlarını belirleyerek onu bilinir kılmak anlamına gelen bu kelime, dildeki sözcükleri değil, o sözcüklerle çerçevesi, konusu ve hedefi belli bir konuşmayı ifade etmektedir. Yine aynı kökten türeyen “mıntika” kelimesi, sınırları belli, tarifi yapılmış belli bir bölgeyi ifade etmektedir. Mesela, askerde çokça yaptırılan mintika temizliği, her bölüğe tahsis edilmiş belli bir bölgenin temizliği anlamındadır. Bu yönüyle her ülke bir mintika olmaktadır. Çünkü sınırlar belli olmuş, tarifi yapılmış kime ait olduğu bölgelerdir.

Konuşmalar için kullanıldığında ise bu kelime belli bir konu, belli bir çerçeve, belli bir amaç için yapılmış konuşma olmaktadır.

Meallerde عَلَّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ cümlesine “bize kuşların dili öğretildi” şeklinde bir mana verilmesinin ne bir ilkesi ne bir kuralı ne de herhangi bir dayanağı yoktur. Fakat öte yandan Kur'an'da kitapların, derilerin konuştuğuna dair ayetler de bulunmaktadır. İşte bu durum o ayetler üzerinde de durmamızı ve konuya açıklık getirmemizi zorunlu hale getirmektedir. Çünkü o ayetlerde fiil olarak geçen aynı kelimeye hep konuşmak manası verilmiştir.

مَنْطِقَ Kelimesi ن ط ق (nun+tı+kaf) kök harlerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 12 kelime bulunmaktadır. Neml suresi 16. ayet dışında gelen kullanımların tamamı fiildir. Biraz önce İsfahani'den yaptığımız alıntıda onun şöyle dediğini aktarmıştık: “Süleyman göz önünde bulundurularak kuşların seslerini نُطِقُ (nutkun) olarak adlandırmıştır. Zira kim bir nesneden bir şey anlarsa, o nesne -samit, konuşmayan bir şey olsa da- o kimseye nispetle bir natık: konuşan olur.

Natık: konuşan bir şey olsa bile, ondan herhangi bir şey anlamayana nispetle de samit; konuşmayan bir şey olur.”

Bu kelime Kur'an'da geçtiği 12 yerin üçünde İbrahim kıssaları bağlamında geçmektedir. İsfahanin bu söylemine göre konuşmayan bir şey olsa da her nesne bir şey söylemektedir ve bu da o nesnenin مَنْطِقْ mantığı olmaktadır. Eğer onun bu dediklerini doğru kabul edersek, Allah resulü İbrahim nesnelere bir şey anlamadığı gibi, onların bir şey anlatamayacaklarını ve mantıklarının olamayacağını söylemektedir.

Saffat 37/91-93

فَرَاغَ إِلَىٰ آلِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ

(37/91) İbrahim, onların putlarının tarafına gizlice gitti ve şöyle dedi: “Yemez misiniz?”

مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ

(37/92) “Ne diye konuşmuyorsunuz?”

فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ

(37/93) Derken üzerlerine yürüyüp onlara güçlü bir darbe indirdi (DİB mealı).

Yukarıdaki mealde “ne diye konuşmuyorsunuz” şeklinde çevrilen ayette geçen kelime anlamaya çalıştığımız kelimenin fiil halidir. Kelimenin kök manalarını göz önüne aldığımızda ayete, “ne oldu size de görüş belirtmiyorsunuz?” şeklinde bir mana vermek daha doğru olacaktır.

Enbiya 21/62-66

قَالُوا أَأَنْتَ فَعَلْتَ هَذَا بِالْهَيْئَةِ يَا إِبْرَاهِيمُ

(21/62) (İbrahim gelince) “Sen mi yaptın bunu ilâhlarımıza ey İbrahim” dediler.

قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَاسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ

(21/63) Dedi ki: “Hayır! Bunu şu büyükleri yapmıştır. Konuşabiliyorlarsa, onlara sorun bakalım!”

فَرَجَعُوا إِلَىٰ أَنفُسِهِمْ فَقَالُوا إِنَّكُمْ أَنْتُمُ الظَّالِمُونَ

(21/64) Bunun üzerine birbirlerine dönüp, “Hiç şüphesiz asıl zalimler sizsiniz siz” dediler.

ثُمَّ نَكِسُوا عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَٰؤُلَاءِ يَنْطِقُونَ

(21/65) *Sonra başları önlerine eğildi de dediler ki “Sen de biliyorsun ki bunlar konuşmazlar.”*

قَالَ أَفَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ

(21/66) *İbrahim, şöyle dedi: “Öyle ise siz, (hâlâ) Allah’ı bırakıp da size hiçbir fayda, hiçbir zarar veremeyecek şeylere mi tapacaksınız?”*

Yukarıdaki mealin yine konuşmak manasını verdiği kelimenin içinde iki defa geçtiği bu ayetlere bakıldığında cisimlerin mantık sahibi olamayacakları izaha gerek duymayacak kadar açıktır. Fakat burada şöyle bir tez ileri sürülebilir; mantık, sesler üzerinden anlaşılan bir şeydir, oysa İbrahim kıssasında bahse konu olan varlıklar cansız ve ses çıkarma kabiliyeti olmayan şeylerdir. Bu yüzden onların لَا تَنْطِقُونَ yani ses çıkaramayan varlıklar olması gayet normaldir. Ama kuşlar ses çıkaran varlıklardır, dolayısıyla onların مَنْطِقْ mantığı'nın (bir şeyler anlatabilme kabiliyetlerinin) olması muhtemeldir.

Aslında مَنْطِقْ (mantık) kelimesinin anlamını anlamlı ya da anlamsız ses çıkarma düzeyine indiren bu yaklaşım biçiminin de bir temeli yoktur ama yine de bunu dikkate alarak aynı kelimenin geçtiği diğer ayetlere bakalım.

Zariyat 51/23

فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ

Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki o (size va’dolanlar), sizin konuşmanız gibi gerçektir. (DİB meali)

Hiçbir mantığı ve ilkesi olmayan bu şekildeki çevirilere göre, Yüce Allah’ın ayetlerinin gerçekliği, insanların konuşmalarının gerçekliğine indirgenmiştir. Oysa benzerini getirmeye cinlerin ve insanların bir araya gelmesi ve yardımlaşmalarının da yetmeyeceği bir kelamın gerçekliği nasıl olurda insanların konuşmalarına benzetilerek anlatılabilir. “Sizin konuşmalarınız gibi gerçektir” çevirisi asla doğru bir çeviri değildir. Zaten ayette fiil olarak geçen تَنْطِقُونَ (tentikun) kelimesi meale “konuşmanız” şeklinde isim olarak yansımıştır. Bu ayetin daha isabetli olduğunu öngördüğümüz meali şu şekilde olmalıdır.

Zariyat 51/23

فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ

Göğün ve yerin Rabbine yemin olsun ki, o kesinlikle sizin benzer görüş belirtemeyeceğiniz gerçeğin ta kendisidir.

Kelimenin geçtiği diğer yerlerde de hep özensiz manalar verilmiş ve iş çıkırından çıkarılmıştır. Çok bilinen aşağıdaki ayette de kelime konuşma manasına alınmıştır.

Necm 53/3-4

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ

O, nefis arzusu ile konuşmaz. (DİB meali)

(O) Arzu üzerine görüş belirtmez.

إِنَّ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ

(Size okuduğu) Kur'an ancak kendisine bildirilen bir vahiydir (DİB meali).

O, (ona) Vahyedilen bir vahiyden başkası değildir.

Bu ayetlere kalın (**bold**) ile belirttiğimiz manalar, daha isabetli olduğunu öngördüğümüz meallerdir. Yine aynı kelime, ahiret bağlamında geçmiş ve yine meallerde kelimeye konuşma manası verilmiştir.

Mürselat 77/35-36

هُدًى يَوْمَ لَا يَنْطِقُونَ

وَلَا يُؤَدُّنَ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ

Bu, konuşamayacakları gündür.

Onlara izin de verilmez ki, özür dilesinler (DİB meali)

Bu meale göre, özellikle bu dünyada Yüce Allah'ın dinine sırtını dönenlerin ahiret gününde konuşamayacakları anlaşılmaktadır. Oysa Kur'an'ın birçok yerinde hem yeniden diriltildiğinde hem hesap vermeye giderken hem hesap verme sırasında hem hesap verdikten sonra hem gidilecek son yere girerken hem de girdikten sonra gerçekleşen konuşmalar bulunmaktadır. Konuşamazlar denilen kesim konuşmuş, mazeret ileri süremezler denilen gurup mazeret ileri sürmüştür.

Kıyame 75/14-15

بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ
وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ

O gün insan kendi aleyhine şahittir.

Hatta, mazeretlerini ortaya koysa da. (DİB meali)

Bu ayetlerin mealleri de aynı mealden alınmıştır. Önceki ayetlerde konuşamayacakları ve mazeret ileri süremeyecekleri söylenirken bu ayetlerde ileri sürülecek mazeretlerin fayda vermeyeceği söylenmektedir. Bu iki farklı ve hatta çelişkili durum, elbette ki Yüce Allah'ın kelimelerinden değil, Yüce Allah'ın kelimelerine hiçbir ilke gözetmeden mana verenlerden kaynaklanmaktadır. Az önce verdiğimiz Mürselat suresindeki ayetlerin mealinin şu şekilde olması daha isabetlidir.

Mürselat 77/35-36

هُدَا يَوْمٌ لَا يَنْطِفُونَ
وَلَا يُؤَدِّنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ

Bugün görüş belirtmezler,

Elbette onlar dikkate alınmayacaklar (dinlenilmeyecekler) ama yine de tüm gayretleriyle mazeret belirtecekler.

Bu ayette geçen فَيَعْتَذِرُونَ (fe ya'tezirune) kelimesine tüm gayretleriyle mazeret belirtecekler şeklinde mana vermemizin gerekçesi, fiilin geldiği iftial babından dolayıdır. Bu bab'taki fiiller, failin aşırı derecede gayret ve çaba içinde olduğunu belirtirler.

Casiye 45/29

هُدَا كِتَابَنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ ۗ إِنَّا كُنَّا نَسْتَنسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

İşte kitabımız, size karşı gerçeği söylüyor. Çünkü biz yapmakta olduklarınızı kaydediyorduk (DİB meali).

Müminun 23/62

وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۗ وَأَلْدَيْنَا كِتَابًا يَنْطِقُ بِالْحَقِّ ۗ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

Biz hiçbir kimseye gücünün yettiğinden fazla yük yüklemeyiz. Katımızda hakkı söyleyen bir kitab vardır. Onlar zulme, haksızlığa uğratılmazlar (DİB meali).

Bu ayetlerdeki kitapların konuşmalarına gelince: Her kitabın bir konusu vardır. O konu aynı zamanda kitabın çerçevesini belirleyen mıntıkadır. Bu yüzden ister insanlar tarafından yazılan kitaplar olsun, ister Yüce Allah'ın gönderdiği kitaplar olsun, o kitapların işlediği her konu onların kapsama alanı yani mıntıkalarıdır. Yüce Allah'ın kitabının mıntıkası görüneni görünmeyeni, bilineni bilinmeyeni tüm varlıktır. Meleklerin insanların yaptıklarını ya da yapması gerekirken yapmadıklarını kayıt altına aldıkları her kitabın kapsama alanı da o kişidir. Yani başı sonu, konusu belli olan, çerçevesi çizilmiş kitaptır. İşte bu onları da mıntika sahibi kılmaktadır. Yukarıdaki ayetlere verilen mealde anlamaya çalıştığımız kelimeye yine söylemek manası verilmiştir. Ayetlere daha isabetli olduğunu öngördüğümüz mealler aşağıdaki gibi olmalıdır.

Casiye 45/29

هَذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ ۗ إِنَّا كُنَّا نَسْتَنْسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

Bu bizim kayıtlarımız sizin hakkınızdaki gerçekleri olduğu gibi belirtecektir. Çünkü biz yapmakta olduklarınızı kaydediyorduk

Müminun 23/62

وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۗ وَأَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ ۗ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

Biz hiçbir kimseye gücünün yettiğinden fazla yük yüklemeyiz. Gerçekleri belirtecek kayıtlar bizim katımızdadır. Ve onlara (yaptıklarının yerine başkası yazılarak) asla haksızlık yapılmıyor.

Bu ayete mana verirken parantez içi (yaptıklarının yerine başkası yazılarak) şeklinde açıklama yapmamızın gerekçesi لَا يُظْلَمُونَ (la yuzlamune) fiilinden dolaydır. Zulüm, bir şeyi olduğu yerden edip onun yerine başkasını koymaktır. Yüce Allah burada Ahirette kimseye zulmedilmeyeceğinden değil, dünyadayken tutulan kayıtlar sırasında yapılanların yerine başka şeylerin yazılmadığından bahsetmektedir. Ahirette kimsenin zulme uğramayacağı muhakkaktır. Ama ahirette başımıza gelecek şeyler hep hakkımızda tutulan kayıtla üzerinden olacaktır. Bu yüzden ayetteki لَا يُظْلَمُونَ ifadesi, ahirete yönelik değil, dünyadaki kayıtlara yöneliktir. Üstelik fiilin öznesi bilinmeyen meçhul fiil olması bu anlamı daha da kuvvetlendirmektedir.

Fussilet 41/19-23

وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ

(41/19) Allah'ın düşmanlarının, toplanıp yığın yığın cehenneme sevk edilecekleri günü hatırla!

حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

(41/20) Nihayet cehenneme vardıklarında, kulakları, gözleri ve derileri, yapmış oldukları işler hakkında, kendileri aleyhine şahitlik ederler (DİB mealı).

وَقَالُوا لَجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

(41/21) Onlar derilerine, “Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?” derler. Derileri de der ki; “Bizi her şeyi konuşuran Allah konuşturdu. İlk defa sizi O yaratmıştı ve yine yalnızca O’na döndürülüyorsunuz.”

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ

(41/22) “Siz (günahları işlerken) kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin, aleyhinize şahitlik etmesinden sakınmıyordunuz. Lâkin, yaptıklarınızın çoğunu Allah’ın bilmediğini sanıyordunuz.”

وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَنْ ذَاكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ

(41/23) “İşte bu sizin, Rabbiniz hakkında beslediğiniz zannınızdır. O, sizi mahvetti de ziyâna uğrayanlardan oldunuz” (DİB mealı).

Yüce Allah’ın kelimelerine, Kur’an’ın bütünlüğü dikkate alınmadan mana verilmesi beraberinde ya kelimelerin buldukları bağlamdan kopup başka şekillerde anlaşılmasına ya da hiç kimseye bir şey demeyen sözlerle dönüşmesine neden olmuştur. Ahiretten yani son gelecekte bahseden ayetlere meal verirken hem de ayetin metninde olmamasına rağmen “günü hatırla” şeklinde başlamak hangi aklın ürünüdür çözmek mümkün değildir. Ayetin mealine bu şekilde bir ifade koymanın, ayetin Arapça metninden ne gramer ne de anlam açısından hiçbir gerekçesi yoktur. Bu yüzden dehşetli olmasına rağmen sanki hiç kimseye seslenmeyen ayetlere dönüşmüştür. Çünkü o günü henüz kimse yaşamadığı için hatırlanması da mümkün değildir.

Bu ayetler hep Yüce Allah’ın mahkemesinde her insanın kendi göz, kulak ve derisinin aleyhine şahitlik yapacağı şeklinde anlaşılmıştır. Oysa alakalı alakasız vaazların konusu olan bu ayette bahsedilenlere biraz dikkatli bakıldığında, söylenenlerin ortaya söylenmiş sözler olmadığı, adresinin belli olduğu rahatlıkla görülecektir. İlk ayete bakıldığında bahse konu olan kişilerin Allah’ın düşmanları” şeklinde tanıtıldığı görülecektir. Bu ibare hep Yüce Allah’ın vahyine sırtını dönen herkes olarak anlaşılmıştır. Oysa Kur’an’ın tamamına bakıldığında Yüce Allah’a düşmanlık yapanların sadece İblis ve onun soyu olduğu ve onlarla dost olanların yani şeytanlaşan insanların olduğu görülecektir. Eğer bu tüm varlık içinde bir zümre ise ve onların kulakları, gözleri ve derileri aleyhlerine şahitlik yapıyorsa, Yüce Allah’ın mahkemesinde kötü muameleye tabi tutuluyorlar demektir. Yani Yüce Allah kullarından hesap sorarken (haşa) kimine biraz daha fazla yükleniyor, biraz daha hesabı zorlaştırıyor demektir.

Fanteziler üzerinden oluşan ahiret anlayışı böylelikle; ilkesi ve kuralı olmayan, kiminin farklı muameleye tabi tutulduğu mahkeme salonuna dönüşmüş olmaktadır. Oysa Yüce Allah kullarını hangi ilkelere ve hangi şekillerde hesaba çekeceğini, mahkeme salonunda kimlerin ve neden şahitlik yapacaklarını, suç denilen şeyin tarifinin hangi kurallar çerçevesinde yapıldığını, ona verilecek cezanın mukabil olacağını, suç ve ceza arasında mikro seviyede bile bir dengesizliğin olmayacağını ve daha yüzlerce detayı bize bildirmiştir. Dahası Yüce Allah yoktan var ettiği hiçbir kulunun düşmanı değildir.

Mealde Allah'ın düşmanları olarak çevrilen **أَعْدَاءُ اللَّهِ** bu ibarede geçen **أَعْدَاءُ** kelimesi; renk, kusur, ayıp veya sakatlık gibi konularda aşırılığı ifade eden Ef'al vezninden gelmiş sıfat'ı müşebbehe'dir. Bu şu demektir; bu vezinlerde olan kelimelerin kast ettiği anlamlar o kişilerin çokça yaptığı veya üzerinde çokça bulunduğu ve hatta onunla tanındığı sıfatları olmuşlardır. İşte bu ölçüyle tüm Kur'an'a bakıldığında, bu sıfatı hak edecek kişilerin İblis ve onun soyu olan şeytanlar olduğu görülecektir. Çünkü İblis ve soyu daha en başta düşmanlığını kıyamete kadar sürdüreceğini ilan etmiş ve tüm varlığını bu düşmanlık üzerine kurgulamıştır.

Fussilet 41/20-21

حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ
وَقَالُوا لَجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا ۗ قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

Nihayet cehenneme vardıklarında, kulakları, gözleri ve derileri, yapmış oldukları işler hakkında, kendileri aleyhine şahitlik ederler (DİB mealı).

Onlar derilerine, “Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?” derler. Derileri de der ki; “Bizi her şeyi konuşturan Allah konuşturdu. İlk defa sizi O yaratmıştı ve yine yalnızca O'na döndürülüyorsunuz.” (DİB mealı).

Bu iki ayete verilen meale dikkat edildiğinde; göz, kulak ve derilerin aleyhte şahitlik yaptığı görülecektir. Ahiret hayatı ve ahiret hayatında insanın yeniden yaratılması demek, dünyada sahip olduğu vücuda ve organlara yeniden sahip olması demek değildir. Fakat bu meallere bakıldığında sanki ahiretteki yeniden yaratılma, eski sahip olunan vücuda geri dönmek yani reenkarnasyon gibidir. Bunun yanında eğer insan vücudundan bir şey şahitlik yapacaksa onun beyin, yani kalp olması gerekmektedir. Çünkü görme, duyma veya hissetme fiilinin gerçekleştiği merkez deriler, gözler veya kulaklar değildir. Yani bu organlar yaşanan şeylerin birinci dereceden şahidi değildir. Bunların şahit olması demek, bir dürbün vasıtasıyla görülenler hususunda gözü değil de dürbünü baz almak demektir. Her şeyin birinci dereceden şahidi insanın iç dünyasında tüm yaptıklarına yön ve şekil veren **kalp**, **fuad** ve **sudurlardır**. Üstelik Yüce Allah bu dünyada özellikle kendi dinine sırtını dönenlere şunları buyurmuştur.

Araf 7/179

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْعَافُونَ

Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir (DİB meali).

Şimdi Yüce Allah dünyadayken gerçeği göremeyen gözleri, gerçeği göremeyen kulakları ahirette şahit olarak mı dikkate alacaktır? Bir yandan, olmalarına rağmen hiçbir işe yaramadıklarını söyleyecek diğer yandan mahkeme de onları şahit olarak mı getirecek?

Hud 11/24

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَصْمَى وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ ۗ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا ۗ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

Bu iki zümrenin durumu, kör ve sağır ile gören ve işiten kimseler gibidir. Bunların durumları hiç birbirlerine denk olur mu? Hâlâ düşünmez misiniz? (DİB meali).

Hac 22/46

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَنُوكُوا لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا ۗ فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِن تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ

Yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, düşünecek kalpleri, işitecek kulakları olsun? (Dolaştılar, ama ibret almadılar). Çünkü gerçekte gözler değil, göğüslerdeki kalpler (kalp gözleri) kör olur (DİB meali).

Kalpler gerçeğe kapalı olduktan sonra; göz istese bile gerçeği göremez, kulaklar gerçeği duyamaz. Şimdi dünyada iken gerçeği göremeyen gözler ve kulaklar, göremedikleri gerçeğe ahirette nasıl şahit olacaklar? Bunun gibi onlarca ayet bu dünyada Yüce Allah'ın dinine sırtını dönenlerin aslında kör, sağır ve hatta dilsiz olduklarını bildirmektedir. Evet kördürler çünkü gerçeği gören ve duyan gözler değil, o gözlerin ve kulakların tüm verileri gönderdiği kalplerdir. Kalbin gerçeği görmesini ve duymasını sağlayan gözler değil, gözlerin ve kulakların gerçeği görmesini ve duymasını sağlayan kalptir. Yüce Allah'ın bu dünyadayken kör ve sağır olarak nitelediği kulaklar ve gözleri ahirette şahit olarak çağırması mümkün değildir.

Öte yandan olaya biyolojik açıdan baktığımızda insan derisi sürekli kendini yenileyen bir yapıya sahiptir. Hem de bu yenilenme; yılan derisi gibi mevsimlik değil günlük ve hatta anlık bir yenilenmedir. İnsan derisinde her an milyarlarca hücre ölmekte ve onun yerini yeni hücreler almaktadır. Diyelim ki deriler gördüklerinin şahididir. Bir saniye önceki deri ile bir saniye sonraki deri aynı

şeylere şahit olmamıştır. Yeni hücreler eskilere, eskiler yenilere şahit olmayacaktır. Hatta bir derinin herhangi bir olaya şahit olması sadece saniyelerle sınırlıdır. Üstelik insan vücudunu kaplayan deri yekpare bir yapıda değildir. Her bölgenin her organın hatta her santimin derisi farklı farklıdır. Yani eldeki derinin şahit olduğuna gözdeki, gözdeki derinin şahit olduğuna ayaktaki deri şahit değildir. Ama neresi olursa olsun derinin tamamının gönderdiği verilerin toplandığı merkez (beyin-kalp-akıl-sudur-fuad) her şeye şahittir. Kaldı ki biraz önceki verdiğimiz ayette Yüce Allah; onun bile kör olduğunu, gerçeği göremediğini buyurmaktadır.

Bu ayetlerde bahse konu olanların adresinin belli olduğunu ve **أَعْدَاءُ** **اللَّهِ** ibaresinden bunların İblis ve onun soyu olduğunu belirtmiştik. Onun ve soyunun hakkındaki yanlış bilgilerden dolayı, daha varlığın başlangıç aşamasında Yüce Allah'a isyan eden İblis'in, Yüce Allah'ın divanından kovulduktan sonra başıboş bırakıldığı sanılmaktadır. Oysa Yüce Allah ister gayb aleminin ister müşahede aleminin varlığı olsun, akıllı ve iradeli olan her varlığın yaptıklarını ve yapması gerekirken yapmadıklarını kaydeden gözetleyiciler, dinleyiciler belirlemiştir. Gayb aleminin varlıkları da hesaba çekilirken haklarında tutulan bu kayıtlara göre hesaba çekileceklerdir. Nasıl ki insan soyunun gözetleyicileri melekler ise cinlerin de yazıcıları meleklerdir. Varlık türlerini incelediğimiz daha önceki bölümlerde Cin, Melekler, İblis ve Şeytan şeklinde adlandırılan varlıkların hepsinin cin türü varlıklar olduğunu belirtmiştik. İşte bu meleklerle diğerlerini türdeş yapmaktadır. Yani soydaş yapmaktadır. İşte ayette konuşan ve deri olarak meal verilen **جُلُودُهُمْ** (culuduhum) kelimesi “türdeş, soydaş” manasına gelmektedir. Konuşan onlardır. Yani cinler ve şeytanlarla aynı türden olan melekler.

Meallerin kulaklar ve gözler anlamını verdikleri **سَمِعُومٌ وَأَبْصَارُهُمْ** (semuhum ve ebsaruhum) kelimeleri ise “onların dinleyicileri ve onların gözetleyicileri” anlamındadır. Evet gaybi varlıkların üzerinde de onların yaptıklarını veya yapması gerekirken yapmadıkları kaydeden gözetleyiciler ve dinleyiciler vardır. Bunlar meleklerdir ve onlarla aynı türden aynı soydandırlar. Melek, Cin, İblis ve Şeytanlar kökenleri aynı olan varlıklardır. Zaten bunların özellikle Melek, İblis ve Şeytan isimlerini almaları varlık türünün ortaya çıkışından çok sonralarıdır. Bunlar bu çalışmanın konusu değildir.

Bu açıklamalardan sonra, içinde anlamaya çalıştığımız Nutk kelimesinin de geçtiği ayetlere daha isabetli olduğunu öngördüğümüz mealler şu şekilde olmalıdır.

(Not: aşağıdaki ayetlerde bazı fiiller geçmiş zaman olmasına rağmen, vereceğimiz manalardan bir kısmı gelecek zaman olacaktır. Bunun gerekçesi 20. ayetin başında geçen **إِذَا** edatlarıdır. Özellikle **إِذَا** edatı mazi fiilin manasını muzariye çeviren bir edattır.)

Fussilet 41/19-22

وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ

(41/19) Allah'ın düşmanlarının, toplanıp yığın yığın cehenneme sevk edilecekleri gün

حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وَجُلُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

(41/20) Nihayet oraya vardıklarında onların dinleyicileri ve gözetleyicileri olan kendi türdeşleri geçmişte hep yapıyor oldukları şeylere, aleyhlerinde şahitlik yapacaklar.

وَقَالُوا لَجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

(41/21) Onlar türdeşlerine “Niçin üzerimize şahitler oldunuz?” diyecekler.

(Türdeşleri) görev tanımımızı Allah yaptı ki o dilenmişlerin tamamının görev tanımını da yapmıştı. İlk defa sizi O yaratmıştı ve yine yalnızca O'na döndürülüyorsunuz.”

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ

(41/22) Üzerinize şahitlik yaptıklarında ne dinleyicilerinizden ne gözetleyicilerinizden ne de türdeşlerinizden istesiniz bile gizlenemezsiniz. Fakat siz zannettiniz ki Allah yapıyor olduğunuz şeylerden çoğunu bilmiyor.

(Not: Bu ayetlere verdiğimiz meallerin Türkçe gramer bozukları ya da bazı kelimelerin eleştirdiğimiz meallerdeki aynı manaya sahip olmalarının sebebi şudur: Başından beri makalelerimizi takip edenler bir ayete, o ayetteki tüm kelimelere ve hatta harfi cerlere bile bakmadan mana vermediğimizi bilirler. Bu ayetler asıl konumuz olan Süleyman kıssası bağlamında geçen bir kelimenin de içinde geçtiği ayetlerdir. O kelimenin takibi mecburen baktığımız ayetlerdeki diğer kelimelere de bakmayı zorunlu kılmaktadır. Bu ayetlerde incelediğimiz kelime üzerinde büyük etkisi olan diğer kelimelere kısa da olsa göz atılması işte bundan dolaydır. Kaldı ki bu çalışma bir meal çalışması değildir. Bu yüzden okuyucunun burada ele aldığımız her ayetle ilgili en ince detayına kadar bir çalışma içine girmemizi beklememesi gerekmektedir.)

Tüm bu açıklamalardan sonra anlamaya çalıştığımız Neml suresinin 16. ayetinde geçen مَنْطِقَ الطَّيْرِ (mantık't tayr) ifadesine geri dönecek olursak: Bu isim tamlamasına tüm meal ve tefsirlerde olduğu gibi “kuş dili” manası vermenin imkânı yoktur. Çünkü ne burada ne Kur'an'n diğer yerlerinde bu kelimeye “dil, lisan” manası vermenin imkânı yoktur ve kelimenin sözlük manaları içinde de böyle bir anlam yoktur. Mantık veya nutuk kelimeleri bir lisanı değil, bir lisan kullanılarak anlatılan konusu, çerçevesi, kapsama alanı, başı sonu belli bir konuyu ifade etmek için kullanılmaktadır. Üstelik her konuşma bir nutuk olmadığı gibi mantıklı da değildir. Ama her nutuk hem konuşmadır hem de çizilen çerçeve içinde mantıklıdır.

Mantık مَنْطِقَ kelimesi ن ط ق (nun+ti+kaf) kök harflerinden türemiş نطق netaka fiilinin mim (م)'li masdarıdır. Bu tür mastarlar genelde ya ismi zamandır ya da

ismi mekanlardır. Yani mef'ulü fih (bir fiilin içinde yapıldığı zaman veya mekân)'dirler. Mantık مَنْطِقْ kelimesi türemiş (müştak) bir kelime olduğu için türetildiği fiilin kök manalarını üzerinde barındırmak zorundadır. Kök anlamı çevreledi, kuşattı, sınırlarını belirledi olan bu fiil mim (م)'li masdar haline getirildiğinde alması gereken anlam, çevrelenmiş, sınırları belirlenmiş, tarifi yapılmış mekân ya da zaman anlamına gelmelidir. Kelimenin kök anlamlarının zamanla alakası olmadığı için anlamın mekân belirtir şekilde olması gerekmektedir. Bu da bizi herkesin bildiği Türkçeye de geçmiş olan "mıntika" kelimesine getirmektedir. Bu açıklamalara göre isim tamlamasında geçen الطَّيْر (tayr) kelimesini şimdilik kuş olarak aldığımızda (birazdan değineceğiz) مَنْطِقْ الطَّيْر (mantika't tayr) ifadesine verilmesi gereken anlamın "kuşların mintikası (bölgesi)" şeklinde olması daha isabetli olmaktadır. Bu ifadeye daha önce incelediğimiz fiili de eklediğimizde anlam şu şekilde olmaktadır.

...وَوَرَّثَ سُلَيْمَانُ دَاوُودَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلَّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ

"Ardından Süleyman Davut'a mirasçı oldu ve dedi ki: Ey insanlar (biz) kuşların mintikasına bildirildik..."

Ramazan DEMİR

[1] Razi, Tefsiri Kebir, c.17.s.410-411

[2] R. El İsfahani, Müfredat, NTK md.

KONUŞAN KUŞLAR -1

Kur'an'da inek, koyun, deve, eşek, yaban eşiği, at, aslan, kuş, karınca, sinek, karga, fil, balina gibi birçok hayvanın adı geçmektedir. Fakat hiç şüphesiz ki hem bir kıssanın unsuru olarak, hem üzerinden birçok şeyin anlatıldığı, hem de en fazla adı geçen hayvan, kuşlardır. İleride değineceğimiz Süleyman kıssaları bağlamında basbayağı akıllı ve iradeli varlıklar olarak konuşmuş ve aynı zamanda yüksek bir muhakeme yeteneği gereken sözler sarf etmişlerdir. İsa kıssaları bağlamında cansız bir çamurken, İsa'nın onlara üflemesi ve tabi ki Allah'ın izniyle kanlı canlı kuş olup uçmuşlardır (5/110 – 3/49). Yeniden dirilişi merak eden İbrahim'e, kuşlar üzerinden mesaj iletilmiştir (2/260). Yine kuşlar, akıllı ve iradeli varlıklarmış gibi Davut ve dağlarla beraber, Yüce Allah'ı tesbih etmiş ve tüm benliklerini O'na yöneltmiş, hatta bizzat Yüce Allah'ın emrine muhatap olmuşlardır (21/79 – 34/10 – 38/19). Yine fil sahipleri üzerine gagasında siccil denen delici taşlar taşıyan kuşlar gönderilmiştir (Fil suresi).

Kur'an'ın tamamına bakıldığında, yaptıkları ve yapması gerekirken yapmadıkları hakkında ahirette hesap verecek, akıllı ve iradeli varlıkların sadece Cinler ve İnsanlar olduğu anlaşılmaktadır. Fakat böyle olmasına rağmen, hayvanların hatta göklerin ve yerin, mutlaka bir hesabı gerektirecek akıllı ve iradeli varlıklar gibi konuştuklarına dair ayetler de bulunmaktadır.

Fussilet 41/11

ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ

Sonra duman hâlinde bulunan göğe yöneldi; ona ve yeryüzüne, “İsteyerek veya istemeyerek gelin” dedi. İkisi de “İsteyerek geldik” dediler (DİB meali).

Bu ayetlerde göklerin ve yerin akıllı varlıklar gibi konuşmaları, iradeli ve seçim yapabilecek varlıklar gibi “isteyerek” geldik demeleri, tefsir ve yorumlarla akla uygun hale getirilmeye çalışılsa da, tefsir ve yorumların neredeyse tamamı Allah, gökler ve yer arasında geçen bu konuşmanın mecaz olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Yani Yüce Allah, onlarla lisanı hal ile konuşmuş, onlarda aynı şekilde lisanı hal ile cevap vermişlerdir.

Fakat iş Davut kıssaları bağlamında kuşların; o ve dağlarla beraber tesbih etmesine, tüm benliklerini Yüce Allah'a yöneltmelerine, Süleyman kıssaları bağlamında ise akıllı ve iradeli varlıklar gibi konuşmalarına ve hareket etmelerine gelince, mecaz ortadan kalkmış durum gerçeğe dönüşmüştür! Yani kuşların Süleyman kıssaları bağlamında konuşmaları, tamamen gerçektir. Bu konuda aksini söyleyen bir açıklamaya biz rastlamadık. Kimi müfessirlerimiz, Süleyman'ın hangi kuşlarla neler konuştuğunu eserlerinde uzun uzun anlatmışlardır.[1] Kimi müfessir ise Süleyman zamanında konuşan kuşların şimdiki zamanda yaşayan kuşlardan daha akıllı olduğunu söyleyerek meseleyi bambaşka bir boyuta taşımıştır.[2]

Sonuçta bugün tüm Müslümanların bilincine kuşların kapasitelerinde, akıllı ve iradeli varlıklara dönüşebilme potansiyeli olduğu gelip yerleşmiştir. İşin içine Allah'ın gücü ve kudreti de karıştırılınca; "Kuşlar nasıl olurda akıllı varlıklar gibi hareket eder?" şeklinde bir soru sorulduğunda, "Allah'ın gücünün her şeye yeteceğine inanmıyor musun?" şeklinde bir cevap verilerek mesele bambaşka mecralara kaydırılmaktadır. Geleneksel tefsir anlayışının konuyu ortaya koyuş biçimi hep "Yüce Allah'ın gücü her şeye yeter O isterse kuşları da konuşTURUR, taşları da" çerçevesinde olduğu için, anlama çabasıyla sorulan her soru, bu bariyere çarpılmaktadır. **Ama her nedense; Allah'ın gücünün her şeye yettiğini, anlamın önüne bir bariyer olarak kullanan geleneksel anlayış, iş Kur'an'ın yeterliliğine, her şeye gücü yeten Allah'ın Kur'an'ı açık ve anlaşılır indirmeye güç yetirdiğine, Kur'an'ı tüm zamanlar için geçerli evrensel bir kitap olarak indirmeye gücünün yeteceğine, Kur'an'ın içinde her şeyi, hem de en ince detayına kadar açıklamaya gücünün yeteceğine gelince, buna inanmamaktadır. Allah'ın dinini anlamak için Allah'ın vahyini yeterli görmemektedir.**

Elbette Allah'ın gücü her şeye yeter. Bunun tartışmasını yapmak bile bir mü'min için zillettir. Fakat Yüce Allah'ın her şeye gücünün yetmesi demek; O'nun hiçbir ilkesi olmadan hareket etmesi, iş yapması anlamına asla gelmemektedir. Çünkü ilkesizlik; tahmin edilememek, ne yapacağı kestirilememek demektir. Oysa Kur'an'ın anlattığı Yüce Allah, ne yapacağı ya da ne yapmayacağı önceden bilinebilir bir İlah'tır. O'nun yaptığı her iş, buyurduğu her emir, sarf ettiği her kelam, mutlak ve değişmez ilkelerinin eseridir. Yüce Allah'ın önceden bilenemeyecek tek davranışı, sonsuz ikramıyla kullarının Salih amellerine karşı vereceği ödüldür.

Secde 32/17

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

Hiç kimse, yapmakta olduklarına karşılık olarak, onlar için saklanan göz aydınlıklarını bilemez. (DİB meali).

Evet Yüce Allah'ın bağışlamasının boyutu, ikramının sonsuzluğu, her güzel davranışa karşı vereceği ödül bilinemez. İyiliklere karşılık vermede tasavvur edilemez boyutlarda cömert olan, hiçbir sınırlaması olmayan Yüce Allah, iş kötülöklere ceza vermeye gelince, sınırsız davranmamış, verilecek cezanın asla haksızlık olmayacak tam bir karşılık olacağını söyleyerek tarif etmiş, önceden bilinir kılmış, yani ilkelerini belirlemiştir. Salih amellere ödül vermenin dışında, Yüce Allah'ın yaptığı veya yapacağı, hatta yapmayacağı her şey, kesinlikle bilinen şeylerdir. Çünkü O, ne zaman ne yapacağı kestirilemeyen değil her zaman ve her durumda ne yapacağı veya yapmayacağı çok kolay bilinendir.

Hiç şüphe yok ki Yüce Allah'ın her şeye gücü yeter, zaten O da tam bu sebepten dolayı ilkeli olduğunu bize bildirmiştir. Çünkü ilkeler olmadan her şeye güç yetiren güç; sadece korkulan ve sevilmesi mümkün olmayan bir

güçtür. Sevilmesi mümkün olamayacağı gibi kul olunması da mümkün değildir. Çünkü kul olmak özgür iradeye dayalı, bile isteye, gönülden yapılan bir şeydir. Oysa her şeye gücü yeten ama ilkesi olmadığı için ne yapacağı veya yapmayacağı önceden kestirilemeyen veya bilinemeyen birine özgür irade ile kul değil, iradesi yok edilmiş köle olunur. Yüce Allah akıllı ve iradeli varlıkları köle değil, kul olsunlar diye var etmiştir.

Zariyat 51/56

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

Cinleri ve insanları, kul olmalarından başka bir amaç için yaratmadım.

Yüce Allah'ı sevmek, O'na bile isteye ve irade kullanarak kul olmak, ancak O'nun bilinebilir ve ne yapacağı kestirilebilir olması durumunda mümkündür. Çünkü bizzat kul olmanın kendisi, ilke ve irade gerektiren bir şeydir. Seçmek ve irade kullanmak ise insanın doğal yapısıdır. Yüce Allah'a bile isteye kul olmanın tarifi, her şeye güç yetiren mutlak bir varlık (Allah) ile seçimlerinden başka hiçbir şeye güç yetiremeyen diğer bir varlığın (insan), ilkeler düzeyinde, bilinç ve irade çerçevesinde ilişki kurmasıdır. İlkeler bazında kurulacak bu ilişkinin temelindeki ilk ilke, kendisine kulluk yapılacak varlığın kendi bünyesinde İlah olma, her şeye güç yetirebilme kapasitesinin, bu İlah'a bile isteye ve iradesiyle kul olacak varlıkta ise kulluk etme kapasitesinin olması gerekmektedir. Bu ilişkide sonsuz bir güce sahip olduğu için tahmin edilebilir, ne yapacağı önceden kestirilebilir olması gereken insan tarafı değil, İlah tarafıdır. Çünkü İlah olan varlık, zaten her şeye güç yetirebildiği, her şeyi kapsadığı, her şeyi kudretiyle kuşattığı için ve en önemlisi de her şeyi O yarattığı için bu varlıklardan herhangi birinin O'nun tahmin edemeyeceği veya önceden bilemeyeceği bir şey yapması, yani onu şaşırtması mümkün değildir. Zaten mümkün olursa bu, İlah olan varlığın yapamayacağı, güç yetiremeyeceği bir şey olacaktır, ki beraberinde birde meşruiyet sorunu ortaya çıkacaktır. Allah'ın bizzat kendisinin yoktan var edip yarattığı, yine tüm kabiliyetlerini bizzat kendisinin verdiği bir varlığın, onu şaşırtması veya tahmin edemeyeceği önceden kestiremeyeceği bir şey yapması durumunda, ilkeler, irade ve seçim üzerine kurulu Allah-kul ilişkisi sorgulanacaktır. Yüce Allah bundan münezzektir. Yani kendisine kul olmasını istediği kulun onun bilemeyeceği, önceden tahmin edemeyeceği, hiç beklemediği bir şey yapması zaten doğal olarak mümkün değildir.

Allah-kul ilişkisinde mutlak güce ve sınırsızlığa sahip olan varlık Yüce Allah olduğu için, insanın onu kuşatması mümkün değildir. İnsanın kuşatamadığı bir şeyi tahmin etmesi, neyi ne zaman yapacağını veya yapmayacağını önceden bilebilmesi mümkün değildir. Yani doğal olarak Allah tahmin edilebilir, önceden kestirilebilir bir varlık değildir.

Fakat kuşatılamayan, tahmin edilemeyen, kestirilemeyen güce sahip bir ilah olmasına rağmen O, akıllı ve iradeli olarak yarattığı cinler ve insanların iradeye

ve seçime dayalı bir kulluk için yaratıldığını, hatta bundan başka bir amaç için yaratılmadıklarını bildirmiştir. Bir tarafta gücü her şeye yeten, hiçbir şekilde tahmin edilemeyen ve ne zaman ne yapacağı bilinmeyen, kuşatılmayan bir varlıkla, diğer tarafta gücü seçimlerinden başka bir şeye yetmeyen bir varlığın olduğu Allah-kul ilişkisinin, sürdürülebilir bir ilişki olması için her iki tarafın da birbirlerinden ne beklediklerinin veya beklemediklerinin kesinlikle bilinmesi gerekmektedir. Bunun olmaması durumunda, kurulan ilişki zoraki bir ilişki olacak ve insan ne yapacağını bilemez bir durumda kalacaktır. Bilemez çünkü eğer karşısında neyi sevip-sevmeyeceği, neye kızıp-kızmayacağı, neyi verip-vermeyeceği bilinmeyen bir İlah varsa, yaptığı hiçbir şeyden emin olamayacaktır.

İşte bu durumda tahmin edilemeyen, kestirilemeyen, kuşatılmayan mutlak varlık olan Allah'ın; yoktan var ettiği iradeli ve akıllı varlıklara neyi sevip sevmediğinin, neyi yapıp yapmayacağını (yapamayacağı değil), kendisinin neler beklediğini ve kendisinden nelerin beklenebileceğinin ilkelerini belirlemesi gerekmektedir. Üstelik bu ilkeleri sadece onun belirlemesi, bu konuda insana hiçbir sorumluluk ve yetki vermemesi gerekmektedir. Çünkü kendisini kuşatamayan ve kuşatması da mümkün olmayan bir varlığın yaratılmışın); bir tarafında sınırsız varlığın olduğu bir ilişkiye, doğru önermeler getirmesi asla mümkün değildir. Allah hariç, varlığın tamamı bir araya gelse ve birbirleriyle yardımlaşsa dahi, Allah-kul ilişkisine doğru ilkeler koymaya güç yetiremez. Bu yüzden ona, bu yönde sorumluluk ve yetki vermek en başta insana yapılmış çok büyük bir haksızlık olacaktır. Çünkü bu kullanması asla mümkün olmayan bir yetkinin ve asla güç yetiremeyeceği bir gücün onun sırtına yüklenmesi anlamına gelecektir.

Kur'an'ın tamamına bakıldığında, yapılması veya yapılmaması gerekenler hususunda hep tek taraflı olarak; "Şunu yaparsanız Allah sever!", "Bunu yaparsanız Allah sevmez!" veya "Şunu yapmanız karşısında şu, yapmamanız durumda ise Allah şu karşılığı verecektir!" şeklinde olduğu görülecektir. Mesela, "Allah şunu yaparsa insan sever!", "Allah bunu yapmazsa insan sevmez!" veya "Allah'ın şunu yapması ve yapmaması durumunda insan şu karşılığı verecektir" şeklinde bir söylem asla yoktur... Olamaz ve olmamalıdır da! Çünkü Allah şunu yaparsa insan onu sever şeklinde başlayan her cümle kuşatılmayan bir varlığa, kuşatılan bir varlığın ilke belirlemesi anlamına gelecektir ki bu varlığın yok olmasına yol açacak bir kaos demektir.

Farz edelim ki Yüce Allah'tan dünyadaki tüm insanların her birine şöyle bir anket gönderildi ve tek bir soru soruldu:

Nasıl bir İlah olmamı istersiniz?

Böyle bir anketin içeriğinin insanlık tarafından nasıl doldurulacağı, şu dünyanın içinde bulunduğu durumdan gayet bellidir.

İşte bu yüzden Allah-kul ilişkisinde ilkeler belirlemesi gereken, sadece Yüce Allah'tır, çünkü hem kullara hem de kendisine, O'ndan başkasının doğru ilkeler koyması mümkün değildir. Pek tabii olarak burada şöyle bir soru ortaya çıkacaktır:

Tarafların ilkelere uymaması durumunda durum ne olacaktır?

İnsanın Yüce Allah tarafından belirlenen ilkelere uymaması durumunda nasıl bir durumla karşılaşacağı Kur'an'da oldukça detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Allah'ın sonsuz merhametine sığınarak biraz daha cüretkâr bir soru soralım. Allah'ın kendi koyduğu ilkelere uymaması durumunda ne olacaktır? Yani insan, Allah'ın bizzat kendi zatı için belirlediği ilkelere uyup uymayacağından nasıl emin olacaktır? Yüce Allah'ın insanlar için koyduğu ilkelere, insanlığın uyup uymadığını her zaman için denetlemeye gücü yetmektedir. Ancak insanlığın Yüce Allah'ın kendi zatı için koyduğu ilkelere uyup uymadığını denetlemeye gücü yetmemektedir. Üstelik Yüce Allah, insanlığın ilkelere uymaması durumunda alacağı karşılığın hep gelecekte veya öldükten sonra olacağını bildirmiştir. Geleceği görme, ahirete gidip söylenenlerin doğru olup olmadığını kontrol etme imkânına sahip olmayan insanın, Allah-kul ilişkisinden, kul olarak emin olması, iradesini ve seçimlerini bu yönde kullanması nasıl sağlanacaktır?

İşte bunu anlamamanın yegâne yolu etrafımızı saran milyarlarca ayete (varlık ayetleri) ve bu ayetlere konulan ilkelere bakmaktan geçmektedir. Zaten Yüce Allah, insanları kendisine kul olmaya çağırırken hep varlık ayetlerini örnek getirmektedir. Burada hemen belirtelim ki, şu muhteşem varlığın kör bir tesadüf veya faili olmayan belirsiz bir patlamayla meydana geldiğini ve varlıkların var olmalarına devam etmelerinin otomatikçe bağlanmış yöneticisi olmayan sahipsiz bir düzenle olduğunu söyleyenler, kendilerini bu makalenin konusu dışında tutabilirler. Çünkü şu muhteşem varlığın bu şekilde yani tesadüfen var olduğunu söyleyenlerin söylemleri karşısında bizim nutkumuz tutulmaktadır. Bu söylem artık sözün bittiği ve hiçbir şeyin anlamının kalmadığı noktadır. Böyle söyleyenleri, varlığı Yüce Allah'ın var ettiğine ikna etmeye bizim gücümüz asla yetmez. Milyarlarca ayetin yapamadığını eksik ve kusurlarla dolu insan sözlerinin yapması mümkün değildir. Allah'ın sözleri Kur'an ise, zaten onların inanmadığı bir şey olduğu için, ayetler sıralamanın da faydası yoktur. Evet, bizim söylememiz asgari olarak varlığı var edenin Yüce Allah olduğuna inananlar içindir.

Evet, varlığı var edenin Yüce Allah olduğuna inananların, Allah-kul ilişkisinde Yüce Allah'ın kendi zatı için belirlediği ilkelere uyup uymayacağının delili, yine varlığın kendisidir. Dediğimiz gibi zaten Yüce Allah da, Allah-kul ilişkisinin doğru bir zeminde olması için, insanlığı ilk önce varlık ayetlerine ve Yüce Allah'ın varlığa koyduğu ilkelere dikkatli bakmaya çağırmaktadır.

Mülk 67/3-4

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَّا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُوتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ
ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ حَاسِنًا وَهُوَ حَسِيرٌ

O, yedi göğü tabaka tabaka yaratandır. Rahmân 'ın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Bir kere daha bak! Hiçbir çatlak (ve düzensizlik) görüyor musun?.

Sonra tekrar tekrar bak; bakışların (aradığı çatlak ve düzensizliği bulamayıp) âciz ve bitkin hâlde sana dönecektir (DİB meali).

Nahl 16/79-81

أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوْ السَّمَاءِ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ ۗ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

(16/79) Gökyüzünde Allah 'ın emrine boyun eğerek uçan kuşları görmüyorlar mı? Onları gökte ancak Allah tutar. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır (DİB meali).

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ ۗ وَمِنْ
أَصْوَابِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَثْنَا وَمَتَاعًا إِلَى حِينٍ

(16/79) Allah, size evlerinizi huzur ve dinlenme yeri yaptı. Hayvanların derilerinden gerek göç gününüzde gerek ikamet gününüzde kolayca taşıyacağınız evler; onların yünlerinden, yapağularından ve kollarından bir süreye kadar yararlanacağınız ev eşyası ve geçimlikler meydana getirdi (DİB meali).

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ أَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ تَقِيكُمُ بَأْسَكُمْ ۗ
كَذَلِكَ يُبَيِّنُ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ

(16/79) Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı ve dağlarda da sizin için barınaklar var etti. Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar verdi. Böylece Allah, müslüman olasınız diye üzerinizde olan nimetini tamamlıyor (DİB meali).

Lokman 31/29

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلُّ يَجْرِي إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى وَأَنَّ
اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

Görmedin mi ki, Allah, geceyi gündüzün içine ve gündüzü de gecenin içine sokuyor. Güneşi ve ayı da koyduğu kanunlara boyun eğdirmiştir. Her biri (kendi yörüngesinde) belli bir zamana kadar akar gider. Şüphesiz Allah, işlediklerinizden hakkıyla haberdardır (DİB meali).

Zümer 39/38

وَلَيْنُ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ۗ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّهِ أَوْ أَرَادَنِيَ بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَاتُ رَحْمَتِهِ ۗ قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ

Andolsun, eğer onlara, “Gökleri ve yeri kim yarattı?” diye sorsan elbette, “Allah”, derler. De ki: “Peki söyleyin bakalım? Allah’ı bırakıp da ibadet ettikleriniz var ya; eğer Allah bana herhangi bir zarar dokundurmak isterse, onlar Allah’ın dokundurduğu zararı kaldırabilirler mi? Yahut Allah bana bir rahmet dilese, onlar O’nun rahmetini engelleyebilirler mi?” De ki: “Allah bana yeter. Tevekkül edenler ancak O’na tevekkül ederler.” (DİB meali).

Nuh 71/14-18

وَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ أَطْوَارًا

(71/14) ‘Hâlbuki, O, sizi evrelerden geçirerek yaratmıştır. (DİB meali)

أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا

(71/15) ‘Görmediniz mi, Allah yedi göğü tabaka tabaka nasıl yaratmıştır? (DİB meali)

وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا

(71/16) ‘Onların içinde nasıl ayı bir ışık, güneşi de bir kandil yapmıştır? (DİB meali)

وَاللَّهُ أَنْبَتَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا

(71/17) Allah, sizi (babanız Âdem’i) yerden (bitki bitirir gibi) bitirdi (yarattı.) (DİB meali)

ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا

(71/18) ‘Sonra sizi yine oraya döndürecek ve kesinlikle sizi (yeniden) çıkaracaktır. (DİB meali).

Hiç şüphe yok ki varlık hala varsa ve varlığını devam ettiriyorsa bu, Yüce Allah’ın varlığa koyduğu ilkelere uyması sayesinde. İnsan, Allah-kul ilişkisinde Yüce Allah’ın kendi zatına belirlediği ilkelere uyup uymayacağına, varlığa koyduğu ilkelere bakarak emin olacaktır. Allah’a kul olmak isteyen insan, varlığa bakacak ve varlığa konulan ilkelerin hiçbir zaman Yüce Allah’ın belirttiği ilkelerin dışına çıkmadığına ve çıkamayacağına emin olacaktır. Bu, güneş, yıldızlar, ay ve kendisinin müdahalesinin olamayacağı diğer gök cisimleri için de, en yakınındaki akıllı ve iradeli varlıklar olan cinler ve insanlar için de, akılsız ve iradesiz hayvanlar için de, akılsız ve iradesiz bitkiler ve toprak dağ gibi donuk varlıklar için de böyledir. Yani sütünü sağıp içtiği, kesip etini yediği inek, deve, koyun gibi varlıkların, bir gün gelip akıllı varlıklar

gibi kendisine isyan etmeyeceğinden, onu yemesinden dolayı kendisinden intikam almayacağından Yüce Allah'ın koyduğu ilkeler sayesinde emin olacaktır. Sirtına bindiği atın, akıllı ve iradeli varlıklar gibi isyan edip tıpkı insanın kendisine yaptığı gibi, at insanların sırtına binmeyecektir.

Yasin 36/71-73

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ

(36/71) Görmediler mi ki, biz onlar için, ellerimizin (kudretimizin) eseri olan hayvanlar yarattık da onlar bu hayvanlara sahip oluyorlar.

وَدَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ

(36/72) Biz, o hayvanları kendilerine boyun eğdirdik. Onlardan bir kısmı binekleridir, bir kısmını da yerler.

وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبٌ أَفَلَا يَشْكُرُونَ

(36/73) Onlar için bu hayvanlarda (daha pek çok) yararlar ve içecekler vardır. Hâlâ şükretmeyecekler mi? (DİB meali)

Eğer Yüce Allah, hayvanlar için bu ilkeleri koymamış olsaydı, insanlığın deve, fil, at, eşek, inek, boğa gibi kendisinden kat be kat güçlü varlıklara hükmetmesi mümkün değildi. Hele onların akıllı ve iradeli varlıklar haline gelmeleri durumunda, insanlığın şu yeryüzünde barınması, bir tavuğa bile hükmetmesi mümkün olamazdı. Çünkü biyolojik kabiliyetler açısından insan, varlıklar içinde kabiliyeti en az olandır. İnsanı kabiliyetli ve hükmedici hale getiren, kendisinin akıl ve iradesinin olması, diğer canlıların ise akıl ve iradelerinin olmamasıdır.

Hac 22/36

وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا حَبِيرٌ فَادْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْهَا صَوَافٍ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِعُوا الْقَانِعِ وَالْمُعْتَرِّ ۚ كَذَلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Kurbanlık büyük baş hayvanları da sizin için Allah'ın dininin nişanelerinden kıldık. Sizin için onlarda hayır vardır. Onlar saf saf sıralanmış dururken (kurban edeceğinizde) üzerlerine Allah'ın adını anın. Yanları üzerlerine düşüp canları çıkınca onlardan siz de yiyin, istemeyen fakire de istemek zorunda kalan fakire de yedin. Şükredesiniz diye onları böylece sizin hizmetinize verdik. (DİB meali)

Mümin 40/79-80

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ
وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبَلَّغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ

Allah, bir kısmına binersiniz, bir kısmını da yiyersiniz diye sizin için hayvanları yaratandır.

Onlarda sizin için daha birçok faydalar da vardır. Gönüllerinizdeki ihtiyaçlara kendileri üzerinden ulaşsınız diye onları yaratmıştır. Onlarla ve gemilerle taşınırsınız (DİB meali).

Tüm bunların hepsi, Yüce Allah'ın onlara boyun eğdirmesi, insanın yararlanacağı hale getirmesi ile mümkün hale gelmiştir. Bunun dışında insanın onları ne yaratmaya ne ilkeler koymaya ne de faydalanabilir hale getirmeye gücü asla yetmeyecektir.

Zuhruf 43/12-13

وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ
لِتَسْتَوُوا عَلَى ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ

Bütün çiftleri O yaratmıştır. Ve size bineceğiniz gemiler ve hayvanlar vâd etmiştir ki,

Böylece onların sırtına binip üzerlerine yerleşince, Rabbinizin ni'metini anarak: Bunu bizim hizmetimize vereni tesbih ve takdis ederiz, yoksa biz bunlara güç yetiremezdik, diyersiniz. (DİB meali)

İşte tüm bu ayetler ve daha yüzlerce ayet, Yüce Allah'ın kendi zatına belirlediği ilkelerin varlık üzerindeki tezahürlerinden bahsetmektedir. Allah-kul ilişkisinde zayıf taraf olan insan, asla kuşatamayacağı Allah'ın, kendi ilkelerine uyup uymadığını bunlar üzerinden anlayacak, bunlar üzerinden emin olacaktır. Bunlar değişmeyen ve değişmeyecek olan ilkelerdir. Yani Yüce Allah, bir ilke olarak hizmetimize verdiği bu varlıkları hizmetimizden çekip almayacak, bir gün bizi onların hizmetine girmiş hale getirmeyecektir.

Bu ilkeler ışığında, Süleyman kıssaları bağlamında kuşların akıllı varlıklar gibi konuşmalarına bakınca, durum çok karışık bir hale gelmektedir. Çünkü kuşların konuşması, akıllı ve iradeli varlıklar haline gelmesi demek, Yüce Allah'ın bizzat kendisinin koyduğu ilkeleri yine kendisinin yok sayması anlamına gelmiş olmaktadır. Öte yandan kuşların akıllı ve iradeli varlıklar haline gelmesi, onlarla kurulacak ilişkinin de farklılaşmasına neden olacaktır. Çünkü;

Neml 27/22-26

فَمَكَتْ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَأٍ يَقِينٍ

(27/22) *Derken Hüdhüd çok beklemedi, çıkageldi ve (Süleyman'a) şöyle dedi: "Senin bilmediğin bir şey öğrendim. Sebe'den sana sağlam bir haber getirdim"*

إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ

(27/23) *"Ben, onlara (Sebe halkına) hükümdarlık eden, kendisine her şeyden bolca verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadın gördüm"*

وَجَدْنَاهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ

(27/24) *"Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe taptıklarını gördüm. Şeytan, onlara yaptıklarını süslü göstermiş ve böylece onları yoldan çıkarmış. Bu yüzden de onlar doğru yolu bulamıyorlar"*

أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ

(27/25) *(Şeytan böyle yapmış ki) göklerde ve yerde gizleneni açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah'a secde etmesinler.*

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

(27/26) *Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayandır. Büyük Arş'ın Rabbidir. (DİB meali)*

Böylesine yüksek irade, seçicilik ve arka planında derin bilginin olması gereken konuşmaları yapabilecek bir varlığa artık hayvan gözüyle bakmak asla mümkün olmayacaktır. Bu sözler asla kuş gibi ses çıkarmayla anlaşılabilir ve anlatılabilir sözler değildir. Bu sözler, basbayağı akıllı hem de çok akıllı bir varlığın sözleridir. Bir çırpıda konuşabilen varlık haline getirilen kuşların, bunları söylemesini sağlayacak seviyede bir akla ve daha da önemlisi bilgiye sahip olmaları, onların konuşmuş olmalarından daha büyük bir şeydir. Bu durum varlığa konulan ilkelerin değişmesi, yepyeni ilişki biçimlerinin ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Üstelik, "bir kere olan, bir daha olur" kuralı gereği bizler; tıpkı Süleyman'da olduğu gibi, bir gün gelip de etlerini yediğimiz kuşların birdenbire akıllı ve iradeli, hem de çok bilgili varlıklar haline gelmeyeceğinden ve etlerini yediğimiz için bizden intikam almayacağından nasıl emin olacağız?

Bu yönden yaklaşıldığında, Süleyman'ın kuşlarla akıllı varlıklar gibi konuşması imanımızı artıran bir göz aydınlığı değil, korku ve güvensizlik veren bir gizem olmaktadır. Meseleyi "Yüce Allah'ın her şeye gücü yeter kuşları da konuşturur, taşları da!" şeklinde bir çerçevede sunmak ise ilkesiz, ne zaman ne yapacağı

bilinemeyen bir Allah anlayışını beraberinde getirecektir ki zaten Müslüman dünyanın Allah algısı tam da bu yöndedir.

Genelde tüm resullerin, özelde Süleyman kıssalarının, mucizevi olaylar bağlamında anlaşılmasına çalışılması, o kıssaları, peşinden gidilecek izler olmaktan çıkarıp sinema salonlarındaki fantastik filmler gibi bir izlenmeye çevirmiştir.

İlkeler bazında olaya yaklaşıldığında, Yüce Allah'ın kuşları konuşan akıllı varlıklar haline getirmesi, olmaması gereken bir şeydir. Çünkü; az önce verdiğimiz ayetlerde ve daha birçok ayette, hayvan denilen canlı türünün çeşitli amaçlar doğrultusunda insanlara musahhar kılındığı buyurulmuştu. Üstelik bunların akılsız ve iradesiz olarak insanlara hizmet etmelerini kendi ilkesi olarak belirlediğini, eğer o bunu yapmamış olsaydı, insanların onları hizmet eder hale getirip etlerinden, sütlerinden, yünlerinden veya başka şeylerinden yararlanmalarının mümkün olamayacağını da bildirmişti. Dahası, ibret alınması gereken tarafların, kuşların akıllı ve iradeli varlıklar gibi konuşması olduğunu değil, onların kuş hallerinin olduğunu da belirtmiştir.

Mülk 67/19

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَاتٍ وَيَقْبِضْنَ ۚ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَنُ ۗ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ

Üstlerinde kanat çırparak uçan kuşlara bakmazlar mı? Onları (havada) ancak Rahmân tutuyor. Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla görendir. (DİB meali)

Ortada tuhaf bir durum vardır. Kur'an'ın tamamında, Yüce Allah, kendi İlahlığına delil olarak hiçbir mucizeyi öne sürmemiş, tam tersi sıradan ve rutin diyebileceğimiz ve her gün hatta her an görebileceğimiz şeyleri öne sürmüştür. Kur'an'da yüzlerce ayet, Yüce Allah'ın nasıl bir ilah olduğunun anlaşılması için güneşe, aya, yıldızlara, nehirlere, dağlara, taşlara, toprağa, suya, yağmura, geceye, gündüze, otlara, ağaçlara, yapraklara kısacası etrafımızı saran milyarlarca ayete bakmamızı buyurmaktadır. Aslında olması gereken ve doğal olan da budur. Çünkü mucize gibi sadece o ana seslenen şeyler doğal değildir. Mesela, Musa'nın asasının odunken yılanı dönüşmesi doğal değildir. Eğer doğal olsaydı bu olayın bir kere değil her zaman olan bir olay olması gerekirdi. Üstelik hiçbir mucize, insan ve hatta tabiat ile uyumlu değildir. Tam tersi korkutucu bir uyumsuzluk vardır. Elbette ki insan haddini bilip, tüm varlığı kuşatıyormuş gibi konuşmamalıdır. Ama bize varlığa bakıp ondaki uyumu görmemizi ve bu uyumdan dolayı iman etmemizi isteyen Yüce Allah'ın, bizzat kendisinin kuşların akıllı varlıklar gibi konuşmasını sağlayarak bu uyumun tersine hareket etmesi, "Allah'ın gücü her şeye yeter kuşları da konuşturur taşları da!" denilerek geçiştirilemeyecek kadar önemli bir meseledir.

Çünkü bu durum Yüce Allah'ın her şeye gücünün yettiğinin değil, bizzat kendisinin koyduğu ilkeleri yine bizzat kendisinin bozduğunun delili olacaktır. Elbette hiçbir yaratılmışın O'na ilke belirlemeye, sınırlar çizmeye, bir şeyin

mâhkumu haline getirmeye ne hakkı vardır ne de buna güç yetirebilir. Fakat kulluk yapsınlar diye akıllı ve iradeli canlı türü olarak insanlar ve cinleri yarattığını bildiren O'dur. Bu ikisi dışında kalan varlıkların ise musahhar kılındığını, onlardan akıl ve irade gerektiren kulluk gibi, iman gibi şeylerin beklenemeyeceğini, bu yüzden cinler ve insanlar dışındaki varlıkların imtihan olunmadıklarını, ahirette bir ceza ve mükafatlarının bulunmadığını da yine O bildirmiştir. O halde "kuşlar nasıl olurda mutlaka bir imtihan ve hesap gerektiren akıllı ve iradeli varlıklar haline gelir?" şeklindeki bir soru (haşa), Yüce Allah'ın gücüne bir sınırlama getirmek ya da başka anlama gelecek herhangi bir saygısızlık ve güvensizlik değildir. Tam tersi anlama çabasıdır...

Yüce Allah'ın gönderdiği Kur'an'da hem konuları itibariyle hem kelimeleri itibariyle hem de anlamları itibariyle herhangi bir çelişkinin olması mümkün değildir. Yüce Allah'ın yarattığı varlık ayetinde de bir çelişkinin ve uyumsuzluğun olması mümkün değildir. Fakat hoşsa gitsin ya da gitmesin, yaratılışları itibariyle akılsız ve iradesiz yaratılan kuşların birdenbire akıllı ve iradeli varlıklar gibi konuşmaları, uyumsuzluk ve çelişkinin ta kendisidir. Akıllı ve iradeli varlıklar olduğumuz müddetçe, iman dünyamızda bu duruma bir yer bulmamız mümkün değildir. Yani her ne açıklama getirilirse getirilsin iman etmemiz mümkün değildir. Bu durumu kabul edebilmemiz, ancak ve ancak aklın tüm ölçülerini dışlamamız ve zoraki olarak boyun bükmemizle mümkündür.

Kuşların ilk yaratılmalarından bu yana, bir kere dahi akıllı ve iradeli varlıklar gibi konuşmuş olmaları, beraberinde onların kapasitelerinde akıllı ve iradeli varlığa dönüşme potansiyelleri olduğu inancını da getirecektir. Buna; "aslında onların öyle bir kapasiteleri ve potansiyelleri bulunmamaktadır. Onların o hale gelmeleri tamamen Allah'ın kudretindedir" şeklinde bir açıklama getirilebilir. Fakat bu bizi tarihte yapılmış kelami tartışmaların kucağına atmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Üstelik bu durum, sadece filozofları ilgilendiren akademik bir konu değil, her sıradan kulun sadece Allah'a kul olarak anlaması gereken bir konudur. Elbette ki bu sorunun cevabı, sadece ve sadece Yüce Allah'ın kelamı ile bulunmalıdır. Bu şekilde cüretkâr sorular sormamız, kimileri tarafından yadırganabilir. Fakat bu cüretkâr sorular (haşa) Allah'a duyduğumuz kuşkudan değil, O'na ve O'nun tertemiz kelimelerine olan güvenimizdendir. Çünkü bu çalışmaya emek verenler, cinler ve insanlar bir araya gelseler, Kur'an'ın cevap veremeyeceği bir soruyu sormalarının mümkün olamayacağına inanmaktadırlar. Kur'an, anlama çabasıyla sorulan her soruyu mutlaka ve mutlaka cevaplayacaktır.

Süleyman kıssaları bağlamında, akıllı ve iradeli varlıklar gibi konuşan kuşların anlaşılması için o kıssada akıl yürütme, varlık türlerini seçebilme, ülkeler arasındaki farklılıkları bilme ve daha birçok yönden akıllı varlıklara benzerliği olan Hüdhüd kuşunun, kuşlarla olan benzerliklerini de tespit etmeye çalışalım. Çünkü hem Neml suresinde anlatılan kıssa boyunca, hem de Kur'an'ın diğer yerlerinde anlatılan Süleyman kıssalarında bu kuşun, onu kuş yapan özelliklerinin tek bir tanesinden bile bahsedilmediği gibi, tek bir tane ima bile

yoktur (en azından biz tespit edemedik). O halde bu varlığın sadece akıllı ve iradeli varlıklara benzemesi değil aynı zamanda kuşlara benzememesi de anlaşılmalıdır.

Süleyman kıssaları bağlamında Hüdüh kuşunun konuşurken kullandığı kelimelere biraz dikkat edildiğinde, o kelimelerin konuşmaya yeni başlamış bir varlığın kullanabileceği kelimeler olmadığı rahatlıkla anlaşılacaktır. Bu kuş, en başta etrafını saran milyarlarca varlığın tek tek ne olduklarını tespit etmiş, birinin diğeriyle olan farklarını anlayabilmiştir. Konuşurken kullandığı kelimelere yüklenen anlamları bilmekte, öğrenmesi yıllar alacak bilgileri bir çırpıda ortaya koymaktadır.

Neml 27/22

فَمَكَتْ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَأٍ يَقِينٍ

Derken Hüdüh çok beklemedi, çıkageldi ve (Süleyman'a) şöyle dedi: "Senin bilmediğin bir şey öğrendim. Sebe'den sana sağlam bir haber getirdim." (DİB meali)

Kuş dediğimiz bir varlığın Süleyman gibi bir Allah resulüne "senin bilmediği bir şeyi öğrendim" şeklinde bir cümle kurabilmesi için, en başta kendi cümlesinde geçen kelimelerin hem dil açısından anlamlarını, hem de kelimelerin varlıktaki karşılıklarını bilmesi gerekmektedir. Geleneksel anlayış, Süleyman'ın bir İbrani olduğunu söylediği için yine onlara göre bu kuş da İbranice konuşmuş olmalıdır. İşte bu durum dilleri ve diller arasındaki farklılıkları bilmeyi gerektirir. Bunun yanında "sen" şeklinde bir zamir kullanabilmesi için, en başta o zamirin dil içindeki yerini bilmesi gerekmektedir ki bu durumda, dile hakim gramer kurallarını da bilmiş olması gerekmektedir. "Bilmediğin bir şey öğrendim" cümlesindeki kelimelerin teker teker varlıktaki karşılıkları düşünüldüğünde, kuşun muazzam bir bilgi seviyesinde olduğu anlaşılacaktır. Dahası Süleyman'ın neyi bilip neyi bilmediğini bilecek kadar da Süleyman'ı iyi tanımış olması gerekmektedir. Neml suresinde anlatılan bu olayın, Süleyman'ın babasına mirasçı olduktan sonraki bir dönemde olduğu göz önüne alındığında, Süleyman'ın hayatının oldukça ilerlemiş zamanlarında ortaya çıkan bu kuşun, bu kadar kısa zamanda Süleyman'ın neyi bilip bilmediğini bilecek seviyede olması akıllara durgunluk vermektedir. Olaya bu yönden bakıldığında olağanüstü olan şey, bu kuşun konuşması değil, konuşurken kullandığı kelimelerin kast ettiği anlamları, yani varlıktaki karşılığını bilmesidir.

Neml 27/24

وَجَدْنَاهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَرَبِّينَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ

"Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe taptiklarını gördüm. Şeytan, onlara yaptıklarını süslü göstermiş ve böylece onları yoldan çıkarmış. Bu yüzden de onlar doğru yolu bulamıyorlar." (DİB meali)

Bu kelimelerle böyle bir cümle kuracak kuş, sadece kelimelerin maddi hayattaki karşılığını değil, aynı zamanda soyut düşünmenin de varlıktaki karşılığını biliyor demektir. Üstelik Yüce Allah'ın Kur'an'ında çok detaylı anlatılmasına rağmen, Kur'an'a iman ettiğini söyleyenler tarafından bile doğru dürüst anlayışlamayan şeytani da bilmiş, anlamış, onun insanlar üzerindeki etkilerini keşfetmiş, hatta onun saptırmak için kullandığı yöntemleri de görmüş olmasını gerekmektedir. Güneşin tapılacak bir varlık olmadığını bilmesi ise etrafını saran varlık ayetleri içinde güneşin olması gereken yerini tespit etmek gibi yüksek derece de bir arka plan bilgisi gerektirmektedir. Bu kuşun diğer konuşmaları da hayret verici derinlikte cümleler barındırmaktadır. Evet, ilk var oluşundan beri akıllı ve iradeli varlık türünden olmayan kanatlı canlılar familyasından bir kuşun, birdenbire bu seviyeye gelmesi, gerçekten insanı aciz bırakmaktadır. Böyle bir kuş karşısında insanın nutku tutulmakta hayretten ağzı açık kalmaktadır.

Çok yakın zamanlarda sosyal medyada bir papağanın kevser, fatiha gibi Kur'an'dan birtakım sureleri okurken çekilmiş videoları dolaşmaktaydı. Açık ve net telaffuz edemese de okuduğu şeylerin ne olduğunu bilemese de, bu kuşun Kur'an'dan ayetler okuması insanlar tarafından hayranlık ve hayret içinde karşılanmıştı. Bu papağanla, Süleyman kıssaları bağlamında konuşan Hüdhüd'ü karşılaştırdığımızda hayret katsayımızın tavan yapması gerekmektedir. Çünkü Hüdhüd'ün konuşmaları hem anlaşılmakta hem de bizzat kuşun kendisi söylediği sözlerin varlıktaki hem soyut hem de somut manalarını bilmektedir. Fakat empati yapılması bile insanı dehşete düşüren bu görüntü, nedense Süleyman'ı hiç etkilememiş, hatta bu kuşa sanki ezelden beri akıllı ve iradeli varlıkmuş muamelesi yapmaya devam etmiştir.

Neml 27/20-21

وَنَقَدَّ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدُودَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ
لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ

Süleyman, kuşlara göz atıp yokladı ve şöyle dedi: “Hüdhüd’ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?”

“Bana (mazaretini gösteren) apaçık bir delil getirmediği kesinlikle onu ağır bir şekilde cezalandıracağım, ya da kafasını keseceğim.” (DİB meali)

Oysa aynı Süleyman Sad suresi 31-36 ayetleri arasında anlatılan kıssada atlara, hem de akılsız ve iradesiz hallerine yani at hallerine hayran kalmış, onları okşamaktan ve sevmekten kendini alamamıştır. Geleneğin Sad suresindeki kıssayı ortaya koyuş biçimine göre bu etkilenme o kadar büyük olmuş ki Süleyman Allah'ı anmayı bile unutmuş, o da kendisine Allah'ı anmayı unutturan atların bacaklarını kesmiştir. Atların at hallerinden bu kadar etkilenen Süleyman, kendisiyle akıllı ve iradeli varlıklar gibi konuşan, verdiği görevleri hakkıyla yerine getiren kuşlardan zerre kadar etkilenmemiştir. Tuhaf olan şudur ki; kuşların konuşmasına birinci elden şahit olan, onlarla konuşan,

onlara akıllı ve iradeli varlıkların yapacağı görevler veren Süleyman'ı hiç etkilemeyen bu kuşlar, ondan sonra gelen tüm insanları etkilemiş ve hala etkilemeye devam etmektedir. Bu durum, kuşları değişik varlıklar haline getirmemiş ama böylesine muazzam bir olay karşısında normal insani tepkiler vermeyen resul algısının kafalarda ve imanlarda çok değişik bir şekilde yer etmesine sebep olmuştur. Bugün yeryüzündeki tüm insanların kafasında, kuşların akıllı ve iradeli varlıklar olabilme kapasitesinin olacağına dair en ufak bir iz dahi bulunmazken, resuller hakkında ise acayip olaylar karşısında insani tepkiler vermeyen, gizemli, mucizevi beşerler algısı belki de hiç çıkmamak üzere yerleşmiştir. Her zaman mucize ile iç içe yaşayan resuller, hiçbir zaman imanın konusu olamazlar. Belki onlara itaat edilir ama bu itaat, sevgiden, gönülden ve imandan değil kesinlikle korkudan olacaktır.

Bir mü'min olarak, eğer Yüce Allah gerçekten böyle yapmışsa, itaat etmekten başka çaremiz yoktur. Ama bu itaat asla imanımızdan değil, korkumuzdan olacaktır. Çünkü akıllı varlıklar gibi konuşan kuşlar olabileceğine iman etmemiz mümkün değildir. Mümkün değildir çünkü; kendimizi parolasak, çırpınsak, milyon tefsir getirsek, en zeki insanların yorumlarına başvursak, kendimizi alabildiğine zorlasak dahi anlayamıyoruz. Kötü niyetli veya aptal olduğumuz ya da iman etmek istemediğimiz için değil, aklımız almadığı için anlayamıyoruz. Aklın tüm sorularını, cevap bulmamış sorular ambarına tıkip, kapıları da sıkı sıkıya kapatıp “*anlamana gerek yok, bu böyle olmuş işte ya iman edersin ya da iman etmezsin*” şeklindeki bir avuntu da anlamak ve iman etmek üzerine kurulmuş fitratımızı susturmaya yetmiyor. Belki kimileri bu satırları aşırı cüretkâr, saygısız ve sınırı olmayan hezeyanlar olarak niteleyecektir. Belki yine karşımıza “Allah'ın gücü her şeye yeter, yaprağı, ağacı, nehirleri dağları, hatta konuşan kuşların bizzat kendilerini yoktan var ettiğini anlayabiliyorsun ama onların konuştuklarını mı anlamıyorsun? Bir tek ağaç yaprağı bile, akılları durduran bir mucize değil midir?” şeklinde bir itiraz öne sürülecektir. Evet, ağacın ağaç halinin mucize olduğuna iman edilebilir. Çünkü o mucizeyi gözlemliyor, deney yapabiliyor, ne olup olmadığına bakabiliyoruz. Onun mucize olduğuna, biri bizi zorlamadan, aciz bırakmadan, aklımızı yok etmeden kendi başımızla karar veriyoruz. Yüce Allah bile etrafımızı saran milyarlarca varlık ayetini -ki her biri bir mucizedir- gözümüzün içine sokmuyor, irademizi elimizden almıyor, bizi zoraki bir imana zorlamıyor. Tam tersi gözümüzü açıp varlığa bir daha olmadı bir daha sonra binlerce defa bakmamızı, görmemizi ikna olmamızı istiyor! Kur'an'da, az önce bir kısmını verdiğimiz ayetler gibi yüzlerce ayet insanlığı varlığı bakmaya, incelemeye, anlamaya davet etmektedir. Bu ayetlerin hepsi şuna benzer şekillerde bitmektedir.

Yasin 36/71-73

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ

(36/71) Görmediler mi ki, biz onlar için, ellerimizin (kudretimizin) eseri olan hayvanlar yarattık da onlar bu hayvanlara sahip oluyorlar.

وَدَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ

(36/72) Biz, o hayvanları kendilerine boyun eğdirdik. Onlardan bir kısmı binekleridir, bir kısmını da yerler.

وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبٌ أَفْلا يَشْكُرُونَ

(36/73) Onlar için bu hayvanlarda (daha pek çok) yararlar ve içecekler vardır. Hâlâ şükretmeyecekler mi? (DİB mealı)

“Görmediler mi” şeklinde başlayan bu ayetler “hala şükretmeyecekler mi” şeklinde bitmektedir. Evet, insanın kendi varlığı dahil, varlıktaki sayısız ayetlerin hepsi mucizedir, bunda hiç kimsenin şüphesi yoktur. Ama Yüce Allah bu mucizeleri kendimizin görmesini, acizliğimizi kendimizin anlamasını buyurmaktadır. Dikkat edilirse, etrafımızı saran sayısız mucize erişimimize açıktır. Onları alabilir, inceleyebilir, laboratuvarlara sokabilir, anlamak için her türlü deneyi üzerlerinde uygulayabiliriz. Hatta bizzat Yüce Allah bunu yapmamızı buyurmaktadır.

Al-i İmran 3/190-191

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَبْصَارِ

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا
سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde selim akıl sahipleri için elbette ibretler vardır.

Onlar ayakta, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. “Rabbimiz! Bunu boş yere yaratmadın, seni eksikliklerden uzak tutarız. Bizi ateş azabından koru” derler. (DİB mealı)

Bu ayetleri buyuran Yüce Allah, göklerin ve yerin akıllı varlıklar gibi konuşan hallerinin değil, bizzat her insana açık yer ve gök hallerinin, anlamın ve anlamamanın konusu olduğunu ve acizliğin bu yolla anlaşılması gerektiğini bildirmiştir. Anlamı ve anlamayı çoktan dışlamış kişiler açısından, bu satırlar mucizeyi inkâr etme girişimleri olarak algılanacaktır. Asla mucize yoktur demiyoruz. Tam tersi; bilerek, aklımızla, anlayarak etrafımızdaki her şey bir mucizedir, varlığın, var olması, muhteşem bir düzen ve uyum içinde dizayn edilmiş olması ve bu düzenin her saniyesi, her anı, insanlar ve cinler bir araya gelip satsalar dahi sonunu getiremeyecekleri sayıda mucizelerdir diyoruz. Mucize olan, bir ağacın öldükten sonra tekrar yeşermesi, bir damla sudan akıllara durgunluk veren insan çıkması, devasa gök cisimlerinin dakik, şaşmaz, bozulmaz ve muhteşem bir uyumla birlikte hareket etmesi, varlıkları oluşturan atomların diziliş şekilleri, hayvanların süt vermeleri, kuşların göklerde uçmalarıdır. Görüp ikna olacağımız, bilip anlayacağımız ve sonunda

acizliğimizi bizzat kendimizin itiraf ederek Yüce Allah'a gönülden bir itaat ve acizlikle, her an ona muhtaç olduğumuzu bilerek, onsuz yapamayacağımızı çok iyi anlayarak kulluk etmemizi sağlayacak mucize, varlığın bizzat görünen, gözlemlenen veya ulaşılabilen halleridir.

Aslında tüm bu mucizeler, alabildiğine kör davranan, uzayı, dağları, bitkileri, hayvanları, okyanusları anlamak için, Yüce Allah'ın sayısız mucizelerini görme sonrası kendi acizliğini itiraf etmek için hiçbir çaba sarf etmeyen ve bundan dolayı geri kalmışlığı kader haline getirmiş Müslüman dünyanın; Allah'ı, O'nun vahyini ve bu vahiyleri getiren resullerin sıradan(!) hallerini görmesi, artık kesmemektedir. Sıradan bir insan gibi ayakkabısını kendi tamir eden, eşleriyle kavga eden, yakınları öldüğünde üzülen, acıktığında karnı guruldayan, etrafında daima meleklerin dolaşmadığı, gökten kendisine hazineler indirilmeyen, kuşlarla, ağaçlarla, karıncalarla, dağlarla konuşmayan, çarşı pazar gezinip toza toprağa belenen bir resul, Müslüman dünyayı kesmemektedir! Eğer Muhammed (as) son resul olmasaydı ve ondan sonra bir resul gelseydi ve eğer bu resul İbrahim gibi bir duvar ustası, Davut gibi bir demirci, Nuh gibi bir gemici olsaydı, sırf bundan dolayı ona inanılmayacaktı. Emin olunabilir ki, ona ilk karşı çıkanlar da ülkenin ilahiyat fakültelerinde Allah'ın dinini öğrettiğini(!) söyleyen ilahiyatçılar olacaktı.

Kur'an birazcık dikkatli okunduğunda, resullere ilk karşı çıkanların, Allah'ın dinini sözde savunan kişiler olduğu, rahatlıkla görülecektir. Bu din adamları (rabbiler), Allah'ın vahyini getiren resulleri, hep Allah'a iftira atmakla suçlayarak kendilerince Allah dini savunuculuğu yapmışlardır.

Müminun 23/38

إِنَّ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ

“Bu, Allah'a karşı yalan uyduran bir kimseden başkası değildir. Biz ona inanmayız.”

Allah'ın resulünü Allah'a iftira etmekle suçlamak, ancak Allah'ı bilen ve neyin iftira olup olmayacağını ayırımını yapabilenlerin, yani din adamlarının işidir. Dini bilmeyen, sıradan insanların böyle bir cümle kurması asla mümkün değildir.

Belki de biraz ağır bir dille suçladığımız din adamları, “ne yapalım yani Yüce Allah Kur'an'da Süleyman'ın kuşlarla konuştuğunu bizzat kendisi anlatmış” şeklinde bir savunma geliştirebilirler. İşte bunun anlaşılması gerekmektedir. Acaba Yüce Allah gerçekten kuşlarla konuşan bir Süleyman mı anlatmıştır yoksa hep yapıla geldiği gibi, bu anlamlar din adamları tarafından kelimelere zorla mı yüklenmiştir?

Bunu anlamanın tek bir yolu vardır. Yüce Allah'ın kelimelerine tutunmak!

Ramazan DEMİR

[1] Daha önceki bölümde Kurtubi'in Süleyman'ın karga, güvercin, tavus kuşu, kumru, bülbül ve daha bir çok kuşla yaptığı konuşmaların bir kısmını anlatmıştık. Buraya almaya gerek duymadığımız bu efsanevi anlatımla ilgili meraklısı Kurtubi'nin o dipnotta belirttiğimiz tefsirine bakabilir.

[2] F. Razi.

KONUŞAN KUŞLAR -2

Bu kelime ط ي ر (tı+ya+ra) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 29 kelime bulunmaktadır. Bunlardan sadece 4 tanesi fiil, geri kalanının tamamı isim olarak geçmiştir. Meal ve tefsirlerin tamamında isim olarak geçen yerlerin 18 tanesine kuş/lar, bir tanesine salgın (76/7), 6 tanesine ise "uğursuzluk" (36/18, 19 – 27/47 (2 defa) – 7/131 (2 defa), bir tanesine ise "kader" manası verilmiştir (17/13). İsimler kimi yerde *marife* kimi yerde *nekira* olarak geçmişken; verilen mana ister kuş, ister uğursuzluk, isterse kader manası olsun, tamamı tekil olarak geçmiştir.

Arap dili açısından لَطَّيْرٌ (et-tayr) kelimesine kuş manası verilmesi durumunda şu inceliğin de bilinmesi gerekmektedir. Arap dilinde kuşlar da dahil, hayvanları hatta tüm akılsız ve iradesiz varlıkları belirten sığa müennes sigasıdır. Dolayısıyla bu kelimeye atfen gelen fiil, sıfat ve zamirlerin de müennes sigasında olması gerekmektedir.

Mümin 40/79

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ

وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ

Allah, bir kısmına binesiniz, bir kısmını da yiyesiniz diye sizin için hayvanları yaratandır.

Onlarda sizin için daha birçok faydalar da vardır. Gönüllerinizdeki ihtiyaçlara kendileri üzerinden ulaşasınız diye onları yaratmıştır. Onlarla ve gemilerle taşınırsınız. (DİB meali)

Mesela bu iki ayette deve, inek, koyun gibi hayvanları kast eden الْأَنْعَامَ (en'am) kelimesi kullanılmış ve devamında onlara üç defa وَمِنْهَا (minha) zamiri yani müfred, müennes, ğaibe bir zamir kullanılmıştır. Hatta 80. ayete dikkat edilirse, فِيهَا kelimesindeki zamir tekil olmasına rağmen mealde çoğul olarak "onlarda" manası verilmiştir ki öyle de olması gerekmektedir. Akılsız varlıklar çok olsa da onların bir tanesi ile çok olması arasında bir fark olmadığı için özel bir anlam belirtmek gerekmedikçe çoğul olmalarına rağmen tekil/müennes zamir kullanılmasında bir beis yoktur. Bu durum sadece toprak üzerinde yürüyen ya da denizde yüzen hayvanlar için değil, kuşlar içinde aynıdır.

Mülk 67/19

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ ۚ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَنُ ۗ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ

Üstlerinde kanat çırparak uçan kuşlara bakmazlar mı? Onları (havada) ancak Rahmân tutuyor. Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla görendir. (DİB meali)

Mesela bu ayette kuş/lar (الطَّيْر) kelimesine atfen gelen hem صَافَاتٍ kelimesi hem de هُنَّ kelimesinin sonundaki “hunne” (هُنَّ) zamiri müennestir.

Bakara 2/260

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ ۖ قَالَ أُولَٰئِكَ تُؤْمِنُونَ ۖ قَالَ بَلَىٰ ۖ لَئِن لَّمْ يَظْمِنَنَّ قَلْبِي ۖ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْنِكَ ۖ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ۖ ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا ۖ وَاعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

Hani İbrahim, “Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster” demişti. (Allah ona) “İnanmıyor musun?” deyince, “Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için” demişti. “Öyleyse, dört kuş tut. Onları kendine alıştır. Sonra onları parçalayıp her bir parçasını bir dağın üzerine bırak. Sonra da onları çağır. Sana uçarak gelirler. Bil ki, şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir”. (DİB meali)

Yine bu ayette geçen (الطَّيْر) “tayr” kelimesine, dönen üç tane “hunne” (هُنَّ) zamiri ve (yetineke) fiili müennestir. Biraz önce de belirttiğimiz gibi özel bir durum olmadığı müddetçe bunun böyle olması gerekmektedir.

Arapçada, akıllı varlıklar için, özel bir durum olmadıkça, içlerinde kadın da olsa türün tamamını kast eden genel kelimeler hep müzekker sigasında gelmektedir. Kur’an’da Yüce Allah’ın, mü’min’lerin genelini ilgilendiren emirlerinin birçoğunun sadece eril kullanım şeklinde olduğu rahatlıkla görülecektir. Bu durum o emirlerin sadece erkekleri kapsadığından dolayı değil, akıllı varlıklar için kullanılan genel siganın müzekker olmasından dolayıdır. Mesela, “içkiliyken namaza yaklaşmayın” emri müzekker sigada gelmiş bir emirdir. Bundan; “siga erkek sigası olduğu için bu emir sadece erkekler içindir, kadınlar içkiliyken namaza yaklaşabilir” gibi bir sonuç çıkmamaktadır. Ya da Kur’an da “ey insanlar” hitabıyla başlayan ayetlerin tamamında kullanılan siga, müzekkerdir. Bundan sadece erkeklerin kast edildiğine dair bir sonuç asla çıkmamaktadır. Ya da Cuma namazı çağrısında geçen kelimelerin tamamı müzekker sigasındadır. Onun için “Cuma namazı kadınlar için değildir!” şeklinde bir sonuç asla çıkmamaktadır. Ancak Müslüman dünya ne yazık ki böyle sonuçlar çıkarmıştır!

İşte nasıl ki akıllı varlıklarda genel siga müzekkerse, akılsız varlıklar için kullanılan genel siga da müennestir ve bu ayrımın akılsız varlıkların cinsiyeti ile alakası yoktur. Böyle bir alaka kurulması durumunda:

Mülk 67/19

أُولَٰئِكَ يَرْوَا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَاتٍ وَيَقْبِضْنَ ۚ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَنُ ۚ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ

Üstlerinde kanat çırparak uçan kuşlara bakmazlar mı? Onları (havada) ancak Rahmân tutuyor. Şüphesiz O, her şeyi hakkıyla görendir. (DİB meali)

Nahl 16/79

أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوْ السَّمَاءِ مَا يُمَسِكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ ۗ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

Gökyüzünde Allah'ın emrine boyun eğerek uçan kuşları görmüyorlar mı? Onları gökte ancak Allah tutar. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır.

Bunlar ve daha birçok ayette geçen kuşların;

Mümin 40/79-80

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ

وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْتَغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ

Allah, bir kısmına binesiniz, bir kısmını da yiyesiniz diye sizin için hayvanları yaratandır.

Onlarda sizin için daha birçok faydalar da vardır. Gönüllerinizdeki ihtiyaçlara kendileri üzerinden ulaşasınız diye onları yaratmıştır. Onlarla ve gemilerle taşınırsınız. (DİB meali)

Bu ve daha birçok ayette geçen hayvanların sadece dişi olması gerekmektedir. Çünkü tüm bunlarda kuşlar ve hayvanlara atfedilen sıfat, fiil ve zamirler dişil (müennes)'dir. Nasıl ki özel bir durum olmadığı müddetçe akıllı ve iradeli varlıklar için kullanılan genel sığa müzekkerse, tıpkı bunun gibi, akılsız ve iradesiz varlıklar için özel bir durum olmadığı müddetçe kullanılan sığa müennes (dişil)'dir. Üstelik bu sadece canlılar için değil cansız varlıklar için de böyledir.

Zilzal 99/1-4

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زُلْزَالَهَا

(99/1) *Yerküre kendine has sarsıntısıyla sallandığı,*

وَأُخْرِجَتِ الْأَرْضُ أَنْفَالَهَا

(99/2) *Toprak ağırlıklarını dışarı çıkardığı,*

وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا

(99/3) *Ve insan «Ne oluyor buna!» dediği vakit.*

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا

(99/4) *İşte o gün (yer) Rabbinin ona bildirmesiyle bütün haberlerini anlatır. (DİB meali)*

Mesela, bu ayetlerde geçen الْأَرْضُ (el-ard) kelimesi müzekker bir kelime olmasına rağmen, ona atfen gelen fiil ve zamirlerin hepsi müennestir. Öyle de olmalıdır. Çünkü akılsız ve iradesiz varlıklar için kullanılan genel siga müennes sigadır.

Fakat normal şartlarda gramer kuralı böyle olmasına rağmen, hem Süleyman kıssası bağlamında geçen konuşan kuş Hüdhüd'e ve hem de birçok yerde akılsız ve iradesiz varlıklara, müzekker fiil ve zamirler atfedilmiştir. Bu durum meal ve tefsirlerin her zaman kuş, hayvan, canlı şeklinde mana verdikleri الْأَنْعَامَ (en'am), الطَّيْرَ (tayr) ve دَابَّةً (dabbe) kelimelerinin her yerde aynı anlama gelmeyeceğinin ya da gelemeyeceğinin göstergesidir. **Hemen hiçbir meal müellifinin önemsemediği bu duruma rağmen; kelimelere geçtiği her yerde müzekker fiil, zamir ve sıfatlar atfedilmesine aldırmandan ve özellikle dikkat çekmeden, her üç kelimeyede geçtiği her yerde “kuş, hayvan, canlı” şeklinde mana vermek, “Kur'an'da gramer ve anlatım bozukluğu vardır!” demek anlamına gelecektir.** Ya da (haşa) Yüce Allah kelimelerin müennes-müzekker ayrımını gözetmedi şeklinde bir sonucu doğuracaktır. Oysa Arapçanın en basit kurallarından biri *müzekker-müennes* ayrımıdır. Kelimelerin müzekker ya da müennes olmasına aldırmandan, onlara rastgele fiiller, zamirler ve sıfatlar atfedilecekse, o zaman, dil kurallarının hiçbir anlamı kalmamaktadır.

Zümer 39/27-28

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

فُرْنَا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عَوْجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

Andolsun, öğüt alsınlar diye biz bu Kur'an'da insanlar için her türlü misali verdik.

Biz onu, Allah'a karşı gelmekten sakınsınlar diye hiçbir eğriliği bulunmayan Arapça bir Kur'an olarak indirdik. (DİB meali)

Kur'an'da kullanılan Arapçanın herhangi bir pürüzü ve yanlışlığı yoktur ve olamazda. Fakat özellikle الْأَنْعَامَ (en'am), الطَّيْرَ (tayr) ve دَابَّةً (dabbe) kelimelerine hiçbir sebep yokken müzekker fiil, sıfat ve zamirler atfedilmesi, basbayağı yanlış ve pürüz olduğu anlamına gelecektir. Elbette ki Yüce Allah bundan münezzehtir. O halde الطَّيْرَ (tayr) kelimesine herhangi bir mana tercih etmeden önce bu farklılığa sebep olan nedenlerin tespitinin yapılması gerekmektedir.

Türkçe de hayvan dendiğinde, genelde bu kavramın içine suda yüzen, yerde gezen, havada uçan tüm akılsız canlılar girmektedir. Yani dilimizde bitkiler dışında kalan akılsız ve iradesiz varlıkların tamamına “hayvan” denmektedir. Fakat Kur'an'da durum öyle değildir. Mesela aşağıdaki

ayette, الطَّيْرُ *tayr* kelimesi ile meallerde genelde canlı varlık anlamı verilen دَابَّةٌ *dabbe* kelimesi aynı ayette geçmiş ve biri diğerinden sayılmamıştır.

Enam 6/38

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ ۚ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ تَنْتَهُمُ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ

Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla uçan her tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir. Biz Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonunda hepsi Rablerinin huzuruna toplanıp getirilecekler. (DİB meali)

Görüldüğü gibi bu mealde “gezen her türlü canlı” anlamı verilen دَابَّةٌ *dabbe* ile “iki kanadıyla uçan her tür kuş” anlamı verilen طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ (tairin yetiru bicanahayhi) ifadesi, iki farklı varlık türünü belirtmiştir. Yani kuşlar *dabbe* değildir. Ayetin devamında gelen إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ (illa umemun emsalukum) ifadesinden ise insanların, *dabbe* ve kuşlardan farklı bir varlık türü olduğu anlaşılmaktadır. Yani bu ayette “*dabbe*, kuşlar ve siz” şeklinde üç farklı varlık türü sayılmış, *dabbe* ve kuşların topluluk olma yönünden insanlara benzediği belirtilmiştir. Yani ayete verilen bu meale göre, insanlar ve kuşlar *dabbe* değildir. İşte bu şekilde; insanlar, kuşlar ve *dabbe*'nin üç farklı varlık türü olduğunun belirtilmesi, mecburen “*dabbe*” sınıfına giren varlık türlerinin tespitinin yapılmasını gerektirmektedir.

Ankebut 29/60

وَكَأَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ ۗ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

Nice canlılar vardır ki, rızıklarını taşımazlar (yiyecek biriktirmezler). Onları da sizi de Allah rızıklandırır. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. (DİB meali)

Yine bu ayette “nice *dabbe* vardır rızıklarını taşımazlar” buyurulduktan sonra “onları da sizi de Allah rızıklandırır” şeklinde gelen cümlede geçen “onlar ve siz” ifadesi, دَابَّةٌ *dabbe* ve insanların aynı varlık türü olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Fatır 35/28

وَمِنَ النَّاسِ وَالْأَنْعَامِ وَالِدَوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ ۗ إِنَّمَا يَحْتَسِبُ اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ

İnsanlardan, (yeryüzünde) hareket eden (diğer) canlılardan ve hayvanlardan yine böyle çeşitli renklerde olanlar vardır. Allah'a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır. (DİB meali)

Bu ayetin Arapça metnine dikkat edilirse, ayetin ilk cümlesinde (وَمِنَ النَّاسِ وَالِدَوَابِّ) sayılan varlıkların “insan, *dabbe*, en'am” şeklinde olduğu görülecektir.

Yani insan ve kuşlar gibi “en’am” sınıfına giren varlıkların da dabbe olmadıkları anlaşılmaktadır.

Nahl 16/49

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةِ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ

Göklerde ve yerde bulunan canlılar ve melekler büyüklük taslamadan Allah’a secde ederler (boyun eğerler). (DİB meali)

Bu ayette ise, meleklerin de dabbe olmadıkları anlaşılmaktadır. Karşılaştırmalı bir meal okuması yapıldığında, tıpkı bu ayetin mealinde olduğu gibi, Kur’an’da 18 defa geçen دَابَّةٍ dabbe kelimesine çoğunlukla “canlı varlıklar” anlamı verildiği görülecektir. Bu ayete bakıldığında “melekler ve canlıların büyüklük taslamadan Allah’a secde ettikleri” buyurulmaktadır. Oysa bir çok ayette canlı türü olan insanların, büyük çoğunluğunun inanmayıp şükretmediği (10/60); inanmadığı (11/17); bilmediği (12/40) hatta tüm çabalara rağmen çoğunluğun inanmayacağı (12/103); Kur’an’da her türlü misal verilmesine rağmen inkarcılığını artıracığı (17/89); Kur’an’da her türlü misal verilmesine rağmen insanların tartışmacı oldukları (18/54), gaflet içinde yüz çevireceği (21/1); bilgisizce Allah hakkında tartışmaya girip şeytanlara uyduğu (22/3); insanların yaptıkları yüzünden karaların ve denizlerin bozulduğu (30/41); ve daha bir çok olumsuzluğu sayılmıştır. Yani bu ayette meleklerle birlikte secde edenler olduğu söylenen “dabbe” sınıfına insan türünün girmiş olması mümkün değildir.

Buraya kadar anlatılanlar ve verilen örnekler; melekler, insanlar, kuşlar ve en’am gibi varlıkların “dabbe” türünden olmadığını ortaya koymaktadır...

Nur 24/45

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَىٰ بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَىٰ رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَىٰ أَرْبَعٍ ۗ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Allah, bütün canlıları sudan yarattı. İşte bunlardan bir kısmı karnı üzerinde sürünüyor, kimi iki ayak üzerinde yürür, kimisi dört ayak üzerinde yürür. Allah, dilediğini yaratır. Çünkü Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir. (DİB meali)

Fakat bu ayete verilen meale göre “dabbe” kelimesi, bütün canlı türlerini kapsamaktadır. Oysa biraz önceki ayetlerde insanlar, melekler, en’am ve kuşlar” hep dabbe’den ayrı olarak sayılmıştı. Bu meallere göre dabbe kelimesi Kur’an’ın kimi yerinde tüm canlılar için kullanılmışken, kimi yerde ise melek, insan, kuş ve en’am olmayan canlı türleri için kullanılmış olmaktadır. Oysa bu ayete bile dikkat edildiğinde, dabbe kapsamına giren varlıkların, iki veya dört atağı üzerinde yürüdüğü ve karnı üzerinde sürüldüğü buyurulmaktadır. Bu durumda suda yüzen ve havada uçan varlık türleri yine dabbe kelimesinin kapsamı dışında kalmış olmaktadır. Hatta dörtten fazla ayağı bulunan birçok

haşerat da dabbe olmamaktadır. Bunun yanında, bu ayete dikkat edilirse, hem kullanılan zamirlerin (فَمِنْهُمْ) hem ismi mevsullerin (مَنْ) hem de fiillerin (يَمْشِي) akıllı varlıklara kullanılan *müzekker* sigada olduğu görülecektir. Tekrar hatırlatalım ki, meal müellifleri, akılsız varlık olduğu kabul edilen الْأَنْعَامَ (en'am), الطَّيْرَ (tayr) ve دَابَّةً (dabbe) kelimelerine atfedilen, akıllı varlıklara ait kelimeleri hiç önemsememiş hatta bu farklılığı yok saymışlardır.

Neml 27/82

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ

(Kıyametin kopacağına dair) o söz başlarına gelince, onlar için yerden kendilerine bir dâbbe (canlı bir yaratık) çıkarırız. O, onlara insanların âyetlerimize kesin olarak inanmadıklarını söyler. (DİB mealı)

Bu ayete verilen mealden دَابَّةً dabbe'nin hem insanlardan farklı bir varlık türü olduğu, hem de insanlarla konuşabilme potansiyeli bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bu arada şunu belirtelim ki, üzerinde bir hayli spekülâtif söylemlerin olduğu bu ayetteki dabbe, Tefsir Geleneği'nde "dabbetül arz" başlığı altında oldukça tartışmalı bir konunun ana başlığı olmuştur. Tartışma, klasik bir şekilde "dabbetül arz nedir?" sorusuyla başlamış, ardından, bulunabilen her türlü yorum, rivayet, efsane ve hikâyeye, cevabın ana kaynakları haline getirilmiştir. Salih kıssaları bağlamında geçen devenin yavrusu; ayakları bulunan altmış zira uzunluğundaki kıllı, tüylü bir yaratık; başı bulutlarda, ayakları yerde acayip bir yaratık; öküz başlı, domuz gözlü, fil kulaklı, dağ keçisi boynuzlu, deve kuşu boyunlu, arslan göğüslü, kaplan renginde, kedi böğürlü, koç kuyruklu, deve ayaklı bir yaratık; kartal gibi uçan bir ejderha, kuyruksuz ama sakallı biri olduğu gibi söylemler üzerinden yapılan tartışmaya dahil olmak bile züldür... Bunların hepsini eleştiren bazı müfessirler ise dabbetül arzın bir hayvan olduğunu söylemişlerdir.^[1] Son dönem müelliflerden biri ise Neml 82. ayetin mealini verdikten sonra aşağıdaki dipnotu düşerek tartışmayı bambaşka bir boyuta taşımıştır.

Neml 27/82

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ

Bu insanların haklarındaki karar kesinleşince onlar için yerden (kabirlerinden) bir dâbbe[2] çıkarırız. Dâbbe, o insanlara, Allah'ın âyetlerine kesin bir inançla inanmadıklarını söyler.*

[2*] Dabbe: Hareket etme özelliği olan, canlı demektir. Bunların göklerde ve yerlerde olduğu, insan ve melek grubunun da dabbe özelliği olduğu ilgili ayetlerde anlatılmıştır. Dolayısıyla bu ayetteki dabbe kendini doğrulara kapatan insanlardan ölenlere, durumunu kabirde iken tebliğ eden melektir. İlgili diğer ayetler:

(*Şura 42/29, Nahl 16/49, Nahl 16/61, Bakara 2/164, En'am 6/38, Hud 11/6, Hud 11/56, Nur 24/45, Ankebut 29/60, Lokman 31/10, Sebe 34/14, Fatır 35/45, Casiye 45/4*)[2]

Bu müellife göre, dabbetül arz melek olmaktadır. Oysa dipnotunun sonunda verdiği ayetlere kendisi baksa 16/49. ayette dabbe”nin meleklerden ayrı bir varlık olduğunu rahatlıkla görecektir. Hiçbir ilkesi olmayan bu tartışmaların, araştırmacıyı bir sonuca götürmeyeceği ortadadır. Yüce Allah’ın kelamını anlamak için yine O’nun kelimelerine tutunmaktan başka bir yol yoktur ve olması da mümkün değildir.

Buraya kadar verdiğimiz ayetlerden, dabbe’nin ne veya kim/le olduğunu değil, ne veya kim/ler olmadığını anlamış olduk. Buna göre melekler, insanlar, en’am, kuşlar ve dört bacadan fazla bacağa sahip olanların dabbe olmadıkları açıktır.

Nur 24/45

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَىٰ بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَىٰ رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَىٰ أَرْبَعٍ ۗ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Allah, bütün canlıları sudan yarattı. İşte bunlardan bir kısmı karnı üzerinde sürünür, kimi iki ayak üzerinde yürür, kimisi dört ayak üzerinde yürür. Allah, dilediğini yaratır. Çünkü Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir. (DİB mealı)

Az önce başka bir yönüne değindiğimiz bu ayete biraz daha dikkatli baktığımızda, ayette geçen يَمْشِي (yemşi) fiilinden, dabbe denilen varlıkların yürüyen bir varlık türü olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bu kelime suda yüzmekten veya havada uçmaktan farklı olarak “yerde yürümek” anlamındadır. Bu durumda suda yaşayan canlı türleri de dabbe olmamaktadırlar. Çünkü suda yüzen varlıklara يَمْشِي (yemşi) fiilinin atfedilmesi mümkün değildir.

Enam 6/38

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ ۗ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ۗ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ

Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla uçan her tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir. Biz Kitap’ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonunda hepsi Rablerinin huzuruna toplanıp getirilecekler. (DİB mealı)

Yine biraz önce başka bir yönüne dikkat çekmek için verdiğimiz bu ayete de biraz dikkat edildiğinde, mealde “sizin gibi topluluktur” şeklindeki bir benzetmeden kuşlar manası verilen طَائِرٍ (tair) kelimesinin kast ettiği varlık türleri ile “gezen her türlü canlı” manası verilen (dabbe) kelimesinin insanlarla benzer bir yanının olduğundan bahsedilmektedir. Meale göre kuşlar ve gezen her türlü canlı, topluluk olma (ümme) yönünden insanlara benzemektedir. İster

etrafımızı saran varlık ayetlerine isterse Yüce Allah'ın gönderdiği ayetlere bakalım etrafımızı saran varlık türlerinin özellikle topluluk oluşturma yönünden hiçbir şekilde insanlara benzemediği görülecektir. Her üç varlık arasındaki benzemeyi ifade eden اُمَّمَّ (umemun) kelimesi; bilinç dışı, iradesizce ve seçime dayalı olmayan bir toplum düzenini değil, tam tersi akla, iradeye ve seçime dayalı bir toplum düzenini ifade etmektedir. İnsanlar dışındaki varlıkların tamamının oluşturdukları sürülere bakıldığında sadece kendi cinslerinden olan varlıklar olduğu görülecektir. Yani kurtlar ile geyikler, aslanlarla antiloplar, fiillerle zürafalar, kartallarla serçeler, şahinlerle yarasalar asla bir toplum oluşturamazlar. Ne kuşların kendi içinde, ne de yeryüzünde gezen canlıların kendi içlerinde, insanlar gibi bir toplum oluşturmaları mümkün değildir. Kaldı ki hayvanların ve kuşların tamamında nesep, soy, ırk gibi anlayışların hiçbiri yoktur. Üstelik onların sürüler haline gelmeleri bir bilinçten değil, Yüce Allah'ın onları musahhar kılmasındandır. Yani sürü haline gelmeleri kendi tercihleri değildir. Zaten dabbe kelimesinin kapsamına “en'am, melekler, kuşlar, insanlar, denizde yüzen varlıklar, dörtten fazla bacağa sahip olan haşeratın girmedığı yukarıda ortaya konulmuştu.

O halde nasıl olacak da dabbe ve kuşlar, özellikle toplum oluşturma yönünden insanlara benzemektedir? Kaldı ki her ne kadar yukarıdaki mealde “sizin gibi” manası verilmiş olsa da, ayette bir benzemeden değil, bir emsalden bahsedilmektedir. Ayette geçen اَمْتَالُكُمْ (emsalukum) kelimesi bir teşbih değil bir emsaldir. Genelde kelimeye verilen “sizin gibi” manası, sanki teşbih varmış gibi bir anlamı da beraberinde getirmektedir. Oysa emsal olmak birkaç yönde benzerlik değil, neredeyse ayniliktir.

Ta Ha 20/104

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْتَلُهُمْ طَرِيقَةً إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا

Aralarında konuştukları konuyu biz daha iyi biliriz. Onların en olgun ve akıllı olanı o zaman: «Bir günden fazla kalmadınız» der. (DİB meali)

Yukarıdaki (6/38) اَمْتَالُكُمْ (emsalukum) kelimesine “sizin gibi” manası veren mealde, aynı kelimeye bu sefer “onların en akıllı ve olgun olanı” manası verildiği görülmektedir. Aslında uzaktan da olsa doğru anlam ile küçük bir bağı olan bu meal de bahse konu olan kişilerin; “bir günden fazla kalmadınız” diyen kendi emsallerinin, her şeyiyle diğerleri gibi olmasına rağmen sözünün dinlenmesi, onu emsal haline getirmektedir. Yani burada söz konusu olan şey bir benzerlik değil her şeyiyle bir ayniliktir.

Öyleyse topluluk oluşturma kabiliyetleri olmayan, sürü olmaları bile Yüce Allah'ın musahhar kılmasıyla mümkün olan kuşlar ve dabbe'nin topluluk oluşturma yönünden insanlarla nasıl bir ayniliği olabilir ki?

Bu ayetlere verilen ilkesiz meallere takılıp vakit kaybetmeden anlama çabamıza devam edelim. Enam 6/38 ayeti, bir yandan dabbe, tair ve insan

türlerinin farklı olduğunu ortaya koyarken diğer yandan bunların toplum oluşturma yönünden bir aynılığı olduğunu da ortaya koymaktadır. Şimdiye kadar ne olmadıklarını söylediğimiz dabbe'nin, artık ne olduklarını söylemeye başlayabiliriz. Aşağıya alacağımız ayete verilen meal, dabbe denilen varlık türünün kuşlar, insanlar, en'am, suda yüzen varlıklar, dörtten fazla ayağı olan varlıklar ve melekler olmadığı göz önüne alınıp okunmalıdır.

Enfal 8/22

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ

Şüphesiz, yeryüzünde yürüyen canlıların Allah katında en kötüsü, akıllarını kullanmayan (gerçeği görmeyen) sağırlar, dilsizlerdir. (DİB meali)

Şimdi dabbe melek, insan, kuş, dörtten fazla bacağa sahip varlıklar, en'am ve suda yüzen varlıklar değilse, bu ayette akıllı varlıklar olduğu anlaşılan dabbe kimlerdir? Bu ayette bahse konu olan dabbe'nin aklını kullanamayan bir varlık olduğunun belirtilmesi, onun aklının var olduğunu göstermektedir. Tıpkı yukarıdaki mealde olduğu gibi, "dabbe" kelimesine tüm canlılar manasının verilmesi daha önce verdiğimiz ayetlere göre mümkün değildir. Çünkü zaten aklını kullanamayan hayvanları, canlıların en kötüsü olarak nitelemek, (haşa) Yüce Allah'ın kendi kendisiyle çelişmesi anlamına gelecektir. Varlıkların en kötüsü aklını kullanamayanlarsa, ilk başta bu varlığın akıl sahibi olması ve onu kullanmaması gerekmektedir. Oysa Yüce Allah cin ve insan türü haricinde akıllı bir varlığın olmadığını ve aklederek kullukla yükümlü olanların sadece bu ikisi olduğunu bize bildirmişti. Böyle olmasına rağmen Yüce Allah akıl vermediği için aklını kullanamayan varlıkları, varlığın en şerlisi mi ilan edecektir?

Enfal 8/55

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

Şüphesiz Allah katında, yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü, inkâr edenlerdir. Artık onlar iman etmezler. (DİB meali)

Aslında Yüce Allah'ın ayetlerindeki kelimelerin anlaşılmasında en büyük engel, Kur'an anlaşılсын diye kaleme alınan meallerin bizzat kendileridir. Bu meali yapanlar, ayette geçen "dabbe" kelimesine yine "yeryüzünde yürüyen canlılar" manası vermiştir. Oysa bir çok ayette dabbe; meleklerden, insanlardan, en'am'dan, kuşlardan, dörtten fazla bacağa sahip olanlardan, suda yüzen varlıklardan ayrı olarak sayılmıştı. Eğer dabbe denilince bundan kast edilenin, yeryüzündeki tüm canlılar olduğunu anlayacaksak, diğer ayetlerde de geçen dabbe neden; insanlardan, meleklerden, kuşlardan vs. ayrı bir varlık türü olarak sayılmış olsun ki?

Enam 6/38

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ ۚ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ

Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla uçan her tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir. Biz Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonunda hepsi Rablerinin huzuruna toplanıp getirilecekler. (DİB meali)

Mesela bu ayette dabbe ve kuşlar denmiş, daha sonra sizin emsalinizdir denmiştir. Dabbe kelimesine “yeryüzünde gezen canlılar” manası verilmesi durumunda; bunun içine insanların kuşların, her tür hayvan ve haşeratin ve hatta suda yüzen varlıklarında girmesi gerekmektedir. Çünkü bunların hepsi canlıdır. O halde bu ayette “sizin gibi” denmesinin anlamı nedir?

Buraya kadar ortaya koyduklarımız dabbe'nin; melek, insan, en'am, kuş, dörtten fazla bacağa sahip haşerat, suda yüzen varlıklar olmadığıydı. Ne oldukları ise şu şekilde anlaşılmaktadır.

1. Umem (أُمَّمٌ) yani bilince dayalı toplum oluşturma yönüyle bizim emsalimizdirler.
2. Yeryüzünde gezmektedirler.
3. Uçamamaktadırlar.
4. Suda yüzememektedirler.
5. Akılları olmasına rağmen akıllarını kullanmadıkları için şerli hale gelmektedirler.
6. İman etmekle yükümlüdürler.

Bu kriterlerden sonra dabbe'nin; tıpkı insanlar gibi bilince ve akla dayalı, tamamen kendi iradeleriyle iman edip, kulluk etmekle yükümlü olan cinler olduğu sanırız anlaşılmıştır. Bunlar içinde en şerli olanların ise kesinlikle cinlerle soy birliğine sahip şeytanlar olduğu ortadadır. Buna göre, en'am suresindeki ayete geri dönecek olursak ayetin mealini değiştirmeden sadece kavramları orijinal haliyle meale yerleştirdiğimizde meal şöyle olacaktır.

Enam 6/38

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَّمٌ أَمْثَالُكُمْ ۚ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ

*Ne yeryüzündeki **dabbe**, ne de iki kanadıyla uçan **tair** sizin emsaliniz olan topluluklardan başka bir şey değildir. Biz Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonunda hepsi Rablerinin huzuruna toplanıp getirilecekler.*

Bu meal de tercih edebileceğimiz nihai mana değildir. Dikkat edilirse “tair” kelimesine mana vermediğimiz görülecektir. Aslında dabbe konusunu ele almamızın nedeni özellikle “tair” kelimesini anlamak içindi. Fakat sadece kelimeleri cımbızlayarak anlama ulaşmak mümkün değildir. *Dabbe* kelimesinin kast ettiği anlama ulaşılmadan, *tair* kelimesinin kast ettiği anlama ulaşmak mümkün değildir. Birazdan özellikle bu kelime üzerinde durulacaktır. Fakat meal ve tefsirlerimizin özellikle bu ayette geçen dabbe kelimesine “gezen canlı”, tair kelimesine ise *kuşlar* manası vermelerinin yol açtığı duruma değinmek gerekecektir. Tüm meal ve tefsirlerimizde, ayetin meali tıpkı DİB mealinde olduğu gibi geçmektedir. Meal ve tefsirlerin ayetin ilk cümlesine “Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla uçan her tür kuş, sizin gibi birer topluluktan başka bir şey değildir” şeklinde mana vermeleri ayetin devam cümlesinin kast ettiği anlamın bambaşka bir şeye dönüşmesine neden olmaktadır. Aynı meal ve tefsirlerin tamamı ayetin devam cümlesine; “*Biz Kitap’ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonunda hepsi Rablerinin huzuruna toplanıp getirilecekler*” şeklinde mana vermişlerdir.

Facia tam da burada başlamaktadır. Ayetteki dabbe kelimesine “yeryüzünde gezen canlı”, tair kelimesine ise “kuşlar” manasının verilmesi, bu ayette anlatılanın “sürü” olma açısından hayvanların da insanlara benzediği şeklinde anlaşılmasına neden olmuştur. İşte olay böyle anlaşıldığı için, ayetin devamında gelen “Sonunda hepsi Rablerinin huzuruna toplanıp getirilecekler” cümlesinden, hayvanların ve kuşların yeniden diriltilecekleri ve hatta Allah’ın huzurunda hesap verecekleri anlamı çıkartılmaktadır. Nitekim müfessirlerin birçoğu, “*kısa boynuzlu, uzun boynuzludan hakkını alacak*” şeklinde gelen bir hadisi de delil getirerek, hayvanların da tıpkı insanlar gibi hesap vereceğini söyleyebilmiştir.

Hiç istemediğimiz halde, sırf ibret vesikası olsun diye bir müfessirin bu ayet bağlamında söylediklerini aktarmak istiyoruz.

ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ “Nihayet ancak Rablerine toplanıp getirilirler” buyruğu: “Allah, Kıyamet günü bütün canlıları ve kuşları biraraya toplar” demektir. Bu husus, “Vahşi hayvanlar biraraya toplandığı zaman...” (Tekvir, 5) âyeti ile, Hz. Muhammed (s.a.s)’in, “Boynuzludan boynuzsuzun hakkı alınır” hadisi ile kuvvet bulur. Alimlerin bu hususta iki görüşü vardır:

Birinci görüş: Allah Teâlâ, bu canlıları ve kuşları, kendilerine haklarını vermek için biraraya toplar. Bu, Mu’tezile’nin görüşüdür. Çünkü hayvanlara, suçları olmadığı halde eziyet etmek ve elem vermek, ancak karşılığında birşey elde etmeleri durumunda güzel ve yerinde olur. Hayvanlara haklarını vermek vacib olunca, Hak Teâlâ onları, bu bedelleri (hakları) vermek için hasreder (biraraya toplar).

İkinci görüş: Bizim alimlerimizin görüşüdür. Bu görüşe göre, “Allah için bir şeyin vacib olduğunu söylemek imkansızdır. Aksine Allah Teâlâ, o hayvanları, sırf iradesi ve meşietisi ile ve uluhiyyetinin gereği olarak hasreder.” Bu görüşte olanlar, Allah’ın karşılık vermesinin vacib olduğunu söyleyenlerin görüşlerinin yanlış ve imkânsız olduğu hususunda şu delilleri getirmişlerdir:

1) Vacib, yapılmadığı zaman zemmi gerektiren şeydir. Halbuki Cenâb-ı Hakk'ın zemmedilmeyi haketmesi imkânsızdır. Çünkü o zatı gereği kâmil olanın, haricî bir işten dolayı zemmi haketmesi düşünülemez. Çünkü zatındaki (kemal), harici bir işin peydan olmasıyla geçersiz olmaz.

2) Allah Teâlâ, bütün sonradan olma varlıkların (mahlukatın) sahibidir. Sahib ve malik olanın, herhangi bir karşılık vermeksizin, sahib olduğu mülk üzerinde tasarrufta bulunması güzel ve yerinde olur.

3) Eğer bir bedel karşılığında başkasına zarar vermek güzel olsaydı; rızası olmadan bir bedeli gerektirdiği için, bizim başka birine zarar vermemiz de güzel olmalıydı. Halbuki bu yanlıştır. Binaenaleyh Allah için bedel vermesinin vacib olduğunu söylemenin yanlış olduğu sabit olur. Allah en iyi bilendir.

Zahmet Çeken ve Kesilen Hayvanların Bedellerini Almaları Meselesi

Bunu iyice anlayınca, Kâdî'nin bu konuda söz konusu ettiği, bazı detayları zikrederim:

1) Kadî şöyle demiştir: Her canlının, kendisine isabet eden elem ve acıdan ötürü, Allah'dan bir karşılık almaya hakkı vardır. Bu karşılık ona dünyada verilmemiştir. Binaenaleyh Allah'ın, bu canlıları, kendilerine o karşılıkları tastamam ödemek için âhirette hasretmesi aklen vaciptir. Bir alacağı bulunmayan hayvanın hasredilmesi ise aklen gerekmez. Ne var ki Allah, âyette hepsini hasredeceğini haber vermiştir. Bu haşr, naklî deliller bakımından kesindir. Biz, hayvanlar içerisinde, herhangi bir karşılığı haketmemiş olanların da mutlaka bulunacağını söyledik. Zira bu hayvanlar, çoğu kez her türlü elem ve acıdan korunmuş olarak kalırlar. Sonra da Hak Teâlâ onların acı vermeksizin canını alır. Zira ölürlen, bir acının mutlaka mevcut olduğu bir delil ile sabit değildir. Bu durumda o hayvan, herhangi bir bedel haketmiş olmaz.

2) Allah Teâlâ'nın kesilmesine müsaade ettiği her hayvanın, buna mukabil hakettiği bedel, Allah tarafından verilecektir. Bu hayvanlar birkaç kısımır:

a) Allah'ın, yenilsin diye kesilmesine müsaade ettiği hayvanlar...

b) Meselâ saldırgan yırtıcılar ve eziyet veren haşereler gibi, insanlara zarar verdiklerinden dolayı, öldürülmelerine müsaade edilen hayvanlar...

c) Hastalıklar yüzünden elem duyan hayvanlar...

d) Ağır şeyleri taşımaları ve zor işlerde çalışmaları için, Allah'ın izin verdiği hayvanlar... Fakat o hayvanlara insanlar zulmederlerse, bunun karşılığı (cezası) o zalim insana aittir.

Yine hayvanlar birbirlerine zulmettiklerinde, bu zulmün cezası, zalim olan hayvana aittir.

Buna göre şayet, "Besmele çekilerek eti yenilmeyen bir hayvan kesildiğinde, bunun bedeli (cezası) kime aittir?" denilir ise, şöyle cevap verilir: "Bu bir zulümdür,

binaenaleyh bunun cezası onu kesen insana aittir. İşte bundan ötürü, Hz. Peygamber (s.a.s), insanları, yeme maksadı olmaksızın hayvan kesmekten nehyetmiştir.

3) Bu bedelden maksad, o hayvanların akıllı olmaları ve o menfaati etde etmenin yolunun ancak bu kesilmeyi kabul etmeleri olduğunu bilmeleri halinde, kesilmeyi kabul etmelerinden ötürü kendilerine verilecek olan büyük menfaati ardır, İşte bu, karşılığında elem ve zarar verme güzel olan bir bedeldir.

4) *Kadî ve ekseri Basra Mu'tezilîlerinin görüşüne göre, bu karşılık sonludur. Bunu Kadî söylemiştir. Bu, aynı zamanda müfessirlerin çoğunun görüşüdür. Çünkü onlar şöyle demişlerdir: "Allah Teâlâ, bu karşılıkları o hayvanlara tastamam verdikten sonra, onları toprak kılar. İşte o esnada kâfir, "Keşke ben de toprak olaydım" der.*

Ebu'l Kasım el-Belhî, bu karşılığın ebedî olacağını söylemiştir.

Kadî, görüşüne şöyle istidlal etmiştir: "İçimizden birisinin çok ağır bir işi üstlendiği halde, karşılığında devamlı olmayan bir ücret alması normaldir. Binaenaleyh başkasına elem vermenin, ücretinin devamlı olması şartına bağlı olmadığını anlıyoruz."

El-Belhî de, kendi görüşüne şu şekilde delil getirmiştir: "Bu bedelin sona erdirilmesi, ancak o hayvanın canını almak ile mümkündür. Onu öldürmek ise, bir elem verme ile olur. Bu elem de, başka bir bedeli gerektirir ve bu sonsuza kadar sürer."

Buna şöyle cevap verilir: "Öldürmenin ancak bir elem verme ile olabileceği hususu delil ile sabit değildir." Allah en iyi bilendir.

5) *Hayvanın, başka hayvanda alacağı bir karşılık olduğunda, sen bak. Eğer o zalim hayvanın, Allah'dan alacağı bir karşılık (hak) var ise, bu hakkı, zulmettiği hayvana verilir. Eğer durum böyle değil ise, bu bedelin noksan kısmını Allah tamamlar. İşte Mutezille'nin görüşüne göre, bedeller (karşılıklar, haklar, cezalar) hususundaki hükümler kısaca bundan ibarettir. Allah en iyi bilendir.[3]*

İşte kelimelere ilkesizce mana vermenin getirdiği sonuç budur. Oysa hepsi de çok iyi Arapça bilen bu müellifler, kendi yazdıkları gramer kurallarına kendileri uymuş olsalardı "ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ" "Nihayet ancak Rablerine toplanıp getirilirler" buyruğunda geçen هُمْ (hum) zamirinin akılsız varlıklar için kullanılmasının doğru olmayacağını elbette görür ve sırf bundan dolayı ayette geçen "dabbe ve tair" kelimelerinin kast ettiği kişilerin mutlaka akıllı varlıklar olması sonucunu elde ederdi de, hayvanların da insanlar gibi Yüce Allah'ın huzurunda hesap vereceğine insanları inandırmak gibi bir saçmalığa tutunmazlardı. Madem ahrette, dünyada akılsız yaratılan varlıklar haklarını almak için akıllı hale getirilip haklarının peşine düşeceklerdir, o halde hem insanlar hem de hayvanlar tarafından haksız yere kesilen, meyvesi dökülen, dalından koparılan, gereksiz yere yakılan ve daha birçok haksız muamele gören bitkilerin de haklarını almaları için diriltilmeleri gerekecektir. Çünkü dabbe kelimesine verilen "yerde kıpırdayan canlı" anlamının kapsamına bitkiler

de girmiş olmaktadır. Nihayetinde onlar da kıpırdamaktadırlar. Ne yazık ki bugün elimizde bulunan tüm mealler işte bu müfessirlerin kelimelere yükledikleri anlamları almış ve meallerine almış ve önümüze Kur'an diye koymuşlardır.

Oysa biraz önce de belirttiğimiz gibi sırf ayetin sonundaki cümlede geçen هُمْ (hum) zamiri bile, ayette bahse konu olan varlıkların akıllı varlıklar olduğunu göstermesi açısından yeterli delildir. Evet hem dabbe hem de tair akıllı ve iradeli varlıklardır.

Buraya kadar dabbe'nin, yerde gezen ve uçamayan cinler olduğunu ortaya koymuş olduk. Artık bundan sonra asıl konumuz olan ve "kuşlar" diye tercüme edilen "tair" kelimesine dönebiliriz.

Ramazan DEMİR

^[1]Dabbetül arz ile ilgili Kurtubi, ilgili ayet bağlamında oldukça fazla rivayeti aktarmıştır. Razi ise bu rivayetleri eleştirdikten sonra dabbetül arzın bir hayvan olduğunu söylemiştir. Bkz, Kurtubi, El Cami'u li Ahkami'l Kur'an, c. 13 (ilgili ayet): Razi, Tefsir-i Kebir, c.17 (ilgili ayet).

^[2]Süleymaniye Vakfı resmi internet sitesinde yayınlanan meal

^[3]Razi, Tefsir-i Kebir, c.9.s.422-424

KONUŞAN KUŞLAR -3

Enam 6/38

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ ۚ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ

Ne yeryüzündeki dabbe ne de iki kanadıyla uçan tair sizin emsaliniz olan topluluklardan başka bir şey değildir. Biz Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonunda hepsi Rablerinin huzuruna toplanıp getirilecekler.

Bu ayette geçen dabbe ve tair kelimelerinin topluluk açısından bizim yani insanlığın emsali olarak bildirilmesi, aynı zamanda onları anlamak için bize verilen ipuçlarıdır. Bu ipuçlarının daha anlaşılır hale gelmesi cümlede geçen أَمْثَالُكُمْ (emsalukum) ve أُمَّمٌ (umemun) kelimelerinin daha iyi anlaşılması ile mümkün olacaktır. Bu, sadece dabbe'nin değil aynı zamanda asıl konumuz olan tair kelimesinin de içeriği hakkında bizi, doğru anlama sevk edecektir.

أَمْثَالُكُمْ (emsalukum) kelimesindeki أَمْثَالٌ (emsal) kelimesi م ث ل (mim+se+lam) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 169 kelime bulunmaktadır.

مُثُولٌ (musulun) sözcüğü temelde "ayağa kalkıp dikilme" anlamındadır.

المُمَثِّلُ (mümessil): Bir başkasının misali üzerine musavver; biçimlendirilmiş, belirli bir şekil verilmiş, tasvir edilmiş, şekillendirilmiş ya da resmedilmiş olan.

مَثَلٌ (meselun) ise, biri diğerini açıklasın ve tasvir etsin diye aralarındaki bir benzerlikten hareketle bir şeyle ilgili söylenen bir söze benzer bir söz söylemeyi ifade eder.

المَثَلُ (el-meselu) sözcüğü iki şekilde kullanılır.

Birincisi: شِبْهُ (şibhun) ve شَبَهُ (şebahun) kullanımlarına benzer bir şekilde (mislun) anlamında kullanılır.

İkincisi: Bir şeyin -hangi anlam olursa olsun- anlamlardan birinde bir başkasına benzediğini ifade eder. Benzerlikle ilgili vazedilmiş olan lafızların en genel anlamlısı budur. Çünkü:

نِدٌّ (niddun) yalnızca bir şeyle cevherde ortak olanlarda kullanılır.

شِبْهُ (şibhun) yalnızca nitelikte ortak olanlarda kullanılır.

مُسَاوٍ (müsavin) yalnızca nicelikte ortak olanlarda kullanılır.

شَكْلٌ (şeklun) yalnızca miktar ve mesahada; yer, yüzey ölçümünde ortak olanlarda kullanılır.

مِثْلٌ (mislun) ise bunların tümünü kapsar. Bundan dolayı Yüce Allah, benzetmeyi her yönden nefyetmek istediğinde hassaten bunu zikreder.

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ “Onun misli gibi bir şey yoktur” (42/11).

المِثَال (misal): bir şeye, kendisine benzer, eş bir şeyle mukabele etmek, ona kendisine benzer bir şeyle karşılık vermek; ya da yapılacak bir işte kendisine uyulması için belirli bir şey vaz etmek.

المُتَلَثُّ (musletu): İnsanın başına gelen ve böylece başkasının bakıp da kendisini geri tutatacağı, alıkoyacağı ya da sakınacağı ibretialem olacak bir misal haline getirilen intikam ya da ceza kabilinden bir karşılık.[1]

Görüldüğü gibi bu açıklamalara göre ayette geçen **أَمْثَالُكُمْ (emsalukum)** kelimesinin kast ettiği, dabbe ve tair'in **أُمَّم (umemun)** yönünden insanlara benzemesi; sadece kelle sayısı değil aynı zamanda cevherde, nitelikte, nicelikte, şekilde de benzemesini, birinin diğerine eşdeğer olmasını gerektirmektedir. Yani **دَابَّة (dabbe)** ve **طَائِر (tair)** kelimelerinin kast ettiği varlık türleri **أُمَّم (umemun)** açısından bizlere (yani insanlara) eşdeğerdirler. **Aslında sırf bu açıdan bakıldığında bile, dabbe ve tair kelimelerinin hayvanlar ve kuşlar gibi akılsız varlıklar olamayacağı ve toplum olma yönünden insanlara eşdeğer olmalarının da imkânsız olduğu anlaşılacaktır.**

Müfessirler kelimelere kuşlar ve hayvanlar manası verdikten sonra, her iki varlık türünün insanlarla olan benzerliğini şu şekilde açıklamışlardır.

إِلَّا أُمَّمٌ أَمْثَالُكُمْ : “Hepsi sizin gibi ümmetlerdir” buyruğu hakkında Ferrâ şöyle demiştir: “Her çeşit canlı, başlı başına bir ümmettir. Nitekim Hz. Peygamber bir hadisinde, “Şayet köpekler ümmetlerden bir ümmet olmasaydı, onların öldürülmelerini emrederdim” buyurmuş, böylece de köpeklerin bir ümmet olduğunu beyan etmiştir.

Bu sabit olunca biz deriz ki: Bu âyet-i kerime, yerde yürüyen canlılar ile kuşların da bizler gibi olduğuna delâlet etmektedir. Âyet-i kerimede, bu benzerliğin hangi manalarda olduğu hususuna delâlet eden bir açıklama yoktur. Bundan muradın, benzerliğin bütün yönlerden olduğunun söylenmesi de mümkün değildir. Aksi halde o hayvanların, biçim, sıfat ve yaratılış bakımından bizim gibi olmaları gerekirdi ki bu bâtıldır. Böylece, âyet-i kerimede, bu benzerliğin hangi konular ve durumlar hakkında olduğu hususunda bir delâletin bulunmadığı ortaya çıkmış olur. Bunu açıklar mısınız?

Cevap: Alimler, Cenâb-ı Hakk'ın bu âyette insan ile “dâbbe” (kıvıldaayan, debelenen canlılar) ve kuşlar arasında bir benzerlik bulunduğuna dair vermiş olduğu hükmü tayin etme hususunda ihtilâf etmişler ve şu görüşleri ileri sürmüşlerdir:

Birinci görüş: Vahidî, İbn Abbas (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Cenâb-ı Hak, bu âyetle, “Onlar beni tanıyor, beni birliyor (tevhîd), beni teşbih ediyor ve bana hamediyorlar...” manasını kastetmiştir. Müfessirlerden büyük bir grup bu görüşü benimseyerek, “Bu canlılar Allah'ı tanıyor, O'na hamediyor, O'nu birliyor ve O'nu

teşbih ediyorlar... ” demişler ve bu görüşlerine “Hiçbir şey hariç olmamak üzere, hepsi O’na hamd ile teşbih eder...” (isra. 44) âyetiyle; yine hayvanların vasıfları hakkındaki, “Her biri duasını da, teşbihini de muhakkak bilmiştir” (Nur, 41) ayetini; ve keza Cenâb-ı Hak’ın, karıncaya ve hüdhüd’e hitap etmesini delil getirmişlerdir ki, biz bu meselenin tahkikini, bu âyetleri tefsir ederken daha geniş olarak ele alıp inceledik...

Ebu’d-Derdâ’nın da şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Hayvanların akılları, şu dört şey müstesna, her şeyden uzaktır, anlayamaz: Marifetullah, (Allah’ı tanımak), rızık peşinde koşmak, erkek ve dişinin birbirini tanınması ve onlardan her birinin diğeri için hazırlanması...”

Yine, Hz. Peygamber (s.a.s)’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: “Kim bir serçeyi boş yere öldürürse, o serçe Kıyamet gününde, seslenerek Allah a gelir de şöyle der: ‘Ya Rabbi, bu beni boş yere öldürdü. Benden istifade etmediği gibi, yeryüzünün otlarından yememe de müsaade etmedi.

İkinci görüş: Bu âyetten “Onlar, tıpkı insanlar gibi, birbirlerine benzemeleri, birbirleriyle ünsiyet edip birbirlerini sevmeleri ve birbirlerinden doğmaları bakımından birer ümmet, birer cemaat ve mahluk olmaları hususunda sizin gibi ümmetlerdir” manası murad edilmiştir.

Ancak ne var ki, bu görüş itibariyle bir kimse şöyle sorabilir: “Âyeti bu manaya hamletmek, nazar-ı dikkate alınacak bir fayda temin etmez. Çünkü bütün canlıların bu nitelikleri taşıdığı, herkes için malum olan bir husustur. Binaenaleyh, bunların böyle olduğunu bildirmede herhangi bir fayda yoktur.

Üçüncü görüş: Bu ifadeden, “Onlar, Allah’ın onların işlerini tedbir edip, onları yaratması ve rızıklarını tekeffül etmesi hususunda bizim gibidirler” manası murad edilmiştir. Bu görüş, varlığı zarurî olarak bilinen şeyleri haber verme hususunda, ikinci görüşe daha yakındır.

Dördüncü görüş: Bundan murad şudur: Allahu Tealâ insanların halleriyle alakalı olarak ömürleri, rızıkları, ecelleri, mutlu (saîd) veya şakî (bedbaht) mi olacakları gibi hususları Kur’ân-ı Kerim’de iyice anlattığı gibi, aynı şekilde bütün canlılar hakkında da, bütün bu hususları, yine Kur’ân-ı Kerim’de anlatmıştır. Bunun delili ise O’nun, “biz o kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık...” buyurmuş olmasıdır. Halbuki, bu cümlelerin “hepsi sizin gibi ümmetlerdir” sözünün peşinden getirilmesinin faydası ancak bizim söylediğimiz husustur.

Beşinci görüş: Cenâb-ı Hak, bu ifadesiyle, onların Kıyamet gününde hasrolunmaları ve haklarının kendilerine verilmeleri hususunda, bizim gibi olduklarını kastetmiştir. Nitekim, Hz. Peygamber (s.a.s)’in “Kıyas yapılarak boynuzludan boynuzsuzların hakkı alınır” dediği rivayet edilmiştir.

Altıncı görüş: Âyetin, daha önceki kısım ile münasebeti hususunda bizim tercih ettiğimiz görüştür ki, o da şudur: Kâfirler, Hz. Peygamber (s.a.s)’den kesin, açık ve net bir

mu'cize getirmesini talep etmişlerdi. Böylece Cenâb-ı Hak da yardımının insanlara ulaşması gibi, bütün canlılara da ulaşip yetiştğini beyan buyurmuştur. Rahmeti ve lütf-u keremi, hayvanlara dahi cimrilik yapmayacak bir dereceye ulaşmış olan bir zat, bu rahmeti ve fazl-u keremi hususunda, insanlara haydi haydi cimri davranmaz. Böylece, Allah'ın kesin mu'cizeleri izhâr etmekten geri durması, bu mu'cizelerin izhâr edilmesinin, o soranlar için bir fayda temin etmediğine ve o mu'cizelerin, onların taleplerine uygun bir biçimde izhar edilmesinin, onlara çok büyük bir zarar isabet etmesine yol açacağına delâlet etmiştir.

Yedinci görüş: Ebu Selmân el-Hattabî'nin, Süfyan İbn Uyeyne'den rivayet etmiş olduğu şu husustur: Bu âyeti okuyunca Süfyan İbn Uyeyne şöyle demiştir: "Yeryüzünde bulunan her insanda, hayvanlardan bir kısmına benzeyen bir yön vardır. Meselâ insanlardan kimisi, arslanın saldırması gibi saldırır; bir kısmı kurdun koşması gibi koşar; bir kısmı, köpek gibi havlar; bir kısmı, tavus kuşu gibi bezenir süslenir; bir kısmı da domuza benzer. Çünkü bakıcısı domuza güzel bir yiyecek getirdiğinde o onu yemez; adam onun çöplüğünden ayrılır ayrılmaz, domuz kendi çöplüğünü ve pisliğini yemeye başlar. İşte bunun gibi öyle insanlar vardır ki, elli tane hikmetli söz duyar da, onlardan bir tanesini bile bellemez, ama sen bir defa hata etsen, onu hemen kafasına kor, her mecliste onu anlatır..." Daha sonra Süfyan, sözüne devamla şöyle demiştir: "Kardeşim, bil ki sen, ancak yırtıcı canlılar ve hayvanlarla haşır neşir olmaktadır. Binaenaleyh, onlardan iyice sakın ve kendini koru..." İşte bu konuda söylenenlerin tamamı bundan ibarettir.[2]

Bu müfessirin (ve diğerlerinin) açıklamalarına başlarken ayette bahsedilen emsal olma yönünün bilinmediğini, ayette belirtilmediğini söylemeleri anlaşılır gibi değildir. İfade gayet açık ve nettir. Ümmet olmayı hayvanların musahhar kılındıkları için bir araya gelip sürüler olmalarına indirgeyip, daha sonra insanlarla hayvanlar arasındaki ümmet benzerliğini: "Yeryüzünde bulunan her insanda, hayvanlardan bir kısmına benzeyen bir yön vardır. Meselâ insanlardan kimisi, arslanın saldırması gibi saldırır; bir kısmı kurdun koşması gibi koşar; bir kısmı, köpek gibi havlar; bir kısmı, tavus kuşu gibi bezenir süslenir; bir kısmı da domuza benzer. Çünkü bakıcısı domuza güzel bir yiyecek getirdiğinde o onu yemez..." işte bu şekilde açıklamak hangi aklın ürünüdür anlamak mümkün değildir.

Ayette geçen tair ve dabbe türü varlıkların ümmetler olma açısından insanların emsalleri olmasının buyrulması her şeyden önce, nelerin insanları ümmetler haline getirdiğinin tespitinin yapılmasını gerektirmektedir. Yani insanların ümmet olma sebeplerini anlamamız aynı zamanda o varlıkların da hangi sebeplerden dolayı ümmetler olduklarını anlamamızı sağlayacaktır çünkü ayette **أَمْثَالَكُمْ** (emsalukum) "sizin emsallerinizdir" buyrulmuştur.

Ayette geçen **أُمَّم** (umemun) kelimesi aynı kök harflerinden yani **م م م** (elif+mim+mim) harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş iki tanesi sıfat bir tanesi zarf geri kalanın tamamı isim olmak üzere 118 kelime bulunmaktadır.

الأم (ümmü): Babanın mukabili. Bir kimseyi doğuran yakın anne ve onu doğurana doğuran uzak anne.

Bir nesnenin mevcudiyetinde; yetiştirilmesinde, ıslahında ya da başlamasında temel teşkil eden her şeye الأم denir. El-Halil şöyle demiştir: Sonraki diğer şeylerin kendisinde toplandığı ya da kendisine bittiği şeye أم (ümm) denir.

“Ve hakikat o, bizim nezdimizdeki ana kitapta...” (43/4). Yani Levhi-i Mahfuz’dadır. Zira ilimlerin, bilgilerin tümü ona mensuptur ve ondan doğar. Ayrıca reise, kumandana da أم الجيش (ummu’l ceyşi) “ordunun anası” denir.

الأمّة (ümmet): Aynı din, aynı zaman ya da aynı mekan olsun, herhangi bir şeyin kendilerini bir araya getirdiği her çeşit cemaat, topluluk.[3]

Bir topluluğun ümmet olması için mutlaka bir asla dayanması gerekmektedir. Bunun yanında Yüce Allah Kur’an’ın tamamında ümmet kelimesini hep inanç çerçevesinde kullanmıştır. İnsanları bir araya getiren ve onları topluluk yapan ırk, din, dil, coğrafya, ideoloji gibi çeşitli etkenler olabilir. Ama bunların kökenine inildiğinde en dipte bir inancın olduğu görülecektir. Mesela, ırka dayalı bir toplum oluşturulmasında ana etken o ırkın diğerlerinden daha üstün olduğu inancı vardır. İdeolojiye dayalı toplumlar, sahip oldukları ideolojinin diğerlerinden daha iyi olduğuna inandıkları için onu kendileri için birleştirici unsur olarak kabul ederler. Yani her ne olursa olsun insanları diğerlerinden ayıran her şeyin temelinde aslında inanç yatmaktadır. İşte bu inanç toplumları inanılan şeyler üzerinde ümmet haline getirmektedir. Kur’an’ın hiçbir yerinde insanların ev yapmalarından, ülke kurmalarından, avcılıklarından, ticaret yapmalarından ya da az önce yaptığımız alıntıda olduğu gibi; aslan gibi saldırmalarından, köpek gibi havlamalarından ya da kurt gibi koşmalarından dolayı ümmet olduklarını bildiren tek bir ayet yoktur. Tuhaf olan şudur ki ayette, emsal kılınanların insanlar olduğu açıkça bildirilmesine rağmen müfessirlerimiz ayeti tersine çevirmiş kuşlar ve hayvanlar manasını verdikleri, dabbe ve tair’in emsal olduklarını söylemişlerdir.

Kelimenin Kur’an’da geçtiği tüm yerlere bakıldığında ümmet ayrımının hep inanç temelli olduğunun görüleceğini belirtmiştik.

Bakara 2/213

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اٰخْتَلَفُوا فِيهِ ۗ وَمَا اٰخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۗ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اٰخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ ۗ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

İnsanlar tek bir ümmetti. Allah, müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdi ve beraberlerinde, insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler konusunda, aralarında hüküm vermek üzere kitapları hak olarak indirdi. Kendilerine apaçık âyetler geldikten sonra o konuda ancak; kitap verilenler, aralarındaki kıskançlık yüzünden anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah iman edenleri, kendi izniyle,

onların hakkında ayrılığa düştükleri gerçeğe iletti. Allah, dilediğini doğru yola iletir. (DİB meali)

Mesela bu ayette geçen *كَانَ النَّاسُ أُمَّةً* “insanlar tek bir ümmetti” cümlesini ele alalım. Ayete dikkat edilirse resullerin gelmesinin, insanların tek bir ümmet haline gelmelerinden daha sonraki bir dönemde olduğu rahatlıkla görülecektir. Geleneksel anlayış bu kadar açık ifadelere rağmen ilk insanın Âdem olduğuna inandığı için, bu ayetin söyledikleri de anlaşılmamaktadır. Ayette *كَانَ النَّاسُ أُمَّةً* “insanlar tek bir ümmetti” buyurulduktan sonra başlayan cümle, *ف* febağlacıyla başlamaktadır. Yukarıdaki meal bu bağlacı görmemiştir. Oysa bu bağlaç bir önceki cümle ile bir sonraki cümle arasında; sebep-sonuç, ardışıklık gibi ilişkiler kurulmasını sağlamaktadır. İşte bu yüzden *كَانَ النَّاسُ أُمَّةً* “insanlar tek bir ümmetti” şeklinde gelen cümlelerin devamına bu bağlaçtan dolayı “sonra” şeklinde ardışıklık bildiren bir kelimenin gelmesi gerekmektedir. Sadece bu bağlacın görülmesi durumunda bile, geleneğin sıkı sıkıya yapıştığı ve anlaşılmaz bir inatla savunulan, “Âdem ilk insandır” tezi çökecektir. Çünkü Âdem ilk insansa “insanlar tek bir ümmetti sonra Allah nebiler gönderdi” şeklinde bir cümlelerin kurulması imkânsız hale gelecektir. Yüce Allah birçok ayette Âdem’le konuştuğunu, ona öğrettiğini, vahyettiğini, kelimeler ilettiğini bildirmiştir. Bunlar onun nebi/resul olduğunun sayısız delilidir. Oysa Adem’in ilk insan olarak kabul edilmesi durumunda “insanlar tek bir ümmetti sonranebiler gönderdi...” şeklindeki bir cümlede öncelik-sonralık yer değiştirmektedir. Çünkü Âdem hem ilk insan hem de ilk resul olmaktadır. Öyleyse insanlığın resullerden önce değil, resullerden sonra olması gerekirdi. Ama yukarıdaki ayette cümle hiçbir şüpheye yer bırakmayacak derecede açıktır. Önce insanlar vardı ve tek ümmetler sonra Yüce Allah nebiler ve onlarla beraber kitap gönderdi;

İnsanlar tek bir ümmetti sonra Allah uyarıcılar ve müjdeciler olarak nebileri gönderdi ve onlarla beraber o kitabı indirdi.

Resullerden önce insanlığın tek bir ümmet olması ise ne ırktır ne de dildir. Çünkü hem ırkları hem de dilleri, daha yaratılış aşamasında farklı kılan Yüce Allah’tır.

Rum 30/22

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ السِّنِّتِكُمْ وَالْوَالِدَاتِ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِلْعَالَمِينَ

Göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da O’nun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir. Şüphesiz bunda bilenler için elbette ibretler vardır. (DİB meali)

Diller de renkler de Allah’ın ayetidir yani insan icadı değildir ve bu, daha yaratılış aşamasında Yüce Allah tarafından belirlenmiştir.

Rahman 55/3-4

خَلَقَ الْإِنْسَانَ

عَلَّمَهُ الْبَيَانَ

İnsanı yarattı.

Ona beyanı öğretti.

İnsan türü konuşmayı Yüce Allah'tan öğrenmiştir. Ses çıkarmak öğrenilen değil, doğuştan gelen bir kabiliyettir ama doğuştan gelen ses çıkarma kabiliyetiyle kendini ifade etmek ancak öğrenilen bir şeydir. İşte Yüce Allah insana bunu öğretmiştir. Bu durumda: "Eğer ırklar ve diller, resullerin gelmesinden önce varsa onların tek ümmet değil, dil ve ırk gibi sebeplerin üzerine temellendirilmiş birçok farklı ümmet olmaları gerekirdi!" şeklinde bir itiraz ortaya çıkmaktadır.

Fakat bu itiraz doğru bir itiraz değildir. Çünkü; Yüce Allah hiçbir zaman ırk ve dil üzerinden oluşan toplulukları ümmet saymamıştır. Resuller gelmediği için onlardan önceki insanların sahip olacağı tek bir inanç vardır o da inançsızlık. Nedense bazı çağdaş müellifler Yüce Allah'ın vahiyyle bildirdiği şeylerin Yüce Allah vahiyyle bildirmemiş olsa bile bilinebileceğini söylemişlerdir. Evet belki insan kısmi olarak birtakım şeyleri bilebilir fakat Yüce Allah bildirmemiş olsaydı bu bilgiler doğru bile olsa zandan öte bir değere sahip olmayacaktı. Yani asla insanlığın ortak değeri olamazdı. Üstelik elde edilen bu bilgi Yüce Allah'ın bildirdiklerinin yanında okyanuslardaki bir damla olmaktan öteye geçmeyecekti. Üstelik gayb ve ahiret inancı hiçbir zaman mümkün olmayacak, hatta insanın yaşamının bir gayesi kalmayacaktı. İnsanı insan yapan en büyük yaşama gayesi Yüce Allah'ın onu imtihana tabi tutmasıdır.

İşte resuller gelmeden önce insanlar bunlara sahip olmadıkları için diller ve ırklar farklı olsa da hatta çok farklı toplumlar oluştursalar da inanç yönünden hepsinin ulaşabilecekleri seviye aynı olacaktır. Çünkü ellerinde hak ve batılın, doğru ve yanlışın, gerçek ve yalanın, gayb ve müşahedenin, hayat ve sonrasının, görünenin ve görünmeyenin doğru bilgisi, kıstası, mihenk noktası yoktur. İlimin, bilimin, toplumun, anlamın her şeyin başlaması için bir başlangıç noktasının olması muhakkaktır. İnsanoğlu, eğer Yüce Allah bildirmeseydi O'nun her şeyi başlatan ilk, her şeyi sonlandıran son olduğunu asla bilemez, bulamaz, keşfedemezdi. İşte insanları resuller gelmeden önce tek ümmet yapanda budur.

Yüce Allah'ın ümmet kavramına yüklediği anlamın inançla alakalı olduğuna dair tek ayet bu da değildir.

Bakara 2/128

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

“Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster. Tövbemizi kabul et. Çünkü sen, tövbeleri çok kabul edensin, çok merhametli olansın.” (DİB meali)

İbrahim ve İsmail Yüce Allah'a kendi zürriyetlerinden “teslim olmuş bir ümmet” dilemektedirler. Demek ki insanoğlunun teslim olmama üzerine ümmet olmaları da mümkündür. Eğer ümmet kavramı sırf bir soydan gelip kalabalıklar oluşturma üzerine kurulsaydı Yüce Allah tek başına olduğu halde İbrahim için ümmet dermiydi?

Nahl 16/120

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

Gerçek şu ki, İbrahim asla müşriklerden biri olmayan tek başına bir hanîf, Allah için boyun büken tek başına bir ümmetti.

Onu diğerlerinden ayırıp tek başına ümmet haline getiren, soy olsaydı soydaşları olduğu için, ailesi olsaydı ailesi olduğu için, dil olsaydı o dili kendisinden başkası da konuştuğu için tek başına olamazdı. Ümmet kelimesini ırk, kavim yerine koyup o şekilde anlam vermenin de imkânı yoktur.

Araf 7/159

وَمِنْ قَوْمِ مُوسَى أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ

Mûsâ'nın kavminden (insanları) hak ile doğru yola ileten ve onunla adaletli davranan bir ümmet vardı.

Musa'nın bir kavmi olmasına rağmen, o kavim onları ümmet yapmamış ama o kavim içinden bir grup doğruya kılavuzluk ettiği için ümmet olmuşlardır. Onları ümmet yapan şey kavim değil inançlarıdır.

Mü'mininun suresinde birçok resulün kıssası anlatıldıktan sonra şu ayetler gelmektedir;

Müminun 23/52-53

وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ

فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ

Sizin ümmetiniz tek bir ümmettir işte bu kesin (gerçek)'tir ve bende sizin rabbinizim, o halde ilkeli olun!

Bunun ardından kendi işlerini aralarında zuburlara bölüp parçaladılar ve her hizb kendi yanında olanla övünmektedir.

Enbiya 21/92

إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ

Kesinlikle bu tek bir ümmettir sizin ümmetiniz, ben de sizin rabbinizim, o halde sadece bana kulluk edin!

Hiçbir yorum, tefsir ve açıklamaya ihtiyaç duymayan bu ayetler ümmet olmanın temelinde inanç olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Kur'an'da tekil olarak 51, çoğul olarak 11 defa geçen أُمَّة (ümmet) kelimesi asla ırk, dil, din, soy, sop ile bir araya gelen insanları değil, doğru ya da yanlış bir inanç üzere bir araya gelen insanları kast etmektedir.

Bu kadar açıklamadan sonra anlamaya çalıştığımız en'am suresindeki ayete döndüğümüzde, orada geçen tair ve dabbe kelimelerinin kesinlikle akıllı ve iradeli varlıkları kast etmesi gerektiği şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortaya çıkmış olmaktadır.

Enam 6/38

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَلُكُمْ ۗ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ

Ne yeryüzündeki dabbe ne de iki kanadıyla uçan tair sizin emsaliniz olan ümmetlerden başka bir şey değildir. Biz Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonunda hepsi Rablerinin huzuruna toplanıp getirilecekler.

Demek ki hem dabbe hem de tair, ümmet olma açısından insanların emsalidir. Yani insanların ümmetler olmalarını sağlayan şey neyse onlar da aynı sebeplerden dolayı ümmetler olmuşlardır. Yani inanç temelli farklı birliktelikler, farklı toplumlar oluşturmuşlardır. Aslında bu gerçek Cin suresinde bizzat cinler tarafından ifade edilmiştir.

Cin 72/11

وَأَنَا مِنْهَا الصَّالِحُونَ وَمِمَّا دُونَ ذَلِكَ كُنَّا طَرَائِقَ قَدَدًا

"Doğrusu içimizde salih olanlar da var, olmayanlar da. Ayır ayrı yollar tutmuşuz." (DİB meali)

Bu ayet bir yandan cinlerin kendi aralarında farklı ümmetlere bölündüğüne işaret ederken, bir başka yönü ile de dikkat çekmektedir. Ayete dikkat edilirse hem *مِنَّا الصَّالِحُونَ* (minne's salihun) "bizden Salihler" hem de *وَمِنَّا دُونَ ذَلِكَ* (minna düne zalike) "bizden bunun dışında" cümlelerinde geçen kelimelerin hepsinin isim tamlaması ve marife (tanınan, bilinen) bir kalıpta olduğu görülecektir. Oysa bizzat cinlerin kendisi gaybi varlıklardır. Bu ayetler insanlara gönderilmiş ve ayetlerdeki kelimeler insanlar bilsin diye marife kılınmıştır. O halde gaybi varlıklar içinde salih olanların ve onların dışında kalanların kimler olduğunun bizim tarafımızdan biliniyor olması ya da en azından Kur'an'ın içinde bunların tanıtılmış olması gerekmektedir.

Enfal 8/22

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ

Şüphesiz, yeryüzünde yürüyen canlıların Allah katında en kötüsü, akıllarını kullanmayan (gerçeği görmeyen) sağırlar, dilsizlerdir. (DİB meali)

Enfal 8/55

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

Şüphesiz Allah katında, yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü, inkâr edenlerdir. Artık onlar iman etmezler. (DİB meali)

Yüce Allah'ın kitabına bakıldığında varlıkların en şerlisi olarak tanıtılan tek yaratık şeytan/lardır. Cinlerden ve İblis'in soyu olduğunu, daha önce üzerinde durduğumuz Kehf 50. ayetten öğrendiğimiz şeytanlar ve soyları, akıllı ve iradeli varlıklar içindeki en şerli varlıklardır. Yüce Allah birçok ayetinde bunu bize bildirmiş, gaybi varlık olmasına rağmen bilinir kılmıştır. Bu bilme ve tanıma onun yüzünü değil, onun yüzünü görmesek bile anlayacağımız, bilebileceğimiz bir tanımadır. Üstelik bu sadece gaybi varlıklardan olan şeytanlar için değil insanlardan olan şeytanlar için de geçerli bir durumdur. Cin türü varlıkların şeytan ümmeti dışında kalan ümmetleri de vardır. Mesela hem Cin suresinin tamamında hem de Ahkaf suresinin 29-35 ayetleri arasında anlatılan cinlerle ilgili kıssalara bakıldığında onların da iman edip mü'min oldukları görülmektedir. İşte bu, onları başka bir ümmet sahibi daha yapmaktadır. Bunun yanında daha önceki bölümlerde meleklerin de tür olarak cinlerden olduğunu ortaya koymuştuk. Çok farklı görev tanımıyla iş yapan melekler ise cinlerden olan başka bir ümmettirler. Yani cinler de; tıpkı insanların iman, küfür, fısık, nifak üzerine toplum oluşturmaları gibi ümmetler oluşturmuşlardır.

Fakat bu söylediklerimiz üzerinden anlamaya çalıştığımız En'am suresindeki ayete döndüğümüzde dabbe ile beraber sayılan varlığın (tair) iki kanadı ile uçan bir varlık türü(!) olması gerekmektedir. İşte bu durum tüm meal ve tefsirlerin "iki kanadıyla uçan kuşlar" şeklinde mana verdikleri *طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ*

(tairin yetiru bi cenahayhi) ifadesinde geçen kelimelerin de anlaşılmasını zorunlu kılmaktadır.

Bu kelimeler hakkında detaylı bilgiler vermeden önce şunun bilinmesi gerekmektedir. Kur'an'da kuşlar dışında kanatları olduğu söylenen başka bir varlık daha vardır: Melekler! Bu onların da uçma kabiliyetlerinin olduğunu göstermektedir. Burada mevzu meleklerin kanatlarının tüyleri, şekilleri, aerodinamik yapılarını anlamak değildir. Kaldı ki onları marife yapan şey bu değildir. Uçma şekillerini bilemesek bile, pek çok ayette meleklerin semavatta olduğu, bulutların arasından inebilecekleri, ruhla beraber peyderpey indikleri gibi ayetlerde anlatılan olayların mutlaka uçma kabiliyeti gerektirdiği gayet açıktır. Birazdan bu ayetler verilecektir.

Ayette geçen طَائِر (tair) kelimesi ط ي ر (tı+ya+ra) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 4 tanesi fiil geri kalanları isim olmak üzere 29 kelime bulunmaktadır.

الطَّائِر (et-tair): Havada, yüzer gibi ya da yolculuk eden bütün kanatlılar. Fiil olarak kanat sahibi bir canlı havada iki kanadıyla hareket etti, uçtu anlamında يَطِيرُ (yetiru) ve طَارَ (taara) şeklinde kullanılır.

تَطِيرُ فُلَانٌ (tetayyera fulanun) ve اَطِيرُ (tayyar) fiilleri temelde "kuşları uğurlu saymak" anlamına gelir. Bu temel anlamdan sonra uğurlu uğursuz her türlü şeyle ilgili kullanılmıştır.[4]

Önemine binaen bu kelimeyle ilgili biraz daha fazla detayın verilmesi fazladan olmayacaktır.

- طَارَ صَوَائِهِ..... Akli başından gitti.
- طَارَ إِلَى مَكَانِ الْحَادِثِ..... Olay yerine koştu.
- طَارَ صَيْئُهُ..... Namı yayıldı, meşhur oldu.
- طَارَ بِرَأْيِهِ Çılgına çevirdi. Çıldırttı. Aklını başından aldı.
- طَارَتْ نَفْسُهُ شُعَاعًا Kafası karıştı.
- طَارَ طَاءِرُهُ..... Çok kızdı. Öfkelendi. Tepesi attı.[5]

İsfahani'nin açıklamalarında en dikkat çeken şey, tair kelimesine yüklenen uğur-uğursuzluk anlamıdır. Hakikaten bu hem çok tuhaf bir açıklamadır hem de bu açıklamanın İslam'ın temel değerleriyle bir alakası yoktur. Çünkü Yüce Allah hiçbir varlığa uğur veya uğursuzluk gibi bir anlam yüklememiştir. Bir eşyanın, bir olayın, bir varlığın ya da bir kişinin uğurlu ya da uğursuz olduğuna inanmak resmen fetişizm ve totemizm'dir. Fakat İslam uleması(!) bu totemist anlayışı sadece tanımakla kalmamış, Yüce Allah'ın ayetlerine bile bu yönde anlam vermişlerdir. Birazdan bu şekilde mana verilen ayetleri ele alacağız. Fakat o ayetlere geçmeden anlamaya çalıştığımız طَائِرٌ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ (tairin yetiru bi cenahayhi) ifadesindeki بِجَنَاحَيْهِ (bi cenahayhi) kelimesi üzerinde de durmak

gerekmektedir. Aslına bakıldığında bu ifadede iki kanat anlamı verilen bu kelime fazlalık gibi durmaktadır. Çünkü zaten tüm kuşlar iki kanatlıdır. Ayrıca iki kanatlarıyla uçan kuşlar şeklinde belirtilmesinin hiçbir anlamı yoktur. Fakat bu durum, tair kelimesine kuşlar manası verilmesi durumunda böyledir. Üstelik bu ifadeye “iki kanadıyla uçan kuşlar” manası verilmesi durumunda uçuşan ve ikiden fazla kanat sahibi olan varlıklar dışlanmış olmaktadır. Çünkü sineklerden, kelebeklere birçok uçan varlık vardır ve kanat sayıları iki değil daha fazladır. Dahası onlarda topluluklar halinde yaşamaktadırlar.

الجناح (cenah) Kuşların kanadı. Bir nesnenin iki yanını جَنَاحَانِ (cenahan) olarak adlandırılarak geminin iki yanını, ordunun iki kanadını, vadinin ya da derenin iki yanına da (cenah) denmiştir.

وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَىٰ جَنَاحِكَ Elini yanına, böğrüne sok (20/22).

وَاضْمُمْ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ Ve kanadını korkudan kendine çek (28/32)

Bu kelime ج ن ح (cim+nun+ha) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 34 kelime bulunmaktadır. Çoğunlukla (25 kez) جُنَاحٌ (cunahun) şeklinde gelen bu kullanıma meallerin tamamında “günah” anlamı verilmiştir.

Enfal 8/61

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

Eğer barış için taraf olurlarsa sen de ona taraf ol ve Allah'a tevekkül et. Çünkü sadece O'dur es-Semiu ve el-Alim olan.

Kelime bu ayette fiil olarak bir şeyin tarafı olmak anlamında kullanılmıştır.

İsra 17/24

وَاحْفَظْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِيلِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا

O ikisini merhametten kaynaklanan o tevazuun kanadıyla koru ve de ki: Rabbim küçükken beni yetiştirdikleri gibi sende o ikisine çokça merhamet et.

Bu ayette ise kelime soyut bir anlamın bir boyutu olarak kullanılmıştır. Çünkü ayette geçen hem merhamet hem de zül kelimeleri somut değil soyut manalar ifade eden kelimelerdir. Soyut bir mananın tarafı olan bir şey bizim anlayacağımız şekliyle *boyut* kavramıdır. Zaten kelime bu anlamıyla Türkçeye bile geçmiştir. Bahse konu olan cenah yani taraf eğer somut bir anlama geliyorsa bu durumda *bir şeyin yanını*, tarafı şeklindedir. Ama mana soyut bir şeyi kast ediyorsa *o şeyin boyutu* anlamına gelmektedir.

Fatır 35/1

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنِحَةٍ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ ۚ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Hamd, gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a mahsustur. O, yaratmada dilediğini artırır. Şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter. (DİB meali)

Bu ayet tüm meal ve tefsirler tarafından yukarıdaki meale benzer şekilde anlamlandırılmıştır. Ayete biraz dikkat edilirse, hiçbir zaman kanatlarını göremeyeceğimiz varlıkların kanatlarının sayılmasının melekleri anlamaya bir katkı sunmadığı tam tersi anlamamaya yol açtığı görülecektir. Mesela, mealde meleklerin iki, üç ve dört kanatlı oldukları belirtilmiştir. İki ve dört kanat insanlar tarafından tasavvur edilebilir bir şeydir. Çünkü etrafımızda iki ve dört kanatlı varlıklar bulunmaktadır. Fakat bir varlığın üç kanatlı olması bizim asla tasavvur edemeyeceğimiz bir şeydir. Çünkü gördüğümüz varlıklar içinde üç kanadı olan bir varlık bulunmamaktadır. Bu durum; ayette geçen أَجْنِحَةٍ (ecnihatın) kelimesine somut manada bildiğimiz tüylerden oluşmuş kanatlar manasının verilmesinden kaynaklanmaktadır. Ne yazık ki kesin olarak iman etmemiz emredilen melekler hakkındaki algılarımız, her şeyimizde olduğu gibi Yüce Allah'ın kelamı üzerinden değil, rivayetler üzerinden şekillenmiştir. Genelde kanatlı, cinsiyetleri olmayan, yemeyen içmeyen, Allah'a hiçbir şekilde bir itiraz getirmeyen varlıklar olarak bilinen melekler hakkında, Kur'an merkezli bir çalışma henüz bulunmamaktadır (ya da biz bulamadık). Oysa Kur'an'da haklarında en fazla malumat bulunan varlıkların başında melekler gelmektedir.

Fatır suresindeki ayetin ilk cümlesine bakıldığında konunun meleklerin yaratılışı ile ilgili değil, onların resul kılınmaları ile alakalı olduğu görülecektir. Yukarıdaki meal ilk cümleyi *melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan* şeklinde çevirmiştir. Oysa meleklerin kanat sayılarının onların resul oluşlarıyla hiçbir alakası yoktur. Çünkü meleklerin elçi seçilmeleri de tıpkı müşahede aleminde olduğu gibi Yüce Allah'ın seçimiyle olmaktadır.

Hac 22/75

اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ ۗ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

Allah, resulleri meleklerden ve insanlardan türünün en iyisini arasından seçer. Hiç şüphe yok ki Allah semiu ve basirun'dur.

Bu ayette geçen يَصْطَفِي (yestafi) kelimesi türünün en kalitelisini, en seçkinini, en iyisini seçmek anlamındadır. Sonuçta bu ayet nasıl ki insanlardan resul olanların bir seçimle gerçekleştiğini bildiriyorsa, meleklerin resul kılınmalarının da Yüce Allah'ın seçmesi sonucunda olduğunu bildirmektedir. Yani geleneksel anlayışın tersine her melek resul değildir. Meleklerin resul olmalarının birden fazla boyutu vardır. Mesela, İbrahim'e, Lut'a, Meryem'e gelen melekler, onları

İlgilendiren bir haber getirmişlerdir. Bu melekleri hem İbrahim ve karısı hem Lut ve halkı bizzat gözleriyle görmüştür. Hatta ilk gördüklerinde onların melek resuller olduğunu hiçbiri anlamamıştır. Gaybi varlıklar olan Meleklerin bu haberleri gözle görülecek şekilde beşer olan resullere iletmeleri, onların gayb aleminden müşahede alemine geçmeleri ile gerçekleşmiştir. İşte bu durum gayb cenahından (kanadından) müşahede cenahına (kanadına) geçmiş olmaları yani iki cenah sahibi olmaları anlamına gelmektedir.

Bu melek resullerin, ilk başta geldikleri kişiler tarafından dahi resul olduklarının anlaşılması, onların görüntülerinde bir olağanüstülük olmadığı, sıradan insanlar gibi gözükükleri anlamına gelmektedir. Yani iki taraflarında iki, üç, dört kanatları yoktur. Fakat Fatır suresindeki ilk cümleye yukarıdaki meal gibi “*melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan*” şeklinde mana verilmesi durumunda bu kanatların onlara elçilikleri için ve elçilikleri ile alakalı verildikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Yani eğer ayette bahsedilenler kanat ve bu kanatların da meleklerin resullükleri ile alakaları olsaydı, o zaman İbrahim’e, Lut’a gelen meleklerin kanatları ile birlikte görünüyor olmaları gerekmektedir. Bu yüzden Fatır suresinde geçen (ecnahatin) kelimesinin anlamı meallerde olduğu gibi “kanatlar” değil, “boyut, yön, cenah, taraf” şeklinde olması gerekmektedir.

..الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةَ رُسُلًا أُولِي أَجْنِحَةٍ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ.. *Hamd, gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder boyutlu (yönlü) resuller kılan Allah’a mahsustur.*

Elbette ki ayetin bu cümlesine böyle bir anlam vermemiz beraberinde “Bu boyutlar nedir?” sorusunu getirecektir.

Bu sorunun cevabı gayb aleminde olan vahyin kaynağından hem gayb alemindeki hem de müşahede alemindeki hedefine varana kadar kat ettiği aşamaların bilinmesi ile mümkün olabilir. Yüce Allah biz kullarında varlık tasavvuru oluştururken sadece görünen alemi değil görünmeyen alemi de resmetmiş ve onun ayetlerine göre varlık tasavvurumuzun oluşmasını buyurmuştur. Görünen alemi bizim inceleme, araştırma, gözlemlene, üzerinde deney yapma gibi erişimlerimize açmışken, görünmeyen aleme erişimimizi engellemiş ve o boyutla ilgili kendisinin verdiği bilgilere güvenmemizi yani iman etmemizi istemiştir. Gayb alemi ile ilgili elimizdeki yegâne sahih kaynak, Kur’an’dır. Onun dışında o alemlerle ilgili bilgi alabileceğimiz ikinci bir kaynak yoktur. İşte iman tam da burada başlamaktadır. Ya gayb alemi ile ilgili Allah’ın kelamına güvenilir, O’nun anlattıkları üzerinden bilgi sahibi olunacak ve iman edilecektir ya da Allah’ın kitabına güvenilmeyecek ve iman edilmeyecektir. Aslında mesele bu kadar basittir.

İster insanların tamamını ilgilendiren bir mesele olsun, ister Meryem ve İbrahim’de olduğu gibi birkaç kişiyle sınırlı olsun Yüce Allah’tan gelen her bilgi mesajdır ve bu mesajı getirenler de resuldür. Bazı durumlarda melek resullerin getirdiği aynı haber bir kişiden daha fazla kişiye ulaştırılmaktadır. Mesela;

İbrahim'e gelen resuller Lut kavminin helak haberini hem İbrahim'e hem de Lut'a iletmışlerdir. Onların bu haberi hem Lut'a hem de İbrahim'e iletmış olmaları, plansız, programsız, hesaplanmamış ve belirlenmemiş bir şekilde spontane gelişmiş bir şey değildir. Yani İbrahim'e İshak ve Yakup'u müjdelemek için gelen melek resuller, İbrahim'le yaptıkları sohbet sırasında Lut kavminin helak haberini ağızlarından kaçırmış değillerdir. O haberin İbrahim'e ulaştırılması da kesinlikle Yüce Allah'ın belirlemesi iledir. İşte bu durum haberin değişmediği halde haberin taraflarının (cenahlarının) değişmesi anlamına gelmektedir. Bu olaylarda melekler bir haberin değişmeyen tarafını yani resul tarafını (cenah) temsil ederlerken, haberin hedefi değişmektedir. Yani haber aynı, elçi aynı ama haberin ulaştırıldığı cenah (taraf) farklı farklıdır. İşte melek resullerin bir haberi değiştirmeden farklı kişilere ulaştırmış olmaları, onların aynı resullüğü iki tarafa (cenaha) da yapmış olmaları anlamına gelmektedir.

Bazı durumlarda ise bir haberin, ikiden daha fazla tarafı bulunmaktadır. Mesela; Cinlerin ve Şeytanların Süleyman'ın emrine verilmiş olması haberinin en az dört tarafı olması gerekmektedir.

Sad 38/35

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

Süleyman, "Ey Rabbim! Beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye lâyük olmayacak bir mülk (hükümranlık) bahşet! Şüphesiz sen çok bahşedicisin!" dedi. (DİB meali)

Süleyman'ın bu duası Yüce Allah katında şu şekilde karşılık bulmuştu.

Sad 38/36-38

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُحَاءَ حَيْثُ أَصَابَ

وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ

وَأَخْرَيْنَ مُغْرَبِينَ فِي الْأَصْفَادِ

(38/36) Biz de rüzgârı onun buyruğuna verdik. Rüzgâr, onun emriyle dilediği yere hafif hafif eserd.

(38/37) Bina ustası olan ve dalgıçlık yapan her bir şeytani.

(38/38) Bukağılara bağlı olarak diğerlerini de onun emrine verdik. (DİB meali)

Bu ayetlerde Süleyman'ın emrine verilen rüzgârı daha sonraya bırakırsak, "şeytanlar ve zincirlere bağlı diğerleri" denilen iki taraf daha vardır. Zincirlerle bağlı olanların cinler olduğu başka ayetlerde açıklanmaktadır (34/12 ve 27/17).

Fakat bunların dışında aynı olayın farklı bir şekilde tarafı olan daha başkaları da vardır.

Yüce Allah Süleyman'ın emrine verilen cinler ve şeytanların kontrolünü, emirlere uymamaları durumunda cezalandırılmalarını Süleyman'ın kendi eliyle yapmasına bırakmamıştır, ki zaten Süleyman'ın da bunu yapması mümkün değildir.

Sebe 34/12

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوها شَهْرٌ وَرَوَاحُها شَهْرٌ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ وَمِنَ الْجِنَّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ

Süleyman'ın emrine de, sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay (lık yol) olan rüzgârı verdik. Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık. Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız. (DİB meali)

Hem daha önceki ayetlerde Süleyman'ın emrine verilenlerin zincirlenmiş olması hem de bu ayette onların sürekli olarak denilenleri yerine getirmeleri için kontrol altında tutulmaları, bunu yapacak başka birilerinin olmasını gerekli kılmaktadır. Yani onları zincirlemek, kontrol altında tutmak Süleyman'ın güç yetirebileceği bir iş değildir. İşte bunları sağlayacak kişiler Yüce Allah'ın melekleridir. Bu durumda bir olayın en az dört tarafı bulunmuş olmaktadır.

1. Bana, benden sonra kimseye nasip olmayacak bir mülk ver diyen Süleyman'a; cinlerin ve şeytanların onun emrine verildiğinin bildirilmesi.
2. İnsanlar gibi yeryüzüne bağımlı cinlere; Süleyman'ın emrine girmeleri, bunu kendi istekleriyle yapmamaları durumunda bunun zorla yapılacağı emrinin bildirilmesi.
3. İki boyutlu olan ve uçma kabiliyetleri de bulunan şeytanlara; Süleyman'ın emrine girmeleri, girmemeleri durumunda zorla emir altına alınacaklarının bildirilmesi.
4. Süleyman'ın emrine verilenlerin sürekli bir itaat içinde olmalarını sağlamak için onların üzerinde gözetleyici olacak, onları zincirleyecek, emre itaatsizlik edenleri cezalandıracak görevlilere yapacaklarının bildirilmesi.

Bir olayın farklı tarafları (cenahları) olan bu varlıkların hepsi, bu emrin tüm parçalarını bilmeleri gerekmektedir. Yani hem Süleyman hem cinler hem şeytanlar hem de cinleri ve şeytanları zincirleyerek emir altına alan görevlilerin, bu olayın tüm taraflarını ilgilendiren haberlerini aynı şekilde ve aynı oranda bilmeleri gerekmektedir. Bu durumda haber bir tane olmasına rağmen haberin iletilmesi gereken dört tarafı (cenahı) olmuş olmaktadır. İşte bu haberi hedefine ileten melek resuller aynı elçiliği dört cenah için de yapmış olmaktadır. Fatır suresinde bahse konu olan cenahlar bunlar olmalıdır.

Enam 6/130

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا شَهِدْنَا عَلَىٰ أَنْفُسِنَا وَغَرَّبْنَاهُمْ حَيَاةَ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ

(O gün Allah, şöyle diyecektir:) “Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan ve bu gününüzün gelip çatacağı hakkında sizi uyararak peygamberler gelmedi mi?” Onlar şöyle diyecekler: “Biz kendi aleyhimize şahitlik ederiz.” Dünya hayatı onları aldattı ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ettiler. (DİB meali)

Bu ayete biraz dikkat edilirse cin ve insan türünün tamamına **أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ آيَاتِي** “Size sizden olan resuller gelmedi mi...?” şeklinde bir hitabın olduğu görülecektir. İşte bu hitap cinlere ve insanlara gönderilen resullerin kendi türlerinden olduğunu göstermektedir. Bu durumda Süleyman’ın emrine verilen cinlerin ve şeytanların bu haberi kendi türlerinden olan varlıklardan yani meleklerden alması gerekmektedir. Çünkü Süleyman’ın gayb aleminde resullük yapması mümkün olmadığı gibi meşru da değildir.

Biraz önce cinlerin ve şeytanların Süleyman’ın emrine verilmesinin en az dört tarafının olduğunu belirtmiştik. Buna “dört tarafa dört farklı resul pekâla gönderilmiş olabilir” şeklinde bir itiraz getirilebilir. Fakat bu itiraz doğru bir itiraz olmayacaktır. Çünkü haber parçalanamayacak derecede bütün bir haberdir. Haberin konusu olan olayın gerçekleşmesi ancak haberin hedefi olan tarafların kendilerine bildirilen şeyi en az tüm tarafların bildiği kadar bilmesini gerekmektedir. Bu yüzden haberi parçalamak mümkün değildir. İşte bu durum meleklerin çok taraflı (cenahlı) resullük yapmış olduklarını göstermektedir.

Bunun yanısıra şunun da bilinmesi gerekmektedir. Yüce Allah’ın yaratılmış herhangi bir varlıkla aynı boyutta ve aynı düzlemde olması mümkün değildir. Çünkü bu durumda O’na bir mekân ve hatta bir zaman atfedilmesi gerekmektedir. Melekler de yaratılmış varlıklardır. Onların yaşayabilmeleri ancak bir mekân olması durumunda mümkündür. Yüce Allah’ın soyut bir varlık olarak, görülememesi yaratılmış hiçbir gözün buna gücünün yetmeyeceğinden dolayıdır. Ama meleklerin görülememesi onların gayb aleminde varlıkları kılınmış olmalarından ve gayb aleminde müşahade aleminde belirlenmiş ilkelerden dolayıdır. Zaten beşer resuller melekleri hem de asli suretinde görmüşlerdir. Yani gayb alemini göremiyor olmamız güç yetiremiyor olmamızdan değil, yasaklanmış olmasından dolayıdır.

Araf 7/143

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنظُرَ إِلَيْكَ ۗ قَالَ لَنْ نَرَاكَ وَلَكِن نُنظُرُ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ نَرَاكَ ۗ فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا ۗ فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ

Mûsâ, belirlediğimiz yere (Tûr’a) gelip Rabbi de ona konuşunca, “Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım” dedi. Allah da “Beni (dünyada) katiyen göremezsin.

Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin.” dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, “Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah’ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim” dedi. (DİB meali)

Bu ayete dikkat edilirse Yüce Allah Musa’ya kendisini görmesinin yasak olduğunu değil, mümkün olamayacağını bildirmektedir. Nitekim Yüce Allah bunun mümkün olamayacağını sadece tecelli ederek göstermiş bu bile Musa’nın kendisi kaybetmesine yetmiştir. Bu durum sadece Musa için değil tüm yaratılmış varlıklar için geçerlidir. Yani ister gaybi varlık olsun isterse müşahede alemi varlığı, hiçbir gözün onu kuşatması mümkün değildir.

İşte bu durum Yüce Allah ile meleklerin ilişkisinin ilkelerinin başladığı yerdir. Yüce Allah’ın meleklerle ilişkisi tahtta oturan bir kral ve onun etrafında bulunan ulu kişiler şeklinde bir ilişki değildir. Çünkü melekler kesinlikle bir zamana ve mekâna bağımlı varlıklardır. Yani onların mekâna bağımlı bir halden tıpkı Yüce Allah gibi mekansız bir hâle geçebilmeleri mümkün değildir çünkü onlarda yaratılmış varlıklardır. Beşer resuller gibi meleklerin de Yüce Allah ile ilişkiye girebilmeleri ancak vahiy yoluyla olur.

Fakat bu açıklamalar anlamaya çalıştığımız en’am suresinin 38. ayetindeki طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ (tairin yetiru bi cenahayhi) bu ibarenin karşılığı olmamaktadır. Hatırlanacağı üzere meallerin hepsinde bu ibarenin “iki kanadıyla uçan kuşlar” şeklinde anlamlandırıldığını ama ayetin devamında hesap vermek için haşır edileceklerinin söylenmesi ve zamirlerin akıllı varlıklar zamiri olmasından dolayı طَائِرٍ (tair) kelimesine kuşlar manası verilemeyeceğini belirlemiştik. Daha önceki bölümlerde, yine aynı ayette geçen dabbe kelimesinin karşılığının yeryüzüne bağımlı cinler olması gerektiğini ortaya koymuştuk. Ayette geçen hem dabbe kelimesinin hem de tair kelimesinin akıllı varlıklar olması gerektiğini söylememiz beraberinde akıllı ve uçma kabiliyeti bulunan “Tair kim(ler)dir?” sorusunu da sormamızı gerekli kılacaktır.

Akıllı varlık türü olarak cinler ve insanların olduğunu ortaya koymuştuk. İnsanlık alemindeki her türlü farklılık bizim gözlem alanımızdadır. Hatta bu farklılığın nedenlerini bulmak için gözlemin ötesinde deney ve araştırma yapmak da bizim erişimimize açıktır. Fakat gayb alemindeki varlıkların Cin, Dabbe, Melek, İblis, Cebrail, Mikail gibi farklı isimlerle anılmalarının sebeplerini bulmak için o varlıklara erişimimiz bulunmamaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi gayb alemi ile ilgili her türlü soruya cevap arayacağımız tek kaynak Kur’an’dır.

Kur’an görünür alem içinde uçan varlıklar olduğu gibi, gayb aleminde de uçma kabiliyetinde olan varlıkların olduğunu bildirmektedir.

Kadr 97/4

تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ

Melekler ve Ruh (Cebrail) o gecede, Rablerinin izniyle her türlü iş için iner de iner. (DİB meali)

Mearic 70/4

تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ

Melekler ve Ruh (Cebrail) ona süresi elli bin yıl olan bir günde yükselir. (DİB meali)

Şura 42/5

تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَنْفَطَّرُنَّ مِنْ فَوْقَيْهِنَّ ۖ وَالْمَلَائِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ ۗ إِنَّ اللَّهَ هُوَ
الْعَفُورُ الرَّحِيمُ

Neredeyse gökler (O'nun azametinden) üstlerinden çatlayacaklar. Melekler ise, Rablerini hamd ile tesbih ederler ve yeryüzündekiler için bağışlanma dilerler. İyi bilin ki Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. (DİB meali)

Fussilet 41/30

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ

Şüphesiz “Rabbimiz Allah’tır” deyip de, sonra dosdoğru olanlar var ya, onların üzerine akın akın melekler iner ve derler ki: “Korkmayın, üzülmeyin, size va’dedilmekte olan cennetle sevinin!” (DİB meali)

Zümer 39/75

وَنَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ۖ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Melekleri de Rablerini hamd ile tesbih edip yücelterek Arş’in etrafını kuşatmış hâlde görürsün. Artık kulların arasında adaletle hüküm verilmiş ve “Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur” denilmiştir. (DİB meali)

Furkan 25/25

وَيَوْمَ تَشَقُّقُ السَّمَاءِ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا

O gün gök bulutlarla yarılıp parçalanacak ve melekler bölük bölük indirilecektir (DİB meali).

İsra 17/95

قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولًا

De ki: “Eğer yeryüzünde, (insanlar yerine) yerleşip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten bir melek peygamber indirirdik.” (DİB meali)

Hicr 15/8

مَا نُنزِّلُ الْمَلَائِكَةَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوا إِذَا مُنظَرِينَ

Biz, melekleri ancak hak ve hikmete uygun olarak indiririz. O zaman da onlara mühlet verilmez. (DİB meali)

Enam 6/111

وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَى وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ

Biz onlara melekleri de indirseydik, kendileriyle ölüler de konuşsaydı ve her şeyi karşılarında (hakikatin şahidleri olarak) toplansaydı, Allah dilemedikçe yine de iman edecek değillerdi. Fakat onların çoğu bilmiyorlar. (DİB meali)

Bakara 2/210

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ

Onlar (böyle davranmakla), bulut gölgeleri içinde Allah'ın (azabının) ve meleklerin kendilerine gelmesini ve işin bitirilmesini mi bekliyorlar? Hâlbuki bütün işler Allah'a döndürülür. (DİB meali)

Enam 6/8

وَقَالُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ ۖ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكًا لَفُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنظَرُونَ

Bir de dediler ki: “Ona (açıktan göreceğimiz) bir melek indirilse ya!” Eğer (öyle) bir melek indirseydik artık iş bitirilmiş olurdu, sonra da kendilerine göz açtırılmazdı (hemen helâk edilirdi). (DİB meali)

Necm 53/26

وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى

Göklerde nice melekler vardır ki onların şefaati; ancak Allah'ın izniyle, dilediği ve hoşnut olduğu kimselere yarar sağlar. (DİB meali)

Aslında her biri çok daha kapsamlı bir çalışmanın konusu olan bu ve bunlar gibi daha birçok ayetten anlaşılmaktadır ki melekler, semaya çıkabilme ve inebilme, elli bin yıllık yükseklığe gidebilmekte, bulutların arasından süzülebilmeye, bulutların üstüne çıkabilme ve yukarıdaki ayetlerde bildirilen ve mutlaka uçuş kabiliyeti gerektiren işleri yapmaktadırlar. Yani melekler uçuş kabiliyetinde olan akıllı varlıklardır. Köken olarak cin türü varlıklardan olan meleklerin uçuş kabiliyetlerini nasıl ve ne şekilde elde ettikleri biraz önce de belirttiğimiz gibi çok daha detaylı ayrı bir çalışmanın konusudur.

Meleklerin uçan varlıklar olduğu konusu gayet açıktır. Fakat onlardan başka uçuş kabiliyetinde olan akıllı ve iradeli bir varlık daha vardır. Şeytan/lar!

Daha önceki bölümlerde şeytanların İblis soyu olduğunu, İblis'in ise başlangıçta melekler arasında olduğunu ortaya koymuştuk. İblis'in bir zamanlar melekler arasında olması onun da tıpkı melekler gibi uçuş kabiliyetinde olan bir varlık olması anlamına gelmektedir. Yüce Allah'ın onu kovmasından sonra da bu kabiliyeti ondan alınmamıştır. Çünkü onun soyu olan şeytanlar en azından göğe çıkabilmektedir.

Hicr 15/16-18

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ
وَحَفِظْنَاَهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ
إِلَّا مَنْ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ

(15/16) Andolsun, biz gökte burçlar yaptık ve onu, bakanlar için süsledik.

(15/17) Onu kovulmuş her şeytandan koruduk.

(15/18) Ancak kulak hırsızlığı eden olursa, onu da parlak bir ateş takip etmektedir.
(DİB meali)

Saffat 37/6-9

إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ
وَحَفِظْنَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ
لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى وَيُقَذَّفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ
دُحُورًا ۗ وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ

(37/6) Biz, en yakın göğü zinetlerle, yıldızlarla donattık.

(37/7) Onu itaatten çıkan her şeytandan koruduk.

(37/8) Onlar, yüce topluluğu (ileri gelen melekler topluluğunu) dinleyemezler. Kovulmaları için her taraftan taşa tutulurlar.

(37/9) Onlar için sürekli bir azap da vardır. (DİB meali)

Tıpkı biraz önceki ayetler gibi bu ayetlerin de her biri çok daha kapsamlı bir çalışma gerektirmektedir. Ne yazık ki burada sadece ayetlerin, konumuz ile ilgili kısımlarına değinilecektir. Şeytanların gökteki burçlara kadar gidiyor olabilmeleri, melei'l ala'yı dinlemeye yeltenebilme cüretini göstermeleri onların da uçma kabiliyetlerinin olduğunu göstermektedir. İşte en'am suresinde uçan akıllı ve iradeli varlıklar bunlar olmalıdırlar. Bunlar da ümmet olma açısından insanların emsalidirler. Bu kadar açıklamadan sonra "tair" kelimesini anlamamızı sağlayacak ayete şu meali vermek daha uygun olmalıdır.

Enam 6/38

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَلُكُمْ ۗ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ

Ne yeryüzüne bağımlı dabbe (cin)'lerden ne de her iki boyutuyla öfkeli (düşman) şekilde durmadan koşturuyor olanlardan (şeytan) hiçbiri sizin emsaliniz olan ümmetlerden başka bir şey değildir. Biz O Kitap'ta hiçbir şeyden eksik bırakmadık. Sonunda hepsi (ümmetlere bölen) rableriyle birlikte bir araya getirilecekler.

İşte bu ayetteki "dabbe" yeryüzüne bağımlı uçamayan ve gayb aleminden müşahede alemine hiçbir şekilde müdahale edemeyen cinler, tair ise şeytanlar anlamındadır. Varlık türü olarak cinlerden olan İblis'in soyundan olan şeytanlar, doğuştan gelen bir üstünlüğü temel inanç olarak almış ve bu uğurda Yüce Allah'a bile karşı gelmekten çekinmemiştir. Bu da yetmemiş kendisini yaratan Yüce Allah'a doğuştan gelen bir üstünlük sahibi olduğunu ispata kalkışmıştır ve hala da bu kalkışmaya devam etmektedir.

Tezini ispat etmek için metodu, diğeri ne kadar kötü olursa ben o kadar iyi olurum şeklinde özetlenebilecek bir metottur. Bu yüzden insanı alabildiğine Yüce Allah'ın ilkelerinden uzaklaştırmak için çabalamakta, kendisinden daha kötü hale düşürmek için çabalamaktadır. Çünkü onun iyi olması, ancak ve ancak insan soyunun ondan daha kötü bir durumda olmasıyla mümkün olacaktır. Nitekim;

Sebe 34/20

وَلَقَدْ صَدَقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

İblis, onlar hakkındaki zannını doğru çıkardı. Bir grup inanandan başka hepsi onun peşinden gitti. (DİB meali)

Şeytanların; soydan gelen bir ırkçılığın üstüne temellendirdikleri ümmetlerinin, insanlar arasındaki karşılığı sırf kökenden dolayı kendilerini diğerlerinden daha üstün gören ve bu uğurda bir toplum oluşturan herkestir. Böyle davrananlar Allah'ın rabliğini değil kendilerini bu şekilde inanmaya ikna eden liderlerinin rabliğine razı olmuşlardır. Yahudiler ve Yahudilik anlayışında olanlar da tıpkı şeytanlar gibi üstünlüklerini salih amellerinden değil Yüce Allah'ın kendilerini diğerlerinden üstün yaratmalarından aldıklarını söylemektedirler. Onlar da şeytanlar gibi kendilerinin diğerlerinden daha üstün olduğunu ispatlamak için her türlü oyuna başvurmakta hatta oyunlarıyla yeryüzünü kana boyamaktan bile çekinmemektedirler. Çünkü diğerleri ne kadar kötü olsa onlar o kadar iyi gözükceklerdir. Onların bu davranışlarının temelinde inanç vardır. Sanılmasın ki kendi türlerinden başka hiç kimseye karşı bir ilkeleri olmayan Yahudiler, İsrail devleti sınırları içindekilerdir. Müslümanlar içinde Yahudilere rahmet okutturacak Yahudi kafalı Müslüman sayısı hiç de az değildir. İblisi iblis yapan şey Yüce Allah'ın kelamı karşısında seçme hakkının ve hatta Yüce Allah'ın kelamını şekillendirme yetkisinin olduğunu zannetmesidir. Yahudiler bugün dahi kendi din adamlarında ve hatta kendilerinde Yüce Allah'ın gönderdiği vahiylerle müdahale haklarının olduğunu savunmaktadırlar. Hatta Yüce Allah'ın vahyi ile **rabb** idedikleri din adamlarının görüşlerinin çelişmesi durumunda uyulması gerekenin Yüce Allah'ın kelamı değil rabbilerinin sözleri olduğuna inanmaktadırlar. **İşte onları Yahudi yapan şey tam da budur. Ama ne yazık ki bu anlayış sadece onlarla sınırlı kalmamış, Kur'an'a iman ettiğini söyleyen din adamları Yüce Allah'ın kelamının önüne kendi sözlerini geçirmiş hatta bununla da yetinmemiş, Yüce Allah'ın kelamının cümlelerini de kendi kafalarına göre düzenlemişlerdir. Bunun için müennesi-müzekkere, tekili- çoğula, maziye-muzariye, isimi-fiile, akıllı varlıklar siygasını-akılsız varlıklar siygasına çevirmekten bile çekinmemişlerdir. İşte bu şekilde oluşturulan inançlar ortaya İslam ümmetini değil, hepsi de Allah'a teslim olduğunu ve Kur'an'a iman ettiğini söyleyen Arap İslam ümmetini, Türk İslam ümmetini, Kürt İslam ümmetini, Peştü İslam ümmetini ve saymanın gereksiz olduğu pek çok ümmeti ortaya çıkarmıştır.**

Bugün yaşadığımız şu çağda İlahiyat fakültesi tefsir ana bilim dalı bölüm başkanları çıkıp: "Kur'an ihtilaf çıkaran bir kitaptır"^[6] demekten bile çekinmemiş daha da kötüsü; Kur'an'a iman ettiğini söyleyen yığınlar da bu söylemi alkışlamışlardır! Hesap görücü olarak Allah yeter...

En'am suresindeki tair kelimesinin öfke ve düşmanlıkla hareket eden şeytanlar olduğunu ortaya koymamız Süleyman kıssaları bağlamında geçen ve konuşan bir kuş olduğu söylenen Hüdhdü üzerindeki kapalılığı tam olarak gidermeye yetmemektedir. Fakat bizi asıl konumuzdan epey uzaklaştırmış olmasına rağmen, bundan sonraki olayları daha doğru anlamamızı sağlayacak bir şey de elde etmiş olduk. Bundan sonrasında Kur'an'ın diğer yerlerinde geçen ve genelde meallerde "*kuşlar, uğur ve uğursuzluk*" manası verilen "*tair*" kelimesinin diğer kullanımlarına da bakmak gerekmektedir.

Ramazan DEMİR

[1]R. İsfahani, El Müfredat, MSL md.

[2]Razi, Tefsir-i Kebir, c.9.s.414-417

[3]R. İsfahani, El Müfredat, EMM md.

[4]İsfahani, El Müfredat, TYR md.

[5]Yrd. Doç. Dr. İlyas Karılı, Yeni Sözlük, TYR md.s.1518

[6]Bu söz "tarihselci" söylemleri ile tanınan Prof. Dr. Mustafa Öztürk'e aittir. Bu profesör kitaplar yazarak, meal telif ederek, konferanlar vererek, tv programlarına çıkararak ve elindeki tüm imkanları kullanarak Kur'an'ın; güncelliğini yitirmiş, aktüel değeri kalmamış, akıl dışı kıssalarla dolu tarihte kalmış nostaljik bir kitap olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır.

KONUŞAN KUŞLAR (4)

Enam 6/38

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ ۚ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ تَنْمُّ إِلَى رَبِّهِمْ يُحْسِرُونَ

Ne yeryüzüne bağımlı dabbe (cin)'lerden ne de her iki boyutuyla öfkeli (düşman) şekilde durmadan koşturuyor olanlardan hiçbiri sizin emsaliniz olan ümmetlerden başka bir şey değildir. Biz O Kitap'ta hiçbir şeyden eksik bırakmadık. Sonunda hepsi (ümmetlere bölen) rableriyle birlikte bir araya getirilecekler.

Üzerinde uzunca durduğumuz bu ayete yukarıdaki gibi bir mealin verilmesinin daha isabetli olduğunu belirmemiz ve ayette isim olarak geçen طَائِرٍ (tair) kelimesine “öfkeli”, aynı kök harflerinden türemiş muzari fiil olan يَطِيرُ (yetiru) kelimesine ise “durmadan koşuyor” şeklinde alışılmadık manalar vermemiz, haklı olarak birçok soruyu da beraberinde getirecektir. Üstelik bu soruların büyük çoğunluğu Süleyman kıssaları bağlamında olacaktır. Çünkü sadece Süleyman ve Davut kıssaları bağlamında geçen kuşlar; konuşmak, Allah'ı tesbih etmek ve tüm benliğini O'na yöneltmek gibi akıllı ve iradeli varlıkların özelliği ile tanıtılmaktadır. Üstelik yukarıdaki ayete uygun gördüğümüz mealde anlamaya çalıştığımız kelimenin hem isim hem de fiil olarak geçtiği cümleye بِجَنَاحَيْهِ “ne de her iki boyutuyla öfkeli şekilde durmadan koşturuyor olanlardan hiçbiri” bu şekilde bir mana vermemiz tek başına Süleyman kıssaları bağlamında geçen konuşan kuşlar üzerindeki kapalılığı gidermeye yetmemektedir. İşte bu durum zoraki olarak bu kelimenin geçtiği tüm ayetlere bakmayı gerektirmektedir.

Kur'an'da 4 tanesi fiil olmak üzere ط ي ر (tı+ya+ra) kök harflerinden türemiş 29 kelimenin bulunduğunu daha önce belirtmiştik. Kelimenin fiil olarak diğer 3 kullanımı şu şekildedir.

- يَطِيرُوا Araf 131; Tefa'ul babı: Fiili Muzari, Cemi, Müzekker, Ğaib.
- اطَّيْرْنَا Neml 47; Tefa'ul babı: Fiili Mazi, Nefsi Mutekellim Meal Ğayr (Çoğul birinci şahıs).
- تَطَّيْرْنَا Yasin 18; Tefa'ul babı: Fiili Mazi, Nefsi Mutekellim Meal Ğayr (Çoğul birinci şahıs).

Görüldüğü gibi En'am 38. ayeti dışında kelimenin fiil olarak geçtiği her üç yerde de kelime Tefa'ul babında'dır. Kelimelerin geçtiği ayetlere geçmeden önce Tefa'ul babı hakkında az da olsa bilgi vermek yerinde olacaktır.

Tefa'ul babı : Sülasi (üç harfli) mazi fiillerin başına bir ت (ta) harfi eklemekle ve fiilin orta harfini şeddeli hale getirmekle oluşan bir bab'tır. Bu babın gayesi; Tefa'ul bâbına giren sülâsî fiilin peyderpey belli bir aşamadan ve süreden sonra külfetle oluştuğuna işaret eder. Anlam olarak hemen hemen sülâsî kökündeki manayı verir. Yani fiilin kök anlamı değişmemekte sadece fiilin aşama aşama yapıldığını bildirmektedir.

Sülasi (üç harfli yalın) fiil	Tefa'ul babı		
عَلِمَ (alime)	bildi	تَعَلَّمَ (tealleme)	Peyderpey bildi,

Fakat bu babın özellikle muzari çekiminde de fiilin başına ت (ta) harfi geldiği için bazı durumlarda fiile tefa'ul babından dolayı eklenen ت (ta) harfi düşürülür.

- تَنْزَلُ (tenezzelu) تَنْزَلُ (tenezzelu)

Bazı durumlarda ise yine tefa'ul babının muzari çekimlerinde ت (ta) harfi kaldırılır, onun yerine kelimenin yalın halindeki ilk harfine de şedde konur.

- يَنْزُرُ (yenezkeru)..... يَنْزُرُ (yenezkeru)

Tefa'ul babıyla ilgili bu kısa açıklamada altı çizilmesi gereken husus; bu baba getirilen fiillerin anlamlarının değişmediği sadece aşamalılık anlamı kazandığıdır. Anlamaya çalıştığımız kelimenin Kur'an'da fiil olarak geçtiği 3 yerde de tefa'ul babında olduğunu biraz önce belirtmiştik.

Araf 7/131

فَإِذَا جَاءَتْهُمْ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ ۗ أَلَا إِنَّمَا طَائِرُ هُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

Fakat onlara iyilik geldiği zaman, “Bu bizimdir, (biz çalışıp kazandık)” derler. Eğer başlarına bir kötülük gelirse, Mûsâ ve beraberindekilerin uğursuzluğuna yorarlardı. İyi bil ki, onların uğursuzluk sebebi ancak Allah katında (yazılı)dır. Fakat çokları bilmezler. (DİB meali)

Bu meale dikkat edilirse anlamaya çalıştığımız kelimenin fiil haline (يَطَّيَّرُوا) “uğursuzluğuna yorarlardı” şeklinde, isim haline ise (طَائِرُهُمْ) “onların uğursuzluk sebebi” şeklinde mana verildiği görülecektir. Tüm sözlük ve lügatlerde ve bu sözcüğü analiz eden tefsirlerde يَطَّيَّرُوا (yettayyaru) kelimesine yüklenen “uğursuzluk” anlamının cahili Araplardaki kuşlar üzerinden ulaşılan birtakım yargılardan dolayı olduğu belirtilmektedir. Oysa bu kelimenin kök manaları içinde uğursuzluk anlamı verilebilecek bir mana yoktur. Zaten ulaşabildiğimiz tefsirlerin hepsinde; herhangi bir nesne, kişi ve olayda uğur ya da uğursuzluk olduğunu vehmetmenin şirk olduğu söylenmiştir. Aslında bizzat yukarıdaki meali yapan kurumun çıkardığı İslam Ansiklopedisinde de anlamaya çalıştığımız kelimeye bir madde ayrılmış ve orada da uzun uzun bir şeye uğur ya da uğursuzluk anlamının verilmesinin şirk olduğu belirtilmiştir. Konuyu birçok yönüyle ele alan bu çalışmanın olduğu gibi buraya aktarılmasında fayda vardır.

Sözlükte “işlerin ters gitmesine yol açtığına inanılan nesne, olay, fiil ve durum” anlamına gelen uğursuzluk kelimesi “uğur, uğurlu şeyleri gösteren simge” anlamındaki fâlin zıddı olup “gören ve işiten kişinin nefret duyup reddettiği şey” demektir. Uğur ise insana mutluluk, iyilik ve şans getireceğine inanılan durumdur. “Uğursuz saymak” mânasındaki şe'm kökünden türeyen teşe’üm, “uçmak” anlamındaki tayr kökünden türeyen tyere (tetayyur), tâir kelimesiyle birlikte kullanıldığında zecr, ayrıca “uğursuzluk, uğursuz” anlamındaki nahs kelimesi de aynı mânaya gelir. Uğursuzluk “insan ve hayvanlarla diğer bazı nesnelere hareket, ses ve duruşlarını uğursuz sayma” şeklinde de tanımlanır. Başlangıçta fal hem uğur hem uğursuzluk içeriğiyle algılanırken daha sonra bilhassa İslâmî dönemde sadece uğurlu işler için kullanılmaya başlanmıştır.

Uğursuzluk bağlamında güvercin, karga, baykuş ve hüdhüd gibi kuşların uçuşundan anlam çıkarma anlayışı çok eski bir geçmişe sahip olup Bâbil ve Mısırlılar gibi yahudi ve hıristiyanlarda da mevcuttu. Câhiliye Arapları kuşların yanı sıra bir kısım özellikler taşıyan insanlarla kulağı yarık, boynuzu kırık hayvanları ve bazı sesleri de uğursuz kabul ederlerdi. Araplar'ın başvurduğu yöntemlerin en yaygını kuş uçurtma şeklinde yapılandı. "İyâfetü't-tayr" denilen bu yöntemle göre sabahleyin evinden çıkan kişi uçan bir kuşun uçtuğu yöne göre o günkü işini yorumlardı. Kuş soldan sağa doğru uçarsa (sânih) uğurlu, sağdan sola doğru uçarsa (bârih) uğursuz sayılırdı. Uçan kuş görülmediği takdirde bir kuşu uçurmak suretiyle aynı işlem uygulanırdı (bk. İYÂFE). Uğursuz addetmenin ikinci türü bazı hayvanların adından, sesi ve renginden hareketle olumsuz anlam çıkarma biçimindedir. Câhiliye inancına göre karga gurbete ve garipliğe, hüdhüd ise hidayete delâlet ederdi. Uğursuz saymanın üçüncü türü ölü hayvanlara bakılması veya kesilirken gözlemlenmeleri sonucu tesbit edilen bulgulardan çıkarılan olumsuz anlamlar şeklindedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de "tıyere" kavramı inkârcuların kendilerini haklı göstermek için başvurdukları bir bahane olarak zikredilir. Bu çerçevede Yâsîn sûresinde (36/13-19) bir "karye" halkına (muhtemelen Antakya) gönderilen hak davetçileri (Taberî, XXII, 186-187) yaptıkları davete karşılık muhatapları tarafından yalancılıkla itham edilmiş ve uğursuzluk getirdikleri ileri sürülmüştür. Kur'an'da aynı mahiyette bir tepkiyi Hz. Sâlih'in kavmi Semûd ile (en-Neml 27/45-47) Hz. Mûsâ'nın muhatapları Firavun ve taraftarlarının (el-A'râf 7/130-131) gösterdiği ifade edilmektedir. Hz. Peygamber hastalığın kendiliğinden sirayet etmediğini, kuşun uçmasıyla uğursuzluk meydana gelmediğini, safer ayında veya baykuşun ötmesinde uğursuzluk aranmayacağını (Buhârî, "Fib", 54; Müslim, "Selâm", 102), İslâm'da uğursuzluk anlayışının bulunmadığını, daima iyimser ifadelerin kullanılması gerektiğini (Buhârî, "Fib", 44, 54) söylemiş, kuşun uçuşundan geleceğe yönelik kötü sonuçlar çıkarmanın şirk sayıldığını ısrarla vurgulamıştır (Ebû Dâvûd, "Fib", 24; Tirmizî, "Siyer", 47). Bir başka rivayette ise, "Uğursuzluk anlayışı yüzünden işinden vazgeçen kimse şirke düşmüş olur" demiş, bunun kefâretinin ne olduğu sorulduğunda, "Allahım! Senin hayrından başka hayır, senin takdirinden başka takdir ve senden başka ilâh yoktur" denmesini öğütlemiştir (Müsned, II, 220). Konuyla ilgili rivayetleri değerlendiren İbnü'l-Esîr uğursuzluk telakkisinin şirk sayılmasını, bunu icra edenlerin bazı işlemlerle menfaat sağlayacaklarına ve kendilerine dokunacak zararları gidereceklerine inanmalarına bağlamıştır (en-Nihâye, III, 152). Bir rivayete göre Hz. Peygamber, "Uğursuzluk ancak üç şeyde, atta, kadında ve evde olur" buyurmuş (Buhârî, "Cihâd", 47, "Fib", 54, "Nikâh", 17; Müslim, "Selâm", 119), Ümmü Seleme'den gelen rivayette ise bunlara kılıç ilâve edilmiş, İbn Mes'ûd da, "Bir şeyde uğursuzluk varsa iki çene arasındaki dildedir" demiştir. Bu rivayet hakkında Hz. Âişe'nin görüşü sorulduğunda, "Kur'an'ı Muhammed'e gönderen Allah'a yemin ederim ki Resûlullah böyle bir şey söylememiştir; o yalnız Câhiliye halkının kadınla, evle ve atla uğursuzluk oluşabileceği yolundaki inancını bildirdi" cevabını vermiştir. Abdullah b. Ömer de Resûl-i Ekrem'in yanında uğursuzluktan söz edildiğinde şöyle buyurduğunu nakletmektedir: "Bir şeyde uğursuzluk bulunsaydı atta, kadında ve meskende olurdu" (Buhârî, "Nikâh", 17).

Kur'an'da uğursuzluk telakkisinden menfî şekilde bahsedildiği ve ilk rivayetin aksine diğer rivayetlerde bu anlayışın Câhiliye dönemine nisbet edildiği göz önünde bulundurulduğunda at, kadın ve evi uğursuz saymanın İslâm'a değil Araplar'ın İslâm öncesi dönemine ait bir âdet olduğu anlaşılır. Birinci rivayetdeki karışıklık râvinin "eğer bir şeyde uğursuzluk olsaydı" ifadesini atlamasından kaynaklanmaktadır. İslâm toplumunda yönetici ve âlimlerin kanaati de bu yöndedir. Emevî Halifesi Ömer b. Abdülazîz, ay Boğa burcunda (deberân) iken yola çıktığında bunu iyi karşılamayan İbn Abdülhakem'e, "Sen bana ayın deberânda olduğunu söylemek istiyorsun; biz güneşe ve aya göre değil tek ve kakhâr olan Allah'a sığınarak yola

çıkartır” demiştir (Taşköprizâde, I, 363). Falda olduğu gibi uğursuzluğu da nefis kuvvetiyle açıklayan İbn Haldûn, kuş uçurtmak suretiyle kehanette bulunan kimselerin gördükleri ve işittikleri şeylerin hayal güçlerine destek olduğunu, böylece bir anlayışa vardıklarını kaydeder (Mukaddime, I, 389). İbn Kayyim el-Cevziyye tiyerenin ondan korkan kişiye zarar vereceğini, korkmayana ise hiçbir etkisinin olmayacağını belirterek içinde bu tür vesveseler hisseden kimsenin, “Allahım! Senin takdirinden başka takdir, senin verdiğin hayırdan başka hayır, senden başka ilâh yoktur; iyilikler ancak senden gelir, kötülükleri ancak sen giderirsin; güç ve kudret tamamen sana aittir” demesini tavsiye etmiştir (Miftâhu dâri’s-sa’âde, II, 272). Ayrıca uğursuzluğun ondan korkan kimseye zarar vermek için selden daha hızlı geleceği, duyduğu ve gördüğü şeylerde o kimseye vesvese kapılarını açacağı kaydedilmektedir (Siddîk Hasan Han, II, 368-369).

İnsanlar çevrelerinde gördükleri birtakım şeylerde ve tabiat olaylarında uğursuzluk bulunduğuna inanagelmiştir. Çağımızda da bu anlayışı benimsemiş pek çok kişiye rastlamak mümkündür. Bu kişiler uğursuz kabul ettikleri şeylerden kendilerine kötülük ve zarar geleceğini sanır, onlardan uzak durmaya çalışır, bu yüzden de korku ve endişe içinde yaşarlar. Aslında hiçbir şeyde uğursuzluk bulunmadığı gibi hiçbir şey başlangıçta uğurlu da değildir. Uğursuzluk herkesin kendinde, kendi yorumunda ve anlayışındadır. Halk arasında kullanılan, “Uğurlu geldi, uğursuzluk getirdi” gibi sözler birer zan ve kuruntudan ibarettir. Ay ve güneş tutulması, köpeklerin ulması, baykuşun ötmesi, kedi ve köpeğin yürüyen bir kişinin önünden geçmesi, ayrıca merdiven altından geçmek, salı günü işe başlamak veya yola çıkmak, gece aynaya bakmak, tırnak kesmek vb. pek çok şeyde uğursuzluk bulunduğunun kabul edilmesi birer temelsiz inançtır. Bir nesneyi veya olayı mutlaka bir şeye yormak gerekirse Hz. Peygamber’in tavsiyesine göre iyiye yormak gerekir. Kur’ân-ı Kerîm’de açıkça beyan edildiği üzere Cenâb-ı Hak fizik âlemin işleyişini kanunlara bağladığı gibi sosyal hayat için de kanun ve kurallar koymuştur. Canlı cansız bütün tabiat Allah’ın emir ve iradesi altındadır. O’nun emrinin dışına çıkılması sadece insanlar için söz konusu olup bu da Allah’ın insan türüne verdiği bir irade ve seçim imkânından ibarettir. Güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar gibi tabiatı teşkil eden nesnelere ve yaratıklar Allah’a secde eder (el-Hac 22/18); yani O’nun varlığını, birliğini, engin ilmini, derin hikmetini, sınırsız irade ve kudretini halleri veya dilleriyle ispat ve kabul eder. İslâmiyet’in asıl ilkesi tevhiddir. Hayır ve şer Allah’tan beklendiğine göre eşya kendi kendine uğurlu veya uğursuz olamaz; onun iyi kullanılması hayır, kötü kullanılması şer getirir. Kullanımdan kaynaklanan hataları nesne ve olaylara atfederek onları uğursuz kabul etmek doğru değildir. Ayrıca bir şeyi uğursuz sayma, dinin yanı sıra ilim, akıl ve gerçekle de bağdaşmamaktadır.[1]

TDV Ansiklopedisindeki bu açıklamalardan sonra yine aynı kurumun ülkenin saygın ulemasına yaptırdığı mealde yukarıya aldığımız Araf 131. ayete verilen anlama bakalım.

Araf 7/131

فَإِذَا جَاءَهُمْ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ ۗ أَلَا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

Onlara bir iyilik (bolluk) gelince, «Bu bizim hakkımızdır» derler; eğer kendilerine bir fenalık gelirse Musa ve onunla beraber olanları uğursuz sayarlardı. Bilesiniz ki, onlara gelen uğursuzluk Allah katındandır, fakat onların çoğu bunu bilmezler. (TDV meal)

Bu meale bakıldığında ise Ansiklopedi de yapılan uzun açıklamanın aksine uğursuzluk diye bir şeyin var olmadığı değil, tam tersi var olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü ayetin

mealinde, başlarına kötü bir şey gelen kişiler bunu Musa ve beraberindekilerin uğursuzluğuna bağlamaktadır. Ama aslında uğursuzluk Musa ve beraberindekilerde değil, diğerlerindedir ve üstelik bu uğursuzluk Allah katındadır.

Yasin 36/18-19

قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِن لَّمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَيَمَسَّنَّكُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ

قَالُوا طَائِرُكُم مَّعَكُمْ ؕ أَلَيْسَ لَكُم مِّنْ قَوْمٍ مُّسْرِفُونَ

(36/18) (Bunun üzerine onlar:) Doğrusu siz bize uğursuz geldiniz. Eğer bu işten vazgeçmezseniz, andolsun sizi taşlarız. Ve bizden size mutlaka fena bir kötülük dokunur, dediler.

(36/19) Elçiler şöyle cevap verdi: Sizin uğursuzluğunuz sizinle beraberdir. Size nasihat ediliyorsa bu uğursuzluk mudur? Bilakis, siz aşırı giden bir milletsiniz. (TDV meali)

Yine aynı kurumun bu ayetlere verdiği meallere göre de (aslında tüm meallere göre) uğursuzluk diye bir şey vardır. Çünkü inanmayan grup “siz bize uğursuz geldiniz” demekte, inanan grup ise “sizin uğursuzluğunuz sizinle beraberdir” şeklinde cevap vermektedir. Yani tartışma; uğursuzluk diye bir şeyin olmadığı üzerine değil, kimin uğursuz olduğu üzerinedir. Yani tıpkı A’raf suresinde olduğu gibi sorun uğursuzluk diye bir şeyin olmadığı değil, uğursuzluğun kimde ya da nerde olduğu sorunudur.

Neml 27/46-47

قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَّعَكَ ؕ قَالَ طَائِرُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ ؕ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ

Sâlih dedi ki: Ey kavmim! İyilik dururken niçin kötülüğe koşuyorsunuz? Allah’tan mağfiret dileseniz olmaz mı? Belki size merhamet edilir.

Şöyle dediler: Senin ve beraberindekilerin yüzünden uğursuzluğa uğradık. Sâlih: Size çöken uğursuzluk (sebebi) Allah katında (yazılı) dır. Hayır, siz imtihana çekilen bir kavimsiniz, dedi. (TDV meali)

Yine aynı kurumun meali ve yine aynı anlamlar! Bu ayetlerin meallerine göre kavmin inanmayanları Salih ve beraberindekilere “senin ve beraberindekilerin yüzünden uğursuzluğa uğradık” demektedirler. Salih ise cevaben “size çöken uğursuzluk (sebebi) Allah katında (yazılı) dır” demektedir. Yani buna göre (haşa) bizzat Yüce Allah bir şeyi uğursuzluk sebebi olarak görmüş ve bunu yazmıştır. Müellifler tarafından ayetin mealine (sebebi), (yazılı) şeklinde parantez içi konulan açıklamaların, ayetin Arapça metninden hiçbir delili bulunmamaktadır. Yani bu açıklamalar; ayet metninin zorladığı açıklamalar değil, müelliflerin neye hizmet ettiği belli olmayan kendi akıllarının zorlaması sonucu ayete eklenmiş açıklamalardır.

Arapça, yapısı gereği çekimli ve bir tek kökten birçok kelime türetilen bir dildir. Küçük bir hareke değişikliğiyle bile kelimelerin başka bir anlama sokulmaları yani yeni bir kelime türetilmesi mümkündür. Fakat hangi kelime türetilirse türetilsin, türetilerek elde edilen

kelimenin türetildiği kök ile mutlaka bir ilişkisinin olması gerekmektedir. Arapçada genelde kelimeler hep, kelimenin en yalın yani hiçbir ek almamış kök halinden türetilirler. İşte bu durum kelimenin kök halindeki anlamın kendisinden türetilen tüm kelimelere de yansımaları gerektirir.

Mesela; Tüm mealler biraz önceki ayetlerde fiil olarak gelen kelimelere şu anlamları vermişlerdir.

- اَطَّيْرْنَا (Neml 47) – Uğursuzluğa uğradık.
- تَطَّيْرْنَا (Yasin 18) – Uğursuzluğa uğradık.
- يَطَّيْرُوا (Araf 131) – Uğursuz sayarlardı.

Bu fiillerin üçü de yalın hallerine (طير - طار) harf eklemeleri yapılarak türetilmiş kelimelerdir ve hepsi de “tefa’ul babına” sokulmuştur. Kelimelerin kök anlamları her ne olursa olsun, “tefa’ul babında” olmalarından dolayı verilecek anlamın, babın özelliklerini yansıtacak şekilde olması gerekmektedir. Az önce tefa’ul babıyla ilgili bilgiler vermiştik. Buna göre bir fiil bu baba sokulduğunda yalın halindeki anlam değişmemekte fakat aşamalılık ve külfet (zorluk) ifade edecek şekle dönüşmektedir.

- فَعَلَ – Yaptı تَفَعَّلَ – Peyderpey yaptı. Zorlukla yaptı.
- عَلِمَ – Bildi (öğrendi) تَعَلَّمَ – Aşama aşama bildi. Zorlukla öğrendi.
- قَرَّبَ – Yaklaştı تَقَرَّبَ – Yavaş yavaş yaklaştı.

Bu örneklerde olduğu gibi tefa’ul babına getirilen kelimenin kök halindeki yalın anlamı olduğu gibi kalmakta, sadece aynı fiilin aşamayla veya zorlukla yapıldığını belirtmektedir. Bu çerçeveden tüm meal ve tefsirlerin “uğursuzluğa uğramak” şeklinde mana verdikleri ط ي ر (tı+ya+ra) kelimesinin kök haline sözlüklerde verilen anlamlara baktığımızda kelimenin: “uçmak, akli gitmek, koşmak, namı yayılmak, meşhur olmak, çıldırtmak, endişeye kapılmak, çok kızmak, öfkelenmek, saçıp savurmak” şeklinde manalara sahip olduğu görülmektedir. Sözlüklerde kelimenin kök anlamları içinde uğur veya uğursuzlukla ilgili bir kullanım yoktur ve olması da mümkün değildir. Zaten az önce TDV ansiklopedisinden yaptığımız alıntıda “tayr” kelimesine yüklenen “uğur ve uğursuzluk” anlamının, kelimenin kendisinden değil, cahiliye çağı Arapların bir işte uğur olup olmadığını anlamak için kuşları kullanmalarından dolayı olduğu uzun uzun anlatılmaktaydı. Bu durumda “tayr” kelimesine uğursuzluk anlamının verilmesi de rivayetler üzerinden olmaktadır. O halde kök manasında “uğurlu ya da uğursuz olmak” manası olmayan bir fiil nasıl olacakta tefa’ul babına geçtiğinde “uğursuz saymak” manası verilecektir. Tefa’ul babında kelimelerin kök anlamlarının değişmediği ve değişmeyeceği, sadece fiilde aşamalılık ve külfet olduğu şeklinde anlaşılacağı, tüm gramer kitaplarında mevcuttur. Eğer bu babta kelimelerin yalın hallerinde bir değişme olmayacaksa ve tefa’ul babında olan bu kelimeye meallerin hemen hepsinde olduğu gibi “uğursuzluğa yormak” manası veriliyorsa, bu durumda kelimenin tefa’ul babı kullanımı gereği anlamın “peyderpey uğursuz saydı ya da zorlukla uğursuz saydı” şeklinde olması gerekirdi. Ama ne kelimenin kök anlamları içinde uğursuz saymak gibi bir mana vardır ne de varlıktaki herhangi bir nesnede, kişide veya olayda uğur ve uğursuzluk vardır!

Uğur/uğursuzluk ancak ve ancak Allah’a şirik koşanların uydurduğu aslı olmayan bir inançtır. İşte bu yüzden az önce verdiğimiz ayetlerde اَطَّيْرْنَا (Neml 47), تَطَّيْرْنَا (Yasin 18), يَطَّيْرُوا (Araf 131) tefa’ul babında fiiller olarak geçen bu kelimelere “uğursuzluğa uğradık, uğursuzluğuna yorarlardı” gibi manaların, طَائِرُكُمْ şeklinde isim olarak geçtiğinde ise “sizin uğursuzluğunuz”

gibi bir mananın verilmesinin imkânı olmadığı gibi, böyle manaları vermek şirki Kur'an'ın içine sokarak meşru hale getirmek anlamına gelecektir.

Araf 7/131

فَإِذَا جَاءَتْهُمْ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ وَإِنْ تُصِيبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ ۗ أَلَا إِنَّمَا طَائِرُ هُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

Onlara bir iyilik (bolluk) geleceği zaman, «Bu bizim hakkımızdır» derler; eğer kendilerine bir fenalık gelirse Musa ve onunla beraber olanları uğursuz sayarlardı. Bilesiniz ki, onlara gelen uğursuzluk Allah katındandır, fakat onların çoğu bunu bilmezler (TDV meali).

Bu ve diğer ayetlerde sorun sadece; يَطَّيَّرُوا ve طَائِرُ هُمْ kelimelerine hiç olmayan anlamlar yüklenmesi de değildir. Aynı zamanda muzari bir fiil olan يَطَّيَّرُوا kelimesine “uğursuz sayarlardı” şeklinde mazi bir anlam verilmesi de en az bu anlam kaydırması kadar önemli bir sorundur. Üstelik ayetin başında mazi fiili müzariye çeviren (iza) edatı da bulunmaktadır. Bunlara ilave olarak; ayette 4 defa geçen هُمْ (hum) “onlar” zamirlerinin hangisinin kime gittiğinin tespiti de yapılmadan meal verildiği için, ayetin neresinin kimden bahsettiği de anlaşılmamaktadır. Üstüne; *marife* olarak geçen الْحَسَنَةُ (el hasenat) kelimesine “bir iyilik” şeklinde *nekir* bir mana verilmesi de ayrı bir anlam kargaşası oluşturmuştur. Ayette gerçekleştirilen gramer katliamı bunlarla da sınırlı kalmamıştır! Yine ayette “if’al babında” meçhul fiil olarak gelen وَإِنْ تُصِيبْهُمْ (ve in tusibhum) kelimesine “eğer kendilerine bir fenalık gelirse” şeklinde bir mana vermek hem if’al kalıbını hem de fiilin meçhul olmasını hiç saymak anlamına gelmektedir. Dahası ayette geçen إِنْ (in) şart edatı Arapçada en çok kullanılan şart edatlarından biridir ve iki muzari fiili birden cizm eden edatlardandır. Her şeyden önce bu edatla başlayan bir cümlenin hem şartı hem de şarta cevap olarak gelen fiilin kesinlikle gelecek zaman anlamında olması gerekmektedir. Oysa meale bakıldığında kelimelerin muzari olduğunu gösteren bu kadar işarete rağmen, verilen manaların geçmiş zaman olduğu görülecektir. Bu mealin müellifleri (aslında diğerleri de), ayetlerdeki kelimelere mana verirlerken sanki Arapça metne hiç bakmamışlar ya da baktıkları halde görmemişlerdir.

Aşağıya ayetlere daha isabetli olduğunu öngördüğümüz mealleri vereceğiz. Gönül isterdi ki bu ayetlere verdiğimiz her bir anlamın gerekçelerini en ince detayına kadar açıklayalım. Fakat tek başına bunu yapmak bile oldukça hacimli bir çalışmayı buraya almak anlamına gelecektir ki bu da bizi zaten bir türlü gelemediğimiz Süleyman kıssalarından daha da uzaklaştıracaktır. Üstelik bunu yapmak aynı zamanda ayetlerin siyak ve sibakındaki ayetleri de ele almayı zorunlu kılacaktır. Bizim bu ayetler üzerinde durmamızın sebebi ayetlerde geçen *tair* kelimelerinden dolayı idi. Onun için buraya sadece, yaptığımız detaylı çalışmanın sonucunda ulaşabildiğimiz mealleri yansıtacağız.

Araf 7/131

فَإِذَا جَاءَتْهُمْ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ وَإِنْ تُصِيبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ ۗ أَلَا إِنَّمَا طَائِرُ هُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

Onlara (Musa ve beraberindekilere) bilinen o hasenat geleceği zaman: “kesinlikle bizim olan buydu” derler. Ama onlar (Firavun ve al’i) istenmeyen bir şeye yönlendirildiklerinde, Musa ve beraberindekilere daha çok öfkelenirlerdi. Dikkat edin! Onların öfkesi (Musa veya bir)

başkasına değil, sadece Allah'ın indi (hakimiyeti)'nedir. Fakat onların çoğunluğu bunu asla bilemeyecek.

(NOT: Bu ayetin ilk cümlesindeki mazi fiillere muzari olarak mana vermemizin gerekçesi; ayetin en başındaki فِذَا (iza) edatıdır. Bu edat mazi fiili muzariye çevirir. Yine ilk cümlede; “bilinen o hasenat” şeklinde verdiğimiz mana الْحَسَنَةُ kelimesinin başındaki ال takısından dolayıdır. Yine سَيِّئَةٌ kelimesine “herhangi bir darlık” şeklinde mana vermemiz, kelimenin nekira olmasından dolayıdır.)

Neml 27/46-47

قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

Sâlih dedi ki: Ey kavmim! İyilik dururken niçin kötülüğe koşuyorsunuz? Allah'tan mağfiret dilereniz olmaz mı? Belki size merhamet edilir. (TDV meali)

قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ قَالَ طَائِرُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ

(Onlar) “Sana ve senin destekçilerin olan o kimselere daha çok öfkelenidik!” diye cevapladılar. (Salih) Sizin (giderek artan) öfkeniz Allah'ın indi(hakimiyeti)'nedir. Hayır hayır (daha da kötüsü) siz tamamen yoldan çıkarılıyorsunuz.

Yasin 36/18-19

قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ بَلْ لَنْ تُنَّهَوْنَا أَنْ نَعْبُدَ آلِهَتَنَا سِوَى اللَّهِ إِنَّا كَانُوا أَكْثَرَ أَشْيَاءَ فَتَنًا قَدْ تَجَرْنَا

قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ أَأَنْذَرْتُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ

(Onlar) “Kesinlikle biz size daha çok öfkelenidik. Eğer (buna) bir son vermezseniz elbette sizi recm edeceğiz ve bizden size acı verici bir azab dokunacak” dediler.

(Resuller): “Tek dayanağınızın öfkeniz olması, siz (bize) doğru bilgilendirildiniz diye mi? Elbette ki (sizin hakkınızda bize verilen bilgi doğrudur) siz sınırları aşmış bir kavimsiniz.”

(NOT : Bu ayette geçen دُكِرْتُمْ fiili, taf'il babında meçhul bir fiildir. Meçhul fiillerde, fiile bitişen zamir o fiilin öznesi değil nesnesi olur. Dolayısıyla bilgilendirilmenin konusu bu kavimdir. Yani bu kavim hakkındaki bilgi daha önceden resullere verilmiş, onlar detaylı bir şekilde resullere tanıtılmıştır. Parantez içi açıklamaların gerekçesi budur.)

Biraz önce de belirttiğimiz gibi bu ayetlerden her biri öncesi ve sonrasıyla beraber çok daha geniş bir çalışmada ele alınmalı ve verilen her mananın arkasındaki gerekçeler ortaya konulmalıydı. Fakat biz bu ayetlere Süleyman kıssaları bağlamında geçen **tayr** kelimesi bağlamında müracaat ettik. Bu yüzden konumuzla alakalı olan kısımlar üzerinde durduk. Şimdi **tayr** kelimesine “kuşlar” manası verilen diğer ayetleri anlamaya başlayabiliriz.

Ramazan DEMİR

[T](#)TDV İslam Ansiklodisi, İlyas Çelebi, Uğursuzluk md. c.42. s. 52

KONUŞAN KUŞLAR (5)

Daha önceki bölümlerde incelediğimiz En'am 38. ayetinde geçen *dabbe* kelimesinin yeryüzüne bağımlı yani uçma kabiliyetinde olmayan cinler, *tair* kelimesinin ise uçma kabiliyetinde olan melekler ve şeytan/lar olduğu sonucuna ulaşmıştık. İşte bu tespit; Kur'an'ın birçok yerinde geçen الطَّيْر (tair) kelimesine atfedilen akıllı varlıklarla ilgili fiil, zamir ve sıfatların da nedenlerini anlamamızı kolaylaştırmakta, hangi ayetin kuşlardan, hangi ayetin gaybi varlıklar olan melekler ve şeytanlardan bahsettiğini ayırt etmeye yardımcı olmaktadır.

Nahl 16/79

أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ ۗ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

Gökyüzünde Allah'ın emrine boyun eğerek uçan kuşları görmüyorlar mı? Onları gökte ancak Allah tutar. Şüphesiz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır. (DİB meali)

Mesela bu ayette geçen الطَّيْر (tair) kelimesinden kast edilenlerin gaybi varlıklar mı, yoksa bildiğimiz kuşlar mı olduğu onlara atfedilen sıfat, fiil veya zamirlerden anlaşılacaktır. Ayete baktığımızda en başta onlara bir mekânın atfedildiği görülecektir. Yukarıdaki mealde "gökyüzünde" manası verilen kelime aslında فِي جَوِّ السَّمَاءِ (fi cevvi's semai) şeklinde gelen bir isim tamlamasıdır ve gökyüzü şeklinde mana verilmesi asla doğru değildir. Çünkü zaten السَّمَاءِ (es'semai) kelimesi tek başına "gökyüzü" anlamındadır. İsim tamlamasına tek başına gökyüzü manası verilmesi, tamlamanın birinci ismi olan جَوِّ (cevvi) kelimesinin yok sayılması anlamına gelecektir.

Kur'an'da sadece bu ayette geçen جَوِّ (cevvi) kelimesi aynı kök harflerinden (cim+vav+vav) türemiş bir kelimedir. Daha çok bildiğimiz "hava" anlamında kullanılan kelimenin asıl anlamı: iç, içeri, alçak yer, bir şeyin içerisindeki genişlik" şeklindedir. Mesela جَوِّ الْبَيْتِ (cevvi'l beyt) ifadesi "evin içi" anlamındadır. جَوَّانِي (cevveniyi) kelimesi ise "iç, iç kısım, iç kısımda olan" anlamındadır.

İşte bu anlamı göz önüne aldığımızda ayette فِي جَوِّ السَّمَاءِ (fi cevvi's semai) şeklinde geçen isim tamlamasının anlamı "semanın içinde" şeklinde olmaktadır. Bu anlam, bahse konu olan الطَّيْر (tair) kelimesinden kast edilen varlıkların semanın dışında değil içinde olduklarını bildirmektedir. جَوِّ Cevvikelimesine, en çok kullanılan hava anlamını verdiğimizde "semanın havasında" şeklinde bir anlam karşımıza çıkacaktır ki bu durumda dahi kast edilen yerin atmosfer içi, görünen hava olduğu anlaşılacaktır. Bu durumda فِي جَوِّ السَّمَاءِ (fi cevvi's semai) şeklinde gelen isim tamlamasından kast edilen mekânın havanın bulunduğu yerle sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Böyle olmalıdır! Çünkü kuşların uçabilmesi için onların kanatlarından daha çok lazım olan şey havadır. Herhangi bir kuş istediği kadar

kuvvetli kanatlara sahip olursa olsun eğer hava olmaz ise o kanatlar hiçbir işe yaramayacaktır.

Oysa gaybi varlıkların uçması onların kanatlarından dolayı değildir. Çünkü melekler semanın dışına yani havanın olmadığı yerlere de uçmaktadır. Bununla ilgili ayetleri daha önce vermiştik. İşte bu durumda ayette geçen الطَّيْر (tayr) kelimesinden kast edilenlerin bildiğimiz kuşlar olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki mealde *Allah'ın emrine boyun eğerek* manası verilmiş مُسَخَّرَاتٍ (musahharatin) kelimesi; bir nesneyi kendine mahsus bir amaca, maksada doğru zorla veya zor kullanıp boyun eğdirerek sevk etmek, götürmek anlamındadır. ^[1] Tek başına bu kelimeye yukarıdaki mealde olduğu gibi *Allah'ın emrine boyun eğerek* manası vermek asla doğru değildir. Çünkü Allah ve emir kelimeleri ayetin Arapça metninde bulunmamaktadır. Ayet kuşların Allah'ın emrine boyun eğdiğinden bahsetmemektedir kaldı ki Allah kuşlara emir de vermemiş, onları musahhar kılmıştır. Yani havaya mecbur olarak yaratmıştır. Takdir edilmelidir ki her emir, emir alanın seçme hakkı olduğunu, o emre uymama seçeneğinin de bulunduğu anlamını beraberinde getirecektir ki bu durumda emir alan varlığın seçim yapabilen akıllı bir varlık olması gerekmektedir. Kuşlar bir emre muhatap olmuş akıllı varlıklar değil, seçme haklarının olmadığı bir hayata mecbur olarak yaratılmış ve seçme kabiliyeti de verilmemiş varlıklardır. Ama ayette tek başına geçen مُسَخَّرَاتٍ (musahharatin) kelimesine, ayette olmayan kelimeler ekleyerek *Allah'ın emrine boyun eğerek* şeklinde bir mana vermek, akılsız ve iradesiz yaratıldığı için seçme kabiliyeti olmayan bir varlığı akıllı ve iradeli varlıkmiş gibi göstermektedir. Buna göre ayetin daha isabetli manası aşağıdaki gibi olmalıdır.

Nahl 16/79

أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوْ السَّمَاءِ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ ۗ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

Semanın havasına (içine) mecbur bırakılmış uçan varlıkları, Allah'tan başkasının (uçar halde) tutamayacağını görüp anlamıyorlar mı? Hiç şüphe yok ki işte bunda iman edecek bir kavim için elbette ayetler vardır.

Dikkatli okuyucu daha isabetli olduğunu düşündüğümüz bu mealde, ayetin metninde geçen ve çoğunlukla “görmüyorlar mı” şeklinde mana verilen أَلَمْ يَرَوْا (e lem yerav) ifadesine bizim ***görüp anlamıyorlar mı?*** şeklinde mana verdiğimiz fark edecektir. Bu manayı vermemizin gerekçesi, tek başına görmenin hiçbir şey ifade etmeyeceği, her görmeyle birlikte bir anlama çabasının olması gerektiği içindir. Yüce Allah gözleri bize görmek için değil, görüp anlamak için vermiştir. Bundan dolayı bu ve diğer ayetlerde Yüce Allah bakar kör olmayı değil, bakıp anlamayı emretmektedir. Yoksa Yüce Allah'ın yarattığı varlıkların birçoğu göz sahibidir ve görmektedir. Ama müşahede aleminde gördüğünün ne olduğunu ya da ne olmadığını anlayacak tek varlık insandır. İşte bundan dolayı ***görüp anlamıyorlar mı?*** şeklinde mana verilmiştir. Tek başına

“anlamıyorlar mı” manasının verilmesi de doğru değildir. Çünkü anlamamanın tek yolu görmek değildir. Duyarak, dokunarak, koklayarak, tadarak, hissederek, düşünerek de anlamak mümkündür.

Yukarıdaki DİB mealinde ayetin sonunda gelen (إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ) cümleye; “Şüphesiz bunda inanan bir toplum için ibretler vardır” şeklinde bir mana verilmişti. Bir kere bu çeviride “inanan” şeklinde çevrilen يُؤْمِنُونَ (yu’minun) kelimesi isim ya da sıfat değil, fiildir. İkincisi inanan toplumlar zaten bu ayetleri gördükleri için inanmışlardır! İnanan bir toplumun Yüce Allah’ın hem varlık olarak yarattığı hem de Kur’an’daki ayetlerini görmeden iman etmiş olması mümkün olamaz! Fakat mü’min olmanın, gen yoluyla nesilden nesile aktarılan bir şey olduğunu zanneden şu günün İslam anlayışına göre; Yüce Allah’ın ayetlerini görmeden, onlara güvenmeden ve hatta inanmadan da mü’min olunabilmektedir!.. İşte bu yüzden Yüce Allah’ın muhteşem bir şekilde yarattığı şu güzelim dünya ve dünyadaki varlıklar umursanmamakta, şu muhteşem varlığın kirlenmesi, türlerin tükenmesi, denizlerin ve karaların bozulması, buzulların erimesi asla mü’min olduğunu iddia edenlerin gündemine girmemektedir. Ayetin son cümlesine **Hiç şüphe yok ki işte bunda iman edecek bir kavim için elbette ayetler vardır** şeklinde mana vermemizin gerekçeleri işte bunlardır.

Kur’an’daki birçok ayet, bahsettiği hususlar muhatabı tarafından görülmediği ve görülmesinin de mümkün olmadığı halde أَلَمْ تَرَ elem tara şeklinde bir ifadeyle başlamaktadır. Meal müelliflerinin bu ibareye geçtiği her yerde “görmedin mi / görmez misin” şeklinde manalar vermeleri hem ayetlerin bahsettiği hususların anlaşılmasına yol açmakta hem de ayetten yanlış anlamlar çıkarmanın kapısını aralamaktadır.

Nur 24/41

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرِ صَافَّاتٍ كُلُّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ

Göklerde ve yeryüzünde bulunan kimselerle, sıra sıra (kanat çırparak uçan) kuşların Allah’ı tesbih ettiğini görmez misin? Her biri duasını ve tesbihini kesin olarak bilmektedir. Allah, onların yapmakta olduğu şeyleri hakkıyla bilendir. (DİB meal)

Mesela ayete verilen bu meale (ve diğer meallere) bakıldığında; ayetin kuşlarla beraber diğer akılsız ve iradesiz varlıkların Yüce Allah’ın emrine boyun eğdirildiğinden bahsettiği zannedilecektir. Oysa hem ayette geçen fiiller akılsız varlıkların fiilleri değildir hem de mekân bambaşka bir mekandır. Her şeyden önce yukarıdaki mealde “kimseler” manası verilen مَنْ (men) kelimesi sadece akıllı varlıklar için kullanılan bir “ismi mevsul” (ilgi zamiri)’dür. İkincisi: mealde “kesin olarak bilmektedir” şeklinde mana verilen قَدْ عَلِمَ (kad alime) ifadesi hem bilinen şeylerde bir kesinliği hem de bilenlerin bu bilmeyi farkına vararak, bildikleri şeyin ayrımını yaparak bildiklerini, yani akıl ve iradeleriyle bildiklerini ifade etmektedir. Ayette geçen قَدْ عَلِمَ (kad alime) ifadesinin akılsız ve iradesiz

varlıklara atfedilmesi asla ve kat'a mümkün değildir. Üçüncüsü: Ayete verilen meal "görmez misin" şeklinde başlamaktadır. Ayette sayılan varlıkları akılsız varlıklar olarak kabul etsek bile kuşları ve yerdekileri görme imkanına sahibiz ama "semavatta" (sema değil) olanları görme imkanına sahip değiliz. Dolayısıyla ayet "görmez misin" diye bir soru hitabıyla başladığı için verilecek cevap "evet görmüyorum" şeklinde olacaktır. Bu durumda Yüce Allah bizim görmediğimizi bildiği halde bize "görmez misin" şeklinde (haşa) çok abes bir soru sormuş olmaktadır.

Allah'ın kelimelerine gösterilen bu duyarsızlık, umursamazlık, özensizlik, ilkesizlik tahammül edilemez boyutlardadır! Allah'a yemin ederiz ki, Yüce Allah'ın kelimelerine böylesine özensiz ve ilkesiz çeviriler yapan bu adamlar, eğer telif hakları satın alınmış bir yazarın kitabını çeviriyor olsalardı böyle yapmayacaklar, yapamayacaklardı. Çünkü o yazar böylesine ilkesiz davrandıkları için onları mahkemeye verecek sürüm sürüm süründürecek. Şimdi bu Yahudi kafalı adamlar kendilerini mahkemeye verecek birinin olmadığını, Kur'an'ın sahipsiz olduğunu, kimsenin onlardan hesap sormayacağını zannederek, üstelik geçimlerini sırtına kene gibi yapıştıkları zavallı insanlardan sağlayarak yaşadıkları sonra öleceklerini ve öldükten sonra da Allah'ın onlara en güzel mükafatı vereceğini mi zannediyorlar? Hepimiz öleceğiz ve göreceğiz!.. Bu meal müelliflerini yine kendilerinin mealini verdikleri ayetlerle başbaşa bırakıyoruz.

Kalem 68/36-39

مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ

(68/36) Size ne oluyor, nasıl hüküm veriyorsunuz?

أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ

(68/37) Yoksa size ait bir kitabınız var da ondan mı okuyorsunuz?

إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ

(68/38) Onda, "Seçip beğendiğiniz her şey mutlaka sizindir" (diye mi yazılı?)

أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا بِالْعَقَّةِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ

(68/39) Yahut bizden, her ne hükmederseniz mutlaka öyle olacağına dair Kıyamete kadar sürecek kesin sözler mi aldınız? (DİB meal)

Sanki Kur'an onlara tahsis edilmiş bir kitaptır da kelimelere istedikleri gibi mana vermektedirler! Kur'an kelimelerinin; müennesine, müzekkerine, akıllı varlıklar için olduğuna ya da olmadığına, tekiline, çoğuluna, mazi ya da muzari oluşuna, ismi mevsullerin akıllı varlıklar ya da akılsız varlıklar için olup olmadığına kısacası hiçbir ilkesine aldırış etmeden mana vermek akıl alacak

gibi değildir. Arapça bilgilerinden asla ödün vermeyen bu zatlar, iş Kur'an'a gelince ne oluyorsa oluyor, tüm Arapça kuralları bir kenara bırakıyor ve tüm gramer kurallarını rafa kaldırıyorlar! Sanki Yüce Allah hiçbir gramer ilkesini gözetmeden, karışık kuruşuk bir vahiy göndermiştir de bu zatlar vahye gönüllü editörlük yapmaktadırlar!

Bu durum "olur böyle şeyler anlama çabası içinde insan yanlış yapabilir" diyerek geçiştirilebilecek bir durum değildir. Evet insan, yapısı gereği anlama çabası içinde yanlış yapma potansiyeline sahiptir. Fakat kuralları hiçe sayarak Yüce Allah'ın kelimelerine mana vermek anlama çabası içinde yapılan bir yanlış değildir. Kurallara uyarsınız, Yüce Allah'ın kelimelerine gereken her türlü özeni gösterirsiniz, ilkesiz davranmazsınız, Kur'an'ın kelimelerine Yüce Allah'ın yüklediği anlamı keşfetme çabası içine girersiniz ve tüm bunlardan sonra yanlış yaparsanız işte ancak o zaman bu, tolere edilebilir bir yanlıştır. Böylesi yanlışları Yüce Allah'ın affetmesi kesinlikle umulabilir. Ama hiçbir kurala aldırmandan varılan yanlış sonuçlar; anlama çabası içinde değil, kendisini Yüce Allah'ın kitabından daha üstün görme çabası içinde yapılan yanlışlardır ve bunun tolere edilmesi asla mümkün değildir. Allah affeder mi affetmez mi biz elbette bilemeyiz ama bu şekilde manalar verdikten sonra tevbe etmeden ölüp Yüce Allah'ın karşısında durulduğunda verilecek hesabın hiç de kolay bir hesap olmayacağını kesinlikle bilebiliriz. İşte bu mealleri yapanları o hesaba havale ediyoruz.

Ayete dönecek olursak; en başta ayette geçen ismi mevsulün (ilgi zamirinin) sadece akıllı ve iradeli varlıklar için kullanılan bir kelime olmasından dolayı, bahse konu olan varlıkların tamamının akıllı ve iradeli varlıklar olması zorunludur. Yüce Allah'ın yarattığı akıllı ve iradeli varlıkların bulunduğu üç mekân vardır.

1. Yer, gök ve semavatta, gayb ve müşahede aleminde bulunan varlıklar (Cebrail, Mikail ve melekler). Daha önceki bölümlerde meleklerin semavatta bulduklarına dair ayetler verilmişti,
2. Yere bağımlı gayb ve müşahede aleminin varlıkları (insanlar ve cinler). Dabbe konusunu işlediğimiz bölümde bunlarla ilgili ayetler verilmişti.
3. Atmosfere bağımlı, atmosfer dışına çıkamayan ama hem uçabilen hem de yeryüzünde gezebilen varlıklar (sema altı melekler ve iblis soyu olan şeytanlar). Daha önceki bölümlerde bunlarla ilgili ayetler verilmişti.

İşte ayet bunlardan bahsetmektedir.

Nur 24/41

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَّاتٍ كُلُّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ

Göklerdeki akıllı ve iradeli kimseleri ve yeryüzünde bulunan akıllı ve iradeli kimseleri ve saflar halindeki uçabilen akıllı ve iradeli kimseleri, onun için emre amade ettirdiğini anlamayacak mısınız? Hepsi (vereceği) kendi desteğini ve uyacağı emrini kesin olarak bilmiştir. (Hepsinin) neleri yapacağını çok iyi bilen ise sadece Allah'tır.

Bu ayet görünen akılsız varlıkların Yüce Allah'ı tesbih ettiğinden değil, görünmeyen gaybi varlıkların Yüce Allah tarafından hangi görevle görevlendirildiğinden bahsetmektedir. Ayetin başında gelen **أَنَّ اللَّهَ يُسَبِّحُ** bu cümledeki fiil, tef'il babında gelen bir fiildir ve anlamı "tesbih ediyor" değil "tesbih ettiriyor" şeklindedir. Kelimeye tesbih ediyor manası verilmesi durumunda "kesinlikle Allah tesbih ediyor" şeklinde mana verilmesi zorunludur. Oysa Allah tesbih etmez, ettirir. Yine verdiğimiz mealde **"akıllı ve iradeli kimseleri"** ifadesini 3 defa tekrar etmemizin sebebi ayette geçen **مَنْ** ismi mevsul'ünün hepsini kapsamamasından dolayıdır. Şunu belirtmekte fayda vardır. Bu ayette geçen **يُسَبِّحُ** (yusebbihu), **صَافَّاتٍ** (saffatin), **صَلَاتَهُ** (salatehu), **عَلِمَ** (alime) ve **وَتَسْبِيحَهُ** (tesbihahu) kelimelerinin hiçbirisi akılsız ve iradesiz varlıklara atfedilmesi mümkün olmayan kelimelerdir. Kur'an'ın başka yerlerinde özellikle **يُسَبِّحُ** (yusebbihu) fiili güneş ve ay gibi akılsız varlıklara atfen gelmektedir. Fakat orada kelime asıl anlamı olan bir yörüngede yüzmek anlamındadır. Üstelik o ayetlerde bu varlıkların akıllı olduğunu belirten **مَنْ** ismi mevsul'ü bulunmamaktadır. Eğer bu ayette **مَنْ** ismi mevsul'ü bulunmasaydı o zaman bahse konu olan varlıkların akılsız varlıklar olduğuna hükmedebilirdik ama bu sefer de fiillerin akılsız varlık siygası olan müennes gelmesi gerekirdi ve özellikle **عَلِمَ** (alime) fiilinin kullanılmaması gerekirdi. Çünkü hiçbir akılsız varlık bilme kabiliyetinde değildir. Belki tanıma kabiliyetleri vardır ama bu bile varlık içinde yeri tespit edilmiş bir bilgiden değil, Allah tarafından belirlenmiş bir içgüdüden kaynaklanmaktadır. Çünkü bilmek demek, bilinen şeyin varlık içinde nasıl bir anlam taşıdığını anlamak demektir. Akılsız varlıklar kendi varlıklarının bile varlık içinde ne anlama geldiğini bilmemektedir. Yani kuşlar kuş olduklarının, inekler inek olduklarının, böcekler böcek olduklarının farkına bilgi ile varmamaktadırlar.

Sonuç olarak bu ayette bahse konu olan **الطَّيْرُ** (tayr) kelimesi akılsız varlıklar olan kuşları değil, akıllı varlıklar olan gaybi varlıkları ifade etmektedir. Bu gaybi varlıklar özellikle sema altı uçabilen meleklerdir. Çünkü meleklerin hepsi semavata gitme yetkisinde değildir. Daha önceki bölümlerde işlediğimiz Fatır suresinin birinci ayetinde (35/1) buna değinilmişti. Ayette kelimenin bir sıfatla **(الطَّيْرُ صَافَّاتٍ)** şeklinde gelmesi, sema altı uçabilen her gaybi varlığı değil, özellikle saf halinde yani emre hazır halde bekleyen melekleri kast etmesinden dolayıdır. Çünkü şeytanlar da sema altı uçabilen varlıklardır ama onların **صَافَّاتٍ** *saffatin* şeklinde bir sıfatla sıfatlanmaları mümkün değildir. İşte kelimelerin bu kullanım şekilleri bize, uçuş kabiliyeti yönünden sema altı gaybi varlıkların şeytanlar ve melekler olduğunu ama ikisi arasındaki ayrımın **صَافَّاتٍ** *saffatin* özelliği olduğunu bildirmektedir. Elbette ele aldığımız her bir ayetteki her bir kelime de üzerinde çok daha fazla durulması gereken

içeriklere sahiptir ama ne yazık ki biz ayetlerin konumuz olan الطَّيْرُ (tayr) kelimesi ile ilgili kısımlarına değineceğiz.

Tıpkı bu ayette olduğu gibi Davut kıssaları bağlamında da الطَّيْرُ (tayr) kelimesine akıllı ve iradeli varlıklara atfedilmesi gereken fiiller, zamirler ve sıfatlar atfedilmiştir. Yine meallerimiz o ayetlerde geçen الطَّيْرُ tayr kelimesine de “kuşlar” manası vermişlerdir.

Sad 38/18-19

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ
وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَابٌ

Kendisiyle birlikte tesbih etsinler diye biz, dağları ve toplanıp gelen kuşları Dâvûd’un emrine verdik. Onların her biri Allah’a yönelmişlerdi. (DİB meali)

Sebe 34/10-11

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ وَاللَّنَّا لَهُ الْحَدِيدَ أَنْ اْعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

Andolsun, Davud’a tarafımızdan bir lütuf verdik. “Ey dağlar! Kuşların eşliğinde onunla birlikte tespih edin” dedik ve “(Bütün vücudu örtecek) zırhlar yap, işçilikte de ölçüyü tuttur diye demiri ona yumuşattık. “Salih amel işleyin. Çünkü ben sizin yaptıklarınızı görürüm” diye vahyettik. (DİB meali)

Enbiya 21/79

فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ ۗ وَكُلًّا آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا ۗ وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ ۗ وَكُنَّا فَاعِلِينَ

Biz hüküm vermeyi Süleyman’a kavratmıştık. Zaten her birine hükümranlık ve ilim vermiştik. Dâvûd ile birlikte, Allah’ı tespih etmeleri için dağları ve kuşları onun emrine verdik. Bunları yapan biz idik. (DİB meali)

Bu ayetlere verilen meallere bakıldığında akıllı ve iradeli varlıklar zincirine, dağların da eklendiği görülecektir. Üstelik kuşlarla beraber dağlara da atfen gelen kelimelerin hepsi, sadece akıllı ve iradeli olmayı değil aynı zamanda bu iradeyi ve akıllı Yüce Allah’ın bildirdiği yönde kullanmayı gerektiren ve hepsi de yüksek derecede dirayet isteyen fiillerdir. Mesela, Seb’e suresinin 10. ayetinde emir fiil olarak Sad suresinin 18. ayetinde ise isim olarak geçen أَوَابٌ evvab kelimesini ele alalım. Bu kelime أ و ب (elif+vav+ba) kök harflerinden türemiştir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 17 kelime bulunmaktadır.

الأوْب (El evbu): Bir tür dönmedir. Şöyle ki أَوْبٌ (evbun) sözcüğü sadece iradeye sahip canlılarda kullanılırken رُجُوعٌ (rucuun) sözcüğü ise iradesi olanlarda da

olmayanlarda da kullanılmaktadır. Fiil olarak أَب (eba) şeklinde kullanılır. مَاب (meeb) sözcüğü bu kökten “dönülecek yer-dönülecek zaman anlamında bir mastar, ismi zaman-ismi mekandır. تَوَابٌ (evvabun) sözcüğü tıpkı تَوَابٌ (tevvabun) sözcüğü gibi “günahları terk ederek ve taatleri yerine getirerek dönen kimse” demektir. Buradan hareketle tövbeye أَوْبَةٌ (evabetün) denmiştir.[2]

- أَوْبًا-إِيَابًا-مَابًا – أَب الرَّجُلِ إِلَى...*Geri dönmek, daha önce ayrıldığı yere/şeye tekrar dönmek.*
- أَب إِلَى اللَّهِ.....*Allah’a tevbe etti.*
- أَب إِلَيْهِ النَّاسُ.....*Her taraftan insanlar kendisine geldi.*
- أَبَتِ الْمَاشِيَةَ الْمَاءَ.....*Davar geceleyin suya vardı.*
- أَوْبُ فُلَانٍ عَنْ.....*Dönmek, vazgeçmek, tevbe etmek.*
- أَوْبُ الْمَسَافِرِ.....*Bütün geceyi yürüdü.*
- تَأَوَّبَنِي هَمٌّ.....*Gam bastı, gamlandım.*
- أَوَابٌ.....*Çokça tevbe eden.*
- أَوْبَةٌ.....*Dönüş, dönme, tekrar dönme, bırakılan yere dönüş.*
- دَهَابٌ وَ إِيَابٌ.....*Gidiş-dönüş[3]*

Şimdi kelimenin bu anlamlarını göz önüne alarak, Seb’e suresindeki emir fiile ve ardından bu emrin yerine getirilmiş olduğunu anladığımız Sad suresindeki kullanıma yeniden bakalım.

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ مِنَّا فَضْلًا ۗ *Andolsun, Davud’a tarafımızdan bir lütuft verdik. “Ey dağlar! Kuşların eşliğinde onunla birlikte tesbih edin” dedik. (Seb’e 34/10-DİB mealı)*

Bu mealı yapanlar ayette emir fiil olarak geçen أَوْبِي evvibikelimesine ne sözlük manalarında ne de Kur’an’da hiç olmayan “tesbih edin” gibi bir mana vermiştir. Olması mümkün değil ama diyelim ki bu mealin verdiği mana uygundur! Buna göre dağlar, kuşlar ve Davut daha önce Allah’ı tesbih etmedikleri için Yüce Allah onlara tesbih etme emri vermektedir. Eğer bunlar zaten tesbih eden varlıklar olsaydı, zaten tesbih eden varlıklara tesbih edin diye bir emrin verilmesi asla yerinde olmazdı. Sad suresinin 18 ve 19 ayetlerine bakıldığında ise Seb’e suresinde verilen emrin yerine getirildiği anlaşılmaktadır.

Sad 38/18-19

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ وَالطُّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَابٌ

Kendisiyle birlikte tesbih etsinler diye biz, dağları ve toplanıp gelen kuşları Dâvûd’un emrine verdik. Onların her biri Allah’a yönelmişlerdi. (DİB mealı)

Yine aynı meal bu sefer isim olarak geçen أَوَابٌ evvabunkelimesine “yönelmişlerdi” şeklinde *fiil* anlamı vermiştir. Üstelik kelimenin fiil olarak “yönelmek” şeklinde bir anlamı bulunmamasına rağmen; *isim* olarak geçen bir kelimeyi *fiil* döndürmek, daha sonra da isimden fiile döndürülen kelimeye hiç

olmayan bir mana vermek nasıl bir garabettir doğrusu anlamak mümkün değildir.

Peki böyle yapılarak ne elde edilmiştir? Allah'ın kelimeleri daha anlaşılır hale mi gelmiştir? Yoksa ayetler (haşa) hiç kimseye bir şey demeyen boş sözlere mi dönüşmüştür?

“Kendisiyle birlikte tesbih etsinler diye biz, dağları ve toplanıp gelen kuşları Dâvûd'un emrine verdik. Onların her biri Allah'a yönelmişlerdi” (DİB meali) bu meale istediğimiz kadar kafa yoralım, istediğimiz kadar hayal gücümüzü kullanalım anlamlı bir şeyi tasavvur etmemiz mümkün değildir. Dağların ve kuşların Allah'a yönelmesi nasıl bir şeydir? Bunu en süper zekalının bile anlaması mümkün müdür? Akılsız ve iradesiz olan dağlar ve kuşların, akıllı ve iradeli üstelik son derece dirayetli varlıklar gibi Allah'a yönelmeleri ne demektir? Üstelik *أَوَّابٌ* *evvabun* kelimesinin kast ettiği anlam, fiziki yani somut değil soyut bir anlamdır. Çünkü Allah bir yerde değildir ki dağlar ve kuşlar yönünü o tarafa çevirmiş olsun. Böylesine derin bir içeriğe sahip *أَوَّابٌ* *evvabun* kelimesi ancak kalbi, akli, zikri, fikri, dirayeti, inancı, iyiyi kötüden ayırma kabiliyeti, hesap verme bilinci, ahiret anlayışı olan bir varlığın yapabileceği bir şeyken, dağlar ve kuşlar gibi akli bulunmayan ve olması da mümkün olmayan varlıklara atfedilmesi kime ne söyler! Hiç kafayı yormaya bile gerek yoktur! Ayetlere verilen bu anlamlar hiç kimseye hiçbir şey söylememektedir. Bir yanda akıllı varlıklar gibi bir yöne yönelen dağlar, diğer yanda hem konuşan hem de yüksek dirayetiyle Allah'a yönelen kuşlar, ancak fantastik bir masalın konusudur. Nitekim öyle olmuş, Davut ve oğlu Süleyman bir masalın iki fantastik kahramanı olarak algılanmıştır. Onların Allah'ın resulleri olmalarının bize yansıyan hiçbir yönü kalmamıştır. Onlar iman edeceğimiz resuller olmaktan çoktan çıkmış, İsrail oğullarına gönderilen iki olağanüstü krala dönüşmüştür... Bu yolu açanları ve ısrarla sürdürenleri Allah'a havale ediyoruz.

Kur'an'da *أ و ب* (elif+vav+ba) kök harflerinden türemiş 17 kelime olduğunu belirtmiştik. Bunlardan 9 tanesi *مَائِبٌ* (meeb)^[4] şeklinde hem iyiler hem de kötüler için dönülecek ve kalınacak son yer anlamında geçmiştir.

Sad 38/49-50

هُدًى ذِكْرٌ وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَآبٍ

جَنَّاتٍ عَدْنٍ مُمْتَعَةً لَهُمُ الْأُبُوبُ

Bu doğru bilgidir. Hiç şüphe yok ki ilkeli olanlar için dönülecek son yer elbette güzeldir.

Kalıcı bahçelerin kapıları onlar için açılmış haldedir...

Bunlar ve devamındaki ayetler; iyiler için dönülecek son yerin tarifini yaparken, aşağıdaki ayetler ve devamındakiler ise kötüler için dönülecek son yerin tarifini yapmaktadır.

Sad 38/55-56

هُذَا وَإِنَّ لِلطَّاغِيْنَ لَشَرَّ مَآبٍ
جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبئْسَ الْمِهَادُ

Bu ise; Hiç şüphe yok ki sınırları aşanların kalacağı son yer elbette şerdir.

Cehennem, ona sokulacaklar ne kötüdür o döşek...

Kelimenin Geri kalan 8 kullanım ise şu şekilde geçmektedir.

1. Emir fiil olarak وَالطَّيْرَ (Tayr) ve الْجِبَالَ (Cibal) kelimelerine atfen (34/10).
2. İsim olarak yine وَالطَّيْرَ (Tayr) ve الْجِبَالَ (Cibal) kelimelerine atfen (38/19).
3. İsim olarak Davut'a atfen (38/17, 25).
4. İsim olarak Süleyman'a atfen (38/30).
5. İsim olarak Eyüp'e atfen (38/44).
6. Çoğul isim olarak Salih olanlara atfen (17/25)
7. İsim olarak tevbe edenlere atfen (50/32).

Bu arada şunu belirtelim ki bu kelime Sad suresinde 9 defa geçmiştir. Yani kelimenin en yoğun kullanımı Sad suresindedir. Yaptığımız bu tasnifin meallerden takibi yapıldığında ve وَالطَّيْرَ (Tayr) ve الْجِبَالَ (Cibal) kelimelerine meallerde verilen kuşlar ve dağlar manası doğru kabul edildiğinde, kuşlar ve dağlar Salih insanlar ve hatta resullerle aynı seviyeye çıkarılmış olmaktadır. Üstelik hiçbir kimse bu kelime üzerinden bir emre muhatap olmazken tüm Kur'an'da sadece kuşlar ve dağlara (!) bu kelime üzerinden emir verilmektedir. *“يا جبالُ أوبي معه والطيرُ”* “Ey dağlar! Kuşların eşliğinde onunla birlikte tespih edin.” (Seb'e 10- DİB meali)

Ayetlerde geçen ve meallerde “dağlar” anlamı verilen الْجِبَالَ (cibal) kelimesi (cim+ba+lam) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 41 kelime bulunmaktadır. Meallerin tamamında bu 41 kelimenin 39 tanesine dağlar manası verilmiştir.

الْجَبَلُ (Cebel): Dağ, çoğulu أَجْبَالُ (ecbel) ve جِبَالُ (cibal) şekillerinde gelir. Dağda bir sabitlik anlamı olduğu düşünülerek “falan kişi bir dağdır, asla yerinden oynamaz” anlamında فَلَانٌ جَبَلٌ لَا يَتَرَحُّزُ denmiştir. Allah onu şu cibilliyette yarattı anlamındaki جَبَلَهُ sözünde “kendisini bir tarafa taşımak isteyen bu taşıma isteğini reddeden tabiata” işaret edilmektedir.

Büyüklik anlamına sahip olduğu düşünülerek büyük topluluğa جِبَل (ciblun) denmiştir.

Yüce Allah'ın وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبَلَةَ الْأُولِينَ (Şuara 184) bu ayetinde geçen وَالْجِبَلَةَ (cibillet) sözü “cibilliyetlerini, üzerlerine bina edilmiş oldukları hallerinin” anlamındadır.

- جِبَلِ اللَّهِ الْخَلْقَ..... Allah'ın mahluku herhangi bir karakterde yaratması.
- جِبُلُوا عَلَى طِينٍ وَاحِدٍ..... Aynı karakterde yaratılmışlardır.
- جِبَلٍ-جِبَلٍ-جِبَلًا عَلَى..... Kabiliyeti olmak, uygun yaratılıştaki olmak.
- الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَبَلَكَ عَلَىٰ أَخْلَاقِ الْكُرَمَاءِ مِنَ الرَّجَالِ... eni saygın insanların ahlakıyla ahlaklandırılan Allah'a hamdolsun.
- جِبَلَتِ الْقُلُوبُ عَلَى حُبِّ مَنْ أَحْسَنَ إِلَيْهَا.....Kalpler kendilerine iyilik edenleri sever şekilde yaratılmıştır.
- الْجِبَالُ.....Büyükçe insan cesedi.
- جِبَلٌ - جِبَلٌ - جِبَلٌ - جِبَلٌ.....İnsan gurubu, insan topluluğu, bir çok insan.
- جِبَلٌ.....Kalabalık kadınlar topluluğu.
- جِبَلٌ.....Dağ, yüksek tepe.
- جِبَلَةٌ.....Karakter, huy, yaratılış yapısı.
- جِبَلِيٌّ.....Karakteristik, fitri, yaratılıştan olan, doğal.[5]

İşte tüm meallerde bu şekilde anlamları olan الْجِبَالِ (cibal) kelimesine, üstelik akıllı ve iradeli varlıklar olduğunu gösteren fiiller atfedilmesine rağmen, akılsız ve iradesiz varlık olan *dağlar* anlamı uygun görülmüştür. Kelimelerin anlamlarını verdikten sonra en başta verdiğimiz ayetlere tekrar dönelim.

Sebe 34/10-11

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ ط وَأَلْنَا لَهُ الْحَدِيدَ

أَنْ أَعْمَلَ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ ط وَاَعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

Andolsun, Davud'a tarafımızdan bir lütuf verdik. “Ey dağlar! Kuşların eşliğinde onunla birlikte tespih edin” dedik ve “(Bütün vücudu örtecek) zırhlar yap, işçilikte de ölçüyü tuttur diye demiri ona yumuşattık. “Salih amel işleyin. Çünkü ben sizin yaptıklarınızı görürüm” diye vahyettik. (DİB meali)

Seb'e suresinin 10 ve 11 ayetine verilen bu meale göre ayetin son cümlesine bakalım. Cümle ayetin Arapça metni **وَأَعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ** böyleyken, verilen meal “*Salih amel işleyin. Çünkü ben sizin yaptıklarınızı görürüm*” diye vahyettik şeklindedir. Ayetin Arapça metninde “*diye vahyettik*” şeklinde bir kelime zaten hiç yoktur. Bunun yanında bu cümlenin öncesinde geçen **أَنْ أَعْمَلْ** وَاعْمَلُوا bu cümledeki iki emir fiil (**اعْمَلْ- وَقَدِّرْ**) tekil iken mealde; **وَأَعْمَلُوا** *salih amel işleyin* şeklinde çoğul bir emire dönüşmüştür. Bu durumda “salih amel işleyin” emri sadece Davut’a değil, onunla beraber aynı zamanda dağlara ve kuşlardır. Yani bu meale göre Yüce Allah akılsız ve iradesiz olan dağlar ve kuşlara sadece Davut ile beraber Allah’ı tespih edin dememiş aynı zamanda Salih amel işleyin diye de emir vermiş olmaktadır. **Burası artık sözün bittiği yerdir!**

Necm 53/28-30

وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا

Bununla ilgili onlarda ilimden herhangi bir şey yoktur. Sadece zanlarının peşinden giderler. Hiç şüphe yok ki zan gerçekten herhangi bir şeyi zenginleştirmez.

فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّىٰ عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا

Bizim doğru bilgimize sırtını dönen ve dünya hayatından başkasını istemeyen kimselerin iç yüzünü göster.

ذَٰلِكَ مَبْلُغُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّٰ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ اهْتَدَىٰ

İlimden onların elde edebildikleri işte bu kadardır. Senin Rabbin, sapıtmuş olanları da çok iyi bilen ta kendisidir, tek hidayet kaynağına tabi olanları da çok iyi bilen ta kendisidir.

Hatırlanacağı üzere bizim bu konulara girme sebebimiz özellikle Süleyman kıssaları bağlamında geçen konuşan kuşlar meselesiydi. Buraya kadar anlattıklarımız şunu göstermiştir ki ne tefsirler ne de tefsirlerden devşirilen manalarla yapılan mealler, asla Kur’an’ı ve Kur’an’ın ilkelerini gözetmemişlerdir. Yaptıkları tefsir ve meallerde kendileri herhangi bir ilke gözetmedikleri halde sanki Kur’an’da hiçbir gramer kuralı yokmuş gibi hareket ederek, yeri geldiğinde kelimelere olmayan manalar vererek, yeri geldiğinde ayetin Arapça metninde bulunmayan kelimeleri sanki varmış gibi göstererek, yeri geldiğinde müennes, müzekker, akıllı, akılsız, tekil, çoğul, mazi, muzari ve daha bir çok kuralı da hiçe sayarak Kur’an’dan başka bir Kur’an oluşturmuşlar ve kendi uydurduklarını gerçekmiş gibi insanlara sunmuşlardır. Ele aldığımız ayetler bağlamında geçen fiillerin, zamirlerin ve sıfatların sadece akıllı varlıkları nitelemesi gerektiğine aldırmadan hatta tek bir kere olsun sorgulamadan, birinin diğerinden devşirdiği manaları Kur’an meali veya tefsiri adı altında insanlara yutturmuşlardır. Bunu sadece DİB mealinin müellifleri değil, tüm grup, mezhep ve meşrepte olanların tamamı yapmıştır. Her grup hiçbir ilke

gözetmeden kendi anlayışı üzerinden Yüce Allah'ın kelimelerine mana vermiş daha sonra da oluşturdukları Kur'an'lar üzerinden tartışılacak meseleler ortaya çıkarmışlardır. Kimi, olağan üstü olayları, mucizeleri ya da kıssalar bağlamında konuşan kuşları, salih amel işleyen dağları örnek getirerek Kur'an tarihseldir demiş, bir diğeri asıl olanın metin değil, metinden çıkarılacak hikmetler olduğunu söyleyerek tarihselcilere karşı çıkıp kendisini güya evrenselci diye tanıtmıştır. Kimi Kur'an'ın birçok yerinde geçen, Allah'a ve Resulüne itaat edin emirlerini kendisine dayanak yaparak Kur'an'ın anlaşılabilir olduğunu, bir ravinin diğeri naklettiği "hadisleri" Kur'an'ın açıklaması gerektiğini savunmuş, bir diğeri ise buna karşı çıkmış Kur'an açık ve anlaşılırdır diyerek 27 hatta 35 ciltlik tefsir yazmıştır. Kimi Süleyman kıssaları bağlamında anlatılan; bir anda tahtın bir yerden bir yere nakli meselesinden yola çıkarak, Süleyman'ın zamanda yolculuk yapan bir zaman gezgini olduğunu söylemiş, kimi ise Süleyman'ın bize değil, onlara (!) gönderilen bir Yahudi resul olduğunu söylemiştir. Kimisi Kur'an'ın mucizevi bir matematiksel sisteme sahip olduğunu söyleyerek Kur'an kelimelerini hiçbir kuralı ve hatta bazen anlamı olmayan matematiksel hesaplamalarda birer sayı değeri mesabesine indirgemiş, kimisi ise Kur'an'ı akademik kariyer elde edeceği mesleki bir enstrümana çevirmiştir...

Fakat hiçbiri, bir kez dahi olsun; **"Nasıl olurda kuşlar ve dağlar akıllı ve iradeli varlıklar gibi salih amel işleyebilir, dahası nasıl olur da daha en baştan onları akılsız ve iradesiz yaratan Yüce Allah kuşlara ve dağlara salih amel işleyin, tüm benliğinizle asıl dönülmesi gereken istikamete dönün diye bir emir verir!"** diye hiç sorgulamamıştır...

"Bu kadar insan fark edemedi de bir siz mi fark ettiniz?"

Bir biz miyiz veya bizden başkası var mı? Bununla hiç ilgilenmiyoruz. Eğer yapılan meallerin ve tefsirlerin savunması; bu söylemle yapılacaksa, şu iyi bilinmelidir ki onları temize çıkarmak için sarf edilen her çaba Kur'an'a bir eksiklik olarak dönecektir. Çünkü akılsız varlıklara, akıllı varlıklar fiili atfetmek kelimenin tam anlamıyla anlatım bozukluğu, gramer kurallarını bilmemek, dili yanlış kullanmak anlamına gelecektir. Ki bu, (haşa)Yüce Allah gramer hataları, anlatım bozukluklarıyla dolu bir Kur'an gönderdi anlamına gelecektir. Bu çalışmayı yürütenler; Kur'an'ın tek bir kelimesinde anlatım bozukluğu veya gramer hatası olduğunu söylemektense geçmiştekilere, şu an var olanlara ve gelecekteki kişilere karşı durmayı tercih etmektedir. Bu Kur'an herhangi bir müellifin kaleme aldığı ve insanların da kendi çıkarımlarına ve kafalarındaki hikayelere göre göre yorumlayacağı bir kitap değildir. Bu tüm varlığı yoktan var eden, insanlar ve cinler gibi akıllı ve iradeli varlıkları yaratan, hem gayb aleminde hem müşahede aleminde konuşmayı, dilleri öğreten; Yüce Allah'ın vahyidir. Bundan sonrasında Yüce Allah'ın kelimelerini Yüce Allah'ın gönderdiği şekilden başka bir şekle sokanlar (haşa) Yüce Allah'a dil öğretmeye, ona editörlük yapmaya soyunmuş olmaktadır!

Yüce Allah'ın kelimeleri mazi ise mazi, muzari ise muzari, müennes ise müennes, isim ise isim, fiil ise fiil, tekil ise tekil, çoğul ise çoğuldur. Hiçbir yaratılmışın kuralsız ve ilkesiz bir şekilde bunları gönderildikleri şekilden başka bir şekle sokmaya hakkı yoktur.

Yüce Allah'ın kelamını anlama çabası içinde yapılan hataların mazur görülmesi açıklanabilir bir durumdur. Ama kuralları ihlal ederek, hatta hiçbir kural tanımadan girilen hatalar, asla mazur görülmesi beklenecek türden hatalar olamazlar!

Bize gelince; bu çalışmada izlediğimiz metodu birçok kere belirttik. Üstüne vardığımız sonuçların Kur'an'ın kendisi olmadığını, sadece bizim Kur'an'dan anladıklarımız olduğunu da defalarca belirttik. Elimizden geldiğince Arap dilinin hiçbir kuralını ihlal etmeden Kur'an'ın kelimelerini yine Yüce Allah'ın kelimeleri ile anlamanın peşine düştük. Her insan gibi eksikliklerimizin ve her daim hata yapma potansiyelimizin olduğunu da her fırsatta belirttik. Bu ilkeler çerçevesinde bize getirilecek her eleştiri, tekzip ve tashih'e açık olduğumuzu da ilan ettik. Artık bundan sonrasında tek sığınağımız Yüce Allah'tır. Bize ulaştırdığı her doğru anlam ondan, ulaştığımız her yanlış mana bizdendir. Yanlışlarımızdan dolayı rabbimizin affına sığınmakta ve onun Hâdi oluşuna güvenerek bize o hatalarımızı göstereceğine inanmaktayız.

Bu açıklamalardan sonra anlamaya çalıştığımız ayetlere dönecek olursak: her şeyden önce şu bilinmelidir ki akılsız ve iradesiz varlıklara fiiller, zamirler ve sıfatlar atfedilmesi mümkündür. Fakat akılsız ve iradesiz yaratılmış varlıklara "Salih amel işleyin!" şeklinde bir emrin verilmesi asla mümkün değildir. Çünkü *Salih amel işleyindenilen* her varlığın *Salih amel işlememepotansiyeli* de bulunmaktadır. Kuşlar ve dağların ne Salih ne de Salih olmayan ameller işleme potansiyeli asla bulunmamaktadır. İşte bu ve daha önce açıkladığımız birçok sebepten dolayı ayette bahse konu olan varlıklar kesinlikle akıllı ve iradeli varlıklar olmalıdır.

Daha isabetli olduğunu öngördüğümüz aşağıdaki ayetlerin meallerinin, beraberinde birçok soruyu getireceği muhakkaktır. Fakat hatırlanacağı üzere bizim bu ayetlere müracaat ediş sebebimiz, Süleyman kıssaları bağlamında geçen *Konuşan Kuşlar* nedeniyle olmuştur. Ayetlere verdiğimiz bu meallerin tüm gerekçelerini en ince detayına kadar bu çalışma bağlamında vermemiz mümkün değildir. Bu ayetlerle ilgili detaylı bir çalışma Allah diler ve izin verirse Süleyman ve Zel-Karneyn dosyasını tamamladıktan sonra ele almayı düşündüğümüz "*İkinci Kible Meselesi*" dosyasında ele alınacaktır.

Sebe 34/10

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ مِنَّا فَضْلًا إِنَّا جَبَّالٌ أَوْبِي مَعَهُ وَالطَّيْرُ ط وَالنَّارُ لَهُ الْحَدِيدَ

Andolsun, Davud'a tarafımızdan bir üstünlük verdik. "Ey insan toplulukları ve öfkeli olanlar! Onunla beraber tüm benliğinizle (daha önce belirlenmiş) asıl yöne dönün! O sınırlamayı da onun için hafiflettik.

- Ayette geçen جَبَّالٌ (cibal) ve الطَّيْرُ (tayr) kelimeleri ile ilgili daha önce detaylı bilgiler verilmişti.
- وَأَلْنَا (elenna) kelimesi ل ي ن (lam+ya+nun) kök harflerinden türemiş bir kelimedir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 5 kelime bulunmaktadır. Cisimlerle ilgili kullanılan bu kelime yumuşak olmak ya da yumuşak hale gelmek, yumuşaklık anlamındadır. Daha sonra müstear olarak huyla ve başka tür anlamsal konularda kullanılmıştır. Örneğin; falanca yumuşak huylu mülayim biridir anlamında. Kullanılacak yerlere göre kimi zaman methetmek için kimi zaman ise yermek için kullanılır. (3/159 – 39/23 – 20/44 – 59/5) ^[6] Kolay olmak, yumuşak davranmak, boyun eğmek, kolaylaştırmak, esnetmek, iyi davranmak, uysal olmak, iyi huylu olmak gibi anlamları da bulunmaktadır. ^[7]
- الْحَدِيدَ (el hadid) kelimesi ح د د (ha+dal+dal) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 25 kelime bulunmaktadır. İki şeyin birbirine karışmasına mâni olan aralarındaki engel, sınır. Bir şeyin diğerlerinden ayrılmasını belli edecek bir had. Bir evin diğerinden ayrılmasını sağlayacak sınır. Bir nesneyi, sahip olduğu anlamı ihata eder ve başkasından da ayırt eder bir şekilde vasf etmek. Dindeki bazı cezaların Had olarak adlandırılmasının nedeni, bu işe cüret eden kişinin bir daha bunun benzerini tekrarlamasına ve onun girdiği bu yola girmesine mâni, engel olmasıdır. Kelimenin bildiğimiz demir anlamı bulunmaktadır. ^[8] Fakat Hadid suresinin 25. ayetinde demirin yumuşaklığının değil tam tersi sertliğinin insanlara faydalı olduğu bildirilmiştir. Kaldı ki pratik hayatta da zaten demir, sertliğinden ve sağlamlığından dolayı tercih edilmektedir. İşte bu yüzden ayette geçen الْحَدِيدَ (el hadid) kelimesine "sınırlama" anlamı tercih edilmiştir. Bahse konu olan bu sınırlama Maide suresinin 26. ayetinde Musa ile beraber kutsal topraklara gelen İsrail oğullarının, o kutsal topraklardan men edilme sınırlamasıdır. Kutsal topraklar insanları men etmek için değil, tam tersi insanlığın merkezi olsun diye kutsal kılınmışlardır. Tüm Kur'an'a bakıldığında Yüce Allah'ın kutsal toprakları yasakladığı tek insan kitlesinin İsrail oğulları olduğu görülecektir. İşte bu sınırlama Davut için yumuşatılmış, esnetilmiştir. Bu konu çok daha detaylı bir şekilde başka bir çalışmada ele alınacaktır.

Sebe 34/11

أَنْ أَعْمَلُ سَابِغَاتٍ وَقَدَّرَ فِي السَّرْدِ وَأَعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

(Sen her şeyi) Tastamam yap ve (onlara) o sıralamada ölçüyü tam gözetir ve (hep beraber) hatasız yapın diye (O sınırlamayı hafiflettik). Çünkü yapacak olduğunuz şeylerin gözetleyicisi benim.

- سَابِغَاتٍ (Sabiğatin) kelimesi س ب غ (sin+ba+ğayn) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 2 kelimebulunmaktadır. (diğeri için bkz. 31/20) Kelime bir şeyin tastamam olması, tamamlanması, eksik yapılmaması anlamında kullanılmaktadır.
- وَقَدَّرَ (Kaddir) emir fiili (qaf+dal+ra) kök harflerinden türemedir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 132 kelimebulunmaktadır. Gücü yetmek, muktedir olmak, miktarını ve değerini belirtmek ne fazla ne eksik yapmak, bir şeyi eksiltmemek, çoğaltmamak, tam kararında ve tam miktarında ve tam zamanında yapmak kök anlamlarına sahiptir. Yüce Allah'ın El Kadir sıfatı tam da bu anlamdadır. Her şeye gücü yettiği halde, yaptığı her şeyi gerektiği miktarda, gerektiği zamanda ve gerektiği şekilde yapan demektir.
- السَّرْدِ (es-serdi) kelimesi س ر د (sin+ra+dal) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da sadece bu ayettegeçmektedir. Sert, katı ve kaba olan bir şeyi dikme anlamında da kullanılan bu kelimenin asıl anlamı; sıralamak, sırayla belirtmek. Devam etmek. Takip etmek şeklindedir.^[9] Bu kelime tek başına zırh yapmak anlamına gelmemektedir. Kelime yalın haliyle sert ve kaba bir şeyi örmek manasına da gelir ama bu örülen şey zırh da olabilir başka bir şey de! Kaldı ki kelime ayette zaten fiil olarak değil isim olarak geçmektedir. Kelimeyi hemen öncesindeki emir fiil ile birlikte okuduğumuzda وَقَدَّرَ فِي السَّرْدِ “o bilinen sıralamayı tam zamanında, tam yerinde ve tam kararında yapmıştır” anlamına gelmektedir. Yani o bilinen sıralamayı öne arkaya alıp değiştirme, birini uzatıp diğerini kısaltma, hepsini nasıl, nerede, ne kadar ve ne şekilde gerekiyorsa o kadar yap demektir.

Sad 38/18-19

إِنَّا سَخَرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ

وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَابٌ

O insan topluluklarını kesinlikle biz boyun eğdirtmiştik. Sabah akşam onunla birlikte hareket edeceklerdi. Bir araya toplanmış o öfkeli de. Hepsi onun için geri dönüp gelenlerdi.

Enbiya 21/79

فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ ۖ وَكُلًّا آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا ۗ وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُودَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ ۗ وَكُنَّا فَاعِلِينَ

Onu Süleyman'a biz kavratmıştık. Zaten her ikisine de bir hüküm ve bir ilim vermiştik. Davut'un beraberindeki, emre amade olacak o insan topluluklarını ve o öfkelerini biz boyun eğdirtmiştik. Evet bizdik bunları yapanlar.

Aslında özellikle الطَّيْرُ (tayr) kelimesi bağlamında 5/110 ve 3/49 ayetlerinde İsa kıssasında geçen çamurdan kuş yapma meselesini, Fil suresinde geçen Ebabil kuşları meselesini ve 2/260 ayette geçen İbrahim ve dört kuş meselesini de sonuca götürmek gerekmektedir. Fakat bu üç mesele çok büyük, hacimli bir çalışmadır. Allah diler ve izin verirse bunları da daha sonra yayınlayacağımız dosyalara bırakacağız.

Yeterli olmasa bile الطَّيْرُ tayr kelimesi ile ilgili buraya kadar yaptığımız açıklamalardan en azından geçtiği her yerde bu kelimenin “kuşlar” manasında olmadığı anlaşılmış olmaktadır. Şimdiden oldukça hacimli bir hale gelen bu dosyayı daha da uzatmadan Süleyman kıssalarına kaldığımız yerden devam edebiliriz.

Ramazan DEMİR

^[1]İsfahani, Müfredat, SHR md.

^[2]R. İsfahani, Müfredat, EVB md.

^[3]Yrd. Doç. Dr. İlyas Karslı, Yeni Sözlük EVB md.s.124

^[4]78/22, 39 – 38/25, 40, 44, 55 – 13/29, 36 – 3/14

^[5]Yrd. Doç. Dr. İlyas Karslı, Yeni Sözlük CBL md.s.356

^[6]R. İsfahani, Müfredat, LYN md.

^[7]Yrd. Doç. Dr. İlyas Karslı, Yeni Sözlük LYN md.s.1931

^[8]R. İsfahani, Müfredat, HDD md.

^[9]Yrd. Doç. Dr. İlyas Karslı, Yeni Sözlük SRD md.s.1260

SÜLEYMAN'IN ORDULARI

Neml 27/16

وَوَرَّثَ سُلَيْمَانَ دَاوُودَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلَّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَأَوْتَيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ۖ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ

Süleyman, Dâvûd'a varis oldu ve "Ey insanlar, bize kuş dili öğretildi ve bize her şey verildi. Şüphesiz bu, apaçık bir lütuftur" dedi. (DİB mealı)

Bundan önceki beş bölümde, bu ayette geçen الطَّيْرِ (tayr) kelimesi üzerinde durmuş ve kelimenin bilinen "kuşlar" manası dışında, kimi yerde "öfkeli olanlar" şeklinde bir insan topluluğunu kimi yerde ise "melekler ve şeytanlar" gibi uçuş kabiliyetine sahip başka varlıkları da gösterebileceğini belirtmiştik. Aslında bu kelime zaten, sadece kuşların ismi değil uçabilen her varlığı kast eden genel bir anlama sahiptir. Nasıl ki balık kelimesi suda yüzen her varlığı kast eden genel bir kelime ise tayr kelimesi de havada uçabilen her varlığı kast eden genel anlamlı bir kelimedir. Kelimenin Kur'an'da geçtiği yerlerde bunlardan hangisini kast ettiği, belirtilen özellikler üzerinden anlaşılmalıdır. Uçabilen varlıklar içinde akıllı ve iradeli olanlar sadece "melekler ve şeytanlar" olduğu için, eğer herhangi bir yerde bu kelimeye akıllı ve iradeli varlıklara ait fiil, zamir veya sıfatlar atfediliyorsa; bu ya insanlardan olan öfkeliye da uçabilen gaybi varlıklardan bahsedildiğini göstermektedir. Bunun tam tersi olarak; ayetdeki ilgili zamirler akılsız varlıklardan bahsediyor ve onlara işaret ediyorsa, bu durumda bahse konu olanların atmosfer altı diğer varlıklar olduğu anlaşılmalıdır.

Kur'an'da tayr kelimesinin akıllı ve iradeli varlıkları gösterir şekildeki kullanımlarının tamamına ve meleklerle ilgili ayetlerin tamamına bakıldığında, meleklerin bu kelimeyle (tayr) ifade edildiğine dair bir işaret bulunmamaktadır. Kabiliyetleri açısından melekler ve şeytanlar uçuş potansiyeline sahiptirler ve her iki varlık türü de akıllı ve iradeli varlıklardır. Geleneksel anlayışa göre; "melekler akıllı ama iradesiz, cinsiyete sahip olmayan, verilen görevlere asla itiraz etmeyen varlıklardır." Bu asla doğru değildir! Nitekim Bakara suresinin 30-39 ayetleri arasında anlatılan olaylarda meleklerin yeryüzüne halife atanmasına bir itirazları olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında bizzat meleklerden biri olan İblis, Yüce Allah'ın emrine karşı gelmiş ve isyan etmiştir. Eğer meleklerin iradeleri olmasaydı, meleklerden biri olan İblis'in itiraz etmesi söz konusu bile olamazdı. Daha önceki bölümlerde bu konu üzerinde durulmuştu.

Uçuş potansiyeli açısından melekler ve şeytanlar benzer özelliklere sahip olsalar da bu onların her ikisinin de "tayr" olarak adlandırılmasına yetmemektedir. Kur'an'ın tamamında meleklerin hiçbir şekilde "tayr" olarak adlandırılmamalarının sebebi, onların ön plana çıkan özelliklerinin uçmaları değil, resullük ve daha farklı birçok görevlerle görevlendirilmiş olmalarıdır. Önceleri meleklerin içinde olan İblis, kendisini melek yapan tüm özelliklerden soyutlanmış, kovulmuş ve lanetlenmiştir. Yüce Allah'ın varlık tanımlaması

içinde İblis türü diyebileceğimiz bir varlık türü yoktur. İblis'in bildiğimiz manada kötülük saçan bir varlık olması onun yaratılışından gelen bir nitelik değil, sonradan kazandığı bir sıfattır. Yani Yüce Allah İblis'i iblis olarak değil cin olarak yaratmış, onu meleklerden biri yapmış, melek olduğu için uçabilmek de dahil ona çeşitli kabiliyetler vermiştir. Meleklerle beraber onun da uçma kabiliyetinde olması işte bundan dolayıdır.

Meleklerin melek olmaları, sadece onların yaratılıştan gelen veya sonradan kazandıkları özelliklerle olmamaktadır. Melekler, Yüce Allah onları cin iken melek kılmasından dolayı melek olmuşlardır. Meleklik özelliklerine tümüyle sahip olsalar bile, eğer Yüce Allah onları seçmemiş olsaydı asla melek olamazlardı. Yani melekler uçabildikleri için melek olmamış, tam tersi melek oldukları için uçma kabiliyeti elde etmişlerdir. Dolayısıyla tek başına uçabilmek onlar açısından hiçbir şey ifade etmemektedir. Bu yüzden Kur'an'ın tamamında onların uçma kabiliyetlerini ön plana çıkaracak hiçbir kullanım bulunmamaktadır.

İblis soyu olan şeytanlarda ise durum tam tersidir. Meleklerin içinde olduğu müddetçe uçma kabiliyeti ön planda olmayan İblis, Yüce Allah'a isyan ettikten sonra sadece uçma kabiliyeti ön planda olan bir varlığa dönüşmüş, anılmaya değer başka bir özelliği kalmamıştır. Çünkü Yüce Allah'ın emrine isyan ettikten sonra, meleklerin içinden çıkarılmıştır. Fakat meleklik yapması ona yasaklanmasına rağmen, melek olduğunda kazandığı özellikler ondan alınmamıştır. İşte bu özelliklerin başında uçabilme kabiliyeti gelmektedir. Öte yandan Kur'an boyunca insanlığın açık düşmanı olduğu defalarca tekrarlanan şeytanlardan korunabilmek için, onların kabiliyetlerinin ve yapabileceklerinin belirtilmesi gayet normaldir. İşte tüm bu nedenler gaybi varlıklardan sadece şeytanların "tayr" sınıfında olduğunu göstermektedir.

Tayr olarak tanımlanan şeytanlardan özel kabiliyetlere sahip bazıları, Süleyman için birtakım işleri yapsınlar diye emir altına alınmıştır. Fakat bu emir altına alınmanın yolda bulunan her şeytani yakalayıp zincirleme şeklinde değil, bir bildirimle olması gerekmektedir. Yukarıdaki ayette geçen *عَلَّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ* (ullimna mantika't tayr) "*tayr'ın mıntikasına bildirilmiştir*" cümlecigi bu bildirim gerçeği olduğunu delilidir. Cümlede geçen "mantık" kelimesinin; *tanımı yapılmış, sınırları belli olan bölge* anlamına geldiğini daha önce açıklamıştık. Burada bahse konu olan mıntika, *gaybalemidir*. Zira cinler ve şeytanların bağlı oldukları gayb bölgesi ne olduğu belli olmayan, nerede başlayıp nerede bittiği bilinmeyen, tanımı yapılmamış bir alem değildir. Yüce Allah hem müşahede aleminin hem de gayb aleminin tanımını yapmış, ikisi arasında olması gereken ilişkinin boyutlarını ve ilkelerini belirlemiştir. Mesela, hiçbir cin, bağlı bulunduğu gayb mıntikasından çıkıp müşahede aleminde dolaşamamaktadır. Tek başına bu cümlecik bile meleklerin tayr olarak adlandırılmadıklarının delili olmaya yeterlidir. Çünkü eğer bunlar melekler olsaydı, haberleri ve bildirimleri getiren zaten onlar olduğu için Süleyman'ın onlara bildirilmesi değil, onların Süleyman'a bildirmesi gerekirdi.

Fakat ayetteki kelimelerin doğru olarak anlamlandırılması, bahse konu olan olayların tamamını açıklamak için yeterli değildir. Süleyman'ın emrine verilen tayr'ın şeytanlar olduğu tespiti yapmak da meselenin her yönüyle anlaşıldığı anlamına gelmemektedir. Hatta bu tespit daha büyük soruların oluşmasına neden olmaktadır. Mesela, müşahede aleminin bir varlığı olan beşer bir resulün, gaybi varlıklara resullük yapması mümkün müdür?

Enam 6/130

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يُفُصِّحُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَيُزِدُّونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا شَهِدْنَا عَلَى أَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ

(O gün Allah, şöyle diyecektir:) “Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan ve bu gününüzün gelip çatacağı hakkında sizi uyararak peygamberler gelmedi mi?” Onlar şöyle diyecekler: “Biz kendi aleyhimize şahitlik ederiz.” Dünya hayatı onları aldattı ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ettiler. (DİB meali)

Bu ayette cinlere ve insanlara seslenilmekte ve açıkça “Size sizden olan resuller gelmedi mi?” buyurularak, her akıllı ve iradeli varlık türüne gelen resullerin kendi türlerinden olduğu belirtilmektedir. İşte bu durum Süleyman'ın gayb aleminin varlıkları olan cinler ve şeytanlarla münasebetinin Risalet eksenli bir ilişki olmadığını ve olamayacağını göstermektedir. Yani Süleyman cinlere ve şeytanlara resullük yapmamıştır.

O halde şeytanlar ve cinlere kendilerinin Süleyman'ın emri altına alındıklarını bildiren mesajı getirenlerin de kendi cinslerinden yani cin türü varlık olması gerekmektedir. Hatırlanacağı üzere varlık türü olarak meleklerin de cin türü varlıklardan olduklarını, akıllı oldukları gibi iradeli olduklarını, bir haberi birden fazla tarafa ileterek iki, üç ve dört boyutlu resuller olabildiklerini daha önceki bölümlerde ortaya koymuştuk.

Hac 22/75

اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

Allah, meleklerden de resüller seçer, insanlardan da. Şüphesiz Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir. (DİB meali)

Bu ayet, gayb aleminin resullerinin meleklerden seçildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Akıllı ve iradeli olan cinlere kendi türlerinden resuller gitmemiş olması mümkün değildir. Çünkü ahirette onlar da hesap verecek, onlar da seçimlerinden dolayı ceza ya da mükafat alacaklardır. O halde mutlaka onların ellerinde de her şeyin doğru tanımlamasını yapabilecekleri bir kıstaslarının yani ilahi vahiylerin olması gerekmektedir. Üstelik bu ilahi vahyin onlara kendi türlerinden olan resuller tarafından getirilmiş olması gerekmektedir. Zira kendi türlerinden olmayıp bir resule tabi olmaları, itaat etmeleri asla mümkün değildir.

Neml 27/16

وَوَرَّثَ سُلَيْمَانَ دَاوُودَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلَّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَأَوْتَيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ۖ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ

Süleyman, Dâvûd'a varis oldu ve "Ey insanlar, bize kuş dili öğretildi ve bize her şey verildi. Şüphesiz bu, apaçık bir lütuftur" dedi. (DİB mealı)

Bu ayette özellikle **عَلَّمْنَا** (ullimna) "bildirildik" ve **وَأَوْتَيْنَا** (utina) "bize verildi" fiillerinin meçhul formda gelmiş olması, mevcut durumu taraflara bildirmenin Süleyman dışında, yetkisi olan birileri tarafından yapılmış olduğunu göstermektedir. Yukarıdaki mealde, "*bize her şey verildi*" şeklinde anlam verilen **وَأَوْتَيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ** (ve utina min külli şey'in) bu cümle üzerinde daha önce (Zel-Karneyn 5 dosyasında) uzunca durmuş ve **مِنْ كُلِّ شَيْءٍ** (min külli şey'in) izafet terkinin (isim tamlaması) Türkçeye "*dilenmişlerin tamamından bir kısmı*" şeklinde çevrilmesi gerektiğini belirtmiştik.

Yukarıdaki mealde "*şüphesiz bu, apaçık bir lütuftur*" şeklinde mana verilen (**إِنَّ هَذَا**) **الْفَضْلُ الْمُبِينُ** (el Fadl) kelimesine *üstünlük* manası vermiş olsa da; cümle her haliyle Süleyman'a öğretilen kuş dilinin ve her şeyden verilmesinin üstünlük ya da lütuf olduğu anlamını vermektedir. Yani meal ve tefsirlerimize göre kuş dili bilmek ve her şeye sahip olmak lütuf ya da üstünlüktür.

Şu bilinmelidir ki Yüce Allah'ın üstünlük ölçüsü, asla sahip olunan şeylerle alakalı değildir. Çünkü sahip olunan şeyler ne kadar büyük ve çok olursa sorumluluk ve imtihan da ona paralel olarak zor olmaktadır. Kendilerine vahiy emanet edilen resullerin hepsinin imtihanlarının, yaşayan herkesten daha zor ve ağır olmasının sebebi de budur. Risalet bir piyangoda isabet eden büyük ikramiyeye değildir. Süleyman bir Allah resulüdür ve bu dünya hayatında kendisine verilenlerin üstünlük değil, imtihan olduğunu herkesten daha iyi bilen ve buna yakinen iman eden mütevazı bir kuldür. O, bu dünyada hiçbir şeyin kalıcı olmadığını, kalıcı olan her şeyin Yüce Allah'ın katında olduğunu herkesten daha iyi bilen bir resuldür. Her resul gibi onun da tek hedefi, kendisini resul olarak seçmeye layık gören ve bu yönde kendisine görevler yükleyen Yüce Allah'ı razı etmekten başka bir şey değildir.

Hem bu ayette hem de önceki ayette geçen **الْفَضْلُ** (el Fadl) kelimesi **ف ض ل** (fa+dad+lâm) kök harflerinden türemiş bir kelimedir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 104 kelime bulunmaktadır. Fiil olarak; fazla olmak, ihtiyaçtan fazla olmak, artmak, kalmak, artakalmak, faziletli olmak, erdemli olmak, üstün olmak, iyilik yapmak, tercih etmek, yeğlemek, mukayese yapmak, aralarından tercih etmek anlamlarında kelimeler türeyen bu kelimeden, isim olarak ise; üstünlük, tercih, tercih edilen şey, öncelik, öncelik verilen şey, fazilet, erdem, artık şey, ihtiyaç fazlası gibi kelimeler türemiştir. ^[1]

Kelimenin üstünlük, lutuf gibi anlamları bulunmaktadır. Ama bu anlamları tercih etmemenin arka planında risalet kurumuna bakış açısı yatmaktadır. Risalet bir

üstünlük aracı değildir. Risalet kurumunu üstünlük olarak görmek, en sonunda resulleri olağanüstü kişilikler olarak görmeye götürecektir. Oysa resuller diğerlerinden daha üstün olanlar değil, diğerlerinden daha ağır sorumlulukları olan, imtihanları diğerlerine göre daha zor olan beşerlerdir. İşte bu yüzden;

Ahzab 33/56

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

Hiç kuşkusuz Allah ve melekleri bu nebîye destek olurlar. Ey inanmış kimseler! Sizde gönülden bir teslimiyetle ona destek olun.

Onları risalet ile görevlendiren Yüce Allah ve melekler görevini layıkıyla yerine getirmesi, başarılı olması için desteklerler. Mü'min olduğunu iddia edenlerin de Yüce Allah'a tam bir teslimiyet göstererek ona destek olmaları gerekmektedir. Çünkü resullerin tamamı diğerlerinden üstün olsun diye değil, kendileriyle beraber diğer kullar da Allah'a tam teslimiyet gösterebilirler diye gönderilmişlerdir. İman ettiğini iddia edenleri Yüce Allah'ın vahyine teslim olmaları için ikna etmeye çalışmak her resul için zorların en zorudur. İman etmemiş insanları ikna etmek anlaşılır bir şeydir ama iman ettiğini iddia edenleri Yüce Allah'ın vahyine teslim olmaya ikna etmek, gerçekten çok büyük bir iştir. Ne gariptir ki bugün Mü'min olduğunu iddia eden kulları, Yüce Allah'ın vahyine teslim olmaya ikna etmek gibi bir çelişkiyi yaşamaktayız.

Acaba Muhammed (as)'e iman ettiğini söyleyen sahabeler, Muhammed (as)'e verilen Kur'an için, "onda her şey yok, kelimeleri kapalı, anlaşılmaz, kıssaları gerçekliği olmayan masallardır. Çağ değişti artık bu vahiy insanlığa yetersiz" diyen kişiler olsaydı, Allah'ın Resulü ne kadar başarılı olurdu? Hele o sahabeler; Kur'an'ın kelimelerini değiştirseydi, kendi kafalarından sanki varmış gibi kelimeler ekleselerdi, mazesini muzari, ismini fiil, tekilini çoğul, müennesini müzekker ya da tersini yapsalardı Muhammed (as) ne kadar başarılı olurdu? Dahası bu Kur'an günümüze kadar gelir miydi?

İman etmeyi Kur'an ile ikna etmek mümkündür ama Yüce Allah'ın vahyine yetersiz, kapalı, anlaşılmaz, gramer kuralları bulunmayan, kıssaları gerçek olmayan meseller dediği halde; iman ettiğini, Mü'min olduğunu iddia eden, Kur'an ile ikna etmek asla mümkün değildir.

Resullere verilecek en büyük destek; getirdiği vahye tam bir teslimiyetle, teslim olarak ikna olan insanlar sınıfından çıkmaktır. Çünkü Mü'min olmak demek Allah'ın vahyinin her şeye yeterli olduğuna inanmış, ikna olmuş olmak demektir. Hem inanmış ve ikna olmuş bir Mü'min olduğunu söylemek hem de Yüce Allah'ın vahyini yetersiz görmek asla yan yana olması mümkün olmayan şeylerdir. Ama şu geldiğimiz çağda Kur'an'ın her şeye yeterli olduğuna inananlar Mü'minlerdir!.. Kur'an'ın kendisine yetmediği kimseye, artık hiçbir şey yeterli gelemez...

Evet Risalet bir üstünlük değil, büyük bir sorumluluktur ve bu sorumluluk kişilerin tercihleri üzerinden değil Yüce Allah'ın tercihleri üzerinden kullara yüklenmektedir. Risaleti piyangoda kazanılmış ikramiye olarak görüp onları olağanüstü şanslı (!) kimseler olarak görmek, müşrik ve kafirlerin resüllükten anladıklarıdır. Onun için onlar çarşı pazar dolaşan, yanında meleklerle gezmeyen, gökten kendisine hazine indirilmeyen bir resulü asla resul olarak görememektedirler.

Furkan 25/7-8

وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أَنْزَلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونُ مَعَهُ نَذِيرًا
أَوْ يُلْقَىٰ إِلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا

Dediler ki: “Bu ne biçim peygamber ki yemek yer, çarşıda pazarda dolaşır. Ona bir melek indirilseydi de, bu onunla beraber bir uyarıcı olsaydı ya!”

“Yahut kendisine bir hazine verilseydi veya ürününden yiyeceği bir bahçesi olsaydı ya!” Zalimler, (inananlara): “Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz” dediler. (DİB meali)

Bu ayetleri ölçü alıp, yaşadığımız şu çağdaki Mü'min olduğunu iddia edenlerin içinde bulunduğu duruma bakıldığında hayret etmemek mümkün değildir. Çünkü bizzat Mü'minler, kendileri gibi olan resullere razı olamamaktadırlar. Günümüz Mü'minlerini(!) çarşı pazar dolaşan, Yüce Allah'ın vahyi karşısında herkes gibi aynı konumda olan bir resul kesmemekte, ikna etmemektedir. İşte bu anlayışa sahip kafalar elbette ki Risaleti bir imtihan değil bir üstünlük yani büyük ikramiye olarak göreceklendir ve Kur'an'daki kelimelere anlam tercihlerini bu yönde yapacaklardır.

Ayette geçen الْمُبِينُ (el-mubin) kelimesi ب ي ن (ba+hemze+nun) kök harflerinden türemiş bir kelimedir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 523 kelime bulunmaktadır. Bu yönüyle kelime Kur'an'da en fazla geçen kelimelerden biridir. “Bir nesne, iş ya da mesele sanki diğerlerinden ayrılmış gibi, ayrı ve böylece açık, belli, net, aşikâr, vazih ya da anlaşılır idi veya o hale getirildi”^[2] anlamına sahip bu kök anlamdan türeyen الْمُبِينُ (el-mubin) kelimesi açıklanmış, bildirilmiş, duyurulmuş anlamlarına sahiptir.

Yüce Allah'ın affına sığınarak çalışmalarımız sonucunda daha isabetli olduğuna kanaat getirdiğimiz ayetlerin mealleri aşağıdaki gibi olmalıdır.

Neml 27/15-16

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ
وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُودَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عِلْمُنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَأَوْتَيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ۚ وَإِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ

Andolsun ki Davud'a ve Süleyman'a bir ilim vermiştik. (İkisi de) "O hamd sadece, çok olmasına rağmen Mü'min kullarından bizi tercih eden Allah içindir" dedi.

Ardından Süleyman Davut'a mirasçı oldu. "Ey insanlar Tayr'ların/kuşlarınmuntkasına bildirildik ve bize şeylerin tamamından sadece bir kısmı verildi. Hiç kuşkusuz buydu O'nun (daha önceden) beyan edilmiş (duyurulmuş) o tercihi.

Evet Süleyman'a verilenlerin hepsi Yüce Allah'ın bir tercihinden dolayıdır ve bu tercih Süleyman'ın üstünlüğü değil, imtihanıdır. Nitekim o bunu anlamış ve şöyle demiştir.

Neml 27/40

قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ

Bu, şükür mü, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni denemek için, Rabbimin tercihindendir. Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse (bilsin ki) Rabbim her bakımdan sınırsız zengindir, cömerttir."

Resuller kendilerine her ne imkân verilirse verilsin onları bir üstünlük olarak değil, tıpkı kendilerinden ne alınırsa alınsın imtihan olarak gördükleri gibi onu da imtihan olarak görürler. Zaten onların misyonlarının başında tüm insanlığa dünya hayatının bir imtihan olduğunu bildirmek gelmektedir.

Tam burada sırası gelmişken bir şeye dikkat çekmek istiyoruz. Burada kendisine verilenlerin tamamının bir imtihan olduğunu belirten Süleyman; tüm sahip olduklarını, üstelik de çok da başarılı olmadığı bir imtihanın ardından kendisi istemiştir. Sad suresinde anlatılan Süleyman kıssasına bakıldığında Süleyman'ın burada söyledikleri ile orada söylediklerinin birbiriyle örtüşmediği görülecektir.

Sad 38/31-38

إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافِنَاتُ الْجِيَادُ

(38/31) Hani ona akşamüstü bir ayağını tırnağı üstüne dikip üç ayağının üzerinde duran çalımlı ve soylu atlar sunulmuştu.

فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ

(38/32) Süleyman, "Gerçekten ben malı, Rabbimi anmamı sağladığından dolayı çok severim" dedi. Nihayet gözden kaybolup gittikleri zaman.

رُدُّوهَا عَلَيَّ طَفْفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ

(38/33) “Onları bana geri getirin” dedi. (Atlar gelince de) bacaklarını ve boyunlarını okşamaya başladı.

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ وَأَلْقَيْنَا عَلَى كُرْسِيِّهِ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ

(38/34) Andolsun, biz Süleyman'ı imtihan ettik. Tahtının üstüne bir ceset bıraktık. Sonra tövbe edip bize yöneldi.

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

(38/35) Süleyman, “Ey Rabbim! Beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye lâyük olmayacak bir mülk (hükümranlık) bahşet! Şüphesiz sen çok bahşedicisin!” dedi.

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُحَاءً حَيْثُ أَصَابَ

(38/36) Biz de rüzgârı onun buyruğuna verdik. Rüzgâr, onun emriyle dilediği yere hafif hafif eserdi.

وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَعَوَّاصٍ

(38/37) Bina ustası olan ve dalgıçlık yapan her bir şeytanı.

وَأَخْرَيْنَ مُفَرَّجِينَ فِي الْأَصْفَادِ

(38/38) Bukağılara bağlı olarak diğerlerini de onun emrine verdik. (DİB meali)

Bu ayetlerle Süleyman'ın Neml 40. ayetinde söylediklerini karşılaştırdığımızda şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır. Atlar gibi herkesin sahip olması mümkün olan bir şeye sahip olduğu halde başarılı bir imtihan veremeyen ve Allah'tan bağışlanma dileyen Süleyman, tuhaf bir şekilde çok daha büyük şeyler istemekte, içinde bulunduğu imtihanı kendi aleyhine çoğaltmakta ve zorlaştırmaktadır. Zaten Süleyman'ın Zel-Karneyn unvanını alması bu duadan sonra olmuştur. İlk bakışta birbiriyle örtüşüyor gibi gözükken bu durumu akılda tutarak kıssaya devam edelim.

Atlar karşısında zaafa düşmesine rağmen Süleyman'ın kendi aleyhine yaptığı dua Yüce Allah tarafından kabul edilmiş ve ona, ondan sonra kimseye nasip olmayacak bir mülk verilmiştir. Bu duayı yaptığında zaten resul olan Süleyman'ın istediği mülkün onun Risalet'iyle direk bir ilgisinin olmadığını daha önce belirtmiştik. Çünkü Risalet bir mülk değildir. Resuller de risaletin maliki değildir. Risalet tüm insanlığın ortak değeridir. Çünkü resulleri resul yapan şey, insanlığa Yüce Allah'ın mesajlarını iletmeleridir. İletmekle yükümlü olduğu mesajlar üzerinden mülk sahibi olması mümkün değildir. O mesajlar karşısında resullerin tamamı tıpkı diğer insanlar gibidirler. Onlara verilen birtakım olanaklar, risalet görevlerini başarıyla yapmaları içindir. Yoksa mesaj üzerinde ne onların ne de gayb alemindeki resullerin en ufak bir tasarruf yetkisi yoktur.

Tasarruf yetkileri olmadığı gibi mesajlar üzerinden bir çıkar sağlamaları da mümkün değildir. Zaten tüm resuller mütemadiyen şunu söylemişlerdir.

Hud 11/51

يَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنِّي أَجْرِي إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي ؕ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

“Ey kavmim! Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak beni yaratana âittir. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?” (DİB meali)

Her ne dilemişse sadece Yüce Allah’tan dileyen Süleyman’a istedikleri verilmiş ve kendisinden sonra hiç kimsenin erişemeyeceği bir mülke sahip olmuş ve bu mülk onun bir daha hiç kimsenin bu şekilde sınanmayacağı imtihanı olmuştur. **Bu mülk Süleyman’dan sonra hiç kimseye verilmemiştir. Peki ya ondan öncesinde?...** Tarih boyunca hiç sorulmamış bu soruyu bir soru olarak burada bırakarak kıssaya devam edelim.

Neml 27/17

وَحَشِيرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودَهُ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ

Süleyman’ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları onun önünde toplandı. Hep birlikte düzenli olarak sevk ediliyorlardı. (DİB meali)

Bundan önceki beş bölümde وَالطَّيْرِ (tayr) kelimesi üzerinde durmuş ve bu kelimenin Kur’an’da geçtiği yerlerde anlamının sadece “kuşlar” manasına gelemeyeceğini, aynı zamanda özellikle sema altı uçma kabiliyeti olan melekler ve şeytanlar anlamına geleceğini de ortaya koymaya çalışmıştık. Fakat özellikle Süleyman’ın emrine verilenlerin melekler mi yoksa şeytanlar mı olduğunu belirtmemiştik. İşte bu ayet Süleyman’ın tüm ordularının içeriğini açıkça göstermektedir. Aslında tekil gelse bile içerik olarak çoğul anlama sahip ordu kelimesi ayette özellikle çoğul olarak جُنُودُهُ (cunuduhu) “onun orduları” şeklinde gelmiştir. Bu kelimenin çoğul gelmesi farklı içeriklere sahip en az üç ordunun olmasını gerekli kılmaktadır. Çünkü ayette orduları oluşturan varlıklar ayrı ayrı sayılmıştır. Cin, ins ve tayr. Bu kelimelerin hepsi tekildir ve hepsi de maarifedir. Kelimelerin tekil gelmesi, kast ettikleri anlamın tekil olduğunu değil tür, cins belirttiğini göstermektedir. Ayetteki vurgu; ins türünden, cin türünden ve tayr türünden ordular demektir.

Hatırlanacağı üzere bu orduların oluşması ve Süleyman’ın emrine verilmesi onun Sad suresinde yaptığı dua üzerine olmuştu. Sad suresindeki duası karşılığında Süleyman’a verilenlere dikkat edilirse; bunların “rüzgâr, dalgıçlık ve bina yapabilen şeytanlar ile bukağılarla birbirine bağlı diğerleri” şeklinde olduğu görülecektir. İşte bu durum bize “bukağılarla birbirine bağlı diğerleri kimlerdir?” sorusunu sormayı gerekli kılmaktadır. Süleyman’ın emrine verilenlerin sayıldığı diğer ayetlere baktığımızda ise şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır.

Enbiya 21/81-82

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا ۖ وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِمِينَ
وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ ۗ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ

Süleyman'ın hizmetine de güçlü esen rüzgârı verdik. Rüzgâr, onun emriyle içinde bereketler yarattığımız yere eser giderdi. Biz, her şeyi hakkıyla bileniz.

Bir de şeytanlardan, Süleyman için dalgıçlık eden ve daha bundan başka işler yapanları da onun emrine verdik. Hep onları zapt eden bizdik. (DİB meali)

Bu iki ayette yine rüzgâr ile dalgıçlık ve başka işler yapan şeytanlar sayılmış cinler ve insanlar sayılmamıştır.

Sebe 34/12

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوها شَهْرٌ وَرَوَاحُها شَهْرٌ ۗ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ ۗ وَمِنَ الْجِنَّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۗ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ

Süleyman'ın emrine de, sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay (lık yol) olan rüzgârı verdik. Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık. Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız. (DİB meali)

Bu ayette ise bu sefer şeytanlar sayılmamış rüzgâr ile birlikte cinler sayılmıştır. Tüm Süleyman kıssalarına bakıldığında onun emrine verilenlerin toplu halde sayıldığı tek ayetin Neml suresinin 17. ayeti olduğu görülecektir.

Neml 27/17

وَخَشِيرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودَهُ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ

Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları onun önünde toplandı. Hep birlikte düzenli olarak sevk ediliyorlardı. (DİB meali)

İşte bu ayete baktığımızda Süleyman'ın ordularının cin, ins ve tayr'dan oluştuğu anlaşılmaktadır. Daha önceki bölümlerde tayr kelimesinin uçma kabiliyetinde olan şeytanlar olduğunu belirtmiştik. İşte bu ayette belirtilen "tayr" kelimesi Süleyman'ın dalgıçlık, bina ve diğer işler yapan şeytanlardan oluşmuş ordusunu ifade etmektedir. Zaten yukarıya aldığımız ayetlere dikkat edilirse özellikle şeytanların hem zincirlendiği hem de üzerlerinde gözetleyiciler olduğu görülecektir.

Neml suresindeki ayete biraz dikkat edildiğinde cin, ins ve tayr'dan oluşmuş orduların جُنُودَهُ (cunuduhu) "onun orduları" şeklinde Süleyman'a atfedildiği ama buna rağmen orduları sevk edenin ve toplayanın Süleyman olmadığı

görülebilecektir. Hem ayetin başında gelen ve yukarıdaki mealin “toplandı” manasını verdiği وَحُثِيرَ (huşira) kelimesi hem de ayetin sonunda gelen ve yine yukarıdaki mealde “sevk ediliyorlardı” manası verilen يُوزَعُونَ (yuzaun) kelimesi faili belli olmayan meçhul formda gelmiş fiillerdir. Oysa madem cin, ins ve tayr’dan oluşan ordular جُنُودُهُ (cunuduhu) “onun orduları” şeklinde bir kelimeyle Süleyman’a atfedilmiştir, onları toplayanın ve sevk edenin de o olması gerekmektedir. Fakat ne burada ne de diğer yerlerin hiçbirinde bu orduları sevk etmek, yöneltmek, emir altında tutmak, emirlere itaatsizlik ettiklerinde onlara ceza vermek hiçbir şekilde Süleyman’a atfedilmemiştir. **Her türlü meşru faydalanma hakkı ondadır ama ordusuna mensup olanlar üzerlerindeki hakimiyeti hep başkaları üzerindedir. İşte Süleyman’ı Zel-Karneyn (Zil-Karneyn veya Zül-Karneyn değil) yapan şey tam da budur.** Daha önceki bölümlerde bir isim tamlaması olan Zel-Karneyn kelimesinin başındaki “ze” kelimesinin ne anlama geldiğini uzun uzun açıklamıştık. Kısaca “sahip” anlamına gelen bu kelimenin “zi, ze, zu” şekillerinde gelmesinin sebebi, her birinin başka bir vurguya sahip olmasından dolayıdır. “Ze” şeklindeki kullanımın sahip olunan şeye kişinin kendi gücü, isteği ve çabasıyla sahip olmadığını, bunu başkasına devretme hakkına da sahip olmadığını, bu sahipliğin sadece sahip olunan şeyin imkanlarından yararlanma şeklinde olduğu daha önce belirtilmişti. Kur’an’da yüzden fazla kullanılan “ze, zi, zu” kelimelerinden “zi ve zu” birçok yerde Allah’a atfen gelmişken “ze” kelimesi hiçbir şekilde Allah’a atfen gelmemiştir. Bu kelimelerle ilgili daha önce yayınladığımız “Neden Zil-Karneyn ve Zülkarneyn 3” dosyalarında çok daha geniş bilgiler verilmişti.

Evet Süleyman, hem gayb aleminin hem de müşahede aleminin varlıklarından yararlanmaktadır. Hatta bu varlıklar جُنُودُهُ (cunuduhu) “onun orduları” şeklinde tanımlanarak, bu ordular üzerinde onun sahipliğinin altında çizilmiştir ama ne onları toplayıp bir araya getirmek, ne emrinden çıkmamaları için tedbirler almak ne onları zincirlemek ne de onlara ceza vermek onun elinde değildir. Bu durum onu sadece onlardan faydalanan bir sahip haline getirmektedir. Yani Zel-Karneyn haline.

Neml 27/17

وَحُثِيرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ

Süleyman’ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları onun önünde toplandı. Hep birlikte düzenli olarak sevk ediliyorlardı. (DİB mealı)

Bu mealde ilgili hemen şunu belirtelim ki; hem ayetin başında gelen mazi fiil meçhul bir fiildir hem de ayetin sonunda gelen fiil meçhul muzari bir fiildir. Fakat mealde buna dikkat edilmemiş ayetin sonundaki meçhul muzari, meçhul maziye, ayetin başındaki meçhul mazi fiil ise, malum maziye çevrilmiştir. Ayetin Arapça metninde hiç olmayan “onun önünde” kelimeleri ise meale eklenmiştir. Ayetin (27/17) daha isabetli mealı şu şekilde olmalıdır.

Cin'den, İns'den ve Tayr (uçabilen şeytanlar)'dan olan onun orduları, Süleyman için toplatılmalarının ardından, onlar (görevlerine) sevk edileceklerdi.

Daha önceki bölümlerde وَالطَّيْر (tayr) kelimesine “öfkeli” manası verdiğimiz hatırlanacaktır. Fakat Neml suresinin 17. ayetinde geçen aynı kelimeye uçuş kabiliyetinde olan şeytanlar anlamının verilmesi daha uygundur. Çünkü ayette zaten “ins” kelimesi ayrıca belirtmiştir. Aslına bakılırsa şeytanlara da gayb aleminin öfkeli manası verilmesinin önünde herhangi bir engel yoktur. Bilindiği gibi şeytan ta ezelden beri bir öfkeyle hareket etmekte ve insan soyuna daima düşmanlığını devam ettirmektedir. Yani gayb aleminin öfkeli varlıkları şeytanlardır.

Ayette geçen جُنُودُهُ (cunuduhu) kelimesi ج ن د (cim+nun+dal) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 29 kelime bulunmaktadır. İçinde taşlar bulunan sert ve engebeli arazi anlamındaki جُنْدٌ (cenedun) kelimesi, bir araya gelmiş, toplanmış her şey için kullanılmaya başlanmıştır. Sertlik ya da katılık göz önünde bulundurularak orduya ya da askerlere جُنْدٌ (cundun) denmiştir.^[3] Kelimenin Kur'an'da geçtiği yerlere bakıldığında 7 defa جُنْدٌ (cundun) şeklinde tekil, 22 defa ise جُنُودٌ (cunud) şeklinde çoğul olduğu görülecektir. Aslına bakılırsa hem Arapça da hem de Türkçe de “ordu” kelimesi tekil olsa bile çoğul anlam kast eden topluluk ismidir. Fakat aynı kelime Arapça da tekil anlam ifade eden “asker” anlamına da gelmektedir. Yani جُنْدٌ (cundun) kelimesi hem topluluk olarak tekil gelse bile “ordu” anlamında çoğul anlam ifade etmektedir hem de “asker” anlamında tekil bir anlama sahiptir.

Yasin 36/28

وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ

Kendisinden sonra kavmi üzerine (onları cezalandırmak için) gökten hiçbir ordu indirmedik. İndirecek de değildik. (DİB meali)

Mesela bu ayette tekil olarak geçen جُنْدٍ (cundin) kelimesi meal müelliflerinin tamamı tarafından “ordu” şeklinde çevrilmiş, tekil olmasına rağmen topluluk ismi olarak anlaşılmasına yol açmıştır. Oysa Yüce Allah'ın bir toplumu cezalandırmak için gökten bir ordu göndermesine gerek yoktur. Nitekim helak edilen Lut kavmine gökten bir ordu değil, birkaç asker (melek) göndermiştir.

Yasin 36/75

لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُحَضَّرُونَ

Onlar, ilâhlar için (hizmete) hazır asker oldukları hâlde, ilâhlar onlara yardım edemezler. (DİB meali)

Bu ayete bakıldığında ise aynı mealde ayette geçen جُنْدٌ (cundun) kelimesine bu sefer tekil anlam ifade eden yani topluluk ismi olmayan “asker” manası

uygun görülmüştür. İşte bu kelimenin taşıdığı anlamdan dolayıdır. Ayetlerdeki kullanımlardan hangisinin topluluk ismi olarak “ordu” manasına geldiği, hangisinin tekil olarak “asker” manasına geldiği ayetteki diğer kelimelerden anlaşılacaktır.

Kasas 28/6

وَأَمْكِنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَثَرِيًّا فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ

Yeryüzünde onları kudret sahibi kılalım ve onların eliyle Firavun’a, Hâmân’a ve ordularına, çekinegeldikleri şeyleri gösterelim. (DİB meali)

Kasas 28/39-40

وَأَسْتَكْبِرَ هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوا أَنَّهُم إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ
فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ

O ve askerleri yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve gerçekten bize döndürülmeyeceklerini sandılar.

Biz de onu ve askerlerini yakaladık ve onları denize attık (Orada boğuldular). Zalimlerin sonunun nasıl olduğuna bak! (DİB meali)

Yunus 10/90

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَّبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدُوًّا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْعَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ

İsrailoğullarını denizden geçirdik. Firavun da askerleriyle birlikte zulmetmek ve saldırmak üzere, derhal onları takibe koyuldu. Nihayet boğulmak üzere iken, “İsrailoğulları’nın iman ettiğinden başka hiçbir ilâh olmadığına inandım. Ben de müslümanlardım” dedi. (DİB meali)

Ta Ha 20/78

فَأَتَّبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهِ فَعَشِيَهُمْ مِنَ الْيَمِّ مَا عَشِيَهُمْ

Bunun üzerine Firavun askerleriyle birlikte onların peşine düştü de deniz onları görülmedik bir şekilde kuşatıp yuttu. (DİB meali)

Zariyat 51/40

فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ

Bunun üzerine biz de kendisini ve ordularını yakalayıp denize attık. O ise (pişman olmuş), kendini kınıyordu. (DİB meali)

Büruc 85/17-18

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ

فِرْعَوْنَ وَثَمُودَ

Orduların, Firavun ve Semûd'un (uğradıkları felâketin) haberi sana geldi mi? (DİB meali)

Görüldüğü gibi yine aynı mealde (diğer meallerde de durum farklı değildir) 7 defa Firavuna atfen çoğul olarak gelen وَجُنُودُهُ (cunuduhu) kelimesine kimi yerde askerler, kimi yerde ise ordular manası verilmiştir. Oysa her iki kullanım arasında anlam olarak çok büyük farklılıklar vardır. Ordular dendiğinde birbirinden farklı olan birçok askeri disiplin anlaşılırken, askerler dendiğinde ise tek bir ordu içinde bulunan kişiler kast edilmektedir. Aslına bakılırsa Firavun kıssaları bağlamında geçen وَجُنُودُهُ (cunuduhu) kelimelerinin hiçbiri ordular anlamına gelmemektedir. Çünkü Firavun bulunduğu ülkenin en yüksek makamıdır ve farklı özelliklerde onlarca ordusu olsa bile, hangisinde olursa olsun o orduları oluşturan bireyler onun askerleridir. Kaldı ki ülkenin en yüksek temsil makamında bulunan birine atfedilen silahlı güçlerin tamamı birbirinden kopuk ordular değil, tek bir ordudur. Bu tıpkı Türk ordusu, Amerikan ordusu demek gibidir. Türk ordusu dendiğinde “ordu” kelimesi tekildir ama kelimenin kast ettiği şey ülkenin tüm silahlı kuvvetlerinin hepsidir. Bir ülkenin silahlı güçlerinin kendi içinde 1.ordu, 2.ordu, 3. Ordu şeklinde ayrılması dışa dönük bir ayırım değil, ülkenin hiyerarşik ve iş bölümü sistemi açısından yapılmış içe dönük bir ayırmadır. Yoksa içe dönük olarak kaç parçaya ve hiyerarşik sisteme bölünürse bölünsün sonuçta hepsi topluca tek bir ordudur. Şimdi bu kelimenin وَجُنُودُهُ (cunuduhu) şeklinde Firavuna atfen gelmesi, farklı parçalar, farklı hedefler, farklı inançlar üzerine oluşmuş birçok orduyu değil, aynı inanç, aynı hedef, aynı otorite etrafında birleşmiş askerleri kast etmektedir. Dolayısıyla ayetlerde Firavuna atfen geçen وَجُنُودُهُ (cunuduhu) kelimesinin “onun orduları” anlamında değil “onun askerleri” anlamında olması daha doğru ve daha isabetli bir mana olmalıdır.

Şuara 26/95

وَجُنُودُ إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ

Ve İblis'in bütün askerleri

Cunud (وَجُنُودُ) kelimesinin hem askerler hem de ordular manasına gelebileceği göz önüne alınarak bu ayete “İblisin bütün orduları” anlamı vermek de mümkündür. Fakat bu anlamın verilmesi durumunda İblis'in elde ettiği kişilerin hep ordular halinde olduğu anlamı zımnen beraberinde gelecektir. Oysa İblis hem birey hem toplum olarak kişileri elde etmektedir. İşte bu yüzden burada da kelimeye “askerler” manası verilmesi daha doğru olacaktır.

Ahzab 33/9

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا ۗ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا

Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani (düşman) ordular üzerinize gelmişti de biz onların üzerine bir rüzgâr ve göremediğiniz ordular göndermiştik. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görmektedir. (DİB meali)

Arka planında birçok rivayetin olduğu bu ayet, geleneksel anlayışa göre Hendek savaşı ile alakalı indirilmiş bir ayettir. Bu rivayetlerin tahlilini başka bir çalışmaya bırakarak ayetin konumuzla ilgili kısmına değinmekle yetineceğiz. Aynı meal bu ayette geçen *لَمْ تَرَوْهَا* bu cümleye “*göremediğiniz ordular*” şeklinde mana vermiştir. Rivayetler bu orduların melekler olduğunu söylemektedir. Buna göre Yüce Allah meleklerden oluşmuş “ordular” göndermiştir. Oysa ifadede “orduları” gösteren zamire bakıldığında (هَا)tekil olduğu görülecektir. Müennes olan bu tekil zamirin meleklerden oluşmuş orduları göstermesi durumunda bunun hem müzekker hem de çoğul gelmesi gerekirdi. Arapça da topluluk isimleri de müennes kabul edildiğinden müzekker olmasa bile müennes ama çoğul gelmesi gerekirdi. Oysa zamir tekil olarak gelmiştir. Bu da topluluğun birkaç tane değil, tek bir tane olduğunu göstermektedir. Yani kelime bu ayette de “ordular” anlamında değil “askerler” anlamındadır.

Saffat 37/171-173

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ

(37/171) *Andolsun, peygamber olarak gönderilen kullarımız hakkında şu sözümüz geçmişti:*

إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ

(37/172) “*Onlara mutlaka yardım edilecektir.*”

وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ

(37/173) “*Şüphesiz ordularımız galip gelecektir.*”

Yüce Allah'ın kelimelerine karşı ilkesiz yaklaşımlarını onlarca kez gördüğümüz bu meal (diğerleri de aynı durumdadır), yine bir ilkesizlik göstermiş, ayette *tekil* olarak *جُنْدَنَا* (cundena) şeklinde geçen kelimeye “*bizim ordularımız*” şeklinde *çoğul* mana vermiştir. Bu mealde verilen manayı bırakıp kelimenin “ordumuz” şeklindeki doğru manasını göz önüne aldığımızda Yüce Allah'ın ordularının değil ordusunun olduğu anlaşılmaktadır. Öyle de olmalıdır. Yüce Allah bölünmez, ortak olunamaz bir otoriteye sahiptir. Onun sayısız

orduları olsa, bu ordular kendi içinde özelliklere ayrılrsa bile hepsi tek bir komutanı, tek bir otoritesi, tek bir sahibi olan tek bir ordudur.

Buraya kadar anlattıklarımızı toparlayacak olursak, tek bir otoriteye ve hedefe yönlendirilmiş askerlerin oluşturduğu topluluklar “ordular” şeklinde değil “askerler” şeklinde isimlendirilmelidir. Çoğul olarak gelen جُنُودٌ (cunud) kelimesine “ordular” manası vermek beraberinde otorite ile alakalı soruları da getirecektir. İşte bu sebeplerden dolayı, Neml 17. ayette Süleyman’a atfen gelen جُنُودُهُ (cunuduhu) kelimesi de “onun orduları” anlamında değil “onun askerleri” anlamına gelmektedir.

Kelimeye ordular manası vermek diğer ayetlerde belirtilen pek çok hususun görülmemesine neden olacaktır.

Neml 27/17

وَحُثِيرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ

Süleyman'ın, cinlerden, insanlardan ve kuşlardan meydana gelen orduları onun önünde toplandı. Hep birlikte düzenli olarak sevk ediliyorlardı. (DİB meali)

Mesela ayete verilen bu meali doğru kabul ettiğimizde ortaya şöyle bir manzara çıkmaktadır. Süleyman'ın Cin, ins ve tayr'dan oluşanlar, kendi başlarına birer ordudurlar ve onlar ordu şeklinde toplanmaktadırlar. Oysa bir ordunun toplanması demek o orduyu oluşturan askerlerin toplanması demektir. Ordunun dağılması demek de orduyu oluşturan askerlerin dağılması demektir. Ordu denilen topluluk ancak ve ancak onu oluşturan asker bireylerin bir araya gelmesi ile mümkündür. Bu askerlerin toplanması da ordular şeklinde değil, bireyler şeklindedir. Bir araya gelip tek bir ordu oluşturduktan sonra onlardan birini diğerinden ayırmak için ordu şeklinde adlandırılmaları mümkündür. Mesela, kıssanın ilerleyen bölümünde Tayr'dan olduğu anlaşılan Hühhüd'ün hangi topluluğa mensup olduğunun anlaşılması için “tayr ordusu” demekle herhangi bir mahsur yoktur. Bu tıpkı herhangi bir askerin hangi disipline bağlı olduğunu anlamak için, bir ülkenin ordusunu oluşturan hiyerarşik düzeni belirtmek için levazım, piyade, komando gibi ayrılmasına benzetmektedir. Her bir ordunun hiyerarşik düzeni ve muhatap olduğu emirler, ordunun oluşum amacıyla uyumlu olmak zorundadır. Piyadeye, levazımatçıların yerine getirmesi gereken emirler verilmemesi için, kabiliyetleri ve oluşum amaçları doğrultusunda Levazım ve Piyade ayrımı yapmak nasıl ki gerekli ise, tek bir otoriteye bağlı tüm askerlerin tayr, ins ve cin şeklinde ayrımı da o kadar gereklidir. Kabiliyetleri farklı, aldıkları emirler ve görevleri ayrı olsa bile, sonuçta hepsi de aynı otoriteye bağlı tek bir ordudur. İşte tüm bu sebepler ayette geçen جُنُودُهُ (cunuduhu) kelimesinin “onun orduları” anlamında değil “onun askerleri” anlamına gelmesinin daha doğru olacağını göstermektedir. Kaldı ki ayetin başında gelen وَحُثِيرَ (huşira) kelimesi orduların toplanmasını değil, orduları oluşturan askerlerin toplanmasını ifade etmektedir. Biraz önce de belirttiğimiz gibi orduların toplanması zaten toplanmış olan farklı

toplulukların toplanması anlamına gelecektir. Oysa ordu toplamak demek toplulukları değil, toplulukları oluşturan bireyleri toplamak anlamındadır.

Kaldı ki Süleyman'ın ordularının içeriğini bildiren diğer ayetlere bakıldığında özellikle gaybi varlıklardan oluşan ordusunu oluşturan bireylerin belli özelliklerde olduğu görülmektedir.

Sad 38/37-38

وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بِنَاءٍ وَغَوَاصٍ

وَأَخْرَيْنَ مُفْرَنِينَ فِي الْأَصْفَادِ

Bina ustası olan ve dalgıçlık yapan her bir şeytanı.

Bukağılara bağlı olarak diğerlerini de onun emrine verdik. (DİB meali)

Mesela bu ayetlerde Süleyman'ın şeytanlardan oluşan askerlerinin tüm şeytanlar değil, dalgıçlık ve bina yapanlar olduğu anlaşılmaktadır. Yine diğerleri diye çevrilen kelimenin içeriğinin de bukağılarla bağlı olanlar olduğu anlaşılmaktadır. Ama Neml kıssasındaki Tayr'dan olan Hüdhüd'e baktığımızda boynunda herhangi bir bukağısının ya da zincirinin olmadığı serbestçe ve bağımsız olarak birtakım görevlere yönlendirildiği anlaşılmaktadır. Yani bunlar ordular halinde değil, bireyler halinde askerlerdir. Bu ayırım kıssanın ilerleyen bölümlerindeki olayları anlamamızı kolaylaştıracaktır.

Buna göre Neml suresinin daha isabetli meali şu şekilde olmalıdır.

Neml 27/17

وَحُشِيرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودَهُ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ

Cin'den, İns'den ve Tayr (uçabilen şeytanlar)'dan olan onun askerleri, Süleyman için toplanılmış ardından onlar (görevlerine) sevk edilecekler.

Ayetin mealine (görevlerine) şeklinde bir açıklama koymamızın sebebi; kim ve ne için olursa olsun herhangi bir ordunun hiçbir sebep ve hedef yokken toplatılması ve görev yokken sevk edilmesinin mümkün olmamasından dolayıdır. Asker ve ordu kavramlarının doğal yapısı bir görevin ve sevk edilecek bir hedefin olmasını gerekli kılmaktadır. Durup dururken asker de olunmaz ordu da sevk edilmez. İşte bundan dolayı (görevlerine) şeklinde bir açıklama konulması daha uygundur.

Daha önce de dikkat çekmiştik ama bir kez daha dikkat çekmemiz fazladan olmayacaktır. Ayette varlıklar جُنُودُهُ “onun askerleri” şeklinde bir isim tamlaması ile Süleyman'a atfedilirken hem ayetin başında gelen وَحُشِيرَ (huşira) mazi fiil hem de ayetin sonunda gelen يُوزَعُونَ (yuzaun) muzari fiil meçhul formda gelmiştir.

Oysa madem “onun askerleri” şeklinde bir isim tamlaması ile bu varlıklar Süleyman’a atfedilmiştir o halde toplayanın da sevk edenin de Süleyman olması gerekirdi. Hem ordunun onun olması hem de bu orduyu toplayıp sevk edememesi işte onun Zel-karneyn olduğu noktadır. Diğer kıssaların tamamında; Süleyman’ın, ordusu üzerinde kendisinin bir tasarrufunun olmadığı görülmektedir. Emir altına alan, zincirleyen, isyan etmeleri durumunda ceza veren, sevk eden, toplayan o değildir. Sahiptir ama bu sahipliğini sadece isteklerinin gerçekleştirilmesi noktasında gerçekleştirmektedir. Tabiri yerinde ise Süleyman sadece ne istediğini söylemekte, ordunun onun istekleri doğrultusunda hareket etmesini ise başkaları yani melekler sağlamaktadır.

Ramazan DEMİR

^[1]Yrd. Doç. Dr. İlyas Karslı, Yeni Sözlük, FDL md.s.1738

^[2]R. İsfahani, Müfredat BEN md.

^[3]İsfahani, Müfredat, CND md.

KARINCA VADİSİ

Neml 27/18-19

حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّعْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

فَتَبَسَّمْ ضَاخِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

(27/18) Nihayet karınca vadisine geldikleri vakit bir karınca, “Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesinler” dedi.

(27/19) Süleyman, onun bu sözüne tebessüm ile gülererek dedi ki: “Ey Rabbim! Beni; bana ve ana-babama verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın salih ameller işlemeye sevk et ve beni rahmetinle salih kullarının arasına kat!” (DİB meali)

Varlık düzeni içinde hayvanların ses çıkarması ve bu seslerin kendi türleri açısından anlamlar taşıyor olması gayet normaldir ve olması gerektir. Üstelik her bir hayvanın çıkardığı sesin aynı türden olmayan diğer hayvanlar tarafından ne anlama geldiğinin bilinmesi de anlaşılabilir bir durumdur. Akıllı ve iradeli varlık olan insan türünün, her bir hayvanın farklı şekil ve tonda çıkardığı seslerin ne anlamlara geldiğini bilmesi de gayet normaldir ve hatta olması gerektir. Ama hem bir karıncanın basbayağı akıllı ve iradeli varlık olarak konuşması ve bu konuşmayı diğer karıncaların anlaması hem de farklı bir kulak yapısı gerektiren insanoğlunun, bir karıncanın konuşmasını duyması normal ve olması gereken değildir.

Yukarıdaki ayetlere verilen meallerde olağan olmayan sadece karıncanın konuşması ve Süleyman'ın bunu duyması değildir. En başta karıncanın konuşurken kurduğu 11 kelime ve 5 zamirden oluşan cümlesinin içeriğinin arka planında öğrenmesi yılları alacak bir bilgi birikiminin olması gerekmektedir. Mesela; karınca olmasına rağmen, Süleyman'ı diğerlerinden ayırmakta onu ismiyle anmaktadır. Bu beraberinde o karıncada varlıkların tamamına isim koyma ve bu isimle onu diğer varlıklardan ayırt etme kabiliyetinin olduğu anlamını getirmektedir. Üstelik bu isim koyma sadece onu tanımlama açısından değil, bağlı bulunduğu varlık türünü ve o varlıkların özelliklerini bilmeyi de gerektirmektedir. Bu konuşmayı ister insanların konuştuğu herhangi bir dilde isterse karınca dilinde yapması da durumu değiştirmemektedir. Sonuçta Süleyman'ı ismiyle anması, arka planında edinmesi yıllar alacak bir bilgi birikimini zorunlu kılmaktadır. Üstelik bu birikim bir karıncanın kısacık hayatının çok üzerinde bir ömür gerektirmektedir. Unutulmamalıdır ki konuşan bir karıncadır! Ama bu karınca, diğer karıncalara hitap ettiği için onu dinleyen karıncaların tamamı da en az onun kadar bu bilgi birikimine sahip olmalıdır. Konuşan karıncayı dinleyen diğer karıncaların ömür süreleri göz önüne alındığında ortaya çok daha acayip bir durum çıkmaktadır. Karıncaların akıllı ve iradeli varlıklar olarak konuşmuş olmalarını görmezden gelsek bile, ortaya

çıkan durum karıncaların karınca hallerine bile aykırıdır. Bunun anlaşılması için az da olsa karıncaların toplum düzenlerinden bahsetmek gerekmektedir.

Yapılan çalışmalara göre karıncalar, dünya üzerinde en yaygın olarak yaşayan türlerin en başında gelmektedir. Buzullardan hariç yeryüzünün her türlü coğrafyasında yaşayabilme kabiliyetine sahip olan karıncaların tahminen 9500 türü olduğu tespit edilmiştir. Türlerin tamamında tek başına sürüden ayrı olarak yaşayan bir karınca türü bulunmamaktadır. Yine türlerin tamamında bir karınca kolonisinin oluşumu şu şekildedir.

1. Üreme yeteneğine sahip kraliçe.
2. Erkekler
3. İşçiler ve askerler.

Kraliçe

Kraliçe, eşeyssel organları tamamen gelişmiş bir karıncadır. İşçilerden çok daha uzun yaşarlar. Kraliçe karınca, diğer karıncaların 8-10 katı büyüklüğünde olup; türlere göre 10-20 yıl yaşayabilir. Örneğin, kırmızı karıncaların işçisi; 3, kraliçesi; 15-20 yıl yaşar.

Kraliçeler, çiftleşmeden önce kanat taşımaları ile işçilerden ayrılırlar. Kanat taşımaları, doğal olarak göğsün daha kuvvetli, daha geniş oluşmasına neden olmuştur. Kraliçenin, mandibulu (çenesi), güçlü değildir. İşçilerde olmayan nokta gözler, bunlarda vardır.

Bazı türlerde çiftleşmemiş dişiler büyüklük bakımından işçiler kadar iken, bazılarında 1,5-3 misli büyüktür. Kraliçe, yuvanın alt katlarında inşa edilen kendi odasına yerleşir ve orada yaşamaya başlar. Bol miktarda yumurta bırakmaya başlayınca, vücudu irileşir. Kraliçenin her türlü ihtiyacı, işçiler tarafından sağlanır. Beslenme sırasında, işçi karıncalar, feromonlar (türiçi sinyaller) sayesinde, yuvadaki durumla ilgili bilgileri, kraliçeye iletirler. Kraliçe, bu bilgilere dayanarak; örneğin savaş sırasında çok sayıda asker kaybı olduysa, yeni yavruların, daha çok asker karınca olmalarını sağlayacak bir kimyasal yayınlar. Böylece çoğalma, ihtiyaca göre şekillenir.

İşçi Karıncalar

İşçiler, yuvanın, her türlü ihtiyacıyla ilgilenen kraliçenin, kısır kız yavrularıdır. Karınca türleri içinde en kalabalık sınıfı, işçi karıncalar oluşturmaktadır. İşçiler, eşeyssel organları, özellikle ovaryumları körelmiş; yuvanın büyütülmesi, yeni odalar açılışı, yiyecek temin edilmesi, yavruların bakımı, yuvanın korunması gibi, tüm işleri yüklenmiş bir sınıftır. Büyüklükleri, türden türe, hatta tür içinde bile değişir (2-15 mm). Çoğunlukla, kraliçeden daha küçüktürler. Göğüsleri çıplak, dar ve küçüktür. Kanatları yoktur. Bileşik göz hepsinde vardır, nokta göz, nadiren bulunur.

Özel kuluçka odalarında saklanan yumurtaların bakımları, işçi karıncalardan oluşan bakıcılar sayesinde, kreş tipi özel odalarda yapılır. Genç ve deneyimsiz olanlar, yavru bakımı ve yuva işleriyle ilgilenirken; daha yaşlı ve tecrübeli olanlar, yiyecek arama, savunma gibi işleri üstlenmektedirler. Bakıcılar tarafından, özenle bakılan yumurta ve larvalar, karıncaların en önemli hazineleridir ve bir tehlike sezindiklerinde, derhal daha güvenli alanlara taşınmaktadırlar.

Yumurta ve larvalar, uygun sıcaklık ve nem içeren odalarda saklanırlar. Kraliçe, bazen, sadece yavruların beslenmesine yönelik yumurtalar da bırakır. Bakıcılar, yavruları, bu yumurtalarla besler. İşçilerde mide(kursak), sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamaz, tüm topluluğun ihtiyacı için, “sosyal bir mide” görevi yapar.

İşçi karıncalar, kraliçesi olmayan bazı türlerde, üreme işlevini de yüklenirler. Bazen işçiler, döllenmemiş yumurta yaparlar. Bazı işçi karıncaların görevi, koloninin hijyenini sağlamak, cenaze kaldırıcılığı ve ölüleri taşımaktır

Askerler

Asker karıncalar, işçi karıncaların daha geniş bir versiyonudur. Askerler, koloninin korunması, avlanma, yeni yuva yerleri bulunması gibi görevleri üstlenirler. Askerler, savaş taktik ve stratejisinin uzmanıdır. Bazıları saldırganken, diğerleri savunmada dikkate değer teknikler kullanmaktadır.

Erkekler

İşçilerden ve kraliçeden belirgin olarak daha ince yapılıdır. Erkekler, genellikle küçük baş, geniş göz, geniş göğüs ve midesinin sonunda dişiye tutmaya yarayan bir çift uzva sahiptir. Gözleri iyi gelişmiştir. Kanatlarını atmazlar. Çiftleşmeden hemen sonra, yuvadan uzaklaştırılan erkekler, birkaç gün içerisinde ölürlar.

Tefsircilerimizin büyük çoğunluğu, ayetteki karıncaya atfen gelen قَالَتْ (kalet) kelimesinin müennes bir fiil olmasından yola çıkarak onun dişi yani kraliçe karınca olduğunu söylemişlerdir. Bu kraliçe karınca “evlerinize girin, Süleyman’ın ordusu sizi ezmesin” dediğine göre kendisi yuvanın dışındadır. Oysa bir kolonide tüm karıncalara hükmeden kraliçe karınca yuvadan dışarı hiç çıkmamaktadır. Akıllı ve iradeli olsa bile tüm ömrü neredeyse sadece yumurtlamakla ve kolonin içinde geçen kraliçe karıncanın 11 kelime ve 5 zamirlik bu cümleyi kurması, kullandığı kelimelerin ne anlama geldiğini bilebilmesi nasıl mümkün olmaktadır? Tüm ömürleri en fazla 2 yıl olan diğer karıncalar akıllı ve iradeli varlıklar bile olsalar kraliçe karıncanın kullandığı kelimelerin ne anlama geldiğini bilmeleri nasıl mümkün olmaktadır? Yani olaya bakıldığında karıncaların bu durumu; karınca olarak akıllı ve iradeli varlıklar bile olsalar, karınca olmalarına aykırı bir durumdur. Aslında meseleyi uzatmaya gerek yoktur. Bu mealleri okuyan akıllı hiçbir varlığın, karıncaların akıllı ve iradeli varlıklar olarak konuşabilmelerini kolayca kabul edebileceği ve hemen

ardından iman edebileceği söylenemez. İman etmede gösterilen bu tereddüt asla Yüce Allah'ın gücünün her şeye yetmesi ile alakalı değildir.

Ayette geçen **وَإِذِ النَّمْلِ** (vadi'n neml) ifadesi, marife bir isim tamlamasıdır. Bu ibarede geçen **النَّمْلِ** (en-neml) kelimesi hem tekil hem de marife olduğu için karınca türünün tamamını ifade etmekte olan bir kelimedir. Kelimenin türün tamamını kast etmemesi, karınca türünün belli bir kısmını ifade etmesi durumunda **وَإِذِ النَّمْلِ** (vadi'n neml) ifadesinin anlamının, “o bilinen karıncaların bilinen vadisi” şeklinde bir anlama sahip olması gerekmektedir. Yani o vadinin hangi karıncalara ait olduğunun bilinmesi gerekmektedir. İsim tamlamaları ile ilgili önceki dosyalarda birçok kere açıklamalarda bulunuldu. Arapçada ve hatta tüm dillerde üzerinde kapalılık bulunan bir ismin daha iyi anlaşılması için, çok bilinen başka bir isme atfedilmesi ile oluşturulan isim tamlamalarında; birinci isim, üzerinde kapalılık bulunan muzaf, birinci ismin üzerindeki kapalılığı gideren ve cümle içinde bundan başka bir işlevi olmayan ikinci isme ise muzafun ileyh denmektedir. Eğer ayette sadece “vadiye geldiklerinde” şeklinde bir cümle geçseydi hangi vadi şeklinde bir soru kendiliğinden çıkacaktı. İşte böyle bir soru çıkmasın diye anlamı herkes tarafından bilinen vadi kelimesi diğer bir isme atfedilerek **وَإِذِ النَّمْلِ** (vadi'n neml) “karıncaların vadisi” şeklindeki isim tamlaması oluşturulmuştur.

Fakat nedense daha çok anlaşılın, üzerinde kapalılık olmasın diye oluşturulan isim tamlaması, tam tersi daha çok kafa karıştırmış ve olayı gizemli hale gelmiştir. Çünkü ne böyle bir vadinin varlığı bilinmektedir ne de Kur'an'ın başka yerinde karıncalarla ilgili başka bir anlatım geçmemektedir. Bunun yanında ayetin başında gelen (**حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ**) cümlede kullanılan **عَلَىٰ** (alâ) harfi cer'i de dikkat çekmektedir. Müfessirlerden bazıları, hem vadinin yeri hem de cümlede geçen harfi cer için şu açıklamayı yapmışlardır:

*Hak Teâlâ'nın **وَإِذِ النَّمْلِ** **عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ** “Nihayet karınca vadisine geldikleri zaman...” ifadesine gelince, bu yerin, Şam'da karıncası çok bir vadi olduğu söylenmiştir. Eğer buradaki fiilin niçin alâ harf-i cerri ile müteaddî olduğu sorulursa, şu iki şekilde cevap verilir:*

a) Onların gelişleri, vadinin üst tarafından olmuştur. Bundan dolayı bu fiil, isti'la (üstten oluşu) ifade eden bu edat ile kullanılmıştır.

b) Bununla, vadinin geçilip, sonuna ulaşıldığı manası kastedilmiştir. Bu, birisi bir şeyin sonuna ulaştığında Arapların kullandığı deyimindedir. Buna göre Hz. Süleyman (a.s)'ın ordusu, vadinin bitiminde konaklamayı murad etmişlerdir. “Neml” (karınca) kelimesi, mim'in ve nûn'un zammesi ile, nümûl şeklinde okunduğu gibi, racûl vezni üzere nemûl şeklinde de okunmuştur. Neml (النَّمْلِ) şekli ise, bunların tahfif ile okunan şeklidir.[1]

Böylelikle müfessirlerimiz hem vadinin yerini hem de bu vadiye gelen Süleyman ve ordusunun ne taraftan vadiye girdiğini ve hatta nerede konaklayacaklarını bile tespit etmiş, cümle üzerindeki tüm kapalılıkları

gidermişlerdir. Değerli (!) müfessirimize, Yüce Allah'ın bildirmediği bu bilgileri nereden aldıklarını sormanın gereği yoktur!

Aynı müfessir karıncaların akıllı ve iradeli varlıklar gibi konuşmalarına ise şu açıklamayı getirmiştir.

Ayetteki, قَالَتْ (kalet) ifadesi, "Bir karınca dedi ki" demektir ki karıncanın konuşması akıldan uzak görülecek bir şey değildir. Çünkü Allah Teâlâ, karıncada hem akli hem konuşma kabiliyetini yaratmaya kadirdir.

Katâde'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: O, birgün Kûfe'ye gelmiş ve etrafına insanlar toplanmış. Bunun üzerine o, "İstediginizi sorun" demiş. Ebu Hanife (r.h) de, o zaman henüz bir delikanlı olarak, onların arasında imiş ve "Süleyman (a.s)'ın karıncasının, erkek mi dişi mi olduğunu sorun" demiş. İnsanlar, Katâde'ye bunu sorunca, o cevap verememiş. Ebu Hanife (r.h), o karıncanın dişi olduğunu söylemiş. Ebu Hanife'ye "Nereden biliyorsun?" denildiğinde, "Allah'ın kitabından... Çünkü Allah, kitabı Kur'an'da قَالَتْ (kalet) demiştir. Eğer o karınca erkek olsaydı قَالَ (kale) derdi" cevabını vermiştir. Bu böyledir. Çünkü "nemle" kelimesi, müzekker ve müennesi aynı olma bakımından, "hamâme" (güvercin), "şât" (koyun) kelimeleri gibidir. Binâenaleyh bunlardan dişisi erkeğinden verilen sıfat ile (erkek güvercin) "ve" diyerek veya "gibi" zamirler kullanılarak ayırd edilirler.

Ayetteki, ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ "Yuvalarınıza girin" ifadesine gelince, bil ki, karınca akıllı bir varlık olunca, şüphe yok ki, onlara, akıllı varlıklara hitap edildiği gibi hitap ederek, (cemi müzekker salim siğası kullanmıştır.) Bundan Ötürü, böyle söylemiştir. Eğer, "Ayetteki, "Sizi kırmayın" ifadesinin iğrâbtaki yeri nedir?" dersin, ben derim ki: Bunun, emrin cevabı olması muhtemel olduğu gibi, emirden bedel bir nehiy olması da mümkündür. Buna göre mana, "Yerinizde durmayın, yoksa onlar sizi yol üzerinde ezer, kırıp geçerler. Sizi, burada görmeyeyim" şeklinde olur.[2]

Aslında günümüz meal ve tefsir yazarlarının tamamı bu ayetlere geldiklerinde "Karıncalar konuşur mu?" sorusunu sormuşlardır. Bu soruya az önceki alıntıda olduğu gibi verilen cevaplar onları tatmin etmiş olmalı ki meallerinde bu müfessirimizin ayetlere verdiği manayı tekrar etmişlerdir. Tuhaf olan şudur ki müfessirimizin yaptığı açıklamaların, gramer kurallarını yerle bir ettiği hiç sorgulanmamıştır. Mesela müfessirimiz, ayette geçen ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ "Yuvalarınıza girin" cümlesinde geçen emir fiilin ve sondaki كُمْ (kum) zamirinin müzekker gelmesini şu şekilde açıklamıştı. *Ayetteki, ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ "Yuvalarınıza girin" ifadesine gelince, bil ki, karınca akıllı bir varlık olunca, şüphe yok ki, onlara, akıllı varlıklara hitap edildiği gibi hitap ederek, cemi müzekker salim siğası kullanmıştır. Fakat aynı müellif yine akılsız ve iradesiz varlıkların akıllı ve iradeli varlıklar olarak konuştuğu aşağıdaki ayette neden müennes kelimeler kullanıldığını hiç ama hiç sorgulamamıştır.*

Fussilet 41/11

ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ

Sonra duman hâlinde bulunan göğe yöneldi; ona ve yeryüzüne, “İsteyerek veya istemeyerek gelin” dedi. İkisi de “İsteyerek geldik” dediler. (DİB meali)

Madem değerli müfessirimiz “akılsız varlıklar, akıllı varlıklar haline geldiklerinde onlara müzekker sığınaı atfedilmelidir” demiştir! O halde bu ayette de *sema* ve *ard* kelimelerine atfen gelen قَالَتَا (kaleta) fiilinin müennes değil müzekker olması gerekirdi demeli değilmiydi? Kaldı ki akılsız varlıkların birdenbire akıllı varlıklar haline gelmeleri durumunda, bağılı buldukları müennes sığınanın müzekkere dönüşeceğine dair herhangi bir kural da bulunmamaktadır. Çünkü müzekker-müennes ayrımı sadece akıl üzerinden yapılmış bir ayrım değildir. Akılsız varlıklar birdenbire akıllı varlıklara dönüşseler bile kullanılması gereken sığa, müennes olmak zorundadır çünkü akıllı ve iradeli olsalar dahi hala karınca olarak kalmaya devam etmektedirler. Onların müzekker ve müennes şeklinde bir ayrıma tabi tutulmaları ancak ve ancak insan olmaları durumunda geçerlidir.

Ayette bahsi geçen varlıkların akıllı ve iradeli varlıklar olduğuna ve karıncalar olmadığına dair daha birçok delil olmasına rağmen, onlara gözlerini kapatarak ve gramer kurallarını da hiçe sayarak ısrarla bunların, *akıllı ve iradeli hale getirilmiş karıncalar* olduğunu söylemek, Süleyman kıssaları bağlamında uydurulan efsanelerin müfessirlerin kafasında ne kadar sağlam bir yer ettiğini göstermektedir.

Aslında yöntem olarak bunları makalemizden uzak tutmayı, onlardan tek bir satır bile almamayı şiddetle özlemekteyiz. Ama ne yazık ki Arapça bilmeyen ve İslam’ı bunlar üzerinden benimseyen insanların kafasında onların verdiği manalar yer etmiştir. Meseleyi alıntı yaptığımız müfessir gibi; “Ayetteki, قَالَتْ (kalet) ifadesi, “Bir karınca dedi ki” demektir ki karıncanın konuşması akıldan uzak görülecek bir şey değildir. Çünkü Allah Teâlâ, karıncada hem akıllı hem konuşma kabiliyetini yaratmaya kadir” şeklinde açıklamaya çalışanlar bilsinler ki Allah’ın gücünün her şeye yettiğini anlamak için karıncaların ve kuşların, dağların ve taşların konuşması gerekmemektedir. Karıncaların karınca olarak, kuşların kuş olarak, taşların taş olarak varlıkları, Allah’ın gücünün her şeye yettiğinin kanıtı olmaya fazlasıyla yetmektedir. **Yüce Allah mübarek vahyinde kendisinin her şeye gücünün yettiğini görmemiz için konuşan kuşlara veya karıncalara değil, etrafımızı saran sayısız varlığa bakmamızı emretmektedir.**

Kehf 18/45

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَّاحُ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا

Onlara dünya hayatının örneğini ver: (Dünya hayatı), gökten indirdiğimiz yağmur gibidir ki, onun sebebiyle yeryüzünün bitkileri boy verip birbirine karışırlar. Fakat bütün bu canlılık sonunda rüzgârın savurduğu kuru bir çer çöpe döner. Allah, her şey üzerinde kudret sahibidir. (DİB meali)

Hac 22/5

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن تُّرَابٍ ثُمَّ مِّن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِّن عَلَقَةٍ ثُمَّ مِّن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقَرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ آجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَّن يُتَوَفَّىٰ وَمِنْكُمْ مَّن يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِن بَعْدِ عِلْمٍ شَيْنًا ۗ وَتَرَىٰ الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنْبَتَتْ مِن كُلِّ رَوْحٍ بِهَيْجٍ

Ey insanlar! Ölümünden sonra diriliş konusunda herhangi bir şüphe içindeyseniz (düşünün ki) hiç şüphesiz biz sizi topraktan, sonra az bir sudan (meniden), sonra bir “alaka” dan, sonra da yaratılışı belli belirsiz bir “mudga” dan yarattık ki size (kudretimizi) apaçık anlatalım. Dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde durduruyoruz. Sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyor, sonra da (akıl, temyiz ve kuvvette) tam gücünüze ulaşmanız için (sizi kemale erdiriyoruz.) İçinizden ölenler olur. Yine içinizden bir kısmı da ömrünün en düşkün çağına ulaştırılır ki, bilirken hiçbir şey bilmez hâle gelsin. Yeryüzünü de ölü, kükuru görürsün. Biz, onun üzerine yağmur indirdiğimiz zaman kıpırdar, kabarır ve her türden iç açıcı çift çift bitkiler bitirir. (DİB meali)

Hac 22/6

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Bu böyle. Çünkü Allah, hakkın ta kendisidir. Şüphesiz O, ölüleri diriltir ve O, her şeye hakkıyla kadirdir. (DİB meali)

Müminun 23/18

وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّا فِي الْأَرْضِ طُّورًا وَعَيْنًا عَلَىٰ دَهَابٍ بِهِ لِقَادِرُونَ

Biz, gökten belli bir ölçüde su indirdik de (faydalanmanız için) onu yeryüzünde tuttuk. Bizim onu tamamen gidermeye de muhakkak gücümüz yeter. (DİB meali)

Etrafımızda her an görebileceğimiz sayısız delil bulunurken, dünya var olduğundan beri tek bir kere konuşan ve sonrasında yine akılsız ve iradesiz varlığa dönüşen karıncalar Yüce Allah'ın her şeye gücünün yettiğinin delili asla olamaz! Çünkü eğer Yüce Allah karıncaların konuşması üzerinden kendisinin her şeye gücünün yettiğini görmemizi isteseydi karıncalar hala konuşuyor olurdu. Ama bir kere yapmış ve ondan sonrasında yapmamışsa bu görmemiz gereken bir şey değil tam tersi görmememiz gereken bir şey olmaktadır. O halde karıncaların konuşmasını “Allah'ın gücü her şeye yeter karıncaları da konuşturur kuşları da” şeklinde açıklamak, bir açıklama değildir. Böyle bir yaklaşım biçimi Yüce Allah'ın gücünün her şeye yettiğini öne sürerek, saçma sapan manaları Allah'ın kelimelerine yüklemekten başka bir anlama gelmemektedir. Allah'ın gücünün her şeye yettiğini, konuşan karıncalar üzerinden göstermeye çalışan meal ve tefsir müellifleri: İş Yüce Allah'ın gönderdiği Kur'an'a gelince Yüce Allah'ın gücünün her şeye yettiğini hiç umursamamakta, sanki Yüce Allah eksiksiz bir vahiy göndermeye güç

yetiremezmiş gibi vahyin ibarelerini maziye muzariye (ya da tersi), müennesi müzekkere (ya da tersi), ismi fiile (ya da tersi), tekili çoğula (ya da tersi) çevirerek, Yüce Allah'ın kelimelerini konuldukları yerden kaydırmaktan çekinmemektedirler! Hatta olmayan kelimeleri varmış gibi eklemekte, var olan kelimeleri de yokmuş gibi görmezden gelmekte bir beis görmemekteler! Aslında Yüce Allah'ın her şeye gücünün yettiği umurlarında bile değildir... Öyle söyleyerek gerçeği perdelemekte ve kendi küflenmiş kafalarındaki hikayeleri ve efsaneleri Kur'an'ın kelimelerine giydirmektedirler. Kendilerini Kur'an'ın üzerinde bir editör gibi görerek ona şekil verirken ya da akademik kariyerlerini sağlamlaştırmak için Yüce Allah'ın kitabını mesleki bir enstrüman haline çevirirken, Yüce Allah'ın gücünün kelimeleri kusursuz göndermeye gücünün yettiğini hiç akıllarına getirmeyen bu şahıslar, iş kitleleri; karıncaların, kuşların, dağların, taşların konuşabileceğine inandırmaya gelince hemen Allah'ın gücü her şeye yeter demeye başlamaktadırlar...

Kur'an'ı böylesi tefsirler üzerinden anlamaya çalışanlar sanırlar ki müfessirlerimiz şahane Arapçaları ile Kur'an'ın inceliklerine inip oradan saf gerçeği çıkarmaktadırlar. Onların şahane Arapçaları olduğu doğrudur ama konu Kur'an olunca Kur'an'ın bir gramer ilkesi yokmuş gibi davranmakta, tüm kuralları görmezden gelmekte, yorum ve efsanelerle gramer kurallarını değiştirmektedirler. Tefsir ve meal adı altında yaptıkları şeylerin tamamı, her ayetin arkasına rivayet, İsrailiyat ve yorumlarını ekleyerek nesilden nesile aktarılan hazır şablonları, tüm ilkeleri yerle bir ederek ayetlerin anlamlarıymış gibi göstermektedir!..

Gerçekten sadece Allah'a kul olmak isteyen samimi Mü'minler şunu bilmelidir ki kim tarafından yazılırsa yazılsın hiçbir meal ve tefsir, Kur'an değildir. O sadece müellifin Kur'an'dan anladığıdır. Müelliflerin yazdıklarını Kur'an olarak görmek, onlar üzerinden sahih bir inanca sahip olunacağını zannetmek çok büyük bir yanılgıdır. Hele yüzyıllardır rivayet, İsrailiyat, yorum, menkıbelerleilmekilmek işlenmiş tefsir müktesebatını Kur'an'ın daha iyi anlaşılması için araçlar olarak görmek yanılgıların en büyüğüdür. Daha en baştan Kur'an'ın tek kaynak oluşunu dışlayan geleneksel anlayış, yetersiz gördüğü Kur'an'ın anlaşılması (!) için her türlü saçmalığı Kur'an'ın üzerinde hakem olarak görmüş ve Kur'an kelimelerinin bunlar üzerinden anlam kazanmasını sağlamıştır.

Az önce alıntı yaptığımız müfessir tefsir geleneğinin en büyük otoritelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu büyük otorite, Yüce Allah'ın vermediği bir haberi vermiş, ayette bahsedilen vadinin Şam civarlarında olduğunu söylemiştir. Bu uyduruk bilgiyi Kur'an'ın ayetlerine yamayan müfessirimiz, hikayelerin, ayetler üzerinde belirleyici bir gücünün olduğunu bizlere göstermiştir!.. Aslında ne bu müelliflerden bir alıntı yapmayı ne de onları eleştirerek zaman kaybetmeyi asla istemesek de ne yazık ki tüm Müslüman dünyanın kafasında, onların ayetlere verdiği manalar yer etmiş ve onların söyledikleri gerçek kabul edilmiştir. İşte bu durum mecburen bunlara değinmeyi zorunlu hale getirmektedir.

Öte yandan müfessirlerin içinde bulunduğu bu durumun görülmesi ta en başından beri “Kur’an sadece Kur’an ile anlaşılmalıdır, bu bir seçim değil zorunluluktur” şeklinde özetlediğimiz metodun ne kadar doğru bir metot olduğunu göstermesi açısından faydalı olmaktadır.

Neml 27/18

حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطَمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

Nihayet karınca vadisine geldikleri vakit bir karınca, “Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesinler” dedi. (DİB meali)

Ayetin başında geçen حَتَّىٰ إِذَا (hatta iza) kelimeleri ile ilgili daha önce çok uzun bilgiler verilmişti. Fakat önemine binaen bu bilgilerin tekrar edilmesi fazladan olmayacaktır.

1. Eylem sınırını belirleyen حَتَّىٰ hatta bağlacı:

Bu bağlacın bağlantıya kattığı anlamların başında; hedef belirleme, hedefe ulaşma veya arzu edileni elde edebilmek için ulaşılabilecek son noktayı ifade etmesi gelir. Bu anlamlar “...e kadar, ...e dek, ...ta ki” gibi sonuç ifadeleriyle Türkçeye aktarılabilir. (جاء الخبر حتى الينا) “Haber bize kadar ulaştı.” Bu cümlede حَتَّىٰ hatta bağlacı, haberin son noktaya ulaştığı anlamını cümleye katar. (اتابع المحاضر حتى تنتهي محاضراته) “Konferansı bitinceye kadar konferans vereni takip ediyorum.” Bu örnekte eylemin son bitim anına kadar, takip etme eyleminin sürdüğü ifade edilmektedir.

Sadece isimleri bağlama görevi yüklendiğinde, eylemle bağlantılı ismin en sonuna kadar eylemin devam ettiğini ifade eder. (اكلت السمكة حتى راسها) “Balığı başına varıncaya kadar yedim” cümlesinde (حَتَّىٰ) hatta bağlacı, önünde bulunduğu (راس) ismi ile ilgili eylemin sonuna kadar sürdüğünü ifade etmektedir. Yine (سرت النهار حتى الليل) “Gündüz boyunca hatta geceye kadar yürüdüm.” cümlesinde de yürüme eyleminin, حَتَّىٰ hatta bağlacından sonra gelen isme kadar devam ettiği anlamı verir. Bağlacın “eylemin bitimi” anlamında kullanımında, mutlaka eylemin en son noktasına varıldığı ifadesinin olması gerektiği kabul edilir. Çünkü eylem zamanının bitimi veya sınırının en son noktasına vardığı ifade edilmeden bağlacın kullanılması durumunda, anlamın tam ve doğru olarak anlaşılması kuşku olabilir.

Eylemin son noktaya vardığını ifade etmeyen cümlelerde حَتَّىٰ hatta bağlacının kullanımı doğru bulunmaz. Arapçada حَتَّىٰ hatta bağlacının eylemin son sınırını belirtmek için kullanımı oldukça yaygındır. Bu bağlacın Kur’an kullanımlarının birçoğu bu yöndedir.

2. Cümle başı, başlama belirten (حَتَّىٰ) hatta bağlacı:

Bu bağlaç, başlama cümlesinin başında geldiğinde, cümleye ek bir açıklama getirir. Çoğunlukla anlamı farklı bir açıdan genişletir ve açıklamayı “üstelik” anlamında cümleye bağlar. Bağlacın kullanımının gerekçesi; (حَتَّىٰ) hatta bağlacından önceki

cümlelerin durum veya olayın ifade edilmesinde yetersiz kalmasıdır. Yetersizliği gidermek için hemen arkasından daha fazla aydınlatma ve açıklama yapmak amacıyla (حَتَّى) **hatta** bağlacıyla bağlantı yapılır. Bağlanılan cümleye bir ek açıklama anlamı kazanması için (حَتَّى) **hatta** bağlacı “bile, de/da, öyle ki” bağlaçlarıyla da bağlaç grubu oluşturarak birlikte kullanılabilir. Bu kullanımda (حَتَّى) **hatta** bağlacı tekid (pekiştirme) ifade eder.

Arapçada (حَتَّى) **hatta** bağlacı, biri diğerinden bağımsız cümleleri cümle başına bağlar. Cümle başı bağlama bağlacı işlevi yüklenen (حَتَّى) **hatta** bağlacı hem isim cümlelerinin hem de fiil cümlelerinin başına gelir. İsim cümlesinin başına geldiğinde (حَتَّى) **hatta** bağlacından sonra yeni bir cümle başlar. (فوائد الكتاب لا تنتهي حتى اقتناؤه زينة) “Kitabın faydaları sınırsızdır, **hatta** onun evde bulunması **bile** bir süstür.” Burada bağımsız iki isim cümlesi (حَتَّى) **hatta** bağlacı ile birbirine bağlanmıştır. Aradaki bağlaç kaldırıldığında her iki cümle bağımsız cümleler haline gelirler. Aynı şekilde (حَتَّى) **hatta** bağlacı fiil cümlelerini de birbirine bağlayabilir. (عم استعمال الحاسوب) “Bilgisayar kullanımı yaygınlaştı, **hatta** öyle ki her alana girdi.”

Fakat (حَتَّى) **hatta** bağlacının fiil cümlelerini bağlaması için, başına geldiği cümle içeriğinin (حَتَّى) **hatta** bağlacından önce gelen cümlelerin sonucunu gösteren bir anlam içermesi gerekmektedir. Fiil cümlesinin başında geldiğinde (حَتَّى) **hatta** bağlacından önce başka merfu bir fiili muzarinin (geniş/şimdiki/gelecek zaman belirten fiiller) gelme şartı aranır. Ancak zayıf bir görüş olsa da bu fiilin mazi olabileceği de kabul edilir.

Arapçada cümle başı başlama ifade eden (حَتَّى) **hatta** bağlacı Türkçeye çoğunlukla “hatta, nihayet, sonunda, kadar, bile, de/da, öyle ki” bağlaç veya bağlaç gruplarıyla tercüme edilir.

3. Cümleler arası bağlantı kuran (حَتَّى) **hatta** bağlacı:

Türkçede iki cümle arasında yer alan (حَتَّى) **hatta** bağlacı, cümle başında kullanılan (حَتَّى) **hatta** bağlacı ile aynı anlamdadır. Aralarındaki fark sadece bazen cümleye “üstelik” anlamı katması olarak gösterilebilir. Yine bir önceki başlıkta incelediğimiz cümle başı (حَتَّى) **hatta** bağlacında görülen özelliklerin aynısı, iki cümle arası bağlama ifade eden bağlaçlarda da görülür. İki cümle arası bağlama, ifade eden bağlaçların anlamlandırılmasında “bile, de/da” gibi kullanılan diğer unsurların da anlamın oluşumuna katkısı vardır. “Üstelik” ifadesi veren iki cümle arasındaki (حَتَّى) **hatta** bağlaçlı cümlelerde abartma anlamı daha çok sezilebilir. Yine bu anlamı kazanmasında “ki, dahi” ile birlikte kullanımının da anlama katkısı vardır.

Arapçada diğer bağlaçlara göre (حَتَّى) **hatta** bağlacının cümle başında kullanımı daha az görülür. Bundan dolayı (حَتَّى) **hatta** bağlacı, çoğunlukla isimler arasında bağlantı yapar. Bağlantı kurduğu isimler arasında hem anlam hem de yapı olarak etki gösterir. (حَتَّى) **hatta** bağlacı, bağlantı koşulları sağlandığında bağlantı yapabilir. Bağlantı yapılabilmesi için bağlananın isim olması gerekir. Çünkü (حَتَّى) **hatta** bağlacı harf, fiil veya cümleleri bağlama görevi yüklenemezler. (استخدمت وسأعل للتنقل حتى الطيارة) “Taşınması için araçlar kullanıldı, **hatta** uçaklar **bile**.” Örnekte olduğu gibi cümle

bağlacı olmadığı durumlarda, sadece kelimeleri cümlelere veya kelimeler arası bağlantı yapabilir.

*Cümleler arasında (حَتَّى) **hatta** bağlacının kurduğu bağlantılara (و) bağlacıyla kurulanlar gibi genel bir bağlantı özelliği gösterebilir. Şayet bağlanan kelimenin cümlede yüklendiği işlevi değişirse bağlanan da aynı işlevi yüklenir.*

- *Kelimeler arasındaki (حَتَّى) **hatta** bağlacının bağlaç görevini yüklenebilmesi için bağlanan, bağlanılanın bir parçası veya bunu anımsatan bir durumda olması gerekir. (قدم الحجاج حتى المشاة) “Yayalara kadar tüm hacılar geldiler.”*
- *Çeşitli yapılar arasında (حَتَّى) **hatta** bağlacının bağlantı kurabilmesi için bağlanan, bağlanılanın çoğul anlamları arasından biri kast edildiğinde bağlantı kurulabilir.*
- *Çeşitli yapılar arasında (حَتَّى) **hatta** bağlacının bağlantı kurulabilmesi için bağlanan ile bağlanılan arasında üstünlük veya aşağılık gibi bir anlam ilişkisinin söz konusu olmaması gerekir. Çünkü (حَتَّى) **hatta** bağlacı ile yapılan bağlantılarda üstünlük değil eşitlik unsuru aranır. Bağlanan ile bağlanılan arasında eşitlik değil, üstünlük söz konusu olduğunda, kurulan bağlantı doğru olmayacaktır. Arapçada iki cümle arasında bağlama ifade eden (حَتَّى) **hatta** bağlacı Türkçede çoğunlukla “hatta, nihayet, sonunda, kadar, bile” bağlaç veya bağlaç gruplarıyla ifade edilir.*

4. Eylem sebebini açıklayan (حَتَّى) **hatta** bağlacı:

*Neden ifade eden ve fiil cümlesinin başına gelen (حَتَّى) **hatta** bağlacı hem yapısal hem de anlamsal işlevi olan bir bağlaçtır. Anlam olarak (حَتَّى) **hatta** bağlacı, (ف) bağlacı gibi cümleye sebeplilik anlamı katarak bağlantı kurar. Bunun için (حَتَّى) **hatta** yerine sebeplilik ifade eden (ف) konulduğunda bağlantıda pek anlam farkı olmaz. Eylem sebebini açıklayan (حَتَّى) **hatta** bağlacının işlevini yerine getirebilmesi için sebeplilik ifade eden cümlelerin başında gelmesi gerekir. Sebeplilik ifade eden (حَتَّى) **hatta** bağlacı, genellikle bağlantıda şu eşanımları ifade etmek için kullanılır.*

- *Muzari (geniş/şimdiki/gelecek zaman) fiilden sonra gelen (حَتَّى) **hatta** bağlacı “bitim” ifade eden (الى) harfi cer’i ile eşanımlı kullanılır.*
- *Muzari (geniş/şimdiki/gelecek zaman) fiilden sonra gelen (حَتَّى) **hatta** bağlacı sebep ifade eden (كى) edatına yakın bir anlam ifade eder.*
- *Muzari (geniş/şimdiki/gelecek zaman) fiilden sonra gelen (حَتَّى) **hatta** bağlacı istisna ifade eden (الا – ان) ile eşanımlı olarak kullanılır.*
- *Başına (حَتَّى) **hatta** bağlacının gelmesiyle yapısal etkisini gösteren fiili muzarinin gelecek ifadeli veya geleceğe yorumlanabilecek özellikte olması gerekir.*

*Arapçada eylem sebebini açıklayan (حَتَّى) **hatta** bağlacı, Türkçeye “hatta, nihayet, sonunda, kadar, değin, bile, ne var ki” bağlaç ve bağlaç gruplarıyla tercüme edilir.*

Anlamaya çalıştığımız ayetin başında gelen حَتَّى (hatta) bağlacı ile ilgili verilen bu bilgiler göz önüne alındığında, her dört durum için de bağlacın konumunu bağlaçtan önce gelen cümle ya da kelimenin belirlediği anlaşılmaktadır. Bu durumda bağlacın hangi amaçla kullanıldığının anlaşılması için hemen öncesindeki ayete bakmak gerekmektedir.

Neml 27/17

وَحْشِيرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودَهُ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ

Cin'den, İns'den ve Tayr (uçabilen şeytanlar)'dan olan onun askerleri, Süleyman için toplatıldıktan sonra onlar (görevlerine) sevk ediliyorlardı.

İşte bu ayetten sonra gelen bağlacının yukarıya aldığımız dört kullanımdan hangisi olduğunu, bu ayetin son kelimesi belirlemektedir. Ayetin son kelimesi (يُوزَعُونَ) meçhul formda gelmiş muzari bir fiildir. حَتَّى Hatta bağlacının 18. ayette fiil cümlesinin başında olması ve bağlaçtan önceki fiilin de muzari olmasından dolayı, 2 nolu başlık altında verdiğimiz “Cümle Başı Başlama Belirten (حَتَّى) Hatta Bağlacı” olması gerekmektedir. Bu başlık altında gelen حَتَّى hatta bağlacı şu şekilde bir işleve sahiptir.

Fakat (حَتَّى) hatta bağlacının fiil cümlelerini bağlaması için başına geldiği cümle içeriğinin, (حَتَّى) hatta bağlacından önce gelen cümlenin sonucunu gösteren bir anlam içermesi gerekmektedir. Fiil cümlesinin başında geldiğinde (حَتَّى) hatta bağlacından önce başka merfu bir fiili muzarinin (geniş/şimdiki/gelecek zaman belirten fiiller) gelme şartı aranır. Ancak zayıf bir görüş olsa da, bu fiilin mazi olabileceği de kabul edilir.

Hülasa; 18. ayetin başında gelen حَتَّى (hatta) bağlacı, bir önceki ayette başlanan fiilin sonuna gelindiğini belirtmektedir. İşte bu durum Süleyman ve ordusunun “karıncaların vadisine (!)” geçerken uğradıklarını değil tam tersi planlanmış hedeflerinin orası olduğunu göstermektedir. Ayetin başında gelen حَتَّى (hatta) bağlacı, Kur'an'da 47 defa kullanılmıştır ve bunların beşi hariç tamamında tıpkı bu ayette olduğu gibi إِذَا hatta iza şeklinde إِذَا iza edatıyla birlikte geçmektedir. Ayetin diğer kelimelerine geçmeden önce bu edatla alakalı olarak da biraz bilgi vermek gerekmektedir. Arap dilinde (iza) edatının üç şekilde kullanımı bulunmaktadır.

▪ 1) Gelecek Zaman Zarfı Olan إِذَا (iza) Edatı:

Ancak bu amaçla kullanılan إِذَا (iza) edatının anlamında şart da bulunduğundan, gelecek zaman zarfı denmesinin yanı sıra “şart edatı” da denir. Bu şekilde kullanılan edatın cümleye herhangi bir hareke etkisi olmadığı için buna aynı zamanda “cezm etmeyen şart edatı” da denir.

Diğer şart edatlarında olduğu gibi bu edattan sonra da iki fiil gelmektedir. Bu fiillerden birincisi edatın şartı, ikincisi de cevabıdır. Şart fiil genellikle mazi bir fiildir

ve إِذَا (iza) edatı daima bu fiilin muzafıdır. Cevap olarak gelen ikinci fiil de kendisini zaman zarfı yani mef'ulün fihi olarak naspeder. Sukun üzerine mebni olduğundan mahallen mansup denir. Anlamı, “zaman, vakit, ...-de, ...-ince, ...-mi ve ise” şeklindedir.

إِذَا جَاءَ الرَّبِيعُ تَفَتَّحَتِ الْأَزْهُارُ... Bahar geldiği zaman çiçekler açar. / Bahar geldiğinde çiçekler açar. / Bahar gelince çiçekler açar. / Bahar geldimi çiçekler açar/Bahar gelirse çiçekler açar.

إِذَا صَادَفْتَ صَدِيقَكَ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ ... Arkadaşına rastlarsan ona selam ver. / Arkadaşına rastladığın zaman ona selam ver. / Arkadaşına rastladığında ona selam ver/Arkadaşına rastlayınca ona selam ver. / Arkadaşına rastladın mı ona selam ver.

Bu örneklerde olduğu gibi إِذَا (iza) edatından sonraki şart fiiller şekil olarak mazi olmasına rağmen, anlam yönünden gelecek zaman (muzari) ifade etmektedirler. Aynı şekilde cevap fiili mazi de olsa muzari anlam verilmelidir. Onun için bu edata gelecek zaman zarfı denmiştir.

Bu edat diğer bazı edatlarla birlikte kullanıldığı gibi حَتَّى (hatta) bağlacı ile birlikte de kullanılmaktadır. Edat إِذَا حَتَّى (hatta iza) şeklinde geldiğinde her ikisinin cümleye kattığı anlam, “...inde bile, ...ince bile, ...se bile, ...da bile, zaman bile” şeklindedir.

سَوْفَ أَسَاعِدُكُمْ حَتَّى إِذَا لَمْ تُسَاعِدُونِي... Siz bana yardım etmezseniz de ben size yardım edeceğim. / Siz bana yardım etmezseniz bile ben size yardım edeceğim.

▪ 2) Şart ifade etmeyip sadece zaman anlamı ifade eden إِذَا (iza) edatı:

Bu durumda إِذَا (iza) edatı şart edatı olmaktan çıktığı için kendisinden sonra iki fiil değil bir fiil gelir. Bu da genellikle yemin (kasem)'den sonra gelişindedir.

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى ... Kapladığı zaman geceye yemin olsun (92/1)

وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى ... Aydınlandığı zaman gündüze yemin olsun (92/2)

▪ 3) Müfacee (sürpriz) edatı olarak kullanılan إِذَا (iza) edatı:

Bir işin ansızın olduğunu bildirmek için kullanılır ve cümle içinde yerine göre “aniden, ansızın, birdenbire, bir de baktım ki, bir de ne görelim, derken” anlamlarına gelir.

... حَرَجْتُ مِنَ الْبَيْتِ فَإِذَا حَيَّةٌ بِالْبَابِ ... Evden çıktım bir de ne göreyim, kapıda bir yılan.

Bunun yanında daha önce bilinen veya öyle olduğu sanılan bir durumun tam tersi bir durumla karşılaşıldığında kullanılan إِذَا (iza) edatı vardır. Bu durumda edatın anlamı “meğer” şeklindedir.

كُنْتُ أَطْنُكَ رَجُلًا غَنِيًّا فَإِذَا أَنْتَ رَجُلٌ بَخِيلٌ... Ben seni zengin bir adam sanıyordum meğer sen de fakirin biriymişsin.[3]

Neml suresindeki 18. ayetin başında gelen **حَتَّى** (hatta iza) bağlaç ve edat ile ilgili belirtilen bu kuralları göz önüne alıp meal ve tefsirlerde ayete verilen manalara bakıldığında birçok mealde **حَتَّى** (hatta) bağlacının yok sayılıp hiç çevrilmeyeceği görülecektir. Örnek olsun diye özellikle, “Kur’an açık ve anlaşılır kitaptır!” söylemleriyle tanınan birkaç müellifin meallerini vermek istiyoruz.

- **Karınca vadisine vardılar** (Abdulaziz Bayındır Meali).

(Bu müellif, ayetin başında geçen hem **حَتَّى** (hatta) bağlacını hem de **إِذَا** (iza) edatını hiç görmemiş, ayete bu kelimeler yokmuş gibi mana vermiştir.)

- **Karınca vadisine geldiklerinde.....** (Bayraktar Bayraklı Meali).

(Bu müellif **إِذَا** (iza) edatına “geldiklerinde” manası vermiş ama **حَتَّى** (hatta) bağlacını yok sayarak mana vermemiştir.)

- **Karınca vadisine varınca.....** (Edip Yüksel Meali).

(Kur’an kelimelerin matematiksel değerini bulmak için kılı kırk yaran, her bir harfi tek tek sayan bu müellif, iş matematiksel değer bulmak için saydığı kelimelere anlam vermeye gelince, **حَتَّى** (hatta) bağlacını hiç görmemiş ve bu bağlaç yokmuş gibi ayete mana vermiştir.)

- **(Nitekim) karınca [larla dolu bir] vadiye geldiklerinde ..** (Muhammed Esed Meali).

(Bu müellif tuhaf bir şekilde **حَتَّى** (hatta) bağlacının karşılığı olan (Nitekim) kelimesini parantez içi bir açıklama olarak belirtmiş ama ayetin önceki ayetle bağını hiç görmemiştir. Bunun aynında isim tamlaması olan “vadi’n neml” ifadesini birbirinden koparmış ve hangi asla dayandığı belli olmayan bir şekilde “karınca (larla dolu) vadiye” şeklinde tuhaf bir mana vermiştir)

- **Derken karıncalar (ın olduğu) vadiye gelince** (Mustafa İslamoğlu Meali).

(Bu müellif ise **حَتَّى** (hatta) bağlacına “derken” şeklinde bir mana vererek hem bağlacın işlevini yok etmiş hem de verilmesi mümkün olmayan bir mana vermiştir.)

- **Karınca vadisine geldiklerinde.....** (Yaşar Nuri Öztürk Meali).

(Bu müellif حَتَّى (hatta) bağlacını hiç görmemiş, yok saymıştır.)

- **Karınca vadisine geldikleri zaman..... (Süleyman Ateş Meali)**

(Bu müellif حَتَّى (hatta) bağlacını hiç görmemiş, yok saymıştır.)

Bu edatı ve bağlacı görüp meal verenler bile ayetin önceki ayetle olması zorunlu bağını hiç kurmamış, her iki ayeti birbirinden ayırarak mana vermişlerdir. Oysa 18. ayetin başında حَتَّى (hatta) bağlacının olması, ayetin kendisinden önceki 17. ayetle kopmaz bağının olduğunun göstergesidir.

Bağlaç ve edatın cümleye nasıl bir anlam kattığı ve önceki ayetle bağının anlaşılması cümlede geçen diğer kelimelerin anlaşılması ile mümkün olacaktır.

Neml 27/18

حَتَّى إِذَا أَتَوْا عَلَى وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

Nihayet karınca vadisine geldikleri vakit bir karınca, “Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesinler” dedi. (DİB meali)

Ayetin başındaki حَتَّى إِذَا أَتَوْا عَلَى وَادِ النَّمْلِ bu cümlede bağlaç ve edattan hemen sonra geçen أَتَوْا (etav) kelimesi (elif+ta+ya) kök harflerinden türemiş bir kelimedir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 549 kelime bulunmaktadır. Maddi ve manevi her türlü “gelme” ile ilgili kullanılan bu kelime aynı zamanda; kolaylıkla gelmek, bizzat gelmek, planlayarak gelmek anlamlarına gelmektedir.[4] Bu kök anlamdan ayrıca; varmak, işlemek, ihsan etmek, vermek, icat etmek, bir yerde olmak, bitirmek, yapmak, işlemek, uğramak, eda etmek, yerine getirmek gibi fiiller türemiştir.[5]

Cümlede geçen عَلَى kelimesi harfi cerdir. Arap dilinin yardımcı kelimelerinden olan harfi cerler tek başlarına herhangi bir anlam ifade etmemelerine rağmen, kelimelerin dolayısıyla cümlelerin üzerinde çok büyük anlam katkısında bulunurlar. Bir cümledeki harfi cerin değişmesi kast ettiği anlamın tam tersine dönmesine bile sebep olabilir. Yapı itibarıyla sadece isimlerin önüne gelseler bile etkileri sadece isimler üzerinde değil, tüm cümle üzerindedir. Anlamaya çalıştığımız cümlede geçen عَلَى (alâ) harfi cer'i tüm Kur'an'da 1445 defa geçmektedir. Bu harfi cer genel olarak cümleye; üstünde, üzerinde manası vermektedir. Fakat bu maddi bir şeyin üzerine kast ettiği gibi; hâl üzerine ya da bir durum üzerine anlamlarını da kast edebilmektedir. Kimi zaman ise; rağmen, karşı, karşısında manaları vermektedir.

Ayetteki وَادٍ (vadi) kelimesine gelince, bu kelime و د ي (vav+dal+ya) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 12 kelime bulunmaktadır.

وَادٍ “Vadi” sözcüğü temelde içinde su akan yer demektir. Buradan hareketle iki dağ arasında kalan düzlüğe de وَادٍ vadi denmiştir. Müstear olarak; tarikat, yol, davranış veya hareket tarzı ya da uslubu anlamında kullanılıp, “*filan kimse seninkinden başka bir vadide*” anlamında وَادٍ غَيْرِ وَاذِيكَ denmiştir.

أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ “Baksana onlar, her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar.” (26/225) Burada Yüce Allah, övgü, hiciv, cedel, gazel vb. türden söz üsluplarını kast etmektedir. Kan bedeli olarak verilen şeye دِيَّةٌ (diyet) denir.[6] Ayrıca bu kökten; gidilen yol, akmak, akarsu, helak olmak, feci şekilde ölmek, ihtilaf gibi kelimeler türemiştir.[7]

Ayette geçen النَّمْلِ (neml) kelimesi aynı kök harflerinden (nun+mim+lam) türemiş bir kelimedir ve üç tanesi bu ayette olmak kaydıyla tüm Kur’an’da sadece 4 kez geçmektedir. Kelimenin ayetteki kullanımı da oldukça dikkat çekicidir. Ayetin Arapça metnine dikkat edilirse kelime ilk önce وَادٍ النَّمْلِ (vadi’n neml) şeklinde bir isim tamlamasında, marife ve muzafun ileyh olarak geçmiştir. Daha önce isim tamlamasında ikinci isim olan muzafun ileyh’in cümle içindeki görevinin üzerinde kapalılık bulunan birinci ismin daha anlaşılır olmasını sağlamak olduğunu, bunun dışında cümlede herhangi bir görevinin bulunmadığını, anlamca daha kuvvetli olduğu için birinci ismin kendisine atfedildiğini belirtmiştik. Kelimenin ayetteki ilk kullanımı marife, ikinci kullanımı نَمْلَةٌ (nemletün) şeklinde nekira, üçüncü kullanımı ise yine marifedir. İşte kelimenin bu şekilde (marife-nekira-marife) kullanımı oldukça dikkat çekicidir. Kelimenin bir marife bir nekira şeklindeki kullanımı dikkat çektiği gibi kelimenin daha önce bahsi geçmediği halde marife kullanımı da dikkat çekmektedir. Dikkat çekici bu durumun daha iyi anlaşılması için kelimelerin marife ve nekira oluşlarının ne anlama geldikleri üzerinde biraz durmak gerekecektir.

Arapçada isimler değişik açılardan ayırma tabi tutularak incelenebilir. Cinsiyet bakımından yapılan müennes-müzekker ayırımı, sayı bakımından yapılan müfred-tesniye-cemi ayırımı, vb. ayırımların temel amacı isimleri daha iyi tanıyabilmek içindir. İsimlerin tabi olduğu önemli ayırımlardan birisi de belirlilik bakımından yapılan marife-nekre ayırımıdır. Öncelikle bu terimleri tanımlayalım:

- **Marife:** Belirli bir nesneyi gösteren isimlere marife denir. Belirli bir şey için konulmuş isimdir şeklinde de tanımlanabilir.
- **Nekre:** Belirsiz bir nesneyi gösteren isimlere nekre denir. Belirsiz bir şey için konulmuş isimdir şeklinde de tanımlanabilir.

Marife ve nekre terimlerinin Türkçede doğrudan karşılıkları olmadığından Arapça bilmeyenler tarafından anlaşılmasında zorluklar tabii olarak yaşanabilmektedir. Terimlerin daha iyi kavranabilmesi açısından örnekler üzerinden açıklamakta yarar vardır.

Örneğin: شجرة “Şecere” kelimesi nekre (belirsiz) bir isimdir ve “bir ağaç” şeklinde Türkçeye çevrilebilir. Belirli, bilinen bir ağaç değil herhangi bir ağaç

kastedilmektedir. Başına *ال* takısı ekleyerek *الشَّجَرَةُ* eşşecere dendiğinde ise bilinen, belirli bir ağacı kastedilmiş olur. Buna göre; (في الحديقة شجرة) “Bahçede bir ağaç var” dediğimizde belirli bir ağaçtan değil sadece bahçede bir adet ağaç bulunduğundan söz etmekteyiz. Konuyla ilgili ikinci bir cümle söyleyip *جميلة الشجرة* “Ağaç güzel” dediğimizde ise artık herhangi bir ağaçtan değil, bahçedeki o tek ağaçtan bahsedilmiş olmaktadır. Yani artık söz konusu olan sıradan bir ağaç değil, bir önceki cümlemizde bahsi geçen (marife/belirli bir) ağaçtır.

Bir başka örnek de şöyle olabilir: Birbirlerine (ف) atıf harfiyle bağlanmış iki cümleden oluşan (رَأَيْتُ فِي الطَّرِيقِ رَجُلًا فَسَلَّمْتُ عَلَى الرَّجُلِ) “Yolda bir adam gördüm ve (gördüğüm o) adama selam verdim.” ifadesinde birinci cümle olan (رَأَيْتُ فِي الطَّرِيقِ رَجُلًا) cümlesinde geçen (رَجُلًا) kelimesi nekredir. Zira daha öncesi itibariyle bilinmeyen herhangi bir adamdan söz edilmektedir. İkinci cümledeki (الرَّجُلِ) kelimesi ise marifedir. Zira artık bahsettiğimiz herhangi bir adam değil de konuşan kişinin az önce görüp de kendisine selam verdiği belirli (marife) bir adamdır. Yukarıda da temas ettiğimiz üzere marife ve nekre terimlerinin Türkçede birebir karşılıkları yoktur. Türkçede isimler yalın halde söylendiklerinde belirli sayılmaktadırlar. “Öğrenci geldi” denildiğinde “öğrenci” belirli bir isimdir. Türkçede Arapçadaki *ال* takısı veya İngilizcedeki “The” gibi isimleri belirli hale getirmek için kullanılan bir ek yoktur. “Bir öğrenci” dediğimizde ise “öğrenci” kelimesini belirsiz isim yapmış oluruz zira kastettiğimiz herhangi bir öğrencidir.

Arapçada *ال* takısı (harf-i tarif), marife (belirli) isimlerle, bu marife (belirli) isimleri nitelendiren sıfatların başına gelir. *ال* “El” takısı her zaman aynı anlamı ifade etmez. Bu tarif harfinin cins, istiğrak, ahd-i harici ve ahd-i zihni olmak üzere dört çeşit anlamı bulunmaktadır. Şimdi bu kavramları biraz açıklayalım:

- **a.) Cins:** *ال* “El” takısı (harf-i tarif), bir şeyin cinsini ifade etmek için getirilebilir. Örneğin: (الرجل قَوِيٌّ) “Erkek güçlüdür” dediğimiz zaman *ال* kelimesinin başındaki *ال* takısı belirli bir erkeği ifade etmek için değil erkek cinsi anlamını belirtmek için getirilmiştir yani teknik terim olarak “cins” manasındadır. Anlatılmak istenen erkek cinsinin özelliğinin güçlü olmasıdır. Bu cümlede belirli herhangi bir erkekten söz edilmediği gibi bütün erkekler de kastedilmemektedir. Yani cümle “Bütün erkekler güçlüdür” diye tercüme edilemez.
- **b.) İstiğrak:** *ال* “El” takısı (harf-i tarif), kelimenin kapsamının tümünü ifade etmek için de getirilir. Bu durumda “bütün hepsi” manasına gelir. Teknik terimle “istiğrak” manası ifade ettiği söylenir. Örneğin: (للناسِ رِجَالان) “(Bütün) insanların iki ayağı vardır” dediğimiz zaman (الناسِ) kelimesinin başındaki *ال* takısı, “bütün” anlamına gelmektedir.
- **c.) Ahd-i Harici:** *ال* “El” takısı (harf-i tarif), daha önce bahsi geçtiğinden dolayı bilinen, belirli bir varlığı ifade etmek için de kullanılır. Harf-i tarifin ifade ettiği bu anlama teknik terim olarak “ahd-i harici” denir.
- **Örneğin:** (جاءني رجلٌ فأكرمتُ الرجلَ) “Bana bir adam geldi ben de (o gelen) adama ikramda bulundum” ifadesi birbirine (ف) atıf harfiyle bağlanmış iki cümleden oluşmaktadır. (جاءني رجلٌ) cümlesindeki (رجلٌ) kelimesi nekredir. Zira bu söz

söylenildiği anda söz konusu olan herhangi bir adamdır. Oysa ikinci cümledeki الرَّجُلُ kelimesi marifedir. Zira artık belirli bir adamdan yani bu sözü söyleyene gelmiş bulunan adamdan söz edilmektedir.

- **d.) Ahd-i Zihni:** ال “El” takısı (harf-i tarif), konuşmada önceden bahsi geçmemiş olsa da sözü söyleyen ve muhatap tarafından zihinlerinde mevcut olduğu içindir.
- **Örneğin:** (ذَهَبْتُ إِلَى السُّوقِ وَاشْتَرَيْتُ اللَّحْمَ) “Çarşıya gittim ve et satın aldım” ifadesinde (اللَّحْمِ) kelimesi ال takılı olarak getirilmiştir. Zira et denildiğinde gerek sözü söyleyenin ve gerekse de muhatabın zihnindeki ön bilgi bunun “kırmızı et” olduğu şeklindedir. Her ne kadar tavuk ve balık etleri de et olsa da mutlak olarak et denildiği zaman akla gelen kırmızı ettir. Dolayısıyla örneğimizdeki (اللَّحْمِ) kelimesi zihnimizdeki bu ön bilgiler dikkate alınarak ال takılı olarak söylenmiştir. Bu lâm-ı tarife, teknik terim olarak zihinlerde bulunan bilgileri yansıttığı için “ahd-i zihnî lam’i” denmiştir.

Bu gramer kuralları ışığında ayette 3 defa geçen النَّمْلِ (neml) kelimesine geri döndüğümüzde şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır: Kelime ilk defa وَادِ النَّمْلِ (vadi'n neml) isim tamlamasında marife ve muzafun ileyh olarak geçmiştir. Bir kelimenin bir metin içinde marife olması şu sebeplerden dolayı idi 1) Bilinen bir cinsi belirttiği için 2) Bilinen bir türün tamamını ifade ettiği için 3) Metin içinde daha önce ondan bahsedildiği için 4) Daha önce bahsi geçmemiş olsa bile marife gelen isimle ilgili zihinlerde bilgi bulunduğu için...

Tüm meal ve tefsir müelliflerinin birinci defa وَادِ النَّمْلِ (vadi'n neml) tamlaması içinde gelen النَّمْلِ (neml) kelimesine “karıncalar” manası vermeleri demek, onların bu ismin marife oluşunun bilinen bir cinsi belirtmesinden kaynaklandığını kabul etmiş olmaları anlamına gelmektedir. Yani herkesin bildiği karınca türü. İşte sorun tam da bundan sonrasında başlamaktadır. Çünkü madem bu kelimenin marife oluşu bir türü kast etmiş olmasına bağlanmaktadır, o halde bu türe mensup tüm bireylerin de marife olması gerekmektedir. Ama ayete bakıldığında marife olarak tanımlanmış bu türe mensup olan tek bir karınca konuşmaktadır. Fakat bilinen bir türün bilinen bir üyesi olmasına rağmen onu tanımlayan kelime نَمْلَةٌ (nemletün) şeklinde nekiradır!..

Üstelik birinci defa وَادِ النَّمْلِ (vadi'n neml) tamlaması içinde marife olarak geçen النَّمْلِ (neml) kelimesinin marife oluşu sebebinin cins belirtmesinden dolayı olduğu kabul edilmiş ise o halde bu kelimenin, karıncalar içinden bir grubu değil yeryüzündeki tüm karıncaları kapsamaması gerekmektedir. Böyle olması durumunda ise وَادِ النَّمْلِ (vadi'n neml) tamlamasının anlamı “yeryüzündeki tüm karıncaların vadisi” olmak zorundadır. Dolayısıyla yeryüzündeki tüm karıncaların bahsi geçen vadiye yaşıyor olması, bu bölgenin dışında yaşamıyor olmaları gibi tuhaf bir durumu gerektirmektedir. Dahası ayetin devamında konuşan karıncanın يَا أَيُّهَا النَّمْلُ (ya eyyuhe'n neml) şeklinde seslendiği karıncaların, karınca türünün bir kısmına değil yeryüzündeki karıncaların tamamına yapılmış bir hitap olması gerekmektedir. Bir an yeryüzündeki tüm karıncaların o vadiye gelmiş olduklarını ve o karıncanın da

tüm karınca türüne seslenmiş olduğunu farz etsek bile, konuşan karıncayı tanımlayan kelimenin نَمْلَةٌ (nemletün) şeklinde nekira olarak gelmesinin bir açıklaması olmayacaktır. Çünkü konuşan karınca da bağlı bulunduğu türü üzerinden tanıtılmış, ayrıca ona bir isim, sıfat veya zamir atfedilmemiş, onun tanımlaması daha önce marife olarak bildirilmiş aynı kelime üzerinden yapılmıştır. Marife olan bir türün tamamı da bin tanesi de bir tanesi de marifedir. Ayetteki النَّمْلُ (neml) kelimesinin marife olmasının sebebinin cins bildirmesinden dolayı olduğunun kabul edilmesi durumunda aynı cinsten olan bir tek ferden de marife olması gerekirdi. Çünkü kural gereği marifenin bir parçası da marifedir.

Tüm bu sebepleri göz önüne aldığımızda ayette geçen النَّمْلُ (neml) kelimesinin marife oluşunun sebebinin cins, tür belirtmesinden dolayı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Kelimenin marife oluşunun cins bildirmesinden dolayı olduğunun kabul edilmesi durumunda; buradaki hitap “ey karıncalar” şeklinde belirsiz bir sesleniş değil, “ey yeryüzündeki karıncaların tamamı” şeklinde belirli bir hitap olması gerekmektedir. Hatta bu durum da bile konuşan karıncanın نَمْلَةٌ (nemletün) şeklinde nekira olarak tanımlanmasının hiçbir geçerli açıklaması olmayacaktır. Kendi türüne يَا أَيُّهَا النَّعْلُ (ya eyyuhe'n neml) şeklinde hitap eden birinin, bizzat kendisinin nekira olması asla mümkün değildir.

Bu aşamada kelimenin anlamı da ikinci planda kalmaktadır. Çünkü kelimenin anlamı ne olursa olsun her şeyden önce; neden ilk önce marife, sonra nekira, sonra yine marife olarak geldiğinin tespitinin yapılması gerekmektedir. Bu tespitin yapılabilmesi ise ilk önce kelimenin neden marife olduğunun bilinmesine bağlıdır. Bir kelimenin marife olmasının sebeplerini bir kez daha hatırlayalım.

1. Bilinen bir cinsi belirttiği için
2. Bilinen bir türün tamamını ifade ettiği için.
3. Metin içinde daha önce ondan bahsedildiği için.
4. Daha önce bahsi geçmemiş olsa bile marife gelen isimle ilgili zihinlerde bilgi bulunduğu için.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan النَّمْلُ (neml) kelimesinin marife oluş sebebinin 1 ve 2. şıklardan dolayı olmasının mümkün olmadığını gördük. Bu durumda kelimenin marife oluş sebebi ya “metin içinde daha önce geçtiği için” ya da “kelimenin kast ettiği anlamla ilgili zihinlerde bilgi bulunduğu için” olmak durumundadır. Bunlardan “kelimenin kast ettiği anlamla ilgili zihinlerde bilgi bulunması” şikkını hemen elememiz gerekecektir çünkü madem zihinlerde bilgi vardır o halde konuşan karınca olduğu için onun da marife olması gerekmektedir. Eğer konuşan karınca nekira gelmişse -ki gelmiş- o halde bu onun hakkında zihinlerde bilgi olduğunun değil olmadığının delilidir. Bu durumda النَّمْلُ (neml) kelimesinin marife oluş sebebiyle ilgili geriye tek bir şık kalmaktadır. Kelime; “Daha önce metin içinde geçmiş olduğundan dolayı marifedir.”

Fakat tüm Kur'an'da sadece 4 defa geçen النَّمْلِ (neml) kelimesinin 3 tanesi bu ayette bir tanesi ise 3/119 ayette ve bambaşka bir anlamda geçmiştir. Yani ne Neml suresindeki ne de diğer surelerdeki Süleyman kıssalarında bu kelime hiç geçmemektedir. O halde bu kelimenin marife oluş sebebi bu da değildir. Bir ismin marife oluş sebeplerinden hiçbiri kelimenin önce marife sonra nekira sonra marife oluşunu açıklamaya yetmemektedir. **İşte bu durum zoraki olarak النَّمْلِ (neml) kelimesinin bir isim mi yoksa bir sıfat mı olduğunu sorgulamamızı zorunlu kılmaktadır.** Çünkü gramer kurallarından hiçbiri bu kelimenin isim olması durumunda marife-nekira-marife şeklindeki kullanımına bir açıklama getirememektedir.

İşte bu noktada artık النَّمْلِ (neml) kelimesinin manalarının bilinmesi zorunlu hale gelmektedir. Çünkü kelimeye “karınca” şeklinde mana vermek, gramer kuralları gereği mümkün gözükmemektedir. Bu kelimeye geçtiği ayette meal ve tefsir müelliflerinin yaptığı gibi bir türün ismi olarak “karınca” manası vermek, kelimelerin marife ve nekira oluş sebepleri ile ilgili kuralları hiçe saymak anlamına gelecektir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi aynı kök harflerinden (nun+mim+lam) türeyen النَّمْلِ (neml) kelimesi, üç tanesi anlamaya çalıştığımız bu ayette olmak üzere tüm Kur'an'da sadece 4 defa geçmektedir.

- نَمَلًا – نَمَلِ الْمَكَانُKarıncalanmak, karıncalı olmak, uyuşmak.
- نَمِلَ الْمُطْعَمُ Mutfak karıncalandı/mutfakta karınca türedi.
- نَمِلَ رِجْلَايَ Ayaklarım karıncalandı.
- أَلَمْ يَتَقَدَّمَ قَيْدًا أَنْمَلَةًOlduğu gibi duruyor/hiç ilerlememiş.
- أَضْبَطَ مِنَ النَّمْلَةِİnce, hassas, dikkatli, titiz.
- نَمِلَ فِي الشَّجَرِAğaca çıkmak
- النَّمْلُMaharetli usta kişi
- فَرَسٌ ذُو نَمْلَةٍÇok hareketli at.
- النَّمْلَةُ Yalan, koğuculuk, bozgunculuk.
- النَّمْلَةُ Bazı hayvanların tırnaklarındaki yarık, çatlak.
- النَّمْلَةُ Sivilce. İnsanın yanlarında çıkan bir çeşit yara.[8]

Az önce Arapçada bir kelimenin marife oluş sebepleri üzerinde uzun uzun durmuş ve kelimeye bir cinsi belirtir şekilde “karıncalar” anlamının verilmesinin mümkün olmadığını belirtmiştik. Bu kelimenin marife-nekira-marife şeklinde kullanımı ancak ve ancak anlamının isim değil daha önce metinde geçmiş bilinen kişilerin sıfatı olması durumunda mümkün olabileceğini de belirtmiştik.

Tüm Kur'an'da Süleyman kıssaları bağlamında onun emrine verilenlerden sadece şeytanlar, onlara sıfat olabilecek bazı özellikleri ile anılmıştır.

Sad 38/35-38

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مَلَكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي أَنْتَ الْوَهَّابُ

(38/35) Süleyman, “Ey Rabbim! Beni bağışla. Bana, benden sonra kimseye lâyük olmayacak bir mülk (hükümranlık) bahşet! Şüphesiz sen çok bahşedicisin!” dedi.

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُخَاءً حَيْثُ أَصَابَ

(38/36) Biz de rüzgârı onun buyruğuna verdik. Rüzgâr, onun emriyle dilediği yere hafif hafif eserdi.

وَالشَّيَاطِينَ كُلَّ بَنَّاءٍ وَغَوَّاصٍ

(38/37) Bina ustası olan ve dalgıçlık yapan her bir şeytani.

وَأَخْرَيْنَ مُفْرِّينَ فِي الْأَصْفَادِ

(38/38) Bukağılara bağlı olarak diğerlerini de onun emrine verdik. (DİB meali)

Enbiya 21/81-82

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرِهِ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا ۖ وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَالِمِينَ

وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ ۖ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ

(21/81) Süleyman'ın hizmetine de güçlü esen rüzgârı verdik. Rüzgâr, onun emriyle içinde bereketler yarattığımız yere eser giderdi. Biz, her şeyi hakkıyla bileniz.

(21/82) Bir de şeytanlardan, Süleyman için dalgıçlık eden ve daha bundan başka işler yapanları da onun emrine verdik. Hep onları zapt eden bizdik. (DİB meali)

Sebe 34/12-13

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غَدُوها شَهْرٌ وَرَوَاحها شَهْرٌ ۖ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ ۖ وَمِنَ الْجِبِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۖ وَمَنْ يَزِغُ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ

يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِجَانَ كَالْجَوَابِ ۖ وَفُدُورٍ رَاسِيَاتٍ ۖ اعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا ۖ وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشُّكُورُ

(34/12) Süleyman'ın emrine de sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay (lık yol) olan rüzgârı verdik. Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık. Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız.

(34/13) Süleyman için dilediği biçimde kaleler, heykeller, havuz gibi çanaklar ve sabit kazanlar yapıyorlardı. Ey Davûd ailesi, şükredin! Kullarımdan şükredenler pek azdır. (DİB meali)

Süleyman'ın emrine verilen tayr ile şeytanların aynı şeyi ifade ettiğini daha önce ortaya koymuştuk. Bu ayetlere bakıldığında Süleyman'ın emrine cinlerin ve şeytanların tamamının değil sadece dalgıçlık yapabilen, bina kurabilen, kale, heykel, çanak, kazan ve daha başka işler yapabilenlerin verildiği görülecektir. (Geleneksel Meallerdeki kelimelere verilen kale, kazan, çanak, heykel kavramlarının anlamlarının doğruluğu, yanlışlığı, başka bir yazının konusudur) Yani cinlerin ve şeytanların maharetli olanları Süleyman'ın emrine verilmiştir. İşte bu durum 18. ayette geçen النَّمْلِ (neml) kelimesinin anlamının bir isim değil, maharetli kişiler anlamına gelen bir sıfat olduğunu göstermektedir. Kelimenin ayette önce marife, sonra nekira, ardından tekrar marife olarak geçmesine gelince. Marife olarak geçenler daha önceki metinlerde Süleyman'ın emrine verilen ve dalgıçlık yapabilen, bina kurabilen şekilde maharetleri sayılan maharetli kişileri kast etmesinden dolayıdır.

Ayette daha önce Süleyman'ın emrine verilen maharetli kişilere seslendiği halde kendisi نَمْلَةٌ (nemletün) şeklinde nekira olarak tanımlanan kişiye gelince, bu kişi maharetli olmasına hatta tür olarak onlar ile aynı türe mensup olmasına rağmen Süleyman'ın emrine verilmeyen biri olmasından dolayı nekira olarak anılmıştır. Onlara يَا أَيُّهَا النَّمْلُ (ya eyyuhe'n neml) "Ey maharetli kişiler!" şeklinde seslendiği ve devamında bir emir de verdiği için muhtemeldir ki onların lideridir ve dışıdır.

Meal ve tefsir müellifleri daha baştan gramer kurallarını hiçe sayarak ayetin ilk cümlelerini karıncalar üzerine kurguladıkları için ayetin devamında gelen cümle de gramer kuralları hiçe sayılarak bu kurguya göre düzenlenmiştir. Mesela ayetin devamı meal ve tefsirlerin tamamında şu şekilde geçmektedir. يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin, Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesinler"

Bu cümlede "sizi ezmesinler" şeklinde mana verilen لَا يَحْطِمَنَّكُمْ "la yahtimennekum" fiili, muzari bir fiildir. Muzari fiiller cümledeki konumlarına ve cümlenin yapısına göre üç zamanı birden görürler. Geniş zaman-şimdiki zaman-gelecek zaman. Bu fiile her üç zamana göre başındaki olumsuzluk (لَا) edatından dolayı olumsuz mana verilmesi durumunda şu manalardan birinin verilmesi gerekmektedir.

- لَا يَحْطِمَنَّكُمْ (la yahtimennekum)..... Sizi ezmezler (geniş zaman).
- لَا يَحْطِمَنَّكُمْ (la yahtimennekum)..... Sizi ezmiyorlar (şimdiki zaman).
- لَا يَحْطِمَنَّكُمْ (la yahtimennekum)..... Sizi ezmeyecekler (gelecek zaman).

Bu kelimeye tüm meal ve tefsirlerimizde olduğu gibi "sizi ezmesinler" şeklinde bir anlam verilebilmesi ancak kelimenin *emir fiil* olması durumunda

mümkündür. Oysa kelime emir fiil değil *muzari bir fiildir*. Kelimeye bu mananın verilmesinin gramer kuralları açısından hiçbir açıklaması yoktur. Üstelik لَا يَحْطِمَنَّكُمْ (la yahtimennekum) şeklinde gelen fiilin sonunda, işin kesinliğini bildiren bir de tekid nun'u vardır. Bu harf, kelimeye “ezmesinler” şeklinde mana verilmesine müsaade etmemektedir. Çünkü bu harf, fiilin kast ettiği anlamının ortaya söylenmiş bir söz olduğunu değil, kesin bir söz olduğunu bildirmektedir.

لَا يَحْطِمَنَّكُمْ “La yahtimennekum” kelimesi ح ط م (ha+tı+mim) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 6 kelime bulunmaktadır. Temelde bir şeye aşırı sert davranarak kırıp geçirmek, onu yerle bir etmek, paramparça etmek anlamalarına sahiptir[9] ve ayette de tam da bu anlamda kullanılmıştır. لَا يَحْطِمَنَّكُمْ (la yahtimennekum): kesinlikle size aşırı sert davranarak kırıp geçirmeyecekler.

- Ayette emir fiil olarak geçen ادْخُلُوا (udhulu) kelimesi د خ ل (dal+hı+lam) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 126 kelime bulunmaktadır. Fiil olarak: girmek, saplanmak, dahil olmak, yörüngesinde olmak, görev almak gibi manalara sahip bu kelime, ayette “dahil olmak, başlamak, görev almak” anlamlarında kullanılmıştır.
- مَسَاكِنَكُمْ (Mesakinekum) kelimesi ise (sin+kef+nun) kök harflerinden türemiş bir kelimedir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 69 kelime bulunmaktadır. Fiil olarak, bir yere yerleşme, bir yerde oturma anlamlarına gelen kelime ayette isim olarak “yerleşme yeri” anlamında geçmektedir. Bu yerleşme, bir yeri mesken edinmek anlamında olabileceği gibi bir göreve yerleştirme şeklinde de olabilir. Nitekim kelime ayette, bir göreve yerleştirme anlamında kullanılmıştır.

Tüm bu açıklamalardan sonra anlamaya çalıştığımız 27/17-18 ayetlerinin daha isabetli olduğuna kanaat getirdiğimiz meali aşağıdaki gibi olmalıdır.

Neml 27/17-18

وَحْشِيرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودَهُ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ

حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

(27/17) Cin'den, İns'den ve Tayr (uçabilen şeytanlar)'dan olan onun askerleri, Süleyman için toplatılmış, ardından onlar (görevlerine) sevk edileceklerdi.

(27/18) En sonunda (Süleyman'ın emrine verilen) o maharetlilerin vadisine vardıklarında bile (liderleri olan*) maharetli kişi “Ey (görevlendirilen) maharetli kişiler! Yerleştirildiğiniz görevlerinize dahil olun (başlayın). Süleyman ve askerleri kesinlikle sert davranıp sizi ezmeyecekler ve onlar asla duygusal davranmayacaklar!” diyordu.

(* Bu not Türkçede müennes/müzekker ayrımı olmadığı içindir. (نَمْلَةٌ) “Nemletün” kelimesi hem nekira hem de müennes bir kelimedir. Kelimenin

müennes olması konuşanın dişi bir lider olduğunu, nekira olması ise onun hizmete alınanlar arasında bulunmadığını gösterir. Diğer iki kelimenin, (النَّمْلُ) “En Neml” şeklinde marife ve müzekker gelmesi ise bir yandan hizmete alınanların sadece erkekler olduğunu bildirirken diğer yandan kendi toplumları tarafından, hizmete alınanların kimler olduğunu bildiğini de göstermektedir.

Ramazan DEMİR

[1] Razi, Tefsiri Kebir c.17

[2] Razi, Tefsiri Kebir c.17

[3] Hasan Akdağ, Arap Dilinde Edatlar s.45

[4] İsfahani, Müfredat ETY md.

[5] Yrd. Doç. Dr. İlyas Karıslı, Yeni Sözlük ETY md.s.30

[6] İsfahani, Müfredat VDY md.

[7] Yrd. Doç. Dr. İlyas Karıslı, Yeni Sözlük VDY md.s.2084

[8] Arif Erkan, El Beyan, NML md.s.2337 / Yrd. Doç. Dr. İlyas Karıslı, Yeni Sözlük NML md.s.2050 / İsfahani, El Müfredat NML md.

[9] İsfahani, El Müfredat HTM md.

SALİH DEĞİL MİYDİ?

Neml 27/19

وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا مِنْ قَوْلِهَا فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

Süleyman, onun bu sözüne tebessüm ile gülerek dedi ki: “Ey Rabbim! Beni; bana ve ana-babama verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın Salih ameller işlemeye sevk et ve beni rahmetinle Salih kullarının arasına kat!” (DİB meali).

Önceki ayetin kurgusunu, karıncaların akıllı ve iradeli varlıklar gibi konuşması üzerine yapan ve ayete bu yönde mana veren meal ve tefsir müellifleri, bu ayeti de o kurgunun devamı olarak algılamış ve o yönde mana vermişlerdir. Buna göre, karınca vadisine gelen Süleyman, bir kenarda duran dışı bir karıncanın “*yuvalarınıza girin! Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin*” şeklindeki konuşmasını duymuş ve anlamış, bunun üzerine (فَتَبَسَّمَ) gülerek tebessüm etmiştir.

Hiç olmayacak bir şekilde kurguyu karıncaların konuşması üzerine yapan müellifler, yine hiç olmayacak bir şey yapmış, bir insanın ikisini aynı anda yapması asla mümkün olamayacak olan iki fiili Süleyman’a atfetmişlerdir. Bir insanın; ağlarken tebessüm etmesi, acıyla tebessüm etmesi, alay ederek tebessüm etmesi, sevinçle tebessüm etmesi veya başka bir fiille tebessüm etmesi mümkündür ama gülerken tebessüm etmesi asla mümkün değildir. Çünkü ضَاحِكًا (dahika) kökünden ismi fail olarak türemiş ضَاحِكًا (dahikan) kelimesine “gülmek” üzerinden mana verilmesi durumunda, bu anlamın “kahkaha ile güldü” veya “dişleri gözükecek şekilde güldü” olması gerekmektedir. Bir insanın aynı anda hem dişleri gözükecek şekilde gülmesi hem de tebessüm etmesi ise en az karıncaların konuşması kadar imkânsız bir şeydir. Bunun aynı anda yapılması imkânsız iki fiil olduğunu anlamak için sular seller gibi Arapça bilmeye de gerek yoktur. Her insanın ayna karşısına geçip bir yandan gülüp diğer yandan tebessüm etmeye çalışması yeterlidir. Tebessüm ve gülmek insanın iç dünyasında gerçekleşen iki farklı duygunun dışı yansımasıdır ve ikisinin aynı anda yapılması mümkün değildir. Kaldı ki فَتَبَسَّمَ (fetebesseme) kelimesi tefa’ul babında bir fiil, ضَاحِكًا (dahikan) kelimesi ise fiil değil ismi faildir. Daha önce de birkaç kere üzerinde durup bilgi verdiğimiz tefa’ul babı; yapılan fiilde bir zorluğun, aşamanın, kolay elde etmemenin olduğunu bildiren bir baktır. Eğer bu kelimeye tebessüm üzerinden mana verilecekse bunun “zorlukla tebessüm etti” şeklinde olması gerekmektedir. İsmi fail olan ضَاحِكًا (dahikan) kelimesine ise “gülmek” kök anlamı üzerinden mana verilmesi, bunun “gülen, gülücü” şeklinde olmasını gerekmektedir. Buna göre فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا (fe tebesseme dahikan) kelimelerin manasının, “bir gülen zorlukla tebessüm etti” şeklinde olması gerekmektedir ki bu mana verilse bile yine doğru olmayacaktır. Çünkü gülmek fiili üzerinden gülen, gülücü şeklinde ismi fail olarak tanıtılan birinin, gülücü olarak tebessüm

etmesi, yani yine aynı anda hem gülmesi hem de tebessüm etmesi gerekmektedir ki bunu yapması mümkün değildir.

Ayette geçen فَتَبَسَّمَ (fe tebesseme) kelimesi ب س م (ba+sin+mim) harflerinden türemiş bir fiildir ve Kur'an'da sadece bu ayette geçmektedir. Bu kelime olduğu gibi Türkçe'ye de geçmiş olan bildiğimiz tebessüm etme manasındadır. Fakat biraz önce de belirttiğimiz gibi kelime, tefa'ul babında olduğu için anlamının “zorlukla tebessüm etti” şeklinde olması gerekmektedir.

Ayette geçen ضاحِكًا (dahikan) kelimesi ise ض ح ك (dad+ha+kef) harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş iki tanesi isim geri kalanları fiil olmak üzere toplam 10 kelime bulunmaktadır. Bu kelime Kur'an'da gülmek (9/82; 11/71), alay etmek (43/47; 53/60), gülen, gülücü (80/39) manalarında kullanılmıştır. Bu kelimenin bu ayette gülmek anlamında olmadığı, hemen öncesinde gelen فَتَبَسَّمَ (fe tebesseme) kelimesinden anlaşılmaktadır. Çünkü gülmek ve tebessüm etmek ikisi aynı anda yapılacak fiiller değildir. Kaldı ki kelime zaten fiil değil isimdir.

- ضَحِكَ Gülmek.
- مِنْهُ ضَحِكَ Alay etmek.
- الطَّرِيقُ ضَحِكَ Yol açık, belli olmak.
- ضَحِكْتِ الْأَرْضُ Yerin bitkisi ve çiçeğinin çıkması.
- ضَحِكْتِ السَّحَاب Bulutta şimşek parıldaması.
- ضَحِكْتِ الشَّيْبُ بِالرَّأْسBaşta ak saç belirmesi.
- ضَحِكَ Şaşırmaq, heyecanlanmaq.
- ضَحِكْتِ طَلْعُ النَّخْلَةِHurma ağacının tomurcuğunun çıkması.
- ضَحِكْتِ Hayız görmek.
- ضَحِكَ Şaşmak, hayret etmek.
- الضَّحْكُ Şaşkınlık hayret.[1]

Kelime ayette *ismi fail* olarak geçtiği için ona verilecek anlamın da bu yönde olması gerekmektedir. Az önce gülmek kök anlamı üzerinden mana verilmesinin mümkün olmadığını belirttiğimiz kelimeye “şaşkınlık, hayret eden, şaşıran, şaşkın, heyecanlı” kök manalarından biri üzerinden mana verilmesi daha isabetli gözükmektedir. فَتَبَسَّمَ (fe tebesseme) kelimesinin müfred, müzekker, gâib olması; ضاحِكًا (dahikan) kelimesinin ise *nekira* olması, her iki kelimeye verilecek anlamın da bu yönde olmasını, yani failinin belirsiz olmasını gerekli kılmaktadır. Bu kelimelerin kimi kast ettiği ayetin devamından anlaşılmaktadır.

فَتَبَسَّمَ ضاحِكًا Bir şaşkın/bir alaycı/bir heyecanlı/bir hayret eden/ zorlukla gülümsedi.

ضَاكًا (dahikan) kelimesinin ismi fail olmasından dolayı ismi failler hakkında kısa da olsa biraz bilgi vermek yerinde olacaktır. Çünkü kimi durumlarda ismi failler, cümle içerisinde fiil görevi de alabilmektedirler.

İsmi failler, bir işin nitelenen kişi de kalıcı değil geçici olduğunu belirtmek için her zaman fiillerden türetilirler. Mesela bir kişinin ضَارِبٌ “döven” şeklinde bir ismi fail ile isimlendirilmesi, onun her zaman için döven olduğunu değil, geçici olarak döven olduğunu belirtmektedir. İsmi failler hem nitelenen kişinin, o niteliği sonradan aldığını hem de o fiilin bitmesi ile o nitelemenin de biteceğini belirtirler. İsmi failler bazı durumlarda, cümle içinde türetildiği fiilin manasını alabilirler. Fakat bu durum, türetildiği fiilin lazım (geçişsiz) ve müteaddi (geçişli) oluşuna göre farklılık kazanır. Bir ismi failin, türetildiği fiilin manasını alabilmesi şu şartlara bağlıdır:

1. *İsim cümlesinde bir mübtedanın haberi olarak gelirse.*
2. *İsmi fail bir mevsufa (nitelenene) sıfat olarak gelirse. İsmi failin belirttiği bu sıfat, failde kalıcı değil geçici olduğunu belirtir.*
3. *İsmi fail olan kelime başına ismi mevsul olan harfî tarif (ل) alırsa.*
4. *İsmi fail cümle içinde nekira olan bir isimden sonra, hal olarak gelirse.*
5. *İsmi failin önüne bir soru edatı gelirse.*
6. *İsmi failin önüne olumsuzluk bildiren edatlardan biri gelirse.*

Tüm gramer kitaplarında belirtilen bu şartlara baktığımızda, anlamaya çalıştığımız ضَاكًا (dahikan) kelimesinin cümle içinde *fiil* gibi görev alabilmesi durumunun, ancak 2. maddede geçerli olduğu görülmektedir. Çünkü ضَاكًا (dahikan) kelimesi فَتَبَسَّمَ (fe tebesseme) fiilinden sonra gelmiştir. Bu durumda ضَاكًا (dahikan) kelimesi Süleyman'ın içine düştüğü geçici bir durumu ifade eden *sıfattır* ve cümle içinde kıyasi olarak *fiil* manası verilebilir demektir. İşte bu yöntemle hareket eden meal müellifleri, ضَاكًا (dahikan) kelimesine “*gülerek*” manası vermişlerdir. Oysa biraz önce de belirttiğimiz gibi, bu yöntemle hareket edilse bile kelimenin şu durumu belirtmesi gerekmektedir: Eğer kelimeye gülmek üzerinden fiil manası verilecekse, “*kahkahayla gülerek zorlukla tebessüm etti*” şeklinde hiçbir şey anlatmayan bir mananın verilmesi gerekmektedir. Çünkü bir yandan kahkahayla gülünüp diğer yandan zorlukla tebessüm edilmesi mümkün değildir.

Bu açıklamalara göre, anlamaya çalıştığımız cümlede bulunmamasına rağmen *sıfatla*, nitelenen kişinin yani Süleyman'ın parantez içi olarak belirtilmesinde bir mahsur gözükmemektedir. Buna göre cümlenin anlamının şu şekilde olması daha isabetlidir.

ضَاكًا (Süleyman) Şaşkın bir vaziyette zorlukla tebessüm edebildi.

Bu ayetlerin daha iyi anlaşılması için (!) açıklama getiren müfessirlerimiz, gülerek tebessüm edenin Süleyman olduğunu söyledikten sonra cümlenin devamında gelen مِنْ قَوْلِهَا “*onun (dişi) sözünden dolayı*” kelimesini ise gülerek tebessüm etmenin gerekçesi olarak görmüş ve o gerekçeyi şu şekilde açıklamışlardır.

Ayetteki, *فَتَبَسَّ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ* “(Süleyman) onun bu sözüne gülercesine tebessüm etti”, “tebessüm sınırını gülmeye vardırdı”, “gülmeye başlayarak tebessüm etti” demektir. Hz. Süleyman (a.s) şu iki sebepten ötürü gülmüştür:

1. *Karınca'nın sözünü, kendisinin ve ordusunun merhametine, hallerinin şöhretine ve ordusunun takva konusundaki şöhretine delâlet edişinden hoşlandığı için. Karınca'nın buna delâlet eden sözü, “bilmeyerek” şeklindeki sözüdür.*
2. *Allah Teâlâ'nın, karınca'nın sözünü duyma ve onu anlama gibi bir nimeti kendisine verip, başka kimseye vermemiş olmasından ötürü duyduğu sevinçten.[2]*

Müfessirimizin gülme ve tebessüm etme gerekçesi olarak belirttiği her iki durum da bir önceki ayetten çıkarılmaktadır. Bunun anlaşılması için müfessirimizin bir önceki ayete verdiği meale bakalım.

18)“Hatta karınca vadisine geldikleri zaman (dişi) bir karınca dedi ki: “Ey karıncalar, yuvalarınıza girin. Sakın Süleyman ve ordusu, bilmeyerek sizi kırmayın” dedi. 19) (Süleyman) onun bu sözünden gülercesine tebessüm etti... (Razi-Mefatihul Gayb-c.17.s.408)

Gülmenin ve tebessüm etmenin gerekçelerinden birinin “*karınca'nın sözünü Süleyman'ın ve ordusunun merhametine, hallerinin şöhretine, takva konusundaki şöhretine delalet edişinden hoşlandığı için*” olduğunu söyleyen müfessirimiz, bir önceki ayete verdiği mealin neresinden karınca'nın Süleyman'ın ordusunun takva ve merhametini çıkardığını anlamak mümkün değildir. Kendi verdiği mealde, Süleyman ve ordusunun takvasından ve merhametinden değil tam tersi şuursuzluğundan bahsedilmektedir. Kaldı ki Süleyman'ın ordusunun cinler ve şeytanlardan oluşmuş olduğunu, bunların merhametli değil dik başlı olduklarını, zincirlenerek Süleyman'ın emrine verildiklerini de hiç hesaba katmamıştır. Dahası büyük çoğunluğu gaybi varlıklardan olan bir ordunun karıncalar tarafından görülmesi, onlar gibi gaybi varlıkların müşahede alemindeki fiziki varlıkları ayaklarıyla ezecek olması ayrı bir soru işaretidir.

Müfessirimiz, gülmenin ve tebessüm etmenin ikinci gerekçesi olarak ise Süleyman'ın sadece kendisine verilen karıncaların konuşmasını duyma ve anlama nimeti olduğunu belirtmiştir. Kur'an'ın hiçbir yerinde Süleyman'a karıncaların konuşmasını duyma ve anlama gibi bir nimetin (!) verildiğine dair tek bir ayet yoktur. Daha önce kuşları da konuşturan müfessirlerimizin, kuşların konuşmuş olduklarına dair yanlış da olsa bir dayanakları vardır. Ancak karıncaların konuşmasını duymanın ve anlamının nimet olarak Süleyman'a verildiğine dair tek bir dayanakları yoktur.

Kaldı ki cümlenin devamında gelen *مِنْ قَوْلِهَا* “onun (dişi) kavlinden dolayı” kelimesi tebessüm etmenin gerekçesi olarak hem de apaçık bir şekilde durmaktadır. Bu kelime çok açık bir şekilde Süleyman'ın tebessüm ettiği şeyin “*karıncaların konuşması*” değil, konuşmanın içeriği olduğunu ortaya

koymaktadır. Yani şaşırılan, hayret edilen, şaşkınlık uyandıran şey bir karıncanın (!) konuşması değil, bir önceki ayette söylemiş olduğu sözlerinin içeriğidir. Eğer şaşırılan şey karıncaların konuşabilmesi olmuş olsaydı, gelmesi gereken kelime مِنْ قَوْلِهَا (min kavliha) değil مِنْ كَلَامِهَا (min kelâmiha) olması gerekirdi. Oysa açık bir şekilde مِنْ قَوْلِهَا (min kavliha) yani “onun dediklerinden” kelimesi gelmiş, konuşmaya değil, sözlerin içeriğine dikkat çekilmiştir.

مِنْ قَوْلِهَا (min kavliha) kelimesi ق و ل (kaf+vav+lâm) kök harflerinden türemiş bir kelimedir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 1722 kelime bulunmaktadır. Bu yönüyle kelime, Kur'an'da en fazla geçen kelimelerden biridir. Fakat ayette geçtiği şekliyle (قَوْلٌ kelime bulunmaktadır. Türkçe de *lafız, söz, kelam, konuşmak, demek, söylemek, laf* kelimeleri günlük konuşma dilinde biri diğerinin yerine kullanılabilir ama Kur'an'da geçen lafız, kelam, kavl, demek kelimeleri, biri diğerinin yerine kullanılmamış her biri ayrı anlamlar ifade eder şekilde kullanılmıştır. Aslında “kelimelerin farklılığı anlamın farklılığına delalet eder” kuralı sadece Arapça için değil tüm diller için geçerli bir kural olmasına rağmen, bu inceliğe dikkat etmeyen müellifler, içinden çıkamadıkları durumlarda bu kavramları birini diğerinin yerine kullanarak anlam kargaşasına yol açmışlardır. Bu durum sadece kelimeler arasındaki farkı gözetmemekten değil aynı zamanda aynı kelimenin farklı geliş şekillerine dikkat etmemekten de kaynaklanmaktadır. Mesela ayette geçen مِنْ قَوْلِهَا (min kavliha) kelimesi tek bir istisnası olmadan tüm müellifler tarafından “onun sözünden” şeklinde çevrilmiştir. Oysa قَوْلٌ (kavl) kelimesi hem lügatlerde hem Kur'an'da basitçe “söz” anlamından daha öte anlamlar taşımaktadır.

قَوْلٌ (kavl) sözcüğü çeşitli anlamlarda kullanılır. Bunların en açık olanı; tek bir sözcük olsun ya da bir cümle olsun, konuşmayla açığa çıkarılan, harflerden mürekkep olan şeye denmesidir. Ayrıca kelimenin üç türünden (isim-fiil-edat) birine de “kavl” denilebilmektedir. Aynı şekilde bazen, kaside, hutbe vb. şeyler de “kavl” diye adlandırılabilir.

- Lafızla açığa çıkarılmazdan önce nefiste/akılda tasavvur edilen şeye de “kavl” denir (örnek bkz. 58/8)
- İnanılan, itikad edilen şey de “kavl” olarak adlandırılır.
- Bir şeye delalet eden şey de “kavl” olarak adlandırılır.
- Bir şeye sadıkane bir şekilde ilgi/ihtimam gösterme ya da bir şeyle ilgili, sadıkane bir endişe/huzursuzluk duyma da “kavl” olarak adlandırılır.
- Sadece mantıkçılar “kavl” kelimesini bir şeyin özünün tanımını yapan söz olarak kullanmışlardır.
- Her ne kadar sesle ifade edilmese de ilham edilen şey de “kavl” olarak adlandırılır.
- Dile/lisana مَقُولٌ (mikval) denir. Belig ve fasih konuşan adama رَجُلٌ بِقَوْلَةٍ denir.[3]

Bir önceki bölümde incelediğimiz ayete aşağıdaki gibi mana vermiştik.

Neml 27/18

حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّعْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

En sonunda (Süleyman'ın emrine verilen) o maharetlilerin vadisine vardıklarında bile (liderleri olan) maharetli kişi “Ey (görevlendirilen) maharetli kişiler! yerleştirildiğiniz görevlerinize dahil olun (başlayın), Süleyman ve askerleri kesinlikle sert davranıp sizi ezmeyecekler ve onlar asla duygusal davranmayacaklar” diyordu.

Bu ayette hem يَحْطِمَنَّكُمْ (la yahtimannekum) fiilinin hem de لَا يَشْعُرُونَ (la yeş'urun) fiilin başında gelen لَا (la) olumsuzluk edatları hem de يَحْطِمَنَّكُمْ (la yahtimannekum) fiilinin sonundaki ن (nun) tekid harfi, bahse konu olan şeylerin kesinlik ifade ettiğini belirtmektedir. Böyle kesin konuşmak, ancak ve ancak inanılan kesin bir bilginin sonucunda olur. Yani bunlar bir durumu basitçe ifade etmek için söylenmiş sözler değil, arkasında kesin bir bilginin olduğunu gösteren inançlardır. Bu inancı taşıyan kişileri özellikle Süleyman ve askerleri hakkında konuşan şeytanlar olduğu düşünüldüğünde, onların böyle kesin konuşabilmeleri hakikaten hayret ve şaşkınlık uyandıran sözlerdir. Bu sözleri onlara söyleten inanç ise daha hayret vericidir. İşte bir sonraki ayette geçen فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا bu cümle kendi hizmetine cinlerin ve şeytanların maharetlilerinin verildiği, Süleyman tarafından bir inancı belirttiği için şaşkınlıkla karşılanmış ve bu inancı taşımalarından dolayı zorlukla da olsa tebessüm edebilmiştir. Bu açıklamalara göre ayetin ilk cümlesinin anlamı şu şekilde olmalıdır.

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا Onun (maharetli dişi liderin) inancından dolayı çok şaşırın Süleyman, güçlkle sevinebildi.

Daha önce de belirttiğimiz gibi; ayette geçen فَتَبَسَّمَ (fetebesseme) kelimesi zorluk, aşama, güçlük, tekellüf bildiren tefa'ul babından gelen bir *fiil* olduğu için, bu anlamın meale yansımaları gerekmektedir. Bunun yanında فَتَبَسَّمَ (fetebesseme) kelimesi asıl itibarıyla sevinç duymak anlamındadır. Kelimeye tebessüm manasının verilmesi, içte duyulan sevincin yüzde görülmüş olmasındandır ve her zaman için asıl olan şey tebessümün kendisi değil, tebessüm ettiren sevinçtir. Bu yüzden kelimeye “güçlkle sevindi” manasının verilmesi daha isabetlidir. Çünkü bu durumda dikkatler yüzdeki gülümsemeye değil, gülümsemeyi getiren fiile yani asıl olana yönelecektir. En nihayetinde bu varlıklar Süleyman'ın emrine verilmiş şeytanlar ve cinlerdir. Onların Süleyman ve ordusu hakkında kötü davranarak sizi ezmeyecekler, hissi davranmayacaklar şeklinde kesin bir inanca sahip olmasının onu şaşırtması ve sevindirmesi gayet doğaldır. Bunun yanında bir önceki ayete dikkat edildiğinde, Süleyman'ın hizmetine verilmemiş olduğunu, onun nekira نَمْلَةٌ (nemletün) şeklinde tanımlanmasından anladığımız, konuşan maharetli kişinin hem Süleyman'dan hem onun askerlerinden hem de onun ve askerlerinin

neleri yapıp neleri yapmayacağından haberdar olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında kendi türü içerisinde kimlerin Süleyman'ın emrine verildiğini de bilmektedir. İşte bu durum, Süleyman açısından hayret ve şaşkınlıkla karşılanmıştır. Çünkü Süleyman'ın karşılaştığı bu durum, Kur'an'da adı geçen resuller arasında sadece onun tecrübe ettiği bir durumdur.

Hatırlanacağı üzere daha önce Yüce Allah'tan kendisinden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir mülk isteyen Süleyman'ın emrine dalgıçlık yapmak, bina kurmak gibi bazı özel becerileri olan şeytanların ve cinlerin verildiğinin hem Süleyman'a hem cinlere hem şeytanlara hem de bunları sevk eden görevli meleklerle bildirilmiş olması gerektiğini belirtmiştik. Bir önceki ayette konuşan maharetli kişinin sözlerinden, bu bildirim en ince detayına kadar yapılmış olduğu da anlaşılmaktadır.

Biraz önce yaptığımız alıntıda, müfessirimiz karıncaların konuşmasını duymanın ve onu anlamamanın nimet olduğunu söylemiş ve Süleyman'ın bu nimetten dolayı sevinç içinde tebessüm ettiğini bildirmişti. Oysa hemen ayetin devamında gelen Süleyman'ın sözlerine bakıldığında, onun karıncaların konuşmasından dolayı sevinç duymadığı, hatta bunu bir nimet olarak görmediği, tam tersi bir endişe içinde olduğu, bundan dolayı Yüce Allah'tan yardım istediği görülecektir.

Neml 27/19

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

Süleyman, onun bu sözüne tebessüm ile gülerek dedi ki: “Ey Rabbim! Beni; bana ve ana-babama verdiğin nimetlere şükretmeye ve razı olacağın Salih ameller işlemeye sevk et ve beni rahmetinle Salih kullarının arasına kat!” (DİB meali)

Onun (maharetli dişi liderin) inancından dolayı çok şaşırın Süleyman, güçlkle sevinebildi.

Üstelik eğer bu nimet karıncaların konuşmasını duymak ve anlamak olsaydı, anne babasının da karıncaların konuşmasını duyan ve anlayan kişiler olması gerekirdi. Çünkü ayette *الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ* “beni ve anne-babamı nimetlendirdiğin (nimet) de oydu” şeklinde bir cümle geçmektedir. Bu durum hem bu nimetin karıncaları duymak ve onları anlamak olmadığını hem de *وَالِدَيَّ* (valideyye) kelimesinin anlamının anne-baba olmadığını göstermektedir. Hem Süleyman'ın hangi nimetten bahsettiği hem de *وَالِدَيَّ* (valideyye) kelimesinin neden anne-baba anlamında olamayacağını anlaşılmaması için öncelikle kelimelerin anlamlarına bakmak gerekmektedir. Ayrıca bahse konu olan nimetin hem *نِعْمَتِكَ* (ni'meteke) “senin nimetin” şeklinde marife bir isim tamlaması ile gelmesi hem de ardından bu nimete *الَّتِي* (elleti) şeklinde bir ismi mevsul atfedilmesi, bahse konu olan nimetin bilinen ve daha önce bahsi geçen

bir nimet olduğunu göstermektedir. Yani Süleyman'ın sözleri ortaya söylenmiş genel sözler değil, hedefi ve neyi kast ettiği belli olan özel sözlerdir.

Arap dilinde (ve diğer dillerde) zamirler bilinen bir ismin yerine kullanıldıkları için her zaman marifedirler. Ayette geçen نِعْمَتَكَ (ni'meteke) ifadesindeki ك (ke) harfi de "sen" anlamına gelen muttasıl (bitişik) bir zamirdir. Bu zamirlerin herhangi bir isme birleşmeleri o zamirin ismin kast ettiği şeyin sahibi olduğu anlamına gelmektedir ki bu da tıpkı نِعْمَتَكَ (ni'meteke) ifadesinde olduğu gibi kelimeyi zamir ve isimden oluşan marife bir isim tamlaması haline getirmektedir. Marife olmasından dolayı نِعْمَتَكَ (ni'meteke) ifadesinin anlamının "senin o nimetin" şeklinde anlaşılması gerekmektedir. Nimet kelimesi çoğul değil tekil geldiği için bahse konu olan nimet, nimetlerden herhangi bir nimet değil bilinen ve hatta diğerleriyle karıştırılması mümkün olmayan "o nimet" olmak zorundadır. Aslında sadece bu bile o nimetin özel bir nimet olduğunu anlamaya yeterliyken cümlede نِعْمَتَكَ (ni'meteke) ifadesinden hemen sonra, bir ismi mevsulle beraber gelen اَلَّتِي اَنْعَمْتُ عَلَيْ وَعَلَى وَالِدَيَّ bu cümle, bahse konu olan nimeti daha da açıklamış ve adeta diğerleriyle karıştırılmaması için altını çizip, daha belirgin hale getirmiştir. Bu cümle olduğu gibi نِعْمَتَكَ (ni'meteke) ifadesinde geçen nimet kelimesinin açıklaması yani sıra cümlesi olduğu için اَلَّتِي اَنْعَمْتُ عَلَيْ وَعَلَى وَالِدَيَّ bu cümle ile anlaşılacaktır.

Bize o nimetin ne olduğunu açıklayan اَلَّتِي اَنْعَمْتُ عَلَيْ وَعَلَى وَالِدَيَّ bu cümle, tek bir istisnası dahi olmadan tüm meal ve tefsirler tarafından yukarıya aldığımız DİB mealinde olduğu gibi "bana ve ana-babama verdiği nimetlere" şeklinde çevrilmiştir. Bu çeviriye dikkat edilirse ayetin Arapça metninde geçen اَلَّتِي (elleti) ismi mevsulünün karşılığı olarak "nimetlere" kelimesinin konulduğu görülecektir. Aslında teknik olarak bir ismi mevsul kendisinden önceki metinde geçmiş marife ismin yerine kullanıldığı için ismi mevsul yerine direk kast ettiği ismin konulmasında bir sakınca yoktur. Güya bu meali yapan müellifler de bunu yapmış, ismi mevsul yerine o ismin mevsulün kast ettiği ismi koymuşlardır ama küçük (!) bir değişiklik; ayette geçen ismi mevsul *tekil*, onların verdiği "nimetler" şeklindeki anlam *çoğuldur*. İşte hep olduğu gibi bu ilkesiz yaklaşımlarla hazırlanan mealler, **Süleyman'ın sözlerindeki o nimetin özel bir anlamdan genel bir anlama kaymasına neden olmuştur.**

Ayetin metnine dikkat edildiğinde, cümlenin kurgusunun şu şekilde olduğu rahatlıkla görülecektir. Süleyman'ın sözleri ilk önce رَبِّ اَوْزَعْنِي اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ "rabbim senin o nimetine şükretmem için beni yönlendir" şeklinde başlamaktadır. Bu başlangıç, haliyle cümlede geçen نِعْمَتَكَ "senin o nimetin" kelimesindeki "o nimetin" hangi nimet olduğu sorusunu beraberinde getirecektir. İşte hemen bu cümlenin devamında gelen اَلَّتِي (elleti) ifadesi, işlev olarak "o nimetin" karşılığıdır. İsmi mevsulün devamında gelen kelimeler ise "o nimetin" ne olduğunu bildiren açıklamalardır. Arapça bilmeyenler için daha basit bir şekilde anlatacak olursak, ayetteki cümlenin kurgusu şu şekildedir.

رَبِّ أَوْزَعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ (o nimet nedir?)

الَّتِي (elleti): O nimet şudur ki: أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ beni de anne-babamı da (onunla) nimetlendirdiğin (nimettir).

İşte cümlelerin bu kurgusu göz önüne alındığında bahse konu olan o nimetin anlaşılması şu şekilde olacaktır. En başta bu nimet hem Süleyman'a hem de ayetteki وَالِدَيَّ (valideyye) kelimesine anne-baba anlamı verilmesinden dolayı Süleyman'ın anne babasına verilen belli bir nimettir. Cümlelerin bu yapısı "o nimetin" anlaşılması için zoraki olarak bizi Süleyman'ın anne-babasına yöneltmektedir. Çünkü bu nimet sadece Süleyman'a değil aynı zamanda anne-babasına da verilmiştir. *Öyleyse Süleyman kıssalarında daha önce geçmiş hem kendisine hem de anne-babasına verilmiş belli bir nimeti tespit etme zorunluluğu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.*

Fakat ortada anlaşılması mümkün olmayan bir durum vardır. Süleyman'ın babasının Davut olduğu bellidir ama tüm Kur'an'da Süleyman'ın annesinden bahseden tek bir kelime dahi yoktur. Bu durumda üçünün de ortak olduğu o nimeti tespit etmemiz imkânsız hale gelmektedir. Süleyman o nimeti tanımlarken "bana ve anne-babama" dediği için o nimeti tanımlayan en belirgin özellik de üçüne birden verilmiş olması olmaktadır.

Nimet kelimesi, Türkçede çoğunlukla yenilecek şeyler için kullanılmasına rağmen yeri geldiğinde hemen her şey için de kullanılan bir kelimedir. Fakat Yüce Allah'ın kitabındaki "nimet" kelimesinin daha özel bir anlamı vardır. Birazdan kelime üzerinde durulacaktır ama *nimet* kelimesinin Türkçedeki bu kullanımları üzerinden Kur'an'daki nimet kelimelerine anlam vermenin çok yanıltıcı olduğunun bilinmesi gerekmektedir.

Biraz önce müfessirlerden birinden şu alıntıyı yapmıştık.

Ayetteki, فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ (Süleyman) onun bu sözüne gülercesine tebessüm etti", "tebessüm sınırını gülmeye vardırdı", "gülmeye başlayarak tebessüm etti" demektir. Hz. Süleyman (a.s) şu iki sebepten ötürü gülmüştür:

1. Karıncanın sözünün, kendisinin ve ordusunun merhametine, hallerinin şöhretine ve ordusunun takva konusundaki şöhretine delâlet edişinden hoşlandığı için. Karıncanın buna delâlet eden sözü, "bilmeyerek" şeklindeki sözüdür.
2. Allah Teâlâ'nın, karıncanın sözünü duyma ve onu anlama gibi bir nimeti kendisine verip, başka kimseye vermemiş olmasından ötürü duyduğu sevinçten.[4]

Bu müfessirimiz, Süleyman'a verilen nimetin karıncaları duyma ve onları anlama olduğunu söylemekte ve bunun Süleyman'dan başka kimseye verilmemiş olduğunu ifade etmektedir. Oysa ayetin devamı bu müfessirimizi

yalanlamaktadır. Eğer bu nimet karıncaları duyma ve anlama nimetiye Süleyman'ın hem annesi hem babası karıncaların konuşmalarını duyma ve anlama nimetine eriştirilmişlerdir. Çünkü ayetin devamında “bana ve anne-babama verdiğin o nimet” buyurulmaktadır. Öte yandan müfessirimiz bu açıklamasıyla “nimet” kelimesine yeni bir boyut kazandırmış, karıncaların konuşmalarını duymanın ve anlamının da nimet kapsamında olduğunu belirtmiştir.

Nimet kelimesinin Türkçede her şey için kullanılması işte bu müfessirlerin nimet kelimesine yüklediği anlamlar ve bu anlamların Türkçe konuşan din adamları eliyle dile yerleştirilmesi sebebiyle olmuştur.

Anlamaya çalıştığımız ayette kelime, ilk önce نِعْمَتِكَ “*senin o nimetin*” denilerek özel bir anlama büründürülmüş, daha sonra الَّتِي (elleti) ismi mevsulü ile bu özel anlamın altı çizilerek anlam daha da özelleştirilmiş, adeta biz kullar yanılmayalım, şaşırılmayalım özel anlamı genel zannetmeyelim diye açıklaması yapılmıştır. Ama bu özel anlam tefsir ve meal müellifleri eliyle genele çevrilmiş, nimet kelimesinin kast ettiği anlam, belirsiz bir hale büründürülmüştür. Eleştirmenin bile bıkkınlık seviyesinin çok ötesine geçtiği bu yaklaşımları meraklısına bırakıp ayetteki kelimelere Kur'an'ın verdiği anlamları keşfetmeye çabalamaktan başka yolumuz yoktur. Ayette en belirgin rol oynayan kelime, ismi mevsul (الَّتِي elletti) olduğu için onunla başlamamız daha doğru olacaktır.

İsmi Mevsul: İki cümle arasında bağ kuran, anlamı kendisinden sonra gelen ve “sıla cümlesi” adı verilen bir cümle ile tamamlanan kelimelerdir. Türkçede “ilgi zamiri” terimi ile karşılanan ismi mevsullerin, tek başlarına anlamları olmadığı halde cümlede ilişki içiresinde bulunduğu isimlerin dilbilgisel rollerine (fail-meful) uygun olarak -en, -an, -dığı, -deki, -anı, -eni, -ona, -ene, -dekini, -dakini, -andan, -enden gibi değişik anlamsal katkıda bulunurlar. İki çeşit ismi mevsul vardır.

Çekimsiz (müşterek) İsmi mevsuller.

- مَنْ Tekil-ikili-çoğul, eril-dişil tüm şahıslara özgü ismi mevsuldür.
- مَا Tekil-ikili-çoğul, eril-dişil tüm nesnelere özgü ismi mevsuldür.

Çekimli (Has) İsmi Mevsuller:

- Nicelik ve cinsiyet yönünden çekimlenebilen İsm-i Mevsullerdir.

Çoğul (Cem'i)	İkili (Tesniye)	Tekil (Müfred)	Cinsiyet
أَلَّذِينَ	أَلَّذَانِ – أَلَّذَيْنِ	أَلَّذِي	Eril (Müzekker)
أَلَّلَاتِي – أَلَّلَوَاتِي – أَلَّلَاتِي	أَلَّلَّتَانِ – أَلَّلَّتَيْنِ	أَلَّلَّتِي	Dişil (Müennes)
-ki onlar, -ki onları	-ki o ikisi	-ki o, ki onu	Anlam

Çekimli olan Has İsm-i Mevsuller'in iki türlü kullanımı söz konusudur.

- İsm-i Mevsuller marife kabul edildikleri için; bir cümlede marife durumunda olan mübteda, haber, fail, mef'ulun bih, mecrur isim gibi temel öğelerin sıfatı görevini üstlenirler.
- İsm-i Mevsuller mübteda, haber, fail, mef'ulun bih, mecrur isim gibi öğelerden birinin sıfatı durumunda olmadan, doğrudan doğruya cümlenin temel öğelerinden biri olarak da görev yapabilirler.

NOT: Her ism-i mevsul'dan sonra mutlaka açıklayıcı bir cümle gelmek zorundadır. Sıla cümlesi adı verilen bu cümle de ya bir isim veya bir fiil, veyahut da bir şibih cümle (harfî cerli veya zarfî bir cümlecik) olmak durumundadır.

Sıla cümlesinin, bir isim veya fiil cümlesi olması durumunda, bu cümlelerde ism-i mevsule dönen ve "Aid Zamir" adı verilen bir zamir bulunur. Bu zamir ya fiil bünyesinde var olan açık ya da gizli bir zamir veya fiile bitişen mansup bir zamir, veyahut da bir harfî cer ya da isme bitişen mecrur bir zamir olmak zorundadır. Sıla cümlesi ile İsm-i Mevsul arasında bir bağ kuran aid zamirin, tekil-ikilik-çoğulluk ve erillik-dişillik yönlerinden ismi mevsul ile tam bir uyum içinde olması gerekir. Şibih cümlesi biçimindeki sıla cümlelerinde İsm-i Mevsule dönen aid zamir bulunmaz.

Bir cümleyi tam ve doğru analiz edebilmek için; İsm-i Mevsulden sonra gelen ve sıla cümlesi adını verdiğimiz cümledeki öğelerle, ana cümlede yer alan temel öğeler birbirine kesinlikle karıştırılmamalıdır.

İsm-i Mevsuller her zaman marife yani bilinirlilik durumundadır.

NOT: İsm-i Mevsul'den sonra gelen sıla cümlesinin iraptan mahalli yoktur. Yani – her ne kadar bir sıla cümlesi kendi içinde irap edilebilirse de- ne sıla cümlesi içindeki öğelerin ne de bir bütün halindeki sıla cümlesinin, ana cümlenin temel öğelerinden biri olması düşünülemez.

İsm-i işaretlerde olduğu gibi İsm-i Mevsuller de akılsız bir çoğulun sıfatı durumundaysa, bu takdirde, ism-i mevsul olan sözcük müfred-müennes olarak اَلَّتِي şeklinde gelir.

Kur'an'da tüm formlarıyla beraber 1464 tane çekimli (has) ism-i mevsul bulunmaktadır. Bunlardan 78 tanesi incelediğimiz ayetteki gibi اَلَّتِي “elleti” şeklinde müfred (tekil)-müennes (dişil) formda gelmiştir.

İsmi mevsullerle ilgili bu gerekli açıklamalardan sonra anlamaya çalıştığımız ayete döndüğümüzde, şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır. Ayette geçen اَلَّتِي (elleti) ismi mevsulünden sonra gelen ve meallerde “bana ve ana-babama verdiğin nimetlere” şeklinde mana verilen اَلَّتِي اَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ bu cümle “senin nimetin” kelimesine açıklık getiren sıla cümlesi olmaktadır. İsmi mevsullerle ilgili yaptığımız açıklamalara dikkat edilirse bir cümle içinde ismi mevsulden sonra gelen ve ismi mevsulün kast ettiği kelimeyi açıklayan sıla cümlelerinin, cümlenin asli unsurlarından olmadığı görülecektir. Peki Süleyman'ın sözlerinde asli unsur/lar nedir?

Aslında Arapça bilenler açısından Süleyman'ın sözlerindeki asli unsurların ne olduğu gayet açıktır. Fakat hepsi de çok iyi Arapça bilen meal ve tefsir müelliflerinin ilkesiz yaklaşımlarla ayete verdikleri manalar, cümlenin asli unsurlarının da farklılaşmasına neden olmuştur.

Ayete bakıldığında iki defa اَنَّ (en) edatının geçtiği görülecektir. Bu edat hem mazi hem de muzari fiillerin başına gelmektedir ve cümlede şu işlevlere sahiptir:

Muzari fiilin başına geldiğinde onu nasb ederek anlamını mastara çevirir. Kelimenin “mak-mek” şeklinde ekler almasını sağlar.

Muzari fiilin başına gelir ve açıklama, sebep bildirme anlamı verir. Bu kullanım gramer kitaplarında tefsir bildiren اَنَّ (en) edatı başlığı altında ele alınır. Bu şekilde geldiğinde cümleye “diye, için” manası verir.

Mesela;

Kehf 18/94

قَالُوا يَا دَا الْقَرْنَيْنِ اِنَّ يَاجُوجَ وَمَاجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ حَرْجًا عَلٰى اَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا

Dediler ki: Ey Zülkarneyn! Bu memlekette Ye'cûc ve Me'cûc bozgunculuk yapmaktadırlar. Bizimle onlar arasında bir sed yapman için sana bir vergi verelim mi? (TDV meali)

Kur'an'da 564 kere geçen اَنَّ (en) edatının tıpkı bu ayette olduğu gibi fiilin sebebini, hedefini bildirir şekilde pek çok kullanımı vardır. Anlamaya çalıştığımız Neml 19. ayette iki defa bu işlevde kullanılmıştır. Edatın bu işlevini

göz önünde bulundurup ayete baktığımızda ve cümleyi bağlaçlarından ayırarak okuduğumuzda, Süleyman'ın sözlerinin asli unsurları da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

رَبِّ أَوْزَعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ “*Rabbim, senin o nimetine şükretmem için beni yönlendir.*” Bu cümlede en başta رَبِّ أَوْزَعْنِي “*rabbim beni yönlendir*” şeklinde *istek bildiren bir emir fiil* gelmektedir. Hemen bu kelimedenden sonra أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ “*senin o nimetine şükretmem için*” şeklinde gelen bu cümle ise öncesinde talep edilen yönlendirmenin ne için talep edildiğini açıklamaktadır. İşte bu cümleden hemen sonra gelen ismi mevsul ve sıla cümlesi, şükretmek için yönlendirilme isteğinde bulunulan نِعْمَتَكَ “*senin o nimetine*” isim tamlamasındaki “*o nimetin*” açıklamasını yapan ve cümlenin asli unsuru olmayan bir cümledir.

الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ “*O nimet ki: Beni de ve anne-babamı da (o nimetle) sen nimetlendirmiştin.*” Bu cümle işlev olarak hemen öncesinde geçen نِعْمَتَكَ “*senin o nimetine*” ifadesindeki “*o nimet*” kelimesini açıklayan parantez içi bir açıklama gibidir. Bu açıklamanın yapıma sebebi ise “nimet” kelimesinin genel değil özel bir anlama sahip olduğunun altını çizmek içindir. Yani Süleyman, Yüce Allah'ın kendisine ve anne babasına verdiği bir nimete şükretmek için rabbinin kendisini yönlendirmesini istemektedir. Peki o nimete şükretmek için talep ettiği o yönlendirme ne içindir? İşte bu sorunun cevabı da yine أَنْ (en) edatıyla başlayan ikinci cümledir.

وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ (Bana ve anne babama verdiği o nimete şükretmem için beni yönlendirmeni isteyiş sebebim de şudur): Ondan razı olacağın Salih bir işi yapayım diye

وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ: Ardından sen de beni rahmetinle o Salih kullarının arasına dahil et (diye).

Bu son cümle ise en sonunda ulaşılmak istenen hedefi belirtmektedir. Yani Yüce Allah'tan o nimete şükretmek için istenilen yönlendirmenin amacı, Yüce Allah'ın razı olacağı Salih bir iş yapmak, Salih bir iş yapmanın amacı ise Yüce Allah'ın Süleyman'ı o bilinen Salih kullarının arasına dahil etmesidir. İşte tam burada şu soru kendiliğinden çıkmaktadır. **Süleyman o Salih kulların arasında değil midir ki Yüce Allah'tan kendisini o Salih kulların arasına dahil etmesini istemektedir?**

Tefsir ve meal müelliflerinin Süleyman'ın bu sözlerini bağlamlarından koparıp ortaya söylenmiş hedefi olmayan sözler haline sokmaları, ayetteki çok önemli detayların kaybolmasına neden olmaktadır.

Genelde bu sözler; “*Süleyman Salih kullar arasındadır ama dua adabı gereği böyle bir dil kullanmıştır*” şeklinde anlaşılmıştır. Bu yaklaşımla anlaşılan sözler şu manaya büründürülmüştür. Aslında Süleyman zaten Yüce Allah'ın anne-babasına ve kendisine verdiği o nimete şükredendir, zaten Salih amel işleyen biridir ve zaten o Salih kullar arasındadır” ama (haşa) işte laf olsun torba

dolsun diye bu şekilde dua etmiştir. Yani meal ve tefsir müelliflerine göre; kendisi yapamıyor muydu ki anne-babasına ve kendisine verilen o nimete şükretmek için Yüce Allah'tan yönlendirme talep etti? Salih amel işlemiyor muydu ki Salih amel işlemek için Yüce Allah'tan yardım istedi, O bilinen Salih kulların arasında değil miydi ki Yüce Allah'tan kendisini o Salih kulların arasına katmasını diledi? Şeklinde sorular sormanın, Süleyman'a böyle bir duayı yaptıran şeyin ne olduğunu anlamak için peşine düşmenin hiç gereği yoktur. (!) Sonuçta Süleyman zaten bunlara sahiptir...

İşte bu yaklaşım biçimleri her bir kelimesi denizlerin mürekkep ağaçların kalem olması ve yazılması durumunda bile bitiremeyeceği anlam derinliğine sahip olan Yüce Allah'ın kelamını, (haşa) öylesine söylenmiş, hedefi, amacı ve hatta özelliği olmayan boş sözlere çevrilmiştir.

Oysa Süleyman'ın duasında derin bir kaygının, içini kemiren bir iç yangının, başarısız olmaktan korkan sorumluluk almış bir kulun, geçmişte yapılan bir şeyden duyulan pişmanlığın, resul olmasına rağmen kendisini Salih saymamanın derin endişesi vardır. O bir Allah resulüdür, kendisini resul olarak seçen Rabbine karşı hangi duayı yapacağını, hangi sözü söyleyeceğini, neleri talep edeceğini, duada kullanılması gereken dili, tevazu, umut ve korkuyu herkesten çok daha iyi bilen biridir. Bu dua rabbini tanımayan, neyi, ne zaman, nasıl ve niçin isteyeceğini bilmeyen, Yüce Allah'ın ilkelerinden haberi olmayan, hangi sözlerin boş hangisinin bir amaca mebni olduğunun ayırımını yapamayan birinin duası değildir. Bu dua insanlığın önderi, örneği, imamı, Yüce Allah'ın vahyini taşımaya layık görülmüş bir Allah resulünün duasıdır.

Yüce Allah'ın mübarek Kur'an'ında anlattığı önceki resullere ait kıssalar, ne yazık ki, hep o resuller bize değil onlara geldi mantığıyla okunmaktadır. Yüce Allah bize hiçbir resulü diğerinden ayırmadan hepsine iman etmemizi emretmiştir. Ama bu emri tüm Mü'minler söz olarak bilmesine rağmen ne yazık ki imanlarında yer ettirmemiş ve hep önceki resuller, Yahudilere gönderilmiş resuller olarak algılanmıştır. Kendisini Mü'min sayan her kul şunu bilmeli ve asla şüphe etmeden inanmalıdır ki, Yüce Allah'ın hiçbir resulü bölgesel değil EVRENSELDİR. Yüce Allah her resulünü; tüm insanlık peşinden gitsin, getirdikleri vahiylerle insanlar inansın ve (resuller) insanlığa imam olsunlar diye göndermiştir. Yüce Allah'ın gönderdiği herhangi bir resule iman etmeyen, onlardan herhangi birini diğerinden ayırıp ötekileştiren her insan, bu yaptığından dolayı Yüce Allah'a hesap verecektir! Biz Rabbimize sığınarak anlama çabamıza devam edelim.

Biraz önce belirttiğimiz gibi ayette geçen *الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ* ((“O nimet ki: Beni de ve anne-babamı da (o nimetle) sen nimetlendirmiştin”) bu cümle ve başındaki ismi mevsul kendisinden önceki cümlede geçen *نِعْمَتَكَ* “senin o nimetin” ifadesindeki “o nimet” kelimesinin parantez içi açıklaması gibidir. Yani o nimetin ne olduğunun anlaşılması, ismi mevsulden sonraki açıklamalar üzerinden olacaktır. Açıklamaya baktığımızda o nimetin en belirgin özelliğinin hem Süleyman'a hem de anne-babasına verilmiş olması olduğu görülecektir.

O halde Süleyman kıssalarında ya da Kur'an'da hem Süleyman'ın hem de anne-babasının ortak olduğu o nimetin tespit edilmesi gerekmektedir. Fakat biraz önce de belirttiğimiz gibi Kur'an'ın tamamında Süleyman'ın annesi ile ilgili tek bir söz dahi geçmemektedir (ya da biz bulamadık). Bu durumda o nimetin açıklaması olan cümlelerin kendisi bir kapalılığa bürünmekte, açıklama sadedinde kurulan cümlelerin kendisi anlaşılabilir değildir. Nitekim ayetteki kelimeler mealler eliyle bağlamından koparılıp bambaşka mecralara sürüklendiği için Süleyman'ın kendi durumunu yansıtan bu sözler hiç anlaşılabilir değil ya da olduğundan bambaşka bir şekilde anlaşılabilir.

Bu duruma yol açan şey ise ayette geçen **وَالَّذِي** (valideyye) kelimesine “anne-baba” şeklinde anlam verilmesidir. Tekrar olacak ama belirtme zorunluluğu vardır. Bu ayette kelimeye “anne-baba” anlamı verilmesi durumunda daha öncesinde geçen “nimet” kelimesi hem **نِعْمَتَكَ** “*senin o nimetin*” şeklinde bir isim tamlamasında muzaf olarak geldiği için, hem bu nimeti gösteren (**الَّتِي** elleti) marife bir ismi mevsul geldiği için, hem de bu ismi mevsulden sonra **الَّتِي أَنْعَمْتَ** ((“*O nimet ki: Beni de ve anne-babamı da (o nimetle) sen nimetlendirmiştin!*”) şeklinde bir sıla cümlesi (açıklama cümlesi) geldiği için bahse konu olan o nimetin mutlaka bilinen özel bir nimet olması gerekmektedir. Ayete bunlar göz ardı edilip, kelimeleri bağlamından kopararak anlam vermek asla doğru değildir.

Tüm bunlara **وَالَّذِي** (valideyye) kelimesine “anne-baba” şeklinde anlam verilmesi yol açmaktadır. **وَالَّذِي** “*Valideyye*” kelimesi **و ل د** (vav+lam+dal) kök harflerinden türemiş bir kelimedir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 102 kelime bulunmaktadır. Aslına bakılırsa bu kelime de bir *isim tamlamasıdır*. Kelimenin sonundaki **ي** (ya) harfi bir zamirdir. Bir *ismin* bir *zamire* atfedilmesi de *marife bir isim tamlamasıdır*.

الْوَالِدُ Doğrulmuş olan (**مَوْلُودٌ**). Tekil, çoğul, küçük ve büyük için bu lafız kullanılır. **الْوَالِدُ** Oğul ve kız evlat. Babaya **وَالِدًا** (validun), anneye **وَالِدَةً** (validetün) denir. Her ikisine ise **وَالِدَانِ** (validani) denir. **تَوَلَّدُ الشَّيْءُ مِنَ الشَّيْءِ**. Herhangi bir nesnenin bir sebeple başka bir nesneden husule gelmesi varlık kazanması ya da ortaya çıkması. [5]

Bu kelimenin doğmak, doğan, evlat, çocuk, doğuran, doğmuş, anne, baba gibi kullanımları dışında şu anlamları da bulunmaktadır.

- وَوَأَدَّتِ الْأَرْضُ Yer bitki çıkardı.
- وَوَأَدَّتِ الْكَلَامَSöz uydurdu.
- الشَّيْءِ مِنَ الشَّيْءِ وَوَأَدَّتِOrtaya koydu, meydana getirdi, ihdas etti.
- إِنَّ كَثْرَةَ الْأَعْدِيَّةِ تُؤَلِّدُ فِي الْجِسْمِ فَضْلَاتِ رَدِيءَةً ... Aşırı beslenme vücutta istenmeyen fazlalıklar meydana getirdi.
- تَوَلَّدَ الشَّيْءُ مِنَ الشَّيْءِ Doğmak, meydana gelmek, ortaya çıkmak, ...den meydana gelmek, ...den kaynaklanmak.
- تَوَالَّدَ النَّاسُ – تَوَالَّدًاÇoğalmak, üremek, artmak.
- تَوَلَّدَ Üretme, meydana getirme, çoğaltma.
- تَوَلَّدَ الطَّاقَةَ Enerji üretimi.
- تَوَلَّدَ الْكَلِمَاتِ الْجَدِيدَةَYeni kelimeler üretme.
- تَوَلَّدَ فَكَّهُةً Meyve suyunu sıkma.
- مُوَعَّلَفٌ وَوَلُودٌ Üretken yazar.
- وَوَلِيدٌ – وَوَلْدَانٌ – وَوَلْدَةٌ Ürün, netice, sonuç.
- مُوَلَّدٌ Sonradan ortaya konan, icat edilen. Uydurma, türedi. Melez, sonradan uydurulan kelime, aslı Arapça olmasına rağmen değişikliğe uğrayan kelime.
- مُوَلَّدَةٌ Bayan doğum doktoru, ebe. Enerji üreten makine.
- مُوَلَّدٌ كَهَرَبَائِيٍّ Jenaratör, dinamo, elektrik üretici.
- الْمُوَلَّدُ الدَّرِّيُّ Atom jenaratörü.[6]

Bu kelime Nisa suresinin 75, 98 ve 127 ve Müzzemmil 17. ayetlerinde الوَلْدَانِ (el vildani) şeklinde geçmiş ve tüm mealler tarafından *çocuklar* şeklinde çevrilmiştir. Yine ahiretle alakalı olarak Vakıa 17 ve İnsan 19. ayetlerinde aynı şekilde ama başında ال (el) takısı olmadan *nekira* olarak gelen وَوَلْدَانٌ (vildanun) kelimesi ise “gençler” anlamında çevrilmiştir. 4/7, 33; ayetlerde الوَالِدَانِ (el validani) ve 2/83 180, 215; 4/36, 135; 6/151; 17/ 23; 19/14; 29/8; 31/14; 46/15, 17; ayetlerde الوَالِدَيْنِ (el valideyni) şeklindeki *tesniye* kullanımlar hep *anne-baba* şeklinde çevrilmiştir. Aynı kelime وَوَالِدَةٌ *validetun* şeklinde *müennes* geldiği 2/233; 5/110; 19/32 ayetlerinde ise sadece “anne” anlamında kullanılmıştır. Sadece bir yerde (2/233) الوَالِدَاتِ şeklinde çoğul ve müennes gelen kelime ise *yeni doğum yapmış emzikli çocuğu olan anneler* olarak çevrilmiştir.

Anlamaya çalıştığımız kelimenin en bilinen kullanımı İhlas suresindedir. Hemen herkesin bildiği bu surede kelime iki defa geçmektedir. Genelde

meallerde “doğurmamıştır ve doğurulmamıştır” şeklinde mana verilen (لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ) bu ayetteki kelimeler başka ayetlerde de geçmektedir. Mesela İhlas suresinde geçen ve genelde meallerin “doğurmamıştır” manasını verdikleri لَمْ يَلِدْ *lem yelid* kelimesi yine olumsuz ama çoğul olarak Nuh suresinde geçmektedir.

Nuh 71/27

إِنَّكَ إِن تَذَرَهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا

“Çünkü sen onları bırakırsan, kullarını saptırırlar; sadece ahlâksız ve kâfir kimseler yetiştirirler.” (DİB meali)

Bu ayette çoğul olarak gelen يَلِدُوا *yelidu* kelimesine *yetiştirmek* manası veren bu meal, İhlas suresindeki aynı kelimenin tekil olarak geçtiği ayete ise şu manayı vermiştir.

... لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ O’ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır. (Kimsenin çocuğu değildir.)” (DİB meali)

Aynı kelimeye bir yerde *yetiştirmek*, diğer yerde *çocuğu olmak* manası verilmesi elbette tutarsızlıktır. Oysa Nuh suresindeki kullanımda; *üretmek*, *türetmek* anlamındadır. İhlas suresindeki kullanımlar ise “*o türememiştir ve türetmemiştir*” manasındadır. Yani onun kendisi üreme yoluyla başkasından türemediği gibi, kendisi de üreme yoluyla başkasını türetmemiştir anlamındadır. Yani ne annesi-babası vardır ne de kendisi herhangi birinin babası değildir anlamındadır. Kendisinin herhangi birine baba olamaması ise şu ayette açıklığa kavuşmuştur.

Enam 6/101

بَدِيعَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُن لَّهُ صَاحِبَةٌ ۗ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ ۗ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

O, gökleri ve yeri örnekleri yokken yaratandır. O’nun bir eşi olmadığı hâlde, nasıl bir çocuğu olabilir? Hâlbuki her şeyi O yarattı. O, her şeyi hakkıyla bilendir (DİB meali).

Anlamaya çalıştığımız ayet bağlamında وَالدِّيِّ *valideyye* şeklinde geçen bu kelimeye anne-baba anlamı verilmesi durumunda, ayetteki diğer kelimelerin kast ettikleri anlamların belirli olmaktan belirsizliğe, özel olmaktan genele dönüşeceğini az önce belirtmiştik. Sonuçta ayette marife olan bir *nimet* vardır ve bu nimetin ne olduğunun anlaşılması *üç kişinin o nimette ortak olması* üzerinden olacaktır. Bu nimet sadece Süleyman’a veya Süleyman ile babası Davut’a verilen nimetlerden biri değildir. Bu nimetin anlaşılması kast edilen üç kişinin tespiti ile mümkündür. Süleyman’ın annesinden hiç bahsedilmediğine göre وَالدِّيِّ (valideyye) kelimesinin kast ettiği iki kişinin Süleyman’ın anne babası olması mümkün değildir. Daha doğrusu وَالدِّيِّ (valideyye) ifadesi anne-baba anlamında değildir. Kelimenin müzekker olması,

sonunda da iyelik (sahiplik) bildiren ي (ya) zamirinin olması kimleri kast ettiğini anlamamıza yardımcı olacaktır.

Aslına bakılırsa وَالِدِيَّ (valideyye) kelimesinin asıl anlamı, bir şeyden bir şeyin türemesi şeklindedir. Bu kelimenin anne-babaya isim olması, kendilerinden neslin türemesinden dolayıdır. Toprağın bitki üretmesi, yazarın kelime üretmesi, vücudun fazla yağ üretmesi gibi anlamlara baktığımızda, üretimin o şeyin kendisinden olduğu anlaşılmaktadır. Ayette geçen وَالِدِيَّ (valideyye) kelimesine anne-baba şeklinde bir anlamın verilemeyeceğini belirttiğimize göre bu kelimenin en uygun anlamı “benim iki türeticim” şeklinde olmalıdır. Elbette ki bu şekilde verilecek bir anlam haklı olarak “eğer Süleyman’ın iki türeticisi anne-babası değilse kimlerdir?” sorusunun ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Kısmen de olsa bu sorunun cevaplanması Kur’an’da yine anne-baba anlamında kullanılan أَبَوَيْنِ (ebeveyn) kelimesinin anlaşılmasına bağlıdır. أَبَوَيْنِ Ebeveyn kelimesi ile وَالِدِيَّ (valideyye) kelimesi arasında şu temel fark vardır. ابو (elif+ba+vav) kök harflerinden türeyen bu kelime her zaman anne-baba anlamını vermemektedir. Birinin diğerine ebu olması için illa da onu doğurtan olması gerekmemektedir. Mesela Tebbet suresinde geçen Ebu Leheb, ateşin bir anneden doğmasına sebep olan bir baba olmamasına rağmen “ateşin babası” şeklinde kullanılmıştır. Yine birçok ayette kişiler doğmadıkları halde izinden gittikleri liderlerini “ebu” şeklinde tanımlamışlardır. Yine Hac suresinin 78. ayetinde İbrahim tüm mü’minlerin babası olarak nitelendirilmiştir. Yusuf suresinin 6. ayetinde geçen “ebevey” kelimesi anne-baba değil, iki baba anlamında kullanılmıştır. Yine Yusuf suresinin 100. ayetinde geçen أَبَوَيْنِ (ebeveyn) kelimesi iki anne-baba anlamında değil iki baba, iki önder, iki lider anlamında kullanılmıştır. Yani ebu kelimesinden türeyen ebeveyn kelimesi, her zaman ve hatta çoğunlukla anne-baba anlamına gelmemektedir.

Validiyye kelimesi de her zaman anne-baba anlamına gelmese de kast edilen iki kişi ile kast eden kişi arasında organik bir bağın olması zorunludur. Hiçbir benzerliği ve organik bağı olmayan bir kişiyi “Ebu Leheb” şeklinde adlandırılarak ateşin babası olarak tanımlamak mümkündür ama “valide leheb” şeklinde adlandırılması mümkün değildir. Çünkü “valid” kelimesi iki şey arasında birinin diğerinden türemiş olma bağına zorunlu hale getirmektedir.

(Not: وَالِدِيَّ (valideyye) kelimesinin anne-baba anlamına gelmesinin mümkün olmayacağını belirtmemiz sadece anlamaya çalıştığımız ayet bağlamındadır. Yoksa bu kelime hiçbir zaman anne-baba anlamına gelmez dememekteyiz.)

İşte bu durumda Süleyman’ın iki kişiyi وَالِدِيَّ (valideyye) kelimesi ile tanıtmayı, onlar ile Süleyman arasında, türeme açısından organik bir bağın olmasını zorunlu kılmaktadır. Yani bu iki kişi; soy bağı olmayan, manevi anlamda iki kişi değil, tam tersi kesinlikle soy bağı olan iki kişidir. Süleyman bir Allah resulü olduğuna göre, onun kendisinden türediği bu iki kişi de Allah resulleridir. Çünkü İbrahim’den sonra resullerin tamamı İbrahim soyundandır. Bu durumda Süleyman وَالِدِيَّ (valideyye) derken işte bu soydan olan iki kişi ile organik bağına

kast etmiş olmaktadır. Eğer Süleyman burada وَالِدِيَّ (valideyye) kelimesi yerine اَبَوِيَّ ebeveyye kelimesini kullanmış olsaydı, organik bağı olmasa da kast ettiği iki kişinin İbrahim ve İsmail olduğunu anlamamızda hiçbir sakınca olmazdı. Çünkü bu kelime iki atam, iki babam, peşlerinden gittiğim iki liderim anlamlarına da gelmektedir.

Bakara 2/133

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَٰهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

Yoksa siz Yakub'un, ölüm döşeğinde iken çocuklarına, "Benden sonra kime ibadet edeceksiniz?" dediği, onların da "Senin ilâhına ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan tek bir ilâha ibadet edeceğiz; bizler O'na boyun eğmiş Müslümanlarız." dedikleri zaman orada hazır mı bulunuyordunuz? (DİB meali)

Nitekim bu ayette, babalarından biri olmamasına rağmen İsmail de Yakup'un ataları (babaları) arasında sayılmıştır. Fakat atalarından ya da önderlerinden biri olmasına rağmen İsmail hiçbir zaman Yakup için وَالِد (valid) değildir. Çünkü bu kelime kesinlikle organik bir bağ gerekmektedir. Yani ondan türemiş olması gerekmektedir. Nasıl ki İsmail hiçbir zaman Yakup için وَالِد (valid) değilse tam tersi olarak İbrahim her zaman Yakup için وَالِد (valid)'tir. Çünkü Yakup organik olarak ondan türemiştir. İşte bu iki kelime arasında böylesine bariz bir fark vardır.

Bu durumda Süleyman وَالِدِيَّ valideyye derken, kendisinden önce izinden gittiği tüm resulleri değil, kendisinden organik olarak türediği iki resulü kast etmiş olmaktadır. Süleyman'dan öncesine baktığımızda, ona kadar gelen risalet soyunun şu şekilde olduğu görülecektir. İbrahim > İshak > Yakup > Yusuf > Esbat > Musa > Harun > Davut > Süleyman. İşte Süleyman kendisine kadar gelen bu silsile içindeki resullerin hepsini değil sadece ikisini kast etmektedir. O halde burada cevaplanması gereken "Süleyman'ın bahsettiği, kendisiyle beraber ikisine de o nimetin verildiği iki soy atası kimlerdir?" şeklinde bir soru gündeme gelmektedir.

Nasıl ki Süleyman'a verilen o nimetin anlaşılması, Süleyman ile وَالِدِيَّ valideyye kelimesinin kast ettiği iki kişinin anlaşılmasına bağlı ise; kast edilen iki resulün anlaşılması da, ayette geçen ve hem isim tamlaması (نِعْمَتَكَ) ile hem ismi mevsul (النَّيِّ) ile hem de ismi mevsulden sonra gelen sıla cümlesi (أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدِيَّ) ile marife haline getirilmiş "o nimetin" anlaşılmasına bağlıdır. Hemen akla bu nimetin risalet, nübüvvet veya verilen kitap olduğu gelecektir ama bu doğru değildir. Çünkü bunların hepsi sadece Süleyman ve iki soy atasına değil tüm resullere verilmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Süleyman'ın bu duası ortaya söylenmiş, karşılığı olmayan, hedefsiz, onun yaşamında yeri olmayan, ihtiyaç duymadığı genel sözler değil, birebir ihtiyaç duyduğu, hedefi belli özel sözlerdir. Bu sözlerin hedefi belli olan sözler

olduğunun anlaşılması her şeyden önce Süleyman'ın bu dua da ne söylediğinin anlaşılmasına bağlıdır.

Ayette geçen **أَوْزَعْنِي** kelimesi **و ز ع** (vav+ze+ayn) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş toplam 5 kelime bulunmaktadır ve bunların hepsi de fiil olarak geçmektedir. Kelimenin lügat manaları: sakındırmak, uzak tutmak, engellemek, sevk etmek, yönlendirmek şeklindedir.[7]

Ayette geçen **أَشْكُرُ** *eşkura* kelimesi **ش ك ر** (şın+kef+ra) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 75 kelime bulunmaktadır. Türkçeye de geçmiş olan bu kelimenin kast ettiği anlam genelde dil ile teşekkür etmek şeklinde anlaşılmaktadır. Oysa kelimenin kast ettiği anlam, bir iyiliğe karşılık layık olduğu karşılığı vermek, kadrini kıymetini bilmek, hakkını vermek ve onu yapılış amacına uygun kullanmaktır. Mesela Nisa suresinin 147. ayeti, Fatır suresinin 30 ve 34. ayetleri, Şuara 23. ile Teğabun 17. ayetlerinde; kelime, Yüce Allah'a atfen ve yapılanlara tam karşılık verme anlamında kullanılmıştır. Lokman suresinin 14. ayetinde ise; insanın hem Allah'a hem de anne-babasına karşı şükretmesi yani onların yaptığı iyiliklerin karşılığının verilmesi istenmiştir.

Ayette hem fiil (**أَنْعَمْتَ**) hem de isim (**نِعْمَتَكَ**) olarak geçen nimet kelimesi **ن ع م** (nun+ayn+mim) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 140 kelime bulunmaktadır. Aslında tek başına nimet kelimesi çok daha detaylı incelenmesi gereken bir kavramdır. Çünkü Türkçede bu kelime genelde ekmek başta olmak üzere yiyecekler için kullanılmasına rağmen yeri geldiğinde her şey için kullanılmaktadır. Elbette ki bu, doğru bir kullanım değildir.

Yüce Allah insana verdiği şeylerle ilgili Kur'an'da rızık, meta, nimet, fadl, ihsan gibi kavramları kullanmıştır ve bunların hiçbiri diğerinin yerine kullanılması mümkün olmayan kelimelerdir.

Al-i İmran 3/14

رُزِقَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ۗ ذَلِكَ مَتَاعُ الدُّنْيَا ۗ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ

Kadınlar, oğullar, yük yük altın ve gümüş, salma atlar, davarlar ve ekinler gibi nefsin şiddetle arzuladığı şeyler insana süslü gösterildi. Bunlar dünya hayatının geçimlidir. Oysa asıl varılacak güzel yer ancak Allah'ın katındadır. (DİB meali)

Mesela bu ayette sayılan kadınlar, oğullar, altın, gümüş, atlar, davarlar, ekinler, nefsin arzuladığı şeylere **ذَلِكَ مَتَاعُ الدُّنْيَا** “işte bunlar dünya hayatının metasıdır” şeklinde bir tanımlamayla, bu sayılanlara “meta” denmiştir. Meta kelimesi fiil olarak bir şeyden geçici bir süre faydalanmak, isim olarak ise kendisinden geçici süre faydalanılan şey anlamındadır. Kur'an'ın tamamına bakıldığında, meta kelimesinin hep fiziki maddi ve geçici şeyleri kast ettiği görülecektir.

Nimet kelimesi ise meta kelimesinin tam tersi olarak fiziki bir anlamdan ziyade soyut anlamda bir kavramdır. Kur'an'ın tamamında pek çok şey nimet olarak adlandırılmış ve hatta Yüce Allah'ın nimetlerinin sayılmakla bitirilemeyeceği belirtilmiştir.

Nahl 16/18

وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ اللَّهَ لَعَفُورٌ رَحِيمٌ

Hâlbuki Allah'ın nimetini saymaya kalksanız onu sayamazsınız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. (DİB meali)

Bunun yanında nimet olarak insana ulaşan her şeyin Yüce Allah'tan başka bir kaynağının olamayacağı da belirtilmiştir.

Nahl 16/53

وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْأَرُونَ

Size ulaşan her nimet Allah'tandır. Sonra size bir sıkıntı ve zarar dokunduğu zaman yalnız O'na yalvarır yakarılırsınız. (DİB meali)

Kur'an'ın tamamında çok farklı bağlamlarda geçen *nimet* kelimesi ile ilgili en dikkat çekici kullanım, onun değişebileceği, eksik olabileceği, tamamlanabileceği şeklinde olanlardır. Birçok yerde muhataplara kitap verilmesine, resul gönderilmesine rağmen nimetin tamamlanmadığı, onun tamamlanmasının, teklif edilenlerin yapılması durumunda gerçekleşeceği söylenmektedir.

Fetih 48/1-2

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا

لِيُعْزِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا

(48/1) Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik.

(48/2) Ta ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın, sana olan nimetini tamamlasın, seni doğru yola iletсин. (DİB meali)

Bu ayetleri buraya alma sebebimiz anlamaya çalıştığımız nimet kelimesinin Kur'an'da hangi bağlamlarda geçtiğini tespit etmek içindir. Burada dikkat çekilen şeyin üzerinde durup tüm yönlerini ortaya koymamızın imkânı yoktur. Fakat özellikle bu iki ayetle ilgili başka bir şeye de dikkat çekmek istiyoruz.

Eski-yeni ulemanın (!) tamamı, bu ayetlerin Mekke'nin fethi bağlamında indiğini söylemektedir. Onların bu ayetlerin arkasına sıraladıkları rivayetlere göre,

Hudeybiye barış anlaşmasından hemen sonra, yani Mekke'nin fethinden yaklaşık iki sene önce inen bu ayetler, Muhammed (s)'e mucizevi bir şekilde gelecekte haber vermekte ve onun Mekke'yi feth edeceğini bildirmektedir. Ulemanın bu ayetlerin arkasına rivayetleri sıralayarak, bahsedilen konuları “*tarihsel*” bir yapıya büründürmeleri, ayetteki çok daha önemli ve üstelik apaçık olan vurguların kaybolmasına neden olmuştur. İkinci ayetin son cümlesine bakıldığında *وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا* “*sana olan nimetini tamamlayacak ve seni doğru yola ileticek*” şeklinde olduğu görülecektir. Ayetlerin arkasına dizilen rivayetlere ve verilen meallere göre bu ayetlerin muhatabı olarak kabul edilen Muhammed (s), yıllar önce resul olmasına rağmen ona verilen nimet tamamlanmamış ve daha da kötüsü henüz doğru yola iletilmemiştir!.. Ayetteki fiillerin tamamı muzaridir yani hem nimetin tamamlanmasının hem de doğru yola iletmenin gelecekte yapılacağını bildiren bir kalıptadır. Eğer yaklaşık 20 sene önce resul kılınmış, kendisine verilen Kur'an'ın büyük bir kısmının nüzulü de tamamlanmış Muhammed (s), henüz doğru yolda değilse ve ileride iletilecekse daha kim kendisinin doğru yola iletilmiş olduğunu söyleyebilir ki? Elbette ulemanın (!) özellikle “*seni doğru yola ileticek*” şeklindeki cümleye getirdikleri yüzlerce yorum vardır. Zaten arkasına onlarca rivayet sıralanan, Kur'an'ın kelimelerine o rivayetler üzerinden anlam verilen bu ayetler, ulemanın her biri diğerinden hikmetli (!) yorumları olmasa anlaşılacak durumdadır. Ulemanın hep yaptığı; önce ayetleri tarihsel bağlama sokmak, sonra arkasına rivayetleri sıralamak, daha sonra da sıradan insanların anlamayacağı hale getirdikleri ayetleri derin bilgi birikimleriyle tefsir etmektir...

Konumuz nimet kelimesi olduğu için ayetin bu yönüne sadece dikkat çekmiş olmakla yetiniyoruz.

Ayette nimetin henüz tamamlanmamış olduğunun belirtilmesi, bize nimetin yarım kalabilen ya da en azından bir kısmı daha sonra verilebilen bir şey olduğunu göstermektedir.

Bakara 2/150

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ ۚ إِنَّهَا لَكُنَّ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي ۚ وَلَآئِمَّ نِعْمَتِي عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

(Ey Muhammed!) Nereden yola çıkarsan çık, yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir.
(Ey mü'minler!) Siz de nerede olursanız olun, yüzünüzü Mescid-i Haram'a doğru çevirin ki, zalimlerin dışındaki insanların elinde (size karşı) bir koz olmasın.
Zalimlerden korkmayın, benden korkun. Böylece size nimetlerimi tamamlayayım ve doğru yolu bulasınız. (DİB meali)

Not: Hemen belirtelim ki bu ayete verilen mealde (Ey Muhammed) ve (Ey Mü'minler) şeklinde yapılan parantez içi müdahalenin ayette hiçbir karşılığı yoktur. Ayrıca “nimetler” olarak çevrilen kelimenin arapçası (نِعْمَتِي) tekildir.

Mescidi'l Haram bağlamında geçen bu ayetteki nimetin de henüz tamamlanmamış olduğu ancak teklif edilenlerin yapılması durumunda tamamlanacağı bildirilmektedir. Yani bu ayete göre de nimet, bir kısmı verilen diğer kısmı ise daha sonradan verilerek tamamlanabilen bir şeydir. Tam burada yine nimet kelimesinin Türkçede ki yanlış kullanımına bir daha dikkat çekmek gerekmektedir. Görüldüğü gibi Türkçedeki kullanımın tersine nimet kelimesinin ekmek, yemek ya da herhangi bir gıda ile alakası yoktur. Nimetin tamamlanan bir şey olduğuyla alakalı olarak en dikkat çekici kullanımlar Maide suresinde geçmektedir.

Maide 5/3

حَرَمْتُ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخَنزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْفُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلامِ ۚ ذَٰلِكُمْ فِسْقٌ ۗ الْيَوْمَ يَبْسُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَحْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ ۗ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ۗ فَمَنْ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ ۗ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç; boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekten düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yurtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar, bir de fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. İşte bütün bunlar fiske (Allah'a itaatten kopmak)tır. Bugün kâfirler dininizden (onu yok etmekten) ümitlerini kestiler. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim. Kim şiddetli açlık durumunda zorda kalır, günaha meyletmeksizin (haram etlerden) yerse, şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.

İçinde birçok hükmün de bulunduğu bu uzun ayetin sonuna doğru **الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ** Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim şeklinde bir cümle gelmektedir. Bu cümleye göre din olarak İslam seçilmiş, kemale erdirilmiş ve nimet de tamamlanmıştır.

Maide 5/6

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ۗ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا ۗ وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ ۗ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve -başlarınıza mesh edip- her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz, iyice yıkanarak temizlenin. Hasta olursanız veya seferde bulunursanız veya biriniz abdest bozmaktan (def-i hacetten) gelir veya kadınlara dokunur (cinsel ilişkide bulunur) da su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprağa yönelin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin (Teyemmüm edin). Allah, size herhangi bir güçlük çıkarmak

istemez. Fakat O, sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz.

Bir önceki ayetten sadece üç ayet sonra gelen bu ayette ise nimetin tamamlanmamış olduğu söylenmektedir. Yüce Allah'ın ayetlerinin hangi olaya binaen indiğini tespit etmede bir hayli maharetli olan ulema bunu fark etmiş ve önceki ayetin bu ayetten sonra indirildiğini hatta "dininizi kemale erdirdim" ibaresinden yola çıkarak o ayetin Kur'an'dan indirilen son ayet olduğunu söylemişlerdir. Fakat kendilerince meseleyi ayetlerin nuzül zamanları üzerinden çözdüğünü zanneden ulemanın bu söylemi bambaşka çelişkileri doğurmaktadır. Eğer bu ayetler Kur'an'dan indirilen son ayetlerse, ayette belirtilen şeylerin haramlığı da bu ayetin inmesi ile başlamış olmaktadır. Yani daha önce leş, kan, domuz eti, başkası adına kesilen hayvanlar haram değil midir? Daha da kötüsü, İlk Resul olan Âdem'den beri sadece tek bir din gönderen Yüce Allah, daha önceki gönderdiği resullere verdiği vahiylerde bunları yasaklamamış olmaktadır. Ayetlerin nuzül zamanlarını ve muhatabın kimler olduğunu rivayetler üzerinden belirleyen ulema, elbette ki bununla ilgili de onlarca yorum yapmıştır. Aslında her biri bitmez tükenmez bir tartışmanın temelini oluşturan bu yorumlar, hiçbir şekilde ve hiçbir zaman ayetlerin açıklaması haline gelmemiş, tam tersi daha da anlaşılmaz olmasını sağlamıştır. Sanki ta en başından beri Yüce Allah'ın gönderdiği dinin adı İslam değilmiş gibi, sanki Yüce Allah'ın birçok dini varmış da o dinler arasından seçim yapmış gibi; ayette geçen *وَرَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا* bu ibareye tıpkı yukarıdaki mealde olduğu şekilde "*din olarak size İslam'ı seçtim*" anlamı verilmiştir. Kurgu gerçekten de burada kalmamış, Muhammed (s)'den önceki resuller hedefi, kıblesi, hacı, haram ve helalleri, ibadetleri, ritüelleri farklı dinlerin resulleri olarak takdim edilmiştir. **Bu çarpık anlayışın ördüğü din algısı bugün kendisini İslam'a nispet edenlerin büyük çoğunluğu tarafından gerçek din diye kabul edilmiş ve hala da edilmektedir.**

Bu ayetlerdeki konulara da sadece dikkat çekmiş olmakla yetinerek konumuza devam edelim. Kur'an'ın tamamında nimetin tamamlanacağına dair pek çok ayet varken, nimetin tamamlanmış olduğunu bildiren tek ayet az önce verdiğimiz Maide 3. ayetidir. Tüm bu ayetlere göre nimet, eksik bırakılabilen, bir kısmı sonradan verilebilen bir şeydir.

Enfal 8/53-54

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَىٰ قَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ ۗ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

كَذَٰبِ آلِ فِرْعَوْنَ ۗ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ ۗ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ

(8/53) Bunun sebebi şudur: Bir toplum kendilerinde bulunan (iyi davranışları) değiştirmedikçe, Allah onlara verdiği bir nimeti değiştirmez ve şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

(8/54) Bunların durumu, tıpkı Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin durumu gibidir. Onlar Rablerinin âyetlerini yalanlamışlar, biz de onları günahları sebebiyle helâk etmiştik ve Firavun ailesini de suda boğmuştuk. Hepsi de zalim kimselerdi.

Bu iki ayette ise nimetin değiştirilebilen bir şey olduğu, bu değişimin toplumların kendi nefislerinde olanı değiştirmeleri ile bağlantılı olduğu, firavun toplumu üzerinden ifade edilmektedir. Buraya kadar anlattıklarımızdan nimetin; yiyecek, içecek, giyecek gibi şeyler olmadığı, eksik bırakılabilir, tamamlanabilir, bir kısmı önceden diğer kısmı sonradan verilebilir, değiştirilebilir bir şey olduğu anlaşılmaktadır. Fakat her durumda nimetin tek kaynağı Yüce Allah'tır.

Bakara 2/211

سَأَلَ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَمْ آتَيْنَاهُم مِّنْ آيَةٍ بَيِّنَةٍ ۖ وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

İsrailoğullarına sor; biz onlara nice açık mucizeler verdik. Kendisine geldikten sonra kim Allah'ın nimetini değiştirirse, (bilsin ki) şüphesiz Allah, cezası pek çetin olandır. (DİB meali)

Bu ayette ise Yüce Allah'ın kullarına verdiği nimetinin yerine hem de insanlar tarafından başkasının konulabileceği ifade edilmiştir. Ayette geçen **يُبَدِّلُ** (yübeddil) kelimesi ب د ل (ba+dal+lam) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 44 kelime bulunmaktadır. Bedel, tebdil anlamında Türkçeye de geçmiş olan bu kelime esas itibarıyla; bilinen bir şeyi onun yerini alacak başka bir şeyle değiştirmek veya onu başkalaştırarak asıl anlamından tamamen farklılaştırmak anlamındadır.

Bunlara dikkat çektikten sonra nimet kelimesinin lügat manalarını vermek yerinde olacaktır. Daha öncede belirttiğimiz gibi nimet kelimesi ن ع م (nun+ayn+mim) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 140 kelime bulunmaktadır.

النِّعْمَةُ Güzel, hoş hal, durum. **نِعْمَةٌ** Kelimesi insanın üzerinde bulunduğu hali, durumu ifade eden bir yapıdadır. Yaşamın hoşluğu, kolaylığı, tatlılığı ve nefisliğini **تَنْعَمُ** ifade eden. **نِعْمَةٌ** Niğmet sözcüğünün yapısı ise bir fillin bir defa yapıldığını ifade eder yapıdadır. **نِعْمَةٌ** Kelimesi cins içindir az ve çok olanla ilgili kullanılır. **الإِنْعَامُ** İhsanı bir başkasına ulaştırmak. Kendisine ihsanın ulaştırıldığı şey akıllılar cinsinden olursa ancak bu sözcük kullanılır.[8]

- **نَعِيمًا – نَعْمًا – نَعِمَ –**Taze olmak. Yumuşak olmak. Rahat olmak, memnun olmak, sevinmek.
- **أَنْعَمَ فُلَانٌ – أَنْعَامًا**Bolluk ve refah içerisinde olmak.
- **أَنْعَمَ عَلَى**..... İkram etmek, birisine fazla miktarda iyilik etmek, peşkeş çekmek.
- **أَنْعَمَ خَزِينَةُ الدَّوْلَةِ عَلَى أَقْرَبَاءِهِ فَأَعْدِمَ** Devlet hazinesini birine peşkeş çekti ve idam edildi.

- أَنْعَمَ فَلَانًا Refah sunmak.
- أَنْعَمَ لَهُ Evet dedi.
- اللَّهُ بِكَ عَيْنًا أَنْعَمَAllah senin sayende sevenlerini sevindirdi.
- أَنْعَامٌ Bahşış, ihsan, ikram.
- رَكِبَ جَنَاحَى النَّعَامَةِİşine koyuldu, canla başla işine koyuldu.
- نَعِيمٌ Refah, huzur, kendisinden faydalanılan şey, gönül rahatlığı, sakinlik.[9]

Nimet kelimesinin anlamının yiyecek, içecek gibi şeylere indirgenmesi Allah resulü Süleyman'ın söylediklerinin de o düzeyde anlaşılmasına neden olmuştur. Sanki Süleyman: (رَبِّ أَوْزَعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ) “*Rabbim, senin o nimetine şükretmem için beni yönlendir.*” (الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيْ) “*O nimet ki: Beni de ve anne-babamı da (o nimetle) sen nimetlendirmiştin.*” şeklinde dua ederken, kendisine ve anne babasına verilen yiyeceklere, mala, mülke, krallığa ya da faydalanılan başka bir şeye şükürünü eda etmek için Yüce Allah’a yalvarmaktadır... Biraz önce verdiğimiz ve buraya almadığımız birçok ayette, nimetin kendisinden faydalanılan şey olmadığını, kendisinden faydalanılan şeylerin “meta” olarak adlandırıldığını görmüştük. *Nimet* kelimesinin düzeysiz bir şekilde yemek içmek gibi şeylere indirgenmesi, sadece bu ayetin değil birçok ayetin anlaşılmamasına ve hatta yanlış anlaşılmasına neden olmuştur.

Meryem 19/58

أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَنِ حَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا

İşte bunlar, Âdem'in ve Nûh ile beraber (gemiye) bindirdiklerimizin soyundan, İbrahim'in, Yakub'un ve doğru yola iletip seçtiklerimizin soyundan kendilerine nimet verdiğimiz nebîlerdir. Kendilerine Rahmân'ın âyetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlardı. (DİB meali)

Bu ayet Meryem suresinin en başından beri anlatılan; Zekeriyya > Yahya > Meryem > İsa > İbrahim > İshak > Yakup > Musa > Harun > İsmail > İdris (a.s.m) kıssalarının ardından gelmiştir. *Nimet* kelimesine geleneksel anlayışın yüklediği anlama göre ayette geçen أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ (enâme'llahu alayhim) “*Allah'ın onlara nimet verdiği*” ifadesi Allah'ın kendilerine yemek, içmek verdiği kişiler şekline dönüşmektedir. Oysa Yüce Allah yeryüzündeki en küçük canlıyı bile doyurmakta, kendisine boyun büküp kulluk yapmayan kafirlere bile yiyecek ve faydalanılacak daha birçok şey vermektedir. Ayette geçen أَنْعَمَ en'ame kelimesi “if'al” babında gelen bir fiildir. Bu kelimeye, “*nimet vermek*” anlamının verilmesi de mümkün değildir. Çünkü kelimenin fiil olarak anlamları içinde, vermek, bolca vermek, refaha kavuşturmak anlamları vardır. Ancak zaten “nimet” kelimesi bu kökten türediği için hem “nimet” hem de “vermek” anlamını vermek sırf bu yüzden bile mümkün değildir. Dahası “*nimet vermek*” şeklinde bir anlam verilmesi durumunda ortaya bir isim bir

de *fiil* çıkmaktadır. Bu durumda kelimeye hem isim hem de fiil manası yüklenmiş olmaktadır. Bu kelimenin nimet vermek anlamı kazanabilmesi için نِعْمَةٌ أَنْعَمَ (en'ame ni'metun) şeklinde olması gerekmektedir. Kaldı ki bu durumda bile “nimet verdim” şeklinde bir anlam verilmesi yine doğru olamaz. Az önce kelimenin lügat manaları içinde kelimenin “tahsis etmek, has kılmak, görevlendirmek, iş edinmek” şeklinde anlamlarının olduğunu görmüştük. Ayetin ilk cümlesine; **“işte bunlar o nebilerden Allah’ın görevlendirdiği kimselerdi”** şeklinde bir anlam verilmesi daha doğru olacaktır.

Bakara 2/40

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أَوْفٍ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ

Ey İsrailoğulları! Size verdiğim nimeti hatırlayın. Bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki ben de size verdiğim sözü yerine getireyim. Yalnız benden korkun (DİB meali).

Mesela bu ayette kelime hem isim hem de fiil olarak geçmektedir. Aynı meal müellifleri, Meryem suresinde fiil olarak geçen kelimeye “nimet vermek” anlamı yüklemişlerdi ama bu ayette yine aynı baktan fiil olarak geçen أَنْعَمْتُ (en'amte) kelimesine sadece “verdiğim” şeklinde bir anlam yüklemişlerdir. Ayete dikkat edilirse, anlamaya çalıştığımız kelime biraz önce belirttiğimiz gibi hem *isim* hem de *fiil* olarak geçmektedir. Meal müellifleri ayette geçen نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ (ni'meti'lleti en'amte aleykum) ifadesini “size verdiğim nimetimi” şeklinde çevirmişlerdir. Oysa bu kelimenin *fiil* olarak “vermek” şeklinde bir anlamı yoktur. Biraz öncede belirttiğimiz gibi bu kelimenin fiil olarak anlamı; “yumuşatmak, refaha kavuşturmak, tahsis etmek, görevlendirmek, has kılmak, pay ayırmak, peşkeş çekmek” şeklindedir. Bu ayette de Yüce Allah İsrailoğullarına, “size verdiğim ekmeği suyu, yemeği eti, zenginliği ve bolluğu hatırlayın” dememektedir. Meal müelliflerinin hem isim olarak hem de fiil olarak nimet kelimesinin anlamını olması gerekenden çok farklı şekillere sokmaları, ayetlerdeki vurguların düzeysiz bir şekilde yeme, içme ya da kendisinden faydalanılan ve Yüce Allah’ın “meta” dediği şeylere indirgenmesine sebep olmuştur.

Bakara 2/40

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أَوْفٍ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ

Ey İsrailoğulları! Tahsisatımı unutmayın ki işte odur sizi görevlendirdiğim. Ahdimi tam yerine getirin ki bende ahdimi tam yerine getireyim ve tüm benliğinizle sadece bana yönelin.

Ayetin sonunda gelen فَارْهَبُونِ (ferhebun) kelimesi çok sık olarak kullandığımız ve din adamı anlamı verilen “rahib” kelimesinin de kendisinden türediği fiildir. Kelimenin korkmak anlamı vardır ama kelimenin korkmak anlamı, güvensizlikten dolayı oluşan bir korkudur. Terör estirerek korkutmak da bu

kelimeden türemektedir. Aynı zamanda bu kelimenin her şeyden tamamen uzaklaşıp bir şeye yönelmek anlamı da vardır ki nitekim “*rahib*” kelimesi tam da bu anlamdan türemiştir. İşte bundan dolayı ayette geçen فَارْهَبُونَ (ferhebun) kelimesine “tüm benliğinizle sadece bana yönelin” anlamının verilmesi daha doğru olmaktadır. Çünkü Yüce Allah kendisinden güvensiz olunmasını değil güven içinde olunmasını dilemektedir ki zaten “*iman*” kelimesi “*güven duymak*” anlamındadır.

Bu açıklamalarla nimet kelimesinin tek anlamı vardır o da budur dememekteyiz. Fakat bir kelimeye anlam verirken o anlamın Kur’an’ın içinden ve ilkelerle belirlenmesi gerektiğini söylemekteyiz. Buraya kadar belirttiğimiz birçok ayetin mealinde “nimet” kelimesine yüklenen düzeysiz anlamlandırmalar, kelimenin kast ettiği şeylerin kaybolmasına ve nimet kelimesinin yiyecek, gıda veya kendisinden faydalanılan şeyler gibi anlamlara bürünmesine neden olmaktadır. Kur’an’da “meta” olarak adlandırılan şeylerin tamamı, baştan sona imtihan olan hayatın içinde imtihan soruları mesabesindedir. Nitekim Yüce Allah ölüm ve hayatın bile imtihan için olduğunu belirtmektedir. (67/2)

İşte bu anlayışlar üzerinden önümüze konulan mealler ve kavram çalışmaları Kur’an’ı nesneleştirmiş ve O’nu anlamanın önüne set çekmiştir. [10]

Tüm bu açıklamalardan sonra anlamaya çalıştığımız Neml 19. ayete daha isabetli olduğunu öngördüğümüz meal aşağıdaki gibi olmalıdır.

Neml 27/19

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

Onun (maharetli dişi liderin) inancından dolayı çok şaşırın Süleyman, güçlükte sevinebildi ve “Rabbim senin o tahsisatının gereğini yerine getirmem için – ki bana ve iki validime tahsis ettiğin (tahsisat)’da işte oydu – ve ondan razı olacağın bir Salih olarak çalışmam için beni yönlendir, böylece sende rahmetinle o Salih kullarının arasına beni de dahil et.

Verdiğimiz bu meale dikkat edilirse Süleyman’ın duasının en başında gelen *أَوْزِعْنِي* (evzi’ni) fiilini (ki bu fiil istek bildiren emir kipindedir), sondan bir önceki cümlenin sonuna aldığımız görülecektir. Bunun sebebi, istek cümlesi içinde başka fiillerin başında gelen *أَنْ* (en) edatından dolayıdır. Bu edatların en başta gelen “*beni yönlendir*” isteğinden sonra başka fiillerin başında gelmesi, yönlendirme isteğinin cümlenin tamamında belirtilen şeylerle alakalı olduğunu göstermektedir.

Daha önce bu ayette geçen “*sende beni rahmetinle senin o Salih kullarının arasına dahil et*” cümlesinden yola çıkarak Süleyman Salih kullar arasında değil miydi? Şeklinde bir soru sormuştuk. Eğer Süleyman Salih kullar arasında olduğu halde “*beni Salih kullar arasına kat*” diyorsa bu, Süleyman’ın kendi salihliğinden

emin olmadığı anlamına gelir ki bu, Salih kulların arasında olmamaktan daha beter bir durumdur. Bu duayı “*Süleyman Salih kullar arasındaydı ama mütevaziliğinden böyle dedi*” şeklinde açıklamak asla mümkün değildir. Çünkü Salih olduğu halde Salih değilmiş gibi Salih kullar arasına girmeyi istemek, mütevazilik değil konumunu bilmemektir.

Hatırlanacağı üzere daha önceki bölümlerde 16. ayette geçen وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُودَ “*Süleyman Davut’a mirasçı oldu*” cümlesi üzerinde uzunca durmuş ve bir resulün diğer resule mirasçı olacağı tek şeyin “*baba toprakları*” olan Mescidi’l Haram yani Mukaddes Yer, Mukaddes Vadi, Arz’ı Mev’ud olduğunu belirtmiştik. Çünkü tüm yeryüzünde ve tüm zamanlarda tek meşru sınırları olan yer orasıdır. Bu sınırlar Yüce Allah tarafından İbrahim’e bildirilmiş ve İbrahim de bu sınırları belirlemiştir.

Hac 22/26

وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

Hani biz İbrahim’e, Kâbe’nin yerini, “Bana hiçbir şeyi ortak koşma; evimi, tavaf edenler, namaz kılanlar, rükû ve secde edenler için temizle” diye belirlemiştik. (DİB meali)

Hemen belirtelim ki mealde “*Kâbe*” anlamı verilen kelime, ayette الْبَيْتِ (el-beyt) şeklinde geçmektedir. Hiçbir ilke gözetmeyen bu meallere göre; Yüce Allah’ın kimi yerde “*Kâbe*” kimi yerde “*El Beyt*” şeklinde iki farklı kelimeyle belirttiği şeyin anlamları aynıdır!.. Sanki Yüce Allah belirtememiş gibi, Onun kelimelerine editörlük yapmak anlamına gelen bu yaklaşımları şiddetle te’lin ediyoruz. **El Beyt ve Kâbe kelimeleri arasındaki farkı**, daha sonra yayınlayacağımız “*Kible Meselesi*” adlı çalışmaya bırakarak konumuzla ilgili başka bir kelimeye dikkat çekmek istiyoruz.

Ayette geçen بَوَّأْنَا (bevve’ne) kelimesi tef’il babından gelen bir fiildir. Basit anlamıyla “*bir şey için yer hazırlamak*” anlamına gelen bu kelime, hazırlanan yerin kesinlikle sınırları belli olan bir yer olmasını gerektirmektedir. Yani Yüce Allah bu ayette “*temeli atılacak bir binayı*” değil, o binanın içine yerleşeceği arazinin sınırlarını göstermiştir. İşte bu kelime Mescidi’l Haram kelimesinin anlamını da vermektedir. Mescidi’l Haram kelimesi genelde “*haram mescid veya yasak mescid*” şeklinde anlamlandırılmaktadır. Oysa bir şeyin haram olması ile; aynı zamanda onun nerede başlayıp nerede bittiğinin de açıklanmış olması yani hudutlarının belirlenmiş olması gerekir. Haram kılmak demek zaten bir şeyin sınırlarını belirlemek demektir. Mesela, domuz eti yemenin haram olması demek, onunla ilgili bir sınırlamanın olduğunu belirtmek demektir. Yoksa bir yandan “*haram kılınmış, yasaklanmış mescid*” şeklinde isim vermek diğer yandan tüm insanlığı oraya çağırmak tam bir çelişki olacaktır. Yani Mescidi’l Haram demek aynı zamanda “*sınırları belirlenmiş mescid*” demektir.

Bu durumda yeryüzünde her zaman için meşru sınırlara sahip tek yer Mescidi'l Haram olmaktadır. Bunun dışında kalan ve insanları birbirinden ayıran tüm sınırlar her ne gerekçe ile olursa olsun gayri meşrudur. Yeryüzünün hiçbir bölgesi; burası Amerikalıdır, burası Ruslarıdır, burası Türklerindir, burası Araplarıdır gibi ayrımlarla parsellenip ipotek edilemez. Çünkü yeryüzü Allah'ındır. İnsanlığın ortak olarak benimdir diyerek sahip çıkacağı tek bir yer Mescidi'l Haram'dır. Tabiri caizse Yüce Allah kendi mülkünden insanlara sadece orayı vermiş, sadece orasını onların yapmıştır.

Al-i İmran 3/96

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ

Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke'de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâ'be'dir. (DİB meali)

Yine hemen belirtelim ki bu meal müelliflerinin ilkesiz davranışları hemen hemen tüm ayetlerde kendini göstermektedir. Mealde “Mekke” şeklinde mana verilen kelime, ayette “Bekke” olarak geçmektedir. Bunun yanında, ayetin Arapça metninde olmayan “ibadet evi” kelimesi metinde varmış gibi meale eklenmiştir. Yine bu kelimelerle ilgili detaylı bir çalışmayı Allah dilerse “Kible Meselesi” adlı çalışmamızda yapacağımızı söyleyerek ayette geçen لِلنَّاسِ (lin nas) “insanlık için” kelimesine dikkat çekmek istiyoruz. Tüm Kur'an'da insanlığa atfedilen tek mekân burasıdır.

Hatırlanacağı üzere daha önceki bölümlerde الْأَرْضِ (el ard) kelimesi üzerinde durmuş ve her zaman ve her dönemde marife olarak الْأَرْضِ (el ard) şeklinde anılacak sadece iki yerin olduğunu belirtmiştik. Mescidi'l Haram ve Yeryüzü. Bunlar dışında الْأَرْضِ (el ard) şeklinde marife olarak anılan yerlerin tamamının marife olarak الْأَرْضِ (el ard) oluşlarının Kur'an'da anlatılan kısma içinde yani dönemsel olduğunu da belirtmiştik. Şimdi bu bilgileri göz önüne alarak Süleyman kıssasına geri dönelim.

Enbiya 21/105

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

Andolsun, Zikir'den (Tevrat'tan) sonra Zebûr'da da “Yere muhakkak benim iyi kullarım varis olacaktır” diye yazmıştık. (DİB meali)

Zebur kelimesinin Davut'a verilen vahyin adı olduğunu belirtmemiz sanırız fazladan olmayacaktır. Ayetin “Zikir'den sonra Zebur'da da” şeklinde gelmesi Zikir şeklinde anılan kitabın Musa'ya verilen kitap olduğunu kendiliğinden ortaya koymaktadır. Ayette geçen الْأَرْضِ (el ard) kelimesinin tüm yeryüzünü kapsamadığını daha önce belirtmiştik. Çünkü bu kelimenin yeryüzü şeklinde anlaşılması durumunda ilk resulden son resule kadar hiç kimse yeryüzünü ele geçirememiş hiç kimse yeryüzünün tamamına mirasçı olmamıştır ve

olmayacaktır da. Salihlerin mirasçı olabilecekleri tek toprak parçası, sınırları belli olan Mescidi'l Haram'dır. Burası insanlığın merkezi, toplanma yeri, emin olduğu yerdir. Yüce Allah, gönderdiği tüm resulleri buraya mirasçı kılmıştır. Çünkü İbrahim hepsinin babasıdır ve hiç kimse yokken oraya gelmiş, sınırlarını belirlemiş ve yerleşmiş, o yer de makam sahibi olmuştur. Mescidi'l Haram, resuller için baba toprağı gibidir. Musa, Davut, Süleyman ve diğerleri İbrahim torunudurlar. İnsanlığın imamı olan İbrahim'in, İnsanlığın imamı olan Resulün torunlarıdır. Onların başka bir yere mirasçı olması söz konusu bile değildir.

Yukarıdaki ayet “*Zikir'den sonra Zebur'da da o yere Salih kullarımın mirasçı olacağını yazmıştık*” buyurmakla bu mirasın resullerde olduğunu açıkça belirtmektedir. Ayetin sonunun “*benim o Salih kullarım*” şeklinde olduğunun altının çizilmesi gerekmektedir. Çünkü Süleyman وَأَدْخَلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ “*sende rahmetinle o Salih kullarımın arasına beni de dahil et*” şeklinde dua ederken, işte bu Mescidi'l Haram'a mirasçı olacak Salih kulların arasına girmeyi dilemektedir. Çünkü;

Sad 38/26

يَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۗ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ

Ona dedik ki: “Ey Dâvûd! Gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık. İnsanlar arasında hak ile hüküm ver. Nefis arzusuna uyma, yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır. Allah'ın yolundan sapanlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azap vardır.” (DİB mealı)

Babası o topraklarda halife, yani tüm insanlığa imam olmuş ve Süleyman da babasına mirasçı olmuştur. Mirasçı olduğu topraklar sadece Salihlerin mirasçı olabileceği topraklardır. İşte bu görev şimdi onun omuzlarındadır. Tıpkı ataları İbrahim, İshak, İsmail, Yakup, Yusuf, Esbat, Musa ve Davut'ta olduğu gibi. İşte Süleyman bunun için rabbine dua etmekte ve rabbinden kendisini, Mescidi'l Haram'a mirasçı olacak O Salih kulların arasına almasını dilemektedir, ki O Salih kulların hepsi onun atasıdır.

Bu duayı yaptığı sırada Süleyman artık resul olmuş, hatta Zel-karneyn haline gelmiştir. Beni O Salih kullarının arasına kat derken yaşadığı çağda birtakım Salihler vardır da onları kast ederek rabbinden kendisini onların arasına katmasını dilemesi de olacak şey değildir. Çünkü o gün için insanlığın önderi kılınmış kendisinin Salih olamaması durumunda başka birilerinin Salih olabilmesi mümkün değildir.

Süleyman bilmediği ve bilinmeyen Salih kulların arasına dahil olmayı değil, hepsi de şerefli bir babanın şerefli evlatları olan resullerin arasına, hem de görevini tam yerine getirmiş olarak dahil olmayı istemektedir. O bu duayı yaparken ben Salih değilim dememekte, tam tersi Salih olduğunu çok iyi bilmektedir. Zaten duasının bir yerinde “*ben de bir Salih olarak*

çalışayım” demektedir. O tıpkı kendisinden önce görevini tam yapıp rabbine kavuşan ataları gibi, görevini tam yapmak için rabbini kendisini yönlendirmesini dilemektedir. Çünkü onun kendileriyle beraber anılacağı tek ailesi budur.

Enam 6/83-90

وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مِّنْ نَّشَاءٍ ۚ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ

(6/83) *İşte kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimiz. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.*

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ۚ كُلًّا هَدَيْنَا ۚ وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ ۚ وَمِن ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَىٰ وَهَارُونَ ۚ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ ۚ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ

وَإِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا ۚ وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَىٰ الْعَالَمِينَ

(6/84, 85, 86) *Ona İshak'ı, Yakub'u bağışladık, her birini doğru yola eriştirdik. Daha önce Nuh'u ve soyundan Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Musa'yı ve Harun'u -ki işlerini iyi yapanlara böylece karşılık veririz-, Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı ve İlyas'ı -ki hepsi iyilerdendir-, İsmail'i, Elyesa'ı, Yunus'u, Lut'u -ki hepsini dünyalara üstün kıldık- doğru yola eriştirdik.*

وَمِن آبَائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَإِخْوَانِهِمْ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ

(6/87) *Babalarından, soylarından, kardeşlerinden bir kısmını seçtik ve doğru yola eriştirdik.*

ذَٰلِكَ هُدَىٰ اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَن يَشَاءُ مِّنْ عِبَادِهِ ۚ وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

(6/88) *İşte bu, Allah'ın hidayetidir ki, kullarından dilediğini buna iletip yöneltir. Eğer onlar da Allah'a ortak koşsalardı, bütün yaptıkları boşa gitmişti.*

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ۚ فَإِن يَكْفُرْ بِهَا هُوَ لِأَفْقَدَ وَكَلْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ

(6/89) *Onlar kendilerine kitap, hikmet ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir. Eğer şunlar (inanmayanlar) bunları tanımayıp inkâr ederlerse, biz onları inkâr etmeyecek olan bir kavmi, onlara vekil kılmuşuzdur.*

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ فَبِهِدَاهُمُ افْتَدَاهُ ۚ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا ۚ إِن هُوَ إِلَّا نَذْرٌ لِّلْعَالَمِينَ

(6/90) *İşte, o peygamberler, Allah'ın doğru yola iletmiş kimselerdir. (Ey Muhammed!) Sen de onların tuttuğu yola uy. De ki: “Bu tebliğe karşı sizden bir ücret istemiyorum. O (Kur'an), bütün âlemler için ancak bir uyarıdır.” (DİB mealı)*

Süleyman'ın yaptığı duayı tekrar buraya aldığımızda Süleyman'ın hangi Salih kulların arasına girmek istediği kendiliğinden anlaşılmiş olacaktır.

Neml 27/19

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

Onun (maharetli dışı liderin) inancından dolayı çok şaşırın Süleyman, güçlükte sevinebildi ve “Rabbim senin o tahsisatının gereğini yerine getirmem için – ki bana ve iki validime tahsis ettiğin (tahsisat)’da işte oydu – ve ondan razı olacağın bir Salih olarak çalışmam için beni yönlendir, böylece sende rahmetinle o Salih kullarının arasına beni de dahil et.

Ama bu ayetlerin inmesinden çok kısa bir süre sonra Süleyman'ı “*bize değil onlara geldi*” mantığından yola çıkarak ötekileştirip diğer resullerden ayırırlar, onun eliyle yapılmış ikinci bir kibleyi, insanlığın toplanma merkezi ilan edecek, üstüne utanmadan bu sahtekârlıklarını Muhammed (s)'e doğrulamak için onun da o kibleye döndüğünü söyleyeceklerdir. Herhangi bir kişinin, “*Allah yeryüzünde ikinci bir kible ve insanlık için ikinci bir toplanma merkezi ilan etti*” demesi için en başta elimizdeki mübarek Kur'an'dan kimin zamanında, hangi sebeple ve neden ikinci kible tayin etti sorularının cevabını bulması gerekmektedir.

Son zamanlarda bilinçli olarak Mü'minlerin gündemine sokulan “*Yüce Allah'ın Kur'an'da bahsettiği Mescidi'l Haram, bugün bilinen Mescidi'l Haram değildir, Mekke de bugün Mekke olarak bildiğimiz Arabistan'daki Mekke değildir hatta Muhammed (s) orada hiç yaşamamıştır. Asıl kutsal belde Petra'dır, Yaru-Şalayim'dir, yok yok hiçbiri değildir bambaşka bir yerdir*” gibi söylemlere sarılanlar da Yüce Allah'ın vahyinden kendilerine delil bulmaları gerekmektedir. Kendilerine arkeoloji ya da bilmem hangi tarihçinin görüşlerini dayanak olarak alanlar bilmelidir ki, EL KUDDÜS olan sadece Yüce Allah'tır. Bir yerin, şeyin, eşyanın, kişinin ya da herhangi bir şeyin kutsal olup olmadığını belirleyecek tek merci O'dur. Eğer birilerini kutsal belde tayin etmede meşru otorite, etkin ve yetkin görüyorlarsa bilsinler ki bu en hafif tabirle şirktir. Her durum ve şartta tek sığınak ve tek kılavuz Yüce Allah'tır.

Süleyman'ın **“Rabbim senin o tahsisatının gereğini yerine getirmem için – ki bana ve iki validime tahsis ettiğin (tahsisat)’da işte oydu”** şeklindeki duasında geçen وَالِدَيَّ (valideyye) kelimesinin daha önce ifade ettiğimiz sebeplerden dolayı anne-baba anlamına gelemeyeceğini belirtmiştik.

Enbiya 21/105

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

Andolsun, Zikir'den (Tevrat'tan) sonra Zebûr'da da "Yere muhakkak benim iyi kullarım varis olacaktır" diye yazmıştık. (DİB meali)

Bu ayette Zikir ve Zebur'un belirtilmesi, bunların da Davut'a ve Musa'ya verilen vahiyler olması, bu vahiylerde **"o topraklara Salih kullar mirasçı olacaktır"** şeklinde bir ibarenin olması, Süleyman'ın da o Salihlerin arasına katılmayı dilemesi, وَالَّذِي **"valideyye"** kelimesinin belirttiği anlamın Musa ve Davut olduğunu göstermektedir. Yani "kendilerinden türediğim iki babam." Bunun Musa ve Harun olması da mümkündür. Ancak iki babam kelimesinin Musa ve Harun'u kast etmiş olması, Davut'un Musa ve Harun'un çocuklarının evliliğinden doğması sonucunda mümkündür. Belki bu tarihsel süreci anlamak için önemli bir detaydır ama sonuçta Süleyman onlardan biri olmak istemektedir. Bu detayları irdelemeyi Allah izin verirse yine Kible Meselesi adlı çalışmamıza bırakıp Süleyman kıssasını anlamaya devam ediyoruz.

Allah'tan başka, kullarını karanlıklardan aydınlığa çıkaracak yoktur!

Ramazan DEMİR

[1] Arif Erkan, El-Beyan DHK md.s.1547

[2] Razi, Tefsiri Kebir, c.17.s.

[3] İsfahani, Müfredat KVL md.

[4] Razi, Tefsiri Kebir, c.17.s.

[5] İsfahani, Müfredat VLD md.

[6] Yrd. Doç. Dr. İlyas Karıslı, Yeni Sözlük VLD md.s.2125

[7] İsfahani, Müfredat VZA md: Yrd. Doç. Dr. İlyas Karıslı, Yeni Sözlük VZA md.s.2087

[8] İsfahani, Müfredat NAM md.

[9] Yrd. Doç. Dr. İlyas Karıslı, Yeni Sözlük NAM md.s.2025

[10] **YAZARIN NOTU:** Daha önce tek başına nimet kelimesinin bile çok kapsamlı bir çalışma gerektirdiğini belirtmiştik. Çünkü kavramlar ne yazık ki Kur'an üzerinden anlaşılmamaktadır. Özellikle son zamanlar Kur'an kavramları üzerine yapılmış çalışmalar çoğalmaktadır ama ne yazık ki bu çalışmalar bile Kur'an kavramlarını Kur'an üzerinden anlama metodu yerine, Kur'an kavramlarını yine eskilerin anlayışı üzerinden anlamlandırma metodunu benimsemişlerdir. Çalışmaların "Kur'an'a göre..." şeklinde isimlendirilmesinden

başka bir içeriğe sahip olmayan kavram çalışmaları, ayetleri öncelemek yerine filozof, ulema, tarihçi, dilci bilimum eskilere başvurumaktadırlar. Hatta bazen bu başvuru mü'min dahi olmayan kişilere kadar uzanmaktadır. Zaten İlahiyat camiasında çalışmalarının arasına meşhur olmuş filozoflardan yapılmış alıntıları serpiştirmek "entelektüellik" göstergesi gibi olmuştur. Konuşmalarının arasına yine o filozofların ürettiği kelimeleri sıkıştırmak ise vazgeçilemez bir adet haline gelmiştir. Hiçbir orijinallikleri olmayan ilahiyatçılar, toplumda yer bulabilmek ve kendilerini önemli, aynı zamanda bilgili göstermek için batılı filozoflar üzerinden konuşmalar yapmayı marifet saymaktadırlar. İşte bu anlayış üzerinden yapılan Kur'an kavramları çalışmaları da Kur'an'ı anlamak yerine müellifini parlatmaktan başka bir işe yaramamaktadır.

İlahiyatçı çevrelerin daha en baştan Kur'an'ı; şekil verilebilen, sündürülüp istenilen mananın elde edilebileceği eski bir metin olarak görmeleri, yaptıkları her çalışmanın belirleyici ögesi olarak kendilerinin ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Yani onlara göre Kur'an çalışmalarında özne olan kendileri, nesne olan ise Kur'an'dır. Bu anlayışla Kur'an meali telif edenler, birbirini tutmayan mealler kaleme almakta bir beis görmemektedirler. Hatta bunu bir ilimmiş gibi insanlara yutturmaktadırlar. Belki biraz acımasız olacak ama, hiçbiri Kur'an'ı umursamamaktadır. Asıl umursadıkları şey, üniversite kurullarından alınacak notlar üzerinden edindikleri kariyerleridir. Bu kariyerler onlara entelektüellik, aydın olmak, ilim adamı olmak gibi payeler ve önemli mevkiler verecektir. Elbette ki mevkilerle birlikte zavallı milletin sırtından alınan maaşlar da yükselecektir. Şu ülkede ve hatta tüm dünyada din üzerinden verilen maaşların kesilmesi durumunda, acaba kaç tane dinle uğraşan, meal yazan ya da tefsir telif eden adam kalır? Bunlara göre din denilen şey, onların mesleki enstrümanından başka bir şey değildir. Yani din bir meslek haline dönüşmüştür. Nasıl ki mobilyacı, ham tahtalardan insanların kullanacağı ev eşyaları, bir sadekâr (kuyumculuk mesleklerinden) elindeki ham altından takıları, bir heykeltıraş ham taştan her biri bir anlamı sembolize eden heykelleri üretiyorsa, din adamları da (haşa) Allah'ın ham halde gönderdiği din ve onun kelimeler ile olan karşılığı vahiyden, insanların kullanacağı davranış ve düşünce biçimleri üretmektedirler. Benimsedikleri ekoller ve mezhepler ise üretim yaparken kullandıkları modeller gibidir.

Tuhaf değil midir?.. Mesela günümüzde; Tolstoy, Dostoyevski, Victor Hugo vs gibilerin yazdığı kitaplar neredeyse dünyanın tüm dillerine çevrilmiştir ve hiçbir çeviride başka çeviriyi tutmayan yanlar yoktur. Varsa bile bunlar asıl olanı bozmayacak derecede küçük şeylerdir. Çeviri dünyasında yazıldığı dilden başka dillere çevrilmiş tüm ilim, bilim, teknoloji, tıp, coğrafya, astronomi vs kitapların hepsinde çevirilerin hepsi birbirini tutmaktadır. Einstein'i İngilizceden okuyanla, herhangi bir dünya diliyle okuyanların hepsi aynı şeyleri anlamaktadırlar. Ama iş Kur'an'a gelince; bırakın diğer dillerdeki çevirisi ile Türkçe çevirisi arasındaki farkları, Türkçe çevirileri bile birbirine taban tabana zıt şeylerle doludur. Bu durumun Yüce Allah'ın gönderdiği kitaptan kaynaklanıyor olması mümkün değildir. Bunun tek bir açıklaması vardır. Kur'an

meali yapanların Kur'an kelimelerine Kur'an'a rağmen yüklenmiş oldukları anlamlardır. Yani aslında Kur'an çevirisi falan yapıldığı yoktur. Yapılan, eskilerin ya da yenilerin zaten ulaşmış oldukları anlamları Kur'an'a gıydirme çabasıdır. (2/42)

Bir romancının yazdığı romanla meşhur olup para kazanması, bir bilim adamının herhangi bir konu üzerine buluş yapması ve bu buluşunu kitaplaştırarak ondan para kazanması, bir çevirmenin kitap çevirisi yaparak para kazanması ya da meslek sahibi olması gayet anlaşılır bir şeydir ama din adamlığı, ilahiyatçılık veya din üzerinden payeler alınması asla anlaşılır bir şey değildir. Hele bunu meslek haline getirip ondan çoluk çocuğunun geçimini sağlaması ruhban sınıfına karşı olunan bir mahallede asla anlaşılır bir şey değildir. (9/31)

Herhangi bir üniversitede ilahiyatçı kimliği adı altında görev alan ya da devletin herhangi bir kademesinde "din adamlığı mesleği" üzerinden mevkii olanların, eğer Yüce Allah'a imanları varsa bir an önce görevlerini terk etmeleri, bugüne kadar aldıkları maaşların tamamını sırtından geçindikleri insanlara yani şu millete geri vermeleri ya da Yüce Allah'ın diniyle olan uğraşlarını sadece onun rızasını kazanma temeline oturtmaları, maaş, ikramiye, yol harcırahı, telif ücreti, veya başka bir isim adı altında kendilerine gelen, zorla verilen, teklif edilen tüm ücretleri reddetmeleri gerekmektedir. Geçim derdine düşerlerse ayakkabı boyamaları, ırgatlık yapmaları, sırtlarında tuğla taşıyarak inşaatlarda amelelik yapmaları şu an yaptıkları işten daha temiz ve daha şerefli dir.

“İman edip Salih ameller işleyenlere gelince, Allah onların ücretlerini tastamam verecektir. Allah, zalimleri sevmez.” (Al-i İmran 3/57 DİB meali)

Cami kürsülerinden, üniversite amfilerinden, medrese mahfillerinden, konferans salonlarından, tv programlarından, devletin makam koltuklarından, vakıfların yönetim kurullarından, tüm köşe başlarından, insanlara, Allah'a iman etmeyi yani Allah'a güvenmeyi öğreten din adamlarının(!) önce kendileri; sadece ücretini Allah'tan bekleyerek şu millete, Allah'a güvenmenin ne olduğunu göstermelidir. Milletın sırtından inip “Ben yaptıklarımın karşılığını Allah'tan bekliyorum, ben bu dini ücret almak, paye kazanmak, mevki sahibi olmak veya başka bir karşılık için öğrenmiyor ve öğretmiyorum. Yaptığım her şeyi inandığım ve şeksiz şüphesiz Allah'a güvendiğim için yapıyorum!” diyerek, hatta aldıklarını iade ederek sözlerine güvenilirlik kazandırmalıdır. Firavunun meleleri gibi yaşayıp insanlara din öğreteceğini sananların öğrettikleri Yüce Allah'ın gönderdiği tertemiz din değildir! Allah'ın dini olmadıktan sonra öğretilen dinin kimin dini olduğunun artık hiçbir önemi de kalmamaktadır. Yüce Allah'a iman eden, düzgün bir insan olma adına el yordamıyla yolunu bulmak için meallere, yazılan kitaplara, önderliğe soyunanların söyledikleri görüşlere din diye sarılan insanların, bu taifenin yol kesiciliğini anlama zamanı gelmiştir ve geçmektedir.

Hem ayetin kelimelerine; “İman edip Salih amel işleyenlerin ücretini Allah tastamam verecektir” şeklinde meal verecekler, hem yaptıklarını Salih amel olarak gösterecekler, hem devletin verdiği din adamlığı payeleri üzerinden ücretler alacaklar, hem de bu topluma yol gösteren efendiler olacaklar öyle mi? Çalışan biri hiç ücret aldığı patronunun benimsemediği bir kelimeyi doğru çevirir mi? Devletin açtığı yaklaşık 200.000 kişilik din adamları kadrosunu boş bırakmayanlar, asırlardır siyasetin şekillendirdiği uyduruk dinin aleyhine tek bir söz söylerler mi? Hepsinden önemlisi, “Hak olan tek kaynak vardır o da Yüce Allah’ın vahyidir!” diyebilirler mi?

Bu anlayışlar üzerinden önümüze konulan mealler ve kavram çalışmalarının amacı, anlama çabası olmaktan ziyade anlamlandırma yani Kur’an’ı nesneleştirme ürünüdürler. Bununla beraber asla onların ki yalan, biz gerçeği söylüyoruz da demiyoruz, demiyeceğiz. Yüce Allah’ın kitabını yine Yüce Allah’ın kelamı ile anlamaya çalışıyoruz. Her kul gibi hatalı ve hatta günahkârız. Asla yetkin ve etkin de değiliz. Allah’ın kitabı hususunda bize de güvenilmesin! Bizim söylediklerimiz de peşinen doğru kabul edilmesin! Dediğimiz tek şey, “ALLAH’IN KİTABI HUSUSUNDA GÜVENİLECEK TEK KAYNAK YİNE ALLAH’IN KİTABIDIR” düsturuna sadık kalınsın! Bunun dışında kalan her şey kişilerin kendi çabası ile elde ettikleridir ve bundan öte bir anlam taşıması da asla mümkün değildir.

HÜDHÜD

Neml 27/20

وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ

Süleyman, kuşlara göz atıp yokladı ve şöyle dedi: “Hüdhüd’ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?” (DİB mealı)

Bu mealde ve diğerlerinde kuşlar manası verilen الطَّيْرَ (tayr) kelimesinin üzerinde, daha önce 5 bölüm durmuş ve kelimeye Süleyman kıssaları bağlamında ve diğer pek çok ayette “kuşlar” manasının verilmesinin mümkün olmadığını, verilmesi gereken doğru anlamın “uçanlar” olması gerektiğini ve bunların da Süleyman’ın emrine verilen ve tıpkı bazı melekler gibi uçuş kabiliyeti bulunan şeytanlar olduğunu tüm gerekçeleriyle birlikte belirtmiştik. Meal ve tefsir müelliflerinin الطَّيْرَ (tayr) kelimesine “kuşlar” manası vermeleri, sadece akıllı ve iradeli varlıklar gibi konuşan kuşlar efsanesinin doğmasına neden olmamış, bunun yanında ayetlerdeki diğer kelimelere de konuşan kuşlar kurgusu temel alınarak doğru olmayan manalar verilmesinin yolunu açmıştır.

Ayetin başında gelen تَفَقَّدَ (tefakkade) kelimesi tefa’ul babından gelen bir fiildir. Bu kelime Kur’an’da, ikisi Yusuf suresinde, biri burada ve hepsi de fiil olmak kaydıyla 3 defa geçmektedir. Kelimenin anlamını tespit etmeye geçmeden önce, “tefa’ul babının” kelimelere kattığı anlamın tekrar hatırlanması gerekmektedir.

1. Tefa’ul babı müteaddi (geçişli) fiili, lazım (geçişsiz) fiile çevirir. Mesela: كَسَرَ “kırdı” kelimesi müteaddi bir fiildir. كَسَرَ الْوَلَدُ الرَّجُلَ cümlesi, “Çocuk camı kırdı.” manasındadır. كَسَرَ fiilini tefa’ul babına sokarak تَكَسَّرَ dediğimizde ise mana, “kırıldı” olur ve müteaddi fiil lazım fiile çevrilmiş olur. تَكَسَّرَ الرَّجُلُ “Camı kırıldı.” manasına gelir. Gördüğümüz gibi, tefa’ul babı ile müteaddi fiil lazım fiile çevrilmiştir.
2. Tefa’ul babı, fiile zorla olma ve zorla elde etme manasını verir. Mesela: تَعَلَّمَ kelimesi, “bildi” manasındadır. Bu fiili tefa’ul babına sokarak تَعَلَّم dediğimizde ise mana “öğrendi” olur. Bu fiilden şunu anlarız ki: İlim ve bilgi zorla elde edilen bir şeydir. İşte tefa’ul babı, fiile zorla olma ve zorla elde etme manasını vermiştir.

Bu açıklamalar şu anlama gelmektedir. Eğer anlamaya çalıştığımız fiile tercih edilen kök anlam geçişli (müteaddi) bir anlam ise önce bunun geçişsiz (lazım) hale getirilmesi, ardından kelimeye zorluk ifade eder şekilde mana verilmesi gerekmektedir.

Yukarıya aldığımız mealde, kelimeye “göz atıp yokladı” şeklinde bir mana tercih edilmiştir. Kelimeye verilen bu anlam, geçişsiz (lazım) değil geçişlidir (müteaddi). Çünkü göz atıp yoklama yapılabilmesi için mutlaka bir nesne olması gerekmektedir. Hatırlanacağı üzere lazım fiil: nesnesini bir harfi cerle

alan ya da nesne gerektirmeyen, yatmak, uyumak, acıkmak, ağlamak, oturmak gibi yapılan fiilin bizzat fail üzerinde görüldüğü fiillerdir. Müteaddi fiil ise: mutlaka bir nesneye ihtiyaç duyan, dövmek, kırmak, yemek, çiğnemek, öldürmek gibi fiilin fail üzerinde değil de başka biri üzerinde görülmesidir. Bir fiilin müteaddi veya lazım olduğunun anlaşılması neyi, kimi sorularına cevap alınmasından kolaylıkla anlaşılabilir. Mesela lazım (geçişsiz) olan *uyudu* fiiline neyi ya da kimi sorusunu sorduğunuzda cevap almanız mümkün değildir. Ama “*yedi*” şeklinde bir fiile, *neyi* sorusunu sorduğunuzda *ekmek, elma, üzüm yedi* veya *daha başka bir şeyi yedi* şeklinde cevap alabilirsiniz. İşte bu fiillerin geçişli ya da geçişsiz olduğunun anlaşılması için basit bir yöntemdir.

Anlamaya çalıştığımız تَفَكَّدَ (tefakkade) kelimesi de tefa’ul babından gelme bir fiil olduğu için ona yüklenilecek anlamın geçişsiz olması gerekmektedir. Yani “neyi veya kimi” şeklinde sorular sorduğumuzda cevap alamayacağımız bir anlamı olmalıdır. Yukarıdaki mealde bu kelimeye “*göz atıp yokladı*” şeklinde geçişsiz değil geçişli bir mana verilmişti, çünkü; neye ya da kime şeklinde bir soru sorduğumuzda “kuşları” şeklinde bir cevap verilmektedir. Bu durumda kelimeye verilen anlam tefa’ul babının özelliklerini taşımamaktadır. Diğer meallerin birçoğunda, aynı kelimeye “teftiş etti” şeklinde anlam vermişlerdir. Bu anlam da geçişsiz (lazım) değil geçişlidir (müteaddidir). Çünkü aynı şekilde “kimi teftiş etti?” diye bir soru sorduğumuzda, yine “kuşları” şeklinde bir cevap almamız mümkündür. Yani diğer meallerde verilen anlamlar da kelimenin tefa’ul babından gelmesine uymamaktadır.

Kelimelerin tefa’ul babından gelmesiyle kazandığı ikinci özellik ise, o fiilin kolay yapılmadığı, zorlukla yapıldığını belirtmesiydi. Kelimeye “*göz atıp yokladı*” ya da “*teftiş etti*” şeklinde bir anlamın verilmesi, herhangi bir zorlanmanın olduğunu ya da fiilin zorlukla gerçekleştiğini bildirmemektedir. Yani meallerdeki hangi anlam tercih edilirse edilsin, sonuçta o anlamlar kelimenin geldiği tefa’ul babının özelliklerine uymamaktadır.

Kelimeye bu anlamın tercih edilmesinin arka planında Süleyman’ın emrine girenlerin kuşlar olduğu ve onların akıllı ve iradeli varlıklar gibi hem konuştukları hem de konuşulanları anladıkları efsanesi yatmaktadır. Yani kelimenin anlamı gramer kuralları üzerinden değil, efsaneler üzerinden belirlenmiştir.

تَفَكَّدَ (tefakkade) kelimesi ف ق د (fe+kaf+dal) kök harflerinden türemiştir ve biraz önce belirttiğimiz gibi Kur’an’da bu kökten türemiş ikisi Yusuf suresinde olmak üzere 3 kelime bulunmaktadır. Yusuf suresinin 71. ayetinde مَاذَا تَفَكَّدُونَ (meze tefkidun) şeklinde bir soru edatıyla birlikte gelen bu kelimeye meallerin tamamında “*neyi kaybettiniz*” anlamı verilmiştir. Yine Yusuf suresinin 72. ayetinde نَفَكَّدُوا (nefkidu) şeklinde geçen kelimeye yine tüm meallerde “*biz kaybettik*” anlamı verilmiştir. Yani her iki kelimeye de meal müelliflerinin tercih ettiği kök mana “*kaybetmek*” şeklindedir.

الفَقْدُ (Fakdu): Bir şeyin var iken yok olması, kaybolması. Bu kelime hiç varlık bulmamış şeyler için kullanılmamaktadır. تَفَقُّدٌ (tefakkudun) sözcüğü hakikatte, bir şeyin kaybedilmesinin ardından, onunla ilgili bir bilgi elde etmek için çaba göstermek, ya da sükûnetle, yavaş yavaş veya tekrar tekrar çaba göstermek demektir.[1]

Kelimenin lügat anlamlarını da vermeden önce, İsfahanin yaptığı bu açıklama üzerinden bu kelimenin Yusuf suresindeki diğer iki kullanımını hatırlamak faydalı olacaktır. Kelime, Yusuf suresinin 71. ayetinde bir soru edatı ile birlikte مَاذَا تَفْقِدُونَ (meze tefkidun) şeklinde geçmişti. Kelimenin kaybolan bir şey hakkında soruşturma anlamını göz önüne aldığımızda مَاذَا تَفْقِدُونَ (meze tefkidun) ifadesine “*kaybettiğiniz neyi soruşturuyorsunuz*” şeklinde bir mana verilmesi daha doğru olacaktır. Hemen devamında gelen ayette de zaten bu sorunun cevabı verilmektedir. قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ “*kaybettiğimiz kralın tahıl ölçөгünü soruşturuyoruz.*” Görüldüğü gibi kaybedilen şeyi soruşturma anlamı, Yusuf suresindeki her iki kullanım için çok daha isabetli olmaktadır. Ama Yusuf suresinde geçen her iki kullanım da basit bir şekilde muzari fiildir. Onun için her iki kelime de *geçişli* bir manaya sahiptir. Oysa Neml suresinde bu kelime “tefaul babından” geldiği için *geçişsiz* bir anlama sahip olmalıdır. Bu kelimenin lügat manaları ise şu şekildedir:

فَقَدَ Kaybetmek yitirmek.

فَقَدَ قَلَمَهُ Kalemimi yitirdi.

وَعَيَّ فَقَدَ Şuurunu kaybetti.

فَقَدَ أَعْصَابَهُ Tepki gösterdi, sinirlendi.

فَقَدَ مِنْ قِيَمَتِهِ Değer kaybetti.

أَفَقَدَهُ صَوَابَهُ Delirtti, deli etti.

تَفَقَّدَ Yoklamak, araştırmak, incelemek, göz gezdirmek, denetlemek, kontrol etmek, aramak.

الْقَائِدُ وَحَدَاتِ الْجَيْشِ تَفَقَّدَ Komutan ordu birliklerini denetledi.

الشُّرْطِيُّ مَنَازِلَنَا تَفَقَّدَ Polis evlerimizi yokladı.

تَفَقَّدَ Yoklama, arama, teftiş.

بَدَلَ فَاقِدٍ Kaybolan nüshanın yerine kullanılan nüsha

فَاقِدٍ الضَّمِيرِ Vicdansız.[2]

Görüldüğü gibi kelimenin lügat manaları arasında meal müelliflerinin tercih ettiği “teftiş etti, yokladı” gibi bir mana vardır. Ama daha öncede belirttiğimiz gibi bu mananın tercih edilmesi durumunda tefa’ul babından gelen fiilin manası hem geçişli (müteaddi) olmakta hem de zorluk belirten anlamı ortadan kalkmaktadır. Çünkü “teftiş etmek” demek yapılan fiilin etkisinin başkası üzerinde görülmesi yani fiilin geçişli (müteaddi) olması demektir.

Bunun yanında ayetin başında gelen وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ (ve tefakkadet’tayr) bu iki kelimeye “kuşları teftiş etti” ya da “kuşlara bir göz attı” manası verilmesi demek, ayette tekil olarak geçen الطَّيْرَ (et’tayr) kelimesine “cins” belirten bir anlam vermek anlamına gelmektedir. Bu durumda وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ (ve tefakkadet’tayr) ifadesinde herhangi bir sınırlama olmadığı için الطَّيْرَ (et’tayr) kelimesi yeryüzündeki tüm kuşlar anlamına gelecektir. Yani kuş olarak ne varsa hepsi manasında olacaktır ki böyle bir şeyin olabilmesi mümkün değildir.

Ayette geçen الطَّيْرَ (et’tayr) kelimesi marife ve tekil bir kelimedir ve tayr cinsinin tamamını değil onlardan sadece bir tanesini kast etmektedir. Daha önce üzerinde durduğumuz 17. ayetteki مِنَ الطَّيْرِ وَالْإِنْسِ وَالْجِنِّ bu ibare üzerinde uzunca durmuş ve sayılan isimlerin başında مِنْ (min) harfi cer’i olmasından dolayı Süleyman’ın emrine sayılan varlık türlerinin tamamının değil sadece belli bir kısmının verildiğini belirtmiştik. İşte bundan dolayı bu ayette herhangi bir sınırlama olmadan gelen الطَّيْرَ (et’tayr) kelimesi, uçan varlık olarak Süleyman’ın emrine verilenlerin tamamını değil, onların içinden sadece bir tanesini kast etmektedir. Nitekim ayetin devamı Süleyman’ın tüm tayr ile değil sadece bir tanesi ile ilgilenmiş olduğunu göstermektedir.

Tam burada Kurtubi’nin الطَّيْرَ (et’tayr) kelimesi hakkında söylediklerini aktarmanın gereği vardır. Müfessir, ayette geçen وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ (ve tefakkadet’tayr) ifadesindeki kelimeler için şunları söylemiştir:

- *التفقد Kelimesi: “Araştırmak, gözünün önünden kaybolan bir şeyi arayıp, bulmak istemek” demektir. الطَّيْرَ (et’tayr) ise çoğul bir isimdir, bunun da tekili (طَاءِرٌ) Tair’dir. Burada kuşlardan kasıt, kuşların cinsi ve kuşların topluluğudur. Kuşlar yolculuğu esnasında onunla birlikte bulunur kanatlarıyla ona gölge yaparlardı.[3]*

Şimdi bu müfessirimiz, bu ayette geçen الطَّيْرَ (et’tayr) kelimesine çoğul demiş ve bunun tekilinin ise Tair olduğunu söylemiştir. Aynı müfessirimizin Ali İmran suresinde hem de iki defa geçen الطَّيْرَ (et’tayr) kelimesine ne anlam verdiğine bakalım:

Al-i İmran 3/49

وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ ۖ أَنِّي أَخْلَقْتُ لَكُمْ مِنَ الطَّيْنِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ

Onu İsrailoğullarına peygamber olarak gönderecek ve (onlara şöyle diyecektir): “Ben size Rabbinizden bir ayet getirdim. Ben size çamurdan kuş gibi bir şey yapıp ona üfleyeceğim ve Allah’ın izniyle hemen kuş olacak...” (Kurtubi; El Camiu li Ahkami’l Kur’an, c.4.s.215)

Bu ayetin bir benzeri Maide suresi 110. ayettir ve müfessirimiz Nemi suresinde çoğul dediği الطَّيْرَ (et’tayr) kelimesine orada da tekil mana vermiştir. الطَّيْرَ (et’tayr) kelimesi asla çoğul değildir. Bu kelimeye çoğul anlamı verilmesi, onun cins ismi olarak görülmesindedir. Doğrudur, kelime tekil olarak gelse de çoğul mana olarak “kuş” türünü belirtebilir ama bu, her yerde bu anlamdadır şeklinde bir sonuca asla çıkamaz. Nitekim Kurtubi de hem Ali İmran 49, hem de Maide 110. ayetlerde toplam dört defa geçen الطَّيْرَ (et’tayr) kelimesine tekil mana vermiş, orada kelimelerin bir cinsi değil, o cinse mensup tek bir şeyi kast ettiği şeklinde anlamıştır.

İşte tıpkı bunun gibi anlamaya çalıştığımız ayette de kelime tüm cinsi değil, o cinsten tek bir tanesini kast etmiştir. Bu açıklamalardan sonra daha isabetli olduğunu öngördüğümüz ayetin meali şu şekilde olmalıdır.

Neml 27/20

وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ

(Süleyman) Kaybettiği o tayrı soruşturdu. Ne oldu bana da hüdhüdü göremiyorum, yoksa (o da) gaiblerden biri mi oldu.

Hatırlanacağı üzere daha önce “*Konuşan Kuşlar*” adıyla 5 dosya yayınlamıştık.^[4] İşte o dosyaların konusu olan konuşan kuş Hüdhdü (el-Hüdhdü) bu ayette geçmektedir. Bu kelime, tüm Kur’an’da sadece burada geçmektedir. Süleyman’ın kuşlarla konuştuğu efsanesini ilmek ilmek işleyen müfessirlerimizin dayanağı da işte bu kelimedir. Akılsız ve iradesiz olan bir kuşun nasıl olurda Süleyman ile konuşabildiğini hiç sorgulamayan, kelimenin el-Hüdhdü (el-Hüdhdü) şeklinde marife geldiğini ise hiç görmeyen müfessirlerimiz, kuş olduğundan emin oldukları Hüdhdü’ün neden kaybolduğu ve Süleyman’ın onu neden soruşturduğu hakkında ise şunları söylemişlerdir:

Bil ki Süleyman (a.s), kuşları teftiş edince Hüdhdü’ü hususi bir işi için aradığı zannını uyandırmaktadır. Alimler, Hz. Süleyman’ın Hüdhdü’ü neden araştırdığı hususunda şu değişik izahları yapmışlardır:

1. *Vehb b. Münebbih’e göre, Hüdhdü nöbetini ihlâl ettiği için, Süleyman (a.s) onu araştırmıştır.*

2. Süleyman (a.s) onu, su ölçekleri ve bulma aletleri onda olduğu için, aramıştır. Çünkü Hüdhüd, yakında olan su ile, uzakta olanı bilebiliyordu. Süleyman (a.s) buna ihtiyaç duyduğundan dolayı, onu sordu ve araştırdı.
3. Hüdhüd, güneşe karşı, Süleyman (a.s)'a gölge yapardı. Ortalıktan kaybolunca, Süleyman (a.s) onu araştırdı.[5]

Dinlerini böylesi tefsirler üzerinden edinen kardeşlerimiz için hemen belirtelim ki, müfessirimizin aktardığı bu bilgiler ne ayetlerden çıkarılmış bilgilerdir ne hadistir ne rivayettir ne sahabe sözüdür hatta ne de İsrailiyat'tır. Bu müfessirlerin ve görüşlerine başvurdukları alimlerin (!)Yüce Allah'ın haber vermediği bu bilgeleri nereden aldıklarına dair herhangi bir eleştiri ve yorum yapmayacak, olduğu gibi Allah'a ve vicdanlara havale edeceğiz.

Sadece bu ayette geçen **الْهُدُودُ** (el-Hüdhüd) kelimesinin marife olması oldukça dikkat çekicidir. Birkaç bölüm önce Arap dili gramer kurallarında kelimelerin marife olmalarının dört sebebi olduğunu aktarmıştık. Öneme binaen aynı bilgilerin burada tekrarlanmasında fayda vardır.

Arapçada (ال) takısı (harf-i tarif), marife (belirli) isimlerle, bu marife (belirli) isimleri nitelendiren sıfatların başına gelir. (ال) takısı her zaman aynı anlamı ifade etmez. Bu tarif harfinin cins, istiğrak, ahd-i harici ve ahd-i zihni olmak üzere dört çeşit anlamı bulunmaktadır. Şimdi bu kavramları biraz açıklayalım:

a. Cins:(ال) takısı (harf-i tarif), bir şeyin cinsini ifade etmek için getirilebilir. *Örneğin: (الرجل قوي) "Erkek güçlüdür" dediğimiz zaman (الرجل) kelimesinin başındaki (ال) takısı belirli bir erkeği ifade etmek için değil erkek cinsi anlamını belirtmek için getirilmiştir yani teknik terim olarak "cins" manasındadır. Anlatılmak istenen erkek cinsinin özelliğinin güçlü olmak olduğudur. Bu cümlede, belirli herhangi bir erkekte söz edilmediği gibi bütün erkekler de kastedilmemektedir. Yani cümle "Bütün erkekler güçlüdür" diye tercüme edilemez.*

b. İstiğrak:(ال) takısı (harf-i tarif), kelimenin kapsamının tümünü ifade etmek için de getirilir. Bu durumda "bütün hepsi" manasına gelir. Teknik terimle "istiğrak" manası ifade ettiği söylenir. *Örneğin: (للناس رجلان) "(Bütün) insanların iki ayağı vardır" dediğimiz zaman (الناس) kelimesinin başındaki ال takısı, "bütün" anlamına gelmektedir.*

c. Ahd-i Harici:(ال) takısı (harf-i tarif), daha önce bahsi geçtiğinden dolayı bilinen, belirli bir varlığı ifade etmek için de kullanılır. Harf-i tarihin ifade ettiği bu anlama teknik terim olarak "ahd-i haricî" denir.

Örneğin: (جاءني رجل فأكرمت الرجل) "Bana bir adam geldi ben de (o gelen) adama ikramda bulundum" ifadesi birbirine (ف) atıf harfiyle bağlanmış iki cümleden oluşmaktadır. (جاءني رجل) cümlesindeki (رجل) kelimesi nekredir. Zira bu söz söylendiği anda söz konusu olan herhangi bir adamdır. Oysa ikinci cümledeki (الرجل) kelimesi marifedir. Zira artık belirli bir adamdan yani bu sözü söyleyene gelmiş bulunan adamdan söz edilmektedir.

d. Ahd-i Zihni:(ال) takısı (harf-i tarif), konuşmada önceden bahsi geçmemiş olsa da sözü söyleyen ve muhatap tarafından zihinlerinde mevcut olduğu için.

Örneğin: (ذهبتُ إلى السوق واشتريتُ اللحم) “Çarşıya gittim ve et satın aldım” ifadesinde (اللحم) kelimesi (ال) takılı olarak getirilmiştir. Zira et denildiğinde gerek sözü söyleyenin ve gerekse de muhatabın zihnindeki ön bilgi bunun “kırmızı et” olduğu şeklindedir. Her ne kadar tavuk ve balık etleri de et olsa da mutlak olarak et denildiği zaman akla gelen kırmızı ettir. Dolayısıyla örneğimizdeki (اللحم) kelimesi zihnimizdeki bu ön bilgiler dikkate alınarak (ال) takılı olarak söylenmiştir. Bu lâm-ı tarife teknik terim olarak zihinlerde bulunan bilgileri yansıttığı için ahd-i zihni lam 'ı denmiştir.

Bir kelimenin marife olmasıyla ilgili belirtilen bu dört maddeye göre **الْهُدُودُ** (el-Hüdhüd) kelimesinin marife oluşu sebebini sorguladığımızda, belirtilen hususlardan hiçbiri bu kelimedede bulunmamaktadır.

- **CİNS:** Bilinen bir türün bilinen bir cinsinin ismi olduğundan dolayı marife olmuş olsaydı kelime tekil değil “Hüdhüder” şeklinde çoğul anlam taşımalıydı.
- **İSTİĞRAK:** Bilinen bir türün tamamını kast etmiş olsaydı yine kelime, *hüdhüder* şeklinde çoğul anlam taşımalıydı.
- **AHD-İ HARİCİ:** Bu kelime sadece burada geçtiği için bir kelimenin daha önceki metin içerisinde geçmesinden dolayı da marife değildir.
- **AHD-İ ZİHNİ:** El Hüdhüd kelimesi zihinlerde daha önceden bilinen bir anlama da sahip değildir. Müfessirlerimiz hüdhüd’ün konuşan bir kuş olduğunu söylemektedirler. Konuşan bir kuşla ilgili ne şimdi ne önce ne de sonra, kimsenin zihninde daha önceden bilinen bir anlama sahip değildir.

O halde bu kelime neden marifedir?

İsfahani, kelimenin kök harflerinin هدد (he+dal+dal) olduğunu söyledikten sonra şu açıklamayı yapmıştır.

الْهُدُودُ Uyuması için küçük çocuğu sallamak. الْهُدُودُ İyi bilinen bir kuştur (çavuş kuşu ve ibibik).^[6]

İsfahani’ye göre bu kuş çok iyi bilinen çavuş kuşu ve ibibiktir. Yani ona göre Süleyman bir çavuş kuşu ile konuşmuştur. Peki bu, o kelimeyi marife yapmaya yeterli midir?

Elbette ki yeterli değildir. Çünkü bu kelime eğer ibibik cinsinden kuşları ifade etmiş olsaydı tüm çavuş kuşlarının ve ibibiklerin hala konuşuyor olması gerekirdi. Belki çavuş kuşları ve ibibikler çok iyi bilinmektedir ama konuşan bir çavuş kuşu ve ibibik hiçbir şekilde bilinen değildir. İsfahani’nin الْهُدُودُ (el-Hüdhüd) kelimesinin mensubiyetini bildiği çavuş kuşlarından birini kast ettiğini söylemesi çok tuhaftır. Çünkü onun bahsettiği ibibik kuşları asla konuşan bir tür değildir, üstelik akıllı ve iradeli de değildirler. Ayette geçen *hüdhüd* eğer bir

kuşsa, ona ister kartal ister serçe ister ibibik ister çavuş kuşu deyin, artık bu bilinen bir kartal bilinen bir serçe değildir demektir. Çünkü akıllı ve iradelidir, Süleyman ile konuşmaktadır ve onun konuşmalarını anlamaktadır. O halde nasıl olurda bu bilinen bir tür olur?

Bu açıklamaların arka planında, Süleyman'ın emrine verilmiş çeşit çeşit kuşlar olduğu efsanesi yatmaktadır. Biraz önce Kurtubi'nin tekil olmasına rağmen kelimeye tüm kuşları kapsayan bir mana tercih ettiğini ama bir başka ayette söylediğinin tam tersine kelimeye tekil mana verdiğini aktarmıştık. Müfessirlerin tamamı onun gibi düşünmüş olacak ki الطَّيْرُ (et'tayr) kelimesinin tüm kuş türlerini kapsayan manası olduğunu söylemişlerdir. Oysa bu kelimenin tüm kuş türlerini kapsamaması halinde, onların tek ortak noktası olan uçmanın ön plana çıkması gerekmektedir. Yani uçuş açısından hepsine الطَّيْرُ (et'tayr) denmesinin bir mahsuru yoktur. Ama o zaman bu kelime sadece uçan kuşları değil, uçabilen her türlü varlığı yani böcekleri, kelebekleri, sinekleri de kapsamaması gerekmektedir. Çünkü tek başına الطَّيْرُ (et'tayr) kelimesi “o uçan” anlamındadır. Meseleye bu yönden baktığımızda Süleyman'ın emrine sadece kuşların değil uçabilen her tür varlığın girmiş olması gerekmektedir. Bunun yanında Arapçada الطَّيْرُ (et'tayr) kelimesinin çoğulu طُيُورٌ (tuyur) şeklindedir. Mesela:

طُيُورٌ رَّحَالَةٌ Göçmen kuşlar.

طُيُورٌ دَاجِنَةٌ Evcil kuşlar.

جَارِحَةٌ طُيُورٌ Yırtıcı kuşlar.

طُيُورٌ غَرِيْدٌ Ötücü kuşlar.

Tüm bu kullanımlarda kelime, kuşları kast etmesine rağmen طُيُورٌ (tuyurun) şeklinde çoğul gelmiştir. Çünkü göçmen, evcil, ötücü veya yırtıcı kuş türleri tek bir tane değil, onlardadır. Eğer verdiğimiz bu örneklerin başındaki kelimeler طُيُورٌ (tuyurun) şeklinde çoğul değil de الطَّيْرُ (et'tayr) şeklinde tekil gelmiş olsaydı, o zaman hepsinin manası, kuşların tamamı göçmendir, kuşların tamamı evcildir, kuşların tamamı yırtıcıdır, kuşların tamamı ötücüdür şeklinde olacaktı. Çünkü müfessir ve meal müelliflerimize göre الطَّيْرُ (et'tayr) kelimesi; tekil kullanımlarında tek bir kuş türünü değil, kuş türlerinin tamamını kapsamaktadır. Biraz önce de belirttiğimiz gibi eğer onların dediği gibi olsaydı, Süleyman'ın emrine bazı kuşların değil tüm kuş türlerinin ve hatta uçuş kabiliyetine sahip varlıkların hepsinin girmesi gerekirdi. Neresinden bakılırsa bakılsın tutarsız anlayışları burada bırakıyoruz. Zaten daha önce yayınladığımız ve tek başına kuşları konu edindiğimiz beş dosyada Süleyman kıssaları bağlamında geçen الطَّيْرُ (et'tayr) kelimesinin hiçbir şekilde, konumuz olan ayetlerde “kuşlar” manasına gelemeyeceğini belirtmiştik.

Tayr'dan biri olduğu anlaşılan الْهُدُودُ (el-Hüdhüd) kelimesinin neden marife olduğu sorusuna tekrar dönecek olursak, ileri derecedeki gramer kitaplarında,

bir kelimenin marife oluş sebepleri ile ilgili yaklaşık 15 sebep sayılmaktadır. Bu sebepleri buraya tek tek almanın imkânı yoktur. Ama en bilineni, bir kelimenin önce herhangi bir varlığa ال (el) takısı ile sıfat olması, daha sonra o sıfatın ona isim olmasıdır. Mesela Kur'an'da 2 defa (6/86 – 38/48) geçen الْيَسَعَ (el-yesaa) kelimesi bunlardan biridir ki bunun gibi başka kelimeler de bulunmaktadır. الْهُدُودُ (el-Hüdhüd) kelimesinin marife oluş sebeplerinden biri de onun daha önce birkaç defa marife olarak geçen الطَّيْرَ (et'tayr) türü geçen varlıklardan biri olmasıdır. Bunun yanında anlamaya çalıştığımız ayetin başında geçen الطَّيْرَ (et'tayr) kelimesi onun mensup olduğu türün hepsini değil sadece onu kast etmektedir. Aslında tek başına bu bile, onu tanımlayan kelimenin marife olmasına yeterli sebeptir. Yani onun isminin başındaki ال (el) takısı الطَّيْرَ (et'tayr) olmasından dolayıdır. Çünkü marife olarak tanımlanmış bir türün bir tanesi de on tanesi de milyon tanesi de marifedir.

Bu açıklamalara göre, Hüdhüd Süleyman'ın emrine verilen Tayr'dan birisidir ve onun da diğerleri gibi bazı özel meziyetleri vardır ve Süleyman onu gayet iyi bilmektedir, çünkü ona kendi adıyla hitap etmiştir.

Ayetin sonunda gelen الْغَائِبِينَ *“yoksa o da ğaiplerden biri mi oldu?”* ibaresine gelince; bu ibare Süleyman'ın gaybi varlıklarla nasıl bir ilişki kurduğunu göstermektedir. Hatırlanacağı üzere, ilk bölümlerde Süleyman'ın gayb aleminin varlıklarını görüp görmediğini bir soru olarak ortaya koymuştuk. İşte bu ayet, Süleyman'ın sadece kendi hizmetine verilenleri gördüğünü ama diğerlerini görmediğini ortaya koymaktadır.

Ayette ilk önce الْهُدُودَ *“ne oldu bana da hüdhüdü göremiyorum”* şeklinde bir sorunun gelmesi, ardından onu görememiş sebebinin الْغَائِبِينَ *“Yoksa ğaiblerden biri mi oldu?”* şeklinde açıklaması onun göremedikleri olduğunu da ortaya koymaktadır. Ayetin sonundaki الْغَائِبِينَ (ğaibin) kelimesinin çoğul gelmesi, Süleyman'ın emrine verilmiş olduğu halde ona görünmeyen başka birilerinin daha olduğunu göstermektedir. Zaten devamında gelen ayetler hem bunun böyle olduğunu hem de bu kıssanın Kehf suresindeki Zel-karneyn kıssaları ile bağını iyice ortaya koymaktadır. Birkaç ayet sonra bu bağların üzerinde durulacaktır. Anlamaya çalıştığımız ayete daha isabetli olduğunu öngördüğümüz meali vererek kıssayı anlama çabamıza devam edelim.

Neml 27/20

وَنَفَقَتِ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِي لَا أَرَى الْهُدُودَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ

(Süleyman) Gözden kaybettiği o tayrı soruşturdu. Ne oldu bana da hüdhüdü göremiyorum, yoksa (o da) ğaiblerden (görünmeyenlerden) biri mi oldu.

Ramazān DEMİR

- [1] İsfahani, Müfredat FKD md.
- [2] Yrd. Doç. Dr. İlyas Karıı, Yeni Sözlük FKD md.s.1743
- [3] Kurtubi, El Camiu li Ahkami'l Kur'an, c.13.s.149
- [4] Bkz; www.tuvavadisi.org
- [5] Razi, Tefsiri Kebir, c.17.s.415
- [6] İsfahani, Müfredat HDD md.

GAYB'I GÖREBİLMEK

Neml 27/20

وَنَفَقَدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ

(Süleyman) Gözden kaybettiği o tayrı soruşturdu. Ne oldu bana da hüdhüd'ü göremiyorum, yoksa (o da) gaiblerden (görünmeyenlerden) biri mi oldu.

Böyle bir mealin daha isabetli olduğunu öngördüğümüz bu ayetin işaret ettiği; Süleyman'ın gaybi varlıkları görebilir hale gelmiş olmasının üzerinde biraz durmak gerekmektedir. Sonuçta Süleyman gaybi varlıklar olan cinler ve uçma kabiliyetinde olan bir takım maharetli şeytanlarla konuşmakta, onlara iş gördürmekte, onları görebilmekte ve onları istihdam edebilmektedir. Bu durum, ister istemez bizi çok daha önce sorduğumuz bir soruyu tekrar sormaya mecbur etmektedir. O soru şuydu:

Mealini verdiğimiz yukarıdaki ayet, Süleyman'ın kendi emrine girmiş olan Tayr'ı yani uçma kabiliyetinde olan maharetli şeytanları (ve cinleri) görebildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Fakat müşahede aleminde bir beşer olan Süleyman'ın sahip olduğu gözlere diğer insanlar da sahiptir. Bu durumda diğer insanlar da Süleyman'ın görebildiklerini görmekte midirler? Yine aynı soruyu farklı bir pencereye taşıyarak şöyle de sormuştuk. Süleyman'ın gaybi varlıkları görebilmesi, onun görme kabiliyetindeki birtakım değişikliklerle mi olmuştur yoksa gaybi alemin varlıkları mı, onun kendilerini görebilmesi için değişmiştir? Yani Süleyman mı daha önceden göremediği gayb alemini görür olmuştur, yoksa daha önce görülemeyen gayb aleminin varlıkları mı ona görünür olmuştur?

İşte bu soru en azından resuller bağlamında gayb ve müşahede alemi ilişkisinin içeriğinin tespitini zorunlu hale getirmektedir. Çünkü bu soruya, “*gayb alemi varlıkları görünür hale gelmiştir*” şeklinde bir cevap verilmesi durumunda, görünür hale geldikleri için onları sadece Süleyman değil diğer insanlar da göreceklerdir. Öte yandan apaçık bir düşman olduğu Yüce Allah tarafından bildirilen şeytanların, uysal bir işçi gibi Süleyman'ın emrine girmesi, onun için heykeller, kazanlar, binalar, mihraplar ve dalgıçlık (bu kelimelerin gerçekte bu anlamlara gelip gelmedikleri başka bir yazının konusudur) yapmaları, düşmanlığın bittiği anlamına mı gelmektedir gibi bir başka soru da tekrar sorulmalıdır. Çünkü kendi emrine uymadığı için İblis'i zincirlemeyen, dahası insanı saptıracağını açıkça ilan etmesine rağmen ona mühlet veren Yüce Allah'ın, diğer yandan sırf kazan, heykel, bina gibi çok basit şeyleri yapmaları için onları, bukağılara ve zincirlere vurması, zorla emir altına alması, çelişki gibi durmaktadır. Yüce Allah en başta şeytana “*sen mühlet verilenlerdensin*” demiştir. Bu sözü söyleyen Yüce Allah'tır ve O asla sözünden caymaz. Öyleyse Süleyman'ın emrine girmeleri için onları zorlayan, zincirlere ve bukağılara vuran Yüce Allah “*sen mühlet verilenlerdensin*” sözünü en

azından Süleyman için askıya mı almıştır? gibi daha başka bir soru da karşımıza çıkmaktadır.

Süleyman kıssaları bağlamında anlatılan olayları dizi film akışı gibi ortaya koymak, belki daha heyecanlı olabilir. Fakat Kur'an'ın anlattığı her bir kıssa ve kıssalarda kullanılan her bir kelime, bir masalın veya bir hikâyenin parçaları değil, ilkelerin hayat içindeki karşılığıdır. O kıssalara konu olan kişiler de bir masalın kahramanları ya da bir filmin başrol oyuncularları değil, adım adım izleri takip edilmesi gereken insanlığın imamı, önderi ve örneği olan resullerdir. Onların yaşamış oldukları olayların tamamı, ilkelerin hayat bulmuş halidir. Onların kıssalarının belkemiğini oluşturan bu ilkeleri arka plana iterek, sınırlandırarak, parçalayarak, önemsemeyerek veya hiç dikkate almayarak onları anlamak mümkün değildir. *Durmadan araya girerek kıssadaki olayların akışını sekteye uğratmamız ve olaylar zincirini yan konulara girerek durmadan ertelememiz, sabırsız okuyucu için sıkıcı gelebilir. Fakat olayların temelinde olan değişmez ilkeleri görmeden heyecanlı bir masal, sonraki bölümü merak edilen bir dizi film tadında kıssa anlatmaktansa, ilkeleri anlamak için ömür çürütmek daha evladır.* Elbette ki kıssalardaki olayların oluş biçimleri yani şekilleri de önemlidir ama unutulmamalıdır ki, bu şekillerin ortaya çıkması ilkeler yüzündendir. Kühüne vakıf olmadığımız bir kıssanın tamamı bir çırpıda anlatılsa dahi ilkeler olmadan olayların nasıl gerçekleşmiş olduğunu anlamamız mümkün değildir. Mesela, Yüce Allah'ın ilkeleri olmamış olsaydı risalet gibi bir kurum ortaya çıkmazdı. O ilkeler anlaşılmadan ne risaletin ne de resullerin anlaşılması mümkün değildir. Resullerin bağlı olduğu ilkeler olmasaydı Süleyman asla *“rabbim bana benden sonra kimsenin erişemeyeceği bir mülk ver”* diyemezdi. Şimdi bunları ortaya çıkaran ilkeler yok sayılarak *“Sonra ne oldu?”* şeklinde sorularla sadece olayların akışını merak etmek, ilkelere iman etmiş bir mü'min için doğru bir hareket olmasa gerektir.

Öte yandan Kur'an'da anlatılan tüm kıssalar; efsaneler, hikayeler, rivayetler ve akla hayale gelmeyecek yorumlarla çığırından çıkarılmış, her bir kıssanın müellifin kendi çabasınınca elde edeceği hikmet (!) fabrikalarına dönüştürülmüş olması da zaten bu ilkelerin görülmemiş ve hatta yok sayılmış olmasından dolayı değil midir?

“Süleyman, gaybi varlıklarla nasıl iletişim kurdu?” şeklinde özetleyeceğimiz sorulara geri dönecek olursak, bu soruların cevaplanması gayb ile müşahede aleminin ilişkilendirildiği ve başka bölümlerde kısmen de olsa değindiğimiz diğer olayların hatırlanmasını gerekli kılmaktadır.

Gayb aleminin varlıklarının müşahede aleminde, hem de gözle görülebilir hale gelmelerini anlatan tek olay, Süleyman kıssaları bağlamında anlatılan olaylar değildir. Bir kere Yüce Allah'tan vahiy almış her resul gayb aleminin en belirgin ve etkin kişisi olan Cebrail'i görmüş ve duymuştur. Hatta sadece resuller değil, beşer kılığında da olsa Meryem'de görmüştür.

Meryem 19/17-21

فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا

(19/17) Meryem, onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Derken, biz ona ruhumuzu gönderdik de o, kendisine tastamam bir insan şeklinde göründü.

قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا

(19/18) Meryem, “Senden, Rahmân’a sığınırım. Eğer Allah’tan çekinen biri isen (bana kötülük etme)” dedi

قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا

(19/19) Cebrail, “Ben ancak Rabbinin elçisiyim. Sana tertemiz bir çocuk bağışlamak için gönderildim” dedi

قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَعْثًا

(19/20) Meryem, “Bana hiçbir insan dokunmadığı ve iffetsiz bir kadın olmadığım hâlde, benim nasıl çocuğum olabilir?” dedi.

قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّئْ وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَقْضِيًّا

(19/21) Cebrail, “Evet, öyle. Rabbin diyor ki: O benim için çok kolaydır. Onu insanlara bir mucize, katımızdan bir rahmet kılmak için böyle takdir ettik. Bu, zaten (ezelde) hükme bağlanmış bir iştir” dedi. (DİB meali)

Tıpkı Meryem gibi İbrahim ve karısı, Lut ve onun kavmi insan suretinde gelen melekleri görmüş ve onlar da tıpkı Meryem kıssasında olduğu gibi melekler kendilerinin elçi olduklarını bildirene kadar onların melek olduklarını anlamamışlardır.^[1]

Gayb aleminin varlıkları olan meleklerin her ne şekilde olursa olsun müşahede aleminde görünmeleri, sadece Yüce Allah’ın izni ile olmaktadır. Yüce Allah izin vermeden onların müşahede aleminde herhangi bir şekilde görülebilir olmaları ve herhangi bir olayda rol almaları mümkün değildir.

Kadr 97/4

تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ

Melekler ve Ruh (Cebrail) o gecede, Rablerinin izniyle her türlü iş için iner de iner. (DİB meali)

Bakara 2/97

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيْلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ

De ki: “Her kim Cebrail’e düşman ise, bilsin ki o, Allah’ın izni ile Kur’an’ı; önceki kitapları doğrulayıcı, mü’minler için de bir hidayet rehberi ve müjde verici olarak senin kalbine indirmiştir.” (DİB meali)

Meryem 19/64

وَمَا نُنزِّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ ۗ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ ۗ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا

(Cebrail, şöyle dedi:) “Biz ancak Rabbinin emriyle ineriz. Önümüzdekiler, arkamızdakiler ve bunlar arasındakiler hep O’nundur. Rabbin unutkan değildir.” (DİB meali)

(NOT: Ayete verilen bu mealin başında parantez içi (Cebrail, şöyle dedi:) şeklindeki müdahalenin ayette karşılığı yoktur. Bu müdahale meali yapan müelliflerin takdiridir.)

Bunlar ve daha birçok ayet, gayb aleminin varlıklarının müşahede alemine görünür veya görünmez şekilde gelebilmelerinin sadece Yüce Allah’ın izni ile olduğunu göstermektedir. Ama bu izin onların eline tutuşturulmuş bir izin kâğıdı ya da elbiselerinin bir yerine iliştirilmiş giriş kartı gibi bir şey değildir. İzin kelimesi bir şeyi yapma imkânı olmayan birine o şeyi yapabilmesi için imkân tanımak, imkân vermek anlamındadır. Bu iznin iki şekilde olması mümkündür.

1. Yapılacak şeyi o varlık boyutuna indirgemek.
2. Yapacak varlığı, o boyuta yükseltmek.

Müşahede aleminde insanların insanlara verdiği izin, genellikler yapılacak şeyi kişi boyutuna indirgemek şeklinde gerçekleşmektedir. Girilmemesi gereken bir binaya, o binada yapılan şeyleri yapmaya hatta anlamaya bile kapasitesi olmayan birinin, eline geçirdiği bir yaka kartıyla girmesi pekâla mümkündür. Kapasitesi olmadığı halde o binaya girme iznini alan kişi, aslında orada yapılan şeyleri kendi boyutuna indirgemiş olmaktadır.

Fakat Yüce Allah’ın meleklerle ve Cebrail’e verdiği izin tam tersi şekilde işlemektedir. Melekler ve Cebrail hem kapasite olarak hem de konum olarak insan denilen varlık türünden kat be kat daha üstün varlıklardır. Aslında geleneksel anlayış, Âdem kıssaları bağlamında anlatılan meleklerin secde etmesi kıssasından yola çıkarak, insanın meleklerden daha üstün olduğuna inanmaktadır. Fakat bu asla doğru değildir. Geleneksel anlayışın bu şekilde bir inanca sahip olması, Âdem kıssaları bağlamında geçen secde etme olayının tam tersi istikamette anlaşılmasından dolayıdır.

Hicr 15/28-30

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ

(15/28) Hani Rabbin meleklerle, “Ben kuru bir çamurdan, şekillendirilmiş balçıktan bir insan yaratacağım.

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ

(15/29) Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin” demişti.

فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ

(15/30) Bunun üzerine bütün melekler saygı ile eğildiler (DİB meali).

Kur’an’ın birkaç yerinde anlatılan meleklerin “*Âdem için*” secde etme olayını bu ve buna yakın şekilde meallendiren müellifler, devamında Âdem’in yani insan soyunun meleklerden daha üstün olduğunu belirtmişlerdir. İnsan soyu dedik çünkü geleneksel anlayış Âdem’in yaratılan ilk insan olduğunu, eşinin ondan yaratıldığını ve doğan çocukların enest ilişki ile ürediğini, insan soyunun ise bu şekilde ortaya çıktığını savunmaktadır. Âdem’in ilk insan olmadığı, insan türünün ondan çok önceleri ortaya çıkmış olduğunu, yaratılan ilk insanın bir erkek değil tam tersi kadın/lar olduğunu daha önce birkaç kere ifade etmiştik (Bu konuyla ilgili daha detaylı bir çalışma Allah dilerse yine bu sitede yayınlanacaktır).

Âdem ilk insan değildir ama ilk beşer, ilk nebi ve ilk resuldür ve insanlığın atası değil, resullerin atasıdır. Meleklerle secde etme emri veren ayetlerin hepsine bakıldığında, secde emrinin onun önünde eğilme şeklinde değil, onun için emre amade olma şeklinde olduğu rahatlıkla görülecektir. Bu kıssanın anlatıldığı her yerde secde emri ya yukarıdaki gibi فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ (fekau lehu sacidin) şeklinde ya da وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا (ve iz kulna lil melaiketi’scudu li edeme fescedu) şeklinde geçtiği görülecektir. Bu cümlelerde geçen لَهُ (lehu) ve لِآدَمَ (li edeme) kelimesindeki ل (li) harfi cer’i cümleye “ona secde edin” şeklinde bir anlam katabileceği gibi “onun için secde edin” anlamı da katabilmektedir. Bu iki anlamdan birini tercih etmek müellife kalmıştır. Geleneksel anlayışa sıkı sıkıya yapışmış müellifler genelde tercihlerini “ademe secde edin” şeklinde kullanmış ve buradan yola çıkarak Âdem soyu dedikleri tüm insanlığın, meleklerden üstün olduğu sonucunu çıkarmışlardır.

Böyle yaparak hem secde kelimesini “bir şeyin önünde eğilerek onun üstünlüğünü kabul etme” şeklinde bir anlama indirgemiş, hem de devamında anlatılan olayları içinden çıkılmaz bir şekle büründürmüş olmaktadır. Şimdi bu anlayışa göre insan soyu meleklerden üstündür ve bu anlayış onlara göre güya vahyin verdiği bir anlayıştır.

Araf 7/20

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوَاتِمِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ

Derken şeytan, kendilerinden gizlenmiş olan avret yerlerini onlara açmak için kendilerine vesvese verdi ve dedi ki: “Rabbiniz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız, ya da (cennette) ebedî kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı.” (DİB meali)

İnsan soyunun meleklerden üstün olduğunu söyleyen geleneksel anlayışa göre, vahiy alan, kendisine isimlerin öğretildiği, ilk resul ve onlara göre ilk insan olan ve hatta insan soyunun kendisi yüzünden meleklerden daha üstün kılındığı Âdem; insan soyunun meleklerden daha üstün olduğunu bilmemekte ve şeytanın “*rabbiniz size bu ağacı iki melek olmayasınız*” şeklindeki vesvesesine kanmaktadır. Dahası şeytan o kadar aptaldır ki; Âdem’i kendisinden daha aşağıda olan bir şeyle kandırmaya çalışmaktadır. Yani geleneksel anlayışa göre insan soyunun meleklerden daha üstün kılınma olayının iki baş aktörü olan Âdem ve şeytan; insan soyunun meleklerden daha üstün olduğunu bilmemekte, biri insandan daha aşağıda olan “*iki melek olmayasınız*” diyerek kandırmakta diğeri ise insandan daha aşağıda olan melek olmak için Yüce Allah’ın açık emirlerini hiçe saymaktadır!..

Oysa Tevhid’i ve yalnızca kendisine kul olmayı varlığın temel ilkesi haline getiren Yüce Allah’ın kendisinden başkasına *secde edilmesini* emretmesi asla mümkün değildir. Çünkü bu Yüce Allah, şirki emretti anlamına gelmektedir. *Yüce Allah meleklerle; Âdem’e secde edin dememiş, Âdem için benim emrime amade olun demiştir.* Bunun yanında insanlar, asla ve kat’a meleklerden daha üstün değil tam tersi kat be kat daha aşağı varlıklardır. Eğer melekler insandan daha aşağı varlıklar olsaydı, onların bize vahiy getirmesi değil bizim onlara vahiy götürmemiz gerekirdi. Çünkü vahiy gibi eşsiz bir değer daha düşük bir varlıktan daha yüce bir varlığa asla gelemez. Tam tersi Yüce olandan daha aşağıda olana indirilir. Vahyin kaynağından insana ulaşana kadar izlediği rotayı göz önüne aldığımızda bu apaçık ortadadır.

Bunun yanında eğer insan meleklerden daha üstün olsaydı, bizi gözetleyen, yapmamız gerekirken yapmadıklarımızı veya yaptıklarımızı yazan, kayıt altına alan onlar değil, tam tersi bizim onları gözetliyor olmamız gerekirdi. Çünkü daha yüce bir varlık daha düşük bir varlığın gözetimine bırakılamaz. Dahası eğer insan meleklerden daha üstün olsaydı, meleklerin insanın üstünlüğünü kabul etmeme noktasında bir de sabıkası bulunmaktadır.

Bakara 2/30

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَتْ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ

Hani, Rabbin meleklerle, “Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım” demişti. Onlar, “Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz.” demişler. Allah da “Ben sizin bilmediğinizi bilirim” demişti. (DİB meali)

Bu itiraz sadece İblis tarafından yapılmış bir itiraz değildir. Meleklerin tamamı bu itiraz sırasında İblis ile birlikte hareket etmişlerdir. Şimdi daha en baştan insan soyunun üstünlüğüne (!) itiraz eden meleklerin, (üstelik geleneksel anlayış ayetlerin anlattığı bu olayın daha Âdem yani ilk insan yaratılmadan önce yapıldığını savunduğuna göre) aynı itirazın kan döktükten, bozgunculuk yaptıktan sonra olmayacağını garantisi nedir? Bizim üstünlüğümüze bu şekilde itiraz eden meleklerin amel defterlerimizi düzgün tutacağına dair nasıl bir güvence vardır? Geleneksel anlayış elbette buna da bir kılıf bulmuş, ayette açıkça itiraz etmelerine rağmen meleklerin cinsiyeti olmayan, yemeyen içmeyen, hiçbir şekilde Allah’a itiraz etmeyen varlıklar olduğunu söylemişlerdir. Bir yalan başka bir yalanı, bir tahrif başka bir tahrifi peşinden sürükleyerek sonunun nerede biteceği bilinmeyen bir zincire dönüşmektedir.

Tüm Kur’an’da kendilerine yukarıdaki ayetteki itiraz dışında (ki bu itirazın sebebi bambaşkadır) hiçbir kötü sıfatla anılmayan meleklerin, kafir, fasık, cahil, müşrik, akılsız, nankör, münafık ve daha bilimum kötü sıfatla anılan insandan daha aşağıda varlıklar olması asla mümkün değildir. Dahası onlar akıllı ama iradesiz, yemeyen, içmeyen, gıdaya ihtiyaç duymayan, cinsiyeti olmayıp üremeyen varlıklar değildir. Onlar da Yüce Allah’ın varlığa koyduğu “zevceyn” ilkesine tabidirler. Üremeyen, üretilmeyen, türemeyen, türetilmeyen, yemeyen, yedirilemeyen ve eşi (zevci) olmayan tek varlık vardır O da Alemlerin tek hükümdarı Yüce Allah’tır. Hiçbir varlık onun sıfatlarından bir tanesinin bile bir benzeri ile donatılmamıştır. Ona sonsuzda bir ihtimal kadar bile benzeyen biri yoktur ve olamaz da.

Kur’an’da hem insana hem Allah’a atfen gelen alim, semi, basar gibi kavramlardan yola çıkarak insanın Allah’ın suretinden yaratıldığını ve ona benzer sıfatlarla sıfatlandırıldığını söylemek ise şirkin en dip seviyesinden başka bir şey değildir. Yüce Allah yarattıklarından hiçbirine ne sıfatlarında ne fiillerinde ne zatında ne de akla gelebilecek hiçbir şeyde asla ve asla benzememektedir. O her şeyiyle benzersizdir.

Gayb alemi olan melekleri bu şekilde tasvir etmek devamında gelen olayların da bu tasvire uydurulmasına neden olmuş ve tahrif zinciri uzadıkça uzamıştır. Halâ da bu zincire yeni halkalar eklenmektedir. Gayb bizim herhangi bir şekilde ulaşabileceğimiz bir boyut değildir. Hatta Yüce Allah bize bildirmez ise bilgi olarak bile bilebileceğimiz veya öğrenebileceğimiz bir şey değildir. Yani

gayb alemi, bilgilerinin tamamı ancak ve ancak Yüce Allah'ın bildirmesi ile bilinebilen bir şeydir. Yoksa kendi başımıza ölümden sonra yaptıklarımızın ya da yapmadıklarımızın hesabını vereceğimiz bir mahkemenin varlığına ulaşmamız asla mümkün değildir.

İşte Yüce Allah bu gayb aleminden haber vermiş ve o alemin varlıklarının müşahede alemine geçebilmelerin tek şartının kendisinin vereceği izin olduğunu söylemiştir. Fakat bu izin sadece tek yönlüdür. Yani sadece gayb aleminin varlıkları müşahede alemine gelebilmektedirler. Tersini yani müşahede aleminin varlıklarının gayb alemine geçebilmesi yönünde bir izin Kur'an'da bulunmamaktadır (ya da biz bulamadık). Resullerin vahiy alma sırasında Cebrail'i görmeleri, Cebrail'in onlara görünme izni almasından dolayıdır. Yani resuller gayb alemine değil, Cebrail müşahede alemine geçiş yapmıştır. Nitekim Meryem'in onu görebilmesi de bu sayede olmuştur.

Tıpkı bunun gibi Süleyman'ın şeytanları ve cinleri görmesi de Süleyman'ın gayb alemine geçişi ile değil, cinler ve şeytanlara müşahede geçme izninin verilmesi hatta zorla bu hale getirilmeleri ile mümkün olmuştur. Yani Süleyman'ın emrine giren şeytanlar ve cinler tıpkı İbrahim'in misafirleri gibi insan kılığında müşahede alemine geçiş yapmışlardır. Çünkü gayb aleminden müşahede alemine geçiş yapabilmenin ilkesi, yani izni budur. Bu potansiyel gayb alemi varlıklarının hemen hepsinde vardır ama izin olmadan bu potansiyellerini kullanabilmeleri isteseler bile mümkün değildir. Gayb aleminin kötü karakteri olan şeytanlarda da bu izin vardır ve bu izin onlara ta en başta verilmiştir.

Hicr 15/32-42

قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ

(15/32) Allah, “Ey İblis! Saygı ile eğilenlerle beraber olmamandaki maksadın ne?” dedi.

قَالَ لَمْ أَكُنْ لِأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ

(15/33) İblis dedi ki: “Ben, kuru bir çamurdan, şekillenmiş balçıktan yarattığın insan için saygı ile eğilemem.”

قَالَ فَاحْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ

(15/34) Allah, “Öyleyse çık oradan, çünkü sen kovulduğun.”

وَإِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ

(15/35) Şüphesiz hesap gününe kadar lânet senin üzerindedir” dedi.

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ

(15/36) İblis: “Rabbim! Öyle ise onların tekrar diriltilecekleri güne kadar bana mühlet ver” dedi.

قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ

إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ

(15/37,38) Allah da, “O hâlde, sen vakti (yalnızca benim tarafımdan) bilinen güne (kıyamete) kadar mühlet verilenlerdensin” dedi.

قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ

إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ

(15/39,40) İblis, “Rabbim! Beni azdırmana karşılık, andolsun ki yeryüzünde kötülükleri onlara güzel göstereceğim, içlerinde ihlâsa erdirilmiş kulların hariç, onların hepsini azdıracağım” dedi.

قَالَ هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنْ اتَّبَعَكَ مِنَ الْعَاوِينَ

(15/41,42) Allah, “İşte bu bana ulaştırın dosdoğru yoldur. Azgınlardan sana uyanlar dışında, kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin yoktur” dedi. (DİB meali)

(NOT: Aslında her biri üzerinde uzunca durulması gereken bu ayetleri sadece konumuz bağlamında ele almaktayız.)

İblis'in aldığı bu iznin içeriği her ne olursa olsun, istediği şeyi yapabilmesi ancak gayb aleminden müşahede alemine geçiş yapabilmesi durumunda mümkündür. Yani en başından beri şeytanın da gayb aleminden müşahede alemine geçme izni vardır. Üstelik ona verilen bu iznin en önemli şartı kullar üzerinde zorlayıcı bir güç kullanamayacak olmasıdır. Nitekim birçok ayette şeytanın kimseyi zorlamadığı sadece davet ettiği, insanların da bu davete canla başla koştukları belirtilmiştir.

İbrahim 14/22

وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعَدَ الْحَقُّ وَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُمُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

İş bitirilince şeytan da diyecek ki: “Şüphesiz Allah, size gerçek olanı söz verdi. Ben de size söz verdim ama yalancı çıktım. Zaten benim sizi zorlayacak bir gücüm yoktu. Ben sadece sizi çağırdım, siz de hemen bana geliverdiniz. O hâlde beni kınamayın, kendinizi kınayın. Artık ben sizi kurtaramam, siz de beni kurtaramazsınız. Şüphesiz

ben, daha önce sizin, beni Allah'a ortak koşmanızı kabul etmemiştim. Şüphesiz, zalimlere elem dolu bir azap vardır.” (DİB meali)

Evet şeytanın davet etmesi, insanlara kendisini adım adım takip ettirebilmesi ancak gayb aleminden müşahede alemine geçiş yapabilmesi durumunda mümkündür ve o bu izne sahiptir. İşte Süleyman kıssaları bağlamında geçen şeytanların ve cinlerin durumu da böyle olmalıdır. Yoksa gayb aleminin varlıkları olarak müşahede aleminde Süleyman için fiziki işler yapmaları asla mümkün değildir. Nitekim o bağlamda incelediğimiz son ayette bu durum açık bir şekilde ifade edilmektedir.

Neml 27/20

وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ

(Süleyman) Gözden kaybettiği o tayrı soruşturdu. Ne oldu bana da hüdhüd'ü göremiyorum, yoksa (o da) gaiblerden (görünmeyenlerden) biri mi oldu.

Bu ayette Süleyman göremediği Hüdhüd için “yoksa o da gaiblerden biri mi oldu” şeklinde bir cümle sarf etmektedir. İşte bu durum, gördüklerinin gayb aleminde değil müşahede aleminde olduğunu göstermektedir. Cümlede الْغَائِبِينَ (gaibin) kelimesinin çoğul olması ve formunun ismi fail olması, gayb olanlar şeklinde anlaşılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu kelimenin “gayb olanlar” şeklinde değil de “kaybolanlar” şeklinde çevrilmesi doğru değildir. Evet, bu kelime hali hazırda olmayan yani kayıp olan kişi için de kullanılmaktadır. Ama Süleyman'ın askerleri kayıp olanlardan değil “gaib olanlardan” oluşmuştur. Zaten göremediği Hüdhüd için “bana ne oldu da Hüdhüd'ü göremiyorum” demesi bunu işaret etmektedir. Normal şartlarda bir kişi kayıp olduğundan dolayı görünmüyorsa “bana ne oldu” denmez “ona ne oldu” denmektedir. Ama Süleyman Hüdhüd'ü göremeyiş sebebini, onun kayıp olmasına değil, kendisinin görememesine ve (onun) “gâiblerden biri” olmasına bağlamıştır.

İşte bu durum, yani gayb aleminin varlıklarının Süleyman'a görünür olması, Süleyman'ın o aleme onlar üzerinden ulaştığını göstermektedir. Hatırlanacağı gibi Zel-Karneyn kıssalarının başında; onun birini takip etmesi için bir aracı gönderdiğini belirtmiştik. Hatırlanması için ayetleri buraya almak daha doğru olacaktır.

(18/85) فَاتَّبَعَ سَبَبًا **Bir aracıya iz sürdürdü**

(18/86) حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ **nihayet (aracı) ulaşacağı zaman...**

Bu ayetlerde geçen kelimeler hakkında, Zülkarneyn 7-8-9 dosyalarında üzerinde durmuş ve ayette geçen سَبَبًا “sebeben” kelimesine, *bir şeye ulaşılması için edinilen aracı* manasını vermiştik. İşte Süleyman'ın yani Zel-karneyn'in istediği kişi veya şeylere ulaşabilmesi için aracı edinmesinin sebebi, gayb

alemi varlıklarını göremiyor olmasından dolayıdır. O Hüdhd ve ileride gelecek daha başka gaybi varlıkları, kendi hizmetine verilmiş ama gayb aleminden müşahede alemine geçmeyen ve geçmemekte direnen başka gaybi varlıklara ulaşmaları için “sebeb” (سَبَبًا “sebeben”) yani amacına ulaşması için aracı edinmiştir. Onun edindiği bu aracılık Yüce Allah’ın belirlediği sınırlar çerçevesinde ve asla ilkeleri ihlal edecek şekilde değildir. Kıssa ilerledikçe aracı edinmenin ilkeleri bozmak için değil tam tersi daha sağlam uygulamak için olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Kur’an’da anlatılan tüm Süleyman kıssalarına bakıldığında onun hizmetine verilen gaybi varlıkların müşahede alemine göre olağanüstü kabiliyetleri olan varlıklar olmasına rağmen, onlara yaptırılan işlerin; dalgıçlık yapmak, bina inşa etmek, araç gereç yapmak (buradaki dalgıçlık, heykel, kazan gibi anlamlar verilen kelimelerin gerçekte ne olup ne olmadığı başka bir çalışmanın konusudur) gibi olağan üstü olmayan sıradan işler olduğu rahatlıkla görülecektir. Süleyman’ın hizmetine verilen ve insanlara göre daha maharetli ve kabiliyetli olan cin ve şeytanlar ile müşahede aleminde olağan üstü işler yapması ilkeler bazında doğru olmayacaktır. Çünkü bu durumda insanlar o yapılanları mucize olarak adlandıracak böylelikle şeytanlar ve cinler de mucizenin konusu haline gelecek ve belki de meşrulaşacaklardır. Aslında Süleyman “*rabbim bana benden sonra kimseye erişmeyecek bir mülk ver*” derken asla olmayan ve olması da mümkün olmayan bir şey istememiştir. Şeytanlar zaten gayb aleminden müşahede alemine geçiş yapabilmekte ve insanların arasına karışabilmektedir. O zaten bunları yapabilen şeytanların hem de çok az bir kısmının, müşahede aleminde mucize olarak adlandırılması mümkün olmayan sıradan işlerde istihdam edilmesini istemiştir. Başka bölümlerde Allah dilerse hem Süleyman’ın “*rabbim bana benden sonra kimseye ulaşmayacak bir mülk ver*” şeklindeki duasının hem de bu duasına verilen sıra dışı karşılığın üzerinde durulacaktır.

Ramazan DEMİR

[1] Bkz. Kur’an; Hud 11/69-83

SÜLEYMAN'DAN ZEL-KARNEYN'E

Neml 27/21

لَأَعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لِيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ

“Bana (mazeretini gösteren) apaçık bir delil getirmediğçe kesinlikle onu ağır bir şekilde cezalandıracağım, ya da kafasını keseceğim.” (DİB meali)

Kur'an'ın farklı yerlerinde anlatılan Süleyman kıssalarının birbirinden kopuk parçalar olarak görülmesi ve kelimelerin bağlamlarından kopuk olarak anlamlandırılması sonucunda, sanki Süleyman'ın; gayb alemleri varlıkları üzerinde kendinden bir yaptırımı varmış gibi anlaşılmasına neden olmuştur. Oysa birazcık gramer kurallarına riayet edilse, böyle bir mealin verilmesinin imkânsız olduğu rahatlıkla görülecektir. Daha önce birkaç defa Süleyman'ın kendi emrine verilen gaybi varlıklar üzerinde tasarruf etme yetkisinde olmadığını, emirlere uymamaları halinde ona ceza verecek olanın o değil, Yüce Allah olduğunu belirtmiştik.

Sebe 34/12

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوها شَهْرٌ وَرَوَاحُها شَهْرٌ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ وَمِنَ الْجِنِّ مَن يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَن يَزِغْ مِنْهُم عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ

Süleyman'ın emrine de sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay (lık yol) olan rüzgârı verdik. Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık. Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız. (DİB meali)

Bu ayetin son cümlesi çok açık bir şekilde وَمَن يَزِغْ مِنْهُم عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ (içlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız) şeklinde bitmektedir. Onların Süleyman'ın emrine girmeleri Yüce Allah'ın bir emridir. Onları bu çerçevede tutmak zaten Süleyman'ın asla güç yetiremeyeceği bir şeydir. Dahası onlara ceza vermek hiçbir şekilde onun kendi ukdesinde olan bir şey değildir. Zaten Neml 21. ayetin başında gelen tef'il babındaki fiile, yukarıdaki mealde olduğu gibi “cezalandıracağım” şeklinde bir mana verilmesi de mümkün değildir. Çünkü tef'il babında gelen fiillerin en birinci özellikleri; *lazım* olan kök anlamlarını, *müteaddi* hale getirmeleridir. Bu babla ilgili birkaç kere gerekli bilgileri vermiştik ama tekrar da olsa bir iki tane örnek vermek fazladan olmayacaktır.

(فَرِحَ أَخِي) (Kardeşim sevindi) gibi lâzım bir fiili (فَرِحْتُ أَخِي) (Kardeşimi sevindirdim) gibi müteaddî yapar. Eğer (عَلَّمْتُ دَرْسِي) (Dersimi bildim) gibi müteaddî ise (عَلَّمْتُكَ) (Sana dersini öğrettim) gibi bir kat daha müteaddî yapar. Bir işin mübâlağalı olarak çok yapıldığını gösterir.

“Azab etmek” kelimesinin kök olarak anlamı zaten müteaddi (geçişli)’dir. O halde bu fiil tef’il babına geçtiği zaman müteaddiliği artmalı, azap edeceğim şeklindeki kök anlamı “*azap ettireceğim*” şekline dönüşmelidir.

Süleyman Yüce Allah tarafından Zül-Karneyn veya Zil-Karneyn değil, **Zel-Karneyn** kılınmıştır. Yani ona verilen imkânın üzerinde bir tasarruf ve ceza verme yetkisi yoktur. O, sadece bu durumun getirdiği çerçeve ve bu çerçeveye belirlenen ilkeler doğrultusunda faydalanmalıdır. Ötesi yoktur. Aslında bu gerçeğin altı sadece biraz önce verdiğimiz Seb’e suresinin 12. ayetinde değil, diğer yerlerde anlatılan Süleyman kıssalarında da çizilmektedir.

Enbiya 21/82

وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ

Bir de şeytanlardan, Süleyman için dalgıçlık eden ve daha bundan başka işler yapanları da onun emrine verdik. Hep onları zapteden bizdik. (DİB mealı)

Süleyman’ın emrine verilenlerin Süleyman tarafından zapt edilebilmesi mümkün değildir. Onun için ayette “*onları zapt edenler biz olmuşuk*” buyurulmuştur. İşte Süleyman’ın gayb alemi varlıkları ile ilişkisi bu çerçevede değerlendirilmeli ve olaylar bu pencereden bakılarak anlaşılmalı, dahası kelimelere bu çerçeve unutulmadan mana tercihinde bulunulmalıdır. Daha en baştan bu çerçeve bilinirse, ayetin devamında gelen لَأَذْبَحَنَّهُ (le ezbahennehu) fiiline de mana tercihinde bulunurken “*onu keseceğim*” şeklinde bir mana tercihinde bulunulması imkânsız hale gelecektir.

Ama daha baştan Hüdhüd’ü konuşan bir kuşa çeviren geleneksel anlayış, Süleyman’ın da ona kuş gibi davranması gerektiği sonucuna ulaşmış ve mana tercihlerini bu yönde yapmıştır. Oysa madem Hüdhüd konuşan bir kuştur ve konuşmalarına bakıldığında gayet akıllı ve iradeli bir varlıktır hatta eğriyi doğrudan ayıracak mümeyyiz bir akla sahiptir, sadece geç kaldığı için Süleyman gibi bir Allah resulünün ona ceza olarak ölüm cezasını uygun görmesi hangi adalete sığacaktır? Geç kalmanın cezası ölüm müdür, şiddetli azaba uğratmak mıdır? Bir insanı öldüren katili bile affetmeyi tavsiye eden bir dinin resulü olan Süleyman, sırf geç kaldı diye konuşan bir kuşun kafasını mı kesecektir? Bu hem ona verilecek ceza açısından haksızlıktır hem de (geleneksel anlayışa göre) konuşma kabiliyeti verilerek mucize haline getirilen bir kuşa alelade bir tavuk muamelesi yapmak açısından da haksızlıktır. Hepi topu birkaç kelimeyi hem de anlamlarını bilmeden telaffuz eden bir papağana bile reva görülmesi mümkün olmayan bir davranış, meal müellifleri tarafından Süleyman’a atfedilmiştir.

Evet ذ ب ح (zel+ba+ha) kök harflerinden türemiş ve Kur’an da 9 defa geçmiş لَأَذْبَحَنَّهُ (le ezbahennehu) kelimesinin “*boğazlamak, boğazını keserek öldürmek*” gibi manaları bulunmaktadır ama kelimenin tek manası bu değildir.

Kavramın “*Delmek, kesmek, çenesi altında sakalı çıkmak, rükû halindeyken başı*

aşağıya doğru eğmek, yormak, zor duruma sokmak” gibi kök anlamları da bulunmaktadır. Bu anlamlardan birini tercih etmek, müellifini kıssayı hangi temel üzerinden anladığına göre değişmektedir. Hiçbir şekilde Kur’an’ın anlattığı kıssayı Kur’an’ın anlattığı şekilde anlama zahmetine katlanmayıp, Süleyman’ı kudretli bir İsrail oğlu kralı gibi gören geleneksel anlayış elbette ki konuşan bir kuş olarak takdim ettiği Hüdhüd’e hiçbir ilke gözetmeden ve sadece geç kaldığı için “kafasını keserek öldürme” cezasını uygun görecektir ve ayetteki لَادَّبَحْنَهُ (le ezbahennehu) fiiline bu yönde mana tercihinde bulunacaktır ve bulunmuştur da. Bu tercihi yapmakla kalmamış, koskoca halk yığınlarını buna inandırmayı başarmışlardır.

Aynı meal, ayetin sonunda geçen أَوْ لِيَأْتِيَنَّيَ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ cümlesine, “*Bana (mazeretini gösteren) apaçık bir delil getirmediğinçe*” şeklinde mana vererek, yetki anlamına gelen بِسُلْطَانٍ (bi sultanin) kelimesini “*delil*” anlamına çevirmiştir. Oysa cümle bambaşka bir gerçeğe işaret etmektedir.

Süleyman’ın emrine girenlerin tamamının kontrolü Yüce Allah’ın melekleri tarafından yapılmaktadır. Daha önceki bölümlerde melekler, şeytanlar ve cinlerin aynı varlık türünden oldukları detaylarıyla ortaya konulmuştu. İşte melekler tarafından kontrol edilen Süleyman’ın emrine verilmiş cinler ve şeytanların gelmek zorunda oldukları müşahede aleminden, kendi dünyaları olan gayb alemine geçiş yapmaları ancak ve ancak izne tabidir ve bu izni onlara verecek olan da onları gözetim altında tutanlardır. Bir ayet önce Süleyman bu Hüdhüd için “*ne oldu bana da Hüdhüd’ü göremiyorum, yoksa o da gâib (görünmeyen)’lerden biri mi oldu*” şeklinde bir soru sormuştu. Ona bu soruyu sorduran şey, emrine girmiş olan gaybi varlıkların izinsiz hareket edemeyeceğini bilmesidir. İşte bu ayette, Süleyman onun gözden kaybolmasının ancak bir sultan, yani bir izinle bir yetki ile olabileceğini söylemektedir.

Sultan kelimesi س ل ط (sin+tı+lam) kök harflerinden türemiştir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 39 kelime bulunmaktadır. Kelime, Kur’an’da geçtiği yerlerin bir kısmında *yetki, güç, bir şeye erişim imkânı, kendisiyle bir şeye yetkili kılınan şey* anlamlarında geçmiştir.

Nisa 4/91

سَتَجِدُونَ آخَرِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ كُلًّا مَا رُدُّوا إِلَى الْفِتْنَةِ أُرْكَسُوا فِيهَا ۚ فَإِنْ لَمْ يَعْتَزْلُوكُمْ وَيُلْقُوا إِلَيْكُمُ السَّلْمَ وَيَكْفُوا أَيْدِيَهُمْ فَحُدُّوهُمْ وَأَقْلُبُوهُمْ حَيْثُ تَفَقَّهُوهُمْ ۚ وَأُولَٰئِكَ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُّبِينًا

Diğer birtakım kimselerin de hem sizden emin olmak hem de kavimlerinden emin olmak istediklerini göreceksin. Bunlar küfre her döndürüldüklerinde ona atılırlar. Eğer bunlar sizden uzak durmazlar, sizinle barış içinde yaşamak istemezler, ellerini savaştan çekmezlerse, onları yakalayın ve onları nerede bulursanız öldürün. İşte bunlara karşı size apaçık bir yetki verdik. (DİB meali)

Ayetin sonundaki جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا bu cümle çalışmayı yaparken başvurduğumuz meallerin hemen hepsinde tıpkı yukarıdaki mealde olduğu gibi “işte bunlara karşı size apaçık bir yetki verdik” şeklinde çevrilmiştir. Evet burada, kelimenin kast ettiği anlam da zaten budur. Ama mealler, kelimenin geçtiği diğer yerlerde, daha çok yine arapça olan “delil” manasını tercih etmişlerdir. Oysa delil kelimesi de Kur’an’da geçmektedir (25/45). Mealler tarafından çoğunlukla “güç, hakimiyet” olarak çevrilen bu kelime birçok yerde “yetki” anlamında geçmektedir. Mesela;

Hicr 15/42

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ

Azgınlardan sana uyanlar dışında, kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin yoktur” dedi. (DİB meali)

Yukarıdaki ayette geçen kelimeye “hakimiyet” anlamı veren DİB meali, verdiği bu mana ile bu ayetin anlattığı birçok gerçeğin anlaşılmasına ya da yanlış anlaşılmasına neden olmuştur. Birçok meal müellifi ayette geçen “sultan” kelimesine “yetki” manası vermiştir.

Bu açıklamalardan sonra ayetin daha isabetli anlamı aşağıdaki gibi olmalıdır.

Neml 27/21

لَا عَذَابَ لَهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحْنَهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِي بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ

“Kesinlikle ona çetin bir azap ile azap ettireceğim yani onu oldukça zora sokacağım veya kesinlikle bana (gaiblerden olma sebebini açıklayan) beyan edilmiş açık bir yetki getirecek.

Bu ayette üç tane أَوْ (ev) atif edatı gelmektedir. Bu edat çoğunlukla cümleleri birbirine atfetme görevini üstlenmektedir. Bu atif “yahut, yoksa, veya” şeklinde olduğu gibi “yani” şeklinde de olmaktadır. Biz bunlardan ikisini yahut anlamında birini ise yani anlamında aldık. Bunu tercih etmemizin sebebi ise biraz önce açıkladığımız gibi Süleyman’ın onlara ceza verme durumunun olmamasıdır. Süleyman’ın kendisi onlara ceza veremez ama ceza verdirterek onları zor duruma sokabilir.

Neml 27/22-26

فَمَكَتْ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَأٍ يَقِينٍ

إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ

وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ

أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبَاءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

(27/22,23,24,25,26) Çok geçmeden Hüdühüd gelip Süleyman'a: "Senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sana Sebe'den doğru bir haber getirdim. Ora halkına hükmeden, her şeyden kendisine bolca verilen ve büyük bir tahta sahip olan bir kadın buldum; onun ve milletinin Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Göklerde ve yerde gizli olanları ortaya koyan, gizlediğiniz ve açıkladığınız şeyleri bilen Allah'a secde etmemeleri için şeytan, kendilerine, yaptıklarını güzel göstermiş, onları doğru yoldan alıkoymuştur. Bunun için, doğru yolu bulamazlar. O çok büyük arşın sahibi olan Allah'tan başka tanrı yoktur" dedi. (DİB meali)

Allah dilerse birazdan bu ayetlerin üstünde tek tek durulacaktır. Ondan önce bu ayetleri topluca buraya almamızın sebebi, üzerinden onlarca efsane üretilen ve geleneğe göre konuşan kuştan başka bir şey olmayan Hüdühüd'ün sarf ettiği sözlerindeki derinliğin görülmesini istememizdir. Böylesi derin içeriği olan bir konuşmayı daha önce akılsız ve iradesiz bir varlıkken, birdenbire akıllı ve iradeli varlık haline gelen bir kuşun yapması demek, sadece onun konuşmaya başlamış olması demek değildir. Aynı zamanda edinilmesi yıllar alacak bilgilerin de ona verilmiş olması, dahası her zaman bir süreç içinde gelen vahyin de tastamam ona verilmiş olması demektir. Mesela bu kuş (!) "O çok büyük arşın sahibi olan Allah'tan başka tanrı yoktur" (DİB meali-27/26) demektedir. Bu sözleri söylemek konuşmaya henüz başlamış, farkında olabilme kabiliyetini yeni kazanmış, sarf ettiği kelimelerin kast ettiği anlamlarını çok kısa bir zaman önce bilmiş birinin harcı değildir. Bu sözleri sarf etmek için her şeyden önce hem varlığın hem de varlığı var edenin sözde değil özde farkına varılması gerekmektedir. Eğer bu sözler farkına varılmadan söyleniyorsa -ki asla öyle değil – o takdirde içi boş, karşılığı olmayan hatta belki de yalan olan sözler olacaktır. Bu sözleri sarf etmeyi bilmek demek aynı zamanda kast ettiği anlamları bilmek demektir. Daha önce Allah'ı, O'nun arşını, O'ndan başka ilahın olmadığını bilmeyen, akı olmayan, iradesi bulunmayan, seçme, farkında olma gibi kabiliyetleri de olmayan bir varlığın aniden bunları söylemesi, tıpkı bir bilgisayar diskine bu bilgilerin download edilmesi (indirilmesi) gibi bir şey olacaktır. Farz edelim ki olay geleneğin dediği gibi olmuş, Yüce Allah önce bu kuşu akıllı ve iradeli bir varlık haline getirmiş, ona mümeyyiz bir akıl vermiş, ardından o akla yukarıya aldığımız beş ayetteki konuşmaları yapabilecek bilgileri indirmiştir. Bu durumda o bilgilerin varlık içindeki karşılığını bilmek, her birini diğerinden ayırmak, neyin nerede durması gerektiğini anlamak gibi şeyleri nasıl yapacaktır. Hadi diyelim ki bunları da anında yapmıştır, bu durumda Allah resulü olan Süleyman'ın sırf geç kaldığı için "onun kafasını keseceğim" demesi nereye konulacaktır. Geleneğin ısrarla mucize temeline oturtmaya çalıştığı bu müthiş olay, Süleyman'ı zerre kadar etkilememiştir. Dahası Hüdühüd'ün bu müthiş konuşmalarından etkilenmesi gereken Süleyman, hiç etkilenmediği gibi (Hüdühüd'e şöyle dedi: "Doğru mu söylüyorsun, yoksa yalancılardan mısın, göreceğiz. DİB meali -27/27) onun yalan söyleyebileceğini bile söylemiştir. Eğer bu kuş birdenbire konuşmaya

başladıysa ve mucize ise, Süleyman mucize olan bir kuşun yalan söylemeyeceğini bilmemekte midir? Dahası hiç Allah'ın oluşturduğu bir mucizede, yalan olur mu? Hepsinden daha vahimi, bu kuş konuşmayı, bilmeyi ve söylediği şeyleri eğer mucizevi bir şekilde Yüce Allah'tan edinmişse yalan söylemeyi de mi ondan edinmiştir? Haşa ona yalan söylemeyi Allah mı öğretmiştir? Ya da Süleyman bunu bilmemekte midir? Neresinden tutulsa elde kalan geleneğin bu safatası hakkında daha önce 5 dosya yayınlamış ve bu konuşmayı yapanın bir kuş değil, gayb aleminin akıllı ve iradeli bir varlığı olduğunu belirtmiştik. Süleyman'ın her bir kelimesi Yüce Allah'ın dinini anlatan o varlığın konuşmasına tepki olarak “Doğru mu söylüyorsun, yoksa yalancılardan mısın, göreceğiz” (DİB meali -27/27) demesi, işte o varlığın yalan söyleme kabiliyetinde olan, hatta yalancılığı ve aldatıcılığı olan bir şeytan olduğunun altını bir kez daha çizmektedir. Yoksa Hüdhüd'ün “O çok büyük arşın sahibi olan Allah'tan başka tanrı yoktur” (DİB meali-27/26) gibi sözünün karşılığında bir Allah resulü olan Süleyman'ın “Doğru mu söylüyorsun, yoksa yalancılardan mısın, göreceğiz” gibi bir tepki vermesinin hiçbir anlamı kalmazdı. Bu açıklamayı yaptıktan sonra kıssaya dönebiliriz.

Neml 27/22

فَمَكَتْ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ نَحِطُ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَأٍ يَقِينٍ

Çok geçmeden Hüdhüd gelip Süleyman'a: “Senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sana Sebe'den doğru bir haber getirdim. (DİB meali)

Ayetin başında gelen مَكَتْ (mekese) fiili aynı kök harflerinden (mim+kef+se) türemiş bir kelimedir ve Kur'an'da 3 tanesi isim geri kalanları fiil olmak üzere 7 defa geçmektedir. Yukarıdaki meal, fiille beraber geçen غَيْرَ بَعِيدٍ bu ifadeye “çok geçmeden” manası vermiştir. Bu çalışmayı yaparken başvurduğumuz kırka yakın mealde bu ifade genelde “çok geçmeden geldi” şeklinde çevrilmiştir. Yani genelde مَكَتْ kelimesine yüklenen anlam “geldi” şeklindedir. Diğerlerinden biraz farklı olarak Elmalılı “Derken bekledi çok geçmeden geldi” şeklinde bir anlamla kelimeye hem “bekledi” hem de “geldi” anlamı yüklemiştir. Meal müelliflerinin hemen hepsi geçtiği diğer yerlerde kelimeye şu anlamları uygun görmüşlerdir.

1. Rad 17; فَيَمُكْتُ (fiili Muzari) “kalır”
2. Isra 106; مُكْتَبٌ (isim) “dura dura, ağır ağır, yavaş yavaş, sindire sindire, beklenti” / A. Bayındır; “uzun zaman dilimi” / E. Yüksel; “vakit vakit” / Ö. N. Bilmen.
3. Kehf 3; مَاكُتِينَ (İsim) “kalacaklardır, kalıcıdırlar, kalacakları, süreli bulunacaklar” B. Bayraklı; aram edekler / Elmalılı.
4. Ta-Ha 10 ve Kasas 29; امْكُتُوا (emir fiil) “(siz burada) durun, bekleyin”
5. Zuhuf 77; مَاكُتُونَ (İsim) “duracaksınız, kalacaksınız, kalıcılarınsınız, kalıp bekleyicisiniz, bekleyeceksiniz”

Aralarında farklılıklar olsa da meallerin hepsi kelimeye geçtiği diğer 6 yerin hepsinde “kalmak, durmak, beklemek” gibi bir kök mana üzerinden mana vermişlerdir. Fakat Neml suresinin 22. ayetindeki kelimeye ise tam tersi yönde “*gelmek*” kök manası üzerinden mana vermişlerdir. Yani meallerimize göre bu kelime hem “*durmak, beklemek*” hem de “*gelmek*” gibi (iki zıt) bir anlama sahiptir. Acaba gerçekten öyle midir?

المُكْتَبُ Bir yerde bir şeyin gelmesini beklemek ya da mutlak anlamda bekleyip, gözleyip sabit kalma. Fiil olarak “orada onun gelmesini ya da mutlak anlamda, bekleyip, gözleyip sabit kaldı” anlamında birinci bab’tan مَكْتُبٌ-يَمْكُتُ şeklinde kullanılır.[1]

مَكْتُبٌ فَلَانَ بِالْمَكَانِ – مَكْتُبًا – مُكْتَبًا – مُكْتَبًا Kalmak, ikamet etmek, durmak, beklemek, durup beklemek.

مَكْتُبٌ فِي الْخَارِجِ سِنَوَاتٍ بَعِيدَةً..... Uzun yıllar dışarıda kaldım.

مَكْتُبٌ يَتَرَقَّبُهُ مِنْذُ سَاعَاتٍ..... Saatlerdir durup onu bekliyor.

أَمَكْتُبٌ فَلَانًا – إِمَكْتَابًا..... Bekletmek, durdurmak.

تَمَكْتُبٌ..... Beklemek, acele etmemek.[2]

Kelimenin sözlüklerde “*gelmek*” gibi bir manası olmamasına ve Kur’an’da geçtiği diğer yerlerin hepsinde “*durup beklemek*” üzerinden mana vermiş olmalarına rağmen; meal müelliflerine, bu ayette kelimeye, olmayan ve kast ettiği anlamın tam tersi yönünde mana verdiren şey, başından beri kıssayı kuşlar temeline oturtmuş olmalarından dolayıdır. **Yaptıkları hayali kurgular onları kelimelerin manalarını tam tersine çevirmeye kadar getirmiş, ama burada durmaları gerekirken durmamış, nerede yanlış yaptıklarını sorgulamaları gerekirken sorgulamamış, Yüce Allah’ın gönderdiği kelimeleri tersine çevirmeyi tercih etmişlerdir. Gözlerini kör etmiş olan efsanelerden kurtulmaları için Yüce Allah’ın sunduğu fırsat olan kelimelere tutunmak yerine o kelimenin kendi anlamıyla bağını kesmiş ve kendi uydurdukları anlama bağlanmışlardır.** Sadece bu da değildir. Bu fiilin faili Süleyman iken, tam tersine çevirerek fiilin failini Hüdhüd olarak göstermişlerdir. Oysa bir ayet önce, Süleyman görmesi gerekirken Hüdhüd’ü göremediğini söylemiştir! Bu demektir ki Süleyman onu beklemektedir. Yani, مَكْتُبٌ fiili gelen Hüdhüd’ü değil, bekleyen Süleyman’ı göstermektedir. Kıssayı başından beri okuduğumuzda zaten bu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Bundan dört ayet önce; 18. ayette Süleyman ve askerleri, *maharetli kişilerin vadisinin* karşısına gelmişti. Süleyman’ın o vadiye geliş sebebi, Yüce Allah tarafından hizmetine verilen maharetli kişilerin askerleri arasına katılmasını sağlamaktı... Süleyman’ın emrine verilenlerin kontrolü, zaptu rapt altında tutulması melekler tarafından yapılmaktadır. Ancak şeytanlar ile melekler arasında ezelden beri süren bir düşmanlık söz konusudur. Çünkü her ikisi de

cin türünden varlıklar olmasına rağmen melekler Yüce Allah'ın, şeytanlar ise İblis'in askerleri olmayı tercih etmişlerdir. Süleyman'ın emrine verilen şeytanların işte bundan dolayı korkmaları, çekinmeleri, bu düşmanlıktan dolayı meleklerin kendilerine kötü davranacaklarından endişe etmeleri son derece normaldir. Fakat Yüce Allah onları Süleyman'ın emrine verirken ilkeleri belirlemiş ve meleklerin onlara bundan dolayı düşmanlık yapmamalarını sağlamıştır ve bunu da şeytanlara duyurmuştur. İşte bunu duyan dişi lider, Süleyman'ın emrine verilen kendi türünden maharetli kişileri yatıştırmak için konuşmuştur.

Neml 27/17-19

وَحَشِيرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودَهُ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ

حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

(27/17) Cin'den, İns'den ve Tayr (uçabilen şeytanlar)'dan olan onun askerleri, Süleyman için toplatılmış, ardından onlar (görevlerine) sevk edileceklerdi.

(27/18) En sonunda (Süleyman'ın emrine verilen) o maharetlilerin vadisine vardıklarında bile (liderleri olan) maharetli kişi "Ey (görevlendirilen) maharetli kişiler! Yerleştirildiğiniz görevlerinize dahil olun (başlayın). Süleyman ve askerleri kesinlikle sert davranıp sizi ezmeyecekler ve onlar asla duygusal davranmayacaklar!" diyordu.

(27/19) Onun (maharetli dişi liderin) inancından dolayı çok şaşırın Süleyman, güçlkle sevinebildi ve "Rabbim senin o tahsisatının gereğini yerine getirmem için – ki bana ve iki validime tahsis ettiğin (tahsisat)'da işte oydu – ve ondan razı olacağın bir Salih olarak çalışmam için beni yönlendir, böylece sende rahmetinle o Salih kullarının arasına beni de dahil et.

İşte böyle gelişen olayların sonucunda maharetli kişilerden biri olan Hüdhdü'ü göremeyen Süleyman, bunun sebebini sorgulamış ve onun kendi hizmetine girmemek için direttiğini ifade etmiştir.

Neml 27/20-21

وَتَقَفَّذَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِي لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ

لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأُدْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ

(27/20) (Süleyman) Gözden kaybettiği o tayrı soruşturdu. Ne oldu bana da hüdhdü'ü göremiyorum, yoksa (o da) gaiblerden (görünmeyenlerden) biri mi oldu.

(27/21) “*Kesinlikle ona çetin bir azap ile azap ettireceğim yani onu oldukça zora sokacağım veya kesinlikle bana (gaiblerden olma sebebini açıklayan) beyan edilmiş açık bir yetki getirecek.*

İşte bunlardan sonra gelen 22. ayet, bekleyenin ve hatta beklemesi gerekenin Süleyman olduğunu bildirmektedir. Çünkü Süleyman, zaten bu söylemle onu görme beklentisi içinde olduğunu ifade etmektedir. Buna göre 22. ayetin başında gelen *فَمَكَتْ غَيْرَ بَعِيدٍ* bu ifadeye verilmesi gereken daha isabetli mana “*Ardından (Süleyman) uzak olmayan bir yerde (onun) gelmesini bekledi*” şeklinde olmalıdır. Çünkü bundan sonraki ifadelerde zaten Hüdhüd’ün neden beklendiği zamanda gelmediğini belirtmesinden, onun neden geç geldiği rahatlıkla anlaşılmaktadır.

Olayların birbirinden kopuk ve kelimelerin olması gerekenden farklı şekilde manalandırılması, çok daha başka bir gerçeğin görülmemesine sebep olmuştur. Geleneksel anlayış, bu ayetlerde anlatılan Süleyman ve Hüdhüd karşılaşmasının ilk karşılaşma olduğunu ortaya koymuştur. Oysa ilerleyen ayetlerde daha net olarak ortaya çıkacaktır ki, bu onların ilk karşılaşması değildir. Ayetin devamında Hüdhüd, geç gelme sebebi olarak şunu söylemektedir: *أَحْطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَابٍ بِنَبَأٍ يَقِينٍ* “*Senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sana Sebe’den doğru bir haber getirdim (DİB meali 22.ayet).* Aslında ayetin kelimelerine verilen manalar doğru değildir. Birazdan bunların üzerinde duracağımız için biz bu söylemin başka bir yönüne dikkat çekmek istiyoruz.

Maharetli kişilerin vadisine gelen Süleyman, eğer Hüdhüd kendi askerleri içine ilk defa katılıyor olsaydı, o “*ben sana sebe’den yakın bir haber getirdim*” dediğinde vermesi gereken tepki “*bakalım yalan mı söylüyorsun, doğru mu söylüyorsun göreceğiz*” (27/27) şeklinde değil, “*sana sebe’den haber getirme emri vermedim, neden üstüne vazife olmayan şeylerle uğraşıp yapman gerekeni yapmıyorsun*” şeklinde olmalıydı. Ama Süleyman bunun bahsini bile yapmamış, sadece getirdiği haberin doğru mu yoksa yalan mı olduğunu sorgulamıştır. Üstelik kıssanın devamında yalancı olma ihtimalini aklına getirdiği aynı Hüdhüd’ü, mektubunu götürmesi için başka bir görevle görevlendirmiştir. İleride de görecekimiz gibi, verdiği mektup son derece önemli ve asla içine yalan karıştırılmaması gereken bir mektuptur ama buna rağmen yalancı olma ihtimalini düşündüğü Hüdhüd’e o mektubu teslim edebilmiştir.

Bu durum, Süleyman ile Hüdhüd’ün daha öncesinden gelen bir geçmişlerinin olduğunu göstermektedir. İlerleyen ayetlerde çok daha net anlaşılacaktır ki, işte bu ayet ve sonrasında anlatılan olaylar bizi Zel-Karneyn kıssasına bağlayacaktır.

(18/85) *فَأْتَنَعَ سَبَبًا* **Bir aracıya iz sürdü**

(18/86) *حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ* **nihayet (aracı) ulaşacağı zaman...**

Bu ayetlerde Zel-Karneyn yani Süleyman'ın iz sürdürdüğü aracı işte bu Hüdhüd'tür. Hüdhüd, Süleyman'ın emrine girmesi gerekirken girmeyen bir dik başlının ya da Süleyman'ın emrine giren cinleri ve şeytanları kontrol altında tutan meleklerin kendilerine kötü muamelede bulunacağından korkup kaçan birinin peşinden gitmiş ve işte oradan haber getirmiştir. Hatırlanacağı üzere Kehf suresinde anlatılan Zel-Karneyn kıssasının ilk üç ayetini işlemiş ve 18/86. ayetin bizi Süleyman kıssalarına bağladığını söylemiştik. O ayette geçen ve tüm meallerin “*nihayet güneşin battığı yere ulaşınca*” manasını verdikleri **حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ** bu cümleye “*nihayet (aracı) dik başlının/ürküp kaçanın saklandığı o yere ulaşınca*” manasını vermiş, cümlede geçen **الشَّمْسِ** (eş-Şems) kelimesinin anlamının *güneş* değil *dik başlı ya da ürküp kaçan* olduğunu tüm gerekçeleriyle beraber belirtmiştik.^[3] İşte o ayette Zel-karneyn yani Süleyman'ın görevlendirdiği o aracının, emir altına girmesi gerekirken girmeyen dik başlının ya da ürküp kaçanın saklandığı yere ulaştığını, onu orada bir kavme liderlik yapan ve akrabası olan dişi bir liderin gücü altına sığınarak saklanırken bulduğunu belirtmiştik. Kehf suresindeki kıssada belirtilen ve iz sürdürülen bu aracı Hüdhüd'tür. (Allah dilerse) Kelimeler üzerinde durduğumuzda her iki kıssa arasında koparılması mümkün olmayan bağların olduğu, daha da net bir şekilde ortaya çıkacaktır. Hüdhüd'ün “*sana sebe'den yakın bir haber getirdim*” dediğinde, Süleyman'ın zaten olması gereken buymuş gibi tepki göstermesi de işte bundandır. Zaten Hüdhüd'ün kullandığı ve meallerde *haber* manası verilen *nebe* kelimesi, *haber* değil “*beklenen haber*” manasındadır. Süleyman ve Zel-karneyn kıssaları arasındaki bu kopmaz bağların ortaya çıkması her zaman olduğu gibi sadece ve sadece Yüce Allah'ın kelimelerine tutunmakla mümkündür.

Ramazan DEMİR

[1] İsfahani, Müfredat MKS md.

[2] Yrd. Doç. Dr. İlyas Karslı, Yeni Sözlük MKS md.s.1960

[3] Bkz. www.tuvavadisi.org Zülkarneyn 8, 9, 10, 11 dosyaları

SEBE VE YAKÎN HABER

Neml 27/22

فَمَكَتْ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَأٍ يَقِينٍ

Çok geçmeden Hüdhüd gelip Süleyman'a: "Senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sana Sebe'den doğru bir haber getirdim. (DİB meali)

Bu ayetin birinci cümlesinin *فَمَكَتْ غَيْرَ بَعِيدٍ* "**Ardından (Süleyman) uzak olmayan bir yerde (onun) gelmesini bekledi**" şeklinde mana verilmesi gerektiğini bir önceki bölümde ortaya koymuştuk. Aslında biraz Arapça bilenler, *fiil* cümlesi olmasına rağmen cümlede açık bir *failin* olmadığını hemen fark edeceklerdir. Bir *fiil* cümlesinde failin belirtilmemesinin en birinci şartı, *failin* artık çok iyi bilinmesi durumunda geçerlidir. Meal müelliflerinin tamamı bu cümlelerin faili olarak Hüdhüd'ü göstermişlerdir. Oysa Hüdhüd ismi sadece 20. ayette, o da meful olarak geçmiştir. Yani kıssa içinde çok iyi bilinen bir fail olduğuna dair en ufak bir işaret yoktur. Hüdhüd, bir fiilin faili olmaya yukarıdaki ayetin ikinci cümlesinden itibaren başlayacaktır. O konuştuğumuz kıssa ile ilgili bazı detaylar vereceği gibi, kendisiyle ilgili de birtakım detaylar verecektir.

Daha önceki bölümlerde, ayette iki defa geçen ف (fa) bağlacı ile ilgili birkaç kez bilgi vermiştik. Bir önceki bölümde üzerinde durduğumuz فَمَكَتْ (femekese) fiilinin başındaki "fe" bu ayetteki ilk cümleyi, önceki ayetteki son cümleye bağlamaktadır. Bir önceki ayette Süleyman Hüdhüd'ü neden göremediğini sorgulamış, ardından onun gelmesini beklemeye başlamıştır. İşte cümlelerin başındaki ف (fa) bağlacı, beklemeye başlamasının o sözü sarf ettikten sonra olduğunu bildirmektedir. İkinci ف (fa) bağlacı ise bekleme fiilinin sonucunu bildirmektedir ve onun cümleye kattığı anlam ise beklemesinin sonuç verdiğini yönündedir. Önceki ayetleri ard ardına okuduğumuzda hem o ayetlerdeki hem de bu ayetteki ف (fa) bağlaçlarının konumu daha iyi görülecektir.

Neml 27/20

وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ

(Süleyman) Gözden kaybettiği o tayrı soruşturduktan sonra dedi ki; "ne oldu bana da hüdhüd'ü göremiyorum, yoksa (o da) gaiblerden (görünmeyenlerden) biri mi oldu?"

Bu ayetteki ف (fa) bağlacı Süleyman'ın yaptığı konuşmasının aradığını bulamamasının sonunda gerçekleştiğini belirtmektedir. Yani bu ve devamındaki ayette geçen konuşmayı durup dururken, hiçbir sebep yokken yapmamıştır. Görmesi gerekeni görememiş, niye görünmediğini soruşturmuş, bir sonuca ulaşamamış ardından konuşmuştur. İşte bağlaç bunu ifade etmektedir.

Neml 27/21

لَأَعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ

“Kesinlikle ona çetin bir azap ile azap ettireceğim yani onu oldukça zora sokacağım veya kesinlikle bana (gaiblerden olma sebebini açıklayan) beyan edilmiş açık bir yetki getirecek”

İşte bu ayetlerden sonra gelen ف (fa) bağlacı Süleyman'ın Hüdüh'ü beklemeye başlamasının bu konuşmanın sonucu olduğunu bildirmektedir. Bizim ayette geçen ilk cümleye **فَمَكَتْ غَيْرَ بَعِيدٍ** **“Ardından (Süleyman) uzak olmayan bir yerde (onun) gelmesini bekledi”** şeklinde bir manayı vermemizin gerekçelerinden biri de budur. Mealde “ardından” şeklinde verdiğimiz anlamın yerine “bundan dolayı” şeklinde bir mananın verilmesi de mümkündür. Fakat her iki durum da beklemeye başlama sebebini Hüdüh'ü görememe olduğunu belirtmektedir.

Ayette geçen ikinci ف (fa) bağlacı tıpkı daha önce olduğu gibi فَقَالَ şeklinde geçmektedir. Normal olarak ayetin “nihayet beklediği Hüdüh geldi ve dedi ki” şeklinde bir açıklama ile gelmesi gerekirdi. İşte ف (fa) bağlacı zimnen bu anlamı vermektedir. Bu bağlacın cümleye kattığı anlam kendinden önceki eylemin sonucunun beklenen doğrultuda gerçekleştiği, eylemin amacının hasıl olduğu yönündedir. Yani beklemek sonuç vermiş, beklenen Hüdüh gelmiştir.

Beklenen Hüdüh gelmiş ve gelir gelmez **بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَأٍ يَقِينٍ** **“Senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sana Sebe'den doğru bir haber getirdim (DİB meali) şeklinde bir cümle sarf etmiştir. Hemen belirtelim ki cümlede “öğrendim” anlamını verebileceğimiz bir kelime yoktur. Yukarıdaki mealin müelliflerinin “öğrendim” manasını verdikleri أَحَطْتُ (ehattü) kelimesi, Kur'an'da 28 defa geçmektedir ve manaları arasında “öğrenmek” şeklinde bir anlam bulunmamaktadır. Kaldı ki bu kelime Kur'an'da en fazla Yüce Allah'a atfen gelmektedir. Yukarıdaki mealin müelliflerinin yaptığı gibi kelimenin fiil haline “öğrendim” şeklinde bir mana verilmesi durumunda mesela Bakara 19. ayette geçen **وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ** bu cümleye **“Allah kafirleri öğrenendir”** şeklinde bir anlam verilmesi gerekmektedir. Çünkü bu cümlede Allah'a atfen gelen **مُحِيطٌ** (muhit) kelimesi ح و ط kök harflerinden türemiş bir ismi faildir. Kelimeye kökünde öğrenmek şeklinde bir mana verilmesi durumunda bu fiili yapan faile **“öğrenen”** denmesi gerekmektedir. Halbuki Kur'an'da en fazla geçen kavramlardan biri de öğrenmek kelimesidir ama o kelimenin kök harfleri **علم** (ayn+lam+mim)'dir.**

Biraz önce belirttiğimiz gibi ayette geçen **أَحَطْتُ** (ehattu) fiili ح و ط (ha+vav+ttı) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 28 kelime bulunmaktadır. Hemen belirtelim ki bu kelime if'al babından gelen bir kelimedir. Hakkında birçok kere bilgi verdiğimiz bu bab'dan gelen fiillerin temel özelliği şunlardı:

Üç harfli bir fiilin bu kalıba alınmasından gaye (جَلَسَ خَالِدٌ) (Hâlit oturdu) gibi lâzım (me'ûl almayan) bir fiilse, (أَجَلَسَ خَالِدٌ عَادِلًا) (Hâlit Adil'i oturttu) şeklinde müteaddî yapmaktır. Şayet söz konusu fiil geçişli ise bu defa onu ikinci kattan müteaddî yapar. Esas manaları bir işin olmasını sağlamak, bir fiilin anlamının bir nesne üzerindeki etkisini belirtmektir:

عَلِمَ مُحَمَّدٌ الْخَبَرَ.	Muhammed haberi öğrendi.
أَعْلَمَ مُحَمَّدٌ خَالِدًا الْعَدْلَ.	Muhammed Halit'e haberi bildirdi. (İf'al babı)

Örnekler:

İf'al bab'ı

نَزَلَ	İndi	إِنزَالًا	يُنزِلُ	أَنْزَلَ	İndirdi (bir şeyin inmesini sağladı)
خَرَجَ	Çıktı	إِخْرَاجًا	يُخْرِجُ	أَخْرَجَ	Çıkardı (bir şeyin çıkmasını sağladı)
ذَهَبَ	Gitti	إِذْهَابًا	يُذْهِبُ	أَذْهَبَ	Giderdi (gitmesini sağladı)
عَلِمَ	Bildi	إِعْلَامًا	يُعَلِّمُ	أَعْلَمَ	Bildirdi
كَثُرَ	Çoğaldı	إِكْتِنَارًا	يُكْتِنِرُ	أَكْتَنَرَ	Çoğalttı
فَهِمَ	Anladı	إِفْهَامًا	يُفْهِمُ	أَفْهَمَ	Anlattı

Daha önce de hakkında pek çok kere bilgi verdiğimiz if'al babından gelme fiiller işte bu şekilde bir anlam değişikliğine uğramaktadırlar. Neml suresi 22. ayette geçen أَحَطَّتْ (ehattu) fiili de bu bab'dan geldiği için sözlüklerden bu kelimeye her ne anlam tercih edilirse edilsin ona *geçişsiz* bir mana değil *geçişli* bir mana verilmesi gerekmektedir. Meallerin tamamında bu kelimeye verilen anlam “*öğrendim*” şeklindedir. Tercih edilen bu mana kesinlikle *geçişli* değil *geçişsiz* bir manadır. Eğer bu kelimeye meallerdeki gibi öğrenmek üzerinden (ki böyle bir anlamı yoktur) mana verilecekse bunun “*öğrendim*” değil “*öğrettim*” şeklinde olması gerekir. Mealler hem kelimeye lügatlerde ve Kur'an'da olmayan “*öğrendim*” manasını vermiş, hem de if'al babında olduğu için geçişli olması gereken fiili geçişsiz hale getirmişlerdir. [\[1\]](#)

أَلْحَاظُ Bir mekanı ihata eden, etrafını çeviren, kuşatan duvar. إِحْطَاءُ İhata etmek sözcüğü iki şekilde kullanılır.

Birincisi:

1. Cisimlerle ilgili kullanılır: Örneğin; “bir yerin etrafını şöyle bir şeyle ihata ettim, çevirdim, kuşattım anlamında أَحَطْتُ بِمَكَانٍ كَذَا” denir.
2. Muhafaza etmek, korumak anlamında kullanılır (41/54).
3. Men etme engelleme anlamında kullanılır (12/66).

İkincisi: İlimle ilgili kullanılır (65/12 – 3/120). Bir nesneyi ilmen ihata etmek, kuşatmak demek, “onun varlığını, cinsini, miktarını, keyfiyetini/niteliğini, bizatihi kendisinin ve yaratılışının gayesini, kendisiyle olan/kendisinin aracı olduğu ve kendisinden olan/kaynaklanan şeyleri bilmek” demektir ki bu da yalnızca Yüce Allah’a mahsustur.[2]

حِطَاءٌ – حَوَاطًا – حَاطَ الشَّيْءَ ... Korumak, gözetmek, kollamak, kuşatmak, etrafını kuşatmak.

أَحَاطَ بِهِ Ablukaya almak. İyice bilmek, bütün detaylarıyla bilmek: Engel olmak.

أَحَاطَهُ عَلِمًا بِالْأَمْرِ Durumu ona bildirdi. Ona durum hakkında bilgi verdi. Duruma dikkat çekti.

يُحِيطُ السُّورُ بِالْمَدِينَةِ Sur, şehri kuşatır.

أُحِيطَ بِالرَّجْلِ Ölümü yaklaştı, helak oldu.

حَوَّطَ حَوْلَ الْأَمْرِ İşini kavradı, durumu anladı.

حَاوَاطَ الرَّجُلُ فُلَانًا – مُحَاوَاطَةً Birisinin istemediği bir şeyi ona yaptırmaya çalışmak, tuzağa düşürmek, kandırmaya çalışmak, ikna etmek için uğraşmak, bir kimsenin etrafında dolaşıp istemediği bir şeyi ona empoze etmeye uğraşmak.

اِحْتَأَى عَلَى الشَّيْءِ Koruyup kollamak, bir şeye nezaret etmek.

اِسْتَحَاطَ الرَّجُلُ فِي اِسْتِحَاطَةٍ Tedbirli olmak, gerekli tedbirleri almak, dikkatli olup ihmalkar davranmamak.

اِحْتِيَاطِي Stok, yedek, rezerv.

اِحْتِيَاطَاتٌ وَقَاءِيَةٌ Koruyucu tedbirler.[3]

Aslında bu kelime *ihtiyat, muhit, ihtiyati* gibi anlamlarıyla Türkçeye de geçmiş bir kelimedir. Anlamaya çalıştığımız ayette if'al babında أَحَطْتُ (ehattu) şeklinde gelen fiile bu anlamlardan hangisi tercih edilirse edilsin verilmesi gereken mananın lazım (geçişsiz) değil, müteaddi (geçişli) bir mana olması gerektiğini

biraz önce belirtmiştik. Meallerde verilen “öğrendim” şeklindeki anlamın kelimenin lügat anlamları içinde olmadığını, olmamasına rağmen bu anlam verilse bile (tasvip ediyoruz anlamında değil) bunun “öğrettim” şeklinde geçişli bir mana olması gerektiğini de belirtmiştik.

Aslında Hüdhüd’ün söylediği cümlelerin tamamı alındığında tercih edilmesi gereken mananın hangisi olduğu kendiliğinden anlaşılacaktır. Hüdhüd; أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ şeklinde bir cümle ile konuşmasına başlamaktadır. Bu cümlede geçen بِمَا kelimesi, bir harf cer ve akılsız varlıklar için kullanılan bir ismi mevsulden oluşmuştur ve anlamı “o şeyi” dir. Bunun yanında, cümlelerin sonunda bir harfi cer ve bir zamirden oluşmuş, ona/onu anlamı verilmesi gereken بِه (bihi) kelimesi bulunmaktadır. Bu zamir akıllı ve iradeli varlıklar için kullanılan bir zamirdir. Cümlede geçen لَمْ (lem) muzari fiilin başına gelen bir edattır. Bu edatlar geldikleri muzari fiilin anlamını hem olumsuz hem de geçmiş zamana çevirirler. Bir muzari fiilin bu edatla olumsuz ve geçmiş zaman yapılmasının anlamı şudur: Muzari fiiller devam eden fiillerdir. Eğer devam eden fiilin başına لَمْ (lem) olumsuzluk edatı gelirse, başarısız olunmasına rağmen o fiilden vazgeçilmediğini, failin o eylemi yapma isteğinin hala devam ettiğini gösterir. Bu edat fiile zımnen “henüz” anlamını verir. İşte tüm bunlar göz önüne alındığında cümleye verilmesi gereken daha isabetli anlamın أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ “ona iyice bildirmedeğin o şeyi ben (ona) iyice kavratım” şeklinde olmalıdır. Bu cümleyi tüm öğelerini yerinde bırakarak çevirdiğimizde şöyle bir cümle olmaktadır. *Kavratım (her yönüyle bildirdim) o şeyi ki henüz kavratmamıştın (her yönüyle bildirmemiştin) ona.*

Çalışmayı yaparken başvurduğumuz meallerde bu cümleye şu anlamlar verilmiştir:

Senin yeterince bilmediğin bir şeyi tam olarak öğrendim.... Abdulaziz Bayındır Meali

Senin henüz bilmediğin birşeyi öğrendim..... Abdalbaki Gölpınarlı Meali

Ben, senin henüz bilmediğin bir şeyi öğrendim Abdullah Parlıyan Meali

Ben senin bilmediğin bir şeyi öğrendim..... Ahmet Tekin Meali

Senin öğrenemediğin bir şeyi ben öğrendim..... Ahmet Varol Meali

Senin kuşatamadığın (öğrenemediğin) şeyi, ben kuşattım... Ali Bulaç Meali

Ben senin bilmediğin bir şeyi bildim..... Ali Fikri Yavuz Meali

Senin kuşatmadığın (bilmediğin) bir şeyi bildim..... Bahaeddin Sağlam Meali

Senin fark edemediğin bir şeyi fark ettim..... Bayraktar Bayraklı Meali

- Senin bilmediğin bir şeyi öğrendim Cemal Külünkoğlu Meali*
- Senin bilmediğin bir şeyi öğrendim Diyanet İşleri Meali (Eski)*
- Senin bilmediğin bir şey öğrendim Diyanet İşleri Meali (Yeni)*
- Senin bilmediğin bir şeyi öğrendim Diyanet Vakfı Meali*
- Senin bilmediğin bir şeyi öğrendim Edip Yüksel Meali*
- Senin ihata etmediğin bir şey ihata eyledim Elmalı Meali (Orjinal)*
- Senin muttan olmadığın (bir Hakikat) 'a vaakıf Hasan Basri Çantay Meali*
- (Ben) senin bilmediğin bir şeyi öğrendim Hayrat Neşriyat Meali*
- Senin (bilgi gücünle) kuşatıp öğrenemediğin şeyi, ben kuşatıp öğrendim Kadri Çelik Meali*
- Ben senin bilmediğin bir şeyi öğrendim Mehmet Türk Meali*
- Ben senin henüz bilmediğin bir şeyi öğrendim Muhammed Esed Meali*
- Ben senin henüz bilmediğin bir şeyi öğrendim Mustafa İslamoğlu Meali*
- Ben senin ihata etmediğin bir şeyi ihata ettim Ömer Nasuhi Bilmen Meali*
- Ben, dedi, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim Suat Yıldırım Meali*
- Ben, dedi, senin görmediğin bir şey gördüm Süleyman Ateş Meali*
- Senin bilmediğin bir şeyi öğrendim Şaban Piriş Meali*
- Ben senin bilmediğin birşeyi öğrendim Ümit Şimşek Meali*
- Senin fark edemeyeceğin bir şeyi fark ettim Yaşar Nuri Öztürk Meali*

Meallerin müelliflerinin anlamaya çalıştığımız cümleye verdikleri bu manaları birbirinden farklı olmasına rağmen hepsini doğru kabul etsek bile (ki asla doğru değildir) şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu müellifler Süleyman ile Hüdhüd'ün ilk defa karşılaştıklarını ortaya koymaktadır. Onlara göre olay şöyle gelişmiştir. Süleyman sıra sıra dizilmiş kuşlardan (!) ordusunu teftiş etmiş ve Hüdhüd'ü görememiştir. Bunun üzerinde ona azap edeceğim ya da kafasını

koparacağım diye tehditler savurmuştur. Fakat bu söylemin üzerinden çok geçmeden Hüdhüd çıkagelmiş ve ona “senin bilmediğin şeyi ben öğrendim” demiştir. Oysa kendilerinin mana verdikleri bu cümleye bile birazcık dikkat etselerdi “Süleyman ile ilk defa karşılaşan Hüdhüd, “nasıl olurda kendi öğrendiği şeyin Süleyman tarafından bilinmediğini bilebilir” şeklinde bir soru sormaları gerekirdi. Tahrif etmiş olsalar bile kendi kurdukları cümleden Hüdhüd’ün Süleyman’ın neyi bilip bilmediğini bilmesi için kesinlikle daha önceden gelen bir olayın olması gerekmektedir. Yoksa Hüdhüd nasıl olacak da “senin bilmediğin” şeklinde bir kelime kullanabilir? Üstelik بِمَا (bima) şeklinde bir ismi mevsul kullanmış, yani adeta adres göstermiştir. O halde nasıl olurda; “Hühhüd haberini getirdiği o şeyin Süleyman tarafından bilinmediğini bu kadar kesin bir ifadeyle belirtir” şeklinde bir soruyu bizzat cümleye o manaları veren müelliflerin sorması gerekirdi.

Bunu yapmak yerine;

1. İf'al babında olduğu için geçişli mana vermeleri gereken fiile geçişsiz mana vermişlerdir.
2. Sadece akıllı varlıklar için kullanılması gereken بِه (bihi) kelimesini akılsız varlıklara atfetmişlerdir
3. Sadece bu ikisi bile anlatılan olayın bir geçmişi göstermesi açısından yeterli iken, Kur'an'ın diğer yerlerinde anlatılan Süleyman kıssaları ile kurmaları gereken bağları yok etmişlerdir.

Evet Neml suresinde anlatılan Süleyman ve Hühhüd karşılaşması ilk değildir. Hühhüd Süleyman'ın Zel-karneyn olarak “ürkerek kaçan bir dik başlının” (Kehf 86) ardından gönderdiği aracıdır (Kehf 85). Yüce Allah “bana benden sonra kimseye ulaşmayacak bir mülk ver” şeklinde dua eden Süleyman'ın duasına karşılık olarak cinler ve şeytanların belli konularda maharetli olanlarını Süleyman'ın hizmetine vermiştir. Fakat Süleyman'ın emrine verilenlerin sevk edilmesi, zaptu rapt altına alınması ve emre uymadıklarında cezalandırılmaları Süleyman'ın ukdesinde değildir. Bunları Yüce Allah'ın melekleri yapmaktadır. Müşahede alemine duyurulan bu bilginin gayb aleminde de duyurulması gerekmektedir. Gayb aleminin varlıklarının emir altına alınmaları yolda rastlanılan her cinni ve şeytanı hiçbir bildirimde bulunmadan zincirlemek şeklinde değil, duyuru ve bildiri şeklinde olması gerekmektedir. Emir altına alınırken zor kullanılması ancak bundan sonrasında olmalıdır. Çünkü bunlar içinden zor kullanmaya gerek olmadan emir altına girenlerin olmasında pekâlâ mümkündür. Nitekim Hüdhüd zincirlenmemiş, serbestçe Sebe diyarına kadar gidebilmiş ve yine geri gelebilmiştir. Emir altına alınanlar kaçmakla kurtulamayacaklarını, Allah'ı aciz bırakamayacaklarını çok iyi bilmektedirler. Nitekim Ahkaf suresinde anlatılan cin kıssası tam da bu bildirin yapıldığı kıssa olup, cinlerden bir kısmının bu bildiriye gönüllü icabet ettiğini göstermektedir.

Ahkaf 46/29-33

وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُّذَرِّينَ

(46/29) Hani Kur'an'ı dinlemek üzere cinlerden bir grubu sana yöneltmiştik. Onlar, onun huzuruna gelince birbirlerine, "Susun!" dediler. Kur'an'ın okunması bitince de uyarıcı olarak kavimlerine döndüler.

قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِن بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ

(46/30) Dediler ki: "Ey kavmimiz! Şüphesiz biz, Mûsâ'dan sonra indirilen, kendinden önceki kitapları doğrulayan, gerçeğe ve doğru yola ileten bir kitap dinledik."

يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرَ لَكُمْ مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِّنْ عَذَابِ أَلِيمٍ

(46/31) "Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine uyun, ona iman edin ki, günahlarınızı bağışlasın ve sizi elem dolu bir azaptan kurtarsın."

وَمَنْ لَا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءُ ۗ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

(46/32) Kim Allah'ın davetçisine uymazsa, yeryüzünde Allah'ı âciz bırakacak değildir. Kendisi için Allah'tan başka dostlar da bulunmaz. İşte onlar apaçık bir sapıklık içindedirler.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَعْزُبْ عَنْهُ بَخْلُهُنَّ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ ۗ بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

(46/33) Gökleri ve yeri yaratan ve onları yaratmaktan yorulmayan Allah'ın, ölüleri diriltmeye gücünün yeteceğini görmediler mi? Evet şüphesiz O, her şeye hakkıyla gücü yetendir (DİB mealî).

Kesinlikle Süleyman kıssaları bağlamında anlaşılması gereken bu ayetler sırf içinde الْقُرْآن Kur'an kelimesi geçiyor diye bağlamından kopararak Muhammed (s) zamanına taşınmıştır.

Bu nasıl yapılmıştır?

Yukarıdaki 29. ayete verilen meale bakıldığında, orada geçen يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآن bu cümleye "Kur'an dinlemek üzere" şeklinde bir mana verildiği görülmektedir. Cümlede geçen الْقُرْآن (el Kur'an) kelimesi Arapça bir kelimedir. Bu kelimenin karşılığı olarak Türkçede "Kur'an" denmesi demek, kelimenin hiç çeviri yapılmadan Türkçeye aktarılmış olması demektir. Peki الْقُرْآن (el Kur'an) kelimesinin anlamı nedir?

Kur'an (الْقُرْآن) kelimesi ق ر أ (kaf+ra+hemze) kök harflerinden türemiş Fu'lan vezninde Mü'cel bir mastardır. Her ne olursa olsun bu kelime, türemiş (müştak) bir kelimedir ve her türeyen kelime gibi türediği kökün anlamını üzerinde

taşımak zorundadır. Yani kelime قرا (karae) kökünden türediği için, kelimeye kökünde hangi mana veriliyorsa o mananın mastarıdır. Karae (قرا) kelimesi anlam olarak “okumak, öğrenmek, bellemek” gibi manalara sahiptir. Kelimeye okumak manası verilse bile her okumanın amacı öğrenmek olduğu için okumak manasının anlamı bile öğrenmek manasındadır. Bu kökü Kur’an (الْقُرْآن) şeklinde mastar haline getirdiğinizde “öğreti” şeklinde bir mana çıkmaktadır. Fakat öğreti kelimesi genel bir anlamdır ve öğretinin, duyma yoluyla, görme yoluyla olduğu gibi daha birçok farklı şekli vardır. İşte قرا (karae) kökünden gelen “öğreti” kelimesinin taşıdığı mana “okuma yoluyla elde edilen öğreti” şeklindedir. Fakat bu anlam eksik bir anlamdır. Çünkü bir şeyin okunarak öğreti haline gelmesi için önce yazılmış olması lazımdır ve kelimenin anlamı okuyan kişi üzerinden değil yazan kişi üzerinden belirlenmelidir. Çünkü Kur’an kelimesi, okuyan kişiye göre “okunarak öğrenilen öğreti” yazan kişiye göre “yazılarak bildirilen bildiri” anlamı taşımaktadır. O halde bu kelimeye yüklenecek anlamın her iki durumu da kapsaması gerekmektedir. Zaten kelimenin sonunda tesniye (ikili) harflerinin olması, verilecek anlamın o yönde olması gerektiğini göstermektedir. O halde Arapça الْقُرْآن (el-Kur’an) kelimesine verilecek en isabetli anlam “yazılı bildirildiği için okunarak öğrenilen öğreti” şeklinde olmalıdır.

Evet Yüce Allah’ın vahiyleri her zaman yazılı gelmiş, kullara yazıyla iletilmiştir. Böyle de olmak zorundadır. Tüm vahiylerin tek sahibi olan Yüce Allah, kullarını karanlıklardan aydınlığa çıkarsın diye gönderdiği ve her şeyini kendisinin belirlediği vahyin sekreterliğini kullara bırakacak değildir. Kur’an kelimesi, sadece Muhammed (s)’e verilen vahyin adı değildir. Bu ad, en başından beri resullere verilen vahyin adıdır. Resullere verilenlerin kimi yerde İncil kimi yerde Tevrat kimi yerde Zebur diye isimlendirilmesi ise Kur’an’ın (öğretinin) İncil hali, Zebur hali, Tevrat hali veya kitap halidir. Yani öğreti tek bir tanedir ve hangi ad adı altında tasnif edilmiş olursa olsun her zaman Kur’an, yani yazılı bildirildiği için okuma yoluyla öğrenilen öğretilerdir.

Aslında yukarıya aldığımız Ahkaf suresinin ayetlerine dikkat edildiğinde, o ayetlerin bağlamının Muhammed (s) olamayacağı gün gibi ortadadır.

Ahkaf 46/30

قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يُهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ

Dediler ki: “Ey kavmimiz! Şüphesiz biz, **Mûsâ’dan sonra indirilen**, kendinden önceki kitapları doğrulayan, gerçeğe ve doğru yola ileten bir kitap dinledik.” (DİB meali)

Bu ayette geçen مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ (Musa’dan sonra indirilen) cümlesi çok açıktır. Eğer cinlerin dinlediği Muhammed (s)’e verilen son vahiy olmuş olsaydı Musa’dan sonra değil, İsa’dan sonra denmesi gerekirdi. Çünkü Muhammed (s)’e verilen son vahiyden önce İsa’ya verilen vahiy vardı. Hatta Musa ile Muhammed (a.s.m) arasında sadece İsa değil onlarca resul vardır. O halde bu cinler, Muhammed (s)’e verilen vahiy dinlemiş olsalardı Muhammed (s)’den

asırlarca önce gelmiş ve aralarında onlarca resul bulunan Musa'yı belirtir şekilde “*Musa'dan sonra*” diyemezlerdi. “Belki de dinleyenler Yahudi olan cinlerdir” şeklinde safça yapılacak itiraz ise dikkate alınmaya bile değer değildir.

Musa'dan sonra Davut ve Süleyman vardır ve bu cinler Musa'dan sonra derken bunu kast etmişlerdir. Unutulmamalıdır ki bu ayetleri bize ulaştıran cinler değil Yüce Allah'tır. Biz bu olayı hiçbir şekilde yanılmayan, şaşırmayan, hata ve kusurlardan münezzehe Yüce Allah'ın kendi şanına yakışan öğretilerinden öğrenmekteyiz. Bu öğretilerde birbirini tutmayan şeylerin olması mümkün değildir.

Süleyman kıssasına geri dönecek olursak, işte Ahkaf suresinin bu ayetleri gayb aleminin varlıklarının Süleyman'ın hizmetine verilmiş olduklarının bildirimini o şekilde yapılmış olduğunu göstermektedir. Elbette ki bu durum beraberinde “*Musa'dan sonra indirilen öğretiyi dinleyip kavimlerine uyarıcı olarak dönen cinler kimlerdir?*” sorusunu beraberinde getirecektir. Bu sorunun cevabı ise Hüdhd'ün söylediklerinde ve kıssanın ilerleyen bölümlerinde gelecektir. Şimdilik acele etmemek ve ayetlerden daha öne geçmemek için kıssanın Kur'an'da anlatılan düzenine uyalım.

Anlamaya çalıştığımız ayetin devamında Hüdhd *مِنْ سَبَأٍ نَبَأٍ يَقِينٍ* şeklinde bir cümle sarf etmektedir. Bu cümle meallerde çoğunlukla “*sana sebe'den doğru bir haber getirdim*” şeklinde çevrilmektedir. Bu cümle doğal olarak “Sebe neresidir?” sorusunu sordurmaktadır nitekim tefsir müellifleri de bu soruyu sormuş ve rivayet, İsrailiyat, yorum ve ellerine ne geçirdilerse onunla cevap vermeye çalışmışlardır. Evvela şunun bilinmesi gerekmektedir. Sebe neresidir? sorusu Kur'an'ın sordurduğu bir sorudur ve cevabının da soruyu kim sordurmuşsa onda yani Kur'an'da aranması gerekmektedir. Çünkü Kur'an'ın sordurduğu bir soruyu insanlar ve cinler bir araya gelseler dahi cevaplayamaz, buna güç yetiremezler.

Tefsir müellifleri önce cümlede geçen *سَبَأٍ* (sebe) kelimesinin okunuşu hususunda ihtilaf etmiş, ardından ihtilaf ettikleri halde bu yerin neresi olduğunu bildirmişlerdir.

Onun, *مِنْ سَبَأٍ نَبَأٍ يَقِينٍ* “Sebe'den sana çok doğru bir haber getirdim” sözüne gelince bil ki, *سَبَأٍ* (Sebe'e) kelimesi hem munsarif olarak *مِنْ سَبَأٍ* (min sebe'in) hem de gayr-i munsarif olarak *مَنْ سَبَأَ* okunmuştur. Kelime, bâ'nın sükûnuyla da *سَبَأٍ* *مَنْ* (men sebe'in) şeklinde de rivayet olunmuştur. Bir rivayette ise İbn Kesir'den, elifle okunuş rivayet edilmiştir *مِنْ سَبَا* (min seba). Bu onların tıpkı *دَهَبُوا* (Onlar, Seba'nın huzuruna gittiler) ifadeleri gibidir.

Bu, Sebe İbn Yeşub İbn Ya'rub İbn Kahtân'dır. Bunu kabilenin adı addeden kimse kelimeyi munsarif okumaz. Bunun mahallenin ya da büyük babanın adı olduğunu söyleyense, munsarif *مِنْ سَبَأٍ* (min sebe'in) okur. Daha sonra ise, Me'reb kenti, Sebe' diye isimlendirilmiş olup, onunla Sanâ arasında üç günlük

bir mesafe bulunmaktadır. En-Nebe´u kelimesi ise, mühim haber anlamına gelir. Buradaki مِنْ سَبَاً بِنْبَاً ifadesi, sözün lafızla alakalı güzelliklerinden olup, güzelliğinin alâmeti de mânanın doğruluğudur. Andolsun ki burada, mananın doğruluğuna ilave olarak gelmiş, böylece de hem lafız hem de mana cihetinden güzel olmuştur. Bir baksana; eğer بِخَبْرٍ yerine بِنْبَاً kelimesi konulmuş olsaydı, mana yine sahîh ve doğru olurdu. Ama نَبَأٌ (nebe´un) kelimesi, kendisinde durumun tasvirine daha uygun olan bir fazlalık ve tekîd bulunduğu için, daha uygun ve evlâdır.[4]

Bu alıntıyı şunun için yaptık! Kelimelerin okunuşu hakkında ihtilaflar ve kıraat farklılıkları vardır, o yere neden Sebe dendiğine dair de ihtilaf vardır ama Sebe denilen yerin Yemen tarafında bir yer olduğuna dair hiçbir ihtilaf yoktur. Eski yeni tüm müellifler Sebe'nin Yemen'de olduğuna dair tam bir ittifak halindedirler. Hepsinin üzerinde ittifak ettiği bu bilginin kaynağı ise Kur'an değil, rivayetlerdir. Dahası, müfessirler bu rivayetler üzerinden Neml suresinde ve diğer Süleyman kıssalarında adından hiç bahsedilmeyen "Sebe kraliçesi" dedikleri kadının da adını tespit etmiş, kimlerden olduğunu belirlemişlerdir. Bir sonraki ayette bunun üzerinde durulacaktır. Biraz önce dediğimiz gibi aslında bunların üzerinde durup zaman harcamaya gerek yoktur ama ne yazık ki bilinen Süleyman kıssası bu rivayetler ve tefsirler üzerinden şekillendirilmiş ve öyle bilinir olmuştur.

Kur'an'da birkaç yer hariç genelde kıssaların bağlamında geçen yerlerin adı verilmemiştir. Mekke, Bekke, Babil, Mısır, Sebe Kur'an'da ender olarak geçen yer isimleridir. Sebe kelimesi Neml suresi haricinde, Sebe suresinin 15. ayetinde bir daha geçer ve zaten o da Kur'an'ın 34. suresinin ismi olmuştur. Müfessirlerimiz Sebe'nin neresi olduğunu elleriyle koymuşçasına tespit etmelerine rağmen, Neml suresinde anlatılan Sebe kıssası ile Sebe suresinde anlatılan Sebe kıssası arasında bir bağ kuramamışlardır. Onlara göre Sebe denilen yer aynı olsa da anlatılan olaylar birbirleriyle bağlantılı değildir. Yani Sebe suresindeki kıssa kendi başına bırakılmıştır.

Müfredatta سَبَاً (sebe'in) kelimesiyle ilgili şu açıklama yapılmıştır. سَبَاً (Sebe) Halkı dağılmış bir ülkenin ya da şehrin adıdır. Bundan dolayı "Sebe halkı gibi her yana dağıldılar" anlamında ذَهَبُوا أَيَادِي سَبَاً denir.[5]

سَبَاً ... İçmek, içmek için içki satın almak. İçmesi için başkasına içki satmak.

سَبَاً فُلَانُ الْجِلْدِ Deriyi yüzdü, deriyi yaktı.

فُلَانًا سَبَاً Dövdü.

سَبَاً فُلَانٌ عَلَى يَمِينِ Boş yere yemin etti.

سَبَاتِ النَّارِ الْجِلْدِ Ateş deride su toplatıp acıtır hale getirdi.

- سَبَّاتُهُ الشَّمْسُ Onu güneş değiştirdi.
- فُلَانًا سَبَّأً Musafaha yapmak.
- أَسْبَأَ الْأَمْرَ اللَّهُ – إِسْبَاءً Tevazu ile boyun eğmek.
- عَلَى الشَّيْءِ أَسْبَأً Gönlü ısınmak, bir şeyle mutlu olmak.
- سُبَّاءٌ Uzun yolculuk. İnsanın uzun zaman güneşte kalıp değiştiği sefer.
- إِنَّكَ تُرِيدُ سُبَّاءً Sen uzak bir yolculuğa çıkmak istiyorsun.
- مَسْبَأً Dağ yolu.[6]

Kelimenin çok değişik kök anlamlarına sahip olması manasını tespit etmede birtakım zorluklar oluştursa da Kur'an'da anlatılan Sebe kavminin özelliklerinden mananın tespit edilmesi mümkündür. Bunun için Sebe suresinin 15-19. ayetleri arasında anlatılan Sebe kıssası üzerinde biraz durmak gerekecektir.

Sebe 34/15-20

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ

(34/15) Andolsun, Sebe' halkı için kendi yurtlarında bir ibret vardı: Biri sağda biri solda iki bahçe bulunuyordu. Onlara şöyle denilmişti: “Rabbinizin rızkindan yiyin ve O’na şükredin. Beldeniz güzel bir belde, Rabbiniz de çok bağışlayıcı bir Rabdir.”

فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِي أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثَلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ

(34/16) Fakat onlar yüz çevirdiler. Biz de üzerlerine Arim selini gönderdik. Onların bahçelerini ekşi meyveli ağaçlar, acı ilgın ve biraz da sedir ağacı bulunan iki bahçeye çevirdik.

ذَلِكَ جَزَاءُ مَا كَفَرُوا ۗ وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ

(34/17) Nankörlük ettikleri için onları böyle cezalandırdık. Biz nankörden başkasını cezalandırır mıyız!

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرَى ظَاهِرَةً وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ ۗ سِيرُوا فِيهَا لِيَالِيٍّ وَأَيَّامًا آمِنِينَ

(34/18) Sebe' halkı ile bereketlendirdiğimiz kentler arasına (her biri diğerinden) görülen kentler oluşturduk. Oralarda gidiş-gelişi belirledik (seyahati kolaylaştırdık) ve onlara da şöyle dedik: “Oralarda gece gündüz güvenlik içinde dolaşın.”

قَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَرَّقْنَا لَهُمْ كُلَّ مُمَرَّقٍ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

(34/19) Onlar ise, “Ey Rabbimiz! Yolculuğumuzun konakları arasını uzaklaştır” dediler ve kendilerine zulmettiler. Biz de onları ibret kıssalarına çevirdik ve kendilerini darmadağın ettik. Şüphesiz ki bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır.

وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

(34/20) Şeytan, onlar hakkındaki zannını doğru çıkardı. İnananlardan bir grup dışında hepsi ona uydular (DİB mealı).

Aslında her biri üzerinde çok uzun durulması gereken bu ayetlere sadece konumuz açısından yani Sebe isminin anlamını tespit amacıyla bakacağız. Yukarıdaki ayetlere bakılırsa ilk ayetin (Sebe 15) لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِئِهِمْ آيَةٌ şeklinde bir cümleyle başladığı görülecektir. Sebe (لِسَبَإٍ) ismi de bu cümle içinde geçmektedir. Cümleye basit bir manayı şu şekilde verebiliriz. “*Andolsun ki Sebe için onların meskeni bir ayet oldu*”

Cümlede geçen كَانَ (kâne) kelimesi mazi bir fiildir. Gerçi bu kelimeye bütün gramer kitaplarında “nakis fiiller” başlığı altında bir bölüm ayrılmıştır ama bu daha çok kelimenin gramer açısından cümleye etkileri açısından dır. Her ne olursa olsun kelime cümlede “...oldu, ...haline geldi” anlamında mazi bir fiil olarak geçmiştir. Kimi meallerde kelimeye “vardır” şeklinde bir anlam verilse de bu doğru değildir.

Mealler ayette geçen لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِئِهِمْ آيَةٌ bu cümleyi yukarıdaki DİB mealinde olduğu gibi “*Andolsun, Sebe’ halkı için kendi yurtlarında bir ibret vardı*” şeklinde anlamışlardır. Cümlenin arapça metnine dikkat edilirse DİB mealinde “yurtlar” manası verilen kelimenin مَسْكِئِهِمْ (meskinihim) olduğu görülecektir. Birkaç bölüm önce bu kelime üzerinde uzunca durmuştuk. Aslına bakılırsa kelimenin hem Kur’an’da hem de sözlük manaları içinde yurt anlamı bulunmamaktadır. Bunun yanında Kur’an’da yurt anlamına gelecek başka kelimeler bol miktarda bulunmaktadır. Bir meal taraması yapıldığında Kur’an’da geçen “*dar, karye, belde, karn, ard*” kelimelerinin hepsine yurt, memleket, ülke gibi manaların verildiği görülecektir. Meal müellifleri bu ayette geçen مَسْكِئِهِمْ (meskinihim) kelimesine de “*yurt, memleket*” manası vererek farklı olsa bile aynı anlama gelen kelimeler zincirine **hem de öyle bir manası olmamasına rağmen** bu kelimeyi de eklemiştirler. Yine meallerimize göre bu kelimeye birleşmiş (hüm) zamiri, hemen kendisinden önce geçen لِسَبَإٍ (li sebe’in) kelimesine gitmektedir. Zaten yukarıya aldığımız DİB mealine bakılırsa مَسْكِئِهِمْ (meskinihim) kelimesine “kendi yurtları” manası verilmiş olduğu görülecektir. Buna göre (meskinihim) kelimesindeki zamiri kaldırıp onun yerine hangi ismi kast ediyorsa o kelimeyi yani Sebe ismini koyacak olursak kelimenin anlamı “Sebelilerin meskeni” şeklinde olmaktadır. Cümlenin anlamı ise “Sebe’liler için Sebe’lilerin meskeni bir ayet haline geldi (oldu)” şeklinde olmaktadır. Fakat Türkçede bile bir gariplik

olduğu rahatlıkla görülen bu cümledeki tek gariplik bu değildir. Normal şartlarda birilerinin bir yere ait olduğunu bildiren kelimelerin hepsinin sonundan Arapçada nispet ya (ى)‘sı denilen bir harf olması gerekmektedir. **Ayette geçen لِسَبَبًا (li sebe’in) kelimesine “sebeliler” manası verilebilmesi, ancak kelime سَبَبًا (sebeiyye) şeklinde gelmesi durumunda mümkündür.** Arapçada bir insanın ya da bir kavmin nereli olduğunu ya da bir yerin kime/kimlere mensup olduğunu gösteren kelimelere “ismi mensub” denmektedir.

İsmi Mensub: Bir yer, bir varlık veya bir işle ilgiyi ona aidiyeti, nisbeti bildiren isimdir. Bir kelimeyi “İsm-i mensûb” yapmak için o ismin son harfi esre yapılarak, yanına şeddeli bir ى ilave edilir. Müennesi kelimeler için kelimenin sonuna tâ-i merbûta (ة) getirilir.

شَام	Şam	→ شَامِيَّة	Şam’lı
حَلَب	Haleb	→ حَلَبِيَّة	Halep’li
إِزْمِير	İzmir	→ إِزْمِيرِيَّة	İzmir’li

İsmi Mensub’un Müennesi için kelimenin sonuna tâ-i merbûta (ة) getirilir.

هُوَ شَامِيَّةٌ تِ هِيَ شَامِيَّةٌ	O Şam’lıdır.
------------------------------------	--------------

İsm-i mensûb şu hususlardan birine aidiyeti belirtmek için kullanılır:

a) Cinsiyet;

تُرْكِيَّة	Türk	فَرَنْسِيَّة	Fransız	عَرَبِيَّة	Arab
------------	------	--------------	---------	------------	------

b) Memleket;

إِزْمِيرِيَّة	İzmir’li	بَغْدَادِيَّة	Bağdad’lı	قَاهِرِيَّة	Kahire’li
---------------	----------	---------------	-----------	-------------	-----------

c) Din;

مَسِيحِيَّة	Hristiyanlığa ait, Hristiyanlığa mensûb
إِسْلَامِيَّة	İslâm’a ait, İslâm ile ilgili

d) Kabile, bir sınıf ya da topluluk;

قُرَشِيٌّ	Kureyş kabilesine mensûb (Kureyş kabilesinden)
هَاشِمِيٌّ	Haşîmi (kabilesine mensûb)
صَحَابِيٌّ	Sahabeye mensûb, sahabi

e) Meslek;

تِجَارِيٌّ	Ticârete ait, ticâretle ilgili	زِرَاعِيٌّ	Ziraate ait, ziraatle ilgili
------------	--------------------------------	------------	------------------------------

f) Sanat;

فِضِّيٌّ	Gümüşçü	ذَهَبِيٌّ	Altıncı	سُكَّرِيٌّ	Şekerci
----------	---------	-----------	---------	------------	---------

g) Durum ve keyfiyet, herhangi bir sıfat;

تَجْرِبِيٌّ	Tecrübeye ait
-------------	---------------

İsm-i Mensûbla İlgili Diğer Özellikler:***İsm-in sonunda ة varsa, mensûbunu yaparken atılır:**

مَكَّةُ	Mekke	مَكِّيٌّ	Mekke'li
الْبَصْرَةُ	Basra	الْبَصْرِيُّ	Basra'lı
جِدَّةُ	Cidde	جَدِّيٌّ	Cidde'li

***İsm-in ortasında ي varsa atılır:**

مَدِينَةٌ	Medine	مَدَنِيٌّ	Medine'li
-----------	--------	-----------	-----------

***Sonunda elif-i memdûde olanın hemzesinin yerine vâv getirilir:**

سَمَاءُ	Gök	سَمَائِيٌّ	Göğe ait, gökle ilgili
بَيْضَاءُ	Beyaz	بَيْضَائِيٌّ	Beyazla ilgili

***Sonunda elif-i maksûre (-ا.ى) bulunanın elifini vâv'a çevirilir:**

دُنْيَا	(Dünya)	دُنْيَائِيٌّ	Dünyevî	الْمَعْنَى - مَعْنَى	(Mana)	مَعْنَوِيٌّ	Manevi
---------	---------	--------------	---------	----------------------	--------	-------------	--------

*** (قَرْيَةٌ) (köy) ve (عُرْوَةٌ) (kulp) gibi kelimelerin ism-i mensûbunu yaparken yâ'lı olanı vâv'a çevirir, vâv'lı olanı aynen bırakılır. Ancak ikinci harflerini fethalanır.**

عُرْوَةٌ	عُرْوِيٌّ	kulba ait	قَرْيَةٌ	قَرْيَائِيٌّ	Köye ait (köylü)
----------	-----------	-----------	----------	--------------	------------------

İsmi mensub ile ilgili bu bilgileri verdikten sonra Sebe kelimesine dönecek olursak, biraz önce belirttiğimiz gibi, kelimeye meallerde olduğu gibi “Sebeliler” manası verilebilmesi, ancak sonuna şeddeli bir ya (ي) harfi getirilerek سَبَائِيٌّ (sebeiiyyun) şekline sokulmasıyla mümkündür. Fakat bu basit kurala rağmen müelliflerimizin tamamı لِسْبِيَّ (li sebe'in) kelimesine “sebeliler” manası verebilmişlerdir. Tekil olmasına rağmen kelimeye Sebeliler şeklinde çoğul bir mana verilmesi ise kelimenin bir topluluk ismi olduğu kabul edilmesinden dolayıdır. Bu açıklamalardan sonra cümleyi tekrar aldığımızda verilmesi gereken daha isabetli mana; **“Andolsun ki Sebe için onların meskeni bir ayet olmuştu”**

Fakat bu mananın verilmesi durumunda cümledeki فِي (fi) harfi cer'inin anlam katkısı kaybolmaktadır. Başına geldiği isme “-de, -da, içinde, hakkında” gibi anlam katkılarında bulunan bu harfi cer'in cümleye kattığı mananın ortaya çıkması en başta mazi fiil olarak gelen كَانَ (kane) kelimesine yüklenen anlama bağlıdır. Meal müellifleri bu sorunu كَانَ (kane) fiiline “vardı” anlamı vererek çözmüş ve cümleye harfi cer'in anlamını da yansıtarak “Andolsun, Sebe' halkı için kendi yurtlarında bir ibret vardı” şeklinde bir manayı uygun görmüşlerdir. Bu çeviride “yurtlarında” kelimesinin sonundaki ...*ında* eki, cümledeki فِي (fi) harfi cer'inin olmasından dolayıdır. Evet bu meal فِي (fi) harfi cer'inin manasını yansıtmıştır ama bu yansıma كَانَ (kane) fiiline verilen “vardı” anlamından dolayıdır. İşte bu durumda Arap gramerinde özel bir başlıkla (nakıs fiiller veya كَانَ (kane) ve benzerleri (kardeşleri) başlığı altında) incelenen fiilin, başına geldiği cümleye göre kazandığı anlamların bilinmesi gerekmektedir. Çünkü meal müelliflerinin “vardı” manası vermesi, bu kelimeyi basit bir mazi fiil olmaktan çıkarmaktadır. Bu fiilin mazi fiil olmaktan çıkarılması ise كَانَ

(kane)'den önce gelen لَقَدْ (lekad) kelimesinin durumunu bozmaktadır. Çünkü لَقَدْ (lekad) edatı genelde fiillerin başına gelmektedir. Bunların anlaşılması için önce لَقَدْ (lekad) edatının daha sonra ise كَانَ (kane) fiilinin durumuna bakmak gerekmektedir.

لَقَدْ (KAD) EDATI

Bu edatın üç türlü kullanışı vardır.

1-Devamlı fiillerden önce gelir. Kendisinden sonraki fiiller ise haber (bildirme) kiplerinden olurlar. Yani bu edattan sonra, dilek ifade eden fiiller gelmez.

Mazilerden önce gelişinde fiile kesinlik kazandırır. “-di’li geçmiş, -miş’li geçmişin kesinlik ifade eden şekline dönüştürür. Örnek: قَدْ قِيلَ مَا قِيلَ إِنْ صِدْقًا وَ إِنْ كَذِبًا “doğru da yalan da olsa denen denmiştir.

Muzari fiillerden önce gelişinde, “bazen, -ebilir, belki, olur ki” anlamları ifade ederler.

2- حَسْتُ (Hastu) gibi yeter anlamında isim olarak kullanılır.

3- Kendisinden sonra mansub bir isim gelmesi halinde isim fiili muzari kabul edilir. Anlamı bir önceki gibi “yeter” demektir. Anlamları aynı olduğu halde bu, isim-fiil olarak kendisinden sonraki ismi nasb eder. O ise kendisinden sonraki isme muzaf olur.[7]

Kad (لَقَدْ) edatı ile ilgili verdiğimiz bu bilgileri göz önüne aldığımızda, anlamaya çalıştığımız لَقَدْ كَانَ لِسَبَا فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ bu cümlede başta gelmesinden dolayı kendinden sonra gelen كَانَ (kane) kelimesinin kesinlikle “-miş’li” geçmiş zamanda bir fiil olması gerekmektedir. Yani cümlenin yapısı gereği كَانَ (kane) kelimesine “vardı” şeklinde bir anlam verilmesi mümkün değildir. Aslında tek başına bu açıklama bile cümlede geçen كَانَ (kane) kelimesinin -miş’li geçmiş zamanda bir fiil olduğunu anlamaya yeterlidir ama biz yine de bu fiilin cümle içindeki durumuna göre aldığı anlamların kurallarını verelim.

كَانَ (KANE) KELİMESİ (Nakıs Fiiller, İsim ve Haberleri)

Arapçada fiiller, tam ve nakıs olmak üzere ikiye ayrılırlar.

1. Tam Fiil: Lazım (geçişsiz) ise fail, müteaddi (geçişli) ise fail ve mef’ulün bih (nesne) ister. Örnek: اِنْكَسَرَ الْقَلَمُ ...Kalem kırıldı. (Bu cümlede “kırıldı” fiili geçişsiz (lazım) bir fiildir ve “kalem” kelimesi faildir). كَسَرْتُ الْقَلَمَ ...Kalemi kırdım. (Bu cümlede “kırdım” kelimesi geçişli bir fiildir, fiilin sonundaki تْ (tu) harfi zamir yani faildir ve “kalem” kelimesi mef’ulün bih (nesne)’dir).
2. Nakıs Fiil: Fail yerine mübteda, mef’ulün bih (nesne) yerine haber ister.

عَلِيٌّ غَنِيٌّ Ali zengindir (mubteda+haber) كَانَ عَلِيٌّ غَنِيًّا Ali zengin idi (nakıs fiil + mubteda + haber)

Nakıs fiil ref edebileceği (özne haline getireceği) tek bir isimle anlamlı bir cümle oluşturmaya yetmez. Anlamlı olabilmesi için ayrıca bir tamamlayıcıya ihtiyacı vardır. Mesela: كَانَ الْعَامِلُ “işçi idi” gibi bir örnekte yalnızca iki kelime ile anlamlı bir söz elde etmek mümkün değildir. Bu sözün anlamlı hale gelebilmesi, “işçi ne idi?” sorusunun cevabını karşılayan مُتْعَبًا (yorgun) gibi tamamlayıcı bir kelimenin eklenmesiyle anlamlı olur ve dinleyene bir şey ifade eder.

مُتْعَبًا كَانَ الْعَامِلُ “işçi yorgun idi”

(الْأَفْعَالُ النَّاقِصَةُ) (KANE) BABI VE İSMİ

كَانَ (Kane) ve benzerleri, nakıs fiil dendiğinde ilk akla gelen fiillerdir. Bunlar mübteda ve haberden oluşan isim cümlesinin başına geldiklerinde, mübtedayı (özne olan ismi) ref (son harekesi ötre), haberi ise (nesne olan kelime) nasb (son harekesi fetha) ederler. İsim cümlesinin başına nakıs fiil geldiğinde cümlede şu değişiklikler olur.

1. İrab değişir: Mübtedanın (nakıs fiilden sonraki isim) harekesi aynı kalır. Haber mansub olur.
2. İsim değişir: Mübtedaya isim, habere bunların (nakıs fiillerin) haberi denir.
3. Cümlenin türü değişir: İsim cümlesi fiil cümlesine dönüşür.

	NAKIS FİİLLER	ANLAMLARI
1	كَانَ	Geçmiş zamanda oluş.
2	صَارَ - عَادَ - ارْتَدَّ - تَحَوَّلَ - انْقَلَبَ - تَبَدَّلَ - أَضْمَنَ - رَجَعَ - حَارَ - رَاحَ - اسْتَحَالَ - عَدَا - رَاحَ	Bir halden bir hale geçmek, dönüşmek, olmak.
3	أَصْبَحَ - أَضْحَى - أَمْسَى - بَاتَ	صَارَ Anlamında. Bazen fiilden anlaşılan zamanda oluş.
4	ظَلَّ - مَازَالَ - مَابِرَحَ - مَافَتَىءَ - مَاأَنْفَكَ	Devamlılık
5	مَادَامَ	مُدَّةَ نَوَامٍ Devam ettikçe anlamında
6	لَيْسَ	Nefy (olumsuzluk)

Nakıs fiiller topluca bunlardır fakat biz sadece konumuzla alakalı olduğu için, geçmiş zamanda oluş anlamı veren كَان (Kane) üzerinde duracağız. Bu nakıs fiil bazı özellikleri ile diğer nakıs fiillerden farklıdır. O farklılara geçmeden önce tüm nakıs fiillerin genel özellikleri nelerdir onları görelim.

كَان (Kane) Babında Fiil-İsim (fiil cümlesi) ve İsim-Haber (isim cümlesi) Arasındaki Uyum.

Sayı Bakımından.

1. İsim cümlesinin başına geldiğinde isim tesniye (ikili) ve cemi (çoğul) olsa dahi nakıs fiil başta olduğu müddetçe daima müfred (tekil) olur.
2. Haber, müfred – tesniye – cem'i olmak bakımından isme uyar: Ancak isim akılsız varlık ve cemi ise haber müfred-müennes olur.

Cinsiyet Bakımından.

Cinsiyet bakımından önce isme bakılır: İsim müzekker ise baştaki fiil ve haber müzekker olur, isim müennes ise fiil ve haber müennes olur. Yani cümle müzekker ile başlıyorsa müzekker, müennes ile başlıyorsa müennes biter.

Marife Nekre Bakımından.

Nakıs fiilin ismi ve haberi mübteda ve haber gibidir. İsim genelde marife haber ise nekre olur.

İ'rab Bakımından.

Nakıs fiilin ismi merfu haberi mansub olacağından aralarında uyum olmaz.

كَان Kane'nin Özellikleri.

Bu nakıs fiili diğerlerinden ayıran birçok özelliği olmasına rağmen, konuyu teknik anlatımlarla boğmamak için biz buraya sadece konumuzla alakalı özelliğini alacağız.

كَان (Kane), mazi kalıbında olması şartıyla zaid olarak (fazladan) cümleye katılabilir. Bu durumda كَان (Kane) yine geçmiş zaman anlamında kullanılır, ancak isim ve haber alamaz. Yani mazi fiil olarak cümlede bulunur.^[8]

Bu teknik bilgiler arapça bilmeyenler açısından sıkıcı olsa da vermek zorunda olduğumuz bilgilerdir. Arapça bilmeyenler açısından teknik bilgileri daha basit bir şekilde anlatacak olursak; Meal müellifleri anlamaya çalıştığımız cümledeki كَان (Kane) kelimesine “*vardı*” gibi bir anlam vermişlerdir. Oysa hemen bu kelime öncesinde bulunan cümlenin başındaki لَقَدْ (lekad) kelimesi kendisinden sonra gelen كَان (Kane) kelimesini kesinlikle fiil yapmaktadır. Bu durumda

kelimeye “vardı” şeklinde bir anlam verilmesi mümkün olmamakta, fiil olarak “*olmuştu, haline gelmişti*” şeklinde bir anlam verilmesi gerekmektedir.

Bunun yanında DİB meali ve diğer mealler, anlamaya çalıştığımız cümleye لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ “*Andolsun, Sebe’ halkı için kendi yurtlarında bir ibret vardı*” şeklinde bir anlam vererek, cümlede sözlük anlamları arasında “yurt” manası olmayan “meskenihim” kelimesine yurt manası vermişlerdir. Yine “Sebe halkı veya Sebe’liler” şeklinde anlam yükledikleri kelimeye de bu manaların verilmesi mümkün değilken o kelimeyi de olduğundan çok farklı bir hale sokmuşlardır.

مَسْكِنِهِمْ (Meskenihim) kelimesi ise (sin+kef+nun) kök harflerinden türemiş bir kelimedir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 69 kelime bulunmaktadır. Fiil olarak, bir yere yerleşme, bir yerde oturma anlamlarına gelen kelime ayette isim olarak “yerleşme yeri” anlamında geçmektedir. Bu yerleşme, bir yeri mesken edinmek anlamında olabileceği gibi bir göreve yerleşme şeklinde de olabilmektedir. Nitekim kelime ayette, bir görevle görevlendirilme anlamında kullanılmıştır.

Tüm bunlardan sonra cümleye verilmesi gereken daha isabetli anlam: لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكِنِهِمْ آيَةٌ “*Andolsun ki Sebe için onların görevinin içeriği bir ayet olmuştu*”

Fakat verdiğimiz bu anlam, beraberinde “onlar kim?” sorusunu getirmektedir. Bu soru bizi hemen ayetin öncesinde anlatılan Süleyman kıssasına götürmektedir. Evet bu cümlede geçen “onlar” kelimesi Süleyman’ın emrinde görevlendirilen cinlere ve şeytanlara gitmektedir. Yani Sebe suresinin 15-19 ayetleri arasında anlatılan kıssa kendi başına, öncesi ve sonrası ile bağı olmayan bir kıssa değil, tam tersi öncesinde anlatılan Süleyman kıssası ile kopmaz bağı olan bir kıssadır. Zaten Neml suresinde geçen Sebe kelimesi de bunun en büyük delilidir. Orada Sebe, Hühhüd’ün haber getirdiği yerdir. Yani Sebe, Süleyman kıssaları bağlamında geçen bir kelimedir. Yani مَسْكِنِهِمْ (Meskenihim) kelimesindeki “onlar” zamiri hemen öncesinde geçen ve Süleyman’ın emrine verilen cinlere ve şeytanlara, “mesken” kelimesi ise onların istihdam edildikleri görevlerine gitmektedir.

Fakat Sebe suresindeki bu kıssaya müracaat etmemizin sebebi, Sebe kelimesinin anlamını tespit etmek içindi. Bu tespiti kıssanın içinde geçen tanımlamalardan yapmak durumundayız. Sebe suresinde anlatılan kıssaya bakıldığında kıssaya konu olanlar şu şekilde bir dua etmektedirler:

Sebe 34/18-19

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْفُرَى الْتِي بَارَكْنَا فِيهَا فُرى ظَاهِرَةً وَقَدَرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لِيَالِي وَأَيَّامًا آمِنِينَ
فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَرَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَرَّقٍ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

Sebe' halkı ile bereketlendirdiğimiz kentler arasına (her biri diğerinden) görülen kentler oluşturduk. Oralarda gidiş-gelişi belirledik (seyahati kolaylaştırdık) ve onlara da şöyle dedik: "Oralarda gece gündüz güvenlik içinde dolaşın."

Onlar ise, "Ey Rabbimiz! Yolculuğumuzun konakları arasını uzaklaştır" dediler ve kendilerine zulmettiler. Biz de onları ibret kıssalarına çevirdik ve kendilerini darmadağın ettik. Şüphesiz ki bunda çok sabreden, çok şükreden herkes için ibretler vardır. (DİB meali)

Bu dua ve öncesindeki ayette kıssaya konu olanların en büyük özelliğinin yolculuk yapmak, seferlere çıkmak olduğu ön plana çıkmaktadır. Zaten ayete dikkat edilirse bu kavmin helak olma sebebi olarak "Ey Rabbimiz! Yolculuğumuzun konakları arasını uzaklaştır" dediler ve kendilerine zulmettiler şeklinde ettikleri bu dua gösterilmektedir. Olaya anlamak için bakıldığında ortada çok tuhaf bir durum vardır. Bu kavim Allah'a dua etmiştir ve sadece seferlerimizin arasını veya yolculuğumuzun konaklarının arasını uzaklaştır (DİB meali) demişlerdir ve bundan dolayı helak edilmişlerdir. Duayı, "rabbimiz" (رَبِّنَا) diyerek Allah'a (?) yönelmiş olmalarına ve olaya dıştan bakıldığında helak olmayı hak edecek bir şey de istememelerine rağmen, sırf "yolculuğumuzun konaklarını uzaklaştır" (DİB) dedikleri için bir kavmin helak edilmesi nasıl anlaşılmalıdır?

Aslında bu kıssa Kur'an'ın diğer yerlerinden bağımsız, kendi başına kopuk bir parça haline getirildiği için anlamak mümkün değildir. Burada ulema (!) devreye girmeli ve sadece birkaç ayetlik enstantane, küçük hikmet kesiti haline getirdikleri bu ayetlerden hikmetler çıkarmalı, yorum üstüne yorum yapmalıdırlar ve yapmışlardır da!.. Bu yorumları buraya alarak vakit kaybedecek değiliz.

Yüce Allah İsrailoğulları kıssaları bağlamında, onların Musa'dan Allah'ı açıkça göstermelerini istemiş olmalarına ve dahası zulüm üstüne zulüm yapmış olmalarına rağmen affedildiklerini ve hatta öldürülüp tekrar diriltildiklerinden bahsetmektedir (Bkz 2/40-90 arası ayetler). Böylesine ağır suçları bile affeden ve insan ilişkilerinde daima af yolunu tutmayı tavsiye kullarına tavsiye eden Yüce Allah'ın sadece "yolculuklarımızın arasını aç" dediği için, üstelik bu duayı sahte ilahlara değil, şirk koştukları din adamlarına değil "rabbimiz" diyerek Allah'a yönelmiş oldukları halde helak edilmiş olmaları kesinlikle üzerinde durulması gereken bir durumdur. Yapılması gereken, bu kıssanın Kur'an'ın diğer yerlerle olan kopmaz bağlarını koparıp yorum yapmak değil, bağlarını tespit ederek anlamaya çalışmaktır. Bu soruyu Allah dilerse daha başka bir bağlamda irdelemek üzere burada bırakıp, konunun sadece Sebe kelimesinin anlamını veren kısımlarını alacağız.

Yukarıya aldığımız Sebe'nin helak sebebi olarak gösterilen duaları ve dualarının doğurduğu sonuçları bildiren iki ayete bakıldığında, bunların yolculuk yapan, uzun seferlere çıkan kişiler olduğu görülmektedir. En başta Sebe kelimesinin lügat manalarını bir daha hatırladığımızda Sebe kelimesinin

yolculukla ve yolculuk esnasında güneş altında kalmaktan kaynaklanan deri değişikliği ile alakalı bir kelime olduğu görülecektir.

سَبَاً فُلَانُ الْخَمْرَ – سَبَاً – سَبَاءً – مَسْبَاً ... İçmek, içmek için içki satın almak. İçmesi için başkasına içki satmak.

سَبَاً فُلَانُ الْجِلْدَ Deriyi yüzdü, deriyi yaktı.

فُلَانًا سَبَاً Dövdü.

سَبَاً فُلَانٌ عَلَى يَمِينٍ Boş yere yemin etti.

سَبَاتِ النَّارِ الْجِلْدَ Ateş deride su toplatıp acıtır hale getirdi.

سَبَاتَهُ الشَّمْسُ Onu güneş değiştirdi.

فُلَانًا سَبَاً Musafaha yapmak.

أَسْبَاً الْأَمْرَ اللَّهِ – إِسْبَاءً Tevazu ile boyun eğmek.

عَلَى الشَّيْءِ أَسْبَاً Gönlü ısınmak, bir şeyle mutlu olmak.

سُبَاً Uzun yolculuk. İnsanın uzun zaman güneşte kalıp değiştiği sefer.

إِنَّكَ تُرِيدُ سُبَاً Sen uzak bir yolculuğa çıkmak istiyorsun.

مَسْبَاً Dağ yolu.[9]

Bu sözlük manaları göz önüne alındığında kelimenin anlamının “yolculuğa çıkarılan/lar, tevazu ile boyun eğdirilen/ler, yolculuk yaptırıldığı için görünüşünde fiziki değişikliğe uğrayan/lar” anlamı olduğu ön plana çıkmaktadır.

Sebe, Süleyman’ın emrine verilenler değildir. Süleyman’ın emrine verilenlerin kendileri için ayet kılındığı kimselerdir. Zaten Neml suresinde onların Süleyman kıssasına dahil olmaları, Süleyman’ın emrine verilmelerinden dolayı değil, bambaşka bir sebeptendir. Kıssa ilerledikçe bu sebep daha da açığa çıkacaktır.

Sebe suresindeki Sebe kıssasının hemen öncesinde Süleyman’ın hizmetinde bulunan cinlerden ve şeytanlardan bahsedilmiş, onların görev tanımları yapılmış ve hemen arkasından **“لَقَدْ كَانَ لِسَبَاً فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةً”** *Andolsun ki Sebe için onların görevinin içeriği bir ayet olmuştur* denmişti. Bilindiği gibi cinler ve şeytanlar gayb aleminin varlıklarıdır. Onların görevlerinin içeriğinin kendileri için ayet olacağı kişiler de ancak ve ancak onlar gibi varlıklar için geçerlidir. Çünkü o görevlerin içeriğinin yansımaları müşahede aleminde değil gayb aleminde olacaktır. Bir kısım cinlerin ve şeytanların Süleyman’ın emrine

verilmiş olması, gayb aleminin altını üstüne getirecek bir şeydir. Yani onlar açısından böyle bir olay, oldukça önemli ve çok büyük bir olaydır. Müşahede aleminin varlıkları açısından bu işin sadece görünür tarafı vardır. Çünkü cinlere ve şeytanlara müşahede alemine ancak bir insan kılığında geçiş yapma izni verilmiştir. Bundan dolayı onların yani Süleyman'ın emrine girenlerin görevlerinin ayet halinde geldiği kişiler insanlar değil, gayb aleminin varlıkları olan cinlerdir. Yani Sebe, Yemen tarafında insanların kurduğu bir ülke değil, Süleyman'ın emrinde olmayan bazı özelliklere sahip cinleri ifade eden bir kelimedir. Neml suresindeki Sebe ile Sebe suresindeki Sebe de aynı kişiler ve aynı olaydır. İki kıssanın birbiriyle kopmayan birçok bağı vardır. Neml suresindeki Sebe kıssası, onların Süleyman hayattayken yaşadıklarını, Sebe suresindeki kıssa ise Süleyman öldükten sonra onların yaşadıklarını bildirmektedir.

Hatırlanacağı üzere, Süleyman Neml (maharetli kişilerin) vadisine gelmiş ve orada onların kadın liderinin *“Ey (Süleyman'ın emrine verilmiş) maharetli kişiler, yerleştirildiğiniz görevlerinize dahil olun (başlayın), Süleyman ve askerleri sizi, kaba davranıp ezmeyecek ve onlar hissi de davranmayacaklar”* (Neml 18) demişti. İşte bunlar Süleyman'ın emrine girenlerdir ve Sebe için bunların görevleri bir ayet haline gelmiştir. *“لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ”* **“Andolsun ki Sebe için onların görevinin içeriği bir ayet olmuştu.”** İşte Hüdhüd'ün söylemi ile başlayan olaylar ayet haline getirilmiş, bu görevin Sebe tarafından nasıl görüldüğünü veya görülemediğini anlatmaktadır. Kıssa ilerledikçe olaylar daha netleşecektir.

İşte Hüdhüd'ün *“وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَأٍ يَقِينٍ”* **“Sebe'den sana (beklediğin) yakın bir haberle geldim”** dediği kişiler bunlar, yani cinlerdir. Cümleye verdiğimiz manaya dikkat edilirse sıfat tamlaması olarak gelen *بِنَبَأٍ يَقِينٍ* bu ifadeye *“(beklediğin) yakın bir haber”* şeklinde mana verdiğimiz görülecektir. Bizim cümleye (beklediğin) şeklinde bir müdahalede bulunmamızın sebebi *بِنَبَأٍ* (nebe) kelimesinin taşıdığı anlamlardan dolayıdır. Bu müdahalemizin gerekçelerini anlamak için *بِنَبَأٍ* (nebe) kelimesinin anlamlarına bakmak gerekmektedir.

Kelimenin anlamlarına geçmeden önce meal müelliflerine göre haber anlamını verdikleri bu kelimenin kast ettiği “haber(!)” nasıl anlaşıldığının belirtilmesi gerekmektedir. Meal müelliflerine göre Hüdhüd'ün “nebe” dediği şey, hemen devamındaki ayetlerde anlatılan şeylerdir. *Nebe* kelimesinin **“çok önemli haber”** anlamını göz önünde bulundurarak aşağıdaki ayetlerde Hüdhüd'ün söyledikleri arasında hangi şeyin çok önemli haber niteliği taşıdığını tespit edelim.

Neml 27/23-26

إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ

(27/23) *“Ben, onlara (Sebe halkına) hükümdarlık eden, kendisine her şeyden bolca verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadın gördüm.”*

وَجَدْنَاهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ

(27/24) “Onun ve kavminin, Allah’ı bırakıp güneşe taptıklarını gördüm. Şeytan, onlara yaptıklarını süslü göstermiş ve böylece onları yoldan çıkarmış. Bu yüzden de onlar doğru yolu bulamıyorlar.”

أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبَاءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ

(27/25) (Şeytan böyle yapmış ki) göklerde ve yerde gizleneni açığa çıkararak, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah’a secde etmesinler.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

(27/26) (Halbuki) büyük Arş’in sahibi olan Allah’tan başka tanrı yoktur. (DİB meali)

Ayetlere verilen bu meallere bakıldığında, Hüdhüd’ün söyledikleri arasında Nebe yani çok önemli mesaj değerini taşıyan hiçbir şey yoktur. Onun verdiği bu bilgiler, Nebe değil yine Kur’an’da geçen “haber” dir. Haber ile Nebe arasında çok ciddi farklar vardır ve birazdan kelimenin lügat manalarını verdiğimizde bu fark daha iyi anlaşılacaktır ama şu küçük farkı belirtmemiz bile yeterli gelecektir.

Haber: İlla da bir göndericiye ve alıcıya ihtiyaç duymayan, herhangi bir şey hakkında çok çeşitli yollarla elde edilen bilgi demektir.

Nebe ise: Mutlaka bir göndericisi ve mutlaka bir alıcısı olması gereken, hedefi ve içeriği belli bir bilgi demektir.

Yüce Allah’ın bize gönderdiği vahiylerin tamamı haber değil Nebe’dir. O Nebe’nin geçmiş, şimdiki ve gelecek zamandan verdiği bilgilerin tamamı haber değil Nebe’dir. Kıssaları, hükümleri, tavsiyeleri, yasakları, ibadet önermeleri kısaca her şey hakkında verdiği bilgiler haber değil Nebe’dir. Çünkü hepsinin göndericisi bellidir, çünkü hepsinin alıcısı bellidir.

Yukarıdaki ayetlere verilen meallere bakılırsa, Hüdhüd, tesadüfen Sebe denilen bir yere gitmiş, tesadüfen orada büyük bir tahtı (?) ve kendisine her şey verilmiş (?) olan yönetici bir kadın görmüştür. Yine tesadüfen bu kadının ve kavminin Allah’ı bırakıp güneşe taptığını (?) ve hatta şeytanın bu yaptıklarını onlara güzel gösterdiğini görmüş ve bu gördüklerini gelip Süleyman’a bildirmiştir ve işte Nebe olan da budur.

Oysa Allah’ı bırakıp başkasına tapmak Süleyman’ın bilmediği bir şey değildir, bir yöneticinin büyük bir tahtının olması Süleyman için haber bile değildir. Oralarda bir yerlerde Sebe diye bir ülkenin olduğu da tüm insanlığa önder bir resul kılınan Süleyman için bilgi bile değildir. Şeytanın insanlara (!) yaptıklarını güzel göstermesi ise zaten Süleyman’ın resul seçilme gayelerinden biri insanları bundan engellemek, buna karşı uyarmak olduğu için onu Hüdhüd’den

daha iyi bilmektedir. Ayetlere verilen meallere bakıldığında Hühhüd'ün söyledikleri bırakın, Nebe gibi çok önemli bir bilgi olmasını magazin haberi bile olamayacak değersiz bilgilerdir yani haber bile değildir. Oysa Hühhüd'ün dediklerine dikkat edilirse getirdiklerine sadece Nebe değil **بِنَبَأٍ يَقِينِ** (bi nebein yakin) diyerek çok daha önemli bir bilgi olduğunu söylemektedir.

Lügat yazarları nebe kelimesinin türediği kök hakkında ihtilaf etmişlerdir. Bir kısmı kelimenin (nun+ba+ya) kökünden türediğini söylerken, diğer bir kısmı (nun+ba+vav) olduğunu söylemişlerdir. Biçimsel olarak kelimelerin farklılığı kesinlikle anlamın farklılığına delalet etmektedir. Kur'an'da her iki kökten türeyen kelimelerin toplam sayısı 160 tanedir. Ama dediğimiz gibi bu, iki kökü tek kök kabul ettiğimizde böyledir.

النَّبَأُ (en-Nebeu): Kendisiyle bir bilginin ya da zannı galibin elde edildiği büyük faydası olan haber. Temelde bir haber (**خَبْرٌ**) şu üç hususu içermedikçe o habere **نَبَأٌ** (nebeun) denmez. Kendisine **نَبَأٌ** (nebeun) denecek haberin Allah'ın haberi ve Allah Resullerinin haberi gibi, yalandan ari olması gerekir. **نَبَأٌ** (nebeun)'un haber (**خَبْرٌ**) anlamı içermesinden dolayı **أَخْبَرْتُهُ بِكَذَا** (ehbartuhu bikeza) denmesi gibi (aynı anlamda) **بَكَذَا أَنْبَأْتَهُ** (enbe'tuhu bi keza) denir. Bilgi anlamını içermesinden dolayı **اعْلَمْتُهُ كَذَا** (ea'lemtuhu keza) denmesi gibi aynı anlamda **كَذَا أَنْبَأْتَهُ** (enbe'tuhu keza) denir. (Not: Buna göre İsfahanin bahsettiği üç husus 1) Yalandan ari olacak 2) çok önemli haber değeri taşıyacak 3) Kesinlikle daha önce bilinmeyen ve kendisiyle öğrenilen bir şey olacak).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا **Ey iman edenler, eğer size bir fasık bir haberle gelirse (49/6)**

Burada şuna dikkat çekilmektedir. Eğer haber büyük ve öneme sahip bir şey olursa, üzerinde durulması mütalaa edilmesi gerekir. Hakkında bilgi sahibi olunsa veya sıhhatiyle ilgili bir zannı galibe sahip olunsa bile, tekrar gözden geçirilmeli ya da kesin bir biçimde açıklığa kavuşacak şekilde tekrar tekrar, inceden inceye düşünülmeli ya da araştırılmalıdır.

Peygamberlere **نَبِيٌّ** (nebiyyun) adının verilmesinin nedeni ise: Nebilerin, zeki akılların rahatlamak, huzur bulmak ya da sakinleşmek için kendisine dayanacağı, itimat edeceği, güvенеceği haber vermeleridir (3/15 – 15/49 – 66/3)[10]

Bu açıklamaları ve özellikle 49/6 da geçen ayet bağlamında söylenenleri göz önüne aldığımızda, Hüdhüd'ün "Nebe" özelliğinde olan haberi aktarmasının ardından Süleyman'ın *"yalancılardan mı yoksa doğrulardan mı olduğunu göreceğiz"* demesi daha iyi anlaşılmaktadır. Çünkü Hüdhüd'ün bağlı bulunduğu varlık grubu Tayr yani şeytanlardır ve sırf bu yüzden onların getirdiği bir "nebe"nin mutlaka sağlama alınması gerektiği, araştırılması gerektiği ayetle sabittir.[11] Süleyman ayetin gereğini yerine getirmiş *"tebyin"* yani iyice açığa çıkmasını sağlamıştır.

Cümlelerin sonunda “nebe” kelimesinin sıfatı olarak gelen “yakın” (يَقِين) kelimesine gelince: Bu kelime ي ق ن (ya+kaf+nun) kök harflerinden türemiş bir kelimedir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 28 kelime bulunmaktadır.

Bilginin bir sıfatı olan يَقِين (yakın), marifet, dirayet ve bunların kardeşi olan diğer bilgi çeşitlerinin üzerindedir. “İlmun Yakınun” denir ama “ma’rifetun yakınun” denmez. يَقِين (yakın) hükmün sebatıyla birlikte anlayışın sükun bulması demektir. İlmel Yakın, Aynel Yakın ve Hakkal Yakın denir. Fiil olarak kati, kesin, şüphe götürmez bir şekilde bilmekteydi. Onunla ilgili emin, kuşkusuz idi ya da o hale geldi anlamında “eykan” ve “isteykan” ve “yakine” şekillerinde kullanılır.[12]

(Not: bu açıklamalardaki bazı kelimeler, arapça bilmeyenler açısından kasten Türkçe yazılmıştır)

Kelimelerin manaları hakkında diğer lügatları da kullanarak daha fazla bilgi vermek mümkündür ama verdiğimiz bu bilgiler bile meseleyi anlamak için fazlasıyla yeterlidir. Kelimelerin bu anlamlarına göre Hüdhüd’ün وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَّأٍ بَنِيَّ يَقِينٍ “*Sebe’den sana (beklediğin) yakın bir haberle geldim*” şeklindeki söyleminden, bahsettiği şeylerin tesadüfen öğrenilmiş bilgiler olamayacağı ortaya çıkmaktadır. En baştan beri söylediklerimizi özetleyecek olursak:

1. Süleyman ile Hüdhüd’ün karşılaşması ilk değildir.
2. Hüdhüd, Süleyman’ın Zel-karneyn olarak, ürkerek kaçan dik başlı birini bulmak üzere gönderdiği aracıdır ve Süleyman’ın emrine verilen şeytanlara mensup biridir.
3. Süleyman Hüdhüd’ün getireceği haberleri beklemektedir çünkü zaten onu bunun için göndermiştir.
4. Hüdhüd’ün anlattıkları yakın derecesinde beklenen bir Nebe’dir, basit bir haber değildir.
5. Nebe olmasından dolayı, bir çıkış noktası ve bir hedefi olmalıdır.
6. Nebe kelimesinin anlamının; *yatıştırılan, güvenilen, bilgilendiren çok önemli bir haber* olması, Süleyman’ın o konuda endişesinin, güvensizliğinin ve bilgi eksikliğinin olduğunu göstermektedir.
7. Hüdhüd’ün bahsettiği şeyleri “bi nebein yakın” olarak ifade etmesi, söyleyeceği bilgilerin, Süleyman’daki endişenin, güvensizliğin ve bilgi eksikliğinin Hüdhüd tarafından bilindiğini ve bunun söyledikleriyle giderileceğini de bildiğini göstermektedir.
8. Hüdhüd’ün “senin ona kavratamadığın şeyi ben (ona) kavratım” demesi, Süleyman’ın içinde bulunduğu endişe, güvensizlik ve bilgi eksikliğinin bir üçüncü kişiden yani ürkerek kaçan dik başlıdan kaynaklandığını göstermektedir.

Bu açıklamalardan sonra anlamaya çalıştığımız ayete daha isabetli olduğunu öngördüğümüz meali vererek bir sonraki ayete geçebiliriz.

Neml 27/22

فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَأٍ يَقِينٍ

“Ardından (Süleyman) uzak olmayan bir yerde (onun) gelmesini bekledi. Hemen sonra da (Hüdhüd geldi ve): Şöyle dedi; “Senin ona kavratamadığın şeyi ben (ona) kavrottum ve Sebe’den endişelerini giderecek (beklediğin), kesinlikle doğru (yalan olmayan) bir haberi sana getirdim.

Ramazan DEMİR

[1] Geçişli fiil (müteaddi fiil): Eylemin etkisinin bir başkası üzerinde görüldüğü fiillerdir. Dövmek, kesmek, öldürmek, satmak, almak, kırmak gibi fiillerin gerçekleşmesi için mutlaka bir nesne (mef’ul) gerekmektedir. Geçişli fiiller nesnelerini harfi cer’e ihtiyaç duymadan alırlar.

Geçişsiz fiil (lazım fiil): Eylemin gerçekleşmesi için bir nesneye ihtiyaç duymayan, fiilin bizzat fail üzerinde görüldüğü fiillerdir. Anlamak, bilmek, görmek, duymak, uyumak, hastalanmak, gelmek, gitmek, oturmak gibi fiillerdir. Lazım fiiller nesnelerini (mef’ullerini) bir harfi cer yardımıyla alırlar.

Bu iki fiil türüne daha basit bir tarif getirecek olursak. Mef’ulünü harfi çersiz alan fiile müteaddi fiil, mef’ulünü harfi cerle alan fiile lazım fiil denir.

[2] İsfahani, Müfredat HVT md.

[3] Yrd. Doç.dr. İlyas Karslı, Yeni Sözlük HVT md.s.655

[4] Razi, Tefsiri Kebir c.17.s.416

[5] İsfahani, Müfredat SBE md.

[6] Yrd. Doç. Dr. İlyas Karslı, Yeni Sözlük SBE md.s.1234

[7] Hasan Akdağ, Arap Dilinde Edatlar s.321

[8] Yrd. Doç. Dr. R. Resul Sevinç, Arapçanın Temel Gramer Kuralları s.72

[9] Yrd. Doç. Dr. İlyas Karslı, Yeni Sözlük SBE md.s.1234

[10] İsfahani, Müfredat NBE md.

[11] Bkz. Kur’an; Hucurat 49/6

[12] İsfahani, Müfredat YKN md.

BÜYÜK TAHT

Neml 27/23

إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ

“Ben, onlara (Sebe halkına) hükümdarlık eden, kendisine her şeyden bolca verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadın gördüm.” (DİB meali)

Hatırlanacağı üzere bir önceki bölümde *ismi mensuplar* üzerinde durmuş ve birilerinin ya da bir şeyin, bir işe ya da bir şeye mensup olduğunu belirtmek için kelimelerin sonuna mensubiyet belirten şeddeli bir *ي* (ya) harfinin gelmesi gerektiğini uzunca belirtmiş, ardından ayette geçen *سَبَا* (Sebe) kelimesine “*Sebeliler*” anlamının verilmesinin doğru olamayacağını birçok önek vererek göstermiştik.

جِدَّةٌ Cidde..... جِدِّيُّ Cidde’li

مَدِينَةٌ Medine..... مَدِينَةٌ Medine’li

Bunun ardından kelimenin anlamını tespit etmek için Sebe suresinde geçen Sebe kıssasına müracaat etmiş, kelimenin bağlantılarını takip etmiş ve kelimenin anlamının bir ülke veya bir yerin ismi olmaması gerektiğini de belirtmiştik.

İşte bu bölümde inceleyeceğimiz yukarıdaki ayette geçen *تَمْلِكُهُمْ* (temlikuhum) kelimesine bitişmiş, sadece akıllı ve iradeli varlıklar için kullanılan *هم* (hum) zamiri, *سَبَا* (Sebe) kelimesinin bir ülke, şehir veya yer ismi olmadığını artık kesin bir şekilde ortaya koymaktadır. Çünkü eğer *سَبَا* (Sebe) kelimesi bir ülkenin ya da şehrin adı olmuş olsaydı, gelmesi gereken zamir, akıllı ve iradeli varlıkları gösteren *هم* (hum) değil, akılsız ve iradesiz varlıkları ya da yeri gösteren *ها* (ha) zamiri olmalıydı.

Bilindiği gibi zamirler, daha önceki metin içerisinde geçmiş isimlerin yerine kullanılan kelimelerdir. *تَمْلِكُهُمْ* (temlikuhum) kelimesindeki *هم* (hum) zamiri, hemen bir önceki ayette geçmiş *سَبَا* (Sebe) kelimesini gösteren bir zamirdir. Kullanılan zamirin akıllı ve iradeli varlıkları gösteren bir zamir olmasından dolayı *سَبَا* (Sebe) kelimesine yüklenecek anlamın da bu yönde olması gerekmektedir. Sebe kelimesine, bir yere mensup kişiler anlamının verilmesinin doğru olmadığını belirttiğimize göre, kelimenin anlamının “sebe’liler” şeklinde değil “sebe’ler” şeklinde olması gerekmektedir. İşte bu; kelimenin anlamının bir isim değil, bir sıfat olduğunu göstermektedir. Kelimeye “sebe’ler” şeklinde çoğul bir anlamın verilmesi ise hemen sonrasında geçen *تَمْلِكُهُمْ* (temlikuhum) kelimesine bitişmiş, çoğul olan *هم* (hum) zamirinden dolaydır.

Buna, bir önceki ayetin son cümlesi ile bu ayetin ilk cümlesini beraber okuduğumuzda şöyle bir anlamın verilmesi gerekmektedir.

وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَّأٍ بِنْتًا يَتِيمًا **“Sebe’lerden endişelerini giderecek (beklediğin) kesinlikle doğru bir haberi sana getirdim.**

إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ **“Ben, onlara (Sebe’lere) hükümdarlık eden bir kadın gördüm”**

Yukarıdaki DİB meali ve diğer meallerde, bu cümleye “Ben, onlara (Sebe halkına) hükümdarlık eden” şeklinde parantez içine alınan (Sebe halkına) açıklamasıyla birlikte mana verilmiştir. Oysa bir önceki ayette, Sebe kelimesini önünde ya da arkasında “halk, kavim” anlamı verebileceğimiz bir kelime bulunmamaktadır. Eğer bir önceki ayette kelime مِنْ قَوْمٍ سَبَّأً (min kavmi sebe’in) şeklinde geçseydi veya مِنْ سَبَّأٍ (min Sebe’iyyun) şeklinde geçseydi, “(Sebe halkına)” şeklinde parantez içi bir açıklamanın dayanağı olurdu. Ama kelime her iki şekilde de geçmemiş, sadece مِنْ سَبَّأً (min Sebe’in) şeklinde geçmiştir.

Bu durumu fark eden bazı müfessirler, kendi elleriyle oluşturdukları bu çıkmazı açıklığa kavuşturmak ya da durumu kurtarmak adına kişiye özrü kabahatinden büyük dedirten şu açıklamayı yapmışlardır:

Hüdhüd’ün, إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ **“Hakikaten orada, bir kadını onlara hükümdarlık eder buldum...”** ifadesine gelince, buradaki kadından murad, Belkis Binti Şurahil’dir. Onun babası, Yemen topraklarının hükümdarı olup, o ve kavmi, güneşe tapan Mecusilerdendi. تَمْلِكُهُمْ (temlikuhum) ifadesindeki zamir (هُم), Sebe (kavmine) racidir. Eğer bununla kavim murad edilmişse, durum gayet açıktır; ama bununla kent kast edilmişse, o zaman mana, “Ora halkına hükümdarlık eden” şeklinde olur.[1]

Bu müfessirimize göre (haşa) Yüce Allah’ın kimi veya neyi kast ettiği açık olmadığı için **“Eğer bununla kavim murad edilmişse, durum gayet açıktır; ama bununla kent kast edilmişse...”** şeklinde, o da olabilir bu da olabilir şeklinde bir yaklaşım sergilemiştir. Oysa insaftan biraz nasibini almış olanlar bile هم (hum) zamirinin bir “kenti” göstermesinin mümkün olamayacağını bilir. Bu zamirin bir yeri göstermesi asla mümkün değildir. Ama müfessirimiz “eğer bu kelime kenti göstermişse” şeklinde bir cümle kurmuş, ardından ayette olmayan halk kelimesini ihdas ederek cümlesini **“ama bununla kent kast edilmişse, o zaman mana, “Ora halkına hükümdarlık eden”** şeklinde olur açıklamasıyla bitirmiştir. Yani bu müellife göre هم (hum) zamiri bir kenti gösterebilir gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşım biçimi sadece bu müellifle sınırlı değildir.

Biraz önce belirttiğimiz gibi, hemen öncesindeki ayette geçen مِنْ سَبَّأً kelimesinin anlamı “Sebe halkı” veya “Sebeliler” değil, **“Sebe’ler”** olmak zorundadır. Bir önceki bölümde Sebe suresinin 15-20 ayetleri arasında anlatılan Sebe kıssası üzerinde durmuş ve kelimenin anlamının **“uzun yolculuk yapanlar”** anlamında olması gerektiğini belirtmiştik. Sebe kelimesine bu anlamı vererek bir önceki ayete mana vermemiz gerekirse, mana şu şekilde olmalıdır:

وَجَنَّتْكَ مِنْ سَبِّ بَنِي يَثْرِبَ *“Uzun yolculuklar yapanlardan endişelerini giderecek (beklediğin) kesinlikle doğru bir haberi sana getirdim.*

Zaten bir önceki bölümde Sebe’lerin helak edilme sebebi olarak “*seferlerimizin arasına aç*” şeklindeki duaları olduğu belirtilmişti (Allah dilerse başka ayetler bağlamında Sebe suresindeki kıssaya yeniden dönülecek ve neden bu duaları yüzünden helak edildiler sorusunun cevabı bulunmaya çalışılacaktır).

Hatırlanacağı üzere daha önceki bölümlerde Ahkaf suresinin 29-33 ayetleri arasında anlatılan cin kıssasının, Süleyman kıssaları bağlamında anlaşılması gerektiğini belirtmiştik. O ayetlere yeniden döndüğümüzde şöyle bir cümle geçmektedir:

Ahkaf 46/29

وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفْرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ

Hani Kur’an’ı dinlemek üzere cinlerden bir grubu sana yöneltmiştik. Onlar, onun huzuruna gelince birbirlerine, “Susun!” dediler. Kur’an’ın okunması bitince de uyarıcı olarak kavimlerine döndüler. (DİB meali)

Bu ayete dikkat edildiğinde söz konusu cinlerin kavimlerinden uzakta yani yolculuk halinde oldukları anlaşılmaktadır. İşte bu onların Sebe, yani yolculuk yapanlar olduğunu göstermektedir. Bu cinler, Süleyman kıssasında Hüdhüd’ün haber getirdiği Sebe’lerdir. Neml suresindeki kıssa ilerledikçe bu durum, çok daha net ortaya çıkacaktır. Şimdilik kıssanın önüne geçmeden bu bölümde inceleyeceğimiz ayetteki kelimeleri anlamaya çalışalım.

Ayetin başında geçen وَجَدْتُ (vecedtü) kelimesi tüm mealler tarafından “gördüm” şeklinde çevrilmiştir. Aslında basit manada “bulmak” anlamına gelen bu fiile “görmek” şeklinde bir mana verilmesi, ancak kelimenin “ef’ali kulub” (kalb fiilleri) kategorisine sokulmasıyla mümkündür. Hatırlanacağı üzere Kehf suresinin 86. ayetini incelerken “ef’ali kulub” üzerinde epey durmuş ve kelimenin bu kategoriye sokulması durumunda, *ikisi de aynı şeyi veya kişiyi gösteren iki mef’ul alması gerektiği* kuralını belirtmiştik. Ayetin ilk cümlesine baktığımızda, iki tane mef’ul bulunmamaktadır. Bu durumda kelime *görmek, bilmek, farkına varmak, anlamak, tespit etmek* gibi iki mef’ul isteyen bir anlamda değil, *tek mef’ul alan geçişli* bir manadadır. Hatırlanacağı üzere geçişli fiiller mef’ullerini harfi cer’siz almaktaydı. Yani kelime ef’ali kulub’tan bir fiil değildir.

Zel-karneyn kıssası bağlamında incelediğimiz Kehf suresinin 85 ve 86. ayetlerine şu mealin verilmesinin daha isabetli olacağını tespit etmiştik:

(18/85) فَأَتْبَعَ سَبَبًا **Bir aracıya iz sürdürdü**

Kehf 18/86

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا

“Nihayet (aracı) o dikbaşlının/ürküüp kaçanın saklandığı yere ulaştığında onu akraba bir kadın liderin (gücü) arkasında saklanır buldu ve onun hakimiyeti altında da bir kavim buldu...”

Tam burada Zel-karneyn kıssasından Süleyman kıssasına geçiş yapmış ve Süleyman kıssalarının ilerleyen bölümlerinde hem aracının hem peşinden gittiği kişinin hem de Süleyman'ın emrine girmesi gerekirken girmeyip kaçan veya dik başlılık yapan kişinin, gücünün ve akrabalığının arkasına saklandığı kadın liderin açığa çıkacağını belirtmiştik.

Evet, Zel-karneyn Yüce Allah'ın hizmetine verdiği kesinlikle gaybi bir varlık olan Hüdhüd'ü, hizmetine girmesi gerekirken girmeyerek dikbaşlılık gösteren veya Süleyman ve askerlerinin kendisine kötü davranacağından korktuğu için ürküp kaçan birinin peşinden göndermiştir. Hüdhüd, onu bir kadın liderin gücü arkasına saklanırken bulmuştur ve Süleyman'a da işte bunu haber vermektedir.

Fakat Hüdhüd'ün haberini vermeye başlarken “gördüm” anlamına gelen رَأَيْتُ (raeytu) fiilini değil de وَجَدْتُ (vecedtü) fiilini kullanması, üstelik fiilin efa'li kulub fiillerden biri olarak gelmemesi çok dikkat çekmektedir. Hatırlanacağı üzere birkaç ayet önce Hüdhüd'ü göremediği zaman, Süleyman şunu söylemişti:

Neml 27/21

لَأَعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لِيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ

“Kesinlikle ona çetin bir azap ile azap ettireceğim yani onu oldukça zora sokacağım veya kesinlikle bana (gaiblerden olma sebebini açıklayan) beyan edilmiş açık bir yetki getirecek”

Süleyman bunu söylediğine göre, Hüdhüd'ün konuşmasının, neden geç kaldığını veya özrünü ifade eden bir yapıda olması gerekmektedir. Aslında Hüdhüd'ün cümlesine وَجَدْتُ (vecedtü) fiiliyle başlaması tam da bunu ifade etmektedir. Ama bunun anlaşılması için daha önce de üzerinde durduğumuz وَجَدْتُ (vecedtü) fiilinin anlamlarını bir kez daha hatırlamak gerekmektedir.

وجد بفلان – وجدًا Çok sevmek, aşırı derecede sevmek.

وجد على فلان – موجدة Kızmak öfkelenmek.

وجد الشيء Bilmek, bulmak, öğrenmek (Ef'ali kulub'tan olup, iki meful alır).

وَجَدَ فُلَانٌ Mal sahibi olmak, zenginliğe sahip olmak.

وَجَدْتُ أَنَسًا كَثِيرِينَ Çok insanlar tanıdım.

أَوْجَدَ الشَّيْءَ – إِيْجَادًا Bulmak, temin etmek, sağlamak, keşfetmek, var etmek, zengin kılmak.

تَوَجَّدَ فُلَانٌ – تَوَاجَدًا Vecde kapılmak, cezbeye dalmak, bulunmak, aşık olma belirtisi göstermek.

تَوَجَّدَ فُلَانٌ لِّ Üzölmek, kederlenmek.

تَوَجَّدَ فُلَانًا “...dan dert yandı, ...den şikayet etti.”

وَأَجَدُ Bulan, çok seven, bilip tanıyan, anlayan.[2]

Bu kelimeye anlam tercihinde bulunurken mutlaka kelimeye verilecek anlamın, kıssa içinde bir bütönlük sağlaması gerekmektedir. Bir ayet önce, Süleyman onun geç kalmasına kızmış ve hatta eğer geçerli bir mazeret sunmaz ise ona azab ettireceğini yani zor duruma sokacağını bile söylemiştir. İşte kelimeye yapılacak anlam tercihinin bunu karşılayacak şekilde olması gerekmektedir. Bu durumu göz önüne aldığımızda ayette geçen وَجَدْتُ (vecedtü) fiiline en uygun anlamın “kızdım” şeklinde olması gerekmektedir. Tercih ettiğimiz bu anlamın, cümlelerin öncesi ve sonrası ile tam bir uyum içinde olduğunun anlaşılması için ayetteki diğer kelimelerin anlamları üzerinde de durmak gerekmektedir.

Ayetin ilk cümlesinde geçen ve tüm meallerin kadın anlamını verdikleri امْرَأَةً *imraeten* kelimesi, م ر أ (mim+ra+elif) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 38 kelime bulunmaktadır. Meal ve tefsir müellifleri, Kur'an'da geçen النِّسَاءِ (Nisa-59 defa), امْرَأَةً (imraeten-38 defa), اُنْثَى (ünsa-30 defa) kelimelerinin hepsine “kadın” anlamı vermişlerdir. Bu kelimelerin hepsinin tıpatıp aynı anlama gelmesi mümkün değildir. Aslında her dildeki kelimelerin anlamları ile ilgili en başat ilke “kelimelerin farklılığı, anlamın farklılığına delalet eder” kuralıdır.

Mesela, Kur'an'da 59 defa geçen النِّسَاءِ (Nisa) kelimesi hep çoğul ve sadece kadınlar için kullanılmışken ve müzekker kullanımı (ne lügatlerde ne de Kur'an'da) hiç yokken, م ر أ (mim+ra+elif) kökünden türeyen kelimeler Kur'an'da ve lügatlerde hem müzekker hem de müennes için kullanılmaktadır. Kur'an'da müennes olarak امْرَأَتٌ ve امْرَأَةٌ şeklinde geçen kelimeler meal müellifleri tarafından kimi yerde “karı” kimi yerde “kadın” olarak çevrilirken, müzekker olarak geçtiği yerlerde sadece “kişi” anlamı verilmiştir ve hatta müzekker olmasına rağmen hem kadını hem de erkeği kapsayacak şekilde gösterilmiştir.

Enfal 8/24

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ۖ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَهُهُ
تُحْشَرُونَ

Ey inananlar! Allah ve Peygamberi, hayat veren şeye sizi çağırdığında icabet edin. Bilin ki Allah kişi ile kalbi arasına girer ve sonunda hepiniz O'nun huzurunda toplanacaksınız. (DİB meali)

Mesela, bu ayette geçen ve yukarıdaki mealde “Allah kişi ile kalbi arasına girer” manası verilen cümlede الْمَرْءِ kelimesi müzekker olarak geçmiştir ama anlam “kişi” şeklinde hem müzekkeri hem de müennesi kapsayacak şekildedir.

Aslına bu kelimenin ister müzekker ister müennes kullanılsın, anlamı “kişi” olmalıdır. Kelimenin Türkçeye “kadın” veya “kadın kişi” olarak çevrilmesi Türkçenin gramer yapısında kelimelerin müzekker-müennes gibi bir ayrımının olmamasından dolayıdır. Fakat Türkçede bu ayrım olmasa bile, Kur’an kelimelerine mana verenlerin bu kelimeyi Türkçeye aktarırken “kadın” şeklinde değil “(kadın) kişi” şeklinde çevirmeleri gerekmektedir. Yani Türkçedeki kelimelerin müzekker-müennes kullanımlarının bulunmamasından kaynaklanan, kişinin kadın mı erkek mi olduğunu belirtme zorunluluğu direk anlama yansıtılmamalı, parantez içinde olmalıdır. Aslında kelimenin kadın vurgusu parantez içinde olması gerekirken tam tersi yapılarak asıl anlamı yok edilmiş ve parantez içinde olması gereken anlam asıl anlamın yerini almıştır. Kelimede ön plana çıkması gereken anlam “dişilik” değil “kişilik” olmak zorundadır. Nasıl ki kelimenin müzekker kullanımlarına “erkek” şeklinde bir çeviri yapılmıyorsa, müennes kullanımlarına da “kadın” şeklinde bir çeviri yapılmaması gerekmektedir.

Meryem 19/28

يَا أُخْتُ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ بَغِيًّا

“Ey Hârûn’un kız kardeşi! Senin baban kötü bir kimse değildi. Annen de iffetsiz değildi.” (DİB meali)

Mesela, kelimeye امْرَأَةٌ veya امْرَأَةٌ (imraetün) şeklinde geçtiği her yerde “karı veya kadın” anlamı veren meal müellifleri, bu ayette müzekker olarak امْرَأً (imrae) şeklinde geçen kelimeye “kişi veya kimse” anlamı vermişlerdir. Yani meal müelliflerine göre kelime müzekker olarak kullanıldığında kişiliği ve şahsiyeti ön plana çıkaracak şekilde “kişi veya kimse” anlamında, ama aynı kelime müennes olarak kullanıldığında kişilik ve şahsiyetin hiç olmadığı veya ön plana çıkmadığı “karı veya kadın” anlamındadır. Oysa bu kelimenin müennesi de müzekkeri de cinsiyeti değil, şahsiyeti ön plana çıkarmalıdır. Türkçede müzekker ve müennes ayrımı olmadığı için kelimeye karşılık vermede zorlanan müelliflerin kesinlikle bunu ya “(müennes) kişi” ya da “(bayan) kişi” şeklinde karşılımları gerekmekte ve kelimenin kast ettiği birincil

anlamın erkeklikle veya dişilikle alakalı değil, kesinlikle kişilikle alakalı olduğunun altını çizmeleri gerekmektedir. Aslında üzerinde çok daha geniş çalışmaların yapılması gereken bu kavramların özensiz kullanımı ne yazık ki altı çizilmesi gereken anlamların değil, hiç olmaması gereken anlamların ön plana çıkmasına neden olmuştur. Aynı şey, anlamaya çalıştığımız Neml suresi 23. ayet için de böyle olmuştur. Kelimelerin Kur'an ile tüm bağları koparılnca, kelimeler Kur'an'ın kelimeleri olmaktan çıkıp bir masalın kelimeleri haline gelmiştir.

Neml 27/23

إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ

“Ben, onlara (Sebe halkına) hükümdarlık eden, kendisine her şeyden bolca verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadın gördüm.” (DİB meali)

Yukarıdaki mealde (ve diğerlerinde) ayette geçen امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ (imraeten temlikuhum) ifadesine “onlara hükümdarlık eden bir kadın” anlamı verilmiştir. Oysa “hükümdarlık eden” şeklinde ismi fail anlamı verilen تَمْلِكُ (temliku) kelimesi muzari bir fiildir. Kelimenin kökü “melek” kelimesinin de türediği köktür. Aslına bakılırsa bu kelimeye “hükümdarlık eden” anlamı vermek asla mümkün değildir. Fakat bazı özel durumlarda muzari fiiller cümle içinde “ismi fail” olarak da anlam kazanabilmektedirler. Kelimenin fiil iken ismi fail haline getirilmesini bir şekilde göz ardı etsek bile bu manayı vermek mümkün değildir. Çünkü hükümdar, melik, kral, yönetici anlamına gelen مَلِك (melik) kelimesinin bizatihi kendisi, bu kökten türeyen bir kelimedir. Aynı kelimeye hem “hükümdarlık” hem de “eden” anlamı vermek yani hem isim hem de fiil anlamı vermek asla doğru değildir. تَمْلِكُهُمْ (temlikuhum) kelimesi fiil+zamir’den oluşan bir kelime olduğu için anlamının da “onları yönetir” veya “onları yönetiyor” şeklinde olması gerekmektedir. Zaten bu kökten türeyen مَلِك (melik) kelimesine “kral, hükümdar, sultan gibi anlamların verilmesi, bu unvanları alan kişilerin “yönetme” fiilini uhdesinde buldurmalarından dolayıdır. Ülkeye ya da insanlara melik olmanın en geçerli şartı, onların yönetiminde tek söz sahibi olmaktır. Yönetme işini kendi uhdesinde buldurmeyen kişiye melik denmesi mümkün değildir.

Anlamaya çalıştığımız cümlenin mazi bir fiille başlamasına rağmen, muzari bir fiille devam etmesi, muzari fiilin hükmünün geçmişte başlamış olmasına rağmen hala geçerli olduğunu, yani hâla devam ettiğini göstermektedir. Zaten muzari fiiller, devam eden eylemleri belirten fiillerdir. Meallerde kelimeye verilen “hükümdarlık eden” şeklindeki anlam, aslında Türkçe açısından da yanlış bir anlamdır. Çünkü hükümdarlık, edilen bir şey değil olunan bir şeydir.

المُلْكُ (Mulk): Cumhur içinde, emrederek, buyurarak, nehy ederek, yasaklayarak tasarrufta bulunmak. Özellikle akıl sahiplerinin yönetilmesiyle, idare edilmesiyle ilgili kullanılır. Mülk sözcüğü idare etmeye, muktedir olmayı sağlayan kuvvet anlamındadır. Melik sözcüğü yönetme idare etme gücüne,

erkine sahip kimse demektir. الْمُلْكُ (Mulkun): kendisinde, tasarrufta bulunan bir nesneyi, hüküm yoluyla, ihtiyatlı ve basiretli bir biçimde ya da yerinde kararlarla, korumak, muhafaza etmek ya da onun bakımıyla meşgul olmak demektir.

الْمِلْكُ (Milkun) sözcüğü الْمُلْكُ (Mulkun) sözcüğünün cinsi gibidir. Bu bakımdan her الْمُلْكُ (mulkun)'un bir الْمِلْكُ (milk)'dir fakat her الْمِلْكُ (milk) bir الْمُلْكُ (mulkun)'un değildir. الْمِلْكُ (Milkun) iki çeşittir.

1. Bir şeye zorla, cebren ya da mutlak anlamda sahip olmak ve deruhte etmek, üstlenmek demek olan milk.
2. Deruhte etmiş olsun ya da olmasın buna gücü kuvveti olmak demek olan milk.

(el-Memleketü): Hükümdarın tebası içindeki gücü, erki ve zorla/cebren sahip olduğu arazi parçası.

(el-Memluk): Sözcüğü ise yaygın dilde, mülkler arasında köleye mahsus kullanılır. (16/75)

(Meleketün): Sözcüğü ise hassaten kölelere sahip olmayla ilgili kullanılır.[3]

Kelime, lügatlerde “sahip olmak, hükmetmek, yenmek, güç yetirmek, idaresi altına almak” gibi anlamlarda geçmektedir. Kelimeyle ilgili bu açıklamaları verdikten sonra anlamaya çalıştığımız ayetin ilk cümlesine daha isabetli olduğunu öngördüğümüz meal şu şekilde olmalıdır.

إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ ... Kesinlikle ben (sebe'lere) çok kızdım, (müennes) bir kişi onları yönlendiriyor.

Sebe kelimesine *Sebe'liler* veya *Sebe halkı* anlamını vermenin mümkün olmadığını belirtmiş ve verilmesi gereken anlamın da “uzak yolculuk yapanlar” olması gerektiğini belirtmiştik. Hüdhüd bu ayetten önce Süleyman'a “uzun yolculuklara çıkanlardan sana yalan olmayan doğru bir haber getirdim” demişti. Hüdhüd'ün getirdiği bu yakın haberi tesadüfen elde etmediğini, Süleyman'ın daha önce onu özellikle Sebe'lerin izini sürmek üzere gönderdiğini belirtmiştik. Yani Hüdhüd aslında peşinden gittiği Sebe'leri bulmuş ama istediğini elde edememiş, eli boş dönmüştür. O Sebe, aslında Süleyman'ın emrine girmesi gerekirken girmemiş, üstelik bir kadın liderin gücü arkasına saklanmıştır. Hüdhüd'ün kızgınlığı ona ulaşmış olmasına rağmen eli boş dönmesindedir.

أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ “Senin ona kavratmadığın şeyi ben (ona) kavratım...”

Hüdhüd, Süleyman'ın emrine girmesi gerekirken kaçıp gidene ulaşmış ve ona durumu tüm detaylarıyla kavratmıştır ama buna rağmen yalnız gelmiş, o gelmesi gereken gelmemiştir. İşte bundan dolayı kızgındır. Ama bu durum aynı zamanda onun neden geç geldiğini de açıklamaktadır. Yani her türlü çabasına

rağmen onu kendisiyle gelmeye ikna edememiş ve ikna çabaları onun geç kalmasına neden olmuş olmalıdır. Hüdhüd'ün konuşmaları bittiğinde Süleyman'ın gösterdiği güvensizlik de geç kalma nedeni olarak açıkladığı şeyin doğru olup olmadığını bilmemesinden kaynaklanmaktadır.

Fakat burada şöyle bir soru çıkmaktadır: Madem Hüdhüd bir kişinin peşindedir, o halde neden تَمْلِكُهُمْ (temlikuhum) şeklinde çoğul olan هم (hum) zamirini kullanmıştır? Son derece haklı olan bu soru, kıssa ilerledikçe kendiliğinden cevabını bulacaktır.

Ayetin devamında gelen yukarıya aldığımız DİB mealini hazırlayan müellifler tarafından “kendine her şeyden bolca verilmiş” manasını verdikleri وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ kelimesi üzerinde daha önce de durmuştuk. Hatırlatma olarak orada söylediklerimizin bir kısmını buraya da almamız fazlalık olmayacaktır. (Daha geniş bir açıklama için bkz. Zülkarneyn 5 dosyası)

Cümlede geçen كُلِّ شَيْءٍ külli şey'in “her şey” ifadesini oluşturan كُلِّ külli kelimesi tek başına Kur'an'da 377 defa, كُلِّ شَيْءٍ şey'in kelimesi ise 519 defa geçmektedir. Her iki kelimenin ayette olduğu gibi كُلِّ شَيْءٍ külli şey'in şeklinde beraberce geçtiği yer sayısı ise 119 dur.

Bu kullanımlardan 96 tanesinde her iki kelime de Allah'a atfen gelmektedir.

- **[4]** “Allah her şeye kadirdir.” وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
- **[5]** “Allah her şeyi bilendir.” وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ
- **[6]** “Şüphesiz ki Allah her şeye şahittir.” إِنَّا لِلَّهِ كَانٌ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا
- **[7]** “Allah her şeyin karşılığını verendir.” وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتِنًا
- **[8]** “Allah her şeyi hesaplayandır.” إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا
- **[9]** “Allah her şeyi kuşatmıştır.” وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّجِيبًا
- **[10]** “Rabbim her şeyi bir ilimle kapsamıştır.” وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا
- **[11]** “Her şeyi O yarattı.” *Her şeyi O yarattı.* وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ
- **[12]** “Her şeyin vekili Allah'tır.” وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ
- **[13]** “Rahmetim her şeyi kuşatmıştır.” وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ
- **[14]** “Şüphesiz ki rabbim her şeyi muhafaza edendir.” *Şüphesiz ki rabbim her şeyi muhafaza edendir.* نَّ رَبِّي عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيفٌ
- **[15]** “Her şeyin rabbi O'dur.” وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ
- **[16]** “Onun yanında her şey bir ölçüyledir.” *Onun yanında her şey bir ölçüyledir.* وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ
- **[17]** “Her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır.” *Her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır.* صُنِعَ اللَّهُ الَّذِي أَنْقَرَ كُلَّ شَيْءٍ
- **[18]** “Her şey O'nundur.” *Her şey O'nundur.* وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ
- **[19]** “Allah her şeyi gözetleyendir.” *Allah her şeyi gözetleyendir.* وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ رَاقِبًا
- **[20]** “Şüphesiz ki O her şeyi görendir.” *Şüphesiz ki O her şeyi görendir.* إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ
- **[21]** “Her şeyin mülkü O'nun elindedir.” *Her şeyin mülkü O'nun elindedir.* الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ

Allah'a atfen gelen bu kullanımların dışında kalanlar ise şu şekillerde gelmiştir:

- **[22]** “Her şeyi bir kitapta sayıp yazmışızdır.” *Her şeyi bir kitapta sayıp yazmışızdır.* وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا
- **[23]** “(Allah) onların nezdinde olup bitenleri çepçevre kuşatmış ve her şeyi bir bir saymıştır (kaydetmiştir).” *(Allah) onların nezdinde olup bitenleri çepçevre kuşatmış ve her şeyi bir bir saymıştır (kaydetmiştir).* وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا

- **[24]** “Ona yaptıkları her şey o zuburdadır.” **[24]** وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الرَّبْرِ
- **[25]** “O (riizgar) Rabbinin emriyle her şeyi yıkar.” **[25]** تَدْمِرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا
- **[26]** “Her şeyi konuşuran Allah, bizi de konuşurdu.” **[26]** قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَكُنَّا نَكُونُ الْكَاذِبِينَ
- **[27]** “Biz, her şeyi apaçık bir kitapta (levh-i mahfuz’da) sayıp yazmışızdır.” **[27]** وَكُنَّا نَقُولُ مَا كُنَّا نَقُولُ بِمَا نَرَىٰ أَعْيُنًا نَافِلَةً وَأَنَّا كَانُوا مِن قَبْلُ كَاذِبِينَ
- **[28]** “O’nun zâtından başka her şey yok olacaktır.” **[28]** هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٍ إِلَّا وَجْهَهُ
- **[29]** “Biz onları, kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği.” **[29]** يُجِبِي الْيَهُودَ كُلَّ شَيْءٍ رِزْقًا مِن لَدُنَّا
- **[30]** “Her canlıyı sudan oluşturduk” **[30]** وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ
- **[31]** “Her şeyi tafsilatlı olarak açıkladık” **[31]** وَكُلُّ شَيْءٍ فَصَّلَانَاهُ تَفْصِيلًا
- **[32]** “Ayrıca bu Kitab’ı da sana, her şey için bir açıklama, bir hidayet ve rahmet kaynağı ve müslümanlar için bir müjde olarak indirdik.” **[32]** وَأَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ الْفَصِيلَةَ الَّتِي فِيهَا بَيِّنَاتٌ لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّمَنِ اسْتَضَىٰ
- **[33]** “Orada her şeyi bir ölçüye göre bitirdik.” **[33]** وَأَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُونٍ
- **[34]** “Fakat o, kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi açıklayan (bir kitaptır); iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir.” **[34]** وَلَكِن تَصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ
- **[35]** “Nasihat ve her şeyin açıklamasına dair ne varsa hepsini levhalarda yazdık.” **[35]** وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَابِ مِن كُلِّ شَيْءٍ مَّوعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ
- **[36]** “Sonra iyilik edenlere nimetimizi tamamlamak, her şeyi açıklamak, hidayete erdirmek ve rahmet etmek maksadıyla Musa’ya da Kitab’ı verdik.” **[36]** ثُمَّ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً
- **[37]** “Eğer biz onlara melekleri indirseydik, ölümler de onlarla konuşsaydı ve her şeyi toplayıp karşılıklarına getirseydik, Allah dilemedikçe yine de inanacak değillerdi.” **[37]** وَلَوْ أَنَّا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَىٰ وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ
- **[38]** “O, gökten su indirendir. İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik.” **[38]** وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ

İçinde külli şey’in “her şey” geçen ayetlerin hepsi işte bunlardır. Tüm bunların dışında bu ibarenin insanlara atfedildiği 3 kullanım daha vardır. Bunlardan biri daha önce işlediğimiz Neml suresi 16. ayette Süleyman için, biri yine daha önce işlediğimiz Kehf 84. ayette Zel-karneyn için, diğeri ise işte bu bölümde ele aldığımız Neml suresi 23. ayette Hüdhüd’ün bahsettiği (kadın) kişi için kullanılmaktadır. Fakat bu kullanımlara bakıldığında Kehf suresi 86. ayetteki kullanımla, Neml suresi 16 ve 23. ayetlerde geçen kullanımların birbirinden farklı olduğu görülecektir.

- Kehf suresi 84. ayette Zel-karneyn için... (ve etaynehu min külli şey’in sebebe)
- Neml suresi 16. ayette Süleyman için... (ve utina min külli şey’in)
- Neml suresi 23. ayette (müennes) bir kimse için... (ve utiyat min külli şey’in)

Bu her üç kullanıma dikkat edildiğinde, hepsinde de kullanılan fiil aynı kökten (ا ي ت elif+te+ya) türemiş olan bir fiil olmasına rağmen Neml suresinde geçen her iki kullanım *meçhul fiil* olarak, Kehf suresindeki fiil ise *malum fiil* olarak geçmektedir. Bu farklılığa rağmen her üçü de aynı bab'tan yani İf'al babından gelmektedir. Kelimelerin ne anlama geldiğine geçmeden önce malum fiil ve meçhul fiil arasındaki farkın, ardından ise defalarca bilgi verdiğimiz "if'al" babının kelimelere kazandırdığı anlamın üzerinde durmak gerekmektedir.

- **Malum fiil:** İş yapanın, failin, yani öznenin bilindiği fiillerdir. Fiile, "Kim?" "Ne?" sorusunu sorduğumuzda cevap alabiliyorsak bu fiil malum fiildir.
- **Meçhul fiil:** faili ve öznesi bilinmeyen fiile denir.
- **İf'al Babı'nın Gayesi:** Üç harfli bir fiilin bu kalıba alınmasından gaye (جَلَسَ) (أَجَلَسَ خَالِدٌ عَادِلًا) (Hâlit oturdu) gibi lâzım (mef'ûl almayan) bir fiilse, (Hâlit Adil'i oturttu) şeklinde müteaddî yapmaktır. Şayet söz konusu fiil geçişli ise bu defa onu ikinci kattan müteaddî yapar. Esas manaları bir işin olmasını sağlamak, bir fiilin anlamının bir nesne üzerindeki etkisini belirtmektir.

Bu açıklamalar çerçevesinde if'al babında malum bir fiil olduğu için Kehf suresinde Zelkarneyn kıssası bağlamında geçen cümleye mana verecek olursak şu şekilde bir anlam oluşmaktadır:

- Kehf suresi 84. ayette Zel-karneyn için... وَأَتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا (ve etaynehu min külli şey'in sebebe). **"Ona (istediği) şeylerin hepsinden bir aracılığı verdirdik"**

(NOT: Dikkatli okuyucu burada verdiğimiz bu mananın Zülkarneyn 5 dosyasında verdiğimiz manadan biraz değişik olduğunu hemen fark edecektir. Ama bunun yanında farklılığın sebebinin konunun çok ağır ve üzerinde yüzyılların enkazının bulunmasından kaynaklandığını da fark edecektir. O dosyada henüz Süleyman ve Zel-karneyn'in aynı kişi olduğu bile ortaya konmamış, kıssanın Süleyman kıssaları ile alakası tespit edilmemişti. Orada cümlenin özellikle مِنْ كُلِّ شَيْءٍ (min külli şey'in) kısmına değinmiş ama وَأَتَيْنَاهُ (etaynahu) fiilini ertelemiştik. Rabbimize Hamdolsun ki şimdi konu çok daha açığa kavuşmuştur.)

Kehf suresinde fiil *malum* olduğu ve fiilin sonuna da "biz" zamiri bittiği için anlam vermek diğerlerine göre göreceli olarak biraz daha kolaydır. Bunun yanında Kehf suresinde cümleyi sarf eden Yüce Allah olduğu için cümlenin anlamı sözü söylene göre belirlenmektedir. Fakat Neml suresindeki her iki kullanım hem meçhuldür hem de söyleyenlerden biri Süleyman, diğeri Hühüd'tür. Özellikle sözü söyleyenler üzerinden cümleye mana verildiğinde, şu şekilde anlamlar oluşmaktadır:

- Neml suresi 16. ayette söyleyen kişi Süleyman: ... وَأَوْتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ (ve utina min külli şey'in) ... **"(istediğimiz) şeylerin hepsinden bize verdirdi..."**

- Neml suresi 23. ayette söyleyen kişi Hüdhdüd: ... وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ (ve utiyat min külli şey'in) ... (istediğin) şeylerin hepsinden (ona) verdirtilmiş...”

Bu iki kullanımda cümlelerin birine parantez içi “istediğimiz”, diğerine ise “istediğin” şeklinde iki farklı açıklamayı düştüğümüz gözden kaçmamıştır. Bunun sebebi, tüm bu olayların temelinde daha önce birkaç kere aktardığımız Sad suresi 35-40 ayetleri arasında anlatılan “*rabbim bana benden sonra kimseye ulaşmayacak bir mülk ver*” şeklindeki Süleyman’ın duası ve devamında bu duasına karşılık cinlerin ve şeytanların maharetli olanlarının emrine verilmiş olması yatmaktadır.

Tüm meal ve tefsirlerde Neml suresi 23. ayette Hüdhdüd’ün söylediği وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ (ve utiyat min külli şey'in) cümlesi tıpkı yukarıya aldığımız DİB mealinde olduğu gibi “*kendisine her şeyden bolca verilmiş*” şeklinde, ya da buna yakın anlamlarda çevrilmiştir. Takdir edilmedir ki “her şeyden verilmiş” dendiğinde, varlığın tamamı “her şeyin” kapsamına girmektedir. Çünkü her şey kelimesi bir sınırlı sahip olmayı değil, tam tersi, sınırsız bir sahip olmayı çağırıştır. Oysa Kur’an’ın birçok yerinde her şeyin sahibi olan tek varlığın Yüce Allah olduğu defalarca belirtilmektedir. Bunun yanında hem Zel-karneyn’e hem Süleyman’a hem de Hüdhdüd’ün bahsettiği (müennes) kimseye her şeyin verilmiş olması mümkün değildir. Çünkü birine bile her şey verildiğinde, o her şeyin kapsamına bizzat kendileri de girmektedir. Mesela, Neml suresi 16. ayette Süleyman “*bize her şey verildi*” (DİB meali) demişse bu, artık her şeyin onun olmasını gerekli kılmaktadır. Oysa aynı her şey, Neml 23. ayette “*kendisine her şeyden bolca verilmiş*” (DİB meali) denilerek bir başkasına verilmiş olmaktadır. Eğer Süleyman’a her şey verilmişse, geride başkasına verecek bir şey kalmamış demek olmaktadır. Hüdhdüd’ün bahsettiği (müennes) kimseye her şeyin verilmiş olması, ancak ve ancak Süleyman’ın elindekilerin alınıp ve üstelik bizzat Süleyman’ın kendisinin de o kimseye verilmiş olmasını gerektirmektedir. “Şey” kelimesini, sadece akılsız ve iradesiz varlıklar için kullansak bile kaos oluşmaktadır. İki kişinin (Süleyman ve müennes kişi) aynı anda her şeye sahip olması mümkün değildir. Çünkü her şey ya onundur ya da diğerinin. Kaldı ki belirttiğimiz gibi, her şeyin tek sahibi vardır, o da Yüce Allah’tır. İşte tüm bu sebeplerden dolayı Süleyman’ın kurduğu cümleye (istediğimiz), Hüdhdüd’ün kurduğu cümleye ise (istediğin) şeklinde iki farklı açıklama getirilmiştir.

Ayetin devamında gelen ve yukarıya aldığımız DİB mealinde “*onun büyük bir tahtı var*” şeklinde mana verilen وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ (ve leha arşun azim) cümlesine gelince, her şeyden önce, hakkında bir hayli spekülasyon bilginin bulunduğu bu cümleye meallerde verilen anlamlara bir göz atmamızda fayda vardır.

- *Abdulaziz Bayındır Meali* : Orada bir kadına rastladım; onları egemenliği altına almış ve ona her şeyden verilmiş; büyük bir arşı da var.

- *Abdubaki Gölpınarlı Meali* : Orada, onlara bir kadının hükümdar olduğunu gördüm ve kendisine her şey verilmiş ve bir de çok büyük tahtı var.
- *Abdullah Parlıyan Meali* : Sebe' halkına bir kadının hükümdar olduğunu gördüm. Öyle bir kadın ki, kendisine herşey verilmiş, güçlü bir yönetimi ve büyük bir tahtı var.
- *Ahmet Tekin Meali* : "Sebe' halkına kraliçe sıfatıyla hükümdarlık eden liyâkatli, yiğit bir kadınla karşılaştım. Kendisine her şey verilmiş. Muazzam bir tahtı var."
- *Ahmet Varol Meali* : Ben, onlara hükmeden, kendisine her şeyden (bolca) verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadın buldum.
- *Ali Bulaç Meali* : 'Gerçekten ben, onlara hükmetmekte olan bir kadın buldum ki, ona her şeyden (bolca) verilmiştir ve büyük bir tahtı var.'
- *Ali Fikri Yavuz Meali* : Gerçekten ben bir kadın buldum, Sebe' halkına padişahlık yapıyor, kendisine (padişahların muhtaç olduğu) her şey verilmiş. Muhteşem bir tahtı da var.
- *Bahaeddin Sağlam Meali* : "Şüphesiz ben, onlara hükümdarlık eden bir kadın gördüm. Bütün imkânlarla sahipti. Büyük bir tahtı vardı.
- *Bayraktar Bayraklı Meali* : "Sebe'lilere hükmeden bir kadın buldum. Kendisine her şeyden bir pay verilmiş, kocaman bir tahtı var."
- *Cemal Külünkoğlu Meali* : "Ben, o yörenin halkını yöneten bir kadınla karşılaştım. Kendisine her şey bolca verilmiş, görkemli bir tahtı var."
- *Diyanet İşleri Meali (Eski)* : Ora halkına hükmeden, her şeyden kendisine bolca verilen ve büyük bir tahta sahip olan bir kadın buldum;
- *Diyanet İşleri Meali (Yeni)* : "Ben, onlara (Sebe halkına) hükümdarlık eden, kendisine her şeyden bolca verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadın gördüm."
- *Diyanet Vakfı Meali* : Gerçekten, onlara (Sebe'lilere) hükümdarlık eden, kendisine her şey verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadınla karşılaştım.
- *Edip Yüksel Meali* : "Onları yöneten bir kadın buldum. Kendisine her şeyden verilmiş ve büyük bir sarayı var."
- *Elmalılı Hamdi Yazır Meali* : "Gerçekten, onlara (Sebelilere) hükümdarlık eden, kendisine her türlü imkan verilmiş ve büyük bir tahta sahip olan bir kadınla karşılaştım."
- *Elmalılı Meali (Orjinal)* : Çünkü ben bir kadın buldum, onlara meliklik ediyor, kendisine her şeyden verilmiş, azametli bir tahtı da var
- *Hasan Basri Çantay Meali* : «Hakıykat, orada bir kadını onlara hükümdarlık eder buldum. Kendisine her şey verilmiştir. Onun bir de çok büyük bir tahtı var».
- *Hayrat Neşriyat Meali* : "Gerçekten ben, onlara (Sebe'lilere) hükümdarlık eden ve kendisine herşeyden (bir nasib) verilmiş ve kendisi için büyük bir taht bulunan (Belkis adında) bir kadın buldum!"
- *Kadri Çelik Meali* : "Gerçekten ben, onlara hükmetmekte olan bir kadın buldum. Ona her şeyden (bolca) verilmiştir ve büyük de bir tahtı var."
- *Mehmet Türk Meali* : "Gerçekten ben o (Sebe'lileri) yöneten, kendisine her türlü imkân verilmiş ve büyük bir de tahtı olan bir kadın buldum."

- *Muhammed Esed Meali* : “Oranın halkına bir kadının hükmettiğini gördüm; (öyle bir kadın ki,) kendisine [iyi ve güzel] şeylerin hepsinden

[cömertçe]

verilmiş; güçlü de bir yönetimi var.

- *Mustafa İslamoğlu Meali* : Evet ben orada bir kadın buldum ki, o ora halkına yöneticilik yapıyor; (bir iktidara gerekli olan) her şeyden ona da verilmiş; üstelik onun pek muhteşem bir tahtı da var.
- *Ömer Nasuhi Bilmen Meali* : «Muhakkak ki ben, bir kadın buldum ki onları hükümdarlık ediyor ve kendisine her şeyden verilmiş ve onun için pek büyük bir taht da var.»
- *Suat Yıldırım Meali* : Sebe halkını bir kadın hükümdarın yönettiğini gördüm. Kendisine her türlü imkân verilmiş. Onun güçlü bir yönetimi olduğu gibi pek büyük bir tahtı da var.
- *Süleyman Ateş Meali* : Ben onlara hükümdarlık eden bir kadın buldum, kendisine her şey verilmiş ve büyük bir tahtı var.
- *Şaban Piriş Meali* : -Ben, orada hükümdarlık eden bir kadın buldum. Bu kadına her şey verilmiş, onun bir de kocaman tahtı var.
- *Ümit Şimşek Meali* : “Orada, onları yöneten bir kadın hükümdar buldum ki, her türlü imkâna sahip; pek büyük bir de tahtı var.
- *Yaşar Nuri Öztürk Meali* : “Sabâlılara hükmeden bir kadın buldum. Kendisine her şeyden bir pay verilmiş, kocaman bir tahtı var.”

Görüldüğü gibi bu meallerde, ayette geçen عَرْشٌ عَظِيمٌ (arşun azim) tamlamasına “kocaman taht, pek büyük bir taht, görkemli taht, muhteşem taht, büyük bir arş” şeklinde manalar verilmiştir. Bunlardan farklı olarak bir müellif (Muhammed Esed) “güçlü de bir yönetimi var” şeklinde diğerlerinden farklı bir mana vermiştir. Yine diğerlerinden oldukça farklı bir mana veren başka bir müellif (Edip Yüksel) tarafından “büyük bir sarayı var” şeklinde verilmiştir. İlginç olan şudur ki, arş kelimesinin “saray” anlamı ne lügatlerde ne Kur’an’da bulunmamaktadır. Kur’ancı kimliği ile ön plana çıkan, her fırsatta Kur’an kelimelerinin matematiksel (ebced) değerini gündeme getiren bu müellifin kelimeye, anlamları içinde olmamasına rağmen “saray” manasını ihdas etmesi ironik ve oldukça düşündürücüdür. Anlaşılan Kur’an’ın kelimeleri onun için sadece matematiksel birer rakamdan ibarettir. Kur’an’ın kelimelerinin matematiksel olarak birbirine bağlı ve ilişkili olduğunu söyleyen bu müellif, aynı zamanda anlam olarak da kelimelerin birbiriyle kopmaz bağının olduğunu galiba gözden kaçırmıştır! Daha da tuhafı, bu müellif, 38, 41 ve 42. ayetlerde geçen aynı kelimeye bu sefer “taht” manasını vermiştir. Umuyoruz ki aynı kıssa bağlamında geçen kelimeye 3 yerde *taht*, bir yerde lügat manaları arasında bulunmayan *saray* manası vermesi onun da gözünden kaçmış teknik bir hatadır.

Bahse konu olan bu taht, belki de tüm insanlık tarihinin en meşhur ve en fantastik olayına konu olmuş bir taht’tır. Çünkü kıssanın ilerleyen bölümlerinde

bu taht, göz açıp kapayıncaya hatta ondan daha kısa bir sürede bir yerden bir yere getirtilecektir. Bir cismin göz açıp kapamaktan daha kısa bir sürede bir yerden bir yere nakledilmesi olayına sadece iki yerde rastlayabilirsiniz. Birincisi, teknik imkanları bir hayli gelişmiş, efektlerle en zor konuları bile beyaz perdeye aktaran holywood fantastik filmlerinde, ikincisi ise Yüce Allah'ın kelimeleri (güya) daha iyi anlaşılсын diye yazılan Kur'an meallerinde ve tefsirlerinde. İşte bu taht böylesine fantastik bir olayın baş kahramanı haline getirilmiş bir taht'tır. Allah dilerse yeri geldiğinde bu fantastik olaya değineceğiz.

العَرْش Arş kelimesi ع ر ش (ayn+ra+şın) kök harflerinden türemiş bir kelimedir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 30 tanesi isim, 1 tanesi sıfat,[39] 2 tanesi fiil[40] olmak üzere 33 kelime bulunmaktadır.

عَرْش Kelimesinin kök anlamı, tavanı olan şeydir. وَهِيَ حَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا "evlerinin duvarları, çatıları üzerine çökmüş" (2 Bakara 259). Bu anlamdan yola çıkarak عَرْش kelimesine çardak denmiştir. Yüksekliği dikkate alınarak sultanın oturduğu yere/tahta عَرْش denmiştir ve bu kelime izzet, güç ve devletten kinaye yapılmıştır. Hükümlerlik demektir. "Allah'ın arşı": İnsanın isminden başka hakikatini bilmediği şeylerdendir, avamın sandığı gibi değildir. Eğer arş onların düşündüğü gibi olsaydı, Allah'ı taşıyor olması gerekirdi ki O, bundan münezzehtir. Yüce Allah bir şeyin üzerinde taşınamaz. Yüce Allah'ın arşı, O'nun bir mekanının olduğuna değil, O'nun hükümlerliğine ve gücüne işaretler. Zira Allah mekândan münezzehtir.[41]

عَرْشٌ فُلَانٌ – عَرْشًا Taht yapmak, gölgelik yapmak, çardak yapmak, üzüm asmalığı yapmak, asmadan içinde oturmak için çadır yüksekliğinde yer yapmak.

عَرْشٌ بِالْمَكَانِ İkamet etmek.

عَرْشَ الْبَيْتِ Eve çatı yaptı.

تَعْرِشَاتٌ – تَعْرِشَةٌ Çardak, gölgelik.

عَرْشٌ (ج) عُرُوشٌ – أَعْرَاشُ Hakimiyet, egemenlik, kuş yuvası, taht, çardak, tavan, gölgelik.

عَرْشُ الْقَوْمِ Kavmin lideri.

ثُلَّ عَرْشُهُ Tahtı sarsıldı, zayıfladı.

اسْتَوَى الْمَلِكُ عَلَى عَرْشِهِ Kral tahtına oturdu.[42]

Kelimenin Kur'an'daki kullanımlarının 21 tanesi Allah'a atfen geçmektedir.[43] Allah'a atfen gelen tüm yerlerde kelime, Yüce Allah'ın varlıklar üzerindeki yönetimini ifade etmektedir. Zaten kelimenin asıl anlamı da

budur. Fakat kelimenin asıl anlamı bu şekilde biliniyor olmasına rağmen, meal ve tefsir müelliflerini ayette geçen عَرْشٌ عَظِيمٌ (arşun azim) tamlamasına “büyük taht” manası vermeye iten sebep, ilerleyen ayetlerde bu tahtın bir yerden bir yere göz açıp kapamaktan daha kısa bir sürede getirilmiş olmasıdır. İşte bu tahtın arka planında böylesine fantastik bir hikâye olduğu için mecburen ifadeye “büyük, kocaman, muhteşem taht” manası vermişlerdir.

Aslında taht kelimesi, her zaman için bir ülkenin yönetimi ile alakalı kullanılmıştır. Mesela, Fatih Sultan Mehmet tahta çıktı dendiğinde, anlatılmak istenen şey Fatih’in tahtadan yapılmış bir oturağın üstüne tırmanması değil, ülkenin yönetimine geçmiş olmasıdır. Yine tersinden bir örnek verecek olursak, 2. Selim taht’tan indirildi denildiğinde, anlatılmak istenen Selim’in tahta bir oturaktan aşağıya indirilmesi değil, ülkenin yönetiminden alaşağı edilmesidir. Az önce de belirttiğimiz gibi aslında tüm meal müellifleri tarafından bilinen bu basit bilgiye rağmen, ayette geçen عَرْشٌ عَظِيمٌ (arşun azim) tamlamasına büyük taht, kocaman taht, muhteşem taht manalarını tercih etmelerinin arka planında, kıssanın ilerleyen ayetlerinde bu tahtın göz açıp kapayınca kadar kısa bir zaman sürecinde bir yerden bir yere taşınmış olduğu hikayesi yatmaktadır. Fakat biz bu hikayeye rağmen ayetin son cümlesine وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ (ve leha arşun azim) “**onun (sebeleri yönlendiren müennes kişinin) zorlu bir yöneteni var**” anlamını tercih edeceğiz. Eğer ayetlerin devamında bir şey bir yerden bir yere göz açıp kapayınca kadar ve hatta daha kısa bir zamanda gelecekte bunun “taht” değil, “yöneten” olması, bağlama daha uygundur. Çünkü “arş” kelimesine bu ayette taht manasının verilmesi durumunda, ilerleyen ayetlerde birçok tahrifin hem de göz göre göre yapılacağı anlamına gelecektir. Yeri geldiği zaman daha detaylı değinilecektir ama ne demek istediğimizin anlaşılması için bir örnek vermek istiyoruz.

Bu ayette عَرْشٌ عَظِيمٌ (arşun azim) tamlamasına büyük taht manası verilmesi demek, ona atfedilecek zamirlerin de akılsız ve iradesiz varlıkları gösteren هَا (ha) zamiri olması gereklidir demektir. Çünkü hangi maddeden yapılırsa yapılsın üzerine oturuşan taht, akılsız ve iradesiz bir eşyadır ve Arapça da akılsız ve iradesiz varlıklara atfedilecek zamir de bellidir (ها).

Bu ayetin devamında, kıssadaki olaylar meallerimize göre şöyle cereyan etmektedir: Süleyman emrinde olanlara bu tahtı getirmelerini emretmekte, emrinde olanlardan biri de göz açıp kapamaktan daha kısa bir zamanda tahtı getirmektedir. Tahtı değiştirmelerini söyleyen Süleyman, kendisine gelen Sebe (!) kraliçesi (!) Belkıs’a (!) “*Bu senin tahtın mı?*” diye sormaktadır. Kadın ise akıllara durgunluk verecek şekilde قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ (41. ayet) demektedir. Meal müelliflerinin neredeyse tamamı bu kelimeyi “*sanki o ta kendisidir*” diye karşılamakta ama hiçbiri nasıl olurda akılsız ve iradesiz varlığa hem de biri *munfasıl* diğeri *muttasıl* iki tane (هُوَ ve هَا) akıllı ve iradeli varlıkları gösteren zamir kullanır diye sorgulamamaktadırlar. Çünkü kıssa içinde ilk defa عَرْشٌ عَظِيمٌ (arşun azim) şeklinde gelen bu tamlamaya “büyük taht” manası vermişler, çünkü bu tahtın arka planında fantastik bir teleport hikayesi

olduğuna inanmış ve herkesi inandırmışlardır. İşte bu yaklaşım, onları akılsız varlıklara akıllı varlıklar zamiri atfetme tahrifine hem de göz göre göre sessiz kalmalarına sebep olacaktır. Allah dilerse o ayete geldiğimizde daha detaylı duracağımız bu konuyu bağlamına bırakarak anlamaya çalıştığımız Neml 23. ayetine daha isabetli olduğunu öngördüğümüz manayı vererek bir sonraki ayete geçelim.

Neml 27/23

إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ

Kesinlikle ben (uzak yolculuk yapanlara) çok kızdım, (müennes) bir kişi onları yönlendiriyor. (İstedğin) Şeylerin hepsinden (ona) verdirtilmiş ama onun da zorlu bir yöneteni var”

Ramazan DEMİR

[1] Razi, Tefsiri Kebir c.17.s.416

[2] Yrd. Doç. Dr. İlyas Karıslı, Yeni Sözlük Vcd md.s.2073

[3] İsfahani, Müfredat MLK kelimesi.

[4] Bkz. Kur'an; 2/20, 106, 109, 148, 259, 284 – 3/26, 29, 165, 189 – 5/17, 19, 40, 120 – 8/41 – 9/39 – 11/4 – 16/76, 77 – 22/6 – 24/45 – 29/20 – 30/50 – 33/27 – 35/1 – 41/39 – 42/9 – 46/33 – 48/21 – 57/2 – 59/6 – 64/1 – 65/3, 12 – 66/8 – 67/1 – 18/45

[5] Bkz. Kur'an; 2/29, 231, 282 – 4/32, 176 – 5/97 – 6/101 – 8/75 – 9/115 – 21/81 – 24/64 – 29/62 – 33/40, 54 – 42/12 – 48/26 – 49/16 – 57/3 – 58/7 – 64/11

[6] Bkz. Kur'an; 4/33 – 22/17 – 33/55 – 34/47 – 41/53 – 55/6 – 85/9

[7] Bkz. Kur'an; 4/85

[8] Bkz. Kur'an; 4/86

[9] Bkz. Kur'an; 4/126 – 41/54 – 65/12

[10] Bkz. Kur'an; 6/80 – 7/89 – 20/98

[11] Bkz. Kur'an; 6/101, 102 – 51/49 – 54/49 – 13/16 – 20/50 – 25/2 – 32/7 – 39/62 – 40/62

- [12] Bkz. Kur'an; 6/102 – 11/12 – 39/62
- [13] Bkz. Kur'an; 7/156 – 40/7
- [14] Bkz. Kur'an; 11/57 – 34/21
- [15] Bkz. Kur'an; 6/164
- [16] Bkz. Kur'an; 13/8
- [17] Bkz. Kur'an; 27/88
- [18] Bkz. Kur'an; 27/91
- [19] Bkz. Kur'an; 33/52
- [20] Bkz. Kur'an; 67/19
- [21] Bkz. Kur'an; 36/83 – 23/88
- [22] Bkz. Kur'an; 78/29
- [23] Bkz. Kur'an; 72/28
- [24] Bkz. Kur'an; 54/52
- [25] Bkz. Kur'an; 46/25
- [26] Bkz. Kur'an; 41/21
- [27] Bkz. Kur'an; 36/12
- [28] Bkz. Kur'an; 28/88
- [29] Bkz. Kur'an; 28/57
- [30] Bkz. Kur'an; 21/30
- [31] Bkz. Kur'an; 17/12
- [32] Bkz. Kur'an; 16/89
- [33] Bkz. Kur'an; 15/19
- [34] Bkz. Kur'an; 12/111
- [35] Bkz. Kur'an; 7/145

[36] Bkz. Kur'an; 6/154

[37] Bkz. Kur'an; 6/111

[38] Bkz. Kur'an; 6/99

[39] Sıfat olarak; 6 En'am 141

[40] Fiil olarak; 7 Araf 137 – 16 Nahl 68

[41] R. El İsfahani, El Müfredat ARŞ md.

[42] Yrd. Doç. Dr. İlyas Karıslı, Yeni Sözlük ARŞ md.s.1562

[43] Bkz. Kur'an; 85/15 – 81/20 – 69/17 – 57/4 – 43/82 – 40/7, 15 – 39/75 – 32/4 – 27/26 – 25/59 – 23/86, 116 – 21/22 – 20/5 – 17/42 – 13/2 – 11/7 – 10/3 – 9/129 – 7/54 –

DİK BAŞLI

Neml 27/24

وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَرَبِّينَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ

“Onun ve kavminin, Allah’ı bırakıp güneşe tapıklarını gördüm. Şeytan, onlara yaptıklarını süslü göstermiş ve böylece onları yoldan çıkarmış. Bu yüzden de onlar doğru yolu bulamıyorlar.” (DİB mealı)

Hem bu ayette hem daha önceki ayette geçen وَجَدْتُهَا (vecedtüha) kelimesi için yine aynı şey yapılmış, kelimeye Ef’ali kulub manası verilmiştir. Bu kelime asıl anlamı itibariyle fiziki manada bir şeyi bulmak, sevmek, kızmak anlamlarına gelmektedir. Yukarıdaki mealde olduğu gibi kelimeye “bir şeyin farkına varmak, bir şeyi görmek, bir şeyi anlamak” manalarının verilmesi ancak kelime Ef’ali kulüb fiillerden biri olması durumunda mümkündür. Fakat kelime, görmek anlamında Ef’ali kulub fiillerinden biri yapıldığında ikisi de aynı şeyi veya kişiyi gösteren iki tane mef’ul alması gerekmektedir.

Tüm gramer kitaplarında “Bilgi, Zan ve Değiştirme Fiilleri” veya “Ef’alul Kulüb” (أَفْعَالُ الْقُلُوبِ) veya “Zanne (ظَنَّ) ve Benzerleri” başlıkları altında incelenen fiiller; fiziki olmayan, bilinen organlarla gerçekleştirilmeyen, iç dünyada gerçekleşen, bilmek, zannetmek, edinmek gibi fiiller oldukları için bu adı (Ef’alul Kulub) almışlardır.

Ef’alu’l Kulub olan fiiller kendi içinde de 3 kategoriye ayrılmıştır.

- **Bilmek manasına gelen fiiller (أَفْعَالُ الْيَقِينِ):**

تَعَلَّمَ	Bil ki	دَرَى	– عِلِمَ	Bildi	رَأَى	Gördü	أَلْفَى	– وَجَدَ	Buldu
-----------	--------	-------	----------	-------	-------	-------	---------	----------	-------

- **Zan manasına gelen fiiller (أَفْعَالُ الظَّنِّ):**

هَبَّ	Farzet	رَعَمَ	خَالَ	عَدَّ	ظَنَّ	حَسِبَ	Zannetti, sandı, kendisine öyle geldi
-------	--------	--------	-------	-------	-------	--------	---------------------------------------

- **Değiştirme Fiilleri (أَفْعَالُ التَّحْوِيلِ):** Dönüşme, etme, edinme, kılma ve çevirme anlamına gelen fiillerdir.

إِتَّخَذَ	Edindi	رَدَّ	Çevirdi				
صَيَّرَ	–جَعَلَ	–حَوَّلَ	Kıldı, bir halden bir hale çevirdi, etti, yaptı.				

Bu şekilde 3 gruba ayrılan ef’alu’l kulub fiillerin hepsinin ortak özelliği ise başına geldikleri isim cümlesinde ikisi de aynı kişiyi veya şeyi gösteren iki nesne almalarıdır. Bu bölümde ele aldığımız ayet وَجَدْتُهَا (vecedtüha) fiiliyle başlamaktadır. Meal ve tefsirler kelimeye sanki ef’alu’l kulub fiilmiş gibi “gördüm” manası vermişlerdir. O halde cümlede ikisi de aynı şeyi veya

kişiyi gösteren iki mef'ul (nesne) olması gerekmektedir. Ayete baktığımızda iki tane mef'ul vardır ama bunların ikisi aynı kişiler değil farklı farklı kişilerdir.

وَجَدْتُمَا وَقَوْمَهَا Bu cümlede birinci mef'ul fiile bitişmiş müennes هَا (ha – o) zamiri, ikinci mef'ul ise وَقَوْمَهَا (kavmeha – onun kavmi) kelimeleridir ve ikisi de farklı kişilerdir. Bu durum fiilin ef'ali kulub olmadığını göstermektedir. İşte bundan dolayı kelimeye tıpkı bir önceki ayette olduğu gibi “gördüm” manası verilmesini imkânsız hale getirmektedir. Dediğimizin tam anlaşılması için birkaç ayeti örnek vermek istiyoruz.

Nisa 4/64

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا

Biz her peygamberi sırf, Allah'ın izni ile itaat edilmek üzere gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan günahlarının bağışlamasını dileseler ve Peygamber de onlara bağışlama dileseydi, elbette Allah'ı tövbeleri çok kabul edici ve çok merhametli bulacaklardı. (DİB meali)

Mesela, bu ayetin sonundaki لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا bu cümlede vecede” fiili “ef’alu’ kulub” olarak geçmiş ve üçü de aynı kişiyi gösteren üç tane mef'ul almıştır. Cümlede geçen Allah, Tevvab ve Rahim kelimelerinin üçü de Allah’ı tanımlayan kelimelerdir. Yani üç kelimenin kast ettiği kişi de aynı kişidir.

Araf 7/102

وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ ۗ وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ

Biz onların çoğunda, sözünde durma diye bir şey bulmadık. Ama gerçekten onların çoklarını yoldan çıkmış kimseler bulduk. (DİB meali)

Bu ayette de kelime “ef’alu’ kulub” olarak geçmiş ve ikisi de aynı kişiyi gösteren iki nesne (mef'ul) almıştır. Ayette geçen أَكْثَرَهُمْ (ekseruhum) ve لَفَاسِقِينَ (fasikun) kelimeleri aynı kişileri ifade etmektedir.

İşte kelime bu şekilde “görmek, bilmek” anlamında kullanıldığında “ef’alu’ kulub” olmakta ve en az iki tane nesne almaktadır. Neml suresinin 24. ayetindeki kelimenin kullanıma baktığımızda ise iki tane mef'ul olmasına rağmen, mef'uller aynı kişileri değil başka başka kişileri göstermektedir. İşte bu durum kelimenin ayette “görmek, bilmek” anlamında olmadığını göstermektedir. Yani kelime ayette “ef’alu’ kulub” değildir.

Böyle olmamasına rağmen kelimeye fiziki manada birilerini bulmak anlamı verilemez mi?

Başka bir olay bağlamında bu anlam elbette verilebilirdi. Ama öncesinde Hüdhd: *وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَإٍ يَقِينٍ* “Uzun yolculuklar yapanlardan endişelerini giderecek (beklediğin) kesinlikle doğru bir haberi sana getirdim” dediği ve özellikle *بِنَبَإٍ يَقِينٍ* (bi nebein yakın) kullandığı için, kelimeye bulmak manası da vermek mümkün değildir. Çünkü bulunan, birilerinden getirilen habere “nebe” değil “haber” (خَبْرٌ) denmektedir. Zaten Hüdhd’ün onları tesadüfen bulmadığını, geçerken görmediğini, özellikle o görevle görevlendirilmiş olarak onların yanına gittiğini daha önce ortaya koymuştuk. Şu hâlde zaten yanlarına gittiği kişileri bulmuş olması mümkün değildir. İşte tüm bu sebeplerden dolayı, ayetin başında geçen *وَجِدْتَهَا* (vecedtüha) fiiline önceki ayette olduğu gibi “çok kızmak” manası vermek daha uygun gözükmektedir. Buna göre ayetin ilk cümlesine *وَجِدْتَهَا وَقَوْمَهَا* “Ona (müennes kişiye) ve onun kavmine çok kızdım” anlamının verilmesi daha isabetli olmaktadır.

Cümlenin devamına ve hatta sonraki ayetlere bakıldığında Hüdhd’ün bu kızgınlığının sebebinin ne olduğu anlaşılmaktadır.

Cümlenin devamında geçen *يَسْجُدُونَ* (yescudune) kelimesi çok bilinen ama en anlaşılmayan kelimelerin başında gelmektedir. Çünkü genelde bu kelimeye “secde ediyorlar” manası verilmekte ve kast edilen anlamın bir şeyin önünde yerlere kapanma gibi anlaşılmasına neden olmaktadır. Aslında kelimenin yerlere kapanma anlamı da vardır ama “secde” sadece yerlere kapanmayla sınırlandırılacak bir şey değildir. Ne yazık ki secde kelimesi, sadece namaz sırasında yapılan bir hareketin adı olarak anlaşılmaktadır. Oysa namazda yapılan yerlere kapanma hareketi secdenin kendisi değil, sadece yansımadır. Üstelik secdenin tek bir yansıması da yoktur. Mesela, Rahman suresinin 6. ayetinde bitkiler ve ağaçların secde ettiklerinden bahsedilmektedir. Takdir edilmelidir ki ne bitkiler ne de ağaçlar yerlere kapanmamakta, insanların namazda yaptıkları gibi secde yapmamakta tam tersi yerden semaya doğru yükselmektedirler. Semaya doğru yükselmiş olmalarına rağmen onların o halleri de secdedir çünkü secde sadece yerlere kapanmak değildir.

سُجُود (Sucud) kelimesi; temelde “öne eğilme, aşağıya bükülme ve tezellül gösterme, kendini alçaltma, alçak tutma veya kendi kibrini, gururunu kırma anlamına gelir. Yüce Allah’a karşı kendini alçaltma, alçak tutma veya kibrini, gururunu kırmayı ve ibadet etmeyi ifade etmek için kullanılmıştır. İnsanları, hayvanları ve cansızları kapsayan genel bir sözcüktür ve iki kısma ayrılır.

1. İhtiyari olarak secde etme. Bu anlamda yalnızca insan için kullanılır.
2. Teshir yoluyla secde etme: Yüce Allah’ın belirli bir amaca ya da amaçlara doğru zorla boyun eğdirip sevk etmesi sonucunda gerçekleşen secde etme.

İslam hukukunda *سُجُود* (sucud) sözcüğü namazın iyi bilinen rüknüne (secdeye) ve buna benzer olarak Kur’an secdelerine ve şükür secdelerine tahsis edilerek

kullanılmıştır. Ayrıca bununla namaz da ifade edilir. Araplar kuşluk namazını “sucudu’d duha” diye adlandırırılar. Namaz kılınan yere secdeleri göz önünde bulundurularak “mescid”denmiştir.[1]

Akıllı ve iradeli varlıklar için hangi ibadet olursa olsun ve hangi şekilde gözükmüşse gözüksün asıl olan şey, inanılmadığı halde birtakım ritüelleri yerine getirmek değildir. Aslında sadece İslam’da değil, sahih olmasa bile tüm dinlerde ritüeller amaç değil, araçtır. Bir kimsenin inanmadığı halde secde etmesi asla secde sayılmamaktadır. Secde bir inancı benimsemenin, kendini o inanca nispet etmenin, herhangi bir şekilde kişinin kendisinin inancında belirleyici olmayacağını göstergesidir. Yani kendini her türlü gurur ve kibirden arındırarak, inancın gereğini isteyerek ve bilerek yerine getirmenin, kısacası Yüce Allah’ın emrine amade olmanın adıdır. Secde, inanılan şeyin belirleyiciliğini kabul etmek ve o belirleyicilik doğrultusunda itiraz etmeden hareket etmenin adıdır. Bu anlamda gemilerin rüzgâra göre hareket etmelerine “tescudu’s sefînetü li’r riyahi” denmiştir. Rüzgârla hareket eden yelkenli gemilerin hareket kabiliyetleri sadece rüzgâra göre olduğu için böyle denmiştir. Yoksa ne gemi yerlere kapanma anlamında secde edebilen varlıktır ne de rüzgâr önünde yerlere kapanılıp secde edilen varlık değildir.

Bakara 2/58

وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَاَدْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةً نَغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ ۗ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ

Hani, “Şu memlekete girin. Orada dilediğiniz gibi, bol bol yiyin. Kapısından eğilerek tevazu ile girin ve “hutta!” (Ya Rabbi, bizi affet) deyin ki, biz de sizin hatalarınızı bağışlayalım. İyilik edenlere ise daha da fazlasını vereceğiz” demiştik. (DİB meali)

Mesela bu ayette “وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا” “kapısından secde ederek girin” şeklinde gelen emir, kişilerin alınlarını ve burunlarını yere koymuş halde kapıdan girmeleri değil, itirazsız, emre amade olarak girmeleridir. Yoksa hem o şekilde secde etmek hem de kapıdan girmek mümkün değildir. Nitekim DİB meali ifadeyi “tevazu ve eğilerek girin” şeklinde çevirmiştir. Yani secde kelimesi ifade de yerlere kapanma anlamında değil, emre amade olma, büyüklenmeme, inanılan şey doğrultusunda hareket etme anlamında kullanılmıştır. Zaten secdenin bir sefere mahsus olması mümkün değildir çünkü secde sürekli üzerinde olunması gereken bir haldir.

Bakara 2/125

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنَا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى ۖ وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

Hani, biz Kâbe’yi insanlara toplantı ve güven yeri kılmiştık. Siz de Makam-ı İbrahim’den kendinize bir namaz yeri edinin. İbrahim ve İsmail’e şöyle emretmiştik:

“Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rükû ve secde edenler için evimi (Kâbe’yi) tertemiz tutun.” (DİB meali)

Mesela bu ayette “rükû ve secde edenler için evimi (Kâbe’yi) tertemiz tutun” (DİB meali)” cümlesinde geçen السُّجُود (es’sucud) kelimesi, bir defa yerlere kapananlar değil, tüm hayatı boyunca Yüce Allah’ın dini doğrultusunda hareket edenler, O’nun emrine amade olanlar anlamındadır.

Bu açıklamalardan sonra konumuza dönecek olursak; anlamaya çalıştığımız Neml 24. ayetindeki وَجَدْتُمْهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ bu ilk cümle genelde DİB mealinde olduğu gibi “onun ve kavminin, Allah’ı bırakıp güneşe taptıklarını gördüm” şeklinde çevrilmiştir. Fakat bu tür çevirilerde يَسْجُدُونَ (yescudune) kelimesine “taptıklarını” şeklinde bir anlam verilmesi, fiil olan bir kelimeyi isme çevirmek anlamına gelmektedir. Bazı mealler ise kelimeye “secde ettiklerini” şeklinde fiil anlamı vermişlerdir ama bu sefer de muzari olan fiili maziye çevirmiş olmaktadır. Daha fazla meallere dalıp lafı uzatmaya hiç gerek yoktur. Kelime gayet açıktır. Her şeyden önce يَسْجُدُونَ (yescudune) kelimesi mazi değil muzaridir (devam eden fiil), anlamı ise bir şeyin önünde yerlere kapanmak değil, emre amade olmak, bir inancın doğrultusunda itiraz etmeden hareket etmektir. Muzari oluşundan dolayı üç zamanı birden görür şekilde mana verilmesi gerektiğinde bile anlamı şu şekilde olmaktadır.

- Emre amade olurlar..... Geniş zaman.
- Emre amade oluyorlar..... Şimdiki zaman
- Emre amade olacaklar..... Gelecek zaman

Bu basit yaklaşım bile kelimenin kast ettiği anlamın zamanına bağlı kalması için yeterlidir. Ama kıssanın arka planına Süleyman hakkındaki efsaneler yerleştirildiği için meal müellifleri isteseler bile bu basit yaklaşımı gösterememektedirler.

Bu cümlede geçen لِلشَّمْسِ (li’ş şemsi) kelimesinin bildiğimiz güneş anlamında değil, dik başlı/ürküp kaçan anlamında olduğunu daha önce ortaya koymuştuk. Meallerde, cümlede geçen مِنْ دُونِ اللَّهِ (min duni’l lah) ifadesine tıpkı yukarıdaki DİB mealinde olduğu gibi “Allah’ı bırakıp” şeklinde mana verilmesi ise başka bir garabettir. Sadece kıssanın öncesine ve sonrasına bakılsa bile, o müennes kişinin ve kavminin Allah’ı bırakmamış olduğu anlaşılacaktır. Mesela, 29 ve 30. ayetlerde Süleyman’ın kendisine gönderdiği mektubu okuyan müennes kişi ve kavmi, mektupta geçen “Bismillahirrahmanirrahim” kelimelerine hiç takılmamış hatta hiçbir şekilde soru bile sormamışlardır. Yani besmelede geçen Allah-Rahman-Rahim kelimelerinden kimin kast edildiğini gayet açık bir şekilde anlamışlardır ve biz böyle bir İlahı tanımıyoruz ya da bıraktık dememişlerdir. Yine 36. Ayette, kendisine hediyelerle gelen elçilere kızan Süleyman, Allah kelimesini kullanmış ama yine karşıdan bir itiraz gelmemiştir.

Şu bilinmelidir ki, مِنْ دُونِ اللَّهِ (min duni'l lah) ifadesi tüm Kur'an'da 74 defa geçmektedir ve hepsinde de mana Allah'ı bırakıp değil, "Allah'ın berisinde, Allah'tan önce, Allah'ın altında" şeklindedir.

Bakara 2/165

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرُونَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ

İnsanlar arasında Allah'ı bırakıp da O'na ortak koşanlar vardır. Onları, Allah'ı severcesine severler. Mü'minlerin Allah'a olan sevgisi daha güçlü bir sevgidir. Zulmedenler azaba uğrayacakları zaman bütün kuvvetin Allah'ın olduğunu ve Allah'ın azabının pek şiddetli olduğunu bir bilselerdi! (DİB meali)

Bir an bile düşünmeden ayetlere böyle manalar veren müelliflerin oluşturduğu garabet sadece bir ayetle sınırlı değildir. Bırakın ayetin Arapça metnini, Türkçe metinde bile mantık hatasını fark etmeyen müelliflerin, kelimelere verdiği manalarla Kur'an'ın gerçek anlamlarına ulaşmak mümkün değildir. Yukarıdaki mealde ayetin ilk cümlesine "insanlar arasında Allah'ı bırakıp da O'na ortak koşanlar vardır" şeklinde verilen Türkçe anlama bakıldığında hem Allah bırakılmış hem de bırakılan Allah'a ortak koşulmuş olduğu görülecektir. Oysa şirk, Allah'ı bırakıp yapılan bir şey değil, onun yanına, altına, berisine başka ortaklar koyarak yapılan bir şeydir. Bir yandan Allah'ı bırakmak diğer yandan bırakılmış olan Allah'a ortak koşmak nasıl mümkündür? İşte bu mealler üzerinden böyle tarif edilen şirk, anlaşılmamıştır. Onların şekillendirdiği şirk anlayışına göre müşrik, Allah'ı bırakan kimsedir. Oysa Kur'an'ın başından sonuna bakıldığında müşriğin Allah'ı bırakan değil, Allah'ı en üst ilah kabul etmekle beraber onun yanında, altında veya berisinde başka otoritelerin de olacağını kabul etmek olduğu rahatlıkla görülecektir. Hem Kur'an'a meal yapıp hem de Kur'an'ı dikkate almamak nasıl bir garabettir?

Nisa 4/48

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ ۗ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا

Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah)ları ise dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a şirk koşan kimse, şüphesiz büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur. (DİB meali)

En kıt akıllının bile anlayacağı bu ayeti çevirenler de yine aynı müelliflerdir. Ama kendi çevirdikleri meallere bile bakmaktan aciz veya baksalar bile anlamaktan aciz olan müellifler, bir önceki ayetin mealinde şirki Allah'ı bırakmak olarak tarif ettiklerini, bu ayette ise Allah'a ortak koşmak olarak tarif ettiklerini nasıl olurda göremezler. İnsanı çıldırtacak derecede Kur'an'a duyarsız olan bu müellifler, bırakın şirk kelimesinin Arapçasını, ortak koşmak kelimesinin Türkçesini bile düşünseler, kelimenin birinin yanına diğerini eklemek anlamında olduğunu görmemeleri mümkün değildir.

Zaten Kur'an'da 144 defa geçen دُونَ (dun) kelimesinin anlamı; yakın, beri, alt, yaklaşmak, adi, hor, düşük şeklindedir. Dünya hayatı dediğimiz ifade de bu kelimedenden türemiştir ve anlamı “*beri hayat, öndeki hayat, ilk hayat*” anlamındadır ve asıl yurt olan ahirete göre dünya hayatı, asıl hayatın berisindeki hayattır. Bu kelimenin asla “*bırakmak veya dışında*” şeklinde bir anlamı bulunmamaktadır.

Kelimenin kendi anlamı üzerinden tekrar konumuz olan Neml suresinin 24. ayetinin ilk cümlesine dönecek olursak; cümleye Allah'ı bırakıp güneşe secde ediyorlar şeklinde bir anlamın verilmesi imkânsız hale gelmektedir. Bu açıklamalardan ayetin ilk cümlesine verilmesi gereken daha isabetli anlam şu şekilde olmalıdır:

...Ona ve kavmine çok kızdım, Allah'ın berisinde o dikbaşı için emre amade oluyorlar...

Evet Hüdhüd, önce zaten onlar için geldiği Sebe'lere yani uzun yolculuk yapanlara Süleyman'ın emrine girmedikleri için kızmış, ardından Süleyman'ın emri altına girmesi gereken o dik başlıyı korumak için seferber olan o müennes kişiye ve onun kavmine kızmıştır. İşte o bunları, geç gelmesinin gerekçesi olarak ileri sürmektedir. Bir şeye kızmak ancak sonuç alınamaması durumunda mümkündür. Hüdhüd'ün “*kızdım*” kelimesini kullanması, onları ikna etme çabası içinde olduğunu ama bundan sonuç alamadığını gösterir. Yani o onları ikna etmek için uğraştığından dolayı geç kaldığını söylemektedir. Hüdhüd'ün sözünü bitirmesinin ardından Süleyman'ın ona “*bakalım doğru mu söylüyorsun yoksa yalan mı*” demesi hep göz önüne alınmalıdır. Yoksa Hüdhüd'ün bu cümleden sonra söylediklerinin hepsi, “*yalan mı yoksa doğru mu söylüyorsun bakacağız*” şeklinde bir tepkiyle karşılanacak şeyler değildir.

Ayetin devamında gelen cümleye verilen (وَرَيَّنَّ لَهُمُ الشَّيْطَانَ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ) (لَا يَهْتَدُونَ) “*Şeytan, onlara yaptıklarını süslü göstermiş ve böylece onları yoldan çıkarmış. Bu yüzden de onlar doğru yolu bulamıyorlar.*” (DİB mealı) mealine bile bakıldığında, söz konusu müennes kişinin ve etrafındakilerin aslında önceden doğru yolda oldukları ama sonradan şeytan tarafından saptırıldıkları anlaşılmaktadır. Çünkü bir kişinin yoldan çıkması için önce o yolda olması gerekmektedir. Hiç yola gelmemiş ve hatta yolu dahi bilmeyenlerin yoldan sapması asla mümkün değildir.

Normal fiil cümlelerinin yapısı fiil+fail+mef'ul+2.mef'ul şeklindedir. Fakat cümleye dikkat edildiğinde, cümle yapısının fiil+mef'ul+fail+2.mef'ul şeklinde olduğu görülecektir. Bir fiil cümlesinde mef'ulün failden önce getirilmesinin amaçlarının başında, dikkatlerin işi yapandan daha çok, işten etkilenen mef'ul'e çekilmek istenmesinden dolayıdır. Bu durum zımnen: “*şeytanın amelleri süslemesi zaten bilinen bir iştir, diğerleri bu işten etkilenmemeleri gerekirken etkilendiler*” anlamını taşımaktadır. Bunun yanında bizzat sözü söyleyen açısından “*şeytan amelleri süsledi ama ben etkilenmedim, onlar etkilendi*” şeklinde zımni bir anlama sahiptir. Yoksa fiili, faili, mef'ulü belli olan bir cümle yapısını değiştirerek sonra gelmesi gereken mef'ul'ün hiçbir

anlamı kalmayacaktır. Evet, Arap edebiyatında sözü güzelleştirmek için bu şekildeki takdim-tehir yapılmaktadır. Fakat cümlede takdim-tehir olmasa bile Yüce Allah'ın sözlerinin tamamı güzeldir. Yani Yüce Allah'ın kendi sözünün bir kısmını güzelleştirmek için edebiyat yapmasına ihtiyacı yoktur. Çünkü tüm güzelliklerin kaynağı olan Yüce Allah'tan güzel olmayan bir fiil veya sözün sadır olmasına imkânı yoktur. Yüce Allah'ın takdim-tehir yaparak bu sözleri vahyetmesi kesinlikle anlama dönüktür. Evet, ayetteki sözleri sarf eden Yüce Allah değil Hüdhüd'dür ama o sözleri bu şekilde bildiren, vahyeden Hüdhüd değil Yüce Allah'tır. Bu yüzden Yüce Allah'ın şeklini belirlediği bu cümledeki takdim-tehir bize, dikkatleriniz amelleri süsleyen şeytan üzerinde değil, sözü aktaranda ve o fiilden etkilenende olsun demektedir. Anlatılanların hepsini Hüdhüd aktardığı için dikkatlerin fiilden etkilenenlere değil, onların o fiilden etkilendiğini söyleyen Hüdhüd'e dönmesi gerekmektedir. Ve öyle de olmuş, Hüdhüd konuşmasını bitirdikten sonra Süleyman tüm dikkatini Hüdhüd'e yöneltmiş ve *“yalan mı yoksa doğru mu söylediğini göreceğiz”* şeklinde tepkisini ortaya koymuştur. Nitekim cümlenin başında gelen وَرَيَيْنَ (zeyyene) kelimesi tef'il babından gelen bir fiildir. Bu baktan gelmesinden dolayı fiilin şiddetli bir geçişliliğinin olması gerekmektedir. Yani kelime basit manada *“süsledi”* değil, *“çok süsledi”*, *“aşırı süsledi”* anlamına gelmektedir. Hüdhüd'ün hem onlara şeytanın etki ettiğini bilmesi, hem bu etkiyi tef'il babından gelen bir fiille ifade etmesi, onları şeytanı ve şeytanın tüm süslemelerini hangi aşamalarla ve yollarla gerçekleştirdiğini de bilmesini zorunlu kılmaktadır. Yoksa zaten kök anlamı süsledi (زَيْنَ) olan bir fiilin tef'il babında gelmesinin hiçbir anlamı kalmamakta, hatta anlamsız bir abartı olmaktadır. Evet Hüdhüd'ün cümlesinin yapısının takdim-tehir şeklinde olması, fiilin tef'il babında gelmesi de göstermektedir ki, Hüdhüd ve haber getirdikleri arasında öteden beri bir ilişki bulunmaktadır.

Cümlenin devamında gelen kelimeler bunu daha da açığa çıkarmaktadır. Mesala, Hüdhüd, فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ *“(şeytan) onları yoldan çevirdi”* şeklinde bir cümle daha sarf etmektedir. Onun böyle bir cümle sarf etmesi, ancak daha öncelerini bilmesi durumunda mümkündür. Yoksa daha önce yolda olup olmadıklarını bilmediği kişilere *“yoldan çevirdi”* denmesinin ne anlamı vardır ki? Devamında söylediği لَا يَهْتَدُونَ bu cümle her ne kadar DİB meali tarafından *“Bu yüzden de onlar doğru yolu bulamıyorlar”* şeklinde olmaması gereken bir şekilde çevrilmiş olsa bile, Hüdhüd, onların yolu bulamadıklarını bilmektedir. Onların doğru yolu bulamıyor olmalarını bilmesi bile onlarla ilişkisinin mealler tarafından resmedildiği şekilde *“geçerken uğradı”* şeklinde olmadığını göstermektedir. Hepsinden öte, o tüm bu fiilleri şeytana atfetmektedir. Oysa bu haberleri aktardığı kişi Süleyman'dır yani bir Allah resulüdür. Yüce Allah'ın dininde şeytan bile olsa hiç kimse yaptığı kesin olarak bilinmeyen bir suçla nitelemezler. Şeytan bile olsa bu iftiradır. Kaldı ki şeytan figürü, insanların her türlü eksikliklerini kendisine yükledikleri bir *“günah keçisi”* değildir. Evet Allah'a isyan etmiştir, evet insanı saptırmak için and içmiştir, evet vahye düşman olmuştur ama bu demek değildir ki faili olsun ya da olmasın her pisiğin sahibi odur! Kaldı ki birçok yerde şeytan, şeytanlıkta

kendisini bile sollayıp geçenlerden kaçmakta, onlardan uzak olduğunu ifade etmektedir.

Enfal 8/48

وَإِذْ زَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمْ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ فَلَمَّا تَرَآتِ الْفِتْنَانَ نَكَصَ عَلَى عَقْبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بِرِيءٍ مِّنْكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ ۗ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ

Hani şeytan onlara yaptıklarını süslemiş ve “Bugün artık insanlardan size galip gelecek (kimse) yok, mutlaka ben de size yardımcıyım.” demişti. Fakat iki taraf (savaş alanında) yüz yüze gelince (şeytan), gerisingeriye dönüp, “Ben sizden uzağım. Çünkü ben sizin görmediğiniz şeyler (melekler) görüyorum. Ben Allah’tan korkarım. Allah, cezası çetin olandır” demişti. (DİB meali)

(NOT: Ayetin sonlarına doğru şeytan “inni era ma la teravne” (ben sizin göremediğiniz şeyi görüyorum) şeklinde bir cümle sarf etmektedir. Bu cümleden yola çıkan yukarıdaki mealin müellifleri ayete (melekler) şeklinde parantez içi bir kelime eklemişlerdir. Onlara göre cümlede geçen ما (ma) ismi mevsulü melekleri gösteren bir ismi mevsuldür. Oysa bu ismi mevsul sadece akılsız ve iradesiz varlıklar için kullanılan bir ismi mevsuldür. Yani melekleri göstermesi mümkün değildir. Kaldı ki ne ayetin kendisinde ne öncesinde ne de sonrasında cümleye (melekler) şeklinde bir kelime eklemeye dayanak olacak tek bir delil dahi yoktur.)

Bu ayet her ne kötülük olursa olsun kafadan şeytana atfedilmemesi gerektiğini gayet açık bir şekilde bildirmektedir. Ama meallerin ve tefsirlerin ortaya koyuş biçimine göre Hüdhüd bir kuştur, uçarken bir kavim görmüştür, bakmıştır ki onlar güneşe tapmaktadırlar o halde onları bu hale şeytanlar sokmuştur şeklinde bir sonuca varmıştır ve gelip bunu Süleyman’a anlatmıştır. Bir Allah resulü olan Süleyman ise kuşa “sen onları şeytanın saptırdığını nereden biliyorsun, belki onların kendisi saptırmıştır” dememiş, herhangi bir soru sormamıştır. Çocukların bile inanmayacağı bu masal ne yazık ki yüzyıllardır insanlara empoze edilmiş ve insanlar da buna inanmıştır.

Ayetin sonunda gelen لَا يَهْتَدُونَ bu cümledeki لَا يَهْتَدُونَ (la yehtedun) fiiline gelince: Bu fiilin başında olumsuzluk edatı olduğu için hangi bab ve hangi anlamda olursa olsun taşıdığı anlamın olumsuz bir anlam olması gerekmektedir. Bu kelime ه د ي (he+dal+ya) kök harflerinden türemiştir Kur’an’da bu kökten türemiş 316 kelime bulunmaktadır. Bu yönüyle kelime, Kur’an’da en fazla kullanılan kelimelerden biridir. Kelimenin *iftiâl* babından gelme bir fiil olmasından dolayı yine ilk önce bu bابتan gelmekle nasıl bir anlamda olması gerektiğini yani fiilin üzerindeki değişikliği anlamaya çalışalım.

İftiâl babının özellikleri:

1- İftiâl babı müteaddi fiili lazım fiile çevirir. Mesela: جَمَعَ “topladı” manasındadır. دَعَّمَ الْمُعَلِّمِ التَّلَامِيذَ dediğimizde mana “Öğretmen öğrencileri topladı” şeklinde olur. جَمَعَ Cemea fiilini İftiâl babına sokarak اجْتَمَعَ dediğimizde mana “toplandı” olur.

اِجْتَمَعَ التَّلَامِيذُ “Öğrenciler toplandı” manasındadır. Bu cümlede اِجْتَمَعَ fiili lâzım bir fiildir. Gördüğünüz gibi iftial babı, müteaddi fiili lazım fiile çevirmiştir.

2- İftiâl babı, failin gayretini gösterir. Mesela; جَهَدَ “çalıştı” manasındadır. Bu fiili İftial babına sokarak اِجْتَهَدَ dersek, mana “Çokça çalıştı, çabaladı çalıştı” şeklinde olur ve failin gayretini gösterir.

Yine bir örnek verecek olursak; كَسَبَ “kazandı” manasındadır. Bu fiili İftial babına sokarak اِكْتَسَبَ dersek, mana “çalışmakla kazandı” şeklinde olur ve yine failin gayretini gösterir. Buna göre; كَسَبْتُ الْمَالَ “malı kazandım” manasında iken, اِكْتَسَبْتُ الْمَالَ “malı çalışmakla kazandım” manasına gelir.

İşte ifti'al babında gelen fiiller bu yönde anlam kazanmaktadırlar. Kelimenin bu baba gelmesinden dolayı uğradığı bu anlam değişikliği veya derinliği, Kur'an kelimelerine anlam veren meal müellifleri tarafından görülüp anlama yansıtılmadığında, kelimenin iftial babında olmasının ya da olmamasının bir önemi kalmamaktadır. Anlamaya çalıştığımız ayetteki يَهْتَدُونَ (yehtedun) kelimesi de iftial babından gelme bir fiildir ve bu babın ona kazandırdığı özelliklerin kelimenin anlamında gözükmemesi gerekmektedir. Kelimenin başında olumsuzluk bildiren bir edat olmasından dolayı ise bu anlamın olumsuz olarak çeviriye yansımaları gerekmektedir. Meallerin birçoğunda, ayetin bu son cümlesine “doğru şeyler yapmıyorlar, doğru yolu bulamıyorlar, doğru yola giremiyorlar, doğruyu bulamazlar, doğruyu görmüyorlar, bir daha da doğru yolu bulamamışlar”[2] şeklinde anlamlar vermişlerdir. Yani hiçbir şekilde bu babın kelimeye kazandırdığı failin yaptığı işte çok gayretli olduğu anlamı tercüme yansıtılmamıştır. Yansıtılmamıştır çünkü yansıtılsaydı, Hüdhüd'ün bunları geçerken gördüğü değil ta öncesinden bildiği anlaşılırdı. Oysa bu müellifler başından beri Hüdhüd'ün bir kuş olduğunu ve anlattığı şeylerin geçerken uğradığında gördüğü şeyler olduğunu ortaya koymuşlardır.

Biraz önce يَهْتَدُونَ (yehtedun) kelimesinin ه د ي (he+dal+ya) kök harflerinden türediğini ve Kur'an'da bu kökten türemiş 316 kelime bulunduğunu belirtmiştik. Kelimenin asıl anlamı; “yol göstermek, kılavuzluk etmek, yönü ya da istikameti tutmaya ya da takip etmeye vesile olmak” şeklindedir. Hidayet; bir kimseye, rıfkla, nazik bir şekilde yolu göstermek, kılavuzluk etmek ya da doğru yönü, doğru yolu, doğru istikameti tutmasına ya da takip etmesine vesile olmak. Hadi: Yabani hayvanların, diğerlerine kılavuzluk eden, diğerlerinin yol tutmasına vesile olan, önden gidenleri.[3]

Kur'an'da 316 defa geçen bu kelime çoğunlukla olumlu yönde, doğru istikameti göstermek, kılavuzluk etmek anlamında kullanılmıştır ama tam tersi olarak kötü yönde, kötü istikameti göstermek olarak da kullanılmıştır.

Saffat 37/23

مِنْ دُونَ اللَّهِ فَأَهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ

Allah'ı bırakıp da taptıklarını derleyin. Onları cehennem yoluna koyun.

Hac 22/4

كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَى عَذَابِ السَّعِيرِ

Şeytan hakkında, “Her kim onu dost edinirse, mutlaka o kimseyi saptırır ve onu cehennem azabına sürükler” diye yazılmıştır.

Kelime Kur'an'da sadece doğruya iletme anlamında değil, yanı sıra iletme anlamında da kullanılmıştır. İşte bu tür kullanımları göz önüne aldığımızda kelimenin anlamının “kılavuzluk etmek, istikamet göstermek” şeklinde olması gerekmektedir. Fakat bu kelimenin geleneksel anlayış tarafından “doğru yolu göstermek” şeklinde çevrilmesi taşıdığı anlamın sadece iyi yönde olduğu şeklinde anlaşılmasına neden olmuştur. Oysa kelime “doğru yolu göstermek” anlamında değil “yolu göstermek” anlamındadır. Kelimeye doğru yolu göstermek şeklinde anlam verilebilmesi ancak yanına “doğru yol” kelimesini almasıyla mümkündür. Nitekim her namazda günde yaklaşık 40 defa okunan Fatıha suresinde kelime, tam da bu şekilde kullanılmıştır,

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ (ihdina's sirate'l müstakim) “bizi dosdoğru yola ilet” (Fatıha 1/5)

Evet kelimenin “doğru yola iletme” manasını kazanması için mutlaka bu şekilde gelmesi lazımdır. Dediğimiz gibi bu kelime tek başına geldiği için “yolu göstermek, kılavuzluk etmek” şeklinde anlam verilmesi gerekmektedir. Bu yüzden, *hâdi* kelimesi kılavuz, rehber manasındadır. Bu rehberliğin doğru ya da yanlış yönde olması mümkündür. Yani her “*Hadi*” doğru yolu gösteren kılavuz değildir. Nitekim az önce verdiğimiz Hac 4. ayette şeytanın “azabe's sair”e kılavuzluk yaptığından bahsedilmişti.

Al-i İmran 3/101

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنْتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ آيَاتُ اللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ ۗ وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

Size Allah'ın âyetleri okunup dururken ve Allah'ın Resûlü de aranızda iken dönüp nasıl inkâr edersiniz? Kim Allah'a sınımsız bağlırsa, kesinlikle o, doğru yola iletilmiştir. (DİB meali)

Aslında kelimenin “kılavuzluk etmek” manasının anlaşılabilmesi, meallerin kelimeye tek başına geçtiği yerlerde de yukarıdaki ayette olduğu gibi *هُدِيَ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ* (hudiya ile sıratın müstakim) hep aynı manayı vermiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Bu ayette kelime “sıratın müstakim” tamlamasıyla birlikte

geldiği halde “doğru yola iletilmiştir” manası veren aynı mealin müellifleri, kelime tek başına “sıratın müstakim” tamlaması ile gelmediği yerlerde de aynı manayı vermişlerdir.

Enam 6/71

قُلْ أَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلَىٰ أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَانَا اللَّهُ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانٌ لَهُ أَصْحَابٌ يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَىٰ انْتِنَا قُلْ إِنَّ هُدَىٰ اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ وَأَمْرًا لِنُسَلِّمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

De ki: “Allah’ı bırakıp da bize faydası olmayan, zararı da dokunmayan şeylere mi tapalım? Allah, bizi hidayete kavuşturduktan sonra gerisingeri (şirke) mi döndürülelim? Arkadaşları ‘bize gel!’ diye doğru yola çağırdıkları hâlde, yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşıp şeytanların ayarttığı kimse gibi mi (olalım)?” De ki: “Hiç şüphesiz asıl doğru yol Allah’ın yoludur. Bize âlemlerin Rabbine boyun eğmek emrolundu.” (DİB meali)

Aynı müellifler bu ayette isim olarak, hem de peş peşe 3 defa geçen الْهُدَى (el-Huda) kelimesine tuhaf bir şekilde (üstelik üçüne birden) “doğru yol” manası vermişlerdir. Oysa kelimenin böyle bir anlamı bulunmamaktadır. Ayette geçen ve yukarıdaki mealin müellifleri tarafından “hiç şüphesiz ki asıl doğru yol Allah’ın yoludur” şeklinde mana verdikleri قُلْ إِنَّ هُدَىٰ اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ bu cümle “Hiç şüphesiz ki Allah’ın rehberliği, gerçek rehberliğin ta kendisidir” şeklinde bir manaya sahiptir. Rehberi Yüce Allah olan birinin endişesi, gittiği istikametın doğru ya da eğriliği hususunda değil, kendisinin rehberine uyup uymadığı hususunda olmalıdır.

Maide 5/67

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilene tebliğ et, eğer bunu yapmazsan O’nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur. Doğrusu Allah kafirlere yol göstermez. (DİB meali)

Yine aynı müellifler bu sefer yukarıdaki ayette fiil olarak gelen kelimeye “rehberlik etmek, yol göstermek” manası vermişlerdir. Yani müellifler kafalarına göre takılmış, kimi yerde kelimeye “doğru yol” kimi yerde “doğru yolu göstermek” kimi yerde ise sadece “yol göstermek, kılavuzluk yapmak” manaları vermişlerdir. Yukarıdaki ayetin son cümlesine verdikleri “Doğrusu Allah kafirlere yol göstermez” meali ise tam bir faciadır. Çünkü Yüce Allah kafire de müşriğe de Hıristiyana da Yahudiye de tüm insanlığa da yol göstermiş, Kur’an göndermiştir. Oysa cümle belli bir zümreden bahsetmektedir. Çünkü ayetin sonunda gelen الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ kelimelerinin her ikisi de marifedir. Cümlenin anlamı ise “Allah o kafirler kavmine kılavuzluk etmez” şeklindedir.

Maide 5/16

يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

Allah, onunla rızası peşinde olanları selâmet yollarına iletir ve onları izniyle, karanlıklardan aydınlığa çıkarıp kendilerini dosdoğru bir yola iletir. (DİB meali)

Yine aynı müellifler ayette iki defa fiil olarak geçen kelimeye sadece “iletmek” manası vermişlerdir. Yine yukarıdaki ayetin sonunda kelime tıpkı Fatıha suresinde olduğu gibi “sıratın müstakim” kelimeleri ile birlikte gelmiş ve yukarıdaki meal müellifleri ayetin وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ bu cümlesine “kendilerini dosdoğru yola iletir” manası vermişlerdir.

Evet kelimenin *fiil* olarak tek başına geldiği yerlerde anlamı “kılavuzluk etmek, rehberlik etmek, iletmek, yol göstermek” isim olarak geldiği yerlerde ise “rehberlik, kılavuzluk” şeklindedir. Bu anlamlar üzerinden anlamaya çalıştığımız Neml suresinin 24. ayetinin son cümlesinde فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ bu şekilde geçen *fiil* yine “iletmek, yolu göstermek, kılavuzluk etmek” manasındadır. Cümlelerin anlamı ise “artık onlar kılavuzluk yapamazlar” şeklindedir. Fakat bu anlam bile cümlelerin anlamını tam olarak vermemektedir. Çünkü biraz önce değindiğimiz gibi kelime *iftial* babında olmasından dolayı failin gayretini göstermesi, yapılan işteki zorluğun gösterilmesi gerekmektedir. Buna göre cümlelerin anlamı “artık onlar zorla kılavuzluk yapamazlar” şeklinde olmalıdır.

İşte kelimenin bu anlamı Hüdhdüd’ün neden Sebe’lerin peşinden geldiğini, Zelkarneyn’in yani Süleyman’ın onu neden *ürküp kaçan o dik başlının* peşinden gönderdiğini ortaya koymaktadır. Süleyman, o dikbaşlıyı kendisine kılavuzluk yapsın yani yol göstereyim diye istemektedir. Zel karneyn kıssasına bakıldığında, üç defa şu ayet gelmektedir. فَاتَّبَعَ سَبَبًا (18/85, 89, 92). Evet Süleyman yani Zelkarneyn gayb aleminde istediklerine, hizmetine verilmiş iz sürücüler yoluyla ulaşabilmektedir. İz sürmek ancak yolu çok iyi bilenlerin işidir. Yolu çok iyi bilmek ise uzun yolculuklar yapmayı yani Sebe olmayı gerekli kılmaktadır. İşte ilk iz sürücü olan Hüdhdüd, Süleyman’ın emrine girmesi gerekirken girmeyen başka bir iz sürücünün peşinden gelmiş, ona Yüce Allah’ın emrini ulaştırmış, o dik başlıyı koruyanlara durumu anlatmış ama onları ikna edememiştir. İkna edememiştir, çünkü Süleyman’ın istediği iz sürücü, akrabası olduğu kadın liderin ardına saklanmış, şeytan ise onların bu yaptıklarını onlara doğru göstermiş, daha doğrusu yapılabilir bir şey olarak göstermiştir. Hüdhdüd, o dişiye ve kavmine ikna olmadıkları için kızmış ama öte yandan onların ikna olmama nedenlerini de belirtmiştir. İşte bundan sonra onların artık zorlansalar dahi kılavuzluk yapmayacaklarını yani Sebe olmayacaklarını belirtmiştir. Tüm bunlardan sonra daha isabetli olduğunu öngördüğümüz meal vererek bir sonraki ayete geçebiliriz.

Neml 27/24

وَجَدْنَاهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِن دُونِ اللَّهِ وَرَبِّينَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ

“Ona ve kavmine çok kızdım (çünkü) Allah’tan önce o dikbaşlı için emre amade oluyorlar ve şeytan (bana değil) onlara, yaptıklarını aşırı güzel gösterdikten sonra onları yoldan çevirdi. Artık onlar zorla kılavuzluk yapmazlar.

Ramazan DEMİR

[1] İsfahani, Müfredat SCD md.

[2] Muzari bir kelimeye hem de -miş’li geçmiş zaman olarak mazi fiil anlamının verildiği bu meal Mustafa İslamoğlu’na aittir.

[3] İsfahani, Müfredat HDY md

GİZLENEN

Neml 27/25

أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ

“Göklerde ve yerde gizli olanı ortaya çıkaran, sizin gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz şeyleri bilen Allah’a secde etmesinler diye (şeytan onları yoldan çıkarmış).” (DİB meali)

Bu ayette iki şey hemen dikkat çekmektedir. Birincisi en başta gelen **أَلَّا** (ella) edatıdır. Kimi meallerde bu edat yukarıdaki DİB mealinde olduğu gibi *açıklama, sebep bildirme* edatı olarak görülmüş ve meale “*diye (şeytan onları yoldan çıkarmış)*” şeklinde yansıtılmışken, kimi meallerde *soru edatı* olarak görülmüş ve cümle soru cümlesine dönüştürülmüştür. Kimi meallerde ise edat yokmuş gibi hareket edilmiş, edatın cümleye kattığı anlam yok sayılmıştır. Ayette ikinci dikkat çeken şey ise, başlangıç cümlesi ile bitiş cümlesinin muhataplarının, gâib sığasından muhatap sığasına geçerek değişmiş olmasıdır. Kimi mealler (yukarıdaki DİB mealinde olduğu gibi) bu değişikliği görüp meale yansıtılmışken, kimileri muhatapları hiç değiştirmeden kelimelere gâib sığasında mana vermişlerdir.

Abdulaziz Bayındır Meali

Göklerde ve yerdeki bütün gizlileri ortaya çıkaran Allah’a secde etmeleri gerekmez mi? O, gizlediklerini de bilir, açığa vurduklarını da.

Suat Yıldırım Meali

Oysa göklerde ve yerde gizli olan her şeyi açığa çıkaran, sizin gizlediklerinizi de açıkladıklarınızı da bilen Allah’a secde ve ibadet etmeleri gerekmez mi?

Mesela, bu iki mealin ikisinde de cümle, bir soru cümlesine dönüştürülmüş olsa da birinde ayetin devamında gelen fiillere “*gizlediklerini, açıkladıklarını*” şeklinde gâib sığasında mana verilmişken, diğerinde “*gizlediklerinizi, açıkladıklarınızı*” şeklinde muhatap sığasında mana verilmiştir.

Süleyman Ateş Meali

Göklerde ve yerde gizleneni açığa çıkaran ve gizlediklerini ve açığa vurduklarını bilen Allah’a secde etmeleri gerekmez mi?

Yaşar Nuri Öztürk Meali

“Göklerde ve yerdeki sırrı açığa çıkaran, onların gizlediklerini de açıkladıklarını da bilen Allah’a secde etmemek gayretindeler.”

Bunlardan ikisi de ayetin devamında gelen fiillere ğaib sığasında mana vermiş ama biri cümleyi soru cümlesine getirmişken, diğeri ayetin başında ﻻَ (ella) edatını olumsuzluk edatına çevirerek, kelimeye “*secde etmemek gayretindeler*” manası vermiştir.

Edip Yüksel Meali

“Halbuki onlar, göklerde ve yerde gizleneni açığa çıkaran ALLAH’a secde etmeliydiler. O, onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir.”

Mustafa İslamoğlu Meali

Allah’a secde etmemeleri!?!.. O Allah ki, göklerde ve yerde gizli saklı ne varsa ortaya çıkarır; dahası gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da iyi bilir.

Bu iki mealde ise biri baştaki ﻻَ (ella) edatını şart edatı olarak almış ve kelimeye “*secde etmeliydiler*” şeklinde mana vermişken, diğeri edatı soru edatı olarak almıştır. Yine biri ayetin devamında gelen fiilleri ğaib sığasında almış ve hatta cümleye bir de zamir ekleyerek “*onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da*” şeklinde mana vermişken, diğeri aynı kelimelere “*gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da*” şeklinde muhatap sığasında mana vermiştir. Diğer meallerde de durum bunlardan farklı değildir.

Abdülbaki Gölpınarlı Meali

Ve bunu da göklerde ve yeryüzünde gizli olan şeyleri meydana çıkaran ve neyi gizliyorlar, neyi açığa vuruyorlarsa hepsini bilen Allah’a secde etmemek için yapıyorlar.

Abdullah Parlıyan Meali

Niçin göklerde ve yerde gizli olanları ortaya çıkaran gizlediğimiz ve açıkladığımız herşeyi bilen Allah’a secde etmiyorlar?

Ahmet Tekin Meali

“Göklerde ve yerde gizleneni açığa çıkaran, gönüllerinizde gizlediğinizi de, dillerinizle açığa vurduğunuzu da bilen Allah’a, ne diye secde etmiyorlar?”

Ahmet Varol Meali

Göklerde ve yerde gizli ne varsa ortaya çıkaran, gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da bilen Allah’a secde etmesinler diye (böyle yapıyorlar).”

Ali Bulaç Meali

‘Ki onlar, göklerde ve yerde saklı olanı ortaya çıkaran ve sizin gizlediklerinizi ve açığa vurduklarınızı bilen Allah’a secde etmesinler diye (yapmaktadırlar).’

Ali Fikri Yavuz Meali

(Şeytan onlara amellerini süslü gösterdi ki), göklerde ve yerde gizli olan yağmur ve nebati meydana çıkaran, gizledikleri ve açıkladıkları şeylerin hepsini bilen Allah’a secde etmesinler.

Bahaeddin Sağlam Meali

24, 25. Onun ve kavminin, Allah’ın dışında güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan, onların yaptıklarını onlara güzel göstermiş, doğru yolun önünde onlara engel olmuştur. Artık onlar, göklerdeki ve yerdeki gizlilikleri çıkaran, gizlediklerini ve açıkladıklarını bilen Allah’a secde etmeye yol bulamaz olmuşlar.

Bayraktar Bayraklı Meali

“Göklerde ve yerdeki sırrı açığa çıkaran, onların gizlediklerini de açıkladıklarını da bilen Allah’a secde etmemek gayretindedeler.”

Cemal Külünkoğlu Meali

“(Şeytanın amacı) onları, göklerde ve yerde gizli bulunan şeyleri meydana çıkaran, (nefislerinin) gerek saklı tuttukları ve gerekse açığa vurdukları tüm duygularını bilen Allah’a secde etmelerini engellemektir.”

Diyanet İşleri Meali (Yeni)

“Göklerde ve yerde gizli olanı ortaya çıkaran, sizin gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz şeyleri bilen Allah’a secde etmesinler diye (şeytan onları yoldan çıkarmış.)”

Diyanet Vakfı Meali

(Şeytan böyle yapmış ki) göklerde ve yerde gizlenenini açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah’a secde etmesinler.

Elmalılı Meali (Orjinal)

Allâha secde etmemeleri için o Allaha ki Göklerde ve Yerde gizliyi çıkarır ve neyi saklıyorlar, neyi açıklıyorlarsa bilir

Hasan Basri Çantay Meali

«(Bunu) göklerdeki ve yerdeki her gizliyi (meydana) çıkararak, (kalblerinde) ne gizliyorlar, (dilleriyle) ne açıklıyorlarsa (hepsini) bilen Allaha secde etmesinler diye (yapıyorlar)».

Hayrat Neşriyat Meali

“(Şeytan böyle vesvese vermiş ki) göklerde ve yerde gizli olanları (ortaya)çıkararak ne gizlerseniz ve ne açıklarsanız bilen Allah’a secde etmesinler!”

Kadri Çelik Meali

“(Şeytan böyle yapmış) Ki onlar, göklerde ve yerde saklı olanı ortaya çıkararak ve sizin gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da bilmekte olan Allah’a secde etmesinler.”

Mehmet Türk Meali

“(Şeytan bunu) göklerde ve yerde gizlenen her şeyi açığa çıkararak, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah’a secde etmesinler (diye yapmış.)”.

Muhammed Esed Meali

Allah’ın huzurunda yere kapanmaktan kaçınmaları gerek [tiğine inanıyorlar]; (oysa, fark etmiş olmaları gerekirdi ki) göklerde ve yerde saklı olan ne varsa ortaya çıkararak; gizli tuttuğunuzu da açığa vurduğunuzu da bütün gerçeğiyle bilen O’dur;

Ömer Nasuhi Bilmen Meali

Allah’a secde etmemeleri için (böyle yapmış). O Allah’a ki, göklerdeki ve yerdeki her gizliyi (meydana) çıkarır ve neyi gizlediğinizi ve neyi de âşikâre yaptığınızı bilir.

Ayetin başındaki **أَلَّا** (ella) edatı aslında bir soru edatı değil, mazi fiillerin başına geldiğinde kınama, muzari fiillerin başına geldiğinde ise teşvik anlamı veren bir edattir.

- **أَلَّا دَرَسْتَ** Bari ders çalışsaydın! / Ders çalışsaydın ya! (Mazi fiil)
- **تَسْتَعِدَّ أَلَّا** Hazırlasana ya! / Haydi hazırlansana! (Muzari fiil)
- **أَلَّا تُصَلِّي** Namaz kılsana ya! / Haydi namaz kılsana (Muzari fiil)

Yukarıdaki meallerin birçoğu, ayetin başında gelen bu edattan dolayı cümleyi soru cümlesine çevirmişlerdir. **Oysa bu edat ne Kur’an’da ne de Arap gramerinde soru edatları arasında bulunmamaktadır.** Yani bu edattan dolayı cümlenin soru cümlesine dönüşmesinin hiçbir dayanağı yoktur. Bu edattan dolayı ayetin başındaki muzari fiilin soru şeklinde bir kınamaya dönüştürülüp

“*secde etmeleri gerekmez mi?*” şeklinde bir çeviri yapılmasının dayanağı yoktur. Çünkü bu edat, muzari fiillerin değil, mazi fiillerin başına geldiklerinde kınama ifade ederler. Kaldı ki zaten soru şekline getirilmesi doğru değildir. Bu edattan dolayı muzari fiile “*secde etmesinler diye*” şeklinde olumsuz bir mana yüklemenin de gerekçesi yoktur. Çünkü fiilin bu anlama dönüşmesi ancak başındaki edatın لا أَنْ (en la) şeklinde olması durumunda mümkündür. Kaldı ki öyle olması durumunda fiilin cezmi edilmesi gerekmektedir.

Meallerin içinde bulunduğu bu durum, onların kıssanın daha öncesini Hüdühüd’ün bir kuş olduğu ve anlattıklarının da uçarken gördüğü şeyler temeli üzerine oturtmalarından kaynaklanmaktadır. Bu edatı, teşvik edatı olarak görmeleri durumunda, birini bir şeye teşvik eden kişinin, onunla onu teşvik edecek kadar bir tanışıklığının olması gerekmektedir. Fakat kıssanın öncesinde, Hüdühüd ile Sebe’lerin bağıni kurmadıkları ve onların birbirlerini hiç tanımadıkları şeklinde bir anlatıma girdikleri için, edatı her şekle sokmuş ama asıl olması gereken teşvik edatı olarak almamışlardır. Oysa Hüdühüd ve kendilerinden haber getirdiği Sebe’ler birbirlerini çok iyi tanımaktalar. Hüdühüd’ün bu edatı kullanmasının ana sebebi ise, sadece kendisinin onlar gibi olmadığını göstermek içindir. Yani “*ben öyle değilim*” demek istemektedir.

Edatla birlikte bir ayet önce üzerinde durduğumuz fiile verilmesi gereken daha isabetli mana **“Sadece Allah için emre amade olsalar ya!”** şeklinde olmalıdır.

Ayetin devam cümlesinde gelen **الْحَبْءَ** (el-Hab’e) kelimesinin anlamını vermeden önce, kelimenin başında ال takısı olmasından dolayı kelimenin marife olduğunun görülmesi gerekmektedir. Kelimelerin marife oluş nedenlerini daha önce birkaç kez aktarmıştık. Aslında Hüdühüd zaten kaçıp gizlenen birinin arkasından gittiği ve ondan haber getirdiği için, kast ettiği kişi veya şey bilinmektedir. Yani Hüdühüd, sözü ortaya değil, adrese teslim söylemiştir. Hatırlanacağı üzere Kehf suresindeki Zel-karneyn kıssasını anlatan 86. ayetteki başlangıç cümlesi üzerinde durmuş ve tüm gerekçeleri belirttikten sonra cümleye şu anlamı vermiştik:

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ “Nihayet (aracı) o dik başlının/ürküp kaçanın saklandığı yere ulaşınca ...” (18/86)

İşte Hüdühüd, gizlenen derken bunu kast etmiştir ve kelimenin marife olmasının sebebi de bu olmalıdır. Ayette geçen **الْحَبْءَ** (el-Hab’e) kelimesi tüm Kur’an’da sadece burada geçmektedir. Yani bu yönüyle kelime, Kur’an’ın ender kelimelerinden biridir.

الْحَبْءَ (el-Hab’e): Bu sözcük “örtülüp, gizlenip, biriktirilen, saklanan ya da depo edilen her türlü şeyle ilgili kullanılır. Evde ya da çadırda durup gözlerden gizlenen ya da perde arkasında veya içinde kendini saklayan kız için **جَارِيَةٌ مُّحَبَّاءٌ** (cariyetun muhbeetün) denir.**[1]**

- خَبَأً – خَبَأً Gizlemek, örtmek, görünmesin diye gizlemek, korumak.
- نُفُودُهُ تَحْتَ الْأَرْضِ خَبَأً Paralarını toprak altında gizledi.
- اِخْتَبَأَ الرَّجُلُ Gizlenmek, saklanmak, bir şeyin arkasına girip kendini gizlemek. Mevcut bir şeyin kapalı bir yerde kalması ve görünmemesi.
- اِخْتَبَأَ لَهُ خَبِيءًا Ona gizli olanı sordu, ona bilmece sordu, ondan sakladığı şeyin ne olduğunu bilmesini istedi.
- خَبَاءٌ Saklanan şey, gizlenen şey, gizlide kalan şey.
- خُبَاءَةٌ Devamlı evine saklanıp gizlenen kadın. Evine kapanan kadın.
- خَبِيءَةٌ – خَبَائًا Sır, gizlide olan, gizlide kalan, saklı şey.[2]

Görüldüğü gibi kelimenin lügat manaları da bu yöndedir. Ayette geçen الْخَبَاءُ (el-Hab'e) kelimesinin marife olduğunu da göz önüne aldığımızda ortaya çıkan anlam “o saklanan” şeklinde olmaktadır. Yani biraz öncede belirttiğimiz gibi Hühüd ortaya konuşmamış, kesinlikle Süleyman'ın bildiği o gizlenen hakkında konuşmuştur. Buna göre ayetin ikinci cümlesine şu anlamın verilmesi daha isabetli olmaktadır:

الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبَاءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ

“Sadece Allah için emre amade olsalar ya!” ki zaten O, göklerde ve yerde de (olsa) o gizleneni (saklandığı yerden) çıkarır.

Ayetin bundan sonrasında hitap birdenbire *muhatap* siğasına geçmektedir. Meal müelliflerinin hepsi Süleyman kıssasında geçen “Tayr” kelimesine “kuşlar” manası verdikleri ve Süleyman ile konuşan Hühüd'ün de bir kuş olduğunu farz ettikleri için bu hitap değişikliğinin sebebini keşfedememiş ve keşfetmek için daha çok çaba sarf etmeleri gerekirken, kendilerini değiştirmek yerine, ayetin kelimelerini değiştirmişlerdir. Burada trajikomik olan şey ise bunu en fazla Kur'an savunuculuğu yapanların yapmış olmasıdır.

Abdulaziz Bayındır Meali

وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ **O, gizlediklerini de bilir, açığa vurduklarını da...**

Süleyman Ateş Meali

وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ **Gizlediklerini ve açığa vurduklarını bilen**

Yaşar Nuri Öztürk Meali

وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ **Onların gizlediklerini de açıkladıklarını da bilen**

Edip Yüksel Meali

وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ **Onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir.”**

Bu müelliflerin “gizlediklerini de açığa vurduklarını da” anlamını verdikleri kelimelerin (تُعْلِنُونَ ve تُخْفُونَ) her ikisi de fiili muzari-cem’i-müzekker-muhatap sığasında ve if’al babında olan kelimelerdir ve kesinlikle bu vezinden gelen fiillerin zamirleri “siz” şeklinde *muhatap* zamirdir. Oysa müellifler kelimelerin veznini değiştirmekle kalmamış bir de ayette olmayan “onlar” zamiri ihdas etmişlerdir. Kelimelere asla ve kat’a “gizlediklerini ve açığa vurduklarını” şeklinde anlam vermenin imkânı yoktur. Gizlemek ve açığa vurmak üzerinden anlam verilecekse bunun “gizlediklerinizi ve açığa vurduklarınızı” şeklinde olması gerekmektedir. Aslında kelimelere her ne anlam verirseniz verin kesinlikle vurgunun yani kelimenin zamirinin “siz” olması değişmemektedir. Kelimeler üzerindeki küçük değişiklik, muhatapların o an orada hazır bulunanlar değil, orada bulunmayanlar, yani Sebe olmasına yol açmaktadır. Oysa Hüdhüd, o an orada bulunan maharetli şeytanlara seslenmektedir. Yani tam bir şovmen gibi davranıp tribünlere oynamaktadır. Böyle yapmasındaki amacı, daha önceki sözlerinde olduğu gibi, kendisinin o saklanan dikbaşı ile beraber hareket etmediğini göstermek içindir. Çünkü o da bir “tayr” yani uçma kabiliyetinde olan şeytandır.

Cümlede geçen تُخْفُونَ (tuhfune) fiili (ha+fa+ya) kök harflerinden türemiştir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 34 kelime bulunmaktadır.

خَفِيَ Bir nesne gizlendi veya saklandı kendini gizledi veya sakladı. Hıfau: kendisiyle örtünülen, gizlenen veya saklanan nesne. Ehfaytehu: Kendisini örten veya gizleyen nesneyi vermek. İhfaun: Örtmeyi, gizlemeyi veya saklamayı talep etmek, istemek.[3] Ayrıca kelime: Saklamak, gizlemek, örtbas etmek, haberi olmamak, bir şeyi gizlemek için başka bir şeyle kapamak anlamlarına gelmektedir.[4]

Kelimeye, ayette if’al babında olmasından dolayı her şeyden önce geçişli (müteaddi) bir mana verilmesi gerekmektedir. Kelimeye verilecek mananın, kesinlikle geçtiği bağlamla yakın alakası olması gerekmektedir. Bu kelime, zamanında gelmeyen Hüdhüd’ün mazeret beyan etmesi bağlamında kullanılmaktadır. Üstelik konuşma sadece Süleyman ve Hüdhüd’ün olduğu bir ortamda da değildir. Süleyman, askerlerini topladığı zaman onlara: “*bana ne oldu da Hüdhüd’ü göremiyorum*” demişti. Yine aynı askerlerin önünde geçerli bir mazeret sunmaması durumunda ona azap ettireceğini, zor duruma sokacağını da söylemiştir. İşte Hüdhüd tam da bu konuşma üzerine gelmiş ve mazeretini sunmaya başlamıştır. Yani o an orada ikisinden başkaları da bulunmaktadır. İşte Hüdhüd bu ortamda bu sözleri söylemektedir. Bu cümleye gelene kadar o ortamda Süleyman’ın dışında bulunanlara yönelik herhangi bir söz de sarf etmemiştir. Ama tam da konuşmasının sonuna geldiğinde, birden konuşmasına onları da dahil etmiş ve hitabı direk onlara yapmıştır. Orada bulunanlar ise cin,

şeytan ve insanlardan oluşan askerlerdir. İşte bu durumda söylediği sözlerin onlara da tesir eden sözler olması gerekmektedir. Konuşulan konu ise kimler hakkında olduğu belli olmayan genel bir konu değil, kaçıp giden bir dik başlı ve onu saklayanlarla alakalıdır. Onu saklayanlar ve Süleyman'ın askerlerinin bir kısmı aynı varlık türüne mensup olan cinler ve şeytanlardır. İşte Hüdhd'ün konuşmasının sonunda asıl konuyu bırakıp o an orada bulunanlara hitap etmesi de bu yüzdendir. Kelimeye verilecek mananın da bu ortamla alakalı olması gerekmektedir. Bu çerçeveye göz önüne alındığında kelimeye “örtbas edersiniz/örtbas ediyorsunuz/edeceksiniz” şeklinde bir mana verilmesi daha isabetli olmaktadır. Kelimenin önündeki ismi mevsulü (مَا) de anlama dahil ettiğimizde مَا تُحْفُونَ (ma tuhfune) “örtbas ettiğinizi/örtbas ediyor olduğunuzu/örtbas edeceğinizi” şeklinde olmalıdır.

Ayetin son kelimesi تُعْلِنُونَ (tu'linune) ع ل ن (ayn+lame+nun) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu köten türemiş 16 kelime bulunmaktadır. Bu kelime de tıpkı bir önceki kelime gibi if'al babından, fiili muzari-cemi-müzekker-muhatap bir kelimedir. Bununda anlamının geçişli olması gerekmektedir. Kelime daha çok maddi konularda değil manevi konularda kullanılmaktadır. “Aşikâr kılmak, açmak, açıkça göstermek, açığa çıkarmak, duyurmak” anlamlarına gelen bir kelimedir.[5] Bu açıklamalardan sonra daha isabetli olduğunu öngördüğümüz meal şu şekilde olmalıdır:

Neml 27/25

أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبَاءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُحْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ

“Sadece Allah için emre amade olsalar ya!” ki zaten O, göklerde ve yerde de (olsa) o gizlenen (saklandığı yerden) çıkarır ve (söylemeyerek) örtbas ettiğinizi de (söyleyerek) açığa vuracağınızı da bilir.

Son cümleye (söylemeyerek) ve (söyleyerek) şeklinde parantez içi iki açıklama koyduğumuz fark edilmiştir. Bu açıklamaları koymamızın ana sebebi, başından beri Süleyman'a mazeret beyan eden Hüdhd'ün üslup değişikliğine giderek o an orada hazır bulunanları muhatap almasıdır. Biraz önce dediğimiz gibi, orada bulunanların bir kısmı ve saklanan o dikbaşlı aynı varlık türündendirler. O an orada hazır bulunanların kendileri ile alakalı saklayacak bir şeyleri kalmadığı için oradadırlar. Hemen bu cümlenin öncesinde gelen الْخَبَاءَ (el-Hab'e) kelimesi marife olduğu için o an orada bulunanların tümünün, bu kelimedenden, saklanan o dikbaşlının kast edilmiş olduğunu anlamamaları mümkün değildir. Hüdhd'ün onlara yönelik olarak “örtbas ettiğinizi ve açığa vuracağınızı bilir” demesi, zımnem “onun hakkında bir şey biliyorsanız saklamayın, söyleyin. Siz söylemeseniz de nasıl olsa Allah ortaya çıkaracaktır” manası barındırmaktadır. İşte bundan dolayı verdiğimiz meale (söylemeyerek) ve (söyleyerek) şeklinde bir açıklama getirilmiştir.

Bu ayetten sonra gelen ayetteki kelimeler üzerinde daha önce durduğumuz için, ayete daha isabetli olduğunu öngördüğümüz meal verecek ve bir sonraki

ayete geçeceğiz. Zaten mealini vereceğimiz ayet Hühhüd'ün sözünün son cümlesidir.

Neml 27/26

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

O zorlu yönetenin rabbi de kendisinden başka ilah olmayan Allah'tır.

Ramazan DEMİR

[1] İsfahani, Müfredat HBE md.

[2] Yrd. Doç.dr. İlyas Karlı, Yeni Sözlük HBE md.s.679

[3] İsfahani, Müfredat HFY md.

[4] Yrd. Doç.dr. İlyas Karlı, Yeni Sözlük HFY md.s.773

[5] İsfahani, Müfredat ALN md.

NE RİCA EDECEKLER?

Neml 27/27

قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ

Süleyman, Hüdhüd'e şöyle dedi: "Doğru mu söylüyorsun, yoksa yalancılardan mısın, göreceğiz." (DİB meali)

En başından beri Hüdhüd'ün konuşmasının sonunda, Süleyman'ın gösterdiği işte bu tavrın göz önünde tutulması gerektiğini söyledik. Geleneksel anlayış, Hüdhüd'ün bir kuş olduğunu söylemiş ve "Allah'ın gücü herşeye yeter, kuşları da konuşturur taşları da" şeklinde bir savunma ile ulaştıkları bu anlayışı meşru hale getirmeye çalışmıştır. Süleyman, konuşmasını bitiren Allah'ın konuşturduğu bir kuşa "doğru mu söylüyorsun yoksa yalancılardan mısın göreceğiz?" demektedir. O zaman Yüce Allah bu kuşa sadece konuşmayı değil aynı zamanda yalan söylemeyi de mi öğretmiş olmaktadır ki Süleyman ona "yalancılardan biri misin?" diye şüpheyle yaklaşmaktadır. Bu nasıl bir mucizedir ki yalan da söyleyebilmektedir. Yüce Allah'ın gücünü göstereceğini diye mucizevi bir şekilde konuşturduğu kuş yalan söylerse, o mucize, Yüce Allah'ın gücünün her şeye yettiğini gösteren ve göreni O'na daha saygılı hale getiren bir mucize olmaktan çıkıp, ona inananı Allah'tan uzaklaştıran bir sapırtıcıya dönüşmez mi?

Hüdhüd, mucizevi şekilde konuşan bir ibibik veya çavuş kuşu değil, yalancı ve aldatici olmaları ile tanınmış Tayr yani şeytanlardan biridir. Bu artık iyice ortaya çıkmıştır. Başından beri Hüdhüd'ün tüm konuşmalarını kendini aklamak ve mazeret ileri sürmek için yaptığını belirttik. Süleyman onun ileri sürdüğü mazeretleri tam inandırıcı bulmamıştır ve verdiği haberlere inanmamıştır. Fakat Süleyman'ın ona "yalancılardan biri misin yoksa doğru mu söyledin" demesi, onun Sebe'lerden getirdiği haberlerle alakalı değil, Süleyman'ın ona verdiği görevi yerine getirip getirmediği ile alakalıdır.

Bir önceki bölümde de değindiğimiz gibi Hüdhüd, Zel-karneyn'in yani Süleyman'ın o dikbaşlının ardından gönderdiği bir aracıdır. Yani onun görev tanımı Sebe'lerden haber getirmek değil, haber götürmek ve o dikbaşlıyı getirmek şeklindedir. Zaten Hüdhüd konuşmasına "senin ona kavratamadığın şeyi ben ona kavratım" şeklinde başlamış ardından neden başarısız olduğunun gerekçelerini anlatmıştı. Burada Süleyman'ı ilgilendiren şey, Hüdhüd'ün ulaştırması gereken haberi doğru iletip iletmediğidir ya da iletip iletmediğidir.

Zel-karneyn kıssasında Hüdhüd'e "sebeben" tanımlaması getirilmişti. Bu kelime "kendisiyle başka bir şeye ulaşılan aracı" anlamındadır. Kelime üzerinde Zülkarneyn 8 dosyasını işlerken uzunca durulmuştu. Süleyman, Hüdhüd'ü o dikbaşlıya ulaştırın ve tebliğini yapın diye göndermiştir. İşte

Hüdhüd bunu yapmışsa karşı tarafın buna olumsuz cevap vermesi Hüdhüd'ün sorumluluğunda değildir. Ama eğer bu tebliğ sonucunda Hüdhüd, o dikbaşı ile beraber gelmiş olsaydı, bu onun görevini yerine getirmiş olduğunun göstergesi olurdu. Oysa Hüdhüd tek başına gelmiş, dikbaşlının ve arkasına saklandığı kişilerin, tüm ikna çabalarına rağmen olumsuz cevap verdiklerini bildirmiştir. İşte bu, onun görevini yapıp yapmadığının yani tebliği ulaştırıp ulaştırmadığının bilinmemesi demektir. Hüdhüd, başından beri kendini aklamak için uğraşmaktadır. Tayr'dan olan Hüdhüd'ün yine tayr'dan olan o dikbaşı ile işbirliği yapıp yapmadığının anlaşılması ancak ve ancak Süleyman'ın tebliğinin doğru bir şekilde ulaşıp ulaşmadığının anlaşılması ile ortaya çıkacaktır. İşte Süleyman ona bunun için güvenmemektedir.

Neml 27/27

قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ

(Süleyman) Şöyle dedi: “(Gönderdiğim haberi) Doğru mu aktardın yoksa (sende) o yalancılardan biri mi oldun göreceğiz.

(Ayetin mealinde koyduğumuz parantez içi (gönderdiğim haberi) açıklamasının gerekçesi ayetten hemen önceki paragraftır.)

Neml 27/28

أَذْهَبْ بِكِتَابِي هَذَا فَأَلْفِهِ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَاَنْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ

“Benim şu mektubumu götür onlara at, sonra da yanlarından ayrıl ve ne sonuca varacaklarına bak.” (DİB meali)

Meal müellifleri, kıssanın başında Hüdhüd'ü bir kuş olarak tanımladıkları için, artık ondan sonrasında kelimelere mana tercihlerini hep onun bir kuş olduğunu varsayarak yapmak zorunda kalmışlardır. Hatta sırf hikâye bozulması diye, eğer Yüce Allah'ın kelimelerinde kafalarındaki hikâyeye uymayan bir mana varsa, onu da olduğundan farklı şekillerde yansıtmaktan çekinmemişlerdir. Süleyman kıssasının arka planına yerleştirilen, rivayet, İsrailiyat, uydurma ve yorumlar üzerinden oluşturulan uyduruk efsaneler o kadar zihinlere işlemiştir ki, değme Kur'an savunucuları bile bundan kurtulmayı becerememiş, Kur'an kelimelerine sadece Kur'an'ı önceleyerek mana tercihlerinde bulunmak yerine, geleneğin dayattığı efsane üzerinden kelimelere mana tercihlerinde bulunmuşlardır. İşte bu ayet, geleneğin oluşmasında baş rolü oynayan ulema'nın (!), kendi elleriyle oluşturdukları ama sonra da kalkıp yakındıkları geleneksel söylemi, bozmamak adına neleri göze alabileceklerini gösteren en tipik örneklerden biridir.

Yukarıdaki DİB meali ve diğer meal müelliflerine göre (haşa) yukarıdaki ayette Allah resulü Süleyman, eli ayağı olmayan, kanatlarıyla kavrama imkânı da bulunmayan bir kuşa, Sebe ülkesindeki herkesi ilgilendiren çok önemli içeriğe

sahip bir mektubu onlara iletme görevi vermektedir. Aslında Süleyman'ın ona bu çok önemli görevi verirken kullandığı kullandığı kelimeler, Hüdhüd'ün bir kuş olmasının mümkün olamayacağını çok net bir şekilde ortaya koymaktadır. Fakat müellifler bu netliğe rağmen en baştan kuş olarak gördükleri Hüdhüd'ün kuş kalması, yani hikâyenin bozulmaması için, kelimeleri olduğundan farklı şekle sokmaktan çekinmemişlerdir.

Mesela, başından beri Hüdhüd'ün kuş olduğunu söyleyen müellifler, nasıl olur da Süleyman'ın bir kuşa asla söylenmemesi gereken اذْهَبْ (izheb) fiili üzerinden emir verdiğini sorgulamak yerine, manası "git" olan kelimeyi "götür" şekline çevirmeyi daha uygun bulmuşlardır? Oysa sadece uçuş kabiliyeti olan bir kuşa اذْهَبْ (izheb) şeklinde bir emir verilmesi asla doğru değildir. Madem Hüdhüd'e kuş yakıştırmayı yapıyor, kuş olduğu için ona "yürüyüp git" anlamına gelecek اذْهَبْ (izheb) kelimesi ile değil de "uçarak git" anlamına gelen طِرْ (tir) kelimesi ile emir verilmesi gerekmez miydi? Çünkü kuşların bir yerden bir yere gitmeleri sadece uçuş yoluyla olmaktadır. Ama müelliflerimiz bunu sorgulamak yerine "git" anlamı verilmesi gereken fiile "götür" anlamı vermeyi tercih etmişlerdir. Çünkü bu fiile kendi anlamı olan "git" manası vermeleri durumunda, bir yerden bir yere sadece uçarak gidebilen bir kuşa bu fiil üzerinden "git" denmeyeceğini, hatta kendi verdikleri "götür" manasının bile verilemeyeceğini, dolayısıyla en başta kuş olarak tanıttıkları Hüdhüd'ün bir kuş olamayacağını söylemeleri gerekirdi. Aslında tek başına bu fiil bile, Hüdhüd'ün bir kuş olamayacağına yeter de artar bir delildir ama buna rağmen biz yine de anlama çabamıza devam edelim.

Bu fiil ذ ه ب (zel+he+ba) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 56 kelime bulunmaktadır. Bu kullanımlardan 12 tanesi tıpkı bu ayette olduğu gibi tekil, ikili ve çoğul formlarda emir fiil olarak geçmektedir. Kök anlamı itibarıyla kelime, "yürüyüp gitmek, geçip gitmek, gitmek, yolcuğa çıkmak, yok olup gitmek, ölmek, görüşünde olmak, görüşünü benimsemek, unutmak, ihmal etmek, görmezden gelmek, bırakmak, terk etmek" anlamlarına sahiptir.^[1]

Biraz önce bu fiile "götür" şeklinde bir anlamın verilmesinin doğru olamayacağını söyledik. Fakat bu söylemimize şu şekilde bir itirazın yapılması mümkündür:Arapçada fiillerin önüne gelen harfi cerler fiilin anlamında birtakım değişikliklere sebep olabilirler. Ayetteki fiilin hemen sonrasında ب (bi) harfi ceri gelmektedir. Bu harfi cer, fiilin "git" manasını "götür" şekline çevirebilir mi?

Aslında bu itiraz yersiz ve delilsiz bir itirazdır. Çünkü bu harfi cer, fiile götür manası değil "...ile git" manası vermektedir. O kişinin bir şey ile gitmesi zaten onu götürmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla harfi cerden dolayı fiile "götür" manası verilmesi asla doğru değildir. Kaldı ki aşağıdaki ayette fiil, emir olarak ve yine aynı harfi cer ile gelmiş ama meal müelliflerinin hiçbiri kelimeye "götür" manası vermemişlerdir.

Şuara 26/15

قَالَ كَلَّا فَادْهَبَا بِآيَاتِنَا إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ

Allah dedi ki, “Hayır, korkma! Mucizelerimizle gidin. Çünkü biz sizinle beraberiz, (her şeyi) işitmekteyiz.” (DİB meali)

(NOT: Ayetin mealinde “mucizelerimizle” şeklinden mana verilen kelime “bi ayatına” kelimesidir ve anlamı kesinlikle “ayetlerimizle”dir. Ayetin Arapça metninde yine Arapça olan mucize kelimesi bulunmamaktadır.)

İşte bu ayette kelime, tıpkı Neml 28. ayette olduğu gibi emir fiil olarak geçmiş ve hemen sonrasında da yine o ayette olduğu gibi ب(bi) harfi ceri bulunmaktadır. Ama Neml 28. ayetteki kelimeye tek bir istisnası olmadan tüm meal müellifleri “götür” manası vermişken, Şuara 15. ayetteki fiile ise yine tek bir istisnası olmadan tüm müellifler “...ile gidin” manası vermişlerdir. Yani Neml suresindeki 28. ayetin başında gelen اذْهَبْ (izheb) emir fiili “götür” anlamında değil “...ile git” anlamındadır.

İşte asıl sorun bundan sonrasında başlamaktadır. Çünkü bir yerden bir yere gitmeyi sadece uçarak yapan bir kuşa, yürüyüp gitme anlamına gelen bu fiil ile “git” denir mi? sorusu gündeme gelecektir ve cevabı “kesinlikle denmez” olacaktır. Bir insana gitme vasıtalarının her biri ile “git” demek mümkündür çünkü o gitmeyi yüzerek, koşarak, bir şeyle uçarak, otomobil ile yani her türlü şekilde yapma imkanına sahiptir. Kaldı ki yüzerek gitmek, otomobil ile gitmek, koşarak gitmek, uçarak gitmek fiillerinin hepsi ayrı ayrı kelimelerle ifade edilirler ki Kur’an’da da bunlar bol miktarda bulunmaktadır. Mesela Kur’an’da geçen يَسْعَى (yes’a) kelimesi koşarak gitmek veya gelmek, تَجْرِي (tecri) kelimesi akıp gitmek, يَسْبُحُونَ (yesbahun) kelimesi ise yüzüp gitmek, يَفْرَتُّ bir şeyden ürkererek kaçmak, يَطِيرُ (yetiru) kelimesi ise hem koşturmak hem de uçmak anlamlarına gelen kelimelerdir.

Bu fiillerin hepsini yapabilen insan için nasıl gideceği (uçarak, yüzerek, otomobil ile vs) belirtilmeden genel anlamda ona اذْهَبْ (izheb) fiili üzerinden git denmesi mümkündür. Ama bir yerden bir yere sadece uçma kabiliyeti olan bir kuşa genel anlamda اذْهَبْ (izheb) üzerinden git denmesi ise doğru değildir. Ona genel anlamda bir kelime kullanılması yanlıştır, çünkü o sadece uçabilmektedir ve başka şekilde bir yerden bir yere gitmesi mümkün değildir. Zaten müellifler kelimeye “git” manası değil, kelimeinin anlamları içinde olmayan “götür” manası vermişlerdir.

Ayetin devamında gelen kelimeler de hep Hüdhüd’ün bir kuş olduğu kabulü üzerinden anlamlandırılmışlardır. Mesela, ayette geçen فَالْقَهْ (fe elkih) kelimesine “at” manası tercih edilmiştir. Bu kelimenin sözlük manaları içinde ve Kur’an’da kullanıldığı birçok yerde bir şeyi atmak anlamı bulunmaktadır. Fakat bu mananın tercih edilmesi durumunda ortaya şöyle bir durum çıkmaktadır: Müelliflerimize göre Hüdhüd konuşan ve mektubu götürmekle görevlendirilen

bir kuş olduğu için, bu mektubu götürüp elden teslim etmemiş, Belkis adını uygun gördükleri kraliçenin odasına atmıştır.

Rivayet olunduğuna göre, o melike uyurken kapılarını kitler ve anahtarları başucuna kordu. Derken Hüdhüd mazgal deliğinden (penceresinden) girip, Hz. Süleyman (a.s)'ın mektubunu sırtüstü uyumakta olan melikenin göğsüne bıraktı. Hüdhüd'ün Belkis'ı gagaladığı ve onun da çığlık atarak uyandığı da rivayet edilmiştir.[2]

Peki bu şekilde ulaştırılan bir mektup hukuk açısından ne değer taşır?

Getireni belli olmayan bir mektubun hukuksal açıdan hiçbir değeri yoktur ve olamaz da. Çünkü o mektubun herhangi biri tarafından Süleyman adına yazılıp kadının odasına bırakılması mümkündür. Hatta kötü niyetli kişiler tarafından yapılmış olma ihtimali bile mümkündür.

Bizzat kendisi Allah'ın elçisi olan Süleyman'ın o mektubun hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde kendisinden gelmiş olduğunu belirtmeden, mazgal deliğinden giren bir kuş ile göndermiş olması demek, gerçek dahi olsa o mektubun meşru olmayan bir mektup olması demektir. Aslında müfessirler şahane (!) açıklamaları ile buna da bir çözüm bulmuşlardır!

Mektub mühürlü idi. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.) “Mektubun şerefi, mührüdür” buyurmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s) de, yabancılara mektub yazarken, “Onlar, ancak mühürlü mektupları kabul ederler” denilince, kendisi de bir mühür edinmiştir.

Allah resulü Muhammed (s)'in uygulamalarını da dediklerine ekleyen müellifler böylelikle mektubun hukuka uygun bir mektup olduğunu söylemektedirler. Oysa bir mektubun üzerindeki mühür, mektubun kendisi için değil, mektubu götürülenler yani elçiler açısından değer taşımaktadır. Yani bir mektubun mühürlü olması demek, onu taşıyan kişinin yetkili olması demektir. Mektubun alıcıları, o mektubu getiren kişinin meşru bir elçi olduğunu, mektubun mühürlü olmasından anlayacaklardır. Fakat müelliflerimize göre mektubun elçisi yani Hüdhüd, bir hırsız yahut bir casus gibi gizlice pencereden girmiş, mektubu uyuyan kadının üzerine bırakmış ve gizlice pencereye tüneyerek sonucu beklemeye başlamıştır. O mektup mühürlü olsa bile alıcıları açısından kesinlikle şüpheyle karşılanması gereken bir durumdur. Kaldı ki Hüdhüd mucizevi bir şekilde akıllı ve iradeli hale gelmiş konuşan bir kuş ise, böylesine mucizevi bir elçi neden kendini gizlesin ki? Tam tersi Yüce Allah'ın Süleyman'a nasıl bir kudret verdiğinin görülmesi ve ona karşı çıkmamaları açısından, bu konuşan kuş bizzat mektubu elden sahibine teslim etseydi daha doğru olmaz mıydı? Mucizevi bir şekilde akıllı ve iradeli hale gelmiş konuşan bir kuştan Süleyman'ın mektubunu almak, kesinlikle daha etkili olacaktır. Üstelik o zaman mektup da hukuka uygun bir mektup haline gelmiş olurdu. Mektubun içeriğine bakıldığında ise durum tamamen hukuka aykırı ve ilkesiz bir hal almaktadır. “Bana baş kaldırmayın ve teslim olarak gelin”(dib mealı nemi 31). Meal müelliflerine göre Sebe bir ülkeydi ve mektubu okuyan kadın ise adı

Belkıs olan kraliçeydi. Mektupta “baş kaldırmayın, teslim olarak bana gelin” şeklinde bir emir olduğuna göre, kraliçe ne yapmalıdır? Emir “gelin” şeklinde çoğul bir emir olduğu için, ülkenin tüm insanlarıyla beraber Süleyman’a mı gitmelidir? Hadi diyelim ki onlar geldiler, bir Allah resulü olan Süleyman’ın koca bir ülkenin insanlarını (!) kafir olsalar bile yerinden etmeye hakkı var mıdır? Ya da Yüce Allah’ın dininde böyle bir şey var mıdır? Süleyman’a savaş açmamış, ona zarar vermemiş, hiçbir şekilde karşı karşıya gelmemiş üstelik herhangi bir dini tebliğ de muhatap olmamış bir toplumu yerinden yurdundan etmek bir Allah resulünün yapacağı bir iş midir? Üstelik Süleyman’ın böylesi ağır bir yaptırımı mazgal deliğinden gizlice giren bir kuşla ve herhangi bir yere attığı bir mektupla bildirmesi nasıl mümkün olabilir ki?

Bu şekilde biçimlendirilen kıssa öyle bir hale gelmektedir ki; yorum yapmadan, birilerinin çıkıp Hüdhüd’ün mazgal deliğinden girdiğini söyleyerek Allah’ın vermediği bir haberi sanki o an oradaymış gibi uydurmadan, hepi topu birkaç kelimelekt mektubun içeriğine ciltler dolusu tefsir (!) yapmadan anlaşılması mümkün olamamaktadır. Yani Yüce Allah’ın kelimeleri ile şekillenmiş kıssa (haşa) kesinlikle yetmemekte, beraberinde tefsir adı atında, insanların kurduğu binlerce cümleden oluşmuş ciltler dolusu kelimeler okunması gerekmektedir. İşin hazin tarafı ise bu müfessirler ve meal müellifleri açıklama yaptıkça Yüce Allah’ın kelimeleri daha anlaşılmasız hale gelmekte, bir tane olan sorular çığ gibi artarak çoğalmaktadır. Onlar kıssadan hikmetler (!) çıkardıkça Yüce Allah’ın bir Allah resulü hakkında anlattığı kıssa daha efsanevi bir hal almakta ve sonuçta Süleyman kıssası (ve diğerleri) imanın konusu olmaktan çıkıp masala dönüşmektedir. Zaten öyle olduğu için Süleyman insanlığa gönderilen bir resul olarak değil, İsrailoğulları’na, yani bize değil “onlara, ötekilerine” gönderilmiş bir resul hatta bir resul de değil, bir kral olarak görülmektedir. Öyle bir kral ki sebepsiz yere koca bir ülkeye “teslim olarak bana gelin” diyecek kadar astığı astık kestiği kestik bir kraldır. Süleyman kıssasını böyle şekillendiren müelliflerin, her adımı “ilkesizlik” olan yanlış bir kıssa mealinden hangi hikmetleri çıkardıkları ise işin başka bir trajik boyutudur. Pencereden gizlice giren bir kuşun ortalığa bıraktığı ve tesadüfen bulunan bir mektubun -içeriği ne olursa olsun- neresinde ne hikmet vardır acaba? Kendisiyle savaşmadıkları, hiçbir şekilde zarar vermedikleri, herhangi bir işine engel olmadıkları halde, (meal ve tefsir müelliflerine göre) sırf güneşe tapıyorlar diye, kendisinden epey uzakta (meal ve tefsir müelliflerine göre bu olaylar olurken Süleyman Şam’da, Sebe ise Yemen’de) olan bir ülkenin insanlarına “bana başkaldırmayın, teslim olarak gelin” şeklinde ultimatome gibi bir mektubu, pencereden gizlice giren bir kuş eliyle attıran Süleyman kıssasının neresinden ne hikmet çıkacaktır? Olayın ana temellerini böylesine bir ilkesizliğin üzerine oturtuktan sonra kıssanın her tarafından hikmet fışkırsa bile ne ifade edecektir ki?

Ayetin ilk cümlesine اذْهَبْ بِكِتَابِي هَذَا فَأَلْقِهْ إِلَيْهِمْ Yukarıdaki DİB mealinde “Benim şu mektubumu götür onlara at” şeklinde bir mana verilmişti. Ayetteki اذْهَبْ (izheb) fiili üzerinde biraz önce durmuştuk. Cümlede geçen ve “mektubumu” manası verilen بِكِتَابِي (bi kitabi) kelimesi üzerinde sonraki ayette durulacaktır. Meallerin

“at, bırak” şeklinde mana verdikleri فَالَّقَهُ (feelkih) kelimesine gelince, evet kelimenin böyle bir anlamı vardır ama biraz önce de belirttiğimiz gibi, bu mananın verilmesi sadece hikâyeye uysun diyedir. Yoksa bir Allah rasulünün mektubunun ortalığa atılması olacak iş değildir.

Kelime ل ق ي (lam+kaf+ya) kök harflerinden türemiştir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 146 kelime bulunmaktadır.

Bir nesneyle aynı zamanda hem yüz yüze karşı karşıya gelmek, hem de tesadüf etmek. Ayrıca bununla bazen her ikisinden her biri de ayrı ayrı ifade edilir. Fiil olarak dördüncü bab’dan “lekiyahu” – “yelkahu” şeklinde kullanılır. Duyuyla, gözle, basiretle idrak anlamında kullanılır. Mü’min 15. ayette يَوْمَ التَّلَاقِ şeklinde gelen kullanımda ahiret gününe bu adın verilmesinin nedeni; önce gelenlerle sonra gelenlerin karşılaşacak olması, gök ehliyle yer ehlinin karşılaşacak olması ve her bir ferdin geçmişte işlediği ameliyle yüz yüze, karşı karşıya gelecek olmasıdır. Filan kişi bir hayırla ve şerle karşı karşıya geldi, bir hayra ve şerre tesadüf etti anlamında “lakiya fulanın hayran ve şerran” denir. Onu şöyle bir şeyle karşıladım anlamında “lekaytuhu bi keza” denir. İlkau, bir nesneyi, daha sonra onunla karşı karşıya gelinebilecek ve onu tesadüf edilebilecek (tekrar bulunabileceği) bir yere atmak ya da bırakmak. Daha sonradan yaygın kullanımda her türlü “atmanın” ya da “bırakmanın” adı haline gelmiştir.[3]

Kelime ayette if’al babından emir fiil olarak gelmektedir ve kök anlamlarından hangisi tercih edilirse edilsin kelime if’al babında olmasından dolayı, verilecek mananın geçişli (müteaddi) bir mana olması gerekmektedir. İf’al babına sokulan kelimelerin mana olarak geçişli hale getirilmeleri ise mazi kökündeki anlam üzerinden olmak zorundadır. Buna göre cümlenin manası şöyle olmalıdır.

اُدْهَبْ بِكِتَابِي هَذَا فَالَّقَهُ إِلَيْهِمْ...**Bu mektubum ile (kitabım ile) git ve onu onlara iletir.**

Bu cümleye dikkat edilirse iki tane emir fiil vardır. Fakat ikinci emir fiilin (فَالَّقَهُ) başında daha önce cümledeki işlevlerine değindiğimiz bir ف(fe) bağlacı bulunmaktadır. Bu bağlaç cümlede ikinci emir fiilin birinci emir fiilin gerçekleştirilmesi durumunda yapılması gerektiğini bildirir. Aslına bakılırsa kısa bir cümlenin içinde iki tane emir fiilin verilmesi kesinlikle üzerinde durulması gereken bir durumdur. Normal şartlarda “bu mektubu onlara götür” demesi yeterliydi. Ama Süleyman öyle dememiş iki tane emir fiil kullanmıştır. Bizim “yüzleştir” şeklinde mana verdiğimiz kelime “mektubu onlara ver” anlamında değil, tam tersi mektubun içeriğini tam anlamalarını sağla demektir. Yani müfessirlerimizin dediği gibi Süleyman Hüdhüd’e mazgal deliğinden gizlice girmesini, uyumakta olan Belkıs’ın (!) üzerine mektubu atmasını değil, tam tersi o mektubu onlara bizzat kendisinin ulaştırmasını ve içeriğini kesinlikle onlara bildirmesini, tam olarak anlamalarını sağlamasını emretmiştir. Ayette mektup anlamı olan “risale” kelimesinin yerine بِكِتَابِي (bi kitabi) kelimesinin kullanılması da bundan dolayıdır (ilerleyen kısımlarda bu kelime üzerinde durulacaktır).

Kelime yalın haliyle Kur'an'da birçok yerde geçmektedir. Mesela, 2/14, 76 – 3/119 – 6/31, 130, 154. Bunlar ve daha birçok yalın kullanımda kelime kavuşmak, iletmek, karşılaşmak, yüzleşmek, ulaşmak manalarında geçmektedir. Kelimenin if'al babına getirilmesi bu anlamların geçişli hale getirilmesi demektir. Yani kavuşturmak, ulaştırmak, ilettirmek, yüzleştirmek, karşılaştırmak gibi.

Tuhaf olan şey sadece, if'al babından gelen فَالَّقَهُ (fe elkih) kelimesine "at" manasının verilmesi değildir. Cümleye biraz dikkat edilirse, kelimeye yanlış olmasına rağmen "at" manası verilse bile, فَالَّقَهُ إِلَيْهِمْ "onlara at" şeklinde bir emir bulunmaktadır. Yani "onlara" denilerek çoğul kişiler kast edilmiştir. Yani bu yanlış manaya göre bile, Hüdhüd'ün o mektubu gizlice götürüp uyumakta olan kadının üzerine değil, birçok kişinin bulunduğu bir ortama atması gerekmektedir. Müfessirlerin dediği gibi Hüdhüd'ün mazgal deliğinden gizlice girerek mektubu uyumakta olan kadının üzerine bırakması durumunda Hüdhüd aslında verilen görevi yapmamış olmaktadır. Çünkü Süleyman mektubu o kadına götür dememiş, onlara götür demiştir.

Müfessirlerin aktardıklarına önem verenler tam burada şöyle bir itiraz getirebilirler: Mektubun onların yöneticisi olan kadına ulaştırılması demek, aslında orada bulunan herkese iletilmesi anlamına gelmektedir. Çünkü o kadın, o kavmi temsil etmektedir.

Aslında müfessirlerin aktardıkları üzerinden kıssayı şekillendirenlerin böyle bir itirazda bulunmaya hiç hakları yoktur. Çünkü; daha öncesinde Hüdhüd mazgal deliğinden girmiş, mektubu gizlice bırakmış ve kavmin temsilcisini adeta hiçe saymıştı. Madem bu kadın o kavmin temsilcisi olarak görülmektedir, yapılması gereken o mektubun gizlice getirilip üzerine atılması değil, herkesin göreceği şekilde gönderen kişi adına başkasına değil ona teslim edilerek, onun kavmin temsilcisi olduğunun mektubu gönderen kişi tarafından da kabul edildiğinin gösterilmesi gerekmekteydi. Onun kavmi o mektubun uydurma bir mektup olmadığını, kraliçenin bunu kendisinin yazmadığını kavminin anlaması gerekmekteydi. Yani, hem kıssanın öncesinde tüm ilke ve kuralları yıkararak, kıssayı uydurma bir temel üzerine oturtmak, ardından "o kadın kavmin temsilcisidir, mektubun ona atılması" demek aslında tüm kavme ulaştırılması demektir" şeklinde bir savunmaya geçmek tam bir çelişkidir. Bu yüzden bu itiraz yersiz ve hatta gereksizdir.

ثُمَّ تَوَلَّى عَنْهُمْ فَانظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ "Sonra da yanlarından ayrıl ve ne sonuca varacaklarına bak" (DİB meali).

Ayetin devam cümlesine tüm meal ve tefsirlerde, yukarıdaki DİB mealine yakın bir şekilde meal verilmiştir. Fakat cümleye bakıldığında, bir yandan "onlardan ayrıl" denilirken diğer yandan "ne sonuca varacaklarına bir bak" denilmektedir. Oysa onlardan ayrılıp gitmesi durumunda onların ne sonuca varacaklarından haberinin olması mümkün değildir. Hepsinden önemlisi onlardan ayrılması için önce onların içine karışmış olması gerekmektedir. Onların içine hiç

karışmamış hatta onlar tarafından hiç görülmemiş birinin onlardan ayrılması zaten mümkün değildir. Yukarıdaki meale dikkat edilirse, **ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ** cümlesine “*sonra yanlarından ayrıl*” şeklinde bir anlam verildiği görülecektir. Türkçe üzerinden düşünülse bile Hüdhüd’ün onların yanından ayrılması için önce onların yanında olması gerektiği çok rahat bir şekilde anlaşılacaktır. Oysa bu müelliflerin hepsi Hüdhüd’ün mazgal deliğinden girdiğini, mektubu gizlice uyumakta olan Belkıs’ın üzerine bıraktığını, ardından pencereye tüneyip onları gözlemeye başladığını söylemişlerdi. Yani onlara göre Hüdhüd, hiç o kavmin yanına gitmemiş hatta hiç kimse onu görmemiştir. Yani aslında meal müellifleri yanlış da olsa kendi yaptıkları meale biraz dikkat etselerdi belki Süleyman kıssası hakkında efsanelere bu kadar sarılmazlardı. Bu cümlenin sonunun **فَانظُرْ** *ve ne sonuca varacaklarına bak*” (DİB meali) şeklinde bitmesi hemen öncesindeki **ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ** bu cümlenin anlamının *Sonra da yanlarından ayrıl* (DİB meali) şeklinde olmaması gerektiğini göstermektedir.

Ayette geçen **تَوَلَّ** (tevella) kelimesi, tefa’ul babından gelme emir fiildir. Bu kelime **و ل ي** (vav+lam+ya) kök harflerinden türemiştir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 232 kelime bulunmaktadır. Bunlardan 111 tanesi fiildir ve bu fiillerin 30 tanesi tef’il babından, 81 tanesi ise tefa’ul babından gelmedir. Kelimenin Kur’an’da bu iki bab dışında fiil olarak kullanımı bulunmamaktadır. Bablar üzerinden karşılaştırmalı bir meal taraması yapıldığında tef’il babından gelen fiillere birkaç tanesi hariç genelde yönelmek, yöneltmek, dost olmak, sevgi göstermek, yakınlık göstermek” gibi olumlu anlam verilmişken, tefa’ul babından gelenlerden birkaç tanesi hariç diğerlerine “sırt dönmek, uzaklaşmak” manası verilmiştir. Yani meallere göre kelimenin tef’il babındaki anlamı ile tefa’ul babındaki anlamı birbirine taban tabana zıt yöndedir. Kelimenin anlamının bu şekilde değişmesinin anlaşılması için ilk önce kelimenin yalın haline yani Sülasî mücerred haline bakmak ve anlamlarını tespit etmek gerekmektedir.

التَّوَالِي – **الْوَالَاءُ** Sözcükleri, iki ya da daha fazla şeyin, aralarına kendilerinden olmayan herhangi bir şeyin bulunmayacağı şekilde husule gelmesi: meydana gelmesi ya da ortaya çıkması anlamındadır. Müstear olarak mekân bakımından, hısımlık bakımından, din bakımından ve sadakat bakımından, dostluk, nusret; yardım ve inanç bakımından yakınlıkla ilgili kullanılır. “Velayet”: yardım etmek, nusret. Vilayet: Bir işi deruhte etmek, üstlenmek.

تَوَلَّى(tevella) fiili tek başına geçişli yapıldığında “yakın olmak” ve “bir şeyin yakın yerde husule gelmesi; olması anlamını taşır.

...**فَوَلَّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ** Haydi yüzünü Mescidi Harama doğru çevir, siz de -ey mü’minler- nerede bulunsanız yüzünüzü ona doğru çevirin (Bakara 2/144).

(NOT: İsfahani burada çok tuhaf bir şey yapmaktadır. Açıklama yaptığı **تَوَلَّى** (tevella) kelimesi tefa’ul babından gelme bir fiildir. Ama örnek getirdiği ayette kelime tefa’ul babından değil, tef’il babındandır)

Lafzen ya da takdiren عَنْ (an) harfi ceri ile geçişli yapıldığında ise “yüz çevirmek, yaklaşmayı ve yakınlaşmayı terk etmek, bırakmak anlamına gelir.

... وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاِنَّهُ مِنْهُمْ (Maide 5/51). Sizden kim onları kendisine veli yaparsa o onlardandır

Şu ayet ise ikincisinin kapsamındadır.

... فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلَيْهِ بِالْمُفْسِدِينَ (Ali İmran 3/63). Yine yüz çevirirlerse muhakkak ki Allah müfsidlerini bilir [4]

(NOT: İsfahani yine çok tuhaf bir açıklama yapmaktadır. Örnek getirdiği her iki ayette de kelime tefa'ul babında geçmiştir ve her iki ayette de anlamı “kendisine veli yaparsa” ve “yüz çevirirlerse” şeklinde geçişli değil, geçişsizdir. Eylemin yapan üzerinde görüldüğü fiillere geçişsiz (lazım), eylemin bir başkası üzerinde görüldüğü fiillere ise geçişli (müteaddi) fiiller denmektedir. Her iki ayette de eylem başkası üzerinde değil, bizzat yapan üzerinde kalmaktadır. Yani kelimeler İsfahaninin dediği gibi geçişli değil, geçişsizdir. Zaten kendisi de geçişsiz mana vermiştir. Üstelik her iki ayette de عَنْ (an) harfi ceri bulunmamaktadır. Bahsettiği konular ile verdiği örnekler birbirleriyle uyuşmayan bambaşka şeylerdir.)

Ayette geçen تَوَلَّى (tevella) kelimesinin tefa'ul babına getirildiğinde herhangi bir sebep yokken sulasi mücerred halindeki anlamının tam tersi bir anlam ifade etmesi oldukça dikkat çekicidir. Çünkü kelimeler hangi baba gelirlerse gelsinler sulasi mücerred halindeki anlamlarla bağını koparmazlar veya tersine çeviremezler. Fakat buna rağmen meal taraması yapıldığında yalın halinde “yönelmek, dost olmak, sevgi göstermek” manasında olan kelimeye tefa'ul babından geldiği yerlerin büyük çoğunluğunda “sırt dönmek” manası verilmiştir. Mesela yukarıda İsfahani'nin açıklamalarında örnek getirdiği iki kullanıma yeniden göz atalım.

... وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاِنَّهُ مِنْهُمْ (Maide 5/51). Sizden kim onları kendisine veli yaparsa o onlardandır

Kelime bu ayette tefa'ul babında muzari bir fiil (يَتَوَلَّهُمْ) olarak geçmiş ve tüm meallerde kelimeye genelde “onları veli yaparsa – onları dost edinirse” manası verilmiştir. Birkaç mealde kelimeye “onları kefil edinirse” (B. Bayraklı), “onları müttetik edinirse” (M. İslamoğlu) şeklinde farklı bir anlam verilmiştir.

... فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلَيْهِ بِالْمُفْسِدِينَ (Ali İmran 3/63). Yine yüz çevirirlerse muhakkak ki Allah müfsidlerini bilir.

Bu ayette ise kelime yine tefa'ul babından mazi bir fiil (تَوَلَّوْا) olarak gelmiştir ve bu sefer tüm meallerde tek bir istisna dahi olmadan “yüz çevirirlerse” manası verilmiştir. Doğrusu kelime aynı bab'tan olmasına rağmen taban tabana zıt iki manayı birden nasıl verir biz anlayamadık. Kelimenin aynı bab'tan olmasına rağmen birbirine zıt iki anlamı verebilmesi için ancak kelimenin farklı şekillere

sokulması veya önüne arkasına bir takım yardımcı kelimeler alması ile mümkündür. Mesela yukarıda İsfahan'ın belirttiği gibi kelimenin önüne عَن (an) harfi ceri gelmesi kelimenin anlamında bir takım değişikliğe sebep olabilir. Ama örnek getirilen her iki ayette de عَن (an) harfi ceri bulunmamasına rağmen birbirine iki zıt mana verilmiştir. Kaldı ki kelimenin önüne عَن (an) harfi ceri de gelse, bu harfi cer anlamı tam tersine çevirmez, sadece fiilin yönünü tersine çevirir.

Kelimenin anlamını vermeden önce Kur'an'da 465 kez geçen عَن (an) harfi cer'inin cümlelere ne yönde katkısında bulunduğu hakkında biraz malumat vermek fazladan olmayacaktır. İsimlerin başına gelen bu harfi cer öncesinde geldiği isme; “-den, -dan, -den biraz, yerine, adına, -e, ile, -den dolayı, için, hakkında, (-e dair), taraf, -de, -da” gibi anlam katkılarında bulunur.[5] Bu katkılardan hangisinde bulunacağı ise cümlenin bağlamıyla belirlenir.

فَإِنْ طِينَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ ...Eğer ondan birazını kendiliğinden size bağışlamışsa (4/4)

Mesela bu ayette harfi cer cümleye “-dan biraz” manası katmıştır.

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا ...Öyle bir günden korkun ki, hiçbir kimse hiçbir kimse adına bir şeyödeyemez. (2/48)

Bu ayette ise harfi cer cümleye “adına” manasını katmıştır.

وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ ...Biz senin sözünle tanrılarımızı bırakacak değiliz. (11/53)

Bu ayette “ile” anlam katkısında bulunmuştur.

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ...İbrahim'in, babası için af dilemesi ancak ona ettiği bir vaatten dolay idi (9/114)

Bu ayette “-den dolayı” anlam katkısında bulunmuştur.

إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ...Onun sağında ve solunda oturan iki alıcı (melek, yaptıklarını) kaydetmektedir. (50/17)

Bu ayette ise “-da” anlam katkısında bulunmuştur.

(NOT: Bu ayetlerin mealleri, alıntını yapıldığı gramer kitabının yazarlarına aittir)

Görüldüğü gibi عَن (an) harfi cer'i cümlelere bu çeşitlilikte manalar katmıştır. Biraz önce de belirttiğimiz gibi harfi cerin hangi yönde anlam katkısında bulunduğu, tamamen cümlenin bağlamı ile alakalı bir durumdur. Anlamaya çalıştığımız kelimeye tüm meallerde “onlardan uzaklaş” manası verilmiştir. Fakat meal müelliflerinin kelimeye bu anlamı vermeleri sadece arka planda yatan rivayetten dolaydır. Onlara göre Hüdhüd, mazgal deliğinden giren ve

mektubu gizlice bıraktıktan sonra, sarayın penceresine tüneyip ne yapacaklarını gözetleyen, konuşan bir kuş olduğu için hem kelimeye hem de harfi cer'e o yönde mana vermişlerdir. Oysa Süleyman bir Allah resulüdür, dolayısıyla bir yere elçi göndermeyi ondan daha iyi kimse bilemez çünkü kendisi elçidir. Resmi bir elçi vasıtasıyla gönderilmeyen ve gizlice pencereden bırakılan bir mektup, hangi maksatla yazılmış ve içeriği ne olursa olsun bağlayıcılığı olmayan, hangi hukuk olursa olsun bir değer de taşımayan mektup olmaktan daha öte bir anlam taşıyamazlar. Söylediği ve yaptığı şeylerin meşruluğunu Yüce Allah'a elçi olma üzerinden kazanan bir Allah resulünün, herhangi bir kavme ya da kişiye mazgal deliğinden gizlice giren bir kuşun, gizlice bıraktığı mektup üzerinden ağır yaptırımlar belirlediğini söylemek akla ziyan bir durumdur ve Yüce Allah'ın kalamından böyle bir arka plan elde etmek asla mümkün değildir. Süleyman kıssasının arka planına yerleştirilen o uyduruk hikâyeye, Yüce Allah'ın kalamından elde edilen arka planlar değil, Yüce Allah'ın apaçık kalamına rağmen arka plana zorla yerleştirilen uydurmalarıdır. Yani önce bir hikâyeye inanılmış, ardından Yüce Allah'ın kelamı o hikâyeye uygun olsun diye her türlü ilkesizlik uygulanarak kelimelere o hikâyeye uyacak şekilde mana verilmiştir. Ayetin kendi metnini bir kenara bıraksak bile hangi dilde olursa olsun cümleye verilen mana da çok ciddi bir çelişki zaten gözükmetedir. Önce birine "götür şu mektubumu onlara gözükmeden at" şeklinde bir emir verilmesi, ardından "onların yanından ayrıl" denmesi çelişkidir. Çünkü yanlarına hiç gitmemiştir ki onlardan ayrılınsın. Bu da yetmezmiş gibi "onlardan ayrıl" dediği kişiye "bak bakalım onlar neye başvuracaklar" şeklinde bir çelişkili emir daha verilecektir. Onlardan ayrılmış kişi onların ne yaptığını nereden bilecektir? Onların neye başvuracaklarını görmek için onların uzağında değil, onların içinde olmak gerekmektedir.

İşte tüm bu sebeplerden dolayı ayette geçen **ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ** (fetevella anhum) ifadesine bağlamıyla, kelimelerin geldikleri bab'la ve asıl kast ettikleri anlamlarla verilecek daha isabetli anlam "**onlara dostluk göster**" şeklinde olmalıdır.

Ayetin sonunda gelen ve meal müelliflerinin "ne yapacaklar, neye varacaklar, neye başvuracaklar" şeklinde anlam verdikleri **مَاذَا يَرْجِعُونَ** (me ze yerciun) ifadesine gelince: **مَاذَا** (meze) kelimesi "ne, neyi, neye" anlamında bir soru edatıdır. **يَرْجِعُونَ** (yerciun) kelimesi ise (ra+cim+ayn) kök harflerinden türemiş muzari bir fiildir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 104 kelime bulunmaktadır.

الرُّجُوعُ (Rucu): Kendisinden başlangıç yapılan veya kendisinden başlangıç yapıldığı varsayılan şeye geri dönmek. Bu şey ya bir mekân ya bir fiil ya da bir söz olur. Onun bu geri dönüşü de ya zatiyla ya herhangi bir cüzüyle ya da herhangi bir fiiliyle olur.

الرَّجْعُ (Rec'u): geri döndürmek.

رَجَعَةٌ – رَجَعَةٌ (Ric'atün ve rec'atün) Sözcükleri “boşanmayla” ve “öldükten sonra dünyaya geri dönmeye” ilgili kullanılır (falan kişi öldükten sonra dünyaya geri dönmeye inanıyor anlamında).

رجاع (Ricaun) sözcüğü ise, sadece kuşların sıcak bir ülkeye göç ettikten sonra tekrar geri dönmeleri anlamında kullanılır.

Ayrıca fiil olarak “onu şöyle bir şeyden geri döndürdüm” anlamında رَجَعْتُهُ kullanılır. Yine fiil olarak “ona cevabı iade ettim veya geri döndüm” anlamında رَجَعْتُ إِلَيْهِ الْجَوَابَ şeklinde kullanılır.

مَاذَا يَرْجِعُونَ (Neml 28) Bu ayetteki يَرْجِعُونَ (yerciun) fiili ise sadece رَجَعُ الْجَوَابَ (rac'u'l cevab) kökünden gelir.[6]

Görüldüğü gibi İsfahani anlamaya çalıştığımız ayette geçen مَاذَا يَرْجِعُونَ (meze yerciun) ifadesinin “ne cevap verecekler” anlamında olduğunu belirtmiştir. Sözlüklerde kelimenin fiil olarak: “Dönmek, vazgeçmek, bırakmak, terk etmek, caymak, fayda vermek, birisine müracaat edip bir şey istemek, kavuşmak, ayrıldığı yere dönmek” anlamları bulunmaktadır.[7]

Kıssanın devamı göz önüne alındığında, ayette geçen مَاذَا يَرْجِعُونَ (meze yerciun) ifadesine verilmesi gereken daha isabetli anlam “**ne ricada bulunacaklar**” şeklinde olması gerekmektedir. Çünkü kıssanın devamında bu kavim Süleyman'a hediyeler ve elçiler gönderecektir. Tüm bu açıklamalardan sonra ayete verilmesi gereken daha isabetli anlam şu şekilde olmalıdır:

Neml 27/28

أَذْهَبُ بِكِتَابِي هَذَا فَأَلْقُهُ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّى عَنْهُمْ فَانظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ

Bu mektubum ile (kitabım ile) git ve onu onlara iletir. Sonra onlara dostluk gösterisinde bulun da bak bakalım ne ricada bulunacaklar.

Ramazan DEMİR

[1] Yrd. Doç.dr. İlyas Karslı, Yeni Sözlük ZHB md.s.970

[2] Razi, Tefsiri Kebir.c.17.s.422

[3] İsfahani, Müfredat LKY md.

[4] İsfahani, Müfredat VLY md.

[5] Prof. Dr. Selami Bakırcı, Prof. Dr. M. Sadi Çöğenli, Arapça Edatlar Sözlüğü s.122

[6] İsfahani, Müfredat RCA md.

[7] Yrd. Doç. Dr. İlyas Karlı, Yeni Sözlük RCA md.s.1017

REZİL ETMEYEN KURALLAR

Neml 27/29

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنِّي أُلْفِيَ إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ

*Sebe kraliçesi Belkıs dedi ki: “Ey ileri gelenler! Bana çok önemli bir mektup atıldı.”
(DİB meali)*

Geleneğin şekillendirdiği kıssa o kadar kafalara işlemiştir ki, Kur’an’ın herhangi bir yerinde Sebe kraliçesi veya Belkıs şeklinde herhangi bir kelime geçmemesine rağmen neredeyse meallerin tamamı ayete ya “*kraliçe dedi*” veya parantez içinde (Sebe melikesi Belkıs) veya (Sebe melikesi mektubu alınca) veya tıpkı yukarıdaki DİB meali gibi herhangi bir paranteze dahi ihtiyaç duymadan “*Sebe kraliçesi Belkıs dedi*” şeklinde başlamaktadırlar. Aslında geleneksel anlayışın şekillendirdiği kıssanın Kur’an’da bir temelini olmadığına dair onlarca delil olmasına rağmen, inatla uydurulmuş hikâyeye yapışıp kalınmış, hatta o hikâyeye uğruna kelimelere hiç olmaması gereken manalar bile verilmiştir. Bu durum meal müelliflerinin aslında Kur’an’ı anlamak gibi bir dertlerinin olmadığını, tüm yaptıklarının Kur’an’ı kafalarındaki hikâyeye uydurmak olduğunu göstermektedir. Yani Kur’an’a gelmeden önce kafalarında her şey ile ilgili hazır şablonlar vardır ve meal adı altında yaptıkları şey, o şablonları meşrulaştırma girişimleridir.

Bir önceki ayette de geçen ve tüm meallerde “mektup” anlamı verilen “kitap” kelimesi, bu ayette de geçmektedir. Bir önceki bölümde kelimenin üzerinde bu ayette duracağımızı belirtmiştik. Meal müelliflerinin tamamı tüm Kur’an’da isim ve fiil olarak 319 defa geçen bu kelimeye sadece bu ve bir önceki ayette “*mektup*” anlamı vermişlerdir. Yani bu kelimeye verilen “*mektup*” anlamına başka bir yerde rastlanmamaktadır.

الْكِتَابُ (el-Ketbu): İki deriyi ya da sahtiyanı sıırımla dikerek birbirine eklemek. Yaygın dilde ise; harfleri, yazarak birbirine ekleme anlamında kullanılmaktadır. Bu itibarla “kitebetün” sözcüğü temelde “yazarak dizme” anlamındadır. Fakat her biri, diğeriyle ilgili kullanılır. Kitap sözcüğü temelde bir mastardır. Sonra içine yazılan nesne “kitabun” olarak adlandırılmıştır. Ayrıca “kitabün” sözcüğü içine yazılan yazıyla birlikte sahifenin adıdır.

İspat etme, tespit etme, yazma, kaydetme, takdir etme, vacip gerekli kılma, farz kılma ve azim “kitabetün” sözcüğü ile ifade edilir. Bunun anlamı şudur: Bir şey önce istenir, irade edilir sonra söylenir, sonra da yazılır. Dolayısıyla irade, istek bir başlangıç, yazma da bir sondur. Sonra da başlangıç anlamındaki murad, istek tekid edilmesi, pekiştirilmesi istendiğinde, son anlamındaki yazma ile ifade edilir. (58/21 – 9/51 – 3/154). Ayrıca icra edilmiş, tamamlanmış kaza ve icra edilmiş, tamamlanmış hükmüne giren kaza “kitabetün” sözcüğü ile ifade edilir.[1]

İsfahani'nin bu açıklamalarında; özellikle "kitap" kelimesinin aslında yazının kendisi değil, yazının konusu olduğu" söylemi hatırd tutulmalıdır. Çünkü nasıl ki herhangi bir şeyi okumak demek aslında onu anlamak demekse, herhangi bir şeyi yazmak demek de onu anlatmak demektir. Ayette konuşan kadın kitap kelimesini كِتَابٌ كَرِيمٌ (kitabun kerim) şeklinde bir sıfat tamlaması ile söylediği için كَرِيمٌ (kerim) kelimesi üzerinde de durmak gerekmektedir.

الكَرْمُ (Kerem): Bununla Yüce Allah vasfedilecek olursa, O'nun tezahür eden ihsanının ve nimetlendirmesinin adı olur. İnsan vasfedilecek olursa, bu durumda "insandan zuhur eden övgüye layık, ahlakın, huyların ve fiillerin adı olur. Bunlar bir kimseden zuhur etmeden ona هُوَ كَرِيمٌ "bu kimse kerimdir"denir. الكَرْمُ (Kerem): övgüye layık, kendisiyle Yüce Allah'ın rızasının amaçlandığı fiillerdir. (İkram): kendisiyle beraber, gözün kısılmasına ya da yere eğilmesine neden olacak bir zilletin kişiye erişemeyeceği bir faydayı ulaştırmak ya da insana ulaştırılacak şeyi "kerim" yani şerefli yüce bir nesne haline getirmek.[2]

Kitap kelimesinin anlamını *mektup* olarak kabul etsek bile ortaya çok tuhaf bir durum çıkmaktadır. Kerim olan bir şeyin, kişiyi zillete düşürecek bir şey olmaması gerekmektedir. Fakat mektubun "*bana başkaldırmayın, teslim olarak gelin*" şeklindeki içeriğini göz önüne aldığımızda bu mektubun en azından mektubun muhatapları açısından *kerim* olması mümkün değildir. Onları, kayıtsız şartsız bir itaate hem de herhangi bir gerekçe göstermeden adeta esarete çağırın bir mektup nasıl olur da *kerim* olabilir ki? Öyleyse bu müennes kişi neye dayanarak mektubu kerim olarak nitelemektedir? Müennes kişinin mektubu kerim olarak nitelemesi müfessirlerin de dikkatini çekmiş ve şu açıklamayı getirmişlerdir:

Belkıs'a Gönderilen Mektup

"(Belkıs) Dedi ki: "Ey seçkin topluluk, gerçekten bana çok şerefli bir mektup bırakıldı. Hiç şüphesiz o, Süleyman'dandır ve şüphesiz Bismillahirrahmanirrahîm diye başlamaktadır, "Bana karşı baş kaldırmayın, müslümanlar olarak bana gelin" diye (yazmaktadır)." O, "Ey seçkin topluluk, bana bu işim hakkında bir görüş belirtin. Siz, huzurumda bulunmadıkça, hiçbir işte kâfi (bir hüküm) vermem" dedi. Onlar da dediler ki: "Biz, güç, kuvvet sahibi, savaşçı bir milletiz. Emir sana âit, ne emredeceğini düşün" (Nemi, 29-33).

Bil ki ayetteki, "(Belkıs) dedi ki: "Ey seçkin topluluk, gerçekten bana çok şerefli bir mektup bırakıldı" ifadesi, "Ona bu mektubu Hüdhüd attı. O da (adamlarına) böyle dedi" demektir. Binâenaleyh bu hususlar, takdiren vardır. Rivayet olunduğuna göre, o melike, uyurken kapılarını kitler ve anahtarları başucuna kordu. Derken Hüdhüd mazgal deliğinden (penceresinden) girip, Hz. Süleyman (a.s)'ın mektubunu sırtüstü uyumakta olan melikenin göğsüne bıraktı. Hüdhüd'ün Belkıs'ı galeladığı ve onun da çığlık atarak uyandığı da rivayet edilmiştir.

Ayetteki, كِتَابٌ كَرِيمٌ “kitabun kerim’e şu üç mana verilmiştir:

1) Bu, muhtevası güzel olan bir mektuptur.

2) Belkıs bu mektubu, kerim (kıymetli) olarak nitelemiştir. Çünkü bu, kerim bir hükümdardan gelmektedir.

3) Mektup mühürlü idi. Çünkü Hz. Peygamber (a.s.) “Mektubun şerefi, mührüdür” buyurmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s) de, yabancılara mektub yazarken, “Onlar, ancak mühürlü mektupları kabul ederler” denilince, kendisi de bir mühür edinmişti.

Böylelikle bu müfessirimiz mektubun niçin kerim olduğunu da açıklığa kavuşturmuş olmaktadır! Oysa bu kraliçe madem kısacık bir mektuptan Süleyman’ın kerim bir hükümdar olduğunu anlamıştır, yine aynı müfessir birkaç ayet sonra Süleyman’ın kerim bir hükümdar olduğunu kısacık mektuptan anlayan aynı kadının “O dedi ki: Şüphesiz ki hükümdarlar, bir memlekete girdikleri zaman, orasını perişan ederler; halkından şerefli olanları hor ve hakir kılarlar. Bunlar da böyle yapacaklar” dediğini de aktarmaktadır. Bu sözler onların Süleyman’ın hükümdarlığının *inkerimliğinin* anladıklarını değil anlamadıklarını ortaya koymaktadır. Mektubun kerim olmasını “mektup mühürlü idi” şeklinde açıklamak ise, komik, trajik ve bir o kadar da gayba taş atmaktan başka bir şey değildir. Çünkü bu söylem Yahudiler tarafından uydurulan “Süleyman’ın mührü” efsanesinin müfessirlerimiz tarafından kesinlikle doğru kabul edilmesinin göstergesinden başka bir şey değildir. Bu müfessirimiz o kadının mektuba (ki mektup değildir) *kerim* demesinin nedenlerini Kur’an’dan tespit edeceği yerde, bulabildiği her türlü uydurmayı ayetlerin açıklaması olarak getirerek, imanın konusu olan Süleyman kıssalarını efsanelerin konusuna çevirmiştir. Her türlü uydurmayı tefsir adı altında İslam’a, Allah’ın resullerine yamayan bu anlayış ne yazık ki kabul gören anlayış olmuştur.

Hem “mektup” hem de “kitap” kelimeleri Türkçe olmayan Arapça kelimelerdir. Aslında bu ve bir önceki ayette geçen “kitap” kelimesine “mektup” anlamı vermek, kelimeyi Türkçeye çevirmek değil, yine Arapça olan başka bir kelimeyle değiştirmek demektir. Her iki kelimenin aynı anlama geldiğini söylemek ve birini diğersinin yerine kullanmak asla doğru değildir. Her iki kelimenin de Türkçeye Arapça’dan hem de kendi anlamlarıyla geçmiş olması bile iki kelimenin aynı şeyi ifade etmediğinin anlaşılması açısından yeterlidir. Fakat şu da var ki, Türkçede kullanılan mektup kelimesi Arapçadaki (مکتوب) “mektub” kelimesinin karşılığı değil, *risale* kelimesinin karşılığıdır. Türkçede mektup kelimesi, yazılan her yazıya değil, başka birine gönderilme amacıyla yazılan yazıya denmektedir. Oysa Arapçada yazılan her yazı mektup’tur. Çünkü kelimenin anlamı “yazılmış, yazıya geçmiş şey” demektir. Anlam olarak “kitap” kelimesi de “yazılmış şey” demektir. Bu çerçeveden bakıldığında elimizde tuttuğumuz Mushaf da, gazete de, dergi de hatta reklam tabelaları da “mektup” yani yazılı şeydir ama bunlardan sadece Mushaf kitap olarak adlandırılabilir, diğerslerine kitap denmesi doğru değildir. Nitekim Kur’an’da 261

defa isim olarak geçmiş *kitap* kelimesine hiçbir yerde *mektup* anlamı vermek asla mümkün değildir. Fakat ne olmuştur da sadece bu ayetlerdeki “kitap” kelimesine “mektup” anlamı verilmiştir. Elbette ki kitap kelimesine mektup anlamı verilmesi kelimenin etimolojisinden değil, arka planındaki efsanenin etkisinden dolayıdır.

Kitap ve mektup kelimelerinin ikisi de aynı kökten (كَتَبَ) türemiş kelimelerdir ve birinin diğerinin yerine kullanılması asla doğru değildir. Çünkü kitap kelimesi yazılmamış şeyler veya henüz yazma aşamasında olan şeyler içinde kullanılmaktadır.

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ... “Yazıklar olsun elleriyle kitap yazan kimselere...” (Bakara 2/79)

Bu ayette kitap ve kitap kelimesinin türevi olan yazmak kelimesi, aynı cümle içinde kullanılmıştır. Yazma işi henüz tamamlanmamış olsa da yazılması tasarlanan şey kitap olarak adlandırılmıştır. Oysa bir şeyin mektup olması demek, onun artık yazılmış, bitmiş ve hatta gönderilmiş olması demektir. Yazma aşamasında bile olsa tasarlanan şeye kitap denmesi, kitap kelimesinin kast ettiği anlamın yazıyla alakasının sonradan kurulmuş olmasından dolayıdır. Bir kitabın yazılmasından önce, o kitabın konusu olacak şeyin tasarlanmış, sonuca ulaştırılmış olması gerekmektedir. Aslında kitap olan şey de işte o tasarlanan şeydir. Tasarlanan şeylerin yazıya dökülmesinin kitap olarak adlandırılması, yazılmış olmasından değil, tasarlanmış olmasından dolayıdır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى... “Ey iman edenler öldürülenler hakkında size kısas yazıldı.” (2/178 – DİB meali)

Bu ayet gayet açık bir şekilde kitap kelimesinin aslında yazılan şey değil, belirlenen şey olduğunu ortaya koymaktadır. Yoksa “size yazıldı” kelimesi, sizi parşömen olarak kullandık, yazıyla her bir mü’minin üzerine yazdık şeklinde anlaşılması gerekmektedir. Belirtilen şey yazıyla bildirilmiş olsa bile aslında burada kast edilen, bizatihi yazma işleminin kendisi değil, yazmaya konu olan şeyin kendisidir. Türkçede bile birinin “ben karıncalar üzerine kitap yazıyorum” demesinden kast ettiği şey, yazının karıncaların bedenleri üzerine yazılması değil, karıncalar ile ilgili topladığı malumatın kendisidir.

Tevbe 9/51

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

De ki: “Bizim başımıza ancak, Allah’ın bizim için yazdığı şeyler gelir. O, bizim yardımcımızdır. Öyleyse mü’minler, yalnız Allah’a güvensinler.” (DİB meali)

Kader tartışmalarının en önemli enstrümanı haline getirilmiş bu ayette, yazma işi bizatihi Allah’a atfen gelmektedir. Bu ayet üzerinden kıyasıya kader

tartışmasına giren taraflardan hiçbiri bu ayette geçen **كَتَبَ اللهُ** “Allah yazdı” ifadesini, (haşa) Allah eline kalemi kâğıdı aldı ve yazdı şeklinde bir anlam olduğunu söylememektedirler. Çünkü burada da Türkçeye yazmak şeklinde aktarılan kelime, bildiğimiz manada bir yazmadan değil, belirlenen hüküm açısından bir yazmayı yani belirlemeyi, vaz etmeyi ifade etmektedir. Bu durum sadece örnek getirdiğimiz bu ayette değil, kelimenin fiil olarak geçtiği yerlerin tamamında böyledir.

Enam 6/54

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ۖ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ ۖ أَنَّهُ مَن عَمِلَ مِنكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِن بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

Âyetlerimize iman edenler sana geldikleri zaman, de ki: “Selâm olsun size! Rabbiniz kendi üzerine rahmeti (merhameti) yazdı. Şöyle ki: Sizden kim cahillikle bir kabahat işler de sonra peşinden tövbe eder, kendini düzeltirse (bilmiş olun ki) O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (DİB meali)

Mesela bu ayette yukarıdaki mealde “Rabbiniz kendi üzerine rahmeti yazdı” şeklinde mana verilen **كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ** bu cümlede kast edilen şey, asla Yüce Allah’ın (haşa) kendi üzerine bir yazı yazması değil, rahmeti kendine ilke olarak belirlemesi kast edilmektedir. Yani aslında kelimenin bildiğimiz manada bir yazma anlamı yoktur ya da bu alaka daha sonradan kurulmaktadır. Biraz önce İsfahani, kelimenin anlamı ile ilgili şu açıklamaları getirmişti;

“İspat etme, tespit etme, yazma, kaydetme, takdir etme, vacip gerekli kılma, farz kılma ve azim “kitabetün” sözcüğü ile ifade edilir. Bunun anlamı şudur: Bir şey önce istenir, irade edilir sonra söylenir, sonra da yazılır. Dolayısıyla irade, istek bir başlangıç, yazma da bir sondur. Sonra da başlangıç anlamındaki murad, istek tekid edilmesi, pekiştirilmesi istendiğinde, son anlamındaki yazma ile ifade edilir.”

Evet “kitap” belirlenmiş, vaz edilmiş, sonuca bağlanmış bir şeyin adına denmektedir. Bunun yazılmış olması ya da olmaması hiç önemli değildir. Belirlenmiş, vaz edilmiş, sonuca bağlanmış şey yazıya hiç geçmese bile “kitap” olarak adlandırılmaktadır. Anlamaya çalıştığımız Neml 28 ve 29. ayetlerinde geçen “kitap” kelimesi de bu anlamdadır. Yani vaz edilmiş, belirlenmiş, kural haline getirilmiş şey...

Hem kitap kelimesi hem mektup kelimesi **كَتَبَ** (ketebe) kökünden türemiş kelimelerdir. Herhangi bir kökten türeyen kelimelerin, türediği kökle bağıni asla koparmaması gerekmektedir. Kök anlamı “bir şeyi ilke olarak belirlemek, vaz etmek, kural haline getirmek” olan **كَتَبَ** (ketebe) kelimesinden türemiş **كِتَابٌ** (kitabun) kelimesi de türediği kök ile bağlantısını koparmaması ve “vaz edilen, belirlenen, ilke haline getirilen şey” anlamında olması gerekmektedir.

Bilindiği gibi Arapçada kelimelerin kök anlamları birden çok olmaktadır. Aslında bu sadece Arapçada değil, diğer dünya dillerinde de böyledir. Bu kök

anlamlarından hangisinin geçerli olduğu cümledeki kullanımlarından anlaşılmaktadır. Mesela Türkçedeki “yüz” kelimesini tek başına aldığınızda “surat, bir şeyin dışı, yüzmekten emir fiil, sayı olarak 100 rakamı, bir deriyi sıyırmak için verilen deriyi yüz emri” ve daha başka anlamlara gelmektedir. İşte kökünde bu anlamlara sahip kelimenin hangi kök anlamının alındığı cümledeki diğer kelimelerden anlaşılmaktadır. Eğer bu kök anlamlarından “*suda yüz*” anlamını alıyorsanız ve bu anlam üzerinden kelime türetiliyorsanız, o kelimenin köküyle olan bağına koparamazsınız.

Mesela: “*Adama yüz verdik astarını istiyor*” cümlesindeki yüz kelimesi ile “*adama yüz verdik bir yüz daha istiyor*” cümlesindeki yüz kelimesi ile “*Adama yüz dedik, o hala bekliyor*” cümlesindeki yüz kelimeleri aynı kök harflerinden oluşsa da asla aynı anlama gelmemektedir. İşte Türkçe de “yüz” kelimesinden türetilen kelimeler, kök olarak hangi *yüz* kelimesi alınmışsa onun üzerinden olacaktır ve türetilen hiçbir kelime alınan kök anlamı bağına asla koparmamalıdır.

Mesela, suda yüzmek anlamına gelen kelime alındığında ve ondan “yüzmek” şeklinde bir kelime türetildiğinde ona bundan kast edilen *deriyi yüzmektir* demek asla doğru değildir. İşte Arapça da tıpkı bunun gibidir.

كَتَبَ (Ketebe) fiilinin tek başına yani yalın halde şu anlamları vardır: Yazmak, göndermek, kaydetmek, emretmek, farz kılmak, ilke olarak belirlemek, taahhüt etmek.

İşte bu kökten türetilen kelimelere verilecek anlam, yalın haldeki hangi anlam alınmışsa onun üzerinden olmak zorundadır. Mesela, كَتَبَ (ketebe) fiilinin yalın haldeki anlamlarından “yazma” alınıyor ve bunun üzerinden kelime türetiliyorsa, türemiş kelimelerin hepsinin bu kök anlamı bağına koparmaması ve diğer kök anlamlara geçiş yapmaması gerekmektedir. كَتَبَ (ketebe) fiilinin yazmak anlamı baz alınarak türetilen كِتَابٌ (kitabun) kelimesi kesinlikle “yazılı şey” anlamına gelecektir. Yine كَتَبَ (ketebe) fiilinin yalın haldeki yazma anlamı baz alınarak مَكْتُوب (mektub) kelimesi türetiliyorsa anlamın yine “yazılı hale getirilmiş şey” olması gerekmektedir.

Fakat, كَتَبَ (ketebe) fiilinin yalın haldeki kök anlamlarından “*vaz etmek, belirlemek*” anlamı alınıyor ve bu anlamdaki kökten كِتَابٌ (kitabun) kelimesi türetiliyorsa bu sefer “vaz edilmiş, belirlenmiş şey” anlamı vermek zorunluluğu vardır. Bu durumda مَكْتُوب (mektub) kelimesi de “vaz edilmiş ve belirlenmiş o şeyi kabul etmek” anlamına gelecektir. Yine bunlar gibi eğer كَتَبَ (ketebe) fiilinin yalın haldeki kök anlamlarından “taahhüt etmek” anlamı alınıyor ve bu kök anlamdan كِتَابٌ (kitabun) kelimesi türetiliyorsa kelimenin anlamının “taahhüt edilen şey” şeklinde olması gerekmektedir. مَكْتُوب (mektub) kelimesi ise “*kabul edilmiş taahhütler*” anlamına gelecektir.

Dediğimizin daha iyi anlaşılması için başka bir kelimeyle bir örnek daha vermemiz fazladan olmayacaktır.

Kur'an'da en fazla kullanılan kelimelerden biri de çoğunlukla yaratmak anlamında kullanılan خَلَقَ (haleka) fiilidir. Bu kelimenin yalın haldeki anlamları: “ölçmek, oranlamak, takdir etmek, tahmin etmek, yoktan var etmek, şekil vermek, bir şeyi yoktan var etmek, yalan uydurmak, şekillendirmek” şeklindedir.^[3]

Bu kelimededen türetilen خَالِق (halikun) kelimesi, kök anlamdan hangisini seçilirse o anlamın ismi faili olacaktır.

- خَالِق(halikun)..... Yaratan.
- خَالِق(halikun)..... Ölçen
- خَالِق(halikun)..... Takdir eden.
- خَالِق(halikun)..... Tahmin eden.
- خَالِق(halikun)..... Yoktan var eden.
- خَالِق(halikun)..... Şekil veren.
- خَالِق(halikun)..... Yalan uyduran.

İşte bunun gibi bir kelimenin yalın haldeki kök anlamından hangisinin tercih edildiğinin türemiş kelimeler üzerinde bu şekilde bir etkisi vardır. Bu açıklamalardan sonra anlamaya çalıştığımız *kitap* kelimesine dönecek olursak. Bir kere كَتَبَ (ketebe) fiilinin hangi kök anlamı tercih edilmiş olursa olsun كِتَاب (kitabun) kelimesinin Türkçede kullanılan, bildiğimiz manada birine gönderilmek üzere yazılan “mektup” anlamı asla bulunmamaktadır. كَتَبَ (ketebe) fiilinin kök anlamı “yazmak” olarak alınıp ondan ismi mef’ul olan مَكْتُوب (mektub) kelimesi türetildiğinde, “yazılmış şey” anlamına ulaşılacaktır. Türkçe olarak “ben sana mektup gönderdim” dendiğinde aslında “ben sana yazılı bir şey gönderdim” denilmektedir. İşte Arapçadaki anlam da tam böyledir. Türkçede sadece gönderilen şeye mektup denmektedir ama Arapçada yazılı her şey mektup yani yazılmış şeydir.

Kitap كِتَاب (kitabun) kelimesi “*filan*” vezninde mastar bir kelimedir. Bu kelime mastar kalıbı olarak değişmemesine rağmen tercih edilen kök anlama göre farklı anlamlar kazanmaktadır. Bilindiği gibi Arapçada mastarlar aynı zamanda o fiilin ismi durumundadırlar. Fakat şu da var ki mastarlar konusunda dilciler arasında birbirine taban tabana zıt iki görüş bulunmaktadır. Kimi dilciler fiillerin mastarlardan türediğini söylerken, kimileri ise tam tersi mastarların fiillerden türediklerini söylemektedirler. Fakat her hâlükârda her iki anlayış da mastarlar ile fiillerin anlam olarak birbirleriyle bağının asla kopmaması gerektiğini söylemektedirler. Bu anlamlar ise tercih edilen kök manalar üzerinden belirlenmektedir. Mesela az önce örnek getirdiğimiz iki ayeti ele alalım.

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُمُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ... “Yazıklar olsun elleriyle kitap yazan kimselere...”
(Bakara 2/79)

Bu ayette kelime hem muzari fiil olarak hem de mastar olarak geçmektedir. Ayette geçen hem fiilin hem de mastarın hangi kök anlam üzerinden türetildiği cümledeki kullanımından ve diğer kelimelerden anlaşılacaktır. Ayette geçen بِأَيْدِيهِمْ (bi eydihim) kelimesi, fiilin elle yapıldığını, kitabın (الْكِتَابِ) ise elle yapılan يَكْتُبُونَ (yektubune) eyleminin sonucunda ortaya çıktığını göstermektedir. Fiilin “yazmak, göndermek, kaydetmek, emretmek, farz kılmak, ilke olarak belirlemek, taahhiüt etmek” şeklindeki kök manalarına sadece “yazmak” anlamının verilmesi eylemin elle yapılan bir şey olduğunun göstergesidir. İşte bu durumda ayette geçen يَكْتُبُونَ (yektubune) fiili “yazmak”, bundan türeyen el-kitap (الْكِتَابِ) kelimesi ise “yazılı şey” anlamında mastardır. Aslına bakılırsa bu ayette bile (الْكِتَابِ) kelimesi “yazılı şey” anlamını dolaylı yünden almaktadır. Çünkü ayette kast edilen ve kınanan şey ellerle kitap yazmak değil, elleriyle yazdıkları şeyleri din haline getirmeleridir. Basit olarak cümleyi ele aldığımızda gayet açık bir şekilde “elleriyle kitap yazanlara yazıklar olsun” denmektedir. O halde bu cümleden anlaşılması gereken eliyle kitap yazan herkes midir? Bu durumda ayetin ne dediğinin anlaşılması ancak ayetin tamamı ele alındığında anlaşılacaktır.

Bakara 2/79

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ

Vay o kimselere ki, elleriyle Kitab'ı yazarlar, sonra da onu az bir karşılığa değiştirmek için, “Bu, Allah'ın katındandır” derler. Vay ellerinin yazdıklarından ötürü onların hâline! Vay kazandıklarından dolayı onların hâline! (DİB mealı)

Görüldüğü gibi burada kınanan şey, kitap yazmak değil, yazılan kitabın Allah katından olduğunu söylemektir. Bu durum dahi hem ayette geçen el-kitap (الْكِتَابِ) kelimesinin anlamının “yazılı şey” olduğunu göstermeye yetmemektedir. Eğer burada kınanan şey, bir şeyi eliyle yazıp daha sonra bu Allah katındandır demek olsaydı, Kur'an da elle yazılmıştır ve ona Allah katındandır denmektedir ve hatta Kur'an, kitapçılardan parayla satın alınmaktadır. Bu durumda kınananlar arasında sadece elleriyle Kur'an'ı yazıp, daha sonra bunları parayla satanlar değil, satın alanların da girmesi gerekmektedir. Çünkü yeryüzündeki herkes elinde tuttuğu mushaf'ın bir matbaa tarafından elle basıldığını ve parayla satıldığını bilir. Görüldüğü gibi bu ayette bile “kitap” kelimesine yazılı şey anlamını vermek, ancak dolaylı yünden olmaktadır. O halde ayetteki el-kitap (الْكِتَابِ) kelimesi, bildiğimiz manada yazılı şey anlamında olmamalıdır. Fakat ayetteki el-kitap (الْكِتَابِ) kelimesinin türediği kökü, yazmak olarak değil de “ilkeler belirlemek, vaz etmek, kurallar koymak” anlamında aldığımızda, ayetin manası daha anlaşılır hale gelmektedir.

Bakara 2/79

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ

Vay o kimselere ki, elleriyle **ilkeler**yazarlar, sonra da onu az bir karşılığa değiştirmek için, “Bu (**ilkeler**) Allah’ın katındandır” derler. Vay ellerinin yazdıklarından ötürü onların hâline! Vay kazandıklarından dolayı onların hâline!

(**NOT:**Bu ayetin diğer kelimelerine verilen anlamlar yine DİB mealinin verdiği anlamlardır. Bizim yaptığımız sadece DİB mealinde geçen “kitap” kelimesinin yerine ilkeler kelimesini koymaktır.)

Görüldüğü gibi bu ayette bile el-kitap (الْكِتَابِ) kelimesinin “yazmak” anlamındaki kök anlamın mastarı değil de *ilkekoymak* anlamında kök anlamın mastarı olması daha uygundur. Bu örnekten sonra, daha önce verdiğimiz başka bir örneğe bakalım.

...يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ “Ey iman edenler öldürülenler hakkında size kısas yazıldı” (2/178 – DİB meali).

Bu ayette kelime meçhul fiil olarak “*kutibe*” (كُتِبَ) şeklinde geçmektedir ama anlam olarak bilinen manada yazmak değil, kural olarak belirlemek, ilke olarak belirlemek, şart koşturmak anlamlarındadır. Bu kök anlamın mastarı da el-kitap (الْكِتَابِ)tır. Kök anlamı, ilke belirlemek olan kelimenin mastarının anlamı, geldiği kök anlamlar ile bağlantılı olmak zorundadır. Buna göre kelimenin anlamı, vaz etmek, ilke koymak, kural koymak şeklinde olmak zorundadır. Kelimenin fiil, isim ve mastar olarak geçtiği her yerde anlam böyle olmalıdır. Buna göre; örnek olsun ve ne dediğimiz daha iyi anlaşılsın diye birkaç ayete meal vermeye çalışalım:

Bakara 2/2

ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

İşte bu, sorumlu davrananlar (muttakiler) için rehber (huden) olduğu hakkında asla şüphe olmayan o ilkelerdir.

Bakara 2/44

أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

İnsanlara birr’i emrediyorsunuz da kendinizi unutuyor musunuz? Oysa siz o ilkeleri tilavet de ediyorsunuz. Hiç (kendinizle) bağlantı kurmayacak mısınız?

Bakara 2/53

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

Çünkü (lealle) siz doğru istikamette olasınız diye Musa'ya o ilkeleri ve furkanı verdik.

Bakara 2/213

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِي مَا اخْتَلَفُوا فِيهِ ۗ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ ۗ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ ۗ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

“İnsanlar tek bir ümmetti. Sonra müjde vericiler ve uyarıcılar olarak nebiler (seçilip değerli kılınmışlar) gönderdi ve onlarla beraber vaz edilmiş o ilkeleri, ihtilaf ettikleri şeylerde insanlar arasında hükmetsinler diye hakkıyla (nasıl gerekiyorsa öyle, insanlığa) ulaştırdı. Ama (o ilkeler) açık beyinler halinde geldikten sonra, sırf aralarındaki çekememezlik yüzünden onun verildiği o kimselerden başkası onda ihtilaf çıkarmadı. Oysa Allah sadece dosdoğru yola gitmek isteyenler için rehberlik yapar.

Elbette ki verdiğimiz bu örnek ayetlerdeki diğer kelimeler üzerinde çok daha geniş kapsamlı çalışmaların yapılması gerekmektedir. Burada bizim verilmek istenen, *kitap* kelimesinin asıl anlamının kağıtlara yazıldıktan sonra iki kapak arasına sıkıştırılmış şey olmadığını göstermektedir. Aslında en başa dönüp İsfahani'nin açıklamalarına tekrar bakıldığında, zaten *kitap* kelimesinin sözlük anlamının bile iki kapak arasına sıkıştırılmış yazılı şey olmadığı görülecektir. Çünkü hiçbir zaman bir yazı yazmadaki amaç, bir kâğıdın üzerine sesleri sembolize eden harfler yazmak değil, onlarla bir şeyler anlatmaktır ve o belgenin kitap olan kısmı, yazılı olması değil, anlattığı şeylerdir. Aslında Türkçede bile kitap kelimesi, yazılı şey anlamında değildir. Çünkü yazı asıl değil sonuçtur. “Ben kuşlar hakkında kitap okudum” cümlesinde kast edilen şey yazıların kendisini okumak değil, yazıların anlattığı şeyleri okumaktır.^[4]

Anlamaya çalıştığımız Neml suresinin 29. ayetine ve o ayetteki kitap kelimesine dönecek olursak; kelime hem o ayette hem de önceki ayette, mektup anlamında değil belirlenmiş ilkeler bağlamında geçmektedir. Buna göre hem bir önceki ayete hem de bu bölümde ele aldığımız ayete verilmesi gereken daha isabetli meal şu şekilde olmalıdır:

Neml 27/28

أَذْهَبَ بِكِتَابِي هَذَا فَأَلْقَاهُ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّى عَنْهُمْ فَانظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ

Bu ilkelerim ile (kitabım ile) git ve onu hepsine iletir. Sonra onlara dostluk göster de bak bakalım ne ricada bulunacaklar.

Elbette ki bu meal hemen Süleyman'ın بَكْتَابِي (ilkelerim ile) kelimesiyle kast ettiği ilkelerin ne olduğu sorusunu gündeme getirecektir. Çünkü Süleyman, Yüce Allah'ın resulüdür ve onun bu dinde kendiliğinden herhangi bir ilke belirlemesi sonra da kalkıp meşruymuş gibi “benim ilkelerim” demesi asla mümkün değildir. O halde Süleyman benim ilkelerimderken neyi kast etmektedir?

Kehf 18/86

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرَبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَا دَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّمَا أَنْتَ تُعَدِّبُ وَإِنَّمَا أَنْتَ تَتَّخِذُ فِيهِمْ حُسْنًا

“Nihayet (aracı) o dikbaşlının/ürküp kaçanın saklandığı yere ulaştığında onu akraba bir kadın liderin (gücü) arkasında saklanır buldu ve onun hakimiyeti altında da bir kavim buldu...” “Ey Zülkarneyn! Ya (onları) cezalandırırsın ya da haklarında iyilik yolunu tutarsın” dedik.

(**NOT:** Verdiğimiz bu mealin siyah olan kısmı bize, italik olan kısmı ise DİB mealine aittir. Böyle yapmamızın sebebi; daha önce yayınladığımız Zel-karneyn kıssasında ayetin buraya kadar olan kısmında geçen kelimelerin üzerinde durmuş ve tam orada Süleyman kıssalarına bağlanmıştık. İşte bu zorunluluktan dolayı böyle yapmak zorunda kaldık. Aşağıdaki ayet mealleri de DİB mealine aittir. İlerleyen bölümlerde bu ayetin tamamı ve aşağıdaki ayetler üzerinde durulacaktır.)

Kehf 18/87-88

قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا
وَأَمَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا

Zülkarneyn, “Her kim zulmederse, biz onu cezalandıracağız. Sonra o Rabbine döndürülür. O da kendisini görülmedik bir azaba uğratar” dedi.

“Her kim de iman eder ve salih amel işlerse, ona mükâfat olarak daha güzeli var. (Üstelik) ona emrimizden kolay olanı söyleyeceğiz.” (DİB meali)

İşte o ilkeler bunlardır. Yüce Allah, onlara ceza verme konusunda Süleyman'ı muhayyer bırakmış o da bu ayette belirtilen ilkeleri belirlemiştir. Sadece zulmeden cezalandırılacak, güvenip sadakat gösterenlere ise kolaylık gösterilecektir. İşte bundan dolayı, Müennes (Dişi) kişi Süleyman'ın ilkelerini kerimyani alçaltmayan, rezil etmeyen, yüz kızartmayan ilkeler olarak ifade etmiştir.

Neml 27/29

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنِّي أُلْقِيَ إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ

(Müennes kişi) Şöyle dedi; “Ey ileri gelenler! Hiç kuşkusuz bana rezil etmeyen ilkeler ulaştırıldı.”

Ramazan DEMİR

[1] İsfahani, Müfredat KTB md.

[2] İsfahani, Müfredat KRM md.

[3] Yrd. Doç. Dr. İlyas Karalı HLK md.s.790 – İsfahani, Müfredat HLK md.

[4] Şurası kesindir ki; Kitap kelimesi başlı başına çok daha kapsamlı bir çalışma gerektirmektedir. Ne yazık ki Kur’an’ın her kavramı gibi bu kavram da geleneğin şekillendirdiği şekilde anlaşılmıştır ve anlaşılmaktadır. İlahiyatçı akademisyenler tarafından kendi bağlamından koparılan ve hiçbir şekilde Kur’an üzerinden anlaşılmayan bu kelime, daha sonra yine akademisyenler tarafından ezeli bir tartışmanın konusu haline de getirilmiştir. Aslında ilkesizliğin paçalardan aktığı bu tartışmalar, ne yazık ki ciddi gündem oluşturmuştur ve oluşturmaktadır. Kelimenin anlamları ile ilgili yaptığımız açıklamalar, son günlerde daha da fazla gündem oluşturan bu tartışmaların eşğine getirilmiştir. Kısaca; Kur’an kitap mıdır? Hitap mıdır? şeklinde özetlenebilecek bu tartışma kendilerini Tarihselci olarak tanımlayan veya haksız yere kendilerine yapılan bu tanımlamayı kabul etmek zorunda kalan bir takım ilahiyatçı akademisyenler tarafından dile getirilmektedir. Onların iddiaları kısaca şöyle özetlenebilir; “Kur’an Yüce Allah’tan Allah Resulü Muhammed (s)’e yazılı bir kitap olarak değil, sözlü bir hitap olarak vahyedilmiştir. Muhammed (s) ise kendisine yapılan bu hitabı kendi cümleleri ile ifade etmiştir ve yazıya dökmüştür. Yazıya dökerken de; kendisine anlam olarak vahyedilen Kur’an’ı, kendisinin ve muhatap aldığı toplumun kullandığı dil ile yani Arapça cümleler ile ifade etmiştir. Dolayısıyla onlara göre Kur’an’ın anlamları Yüce Allah’a, metni ise Muhammed (s)’e aittir. Yoksa Yüce Allah tomarlar halinde, kağıtlara yazılmış bir kitap göndermemiştir.”

Pek çok ilahiyatçı akademisyen işte bu şekilde özetleyebileceğimiz bir iddia ile ortaya çıkan tarihselcilere şiddetle karşı çıkmış, onları her yönden mahkûm etmeye çalışmıştır ve çalışmaktadır da. Aslında onlara karşı çıkan akademisyenler her ne kadar her platformda onların asla doğru olmadığını söylemini dillendirseler de yaptıklarına, yazdıklarına ve konuşmalarına bakıldığında onlar da en az onlar kadar ve hatta onlardan daha fazla tarihselci mantıkla Kur’an’a yaklaşmaktadırlar. Aralarındaki tek fark, birinin içindekini daha cesurca ifade etmesidir. Hatta için bu yönüne bakılacak olursa, söz

olarak tarihselcilere karşı çıkıp eylem olarak tarihselciliğin dibini bulanlar, ahlaksızca ikiyüzlülük yapmaktadırlar.

Bu tartışmalara “şu şöyle dedi bu böyle dedi” diyerek dahil olma niyetinde değiliz. Çünkü bu tartışma, temelsiz ve ilkesiz bir tartışmadır. Kur’an’ın metninin Allah’tan olup olmadığının delili, onun divit ile deri parçalarına yazılmış olmasından değil, o metnin muhtevasıdır. Kur’an gibi bir içeriğe sahip kitabın cümlelerini, değil Muhammed (s) cinler ve insanlar bir araya gelseler ve birbirleriyle yardımlaşsalar bile kuramazlar. Sadece kitap kelimesinin anlamının vaz edilmiş ilkeler olması bile Muhammed (s) veya başka bir resulün Yüce Allah’ın vahyinin tek bir noktasına bile müdahale edemeyeceğinin yeterli delilidir. “Kur’an bir hitaptır, anlamı Allah’a metni Muhammed (s)’e aittir” şeklinde gündeme getirilen bu ilkesiz söylem, Allah resullerini Yüce Allah’ın sekreteri veya editörü seviyesine indirgemektedir. Bu söylem hem Allah’a hem Allah resullerine hem de vahye atılmış bir iftiradan başka bir şey değildir.

Hakka 69/44-47

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ

لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ

ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ

فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ

Eğer (Muhammed) Bize (kendi uydurduğu) bir takım sözler isnad etseydi, Biz onu kuvvetle yakalardık, sonra onun şah damarını koparırdık; hiçbiriniz de onu koruyamazdınız.

(NOT: Bu meal “tarihselci” kimlikleriyle tanınan Prof. Dr. Ömer Özsoy ve Prof. Dr. İlhami Güler’in Konularına Göre Kur’an adlı çalışmasından alınmıştır. s.197)

Hakka suresinin bu ayetleri, tüm meal ve tefsirlerde bu şekilde çevrilmiştir. Bu çevirilere göre yukarıdaki ayetler, Muhammed (s)’in kendi uydurduğu bir sözü Allah’a atfetmesinin şiddetle yasaklandığını ve böyle yapması durumunda hiç kimsenin engel olamayacağı bir cezayla cezalandırılacağını bildirilmektedir. O halde meseleye tersten yaklaştığımızda, uydurduğu bir sözü değil ama uydurmadığı bir sözü Allah’a atfedebilir gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Oysa ayetin mealine konulan parantez içi “(kendi uydurduğu)” açıklamasının ne ayetten ne de tüm Kur’an’dan bir temeli yoktur. Aynı zamanda ayete eklenen parantez içi olsun veya olmasın “(kendi uydurduğu)” şeklindeki bir açıklama hem Allah’a hem de Allah resullerine iftiradan başka bir şey değildir. Çünkü Allah resulleri ne kendi adlarına ne Allah adına ne de insanlar adına söz uyduran yalancılar değillerdir. Onlar tüm Kur’an boyunca Salihler olarak tanıtılmış Yüce Allah’ın has kullarıdır. İşte bundan dolayı onların hepsi insanlığın önderi, imamı, lideri, örneğidirler. Bırakın bir söz uydurup Allah’a

isnat etmelerini, bir söz uydurup eşeğe isnat etmeleri durumunda bile onların Allah resulü olmalarının meşruiyeti kaybolmuş olmaktadır. Zaten onların seçilmesi böyle olmalarından dolayıdır. Ayete “(kendi uydurduğu)” şeklinde parantez içi bir açıklama getirmek, Allah resullerini ve Allah-resul ilişkisini ahbap-çavuş ilişkisi olarak görmekten, o seviyesizliğe indirmekten başka bir şey değildir. Oysa ayetin söylediği şey bambaşkadır. Ayet “Eğer o kendi kavlinden bir tanesini bile bize insad etseydi” diyerek Allah’ın vahyetmediği halde, uydurulmamış olduğu kesin olsa bile, bir tek noktayı dahi Allah’ın sözüne karıştırılamayacağını bildirmektedir. Allah şahittir ve şahitliğini de bize bildirmiştir ki; Allah resullerinden hiçbiri kendi sözlerinden tek bir noktayı dahi Yüce Allah’ın kelamına karıştırmamıştır. Eğer karıştırmış olsalardı Yüce Allah onları Kur’an’da vahyin sadık hizmetkarları olarak değil, vahye ihanet edenler olarak anardı.

Kur’an’daki ayetleri kendi bağlamından koparıp asla olmaması gereken manalar verdikten sonra, bir de utanmadan kalkıp “Kur’an hitap mıdır? Kitap mıdır?” tartışmasını sanki dertleri Kur’an’mış gibi insanlara yutturmak, kendi aldanişı içine başkalarını dahil etmekten başka bir anlama gelmemektedir. Onların bu tartışmayı gündeme taşımalarındaki amaç, Kur’an’ın insanların hayatına girmesini sağlamak değil, Kur’an’ın insan müdahalesine açık hale gelmesini sağlamak, zaten yaptıkları alçakça müdahaleler meşruiyet kazandırmaktan başka bir şey değildir. Kur’an asla ve kat’a insan sözü değildir. Ne cümlesi ne harfi ne de noktası resuller tarafından belirlenmemiştir. Resuller Allah’tan nasıl aldılarsa tek bir harfine dahi dokunmadan, kendi sözleriyle karıştırmadan insanlığa olduğu gibi iletmişlerdir. Allah’a saygı göstermede insanlığın numune-i timsali olan resullerin Allah’ın kelamına karşı nokta kadar dahi olsa bir saygısızlık yapmaları asla mümkün değildir. Böyle olduklarından dolayı kendi sözlerini ne Yüce Allah’a ne herhangi bir insana ne de herhangi bir yaratılmışa asla isnat etmezler. Dediğimiz gibi, resullerden herhangi birinin uydurulmuş bir sözü bırakın Allah’a isnat etmelerini, herhangi bir kimseye hatta bir hayvana isnat etmeleri durumunda bile resullüklerinden eser kalmayacaktır.

HAYDİ ORTAYA ÇIKSANIZA!

Neml 27/30

إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

“Mektup, Süleyman’dan gelmiştir. O, ‘Bismillâhirrahmânirrahîm’ diye başlamakta. (DİB meali)

Hemen belirtelim ki bu mealde olan “mektup”, “gelmiştir” ve “diye başlamakta” kelimeleri, ayetin Arapça metninde bulunmamaktadır. “Bismillahirrahmanirrahim” cümlesindeki kelimelerin hepsi ise zaten Türkçe olmayan Arapça kelimelerdir. Geriye kalan Süleyman kelimesi zaten isimdir. İki defa geçen إِنَّهُ (innehu) kelimelerinden biri mealde hiç yoktur, diğerinin ise sadece zamir kısmı “o” diye çevrilmiş, edat çevrilmemiştir. Meal müelliflerinin ayette olmayan ama sanki varmış gibi mealde gösterdikleri kelimeleri atarsak, geriye hem Arapça metinde hem de mealde olan şu kelimeler kalmaktadır. “Süleyman’dan O, Bismillahirrahmanirrahim.” Bu yaklaşım biçimini vicdanlara havale ederek ayetteki kelimeleri anlamaya çalışalım.

Surelerin başında gelenleri saymasak “Bismillahirrahmanirrahim” ifadesi sadece bu ayette geçmektedir. İfade de geçen بِسْمِ (bismi) kelimesi س م و (sin+mim+vav) kök harflerinden türemiştir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 381 kelime bulunmaktadır. Tüm bu kullanımlardan sadece 7 tanesi fiil olarak, geri kalanların hepsi çeşitli formlarda isim olarak geçmektedir. Fiil olarak “yükselmek, yüce olmak, isim yapmak, kabiliyetini yükseltmek, isim vermek” gibi kök manalara sahiptir. İsim olarak ise; “gök, gökler, bir şeyin üst kısmı, isim, ad, nam, yüksek, yüce, makam” anlamları bulunmaktadır.^[1]

Bu kelime, tıpkı ayette olduğu gibi ب (bi) harfi cer’i ile birlikte بِسْمِ (bi ismi) şeklinde geldiğinde “namına, adına, ondan alınan yetkiyle” anlamı vermektedir. Ayette tam da bu anlamda kullanılmaktadır. En başından beri Süleyman’ın yani Zel-karneyn’in kendi hizmetine verilenler üzerindeki tüm yaptırımlarını, direk olarak değil dolaylı yoldan yaptığını söylemiştik.

Sebe 34/12

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوها شَهْرٌ وَرَوَاحُها شَهْرٌ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ وَمِنَ الْجِنِّ مَن يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَن يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ

Süleyman’ın emrine de, sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay(lık yol) olan rüzgârı verdik. Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık. Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız. (DİB meali)

Hem bu ayette hem de Süleyman kıssalarının anlatıldığı diğer yerlerde, Süleyman’ın emrine verilenlerin herhangi bir itaatsizliği durumunda cezasının

Süleyman tarafından değil, Yüce Allah tarafından verileceği bildirilmektedir. Çünkü hepsine Süleyman'ın hizmetine girme emrini veren Yüce Allah'tır. Süleyman'ın hepsi üzerindeki hâkimiyeti kendi adına, kendi namına değil, Yüce Allah adına ve namınadır. Süleyman sınırları belli olan bir yetkiyle yetkilendirilmiştir. İşte mektubu alan müennes kişi de bunu ifade etmektedir. Bu çerçeveye göre ayete verilmesi gereken daha isabetli mana aşağıdaki gibi olmalıdır.

Neml 27/30

إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

“Hiç şüphesiz ki o Süleyman’dandır ve hiç şüphesiz o Er-Rahman, Er-Rahim Allah namınadır.

Yani onlara gönderilen ilkelerin kendisini gönderen Süleyman’dır ama o ilkeleri koyma yetkisi Süleyman’a Yüce Allah tarafından verilmiştir. Bu ilkeler karşı çıkıldığı zaman Süleyman’a değil Yüce Allah’a karşı çıkmış olunacaktır. Aslında bu durum sadece Süleyman ile sınırlı bir durum değildir. İlkelerini tamamen Yüce Allah’ın belirlediği Allah-Resul ilişkisinde, resuller sadece resuldürler. Yalanlanmaları durumunda yalanlanan onlar değil Yüce Allah olmaktadır, itaat edilmeleri durumunda ise onlara değil Yüce Allah’a itaat edilmiş olunmaktadır. Kur’an’da bununla ilgili onlarca ayet bulunmaktadır. Yüce Allah’ın vahiyleri kaynağından insanlığa ulaşana kadar [Allah > Cebrail > Beşer Resul > İnsanlık] şeklinde bir silsile ile gelmektedir. Bu silsile içinde seçme hakkına sahip tek varlık insanlıktır. Cebrail, beşer resule götürmek üzere teslim aldığı vahiyler üzerinde herhangi bir oynama yapma, eksiltme, çoğaltma, düzeltme, değiştirme hakkına asla sahip değildir. Bununla beraber o, bu görevini yerine getirmek için ilkesiz, kendi kafasına göre görev tanımı yapma yetkisine de sahip değildir. O kendi istediği zamanda ve kendi istediği şekilde değil, Yüce Allah’ın istediği şekil ve zamanda ve sadece izinle bu görevi yapmaktadır.

Kadr 97/4

تَنْزَلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ

Melekler ve Ruh (Cebrail) o gecede, Rablerinin izniyle her türlü iş için iner de iner (DİB meali).

Şura 42/51

وَمَا كَانَ لِنَشْرِ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بآدَانِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيُّ حَكِيمٍ

Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder. Şüphesiz O yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir (DİB meali).

Bakara 2/97

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيْلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَيَّ قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ

De ki: “Her kim Cebrail’e düşman ise, bilsin ki o, Allah’ın izni ile Kur’an’ı; önceki kitapları doğrulayıcı, mü’minler için de bir hidayet rehberi ve müjde verici olarak senin kalbine indirmiştir.” (DİB meali)

Yüce Allah’ın vahyinin dahi izinle geldiğini bildiren onlarca ayet vardır. Bir şeye izin verilmişse o iznin kesinlikle neleri kapsadığı ve neleri kapsamadığı da bildirilmek yani o iznin çerçevesi çizilmek zorundadır. Mesela Cebrail Yüce Allah’tan aldığı vahiyleri insanlardan herhangi birine değil, Yüce Allah’ın bildirdiği beşerlerden birine vermek zorundadır. Bu konuda onun seçme hakkı yoktur. Cebrail’e Yüce Allah’ın vahiylerinden hangisini hangi zamanda ve nerede beşer resule ileteceğini Yüce Allah bildirmektedir onun bu konuda da seçme hakkı yoktur. Ona verilen vahiyler üzerinde en ufak bir değişiklik yapma hakkı yoktur. Yani Yüce Allah asla sınırsız bir yetki ve sınırsız bir izin vermemiştir.

Bu durum sadece onun için değil, tıpkı onun gibi beşer resuller için de geçerlidir. Onların insanlığı Yüce Allah’ın dinine çağırması bile izinlidir.

Nisa 4/64

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَلَوْ أَنْتَهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا

Biz her peygamberi sırf, Allah’ın izni ile itaat edilmek üzere gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah’tan günahlarının bağışlamasını dileseler ve Peygamber de onlara bağışlama dileseydi, elbette Allah’ı tövbeleri çok kabul edici ve çok merhametli bulacaklardı. (DİB meali)

İbrahim 14/1

الرَّ كِتَابَ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ

Elif. Lâm. Râ. (Bu Kur’an), Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, yani her şeye galip (ve) övgüye lâyık olan Allah’ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır. (DİB meali)

İbrahim 14/11

قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِنْ نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَمُنُّ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۗ وَمَا كَانَ لَنَا أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۗ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

Peygamberleri, onlara dedi ki: “Biz ancak sizin gibi birer insanız. Fakat Allah, kullarından dilediğine (peygamberlik) nimetini bahşeder. Allah’ın izni olmadıkça,

bizim size bir delil getirmemiz haddimize değil. Mü'minler ancak Allah'a tevekkül etsinler.” (DİB meali)

Yüce Allah'ın hükmünde kullardan bir kul olan beşer resullerin, Yüce Allah'ın diğer kullarını, uyulması gereken ilkelere çağırımları ancak ve ancak izindir. Onların Yüce Allah'ın diğer kullarına ilettikleri vahiyler onların izin belgeleridir. Beşer resullerin Yüce Allah'tan aldıkları yetkilerinin nerede başlayıp nerede bittiğinin çerçevesini çizen de yine o izin belgeleridir. O izin belgesinde belirtilmeyen herhangi bir yetkiye sahip değildirler zaten Yüce Allah'ın has kulları olan resuller bunun dışında bir yetkiye de tenezzül etmezler. Öte yandan Yüce Allah'ın kendilerine verdiği iznin kapsadığı yetkileri kullanmaktan da asla geri durmazlar. Tüm dünya onlara karşı dursa da asla geri adım atmazlar, atamazlar. Çünkü onlar emperyalist bir otoritenin müstemleke valisi değil, alemlerin tek sahibinin, varlığı yoktan var edenin, Er-Rahman, Er-Rahim, El-Melik, El-Kahhar, El-Kadir, El-Kuddüs olanın resulleridirler. İnsanların tek ilahı, tek sahibi olan Yüce Allah'ın onlara verdiği yetkiyi onlara kısıtlayacak olan herhangi bir kimse, onlara değil Yüce Allah'a savaş açmış olmaktadır. Yüce Allah'a kul olmanın en güzel örnekleri olan resullerin, kendilerine verilen yetkileri kullanmada asla geri adım atmayacaklarına ve atmadıklarına dair Kur'an'da yeteri kadar örnek bulunmaktadır. Asasına dayanmış Musa'nın o günün süper gücüne, hem de sarsılmaz bir özgüvenle karşı çıkışı işte bu izinden dolayıdır. İbrahim'in kendi döneminin süper gücüne hem de tek başına karşı çıkışı işte bu izinden dolayıdır. Fakat Âdem gibi, kendilerine verilen izni, eksiltip çoğalmaları durumunda, resullerin Allah ile ilgili tüm bağları kopacak ve hiçbir yetkileri kalmayacaktır. O izinlerin çerçevesi, insanlığa ulaştırılan vahiylerle çizilmiştir. Çizilmek zorundadır da. Çünkü insanlık, itaat etmekle emrolunduğu beşer resullere göstereceği teslimiyetin nerede başlayıp nerede bittiğini bilmek zorundadır. Üstelik bu sadece vahiyle belirlenen bir çerçeve olmak zorundadır. İzinin nerede başlayıp nerede bittiği sadece izin belgesinin üzerinde yazılıdır. Yani Kur'an'da... Başka izin belgeleriyle başka çerçeveler çizmek, Allah'ın izin belgesini yeterli bulmamak hem Yüce Allah'a hem de onun şerefli resullerine yapılan en büyük iftiradır. *“Sadece Kur'an demek”* işte bunun için de bir tercih değil kesinlikle bir zorunluluktur. ***“Kur'an yeter” demek bir slogan değil, kesinlikle geçerli ve meşru tek ilkedir!***

Yüce Allah'ın divanında beşer-resul olan Süleyman da her ne yapıyorsa, onun meşru ve geçerli olması için Yüce Allah'tan izin almak zorundadır. O Yüce Allah'ın kendisine verdiği izin ile cinlere ve şeytanlara iş buyurmakta, onları hizmetinde tutmaktadır. Onlara nasıl davranması gerektiği de izinle belirlenmek zorundadır. Tekrar edelim ki Süleyman ne emperyalist, astığı astık, kestiği kestik bir kraldır ne de böyle bir kralın müstemleke valisidir. O alemlerin Rabbi olan Yüce Allah'ın resulüdür. Tüm dünyaya hükmeden bir otoritesi olsa bile, o bu otoritesini sadece ve sadece Yüce Allah'ın çizdiği çerçeve doğrultusunda kullanan bir resuldür. Yani resuller asla kral, sultan, padişah, imparator gibi nitelermelerle ni-te-le-ne-mez-ler. Çünkü tüm varlık bir araya gelse dahi “Allah Resulü Süleyman” nitelermesinden daha yüce, daha

şerefli, daha onurlu, daha büyük bir niteleme getiremez. Böylesine yüce bir nitelemesi olan birini “kral, padişah, sultan” gibi adi ve süfli nitelemelerle nitelemek, sadece onu indirgemektir. Kral Süleyman nitelemesini yapan Yahudiler bunu bilinçli yapmakta, güya akılları sıra Süleyman’ın Allah ile bağıını koparmaya kalkışmaktadırlar. Onların kuyruğuna takılıp keler deliğine girmeyi marifet sayan ulema (!) ise, onların bilinçli kullandığı “Kral Süleyman” nitelemesini kullanmakta bir beis görmemektedir. Oysa Süleyman, Allah’a kul olmanın tek bir anından bile daha değersiz olan bir nitelemeyi asla hak etmemektedir. O Allah resulü Süleyman’dır.

Allah resulü Süleyman da her resul gibi çerçevesi çizilmiş bir izne sahiptir. Herhangi birine kendiliğinden bir ilke koyması, onları başka bir şeye çağırması, kendi istekleri doğrultusunda yönlendirmesi asla mümkün değildir.

Kehf 18/86

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَا ذَا الْقُرْنَيْنِ إِنَّمَا أَنْتُ تُعَذِّبُ وَإِنَّمَا أَنْتُ تُنذِرُ فِيهِمْ حُسْنًا

“Nihayet (aracı) o dikbaşlının / ürküp kaçanın saklandığı yere ulaştığında onu akraba bir kadın liderin (gücü) arkasında saklanır buldu ve onun hakimiyeti altında da bir kavim buldu...” “Ey Zülkarneyn! Ya (onları) cezalandırırsın ya da haklarında iyilik yolunu tutarsın” dedik.

İşte bu ayet Süleyman’ın yani Zel-karneyn’in izin belgesidir. Ayetin kırmızıyla belirtilmiş kısmı üzerinde daha önce durmamıştık. Şimdi sırası geldiği için cümledeki iki fiilin ne anlamlara geldiğini belirtmek gerekmektedir.

Cümlede geçen تُعَذِّبُ (tuazzib) kelimesi tef’il babından gelme muzari bir fiildir. Tef’il babından gelen kelimelerin manasının kesinlikle müteaddi olması gerektiğini defalarca belirttik. Kelimenin kök anlamının “azab etmek” olması durumunda bile anlam yukarıdaki DİB mealinde olduğu gibi “azab edersin” şeklinde değil, “azab ettirirsin” şeklinde olması gerekmektedir.

Daha önce de defalarca belirttiğimiz gibi Süleyman yani Zel-karneyn kendi hizmetine verilmiş gaybi varlıklar üzerinde direk bir yaptırım gücüne sahip değildir. Emrinden çıkana kendisi ceza verememektedir. Onu Zel-karneyn yapan şeyin bu olduğunu da daha önce belirtmiştik.

Aynı cümlede geçen تَنْذِرُ (tettehiza) kelimesi ise iftial babından gelme bir fiildir. İftial babından gelme kelimeler tef’il babının tam tersi yönde lazım, yani geçişsiz manalar almak zorundadırlar. Fiil olarak mazi kökünde; “almak, tutmak, yakalamak, edinmek, elde etmek, tesir etmek, engel olmak, kesmek, üstlenmek, takip etmek, üstlenmek” gibi manalara sahip olan bu kelime iftial babına geldiğinde bir yandan geçişsiz bir mana alırken diğer yandan iki tane nesne (mef’ul) almaktadır. İşte bu çerçeve üzerinden Kehf suresindeki ayete şu mananın verilmesi daha isabetlidir.

Kehf 18/86

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّمَا أَنْتَ تُعَذِّبُ وَإِنَّمَا أَنْتَ تُتَخَذُ فِيهِمْ حُسْنًا

“Nihayet (aracı) o dikbaşlının/ürküp kaçanın saklandığı yere ulaştığında onu akraba bir kadın liderin (gücü) arkasında saklanır buldu ve onun hakimiyeti altında da bir kavim buldu.” “Ey Zelkarneyn! İstersen onlara azab ettirirsin ama istersen onları güzellikle de elde edebilirsin.

İşte izin çerçevesi böyle çizilmiştir. Süleyman, kendisine izin verilen iki şıktan hangisini tercih etmiştir? Elbette ki iyilikle elde etme yolunu seçmiş ve bunu da belirtmiştir.

Kehf 18/87-88

قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكَرًا

(Zülkarneyn) *“Amma Her kim zulmederse, biz onu cezalandıracağız. Sonra o Rabbine döndürülür. O da kendisini görülmedik bir azaba uğratar” dedi. (DİB meali)*

وَأَمَّا مَنْ أَمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا

“Her kim de iman eder ve salih amel işlerse, ona mükkâfat olarak daha güzeli var. (Üstelik) ona emrimizden kolay olanı söyleyeceğiz.” (DİB meali)

Yukarıdaki 87. ayetin başında gelen **أَمَّا** (emma) edatı cümleyi daha önceki cümleye bağlayan bağlaçtır. 86. ayette sunulan iki seçenektan hangisinin ve ne şekilde olması gerektiğini bildirmektedir. O ayette Yüce Allah çoğul kelimeler kullanmış *“onlara azap ettirirsin”* ve *“onları iyilikle elde edersin”* buyurmuştu. Süleyman’a “onlara” şeklinde çoğul kelime kullanılması, Hüdhüd’ün peşinden gittiği o dikbaşlının, akraba olduğu kendi kavmi tarafından kollanmasından dolayıdır. Hatırlanacağı üzere Hüdhüd ona ve onu kollayan kavmine kızdığını hem de çok kızdığını, onları o dikbaşlıyı kendisine teslim etmeleri için ikna edemediğini belirtmişti. Bu durumda o kavmin hepsi o dikbaşlının işlediği suça ortak olmuş olmaktadır. İşte bunun için Yüce Allah çoğul kelime kullanmıştır. İşte 87. ayetin başında gelen **أَمَّا** (emma) bağlacı Süleyman’a sunulan iki seçenektan hangisini ve ne şekilde tercih ettiğini belirten bir bağlaçtır. Anlam olarak “fakat, velakin, amma” şeklinde anlamlara sahiptir.

Kehf suresini 87-88 ayetlerinde dört defa geçen “azab” kelimesi hakkında da biraz bilgi vermek yerinde olacaktır. Kelime bu dördünden 3 tanesinde “tef’il” babından muzari fiil, birinde de isim olarak gelmektedir. 87. ayete biraz dikkat edilirse Zel-karneyn’in sözlerinin ortaya söylenmiş genel sözler değil, kimi kast ettiği belli olan sözler olduğu görülecektir. Meal müelliflerinin tamamı, hedefi belli olan sözleri olduğundan farklı bir hale sokup belirsiz hale getirmişlerdir.

Mesela, ayette geçen **أَمَّا مَنْ ظَلَمَ** (emma men zalame) ifadesine yukarıya aldığımız DİB mealinde (ve diğerlerinde) “*kim zulmederse*” şeklinde mana verilmiştir. Kelime üzerinde yapılan küçücük bir oynama, bu ifadenin geleceğe dönük ve ortaya söylenmiş bir söz olarak algılanmasına neden olmaktadır. Yani henüz zulmetmiş belli birileri yoktur, eğer herhangi biri zulmederse anlamı vermektedir. Oysa ifade de geçen **ظَلَّمَ** (zaleme) fiili gelecekte haber veren *muzari* fiil değil, geçmişte olmuş bir şeyi haber veren *mazi* fiildir.

İki ayette 4 defa geçen “azap” kelimesi ع ذ ب (ayn+zel+ba) harflerinden oluşmuş bir kelimedir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 373 kelime bulunmaktadır. Bu kelimenin mazi kök anlamları “terk etmek, vaz geçmek, alıkoymak, engellemek, eziyet etmek, işkence etmek, hoşla gitmek” şeklindedir. Hem Zelkarneyn hem de Süleyman kıssalarında hakkında konuşulan kişi, gelmesi gerekirken gelmeyen, Hüdhüd’ün getirmesi gereken bir kişi olduğu için, bu ayette kelimeye tercih edilecek anlamın “alıkoymak” şeklinde olması bağlama daha uygundur. O halde ayetin ilk cümlesinin **“أَمَّا مَنْ ظَلَّمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ”** *“amma biz sadece zulmetmiş o kimseyi çok yakında alıkoydurtacağız...”* şeklinde bir anlamda olması gerekmektedir.

Ayetin devam cümlesinde gelen azap kelimesinin ise yine aynı anlamda olması gerekmektedir. Bu ayette geçen **رَبِّهِ** (rabbihi) kelimesi de Yüce Allah’a dönen bir sıfat değildir. Bir önceki ayete bakıldığında, Yüce Allah’ın Zelkarneyn’e bir hitabının olduğu, bu ayette ise Zelkarneyn’in bu hitap karşısında söylediklerinin bulunduğu görülecektir. Yani konuşma sen ve ben arasında geçen bir konuşmadır. Bu yüzden **رَبِّهِ** (rabbihi) kelimesinin Yüce Allah’a değil de başka birine dönmesi gerekmektedir.

Az önce Süleyman’ın kendi emrine verilenlere direk olarak bir ceza vermesinin mümkün olmadığını, cezalandırma işleminin Yüce Allah tarafından yapıldığını belirtmiştik. Aynı şekilde Süleyman’ın hizmetine verilenlerin emir altında tutulmasının da Yüce Allah tarafından yapıldığını daha önce birkaç kez ifade etmiştik.

Enbiya 21/82

وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ

Bir de şeytanlardan, Süleyman için dalgıçlık eden ve daha bundan başka işler yapanları da onun emrine verdik. Hep onları zapteden bizdik. (DİB meali)

Bu ve diğer ayetlerde onları alıkoyanın “biz” şeklinde bir kelimeyle Yüce Allah’a atfedildiğini görmekteyiz. Elbette ki bu zapt etme işi bizzat Allah’ın şahsı tarafından değil, onun izni ve emir ile yine onun melekleri tarafından yapılmaktadır. İşte her birinin üzerinde onları zapt etmek için tutan melekler onların rabbi olmaktadır.

Rab kelimesi aynı kök (ra+ba+ba) harflerinden türemiş bir kelimedir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 980 kelime bulunmaktadır. **Fiilolarak**; “yönetmek, idare etmek, gütmek, egemen olmak, toplamak, bir araya getirmek, sahip olmak, artırmak, belli bir yerde kalıp orada ikamet etmek, ıslah etmek, düzeltmek, terbiye etmek, besleyip büyütmek, babalık yapmak, yetkili olmak” anlamlarında olan bu kelime **isimolarak** ise; babalık, üvey baba, müennes olarak geldiğinde üvey ana, başkan, yönetici, terbiye eden, besleyen, egemen olan, efendi, rab, tanrı, ilah” anlamlarına sahiptir.

Zaten Yüce Allah'a hitap Zel-karneyn'in üçüncü bir şahsı kast eder şekilde “sonra rabbine döndürülür” demesi göstermektedir ki onun bu kelimedenden kast ettiği kişi, o an hitap ettiği Yüce Allah değil, ona egemen olan, onu emir altında tutan melektir. Unutulmamalıdır ki söz konusu kişi dik başlı, Yüce Allah'ın emrini yerine getirmemek için kaçıp giden bir şeytandır. O zaten Yüce Allah'ın rabliğine boyun bükmediği için kaçmıştır.

Ayette geçen يُرَدُّ (yureddu) fiili, meçhul formda gelmiş muzari bir fiildir. Kur'an'da 59 kez geçen bu kelime fiil olarak; reddetmek, olması gereken yere geri çevirmek, karşı çıkmak, direnmek, cevap vermek, uzaklaşmak, yansıtmak, iade etmek” anlamındadır.^[2] Tüm bunlardan sonra ayete verilmesi gereken daha isabetli anlam şu şekilde olmalıdır.

Kehf 18/87-88

قَالَ أَمَا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكَرًا

(Zülkarneyn) “Amma biz sadece zulmetmiş kimseye azap ettireceğiz. Sonra o yetkilisine iade edilir o da onu sevimsiz (hoşa gitmeyen) bir alıkoymayla alıkoyar.

وَأَمَا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا

“Amma güvenmiş ve işini düzgün yapmış o kişiye gelince artık o en güzel karşılık onun içindir ve çok yakında ona işimizin en kolayından buyuracağız.

İşte Süleyman yani Zel-Karneyn Yüce Allah'ın kendisine verdiği izni bu çerçevede kullanacağını bildirmiştir. Süleyman'ın koyduğu bu ilkeler, işte bu yüzden Neml suresindeki müennes kişi tarafından كِتَابٌ كَرِيمٌ (kitabun kerim) yani kişiyi alçaltmayan ilkeler olarak adlandırılmıştır. İşte bu yüzden o kişi şunu demiştir;

Neml 27/30

إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

“Hiç şüphesiz ki o Süleyman'dandır ve hiç şüphesiz o Er-Rahman, Er-Rahim Allah namıdır.

Süleyman'dandır ama o ilkeler gücünü Er-Rahman, Er-Rahim Yüce Allah'ın izin ve yetki vermesinden almaktadır. O emirler Süleyman'ın değil Yüce Allah'ın emirleridir. Baş kaldırılması durumunda Süleyman' a değil Yüce Allah'a baş kaldırılmış olunmaktadır.

Neml 27/31

أَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ وَأُتُونِي مُسْلِمِينَ

Ve içinde 'Bana karşı büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin' denilmektedir." (DİB mealı)

Bu mealin başındaki “ve içinde” kelimesi ile mealin sonundaki “denilmektedir” kelimeleri ayetin metninde bulunmamaktadır. Bunun yanında yukarıdaki mealin müellifleri ve diğer meallerin tamamı, ayetin başında gelen أَلَّا (ella) edatına olumsuzluk bildiren لا (la) anlamı vermiş ve hemen devamında gelen fiille beraber أَلَّا تَعْلُوا (ella ta'lu) ifadesine “baş kaldırmayın” anlamı vermişlerdir. Oysa en başta bu ifadeye “baş kaldırmayın” şeklinde bir anlam verilmesi için fiilin emir fiil olması lazımdır! Ancak ayetteki kelime cemi-müzekker-muhatap siğasında muzaribir fiildir. İkincisi أَلَّا (ella) edatı olumsuzluk bildiren bir edat değil tam tersi teşvik bildiren bir edattır. Arap gramerinde أَلَّا (ella) edatından iki tane bulunmaktadır. Bunlardan biri bu ayette olduğu gibi tek edat halinde gelen teşvik edatıdır, diğeri ise; bir nasp edatı olan أَنْ (en) edatı ile nefi veya nehy (olumsuzluk ve yasaklama) edatı olan لا (la) edatlarının birleşmesi ile oluşmuş أَلَّا (ella) edatıdır. İki edattan oluşmuş أَلَّا (ella) edatında أَنْ (en) edatı ل (lam) harfine kalb edilerek hafz edilmiştir. Bu iki edatın birbirine karıştırılmadan anlaşılması kendinden sonra gelen kelimeye yaptıkları etkilerden anlaşılmalıdır. Her iki edat kendisinden sonraki kelimelere şu şekilde etki etmektedir.

Teşvik Bildiren أَلَّا (ella) Edatı:

Bu edat muzari fiillerden önce gelir ve kendisinden sonraki fiilin üzerinde hiçbir hareke değişikliği meydana getirmez. Kelimeye kattığı anlam ise o fiilde muhatabı teşvik etmektir. Eğer bu edat mazi fiilden önce gelirse, yine fiilin harekesine bir etkisi olmaz ama cümleye teşvik anlamı değil kınama anlamı verir.

أَلَّا تُصَلِّىَ..... Haydi namaz kılsana!

أَلَّا تَسْتَعِدَّ..... Haydi hazırlansana!

Bileşik أَلَّا (ella) Edatı:

Bir nasp edatı olan أَنْ (en) edatı ile, nefi ve nehi edatı olan لا (la)'nın birleşimi olan أَلَّا (ella) (أَنْ لا) edatı. Yazılış ve okuyuş olarak her ikisi de aynı olan bu edatların birbirinden ayırt edilmesi kendisinden sonraki muzari fiil üzerindeki

etkisinden kolaylıkla anlaşılmalıdır. Çünkü أَنْ (en) edatı kendisinden sonraki muzari fiili nasb ettiği gibi anlamını da mastara çevirmektedir. Oysa diğer أَلَّا (ella) edatının kendisinden sonraki muzari kelimeye hareke etkisi yoktur.

Fakat أَلَّا = أَنْ (ella) edatının nehi (yasaklama) için gelmesi durumunda ise o takdirde edatın kendisinden sonra gelen muzari kelimeye herhangi bir hareke etkisi olmaz sadece لَا (la) edatı fiili cezm eder ve أَنْ (en)'den dolayı fiilin anlamı mastara dönüşür. Şayet nefi (olumsuzluk) içinse bu edatın fiil üzerinde herhangi bir hareke etkisi olmaz ve sadece fiili olumsuz yapar. Bu durumda أَنْ (en) edatı fiili nasbettiği gibi olumsuz hale gelmiş fiilin anlamını mastara çevirir. İşte bu durumlar her iki edatın birbirinden ayırt edilmesini sağlayan etkilerdir.^[3]

- أُرِيدُ مِنْكَ أَلَّا تُسَاعِدَهُ فِي عَمَلِهِ..... Senden, ona işinde yardım etmemeni istiyorum (fiil olumsuz ve nasb mana ise mastar- yasaklama)
- يَجِبُ عَلَيْنَا أَلَّا نَتَّيَسَّ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ..... Allah'ın rahmetinden umut kesmememiz gerekir (fiil nasb mana mastar)
- يَجِبُ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُهَاجِرُوا مِنْ وَطَنِكُمْ إِلَى بِلَادٍ أُخْرَى... Vatanınızdan başka ülkelere göç etmemeniz gerekir (fiil olumsuz ve mana mastar)
- قُلْتُ لَهُ أَلَّا تَتَّخِرُ..... Ona geç kalmamasını söyledim (Fiil cezm mana mastar)

Görüldüğü gibi iki edat çok kolay bir şekilde birbirinden ayrılmaktadır. Ayetin başında gelen أَلَّا (ella) edatının kendisinden sonraki fiile hiçbir etkisinin olmadığı görülmektedir. Bunun yanında fiil emir fiil değil, sadece muzari bir fiildir. Ayette geçen تَعْلُوا (ella ta'lu) ifadesine “baş kaldırmayın” anlamı vermenin hiçbir şekilde imkânı yoktur. Muzari olarak gelen تَعْلُوا (ta'lu) kelimesinin anlamlarına gelince; ع ل و (ayn+lam+vav) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 70 kelime bulunmaktadır. Kelime mazi kökünde fiil olarak, “yücelmek, yükselmek, yukarı çıkmak, üste çıkmak, belirlemek, aşmak, aşkın olmak, taşkınlık etmek, böbürlenip gururlanmak manaları bulunmaktadır.

- عَلَا الدُّخَانُ.....Duman yükseldi.
- يَعْطُو الْبُحَيْرَةَ الْحَبَابُ.....Kabarcıklar gölün üstüne çıkar.
- عَلَا صَوْتُهُ..... Sesi yükseldi.
- السُّلَّمَعَلَا.....Merdiveni çıktı.
- عَلَتْ وَجْهَهُ الْإِبْتِسَامَةُ.....Yüzünde tebessüm belirdi.
- الرَّجُلُ عَلَا..... Böbürlendi, kibirlendi.^[4]

Bir daha belirtelim ki ayette geçen تَعْلُوا (ella ta'lu) ifadesine “baş kaldırmayın” şeklinde bir mana verilebilmesi hem başındaki أَلَّا (ella) edatının olumsuzluk değil teşvik bildiren bir edat olmasından dolayı hem de تَعْلُوا (ta'lu) fiilinin emir değil sadece muzari fiil olmasından dolayı mümkün değildir. Bu fiile verilen “baş kaldırma” manasını doğru kabul etsek bile, verilmesi gereken mana

“haydi baş kaldırsanıza” şeklinde bir mana verilmesi gerekmektedir. Cümleye baktığımızda mef’ulünü bir harfi cerle aldığı için anlamının kesinlikle lazım yani geçişsiz olması gerekmektedir. İşte tüm bunları göz önüne aldığımızda ayetin ilk cümlesine **“أَلَا تَعْلَمُوا عَلَيَّ”** *“haydi benim huzurumda ortaya çıksanıza”* şeklinde bir mananın verilmesi gerekmektedir.

İşte bu söylem, Süleyman’ın kendi hizmetine verilen gaybi varlıklarla olan ilişkisinin çerçevesini anlamamıza yardımcı olmaktadır. Daha öncede belirttiğimiz gibi Süleyman’ın gaybi varlıklarla ilişkisi, Süleyman’ın gayb boyutuna vakıf olması ile değil, gaybi varlıkların müşahede aleminde insan kılığında görünmesiyle mümkün olmaktadır. Her şeyden önce, gaybi varlıkların hangisi olursa olsun (Cebrail, Melekler, Şeytanlar, Cinler) onların hepsinin gayb aleminden müşahede alemine geçişleri sadece izinle olmaktadır. Meleklerin geçişi yani insanlar tarafından görülebilir hale gelmeleri hem İbrahim hem de Lut kıssaları bağlamında anlatılmaktadır (mesela bkz: 15/51-77). O kıssalarda, İbrahim, kendisine gelen melek elçileri, ta ki onlar kendilerinin kim olduğunu bildirene kadar, tanıyamamış, onların melekler olduğunu anlamamıştır. Üstelik aynı melekleri hemen yanı başında duran eşi de görmüştür. Aynı melekler Lut’a da gelmiş, o da onları tanımamıştır. Hatta o melekleri koca bir şehir halkı da görmüş ama onlar da onların melek olduklarını anlamamıştır. Bunun yanında, bizzat Cebrail’in kendisi Meryem’e tam bir beşer kılığında gelmiştir.

Meryem 19/17

فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا

Meryem, onlarla kendi arasına bir perde çekmişti. Derken, biz ona ruhumuzu gönderdik de o, kendisine tastamam bir insan şeklinde göründü. (DİB mealı)

İşte bu yüzden Süleyman, gayb aleminden kendi hizmetine girmesi gerekenlerin peşine yine gayb aleminin varlıklarından biri olan Hüdhüd’ü göndermiştir. Çünkü Süleyman’ın kendisinin o aleme gidebilmesi ve saklanan birini ortaya çıkarıp getirmesi mümkün değildir. Zel-Karneyn kıssasında 3 defa geçen **سَبَبًا** (sebeben) kelimesi “kendisi aracılığıyla istenilen başka bir şeye ulaşılan aracı” anlamındadır. Evet Süleyman, yani Zel-karneyn, gayb alemine ancak araçlar vasıtasıyla müttali olabilmekte ve ancak araçlar üzerinden onları bulup getirmektedir. Fakat birini getirsin diye gönderdiği Hüdhüd, ilk gidişinde getirmesi gerekeni getirememiş, kavmi gelmesi gerekeno dikbaşlıya arka çıkmıştır. Bunun üzerine Yüce Allah, o dikbaşlı ve onu kollayan kavmi için Süleyman’a **“Ey Zülkarneyn! İstersen onlara azab ettirirsin ama istersen onları güzellikle de elde edebilirsin”** şeklinde bir yetki vermiştir. Süleyman o yetkiyi sadece güzellikle elde etme yönünde kullanacağını belirtmişti. **“أَلَا تَعْلَمُوا عَلَيَّ”** *“haydi benim huzurumda ortaya çıksanıza”* diyerek onları buna teşvik etmiş, onlara güzellikle muamele edeceğini bildirmiştir. Hatırlanacağı üzere daha önceki

bölümlerde Süleyman kendi hizmetine verilen o maharetlilerin vadisine varmış, orada onlara hükmeden bir kadının şu konuşmasını işitmişti:

Neml 27/17-18

وَحْشِيرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودَهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُورَعُونَ

حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ تَمَلُّةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطَمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

(27/17) Cin'den, İns'den ve Tayr (uçabilen şeytanlar)'dan olan onun askerleri, Süleyman için toplatılmış, ardından onlar (görevlerine) sevk edileceklerdi.

(27/18) En sonunda (Süleyman'ın emrine verilen) o maharetlilerin vadisine vardıklarında bile (liderleri olan) maharetli kişi "Ey (görevlendirilen) maharetli kişiler! Yerleştirildiğiniz görevlerinize dahil olun (başlayın). Süleyman ve askerleri kesinlikle sert davranıp sizi ezmeyecekler ve onlar asla duygusal davranmayacaklar!" diyordu.

Bu konuşma Süleyman ve onun askerlerinin gayb aleminde olumlu yönde tanındığını bildirmektedir. İşte bu yüzden Süleyman, onlara sert çıkmamış, onları teşvik ederek *أَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ* "haydi benim huzurumda ortaya çıksanıza" demiştir. Bunun için o dışı kişi, Süleyman'ın koyduğu ilkeleri "utandırmayan ilkeler" olarak yani "kitabun kerim" olarak tanımlamıştır. Süleyman onların zor kullanarak değil, kendiliklerinden ortaya çıkmasını istemektedir. Zaten kıssanın devamında bu dışı kişi ve kavminin bu ilkelere Süleyman ile karşılaşmadan önce teslim oldukları bildirilecektir. Buna göre ayete verilmesi gereken daha isabetli meal aşağıdaki gibi olmalıdır:

Neml 27/31

أَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ وَأَتُونِي مُسْلِمِينَ

Haydi benim huzurumda ortaya çıkın da ardından (görevlerinizi) müslimler olarak yerine getirin.

Bu ayette geçen "müslimin" kelimesi üzerinde ilerleyen ayetlerde durulacaktır. Verdiğimiz mealde (görevlerinize) şeklinde yaptığımız açıklamaya gelince; Süleyman kıssalarının tamamında onun emrine verilen gaybi varlıkların hepsi bir görevi yerine getirmek üzere Süleyman'ın emrine verilmişlerdir. Süleyman kendisine verilen hiçbir imkânı ne gaybi ne de müşahede aleminde muhataplarını zorla mü'min yapmak için kullanmamaktadır. Çünkü mü'min olmak asla zorlama ile olabilecek bir şey değildir. Ayetteki "müslimin" kelimesinin de iman ile alakası yoktur. Çünkü resul dahi olsalar hiçbir Allah'ın kulunun bir başkasını zor kullanarak müslim halinde getirmeye yetkisi yoktur. Eğer zor kullanarak birilerini müslim yapmak meşru olsaydı herkesten önce bunu Yüce Allah yapardı. Ama o imanı tercihe ve gönüllü kabüle bırakmıştır.

Yunus 10/99

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا ۖ أَفَأَنْتَ تُكْرَهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ

Eğer Rabbin dileyseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi elbette topyekûn iman ederlerdi. Böyle iken sen mi mü'min olsunlar diye, insanları zorlayacaksın? (DİB meali)

Kullarını mü'min olsunlar diye asla kahredici gücünü kullanmayan Yüce Allah bu yetkiyi kimseye vermemiştir. Çünkü zorla iman olmaz. Bir kişi imana zorlanması durumunda kesinlikle mü'min değil, münafık olacaktır. İşte bu yüzden anlamaya çalıştığımız ayette geçen "müslimin" kelimesi imanla alakalı değildir. Bunun yanında hiçbir resul Allah'ın kullarını kendisine yönelik bir teslimiyete asla çağırılmaz.

Al-i İmran 3/79

مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنَّبُوءَةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ

Allah'ın, kendisine Kitab'ı, hükmü (hikmeti) ve peygamberliği verdiği hiçbir beşerin, "Allah'ı bırakıp bana kullar olun" demesi düşünülemez. Fakat (şöyle öğüt verir:) "Öğretmekte ve derinlemesine incelemekte olduğunuz Kitap uyarınca rabbânîler (Allah'ın istediği örnek ve dindar kullar) olun." (DİB meali)

Ramazan DEMİR

[1]İsfahani, Müfredat SMV md/ Yrd. Doç. Dr. İlysa Karıslı, Yeni Sözlük SMV md.s.1293

[2]İsfahani, Müfredat RDD md. / Yrd. Doç. Dr. İlyas Karıslı, Yeni Sözlük RDD md.s.1036

[3]Hasan Akdağ, Arap Dilinde Edatlar s.67

[4]İsfahani, Müfredat ALV md. / Yrd. Doç. Dr. İlyas Karıslı, Yeni Sözlük ALV md.s.1624

ARADA KALMAK

Neml 27/32

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي أَمْرِي مَا كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّى تَشْهَدُون

“Ey ileri gelenler! Durumum hakkında bana görüş bildirin. Sizler yanımda bulunmadıkça hiçbir işe kesin olarak karar vermem.” (DİB meali)

Arapça metinde geçen kelimelerin mealdeki karşılıkları şunlardır.

- مَا كُنْتُ قَاطِعَةً (Ma kuntu katiaten)..... Kesin olarak karar vermem.
- حَتَّى تَشْهَدُون (Hatta teşhedun)..... Sizler yanımda olmadıkça.

Artık şu kesindir ki müellifler meallerini yazarken önlerindeki Kur'an'a bakarak değil, kafalarındaki hikayelere göre kelimelere anlam vermişlerdir. Çünkü Kur'an'a bakıldığı halde kelimelere bu anlamların verilmesi asla mümkün değildir.

Fiil olarak bir bütünden herhangi bir parçayı kesip koparmak anlamlarına gelen قَاطِعَةً (katiaten) kelimesi ق ط ع (kaf+tı+ayn) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 36 kelime bulunmaktadır. Mazi fiil olarak; “kesmek, alıkoymak, boykot etmek, men etmek, katetmek, uzak kalmak” manalarına sahiptir. Kelime bilinen fiziki manada bir şeyi kesmeyi ifade ettiği gibi “ilişki kesmek, yolu kesmek, sözü kesmek, irtibatı kesmek, yardımı kesmek, destek vermeyi kesmek” gibi soyut manada kesmeleri de ifade etmektedir. Kelime ayette “ismi fail” olarak geçmektedir. Bu kökten isim olarak; “feodal, derebeyi, feodalizm, kopukluk, kesen, kesici, kıta, sektör, mutlak, kesin, boykotçu, bir şeye karşı çıkan” gibi kelimeler türemiştir.[1]

Ayette isim olarak ve iki defa geçen أَمْرِي (emr) kelimesi aynı kök (elif+mim+ra) harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 248 kelime bulunmaktadır. **Fiil** olarak; “emretmek, emir vermek, buyurmak, bir şeyle mükellef kılmak, bir işle görevlendirmek, görev vermek, çoğaltmak, bilemek, keskinleştirmek, önlem almak” anlamlarına gelen bu kökten **isim** olarak; “emir, başkan, komplo, pusu, karşılıklı istişare, emir, buyruk, iş, durum, emreden, emredici, komplocu” anlamlarına gelen kelimeler türemiştir.

Yukarıdaki DİB mealinde “siz yanımda olmadan” manası verilen تَشْهَدُون (teşhedun) kelimesi ش ه د (şın+he+del) kök harflerinden türetilmiş muzari bir fiildir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 160 kelime bulunmaktadır. Kelime yalın olarak “şahitlik yapmak, tanık olmak, olay veya iş esnasında orada olmak, hazır bulunmak, müşahede etmek, temaşa etmek, görmek” anlamlarına gelmektedir.

Bu kadının ne dediğinin anlaşılması için geride olan olayların biraz hatırlanması gerekmektedir.

Neml 27/22-26

فَمَكَتْ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَأٍ يَقِينٍ

(27/22) “Ardından (Süleyman) uzak olmayan bir yerde (onun) gelmesini bekledi. Hemen sonra da (Hüdhüd geldi ve): Şöyle dedi; “Senin ona kavratamadığın şeyi ben (ona) kavratım ve Sebe’den endişelerini giderecek (beklediğin) kesinlikle doğru (yalan olmayan) bir haberi sana getirdim.

إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ

(27/23) Kesinlikle ben (uzak yolculuk yapanlara) çok kızdım, (müennes) bir kişi onları yönlendiriyor. (İstedığın) şeylerin hepsinden (ona) verdirilmiş ama onun da zorlu bir yöneteni var”

وَجَدْنَاهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَرَبُّنَا لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ

(27/24) “Ona ve kavmine çok kızdım (çünkü) Allah’tan önce o dik başlı için emre amade oluyorlar ve şeytan (bana değil) onlara yaptıklarını aşırı güzel gösterdikten sonra onları yoldan çevirdi. Artık onlar zorla kılavuzluk yapmazlar.

أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبَاءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ

(27/25) “Sadece Allah için emre amade olsalar ya!” ki zaten O, göklerde ve yerde de (olsa) o gizleneni (saklandığı yerden) çıkarır ve (söylemeyerek) örtbas ettiğinizi de (söyleyerek) açığa vuracağınızı da bilir.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

(27/26) O zorlu yönetenin rabbi de kendisinden başka ilah olmayan Allah’tır.

İşte kadının söyleminden öncesinde geçen bu olayların hepsinde kendi kavmini haberdar ettiği, hatta bu olaylara onların istekleri doğrultusunda karar vermiş olduğu anlaşılmaktadır. Şimdi aynı kişileri karşısına almış, bir yandan olayların buraya gelmesinde karşısındakilerin payının ne olduğunu, geçmişte aldığı kararları nasıl aldığını ve yine gelinen son durumda ne yapması gerektiğini onlara sormaktadır. Buna göre ayete verilmesi gereken meal şu şekilde olmalıdır.

Neml 27/32

أَمْرِي مَا كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّى تَشْهَدُونِ فِي قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي

“Ey ileri gelenler! Siz şahit oluncaya kadar hiçbir işe karşı çıkan olmadım, şimdi içinde bulunduğum durumum hakkında bana bağlayıcı görüşlerinizi bildirin.

(Verdiğimiz bu mealde “*şimdi içinde bulunduğum*” kelimelerinin gerekçesi, fiilin, emri hazır olması ve hemen devamında gelen فِي (fi) harfi ceridir.)

İşte bu söylemden anlaşılmaktadır ki, kadının daha önce verdiği kararların hepsinde halihazırda kendilerinden görüş istediği danışma kurulunun etkisi olmuştur. Ayette geçen مَا كُنْتُ قَاطِعَةً “*karşı çıkan olmadım*” ifadesinden kadının daha önceki kararlarda da onların tersini düşündüğü ama buna rağmen kestirip atmadığı, onların kararlarına uyduğu anlaşılmaktadır. Kıssanın ilerleyen bölümünde kadının bu yönde tavır sergilediği daha netleşecektir.

Neml 27/33

قَالُوا نَحْنُ أَوْلُو قُوَّةٍ وَأَوْلُو بِأْسٍ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ

Dediler ki: “Biz güçlü kimseleriz ve çetin savaşçılarız. Emir senin. Ne emredeceğini düşün.” (DİB meali)

Kadını bir nevi çaresiz durumda bırakan işte bu söylemdir. Kadın onlara içinde bulunduğu durumdan çıkmanın yolunu sormaktadır ama onlar söze “*biz kuvvet sahibi ve çok etkili cesaret sahibi kimseleriz*” yani korkak değiliz, gerekirse savaşırız demektedirler. Onların bu tavrı korudukları o dikbaşlıyı vermeyecekleri daha doğrusu ikinci defa gelen Hüdhüd’e yine vermeyecekleri anlamına gelmektedir. Bu kadın kavmi ile Süleyman arasına sıkışıp kalmıştır. Ayette geçen وَالْأَمْرُ (ve’l emru) ifadesinin marife olması ve hemen devamında إِلَيْكِ (ileyke) ifadesinin gelmesi anlamı “*o (bahsettiğin) durum seni bağlar*” anlamına gelmektedir. Devamında gelen فَانظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ “*artık ne önlem alacağını kendin düşün*” ifadesinde ise herhangi bir çıkış yolu bildirmeyeceklerini, alacağı her kararda yalnız kalacağını ve hatta gerekirse ona bile karşı çıkacaklarını söylemiş olmaktadırlar. Bu kadın onlara “*bana bağlayıcı görüşünüzü bildirin*” diyerek içine düştüğü duruma bir çıkış yolu önermelerini istemiş ama onlar “*çok cesaret ve kuvvet sahibi kimseleriz (korkak değiliz)*” diyerek kestirip atmışlardır. Kendilerini tanıyan, onlardan biri olan ve onlara liderlik yapan birine “*biz cesaret ve kuvvet sahibiyiz*” denmesinin başka bir anlamı yoktur. Yani onlar içinde bulunduğu durumda tereddüt gösteren kendi liderlerine üstü kapalı olarak “*korkak*” demiş olmaktadırlar.

Neml 27/33

قَالُوا نَحْنُ أَوْلُو قُوَّةٍ وَأَوْلُو بِأْسٍ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ

Dediler ki: “Biz kuvvet sahibiyiz dahası çok şiddetli cesaret sahibi kimseleriz” ve (bahsettiğin) durum seni bağlar, bundan sonrasında ne önlem alacağını kendin düşün.”

Ayetin en sonunda gelen تَأْمُرِينَ (te’murin) kelimesine “*önlem almak*” manasını vermemizin gerekçesi, kelimenin anlamları hakkında az önce yaptığımız açıklamalardır. Bunlar emir almaya niyeti olmuş olsaydı, söze meydan

okuyucu bir şekilde başlamaz, durumu çözülemez hale getirecek ifadeler kullanmazlardı. Onların amacı herhangi bir emir almak değil, kendi liderlerinin istedikleri yönde karar almalarını sağlamaktır. Zaten kadın daha önceki kararları da onların tanıklığı ile aldığını kendisi ifade etmişti. İşte bu yüzden kelimeye kök manaları içinde bulunan “önlem alma” manası tercih edilmiştir.

Neml 27/34

قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَآةَ أَهْلِهَا آذِلَّةً ۗ وَكَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ

(Kraliçe Belkis) şöyle dedi: “Krallar bir memlekete girdi mi, orayı harap ederler ve halkının ileri gelenlerini zelil hâle getirirler. İşte onlar böyle yaparlar.” (DİB meali)

Ayetin metninde ve Kur’an’ın hiçbir yerinde kadının isminin Belkis olmadığını belirtmiştik. İsrarla bu ismin kullanılması sadece efsanelerin müelliflerin kafasına çıkmamak üzere kazanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Oysa bu müennes kişi insan değil, Şeytanlarla aynı türden gaybi bir varlıktır.

Ayette geçen الْمُلُوكُ (el-muluk) kelimesinin anlamları içinde “krallar” manası bulunmaktadır. Fakat kelimenin hem çoğul hem de marife olması kast edilen anlamın krallar olmasını geçersiz kılmaktadır. Üstelik Süleyman bir kral değil Allah resulüdür ve yaşanan bu olayların tamamı Süleyman’ın otorite sahibi olmasından dolayı değil, resul olmasından dolayıdır. Dahası onlara o ilkeleri koyan sadece Süleyman’dır yani bir kişidir. Hepsinden de önemlisi Süleyman’ın gayb alemine geçip onların memleketlerini ifsad etmesinin imkânı yoktur.

Bu kelimenin kast ettiği yalın anlam “egemenler” şeklindedir ve kadının bu kelimedenden kast ettiği kişiler Süleyman’ın emrine verilenleri zaptu-rapt altında tutan meleklerdir. Olaya henüz onlar karışmamış, Süleyman konumunun gerektiği duruma göre hareket ederek onlara kendi türlerinden Hüdhüd’ü elçi olarak göndermiş, zor kullanmamış, emri altına gelmesi gerekeni isteyerek kendisine göndermelerini, onu korumamalarını bildirmiştir. Ama onlar ısrarla onu korumaya devam etmiş üstelik “biz güçlü kuvvetli ve çok cesaretli yani korkak olmayan kimseleriz” diyerek meydan okumuşlardır.

Zel-karneyn kıssasında Yüce Allah işte bu durumda olan mesele karşısında Süleyman’ı muhayyer bırakmıştı. Süleyman ise o muhayyerliği olumlu yönde kullanacağını bildirerek şöyle demişti.

Kehf 18/87

قَالَ أَمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكَرًا

(Zülkarneyn) “Amma biz sadece zulmetmiş kimseye azap ettireceğiz. Sonra o yetkilisine iade edilir o da onu sevimsiz (hoşa gitmeyen) bir alıkoyuyla alıkoyar.

İşte Süleyman'ın bahsettiği *yetkililer* ile kadının bahsettiği *egemenler* aynı kişilerdir. Yani kadın bu işin güzellikle halledilmemesi durumunda en sonda onların geleceğini bilmektedir. Evet henüz onlar gelmemektedir çünkü buna Süleyman engel olmaktadır. Yüce Allah ona “ister ceza verdirirsin ister onları güzellikle elde edersin” demiş, o da güzellikle elde edeceğini bildirmiş, sertliği sadece o dikbaşlıya göstereceğini bildirmiştir. Ayette geçen المُلُوكُ (el-muluk) kelimesine “o egemenler, o yetkililer” manası vermenin önünde hiçbir engel yoktur. Çünkü kral manası verilen “*melik*” kelimesi “*gücüyle egemen olan kişi*” anlamındadır. Başka bir cemi mükesser olan “*Melaike*” kelimesi de güçlü ve egemen hale getirilmiş kişileri kast eden bir kelimedir ve hiçbir Melek Yüce Allah'ın kendisine vermediği bir yetkiyi kullanamaz. Meleklerin izin verilmemiş bir yetkiyi kullanmaları durumunda tıpkı İblis örneğinde olduğu gibi melek olmayla ilgili tüm yetkileri ellerinden alınıp İblis haline getirilmeleri gerekir.

Ayette geçen أَفْسَدُواهَا (efseduha) kelimesi ف س د (fa+sin+dal) kök harflerinden türemiş if'al babında mazi bir fiildir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 50 kelime bulunmaktadır. Kelime mazi kökünde; “bozulmak, berbat olmak, telef olmak, perişan olmak, kokmak, batıl olmak, hükümsüz olmak, arası açılmak, geçersiz olmak” anlamlarına sahiptir. Kelime ayette if'al babında geçtiği için tüm manalar geçişli olmak zorundadır. Yani bozmak, telef etmek, perişan etmek, kokutmak, batıl hale getirmek, arasını açmak, geçersiz hale getirmek” gibi.

Ayette geçen قَرِيَّةً (karyeten) kelimesi esasında çok geniş bir çalışma gerektirmektedir. Çünkü karşılaştırmalı bir meal taraması yapıldığında birçok yerde “belde, karye, medine, ard” kelimelerine birbirine mukabil anlamlar verilmiş, bu kelimeler arasındaki fark gözetilmemiştir. Mesela, yukarıya aldığımız DİB meali bu ayette kelimeye *memleket* manası vermiştir. Aynı meal müellifleri aşağıdaki ayette geçen “belde” kelimesine de *memleket* anlamına gelecek *ülke* anlamı vermişlerdir.

Kaf 50/36

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَّجِيسٍ

Biz onlardan önce, kendilerinden daha zorlu nice nesilleri helâk ettik de ülke ülke dolaşıp kaçacak delik aradılar. Kaçacak bir yer mi var? (DİB meali)

Aynı müellifler anlamaya çalıştığımız ayette “*karye*” kelimesine *memleket* manası vermişlerken mesela, 2/58 de *kasaba*, 2/259 da *şehir* manası vermişlerdir. Biraz önce de belirttiğimiz gibi karşılaştırmalı bir meal taraması yapıldığında kelimelere yüklenen bu farklı anlamların sadece DİB meali ile sınırlı olmadığı, meal ve tefsirlerin tamamında durumun böyle olduğu rahatlıkla görülecektir.

Kelime ق ر ي (kaf+ra+ya) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 57 kelime bulunmaktadır. Kelimenin fiil olarak kök anlamları: misafir etmek, ağırlamak, ikramda bulunmak, bedel istemek, ikram istemek, araştırmak

incelemek, parçadan yola çıkarak tüme varmak, tek tek ziyaret etmek” şeklindedir. İsim olarak ise “havuz ya da gölde biriken su, misafire ikram edilen yiyecekler, köy, köylü, şehir” anlamlarındadır.[2] Görüldüğü gibi sözlüklerde bile kelimenin ayrımı yapılmamış, alt alta hem şehir hem de köy manası verilmiştir. İsfahani kelimenin genel anlama sahip olduğunu, kast edilen anlamın “*insanların toplandığı yer*” şeklinde olduğunu belirttikten sonra hem toplanılan yere hem de tek tek toplanan kişilere “karyetun” denilebileceğini ifade etmiştir.[3] Bu yaklaşım bir nebze de olsa kelimenin üzerindeki kapalılığı giderse de insanların toplandığı her yere *karye* denmemektedir.

Enam 6/123

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيْمَكُرُوا فِيهَا وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

İşte böyle, her memlekette günahkârları oranın ileri gelenleri kaldık ki oralarda hilekârlık etsinler. Hâlbuki onlar hilekârlığı ancak kendilerine yaparlar. Ama farkında olmuyorlar. (DİB meali)

Mesela bu ayette geçen *karye* kelimesine memleket manası verilmesi durumunda şöyle bir ikilem ortaya çıkmaktadır. Memleket dendiğinde genelde kişinin üzerinde yaşadığı, kendisine vatan edindiği topraklar kast edilmektedir. Orada hiçbir şehir olmasa bile hatta herhangi bir insan kalmasa bile orası, orada yaşayan biri için memleketir. Fakat bu memleketin ekabiri, mücrimi olmaz. Çünkü bu kavramlar sadece insanlar için geçerli kelimelerdir. Memleketin ileri gelenleri dendiğinde kast edilen anlam bir topluluk halinde yaşayan insanların ekabirleri, mücrimleri şeklindedir. O halde bu ayette geçen قَرْيَةٍ (*karyetun*) kelimesinin anlamı, üzerinde yaşanılan toprak parçası değil, o toprak parçasında insanların oluşturduğu topluluktur. Nitekim herhangi birinin “memleket” dediğinde anladığı şey o toprak parçası üzerinde yaşayan insanların hepsinin kabul ettiği sınırlar içerisinde kalan bölgedir. Herhangi bir ülkenin sınırına gittiğinizde Türkiye memleketi ile Yunanistan memleketini birbirinden ayıran şeyin gerilmiş dikenli teller olduğunu görürsünüz. Herhangi bir toprak parçası üzerinde orasının falanlara ya da filanlara ait bir memleket olduğunu belirten doğal hiçbir işareti hem de yeryüzünün hiçbir yerinde göremezsiniz. Yüce Allah yeryüzünün hiçbir bölgesini filanlara ya da falanlara taksim etmemiştir. Şurası Fransızların, burası Arapların, diğer yer Kürtlerin, işte burası da Türklerin şeklinde yapılan taksimlerin hiçbiri Yüce Allah’ın taksimi değildir. İnsanlar kendi kafalarından bir yerin kendilerine ait olduğunu belirten sınırlar çizebilirler ama Yüce Allah bu sınırları asla tanımamaktadır. Çünkü yeryüzü içindekilerle ve dışındakilerle birlikte sadece Allah’ın mülküdür ve bu mülkünden birilerine pay ayırdığına dair tek bir delil yoktur. Kaldı ki yeryüzünün hangi bölgesine bakarsanız bakın bugün bir memleketi belirtir şekilde “Tayland, Çin, Amerika, Brezilya vs” denilen yerlerin hepsinin bir zamanlar hem sınırlarının hem sahiplerinin hem de adlarının farklı olduğunu tespit edersiniz. Muhtemeldir ki yarınlarda bu adlar ve memleketler sahipleri ile birlikte değişecektir. İşte *karye* denilince akla gelen şeyin bir zamanlar üzerinde başka birilerinin yaşadığı toprak parçaları değil, bizzat o insanların

kendilerinin olması gerekmektedir. Çünkü toprak hiçbir zaman değişmemektedir. Aynı toprak parçasına bir zamanlar Osmanlı, daha öncesinde Bizans, daha öncesinde Roma, daha öncesinde Eti denmesi toprağın aldığı şekillerden değil, insanların ona verdiği adlardan dolayıdır. Yoksa Osmanlı zamanındaki toprak başka, Bizans zamanındaki toprak başka değildir. Kur'an'da geçen karye kelimeleri de hep insanları kast etmektedir. Mesela, aşağıdaki ayete bakalım.

Araf 7/94

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَضُرَّغُونَ

Biz hiçbir memlekete bir peygamber göndermedik ki (karşı çıkmaktan vazgeçip) yalvarıp yakarsınlar diye ora halkını yoksulluk ve sıkıntıya uğratmış olmayalım. (DİB Meali)

Yine aynı meal müellifleri kelimeye bu ayette de “memleket” manası vermişlerdir. Oysa memleket eğer bir toprak parçası ise ayetin bahsettiği resul insanlara değil o toprak parçasına gelmiş olmaktadır. Dahası resule karşı çıkan da yine o toprak parçası olmaktadır. Oysa kelimenin kast ettiği anlam memleket değil, belli bir inanç çerçevesinde topluluk oluşturan ve hepsini tek bir “karye” yapan ilkelere göre yaşayan insanlardır.

Yine aynı meal müellifleri üç ayette ard arda geçen “ehli kur'a” tamlamasına bakın ne anlam vermişlerdir.

Araf 7/96-98

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ

Eğer, o memleketlerin halkları iman etseler ve Allah'a karşı gelmekten sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereketler (in kapılarını) açardık. Fakat onlar yalanladılar, biz de kendilerini işledikleri günahlarından dolayı yakalayiverdik.

أَقَامِنَ أَهْلَ الْقُرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيِّنًا وَهُمْ نَائِمُونَ

Memleketlerin halkları geceleyin uyurken kendilerine azabımızın gelmesinden emin mi oldular?

أَوْ آمِنَ أَهْلَ الْقُرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يُلْعَبُونَ

Ya da o memleketlerin halkları kuşluk vakti gülüp oynarken kendilerine azabımızın gelmesinden emin mi oldular? (DİB meali)

Bu mealin müellifleri üç ayette geçen أَهْلَ الْقُرَىٰ (ehlu'l kur'a) tamlamasına “memleketlerin halkları” anlamı vermişlerdir (aslında diğer meallerde de durum aynıdır). Buna göre yine anlamaya çalıştığımız “karye” kelimesi memleket “ehl”

kelimesi ise halk anlamına gelmektedir. Oysa bu ayette “ehl” kelimesine “halk” manası verilmesi durumunda bu sefer “ehl” kelimesinin başka konular bağlamında geçtiği ayetler farklılaşacaktır. Mesela ehl kelimesinin en fazla kullanıldığı أَهْلَ الْكِتَابِ (ehle’l kitap) tamlamasın anlamı “o kitabın halkı” anlamına gelecektir ki bundan anlaşılması gereken “kitap” diye bir memleket vardır, ehil de onun halkıdır şeklinde bir şey olması gerekmektedir. Oysa ne ehl kelimesi halk anlamındadır ne de “karyetün” kelimesi memleket. Ehl kelimesi, inanılan ve kabul edilen bir şeyde yardımlaşma amacıyla bir araya gelme anlamındadır. Yani ön plana çıkan şey hedef birlikteliğidir. O hedefe inanmayan veya o hedef doğrultusunda yardımlaşmayan kişiye ehil denmemektedir. Mesela Hud suresinde kendi oğlu için ehil kelimesini kullanan Nuh’a Yüce Allah o senin ehlin değildir demektedir. Yine Lut kıssaları bağlamında, gelen misafirleri kendilerine verilmeyen karye, Lut’a şunu demektedir.

Neml 27/56

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنْاسٌ يَتَطَهَّرُونَ

Bunun üzerine kavminin cevabı ancak şöyle demek oldu: “Lût’un ailesini memleketinizden çıkarın. Çünkü onlar temiz kalmak isteyen insanlarmış(!)” (DİB meali)

Ayette geçen أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِنْ قَرْيَتِكُمْ (uhricu ele lut’in min karyetikum) cümlesine verilen “Lut’un ailesini memleketinizden çıkarın” anlamı genelde onu *sınırdışı* edin şeklinde anlaşılmıştır. Oysa dikkat edilirse ayette Lut ve ailesi değil sadece Lut âli denmektedir. Gerçi âl kelimesine verilen aile anlamı da doğru değildir ama doğru olmasa bile kast edilenin sadece onlar olduğu gayet açıktır. Bu durumda onlar Lut kalabilir ama ailesini sınırdışı edin mi demek istemektedirler. Elbette öyle değildir. Lut hiçbir zaman onların oluşturduğu karye’den biri olmamıştır. Çünkü karye kelimesi bir toprak parçası ya da bir şehir anlamında değil, bir toprak parçası üzerinde kendilerine sınır çizen ve bu sınırı kabul eden, aynı zamanda bu sınırlar içinde yaşamının genel kurallarını kabul eden insanlar demektir. Karye kelimesine şehir anlamı verilmesi de zaten bu anlamından dolayıdır. Çünkü bir şehirde yaşayanların hepsi önce kendilerini o şehrin bir ferdi sayacak daha sonra o şehirde yaşamının kurallarına uyacaktır. İşte şehiri şehir yapan şey de budur. Yoksa yalın olarak insanların toplandığı her yere şehir denmemektedir. Şehirde aslanan şey yükümlülüklerin ve hakların tarif edilmiş olması, bu tariflerin kabul edilerek meşru hale getirilmiş olması, insanların sorumluluklarını ve haklarını bu tarifler üzerinden biliyor olmalarıdır. Meselâ; ister seçimle ister başka bir yolla gelmiş olsun şehrin bir yöneticisi bulunmaktadır. O yönetici meşruluğunu insanların onu yönetici olarak kabul etmiş olmalarından almaktadır. O şehrin, anlaşmazlıkları çözen kabul edildiği için insanların başvurup meşru hale getirdikleri bir mahkemesi ve mahkemelerin belirlenmiş ve kabul edilmiş kurallara göre hak belirlediği kanunları vardır. Orada yaşayan insanların güvenliklerini sağlayacak, genel kabul görmüş meşru kurallara uymayanları gerekirse zor kullanarak veya cezalandırarak genel sınırlar içinde tutan kolluk

kuvvetleri de meşruluğunu insanlardan almaktadırlar. İşte bunların bulunduğu insan topluluklarına *karye* denmektedir.

Anlamaya çalıştığımız ayette de kelime tam da bu anlamda kullanılmıştır.

Neml 27/34

قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَآةَ أَهْلِهَا آدِلَةً ۗ وَكَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ

(Müennes kişi) Şöyle dedi: “Hiç şüphemiz olmasın ki; o egemenler bir karyeye müdahale ettikleri zaman, (bilin ki) o karyeyi (topluluğu bağlayan değerler sistemini) hükümsüz kılmışlardır ve en değerli kural belirleyicilerini en rezil hale sokmuşlardır (demektir). Ve (onlar da) kesinlikle böyle yapacaklardır.

Çünkü kural böyle işlemektedir. Eğer iş meleklerin müdahalesine kadar vardırılmışsa artık orada yaşayanlar kendilerine tanınan tüm olanakları tüketmişlerdir demektir. Nihayetinde Hüdhüd ikinci defa gelmiş yine eli boş dönecektir. Aslında müennes kişi kavminin kendisini tehdit edişine bir nevi karşı tehdit geliştirmektedir. Sizin varacağınız yer burasıdır demek istemektedir.

Neml 27/35

وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ

“Ben onlara bir hediye gönderip, elçilerin ne haber ile döneceklerine bakacağım.”
(DİB meali)

Müennes kişinin bu söyleminde en dikkat çeken şey “ben onlara hediye göndereceğim” cümlesinde “onlar” kelimesini kullanmasıdır. Oysa daha en başta muhatabının sadece Süleyman olduğunu bizzat kendisi ifade etmişti. Dahası o kerim ilkelerin de göndericisinin Süleyman olduğunu bildirmişti. Öyleyse neden çoğul olarak *onlar* demektir?

Ayette geçen بِهَدِيَّةٍ (bi hediyyetin) kelimesi ه د ي (he+dal+ya) kök harflerinden türemiştir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 316 kelime bulunmaktadır. Kelime fiil olarak: “yol göstermek, doğru istikamete iletmek, kılavuzluk yapmak, tanıtip açıklamak, göstermek” kök anlamlarına sahiptir. İsim olarak ise: hediye, doğru yolu gösteren, kılavuz, rehber, gidişat, metot, yol, adet” anlamlarında kelimeler türemiştir.

Bu kelimenin anlamaya çalıştığımız ayetteki kullanıldığı şekliyle isim olarak kast ettiği anlamı en iyi şekilde veren ayet aşağıdaki şu ayettir.

Maide 5/95

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ ۚ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعْمِ بِحُكْمِ بِهِ دَوَّأَ عَدْلٌ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةً طَعَامًا مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلٌ ذَلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ ۗ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ ۗ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمِ اللَّهُ مِنْهُ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ

Ey iman edenler! İhramlı iken (karada) av hayvanı öldürmeyin. Kim (ihramlı iken) onu kasten öldürürse (kendisine) bir ceza vardır. (Bu ceza), Kâ'be'ye ulaştırılmak üzere, öldürdüğünün dengi olup, içinizden iki âdil kimsenin takdir edeceği bir kurbanlık hayvan; veya yoksulları yedirmek suretiyle keffaret; yahut onun dengi oruç tutmaktır. (Bu) yaptığı işin kötü sonucunu tatması içindir. Allah, geçmiştekileri affetmiştir. Fakat kim bir daha böyle yaparsa, Allah ondan intikam alır. Allah, mutlak güç sahibidir, intikam sahibidir. (DİB mealı)

Bu ayette kelime هَدْيًا (hedyen) şeklinde geçmiştir. Kelime ayette “ihramlı iken öldürülen bir hayvanın yerine Kâbe’de kesilmek üzere belirlenen hayvan” anlamında kullanılmıştır. Daha anlaşılır bir ifade ile anlatacak olursak, “olması gerekenin yerine bedel olsun diye belirlenen başka bir şey” demektir.

Hatırlanacağı gibi daha önceki bölümlerde üzerinde durduğumuz Sebe kelimesinin anlamının “uzun yolculuklar yapanlar” şeklinde olduğunu tespit etmiştik. Hediyeye kelimesi ise köken olarak “kılavuz, rehber, yol gösteren” anlamındadır. Süleyman ile Sebe’ler arasında yaşanan durum, onların Süleyman’ın emrine verilen o dikbaşlının etkisi altında kalmaları ve onu Süleyman’a karşı korumalarıdır. Peki Süleyman o dikbaşlıyı neden ısrarla istemektedir? İşte bu sorunun cevabı kadının kullandığı بِهَدِيَّةٍ (bi hediyyetin) kelimesinin “başka bir yol göstericiye karşılık bedel olsun diye gönderilen yol gösterici” şeklindeki anlamında yatmaktadır. Kadın herhangi bir hediyeye değil, istenilen o dikbaşlı ile benzer özelliklere sahip bir yol gösterici göndermiştir. Kadının böyle bir yola başvurması Süleyman tarafından iki şeyin anlaşılmasını sağlayacaktır. Birincisi: Hüdhüd’ün doğru söylemiş olduğunu anlayacaktır. Hatırlanacağı üzere ilk gidişinden eli boş dönen Hüdhüd geç kalma mazereti olarak, o dikbaşlıyı kadının ve kavminin vermediğini, ona arka çıktıklarını söylemiş ve onları ikna etme çabalarından dolayı geç kaldığını belirtmişti. Uzun söyleminin sonunda Süleyman ona “doğrumu söylüyorsun yoksa yalancılardan biri misin göreceğiz” demiş yani onun yalan söylemiş olma ihtimalini açıkça ifade etmişti. Eğer bu kadın hiçbir şekilde Süleyman’a cevap vermeseydi o takdir de Hüdhüd’ün doğru mu yoksa yalancı mı olduğu Süleyman tarafından anlaşılamayacaktı. Ama kadının ona istediğini değil de başka birini göndermesi, Hüdhüd’ün gerçekten o dikbaşlı ile bir ittifak içinde olmadığını anlaşılmasını sağlayacaktır. İkincisi ise: kadının aslında Süleyman’ın istediklerini yerine getirmek istediğini ama kavminin buna engel olduğunu anlamasını sağlayacaktır. Nitekim kissanın ilerleyen bölümlerinde Süleyman’ın olayları tam da bu yönde anlamış olduğu açığa çıkacaktır.

Fakat neden kadının Süleyman değil de *onlara* şeklinde çoğul kelime kullandığı sorusu hala açıkta durmaktadır. Aslında bu sorunun cevabı kısmen

de olsa verilmişti. Biraz önce bu kadının marife ve çoğul olarak kullandığı “muluk” kelimesinin “o egemenler” anlamında olması gerektiğini, bundan da Süleyman emrine verilenleri disiplin altında tutan melekler anlaşılması gerektiğini belirtmiştik. Süleyman kendi hizmetine verilen gayb alemi varlıklarının hiçbirini tanımamaktadır. Hatta Hüdhüd’ü peşinden gönderdiği o dikbaşlıyı bile tanımamaktadır. Kaldı ki ulaşmak istediklerine hep araçlar üzerinden ulaşmaktadır. Sebe’ler Süleyman’ın gayb alemine vakıf olamayacağını, onun gayb alemi varlıklarına melekler üzerinden hükmedeceğini gayet iyi bilmektedirler. Herhangi bir itaatsizlik durumunda ise kendilerini cezalandırmaya gelecek olanların da melekler olacağını bilmektedirler. Süleyman için ise aslolan şey kendi isteklerinin yerine getirilmesidir. Gayb alemi varlıklarından hangisinin kendi hizmetine verildiğinin ayrımını ise o değil melekler yapmaktadır. Birkaç ayet sonra bu daha da açığa çıkacaktır. Bu yüzden kadın açısından asıl olan şey Süleyman değil, meleklerin gönderilen kişiyi, asıl gelmesi gereken o dikbaşlının yerine bedel saymalarıdır. Aslında kadın bu girişiminden herhangi bir sonuç alamayacağını pekâlâ bilmektedir. Ama bir şekilde içinde bulunduğu durumun Süleyman’a ulaştırılması gerekmektedir. İşte kadın bu yüzden protokol gereği asıl gelmesi gerekenin yerine başkasını göndermiştir. Yoksa kavmi ne o dikbaşlıyı verme niyetindedir ne de herhangi bir itaate yanaşmamaktadır.

Neml 27/35

وَإِنِّي مُرْسَلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ

“Hiç şüphemiz olmasın ki; (size rağmen) sadece ben onlara (onun yerine başka) kılavuzluğa mensup birinin göndericisi ardından gönderilenlerin ne ile döneceklerinin bekleyicisiyim.”

Verdiğimiz mealde “hediye” kelimesine “başka bir kılavuz” manası vermemizin ana sebebi kelimenin taşıdığı “yol gösterme, kılavuzluk yapma” anlamıdır. Bu kelimenin sonundaki şeddeli ya (يَ) harfi, mensubiyet bildiren bir harftir. Bu harf kelimeye hediye anlamı vermektedir. Fakat Türkçedeki hediye kelimesi de zaten Arapça bir kelimedir. Ayetteki بِهَدِيَّةٍ (bi hediyyetin) kelimesini Türkçeye hediye diye aktarmak aslında kelimeyi hiç çevirmemek demektir. Aslına bakılırsa kişilerin hediyeleşmesi bile “kılavuzluk” anlamı üzerine oturtulmuştur. Çünkü verilen her ne ise onun gerisinden ya bir duyguyu ya bir sevinci bölüşme ya birinin gönlünü alma ya da başka bir şey gelecektir. İstenilen şeye ulaşmadan önce hediye verilmesi, sanki o hediye ulaşmak istenen şeye kılavuzluk yapması gibi bir şey olmaktadır. İşte bu yüzden kelimeye kılavuz anlamı tercih edilmiştir.

Fakat burada şöyle bir detayın da gözden kaçırılmaması gerekmektedir. Dikkat edilirse بِهَدِيَّةٍ (bi hediyyetin) kelimesinin sonunda müenneslik alameti olan bir ة (ta) harfi bulunmaktadır. İşte bu harf bizim ayetin metnine (onun yerine başka) şeklindeki açıklamamızın gerekçesidir. Çünkü en başından beri hem Neml suresinde anlatılan bu kıssada hem de Kehf suresinde anlatılan Zel-Karneyn

kıssasında ardından gidilen, ele geçirilmeye çalışılan o dikbaşlı hep semai müennes olan الشَّمْسُ (eş-Şems) kelimesi ile tanımlanmaktadır. Ona mukabil olması için gönderilecek şeyin de aynı evsafa olması gerekmektedir. İşte bu yüzden hediye kelimesi de müennes olarak gelmiştir. Çünkü bu kılavuz da ele geçirilmek istenen diğer kılavuz gibi müennestir.

Bir sonraki ayette bahsedilecek olan konuların daha iyi anlaşılması için kadının bu söylemiyle ilgili şuna dikkat edilmesi gerekmektedir. Başından beri hepsini ilgilendiren bir mevzu konuşulmaktadır ama en sonunda kadın sadece kendisinin “mursiletün” (elçi gönderen) ve “naziretün” (bekleyen) olacağını hem de tekid ederek söylemektedir. Oysa madem bu konu hepsini ilgilendirmektedir ve madem bu bir danışma kuruludur, söylemin “gönderelim, bekleyelim” şeklinde çoğul olması gerekmektedir. Fakat kadın altını çize çize hediye ve elçi gönderme kararının sadece kendisine ait olduğunu söylemektedir. Bir sonraki ayetin daha iyi anlaşılması için bu detayın hatırdan tutulması gerekmektedir.

Ramazan DEMİR

[1] İsfahani, Müfredat KTA md. / Yrd. Doç. Dr. İlyas Karıslı, Yeni Sözlük KTA md.s.1805

[2] Yrd. Doç. Dr. İlyas Karıslı, Yeni Sözlük KRY md.s.1789

[3] İsfahani, Müfredat KRY md.

ŞİMARİK KILAVUZLAR

Neml 27/36

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ قَالَ أَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَا آتَانِي اللَّهُ خَيْرٌ مِمَّا آتَاكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بِهَدْيِكُمْ تَفْرَحُونَ

(Elçilerin sözcüsü) Süleyman'ın huzuruna gelince, Süleyman ona şöyle dedi: “Siz beni mal ile desteklemek (ve böylece etkilemek) mi istiyorsunuz? Oysa Allah'ın bana verdiği, size verdiğinden daha hayırlıdır. Fakat hediyenizle ancak siz sevinirsiniz.” (DİB meali)

Sebe'lerden bu elçi veya elçilerin gelmesi, Süleyman için doğru söyleyip söylemediği hususunda daha önce tereddüdünü bildirdiği Hüdhüd'ün, en başta “nebein azim” (beklenen çok önemli haber) olarak tanımladığı haberlerde tamamen doğruyu söylediğinin anlaşılmasına sebep olmuştur. Yani Hüdhüd Süleyman'ı aldatmamış doğruyu konuşmuştur. Eğer bu elçiler gelmemiş olsaydı onun doğru söyleyip söylemediği Süleyman açısından anlaşılamayacaktı. Kendisinden bahsedilmemiş olmasına rağmen, bu elçilerle birlikte ya da onlardan önce onun da Süleyman'a gelmiş olması gerekmektedir. Süleyman, ikinci defa onu gönderdiğinde “onlara dostça davran da bak bakalım ne rica edecekler” demişti. Orada olup bitenler Süleyman'a doğru aktarılmış olacak ki, kendisine elçi gönderen kadın olmasına rağmen, tekil olarak kadını değil de çoğul olarak diğerlerini hedef alan konuşmalar yapmaktadır. Bir önceki ayette kadın özellikle elçi gönderenin ve elçilerin ne ile döneceklerini bekleyen sadece kendisi olacağını yani bu kararının sadece kendisine ait olduğunu hem de tekid ederek belirtmişti. İşte Süleyman da bunu anlamış olacak ki hem bu ayette hem de sonraki ayette kadından ziyade diğerlerini hedef alan konuşmalar yapmaktadır. Bu elçiler gelmeseydi ve Hüdhüd yine istediğini elde edemeden tek başına dönseydi ne Hüdhüd'ün doğru söylediği ne de kadının içinde bulunduğu bu durumun Süleyman tarafından anlaşılması mümkün olmayacaktı.

Hatırlanacağı üzere bu kadın daha en baştan Süleyman'ın ilkelerine “kerim bir kitap” diyerek olumlu bir yaklaşım sergilemişti. Aynı zaman da o ilkeleri koyma yetkisinin “er-Rahman, er-Rahim Allah namına” olduğunu belirtmiş yani durumun farkına varmıştı. İşte olaya böyle bakan bu kadının Yüce Allah'tan alınma bir yetkiyle hareket eden Süleyman'ın her ne olursa olsun herhangi bir hediye ile kandırılmayacağını bilmiyor olması mümkün değildir. Öte yandan Yüce Allah'tan verilen bu yetkinin başkası üzerinde kullanılmasının mümkün olamayacağını da bilmemiş olması mümkün değildir. O halde bu kadın sadece gelen son durumda kendisinin de etkisiz kaldığının Süleyman'a ulaştırılmasını istemektedir ve istediğinde de başarılı olmuştur. Başarılı olmuştur çünkü Süleyman hem bu ayette hem de kissanın devamında bu kadına karşı hep olumlu yaklaşmaktadır. Artık Süleyman için durum son derece net olarak ortaya çıkmıştır.

Bu bölümde ele alacağımız ayet, فَلَمَّا (felemma) şeklinde birleşik iki edatla başlamaktadır. Bu edatla ilgili şimdi vereceğimiz bilgilerin özellikle hatırd tutulması gerekmektedir. Çünkü bu edatın olduğundan çok farklı bir konumda kullanılması, apaçık olan anlamların kaybolmasına neden olduğu gibi belki de insanlık tarihinin en fantastik yalanlarından birinin de bir Allah resulü üzerinden söylenmesine neden olmuştur. Üstelik bu yalan bizzat müfessir ve meal müellifleri tarafından Kur'an'ın içine sokulmuş ve insanlar buna inandırılmıştır. Bahsettiğimiz olay geleneğe göre ileride 40. ayette gelecek olan kadının tahtının göz açıp kapamaktan daha kısa bir sürede bir yerden bir yere getirilmesidir. İşte o olayın daha doğru bir şekilde anlaşılması bu ayetin başında gelen bileşik edatın anlaşılmasına bağlıdır. Vereceğimiz bilgiler bu açıdan önem taşımaktadır.

Ayetin baştaki ف (fa) harfi bağlaçtır. Daha önce üzerinde bir hayli durduğumuz bu bağlacın Arap dilinde oldukça yaygın alanlarda kullanımı bulunmaktadır. Bu yaygın kullanımlardan biri de sebep-sonuç ilişkisi kurma görevinde gelen kullanımlardır. Bu yönde kullanımla ilgili, Kur'an'da bir hayli kullanım bulunmaktadır. Örnek vermeden önce bu bağlacın hangi durumlarda ve hangi şekillerde sebep-sonuç ilişkisi kurduğunun üzerinde durmak gerekmektedir. Çünkü bu bağlacın kurduğu sebep-sonuç ilişkisi kendisinden önceki cümlelerin ve kendisinden sonraki cümlelerin durumuna göre farklılık arz etmektedir.

Arapçada ف (fa) bağlacı bağlantılarda çoğu zaman sıra ve ardışıklıkla birlikte sebebiyet (السببية) de ifade eder. Bağlacın cümleye sebebiyet anlamı katması için bağlanan, bağlanılanın sebebi olduğu bir eylemi gerçekleştirmiş olması gerekmektedir. Sebep-sonuç ilişkili bağlantıda sebebiyet ف (fa)'sı bağlacının işlevi, bağlaçtan sonraki ifade önceki ifadenin bir sebebi veya ona dayalı bir sonuç olarak ortaya çıkardığını belirten bir bağlantı kurar. Sebep-sonuç ilişkisine dayalı bağlantı kuran ف (fa) bağlacı, cümleye bağlantının sıralı olduğu anlamını da katar. Sebep-sonuç ilişkisi kuran ف (fa) bağlacı sonuç cümlesini sebep cümlesine bağlar. Böyle bir bağlantıda sebep cümlesinde gerçekleşen eylem sonuç cümlesini oluşturur.

1. Sebep cümlesi emir cümlesi olursa ف (fa) bağlacı sonuç cümlesine bağlar.
2. Sebep cümlesi dua cümlesi olursa ف (fa) bağlacı sonuç cümlesine bağlar.
3. Sebep cümlesi yasaklama ifade eden bir cümle olursa ف (fa) bağlacı sonuç cümlesine bağlamak için getirilir.
4. Sebep cümlesi soru cümlesi olarak gelirse ف (fa) bağlacı sonuç cümlesine bağlar.
5. Sebep cümlesi istek ifade eden bir cümle olursa ف (fa) bağlacı sonuç cümlesine bağlar.
6. Sebep cümlesi teşvik ifade eden bir cümle olursa ف (fa) bağlacı sonuç cümlesine bağlar.
7. Sebep cümlesi dilek, temenni cümlesi olursa ف (fa) bağlacı sonuç cümlesine bağlar.
8. Sebep cümlesi ümit cümlesi olursa ف (fa) bağlacı sonuç cümlesine bağlar.
9. Sebep cümlesi olumsuz olursa ف (fa) bağlacı sonuç cümlesine bağlar.[1]

Bağlacın nasıl bir sebep-sonuç ilişkisi kurduğunun anlaşılması için ayetlerdeki kullanımına bakalım.

Araf 7/160

وَقَطَعْنَا لَهُمْ عَشْرَةَ آسَابِطًا أَمْمًا ۖ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ ۖ فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ۖ قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرِبَهُمْ ۖ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْعَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّٰنَ وَالسَّلْوَىٰ ۖ كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ ۖ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

Biz onları on iki kabile hâlinde topluluklara ayırdık. (Tîh sahrasında susuzluktan sıkılan) kavmi Mûsâ'dan su istediğinde biz ona, "Asânı taşa vur" diye vahyettik. (Vurunca) taştan on iki pınar fışkırdı. Herkes (kendi) su içeceği yeri bildi. Üzerlerine bulutu da gölgelik yaptık ve onlara kudret helvası ve bildircin indirdik. "Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin iyi ve temiz olanlarından yiyin" (dedik). Onlar bize zulmetmediler, fakat kendi nefislerine zulmediyorlardı. (DİB mealı)

Bu ayette sebep sonuç ilişkisi kuran ف(fa) bağlacı şu cümle içinde geçmektedir. وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ ۖ فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا “Kavmi Mûsâ'dan su istediğinde biz ona, "Asânı taşa vur" diye vahyettik. (Vurunca) taştan on iki pınar fışkırdı.

Buna göre ayetin; مُوسَىٰ إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ “Kavmi Mûsâ'dan su istediğinde biz ona, "Asânı taşa vur" diye vahyettik” Bu cümlesi **sebeup cümlesi** olmaktadır.

Sonuç cümlesi ise فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا “(Vurunca) taştan on iki pınar fışkırdı” işte bu cümle olmaktadır. Fakat her iki cümleye bakıldığında Musa'nın taşa vurduğuna dair tek bir kelime dahi yoktur. Normal olarak anlatımın “Musa'ta taşa vur diye vahyettik, o da vurdu ve taştan on iki pınar fışkırdı” şeklinde olması gerekmektedir. İşte ف (fa) bağlacı taştan pınar fışkırtmasının bahsedilmese bile Musa'ya verilen emrin Musa tarafından yapılmış olduğunu göstermektedir. Kur'an'da bu yönde yüzlerce örnek bulunmaktadır.

Anlamaya çalıştığımız Neml 36. ayetteki bileşik şekilde gelen فَلَمَّا(felemma) kelimesine gelince, ilk önce bu kelimenin başındaki ف (fa) bağlacının kendisinden önce gelen ayetle nasıl bir sebep-sonuç ilişkisi kurduğuna bakılması gerekmektedir. Bu bağlaçtan önce gelen 35. ayet *sebeup*, bağlaçtan sonra gelen 36. ayet ise *sonuç* olmaktadır. O halde bu iki ayete birlikte bakmak gerekecektir. Bir bölüm önce 35. ayete meal vermiş olmamıza rağmen, kendi verdiğimiz mealı değil de DİB mealini kullanacağız.

Neml 27/35-36

وَإِنِّي مُرْسَلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ

“Ben onlara bir hediye gönderip, elçilerin ne haber ile döneceklerine bakacağım.”

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ قَالَ أَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَا آتَانِي اللَّهُ خَيْرٌ مِمَّا آتَاكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ

(Elçilerin sözcüsü) Süleyman'ın huzuruna gelince, Süleyman ona şöyle dedi: “Siz beni mal ile desteklemek (ve böylece etkilemek) mi istiyorsunuz? Oysa Allah'ın bana verdiği, size verdiğiinden daha hayırlıdır. Fakat hediyenizle ancak siz sevinirsiniz.” (DİB meali)

35. ayete bakıldığında elçilerin gönderildiğine dair tek bir kelime dahi yoktur. Sadece kadının “hediyeler gönderip elçilerin ne haber ile döneceklerine bakacağım” şeklindeki bir söylemi vardır. Evet kadın söylemiştir ama söylediğini yaptığına dair tek bir kelime dahi yoktur. 36. ayete bakıldığında sadece فَلَمَّا جَاءَ (felemma cae) şeklinde gelen bir fiil bulunmaktadır. Hatta öyle ki cümlede “cae” fiilinin kendisine döndüğü fail olan *elçiler* kelimesi dahi bulunmamaktadır. Başlangıç cümlesinden bahsedilmediği gibi devam cümlesinde de bahsedilmemektedir. 36. ayet kendinden önceki ayetten bağımsız okunduğunda Süleyman'ın kimden bahsettiğini anlamak bile mümkün değildir. İşte bu durum hemen bir önceki ayette kadının “yapacağım” dediği şeylerin hespinini onun dediği doğrultuda gerçekleştiğini bildiren baştaki ف(fa) bağlacından anlaşılmaktadır. Her iki ayette geçen konuşmalara baktığımızda arada anlatılmayan şu olayların olduğu anlaşılmaktadır.

Anlatılan; “Ben onlara hediye gönderip ne haber ile döneceklerine bakacağım” diyen kadın.

Anlatılmayan: Kadın elçileri seçti, hediyeleri onlara verdi, onlara ne söyleyeceklerini tembihledi, elçiler hediyelerle birlikte yola çıktı, yolculuktan sonra Süleyman'ın bulunduğu yere gelindi, Süleyman'a haber verildi, Süleyman'a geldiler ve hediyeleri kadının isteği doğrultusunda ona verdiler hatta kadının ne haber gönderdiğini de bildirdiler işte bunun üzerine “Süleyman dedi ki...”

İşte arada anlatılmayan bu kadar olayın, kadının en başta yapacağım dediği şeylerin onun planladığı şekilde gerçekleştiğini bildiren şey cümlelerin başında gelen ف(fa) bağlacıdır. Nitekim tek bir istisnası olmadan tüm meal ve tefsir müellifleri bunu böyle anlamış ve ne önceki ne sonraki ayette geçmemesine rağmen فَلَمَّا جَاءَ (felemma cae) ifadesine tıpkı yukarıdaki DİB mealinde olduğu gibi “(Elçilerin sözcüsü) Süleyman'ın huzuruna gelince” şeklinde anlam vermişlerdir ki doğru da yapmışlardır. Yani her ne kadar ayetlerde her iki ayet arasındaki olaylar peş peşe anlatılıyorsa da bu elçiler kadın söyler söylemez aniden Süleyman'ın huzurunda belirmemiştir. Oradaki bağlaç işte bu süreçleri ifade etmek için bulunmaktadır.

Ayetin başında gelen **فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ** bu cümle yalın olarak çevrildiğinde “*Süleyman’a geldiğinde*” şeklindedir. Ne gelenin kim olduğu, ne getirdikleri, ne söyledikleri, ne zaman yola çıktıkları, kimin onları gönderdiği belirtilmemiştir ama tüm meal ve tefsir müellifleri ayetin başındaki **ف**(fa) bağlacının bunların hepsini ifade etmiş ve meallerinde bu yönde mana vermişlerdir.

Abdulaziz Bayındır Meali:*Elçi gelince Süleyman dedi ki:*

Abdülbaki Gölpınarlı Meali:*Elçiler, Süleyman’a gelince*

Abdullah Parlıyan Meali:*Sebe’ melikesinin elçileri, Süleyman’a geldiklerinde,*

Ahmet Tekin Meali:*Elçiler hediyelerle Süleyman’a gelince,*

Ahmet Varol Meali:*(Elçi) Süleyman’a geldiğinde*

Ali Bulaç Meali:*(Elçi hediyelerle) Süleyman’a geldiği zaman:*

Ali Fikri Yavuz Meali:*Bunun üzerine gönderilen hediye Süleyman’a vardığı zaman*

Bahaeddin Sağlam Meali:*Elçi, Süleyman’a gelince*

Bayraktar Bayraklı Meali:*Elçiler hediyelerle Süleyman’a gelince*

Cemal Külünkoğlu Meali:*(Kraliçenin elçisi hediyelerle) gelince*

Diyanet İşleri Meali (Yeni):*(Elçilerin sözcüsü) Süleyman’ın huzuruna gelince,*

Diyanet Vakfı Meali:*(Elçiler, hediyelerle) Süleyman’a gelince şöyle dedi:*

Edip Yüksel Meali:*(Elçi) geldiğinde*

Elmalılı Hamdi Yazır Meali:*(Elçiler, hediyelerle) gelince*

Elmalılı Meali (Orjinal):*Bunun üzerine gönderilen Süleymana vardığı vakit*

Hasan Basri Çantay Meali:*Bunun üzerine vaktaki (o gönderilen hey’et) Süleymana geldi*

Hayrat Neşriyat Meali:*Nihâyet (elçiler hediyelerle) Süleymân’a gelince*

Kadri Çelik Meali:*(Elçi hediyelerle) Süleyman’a geldiği zaman*

Mehmet Türk Meali:*(Elçiler) Süleyman’a gelince*

Muhammed Esed Meali:*[Sebe Melikesi’nin elçileri] Süleyman’a geldiklerinde*

Mustafa İslamoğlu Meali:(Sebe kraliçesinin elçisi) Süleyman'a gelince,

Ömer Nasuhi Bilmen Meali:Vaktâ ki (hediye getirenler) Süleyman'a geldi.

Suat Yıldırım Meali:Elçi Süleyman'a gelince

Süleyman Ateş Meali:(Elçi, hediyelerle) Süleyman'a gelince

Şaban Piriş Meali:Elçi Süleyman'a geldiği zaman

Ümit Şimşek Meali:Elçiler geldiklerinde, Süleyman

Yaşar Nuri Öztürk Meali:Elçi, Süleyman'a geldiğinde

Burada tekrar bir hatırlamada bulunma zorunluluğu vardır. Ayetin Arapça metninde فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ geçen bu cümledeki جَاءَ (cae -geldi) fiilin failinin kimler olduğu ne önceki ayette ne bu ayette bulunmamaktadır. Bu fiilin failinin bir önceki ayette kadının “elçi gönderen benim” demesinden sonra hiçbir şekilde bahisleri geçmemiş olmasına rağmen onun gönderdiği elçiler olduğunun anlaşılması, olayın tam da onun istediği doğrultuda gelişmiş olduğunun anlaşılması, arada anlatılmayan birçok olayın olduğunun anlaşılması sadece baştaki bileşik edattan anlaşılmaktadır. Ayetin başında bağlaç olmasaydı bu ayette bahsedilenlerin kadının gönderdiği elçiler olduğunun anlaşılmasına imkân yoktu. Buna göre ilk cümleye açıklayıcı bir mana verilmesi durumunda şu şekilde parantez içi cümle konulması gerekmektedir.

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ قَالَ... (Kadın elçileri belirledi, hediyeleri onlara verdi, onlar yola çıktılar ve Süleyman'ın bulunduğu yere vardılar) “**Nihayet Süleyman'ın yanına geldiklerinde** (hediye verdiler, ulaştırılması gereken mesajı iletiler, bunun üzerine Süleyman) **dedi ki...**”

İşte sadece üç kelimelik bir cümlenin arkasına ve önüne bu uzun açıklamayı koydurtan, koyulmasa bile bu şekilde anlaşılmasını sağlayan şey sadece baştaki ف (fa) bağlacıdır. Doğrusu da budur ve böyle olmalıdır. Nitekim az önce verdiğimiz gibi tek bir istisnası dahi olmadan tüm meal ve tefsir müellifleri bunu böyle anlamış bu yönde meal vermişlerdir.

İşte bunun hatırdaki tutulması gerekmektedir. Bu bağlamda doğru kullanılmış bağlaç üzerinde uzun açıklamalar yapmamızın sebebi, birkaç ayet sonra gelecek kullanımına örnek teşkil etmesinden dolayıdır. O ayete geldiğimizde bu konuya tekrar dönüş yapılacaktır.

Ayette geçen اَتَمِدُونَن (etumidduneni) kelimesi ifal babında م د د (mim+dal+dal) kök harflerinden türemiş muzari bir fiildir ve Kur'an'da bu kök harflerinden türemiş 32 kelime bulunmaktadır. Temelde “bir nesneyi veya şeyi çekip uzatmak” manalarına gelen bu fiilin mazikök anlamları “uzatmak, yardım etmek, artırmak, eklemek, ilave etmek, kabarmak, zaman tanımak, yaymak, genişlemek”

şeklindedir.^[2] Arapçadaki kullanıldığı şekliyle zaman tanıma anlamına gelen “müddet” kelimesi Türkçeye de geçmiştir. Yukarıdaki DİB meali ve diğerleri kelimeye “yardım etmek” manası vermişlerdir. Fakat mazi kökünde zaten yardım etmek anlamı bulunan bu kelimenin if’al babındaki anlamı yardım etmek değil “yardım ettirmek” şeklindedir. Bu kelimeye “yardım etmek” manasının verilmesi arka plandaki uydurulmuş efsaneden dolayıdır. Kelime ayette “zaman uzattırmak” manasına gelmektedir.

Hemen devamında gelen بِمَالٍ (bi malin) kelimesi م و ل (mim+vav+lam) kök harflerinden türemiş bir kelimedir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 86 kelime bulunmaktadır ve bunların hepsi de isim olarak geçmektedir. İsfahani bu kökten türeyen kelimelerle (mim+ya+lam) kök harflerinden türeyen kelimeleri aynı kategoride incelemiş ve şu tarifi getirmiştir. Malın (المال) şeklinde adlandırılmasının nedeni, “her zaman başka bir tarafa meyyal, eğimli olması ve ayrıca zail olucu, zeval bulucu bir şey olmasıdır.”^[3] Kelime sözlüklerde; mal sahibi olmak, malı çoğaltmak, bir yere dönmek, birini veya bir şeyi sevmek, tarafını tutmak, bir şeyden sapmak, onu terk etmek, haksızlık etmek, direk duvar gibi şeylerin bir tarafa eğilmesi, yatar duruma getirmek, müsibetlerini göstermek, üstün gelmek, sermaye, mal, yardım, destek” gibi anlamlarda geçmektedir.^[4] Buna göre ayete verilmesi gereken daha isabetli anlam şu şekilde olmalıdır.

Neml 27/36

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ قَالَ أَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَا آتَانِي اللَّهُ خَيْرٌ مِمَّا آتَاكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بِهَدْيِكُمْ تَفْرَحُونَ

Nihayet (elçiler hediye ile) Süleyman’a geldiğinde, (Süleyman) şöyle dedi: “Siz sevdiğiniz birine zaman mı (uzattırıyorsunuz) kazandırılıyorsunuz. Lakin Allah’ın bana verdirdiği sizin bana getirdiğiniz şeyden daha iyidir. Hayır öyle olmaz, sizler iyi kılavuzlarsınız diye çok şımarılıyorsunuz.

Ayette geçen بِهَدْيِكُمْ (bi hediyyetikum) kelimesinin düz çevirisi “kılavuzluğa mensubiyetiniz ile” olması gerekmektedir. Bir önceki ayette de geçen “hediye” kelimesinin sonundaki ي (ya) harfinin mensubiyet bildiren bir harf olduğunu belirtmiştik. Bu kelimeye kendi anlamı olan “kılavuzluk yapmak” manası üzerinden mana verilmesi durumunda kelime “çok iyi kılavuz” anlamına gelmektedir. Armağan anlamında kullanılan “hediye” kelimesi de ulaştırılmak istenen şeye, çok iyi bir kılavuzluk yaptığı için bu adı almış olmalıdır. Verilen hediyeler arkasından gelecek bir isteğin, bir kutlamanın veya iyi dilekler sunmanın önünde kılavuz gibi olmaktadır.

Daha önce de belirtmiştik, aslında hediye gönderen sadece kadın olmasına rağmen, Süleyman’ın muhatabı olan kadını değil de çoğul kullanarak siz demesinin nedeni, hem Hüdhdüd’ün oradaki durumu ona iletmiş olmasından hem de Süleyman’ın kadının içinde bulunduğu çıkmazı anlamış olmasından dolayıdır. İlerleyen ayetlerde kadının aslında Süleyman’a itaat etmeye dünden razı olduğu daha net açığa çıkacaktır.

Ramazan DEMİR

[1] Doç. Dr. Candemir Doğan, Bağlaçlar s.235

[2] İsfahani, Müfredat MDD md. / Yrd. Doç. Dr. İlyas Karılı, Yeni Sözlük MDD md.s.1941 / Arif Erkan, El-Beyan MDD md.s.2100

[3] İsfahani, Müfredat MVL md.

[4] Arif Erkan, El-Beyan MVL md.s.2060

MAKAM

Neml 27/37

ارْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَا أَدْلَءًا وَهُمْ صَاغِرُونَ

“Sen onlara dön. Andolsun, biz **onlara**, karşı koyamayacakları ordularla gelir ve **onları** oradan aşağılanmış ve küçük düşürülmüş olarak çıkarırız” (DİB meali).

Bu ayete tüm meallerde buna benzer şekilde anlamlar verilmiştir. Fakat ayete verilen bu meallerde üç tane zamir kaybolmakta ve isim olan لَا قِبَلَ (la kıbele) kelimesi “karşı koyamayacakları” manası verilerek cemi-müzekker-gaib sigasında fiile dönüştürülmüş olmaktadır. Ayetin Arapça metnine bakıldığında 5 tane müzekker هُمْ (hum) zamiri, bir tane de harfi cerle beraber müennes بِهَا (ha) zamiri olduğu görülecektir. Fakat meallere bakıldığında sadece iki tane هُمْ (hum) zamirinin karşılığının olduğu görülecektir. Türkçe kelimelerdeki çoğul ekleri ise zaten Arapça metindeki kelimelerin çoğul formda gelmiş olmasından dolayıdır.

Meallerin “karşı koyamayacaklar” şeklinde fiil manası verdikleri لَا قِبَلَ (la kıbele) ifadesi isimdir. Çoğunlukla muzari fiilleri olumsuz manaya taşımak için kullanılan bu edat, mazi fiiller ve isimler içinde kullanılmaktadır. Elbette ki her kullanımın kendisine ait kuralları bulunmaktadır. Bu ayette ismin başında geldiği için burada sadece ismin başına geldiklerine nasıl bir anlam katkısında buldukları üzerinde detaylıca durulacak fiillerin başına gelmesi durumunda hangi anlam katkılarında buldukları sadece başlıklar halinde verilecektir.

1)-Geniş zaman (muzari) fiilleri olumsuz manaya taşımak için kullanılır genelde fiillerin sonuna “-mez, -maz” ekleri aldırır.

2)-Dua ve beddua لَ (la) ’sı. Bu tür kullanım mazi fiillerden önce gelerek fiillere emir anlamı verir.

3)-Atıf edatı olan لَ (la). İsimlerin başına da gelen bu kullanımlarda edatın atıf edatı olabilmesi için şu şartların bulunması gerekmektedir.

1. Kendisinden önceki cümlenin olumlu olması gerekmektedir. جَاءَنِي عَلِيٌّ لَا خَالِدٌ gibi.
2. Kendisinden önce و (vav) ve benzeri atıf harflerinden birinin olmaması gerekmektedir. Başka atıf edatlarından birinin gelmesi durumunda atıf görevi o edata geçer لَا (la) sadece olumsuz mana katar. Mesela; جَاءَنِي وَلَا خَالِدٌ مَا عَلِيٌّ bu cümlede atıf görevi و (vav)’a geçmiş لَا (la) sadece olumsuz mana katkısında bulunmuştur.
3. لَا (la)’dan öncesi ile sonrasının birbirine zıt olması gerekmektedir. Mesela, جَاءَنِي رَجُلٌ لَا امْرَأَةً (bana bir kadın değil, bir erkek geldi). Fakat عَلِيٌّ جَاءَنِي رَجُلٌ لَا (bana ali değil, bir adam geldi) misalinde عَلِيٌّ ve رَجُلٌ

kelimelerinde bir zıtlık olmadığından (her ikisi de müzekker) bu doğru bir kullanım olmamaktadır.

لَا (la) müfret kelimeleri birbirine atfettiği gibi cümleleri de birbirine atfeder. Bu da لا ve لَكِنَّ edatları gibi kelimeleri görünüşte birbirine atfeder, anlamı olumsuz olduğu, kendisinden önceki cümlenin de olumlu olması gerektiği için, öncesi ile sonrası aynı işi yapmazlar. Yalnız hareke yönünden birbirine uyarlar.

Aslında anlamaya çalıştığımız edat tam da bu şekilde atıf olarak kullanılmıştır. Fakat meal müelliflerinin zihninde geleneğin oluşturduğu efsaneler çıkmamacasına kazındığı için, kelimelerin ve edatların doğru kullanımı yerine isim olan kelimeyi muzari fiile çevirmeyi tercih etmişlerdir. Daha en baştan Süleyman kıssalarını bilinen o efsanevi temeller üzerine oturttukları için artık bundan sonrasında isteseler bile kelimelere doğru anlamlar vermeleri mümkün olmamaktadır. Anlamaya çalıştığımız edat bu ayette atıf edatı olarak kullanıldığı halde biz diğer kullanımlarını da vermeyi daha doğru bulmaktayız. Çünkü edatın atıf edatı olması dışında da isimlerin başında kullanımları bulunmaktadır.

4)-Cevap edatı olan لَا (la). Bu edat daha önce geçen bir soruya olumsuz cevap vermek için kullanılır.

5)-Başka bir olumsuzluk edatı olan لَيْسَ (leyse)'ye benzeyen لَا (la). Fakat cümlede bu şekilde görev yapabilmesi için:

1. İsmnin ve haberinin belirsiz (nekre) olması gerekmektedir. (NOT: anlamaya çalıştığımız ayette isim marife olan "hum" zamiridir.
2. Olumsuzluğun اِلَّا (illa) ile bozulmaması.
3. İsmi ile arasında yabancı bir kelimenin bulunmaması.Haberin isminden ve kendisinden önce gelmemesi.
4. Kendinden sonra zaid bir اِنَّ (in) gelmemesi gibi şartlar bulunmaktadır.

6)-Nehi edatı olan Muzari fiiller لَا (la). Bu لَا (la) muzari fiillerden önce gelerek, son harflerinin harekesini cezml ettiği gibi, fiilin sonuna "-me, -ma" ekleri de verir.

7)- اِنَّ (inne)'nin benzeri olan لَا (la). Bu لَا (la) yalnız cins isimleri olumsuz yaptığından nefi cins لَا (la)'sı adını almıştır. (Not: anlamaya çalıştığımız ayette isim cins ismi değildir).

Not: لَا (la)'nın haberi özel olmadıkça haber (حَاصِلٌ - كَائِنٌ - مَوْجُودٌ) şeklinde gizlidir.[1]

Bu açıklamalardan sonra anlamaya çalıştığımız ayete dönecek olursak, ayette geçen لَا (la) edatının tüm şartlarının sadece atıf edatı olarak kullanılması durumunda geçerli olduğu görülmektedir. Bu durumda edattan önceki ve edattan sonraki cümlelerin birbirini tamamlayan değil, zıttı anlamlar ifade

etmesi gerekmektedir. İşte bu çerçeveye göre ayetin manası şu şekilde olmak durumundadır.

Neml 27/37

ارْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَا أَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ

“Onlara dön, artık bundan sonra elbetteki onlara (meydan okuyanlara) askerlerle geleceğiz lakin onlar (askerler) ona (müennes kişiye) yönelik değıllerdir. Aslında onlar (meydan okuyanlar) zaten aşağılıkturlar ama kesinlikle biz onları daha zelil bir şekilde oradan çıkaracağız.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Süleyman’a elçi ve hediye gönderen müennes kişinin, gönderdiği hediyelerle Süleyman’ı ikna edemeyeceğini bilmiyor olması mümkün değildir. O Süleyman’a elçi göndermekle hem Hüdhd’ün birinci gelişindeki sözlerinin doğru olduğunu hem de ikinci gelişinde söyleyeceklerinin doğru olacağını garantilemiş olmaktadır. Eğer Hüdhd bu seferde eli boş gelseydi doğru veya yalan konuştuğu yine anlayamayacaktı. Hüdhd gelmiş, durumu tam anlatmış ve müennes kişinin içinde bulunduğu halde Süleyman’ı haberdar etmiştir. Normal şartlarda hediye’yi gönderen ve o kavme liderlik yapan müennes kişi olduğu için Süleyman’ın sözlerinin ona yönelik olması gerekmektedir. Üstelik protokol gereği de bu böyledir. Fakat tam tersi Süleyman daima çoğul zamirler kullanmış, müennes kişiyi değil de ona karşı çıkanları, aba altından sopa gösterip “biz güç kuvvet sahibi cesur kişileriz (senin gibi) korkak değiliz, içinde bulunduğun durum seni bağlar, kendin karar ver” diyenleri hedef almıştır. İşte tüm bunlar bir yandan Hüdhd’ün Süleyman’ı doğru bilgilendirdiğini gösterirken, hediye göndermedeki asıl amacı içinde bulunduğu durumdan Süleyman’ı haberdar etmek olan müennes kişinin hedefine ulaştığını göstermektedir

Neml 27/38

قَالَ يَا أَبِهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ

(Onlar gittikten sonra Süleyman) “Ey ileri gelenler! Hanginiz (onlar) müslimler olarak bana gelmeden önce, onun (müennes kişinin) yönlendirenini bana getirebilir.

Bu ayete verilen bu meal bize aittir. Ayette geçen “arş” kelimesi üzerinde daha önceki bölümlerde işlediğimiz 23.ayette durmuş ve kelimeye verilmesi gereken doğru anlamın “yöneten, yönlendiren, yönetim” şeklinde olması gerektiğini belirtmiştik. Hem bu kelime hem de ayetin sonunda gelen “müslimin” kelimesi üzerinde birkaç ayet sonra daha detaylı durulacaktır.

Neml 27/39

قَالَ عَفْرَيْتُ مِنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ

Cinlerden bir ifrit, “sen yerinden kalkmadan ben onu sana getiririm ve şüphesiz ben, buna güç yetirecek güvenilir biriyim” dedi. (DİB meali)

Tüm meal ve tefsir müellifleri bu ayete gelince ilk yaptıkları şey “İfrit”in kim olduğu hakkında eline geçirdiği her bilgi kısıntısı ile yorum yapmak olmuştur. Hatta öyle ki Kur’an’cı kimliği ile tanınan bir vakfın mealinde İfrit’in, dahiliği ve yeteneği olan bir melek olduğu yorumu bile yapılmıştır. Müelliflerin tüm dikkatlerini ona yöneltmeleri, daha önceki ayetlerde “üzerine oturulacak taht” manasını verdikleri “arş” kelimesine atfedilen zamirlerin akıllı ve iradeli varlıkları gösteren müzekker bir zamir olduğunu gözden kaçırmışlardır. Evet bahse konu olan arş’ın, bilinen manada kralların üzerine oturduğu tahtadan yapılmış “oturak” olmadığı ile ilgili delil olacak ilk zamir bu ayette بِه (bi hi) şeklinde gelmektedir. Arapçanın en basit ve en temel kurallarından biri, akılsız ve iradesiz varlıklara atfedilecek zamirlerin, fiillerin ve sıfatların müennes olması gerektiğidir. Hatta öyle ki akılsız varlıklar çok fazla bile olsalar yerine göre onlara tekil zamir kullanmakta bile bir behis olmamaktadır. Fakat hiçbir müellif çok iyi bildiği halde nasıl olurda tahtadan, demirden veya başka bir şeyden yapılmış oturağa müzekker zamir atfedildiğini sorgulamamıştır. Sorgulamadıkları gibi iki ayet sonra gelecek çok daha belirgin bir şekilde akıllı ve iradeli varlıkları gösteren zamirleri, akılsız ve iradesiz olan bir tahta parçasına atfetmekten geri durmamışlardır. Söyleme geldiğinde Kur’an’ın üstünlüğü hususunda mangalda kül bırakmayan müelliflerin, eyleme geldiğinde tam tersi davranış sergilediklerini kendilerinin bilmiyor olmasına imkân yoktur.

İlk olarak arş kelimesine atfedilen بِه (bi hi) zamirine dikkat çektiğimiz bu ayet, Süleyman kıssalarının en fantastik yalanının malzemesi olmuş durumdadır. Geleneğe göre bu ayette konuşan cinlerden olan İfrit, daha Süleyman yerinden kalkmadan o kadının pek muhteşem tahtını getireceğini söylemektedir. Bir sonraki ayette bu baş döndürücü hız vites yükseltecek, göz açıp kapamadan daha kısa bir süreye kadar yükselecektir. Ayetteki kelimelere bu yönde manalar vermek beraberinde akıl almaz yorumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. İşte bu söylemeden yola çıkan çağdaş müellifler Süleyman’ı bir uzay gemisine bindirip zamanda yolculuğa bile çıkarmışlardır. Her neyse diyerek ayetteki kelimeleri anlamaya çalışalım.

Ayette isim olarak geçen مَقَامِكَ (makamike) kelimesi ile fiil olarak geçen تَقُومَ (tekume) kelimesi ق و م (kaf+vav+mim) kök harflerinden türemişlerdir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 660 kelime bulunmaktadır. Kelime bu yönüyle Kur’an’da en yaygın kullanılan kelimelerden biridir. Fakat bu kadar çok yaygın kullanımı olmasına rağmen ayette isim olarak geçtiği şekliyle مَقَام (makam) sadece 12 kelime bulunmaktadır. Bu kullanımlara geçmeden kelimenin anlamları üzerinde durmak gerekmektedir. Mazi kökünde de pek çok yaygın

manaya gelen kelimenin daha iyi anlaşılması için biraz daha detaylı durmakta fayda vardır. Mazi fiil olarak: “ayağa kalkmak, ayakta durmak, dikilmek, ortaya çıkıp devam etmek, yapmak, icra etmek, dayanmak, yerine getirmek, ilgilenmek, gözetmek, dayanak almak, başlamak, öfkelenmek” anlamlarında olan bu kelime cümle içinde şu şekillerde kullanılmaktadır.

Ek almamış mazi fiil olarak cümle örnekleri.

- قَامَ خَالِدٌ Halit ayağa kalktı.
- قَامَ الْحَقُّ Gerçek ortaya çıktı.
- تَقْوَمُ الْأُمُّ بِتَرْبِيَةِ وَلَدِهَا Anne çocuğu terbiye ediyor.
- يَقْوَمُ اِقْتِصَادُ الْبِلَادِ عَلَى الزَّرَاعَةِ Ülke ekonomisi tarıma dayanır.
- قَامَ رَأْيُ الْعَامِّ وَقَعَدَ لِهَذَا الْحَادِثِ Kamuoyu bu olaydan çok etkilendi.
- الْقَطَارُ قَامَ Tren kalktı.
- قَامَ بِالْاِسْتِفْتَاءِ Referandum yaptı.
- قَامَ بِالتَّزَامَاتِهِ Taahhütlerini yerine getirdi.
- قَامَ بِتَحْرِى Soruşturma açtı.
- بَحْفَرٍ قَامَ Kazı yaptı.
- قَامَ بِحِيْمَةٍ Kamp / çadır kurdu.
- بِشَانِهِ قَامَ Himaye etti, korudu, ilgilendi.
- بِقَبُولِ التَّهْنِائِي قَامَ Tebrikleri kabul etti.
- عَلَى الْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ قَامَ Kitap ve sünnete dayandı.
- عَلَيْهِ قَامَ Kontrol etti, gözetti,
- فِي النَّاسِ خَطِيْبًا قَامَ İnsanlara hitap etti.
- مَقَامُهُ قَامَ Yerine geçti.
- وَقَعَدَ قَامَ Yerinde duramadı, kalkıp oturdu.
- قَامَتِ الدُّنْيَا وَلَمْ تَقْعُدْ Yer yerinden oynadı.
- قَامَتِ الْحَرْبُ عَلَى سَاقٍ Savaş kızıştı.
- قَامَتْ قِيَامَتُهُ Çok öfkelendi.
- قَامُوا بِتَعْدِيلِ فِي النَّظَامِ Sistemde değişiklik yaptılar.[2]

Mazi kökünde bile bu kadar çok yaygın kullanımı olan bu kelime anlamaya çalıştığımız ayette ayrıca مَقَامِكَ (makamike) şeklinde bir izafet terkinde muzaf olarak geçmektedir. Kelimenin muzaf olması ve Süleyman dönen bir ك (ke) “sen” zamiri ile daha anlaşılır hale getirilmesi onu marife yapmakta ve kast ettiği anlamın bilinen bir anlam olmasını gerekli kılmaktadır. Makam kelimesinin anlamı “rütbe, makam, payda, prestij, statü, yükümlülük, taahhüt, görev, yetki” anlamındadır.

Karşılaştırmalı bir meal taraması yapıldığında ayette her iki kelimenin de içinde bulunduğu bu *قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ* cümleye genellikle tıpkı yukarıya aldığımız DİB mealinde olduğu gibi “sen yerinden kalkmadan” anlamı vermişlerdir. Buna göre “*makam*” kelimesi “yer” anlamına gelmektedir. Kelime *مَقَامِكَ* (makamike) şeklinde bir izafet terkihi olduğu için “senin yerin” anlamı verilmiştir. Fakat böyle anlam verilmiş olmasına rağmen mealdeki cümleyi okuduğumuzda “*oturduğun yerden kalkmadan*” anlamı vermektedir. Fakat bu kelimenin ne “*yer*” gibi bir manası vardır ne de ayetteki *مَقَامِكَ* (makamike) bu izafet terkihi “*senin yerin*” anlamı vermek mümkündür. Bir kere zaten kelimenin kök anlamları içinde *oturmak* veya *yer* gibi bir anlam yoktur. İlla da buna “yer” anlamı üzerinden bir anlam verilecekse kelimeye “oturduğun yer” değil “ayakta durduğun yer” anlamı verilmesi gerekmektedir. Fakat kelimeye “ayakta durduğun yer” anlamı verilmesi durumunda cümle “ayakta durduğun yerden ayağa kalkmadan” gibi çok anlamsız bir hale gelecektir.

Bunun yanında kelimenin Kur’an’da geçtiği tüm ayetlere baktığımızda “oturulan yer” anlamı hiçbir kullanımında ve formunda bulunmamaktadır. Aslında makam kelimesi tam da kast ettiği anlamda Türkçeleşmiş bir kelimedir. Türkçe de makam “sınırları belirlenmiş, tarifi yapılmış bir görevi ve icra etme yetkisi” anlamındadır ve kelimenin Arapça anlamı da budur ve kelime Kur’an’da geçtiği yerlerde de tam bu anlamdadır.

Maide 5/107

فَإِنْ عُرِرَ عَلَىٰ أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّ إِثْمًا فَآخِرَانِ يُقِيمَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأُولِيَّانِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَا إِنَّا إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ

(Eğer sonradan) o iki kişinin günaha girdikleri (yalan söyledikleri) anlaşılırsa, o zaman, bu öncelikli şahitlerin zarar verdiği kimselerden olan başka iki adam, onların yerine geçer ve “Allah’a yemin ederiz ki, bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden elbette daha gerçektir. Biz hakkı da çiğneyip geçmedik. Çünkü o takdirde, biz elbette zalimlerden oluruz” diye yemin ederler. (DİB mealı)

Bu ayette de kelime tıpkı anlamaya çalıştığımız ayette olduğu gibi hem fiil hem de isim olarak geçmektedir. Yukarıdaki mealin müellifleri (ve diğerleri) bu ayette geçen *يُقِيمَانِ مَقَامَهُمَا* (yekumani makamehuma) ifadesine “iki adam, onların yerine geçer” geçer anlamı vermişlerdir. Aslında böyle bir anlam verilse bile mealin tamamına bakıldığında anlatılmak istenen şeyin, yalancı olduğu anlaşılacak iki şahidin yaptığı şahitliğin yerine aynı görevi üstlenecek başka iki şahidin getirilmesi istenmektedir. Yoksa herhangi bir yerden birilerinin kaldırılıp diğerlerin oturtulması istenmemektedir. Mealın müellifleri “iki adam, onların yerine geçer” anlamı vermiş olsalar da onların da kast ettiği mana “onların görevlerini yerine getirecek, temsil ettikleri şahitlik makamına başkalarının getirilmesi” şeklindedir. Buna göre ayetin ilk cümlesine verilmesi gereken doğru anlam şu şekilde olmalıdır:

فَإِنْ عَثَرَ عَلَىٰ أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّٰ إِنَّمَا فَآخِرَانِ يُقَوْمَانِ مَقَامَهُمَا (Şahitlik yapan) O iki kişinin günahla pay almak istedikleri anlaşılırsa o zaman onların yetkili oldukları görevlerini başka iki şahit yerine getirir (icra eder) ...

Böyle olmalıdır çünkü; şahitlik yapmak en başta iki tarafın kabul etmesi durumunda geçerlidir. İki tarafın kabul etmesi ise meseleyle hiç alakası olmayan bambaşka iki kişinin, kendilerini ilgilendirmeyen bir meselede yönlendirici ve karar verici yetkisine sahip olmaları demektir. Şahitliğin hangi sınırlarda olması gerektiği ise Kur'an'ın en fazla önem verdiği konuların başında gelmektedir ve birçok ayette bu sınırların ne olduğu belirlenmiştir. Yani ayette geçen "makam" kelimesi "tarifi yapılmış bir görevi icra yetkisi" anlamına gelmektedir.

Rahman 55/46

وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ

Rabbinin huzurunda (hesap vermek üzere) duracağından korkan kimseye iki cennet vardır. (DİB meali)

Hemen belirtelim ki ayetin metninde "(hesap vermek üzere) duracağından" şeklinde anlam verilecek kelimeler bulunmamaktadır. Üstelik Yüce Allah'ın huzurunda hesap vermekten korkacak olanlar, hayatı boyunca bu hesabı vereceğini bilerek yaşayanlar değil, hesap vereceğini düşünmeden yaşayanlardır. Hesap vermekten korkanlar verilemeyecek bir hesabının olduğunu bilenlerdir. Bunun yanında bu ayette geçen مَقَامَ رَبِّهِ (makame rabbihi) ifadesine "rabbinin huzuru" manası vermek Yüce Allah'a bir mekân belirlemek anlamına gelecektir. Çünkü makam kelimesine "huzur" manası vermek tıpkı "kaymakamın makamı, valinin makamı" gibi bir anlama gelmektedir. Yüce Allah'ın kullarını hesaba çekeceği mahkeme, bir adliye binasının içindeki bir duruşma salonu, Yüce Allah ise (haşa) hâkim koltuğunda -ki o koltuk hakimlik makamıdır- oturan hâkim değildir.

Ayette geçen خَافَ (hâfe) kelimesi mazi bir fiildir ve anlamı şu şekildedir: *Havf; varsayılan ya da şüphelenilen ya da bilinen veya hakkında bilgi sahibi olunan bir emareden hareketle nahoş, kötü, fena ya da iğrenç bir şeyin vuku bulacağını beklemek, ummak.*[3] Bunun yanında mazi kökünde fiil olarak; korkmak, çekinmek, sakınmak, endişe duymak, kuvvetle tahmin etmek, kesin kanaat getirmek, kesine yakın olarak bilmek" gibi manaları bulunmaktadır. Rahman suresindeki ayete verilmesi gereken daha isabetli mana şu şekilde olmalıdır.

Rahman 55/46

وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ

Rabbinin (vahiyle tanıttığı) sınırsız icra yetkisini kesin olarak bilen (ve bildiği için çekinen) kimse için iki cennet vardır.

Verdiğimiz bu mealde “(vahiyle tanıtıldığı) sınırsız...” açıklamasının gerekçesi şudur. Yüce Allah gönderdiği vahiylerle kendisinin her şeye gücünün yettiğini, istediği zamanda istediği şeyi yapma kudretinde olduğunu bildirmektedir. Fakat böyle bir gücünün olduğunu bize bildirmesine rağmen kendisinin nerede ne zaman ne yaşacağı bilinmeyen bir İlah olmadığını, yaptıklarının veya yapacaklarının, yapmadıklarının veya yapmayacaklarının neler olduğunu da bildirmiştir. İşte bu durum onun makamının yani ilah olarak üstüne düşen şeyleri nasıl icra edeceğinin tanıtıldığı anlamına gelmektedir. Yüce Allah'ın makamı bilinmeyen bir makam değildir ve bu makamın sahibi olan Yüce Allah ilkesiz hareket eden biri de değildir. O ilkelerin kaynağıdır. Kendisi ilkeleri kaynağı olan Rabbimizin ilkesiz davranabileceğini akıldan geçirmek bile büyük haksızlıktır. İşte meale koyduğumuz “(vahiyle tanıtıldığı) sınırsız...” şeklindeki açıklamanın gerekçesi budur. Kaldı ki hem makam sahibi olmak hem de bu makamın kulları tarafından bilinmiyor olması demek Yüce Allah'ın kendisini tanıtmadığı anlamına gelecektir. Bu yüzden ayete koyduğumuz açıklama kelime ekleme değil, zorunlu bir açıklamadır.

Yine parantez içi (ve bildiği için çekinen) şeklindeki açıklamamız da bir ekleme veya ayetin metnine müdahale değildir. Çünkü خَاف (hâfe) kelimesinin ifade ettiği korku, bilgi ve bilince dayalı olduğundan dolayı duyulan korkudur. Bir şeyin ne olduğunu bilmemek de insanı korkutan bir durumdur. Fakat bu tür korkuların Yüce Allah'ın dininde yeri yoktur çünkü bizzat Yüce Allah kullarına vahyederek ahirette yaşayacağımız şeylerin ve bu dünyadaki davranışlarımızın hangi temeller üzerine oturtulması gerektiğini bildirmiştir. Bu yüzden parantez içi bu açıklama da bir ekleme değil, zorunlu bir açıklamadır.

Naziat 79/40

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ

Kim de Rabbinin huzurunda duracağından korkar ve nefsinin arzularından alıkoyarsa. (DİB meali)

Yine Yüce Allah'a atfen ve yine aynı fiil ile gelen bu ayette, duyulan korkunun bilgiye dayalı olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Çünkü korkunun sonucunda nefsinin arzularından alıkoymanın oluşması gerektiği bildirilmektedir. Bu durum ise sadece Yüce Allah'ın sınırsız yetki sahibi olduğunu bilmenin hem de kesin olarak bilmenin sonucunda oluşabilecek bir durumdur. Bu ayete de verilmesi gereken daha isabetli mana şu şekilde olmalıdır.

Naziat 79/40

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ

Amma Rabbinin sınırsız icra yetkisini kesin olarak bilen ve (bildiği için korkarak) nefsinin arzularından alıkoyan kimseye gelince.

Anlamaya çalıştığımız “makam” kelimesinin tam olarak neyi ifade ettiğine belki de en güzel örnek Allah resulü İbrahim’dir. Çünkü makam kelimesi ona atfedilmiş ve aynı makam kendisinden sonra onun nesline geçmiştir. İbrahim’den sonra onun nesline geçen bu makamın oluşma süreci şu şekilde gelişmiştir.

Kur’an’ın birçok yerine serpiştirilmiş İbrahim kıssalarından anlaşılmaktadır ki, uzun ve zorlu imtihanlara tabi tutulan İbrahim bu imtihanlarından başarıyla geçmiş ve Yüce Allah’ın şu övgüsüne mazhar olmuştur.

Nisa 4/125

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۗ وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا

Kimin dini, iyilik yaparak kendini Allah’a teslim eden ve hakka yönelen İbrahim’in dinine tabi olan kimsenin dininden daha güzeldir? Allah, İbrahim’i dost edindi. (DİB meali)

Bu ayetin sonunda gelen *وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا* bu cümleye istisnasız tüm meal ve tefsir müellifleri tarafından tıpkı yukarıdaki DİB mealinde olduğu gibi “Allah İbrahim’i dost edindi” şeklinde anlam verilmiştir. İlk bakışta herhangi bir sorun gözükmeyen ve hatta kulağa hoş gelen bu cümle, Kur’an bütünlüğü düşünüldüğünde asla kurulmaması gereken bir cümle olduğu anlaşılacaktır. Herkes tarafından bilinen Kur’an gerçekleri üzerinden meseleye yaklaştığımızda Allah-İbrahim dostluğunun yansımalarının oturacağı hiçbir temel olmadığı görülmektedir.

Bilindiği gibi Yüce Allah’ın (haşa) zevç anlamında bir eşinin ve bildiğimiz evlat manasında (haşa) bir oğlunun olduğunu düşünmek bile şirktir. Bunlarla ilgili bir hayli ayet bulunmaktadır. Fakat bu durumu aklından bile geçirmeyi düşünmeyen müellifler, eş ve evlada göre görece olarak daha uzak bir konumda olan “dost” edinmeyi Allah’a yakıştırebilmektedirler. Aslında ayetteki *وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا* bu cümleye verilen “Allah İbrahim’i dost edindi” şeklindeki anlamın Kur’an üzerinden bir açıklamasını yapmak mümkün değildir. Cümleye bu yönde mana verdikten sonra yapılan yorumlarla makul hale getirilmeye çalışılan Allah-İbrahim dostluğu hem Yüce Allah’ın aşkın bir varlık olmasından dolayı mümkün değildir hem de İbrahim’in Yüce Allah’a dost olmak gibi bir şeyi istese bile yapabilmesi, buna güç yetirebilmesi mümkün değildir.

Öte yandan bu cümleye “Allah İbrahim’i dost edindi” şeklinde bir mana verilmesi durumunda şöyle bir soru gündeme gelecektir. Yüce Allah’ın İbrahim’i dost edinmesi demek, artık onu şmtihan etmeyeceği, hatalarını ve günahlarını görmeyeceği, ona iltimas geçeceği, hiç kimseye söyleyemediklerini ona söyleyeceği anlamına mı gelmektedir? Oysa Kur’an’ın tamamında o ve diğer resullerin hiçbirinin Yüce Allah’a hesap vermeme gibi bir konumda olduklarına dair delil getirilebilecek tek bir ayet yoktur hatta tam tersi yönde bir hayli deliller bulunmaktadır.

Araf 7/6

فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ

Kendilerine peygamber gönderilenlere mutlaka soracağız. Peygamberlere de elbette soracağız. (DİB meali)

Bu ayet gayet açık bir şekilde ve “dost edindiğim İbrahim hariç” gibi hiçbir istisna getirmeden tüm resullerin herkes gibi hesaba çekileceğini bildirmektedir. Öyleyse Yüce Allah’ın daha ölmeden dost ilan ettiği İbrahim’i hesaba çekmesi hangi dostluk ilkesiyle açıklanacaktır? Cümleye verilen manaya dikkat edilirse dost edinmenin daima Yüce Allah’ın her türden rahmetine muhtaç olan İbrahim’in değil, hiçbir şeye muhtaç olmayan Yüce Allah olduğu görülecektir. Bu dostluk Yüce Allah’ın tüm kullarından daha fazla İbrahim’e yakın olması üzerine kurulmuşsa bu yönde de Kur’an’da tek bir anlatım yoktur. Hatta Yüce Allah resulleri ile nasıl iletişime geçtiğinin çerçevesini şu ayette çizmiştir.

Şura 42/51

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكْلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بَأْذَنِهِ مَا يَشَاءُ ۗ إِنَّهُ عَلِيُّ حَكِيمٍ

Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder. Şüphesiz O yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir. (DİB meali)

Bu ilkeler hiçbir istisnası olamadan tüm resuller için konulan ilkelerdir. Yüce Allah’ın İbrahim ile bu ilkeler dışında iletişime geçtiğine dair Kur’an’da getirilebilecek tek bir delil bulunmamaktadır (en azından biz bulamadık). Eğer Yüce Allah’ın İbrahim’i dost edinmesi ona daha yakın olmak ise Yüce Allah tüm kullarına kendilerinden daha yakın olduğunu bildirmektedir ve İbrahim bunun istisnası değildir.

Kaf 50/16

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ ۗ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü biz, ona şah damarından daha yakınız. (DİB meali)

Tüm yarattıklarına kendilerinden dahi yakın olan Yüce Allah, kendisine kul olsun diye yarattığı İbrahim’den uzak mıdır ki ona daha yakın olmak için dost olsun? Elbette ki İbrahim ve diğer resullerin biz sıradan kullardan bir ayrıcalığı vardır. Fakat bu ayrıcalık çerçevesi çizilmiş ne olduğu ya da ne olmadığı tüm kullara beyan edilmiş risalet makamıdır. Yoksa hangi temeller üzerine oturduğu bilinmeyen bir dostluk ayrıcalık değil ilkesizlik olacaktır.

Bakara 2/257

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أُولِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tâğüttür. (O da) onları aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip) çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar. (DİB meali)

Bu ayet her sıradan mü'min velisinin Yüce Allah olduğunu bildirmektedir. Konum olarak Yüce Allah'ın veli olduğu kişiler dost olduğu kişilerden daha yakındırlar. Çünkü veli kelimesi "iki şeyin arasına başka bir şey giremeyecek kadar yakın olması" anlamına gelirken, "Halil" kelimesi ise tam tersi "iki şey arasındaki açıklıkta duran veya iki şey arasındaki mesafeyi açan veya bir şeyin uçlarını bir araya getiren" anlamına gelmektedir. Buna göre Yüce Allah sıradan mü'minlere daha yakın, Allah resulü İbrahim'e ise daha uzak olmaktadır. Yani Yüce Allah, İbrahim'i "halil" edinmekle onu kendine yaklaştırmamış veya kendisi ona yaklaşmamış tam tersi daha uzakta bir konuma yerleştirmiş olmaktadır.

Her ne yorum getirilirse getirilsin Yüce Allah'ın yarattığı kullarından herhangi birini kendisine dost edinmesi olacak şey değildir. Çünkü Yüce Allah'ın dosta ihtiyacı yoktur ki dost edinsin. Eğer dostluktan kasıt İbrahim'in Yüce Allah'a taatinden dolayı ona bir övgü ise Allah'ın kulu olmaktan daha Yüce bir övgü yoktur.

Peki ayet ne demektedir?

"Allah İbrahim'i iki ucu birleştiren kişi olarak belirledi" وَأَتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا

Elbette ki verdiğimiz bu anlam hemen beraberinde "İbrahim neyin ucunu bir araya getirdi?" sorusunu getirecektir ve getirmelidir de. Biraz önce Yüce Allah'ın İbrahim'i dost edindiğine ve ona bu yönde davrandığına dair Kur'an'dan getirebilecek tek bir delilin olmadığını belirttik. Buna mukabil İbrahim'in aslında hiç kopmaması gereken bir şeyin iki ucunu bir araya getirdiğine dair göz ardı edilmesi mümkün olmayan çok açık deliller bulunmaktadır. Ki işte bu durum aynı zamanda anlamaya çalıştığımızı "makam" kelimesini de yakından ilgilendirmektedir. Halil ve makam kelimelerini İbrahim de birleştiren süreç şu şekildedir.

Al-i İmran 3/96

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ

Şüphesiz, insanlar için kurulan ilk ibadet evi, elbette Mekke'de, âlemlere rahmet ve hidayet kaynağı olarak kurulan Kâ'be'dir. (DİB meali)

(NOT: Bu mealin müellifleri ayette “Bekke” olarak geçen kelimeyi “Mekke” olarak çevirmişlerdir. Oysa başka ayetlerde “Mekke” ismi zaten geçmektedir. Bunun yanında ayetin metninde “Kâbe” kelimesi olmamasına rağmen mealin müellifleri ayette geçen “beyt” kelimesini Kâbe olarak meale yansıtılmışlardır. Bir zorunluluk olarak başka bir bağlamda almak durumunda kaldığımız bu ayetlerin kelimeleri üzerindeki oynamalar kesinlikle bize değil, belirttiğimiz mealin müelliflerine aittir. Konunun bağlamı bambaşka olduğu için örnek getirdiğimiz her ayetteki her kelimenin tamamı ile ilgili bir çalışmayı, anlatmaya çalıştığımız konunun bağlamından koparak yapmamız mümkün değildir. Birkaç kere belirttiğimiz gibi, bu ayetlerdeki kelimeleri Allah dilerse yapacağımız “ikinci kible meselesi” adlı çalışmada ele alacağız. Okuyucunun bu zorunluluğumuzdan dolayı anlayış göstereceğini umit etmekteyiz.)

Bu ayet insanlık için belirlenen ilk evin Bekke'deki mübarek ev olduğunu bildirmektedir. Ona ilk ev denmesi demek, o evin bu statüye ilk resul olan Âdem ile getirilmiş olması demektir.

Hac 22/26

وَأَذِّنَا لِلْإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهَّرَ بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

Hani biz İbrahim'e, Kâbe'nin yerini, “Bana hiçbir şeyi ortak koşma; evimi, tavaf edenler, namaz kılanlar, rükû ve secde edenler için temizle” diye belirlemiştik. (DİB meali)

Bu ayet ise insanlık için konulan ilk evin yerinin İbrahim tarafından bilinmiyor olduğunu göstermektedir. Bu şu anlama gelmektedir. Mübarek kılınan ve tüm insanlık için hidayet kaynağı haline getirilen beyt ile insanlığın arası açılmış demektir. İşte bir ucu insanlık diğer ucu hidayet kaynağı olan bu iki tarafın bir araya getirilmesi Yüce Allah'ın belirlemesi ile İbrahim tarafından gerçekleştirilmiştir. İbrahim'i *halil* yani iki ucu bir araya getiren, toplayan kişi yapan da işte bu olmaktadır. Fakat İbrahim'in *halil* olabilmesi için sürecin tamamlanmış olması gerekmektedir. Yukarıdaki ayet sadece iki ucun İbrahim'e gösterildiğini bildirmektedir. İki ucun nerede olduğunu bilmek kişiyi *halil* yapmamaktadır. Halil olunması için uçların bir araya gelmesi gerekmektedir.

İşte bu şekilde beytin yerini Yüce Allah'tan öğrenen İbrahim ailesinden bir kısmını getirip buraya yerleştirmiştir.

İbrahim 14/37

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ

“Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını, senin kutsal evinin (Kâbe'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kalmaları için (böyle yaptım). Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir, onları ürünlerden rızıklandır, umulur ki şükrederler.” (DİB meali)

İbrahim'in bu duasındaki “insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir” söyleminden henüz orada insanlığın bulunmadığı veya en azından insanlığın tamamını ilgilendiren bir şeyin henüz ortaya çıkmadığı anlaşılmaktadır. Tüm bu süreçler yaşanırken İbrahim Allah resulüdür. Normal olarak Allah resulleri tüm insanlığa gönderilmişlerdir ve doğal olarak insanların imamı yani insanlığın arkalarından gidecekleri önderleridir.

Bakara 2/124

وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ ۖ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا ۗ قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي ۗ قَالَ لَا يَنْتَلِي عَهْدِي الظَّالِمِينَ

Bir zaman Rabbi İbrahim'i birtakım emirlerle sınamış, İbrahim onların hepsini yerine getirmiş de Rabbi şöyle buyurmuştu: “Ben seni insanlara önder yapacağım.” İbrahim de “Soyumdan da (önderler yap, ya Rabbi!)” demişti. Bunun üzerine Rabbi, “Benim ahdim (verdiğim söz) zalimleri kapsamaz.” demişti (DİB meali)

Resuller zaten insanların imamı iken Yüce Allah, resul olan İbrahim'e “seni insanlara imam (önder) yapacağım” demektedir. Kur'an'daki İbrahim kıssalarını kronolojik bir sıralamayla okuduğumuzda bu ayetin, İbrahim'e beytin yeri gösterilmeden önceki bir dönemden bahsettiği görülecektir. Resuldür ama imam değildir çünkü tüm insanlığın gelip toplanacağı meşru bir toplanma yeri ortada yoktur. Belki var olduğu bilinmektedir ama insanlık oraya gelmemekte ve toplanmamaktadır. Bunun sebebi Nuh tufanında yerinin bulunamayacak şekilde kaybolmuş olmasındandır. Belki kılınan namazlarda o yöne yönelinmektedir ama o beytin işlevi sadece namaz kılarken dönülecek yön olmanın çok ötesindedir. Yönlerin kaybolması mümkün değildir çünkü yönlerin alameti güneştir. Güneşe bakarak doğu, batı, kuzey, güney yönlerini tespit etmek mümkündür ama doğunun yönlerin başlangıç noktasını bildiren bir nirengi noktası olmadan bu yönlerin tüm insanlığı bağlayacak şekilde kullanılması, gün başlangıcının yapılması mümkün değildir. Yön bilinse dahi nirengi noktasının bilinmemesi insanlığın üzerinde birleştiği meşru bir toplanma merkezinin olmaması anlamına gelmektedir.

Bakara 2/127

وَأِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

Hani İbrahim, İsmail ile birlikte evin (Kâbe'nin) temellerini yükseltiyor, "Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakıyla işitensin, hakıyla bilensin" diyorlardı. (DİB meali)

Ev bizzat İbrahim eliyle yeniden inşa edilmeye başlanmıştır. Ama evi inşa etmek sadece işin bir kısmıdır. İnşa edilen o ev insanlık içindir ve orada toplanma kurallarının da tüm insanlık tarafından biliniyor olması dahası bu ilkelerin herhangi bir insan tarafından değil Yüce Allah tarafından belirlenmiş olması gerekmektedir.

Bakara 2/128

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ

"Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl. Bize ibadet yerlerini ve ilkelerini göster. Tövbemizi kabul et. Çünkü sen, tövbeleri çok kabul edensin, çok merhametli olansın." (DİB meali)

İbrahim'in "menasiklerimizi bize göster" demesi, olması gereken kuralların İbrahim tarafından da henüz bilinmiyor olduğunu göstermektedir. Menasik kelimesi; belirlenen ilkelerin yapılış şekli, zamanı ve yeri anlamına gelmektedir.

Bakara 2/125

وَأِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنَا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهَّرَا بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

Hani, biz Kâbe'yi insanlara toplantı ve güven yeri kılmıştık. Siz de Makam-ı İbrahim'den kendinize bir namaz yeri edinin. İbrahim ve İsmail'e şöyle emretmiştik: "Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rükû ve secde edenler için evimi (Kâbe'yi) tertemiz tutun." (DİB meali)

(Not: Mealde "Kâbe" anlamı verilen kelime ayette "El-Beyt" şeklinde geçmektedir. Eğer bu müelliflerin hiçbir ilke gözetmeden mana verdikleri gibi, El-Beyt kelimesinden kast edilen, yaklaşık 200 metrekare bile olmayan "Kâbe" olsaydı, tüm hacıların toplanma yeri bu 200 metrekare olmalıydı. Çünkü ayet açık bir şekilde "evi toplanma yeri yaptık" demektedir. Bu durumda evin dışında ya da çevresinde toplanmak, ayetin emrini yerine getirmemek olacaktır.)

Artık orası insanlık için toplanma merkezi haline getirildiğine göre İbrahim'e öğretilmesi gereken her şey öğretilmiş demektir. Bundan sonrasında geriye bir tek insanlık arasında bu beytin meşru tek toplanma merkezi olduğunu ilan

etmek, onlara duyurmak, onları çağırmak kalmıştır. Fakat insanları buraya çağırmak için de Yüce Allah'ın bir yetki vermesi gerekmektedir.

Hac 22/27

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ

İnsanlar arasında hacı ilan et ki gerek yaya olarak gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler. (DİB meali)

İşte bu yetki de verilmiştir. Artık insanlığın toplanacağı meşru bir başkenti (ümmü'l kura), o başkentte güven içinde olacağı meşru ve dokunulmaz bir bölgesi (Mescidi'l Haram), o bölgeye insanları çağırma görevi verilmiş meşru bir imamı (İbrahim ve İbrahim soyundan gelme resuller), bu imamın görevlerini icra edeceği meşru bir makamı (Kâbe) bulunmaktadır.

İşte Yüce Allah'ın insanlık ve meşru toplanma uçlarını bir araya getiren kişi olarak (halil) belirlediği İbrahim makamı budur, **insanlığı, insanlığın tek toplanma merkezine çağırma görevini yerine getirme yetkisi**. İnsanların uydurduğu makamlarda bile, makam denilince anlaşılan şey bir odanın içindeki bir koltuğa oturmak değil, sınırları belirlenmiş bir yetkiyi kullanarak bir görevi yerine getirmektir. Meşru otoriteden alınmış yetki ile herhangi bir göreve atanan kişilerin, mesela kaymakamlık makamı, valilik makamı, başbakanlık makamı gibi tarifi yapılmış görevlere getirilmeleri demek, giriş kapısı üzerinden "kaymakamlık" yazan bir binadan girip, kapısı üzerinde kaymakamlık makamı yazan bir odada süslü bir koltuğa oturmak demek değildir asla. İnsanların uydurduğu makamları bile böyle anlamayan müellifler nasıl olurda İbrahim Makamı denilince, duvar yaparken iskele olarak kullanıldığı söylenen bir taşın veya herhangi bir köşede namaz kılarken durulan yerin makam olduğunu söylerler.

Bakara 2/125

وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنَا وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّىٰ وَعَهِدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

Hani, biz Kâbe'yi insanlara toplantı ve güven yeri kılmiştık. Siz de Makam-ı İbrahim'den kendinize bir namaz yeri edinin. İbrahim ve İsmail'e şöyle emretmiştik: "Tavaf edenler, kendini ibadete verenler, rükû ve secde edenler için evimi (Kâbe'yi) tertemiz tutun." (DİB meali)

Aslında sadece söylemekle kalmamış, Yüce Allah'ın kelamını bile kafalarındaki bu hastalıklı anlayışa uydurmaya çalışmışlardır. Şimdi bu mealin müelliflerine göre ayet bize "siz de Makam-ı İbrahim'den kendinize bir namaz yeri edinin" buyruğuyla, Mekke'ye gitmemizi, adına İbrahim makamı denilen belli bir yerde durmamızı ve orada namaz kılmamızı emretmektedir. Bu kadar düzeysiz bir seviyeye düşürülen İbrahim makamı, insanlığın toplanma

merkezini, İbrahim'in icra ettiği şekliyle benimsemek, kabul etmek, ifa etmek, yerine getirmek demektir.

Bu müelliflere göre insanlığın toplanma merkezi olan o yerin önemi İbrahim'in orada bir yere, taşa ya da toprağa oturmuş olmasından gelmektedir. Oysa İbrahim'in makamı demek İbrahim'le yeniden belirlenen insanlığı ezmeden, sömürmeden, aşağılamadan, horlamadan, dışlamadan, ötekileştirmeden, kotalar veya yasaklar koymadan toplanma görevinin icra edilmesinden başka bir şey değildir. İster üzerinde İbrahim dursun isterse başka biri oradaki hiçbir taşın kutsallığı yoktur ve makam olması mümkün değildir çünkü kutsallık taşlara değil insanlara belirlenen ilkelerdir. İbrahim'in oturduğu taşın, sandalyenin ya da toprağın insanlık açısından tek bir değeri vardır. Onlar da Yüce Allah'ın yaratıklarından bir yaratıktır. Herhangi bir taşın üstüne İbrahim'in oturması o taşa ekstra bir değer katmayacağı gibi, o taşın üstüne Ebu Cehil Ebu Leheb, Utbe b. Rabia veya küfürde önder olan başka şeytanların oturması, o taşın değerinden hiçbir şey kaybettirmeyecektir.

Buna göre makam kelimesi “sınırları belirlenmiş, tarifi yapılmış bir görevi, yine sınırları belirlenmiş ve tarifi yapılmış bir yetkiyle yerine getirme icra etme yetkisidir. Tüm bunlardan sonra konumuz olan Neml 39.ayete verilmesi gereken daha isabetli meal şu şekilde olmalıdır.

Neml 27/38-39

قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ

(27/38) (Onlar gittikten sonra Süleyman) “Ey ileri gelenler! Hanginiz (onlar) müslimler olarak bana gelmeden önce, onun (müennes kişinin) yönlendirenini bana getirebilir.

قَالَ عَفْرَيْتُ مِنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ

(27/39) Cinlerden bir ifrit, “ben, sen henüz konumundan kaynaklanan yetkilerini uygulamaya başlamadan önce onu sana getiririm. Hiç şüphesiz benim onun üzerinde kesinlikle güvenilir bir gücüm (etkinliğim) var” dedi.

Bu ayetle beraber daha önce işlediğimiz 38. ayeti de burada bir daha belirtmemizin sebebi şudur. Süleyman'ın kendisine getirilmesini istediği dikbaşı kişi ile Hüdhüd'ün peşinden gidip getirmeye çalıştığı kişi aynı kişiler değildir. Daha ilk gelişinde Hüdhüd Süleyman'a şunu söylemişti.

Neml 27/24

وَجَدْتُمْهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَرَبِّينَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالُهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ

“Ona ve kavmine çok kızdım (çünkü) Allah’tan önce o dik başlı için emre amade oluyorlar ve o şeytan (bana değil) onlara yaptıklarını aşırı güzel gösterdikten sonra onları yoldan çevirdi. Artık onlar zorla kılavuzluk yapmazlar.

İşte Süleyman’ın kendisine getirilmesini istediği kişi bu ayette bahsi geçen o şeytandır. Bu şeytan onlara Süleyman’a gitmesi gereken o dikbaşlıyı vermemelerini hatta arka çıkmalarını tembihlemiş, hatta karar verdikten sonra onları yollarından geri çevirmişti. Sonrasında ise işi meydan okumaya vardırması, Süleyman’ın ilkelerine kerim diyen kendi liderlerine üstü kapalı olarak korkak bile demişlerdir. İşte Süleyman’ın bana getirin dediği “arş” bu şeytandır.

Süleyman’ın henüz uygulamaya başlamadığı yetkileri ise şudur.

Kehf 18/86

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَا ذَا الْقُرْنَيْنِ إِنَّمَا أَنْتَ تُعَذِّبُ وَإِنَّمَا أَنْتَ تُتَّخَذُ فِيهِمْ حُسْنًا

(27/38) “Nihayet (aracı) o dikbaşlının/ürküp kaçanın saklandığı yere ulaştığında onu akraba bir kadın liderin (gücü) arkasında saklanır buldu ve onun hakimiyeti altında da bir kavim buldu.” “Ey Zülkarneyn! İstersen onlara azab ettirirsin ama istersen onları güzellikle de elde edebilirsin.

İşte bu ayet Süleyman’a gelmeyen o dikbaşlı ile birlikte ona tüm arka çıkanlara azab ettirme yetkisi vermektedir. İşte ifrit Süleyman bu yetkilerini kullanmadan onu getirebileceğini söylemektedir.

Tam burada İfrit kelimesi üzerinde de biraz durmak gerekmektedir. İfrit kelimesi bazı müellifler tarafından isim olarak algılanmış ve ayette geçen عَفْرِيتٌ bu cümleye “ismi ifrit olan cinlerden biri” şeklinde anlam vermişlerdir. Hemen belirtelim ki ayette geçen İfrit kelimesi bir isim değil, ismi faildir. İsmi fail gramer açısından cümle içinde isim görevi üstlenseler de anlam ve ortaya çıkışları açısından isimlerden çok farklıdır. Kişilerin isimleri onlarda bulunan özellikler gözetilerek değil, verilen isme benzesinler diye bir temenniye dayanarak verilirler. Mesela, daha yeni doğan bir çocuğa “Mustafa” (türünün en iyisi olduğu için seçilen) isminin verilmesi, o çocuğun bu özelliğe sahip olduğundan değil, öyle olması istendiğinden dolayı verilmektedir. İnsanlara verilen tüm isimler böyledir. İşte bu yüzden hepsi de köken olarak bir kelimedenden türemiş olmasına rağmen çekimsizdirler. Kaya, Toprak, Cemil, Hasan, Hüseyin, Rüzgâr, Cem, Burak kelimeleri birer isimdir ve bu adla isimlendirilen yeni doğmuş kişiler kaya oldukları için kaya, toprak oldukları için toprak, rüzgâr oldukları için rüzgâr ismini almamışlardır. İsim olarak kullanılan

kelimelerde isim ile isimlendirilen kişiler arasında en ufak bir benzerlik olmasa dahi o kelimelerin kişilere isim olma durumu vardır. Yani isim ile müsemma arasında bir uyum olması hem beklenen değildir hem de şart değildir. İşte bu yüzden Salih olmadığı halde Salih, güvenilir olmadığı halde emin, yılan yavrusu olmadığı halde Osman, su aygırı olmadığı halde Musab, güneşten bir parça olmadığı halde ramazan, arsız olduğu halde Betül ismini almış insanlara rastlamak mümkündür.

Fakat ismi faillerde durum tam tersidir. Çünkü bir kişinin veya şeyin ismi fail olan kelimelerle nitelenmesi demek, nitelendiği şeyin kesinlikle onda bulunmasından dolayı bu ismi almış olması demektir. Bir kişinin “kâtip” olarak nitelenmesi, o kişinin yazma işi çok yapmasından hatta ona meslek olmasından dolayıdır. Mesela, Kur’an’da ismi fail olarak geçen كَافِرِينَ (kafirin) kelimesi, bahse konu olan kişilerin Yüce Allah’ın ayetlerini kişilik ve karakter haline getirmeleri, onların genel davranışı olmalarından dolayıdır. Bunun için Yüce Allah hiçbir kafiri kendi ismi ile değil, ismi fail olan kelimelerle anmıştır. Çünkü ismi fail geçici bir nitelemedir. Bir kişiye doğarken konulan isim kendisiyle uyumlu olsun ya da olmasın ölene kadar ona isimdir. Ama bir kişinin ismi fail olan kelimelerle nitelenmesi hem sonradan olmaktadır hem de kişi bu nitelemeden farklı bir nitelemeye geçebilir demektir. Yani kafir ismi faili ile nitelenen bir kişi çok rahat bir şekilde “emin” gibi başka bir ismi faille niteliğe geçebilir demektir. Mesela, türünün en iyisi olduğundan dolayı seçilmiş olmamasına rağmen bir kişiye konulan Mustafa ismi o kişinin ömür boyu ismi olurken, aynı kişinin çok yazı yazmasından dolayı “kâtip” olarak nitelenmesi ne onda olmayan bir özellikten dolayıdır ne de ömür boyu sürmesi şart olan bir özelliktir. Sıfat veya ismi fail olan kelimelerin birçoğu böyledir.

İşte bundan dolayı ayette geçen عَفْرِيتٌ مِنَ الْجِنَّ bu cümledeki cinlerden olan kişinin “ifrit” olarak nitelenmesi, ondan hiç ayrılmayacak olan isminin “ifrit” olmasından dolayı değil, sonradan kazandığı ve onunla tanındığı bir niteliği olduğundan dolayıdır. Bu özelliğin ne olduğunu anlamak için kelimenin anlamlarına bakmak gerekmektedir.

İfrit (عَفْرِيتٌ) kelimesi (ayn+fa+ra) kök harflerinden gelme bir kelimedir ve Kur’an’da sadece burada geçmektedir.

İfrit (عَفْرِيتٌ) sözcüğü cinlerle ilgili kullanıldığında “kötü ruhlu ve habis; alçak” anlamına gelir. Tıpkı şeytan (شَيْطَانٌ) sözcüğünün bu türden cinlerle ilgili müstear kullanılmasına benzer biçimde İfrit (عَفْرِيتٌ) sözcüğü de insanla ilgili müstear olarak kullanılır ve “habis, alçak, kötü niyetli veya hilekâr biri anlamında عَفْرِيتٌ نَفْرِيتٌ (ifritun nifritun) denir. İbn Kuteybe şöyle demiştir: İfrit (عَفْرِيتٌ) sözcüğü “sıkı, sağlam bir yapıya sahip olan” demektir. Aslı “toz veya toprak” anlamına gelen عَفْرٌ (aferun) sözcüğünden gelir. Onunla gürüşüp onu toprağın üstüne atan” anlamında رَجُلٌ عَفْرٌ (raculun ifrun) denir.[4]

Bu çerçeveye göre, عَفْرِيتٌ مِنَ الْجِنَّ ifadesine şu şekilde manalar vermek mümkün olmaktadır.

- عَفْرِيَّتٌ مِنَ الْجِنَّ “Cinlerden habisliği ile bilinen biri”
- عَفْرِيَّتٌ مِنَ الْجِنَّ “Cinlerden sağlam yapılı biri”
- عَفْرِيَّتٌ مِنَ الْجِنَّ “Cinlerden rakibini etkisiz hale getiren biri”
- عَفْرِيَّتٌ مِنَ الْجِنَّ “Cinlerden hilekâr biri”
- عَفْرِيَّتٌ مِنَ الْجِنَّ “Cinlerden kötü niyetli, habis, alçak biri”
- عَفْرِيَّتٌ مِنَ الْجِنَّ “Cinlerden denkliği (akranlığı) olan biri”

Aslında bu anlamlardan hangisi tercih edilirse edilsin sonuçta hepsi bir “şeytani” göstermektedir çünkü anlamların tamamı onların özelliklerini ifade etmektedir. Daha önce de belirtmiştik, canlı türü olarak şeytanlar da cin türündendir (Kehf 50). Fakat burada tercih edilmesi gereken en doğru anlamın “Cinlerden (ona) denkliği (akranlığı) olan biri” şeklinde olması daha isabetli gözükmektedir. Çünkü bu kişi cümlenin sonunda **وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ** *Hiç şüphesiz benim onun üzerinde kesinlikle güvenilir bir gücüm (etkinliğim) var*” demektedir. İşte bu cümle ifrit olarak tanıtilan kişi ile “arş” olarak tanıtilan kişi arasında bir yakınlığın olduğunu göstermektedir. Çünkü onun üzerinde etkin olması ve bu etkinliğini iki defa (hiç şüphesiz – kesinlikle) tekid etmesi ancak onu tanıması ve onu bilmesi durumunda mümkündür. İşte Süleyman tam da bu yüzden bahse konu olan “arş” ona değil bir sonraki ayette bahsi geçecek kişiye vermiştir.

İfrit kelimesine “rakibini yere serip etkisiz hale getiren” manası verilmesi mümkündür. Fakat ayetin sonunun **وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ** *Hiç şüphesiz benim onun üzerinde kesinlikle güvenilir bir gücüm (etkinliğim) var*” şeklinde bitmesi bu manayı tercih etmeyi engellemektedir. Çünkü “rakibini yere serip etkisiz hale getiren” biri olması durumunda onun güvenilir olması mümkün olmadığı gibi bunun bir anlamı da kalmamaktadır. İşte bu yüzden cümleye “*Cinlerden (ona) denkliği (akranlığı) olan biri*” şeklinde mana vermek daha isabetli gözükmektedir. Buna göre ayetin manası şu şekilde olmalıdır.

Neml 27/38-39

قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ

(27/38) (Onlar gittikten sonra Süleyman) “Ey ileri gelenler! Hanginiz (onlar) müslimler olarak bana gelmeden önce, onun (müennes kişinin) yönlendirenini bana getirebilir.

قَالَ عَفْرَيْتُ مِنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٍّ أَمِينٌ

(27/39) Cinlerden (ona) akranlığı olan biri, “ben, sen henüz konumundan kaynaklanan yetkilerini uygulamaya başlamadan önce onu sana getiririm. Hiç şüphesiz benim onun üzerinde kesinlikle güvenilir bir gücüm (etkinliğim) var” dedi.

Ramazan DEMİR

[1] Hasan Akdağ, Edatlar s..361

[2] Yrd. Doç. Dr. İlyas Karslı, Yeni Sözlük KVM md.s.1828

[3] İsfahani, Müfredat HVF md.

[4] İsfahani, Müfredat AFR md.

GÖZ KIRPMAK

Neml 27/40

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رآه مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيُلْوَني أَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ

Kitaptan bilgisi olan biri, “Ben onu, gözünü kapayıp açmadan önce sana getiririm” dedi. Süleyman, tahtı yanında yerleşmiş hâlde görünce şöyle dedi: “Bu, şükür mü, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni denemek için, Rabbimin bana bir lütfudur. Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse (bilsin ki) Rabbim her bakımdan sınırsız zengindir, cömerttir.” (DİB mealı)

Hemen belirtelim ki bu ayette ikinci defa “arş” kelimesini gösteren müfred-müzekker-gaib sigasında muttasıl bir zamir (به – bihi) gelmiştir. Daha önce de belirtmiştik; bahse konu olan arş kelimesinin kast ettiği anlamın, bildiğimiz manada kralların hakimiyetini simgeleyen tahtadan ya da başka bir malzemeden yapılmış oturak (taht) olması durumunda gelmesi gereken zamirin بِهَا (biha) şeklinde olması gerektirmektedir. Çünkü Arap dilinde akılsız ve iradesiz varlıklar için kullanılan zamirler müennes olmak durumundadır. Süleyman kıssaları bağlamında “arş” kelimesi sadece bu surede kullanılmaktadır ve tüm kıssa boyunca bu kelimeye atfedilmiş tek bir müennes zamir bulunmamaktadır. İlerleyen ayetlerde, arş kelimesine yine müzekker yani akıllı ve iradeli varlıkları gösteren zamirler atfedilecektir.

Bu ayete yukarıdaki DİB mealine benzer şekilde meal veren eski-yeni müelliflerin hepsi, bir önceki ayetle beraber Süleyman’ın emrinde olan bir kişinin çok uzaklardaki bir eşyayı daha o yerinden kalkmadan getirme kudretinde olduğuna, diğer bir kişinin ise ondan daha kısa bir sürede yani bir göz kırpmasından daha kısa bir zamanda bir eşyayı getirebileceğine inanmış ve kitleleri de buna inandırmayı başarmışlardır. Bu olaya açıklık (!) getirmek için tefsir eden, söz söyleyen, görüş belirten, meal yazan eski ve yeni ulema, ayetteki her kelime üzerinde ihtilaf etmiş ama tahtın göz kırpmaktan daha kısa sürede getirildiği hususunda, gıpta edilecek şekilde ittifak etmişlerdir. Hatta öyle ki bunun aksine söz söyleyen tek bir kişi bile çıkmamıştır (en azından biz rastlamadık). Bu olayla ilgili ulema arasındaki görüşleri derli toplu bir şekilde aktaran Razi, “Mefatihü’l Gayb” adını verdiği tefsirinde şunları söylemiştir.

Bil ki ayet-i kerimedeki “(Süleyman) dedi: “Ey seçkin topluluk, onun tahtını, hanginiz bana getirir?” ifadesinde, hem Belkıs’ın, Süleyman’a katılmaya azmettiğine, hem de o taht meselesinin meşhur bir mesele olduğuna, böylece de Hz. Süleyman’ın, Belkıs gelmeden önce, o tahtın kendi yanında olmasını istediğine dair bir delâlet bulunmaktadır. Alimler, Hz. Süleyman’ın o tahtı getirip, orada hazır bulundurmasındaki maksadının ne olduğu hususunda ihtilaf ederek, şu açıklamaları yapmışlardır:

1) Bundan maksat, bunun, Belkıs için, Allah'ın kudretine, Hz. Süleyman'ın peygamberliğine dair bir delil olması ve böylece Belkıs'ın, bu delili daha önce geçmiş' olan diğer delillere eklemesidir.

2) Hz. Süleyman, o tahtı getirtmeyi, böylece şeklini ve şemailini değiştirmeyi, daha sonra da Belkıs'ın onu tanıyıp tanıyamayacağını anlamak için, o tahtı ona sunmasıdır. Ki, bunun gayesi de, Belkıs'ın aklını ve zekâsını ölçmektir. Cenâb-ı Hakk'ın "Onun tahtını bilinmez hale getirin. Bakalım (tanımaya) muvaffak olacak mı, yoksa başaramayanlardan mı olacak?" (Nemi. 41) ifadesi de, bu görüşe delâlet eder gibidir.

3) Katâde şöyle der: "Hz. Süleyman, Belkıs müslüman olduğunda, onun malını almasının helâl olmayacağını bildiği için, o müslüman olmadan önce, onun tahtını almak istemiştir."

4) "Arş", bir memleketin kudretini simgeleyen bir şeydir, tahttır. Böylece Hz. Süleyman, Belkıs kendisine gelmeden önce, onun mülkünün miktarını, (ne derece zengin olduğunu) bilmek istemiştir.

İfrit'in Teklifi

Ayetteki, "Cinlerden bir ifrit dedi..." ifadesine gelince, insan hakkında kullanıldığı zaman, "İfrit" akranlarını ezip geçen, onları zelil kılan kötü adam demektir. Şeytanlar için kullanıldığında ise, âsî ve habîs anlamına gelir.

Ayetteki, "Sen makamından kalkmadan..." ifadesi, "sen meclisinden kalkmadan" demektir. Bu için, bir zamana ve bir müddete bağlanabilmesi için, bu hususta mutlaka malûm olan bir örfün bulunması gerekir. İşte bu sebeple, bu cümleden olarak bununla, insanlar arasında hükmetme meclisi (zamanı) kastedilmiştir, denildiği gibi; bununla, kendisinde insanlara bir hutbenin, hitabenin îrad edileceği bir vaktin kastedildiği de ileri sürülmüştür. Yine bu müddetin, gündüzün yarısına (öğleye) kadar olan bir müddet olduğu da ileri sürülmüştür.

Ayetteki لَفَوِيٍّ أَمِينٍ lafzına gelince bu, "Onu taşıyabilirim, hiçbir şeyi kırmadan, dökmeden, olduğu gibi getirebilirim" anlamındadır.

İlim Ehli Vezirinin Teklifi

Ayetteki قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ "Nezdinde kitaptan bir ilim olan..." tabirine gelince, bu hususta şöyle iki bahis bulunmaktadır:

Birinci Bahis: Alimler bu ifade, bahsi gecen şahsın kimlerden olduğu hususunda şu iki şekilde ihtilaf etmişlerdir:

1. Bunun meleklerden olduğu ileri sürüldüğü gibi,
2. Bunun insanlardan olduğu da ileri sürülmüştür. Binâenaleyh, birinci görüşte olanlar da, kendi aralarında ihtilaf ederek,
3. Bu Cebrail (a.s)'dir,

4. Allah Teâlâ'nın Hz. Süleyman'ı desteklediği bir melektir.

İlim Ehli Kim İdi?

İkinci görüşü benimseyenler de kendi aralarında inkişaf ederek şu izahları yapmışlardır:

1) İbn Mes'ûd'a göre bu, Hızır (a.s)'dir.

2) İbn Abbas'ın en meşhur görüşüne göre bu, Hz. Süleyman'ın veziri Asaf İbn Berhiyâ'dır ki bu, Allah'ın ism-i azamî'nü bilen siddik bir kuldu. O bununla dua ettiğinde, duası kabul olunurdu.

3) Katâde'ye göre bu, ism-i azamî bilen bir insandı.

4) İbn Zeyd'e göre bu, o denizdeki bir adada yaşayan salih bir kimseydi. O gün, Hz. Süleyman (a.s)'a bakmak için çıkmıştı.

5) Doğrusu bu, Süleyman (a.s)'ın bizzat kendisidir. Hitap olunan şahıs ise Hz. Süleyman (a.s)'ın kendisiyle konuştuğu ifrittir. Hz. Süleyman (a.s), bir mucize ortaya koymak ve böylece de, her şeyden önce onlara meydan okumak istemiştir. Daha sonra da İfrît'e, İfrît için mümkün olmayan bir sürat içinde, o tahtı kendisinin getireceğini açıklamıştır.

Katından Bir İlim Bulunanın Süleyman (a.s) Olduğu Hakkında

Bu görüş şu görüşlerden dolayı doğruya daha yakındır.

a) *الَّذِي* lafzı, Arapça'da, bir şahıs belli bir hâdise ile tarif edilmeye çabalandığında, o muayyen şahsa işaret etmek için vazolunmuş bir lafızdır. "Katında kitaptan bir ilim" bulunmakla meşhur olan o şahıs ise, Süleyman (a.s)'dir. Binâenaleyh, bunun Hz. Süleyman'a verilmesi gerekir. Bu konuda söylenebilecek son söz şudur: Diyelim ki, Asâf da böyledir. Ancak ne var ki, biz diyoruz ki: Hz. Süleyman, kitabı ondan daha iyi bilir, çünkü Hz. Süleyman peygamberdir. Binâenaleyh bu lafzı, Süleyman (a.s)'a hamletmek daha uygundur.

b) O tahtı, çok kısa bir zaman dilimi içinde getirip mevcut hale getirmek, yüksek bir payedir. Binâenaleyh, şayet bu derece, Hz. Süleyman'da değil de Asâf'da tahakkuk edecek olsaydı, bu, Asâf'ın Hz. Süleyman'dan üstün kılınmış olmasını gerektirirdi ki, bu caiz olamaz.

c) Hz. Süleyman (a.s), şayet bu hususta, Asâf'a muhtaç olmuş olsaydı, bu, Hz. Süleyman'ın durumunun, halk nazarında daha aşağıda olmasını gerektirirdi.

d) Hz. Süleyman (a.s) “Bu Rabbimin lütfundandır. Şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni imtihan etmek içindir” demiştir ki, bu ifadenin zahiri, Cenâb-ı Hakk’ın bu mucizeyi, Hz. Süleyman’ın duası vesilesiyle izhar etmiş olmasını gerektirir.

İkinci Bahis: Alimler bu ayette geçen “kitap” lafzıyla neyin kastedildiği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bu cümleden olarak bununla, Levh-i Mahfuz; “katında ondan bir ilim bulunan kimse” tabiriyle de Cebrail (a.s)’in kastedildiği ileri sürüldüğü gibi, bununla, Hz. Süleyman’ın kitabı veya peygamberlerden birinin kitabının kastedildiği de ileri sürülmüştür. Bunun, bir medh ifadesi olduğu ve bu vasfın, o tahtın taşınmasında bir tesirinin bulunduğu, işte bundan dolayı da onların, “Bu, mevcut olduğunda, en kısa zamanda Allah tarafından icabetin meydana geldiği ism-i azamdır” dedikleri, genel olarak malumdur.[1]

Görüldüğü gibi ayetteki her kelime üzerinde ihtilaflar bu şekilde olmasına rağmen tahtın göz açıp kapamaktan daha kısa bir sürede getirildiğinden kimsenin en ufak bir şüphesi yoktur. Kim ne derse desin ve hangi açıklamayı getirirse getirsin, eğer ulemanın (!) ittifak ettiği gibi bir eşya çok uzak mesafelerden bir yerden alınıp getirilmişse, bunun akla uygun mantıklı bir açıklamasının henüz olması mümkün değildir. Henüz diyoruz çünkü; insanlık tarihinin başlangıcından şu ana kadar bir eşyanın bir yerden bir yere getirilmesinin tek açıklaması “Allah dilerse yapar” demekten daha öteye geçememiş ve olay Yüce Allah’ın gücünün her şeye yetmesinin kapsamına alınarak akıl ve mantığın sınırlarının dışına çekilmiştir. Böylesine tehlikeli bir sahaya taşınan bir olay hakkında farklı görüş serdetmek, Yüce Allah’ın gücünün her şeye yetip yetmeyeceğini sorgulamak gibi anlaşılacaktır. Yüce Allah’ın bir şeyi dilemesi durumunda onu yapabilecek kudrette olduğuna veya Yüce Allah’ın gücünün her şeyi yapmaya yeteceğine dair herhangi bir Mü’min’in şüphesinin olması söz konusu bile olamaz. Bundan şüphe edenin de Mü’min olmayla herhangi bir ilişkisi kalmaz.

Fakat bu çalışmanın hedefi (haşa) Yüce Allah’ın gücünün sınırlarını çizmek veya sorgulamak üzerine değil, Yüce Allah’ın kelamının gerçekten tefsir ve meal ulemasının dedikleri gibi olup olmadığı üzerinedir. Yani burada sorgulanan Yüce Allah’ın gücü, kudreti ve onun tertemiz kelamı değil, Yüce Allah’ın kelamına her biri bin kusur barındıran insanlar tarafından yüklenen anlamların doğru olup olmadığıdır. İmanını geçmişi kutsamak üzerine kurmuş kişilere herhangi bir sözümüz yoktur, fakat biz sıradan insanlar için eskilerin ve yenilerin Kur’an hakkında söyledikleri her sözü yargılamak, sorgulamak, peşinen kabul etmemek, kontrol etmek gibi bir hak çoktan doğmuştur. Çünkü Yüce Allah’ın kelamı (dini) üzerinden, meslek sahibi olan bu ulema, Yüce Allah’ın kelamını durmadan ihtilaf konusu haline getirmiş en basit meselelerde bile kendilerinden menkul farklı görüşler serdederek kitleleri en olmadık şeylere sürüklemiş, tevhide çağıran ve tevhidi ilke edinen Yüce Allah’ın dinini, parçalanmanın kaynağı haline getirmişlerdir. İhtilafları çözen kitabı, ihtilaf üreten bir kitap haline getirmiş ardından utanmadan bunu ilan ederek, konferans salonlarında “Kur’an ihtilaf üreten bir kitaptır” söylemini

sloganlaştırarak inanç haline getirmeye çalışmışlardır ve hala da çalışmaktadırlar. Tek bir tane abdest ayetinden bile dört farklı abdest şekli çıkaran ulemanın gerçekler nezdinde güvenilir tarafları kalmamış, sahip oldukları ehliyetlerini tamamen yitirmişlerdir. Yukarıda Razi'den yaptığımız adına tefsir denen açıklamalara dikkat edilirse bir tek ayetin her kelimesinden ihtilaf üretildiği açıkça görülecektir. Hemen belirtelim ki bu ihtilafların hiçbiri Kur'an kaynaklı değildir. Hepsinin arkasında asla vazgeçemedikleri efsaneler, yorumlar, İsrailiyat ve daha birçok şey vardır ama asla Kur'an yoktur. Onlardan bize gelenlerin Yüce Allah'ın dini olmadığı bariz bir gerçek olarak ortada durmaktadır.

İşte bu çalışma Yüce Allah'ın kelamını değil, bize gelenleri sorgulamayı hedef almaktadır. Çünkü onlar hikayeler ve efsaneler uğruna veya kendilerine ulaşan eskilerin görüşleri adına Yüce Allah'ın kelimelerini görmemeyi, saklamayı veya umursamamayı ilim saymakta, hatta kelimeleri olduğundan farklı biçime sokmaktan kendilerini asla sakınmamaktadırlar. Mesela, anlamaya çalıştığımız Neml 40. ayetinin ilk cümlesine verilen meallere bakalım.

- Abdulaziz Bayındır Meali..... O kitaptan bilgisi olan kişi dedi ki.
- Abdulkaki Gölpınarlı Meali.. Kitaba ait bir bilgiye sahip olansa...dedi.
- Abdullah Parlıyan Meali..... Buna karşılık vahiyle bilgilendirilmiş olan kişi: ...dedi.
- Ahmet Tekin Meali..... Kitaptaki-Levh-i Mahfuzdaki ilmin bir kısmına sahip olan biri ise:...dedi.
- Ahmet Varol Meali..... Kendinde kitaptan bir ilim bulunan kişi:... dedi.
- Ali Bulaç Meali..... Yanında kitaptan ilmi olan biri dedi ki:...dedi.
- Ali Fikri Yavuz Meali..... Kendinde ilâhî kitabdan bir ilim bulunan bir (melek) dedi ki.
- Bahaeddin Sağlam Meali..... Kitaptan yanında bir bilgi olan adam da:...dedi.
- Bayraktar Bayraklı Meali..... Kitaptan bir ilmi bulunan kimse,...dedi.
- Cemal Külünkoğlu Meali..... Kendisine Kitap'dan ilim verilen bir kimse: ...dedi.
- Diyanet İşleri Meali (Eski)... Kitabın bilgisine sahip olan biri:...dedi.
- Diyanet İşleri Meali (Yeni)... Kitaptan bilgisi olan biri,...dedi.
- Diyanet Vakfı Meali..... Kitaptan (Allah tarafından verilmiş) bir ilmi olan kimse ise,...dedi.
- Edip Yüksel Meali..... Kitap bilgisine sahip olan birisi de,...dedi.
- Elmalılı Hamdi Yazır Meali.. Kitaptan ilmi olan kimse ise,...dedi.

- Elmalılı Meali (Orjinal)..... Nezdinde kitabdan bir ilim bulunan zat ise ...dedi
- Hasan Basri Çantay Meali... Nezdinde kitabdan bir ilim olan (zât)...dedi
- Hayrat Neşriyat Meali..... Yanında kitabdan bir ilim bulunan zât (Âsaf bin Berhiya):...dedi.
- Kadri Çelik Meali..... Kendi yanında kitaptan bir ilim olan biri de dedi ki:
- Mehmet Türk Meali..... Yanında kitaptan bir ilim bulunan da:... dedi.
- Muhammed Esed Meali..... (Buna karşılık) vahiyle bilgilendirilmiş olan kişi:...dedi,
- Mustafa İslamoğlu Meali..... Kendisinde vahiyden bir bilgi bulunan kimse... dedi
- Ömer Nasuhi Bilmen Meali.. Yanında kitaptan bir ilim bulunan zât da dedi ki:
- Suat Yıldırım Meali..... Ama nezdinde, kitaptan ilim olan bir zat da:...dedi.
- Süleyman Ateş Meali..... Yanında Kitaptan bir ilim bulunan kimse de:...dedi.
- Şaban Piriş Meali..... Kitap'tan bir bilgiye sahip olan kimse ise... dedi.
- Ümit Şimşek Meali..... Kitaptan bir bilgiye sahip olan bir zat ise... dedi.
- Yaşar Nuri Öztürk Meali..... Kendinde Kitap'tan bir ilim olan kişi de şöyle dedi: “

Bu müelliflerin hepsine göre her birinin kendisinin telif ettiği meal ayette geçen **الَّذِي** (ellezi) bu cümlelerin karşılığı olmaktadır. Onlara göre cümlede geçen **الَّذِي** (ellezi) bu ismi mevsulün karşılığı; kişi, kimse, zat, biri, birisi, bir (melek), zat (Asaf b. Berhiya) şekillerinden biridir. Dikkat edilirse bu anlamların hepsi kim olduğu belli olmayan herhangi bir kimseyi işaret etmektedir. Oysa Arap gramerinde çekimli ismi mevsullerden biri olan **الَّذِي** (ellezi) kelimesi, hemen kendinden sonra gelen sıla cümlesi ile beraber nekira yani bilinmeyen tanınmayan olan cümlelerin failinin tanınması, bilinmesi ve karıştırılmaması için kullanılan kelimelerdir. Bu kelimelerle tanıtılan bir kişinin bilinmiyor, tanınmıyor olması mümkün değildir. Bu basit kuralı göz ardı eden müellifler elbette ki yine aynı cümle içinde geçen **عِنْدَهُ** (indehu) kelimesinin marife bir isim tamlaması olduğunu da göz ardı edecek ve kendisine hem zamir (ه) hem de ismi mevsul (الَّذِي) atfedilen kişinin nasıl olurda bilinemez bir kişi olduğunu da asla göz önüne almayacaklardır. Onların kelimelere yükledikleri anlamları doğru kabul etsek ve cümlelerin gramerinde herhangi bir ilkesizlik yapmadıklarını varsaysak bile cümleye verilmesi gereken

anlamın “*şunu diyen ise, nezdinde o kitaptan herhangi bir (tek) ilim bulunan o kimseydi...*” şeklinde olması gerekmektedir.

Cümlelerin tam olarak ne dediğinin anlaşılması için evvela bu cümlelerin yapısının tespitini yapmak gerekmektedir. Çünkü cümlelerin başındaki قَالَ (kâle – dedi) fiili ana cümlelerin bir unsuruyken, ondan sonra gelen الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ bu cümle ise ana cümlelerin tamamı ana cümlelerin unsuru değil, قَالَ (kâle – dedi) fiilinin faili tanıtmak için adeta parantez içi bir cümle mesabesinde. Cümlelerin tamamı sıfat konumundadır ve cümlelerin tek işlevi “*dedi*” denilen kişinin tanınması, bilinmesi, karıştırılmaması, bu kimdir sorusunun sorulmaması içindir. Adına *sıla cümlesi* denilen bu cümle değerlendirme açısından asıl cümlelerin içinde bir cümledir ve irabı cümleden bağımsız olarak kendi içindedir.

Daha önceki bölümlerde ismi mevsuller ile ilgili birkaç kez detaylı bilgiler vermiştik. Hepsini olmasa da o bilgilerden bir kısmını burada tekrar etmemiz fazladan olmayacaktır.

İsmi mevsuller anlamı kendisinden sonra gelen ve “sıla cümlesi” adı verilen bir cümle ile tamamlanan isimlerdir. Tam karşılığı olmasa da Türkçedeki ilgi zamirlerinin karşılığı olan ismi mevsuller tek başlarına anlamları olmadığı halde cümlede halinde bulunduğu isimlerin dilbilgisel rollerine (fail, mef’ul vs) uygun olarak “-en / -an; -dığı / -diği; -deki / daki; -anı/-eni; -ana / -ene; -dekini / -dakini; -andan / -enden” gibi değişik anlamsal katkılarda bulunurlar.

Çekimi yapılabilir olma yönünden “çekimsiz ismi mevsuller” ve “çekimli (has) ismi mevsuller” ikiye ayrılan ismi mevsullerin çekimsiz olanları (مَا – مَنْ) tekil-ikili-çoğul, eril-dişil tüm şahıslara özgüdür. Çekimli (has) ismi mevsullerin ise tekil-ikili-çoğul, eril-dişil olarak her birine ayrı sigaları bulunmaktadır. Bunların tesniiyerleri (ikili) dışında kalanların hepsi mebni (hareke değiştiren etkenlerden etkilenmeyen) kelimelerdir.

Çekimli (has) ismi mevsullerin iki türlü kullanımı söz konusudur.

1. *İsmi mevsuller (marife kabul edildikleri için) bir cümlede marife durumunda olan; mübteda, haber, fail, mef’ulün bih, mecrur isim gibi temel öğelerin sıfatı görevini üstlenirler.*
2. *İsmi mevsuller, mübteda, haber, fail, mef’ulün bih, mecrur isim gibi öğelerin sıfatı durumunda olmadan doğrudan doğruya cümlelerin temel öğelerinden biri olarak da görev alabilirler.*

Her ismi mevsulden sonra mutlaka açıklayıcı bir cümle gelmek zorundadır. Sıla cümlesi adı verilen bu cümle de ya bir isim veya bir fiil veyahut da şibih cümle (harfi cerli veya zarfı cümlecik) olmak durumundadır.

Sıla cümlesinin, bir isim veya fiil cümlesi olması durumunda, bu cümlelerde ismi mevsule dönen ve “aid zamir” adı verilen bir zamir bulunur. Bu zamir ya fiil bünyesinde bulunan açık ve gizli bir zamir veya fiile bitişen mansup bir zamir veyahut

da bir isme veya harfî cere bitişen mecrur bir zamir olmak zorundadır. Sila cümlesi ile ismi mevsul arasında bir bağ kuran aid zamirin tekillik-ikilik-çoğulluk ve erillik-dişillik yönünden ismi mevsul ile tam bir uyum olması gerekmektedir. Şibih cümlesi biçimindeki sila cümlelerinde ismi mevsule dönen bir aid zamir bulunmaz.

İsmi mevsulden sonra gelen ve sila cümlesi adı verilen cümlelerin iraptan mahalli yoktur. Yani, (her ne kadar sila cümlesi kendi içerisinde irap edilebilirse de) ne sila cümlesi içindeki öğelerin ne de bir bütün halindeki sila cümlesinin, ana cümlelerin temel öğelerinden biri olması düşünülemez.[2]

Arapça bilmeyenler açısından bu açıklamaların ne olduğunu anlamaya çalıştığımız ayet üzerinde şu şekilde açıklayabiliriz.

Neml 27/40

أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ۚ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ قَالَ لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ ۚ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ ۗ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ

Ayette bold olarak işaretlediğimiz bu cümlelerin ayet içindeki konumu, baştaki “dedi” fiilinin failini tanıtan tıpkı parantez içi açıklama gibidir. Bu cümlelerin ana cümleye tek etkisi, konuşan kişinin tanınması açısındandır. Kırmızıya boyadığımız cümlelerin yapısı asıl cümleden farklı olarak (parantez içi olduğu için) kendi içerisinde belirlenir. Yani cümle parantez içinde kendi başına bir cümledir. Bu cümlelerin özne, yüklem, nesne gibi öğeleri kendi içinde tespit edilir.

İşte bu açıklamalara göre cümlede geçen ismi mevsul (الَّذِي) isim yerine geçtiği için, cümle başlı başına bir isim cümlesidir. Arap dilinde isim cümlesinin ana yapısının asgarisi “mübteda+haber şeklinde olmak zorundadır. Yani, bir isim cümlesi bu ikisi olmadan tamam olamaz demektir. Cümlede bu ikisinin yanında daha birçok kelime bulunması mümkündür ama bu ikisinden birinin olmaması mümkün değildir. Mübteda bahse konu olan isim, haber ise o ismin durumundan haber veren kelimelerdir. İsim cümlesinde hem mübteda ve haberin ikisinin isim olması durumunda yer değiştirmeleri mümkündür ama ismin durumundan haber veren kelimenin fiil olması durumunda yer değiştirmeleri mümkün değildir. Çünkü o durumda cümle isim cümlesi olmaktan çıkıp fiil cümlesine dönüşecektir. Fiil cümlesinin temel öğeleri ise isim cümlesinden farklı olarak “fiil+fail+mef’ul” şeklindedir.

Arap dilinde mübteda ile haber olan iki kelime arasında olması gereken ilişkinin kuralları bulunmaktadır. Aslında her gramer kitabından kolayca ulaşılabildiği mümkün olan o kurallar şu şekildedir.

1. Mübteda yani cümlelerin öznesi, marife bir isim veya bu marife ismin yerini tutan; zamir, işaret zamiri, ismi mevsul (ilgi zamiri) ve benzeri bir sözcük olur.
2. Mübtedanın durumundan haber veren kelime olan **haber** ise **nekre** olup, mübteda ile ilgili bir hüküm ifade eder (yani yüklem işlevi görür).[3]

3. Mübteda ile haber arasında sayı, cinsiyet ve irab bakımından uyum olması gerekirken marifelik-nekrelük yönünden uyumsuzluk olması gerekmektedir. Yani, mübteda marife, haber ise nekre olmak durumundadır.[4]

Bu temel gramer kuralları çerçevesinde anlamaya çalıştığımız cümleye döndüğümüzde; sıla cümlesinin başındaki *عِنْدَهُ الَّذِي* bu ifade de *الَّذِي* (ellezi) mübteda, *عِنْدَهُ* (indehu) kelimesi ise haber olmaktadır. Fakat işte tam da buradan sonrasında çok farklı bir durumu ortaya çıkmaktadır. Çünkü biraz önce verdiğimiz bilgilerde mübteda ile haber arasında marifelik-nekrelük açısından bir uyumun değil uyumsuzluğun olması belirtilmişti. Oysa *عِنْدَهُ* (indehu) kelimesi *bir isim ve bir zamirden* oluşmuş marife bir isim tamlamasıdır.

Aslında isim cümlelerinde mübteda ve haberin ikisinin de marife olduğu durumlar vardır. Fakat bu durumlarda cümlenin anlamı değiştiği gibi cümlenin yapısının da değişmesi gerekmektedir.

İsim cümlesinde haber olabilecek başka bir kelime yoksa (sadece iki kelime ise) marife isim haber olabilir. Örnek: *رَبُّنَا اللَّهُ* “Allah Rabbimizdir”

Haber marife ise -sıfattan ayırt edilebilmesi için – genelde mübteda ile kendisi arasına mübtedaya sayı ve cinsiyet bakımından uyan bir zamir getirilir. Buna fasıl zamir denilir.

Mesela, peş peşe gelen iki marife isimden oluşan bir terkip iki anlama gelebilir.

- 1) *عَلِيٌّ الْمُجْتَهِدُ*. Sıfat + mevsuf) / Çalışkan Ali.
- 2) *عَلِيٌّ الْمُجْتَهِدُ*. Mübteda + haber) / Ali çalışkandır.

Ancak bu iki ismin arasına bir fasıl zamir getirildiği takdirde, zamirden sonra gelen kısmın haber olması kesinleşir.[5]

Kolayca ulaşabilecek bu bilgiler çerçevesinde anlamaya çalıştığımız ayetteki *عِنْدَهُ الَّذِي* (ellezi indehu) ifadesine baktığımızda herhangi bir fasıl zamir olmadığı görülmektedir. İşte bu durumda bu ifadeye “o kişinin yanındadır” anlamı vermek mümkün gözükmemektedir. Bu durumda ifadeye verilmesi gereken anlam “onun kendisi yanındadır” şeklinde olmak zorundadır. Elbette ki bu haliyle ifade, hiçbir şey söylememektedir. Bunun sebebi, ifade de geçen *عِنْدَهُ* (indehu) kelimesine yüklenen anlamlardadır. Kelimeye “yanında” şeklinde anlam verilmesi demek, kelimenin sonundaki *ه* (hu) zamirini yok saymak ve ifadeyi *مِنْ عِنْدِ* (min indi) şeklinde çevirmek demektir. Çünkü *عِنْدَهُ* (indehu) kelimesi bir isim tamlaması olduğu için olması gereken anlamın “onun yanı” şeklinde olması gerekmektedir. Bu kelimeye onun yanında anlamı verilmesi ancak başında bir harfi cer olması durumunda geçerlidir. İfadeye “yanında” şeklinde bir anlam vermek demek *عِنْدَ* (inde) kelimesinin “mekân zarfı” (mef’ulü fih) olarak görülmesi anlamına gelmektedir. Mekân ve zaman zarfı olarak gelen kelimelerin bağında bir harfi cer olmasa bile varmış gibi kabul edilirler. Ama kelimenin mekân zarfı olarak anlaşılması durumunda bu sefer devreye

başka kurallar girmektedir. Çünkü bir kelimenin cümle içinde *haber* olması, cümlelerin yapısından kaynaklanmaktadır ama kelimenin zaman ve mekân zarfı anlamında olması, bizzat kelimenin kendisinden kaynaklanmaktadır. Bir hayli teknik bilgi olsa da zaman ve mekân zarflarının cümle içindeki durumuyla ilgili kuralların da bilinmesi gerekmektedir.

ZAMAN VE MEKÂN ZARFI (*Mef'ulün fih*)

Mef'ulün fih, fiilin meydana geldiği zamanı veya yeri gösteren mansup bir isimdir. *Mef'ulün fih*'e kısaca zarf da denir. Failden sonra gelerek “nerede, ne zaman” sorusunun cevabını karşılayan *mef'ulün fih* cümlelerin tamamlayıcı unsurlarından biridir.

Zaman ve mekânı gösteren her zarf, *mef'ulün fih* olmaz. Zira zarflar fail veya *mef'ulün bih* olabilirler. Bu durumda bunlar, fiilin yapıldığı yeri ve zamanı gösteren zarf olmaktan çıkar. Fiili zaman ve mekân bakımından açıkladığını anlamak için zarfın, Nerede? Nereye? Ne zaman? Ne kadar zaman? Sorusunun cevabı olup olmadığına bakılır. Şayet zarf, bu soruların cevabı ise *mef'ulün fih*'tir, değilse fail, mübteda, haber veya *mef'ulün bihtir*.

(**Not:** aslında bu kademeli açıklama bile ayette geçen *عِنْدَهُ* (indehu) kelimesinin *mef'ulün fih* yani mekân zarfı olmadığını anlamaya yeterlidir ama meselenin tamamen açığa çıkması için açıklamalara devam edelim)

Mef'ulün fih olan kelimeler hem bir işin yapıldığı zamanı hem de mekânı gösteren kelimelerdir ve her iki durumda da kendi içinde müphem ve mahdut olmak üzere ikiye ayrılırlar.

1. Müphem Mekân Zarfı: Sınırı belli olmayan yerleri gösteren zarflar müphemdirler. Bu zarflar için nerede başlayıp nerede bittiğine dair kesin bir sınırlama imkânı yoktur. Bunlar yön ve alan/mesafe ölçülerini gösteren zarflardır. Mesela, bir kişinin önü, bir başkasına göre sağ ve sol taraf olabilir. Uzunluklar da farazidir. Bunlar için belli bir ölçü koyma imkânı yoktur. Mesela, bir şeyin önünde veya arkasında bulunan yönün uzunluğu gözün gördüğü yere kadar veya sonsuza kadar uzanabilir. Mil, fersah, kilometre, yan, taraf, yön, yer vb alan ölçüleri ve uzunlukları miktarı belli ise de herhangi bir yere ait olmadığı için diğerleri gibi bunlarda müphem sayılmaktadırlar.
2. Mahdut Mekân Zarfı: ev, okul, meşid, cami, şehir, köy, kasab, dağ, nehir, deniz vb gibi belli bir yeri gösteren ve sınırları bilinen ve belli olan zarflar mahdut zarflardır.

Mef'ulün Fih'in Cümle İçinde Sırası.

Cümlede fiil ve failden başka *mef'ulün bih* ve *mef'ulün fih* şeklinde en az iki *mef'ul* varsa cümle dizimi “*fiil+fail+mef'ulün bih+mef'ulün fih*” şeklindedir. Ancak öne çıkarılmak istenen zarf (*mef'ulün fih*) ise *mef'ulün bihten* veya failden yahut fiilden önce gelebilir. Buna göre dört üyeli bir cümlede dört farklı dizim şekli olur.

- Fiil+fail+mef'ulün bih+mef'ulün fih.
- Fiil+fail+mef'ulün fih+mef'ulün bih.
- Fiil+mef'ulün fih+ fail+mef'ulün bih.
- Mef'ulün fih+ Fiil+fail+ mef'ulün bih.

Mef'ulün Fih'i Nasb Eden Fiilin Düşmesi:

Mef'ulün fih sorunun cevabı olduğu takdirde fiil düşebilir.

Mef'ulün fih haber, sıfat, sıla veya hal durumunda ise fiil düşebilir

Mef'ulün fih, haber, sıfat, sıla veya hal durumunda ise ve nasb eden kelime كَاءُنْ (olmak), مَوْجُود (bulunmak) gibi genel oluşu ifade eden türden ise kelime düşer. Ancak cümledeki yeri değişik olsa da mef'ulün fih bu dört yerde zarf olduğu için yine nasb halinde olur.

A – **عِنْدَكَ (كَاءُنْ) أَنَا Yanındayım.....**

Birinci cümlede عِنْدَكَ kelimesi haber konumunda zarftır. İkinci cümlede zarfi nasb eden ve oluş bildiren kelime (parantez içindeki kelime) cümleden düşmüştür.

B- **مَرَرْتُ بِرَجُلٍ عِنْدَ الْمَدْرَسَةِ.... عِنْدَ الْمَدْرَسَةِ (كَاءُنْ) مَرَرْتُ بِرَجُلٍ**

Okulun yanında olan bir adama uğradım (bu cümlede عِنْدَ (inde) kelimesi sıfattır. İkinci cümlede parantez içinde gösterilen kelime cümleden düşmüştür)

C- **حَضَرَ الَّذِي أَمَامَ الْحَدِيقَةِ أَمَامَ الْحَدِيقَةِ (كَانَ) حَضَرَ الَّذِي َ**

Parkın önünde olan kimse geldi (Bu cümlede zarf sıla durumundadır. Onu nasb eden kelime cümleden düşmüştür).

D- **رَأَيْتُ الْهَالَالَ بَيْنَ السَّحَابِ السَّحَابِ بَيْنَ (كَاءُنْ) رَأَيْتُ الْهَالَالَ**

Ayı bulutların arasında (iken) gördüm (Bu cümlede zarf hal durumundadır ve cümleden onu nasb eden kelime düşmüştür).

Mef'ulün fih olarak gelen عِنْدَ (inde) kelimesi harfi cersiz عِنْدَهُ (indehu) şeklinde mansup olur. Bu kelimenin başına daima مِنْ (min) harfi ceri gelir.[6]

Bu açıklamalar çerçevesinde anlamaya çalıştığımız Neml 40. ayetin ilk cümlesi sıla cümlesi olduğu için, ayette geçen عِنْدَهُ (indehu) tamlaması, hal bildiren bir kelime olmaktadır. Yani aslında cümlede bir oluş bildiren bir كَانْ (kane) kelimesi bulunmaktadır ve bu kelime cümlelerin yapısının grameri gereği cümleden düşürülmüştür. Biraz önce isim cümlelerinin yapısının ana unsurlarının “mübtada+haber” ismi verilen iki kelimededen oluştuğunu aktarmıştık. Anlamaya çalıştığımız cümlede mübtada الَّذِي (ellezi) ismi mevsulü, haber ise عِنْدَهُ (indehu) kelimesidir. İşte haber olan عِنْدَهُ (indehu) kelimesi, cümlelerin öznesinin

durumundan yani halinden haber vermek durumundadır. Cümleye verilen “yanında kitaptan ilim bulunan birisi” şeklindeki meallere bakıldığında cümlelerin temel öğeleri yok sayılmış ve cümle mübtedanın durumundan çok, kitaptan bir ilmin durumundan haber vermektedir. Cümle anlam olarak, *kitaptan bir ilim vardır ve o ilim bu cümlelerin öznesinin yanındadır* şeklindedir. İşte bu çerçeveden cümleye baktığımızda, cümleye verilecek anlamın aslında *عِنْدَهُ (كَانَ) الَّذِي* “onun yanında olan kişiydi” şeklinde olması gerekmektedir.

Aslında buraya kadar anlattıklarımız biraz olsun Arapça bilenler içindir. Arapça bilmeyenler açısından durumu özetleyecek olursak şunları söyleyebiliriz. Az önce yaklaşık birçok mealin ayetin ilk cümlesine hangi anlamları verdiklerini aktarmıştık. Ondan önce de çok bilinen bir müfessirden uzunca bir alıntı yapmış ve bu ayetin ilk cümlesi hakkında onun da neler dediğini aktarmıştık. Bu aktardıklarımızın hepsi ayetin ilk cümlesine “kitaptan bilgisi olan biri” veya “yanında kitaptan bir ilim olan kimse” veya “kitap bilgisine sahip zat” veya bunlara benzer şekilde anlam vermişlerdi. Bu anlamların hepsi “zat, kimse, biri” şeklinde bilinmeyen tanınmayan bir kişiyi göstermektedir. Oysa ayetteki kelimeler hiçbir şekilde böyle bir çeviriye müsaade etmemektedir. Çünkü hem *الَّذِي* (ellezi) hem de *عِنْدَهُ* (indehu) kelimeleri marife kelimelerdir ve “zat, kişi, biri, kimse” şeklinde, *herhangi birini* kast eden *nekira* anlam verilmemelidir.

İkinci olarak meal müellifleri *عِنْدَهُ* (indehu) kelimesine “yanında” veya “sahip” anlamı vermişlerdir. Bu anlam marife olan bir kelimeyi yine nekira yapmak anlamına gelmektedir. Bunlardan sonra kelimenin sözlük anlamlarına bakmak yerinde olacaktır.

- *عِنْدَ الصَّيْفِ*..... Yazın, yaz iken, yaz zamanındayken, yaz vaktinde (Zaman zarfi).
- *هَلْ كِتَابِي عِنْدَكُمْ*..... Kitabım yanınızda mıdır? (Mekân zarfi).

Zaman zarfi olarak kullanılması durumunda, “iken, in, zaman, yanında, vakit” anlamları vermektedir. Mekân zarfi olması halinde ise “yanında, nezdinde” anlamı vermektedir.

- *عِنْدِي*..... Bence, bana göre.
- *عِنْدَ ذَلِكَ* – *عِنْدَ ذَلِكَ*..... O zaman.
- *مَا عِنْدَكَ*..... Sende ne var? Sen ne diyorsun?
- *هَاتِ مَا عِنْدَكَ*..... Sendekini getir.
- *هَذَا شَيْءٌ عِنْدَهُ أَفْضَلُ مِنْ ذَلِكَ*..... Ona göre bu şey, ondan daha iyidir.
- *كَانَ عِنْدَ حُسْنِ الظَّنِّ بِهِ*..... Umulduğu gibi çıktı, bekleneni yaptı.

(عِنْدَ) Yakınlık anlamında vaz edilmiş bir lafızdır. Bu yakınlık:

1. Bazen “mekânda” yakınlık anlamında.
2. Bazen “inançta” yakınlık anlamında: Örneğin; كَذَا عِنْدِي “benim inancıma göre şöyledir.”
3. Bazen de “derece” ve “konumda/mertebede” yakınlık anlamında kullanılır.

Kendi yanında, kendi sahip olduğu şeyi beğenen kişiye (anid) denir.

Kendi yanında bulunan, sahibi olduğu şeyle övünme yarışına giren kişiye (muanid) denir.[7]

Kelimenin lügatlerde “hükmi altında olmak, hükmetmek, bir şeyi hükmi altında tutmak, bir şey üzerinde tasarruf etmek, sahip olmak, kontrol etmek” anlamları bulunmaktadır. Bu kelime Kur’an’da en fazla Yüce Allah’a atfen gelmektedir. Meal ve tefsir uleması mana olarak kast etmeseler bile kelimenin Allah’a atfen geçtiği yerlerde Türkçe karşılık olarak Yüce Allah’a mekân belirleyecek şekillerde anlam vermektedirler.

Şura 42/36

فَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ

Size verilen şey, yalnızca dünya hayatının geçimliğidir. Allah’ın yanında bulunanlar ise daha iyi ve daha süreklidir. Bu mükâfat iman edenler ve Rablerine dayanıp güvenenler içindir. (TDV meali)

Mesela bu mealin müellifleri ayette geçen عِنْدَ اللَّهِ (inde’llah) tamlamasına “Allah’ın yanında” manası vermişlerdir. Oysa kelimenin bu şekilde Türkçeye aktarılması sanki Yüce Allah’ın bir mekânı varmış gibi anlaşılmasına müsaittir. Yanı bulunanın önü, arkası, uzağı yakını da bulunuyor demektir. Yani bir mekân içindedir demektir. Oysa Yüce Allah’a mekân atfetmek mümkün değildir. Meal müelliflerinin tamlamayı Türkçeye bu şekilde aktarmaları kesinlikle Yüce Allah’a mekân atfetme amacıyla yapılmamaktadır. Fakat bu şekilde aktarmak yerine yine kelimenin sözlük anlamlarında bulunan başka anlamlar seçmek ve böylesine mekân izafe edecek anlamlarına gelmeden anlamı Türkçeye aktarmak pekâlâ mümkündür. Mesela, “Allah’ın hükmi altındadır, Allah’ın hükmündedir” şeklinde bir anlam verilmesi ne kelimenin anlamını değiştirmektedir ne de mana verirken Yüce Allah’a mekân atfetmek anlamına gelebilecek bir anlayışın önünü açmaktır. Bu anlam kelimenin Yüce Allah’a atfen geldiği yerlerin tamamında böyledir.

Tegabun 64/15

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ

Mallarınız ve çocuklarınız ancak birer imtihandır; Allah katında ise büyük bir mükâfat vardır. (DİB meali)

Mallarınız ve evlatlarınız ancak birer imtihandır, Azim bir karşılık Allah'ın tasarrufu (hakimiyeti) altındadır.

Şura 42/16

وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ

Allah'ın çağrısına uyulduktan sonra O'nun hakkında tartışmaya girenlerin delilleri Rableri katında batıldır. Onlara bir gazap vardır. Onlar için çetin bir azap vardır. (DİB meali)

Allah'ın çağrısına uyulduktan sonra O'nun hakkında tartışmaya girenlerin delilleri Rablerinin nezdinde batıldır...

İşte bu örneklerde olduğu gibi anlamaya çalıştığımız عِنْدَ (inde) kelimesine, özellikle Yüce Allah'a atfen geldiği yerlerde, yine sözlük manaları arasında bulunan “*hükümü altında, hakimiyetinde veya nezdinde*” şeklinde mana vermek “*katında, yanında*” gibi Yüce Allah'a mekân atfetme şeklinde de anlaşılabilir anlamlardan daha uygun olmaktadır.

Bu açıklamalardan sonra tüm meallerde “kitaptan bir ilim” şeklinde mana verilen عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ (ilmun mine'l kitap) ibaresi üzerinde de durmak gerekmektedir. Çünkü bu ifade de gramer açısından anlaşılması gereken bir durum vardır. Her şeyden önce ifade de geçen الْكِتَابِ (el-Kitap) kelimesi marife, عِلْمٌ (ilmun) kelimesi ise nekira bir kelimedir. Bu ifadeye kelimelerin anlamlarını meallerin verdiği gibi kitap ve bilgi olarak aldığımızda, ifadenin manası عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ “*o bilinen kitaptan, bilinmeyen sadece bir tek ilim*” şeklinde olmak durumundadır ki bu çok saçma olacaktır. Kendisi bilinen bir kitabın içindeki bir ilmin bilinemiyor olması mümkün değildir çünkü o kitap zaten bu ilimlerle tanınır hale gelmektedir. Kitabın kendisinin bilinip içindeki ilmin bilinmemesi olacak şey değildir.

Daha önceki bölümlerde kitap kelimesi üzerinde durmuş ve kelimenin anlamının yazılı olan şey değil, belirlenmiş ve kural haline gelmiş ilkeler olduğunu belirtmiştik (bkz; dosya 37). Cümlede geçen عِلْمٌ (ilmun) kelimesi ise ع ل م (ayn+lâm+mim) kök harflerinden türemiş mastar olan bir kelimedir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 854 kelime bulunmaktadır. Fiil olarak kök anlamları “damgalamak, işaretleme, kolayca bilinsin diye bir şeyi

damgalamak, işaret koymak, bilmek, yarık dudaklı olmak” olan bu kelimedenden “bilgi, ilim, bilinç, öğreti, doktrin, bilim” gibi isimler de türemiştir.[8]

Bu açıklamalardan sonra ayetin ilk cümlesine verilmesi gereken daha isabetli anlam şu şekilde olmalıdır.

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ..... “O ilkelerden (edindiği) bir bilinçle onun (Süleyman’ın) hükmü altında bulunan o kişi de şunu dedi”

Normal olarak bu cümlenin kelime meali şu şekildedir; “dedi-o kişi-onun hükmü altındadır-bir bilinç-o ilkelerden.” Fakat cümle sıla cümlesi olduğu için, cümlede geçen عِنْدَهُ (indehu) kelimesi hal durumundadır. Bu kelimenin *hal* olması demek kendisinden önceki ismi mevsul ile arasında anlam olarak oluş bildiren bir كَانَ (kane) kelimesi var demektir. Bu kelime cümlenin gramer yapısından dolayı cümlede bulunmamaktadır. Zira bulunmuş olsa idi cümlenin yapısı yine değişecek ve başka anlamlara gelecekti. Bu kelimenin yazılmadığı halde varmış gibi anlam verilmesi cümleye kelime eklemek değil, gramer kuralı gereğidir. Yani en başta gelen ibare anlam olarak كَانَ الَّذِي “onun hükmü altında bulunan kişi” şeklinde olmak durumundadır. Bu kuralı görmezden gelsek bile cümlenin anlamının şu şekilde olması gerekmektedir.

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ.... “Onun huzurunda o ilkelerden dolayı bir bilinci olan o kişi de şunu dedi.

Elbette ki verdiğimiz bu meal haklı olarak beraberinde “bir bilinçle Süleyman’ın emri altında bulunan o kişi kimdir?” sorusunu getirecektir. Neml, Enbiya, Sad, Sebe surelerinde anlatılan Süleyman kıssalarına hatta Kur’an’ın tamamına bakıldığında, herhangi bir zorlama olmadan ve daha Süleyman gelmeden, ilkelerin kesin bilgisiyle hareket eden ve o kesin bilgiden kaynaklanan bir bilinçle Süleyman’ın hizmetine kendiliklerinden girmiş kişilerin sadece Neml vadisindeki maharetli kişiler olduğu görülecektir. Onlardaki bilince Süleyman bile şaşırılmış ve zorlukla tebessüm edebilmişti.

Neml 27/18-19

حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

(27/18) *En sonunda (Süleyman’ın emrine verilen) o maharetlilerin vadisine vardıklarında bile (liderleri olan) maharetli kişi “Ey (görevlendirilen) maharetli kişiler! Yerleştirildiğiniz görevlerinize dahil olun (başlayın). Süleyman ve askerleri kesinlikle sert davranıp sizi ezmeyecekler ve onlar asla duygusal davranmayacaklar!” diyordu.*

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

(27/19) Onun (maharetli dışı liderin) inancından dolayı çok şaşırın Süleyman, güçlkle sevinebildi ve “Rabbim senin o tahsisatının gereğini yerine getirmem için – ki bana ve iki validime tahsis ettiğin (tahsisat)’da işte oydu – ve ondan razı olacağın bir Salih olarak çalışmam için beni yönlendir, böylece sende rahmetinle o Salih kullarının arasına beni de dahil et.

Böylesi bir bilinçle Süleyman’ın emrine girmiş Neml yani maharetli kişiler, her biri bir işin ustası olan şeytanlardır. İşte bunlardan biri Süleyman’a o arşı getirme görevini kendisine vermesini istemiştir. Süleyman’ın arşı getirme görevini bir önceki ayette geçen cinlerden bir ifrite değil de bu kişiye vermesinin ana sebebi de işte onlardaki bu bilinçtir. Unutulmamalıdır ki anlamaya çalıştığımız cümlede geçen الَّذِي (ellezi) ismi mevsulü, metin içerisinde daha önceden geçmiş, tanınan ve bilinen bir ismin yerine kullanılan kelimelerdir. Neml suresindeki Süleyman kıssasının öncesine bakıldığında hem marife hem de bilinçle hareket edenler, sadece işte o maharetli kişilerdir. Hatta kıssa içerisinde الَّذِي (ellezi) ismi mevsulünün gösterebileceği bahsi önceden geçmiş kişiler sadece onlardır. Ayrıca şurası da gözden kaçmamalıdır. Neml suresinin 18. Ayetinde, Neml vadisine gelen Süleyman’ın oradan ayrıldığına dair tek bir işaret dahi yoktur. Yani bu olayların tamamı onların yurdunda yaşanmaktadır çünkü Süleyman hala 18. ayette gelip konakladığı yerden ayrılmamıştır.

Cümlelerin devamına geçmeden önce, ismi mevsuller ile ilgili son olarak şunu belirtilmesinde fayda vardır.

Arap dilinde isim olmadığı halde isim yerine geçen kelimeler sadece ismi mevsuller değildir. Her dilde olduğu gibi Arapçada da zamirler isim yerine geçmektedir. Her ikisi de marife bir ismin yerine kullanılan zamirler ile ismi mevsuller arasında şöyle bir fark vardır.

Yine her dilde olduğu gibi Arap dilinde de herhangi bir metin hangi ismin yerine kullanıldığı önceden belirtilmemiş bir zamirle başlayabilir ve zamirin hangi ismin yerine kullanıldığının açıklaması sonradan gelebilir. Aslında normal şartlarda marife oldukları için zamirlerin de kendisinden önce geçmiş marife bir ismin yerine kullanılması gerekmektedir fakat bu gereklilik asla ihmal edilmemesi gereken bir kural değildir. Böyle bir zorunluluk olmadığı için zamirin önce, kast ettiği marife ismin sonra gelmesi mümkündür. Kur’an’da bu şekilde oldukça fazla kullanım bulunmaktadır.

Fakat ismi mevsullerde durum bunun tam tersidir. İsmi mevsuller hangi durumda olurlarsa olsunlar daima kendilerinden önce geçmiş marife bir ismin yerine kullanılırlar. İsmi mevsulden sonra gelen sıla cümleleri ise ismi mevsul ile tanımlanan o ismin daha önceki metin içerisinde nasıl geçtiğini belirten cümleler veya

kelimelerdir. İşte bu yüzden ismi mevsuller ve devamında gelen sıla cümlesin tamamı sıfat konumundadırlar.

Fakat Kur'an'da 1464 defa kullanılan ismi mevsullere bakıldığında, daha öncesinde herhangi bir bahis olmadığı halde direk olarak bu kelimeler birilerine atfen gelmektedir. Mesela, Bakara suresinin 6. ayetine bakıldığında, daha önce herhangi bir kafirin bahsi yapılmadığı hatta tam tersine muttakilerin bahsi yapıldığı halde ayet **إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا** (inne'llezine keferu) şeklinde başlamaktadır. Başı, ortası, sonu olan normal bir metinde böyle başlayan bir cümlenin kimi kast ettiğinin anlaşılması kesinlikle daha önceki metin içerisinden bulunacaktır. Fakat başlangıcı, ortası ve sonu olmayan Yüce Allah'tan gelen kelamın da başı, ortası ve sonu yoktur. Kur'an, kim neresinden başlıyorsa orası onun için başlangıç olan bir kitaptır. Ortasına veya sonuna gelmek ise insanlığın ömrü ne kadar uzun olursa olsun asla olmayacak bir şeydir. Çünkü Kur'an Yüce Allah'ın kelamıdır ve bu kelam tamamen onun özelliklerini yansıtmaktadır. Çünkü her söz sahibinin özelliklerini taşımak zorundadır, zaten taşıyorsa bu gerçek bir söz olmayacaktır. İşte bu yüzden öncesinde herhangi bir şey belirtilmeyen bir ismi mevsul gelmişse bu ayetin başka bir ayetle bağını işaret etmiş demektir. Yani ismi mevsuller ayetler arası bağların somut göstergeleridir. Anlamaya çalıştığımız ayette geçen **الَّذِي** (ellezi) ismi mevsulü de bizi kıssanın daha öncesine bağlamış ve Yüce Allah'ın koyduğu ilkelerin bilinciyle Süleyman'ın hizmetine girmiş kıssanın tek marife kişileri olan Neml'e yani o maharetli kişilere bağlamıştır.

Ayetin ilk cümlesi ile ilgili bu açıklamalardan sonra, maharetli kişilerden biri olan bu kimsenin söylediklerine geçebiliriz. Acaba gerçekten bu kişi "sen gözünü kırpmadan onu sana getiririm" demiş ve gerçekten arşı göz kırpmaktan daha kısa bir sürede getirmiş midir?

Meal müelliflerinin tamamı ayetin devamında gelen **أَنَا أَنِّيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ** فَلَمَّا رَأَهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ bu cümleye hem de tek bir istisnası dahi olmadan en başa aldığımız DİB mealinde olduğu gibi "Ben onu, gözünü kapayıp açmadan önce sana getiririm" dedi. Süleyman, tahtı yanında yerleşmiş hâlde görünce" şeklinde çevirmişlerdir. Bu çevirilere göre cümledeki kelimelerin karşılığı şu şekildedir.

- **أَنَا** > Ben
- **أَنِّيكَ** > Sana getiririm
- **بِهِ** > Onu
- **قَبْلَ** > Önce
- **أَنْ يَرْتَدَّ** > Sen kapayıp açmadan
- **إِلَيْكَ** ?
- **طَرْفُكَ** > Gözünü

Aslında ayete verilen bu mealler, cümlenin yapısı şu şekilde olduğu düşünülerek verilmiştir.

- أَنَا > Ben
- آتَيْكَ > Sana getiririm
- بِهِ > Onu
- قَبْلَ > Önce
- أَنْ يَرْتَدَّ > Geri dönmesi
- إِلَيْكَ > Sana
- طَرَفُكَ > Gözlerin (göz kırpman)

Kelimelere verilen bu manalar üzerinden karşımıza şöyle bir cümle çıkmaktadır. “*Bakışının (göz kırpmanın) sana dönmesinden önce onu sana getiririm.*” Cümlenin yapısının bu olduğunu farz eden müellifler herhalde daha kolay anlaşılсын diye “*senin gözünü kırpmadan önce ben onu sana getiririm*” şeklinde bir anlamı tercih etmişlerdir. Buna göre, ayette isim tamlaması olarak geçen طَرَفُكَ (tarfuke) kelimesi fiili muzari-müfred-müzekker-gaib siğasında gelen أَنْ يَرْتَدَّ (en yertedde) kelimesinin faili olmaktadır. Şimdilik verilen bu manalardaki sorunlara değinmeden hem طَرَفُكَ (tarfuke) hem de يَرْتَدَّ (yertedde) kelimelerinin anlamlarını verelim.

طَرَفُكَ (Tarfuke) kelimesi ط ر ف (tı+ra+fa) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 11 kelime bulunmaktadır.

(طَرَفَ الشَّيْءِ) Bir nesnenin yanı, bir tarafı. Cisimlerle, zamanlarla vs. şeylerle ilgili kullanılır (11/114). Buradan müstear olarak “onun babası ve anası da kerimdir, asildir” anlamında هُوَ كَرِيمُ الطَّرَفَيْنِ (onun iki yanı, ikitarafı da kerimdir, asildir) denmiştir.

الطَّرْفُ الْعَيْنِ Göz kapağı

الطَّرْفُ Göz kapağını hareket ettirmek. Göz kapağının hareket ettirilmesi bakmaktan kaynaklandığı için “bakma” da bununla ifade edilmiştir.[9]

- طَرَفَ الْبَصَرِ – طَرَفًا Göz oynatmak, göz kapaklarını hareket ettirmek.
- طَرَفَ بَصَرَهُ Gözünü kırptı.
- طَرَفَ الشَّيْءِ Hoş olmak, güzel olmak, yeni olmak, turfanda olmak.
- أَطْرَفَ الرَّجُلُ Göz kırpmak, yeni bir şey söylemek.
- أَطْرَفَ فُلَانًا Özel olarak vermek, hiç kimseye vermediğini vermek.
- خَبَّرًا أَطْرَفَ فُلَانًا Yeni bir haber verdi.
- طَرَفَ السَّيِّءِ Seçmek, tercih etmek, bir kenarda yapmak, yeni yapmak, yeni saymak.
- طَرَفٌ Bakış, göz kapağının oynaması.

- غَضَّ الطَّرْفَ Bakmadı, göz ardı etti.
- خَفِيَ طَرْفٌ Gizlice, çaktırmadan.
- أَطْرَافٌ – طَرْفٌ Taraf, uç, yan, kenar, yön.
- طَرْفَةٌ – طَرْفَاتٌ Göz kırpma, göz açıp kapama.
- طَرْفَةٌ عَيْنٍ Göz açıp kapayınca kadar, çok kısa bir zaman içerisinde.[10]

Anlamaya çalıştığımız bu kelime Kur'an'da, hepsi de isim olmak üzere 11 kere geçmektedir. Önemine binaen kelimenin Kur'an'da geçtiği yerlere bakmak gerekmektedir.

Al-i İmran 3/127

لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِّنَ الدِّينِ كَفَرُوا أَوْ يَكْتَبُهُمْ فَيُنْقَلِبُوا خَائِبِينَ

Bir de Allah bunu, inkâr edenlerden bir kısmını helâk etsin veya perişan etsin de umutsuz olarak dönüp gitsinler diye yaptı. (DİB meali)

İnsaftan birazcık nasibini almış birinin, şu meali yapanlara şaşırması mümkün değildir. Bu meal ayetteki hangi kelimelerin karşılığıdır gerçekten ayırt etmenin imkânı yoktur. Anlamaya çalıştığımız ط ر ف (tı+ra+fa) kök harflerinden türemiş kelime bu ayette طَرَفًا (tarfen) şeklinde geçmektedir ama verilen mealde bu kelimenin Türkçe karşılığı hangisidir anlamak mümkün değildir. Galiba Türkçe mealde “bir kısmını helâk etsin” şeklinde mana verilen ibare, ayetin başında gelen ve bizim anlamaya çalıştığımız kelimenin de bulunduğu لِيَقْطَعَ طَرَفًا bu ibaredir. Fakat ne لِيَقْطَعَ (li yaktaa) kelimesinin lügatlerde ve Kur'an'da “helak etmektir” şeklinde bir anlamı vardır, ne de طَرَفًا (tarfen) kelimesinin anlamı “bir kısım” dır. Yalın olarak لِيَقْطَعَ طَرَفًا bu ibarenin anlamı “**bir tarafı kesip koparması için**” şeklindedir. Ayetin ilk cümlesine anlamaya çalıştığımız kelimeyle birlikte mana verilmesi durumunda cümlenin mealinin; لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِّنَ الدِّينِ كَفَرُوا “*kafirlik etmiş o kimselerden herhangi bir tarafı kesip koparması için*” şeklinde olması gerekmektedir. Yani kelime bu ayette taraf anlamında geçmektedir.

Kelime Hud 114. ayette tesniye olarak طَرَفِي النَّهَارِ (tarafeyi'nehar) “*gündüzün iki tarafı*” şeklinde bir isim tamlamasında muzaf olarak geçmiştir. Tıpkı bu ayette olduğu gibi Ta-Ha 130. ayette de gündüz kelimesine muzaf olarak ama bu sefer çoğul olarak وَأَطْرَافِ النَّهَارِ (etrafe'n nehar) “*gündüzün tarafları*” şeklinde geçmiştir. Rad 41 ve Enbiya 44. ayetlerde de çoğul olarak ama bir zamire

atfen (muzaf olarak) مِنْ أَطْرَافِهَا şeklinde “o yerin taraflarından” anlamında geçmiştir.

Kelimeye bunlar dışında geçtiği yerlerin hepsinde *bakış* veya *bakışlar* anlamı verilmiştir. Fakat kelime anlamaya çalıştığımız ayet dışında ya bir zamirle ya bir sıfatla birlikte geçmiş ve neyi kast ettiği açıkça anlaşılmaktadır.

- يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ “Gizli bakışlardan medet umacaklar” (Şura 45)
- قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ “Bakışları kısıanlar” (Rahman 56 ve Sad 52)
- قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عَيْنٌ “Bakışları kısıan eşler” (Saffat 48)

Elbette ki bu ayetlerdeki kullanımları da çok daha detaylı bir çalışma gerektirmektedir ama bizim bu ayetlere müracaat edişimiz anlamaya çalıştığımız kelime bağlamındadır. Görüldüğü gibi kelime bakış anlamına gelen her yerde en azından onun anlamının ne olduğunu bildiren yardımcı kelimelerle birlikte gelmiştir. Ama anlamaya çalıştığımız ayette ve bir başka ayette kelime herhangi yardımcı bir kelime olmadan gelmiştir.

İbrahim 14/43

مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفْنَدْتَهُمْ هَوَاءً

O gün başlarını dikerek (çağırıldıkları yere doğru) koşarlar. Gözleri kendilerine bile dönmez, kalpleri de bomboştur. (DİB Meali)

Bu mealin müellifleri ayette geçen طَرْفُهُمْ (tarfuhum) kelimesine “gözleri” manası vermişlerdir. Elbette ki bu kelimeye “gözler” manası vermek *keyfiliktir*. Çünkü bu kelimenin ne sözlüklerde ne de Kur’an’da böyle bir anlamı bulunmamaktadır. Üstelik kelime ayette bakış veya göz anlamında değil, taraftarları anlamında geçmektedir. Çünkü zaten ayette “gözlerini dikerek/bakarak koşmak” anlamına gelen مُهْطِعِينَ (muhtii) kelimesi bulunmaktadır. Yine ayette geçen مُقْنِعِي (muknii) kelimesi “*ikna edici, inandırıcı, kanıtlayıcı*” anlamındadır. Ayete verilmesi gereken daha isabetli meal şu şekilde olmalıdır.

İbrahim 14/43

مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفْنَدْتَهُمْ هَوَاءً

İkna edici reislerine gözlerini dikerek koşarlar ama onların kendi tarafları (liderleri, uçta olanlar) onlara asla karşılık veremez çünkü onların fuadları sadece hevadır.

İşte bizim anlamaya çalıştığımız Neml 40. ayetteki cümleyle neredeyse tıpatıp aynı olan لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ bu cümlede kelime “*kendilerinin tarafı*” yani uçtaki insanları, liderleri anlamında geçmektedir.

Hem Neml 40. Ayette hem de bu ayette aynı formda geçen **يَرْتَدُّ** (yertedde) kelimesi ر د د (ra+dal+dal) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 59 kelime bulunmaktadır. Her iki ayette de *iftial* babında *muzari fiil* olarak geçen kelimenin mazi kök anlamları: “reddetmek, geri çevirmek, yansıtmak, iade etmek, kaşı çıkmak, direnmek, cevap vermek, uzaklaştırmak, mukabele etmek” anlamlarındadır. Kelime ayette *iftial* babında geçtiği için “tekrarlanmak, gidip gelmek, bulunduğu noktaya tekrar geri gelmek” anlamındadır.

Buraya kadar verdiğimiz bilgiler çerçevesinde anlamaya çalıştığımız Neml 40. ayetteki cümlelerin daha isabetli olduğunu öngördüğümüz mealî şu şekilde olmalıdır.

“Ben onu (arşı) tarafının (senin yandaşının) sana gittiği gibi (yine eli boş) geri dönmesinden önce getiririm.”

Ayette geçen **يَرْتَدُّ** (yertedde) kelimesine bir hayli uzun olarak **“gittiği gibi (eli boş) geri dönmesinden”** bir mana verdiğimiz gözden kaçmamıştır. *İftial* babında *muzari fiil* olarak geçen bu kelimenin mazisi Türkçede de kullanılan *“irtidad”* kelimesidir. Bir şeyden *irtidat* etmek girdiği gibi geri çıkmak demek yani eski haline tekrar geri dönmek demektir. Bundan iki ayet önce Süleyman kendisine istediği kılavuzun yerine başka bir kılavuz (hediye) getirenlere oldukça sert çıkmış ve onlara şunları söylemişti.

Neml 27/36

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ قَالَ أَتُمِدُّونَ بِمَالٍ فَمَا آتَانِي اللَّهُ خَيْرٌ مِمَّا آتَاكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بِهَدْيَتِكُمْ تَفْرَحُونَ

Nihayet (elçiler hediye ile) Süleyman'a geldiğinde, (Süleyman) şöyle dedi: “Siz sevdiğiniz birine zaman mı (uzattırılıyorsunuz) kazandırılıyorsunuz. Lakin Allah'ın bana verdiğini sizin bana getirdiğiniz şeyden daha iyidir. Hayır öyle olmaz, sizler iyi kılavuzlarsınız diye çok şımarılıyorsunuz.

Süleyman'ın bu söylemine dikkat edilirse kullandığı zamirlerin ve fiillerin hepsinin çoğul ve muhatap sığasında olduğu görülecektir. Yani Süleyman'ın konuştuğu kişiler tekil değil çoğul kişilerdir. Fakat bir ayet sonra bu çoğul söylem yerini tekil bir söyleme bırakmıştır.

Neml 27/37

ارْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَا أَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ

“Onlara dön, artık bundan sonra elbette ki onlara (meydan okuyanlara) askerlerle geleceğiz lakin onlar (askerler) ona (müennes kişiye) yönelik değıllerdir. Ashında onlar (meydan okuyanlar) zaten aşağılıktırlar ama kesinlikle biz onları daha zelil bir şekilde oradan çıkaracağız.

Müfessirler, Süleyman'ın اَرْجِعْ إِلَيْهِمْ (dön onlara) emrini kime verdiği hususunda ihtilaf etmişlerdir fakat burada ihtilaf edilecek bir durum asla yoktur. Süleyman'ın söyleminin içeriğine bakıldığında adeta ultimatoma olan bu sözleri, kendi elçisi dışında başka biriyle göndermesi asla doğru olmayacaktır. Uygulamaya koyduğu bu yeni durumu ve savaş ilanını müfessirlerin dediği gibi kendisine hediye (başkasına bedel olarak) getirenler aracılığıyla Sebe'lere iletmesi asla doğru olmayacaktır. Kesinlikle istila veya savaştan önceki son uyarı gibi olan bu ultimatoma kendi elçisi aracılığıyla onlara iletmelidir. İşte Neml 40. ayette geçen طَرْفُكَ (tarfuke) “*senin yandaşın, senin uçtaki adamın*” kelimesi Süleyman'ın kendi elçisini göndermiş olduğunu göstermektedir. Yani Süleyman'ın “*dön onlara*” şeklinde emir verdiği kişi daha önce de iki defa gönderdiği ama her ikisinde de eli boş dönen Hüdhüd'tür. Süleyman'ın hizmetine o ilkelerin bilinciyle giren kişi de işte bu elçinin eli boş dönmesinden, yani elçi onlar tarafından geri çevrilmeden önce onu getirebileceğini söylemektedir. Bu da şu anlama gelmektedir. Yukarıdaki ultimatoma hemen ardından Süleyman şunu söylemiştir.

Neml 27/38

قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ

(Süleyman) “*Ey ileri gelenler! Hanginiz (onlar) müslimler olarak bana gelmeden önce, onun (müennes kişinin) yönlendirenini bana getirebilir.*”

Yani iki olay arasında hiç ara yoktur ve daha elçi yola bile çıkmamıştır. Yani aslında bu kişi elçi olarak Hüdhüd'ü değil kendisini göndermesini istemiştir ya da onunla beraber kendisinin de gönderilmesini istemiştir. Bu arada hemen yukarıdaki ayette Süleyman'ın söylemine dikkat edilirse, Süleyman onların kendisine Müslimler olarak geleceğinden son derece emindir. Çünkü söylem “*Müslimler olarak bana gelmelerinden önce*” şeklinde gayet açıktır. Yani Süleyman onların kendisine geleceğinden son derece emindir. Zaten kendisine getirilmesini istediği “o dikbaşı” değil, hepsinin yoldan dönmesine sebep olan yönlendirici (arş) o şeytandır.

Tam burada meal müelliflerinin cümleye verdikleri anlamların bir daha hatırlanması gerekmektedir. Bu meallerin hepsini buraya almamıza gerek yoktur çünkü hepsi aynı şekilde anlam vermişlerdir. Örnek olsun diye Kur'an yeter diyenlerden birkaçının mealini almamız yeterli olacaktır.

Abdulaziz Bayındır Meali..... O kitaptan bilgisi olan kişi dedi ki; “*Sen gözünü açıp kapamadan onu sana getiririm.*” Süleyman arşı yanı başında, sapsağlam görünce;

Bayraktar Bayraklı Meali..... Kitaptan bir ilmi bulunan kimse, “*Sen gözünü açıp kapamadan ben onu sana getirebilirim*” dedi. Süleyman, tahtı yanına yerleşmiş görünce

Edip Yüksel Meali..... *Kitap bilgisine sahip olan birisi de “Ben onu, gözünü kırpmam için geçen süreden daha çabuk getirebilirim,” dedi. Onu yanında duruyor görünce,*

Muhammed Esed Meali..... *(Buna karşılık) vahiyle bilgilendirilmiş olan kişi: “Bana kalırsa” dedi, “ben onu, göz açıp kapayınca kadar sana getireceğim!” Ve onu gerçekten önünde görünce*

Mustafa İslamoğlu Meali..... *Kendisinde vahiyden bir bilgi bulunan kimse “Ben” dedi, “sana onu gözünü açıp kapayınca kadar getiririm!” Derken, onu önünde kurulu bir biçimde görünce*

Görüldüğü gibi bu müellifler ayette geçen **قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ أَنَا آتِيكَ بِهِ** bu cümleye “gözünü açıp kapayınca kadar getiririm” şeklinde mana vermişlerdir. Verdikleri bu mealde kast ettikleri ise çok uzaklardaki bir tahtın göz açıp kapamaktan daha kısa bir sürede getirilmesidir. Fakat ayette göz anlamı verebileceğimiz bir kelime olmadığı gibi tek başına gelen **طَرْفُكَ** (tarfuke) kelimesinin “tek bir göz kırpmam” anlamı da yoktur. Bu kelimenin tek bir göz kırpmasını ifade etmesi ancak sonuna bir müenneslik ta (ة)’sı getirilmesi durumunda mümkündür. Çünkü kelime ancak o zaman tek bir bakış veya tek bir göz kırpması anlamına gelecektir. Bu müelliflerin hepsi, kelimenin Kur’an’da geçtiği diğer yerlerin tümünde kelimeye genel bir anlam ifade edecek “bakışlar” manasını vermişlerdir. Kelime o ayetlerde de tıpkı bu ayette olduğu gibi tekil gelmiş ama hepsi de bir tür ifade edecek şekilde bakışlar anlamını vermişlerdir. Mesela, Rahman 56, Sad 52 ve Saffat 48. ayetlerde **قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ** (kasiratu’t tarfi) şeklinde geçen ifadeye hiçbiri “göz kırpması” manası vermemişlerdir. Aynı şekilde İbrahim 43. ayette geçen ve anlamaya çalıştığımız cümleye oldukça benzeyen **لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ** (la yerteddü ileyhim tarfuhum) ifadesine de hiçbiri “göz kırpmam” anlamını vermemişlerdir. Vermemişlerdir çünkü bu kelimenin bir tek göz kırpmam anlamını verebilmesi için sonunda bir ta (ة) harfinin bulunması gerekmektedir. Aslında diğer kelimelere verilen anlamlar da doğru değildir. Onların cümleye verdikleri “sana onu gözünü açıp kapayınca kadar getiririm!” şeklindeki mealde cümlenin faili olarak Süleyman gözükmemektedir. Oysa o cümlenin failinin Süleyman olması durumunda failin “yertedde” şeklinde değil “tertedde” şeklinde gelmesi gerekirdi. Onların kelimelere verdikleri anlamları doğru kabul etsek bile cümleye vermeleri gereken anlam “bakışlarının sana gittiği gibi geri dönmemesinden önce onu sana getiririm” şeklinde olmalıydı.

Aslında bunlar ve diğer meal müellifleri çok daha büyük bir tuhaflığı hemen bundan sonra gelen **فَلَمَّا رَأَتْهُ مُسْتَوْرًا عِنْدَهُ** işte bu ifadede yapmışlardır. Onlara göre önceki cümlede konuşan kişi çok uzaklardaki bir tahtı göz kırpmasından daha kısa bir sürede getiririm demiş ve getirmiştir. Burada hayret edilecek durum sadece cümleyi göz açıp kapamaktan daha kısa sürede bir tahtın getirilmesi şeklinde biçimlendirmeleri değildir. Bunun yanında üçüncü defa akılsız ve iradesiz olan, “taht” denilen oturağa akıllı ve iradeli varlıkları gösteren açık bir **هُ** (hu) zamirinin atfedildiğini ısrarla görmemeye devam etmeleridir. **Müelliflerin**

tamamı nasıl olurda akılsız ve iradesiz bir oturak olan tahta, kesinlikle akıllı ve iradeli varlıkları gösteren zamir atfedildiğini dahi sorgulamadan eskilerin verdikleri manaları tekrar edip durmuşlardır.

Gelelim tahtın (!) ışık hızından bile hızlı bir şekilde çok uzak bir yerden getirilmesine...

Bu müellifleri ayetlere bu yönde mana vermeye iten sebep şudur. Onlara göre bundan önceki cümlede konuşan kişi *“kendisinde vahiyden bir bilgi bulunan kimse “Ben” dedi, “sana onu gözünü açıp kapayınca kadar getiririm!”* demiş ve o daha sözünü bitirir bitirmez; *“derken (Süleyman), onu önünde kurulu bir biçimde görünce.”* söylediği şeyi gerçekleştirmiştir. Cümleye bakıldığında ilk cümlenin bitmesi ile tahtın (!) Süleyman’ın önünde belirmesi arasında sadece bir bağlaç ve bir edattan oluşmuş فَلَمَّا (felamma) kelimesinden başka bir kelime yoktur. Yani ilk cümleden sonra herhangi bir olay veya durumdan bahsedilmemiş direk *“tahtın”* Süleyman’ın önünde belirdiği söylenmiştir. İşte bundan yola çıkan müelliflerimiz Süleyman’ın emrinde olan ve kitaptan da bilgisi olan bir kişinin göz kırpmaktan daha kısa bir sürede tahtı getireceğini söylediği ve anında bunu gerçekleştirdiği ve onu gerçekleştirdiği sonucuna ulaşmışlardır.

Hatırlanacağı üzere birkaç ayet önce bu ayette de geçen فَلَمَّا (felamma) kelimesi üzerinde uzunca durmuş ve orada verdiğimiz bilgilerin hatırd tutulması gerektiğini söylemiştik. Hatırd tutulmuş olsa bile burada tekrarlamak faydasız olmayacaktır. İşte 35 ve 36 ayetler arasında da geçen فَلَمَّا (felamma) kelimesi ile ilgili hatırd tutulması uyarında bulunduğumuz bilgiler şunlardı.

Bu bölümde ele alacağımız ayet فَلَمَّا (felemma) şeklinde birleşik iki edatla başlamaktadır. Bu edatla ilgili şimdi vereceğimiz bilgilerin özellikle hatırd tutulması gerekmektedir. Çünkü bu edatın olduğundan çok farklı bir konumda kullanılması, apaçık olan anlamların kaybolmasına neden olduğu gibi belki de insanlık tarihinin en fantastik yalanlarından birinin de bir Allah resulü üzerinden söylenmesine neden olmuştur. Üstelik bu yalan bizzat müfessir ve meal müellifleri tarafından Kur’an’ın içine sokulmuş ve insanlar buna inandırılmıştır. Bahsettiğimiz olay geleneğe göre ileride 40. ayette gelecek olan kadının tahtının göz açıp kapamaktan daha kısa bir sürede bir yerden bir yere getirilmesidir. İşte o olayın daha doğru bir şekilde anlaşılması bu ayetin başında gelen bileşik edatın anlaşılmasına bağlıdır. Bu yüzden birazdan vereceğimiz bilgiler bu açıdan önem taşımaktadır.

Ayetin baştaki ف (fa) harfi bağlaçtır. Daha önce üzerinde bir hayli durduğumuz bu bağlacın Arap dilinde oldukça yaygın alanlarda kullanımı bulunmaktadır. Bu yaygın kullanımlardan biri de sebep-sonuç ilişkisi kurma görevinde gelen kullanımlardır. Bu yönde kullanımla ilgili Kur’an’da bir hayli kullanım bulunmaktadır. Örnek vermeden önce bu bağlacın hangi durumlarda ve hangi şekillerde sebep-sonuç ilişkisi kurduğunun üzerinde durmak gerekmektedir. Çünkü bu bağlacın kurduğu sebep-sonuç ilişkisi kendisinden önceki cümlenin ve kendisinden sonraki cümlenin durumuna göre farklılık arz etmektedir.

Arapçada ف (fa) bağlacı bağlantılarda çoğu zaman sıra ve ardışıklıkla birlikte sebebiyet (السببية) de ifade eder. Bağlacın cümleye sebebiyet anlamı katması için bağlanan, bağlanılanın sebebi olduğu bir eylemi gerçekleştirmiş olması gerekmektedir. Sebep-sonuç ilişkili bağlantıda sebebiyet ف (fa) 'sı bağlacının işlevi, bağlaçtan sonraki ifade önceki ifadenin bir sebebi veya ona dayalı bir sonuç olarak ortaya çıkardığını belirten bir bağlantı kurar. Sebep-sonuç ilişkisine dayalı bağlantı kuran ف (fa) bağlacı, cümleye bağlantının sıralı olduğu anlamını da katar. Sebep-sonuç ilişkisi kuran ف (fa) bağlacı sonuç cümlesini sebep cümlesine bağlar. Böyle bir bağlantıda sebep cümlesinde gerçekleşen eylem sonuç cümlesini oluşturur.

1. Sebep cümlesi emir cümlesi olursa ف (fa) bağlacı sonuç cümlesine bağlar.
2. Sebep cümlesi dua cümlesi olursa ف (fa) bağlacı sonuç cümlesine bağlar.
3. Sebep cümlesi yasaklama ifade eden bir cümle olursa ف (fa) bağlacı sonuç cümlesine bağlamak için getirilir.
4. Sebep cümlesi soru cümlesi olarak gelirse ف (fa) bağlacı sonuç cümlesine bağlar.
5. Sebep cümlesi istek ifade eden bir cümle olursa ف (fa) bağlacı sonuç cümlesine bağlar.
6. Sebep cümlesi teşvik ifade eden bir cümle olursa ف (fa) bağlacı sonuç cümlesine bağlar.
7. Sebep cümlesi dilek, temenni cümlesi olursa ف (fa) bağlacı sonuç cümlesine bağlar.
8. Sebep cümlesi ümit cümlesi olursa ف (fa) bağlacı sonuç cümlesine bağlar.
9. Sebep cümlesi olumsuz olursa ف (fa) bağlacı sonuç cümlesine bağlar.[11]

Bağlacın nasıl bir sebep-sonuç ilişkisi kurduğunun anlaşılması için ayetlerdeki kullanımına bakalım.

Araf 7/160

وَقَطَعْنَا لَهُمْ آتَنَّا عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَّةً وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرِبَهُمْ ۖ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْعَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّٰنَ وَالسَّلْوَىٰ ۖ كُلُّوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ ۖ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

Biz onları on iki kabile hâlinde topluluklara ayırdık. (Tîh sahrasında susuzluktan sıkılan) kavmi Mûsâ'dan su istediğinde biz ona, "Asânı taşa vur" diye vahyettik. (Vurunca) taştan on iki pınar fışkırdı. Herkes (kendi) su içeceği yeri bildi. Üzerlerine bulutu da gölgelik yaptık ve onlara kudret helvası ve bildircin indirdik. "Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin iyi ve temiz olanlarından yiyin" (dedik). Onlar bize zulmetmediler, fakat kendi nefislerine zulmediyorlardı. (DİB meali)

Bu ayette sebep sonuç ilişkisi kuran ف (fa) bağlacı şu cümle içinde geçmektedir. وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا "Kavmi Mûsâ'dan su istediğinde biz ona, "Asânı taşa vur" diye vahyettik. (Vurunca) taştan on iki pınar fışkırdı."

Buna göre ayetin; مُوسَىٰ إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنْ اصْرَبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ “*Kavmi Mûsâ’dan su istediğinde biz ona, “Asâni taşa vur” diye vahyettik*” cümlesi, sebep cümlesi olmaktadır.

Sonuç cümlesi ise فَأَنْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا (Vurunca) taştan on iki pınar fışkırdı” işte bu cümle olmaktadır. Fakat her iki cümleye bakıldığında Musa’nın taşa vurduğuna dair tek bir kelime dahi yoktur. Normal olarak anlatımın “Musa’ta taşa vur diye vahyettik, o da vurdu ve taştan on iki pınar fışkırdı” şeklinde olması gerekmektedir. İşte ف (fa) bağlacı taştan pınar fışkırmasının, bahsedilmese bile Musa’ya verilen emrin Musa tarafından yapılmış olduğunu göstermektedir. Kur’an’da bu yönde yüzlerce örnek bulunmaktadır.

Anlamaya çalıştığımız Neml 36. ayetteki bileşik şekilde gelen فَلَمَّا (felemma) kelimesine gelince, ilk önce bu kelimenin başındaki ف (fa) bağlacının kendisinden önce gelen ayetle nasıl bir sebep-sonuç ilişkisi kurduğuna bakılması gerekmektedir. Bu bağlaçtan önce gelen 35. ayet sebep, bağlaçtan sonra gelen 36. ayet ise sonuç olmaktadır. O halde bu iki ayete birlikte bakmak gerekecektir. Bir bölüm önce 35. ayete meal vermiş olmamıza rağmen, kendi verdiğimiz meal değil de DİB mealini kullanacağız.

Neml 27/35-36

وَأَيُّ مَرْسَلَةٍ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاطِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ

(27/35) “Ben onlara bir hediye gönderip, elçilerin ne haber ile döneceklerine bakacağım.” (DİB mealı)

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ قَالَ أَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَا آتَانِي اللَّهُ خَيْرٌ مِمَّا آتَاكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ

(27/36) (Elçilerin sözcüsü) Süleyman’ın huzuruna gelince, Süleyman ona şöyle dedi: “Siz beni mal ile desteklemek (ve böylece etkilemek) mi istiyorsunuz? Oysa Allah’ın bana verdiği, size verdiğinden daha hayırlıdır. Fakat hediyenizle ancak siz sevinirsiniz.” (DİB mealı)

35. ayete bakıldığında elçilerin gönderildiğine dair tek bir kelime dahi yoktur. Sadece kadının “hediyeye gönderip elçilerin ne haber ile döneceklerine bakacağım” şeklindeki bir söylemi vardır. Evet kadın söylemiştir ama söylediğini yaptığına dair tek bir kelime dahi yoktur. 36. ayete bakıldığında sadece فَلَمَّا جَاءَ (felemma cae) şeklinde gelen bir fiil bulunmaktadır. Hatta öyle ki cümlede “cae” fiilinin kendisine döndüğü fail olan elçiler kelimesi dahi bulunmamaktadır. Başlangıç cümlesinden bahsedilmediği gibi devam cümlesinde de bahsedilmemektedir. 36. ayet kendinden önceki ayetten bağımsız okunduğunda Süleyman’ın kimden bahsettiğini anlamak bile mümkün değildir. İşte bu durum hemen bir önceki ayette kadının “yapacağım” dediği şeylerin hepsinin onun dediği doğrultuda gerçekleştiğini bildiren baştaki ف (fa) bağlacından anlaşılmaktadır. Her iki ayette geçen konuşmalara baktığımızda arada anlatılmayan şu olayların olduğu anlaşılmaktadır.

Anlatılan; “Ben onlara hediye gönderip ne haber ile döneceklerine bakacağım” diyen kadın.

Anlatılmayan: Kadın elçileri seçti, hediyeleri onlara verdi, onlara ne söyleyeceklerini tembihledi, elçiler hediyelerle birlikte yola çıktı, yolculuktan sonra Süleyman’ın bulunduğu yere gelindi, Süleyman’a haber verildi, Süleyman’a geldiler ve hediyeleri kadının isteği doğrultusunda ona verdiler hatta kadının ne haber gönderdiğini de bildirdiler işte bunun üzerine “*Süleyman dedi ki...*”

İşte arada anlatılmayan bu kadar olayın, kadının en başta yapacağım dediği şeylerin onun planladığı şekilde gerçekleştiğini bildiren şey cümlenin başında gelen ف (fa) bağlacıdır. Nitekim tek bir istisnası olmadan tüm meal ve tefsir müellifleri bunu böyle anlamış ve ne önceki ne sonraki ayette geçmemesine rağmen فَلَمَّا جَاءَ (felemma cae) ifadesine tıpkı yukarıdaki DİB mealinde olduğu gibi “(Elçilerin sözcüsü) Süleyman’ın huzuruna gelince” şeklinde anlam vermişlerdir ki doğru da yapmışlardır. Yani her ne kadar ayetlerde her iki ayet arasındaki olaylar peş peşe anlatılıyorsa da bu elçiler kadın söyler söylemez aniden Süleyman’ın huzurunda belirmemiştir. Oradaki bağlaç işte bu süreçleri ifade etmek için bulunmaktadır.

Ayetin başında gelen فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ bu cümle yalın olarak çevrildiğinde “Süleyman’a geldiğinde” şeklindedir. Ne gelenin kim olduğu ne getirdikleri ne söyledikleri ne zaman yola çıktıkları, kimin onları gönderdiği belirtilmemiştir ama tüm meal ve tefsir müellifleri ayetin başındaki ف (fa) bağlacının bunların hepsini ifade etmiş ve meallerinde bu yönde mana vermişlerdir.

Abdulaziz Bayındır Meali Elçi gelince Süleyman dedi ki:

Abdülbaki Gölpınarlı Meali.. Elçiler, Süleyman’a gelince

Abdullah Parlıyan Meali..... Sebe’ melikesinin elçileri, Süleyman’a geldiklerinde,

Ahmet Tekin Meali..... Elçiler hediyelerle Süleyman’a gelince,

Ahmet Varol Meali..... (Elçi) Süleyman’a geldiğinde

Ali Bulaç Meali..... (Elçi hediyelerle) Süleyman’a geldiği zaman:

Ali Fikri Yavuz Meali..... Bunun üzerine gönderilen hediye Süleyman’a vardığı zaman

Bahaeddin Sağlam Meali..... Elçi, Süleyman’a gelince

Bayraktar Bayraklı Meali..... Elçiler hediyelerle Süleyman’a gelince

Cemal Külünkoğlu Meali..... (Kraliçenin elçisi hediyelerle) gelince

- Diyanet İşleri Meali (Yeni)...*** (Elçilerin sözcüsü) Süleyman'ın huzuruna gelince,
- Diyanet Vakfı Meali.....*** (Elçiler, hediyelerle) Süleyman'a gelince şöyle dedi:
- Edip Yüksel Meali.....*** (Elçi) geldiğinde
- Elmalılı Hamdi Yazır Meali..*** (Elçiler, hediyelerle) gelince
- Elmalılı Meali (Orjinal).....*** Bunun üzerine gönderilen Süleymana vardığı vakit
- Hasan Basri Çantay Meali...*** Bunun üzerine vaktaki (o gönderilen hey'et) Süleymana geldi
- Hayrat Neşriyat Meali.....*** Nihâyet (elçiler hediyelerle) Süleymân'a gelince
- Kadri Çelik Meali.....*** (Elçi hediyelerle) Süleyman'a geldiği zaman
- Mehmet Türk Meali.....*** (Elçiler) Süleyman'a gelince
- Muhammed Esed Meali.....*** [Sebe Melikesi'nin elçileri] Süleyman'a geldiklerinde
- Mustafa İslamoğlu Meali.....*** (Sebe kraliçesinin elçisi) Süleyman'a gelince,
- Ömer Nasuhi Bilmen Meali..*** Vaktâ ki (hediyeyi getirenler) Süleyman'a geldi.
- Suat Yıldırım Meali.....*** Elçi Süleyman'a gelince
- Süleyman Ateş Meali.....*** (Elçi, hediyelerle) Süleyman'a gelince
- Şaban Piriş Meali.....*** Elçi Süleyman'a geldiği zaman
- Ümit Şimşek Meali.....*** Elçiler geldiklerinde, Süleyman
- Yaşar Nuri Öztürk Meali.....*** Elçi, Süleyman'a geldiğinde

Burada tekrar bir hatırlamada bulunma zorunluluğu vardır. Ayetin Arapça metninde فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ geçen bu cümledeki جَاءَ (cae -geldi) fiilin failinin kimler olduğu ne önceki ayette ne bu ayette bulunmamaktadır. Bu fiilin failinin bir önceki ayette kadının “elçi gönderen benim” demesinden sonra hiçbir şekilde bahisleri geçmemiş olmasına rağmen onun gönderdiği elçiler olduğunun anlaşılması, olayın tam da onun istediği doğrultuda gelişmiş olduğunun anlaşılması, arada anlatılmayan birçok olayın olduğunun anlaşılması sadece baştaki bileşik edattan anlaşılmaktadır. Ayetin başında bağlaç olmasaydı bu ayette bahsedilenlerin kadının gönderdiği elçiler olduğunun anlaşılmasına imkân yoktu. Buna göre ilk cümleye açıklayıcı bir mana verilmesi durumunda şu şekilde parantez içi cümle konulması gerekmektedir.

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ قَالَ... (Kadın elçileri belirledi, hediyeleri onlara verdi, onlar yola çıktılar ve Süleyman'ın bulunduğu yere vardılar) “Nihayet Süleyman'ın yanına geldiklerinde (hediye verdi, ulaştırılması gereken mesajı ilettiler, bunun üzerine Süleyman) dedi ki...”

İşte sadece üç kelimelik bir cümlenin arkasına ve önüne bu uzun açıklamayı koydurtan, koyulmasa bile bu şekilde anlaşılmasını sağlayan şey sadece baştaki ف (fa) bağlacıdır. Doğrusu da budur ve böyle olmalıdır. Nitekim az önce verdiğimiz gibi tek bir istisnası dahi olmadan tüm meal ve tefsir müellifleri bunu böyle anlamış bu yönde meal vermişlerdir.

İşte bunun hatırdan tutulması gerekmektedir. Bu bağlamda doğru kullanılmış bağlaç üzerinde uzun açıklamalar yapmamızın sebebi, birkaç ayet sonra gelecek kullanımına örnek teşkil etmesinden dolayıdır. O ayete geldiğimizde bu konuya tekrar dönüş yapılacaktır.

İşte bu şekilde verdiğimiz bilgilere yeniden dönmüş olduk. Daha önce işlediğimiz 35 ve 36. ayetteki bağlantıyı bir tek فَلَمَّا (felamma) edatı ile kurarak kadının sadece yapacağım dediği şeylerin onun yapacağım dediği doğrultuda gerçekleştiğini ve iki şey arasında uzunca bir zaman geçtiğini anlatan müellifler, her nedense bu ayete gelince فَلَمَّا (felamma) kelimesinin “aniden” anlamına geldiğine hükmetmişlerdir. Aslında sadece bu kelime bile önceki cümle ile bu kelimedenden sonraki cümle arasında uzunca bir sürecin geçtiğini anlamaya yeterlidir.

Bu açıklamalar çerçevesinde daha isabetli olduğunu öngördüğümüz meal şu şekilde olmalıdır.

Neml 27/40

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رآه مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ

Onun (Süleyman'ın) huzurunda o ilkelerden dolayı bir bilinci olan o (maharetli) kişi de şunu dedi. “Ben onu (arşı) tarafının (senin yandaşının) sana gittiği gibi (yine eli boş) geri dönmesinden önce getiririm. Ne zaman ki (her şey onun dediği doğrultuda gerçekleşti) onu hükmünün altında gördü. “Bu, karşılığını verecek miyim veya görmezden gelecek miyim diye beni sınaması için Rabbimin tercihindendir. Kim karşılığını tam verirse sadece kendisi için karşılık verir ama kim de görmezden gelirse şurası kesindir ki benim Rabbim Ğaniyyun ve Kerimun'dur.

Bu ayetin sonunda Yüce Allah'a atfen gelen sıfatları çevirmeden olduğu gibi yazmamızın sebebi kesinlikle vereceğimiz hiçbir anlamın ona yeterli gelmeyeceğinden dolayıdır. Muhtaç olan biziz, o ise muhtaç olan kullarına ikram ederken asla başa kakmayandır. Kusurlarımızdan ve hatalarımızdan dolayı kaçıp sığınacağımız yegâne sığınak O'dur ve bizi bağışlaması için mağfiret dileneceğimiz yegâne merci de O'dur.

Ramazan DEMİR

- [1] Razi, Tefsiri Kebir c.17.s.427
- [2] Doç. Dr. Hüseyin Günay – Doç. Dr. Şener Şahin Arapça Dilbilgisi s.193
- [3] Doç. Dr. Hüseyin Günay – Doç. Dr. Şener Şahin Arapça Dilbilgisi s.31
- [4] Yrd. Doç. Dr. Resul Sevinç, Arapçanın Temel Gramer Kuralları s.46
- [5] Yrd. Doç. Dr. Resul Sevinç, Arapçanın Temel Gramer Kuralları s.49
- [6] Yrd. Doç. Dr. Resul Sevinç, Arapçanın Temel Gramer Kuralları s.193
- [7] İsfahani, Müfredat AND md.
- [8] Yrd. Doç. Dr. İlyas Karslı, Yeni Sözlük s.1619
- [9] İsfahani, Müfredat TRF md.
- [10] Yrd. Doç. Dr. İlyas Karslı, Yeni Sözlük s.1488
- [11] Doç. Dr. Candemir Doğan, Bağlaçlar s.235

SIRÇA KÖŞK

Neml 27/42

فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَزَّيْتُمْ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ وَأَوْتَيْنَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ

Belkis gelince, “Senin tahtın böyle mi?” denildi. O da “Sanki o! Fakat zaten daha önce bize bilgi verilmişti ve biz teslimiyet göstermiştik” dedi. (DİB meali)

İki bölüm önce tahtın göz kırpmaktan daha kısa bir zamanda getirildiğinin söylendiği olayın, meallerde ve tefsirlerde anlatıldığı gibi olmadığını, müelliflerin bu manaları vermelerinin arka planında sadece vazgeçemedikleri efsaneler olduğunu söylemiş ve delil olarak da ayette geçen فَلَمَّا (felamma) bağlaç ve edatını getirmiştik. Hem ف (fa) bağlacı hem de لَمَّا (lemma) edatı üzerinde tekrara düşmemize rağmen uzun uzadıya bilgi vermiştik. Bu bağlaç ve edatın kullanılmasının amacının öncesinde söylenen olayın, söylendiği şekilde gerçekleştiği anlamına geldiğini belirtmiştik. İşte bu ayette de aynı durum yaşanmaktadır. Ayette öncesine dikkat edilirse söz konusu müennes kişi Süleyman’ın yanına gideceğini bile söylememiştir. Bu müennes kişinin geleceğini söyleyen Süleyman’dır. Aslında bir ayet öncesine bakıldığında Süleyman o kadının geleceğini dahi söylememiş, sadece “bakalım doğruya yönelecek mi yoksa o da kavmi gibi doğruya yönelmeyen biri mi olacak” demiştir. Yani ne kadının kendisi ne de Süleyman, o kadının yola çıktığına ya da çıkacağına dair en ufak bir söz söylememiştir. İşte buna rağmen gelenin o müennes kişi olduğunu anlamamızı sağlayan şey فَلَمَّا (felamma) kelimesidir. Bir bağlaç ve bir edattan oluşan bu kelime her şeyin Süleyman’ın belirttiği doğrultuda gerçekleştiğini bildirmektedir. Yoksa aniden bir ortaya çıkışı asla bildirmemektedir. O ayette de فَلَمَّا (felamma) kelimesi bulunmasına rağmen “aniden tahtı yanında gördü” anlamı veren müellifler bu ayette “aniden kadın göz kırpmaktan daha kısa bir zamanda geldi” dememiş ve olayı asla bu yönde anlamamışlardır. Orada öyle burada böyle davranan müelliflerin bunu sadece efsaneye sadık kalmak için yaptıkları, yoksa Kur’an’ın anlamlarına ulaşmak gibi bir niyetlerinin olmadığını anlamak için bunlar yeterde artar delillerdir.

Bunun yanında bu ayette meal müelliflerinin taht anlamını verdikleri “arş” kelimesine dönen biri muttasıl diğeri munfasıl müzekker, yani akıllı varlıklardan başkasını göstermesi mümkün olmayan iki tane zamir daha gelmektedir. Dahası arş kelimesine dönen bir işaret ismi gelmiştir. Eğer bu işaret isminin gösterdiği şey akılsız ve iradesiz bir oturak olsaydı gelmesi gereken zamir ayette olduğu gibi أَهَكَذَا (e hekeza) değil, هَذِهِ (hazih) şeklinde olması gerekirdi. Fakat tüm bunlara rağmen hiçbir müellif efsaneden vazgeçememiştir.

Bir önceki bölümde ele geçirilen ve “arş” (egemen) diye tanımlanan kişinin, gayb aleminde onları boyunduruk altında tutan melekler tarafından zincirlendiğini belirtmiştik. Bunun böyle olduğunu delili işte bu ayette meçhul olarak gelen قِيلَ (kile) “denildi” kelimesidir. Normal şartlarda o Süleyman’a gelmiştir ve bunu diyenin o olması gerekmektedir. Fakat bu müennes kişi henüz gayb aleminde müşahade alemine geçmemiştir. Çünkü bunun için her şeyden önce ona izin verilmesi gerekmektedir. Bu izni vermek Süleyman’ın yetkisinde değil, başkaldıranları zincirleyip emir altında tutan meleklerin yetkisindedir.

Ayette geçen أَهَكَذَا (e hekeza) kelimesi üzerinde biraz durmak gerekmektedir. Çünkü bu kelime basit manada bir işaret ismi değil, bir işaret ismi (هَذَا) ile başka bir kelimenin (كَذَا) birleşmesinden meydana gelmiş bileşik bir kelimedir. Normal şartlarda كَذَا (keza) kelimesi tek başına “böyledir, şöyledir” anlamını taşır. Fakat bu bir şeyi işaret etme anlamında değil, kapalı bir konuyu anlatırken yapılan açıklamadan sonra ya da önce kullanılan “böyle böyle, şöyle şöyle” anlamındadır. Ayetteki قِيلَ أَهَكَذَا عَزَّيْتُمْ (kile e hekeza arşuki) ifadesi, bir şeyi işaret ederek, işte bu senin midir? anlamında değil, “senin egemenin şöyle şöyle, böyle böyle miydi” anlamındadır. Yani cümle “senin arşın şu şu özelliklerde midir?” şeklinde bir anlam taşımaktadır

Ayetin şu cümlesi وَأَوْتَيْنَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ yukarıya aldığımız DİB meali tarafından “fakat zaten daha önce bize bilgi verilmişti ve biz teslimiyet göstermiştik” şeklinde çevrilmiştir. Bu meal bile başından beri bizim dediğimizi yani müennes kişinin aslında Süleyman’ın emrine gelmek istediğini, ona karşı çıkmak gibi bir niyetinin olmadığını ortaya koymaktadır.

Neml 27/42

فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَزَّيْتُمْ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ وَأَوْتَيْنَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ

(Beklendiği gibi) Nihayet (o müennes kişi) geldiğinde, “senin egemenin (özellikleri) böyle (böyle) miydi” denildi. (Müennes kişi) Hiç şüphesiz ki o, onun gibidir ama zaten (onun hakkındaki) bu bilgi bize verilmişti ve bizde gönüllü boyun eğiciler olmuştuk” diye cevapladı.

Daha isabetli olduğunu öngördüğümüz bu mealde “gönüllü boyun eğiciler” anlamını verdiğimiz kelime ayetin sonunda gelen قِيلَ (müslimin) kelimesidir ve bu kelimenin kast ettiği anlam her şekilde gönüllü ve iradeyle boyun eğmek anlamına gelmektedir. En ufak bir zorlamanın olması durumunda bile bu kelime anlamını tamamen kaybetmektedir. İşte bu yüzden bu anlam tercih edilmiştir. Meale (onun hakkındaki) şeklinde bir açıklama daha konulmuştur. Bu açıklamanın gerekçesi ayette geçen ilim kelimesinin، الْعِلْمَ (el-ilm) şeklinde marife oluşudur. Bu bilgi bizzat Süleyman’ın elçisi tarafından onlara ulaştırılmış hatta Hüdhdüd bu şeytana uydukları için onlara kızdığını açıkça ifade etmiştir. Yine ayette (özellikleri) şeklinde bir açıklama daha konulmuştur. Bunun sebebi müennes kişinin ilim kelimesini kullanmasıdır. Bu aynı zamanda öncesindeki أَهَكَذَا (e hekeza) kelimesinin bir işaret ismi olmadığını da göstermektedir. Çünkü işaret ismi ile gösterilenin bilgisi işaret edilmeden önce değil, işaret edilip gösterildikten sonra olmak durumundadır. Oysa müennes kişi o bilginin kendilerine önceden verildiğini söylemektedir. İşte bundan dolayı henüz bu müennes kişiye bir şey gösterilmemiş sadece onun daha önceden gelmesini engelleyen o arşın yani egemen olan şeytanın özellikleri anlatılmış o da “o, onun gibidir” demiştir. Ayette geçen كَأَنَّهُ (keennehu) kelimesi bir teşbih (ك) edatı, bir tekid (أَنْ) edatı ve bir zamirin (ه) birleşmesinden meydana gelmiştir. Hem teşbih edatının hem de

tekid ifade eden edatın aynı anda gelmesi şu anlama gelmektedir. Hemen öncesinde ona egemen olanın özellikleri anlatılmış, o bu özelliklerin kendisine egemen olanın özellikleri ile birebir örtüştüğünü ifade etmiştir. Bu ifade müennes kişinin bir kişiyi veya şeyi gördüğünün değil, görmediğinin delilidir. Ayette geçen كَأَنَّهُ هُوَ (ke enne hu hüve) ifadesi “sanki o” anlamında değil, “kesinlikle o, onun gibidir” anlamındadır

Neml 27/43

وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ

(Daha en başında) Onu yoldan döndüren şey, Allah'tan önce başkasına kulluk ediyor olmasındı. Çünkü o kafirlerden oluşmuş kavmin bir ferdiydi.

Bizim verdiğimiz bu mealin en başında parantez içinde (daha en başında) şeklindeki açıklamanın gerekçesi 24. ayette ilk defa Sebe'lerden haber getiren Hüdhd'ün söylediği “o şeytan onlara yaptıklarını güzel göstermiş ve onları yoldan çevirmiş” sözüdür.

Neml 27/44

قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقِهَا قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Ona “köşke gir” denildi. Köşkü görünce onu (zeminini) derin bir su sandı ve eteklerini topladı. Süleyman, ona “Bu, (zemini) billurdan döşenmiş bir köşktür” dedi. Belkis, “Ey Rabbim! Şüphesiz ben nefsimi zulmetmişim. Şimdi ise Süleyman ile birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum” dedi. (DİB meali)

Bu ayet meal ve tefsirlerde akıl almaz yorumlara alet edilmiş bir ayettir. Artık ilkesiz hareket ettikleri onlarca defa gün yüzüne çıkmış tefsir ve meal müelliflerinin söyledikleri ile vakit kaybetmeyecek, ayeti anlamak için hemen kelimelemler üzerinde yoğunlaşacağız.

Bu ayette de meçhul formda قِيلَ (kile) “denildi” fiilinden anlamaktayız ki bu müennes kişi hala gayb boyutundadır ve onunla konuşan meleklerdir. Bunların melekler olması az önce ona egemen olan şeytanı zincirlemiş ve tüm kabiliyetlerini alıp nekira hale getireceklerin sadece melekler olmasından kaynaklanmaktadır. Yani bunları yapma yetkisi Süleyman'da bile yoktur sadece meleklerde vardır.

Ayette geçen ادْخُلِي (udhuli) kelimesi د خ ل (dal+hı+lâm) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 126 kelime bulunmaktadır.

(الدُّخُولُ) sözcüğü “girmek” anlamına gelmektedir. Zaman, mekân ve amellerle, fiillerle ilgili kullanılır (2/58 – 16/32 – 39/72 – 76/31 – 17/80)

Dehalun (دَحَلَ) sözcüğü “fesattan, bozulmadan ve içte beslenen gizli düşmanlıktan” kinayedir. Ayrıca nesep iddiasından yani birinin akrabası olmadığı biriyle ilgili onun kendi akrabası olduğunu iddia etmesinden kinayedir. Ayrıca bir kimsenin aklında bir belehin, akılsızlığın, gabiliğin veya ahmaklığın ve kökeninde, soyunda bir fesadın, bozukluğundan kinaye olarak “duhile fulanun” denir. Böyle olan kişiye ise “hüve medhulun” denir. Buradan hareketle içi çürümüş hurma ağacına “şeceratün medhulatun” denmiştir. “dehale b'mraetih” sözü ise, kişinin hanımıyla cima etmesinden kinadır (4/23)[1]

- دَخَلَ الشَّيْءَ - دَخَلَ İçerisi bozuk olmak, içerisine bozucu girmek, içten bozulmak.
- دَخَلَ الْمَكَانَ - فِي - بِي - إِلَى - دَخُولًا Girmek, katılmak, dahil olmak, saplanmak.
- دَخَلَ فِي خَيْرٍ كَانَ Geçmişte kaldı.
- دَخَلَ مَدَارَهُ Yörüngesine oturdu.
- دَخَلَ الطَّالِبُ الْمَسَابِقَةَ Öğrenci yarışmaya katıldı.
- دَخَلَ الْخِدْمَةَ Görev aldı, işe girdi.
- دَخَلَ بِهِ الْبَيْتَ Onu eve soktu.
- دَخَلَ عَلَيْهِ الْمَكَانَ Yanına vardı, huzuruna çıktı.[2]

Bu kelime yine bu surenin 18.ayetinde geçmiş ve biz orada bu kelimeye “dahil olmak, başlamak” anlamını vermiştik. Kelime bu ayette de aynı anlamdadır ama şimdilik bu kadar açıklamayla yetinip bir sonraki kelimeye geçelim.

Ayette marife bir isim olarak geçen الصَّرْحَ (es-Sarh) kelimesi aynı kök (ص ر ح - sad+ra+ha) harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 4 kelime bulunmaktadır. Bu kelime anlamaya çalıştığımız ayette 2 defa geçmektedir ama bu kullanımlarda ilginç bir durum vardır. Çünkü normal şartlarda bir cümle içinde geçen kelime ilk kullanımında nekira olurken, ikinci kullanımında marife hale gelmektedir. Ama ayette bu olmamış tam tersi ilk kullanım marife ikinci kullanım nekira geçmiştir. Bunun sebebi her iki kelimenin aynı anlamda olmamasıdır. Fakat önce kelimenin anlamlarını verip ardından bunun nedenleri üzerinde durmamız daha doğru olacaktır.

(الصَّرْح) Yaldızlanmış, süslenmiş veya tezyin edilmiş yüksek ev. Hehangi bir karşımdan oluşu, yani halis, temiz, arınık, veya uzak oluşu göz önünde bulundurularak böyle adlandırılmıştır. Köpükten halis, arınık veya uzak oluşu açık, aşıkâr olan, köpükten halis veya uzak süt anlamında “lebenun sarihun” denmiştir. Açık, aleni, doğrudan, açık açık anlamında “sarih” denmiştir.[3]

“Açıklamak, ortaya çıkarmak, açık olmak, belirgin hale gelmek, ortaya çıkmak, açıklamak, görünür olmak”^[4] anlamlarına gelen bu kelime tüm anlamları ile beraber Türkçeye de geçmiştir. Ayet bu kelimeyle birlikte bir emir fiil ile başlamaktadır ve emreden de Süleyman değil, bir önceki ayette ona “arş” hakkında bilgi veren meçhul biridir. Yani emreden kişi o arşı boyunduruk altına almış bir melektir. Fiilin قِيلَ (kile) şeklinde meçhul gelmesi de işte bundandır.

Buna göre ayetin ilk cümlesinin anlamı, قِيلَ لَهَا أَنْخُلِي الصَّرْحَ **Ona “aşıkâr (görünür) olmaya başla” diye emredildi** şeklinde olmalıdır. Bu anlam şundan dolayı tercih edilmiştir. Başından beri Hüdhüd dahil, kıssaya konu olan kişilerin görünmeyen gaybi varlıklar olduğu anlaşılmaktadır. Bu varlıkların gayb aleminden görünür aleme geçmeleri ancak ve ancak izindir. Süleyman’ın emrine verilen bu gaybi varlığın da Süleyman’a hizmet etmesi için görünür olması gerekmektedir ve bunun için de izin gereklidir. Bu izni vermek Süleyman’ın elinde olan bir şey değildir. İşte bu izin ona yetkili bir melek tarafından iletilmektedir. Unutulmamalıdır ki bu müennes kişi 34. ayette “yetki sahipleri (muluk-melekler) bir karyeye girdiler mi, orayı bozguna uğratıp, en güçlülerini zelif hale getirirler” diyerek, meleklerin yetkilerinin nerelere kadar uzanabileceğini ifade etmişti. İşte şimdi o yetki sahibi ona “görünür olmaya başla” demektedir.

Ayetin devamında gelen قَلَّمَا رَأَتْهُ (felemma reathu) kelimesinde yine “arşa” dönen müzekker bir zamir bulunmaktadır. Artık arş kelimesine kaçınıcı defa atfedildiğini saymaya gerek duymadığımız bu müzekker zamirler, söz konusu “arşın” iddia edildiği gibi üzerine oturan bir oturak olmadığını yeteri kadar ispatlamıştır. Bir önceki ayette müennes kişiye herhangi bir şey gösterilmediği, sadece ona, daha önce onu engelleyen arşın özelliklerinin anlatıldığını belirtmiştik. Bu ayet bir emir cümlesi ile başlamış ve ona قِيلَ لَهَا أَنْخُلِي الصَّرْحَ **“Ona “aşıkâr (görünür) olmaya başla” diye emredildi**” denilmiştir. Hemen bu emrin devamında gelen قَلَّمَا (felemma) kelimesi daha öncekilere olduğu gibi, hemen öncesinde olan olayların anlatılan doğrultuda gerçekleştiğini ifade etmektedir. Yani ona “görünür olmaya başla” diye emredilmiş o da bu emre uygun olarak görünmeye başlamıştır anlamını vermektedir. Hemen ardından gelen رَأَتْهُ (reathu) kelimesi ise, arşı ancak görünür olmaya başladıktan sonra gördüğünü ifade etmektedir. Yani قَلَّمَا رَأَتْهُ (felemma reathu) ifadesi “nihayet görünür olmasının ardından onu (arşı) gördü” anlamındadır.

İfadedeki رَأَتْهُ (reathu) kelimesine “anladı, bildi” şeklinde bir anlam verilmesi de mümkün değildir. Çünkü bu anlamların verilmesi durumunda fiil daha önce birkaç kere uzunca üzerinde durduğumuz “ef’alu’l kulub” kelimeler arasında girmektedir. Bu şekilde olması durumunda ise cümlede ikisi de aynı kişiyi gösteren iki meful olması gerekmektedir. Oysa cümlede bu fiile dönen iki meful değil sadece bir tane meful (hu zamiri) bulunmaktadır. Bu yüzden kelime bildiğimiz manada “gördü” anlamına gelmektedir.

Tıpkı rae fiili gibi hemen devamında gelen حَسِبْتُهُ (hasibethu) kelimesi de “sandı, zannetti” şeklinde soyut bir fiili belirtir şekilde kullanıldığında “ef’alu’l kulub” fiillerinden sayılan bir kelimedir. Bu fiilin de “sandı, zannetti” anlamında soyut bir mana verilmesi durumunda ikisi de aynı kişiyi gösteren iki meful olması gerekmektedir. Bildiğimiz manada bir şeyi saymak, hesap etmek manasına gelen bu kelime mazi kökünde “saymak, hesap etmek, hesaba katmak, zimmetine geçirmek, düşünmek, sanmak, (ef’alu’l kulub), zannetmek (ef’alu’l kulub), göz önünde bulundurmak (ef’alu’l kulub), alacalı olmak, derisi ya da saçı renkli renkli olmak”^[5] anlamlarındadır.

Cümlemin devamında gelen لُجَّةٌ (lucetun) kelimesi ل ج ح (lam+cim+cim) harflerinden türemiş bir kelimedir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 4 kelime bulunmaktadır.

(اللجاجة) : Kişinin, azarlanarak engellendiği, men edildiği, geri tutulduğu ya da alıkonulduğu bir fiili yapmaya yönelik inadını sürdürmesi, devam etmesidir. Bu anlamda fiil olarak “kad lecce fi’l emri” şeklinde gelir. Sesin gidip gelmesine “leccetü’s savti” denir. Denizin dalgalarının devamlı birinin gidip diğerinin gelmesine “lucetü’l bahr” denmektedir. Gecenin karanlığının gidip gelmesine ise “lucetü’l leyli” denmektedir. Konuşma sırasında sözün dilde gidip gelmesi, tekrarlanması, pepeleme, ya da kekeleme veya yiyeceğin yutulmadan önce ağız içerisinde bir ileri bir geri gidip gelmesine “el leccetü” denir.[6]

- لُجَّةٌ فُلَانٌ..... Yasak şeyi işlemeye devam etmek, ısrar etmek, bir şeyi isteyip elde etmekte ısrarla direnmek.
- لُجَّ فِي شَرْبِ الْخَمْرِ..... İçki içmeye devam etti.
- لَاجَ فُلَانٌ حَصْنَهُ Hasmıyla olan düşmanlığını sürdürmek.
- تَلَجَّجَ فُلَانٌ مَتَاعَ غَيْرِهِ..... Başkasının malının kendisinin olduğunu iddia etmek.
- أُلُجَّ الْبَحْرَ..... Denizin engin derinliği.
- أُلُجَّ اللَّيْلَ..... Gecenin zifiri karanlığı.
- لُجَّةٌ..... Çırpıntı, çılgılık.
- كَانَتْ عَيْنُهُ لُجَّةً..... Kıt kanaat geçiniyor, zorluk içerisinde.
- أَلْجَوْجُ..... İnatçı, direnen, ısrarcı.

Bu açıklamalar ışığında قَلَّمَا رَأَتْهُ حَسِبْتُهُ لُجَّةً **“nihayet (kendisine emredildiği gibi görünür olup) onu gördüğünde, ısrarla ona (yaptıklarının) hesabını sordu”** şeklinde bir anlam verilmesi daha isabetli olacaktır.

Verdiğimiz bu mealde parantez içi (kendisine emredildiği gibi görünür olduğunda) şeklinde yaptığımız açıklamanın gerekçesi en başta gelen ve açıklamasını birkaç kere yaptığımız قَلَّمَا (felemma) kelimesinden dolayıdır. Bu kelimenin başındaki باء bağlacı,

kendisinden önceki cümlede anlatılan olayların, anlatıldığı doğrultuda gerçekleştiğini bildirmektedir. Yine parantez içi (yaptıklarının) şeklinde getirdiğimiz açıklamanın gerekçesi ise, hesap sormak için bir yaşanmışlığın olması gerekmesinden dolayıdır. Bu durum aynı zamanda bu müennes kişinin sürenin başından beri anlatılan olayların yaşanmasında arşın (egemenin) yanında olmadığını göstermektedir. Eğer onunla beraber hareket eden biri olsaydı herhangi bir şekilde hesap soramazdı. حَسِبْتَهُ (hasibethu) kelimesine meallerde olduğu gibi “sanmak, zannetmek” şeklinde bir anlam vermeyişimizin nedeninin, bu manalar verilmesi durumunda kelimenin “*ef’alu’l kulub*” kategorisinden sayılması ve cümlede ikisi de aynı kişiyi belirten iki meful olması gerekmektedir. Fakat cümlede ikisi de aynı kişiyi gösteren iki meful yoktur.

Bu cümlelerin devamında gelen وَكَشَفَتْ (keşefet) kelimesi ك ش ف (kef+şin+fa) kök harflerinden türemiştir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 20 kelime bulunmaktadır.

Asıl anlamı “*bir şeyin üzerinden kendisini örten, gizleyen şeyi kaldırmak*” anlamına gelen bu kelimenin mazi kök anlamları “*açmak, açıklamak, açıklığa kavuşturmak, kaldırmak, kızışmak gidermek, muayene etmek, yoklamak, kontrol etmek, ortaya çıkarmak, kastını anlamak, niyetini okumak, ilan etmek, tamamen ortaya çıkarmak, kastını anlamak*” şeklindedir.[7] Kelime Kur’an’da çoğunlukla bir sıkıntıyı açmak, gidermek anlamında kullanılmıştır. Fakat 50/22 – 53/28. ayetlerde açığa çıkarmak, ortaya çıkarmak, üzerindeki kapalılığı gidermek anlamında kullanılmıştır.

Devamında bir isim tamlaması olarak gelen سَأَقِيهَا (sakayha) kelimesi س و ق (sin+vav+kaf) kök harflerinden türemiştir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 17 kelime bulunmaktadır.

(سَوَوْا الْأَيْل) : Develeri bir yerden bir yere sürmek ve tard etmek, bir yerden kovmak, sürüp uzaklaştırmak. Fiil olarak, onu bir yerden bir yere sürdüm ve tardedim, bir yerden kovdum, sürüp uzaklaştırdım. O da sürüldü ve tardedildi, kovuldu, sürülüp uzaklaştırıldı ya da bunun sonucunda gitti ilerledi anlamında “suktuhu” şeklinde kullanılır. Düşman tarafından sürülüp götürülen hayvanlara “es-sekiyyetu” denir. Savaş kızıştı, şiddetlendi anlamında “keşefeti’l harbi an sakiha” denmiştir. Bu anlamlarının dışında “sürmek, kullanmak, gütmek, yönetmek, söz veya başka bir şeyi bir yere yönlendirmek” mazi kök anlamları ve isim olarak “sürücü, sevk edici, itici güç, bacak, kenar, artçı, çarşı, pazar, panayır, piyasa, halk kitlesi, avam tabakası, bir şeyin mecrası, akış yönü, strateji” anlamları bulunmaktadır.[8]

Ayette geçen عَن harfi ceri içinde geçtiği cümleye genellikle “...den, ...dan” ekleri verse de kullanım yerleri bununla sınırlı değildir. Aynı zamanda “uzaklaşma, ayrılma, aktarma, nakletme, rivayet etme, hikâye etme”vb. anlamlar ifade eden fiillerden sonra min (مِنْ) değil, an (عَنْ) gelir. Bununla beraber bu harfi cer yerine göre şu şekillerde kullanılır.

1. Birinin ya da bir şeyin “yerine” anlamında kullanılır.
2. Hal durumu bildiren “-erek” eki verir.
3. Zaman anlamı ifade eden bir kelimedenden önce gelişinde فِي (fi) anlamı verir.
4. Bazı fiillerin mefulü durumunda olduğu zaman “-a, -e, -i” ekleri verir.
5. Bazen مِنْ (min) yerine kullanılır.
6. Sebep için “-den dolayı” anlamında kullanılır.
7. Sonra anlamında kullanılır.
8. Sonuna kadar anlamında kullanılır.
9. İle anlamında kullanılır.[9]

Bu açıklamalardan sonra cümlede geçen وَكَشَفَتْ عَنْ سَأَقِيهَا (ve keşefet an sakayha) ifadesine “ardından iki yönlendiricisi hakkında açıklamalarda bulundu” şeklinde bir mana verilmesi daha isabetli gözükmektedir. İki yönlendiricisi kimdir?

Hatırlanacağı üzere ilk defa Sebe’lerden haber getiren Hüdhüd şunu söylemişti.

Neml 27/23-24

إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ

وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ

(27/23) *Kesinlikle ben (uzak yolculuk yapanlara) çok kızdım, (müennes) bir kişi onları yönlendiriyor. (İstediyin) şeylerin hepsinden (ona) verdirtmiş ama onun da zorlu bir yöneteni var”*

(27/24) *“Ona ve kavmine çok kızdım (çünkü) Allah’tan önce o dik başlı için emre amade oluyolar ve şeytan (bana değil) onlara yaptıklarını aşırı güzel gösterdikten sonra onları yoldan çevirdi. Artık onlar zorla kılavuzluk yapmazlar.*

İşte 23. ayete bahsi geçen “arşın azim”ve “o şeytan”aynı kişi, şems ise ikinci kişidir. Yani bu olaylar işte bu iksinin yönlendirmesi ile bu hale gelmiştir.

Müennes kişinin konuşmasının hemen ardından müzekker bir قَال (kale) “dedi” fiili gelmektedir.

Ayetin başında marife olarak gelen الصَّرْحُ (es-sarhu) kelimesi, ayetin devamında صَرْحٌ (sarhun) şeklinde nekira gelmesi kesinlikle her iki kelimenin aynı anlamda olmadığını göstermektedir. Çünkü bir kelimenin önce marife gelip sonra nekira gelmesi doğru değildir. Tam tersi olsaydı yani önce nekira (صَرْحٌ) sonra marife (الصَّرْحُ) gelseydi, kesinlikle aynı anlama gelirdi. Fakat öyle değil, önce marife sonra nekira gelmesi her iki kelimenin anlamlarının farklı olduğunu göstermektedir. Daha önce marife geldiği için “görünür” anlamını verdiğimiz صَرْحٌ (sarhun) kelimesinin nekira olmasından dolayı anlamı “katıksız” şeklindedir. Bu kelime hemen kendisinden sonra gelen مُمَرَّادٌ (mumerradun) kelimesiyle birlikte bir sıfat tamlaması oluşturmaktadır. صَرْحٌ (sarhun) kelimesi “mevsuf” مُمَرَّادٌ (mumerradun) kelimesi ise “sıfattır.”

Cümlede sıfat olan مُمَرَّادٌ (mumerradun) kelimesi م ر د (mim+ra+dal) harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 5 kelime bulunmaktadır. Hemen belirtelim ki bu kelime, Kur'an'daki beş yerin üçünde (4/117 – 22/3 – 37/7) şeytana atfen شَيْطَانًا مَرِيدًا şeklinde ismi fail olarak geçmiştir. Bu ayette ise مُمَرَّادٌ (mumerradun) ismi meful olarak geçmektedir. Yani aslında bu kelimedenden kimin kast edildiği gayet açıktır.

Kelime asıl itibarıyla fiil olarak “köse olmak, azmak, baş kaldırmak, isyan etmek, haddi aşmak, inat etmek, cilalayıp yumuşatmak, alışmak, adet haline getirmek” gibi anlamlara sahiptir. Bu kökten isim olarak “sapık, inatçı, isyan, başkaldırı, serkeş, isyancı, asi” gibi kelimeler türemiştir.

Bu ayette son olarak ele alacağımız kelime genelde meallerde “billur, kristal” anlamı verilmiş قَوَارِيرٌ (kavarir) kelimesidir. Bu kelime ک ف ر ر (kaf+ra+ra) kök harflerinden türemiştir ve Kur'an'da bu kökten türemiş 38 kelime bulunmaktadır.

Yerinde donuk bir biçimde sabit kaldı anlamında مَكَانَهُ قَرٌّ فِي مَكَانِهِ denir. Aslı soğukluk anlamında قُرٌّ (kurrun) sözcüğünden gelir. Çünkü soğuk hareketsizliği, sukunu gerektirir, sıcak veya sıcaklı ise hareketi gerektirir. Yerleşilecek yere “mustakar” denir. 14/26 da kelime sabitlik anlamında kullanılmıştır. Falan kişi yerleşik olmaya yöneldi anlamında “karar” denir. İkrar, bir şeyi sabit kılmak, ispat etmek. Bu sabit kılma/ispat ya kalple olabilir ya dille olabilir ya da her ikisiyle olabilir. Tevhid ve benzeri şeyleri ikrar etmeye gelince, kendisine kalple ikrar katılmadıkça/eklenmedikçe dille ikrar kişiye fayda vermez. Kendisiyle sevinilen/mesrur olunan kişiye “kurratü aynin” denmiştir.[10]

Meal ve tefsirlerin tamamında bu kelimeye “billur, cam döşeme, sırça, sırçadan cilalanmış döşeme, kristal döşeme” gibi manalar verilmiştir. Aslına bakılırsa lügatlerde bu kelimenin قَارُورَةٌ “cam şişe” anlamı vardır. Hatta boş şişeye قَارُورَةٌ فَارِغَةٌ (karuratun faziğatun) denmiştir. İşte bu kelimenin cemi mükesseri (kuralsız çoğul) قَوَارِيرٌ (kavarir) şeklindedir ve anlamı “cam şişeler veya camlar”dır. Kelime ayette çoğul geçtiği için meallerdeki “billur, sırça, kristal döşeme” gibi bir anlama gelmesi imkansızdır.

Aslında bu kelime kök anlamı Türkçeye de geçmiş olan “karar” kelimesinin “fevail” (فواعيل) veznindeki çoğuludur. Fakat bu tür çoğullar daha çok mezid yani kök harfine harf eklenerek elde edilmiş kelimelerin çoğuludurlar. Mesela;

قَانُونٌkānūn.....قَوَانِينٌkavānīn “kanunlar”

تَارِيحٌtārīh.....تَوَارِيحٌtevārīh “tarihler”

حَاكِنٌhākān....خَوَاقِينٌhavākīn “hakanlar”

Tıpkı bunlar gibi قَوَارِيرٌ (kavarir) kelimesi de “iyice bilinen yerleşik (meşru) karar” anlamındaki قَارُورَةٌ (karuratun) kelimesinin cemi mükesseri (kırık cemi)'dir. Anlamı “yerleşik geçerli (meşru) kararlar” şeklindedir.

Anlamaya çalıştığımız kelime tıpkı bu ayette olduğu gibi قَوَارِيرٌ (kavarir) şeklinde İnsan suresinde de iki defa geçmektedir. Aslında kelime o ayetlerde de “billur, sırça veya kristal” anlamlarında değildir.

İnsan 76/15-16

وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِانِيَّةٍ مِنْ فَضْلَةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرًا

قَوَارِيرٍ مِنْ فَضْلَةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا

(76/15) Etraflarında gümüş kaplar, şeffaf kadehler dolaştırılır.

(76/16) Gümüşten billur kaplar ki, onları (ihtiyaca göre) ölçüp düzenlemişlerdir (DİB meali).

Bu iki ayete verilen meallere dikkatli bakıldığında 15. ayette geçen قَوَارِيرًا كَانَتْ وَأَكْوَابٍ bu ibareye “şeffaf kadehler” manası verildiği görülecektir. Buna göre 15. ayette geçen قَوَارِيرًا (kavarir) kelimesi “şeffaf” anlamına gelmektedir. Fakat aynı kelime 16. ayette مِنْ فَضْلَةٍ قَدَّرُوهَا şeklinde geçmiş, bu sefer “gümüşten billur kaplar” manası verilmiştir. Bu tutarsız manalar kelimeyi olduğundan çok farklı yere sürüklemiş ve aslına bakılırsa hiç kimseye bir şey anlatmayan kelimelere dönüşmüştür. Çünkü bir eşyanın hem şeffaf hem cam hem gümüş hem billur olmasının nasıl mümkün olacağı anlaşılacak gibi değildir. Fakat burada sadece buna dikkat çekmiş olmakla yetinip anlamaya çalıştığımız ayete daha isabetli olduğunu öngördüğümüz meal vererek Neml suresindeki kıssayı tamamlamak istiyoruz.

Neml 27/44

قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقِهَا قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِنْ فَوَارِيرَ ۗ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Ona (müennes kişiye) “görünür olarak görevine başla” diye emredildi. Nihayet (kendisine emredildiği gibi görünür olupta) onu gördüğünde, ısrar ve hınçla ona (yaptıklarının) hesabını sordu ve ardından iki yönlendiricisi hakkında açıklamalarda bulundu. (Süleyman) “hiç şüphelen olmasın ki o, meşru kararlara katksız isyan halinde olan biridir” dedi. (Müennes kişi ise) “Rabbim! hiç kuşkusuz ki ben kendimi yanlış konumlandırmışım artık sadece Alemlerin Rabbi Allah için Süleyman’ın yardımına gönüllü boyun eğdim.

Ayetteki kelimelerle ilgili yaptığımız mana tercihlerinin birçoğunu açıklamıştık. Fakat son cümledeki bazı kelimelerin gerekçelerini açıklamadık. Son cümlede geçen ظَلَمْتُ نَفْسِي (zalemту nefsi) ifadesine “kendimi yanlış konumlandırmışım” şeklinde bir mana vermemizin gerekçesi “zulm” kelimesinin asıl anlamının “herhangi bir şeyi Yüce Allah’ın konumlandığı yerinden etmek, başka şekilde konumlandırmak” olmasından dolayıdır. Yüce Allah’ın emirleri karşısında alınması gerekirken alınmayan, alınmaması gerekirken alınan her pozisyon zulümdür. Yine son cümlede geçen مَعَ سُلَيْمَانَ bu ifadeye “Süleyman’ın yardımına gönüllü boyun eğdim” anlamı vermemizin gerekçesi cümlede geçen مَعَ (maa) kelimesinin basit manada bir birlikteliği değil, yardımlaşma anlamında bir birlikteliği kast eden bir anlama sahip olmasından dolayıdır. Kaldı ki Süleyman zaten Rabbine teslim olmuş bir kuldür. Bu olayda Alemlerin rabbi olan Yüce Allah’a teslim olmanın göstergesi, Süleyman’ın emrine girip ona yardım etmektir ki kısasa zaten onların bunlardan kaçınması hakkındadır. İşte “Süleyman’ın yardımına gönüllü boyun eğdim” manasının gerekçeleri bunlardır.

ELHAMDULİLLAHİ RABBİ’L ALEMİN

Ramazan DEMİR

^[1]İsfahani, Müfredat DHL md.

^[2]Yrd. Doç. Dr. İlyas Karslı, Yeni Sözlük DHL md.s.841

^[3]İsfahani, Müfredat SRH md.

^[4]Yrd. Doç. Dr. İlyas Karslı, Yeni Sözlük SRH. md.s.1407

^[5]Yrd. Doç. Dr. İlyas Karslı, Yeni Sözlük HSB. md.s.546

^[6]İsfahani, Müfredat LCC md.

^[7]İsfahani, Müfredat KŞF md. / Yrd. Doç. Dr. İlyas Karslı, Yeni Sözlük KŞF. md.s.1681

^[8]İsfahani, Müfredat SVK md. / Yrd. Doç. Dr. İlyas Karslı, Yeni Sözlük SVK. md.s.1305

^[9]Hasan Akdağ, Arap Dilinde Edatlar s.284

^[10]İsfahani, Müfredat KRR md.

ZEL-KARNEYN'E DÖNÜŞ

Kehf suresinde başladığımız Zel-karneyn kıssası mecburi olarak bizi Neml suresindeki Süleyman kıssasına bağlamıştı. Bu mecburi bağlantı Süleyman ve Zel-karneyn'in aynı kişi olduğunu tereddüte mahal bırakmayacak şekilde anlamamızı sağlamıştır. Zel-karneyn kıssasının bundan sonrasındaki bağlantılarına geçmeden, Kehf suresindeki daha önce işlediğimiz ve daha isabetli olduğunu tespit ettiğimiz ayetlerin meallerini ve kelimelere verdiğimiz manaların gerekçelerini vermek yerinde olacaktır.

Kehf 18/83

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ ذِي الْقُرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُو عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا

İki karnın yöneticisi (Zil-Karneyn) hakkında seni sorguluyorlar. De ki; size rağmen onun hakkındaki asla yanılmayan doğru tek bilginin ardından gideceğim.

- Ayette geçen وَيَسْأَلُونَكَ (yes'eluneka) kelimesine "*seni sorguluyorlar*" şeklinde mana vermemizin gerekçesi, soran kişilerin Zel-karneyn olan Süleyman'ı Zil-Karneyn şeklinde sormalarıdır. Bu aynı zamanda soru soran kişilerin, sormalarının amacının inanmak değil, tam tersi, bir açık yakalamak olduğunu göstermektedir. Eğer bu kişiler inanmak için soru sorsalardı, asla ona Zil-karneyn demezlerdi. Çünkü ifadeye geçen "zi" bir gücün ve bir hakimiyetin başkası üzerinde görülmesi ve kaynağının kendisi olduğu anlamını vermektedir. Oysa Yüce Allah'ın resulleri her ne özellikte olurlarsa olsunlar, yetkilerini kendileri elde etmemiş, Yüce Allah'tan almışlardır. Yahudi ve Hıristiyanlar Yüce Kur'an'da adı geçen resullerin biri hariç hepsini resul kabul ederler. Ama Süleyman'ı Yüce Allah'ın kendisine verdiği imkanları (haşa) kötüye kullanıp, muhteşem bir hakimiyet kurmuş (haşa) kafir bir kral olarak görürler. Ona verilen risalete değil, krallığına boyun eğerler. İşte daha önceden bilgi sahibi oldukları Süleyman'ı Yüce Allah'ın tanımadığı şekilde Zel-karneyn olarak değil de Zil-karneyn olarak sormalarının nedeni bu olmalıdır. Onların gelip soru sormaları da bilmedikleri biri hakkında bilgi edinip inanma amaçlı değil, kendi elleriyle tahrif ettikleri kitaplarında (haşa) kafir olarak niteledikleri Süleyman'ın Allah resulü Muhammed tarafından resul olarak bildirilmesine bir itiraz niteliğindedir. İşte bu gerekçelerle ayetin başında geçen وَيَسْأَلُونَكَ (yes'eluneka) kelimesine "*seni sorguluyorlar*" şeklinde mana verilmiştir.
- Cevap cümlesinin başında geçen سَأَتْلُو (se etlü) kelimesine "*ardından gideceğim*" şeklinde mana vermemizin gerekçesi, fiilin mazi kök anlamının "*ardından gitmek takip etmek, peşi sıra yapmak, arkasından olmak, arkasından gelmek, izlemek, uymak, tabi olmak*" şeklinde olmasından dolayıdır. Hemen hemen tüm meallerde kelimeye verilen "*okuyacağım*" manası da aslında harfleri takip etmek anlamındadır. Kelimenin başında, yakın gelecek zamanı bildiren س (sin) harfinin bulunması, anlamın kesinlikle gelecek zamana hasredilmesini mecburi hale getirmektedir. Cümlede bu şekilde bir fiilin bulunması, Zel-karneyn hakkında, Yüce Allah'tan olmayan bilgilerin tamamının dışlanması anlamına gelmektedir. Çünkü zikir kelimesi, doğruluğu kesin, her zaman gerekli ve asla akıldan çıkarılmaması gereken bilgi anlamındadır. Fiilin başındaki س (sin) harfi zımnen cümleye şöyle bir anlam katkısında daha bulunmaktadır. Her şeyden önce ayette **Zel-karneyn hakkında soru soranlar onun kim olduğunu bilmektedirler ve Zil-Karneyn kimdir? diye bir soru sormamaktadırlar.** Bu onların elinde Zil-karneyn ile ilgili detaylı bilgilerin olması anlamına gelmektedir. Sorgulamaya dayanak yapılan şey de bu bilgilerdir. Bu durumda aslında soru soranlar Zil-karneyn'i sordukları kişiden daha fazla biliyorlar gibi bir sonuç çıkmaktadır. İşte kendisine soru sorulan kişinin سَأَتْلُو (se etlü) kelimesi ile onlara cevap vermesi zımnen, "Zil-karneyn hakkında bilgileriniz çok fazla olsa da ve ben sizden daha az şey biliyor olsam da verdiğiniz bilgiler asla güvenilir bilgilerdir ve ben size değil, bildirilecek olan vahye uyacağım" anlamı taşımaktadır. Hakkında soru sorulan kişi hem Yahudilerin hem Hıristiyanların hem de bunlar dışında kalanların çok uzun zaman öncesinden beri bildikleri Süleyman'dır. Ehli kitap ellerindeki Tevrat ve İncil'in tamamen Yüce Allah'ın sözü olduğu, onda herhangi bir insan sözünün olmadığı varsayımı ile hareket etmektedir ve onların kitaplarında Süleyman çok uzun bir şekilde ve oldukça detaylı olarak anlatılmaktadır. Bu anlatımın sonunda Süleyman'ın babası Davut'a ihanet ettiği, kafir olduğu ve Tanrıyı kızdırdığı söylenmektedir (Tevrat, 1.Krallar 11/1-13). Süleyman hariç diğer resullerin hepsi hem Kur'an'da hem de Tevrat ve İncil'de mahiyet farkı olsa da resul olarak geçmektedir. Süleyman'ın kafir olduğunu söyleyen, yüzyıllardır bir inanca kaynaklık etmiş muharref Tevrat'ır. Evet Tevrat muharrefdir ama ona inanan Yahudiler ve Hıristiyanlar asla onun tahrif edilmiş olduğuna inanmamaktadırlar. Dolayısıyla onlar Tevrat'ta Süleyman hakkında anlatılan bilgilerin tamamına kesin gerçek olarak inanmaktadırlar. İşte böylece bir dayanakla gelip Zel-karneyn'i sordukları Allah resulü Muhammed, onlardan daha az bilgiye sahipti. Ama buna rağmen o kendisine vahyedilecek olan bilgiyi beklemeyi tercih etmekte ve bunun için yakın gelecekte anlama veren س (sin) harfi ile beraber سَأَتْلُو (se etlü) diyerek onların bilgilerinin tamamını dışlamaktadır. Öte yandan bu şekilde bir kelime kullanması, Süleyman hakkında kesinlikle vahy edilerek bilgilendirileceğinden emindir ve emin olmak zorundadır da... Çünkü bir resulün kendinden önceki resullerle ilgili doğru bilgilendirilmeyecek olması mümkün değildir. Zaten kötü bir amaçla soru soran kişilere "size okuyacağım" demesi asla doğru olmayacaktır. İşte bizim سَأَتْلُو (se etlü) kelimesine "*ardından gideceğim*" manası vermemizin gerekçesi budur.
- Ayette geçen عَلَيْكُمْ (aleykum) kelimesi عَلَى (ala) harfi cer'i ile كُمْ (kum) zamirinin birleşmesinden meydana gelmiş bir kelimedir. Bu harfi cer önüne geldiği isme yerine göre "*üzere, üzere, üzerinde, üzerine, üstüne, üstünde, ...e, ...a, ...ye, ...ya*" şeklinde anlam katkılarında bulunur. Fakat bunun yanında cümleye "*rağmen, karşı*" anlam katkılarında da bulunur. Kur'an'da bu harfi cer'in "*rağmen*" anlamında kullanıldığı birçok ayet bulunmaktadır (mesela bkz; 2/89 – 76/8 – 17/62)
- Ayette bir harfi cer ve bir zamirden oluşmuş مِنْهُ (min hu) kelimesine "*onun hakkındaki*" şeklinde bir anlam vermemizin gerekçesi, ayetin başında geçen عَنْ (an) harfi cer'inden dolayıdır. Soranlar "*onun hakkında*" sormuşlardır, cevabın da ona uygun olarak onun hakkında olması gerekmektedir. Normal olarak "ondan" anlamında olan مِنْ (min) harfi cer'i aynı zamanda "*içinden, içeriğinden*" anlamına da sahiptir. Öte yandan kelimeye "ondan" anlamı verilmesi durumunda ise kelimedeki ه (hu) zamirinin Yüce Allah'ı göstermesi de mümkündür. Yani "*Allah'tan bir zikre uyacağım*" anlamına da gelmesi mümkündür.
- Ayetin sonunda gelen ذِكْرًا (zikran) kelimesine "*asla yanılmayan doğru bir bilgi*" şeklinde uzun bir mana vermemizin sebebi, kelimenin kendi anlamından dolayıdır. Bu kelimeye meallerde olduğu gibi "*hatıra, anı*" şeklinde bir mana vermek asla doğru değildir. Çünkü zikir kelimesi "*unutulduktan sonra tekrar hatırlanan bir bilgi*" değil, "*asla hatırdan çıkarılmaması gereken ve doğruluğunda hiçbir şüphenin olmadığı, daima doğruya yönelten, geçerliliğini hiçbir zaman kaybetmeyen bilgi*" anlamındadır.

Kehf 18/84

إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَآتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبِيًّا

Şüphesiz ki biz, o yerde onun için mümkün hale getirttik ve (bunun ardından) bir dileğin hepsini ona bir aracıyla verdirdik.

- Ayette geçen مَكَّنَّا (mekkenna) kelimesine “**mümkün hale getirttik**” şeklinde bir mana tercih etmemizin sebebi, kelimenin “tefiil” babında olmasından dolayıdır. Mazi kök anlamı “*mümkün oldu, imkânı oldu*” şeklinde olan bu kelime “tefiil” babına geçince geçişsiz olan anlamın geçişli hale gelmesi gerekmektedir. Bu durumda “*mümkün oldu*” anlamı “*mümkün kıldı, mümkün hale getirdi*” şeklinde, “*imkânı oldu*” şeklindeki anlamın ise “*imkân oluşturdu*” şekline gelmesi gerekmektedir. İşte “mekkenna” kelimesine “**mümkün hale getirttik**” anlamı verilmesinin gerekçesi budur.
- Ayette geçen وَآتَيْنَاهُ (etaynahu) kelimesine “**verdirdik**” şeklinde bir anlamın tercih edilmesi kelimenin “ifal” babında olmasından dolayıdır. Bu bab da tıpkı tefil babı gibi fiillerin anlamlarını geçişsiz halden geçişli hale getirmektedir hatta bu kural en katı şekilde “ifal” babında geçerlidir. Mazi kök anlamı “*vermek*” olan kelime وَآتَيْنَاهُ (etaynahu) şeklinde ifal babına geçince “**verdirmek**” şeklinde bir anlama sahip olması gereklidir. İşte kelimeye “verdirdik” şeklinde bir anlamın tercih edilmesinin gerekçesi budur.
- Ayette geçen كُلِّ شَيْءٍ (külli şey'in) ifadesine “*bir dileğin hepsi*” anlamını vermemizin gerekçesi “Zel-karneyn 5”^[1] dosyasında detaylıca açıklanmıştır.

Kehf 18/85

فَاتَّبَع سَبِيًّا

Bunun ardından bir aracıya iz sürdürdü.

- Ayetin mealine “**bunun ardından**” şeklinde bir başlangıç yapılmasının gerekçesi en başta gelen ف (fa) harfinin sebep-sonuç bildiren bir bağlaç olmasından dolayıdır.
- Mazi kök anlamında “*iz sürdürdü, takip etti, ardından gitti, uydu*” anlamları bulunan فَاتَّبَع (fe etbaa) kelimesine, ayette “ifal” babında olduğu için “**iz sürdürdü, takip ettirdi, peşinden gönderdi**” şeklinde geçişli bir mana verilmesi zorunludur.
- Ayette geçen سَبِيًّا (sebeben) kelimesi; “elde edilmek istenen şeye ulaşmak için edinilen aracı veya şey” anlamındadır. Tırmanılıp bir şeye ulaşıldığı için ipe “sebeb” denmektedir.

Kehf 18/86

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَاذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّمَا أَنْتَ تُعَذِّبُ وَإِنَّا أَنْتَجِدُ فِيهِمْ حَسْبًا

(Aracı iz sürmeyi) O dik başlının saklandığı yere ulaşıp ona kızınca – ki o akraba bir müennes liderin (gücü) arkasında saklanıyordu – ve ardından onun indindeki (hakimiyetindeki) kavme kızınca kadar sürdürecekti. (Biz zaten) “Ey Zülkarneyn! (Onları da) alıkoydurman veya onların içindekini (istediğin şeyi) güzelce elde etmen sana kalmış” demiştik.

Hatırlanacağı üzere en başta Zel-karneyn kıssasına başlamış ve bu ayetin yarısına geldiğimizde, Zel-karneyn'in Süleyman olduğunu söylemiş ve Neml suresindeki Süleyman kıssasına bağlanmıştık. Süleyman kıssasına bağlanmadan önce bu ayetin yarısına verdiğimiz meal ile şimdi buraya aldığımız meal arasında biraz farklılık olduğu dikkatli okuyucunun gözünden kaçmayacaktır. Böyle olmasının ana sebebi, Neml suresindeki olaylar anlaşılmadan bu ayetin konusunun anlaşılamayacak olmasındandır. Şimdi Zel-karneyn'in Süleyman olduğu açığa çıkmış, Kehf suresinde anlatılan olaylarla Neml suresinde anlatılan olayların aynı olayın farklı cepheleri olduğu iyice anlaşılmiştir. Ayete verdiğimiz mealin gerekçeleri ise şunlardır:

Her şeyden önce bu ayetin başında إِذَا (iza) şart edatının bulunması ve bu edatın bir fiilden önce gelmesi, ayette bir şart ve bir de cevap cümlesinin bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Bu edatın cümleye kattığı anlamın daha iyi anlaşılabilmesi için her gramer kitabında rahatlıkla bulunabilecek şu bilgilerin üzerinde biraz durmak gerekecektir.

إِذَا (IZA) EDATI (Kur'an'da 415 kez geçer)

Bu edatın üç türlü kullanılışı vardır.

1. **Gelecek zaman zarfı olur.** Ancak bu tür إِذَا (iza)'ların anlamında şart da bulunduğundan, kendisine gelecek zaman zarfı denmesinin yanı sıra **şart edati** da denir. Fakat bunun da diğer (لَوْ – لَوْلَا – لَوْمَا – لَمَّا – أَمَّا – كَلَّمَا) şart edatları gibi hareke etkisi yoktur. Onun için bu gruptakilere “cezmetmeyen şart edatları” denir.

Diğer şart edatlarında olduğu gibi bu edattan sonra da iki fiil gelir. Birincisi şart, ikincisi cevabıdır. Şart fiili genellikle mazi olur.

Edat, şartı olan bu mazi fiile devamlı muzaftır. Cevabı olan fiil de kendisini zaman zarfı yani mefulün fihi olarak nasper. Sukun üzeri mebni olduğundan “mahallen mansub” denir. Anlamı “**zaman, vakit, -de, -ince, -mi, ise**” şeklindedir. Yerine göre bu kelimelerden biriyle ifade edilir.

إِذَا جَاءَ الرَّبِيعُ تَفْتَحَتْ الْأَرْضُ هَارٌ Bahar geldiği zaman çiçekler açar / Bahar geldi mi çiçekler açar / bahar geldiğinde çiçekler açar.

Edattan sonraki şart fiili şekil yönünden mazi gelmesine rağmen anlam yönünden gelecek zaman ifade etmektedir. Onun için bu edata "gelecek zaman zarfı" denir. Cevabının muzari geldiği de olur.

Kalem 68/15

إِذَا تَنَزَّلَ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأُولِينَ

Âyetlerimiz kendisine okunduğu zaman, "Öncekilerin masalları!" der (DİB mealî).

Bu tür *إِذَا* (iza)'lardan sonra devamlı fiil gelmesi gerektiği halde, bazen gelmesi gereken bu fiil hafz edilir. Fiil malum ise yerinde fail, meçhul ise yerinde naibi fail bulunur. Bu durumlarda edatın isimlerden önce de gelebileceği zannedilebilir. Oysa fiil gizlidir. Daha sonra gelen fiil ise bu gizli fiili açıklar.

إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ إِذَا (انشَقَّتْ) السَّمَاءُ انشَقَّتْ

İkinci fiil hafz olunan birinci fiilin tekididir. Görüldüğü gibi bu edattan sonra gelen isimler bu fiillerin failidir. İkinci fiilin aynı oluşu birinci fiilin hafzını gerekli kılmaktadır.

Bazı durumlarda *إِذَا* (iza) edatı yine bir şart edatı olan *إِن* (in) gibi "ise" anlamında kullanılır.

إِذَا نَمَطِرُ السَّمَاءُ فَمَنْ بَارِئًا ... Hava yağmazsa (yağmayacak olursa) ziyareti gerçekleştiririz.

إِذَا (Iza) Edatının – İlla (hatta ve İlla) Edatları İle Beraber Kullanımı.

... سَوْفَ أَسَاعِدُكُمْ حَتَّىٰ إِذَا لَمْ تُسَاعِدُونِي Siz bana yardım etmeseniz de ben size yardım edeceğim / Siz bana yardım etmeseniz bile ben size yardım edeceğim.

- **İlla (iza)'lar bazen şart anlamı ifade etmeyip yalnız zaman anlamı ifade ederler.**

Bu durumda şart edatı olmaktan çıktıkları için, bu türlerden sonra iki fiil gelmez. Yalnız bir fiil gelir. Bu da genellikle yemin (kasem)'den sonra gelişindedir.

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ

وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَافَىٰ

- **Müfacee (sürpriz) edatı olur. Bir işin ya da olayın ansızın olduğunu bildirir.**

.....خَرَجْتُ مِنَ الْبَيْتِ فَإِذَا حَيَّةٌ بِالْبَابِ Evden çıktım bir de ne göreyim kapıda bir yılan.

Not: Birinci ve ikinci şıktaki *إِذَا* (iza)'lar isim, bu ise *harfir*. İkisinden sonra daima *fiil* geldiği halde, bundan sonra devamlı **isim cümlesi** gelir.

Bu çerçeveden anlamaya çalıştığımız ayete döndüğümüzde; ayetteki *إِذَا* (iza) edatından sonra, mazi de olsa muzari anlam verilmesi gereken bir şart fiilin (بَلَغَ) ve bir de bu şart fiilin cevabı olacak yine mazi gelse bile muzari anlam verilmesi gereken bir cevap fiilin (وَجَدَهَا) olduğu görülmektedir. İşte bu durum ayetin başının şart cümlesi, devamının ise cevap cümlesi olduğunu göstermektedir.

Cevap cümlesi Şart cümlesi Bağlaç

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرَبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا

ŞART CÜMLESİ

Tasarlama kipinin en tipik örneğini gösteren şart kipi hiçbir hüküm ifade etmez. Dilek, teşvik, ısrar anlatmaz. Tüm fiiller kendi başlarına bir hüküm ifade ettiği halde, şart şekli; yalnızca şart hali ile kendi başına bir cümle değil, hüküm taşımayan bağlı bir cümle oluşturur.

Şart edatlarından birçoğu kendilerinden sonra gelen fiil, gerek mazi ve gerekse muzari fiili olsun gelecek zamanı ifade eder. Şartta gerçekleşmiş ve ortaya çıkmış bir eylemden bahsetmenin imkânı yoktur.

Zira mücerred bir tasarlardan ibarettir. Ancak **لَوْ** harfinden sonra **كَانَ** yardımcı fiili veya karine bulunduğu takdirde muzari fiili de gelse geçmiş zamanı ifade eder.

Ayetin başında gelen **حَتَّى** (hatta) bağlacı ile ilgili 18/86. ayeti işlerken oldukça detaylı bilgiler vermiştik. Bir ayet önce Zel-karneyn emri altındaki bir aracıyı birinin peşinden göndermişti. İşte **حَتَّى** (hatta), bu eylemin sonucunda neler yapılması gerektiğini bildiren bir bağlaç görevi üstlenmektedir.

Ayetin bir şart cümlesi halinde gelmesi, aynı zamanda bir görev tanımının yapılmasını sağlamaktadır. Zel-karneyn sadece aracıyı birinin peşinden göndermemiş aynı zamanda ona peşinden gönderdiği kişiye ulaşması durumunda ne yapması gerektiğini de söylemiştir. Ayete göre bu aracı peşinde olduğu kişiye ulaştığında sadece *kızacak* yani görevini yerine getirmede için *kınayacaktır*. Onu zorlamayacak, derdest etmeyecek, sürüklemeyecek, bir şeye mecbur bırakmayacaktır. Yani yapılması gereken şey sadece *kınacaktır*.

Nitekim Neml suresinde anlatılan kıssada birinci görevinin sonucunda Süleyman'a yani Zel-karneyn'e dönen Hühüdün şunları söylemişti.

Neml 27/23-24

إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ

(27/23) Kesinlikle ben onları yönlendirdiği için müennes kişiye çok kızdım, ama (istediğin) şeylerin hepsinden (ona) verdirilmiş fakat onun da zorlu bir yöneteni var”

وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ

(27/24) “Ona ve kavmine çok kızdım (çünkü) Allah’tan önce o dik başlı için emre amade oluyorlar ve şeytan (bana değil) onlara yaptıklarını aşırı güzel gösterdikten sonra onları yoldan çevirdi. Artık onlar zorla kılavuzluk yapmazlar.

Israrla onlara kızdığını söyleyen Hühüdün kızması, kendi fikrinden dolayı değil Süleyman’ın ona emretmesinden dolayıdır. Nitekim kendisine bunları ve daha birçok şeyi anlatan Hühüd’ü dinleyen Süleyman en sonunda ona şunu demiştir.

Neml 27/27

قَالَ سَتَنظُرُونَ أَصَدَقْتُكُمْ أَمْ كُنتُمْ مِنَ الْكَاذِبِينَ

(Süleyman) Şöyle dedi: “(Gönderdiğim haberi) Doğru mu aktardın yoksa (sende) o yalancılardan biri mi oldun göreceğiz.

Ayetin başında gelen **إِذَا** (iza) edatı cümlelerin çatısının şart ve cevap şeklinde olduğunu bildirmektedir ve anlamın şart ve cevap şeklinde verilmiş olması gerekmektedir. İşte ayetteki mazi fiillere muzari anlam verilmesinin ana gerekçesi budur.

Ayetteki diğer kelimelere verdiğimiz manaların da gerekçelerinin belirtilmesi gerekmektedir. Bunun için ayeti bir kez daha aktarmakta fayda vardır.

Kehf 18/86

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَرْغُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَاذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّا أَنْتُغَدِّبُ وَإِنَّا أَنْتُنَجِدُ فِيهِمْ حُسْنًا

(Aracı iz sürmeyi) O dik başlının saklandığı yere ulaşıp ona kızınca – ki o akraba bir müennes liderin (gücü) arkasında saklanıyordu – ve ardından onun indindeki (hakimiyetindeki) kavme kızınca kadar sürdürecekti. (Biz zaten) “Ey Zülkarneyn! (Onları da) alıkoydurman veya onların içindekini (istediğin şeyi) güzelce elde etmen sana kalmış” demiştik.

- Ayetin başında gelen **حَتَّى** (hatta) edatı bir eylemin sınırını belirten bağlaç olduğu için, onun bu işlevi meale “*kadar sürdürecekti*” şeklinde yansıtılmıştır. Yani bir önceki ayette başlayan iz sürme, birinin peşinden gitme ona ve onunla beraber olanlara ulaşip onları ta’zir edinceye kadar devam edecektir. Bu yerine getirilince görev tamamlanmış olmaktadır.
- En başta bu ayette iki defa geçen **وَجَدَ** (vecede) kelimesine “*buldu, gördü*” şeklinde anlam vermiştik. Fakat şimdi kelimeye “*kızdı*” anlamı verdiğimiz gözden kaçmamıştır. Bunun en başta gelen sebebi, bizim de birçok detayı süreç içinde anlamamızdır. Buradaki **وَجَدَ** (vecede) kelimesinin anlamının “*kızdı*” şeklinde ortaya çıkması ancak Neml suresindeki ayetlerin anlaşılması ile mümkün olmuştur.
- Ayetin en sonuna “*sana kalmış*” şeklinde bir ifade koymamızın sebebi, ayette iki defa geçen ve cümleye iki seçenek arasında muhayyer bırakma anlamı katan **إِنَّمَا** (imma) edatıdır. Ayette iki seçenek sunulmuş ve bu seçeneklerden hangisini tercih edeceği tamamen Zel-karneyn’e bırakılmıştır. Yani bu edat cümleye “şunu ya da bunu yapabilirsin seçim senin” anlamı katmaktadır. İşte mealin sonuna koyduğumuz “sana kalmış” ifadesinin gerekçesi budur.

Kehf 18/87-88

قَالَ أَمَا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا

(18/87) (Zülkarneyn) “Fakat biz sadece (kendisini) yanlış konumlandırmış kimseyi alıkoymayacağız. Sonra o yetkilisine iade edilir, o da onu sevimsiz (hoşa gitmeyen) bir alıkoymayla alıkoymaz.”

وَأَمَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا

(18/88) “Amma! Güven duymuş ve işini düzgün yapmış kimseye gelince, artık o en güzel karşılık onun içindir ve çok yakında ona işimizin en kolayından buyuracağız.”

Bu ayetlere verdiğimiz manaların tüm gerekçeleri bundan önce işlediğimiz Neml suresindeki Süleyman kıssaları bağlamında geçmişti. Teknik olarak o gerekçelerin hepsini buraya almamız mümkün değildir.

Birazdan kaldığımız yerden devam edeceğimiz Zel-karneyn kıssası ile ilgili anlatılan olayların daha iyi anlaşılması için, Neml suresinde açıkladığımız bazı hususların hatırdta tutulması gerekmektedir. Zel-Karneyn kıssasında 4 defa geçen ve bizim “*kendisiyle istenilen bir şeye ulaşılan aracı*” anlamını verdiğimiz سَبَبًا (sebeben) kelimesinden kast edilen kişinin, Neml suresinde en az 3 defa Süleyman’a elçilik yapan Hüdhüd olduğu anlaşılması olmalıdır. Hem Zel-karneyn hem de Süleyman kıssalarında peşinden iz sürücü (aracı) gönderilen kişi, Süleyman’ın emrine girmesi gerekirken girmeyen, üstüne üstlük bir şeytanın himayesinde kendisine ulaşan emre uymayan dik başlı bir kişidir ve bu kişi müennesdir. İşte bundan dolayı hem Zel-karneyn hem de Süleyman kıssasında geçen ve semai müennes olan الشَّمْسُ (eş-Şems) kelimesine “*dik başlı*” anlamı verilmiştir. Hem Neml suresindeki Süleyman kıssasında hem de Kehf suresindeki Zel-karneyn kıssasında anlatılan olayların temelinde de bu dik başlı bulunmaktadır.

Kehf 18/89

ثُمَّ اتَّبَعَ سَبَبًا

Ardından aracıya bir daha iz sürdürdü.

Bu ayette geçen ثَمَّ (sümme) kelimesi; sırayla aynı işi önce birinin, bir müddet sonra da diğerinin yaptığını belirtmeye yarayan bir atif edatıdır.^[2] Bu edatın kullanıldığı cümlelerde farklı bir işin yapıldığı değil, aynı işin tekrar yapıldığı anlamı bulunmaktadır.

جاء الرجل ثم النساء Erkekler geldi sonra da kadınlar.

Bu örnek cümleye dikkat edilirse “*gelme*” fiilin önce erkekler tarafından yapıldığı daha sonra ise aynı fiilin kadınlar tarafından da tekrar yapıldığı anlaşılmaktadır. Yani bu edatın cümleye kattığı anlam aynı fiilin tekrar yapıldığı yönündedir. İşte bu yüzden ayete verdiğimiz mealde kelime Türkçeye “*bir daha*” şeklinde aktarılmıştır. Çünkü fiil değişmemiş, tekrar edilmiştir.

Neml suresindeki kıssada Süleyman, kendisine Sebe’lerden (Sebe ülkesi değil) haber getiren Hüdhüd’ü ikinci defa ama bu sefer belirlenmiş ilkelerle göndermişti. O ilkeler; önceki ayetlerde Yüce Allah’ın “*ister hepsini alıkoym, istersen istediğini güzelce elde et, sana kalmış*” demesinden sonra Süleyman’ın “*biz sadece zalim olanı alıkoymayacağız, güven duymuş ve işini doğru yapmış kişiye kolay olanı buyuracağız*” demesidir. İşte bu ayet o ikinci gidişten haber vermektedir.

Kehf 18/90

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجدها تَطَّلِعُ عَلَىٰ قَوْمٍ لَمْ نَجْعَلْ لَهُم مِّن دُونِهَا سَبِيلًا

(İkinci defa iz sürmesi) O dik başlının artık ortaya çıktığı yere ulaşmış ona (yine) kızınca kadar sürecekti. (Üstelik) Onlara, onun (dik başlının) önünde bir koruyucu olmalarını bizim belirlemediğimiz kavme rağmen ortaya çıkacaktı.

Bu ayetin tıpkı 86. ayette olduğu gibi حَتَّىٰ إِذَا (hatta iza) şeklinde başlaması da ayetin ilk yarısının şart cümlesi, diğer yarısının ise cevap cümlesi olmasını gerekli kılmaktadır. Ayetin başına parantez içi (*ikinci defa peşinden gitmesi*) şeklinde bir açıklama koymamız yine ayetin başında gelen ve hemen bir öncesindeki ayette başlayan eylemin sonucunu bildiren حَتَّىٰ (hatta) bağlacından dolayıdır. Bu bağlacın cümleyi kendisinden önceki cümlelere nasıl ve ne şekilde bağladığına dair sitemizde daha önce yayınlanan Zülkarneyn 7 (bağlaçlar)^[3] dosyasında oldukça geniş açıklamalar bulunmaktadır. Ayetin başına koyduğumuz parantez içi açıklamanın gerekçesi budur.

Bizim “*o dik başlının ortaya çıktığı yer*” anlamını verdiğimiz مَطْلِعَ الشَّمْسِ (matlia’ş şems) ifadesi tüm meal ve tefsirlerde “*güneşin doğduğu yer*” olarak çevrilmiştir. Genel kabul görmüş bu manayı tercih etmemişimizin sebebi, güneşin şu varlık içinde battığı veya doğduğu bir yerin olmamasındandır. Hatta sadece güneş değil, dünya gezegeni de dahil olmak üzere gök cisimlerinden hiçbirini ne batmaktadır ne de doğmaktadır. Güneş bir gün içinde dünyanın yarısında görülür, diğer yarısında ise görülmez. Fakat güneşin görülüyor ya da görülüyor olması, onun herhangi bir yerde battığından veya doğduğundan dolayı değil, dünyanın kendi eksenini etrafında dönüyor olmasından dolayıdır. Ayette geçen مَطْلِعَ الشَّمْسِ (matlia’ş şems) ifadesi marife bir isim tamlamasıdır. Bundan dolayı eğer bu ifadeye “*güneşin doğduğu yer*” anlamı verilecekse bu güneşin görüldüğü yerlerden

herhangi bir yeri değil, bilinen ve Kur'an'da bahsi geçmiş bir yeri göstermesi gerekmektedir. İfadeye “güneşin doğduğu yer” anlamı verdikten sonra, bu yerin “kutup bölgeleri, okyanus kenarı, tropikal bölgeler vs.” olduğu gibi yorumların içine girmek asla bulunamayacak ve bilinmeyecek bir yerden bahsetmek anlamına gelecektir. Marife olan kelimeler kesin yargı belirtmek için kullanılmasına rağmen, güneşin battığı bir yer vardır, herhangi biri de oraya ulaşabilir demek, şu evrende olmayan ve olması da mümkün olmayan bir yeri varmış gibi gerçek saymak anlamına gelecektir. Çünkü güneş sisteminde olan tüm gezegenler içinde güneşin görülmediği veya görüldüğü yer olmayan bir tek nokta dahi yoktur. Güneş sistemindeki gezegenlerin hepsindeki tüm yerler güneşin hem gören noktaları hem de görmeyen noktalarıdır. Çünkü hepsi durmadan kendi eksenini etrafında ve güneşin etrafında dönmektedirler. Bir insan güneş sistemindeki gezegenlerden herhangi birinin üstünde dursa ve hiç kıpırdamasa bile, belli bir zaman sonra gördüğü güneşi göremeyecek veya görmediği güneşi görecek. Daha önce işlediğimiz Kehf 86. ayette bu husus üzerinde çok daha detaylıca durulmuştur. Artık Zel-karneyn'in Süleyman olduğu ve Kehf suresindeki kıssa ile Neml suresindeki kıssanın aynı olayı anlatan kıssalar olduğu yeteri kadar açığa çıktığı için, ayetteki ibareye güneşin doğduğu yer anlamı verdikten sonra bu yeri bulmak için Zel-karneyn'i ışık hızında giden bir uçan daireye bindirerek uzay yolculuklarına çıkaran veya ibareye “güneşin sürekli gözüktüğü yer” anlamı verdikten sonra bu yerin kutup bölgeleri olduğunu, Zel-karneyn'in bir kutup bölgesinden diğer kutup bölgesine yolculuk yaptığını söyleyen fantastik yorumlar üzerinde durmayacağız.

Ayetin ikinci cümlesinde geçen تَطَّلَعُ عَلَى قَوْمٍ (tatlu'u ala kavmin) ibaresine “*kavme rağmen ortaya çıkacaktı*” şeklinde bir mana vermemizin gerekçesi şudur. İbarede geçen عَلَى (ala) harfi cer'i önüne geldiği isme “*rağmen*” anlamı da vermektedir. Bununla ilgili açıklama biraz önce 83. ayet bağlamında yapılmıştı. İbarede geçen تَطَّلَعُ (tatlu'u) kelimesi Kur'an'da 19 kez geçmiş bir kelimedir ve anlamı “görünmek, ortaya çıkmak, belirtmek, bir şeyin künhüne vakıf olmak, sirayet etmek” şeklindedir. Kelime ayette muzari olduğu için ona verilecek anlamın da buna uygun olarak “geniş/şimdiki/gelecek” zaman bildirecek şekilde olması gerekmektedir. Fakat ayetin başında gelen إِذَا (iza) edatı, cümleye kesinlikle muzari (yani gelecek zamanı bildiren) bir anlam verilmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü bu ifadelerle başlayan cümle daha önce gelen şart cümlesinin cevabıdır. Bununla ilgili açıklama biraz önce yapılmıştı.

Bu ayetin Neml suresindeki bağlamının aynı yere ikinci defa ama bu sefer ilkelerle gönderilen Hüdhüd ile alakalı olduğu da sanırsız anlaşılmalıdır. Hüdhüd ikinci defa gidişinde Süleyman'ın o dik başlıyı teslim etmemeleri durumunda verdiği bir ultimatom ile gitmiş, onlara liderlik yapan müennes kişi onlara bu ilkeleri iletmiş ve Süleyman'ın isteklerine uymaları durumunda kötü bir muamele ile karşılaşmayacaklarını söylemiş ama kavmi kendilerine musallat olan şeytanının (arş) yönlendirmesi ile adeta meydan okumuş ve o dik başlının önünde koruyucu olduklarını bildirmişlerdi.

İşte Kehf 90. ayete verdiğimiz mealin gerekçesi bu ayetlerde anlatılanlardır. Bir sonraki ayette bu ilişki daha da açığa çıkmaktadır.

Kehf 18/91

كَذَلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا

İşte böylece ardından (Zel-karneyn'in – Süleyman'ın) nezdindeki haberleri (onlara) kesinlikle kavratmıştık.

Ayette geçen وَقَدْ أَحَطْنَا (ve kad ehatna) kelimesine “*kavratmıştık*” anlamı vermemizin gerekçesi kelimenin “if'al” babında olmasından dolayıdır. İşte bu ikinci gidişte Hüdhüd Süleyman'ın ultimatomunu onlara ilettiği.

Neml 27/28-34

أُذْهِبْ بِكِتَابِي هَذَا فَاَلْقُوهُ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ

(27/28) Bu ilkelerim ile (kitabım ile) git ve onu hepsine iletir. Sonra onlara dostluk göster de bak bakalım ne ricada bulunacaklar.

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنِّي أُلْقِي إِلَيْكَ كِتَابٌ كَرِيمٌ

(27/29) (Müennes kişi) Şöyle dedi; “Ey ileri gelenler! Hiç kuşkusuz bana rezil etmeyen ilkeler ulaştırıldı.”

إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(27/30) “Hiç şüphesiz ki o Süleyman'dandır ve hiç şüphesiz o Er-Rahman, Er-Rahim Allah namınadır.

أَلَّا تَعْلَمُوا عَلَيَّ وَأَتُونِي مُسْلِمِينَ

(27/31) Haydi benim huzurunda ortaya çıkın da ardından (görevlerinizi) müslimler olarak yerine getirin.

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي أَمْرِي مَا كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّى تَشْهَدُون

(27/32) “Ey ileri gelenler! Siz şahit oluncaya kadar hiçbir işe karşı çıkan olmadım, şimdi içinde bulunduğum durumum hakkında bana bağlayıcı görüşlerinizi bildirin

قَالُوا نَحْنُ أَوْلُو قُوَّةٍ وَأَوْلُو تَأْسٍ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ

(27/33) Dediler ki: “Biz kuvvet sahibiz dahası çok şiddetli cesaret sahibi kimseleriz” ve (bahsettiğin) durum seni bağlar, bundan sonrasında ne önlem alacağımı kendin düşün.”

قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَءَ أَهْلِهَا آذِلَّةً ۗ وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ

(27/34) (Müennes kişi) Şöyle dedi: “Hiç şüpheniz olmasın ki; o egemenler bir karyeye müdahale ettikleri zaman, (bilin ki) o karyeyi (topluluğu bağlayan değerler sistemini) hükümsüz kılmışlardır ve en değerli kural belirleyicilerini en rezil hale sokmuşlardır (demektir). Ve (onlar da) kesinlikle böyle yapacaklardır.

Ramazan DEMİR

[1] Bkz; <http://www.tuvavadisi.org/zel-karneyn-5-kullu-sey-in-sebebe/>

[2] Hasan Akdağ, Arap Dilinde Edatlar s.172

[3] Bkz.; <http://www.tuvavadisi.org/zul-karneyn-7-baglaclar/>

İKİ SED

Kehf 18/89

ثُمَّ اتَّبَعَ سَبَبًا

Sonra bir kez daha aracıya iz sürdürdü.

Bundan sonraki ayetler meşhur Ye'cüc ve Me'cüc olayını anlatmaktadır. Ye'cüc ve Me'cüc konusu bizzat Zel-karneyn'in kendisinden bile daha çok efsanelere konu olmuştur. Zaman içinde çok farklı yorumlara konu olan Ye'cüc ve Me'cüc günümüzde artık ezoterik efsanelerin vazgeçilmez konusu haline getirilmiştir. Tıpkı Zel-karneyn gibi Ye'cüc ve Me'cüc hakkında yapılan yorumları veya tefsirleri buraya alıntılanmak bile epey hacimli bir yer kaplayacaktır.

Ye'cüc ve Me'cüc meselesi Kur'an'ın içinde geçmiş bir meseledir ve tüm ayetler için geçerli olan iman etme prensibi bu mesele içinde geçerlidir. Nihayetinde elimizde Yüce Allah'ın vahyi olduğuna iman ettiğimiz bir metin vardır (Kur'an) ve bu metnin içinde bize bir olaydan bahsedilmektedir. Bahsedilen bu olay hikâye veya anekdot olsun, bazı uyanıklar kıssa üzerinden ezoterik, gizemli efsaneler türetsin diye değil, iman edelim diye anlatılmıştır. İman edilmesi gereken hiçbir mevzu; isteyen istediği manayı elde edebileceği bir husus olamaz. Allah tarafından açıklanmış olduğu belirtilen bir kitapta anlatılmış bir konunun, ne olduğunun bilinmeyeceği bir yapıda olması da mümkün değildir. Unutulmamalıdır ki diğer kelimeler gibi Ye'cüc ve Me'cüc kelimelerini de insanlığın gündemine getiren ve kıyamete kadar geçerli halde tutan Yüce Allah'tır. Bu kelimeleri, kıssaları, isimleri kitabına koyan da Yüce Allah'tır. O halde bunların ne anlama geldiklerini söyleyecek, kimi veya kimleri kast ettiğini belirleyecek olan da sadece O'dur. Tüm benliğimizle inandığımız işte bu ilkeye tutunarak Yüce Allah'ın kelimelerini anlamak bir seçim değil, imani bir zorunluluktur. Mamafih insan olmamızdan kaynaklanacak hataları şimdiden üstleniyor ve Rabbimizin kelimelerinin hata ve kusurdan münezzehe olduğunu peşinen söylüyoruz. Her durumda kılavuzluğuna güvenilecek yegâne merci Alemlerin Rabbi Yüce Allah'tır.

Kehf 18/93

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا

(Üçüncü defa iz sürmesi) O iki engelleyicinin önünde (arasında) ulaşınca, o ikisinin (Şems ve Şeytan) dışında, kavli (kural bildiren sözü) neredeyse anlamayacak kavme kızınca kadar sürecekti.

Kehf suresindeki Zel-karneyn kıssasının, Neml suresindeki Süleyman kıssasında anlatılan olayın diğer cephesi olduğunu daha önce de belirtmiştik. Neml suresinde dik başlının peşinden gönderilen Hüdüd üç yolculuk yapmıştı. Bunlardan ikincisinde Süleyman'ın kuralları ile gitmiş ve bu kurallar bizzat onlara liderlik yapan müennes kişi tarafından onlara duyurulmuştu. Fakat onlar bu kurallara karşılık olarak *“Biz kuvvet sahibiyiz, dahası çok şiddetli cesaret sahibi kimseleriz” ve (bahsettiğin) durum seni bağlar, bundan sonrasında ne önlem alacağını kendin düşün” (Neml 33)* şeklinde bir meydan okumayla cevap vermişlerdi. Bunun üzerine müennes kişi, istenilen o dik başlının yerine başka bir kılavuz (hediye) göndermişti. Aslında onun böyle yapması hem kendisinin bu işlerle bir alakasının olmadığını hem Hüdüd'ün olayları doğru aktardığını hem de kendisinin Süleyman'ın isteklerine boyun eğdiğini Süleyman'a bildirmektir. Nitekim öyle olmuş başka bir kılavuzla huzuruna gelen elçilere Süleyman şunu söylemişti.

Neml 27/36

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ قَالَ أَتُمُونَن بِمَالٍ فَمَا آتَانِي اللَّهُ خَيْرٌ مِمَّا آتَاكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بِعِدَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ

Nihayet (elçiler başka bir kılavuz (hediye) ile) Süleyman'a geldiğinde, (Süleyman) şöyle dedi: “Siz sevdiğiniz birine zaman mı (uzatıyorsunuz) kazandırıyorunuz. Lakin Allah'ın bana verdiğizi sizin bana getirdiğiniz şeyden daha iyidir. Hayır öyle olmaz, sizler iyi kılavuzlarsınız diye çok şımarıyorsunuz.

Bu ayete bakıldığında, aslında elçi gönderme kararını müennes kişi almasına rağmen Süleyman ona tek laf etmemiş, direk o dik başlıya kol kanat geren kavmi hedef almıştır. Elçilere böyle söyleyen Süleyman, ardından kendi elçisi olan Hüdüd'e şunu söylemişti.

Neml 27/37

رُجِعِ إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَا أُنزِلَ وَهُمْ صَاغِرُونَ

“Onlara dön, artık bundan sonra elbetteki onlara (meydan okuyanlara) askerlerle geleceğiz lakin onlar (askerler) ona (müennes kişiye) yönelik değillerdir. Aslında onlar (meydan okuyanlar) zaten aşağılıktırlar ama kesinlikle biz onları daha zelif bir şekilde oradan çıkaracağız.

İki ayet arasında kullanılan zamirlere dikkat edildiğinde 36. ayette hitabın “siz” şeklinde çoğul, 37. ayette ise “sen” şeklinde tekil olduğu görülecektir. Kaldı ki 37. ayette söylediği şeyleri yine o kavmin elçileri ile o kavme iletmesi zaten doğru değildir. Çünkü o kavim adına gelen elçiler zaten o kavmin temsilcileridir. Süleyman 36. ayette onlarla o kavmin temsilcileri olarak konuşmuş ve onlara “siz” diyerek o kavmin yaptığı tüm işleri onlara yöneltmiştir. Bu şekilde o kavmin temsilcisi olarak gördüğü kişileri kendi

sözlerini – ki bu sözler son ültimatodur – iletmesi için elçi yerine koyması asla doğru olmayacaktır. Doğru olmayacaktır çünkü zaten açıkça güvenmediğini beyan ettiği kişilerin kendi sözlerini doğru aktarıp aktarmayacağı da şüphelidir. Zamirlerin değişmesinden de anlaşılmaktadır ki 37. ayette “dön onlara” diye emir verdiği kendi elçisi yani Hüdhüd’tür.

Fakat Hüdhüd’e bu emri verdikten sonra kendi huzurunda bulunan kişilere de şunları söylemiştir.

Neml 27/38

قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِيهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ

(Onlar gittikten sonra Süleyman) “Ey ileri gelenler! Hanginiz (onlar) müslimler olarak bana gelmeden önce, onun (müennes kişinin) yönlendirenini bana getirebilir.

Süleyman bunları Hüdhüd’e “onlara dön” emrini verdikten hemen sonra söylemiştir. Onun bu söylemine karşılık, huzurunda bulunan iki kişi şunları söylemiştir.

Neml 27/39-40

قَالَ عِفْرِيثُ مِنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِي أَعِينُ

Cinlerden (ona) akranlığı olan biri, “ben, sen henüz konumundan kaynaklanan yetkilerini uygulamaya başlamadan önce onu sana getiririm. Hiç şüphesiz benim onun üzerinde kesinlikle güvenilir bir gücüm (etkinliğim) var” dedi.

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَتْلُوَنِي أَالشُّكْرُ أَمْ الْكُفْرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ

Onun (Süleyman’ın) huzurunda o ilkelerden dolayı bir bilinci olan o (maharetli) kişi de şunu dedi. “Ben onu (arşı) tarafının (senin yandaşının) sana gittiği gibi (yine eli boş) geri dönmesinden önce getiririm. Ne zaman ki (her şey onun dediği doğrultuda gerçekleşti) onu hükmünün altında gördü. “Bu, karşılığımı verecek miyim veya görmezden gelecek miyim diye beni sınaması için Rabbimin tercihindedir. Kim karşılığımı tam verirse sadece kendisi için karşılık verir ama kim de görmezden gelirse şurası kesindir ki benim Rabbim Ganiyyun ve Kerimun’dur.

İki kişi böyle söylemiştir ama Neml suresindeki kıssadan onlardan hangisinin veya ikisinin birden mi o arşı getirmek için görevlendirildiği anlaşılamamaktadır. İşte bu bölümde anlamaya çalıştığımız Kehf 93. ayeti göstermektedir ki o arşı getirmeye iki kişi birden gitmiştir. Bunların gidişi Hüdhüd’ün gidişinin hemen sonrasına denk gelmektedir. Bu durum bize ya üçünün birden gittiğini ya da aralarında çok az bir zaman olduğunu göstermektedir. Fakat her durumda Hüdhüd’ün görevi ile bu iki kişinin görevi aynı değildir. Hüdhüd kavme gidecek ve şunları söyleyecektir “*Onlara dön, artık bundan sonra elbeteki onlara (meydan okuyanlara) askerlerle geleceğiz lakin onlar (askerler) ona (müennes kişiye) yönelik değildir. Aslında onlar (meydan okuyanlar) zaten aşağılıktırlar ama kesinlikle biz onları daha zelil bir şekilde oradan çıkaracağız*” (Neml 37). Süleyman’ın verdiği bu emre dikkat edilirse ne *dik başlı* ile ne de “arş” kelimesi ile tanımlanan *yönlendirici şeytan* hakkında herhangi bir yönlendirme yoktur. Hedef onların dışındaki kavimdir. Bu kavim o şeytanın yönlendirmesi ile o dik başlının önünde koruyucu olmuş hatta bu uğurda kendi liderleri olan müennes kişiyle bile ters düşmeyi göze almışlardır. Yani o dik başlının emre itaat eder hale gelmesini engelleyen iki faktör vardır, kavim ve şeytan. Hüdhüd dik başlıya siper olan kavme son ültimatomu vermek için gitmektedir.

Diğer iki kişi ise (İfrit ve Neml) şeytanı derdest etmek ve zorla alıkoymak için gitmiştir.

Kehf 18/93

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا

(Üçüncü defa iz sürmesi) O iki engelleyicinin önünde (arasında) ulaşınca, o ikisinin (Şems ve Şeytan) dışında, kavli (kural bildiren sözü) neredeyse anlamayacak kavme kızınca kadar sürecekti.

Geleneksel anlayış bu ayetlerin arkasına hepsi de efsanelerden başka bir şey olmayan rivayetleri ve İsrailiyatı koymuş ve onlar üzerinden kelimelere manalar vermiştir. Fakat bu ayetlerin arkasında rivayet ve İsrailiyat değil Neml suresi bulunmaktadır. Elbette ki dileyen tercihini rivayet ve İsrailiyat üzerinden belirlenen meallere yöneltir ve onlar üzerinden iman edebilir. Fakat tüm çalışmalarımızda sıkı sıkıya bağlı olduğumuz “Kur’an ancak Kur’an ile anlaşılır” prensibi gereği biz tercihimizi ayetlerin arkasına ayetler koyarak anlama ve iman etme yönünde kullanmanın daha Müslimce bir hareket olduğuna iman etmekteyiz.

Artık, kelimelere verdiğimiz anlamların gerekçelerini vermeye geçebiliriz. Fakat gerekçelerimizi ortaya koymadan önce geleneksel anlayışın kelimelere mana verirken yaslandığı arka plandaki müfessirlerin en muteber sayılanlarından birinden bir alıntıyı buraya almamız fayda sağlayacaktır.

“Bil ki Zülkarneyn doğu ve batıya ulaşınca, başka yollar aradı ve böylece onlara girdi. Derken iki dağ arasına ulaştı. Şüphesiz Allah ona bu işleri yapabilecek ilim ve kudreti vermişti. Bu konuda birkaç bahis vardır:

Farklı Kıraatlar

Birinci Bahis: *Hamza ve Kisâi, السَّدَيْن (seddeyn) kelimesini, sinin zammesi ile السَّدَيْن (süddeyn), sedd kelimesini ise Kur'an-ı Kerim'de her yerde fetha ile sudd şeklinde okumuşlardır. Âsım'ın râvisi Hafs ise, gerek seddeyn, gerekse sedd kelimesini her yerde sinin fethası ile; Nâfi, İbn Âmir ve Âsım'ın râvisi Ebu Bekr, Kur'an'ın her yerinde, zamme ile sedd şeklinde; İbn Kesir ve Ebu Amr, bu ayette sin'in fethası ile, sedd ve seddeyn şeklinde, Yâsin'de geçtiği iki yerde zamme ile sudd şeklinde okumuşlardır. Kisâi, her iki şeklin de aynı manaya iki kullanış (lehçe) olduğunu söylemiştir. Yine sin'in fethası ile olanın, insanın yaptığı sedde; zamm ile olanın ise, Allah'ın yaptığı (tabii olan) sedde denildiği söylenmiştir. Bunun cem'i sudud şeklinde gelir. Bu, Ebu Ubeyde ve İbnü'l-Enbârî'nin görüşüdür. Keşşaf sahibi ise şöyle der: Bu kelime zamme ile olursa, ism-i mef'ul manasında olur. O zaman, "Allah'ın yaptığı ve yarattığı şey" hakkında kullanılır. Fetha ile okunursa masdar olmuş olur ve "insanların yapması ve icâd etmesi" demek olur.*

Yaptığı Seddin Yeri Hakkında Rivayet

İkinci Bahis: *Zahir olan şudur ki bu iki sed kuzeydedir. Bunların, Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki iki dağ olduğu söylenmiştir. Yine bu yerin, Türk topraklarının sona erdiği yerde olduğu da söylenmiştir. Muhammed İbn Cerir et-Taberî, Tarih'inde şunu nakleder: "Azerbaycan'ı fetheden orayı fethettiğinde Hazar Denizi'ne doğru birisini gönderdi, O da gidip orayı gördü ve "Orada derin, güvenilir, engel olucu bir hendeğin ötesinde yüksek bir duvar (sur) var" diye anlattı. İbn Hurdâzbe, "Kitabu'l-Mesalik ve'l-Memalik" adlı eserinde şöyle der: "(Halife) Vâsıtillah rüyasında, kendisinin sanki "sağlam bir maniayı" aşmış fethettiğini görür. Orasını görüp müşahede etsinler diye bazı adamlarını gönderir. Onlar "Bâbul Ebvâb"dan çıkıp oraya ulaşır ve orasını görürler. Orasını, eritilmiş bakırlar ve birbirine kenetlenmiş, demir kerpiçlerden yapılmış bir de kilitli kapısı olan sur olarak anlatmışlardır. Sonra onlar, bu yerden dönmek isteyince, kılavuzları onları, Semerkand şehrinin hizasında bir yere çıkardı. Ebu Reyhan: "Bu sözden anlaşılacak şudur: O şeddin yeri, meskûn arzın kuzeybatısının rub'unda (dörtte birinde)dir." İşin aslını ve hakikatini en iyi Allah bilir.*

Üçüncü Bahis: *Zülkarneyn o iki sed arasına varınca, onların gerisinde, onlardan uzakta, sözden anlamaz bir insan topluluğu buldu. Hamza ve Kisâi fiili, "başkalarına bir şey anlatma kudretleri olmayan" manasında, yânin zammesi ve kâfın kesrası ile yufkahune şeklinde; diğer kıraat imamları ise, yânin ve kâfın fethası ile "yefkahune" yani onlar ancak kendilerinin dilini bilir, Zülkarneyn'in konuştuğu dili anlamazlar" şeklinde okumuşlardır.*

Kade Fiilin Mânası

Daha sonra Allah Teâlâ, "Onlar dediler ki: "Zülkarneyn, doğrusu, Ye'cûc ve Me'cûc, yeryüzünde fese: çıkarıyorlar" buyurmuştur. Buna göre eğer, "Zülkarneyn, Allah'ın kendilerini "hemen hemen hiç söz anlamaz bir kavim" diye tavsif ettiği bu kavmin sözlerini nasıl anlamıştır?" denilirse, şöyle cevap verilir: Kâde fiili ile ilgili iki açıklama vardır:

a) *Bu fiilin müsbetinden menfi, menfisinden müsbet mana anlaşılır. Buna göre ayetteki لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا (la yekadune yefkahune kavlen) ifadesi onların hiçbir şey anlamadıklarını değil, güçlük ve zorlukla anlayabildiklerine delâlet eder.*

b) *Bu fiil, "yaklaşma" (olayazma) manasındadır. Buna göre, ayetteki o ifade "onlar bilemezler, anlamaya yaklaşmazlar," demektir. Bu görüşe göre ayette şöyle bir takdir yapmak gerekir: "Onlar sözü, ancak işaret ve benzeri şeylerin yardımı ile, güçlükte anlarlar." Bu kâde'nin manası hususunda, birinci görüşün doğruluğuna istidlale daha elverişli bir ayettir." [1]*

Bu müfessirimiz kıraat farklılıkları (!) adını verdiği ihtilafların hepsini tek tek saydıktan sonra, sözüne Taberiyi ve adı geçen birkaç tarihçiyi de dahil ederek, "zahir olan şudur ki bu iki sed kuzeydedir. Bunların, Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki iki dağ olduğu söylenmiştir." diyerek seddin yerini bile söylemiş ve insanları arama zahmetinden kurtarmıştır. Ne var ki zaman müfessirimizi yalancı çıkarmış, yeryüzünün herhangi bir yerinde demir levhalarla yapılmış bir sed henüz bulunamamıştır. Ondan sonraki müellifler ise akla ziyan yorumlarla işi uzayın derinliklerine taşımış bu yerin Solar Apex takım yıldızı olduğunu söyledikten sonra "inanmıyorsanız gidip kendi gözlerinizle görün" bile diyebilmişlerdir. Bir başkası Zel-Karneyn'in Süleyman olduğunu söyledikten sonra, onun ışık hızıyla hareket eden bir araçla geleceğe yolculuk yaptığını, bu ayetten sonra anlatılan olayların hepsinin gelecekte yaşandığını söylemiştir. Tüm bu söylemleri meraklısına bırakıp ayete verdiğimiz mealin gerekçelerine geçmemiz daha doğru olacaktır.

Kehf 18/93

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا

(Üçüncü defa iz sürmesi) O iki engelleyicinin önünde (arasında) ulaşıncaya, o ikisinin (Şems ve Şeytan) dışında, kavli (kural bildiren sözü) neredeyse anlamayacak kavme kızınca kadar sürecekti.

Mealın başındaki **(üçüncü defa iz sürmesi)** şeklindeki parantez içi açıklamanın ve mealın sonundaki **"kadar sürecekti"** şeklindeki açıklamanın gerekçesi, ayetin bir eylemin sınırını bildiren حَتَّى (hatta) bağlacı ile başlamış olmasıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu bağlaç kendinden hemen önceki ayette belirtilen "iz sürdürme, peşinden gönderme" eyleminin ne zamana veya nereye kadar süreceğini bildirmekte, yani bir nevi görev tanımı yapmaktadır.

Ayette geçen السَّدَّيْن (es-Seddeyn) kelimesine meallerin birçoğunda "iki dağ" manası verilmiştir. Aslında kelimenin dağ anlamına gelebileceği, bizzat meal müellifleri tarafından da bilinmektedir. Fakat zihinlerdeki hikayeler onları böyle manaları tercih etmeye mecbur bırakmaktadır. Kelime sözlüklerde fiil olarak "düzgün olmak, isabetli olmak, doğru olmak, kapatmak, killilemek, tıkamak, engellemek, yöneltmek, çevirmek" gibi anlamlara gelmektedir. İsim olarak ise "set, engel, istikamet, doğruluk, tıkaç, kapı, eşik, isabetli, doğru" anlamlarına gelmektedir. Kelime Kur'an'da geçtiği 6 yerin hepsinde isim olarak geçmiştir. Nisa 9. ve

Ahzab 70. ayetlerde سِدِيدًا (sediden) şeklinde ve “doğru, doğruluk” anlamlarında geçmiştir. Geri kalan 4 kullanımın ikisi Yasin 9. ayette nekira bir isim olarak سَدًا (sedden) şeklinde ve “engel, engelleyici” anlamında geçmiştir.

Yasin 36/9

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًا فَأَعْشَيْنَاهُمْ فَهْمًا لَا يَبْصُرُونَ

Önlerinden bir engelleyici arkalarından bir engelleyici belirlemiş (tayin etmiş) böylece onları kapattırmıştık artık kendilerini gösteremezler.[2]

Kelimenin diğer iki kullanımı Kehf suresindeki Zel-karneyn kıssasında geçmektedir (93 ve 94. ayetler). Fakat bu iki kullanıma dikkat edildiğinde kelime 93. ayette السَّدَيْنِ (seddeyn) şeklinde tesniye (ikili) ve başında ل (El) takısı ile marife geçmişken, bir sonraki ayette سَدًا (sedden) şeklinde tekil ama nekira olarak geçmektedir. Bu durum bize 93. ayette geçen السَّدَيْنِ (seddeyn) kelimesi ile 94. ayette geçen سَدًا (sedden) kelimelerinin aynı şeyi veya kişileri kast etmediklerini göstermektedir. Çünkü marife olan bir kelimenin, bir cümle sonra nekira olması söz konusu bile değildir. Bu kelime Kur'an'daki tüm kullanımlarında sadece 93. ayette marife olarak geçmektedir. Kelimenin marife olması demek, bahse konu olan engelleyicilerin açıklanmış ve bizim tarafımızdan bilinebilen şeyler olmasını zorunlu kılmaktadır. Biraz önce de belirttiğimiz gibi bu iki engelleyici Neml suresinde “arş” getirmek için konuşan İfrıt ve yanında ilim bulunan kişilerdir (Neml 39 ve 40).

Mealde ayette geçen وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا (vecede min dunihima) cümlesine “o ikisinin önünde bir kavim buldu” şeklinde bir mana verilmiştir. Verilen bu manalara göre ayetin anlattığı şey şu şekilde olmaktadır. Önce iki dağın arasına varılmış, daha sonra ise o iki dağın önünde bir kavim bulunmuştur. Oysa ayette geçen مِنْ دُونِهِمَا (min dunihima) kelimesi “o ikisinin önünde” anlamında değil, “o ikisinin berisinde, o ikisinin önce” anlamına gelmektedir. Ayetin başındaki cümleye “iki dağın arasına ulaştı” anlamı verildikten sonra, iki dağın arasında olan bir kişinin aynı zamanda iki dağın önünde olması ve hatta orada bir kavim bulması nasıl mümkün olmaktadır acaba? Gelinen yer iki dağın arası mıdır? yoksa berisi midir? Bu tutarsızlığın farkına varan bazı meal müellifleri ise hiç olmayacak bir şekilde مِنْ دُونِهِمَا (min dunihima) kelimesine “orada” veya “onların yamacında” veya “onların arasında” veya “setlerin eteğinde” veya “dağların eteğinde” manaları vermişlerdir. Şunu hemen belirtelim ki kelimeye verilen bu manaların hiçbirisi ne lügatlerde ne de Kur'an'da asla olmayan manalardır. İfade de geçen دُونَ (dun) kelimesinin anlamı “berisinde, öncesinde, dışında, -dan başka, -dan gayri” şeklindedir (mesela bkz; 2/23, 94, 107, 165 – 3/28, 64, 79, 118 – 4/48, 116, 117, 119, 123, 139, 144, 173). Zaten meal müellifleri de Kur'an'da 144 defa geçen kelimeye, bu ayet dışındaki diğer kullanımların hiçbirine böyle bir mana vermemişlerdir. Müellifler bu ayete gelince hayal güçlerini bir basamak yukarı taşımış, yolculuk yaptırdıkları Zel-karneyn'i hem iki dağ arasına getirmiş hem de bu iki dağın berisinde bir kavim bulmasını sağlamışlardır. Ama tabi ki bir kişinin önce iki dağın arasına varması ardından vardığı iki dağ arasının berisinde bir kavim bulması nasıl mümkün olmaktadır? sorusunu kulak ardı ederek!..

Ayetin sonunda gelen لَا يَكَادُونَ يَتَّقُونَ قَوْلًا (la yekedune yefkahune kavlen) “neredeyse hiçbir sözü anlamayan bir halk” şeklinde verilen manalar ise hepten kafa karıştıracak cinstendir. Çünkü daha karşılaşıp karşılaşmaz laftan anlamayan bir kavim olarak tanıtilen bu kişiler, devam eden ayetlerde pekâla laftan anlamış, Zel-karneyn ile hem de akıllı uslu birileri olarak karşılıklı konuşmuş ve son derece mantıklı şeyler söylemişlerdir. Geleneğe göre yolculuk yapan Zel-karneyn'dir ve o bu kavimle ilk defa karşılaşmıştır. Hangi lafı anlamadıklarına dair tek bir ifadenin dahi bulunmadığı bu kavim, laftan anlamakla kalmamış, Ye'cüc ve Me'cüc'ün fesat çıkarıcı kavimler olduğunu söyleyerek Zel-karneyn'den onları engelleyecek bir set yapmasını dahi istemiş ve hatta bunun için gerekli bedeli ödemeye razı olduklarını bile söylemişlerdir. لَا يَكَادُونَ يَتَّقُونَ قَوْلًا (la yekedune yefkahune kavlen) “neredeyse hiçbir sözü anlamayan bir halk” şeklinde mana verilen cümledeki fiillere bakıldığında ikisinin de muzari yani gelecek zaman fiili olduğu görülecektir. Buna göre mana “neredeyse hiçbir lafı anlamayacak” şeklinde geleceğe dönük olmak zorundadır. Ama bu olayın devamından bahseden ayetlere bakıldığında her lafı anlamış ve hepsine de doğru tepkiler vermişlerdir. Aslında tek başına bu ibare bile bahsedilen olayların mutlaka bir geçmişinin olması gerektiğini göstermeye yeterli olmasına rağmen, bağlamından koparılan ayetler, Kur'an'ın diğer yerleriyle hiçbir bağı olmayan, hiç kimseye hiçbir şey anlatmayan, müelliflerin fantastik hikayeler uyduracağı nesnelere haline getirilmiştir.

Ayette geçen يَكَادُونَ (yekedune) kelimesi, bir olayın yaklaştığını fakat gerçekleşmediğini bildiren yakınlaştırma fiillerindendir. Cümle içinde kendisinden sonra daima muzari bir fiil daha bulunan bu fiiller eksik çekimli fiiller oldukları için tüm kalıplarda kullanılmazlar. Bu fiiller, müsbet iseler anlam menfi, menfi iseler anlam müspet olmaktadır. Buna göre müspet olduklarında “az kalsın olacaktı ama olmadı” şeklinde bir anlama, menfi olduklarında ise “az kalsın olmayacaktı ama oldu” şeklinde bir anlama sahiptirler.

Buna göre ayette geçen لَا يَكَادُونَ يَتَّقُونَ قَوْلًا (la yekedune yefkahune kavlen) cümlesi “az kalsın bir kavli anlamayacaklardı (ama anladılar)” şeklinde bir manaya sahiptir.

Cümlede geçen قَوْلًا (kavlen) kelimesi düz manada söz demektir. Fakat bu kelime her söz için değil, diğer sözlere göre içinde bir hüküm, bir durumu, bir anlaşmayı, bir doktrini ya da önemli bir şeyi barındıran söz demektir.

Biraz önce sadece لَا يَكَادُونَ يَتَّقُونَ قَوْلًا (la yekedune yefkahune kavlen) cümlesinin bile, Zel-karneyn kıssasında anlatılan olayların bir geçmişinin olduğunun anlaşılması için yeterli geleceğini belirtmiştik. Hüdhüd üçüncü ve son defa gittiğinde şu şekilde bir ultimatom ile gitmişti. “Onlara dön, artık bundan sonra elbetteki onlara (meydan okuyanlara) askerlerle geleceğiz lakin onlar (askerler) ona (müennes kişiye) yönelik değildir. Aslında onlar (meydan okuyanlar) zaten aşağılıktırlar ama kesinlikle biz onları daha zelif bir şekilde oradan çıkaracağız” (Neml 27/37). Anlaşılan o ki bu kavim bu ultimatomun kendileri için nasıl bir şekilde sonuçlanacağını son ana kadar anlamadılar ya da anlamak istemediler. Aslına bakılırsa gayb aleminin varlıklarının müşahede alınmadığı bir resulün hizmetine koşulması, onların da daha çok sık karşılaştıkları bir durum değildir. Bu yüzden anlamamaları veya zorla anlamaları gayet tabi bir şeydir. Fakat en sonunda anlamışlar ve olması gereken duruma dönmüşlerdir.

Ramazan DEMİR

[1] Razi, Tefsiri Kebir c.15.s.256

[2] Meallerin birçoğunda bu ayete “Biz, onların önlerine bir set, arkalarına da bir set çekip gözlerini perdeledik. Artık görmezler” şeklinde mana verilmiştir. Ayette geçen hem “eğşaynahum” hem de “yubsirun” fiilleri ifal babındadır. Birçok kere değindiğimiz gibi bu bab’tan gelen fiiller kesinlikle geçişli (müteaddi) anlama sahip fiillerdir. Bu yüzden mazi kökünde “kapamak” olan “ğaşiye” fiili “eğşayna” şeklinde ifal babında geldiğinde “kapatılmak”, mazi kökünde “görmek” anlamı olan “basara” fiili ise “yubsiru” şeklinde “ifal” babında geldiğinde “göstermek” anlamlarında olmalıdır. Yine ayette geçen سَدًّا (sedden) kelimesine “engelleyici” manası verilmesi, engelleyenlerin bu kabiliyetlerini veya yetkilerini kendi başlarına elde etmedikleri Yüce Allah tarafından onların engelleyici kılındığı anlamı bulunmaktadır.

YE'ÇÜC VE ME'ÇÜC

Kehf 18/94

قَالُوا يَا دَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّ يَا جُوحَ وَمَأْجُوحَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰ أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا

Dediler ki: “Ey Zülkarneyn! Bu yerde (senin hükmünü) geçersiz yapanlar (biz değil) ara bozucular (Ye’cüc) ve ara bozucuların etkisinde (Me’cüc) bozulanıdır. Bizim aramıza ve onların arasına bir engelleyici belirlemene karşılık senin için bir vergi belirleyelim mi?”

Bir önceki ayette bu kavim *قَوْمًا لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا* “*kavli (kural bildiren sözü) neredeyse anlamayacak kavim*” şeklinde tanımlanmıştı. Bu tanımlamanın “az kalsın anlamayacaklardı ama anladılar” anlamına sahip olduğunu belirtmiştik. Çünkü ifade de geçen *لَا يَكَادُونَ* (la yekedune) kelimesi olumlu ise olumsuz, olumsuz ise olumlu bir mana vermektedir. Zaten “az kalsın anlamayacaklardı” ifadesinde onların anlamadıkları değil, zorla anladıkları ifade edilmektedir. İşte “kavli” zorla anlayan bu kavim ancak o kavli anladıktan sonra kimlerin “müfsid” olduğunu anlayabilmişlerdir. Yani zorla da olsa kavli anlamaları aynı zamanda kimlerin müfsid olduklarını da anlamalarını sağlamıştır. Bir önceki bölümde zorla anladıkları o kavlin Süleyman’ın ilkeleri olduğunu belirtmiştik.

Ayette geçen “müfsidune” kelimesi *ف س د* (fa+sin+dal) kök harflerinden türemiş ismi faildir ve Kur’an’da bu kökten türemiş 50 kelime bulunmaktadır. Bu kelime mazi fiil kökünde “bozmak, berbat etmek, bozgun çıkarmak, fesada vermek, yıkmak, zarar vermek, geçersiz kılmak, hükümsüz hale getirmek, ilişkileri bozmak” anlamlarına sahiptir.

Bizim yukarıda ayete verdiğimiz mealde, ayette geçen *مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ* (müfsidune fil ard) ifadesine “*bu yerde (hükümü) geçersiz yapanlar*” şeklinde mana vermemizin gerekçesi şudur: Bir önceki ayette bu kavim “kavli neredeyse anlamayacak” şeklinde tarif edilmişti. Kavli anlamamak basit bir şekilde bir şeyi öğrenememektir değil, onu yerine getirmemeleri durumunda içine düşecekleri durumu kavrayamamaktan kaynaklanmaktadır. Bir önceki ayette geçen *يَفْقَهُونَ* (yefkahune) kelimesi, basit bir şekilde bir şeyi anlamayı değil, o şeyin olması durumunda lehte vealeyhte olan şeyleri kavramayı ifade eden bir kelimedir. Bilindiği gibi kişinin yaşamında karşılaştığı şeylerle ilgili olarak yapılması veya yapılmaması durumunda kişinin içine düşeceği durumu açıklayan “*fikih*” kelimesi de aynı kökten türemiş bir kelimedir. İşte bu kavim, söz konusu kavlin yerine gelmesi durumunda içine düşecekleri durumu zor da olsa anlamış ve bunu anladıktan sonra o hükmün buldukları yerde kimler tarafından yok sayıldığını da görmüşlerdir. Onların söylemine göre o kavlin hükmünü geçersiz sayanlar kendileri değil Ye’cüc ve Me’cüc olanlardır.

Bu iki kelime hakkında ortaya atılan ezoterik masalları bir kenara bırakacak olursak, her iki kelimenin Arapça olup olmadığı ve ne anlama geldikleri hep ihtilaf konusu olmuştur. Bu kelimelerin Arapça olup olmadığı ile ilgili ihtilafın arka planında ise Kur’an’da yabancı kelime var mıdır? yok mudur? tartışması bulunmaktadır. Bu tartışmaların daha da derinine inerek aslında tüm bu tartışmaların ana sebebinin risalet kurumunun tarih boyunca izlediği çizgi ile risaletin dili hakkındaki farklı görüşler olduğuna ulaşırız.

Günümüzde meal ve tefsir yazarların hemen hepsi Kur’an’da yabancı kelimeler vardır görüşünde olduğu için, özellikle gayri munsarıf olan isimlerle ilgili peşin yargılarını meallerine yansıtmaktadırlar. Bu görüşe göre Kur’an’da ismi geçen resullerin (Muhammed ve Salih hariç) tamamının ismi yabancı yani vahyin dili dışındaki bir dildedir ve elbette ki (!) büyük ekseriyetle isimlerin İbranice olduğuna hükmedilmiştir.

Kur’an’da yabancı kelime var mıdır yok mudur tartışmasına girmesek bile özellikle bu ayette geçen Ye’cüc ve Me’cüc kelimeleri ile ilgili şöylesine garip bir durum oluşmuştur. Kur’an’da yabancı kelimeler vardır diyenler, Ye’cüc ve Me’cüc kelimeleri dışında “yabancı” olduğunu söyledikleri diğer kelimelerin kaynağını da söylemiş ve hatta kelimelerin o dildeki anlamlarını dahi aktarmışlardır. Fakat Ye’cüc ve Me’cüc kelimesine sadece “yabancı” kelimelerdir denmiş ama hangi dile ait olduğuyla ilgili tahminlerin ötesinde herhangi bir şey ortaya koymamışlardır. Bu iki kelimenin anlamları üzerinde yapılacak her çalışmaya öncelikle Kur’an’da yabancı kelime var mıdır? yok mudur? tartışmasında hangi görüşte olduğunu açıklamak zorundadır. Çünkü bu tartışma daha en başta Kur’an’a bakışın ve ona verilen değerini belli eden bir tartışmadır.

Kur’an’da yabancı kelimeler olduğu varsayımı ile hareket eden bir müellif ister istemez yabancı nitelemesinde bulunduğu kelimelerin anlamlarını Kur’an’ın içinden değil, “yabancı” dediği o dilde arayacaktır ve nitekim hep öyle olmuştur. Bu görüşte olanların tamamı resul isimleri yanında Tevrat, İncil, Talut, Calut, Firavun, Haman, Karun, İsrail, Ben-i İsrail, Cibril, Mikail gibi birçok ismin İbranice kökenli olduğuna hükmetmiş ve o kelimelerin anlamlarını İbranice üzerinden tespit etmeye çalışmışlardır.

Günümüz müelliflerinin hemen hepsi Kur’an’da yabancı kelimeler vardır görüşünde oldukları için, bu kelimelerin vahyin dilinde olma ihtimali hiç akla getirilmemiş ve bu yönde bir çalışma neredeyse hiç yapılmamıştır. İlk yüzyıllarda “Kur’an’da tek bir tane dahi yabancı kelime yoktur” diyenler [\[1\]](#) olmuşsa da günümüzde bu söylem üzerinden Kur’an’a yaklaşan kalmamıştır. Bugün anlamaya çalıştığımız ayette geçen ve akla ziyan ezoterik efsanelerin ana konularından biri haline getirilmiş Ye’cüc ve Me’cüc kelimelerinin anlamlarını Kur’an üzerinden tespit etmeye yönelik bir çalışma yapmak; Âdem ile başlayan Muhammed ile sona eren risalet çizgisindeki “vahiy dilinin” ne şekillerde olduğunu ortaya koymakla başlamak zorundadır. Hatta bunun daha derinine inerek “dillerin oluşumu” ile ilgili Kur’an üzerinden veriler ortaya koymak zorundadır.

Devrederek bize kadar ulaşan “geleneksel müktesabat” İbrahim suresinin 4. ayetinde geçen “*biz her resulü kendi kavminin diliyle*” gönderdik ibaresini de kendisine dayanak yaparak, resullerin hepsinin içinden çıktıkları kavmin diliyle vahiy aldığına hükmetmişlerdir. Doğrusu bu hükme varmış olmalarına rağmen Musa’dan önceki resullerin hangi dillerde vahiy aldıklarına dair net bir şey de ortaya koymamışlardır. Musa ve ondan sonraki resullerin dilleri ile ilgili ise sadece İsrailiyat’ın söylemini müktesabatın içine taşımakla iktifa etmişlerdir. Onlara göre Musa’dan İsa’ya kadar gelen resuller İbranice, İsa Aramca,

Muhammed ise Arapça vahiy almışlardır çünkü muhatap oldukları kendi kavimleri bu dilleri konuşmaktadırlar. Risalet çizgisinin bu yaklaşım üzerinden değerlendirilmesi beraberinde Muhammed'in Arap, İsa'nın Ârami, İsa ile Musa arasındaki resullerin ise İbrani kavmine mensup oldukları anlayışını getirmiştir. Hangi dini görüşte olursa olsun eski-yeni tüm müellifler bu görüşü peşinen kabul etmiş ve araştırmalarını bu temel üzerinden yapmışlardır.

İşte bu peşin kabuller üzerinden Kur'an'a yaklaşan müellifler Kur'an'da geçen birçok kelimenin de Kur'an'ın dilinde değil o dillerde olduğuna hükmetmişlerdir. Onlara göre Kur'an İbrani olan Musa'nın kıssalarını kendisine konu edindiği ve Musa'da İbrani dilinde vahiy aldığı için kıssalarda İbrani dilinde vahyedilmiş "yabancı" kelimeleri kullanması son derece normaldir ve hatta İbrani dilinde vahiy aldığı için onun kıssalarında geçen yabancı kelimelerin anlamları o dil üzerinden tespit edilmelidir.

İlk bakışta normal gözükken bu anlayış Musa ve İsa arasındaki resullerin dilleri için büyük oranda işe yarasa da Musa'dan önceki resullerle ilgili cevaplanması gereken çok önemli soruları beraberinde getirmektedir. Mesela; Musa'dan önce gelmiş Esbat, Yusuf, Yakup, İshak, İsmail, İbrahim, Salih, Hud, Nuh, gibi resuller hangi kavme mensuptular ve hangi dilde vahiy almışlardır? Geleneksel anlayış bu soruları gündemine hiç taşımamış veya farazalardan başka bir şey ortaya koymamıştır. İbrahim'in Asurlu veya Sümerli olduğu söylenmiş ama bununla ilgili sadra şifa tek bir delil dahi ortaya konmamıştır. Aynı şekilde Nuh'un hangi kavme mensup olduğu ve hangi dili konuştuğu ile de herhangi bir şey ortaya konmamıştır. Öte yandan Nuh kıssası bağlamında geçen ve yine yabancı olduğuna hükmedilen وَتَغُوثٌ وَيَنْعُوثٌ وَأَسْتَرًا (Vedd, Suvaan, Yeğuse, Yauka, Nesren) (71/23) bu kelimelerle ilgili tahminlerde bulunulmuş ya da Arapça üzerinden manalar tespit edilmeye çalışılmıştır. Aslına bakılırsa "geleneksel müktesebat" bu konularda net bir çizgi izlememiş, daldan dala sıçrayarak kafasının karışık olduğunu göstermiştir.

Resullerin her birinin farklı kavimlere mensup olduğu ve aldıkları vahiylerin dillerinin de başka başka olduğu söylemi, resuller arasındaki olmazsa olmaz "tasdik" ilişkisinin de anlaşılmasına ve hatta bambaşka mecralara sürüklenmesine sebep olmuştur. Bunun üstüne bir de resuller arasında ayırım yapılmadan hepsine aynı şekilde iman edilmesi gerektiği prensibine rağmen risalet kurumuna parçacı yaklaşılması eklenince "tasdik" kurumu hepten yok olmuş, resuller arasındaki en önemli organik bağ yitip gitmiştir. Kur'an'ın birçok yerinde geçen tasdik ayetleri ise anlamı olmayan ve hiç kimseye bir şey söylemeyen lafızlara dönüştürülmüştür. Aslına bakılırsa tek başına "tasdik" müessesesi bile geleneksel anlayışın resullerin kavimleri ve aldıkları vahyin farklı dillerde olduğu ile ilgili söyleminin ne kadar çürük temellere dayandırılmış olduğunu ortaya koymaya yetmektedir. Çünkü farklı dillerde olan metinlerin birbirini tasdik etmesi söz konusu edilemez. Yani Muhammed'e verilen Arapça vahyin, İsa'ya verilen Arapça, İsa ile Musa arasındaki resullere verilen İbranice vahyi tasdik etmesi asla mümkün değildir. Çünkü tasdik, bütünüyle "ayniliği" zorunlu kılan bir müessesedir. Bu aynilik sadece kelimelere yüklenen anlamlarda değil, bizzat o kelimelerin dilinde de kendisini göstermek zorundadır.

Müslüman dünyaya hâkim olan anlayış "semai kökenli" olduğuna inanılan Yahudilik ve Hıristiyanlığın Musa'nın ve İsa'nın ardından gidenlerin dini olduğu yönündedir. Oysa ne Musa Yahudidir ne de İsa Hıristiyandır. Bu dinler İsa ve Musa'nın ardından gidenlerin değil tam tersi gitmeyenlerin dinleridir. Aslında Kur'an kıssalarında apaçık ortada olan bu durum ne yazık ki az önce belirttiğimiz hususlardan dolayı görülmemiş ya da görüldüğü halde yok sayılmıştır. Mesela, yaklaşık bin ayetle anlatılan Musa kıssalarına biraz dikkatlice bakıldığında hiçbir şekilde Musa'ya İsrail oğlu olduğu yakıştırmasının yapılmadığı rahatlıkla görülecektir. Tuva Vadisinde resul kılınan Musa'ya yüklenen görev "*Firavuna git ve deki; Ben-i İsraili benimle gönder*" şeklinde tarif edilmiştir. Bu emirle Firavunun karşısına çıkan Musa hep "Ben-i İsraili benimle gönder" demiştir. Ama hiçbir yerde "kavmimi" dememiştir. Denmemiştir çünkü Musa bir İsrail oğlu değildir.

Neresinden tutulsa elde kalan geleneksel anlayış elbette ki Ben-i İsrail tamlamasını da Kur'an üzerinden değil İsrailiyat üzerinden tanımlamıştır. Onlara göre İbranice anlamı "Tanrı ve insanlarla güreşip yenen" olan İsrail kelimesi (haşa) Allah resulü Yakup'un lakabıdır ve Ben-i İsrail tamlaması da aslında onun oğullarını ifade eden bir kavramdır. Tuhaf olan şudur ki neredeyse kemikleşmiş bu anlayışa rağmen Kur'an 16 defa Yakup ismini kullanmasına rağmen tek bir defa dahi Kur'an'da tek başına sadece iki defa geçen İsrail ismini Yakup'a atfetmemiştir.

İşte kaynağı kesinlikle İsrailiyat olan bu anlayış üzerinden Musa kıssalarına yaklaşan geleneksel anlayış Musa'yı da bir İsrail oğlu yapmakta beis görmemiştir. Şurası tartışma kabul etmez bir gerçektir. Geleneksel anlayış Muhammed'den önceki resullerin kıssalarını Kur'an üzerinden değil, İsrailiyat üzerinden şekillendirmiş, İsrailiyat üzerinden tanım getirmiştir. İşte bu şekilde Musa'yı İbrani yapan geleneksel anlayış onun aldığı vahyin dilinin de İbranice olduğunu söylemekte bir beis görmemiştir. Oysa Musa'nın İbrani olması demek Musa'dan Ademe kadar olan tüm resullerin de İbrani olduğu anlamını da beraberinde getirmek zorundadır. Çünkü tüm resuller aynı soya mensup kişilerdir. Aşağıya alacağımız ayetlere verilen meallere hiçbir itiraz etmesek bile, resullerin aynı soya mensup oldukları gerçeği gün gibi ortadadır.

Al-i İmran 3/33-34

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ

كُرِّيَةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

(33-34) Şüphesiz Allah, Âdem'i, Nuh'u, İbrahim ailesini (soyunu) ve İmran ailesini (soyunu) birbirinden gelmiş birer nesil olarak seçip âlemlere üstün kıldı. Allah, her şeyi hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir (DİB meali)

Enam 6/83-87

وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَى قَوْمِهِ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَن نَشَاءُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ

(6/83) İşte kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz delillerimiz... Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir.

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا ۚ وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ ۚ وَمِن ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَىٰ وَهَارُونَ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

(6/84) Biz ona İshak'ı ve Yakub'u armağan ettik. Hepsini hidayete erdirdik. Daha önce Nuh'u da hidayete erdirmiştik. Zürriyetinden Davud'u, Süleyman'ı, Eyyub'u, Yusuf'u, Mûsâ'yı ve Hârân'u da. İyilik yapanları işte böyle mükâfatlandırırız.

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ

(6/85) Zekeriya'yı, Yahya'yı, İsa'yı, İlyas'ı doğru yola erdirmiştik. Bunların hepsi salih kimselerden idi.

وَإِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا ۚ وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ

(6/86) İsmail'i, Elyasa'ı, Yûnus'u ve Lât'u da doğru yola erdirmiştik. Her birini âlemlere üstün kalmıştık.

وَمِن آبَائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَإِخْوَانِهِمْ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

(6/87) Babalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden bir kısmını da. Bütün bunları seçtik ve bunları dosdoğru bir yola ilettik (DİB meali).

Bu ayetler açıkça göstermektedir ki, en başından beri resulter arasındaki ilişki organik soy ilişkisidir. Her resul bir diğeriyle kesinlikle akrabadır. Bunlar haricinde daha birçok ayette resulterin hep birbirinin akrabası olduğu vurgulanmaktadır. İbrahim'den sonra gelen resulterin hepsinin onun soyundan olduğu da birçok ayette vurgulanmaktadır. O halde eğer Musa İbrani ise ondan önceki ve sonraki resulterin de İbrani olması gerekmektedir. Buna İsa, Muhammed, Salih, Hud, Nuh ve hatta Âdem de dahil edilmelidir.

Resulterin kavimlerinin ve dillerinin ayrı ayrı olduğuna delil olarak getirilen İbrahim 4. ayete gelince;

İbrahim 14/4

وَمَا أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُم فَيُضِلَّهُ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (Allah'ın emirlerini) iyice açıklasın. Allah, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir (DİB meali).

Aslına bakılırsa bu ayet resulterin kavimlerinin ve dolayısıyla onlara verilen vahiylerin dillerinin farklı olduğunun değil, tam tersi tek bir tane vahiy dilinin olduğunun delilidir. Ayette geçen *وَمَا أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ* bu cümledeki *إِلَّا* (illa) edatı tüm diğer ihtimalleri dışlayan ve sadece tek bir tane seçenek bırakan bir edattır. Yani herhangi başka bir dille değil sadece kendi kavminin diliyle anlamına sahiptir. Resulterin kavimleri ise başka başka değil tek bir tane kavimdir. İbrahim sonrası resulter için konuşacak olursak, onun kendisinden sonra gelen tüm resulterin atası olduğu birçok ayette geçmektedir. Musa'nın da İsa'nın da Muhammed'in de ilk atası İbrahim'dir. O halde nasıl olurda ilk ataları belli olan resulterin biri Arap, diğeri İbrani, diğeri Ârami olur? Musa'nın atası belli değilmi ki onun kavmi daha sonradan ortaya çıkmış İbraniliğe dayandırılmaktadır. Kur'an resulterin soy olarak seçercesini apaçık ortaya koymaktadır. Buna rağmen resulterin farklı soylara mensup olduğunu söylemek hiçbir şekilde anlaşılamayacak bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Daha önceki vahiylerin orijinali elimizde bulunmamaktadır ama son vahiy tüm orijinalliği ile elimizde durmaktadır ve bu vahiy resulterin kendi kavimlerinin diliyledir. Bu demektir ki diğer vahiyler de şu an elimizde bulunan son vahyin diliyle resulterle ulaştırılmıştır. Resulterin kavimleri ve konuştukları diller ile ilgili ortaya konulan tezlerin hepsi kendilerine temel olarak İsrailiyat, rivayet, uydurma veya seküler tarih anlayışını almıştır. Kur'an bize ulaştırılan bu bilgileri onaylamakta tam tersi yalanlamaktadır. Mesela; İsrailiyat ve rivayetleri baz alan tarih anlayışına göre Musa'nın resullüğe seçildiği Tuva Vadisi, Mısır'dan çıktıktan sonra geldikleri yer ile alakalı olarak bambaşka yerleri gösterirken Kur'an Musa'nın risaletle görevlendirildiği yerin, yeryüzünün tek kutsal beldesi olan Mescidi-İ Haram olduğunu söylemektedir. Bu tarih anlayışı bırakın Musa'yı, İbrahim, İsmail ve Muhammed dışındaki hiçbir resulün insanlığın tek toplanma merkezi olan kutsal topraklarla bağıni kurmamış ve hatta tam tersi bağının olmadığını söylemiştir. Oysa Kur'an tüm resultere ve hatta onlara iman edenlere İbrahim'in dine uymalarını asla başka yollara gitmemelerini ve hatta onun makamını musalla edinmelerini emretmiştir.

Bakara 2/130

وَمَنْ يَرْغَبْ بِهَا مِنْ آلِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدْ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ

Kendini bilmeyenden başka İbrahim'in dininden kim yüz çevirir? Andolsun, biz İbrahim'i bu dünyada seçkin kıldık. Şüphesiz o ahirette de iyilerdendir (DİB meali).

Bakara 2/132-133

وَوَصَّيْنَا بِنَا إِبْرَاهِيمَ بَنِيهِ وَيَعْقُوبَ يَا نَبِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ

(2/132) İbrahim, bunu kendi oğullarına da vasiyet etti, Yakub da öyle: "Oğullarım! Allah, sizin için bu dini (İslâm'ı) seçti. Siz de ancak müslümanlar olarak ölün" dedi (DİB meali).

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَٰهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

(2/133) Yoksa siz Yakub'un, ölüm döşeğinde iken çocuklarına, "Benden sonra kime ibadet edeceksiniz?" dediği, onların da, "Senin ilâhına ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilâhı olan tek bir ilâha ibadet edeceğiz; bizler O'na boyun eğmiş müslümanlarız." dedikleri zaman orada hazır mı bulunuyordunuz? (DİB meali).

Bakara 2/135-137

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

(2/135) (Yahudiler) "Yahudi olun ve (Hıristiyanlar da) "Hıristiyan olun ki doğru yolu bulasınız" dediler. De ki: "Hayır, hakka yönelen İbrahim'in dinine uyarız. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi" (DİB meali).

قُولُوا أَمَّا بِلَٰهِمَّ وَمَا أَنْزَلَ إِلَيْنَا وَمَا أَنْزَلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

(2/136) Deyin ki: "Biz Allah'a, bize indirilene (Kur'an'a), İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve Yakuboğullarına indirilene, Mûsâ ve İsa'ya verilen (Tevrat ve İncil) ile bütün diğer peygamberlere Rab'lerinden verilene iman etik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz ona teslim olmuş kimseleriz" (DİB meali).

فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقِ سَفْسِنِكُمْ اللَّهُ ۗ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

(2/137) Eğer onlar böyle sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse, gerçekten doğru yolu bulmuş olurlar; yüz çevirirlerse onlar elbette derin bir ayrılığa düşmüş olurlar. Allah, onlara karşı seni koruyacaktır. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir (DİB meali).

Bunlar ve daha onlarca ayete rağmen İbrahim'den sonra gelen resullerin kavimlerinin, dillerinin ve hatta dinlerinin farklı olduğunu söylemek akıl tutulmasından başka bir şey değildir. Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın herhangi bir resule uymanın değil tam tersi uymamanın sonucunda ortaya çıkmış dinler olduğunu söyleyen bu ayetlere rağmen Musa'nın Yahudi, İsa'nın Ârami olduğunu söylemek Yüce Allah'ın kitabıyla asla uyuşmayan bir söylemi dillendirmek demektir.

Al-i İmran 3/67

مَا كَانَ إِبْرَاهِيمَ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ

İbrahim ne Yahudi idi, ne de Hıristiyan. Fakat o, hanif (Allah'ı bir tanıyan, hakka yönelen) bir müslümandı. Allah'a ortak koşanlardan da değildi (DİB meali).

İbrahim'in kendisi Yahudi veya Hıristiyan değilse nasıl olur da onun torunları olan ve kesinlikle onun yolundan gitmesi gereken resuller Yahudi veya Hıristiyan olacaktır? İbrahim'den binlerce yıl sonra gelmiş bizler bu ayeti okuyup kendimizi Yahudi ve Hıristiyanlardan biri olarak görmezken ve asla böyle bir yakıştırmayı kabul etmezken, onun öz be öz torunları olan Allah resulleri bu gerçekten habersiz miydiler ki Yahudi veya Hıristiyan olacaklardı. Yüce Allah İslam dışında hiçbir dini asla kabul etmeyeceğini söylemesine rağmen nasıl olur da İbrahim soyu olan resuller kendilerini İslam dışındaki bir dine atfedecekler? Ataları İbrahim gibi insanlığın en şereflilerinden biri olan Allah resulleri nasıl olacak da kendilerini atalarına değil de nereden çıktığı belli olmayan uyduruk soylara mensup sayacaklar?

Resullerin kavimleri asla farklı farklı değildir. Hepsisi babaları belli anneleri belli kişilerdir ve hiçbiri köklerinden kopuk değildir, olamazlar da. Kendi köklerine sınırsız bağlı olan insanların Kur'an gibi varlığın en sahih belgesinde sayılan resullerin soy ağacını dikkate almadan onları farklı kavimlere mensup savrulmuş kişiler olarak tanımlaması asla kabul edilemez bir şeydir.

Resullerin dillerine gelince; önce resulleri birbirinden kopuk hale getiren geleneksel anlayış daha sonra İsrailiyat üzerinden belirlenen tarihi getirip Kur'an'ın üzerine monte etmiş sonuçta İsrailiyat'ın anlattığı tarih üzerinden onların konuştukları dillerin ve aldıkları vahiylerin farklı dillerde olduğunu söylemiştir. Oysa resuller köken olarak aynı soya mensup oldukları gibi, risaletleri de

bir öncekinin bir sonrakini müdelemesi, sonrakinin ise öncesini "tasdik" etmesi çizgisi üzerine temellendirilmiştir. Kendisinden öncesini "tasdik" etmeyen resulün kendi resullüğünün meşruluğu da kalmamaktadır. Böylesine sıkı ilişkilerle birbirine bağlanmış tek bir çizgi üzerindeki resullere verilen vahiylerin dillerinin farklı olması mümkün değildir zira bu durumda birinin diğerini tasdik etmesi söz konusu bile olmayacaktır. Musa'yı atası İbrahim'in makamından başka bir yöne yönlendiren, Davut ve Süleyman'a ataları İbrahim'in ilan ettiği kible ve toplanma merkezinden başka kible ve toplanma merkezi inşa ettiren, İsa'nın kendisinden önce ve sonraki tüm bağlarını koparan geleneksel anlayış, bu resullere verilen vahyin dillerinin farklı olduğunu söylemekle Âdem'den Muhammed'e uzanan risalet çizgisini de birbirinden kopuk hatta kimi zaman diğerleriyle çelişen parçalar haline çevirmiştir.

İşte bu kavrayışla Kur'an'daki kelimelere yaklaşan geleneksel anlayış, peşinen birçok kelimenin yabancı olduğunu söylemiş ve o kelimelerin Kur'an ile bağı koparmıştır. Hatta öyle ki o kelimeleri Arapça[2] ile anlamlandırmanın imkânı olmasına rağmen ne yazık ki o anlamlar değil, yabancı dildeki anlamları öne sürmüşlerdir. Geçmişte Kur'an'da tek bir tane dahi yabancı kelime olmadığını söyleyen kimi ulemanın görüşleri ise Kur'an'ın harekeli olarak genel kabul görmesinden sonra unutulmuş, kimse o görüşlerin peşine düşmemiştir.

Anlamaya çalıştığımız Kehf 94. ayetteki Ye'cüc ve Me'cüc kelimeleri hakkında ise tuhaf bir şekilde sadece yabancı kelimeler olduğu söylenip Kur'an ile bağı koparılmış ama hangi dilde olduğu söylenmemiştir. Böylelikle adeta Kur'an dışına atılan bu iki kelime her önüne gelenin kendi kafasına göre anlam yüklediği iki ezoterik ibare olarak günümüze kadar gelmiştir. Razi tefsirinde bu kelimenin yabancı değil Arapça olduğunu söyleyenlerin görüşlerini de aktarmış ama sonuçta bu kelimelerin yabancı kelimeler olduğuna hükmetmiştir:

Ye'cüc ve Me'cüc hakkında iki görüş vardır:

Bunlar, gayrı munsarif olmalarından da anlaşılacağı gibi, isim olarak icâd edilmiş a'cemî (arapca olmayan) iki isimdir. Bunlar, müştak (türetilmişler).

Asım, bunları hemzeli olarak, مَأْجُوحٌ وَّمَأْجُوحٌ diğer kıraat imamaları hemzesiz olarak ya'cuc ve mecuc şeklinde okumuşlardır. Bir başka rivayete göre bunlar, مَأْجُوحٌ وَّمَأْجُوحٌ şeklinde okunmuştur. Bu kelimelerin, iki müştak (türemiş) isim olduğunu söyleyenler şu izahları yapmışlardır.

1) Kisâi, birincisinin ateşin tutuşması ve cayır cayır yanması manasına olan, تَأَجَّجَ النَّارُ deyiminden alındığını, çok hızlı hareket ettikleri için "Ye'cüc" adını aldıklarını; ikincisinin de, denizin dalgası manasına olan مَوْجُ الْبَحْرِ tabirinden geldiğini söylemiştir.

2) Ye'cüc, "çok tuzlu oldu" manasındaki, تَأَجَّجَ الْمَلْحُ ifadesinden alınmıştır. Onlara hızlı hareket ettikleri için bu ad verilmiştir.

3) Kuteybi şöyle der: Bu kelime, "Erkek deve kuşunun, koşmasındaki sesi duyulduğunda, kullanılan أَجَّ الطَّيْمُ deyiminden alınmadır.

4) Halil şöyle der: Acc, mercimek gibi bir tahıldır. Mecc de tükrüğün sürülmesidir. O iki kelimenin, bundan alınmış olunması muhtemeldir.[3]

Kelimelerin anlamları ile ilgili Razi'nin özetlediği bu farklılıklar aslında çok daha fazladır ama meselenin anlaşılması için bu kadarı yeterlidir. Görüldüğü gibi aslında daha kelimelerin anlamları ile ilgili ortaya ciddi bir şey konulmasına rağmen, bu iki kelimedenden kast edilenin iki kavim olduğu, nerede yaşadıkları, nasıl fesat çıkardıkları ile ilgili akla ziyan yorumlar yapılmıştır.

Müfessirler Ye'cüc ve Me'cüc'ün hangi kavimden olduğu hususunda değişik şeyler söylemişlerdir. Bu cümleden olarak onların Türklerden olduğu ileri sürüldüğü gibi, Ye'cüc'ün Türklerden, Me'cüc'ün Ceyi ve Deylam kabilelerinden oldukları da ileri sürülmüştür.

Sonra bazı kimseler, bunları bedenleri küçük, boyları bir karış kadar kısa insanlar olarak tavsif ederken; bazıları da uzun boylu, iri cüsseli olarak tavsif etmiş ve kuşların pençesi gibi pençeleri bulunduğunu, yırtıcı hayvanların azı diş gibi dişleri olduğunu söylemişlerdir.[4]

Razi'nin bu kadarcık değinmeyi yeterli gördüğü Ye'cüc ve Me'cüc kavimleri (!) ile ilgili söylenenler burada kalmamış, onların kıl yumağı gibi yaratıklar olduğu, fil kulaklarından daha büyük kulakları olduğu, kulaklarından birini yastık diğerini yorgan yaptıkları, asla zapt edilemez vahşi yaratıklar oldukları bile söylenmiştir. Eskiler bunları söylerken çağdaş müfessir ve meal yazarlarından bazıları bunların Yahudi ve Hıristiyanların kültüründe apokaliptik bir anlatı olarak geçen Gog-Magog'u işaret ettiğini söylemişlerdir.[5] Meseleyi uzayın derinliğine taşıyan bazı modern (!) yorumcular ise, bunların güneş sistemi civarında yaşayan kavimler olduğunu veya lakabı Zülkarneyn olan Süleyman'ın geleceğe yaptığı yolculukta karşılaştığı kavimler olduğunu söylemişlerdir. İlginç olan şudur ki bu açıklamaları getirenlerden hiçbiri Kur'an'ın iki kelimesi olan Ye'cüc ve Me'cüc ifadelerinin yabancı kelimeler olduğunu söylemelerine rağmen hangi dilde olduğu ve ne anlama geldiği üzerinde tek bir analiz dahi yapma gereği duymamışlardır.

Gramer kitaplarında "gayrı munsarif kelimeler" adı altında müstakil bir bölüm mutlaka bulunmaktadır. Bu disiplin Arap diline girmiş yabancı kelimeleri konu aldığı gibi Arapça olduğu halde gayrı munsarif olan kelimeleri de konu almaktadır. Bu disiplinde "alemler, isimler, sıfatlar" şeklinde üç ana grupta toplanan gayrı munsarif kelimeler 10 değişik alt başlık altında incelenmektedir. Bu alt başlıklardan bir tanesi "fil vezninde olan alem isimleri" şeklindedir. Görüntü olarak fiil şeklinde olan ama anlam ve cümledeki işlevi açısından fiil olmayan kelimeleri konu olan bu başlıkta يَغِيثُ - يَخْنِي - يَغِي - يَشْكُرُ - تَمْرٌ يَغِيثُ - تَمْرٌ يَخْنِي - تَمْرٌ يَغِي - تَمْرٌ يَشْكُرُ gibi fiille benzeyen kelimeler konu edilmiştir. Biraz önce Razi'den yaptığımız alıntıda Ye'cüc ve Me'cüc kelimelerinin yabancı kelimeler değil de Arapça kelimeler olduğunu söyleyenler işte bu kurala mebnî olarak kelimelerin Arapça anlamlarını vermişlerdir. Aslına bakılırsa metot olarak son derece makul olan bu yaklaşım nedense sonrakiler tarafından kabul görmemiş ve günümüzde hiç

dikkate alınmamaktadır. Fakat ne gariptir ki kelimelerin Arapça kelimeler olduğuna itibar etmeyip Ye'cüc ve Me'cüc üzerinden masallar anlatılan kelimelerin hangi dilden olduğuna ve ne manalara geldiğine hiç değinme ihtiyacı hissetmemişlerdir.

Kur'an hem kelimelerinin anlamı yönünden hem de kelimelerin gramer yapıları açısından kendisinden başkasına ihtiyaç duymayan tek sahih belgedir. Onun sadece kelimelerinin anlamları değil cümle yapıları da Yüce Allah'ın takdiridir. Kur'an'a giren kelimelerin fiil, isim, edat, mazi, muzari, müennes, müzekker ve daha başka özellikte olması insanların keyfine göre anlam vereceği veya yabancı kelimedir denilerek Kur'an dışına atılabileceği şekilde düzenlenmemiştir. Başta resul isimleri olmak üzere yabancı denilerek Kur'an dışına itilen kelimeler üzerinde etimolojik bir çalışma yapılmamıştır (en azından biz bilmiyoruz). Böyle bir çalışmanın yapılması durumunda yabancı denilerek Kur'an dışına itilen ve başka diller üzerinden mana verilen her kelimenin mutlaka ve mutlaka Kur'an dili üzerinden bir anlamı olduğu kesinlikle ortaya çıkacaktır. Anlamaya çalıştığımız ayet bağlamında yabancı denilen tüm kelimelerle ilgili doyurucu bir çalışmayı ortaya koymamız teknik olarak mümkün değilse de en azından anlamaya çalıştığımız ayette geçen Ye'cüc ve Me'cüc kelimelerine değinebiliriz.

Her iki kelime ج ج أ (hemze+cim+cim) kök harflerine sahiptir ve Kur'an'da bu iki kelime haricinde bu kökten gelme üç kelime bulunmaktadır. Aslına bakılırsa ayette geçen مَجُوج (Me'cüc) kelimesinin gramer açısından herhangi bir sorunu yoktur. Çünkü kelime ج ج أ (Ecece) kökünden türemiş "mef'ulün" kalıbında bir ismi mef'ul'dür (nesne-yapılan işten etkilenen). Ayette geçen يَأْجُوج (Ye'cüc) kelimesi ise fiile vezninde gayri munsarif alem ismidir. Bu kelimenin fiile benzeyen yönü, tıpkı birinci bab'tan gelen يَفْعُل (yef'ulü) fiili görüntüsünde olmasından dolayıdır. Bu şekilde fiile benzeyen alem isimleri daha çok sıfat anlamı vermektedirler. Sıfat anlamı vermeleri ise, isme göre sıfatın fiile daha yakın bir anlama sahip olmasından dolayıdır. Yani bir fiilin çok yapılması durumunda o fiil sıfat olarak fiile yapana alem ismi yapılmıştır. Arap dilinde bunun gibi yüzlerce kelime bulunmaktadır. Biraz önce bunlardan birkaçının örneğini vermiştik. Bu durumda يَأْجُوج (Ye'cüc) kelimesi, bir fiilin çok yapılmasından dolayı birilerini tanımlamak üzere konulmuş sıfat anlamındadır.

Kelimenin türediği ج ج أ (hemze+cim+cim) kök harflerine mensup kelimelerden sözlüklerde "ürkerek hızla kaçmak, parlamak, parıldamak, tutuşup yanmak, sıcaklığı artmak, düşmana saldırmak, birbirine düşürmek, aralarına fitne sokmak, galeyana gelmek, öfke dolmak, özleminden dolayı yanıp tutuşmak" fiil kelimeler ve "çok zeki, fırlamak, olduğu yerden hızla ayrılmak, ışık saçan, tuzlu, aşırı acılık, curcuna, ateşin sesi" gibi isim kelimeler bulunmaktadır.

Ayete dikkat edilirse en başta her iki kelime ayrı ayrı telaffuz edilmiş ama hemen devamında gelen "mufsidune" kelimesi her ikisine atfedilmiştir. Ayetin sonunda ise yine her ikisi için tek bir tane "hum" (onlar) zamiri kullanılmıştır. Hatta devam eden ayetlerde yine bunlar için hep tek bir "hum" zamiri kullanılmıştır. Ayetlerdeki bu kullanım Ye'cüc ve Me'cüc diye tanımlananların birbirinden ayrı iki kavim olduğunu değil, birlikte hareket eden ama bu birliktelikte birinin etkileyen diğerinin ise etkilenen olduğu izlenimini vermektedir. Nitekim fiil olarak geldiğinde anlamı "ara bozmak, fitne çıkarmak, isyan etmek, ürküp kaçmak" şeklinde olan يَأْجُوج (Ye'cüc) kelimesinden fiil vezninde alem ismi türetildiğinde bu sefer anlamı ismi fail olarak "ara bozan, fitne çıkaran, ürküp kaçan, isyan eden" şeklinde olmaktadır. Bu şekilde başında muzaraat harfi olduğu halde alem ismi olan birçok kelime bulunmaktadır. Yezid, Yahya, Tağlib, Yunus, Yusuf, Yakup, Ya'yışu, Ya'la, Yeşkuru, Tedmur gibi isimlerde fiil vezninde alem isimleridir. Bunun yanında لَحْمَد (Ahmed) kelimeside if'al babında fiil görünümünde alem ismidir. Kur'an'da birçok yerde geçen "ezlamu" kelimesi de fiil vezninde alem ismi olan kelimelerdir. Aslında bu şekilde binlerce örnek bulmak mümkündür ama bu kadarı meselenin anlaşılması için kafidir.

Müelliflerin bu ayette geçen Ye'cüc ve Me'cüc kelimelerine yabancı kelimelerdir demelerinin arka planında Kehf suresinde anlatılan Zel-Karneyn kıssasının Kur'an'ın diğer yerleriyle bir bağının olduğunu görmemeleridir. Onlara göre Zel-Karneyn kim olduğu bilinmeyen ve hatta resul olup olmadığı da belli olmayan X bir kişiliktir. Dolayısıyla onunla ilgili anlatılan kıssada geçen kelimeler de onun gibi bilinemez olmak zorundadır.

Başından beri Zel-Karneyn'in Süleyman olduğunu, Neml suresinde anlatılan kıssa ile Kehf suresinde anlatılan bu kıssanın aynı olayı farklı cephelerden anlatan kıssalar olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Bunu yaparken izlediğimiz metot, Kur'an'da anlatılan bir olayın veya Kur'an'da geçen bir kelimenin karşılığını yine Kur'an'dan bulmak şeklindedir. Bunu yaparken hata yapmış olmamız veya bir şeyi iyi anlamamış olma ihtimalimiz elbette ki mümkündür. Fakat Kur'an'da anlatılan bir kıssanın önce Kur'an'ın diğer yerleriyle olmak zorunda olan tüm bağlarını kesip onu apayrı bir anekdota çevirmek, daha sonra kıssada geçen kelimelere İsrailiyat, rivayet, masal, uydurma ve daha birçok şey üzerinden anlam arayıp tanım getirmek, en sonunda kıssayı herkesin kendisine göre yorumlayacağı gizemli bir hale sokmak, hata olarak adlandırılmanın çok daha ötesinde tanımlamalar gerektirmektedir.

Bu kıssa Süleyman kıssasının bir parçasıdır ve ayette geçen Ye'cüc ve Me'cüc kelimelerinin karşılığı da o kıssalar içinden bulunmak zorundadır. Ye'cüc kelimesi Arap gramerinde yeri olan ve Kur'an'da da birçok şekilde kullanılmış olan fiil vezninde alem ismidir ve bu vezinde gelen isimler, isim olmaktan daha çok sıfat anlamı taşımaktadırlar. Tıpkı "ahmed" ismi gibi. Kelimeye fiil vezninde isim anlamı verilmesi durumunda manasının "ara bozan, fitne çıkaran, ürküp kaçan, isyan eden" şeklinde olacağını az önce belirtmiştik. Bu durumda yapmamız gereken şey Süleyman kıssaları içinde "fitne çıkaran, ara bozan, ürküp kaçan" sıfatı ile tanımlanacak birilerini bulmaktır.

Aslında bu kişinin kim olduğu gün gibi ortadadır. Bu kişi Neml suresindeki kıssada "arş" olarak tanımlanan şeytandır.

Neml 27/24

وَجَدْتَهَا وَفَرَمَهَا يَسْجُودُونَ لِلشَّيْطَانِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَرَبِّينَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالُهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ

"Ona ve kavmine çok kızdım (çünkü) Allah'tan önce o dik başlı için emre amade oluyorlar ve şeytan (bana değil) onlara yaptıklarını aşırı güzel gösterdikten sonra onları yoldan çevirdi. Artık onlar zorla kılavuzluk yapmazlar.

Bu ayete dikkat edilirse bahse konu olan kavim için *يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ (Allah'tan önce o dik başlı için emre amade oluyorlar)* denmektedir. Yani bu kavim dik başlıya değil, dik başlı için emre amade olmaktadır. Kimin emrine amade oldukları ise hemen devamında gelen *لَا يَهْتَكُونَ* *وَرَبِّكَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَغْمَالَهُمْ فَصَنَدَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَكُونَ* (ve şeytan (bana değil) onlara yaptıklarını aşırı güzel gösterdikten sonra onları yoldan çevirdi. Artık onlar zorla kılavuzluk yapmazlar) cümlesinden açıkça anlaşılmalıdır. İşte bu kavim düştüğü yoldan geri çevrilmiş ve Süleyman'ın istediği o dik başlının önünde koruyucu olmaya yönlendirilmiştir. Yani şeytan onların arasını bozmuş, Süleyman'ın hükmünü geçersiz hale getirmiştir. Birçokları da bundan etkilenmiş, onun emri altında Süleyman'a kafa tutmayı bile göze almışlardır. İşte Ye'cüc olarak adlandırılan kişi o ve onun gibilerdir. Me'cüc kelimesi ise ismi meful formunda olduğu için zaten onların yaptığı ara bozma işinden etkilenip "arası bozulanlar" anlamına gelmektedir. Yani şeytan Ye'cüc'lük yapmış, onlarda bundan etkilenip Me'cüc olmuşlardır.

Ye'cüc ve Me'cüc kelimeleri ile ilgili bir detayın üzerinde de biraz durmak gerekmektedir. Bu iki kelimenin başında harfi tarif yani ال (El) takısı olmasa da her iki kelime de marife kelimelerdir. Alem isimleri bilinen tanınan kişileri bildiren isimlerdir. Mesela Saf suresinin 6. ayetinde geçen *أَحْمَدُ* (Ahmed) ismi de fiil vezninde alem isimidir ve kimi kast ettiği kesinlikle bilinmektedir. Her iki kelimenin de kimi ya da kimleri kast ettiğinin bilinmiyor olması mümkün değildir. Yani bu her iki kelimenin de bahsinin Kur'an'da yapıldığı anlamına gelmektedir. Müelliflerin bu kelimelerden kimi ya da kimlerin kast edildiğini bulamamalarının sebebi kelimelerin karşılığını Kur'an'da değil, Kur'an dışında önlerine ne gelirse oralarda aramalarından dolayıdır.

İşte tüm bu sebeplerden dolayı Kehf suresinin 94. ayetine en başta verdiğimiz ve aşağıda bir daha yazacağımız meal tercih edilmiştir.

Kehf 18/94

قَالُوا يَا دَا الْقُرَيْنِينَ إِنَّ يَا جُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰ أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا

Dediler ki: "Ey Zülkarneyn! Bu yerde (senin hükmünü) geçersiz yapanlar (biz değil) ara bozucular (Ye'cüc) ve ara bozucuların etkisinde (Me'cüc) bozulanlardır. Bizim aramıza ve onların arasına bir engelleyici belirlemene karşılık senin için bir vergi belirleyelim mi?"

Ayetin sonunda gelen *سَدًّا* (sedden) kelimesine "bir engelleyici" şeklinde mana tercih etmemizin sebebi, daha önceki ayette geçen "el seddeyn" kelimesindeki iki engelleyici ile bu kelimenin aynı şeyi kast etmiyor olmasından dolayıdır. Çünkü daha önce başında EL takısıyla marife olarak geçen bir kelimenin "nekre" olması söz konusu bile değildir. Eğer bir kelime önce marife sonra nekre geliyorsa bu, iki kelimenin aynı şeyi kast etmediğini gösteren en kuvvetli delildir.

Bu ayet aynı zamanda kavim ile Süleyman'ın muhatap olmasının Neml suresindeki Arşın yani Ye'cüc'ün alıkonulmasından sonra olduğunu göstermektedir. Yani bu kavim artık kendilerini Süleyman'a kafa tutmaya kadar sürükleyen şeytanın alıkonulduğunu görmüş, Süleyman'ın emrini (ki o emir Yüce Allah'ın Süleyman'a verdiği yetkiden dolayıdır) yerine getirmemeleri durumunda başlarına ne geleceğini anlamışlardır. Bir daha böyle bir duruma düşmemek için Süleyman'dan tıpkı Arş alıkoyanlar gibi bir alıkoyucuyu onlarla kendi aralarına tayin etmesini istemektedirler. Fakat bu durumları bile meseleyi tam olarak anlamadıklarını göstermektedir. İlerleyen ayetlerde bu kavimle Süleyman arasında geçen bu kıssanın arka planında ne olduğu daha açık olarak ortaya çıkacaktır. Yani Süleyman bu kavme neden kafayı takmıştır ve neden ısrarla şems diye tanımlanan o dik başlıyı istemektedir? İşte bu sorular yani hem Neml suresindeki hem buradaki kıssanın arka planında nelerin olduğu ilerleyen ayetlerde açığa çıkacaktır. Her durumda tek kılavuz Allah'tır.

Ramazan DEMİR

[1] Şafii (h. 204), Ebu Ubeyde (h. 210), İbn-Cerir (h. 310), Kadı Ebu Bekir Bakıllani (h. 404) ve İbni Faris (h. 390)'e göre Allah Kelamında Arapça'dan başka tek bir yabancı kelime mevcut değildir Bu alimlere göre Kur'an-ı Kerim arapça vahyedilen ilahi bir kitaptır. Onda yabancı kelimelerin var olmadığını yine kendisi bize bildirmektedir: "Eğer biz onu yabancı dilden Kuran yapsaydık, derlerdi ki ayetleri tafsilatlı bir şekilde açıklanmalı değil miydi? Araba yabancı dilden (Kitap) olur mu?"

[2] Arapça tabirini kullanmamız mesele anlaşılсын diye bir zorunluluktan dolayıdır. Şunu belirtmek gerekmektedir. Kur'an'ın dili Arapça denilen dil değildir. Kur'an'da geçen "Kur'anen Arabiyyen" kelimelerine "Arapça Kur'an" şeklinde manalar vermek de doğru değildir. Çünkü; Arabiyyen kelimesine Arapça mana verilmesi aynı zamanda sadece araba ait diğerlerine değil anlamı da beraberinde gelmektedir. Öncesinde ve sonrasında Arapların konuştuğu ve adına Arapça denilen dil vahyin dili değil, o dilden türetilmiş bir dildir. Bugün yaşadığımız çağda Arapların dahi Kur'an'ı anlamıyor olmaları bunun en canlı örneğidir. Elimizdeki Kur'an'da kullanılan dil tarih boyunca gelen vahiylerin tek dilidir. Her resul vahyi bu dil üzerine almıştır. Bununla ilgili Kur'an'da oldukça bol miktarda bilgi mevcuttur. Böyle bir çalışmayı anlamaya çalıştığımız Kehf 94. ayet bağlamında yapmak teknik olarak mümkün değildir. Allah dilerse bu çalışma müstakil olarak okuyucu ile bölüşülecektir.

[3] Razi, Tefsiri Kebir, c.15.s.257

[4] Razi, Tefsiri Kebir, c.15.s.257

[5] Mustafa Öztürk Meali, s.346. dipnot 7

NEML SURESİ

15-44 AYET MEALLERİ

Aşağıdaki çevirilere nasıl ulaşıldığı ile ilgili açıklamalara; 45 dosya halinde ele alınmış ve yayınlanmış olan SÜLEYMAN / ZELKARNEYN dosyalarından ulaşabilirsiniz.

Bismillahirrahmanirrahim;

Neml 27/15

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَ اللَّهُ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلْنَا عَلَى كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ

Andolsun ki Davud'a ve Süleyman'a bir ilim vermiştik. (İkisi de) "O hamd sadece, çok olmasına rağmen mü'min kullarından bizi tercih eden Allah içindir" dediler.

Neml 27/16

وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلِمْنَا مَنطِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ

Ardından Süleyman Davut'a mirasçı oldu. "Ey insanlar Tayr (uçabilen şeytanlar)'ın mıntıkasına bildirildik ve bize şeylerin tamamından sadece bir kısmı verildi. Hiç kuşkusuz buydu O'nun (daha önceden) beyan edilmiş (duyurulmuş) o tercihi" dedi

Neml 27/17

وَخَشِيَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودَهُ مِنَ الْجِنِّ وَالإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ

Cin'den, İns'den ve Tayr (uçabilen şeytanlar)'dan olan onun askerleri, Süleyman için toplatılmış, ardından onlar (görevlerine) sevk edileceklerdi.

Neml 27/18

حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمَلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ

En sonunda (Süleyman'ın emrine verilen) o maharetlilerin vadisine vardıklarında bile (liderleri olan) maharetli kişi "Ey (görevlendirilen) maharetli kişiler! Yerleştirildiğiniz görevlerinize dahil olun (başlayın). Süleyman ve askerleri kesinlikle sert davranıp sizi ezmeyecekler ve onlar asla duygusal davranmayacaklar!" diyordu.

Neml 27/19

فَقَبَسَ سَاحِقًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ

Onun (maharetli dışı liderin) inancından dolayı çok şaşırın Süleyman, güçlülük sevinebildi ve "Rabbim senin o tahsisatının gereğini yerine getirmem için – ki bana ve iki validime tahsis ettiğin (tahsisat)'da işte oydu – ve ondan razı olacağın bir Salih olarak çalışmam için beni yönlendir, böylece sende rahmetinle o Salih kullarının arasına beni de dahil et.

Neml 27/20

وَتَقَفَّذُ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدُودَ أَمْ كَانِ مِنَ الْغَائِبِينَ

(Süleyman) Gözden kaybettiği o tayrı soruşturdu. Ne oldu bana da Hühüd'ü göremiyorum, yoksa (o da) gaiblerden (görünmeyenlerden) biri mi oldu.

Neml 27/21

لَأَعِيبَنَّكَ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأُدْبِحَنَّكَ أَوْ لَأُتَيْبَنَّكَ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ

"Kesinlikle ona çetin bir azap ile azap ettireceğim yani onu oldukça zora sokacağım veya kesinlikle bana (gaiblerden olma) sebebini açıklayan) beyan edilmiş açık bir yetki getirecek.

Neml 27/22

فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَأٍ يَقِينٍ

“Ardından (Süleyman) uzak olmayan bir yerde (onun) gelmesini bekledi. Hemen sonra da (Hüdhüd geldi ve): Şöyle dedi; “Senin ona kavratamadığın şeyi ben (ona) kavratım ve Sebe’den endişelerini giderecek (beklediğin) kesinlikle doğru (yalan olmayan) bir haberi sana getirdim.

Neml 27/23

إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ

Kesinlikle ben (uzak yolculuk yapanlara) çok kızdım, (müennes) bir kişi onları yönlendiriyor. (İstediyin) şeylerin hepsinden (ona) verdirilmiş ama onun da zorlu bir yöneteni var”

Neml 27/24

وَجَدْتُهُمْ وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ

“Ona ve kavmine çok kızdım (çünkü) Allah’tan önce o dik başlı için emre amade oluyorlar ve şeytan (bana değil) onlara yaptıklarını aşırı güzel gösterdikten sonra onları yoldan çevirdi. Artık onlar zorla kılavuzluk yapmazlar.

Neml 27/25

أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ

“Sadece Allah için emre amade olsalar ya!” ki zaten O, göklerde ve yerde de (olsa) o gizleneni (saklandığı yerden) çıkarır ve (söyleyerek) örtbas ettiğinizi de (söyleyerek) açığa vuracağınızı da bilir.

Neml 27/26

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

O zorlu yönetenin rabbi de kendisinden başka ilah olmayan Allah’tır.

Neml 27/27

قَالَ سَتَنْظُرُونَ أَصَدَقْتُكُمْ أَمْ كُنْتُ مِنَ الْكَاذِبِينَ

(Süleyman) Şöyle dedi: “(Gönderdiğim haberi) Doğru mu aktardın yoksa (sende) o yalancılardan biri mi oldun göreceğiz.

Neml 27/28

أَذْهَبَ بِكِتَابِي هَذَا فَاَلْقَاهُ فِيهِمْ ثُمَّ نَوَّلَ عَنْهُمْ فَاَنْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ

Bu ilkelerim ile (kitabım ile) git ve onu hepsine ilettir. Sonra onlara dostluk göster de bak bakalım ne ricada bulunacaklar.

Neml 27/29

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنِّي أُلْقِيَ إِلَيْكِ كِتَابٌ كَرِيمٌ

(Müennes kişi) Şöyle dedi; “Ey ileri gelenler! Hiç kuşkusuz bana rezil etmeyen ilkeler ulaştırıldı.”

Neml 27/30

إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

“Hiç şüphesiz ki o Süleyman’dandır ve hiç şüphesiz o Er-Rahman, Er-Rahim Allah namınadır.

Neml 27/31

أَلَّا تَعْلَمُوا عَلَيَّ وَأُنُوبِي مُسْلِمِينَ

Haydi benim huzurumda ortaya çıkın da ardından (görevlerinizi) Müslimler olarak yerine getirin.

Neml 27/32

أَمْرِي مَا كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّى تَشْهَدُونَ فِي قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفُنُونِي

"Ey ileri gelenler! Siz şahit oluncaya kadar hiçbir işe karşı çıkan olmadım, şimdi içinde bulunduğum durumum hakkında bana bağlayıcı görüşlerinizi bildirin

Neml 27/33

قَالُوا نَحْنُ أَوْلُو قُوَّةٍ وَأَوْلُو بِأَسِّ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ

Dediler ki: "Biz kuvvet sahibiz dahası çok şiddetli cesaret sahibi kimseleriz" ve (bahsettiğin) durum seni bağlar, bundan sonrasında ne önlem alacağını kendin düşün."

Neml 27/34

قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَءَ أَهْلِهَا آذِنًا وَمَا كُنْتُمْ بِمُعْظَمٍ

(Müennes kişi) Şöyle dedi: "Hiç şüphenez olmasın ki; o egemenler bir karyeye müdahale ettikleri zaman, (bilin ki) o karyeyi (topluluğu bağlayan değerler sistemini) hükümsüz kılmışlardır ve en değerli kural belirleyicilerini en rezil hale sokmuşlardır (demektir). Ve (onlar da) kesinlikle böyle yapacaklardır.

Neml 27/35

وَإِنِّي مُرْسَلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَظِرَةٌ بِمَنْ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ

"Hiç şüphenez olmasın ki; (size rağmen) sadece ben onlara (onun yerine başka) kılavuzluğa mensup birinin göndericisi ardından gönderilenlerin ne ile döneceklerinin bekleyicisiyim."

Neml 27/36

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ قَالَ أَتُمِدُّونَ بِمَالٍ فَمَا آتَانِي اللَّهُ خَيْرٌ مِمَّا آتَاكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بِهَدْيِكُمْ تَفْرَحُونَ

Nihayet (elçiler hediye ile) Süleyman'a geldiğinde, (Süleyman) şöyle dedi: "Siz sevdiğiniz birine zaman mı (uzattırıyorsunuz) kazandırılıyorsunuz. Lakin Allah'ın bana verdiği sizin bana getirdiğiniz şeyden daha iyidir. Hayır öyle olmaz, sizler iyi kılavuzlarsınız diye çok şımarılıyorsunuz.

Neml 27/37

ارْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بَحُودٍ لَا يَبْلُغُ لَهَا قَبْلَ لَهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَا آذِنًا وَهُمْ صَاعِقُونَ

"Onlara dön, artık bundan sonra elbette ki onlara (meydan okuyanlara) askerlerle geleceğiz lakin onlar (askerler) ona (müennes kişiye) yönelik değildir. Aslında onlar (meydan okuyanlar) zaten aşağılıktırlar ama kesinlikle biz onları daha zelil bir şekilde oradan çıkaracağız.

Neml 27/38

قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ

(Onlar gittikten sonra Süleyman) "Ey ileri gelenler! Hanginiz (onlar) Müslimler olarak bana gelmeden önce, onun (müennes kişinin) yönlendirenini bana getirebilir.

Neml 27/39

قَالَ عَفْرَيْتُ مِنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ

Cinlerden (ona) akranlığı olan biri, “ben, sen henüz konumundan kaynaklanan yetkilerini uygulamaya başlamadan önce onu sana getiririm. Hiç şüphesiz benim onun üzerinde kesinlikle güvenilir bir gücüm (etkinliğim) var” dedi.

Neml 27/40

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَتَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ

Onun (Süleyman'ın) huzurunda o ilkelere dolaylı bir bilinci olan o (maharetli) kişi de şunu dedi. “Ben onu (arşı) tarafının (senin yandaşının) sana gittiği gibi (yine eli boş) geri dönmüşünden önce getiririm. Ne zaman ki (her şey onun dediği doğrultuda gerçekleşti) onu hükmünün altında gördü. “Bu, karşılığını verecek miyim veya görmezden gelecek miyim diye beni sınaması için Rabbimin tercihindendir. Kim karşılığını tam verirse sadece kendisi için karşılık verir ama kim de görmezden gelirse şurası kesindir ki benim Rabbim Ğaniyyun ve Kerimun'dur.

Neml 27/41

قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرُ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ

(Süleyman), Onun yönlendirenini onun için hoşla gitmeyecek şekilde sokun da görelim bakalım, (o müennes kişi) doğruya yönelecek mi yoksa o da doğruya yönelmiyor olanlardan (kavminden) birisi mi olacak.

Neml 27/42

فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَرْشُكِ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ وَأَوْتَيْنَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ

(Beklediği gibi) Nihayet (o müennes kişi) geldiğinde, “senin egemenin (özellikleri) böyle (böyle) miydi” denildi. (Müennes kişi) Hiç şüphesiz ki o, onun gibidir ama zaten (onun hakkındaki) bu bilgi bize verilmişti ve bizde gönüllü boyun eğiciler olmuştuk” diye cevapladı.

Neml 27/43

وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ

(Daha en başında) Onu yoldan döndüren şey, Allah'tan önce başkasına kulluk ediyor olmasıydı. Çünkü o kafirlerden oluşmuş kavmin bir ferdiydi.

Neml 27/44

قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبْتَهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقِهَا قَالَتْ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Ona (müennes kişiye) “görünür olarak görevine başla” diye emredildi. Nihayet (kendisine emredildiği gibi görünür olup da) onu gördüğünde, ısrar ve hınçla ona (yaptıklarının) hesabını sordu ve ardından iki yönlendiricisi hakkında açıklamalarda bulundu. (Süleyman) “hiç şüphesiz ki o, meşru kararlara katıksız isyan halinde olan biridir” dedi. (Müennes kişi ise) “Rabbim! hiç kuşkusuz ki ben kendimi yanlış konumlandırmışım artık sadece Alemlerin Rabbi Allah için Süleyman'ın yardımına gönüllü boyun eğdim” dedi.

Ramazan DEMİR